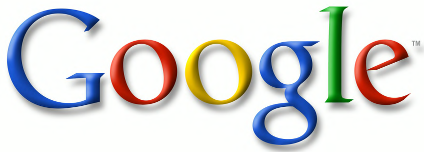

יהוה
INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER. FVNDATA MDCCCVII.
PS. CXIX
169.
כדברך
הבינני
JOH. XVII
17.
ὁ λογος
ὁ σος
αληθεια
εστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

יהוה

INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER. FVNDATA MDCCCVII.

CÆREMONIALE
EPISCOPORUM

TOMUS II

CÆREMONIALE
EPISCOPORUM

—

TOMUS II

PARISIIS. — EX TYPIS SIMONIS RAÇON, VIA VULGO DICTA ERFURTH, 1.

CÆREMONIALE
EPISCOPORUM

IN DUOS LIBROS DISTRIBUTUM

CLEMENTIS VIII ET INNOCENTII X

AUCTORITATE RECOGNITUM

A BENEDICTO XIII

IN MULTIS CORRECTUM

NUNC VERO PRIMUM COMMENTARIIS ILLUSTRATUM

AD SANCTISSIMUM PATREM

BENEDICTUM XIV

PONTIFICEM MAXIMUM

TOMUS II

ENARRATIONEM LIBRI SECUNDI COMPREHENDENS
IN QUA VARII SACRI CANONES, ROMANI ANTIQUI ORDINES, PARTICULARIUM ECCLESIARUM VETERA AC NOVA CÆREMONIALIA
ITEMQUE INNUMERA PÆNE SACRARUM CONGREGATIONUM DECRETA CITANTUR.
ADJUNCTIS LEGIBUS ET INSTITUTIS CÆREMONIALIBUS REGNANTIS PAPÆ JUSSU NUPER ROMÆ EDITIS PRO PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS,
GUBERNATORIBUS PRÆLATIS ET APOSTOLICIS VICELEGATIS, CUM FIGURIS, ETC.
CUM INDICE RERUM LOCUPLETISSIMO.

CURA ET STUDIO

JOSEPHI CATALANI PRESBYTERI

NOVA EDITIO

RECOGNITA ET NOVIS COMMENTARIIS ANNOTATIONIBUSQUE LOCUPLETATA ACCURANTIBUS SACRORUM RITUUM
ALIQUIBUS CULTORIBUS.

PARISIIS
SUMPTIBUS A. JOUBY, EDITORIS
FACULTATIS THEOLOGIÆ BIBLIOPOLÆ
VIA MAJORUM AUGUSTINIANORUM, 7

MDCCCLX

ANDOVER THEOL. SEM.
JAN
29
1890
LIBRARY.

LECTORI BENEVOLO.

Ecce alterum, Lector benevole, nostrorum Commentariorum Tomum in Librum alterum Cæremonialis Episcoporum a Benedicto XIII, Pontifice Maximo, denuo recogniti atque emendati, eodem, quo primus, anno si non omnibus numeris absolutum, summa certe celeritate typis commissum, ut qui scilicet meo non parcit ingenio, parcat vel tempori. Forte in pluribus lapsus sum, nec inficior; explicare quippe debui res obscuras, plenasque difficultatum, quarum nonnullas in Præloquio tomi I innui. Cum autem sæpissime in hoc Opere occurrerit refellere abusus, jam non deerunt qui eosdem veluti laudabiles consuetudines propugnantes, mihi multos alios, quos non patravi, errores appingent, quod ea scilicet, quæ ego scripsi, privatis suis opinionibus adversantur. Verum quid ego unquam docui, quod suffultum non fuerit Constitutionibus Summorum Pontificum, Conciliorum Canonibus, auctoritate Patrum, Sacrarum S. R. E. Congregationum Decretis, Cæremonialium ac Missalium Rubricis, doctiorum Scriptorum testimoniis, atque probata Ecclesiarum insignium praxi, et præsertim Romanæ omnium Matris atque Magistræ? Laudavi non semel varios aliquorum locorum usus antiquos recentioresque, et Codices Rituales, sed eo solum consilio, ut vel ritus a nostro Cæremoniali præscriptos magis magisque dilucidarem, vel ne sacræ antiquitatis notitia penitus ignoraretur; ingenue enim fateor, testisque est Deus, me sicuti nec odio ductum aliquos carpsisse usus, ita nec alios commendasse, ad captandam eorum benevolentiam, qui plurimum pollent; omnia autem solo sinceritatis affectu exarasse, et amore veritatis, ut christianum et sacrum hominem decet. Scribant alii, ut volunt, et ad sæculi hujus voluptatem, cujus sapientia, ut ait S. Gregorius Magnus, Pontifex Maximus (1), *est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare.* Ceterum si quid ego vel in minimo erravi, supremo Apostolicæ Sedis judicio submitto, paratus, in omnibus, ea qua par est reverentia atque humilitate, eidem parere, et corrigere omnino quod ipsa a me in hoc et aliis operibus meis corrigendum censuerit. Quod si quis etiam nullius auctoritatis me in pluribus lapsum noverit, velitque idcirco errata mea emendare, agam et illi gratias, præsertim si amore veritatis hanc provinciam aggrediatur, non obtrectandi vitio. Inhumanum enim esset et a christiana charitate alienum, sugillandis aliorum laboribus atque operibus irridendis, ingenii doctrinæque laudem aucupari, eorumque lapsus potius perscrutari, atque omnium oculis exponere, quam operam ad indagandam veritatem impendere, ad difficultates solvendas atque ad ea explicanda, quæ alii præ sui ingenii tenuitate assequi minime potuere. Utinam omnes prophetent, ritusque ecclesiasticos, quos ego, ut potui, conatus sum enarrare, magis magisque illustrent; scio namque id, quod ante nos alii scitissime docuere (2), ut nefarium nempe in primis habendum est, ex alienarum lucubrationum insectatione ac depressione, crescere velle, aditumque sibi ad hominum famam captandam munire; ita cum publici commodi causa id postulet, nemini vitio verti debere, rem ab aliis tractatam retractare, ac velut sub incudem revocare. Nimis enim profecto sibi arrogaret, qui contumelia se affici censeret, si quis alius, vel quæ ipse scripserit, emendare ac perpolire, vel etiam eidem materiæ, si id e re litteraria fore videatur, secundam manum admoliri audeat, modo illæ duæ teterrimæ pestes arceantur, livor et obtrectandi vitium. Sed nec est, quod hujusmodi obtrectantium metu ab edendis operibus suis retardari quis possit; notum enim omnibus est, omni ævo calumniatores vel adversus clarissimos viros non defuisse. Gratulandum nobis, quod eo felicissimo tempore scribere contigerit, quo universam Ecclesiam regit

(1) Lib. X *Moralium*, cap. XVI, in cap. XII libri Job.
(2) Jacobus Billius in Præfatione ad Opera S. Gregorii Nazianzeni.

BENEDICTUS XIV,

PONTIFEX MAXIMUS,

MECŒNATUM OMNIUM PRINCEPS,

PIETATE ET OMNIGENA ERUDITIONE

NULLI SECUNDUS,

DE CHRISTIANA ET LITTERARIA REPUBLICA

OPTIME MERITUS,

DISCIPLINÆ ECCLESIASTICÆ VINDEX,

BONIS STUDIIS ADDICTORUM AMATOR EGREGIUS,

NON VERBO, SED OPERE ET VERITATE

REBUS FELICITER GESTIS,

LIBRIS EDITIS

AC LEGIBUS PROMULGATIS,

MULTIS NOMINIBUS CELEBRANDUS,

SED EO POTISSIMUM

QUOD HAC TEMPESTATE

INTER PRÆSULES QUOS SUA IPSE SPONTE ELEGIT

PLURES

VEL CONSTANTISSIME RENUENTES

VEL SUMME RELUCTANTES

INVENERIT.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiss. P. Mag. Sacri Palatii Apost.

Ferdinandus M. de Rubeis, *Archiepisc. Tarsen. Vicesg.*

IMPRIMATUR,

Fr. Aloysius Nicolaus Ridolfi Ord. Præd. Sacri Palatii Apost. Magister.

INDEX CAPITUM

LIBRI SECUNDI ET LIBRI TERTII

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

CÆREMONIALIS EPISCOPORUM

LIBER II.

CAP. I.

EPISCOPUS IN CRASTINUM MISSAM SOLEMNEM CELEBRATURUS, PRIDIE VESPERAS SOLEMNES IPSE PERAGAT.
QUI SUNT DIES QUIBUS AB EPISCOPO VESPERARUM SOLEMNIA SUNT PERAGENDA. — QUO ORDINE AD ECCLESIAM PROCEDAT.
QUO LOCI EPISCOPI ET CANONICI PARENTUR, ET QUIBUS PARAMENTIS INDUANTUR.
RITUS INCIPIENDI VESPERAS, ET PRÆINTONANDI ANTIPHONAS, ET SEDENDI AD PSALMOS.
CAPITULUM A QUO, UBI, ET QUO ORDINE CANTANDUM.
HYMNUS ET ANTIPHONA CANTICI, A QUO PRÆINTONENTUR. — INCENSUM QUOMODO MINISTRANDUM.
QUO ORDINE AD INCENSANDUM ALTARE EPISCOPUS PROCEDAT, ET AB EO REDEAT.
QUOMODO ET A QUO EPISCOPUS INCENSETUR. — QUOMODO ITEM RELIQUI. — ORATIO QUOMODO DICENDA.
QUO RITU BENEDICTIO DANDA.
SI CARDINALIS PRÆSENS EST, VEL METROPOLITANUS, URBANITER BENEDICTIONEM AB EPISCOPO DANDAM REMITTAT.
PARAMENTA, QUANDO ET QUO LOCI DEPONENDA.

§ I.

Sacræ solemnitates regulariter a primis Vesperis initium sumunt. Explicatis igitur in superiori libro his, quæ ad divina Officia in Ecclesia præparanda pertinent, consequens est, ut de ipsis Vesperis nunc loquamur.

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum et ceteræ divini Officii horæ, ita et Vesperæ antiquissimæ sunt in Ecclesia, habitæque semper tanquam omnium diei horarum maxime solemnes, et respondebant vespertino Sacrificio, quod Deus ab Hebræis fieri volebat. Offerebant enim hi thus ardens, atque ea de causa thus ardens ad Vesperas circumfertur, quemadmodum et ad Laudes, quæ matutino Hebræorum Sacrificio respondent, uti notat Grancolas in suo Commentario historico ad Breviarium Romanum cap. XXXVIII. Sed audiamus ea de re S. Isidorum Episcopum Hispalensem,

qui lib. I *De Officiis ecclesiasticis*, ita inquit : « Vespertinum diurni finis Officium diurnæ et « alternæ lucis occasus est, cujus ex veteri Te« stamento solemnis est celebratio. Denique hoc « tempore veterum Sacrificia offerri adolerique « Altario aromata et thus mos erat; cujus rei « testis est Hymnidicus ille regio et sacerdotali « functus officio, dicens, » scilicet in Psalmo CXL : « *Dirigatur oratio mea sicut incensum in con*« *spectu tuo, Domine, elevatio manuum mearum* « *Sacrificium vespertinum*. »

II. Teste eodem sancto Doctore loco citato, « in novo Testamento eo tempore Dominus et « Salvator cœnantibus Apostolis mysterium sui « Corporis et Sanguinis initio tradidit, ut tem« pus ipsum Sacrificii Vesperarum ostenderet « sæculi : » proinde ait in honorem ac memoriam tantorum Sacramentorum his temporibus decere, « nos adesse Dei conspectibus, et per« sonare in ejus cultibus, orationum nostrarum « illi Sacrificium offerentes, atque in ejus lau« dibus pariter exultantes. » Subdit tum etiam mox, Vesper nominari « a sidere, quod Vesper « vocatur, et decidente sole exoritur. » Porro vocabantur olim Vesperæ *Lucernarium*, sive *Officium lucernarum*, eo quod desinente die, et accensis lampadibus, decantarentur. Edicit autem Concilium I Toletanum anni CD, can. IX, ut nonnisi in majore civitatis Ecclesia celebrarentur, aut si in oppidis, non tamen nisi præsente vel Episcopo, vel Presbytero, vel Diacono : « Lu« cernarium vero nisi in Ecclesia non legatur ; « aut si legitur in villa, præsente Episcopo, vel « Presbytero, vel Diacono, legatur. » Recte admodum in hunc canonem notat Thomassinus parte I *Disciplinæ*, libro II, cap. LXXIII, num. XVI, non privatam et domesticam horarum canonicarum recitationem in eo interdici, sed eam quæ solemni pompa et alternis choris peragebatur.

III. Omissis aliis, quæ observari in recitatum canonem possent, notandum illud, tria olim in Vesperis consuevisse distingui, Lucernarium nempe, Vesperas ipsas, et Sonum. Ita enim vespertinum Officium Emeritensis Synodus anni DCLXVI, can. II, explicare videtur, cum ita inquit : « Oportet, ut sicut in aliis Ecclesiis ves« pertino tempore post lumen oblatum, prius di« citur vespertinum, quam sonum, ita et a nobis « custodiatur in Ecclesiis nostris. » Erat itaque Lucernarium solemnis illa lampadum ad Vesperas ipsas accendendarum cæremonia cum oratione aliqua, ut usitatum etiamnunc nobis est in sabbato Paschæ. Tum decantabantur Vesperæ. Deinde vero diebus festis, et paschali tempore alta voce recitabatur sonus, qui, uti ostendit ex Mozarabico Missali Garsias, unicus Psalmus erat, *Venite, exultemus*.

IV. Sunt qui aliter canonem ipsum explicant, uti inter alios auctor delectus Actorum Ecclesiæ universalis in sua ad eumdem canonem nota ; verum quidquid de varia ejus canonis interpretatione sit, constat ex vetusto apostolicarum Constitutionum scriptore, ex sancto Basilio, S. Joanne Chrysostomo, S. Hieronymo, S. Augustino, aliisque Patribus, quos recenset Durantus lib. III *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, capite XI, et Grancolas loco citato, christianos olim vespere orasse, Psalmosque decantavisse, qui ideo *Psalmi lucernales* dicebantur ; preces vero istas occasionem dedisse origini Officii vespertini, quod procedente tempore publicum, et solemne effectum est. Plerique pro nocturno illud habent, ut Cassianus, a quo *Lucernaris hora* dicitur, quia valde sero recitabatur, itemque Socrates lib. II, cap. XV, ubi illud *Lucernæ accensionem* vocat, ob cereos et lampades quæ accendebantur.

V. Erat præterea mos, ut cum lampades ipsæ accenderentur, nonnullæ preces fierent, uti superius innuimus, constatque ex Officio Mozarabico, in quo Vesperæ incipiunt ab oratione, quæ in luminum accensione recitatur dicturque *lumen offerre*. Recitatur autem *Kyrie, Christe, Kyrie, Pater noster*. Deinde : *In nomine Domini nostri Jesu Christi lumen cum pace*, Amen ; *hoc est lumen oblatum*, ℟. *Deo gratias*. Eadem ista oratio, dum lumina ad Officium vespertinum accenduntur, facienda legitur in quodam Hymno Prudentii, qui male inscriptus fuit *Ad incensum cerei paschalis*, nullo enim modo pro cereo paschali, sed pro vespertino Officio deservit, quo silice percussa ignis excitabatur ad cereos accendendos, idque quotidie vespere fieri solebat, hodieque idem fit, cum cereus paschalis accenditur, qui ut lumen præberet, sub paschalis noctis tempus accendebatur.

VI. Illa autem antiqua est in Ecclesia consuetudo a Lege Mosis exorta inchoandi solemnia, et remissionem a laboribus sub Vesperam diei

præeuntis, ut testis est S. Augustinus, sive alius ejus nomine, sermone CCLI de tempore, sic dicens : « Observemus diem dominicam, fratres, « et sanctificemus illam, sicut antiquis præce- « ptum est de sabbato, dicente Legislatore : *Et « vespere usque ad vesperam celebrabitis sab- « bata vestra*. Videamus, ne otium nostrum va- « num sit, sed a vespera diei sabbati usque ad « vesperam diei dominici, sequestrati a rurali « opere, et ab omni negotio, soli divino cultui « vacemus. » Adeo est is antiquus ritus, ut priorum conditi Orbis dierum Moses ipse a vespertino tempore initium sumpserit, ubi ita scripsit cap. I Geneseos : *Factum est vespere et mane dies unus*. David quoque ad eumdem ritum alludit, cum de suis precibus divinisque laudibus ita inquit in Psalmo LIV : *Vespere, et mane, et meridie narrabo, et annuntiabo, et exaudiet vocem meam*.

VII. Meminit S. Ambrosius Missæ tunc peractæ, videlicet Sacri, quod in pervigiliis cum iisdem vespertinis precationibus fiebat, solemnia inchoando : « Indictum est jejunium, » inquit in Psalmum CXVIII, « cave, ne negligas. Et « si te fames quotidianum cogit ad prandium, « ut intemperantia declinet jejunium, tamen « cœlesti magis te servato convivio. Differ ali- « quantulum, non longe est finis diei. Imo ple- « rique sunt hujusmodi dies, ut statim meri- « dianis horis veniendum ad Ecclesiam, canendi « hymni, celebranda oblatio. Tunc utique para- « tus adsiste, ut accipias tibi munimentum, ut « Corpus edas Domini Jesu, in quo remissio « peccatorum est. » Et paulo post : « Admonet « etiam Sacrificium vespertinum, ut nunquam « Christum obliviscaris. » Autumat Thomassinus lib. III *De dierum festorum celebratione*, cap. V, num. IV, loqui Ambrosium de hybernis diebus, cum ait, « statim post meridiem venien- « dum ad Ecclesiam, » ut vespertinæ preces, et Sacrificium pariter vespertinum vocatum cum iisdem celebraretur, quemadmodum etiamnum sabbato sancto usuvenit in Ecclesia Latina. Patet ergo, vespertinas hujusmodi preces præeuntis diei initium extitisse dominicorum dierum, et aliorum solemnium, quorum pervigilia colebantur.

VIII. Concilium Matisconense, quod celebratum est anno DLXXXV, can. I, censet quidem pertinere ad diem dominicum noctem, quæ illum antevertit, colendum propterea vigilando et orando : « Noctem quoque ipsam, quæ nos « insperatæ luci inaccessibili reddidit, spiritua- « libus exigamus excubiis ; nec dormiamus in « ea, quemadmodum dormitant, qui nomine « Christiani esse noscuntur ; sed oremus et vi- « gilemus operibus sacris, ut digni habeamur « in regno hæredes fieri Salvatoris. » Idem constituit Capitulare Aquisgranense anno DCCLXXXIX, ubi in lucem revocatur canon concilii Laodiceni quo a vespera usque in vesperam coli jubetur dominicos dies : « Item in eodem Concilio præci- « pitur, » nempe Laodiceno, « ut a vespera usque « in vesperam dies dominica servetur. » Ita quoque Francfordiensis Synodus anni DCCXCIV, can. XXI : « Ut dies dominica a vespera usque « in vesperam servetur. »

IX. Edisserit hæc sane clarius Forojuliensis Synodus anni DCCLXXXXI a Paulino Aquileensi Patriarcha habita, can. XIII, ubi agens de initio celebritatis dominicæ ita inquit : « Diem « autem dominicum inchoante noctis initio, id « est, vespere sabbati, quæ in prima lucescit « sabbati, quando signum insonuerit, vel hora « est ad vespertinum celebrandum Officium, sed « dominici diei, cum omni reverentia et hono- « rifica religione venerari omnibus mandamus « christianis. » Sed et post annum Christi millesimum viguisse eumdem ritum sacrorum Cœtuum sabbato, et sequenti nocte, docet Synodus Covacensis celebrata in Hispaniis anno LM. « Sexto titulo admonemus, ut omnes christiani « die sabbati advesperascente ad Ecclesiam « concurrant, et dominica Matutinas, Missas, « omnes horas audiant, opus servile non exer- « ceant, » etc. Tandem ut alios omittam canones, in cap. I, *De Feriis*, ita mandat Gregorius IX Pontifex maximus, qui floruit circa medium sæculum XIII : « Omnes dies dominicos, a vespera « in vesperam cum omni veneratione decerni- « mus observari, » etc.

X. Plura alia in eamdem disciplinam laudatus Thomassinus notat, aitque tandem, sæculo Christi XI ac XII, festos dies sub Matutinum eorumdem dierum tempus celebrari cœpisse, quod vespertinæ preces diei præcedentis citius celebrentur, et vigiliæ sublatæ sint. Verum quidquid sit de remissione illa ab opere servili, quæ pluribus ab hinc sæculis diebus dominicis festisque diebus a media nocte incipit, et

desinit usque ad mediam noctem ipsorum dierum festorum, celebrantur hodieque vesperarum solemnia die præeunte juxta Rubricas Breviarii Romani, de quibus fuse agunt Gavantus, Guyetus, et novissime inter alios eruditissimus Cajetanus Meratus Clericus regularis.

§ II.

Si ergo Episcopus erit solemniter Missam sequenti die celebraturus, Vesperæ solemnius peraguntur, quam si non esset celebraturus. Quod præcipue in his vigiliis observari solet, videlicet, Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, Epiphaniæ, Ascensionis, Pentecostes, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, Omnium Sanctorum, Dedicationis Ecclesiæ, Sancti titularis Ecclesiæ, et Patroni civitatis.

§ III.

Secundæ Vesperæ poterunt etiam per Episcopum eadem solemnitate celebrari, saltem in dominica Resurrectionis, et in die Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, ac in festo Sancti titularis Ecclesiæ, et Sancti Patroni civitatis.

COMMENTARIUS.

I. Tradit Amalarius duo se, cum adolescens esset, animadvertisse cum moribus nostris communia. I. Primas festorum Vesperas magis solemnes fuisse, quam secundas, atque Antiphonas, et Psalmos proprios recitatos fuisse, in secundis vero Vesperis feriæ proprios. II. Populum frequentiorem primis Vesperis adfuisse, atque plures cereos, quam in secundis accensos fuisse. Unde discimus, quod observat Grancolas in Breviarium Romanum, capite xxxviii, ad secundas Vesperas festum jam olim elapsum fuisse, neque eas amplius ad festum pertinere veteres existimasse. Docet vero Radulphus de Rivo Decanus Tongrensis propositione x, Fratres Minores morem ad secundas festorum Vesperas, Psalmum *Dixit Dominus*, etc., aliosque dominicæ Psalmos recitandi invexisse, postremo tantum immutato, qui proprius festi est; in Gallia vero solemnioribus festis, quinque Psalmos, quorum initium est *Laudate*, recitatos fuisse, atque in Germania tandem feriæ Psalmos fuisse dictos.

II. Verum quidquid sit de antiqua distributione Psalmorum in Vesperis, quod spectat paragraphos nostros, notandum omnino hic est, quod docet Crassus libro II, cap. v, ubi agens de Vesperis per Episcopum in die festo, aut in vigilia celebrandis, hæc habet: « Sacra Capella « palatii apostolici servat, ut pro unoquoque « festo solemni, sive vigiliam habeat, sive non, « unicas celebret Vesperas solemnes, sive Papa « præsente, sive absente, ac tam in festo solemni et solemnissimo, quam simplici et simplicissimo, dummodo illud festum habeat « solemnem celebrationem Vesperarum præcedentium, ut est in his vigiliis, videlicet, Omnium Sanctorum, Nativitatis Christi, Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Pentecostes, Trinitatis, Corporis Christi, Apostolorum « Petri et Pauli, Assumptionis Virginis Mariæ, « et solemnitatis principalis eorum Sanctorum, « quorum nomine Ecclesia intitulatur, et non « in aliarum vigiliarum solemnitatibus præcedentes Vesperæ pontificales celebrantur regulariter. » Hactenus ille, qui etiam mox subdit, alibi aliter, atque aliter servari ex consuetudine, id est, quod in vigilia, et etiam in die festi agantur Vesperæ ipsæ pontificales propter populi frequentiam.

III. Puto equidem, in celebrandis Vesperis, sicuti et in aliis multis functionibus pontificalibus, attendi debere antiquas atque laudabiles

Ecclesiarum cathedralium consuetudines, et provincialium Conciliorum Decreta omnino esse servanda. Hinc enim S. Carolus in Concilio provinciali IV Mediolanensi, cap. *De his quæ pertinent ad Missæ Sacrificium, et ad divina Officia*, inter alia statuit, ut, quo studiosius sua sollicitudine, sanctissimæque pietatis exemplis, fidelium animos, atque mentes ad Religionis christianæ officia Episcopi inflamment, hoc etiam pro pastoralis officii munere curent, ut quibus diebus Missarum solemnia in Basilica cathedrali concelebrant, « iisdem, quod antiqui « instituti, consuetudinisque fuit, et Vesperarum officium, et Matutinum solemni ritu ipsi « obeant. » Quinam autem sint isti dies, quibus, et Missæ Sacrificium, et Vesperarum officium solemni cæremoniarum ritu ab Episcopis celebrari debent, memoratum S. Caroli Concilium loco citato edicit. Ubi præter dies in nostro § II enumeratos, recensentur dies Circumcisionis Domini, feria quinta in Cœna Domini, dies natalis S. Joannis Baptistæ, dies omnium Sanctorum et alii « pro consuetudine suæ Ecclesiæ. »

IV. Statuit præterea idem sanctissimus Præsul in Concilio provinciali VI Mediolanensi, cap. *Quæ ad divina Officia pertinent*, ut solemnes non modo Missæ, sed et Vesperæ, aliaque divina Officia, quæ ab Episcopo ritu pontificali solemniter celebrabuntur, quo populus frequentior conveniat, tum in Basilica cathedrali, tum in Ecclesiis collegiatis et parochialibus item civitatis, festo proxime præcedenti denuntientur, eamque ob causam in calendarium anniversarium referantur, ut ordine descriptæ sunt in Concilio provinciali quarto. Curare tandem debere Episcopum, ut Principes ipsi, et Magistratus, qui gubernationi præsunt, solemnibus per annum diebus, et in quibus potissimum humanæ Redemptionis mysteria peraguntur, ad cathedralem Ecclesiam conveniant, et non modo episcopali Missæ Sacrificio, quod solemni ritu fit, sed et divinis etiam Vesperarum Officiis intersint, ab eodem S. Carolo in Concilio provinciali III Mediolanensi, cap. *De festorum dierum cultu*, sancitum est.

V. Unum restat quod omitti nullatenus debet, esse scilicet in arbitrio Episcopi etiam aliis diebus præter illos in duobus paragraphis nostris recensitos, primas et secundas Vesperas celebrare; estque is usus complurium Ecclesiarum.

§ IV.

Postquam ergo Episcopus ad Ecclesiam pervenerit, orationemque ante sanctissimum Sacramentum et Altare majus fecerit, ordine superius in cap. XV, § V, libro I, narrato: quo tempore Canonici sument paramenta, scilicet amictum super cottam, aut rocchettum, et alia; paratisque omnibus Canonicis amictibus et sacris paramentis juxta normam in eodem capite, § VI, traditam, ipse Episcopus pauxillum sedet in sua sede; deinde surgens deponet cappam, capietque sacra indumenta ordine sumpta ex Altari ab Acolythis et Ministris, videlicet, primo amictum, quem in medio, ubi est parva Crux, osculatur; deinde albam, tum cingulum, mox Crucem pectoralem, et stolam a collo pendentem, quas similiter osculatur in medio; deinde pluviale cum pectorali in conjunctura illius, et sedens mitram pretiosam, ac annulum: quibus omnibus paramentis induitur per Diaconos assistentes paratos præter annulum, qui imponitur ei per Presbyterum assistentem. Interim, si adest organum in Ecclesia, pulsatur.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam quæ in hoc § præscripta sunt, explicata jam fuerint superius aliis locis in hoc eodem § notatis, referam nihilominus locum Paridis Crassi, qui lib. II, cap. V, de iis quæ

præparari debent pro Vesperis ritu pontificali celebrandis hæc habet: « Pro Vesperis solemni-« bus omnia parabuntur quoad omnem ornatum « tribunæ, et earum celebrationem, et nume-« rum ministrorum, ac paramenta et ornatum, « ac vestimentum eorum, sicut pro Missa di-« ctum fuit, præter abacum, qui nunquam pro « Vesperis paratur, et præter paramenta Cele-« braturi, quæ non eadem erunt, et quæ sine « lectione Psalmorum et Orationum induun-« tur. » In Vesperis ait paramenta sola pro Episcopo celebraturo super medio Altaris locari ordine præpostero, videlicet, annulum, mitram pretiosam, pluviale, stolam, Crucem pectoralem, cingulum, albam, sive camisum et amictum, et non alia; nam his duntaxat uti inquit Episcopum quemque etiam S. R. E. Cardinalem Vesperas celebraturum.

II. His itaque super Altari præparatis, postquam Episcopus ad Ecclesiam accesserit, ibique de more oraverit ante sanctissimum Sacramentum, et Altare majus, genuflexus scilicet super genuflexorio, pulvinaribus et tapete instructo (quo tempore Canonici capient paramenta, scilicet, amictum super cottam, aut rocchettum, et alia juxta regulam supra in § VI libri I explicatam), accedit Episcopus ad sedem suam, ibique paululum sedet; tum surgens deposita cappa, capiet paramenta sumpta ex Altari ab Acolythis et Ministris, qui ea acceperunt a Cæremoniario stante ad Altare prope medium ejus a parte Epistolæ, primo amictum, quem in medio, ubi est Crux, osculatur; deinde albam, cingulum, Crucem pectoralem, quem etiam osculatur, postea stolam, quam similiter osculatur in medio; tum pluviale cum pectorali, quod etiam alio nomine appellatur *Formalium*, estque gemma, seu aurea lamina gemmata posita in fibula pluvialis episcopalis, quo indutus sedens mitram pretiosam, et annulum sumit.

III. Paramentis hisce ex Rubrica nostri hujus § induitur Episcopus « per Diaconos assi-« stentes paratos, præter annulum, qui impo-« nitur ei per Presbyterum assistentem. » Notandum vero hic est, quod licet ex II libro nostri Cæremonialis tradat Bauldryus in suo Manuali, parte V, cap. I, num. IV, nempe ubi Episcopus paramentis induitur per Diaconos assistentes paratos amictibus et dalmaticis super cottam, aut rocchettum, debere digniorem ex iis osculari Crucem amictus, itemque Crucem pectoralem, et Crucem stolæ, antequam ea Episcopo præbeat, Presbyterum vero Assistentem pluviali indutum debere cum debitis osculis annulum digito ejusdem Episcopi imponere, non desunt tamen qui eam opinionem improbant; putarem equidem, posse oscula ipsa memoratis Ministris permitti, sed non eo in loco ubi osculari debet Episcopus. Ceterum licet Acolythorum aliorumque inferiorum Ministrorum munus sit ex Altari deferre paramenta ad Episcopum, ubi tamen adesset consuetudo, ut Dignitates, et Canonici mitram, et id genus alia gestent, servari illa omnino debet, sicut etiam si consuetudo adesset, quod Dignitas, seu Canonicus gestet baculum ante episcopum in quibusdam solemnitatibus, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Lamacen. die V Julii MDCIII, apud Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. XXXIV, num. XX, et apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in Indice Decretorum, ubi etiam recenset aliud ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decretum die XIV Novembris anni MDCLXXVI editum.

IV. Tandem non modo dum Episcopus interim paramentis induitur, pulsandum esse organum, si scilicet in Ecclesia adsit (nonnullæ enim antiqui ritus tenacissimæ illud non admiserunt), verum etiam quotiescumque solemniter ipse celebraturus, aut Missæ per alium celebrandæ in festis solemnioribus interfuturus, Ecclesiam ingreditur, aut re divina peracta discedit, jam supra edixit Rubrica § III lib. I, cap. XXVIII, ubi nos plura adnotavimus. Porro quod de Presbytero assistente ait loco citato Crassus, nempe in Vesperis « congruentius esse, si ipse non « pluviali, ne videatur esse in habitu æqualis « domino suo, sed planeta super cotta simpli-« citer indutus serviat; » est contra præscriptum nostri Cæremonialis, uti videre est lib. I, cap. VII, § I, ubi ait, Episcopo Officium in Vesperis facturo, ipsum Presbyterum assistentem debere simul cum aliis Canonicis capere paramenta, « videlicet amictum super rocchetto, aut cotta, « et super eo pluviale tempori congruum, sine « tamen formalio ad pectus. » Non ergo Presbyter assistens pluviali sine formalio indutus, videbitur esse in habitu æqualis Episcopo, qui pluviali splendidiori uti debet, et cum formalio ad

pectus. Sed si ob eam rationem, ne videatur scilicet esse æqualis Episcopo celebranti Vesperas, pluviali uti Presbyter assistens non debet, frustra idem Crassus ait, quod « omnes Canonici « cum pluvialibus a principio Vesperarum usque « ad finem semper induti sint. » Si ergo vel ex Crassi sententia, solemniter celebrante Episcopo, Canonici pluvialibus induti pontificali functioni assistunt, mirum plane memorato auctori videri nullatenus debet, quod Presbyter assistens pluviali indutus sit sine formalio, seu pectorali.

[De formalio seu pectorali egit Catalanus noster t. I, p. 144. Hic obiter notemus hujusmodi ornamentum proprium omnino esse Episcopis, nec a quocumque alio posse adhiberi, sicut a S. R. C. sancitum est in Casalen. ad x, xv Septembris MDCCLIII. Ergo delineatoris inadvertentia in omnibus Cæremonialis editionibus, et in hac ipsamet etiam nostra, figuræ exhibent pluvialia Canonicorum seu Beneficiatorum quasi formaliis instructa : quod semel advertisse sufficiat.

Cur autem Canonici priusquam sacra paramenta accipiant debeant circa collum amictus componere, sicut præscribitur in hoc nostro § alibique passim, et per regulam generalem, § VI, cap. XV, lib. I, quæstio occurrit indaganda. Ad illam elucidandam, in memoriam revocandum est Canonicos olim consuevisse lineas albas suas, quas, manicis coarctatis, rocchetti nomine vocabant, non solum in choro, sed et in actibus vitæ civilis deferre, dum alii Clerici superpelliceis seu cottis cum manicis pendulis, in functionibus sacris tantum uterentur. Quem morem apud Canonicos regulares etiam nunc servatum, Episcopis commendat Cæremoniale lib. I, cap. III. Hinc decentius visum est, si Sacramenta ministraturi vel sacras vestes induturi rocchetto superimponerent vestimentum aliud sacris actionibus peculiarius dicatum : rocchettum enim non esse vestem sacram declaravit S. R. C. in Cenomanen. x Januarii MDCCCLII, et proinde non esse adhibendum in Sacramentorum administratione; sed assumendum esse superpelliceum cum stola, ut cavetur decretis in una Dubiorum XXXI Maii MDCCCXVII et in una Marsorum ad XXVI, XII Novembris MDCCCXXXI. Amictum rocchetto superimpositum ab Episcopo multis in locis Pontificalis habemus. Nonnulli etiam religiosi, pro quibus habitus religiosus æquivalet vesti chorali quasi rocchettum apud Canonicos, utuntur quidem cotta pro ministrandis Sacramentis, Officio faciendo in Vesperis, etc., sed pluvialia tanquam mere assistentes in processione Corporis Christi induturi amictus tantum assumunt. Ut autem ad rubricam nostram redeamus, amictus cottæ superadditus, si solam rationem rerum attendas, superfluus forsitan videretur; sed suspicor morem induendi amictum sub paramentis sacris de Prælatis vel Canonicis rocchetto utentibus ad Prælatos seu Canonicos utentes cotta transisse quasi prærogativam, ita ut hodie in rubricis Pontificalis seu Cæremonialis modo generali reperiatur præscriptus.]

V. Illud quidem scitissime admonet Crassus citato lib. II, cap. IX, quod neque Cardinalis, neque Episcopus, neque alius Celebrans unquam, sive Prælatus, sive non Prælatus sit, deponere debet pluviale pro Vesperis celebrandis, si illud primo indutus semel fuit, nisi Vesperis in totum finitis, sicut nec Celebrans Missam deponit planetam, nisi Missa finita. Refellit is auctor contrarium usum Ecclesiæ Bononiensis, additque mox etiam, quod nec Canonici, nec Mansionarii, nec aliqui, qui semel ab initio rei divinæ paramenta sumpserint, unquam debent illa deponere, nisi re finita. Et hæc quidem regula generalis, quæ suas aliquando patitur exceptiones; notum enim est, Diaconum, et Subdiaconum in Adventu, et Quadragesima planetas plicatas deponere, quas initio rei divinæ sumpserant. Sed de his plura suo loco inferius; videri tamen interim possunt quæ in Rubricas Missalis Romani scribunt Gavantus, Quartus, et novissime in Additionibus et Notis ad ipsum Gavantum eruditus amicus noster Cajetanus Meratus.

VI. Notandus denique hic ille est abusus a nobis jam alias reprehensus, quorumdam præsertim Regularium, qui ad celebrandas Vesperas solemnes accedunt quidem magna cum pompa ad Altare, et pluviali induti, quod tamen vix primo Psalmo incepto deponunt, sumpturi postea illud, cum erunt cantaturi Capitulum. Videas alios primo incepto ad Vesperas Psalmo ab Altari discedere, ad ipsumque tandem reverti ad intonandum Capitulum. Est plane et is abusus penitus eliminandus; nam alias non modo Episcopus, sed et ipse Pontifex maximus, solemni et pontificali ritu in sacris celebritatibus Ves-

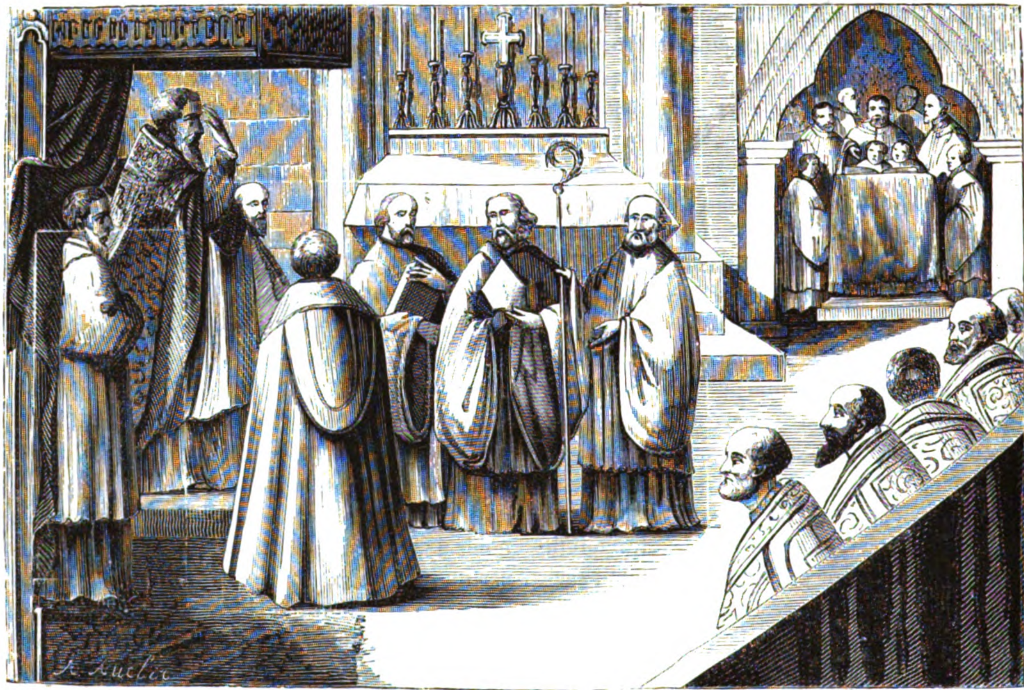
peras celebrantes nullo modo ab Altari discedunt, nisi Vesperis omnino finitis. Sed longum esset varios ea in re hic Regularium quorumdam abusus notare.

§ V.

Cum Episcopus sic paratus paululum sederit, surgit, deposita mitra, surgentibus omnibus; versus ad Altare dicit secreto *Pater noster* etc., et *Ave, Maria*, etc., integre; et tenens sinistram manum infra pectus, dextera aperta facit sibi Crucis signum, a fronte ad pectus, cantans intelligibili voce *Deus, in adjutorium meum intende*. Et pro unoquoque verbo tangit manu, primo frontem, deinde pectus, mox humerum sinistrum, ultimo dexterum, et in fine jungit manus ante pectus.

§ VI.

Cum chorus cantat versiculum *Gloria Patri*, etc., Episcopus et omnes caput inclinant versus Crucem super Altari usque ad versiculum *Sicut erat*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Quantum ad nostrum § v spectat, Oratio dominica semper divino Officio inserta fuit; est enim ea nobis a Christo tradita, atque ab illo, ut eam recitemus, nobis præceptum, ideoque fas non erat in publicis precibus eam omitti, uti scite observat Grancolas in Breviarium Romanum cap xxv. Hinc jure ac merito Concilium Toletanum iv anni DCXXXIII, can. x, eos redar-

guit, qui dominicis diebus Orationem ipsam non recitant, adducitque testimonia S. Cypriani, S. Hilarii, et S. Augustini, quibus comprobare vult, eam quotidie esse recitandam, moremque illum adeo necessarium reputat, ut Sacerdotibus et Clericis exauctorationem minitetur, qui in Officio, seu publico, seu privato quotidie eam recitare neglexerint : « Quisquis Sacerdotum, « vel subjacentium Clericorum hanc Orationem « Dominicam quotidie aut in publico, aut in pri« vato Officio prætererit, propter superbiam « judicatus, ordinis sui honore mulctetur. » Teste Augustino, soli Pelagiani hujus Orationis usum refugiebant, quia scilicet se justos existimantes, nulla se debita contraxisse dicebant, quæ dimissione, seu venia indigerent.

II. Longe ante Concilium IV Toletanum Synodus Gerundensis habita anno DXVII, can. X, jusserat, Episcopum quotidie Orationem dominicam post Matutinum et Vesperas alta voce recitare : « Ita nobis placuit, ut omnibus diebus post « Matutinas et Vespertinas, Oratio dominica a « Sacerdote proferatur. » Statuit et in sua Regula S. Benedictus, cap. XIII, ut Oratio ipsa dominica in fine Matutinarum et Vesperarum alte a Priore pronuntietur: « Plane agenda Matutina, vel Ves« pertina non transeat aliquando nisi in ultimo « ordine Oratio dominica omnibus audientibus « dicatur a Priore. » Testatur tandem Joannes Diaconus in libro *De Ecclesia Lateranensi*, cap. VII, juxta Apostolorum institutionem omnibus retro sæculis in ipsa Ecclesia servatam, Orationis, vel Collectæ loco, ad Officii finem Orationem dominicam recitatam fuisse : « Hæc « reservans apostolicam institutionem nonnisi « dominica in Officiis utitur Oratione : quoniam « aliæ Orationes postea sunt superadditæ ; et « congruum est, atque conveniens, ut prima et « summa omnium aliarum Ecclesiarum, primam « et summam omnium aliarum Orationem fre« quentet ; et quæ Salvatoris vocabulo conse« crata est, Salvatoris orationem, quam Disci« pulos suos orare docuit, præ ceteris præci« puam semper habeat. » Sane de Orationis dominicæ Officio divino inserendæ necessitate idem dici potest, quod S. Gregorius lib. VII, epistola LXIV, de Missa agens scribebat, parum decere, ut in Sacrificio preces a viris doctis compositæ recitentur, illa vero, quam Christus ipse Dominus noster composuit, omittatur.

III. Quamvis autem antiquus sit ritus recitandæ in Officio divino Orationis dominicæ, nullum tamen extat antiquitatis monumentum, quod Orationem ipsam ante Officium recitandam significet. Monachi enim primum id usurparunt, et quidem Cistercienses , uti ex eorum Consuetudinibus liquet, cap. LXVIII, ubi præscribitur, ut « dimisso Officii signo faciant solitam Oratio« nem super misericordias, id est, *Pater noster*, « et *Credo in Deum*, antequam versum *Deus, in* « *adjutorium*, decantent. » Bursfeldenses nocturnis vigiliis ter quidem Orationem dominicam, totidemque Salutationem angelicam præmittunt, ita ut post primam Orationem, Salutationem angelicam Præses chori subdat : *Pater de Cœlis Deus, miserere nobis;* post secundam : *Fili Redemptor mundi Deus, miserere nobis;* post tertiam : *Spiritus sancte Deus, miserere nobis :* in prima precatione fronti, in secunda ori, in tertia vero pectori signum Crucis pollice dextræ manus imprimentes ; idque nudis capitibus, prostrato, vel saltem habita temporis ratione, incurvato corpore. Idem præstabant in Gallia Casalini Monachi Benedictini, qui etiam aliam Antiphonam et Orationem adjungebant, uti videre est apud eruditum Martenium lib. I *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. II, num. XXXII.

IV. Eodem teste auctore loco citato, numero XXXIII, nullum ejus ritus apud antiquiores extat vestigium. Circa initium sæculi X, Notkerum Balbulum Monachum S. Galli Officium Horæ Nonæ dicturum nullis præmissis precibus ait Martenius incipere a versiculo *Deus, in adjutorium*, etc. in antiquis quoque Cassinensium Consuetudinibus sub Oderisio Abbate, hoc est, sub finem sæculi XI manu exaratis, nullam precum præmittendarum mentionem fieri, sed neque apud Udalricum in antiquis Cluniacensium Consuetudinibus circa idem tempus collectis. Puto equidem cum prædicto auctore, huic institutioni lucum præbuisse triplicem illam Orationem, quam Altaria circumeuntes Monachi ante singulas Horas Canonicas effundebant. Quidquid sit, S. Pius Papa V Orationem ipsam dominicam, atque etiam Salutationem angelicam ante singulas Horas in Romano Breviario primus omnium recitari jussit, sicut etiam Apostolorum Symbolum ad initium Matutini, ut testatur Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XXV. Ex præscripto nostri ejusdem § V, Salutatio an-

gelica recitanda est *integre*, cum illo scilicet additamento : *Sancta Maria, mater Dei*, etc., quod quidem recentis est instituti, quodque minime reperitur ante annum MDVIII, tunc enim usurpari cœptum est, *Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, Amen* ; addiderunt-que postea Franciscani, *nunc et in hora mortis nostræ;* atque ita in Breviaria anni MDXV legitur, eaque de causa Cardinalis Sanctæ Crucis, qui Franciscanus fuerat, Breviario suo inseruit. Memoratus tandem S. Pius V angelicam ipsam Salutationem cum eo additamento recitandam Romano Breviario inseri voluit.

V. Quantum ad Orationem dominicam jam olim inter multos dubitatum est, quomodo in principio, non modo Vesperarum, sed et aliarum Horarum, ac inter eadem Officia tam festiva, quam ferialia, vel pro defunctis, quæ publice cantantur, pronuntiari debet versus scilicet iste *Pater noster*, quod est principium ipsius dominicæ Orationis, altene, an tacite? Testatur autem Crassus lib. II, cap. VII, vidisse ipsum diversos diversa sentientes, ideoque ait, « regulare esse, ut nunquam alto pronuntiemus « hæc duo verba, videlicet *Pater noster*, nisi « duntaxat, quando in fine ejusdem Orationis « debebimus alte pronuntiare verba illa, vide- « licet *Et ne nos inducas in tentationem*, quo « dicendi modo utimur in Officio pro defunctis, « et ante absolutiones in Matutinis, et in preci- « bus ferialibus Primæ ac Completorii, tunc « enim alte, id est, ea voce, qua sumus pro- « nuntiaturi versum *Et ne nos*, eadem pronun- « tiamus *Pater noster*, qui tunc tanquam ver- « siculi sunt alte pronuntiandi; dum vero non « est alte pronuntiandus versus *Et ne nos*, tunc, « et eo solo casu principium, et reliquus totus « progressus Orationis prædictæ, *Pater noster*, « tacite et secrete pronuntiari debet, ut in prin- « cipio Matutinarum et Vesperarum, dum ipsam « dominicam Orationem cœlestis favoris pro- « merendi gratia præfamur. »

VI. Multa addiscimus ex recitato testimonio Crassi, ac duo præsertim. Primum est, nullam ab ipso fieri mentionem recitandæ angelicæ Salutationis una cum Oratione dominica initio Horarum, quia scilicet, uti superius dictum est, Salutationis angelicæ recitatio initio Horarum post Orationem dominicam recentioris est instituti, et a S. Pio V primum ordinata. Alterum vero est, duo illa prima verba dominicæ Orationis, nempe *Pater noster*, Crassi ævo ab aliquibus dici consuevisse *alte*, ab aliis *secreto*. Verum postquam hic § noster *secreto* esse illa pronuntianda edixit, abusus videri debet quod in aliquibus Ecclesiis alta voce pronuntientur ; neque enim vel minutissimæ cæremoniæ spernendæ sunt, nam uti scitissime docet vir clarissimus Petrus Morettus in celebri Epistolari disceptatione *De ritu variandi chorale indumentum*, § LXVII, « periculosum est, et initium graviorum « errorum modicas cæremonias contemnere : « *Qui spernit modica paulatim decidit*, ait Spiritus « veritatis cap. XIX Ecclesiastici, versu I. » Id quod etiam probat insigni S. Augustini loco libro IV *De Doctrina christiana*, cap. XVIII, ubi post recitatam illam Christi sententiam ex Evangelio Lucæ cap. XVI : « Qui in minimo fidelis est, « et in magno fidelis est, » ita statim subjicit : « Quod ergo minimum est, minimum est, sed « in minimo fidelem esse, magnum est. »

VII. Sed explicemus reliqua, quæ in nostro hoc § præscripta sunt. Mandat, ut postquam Episcopus, deposita mitra, surgentibus omnibus, versus ad Altare stans secreto dixit : *Pater noster*, etc., et *Ave, Maria*, etc. integre; tum tenens sinistram manum infra pectus, dextera aperta faciat sibi Crucis signum a fronte ad pectus, cantans intelligibili voce : *Deus, in adjutorium meum intende*. Ut ab hoc versu Horæ canonicæ inchoentur, primus omnium in sua Regula statuit S. Benedictus, ad veterum scilicet Monachorum exemplum, quorum meminit Cassianus Collatione II, apud quem Abbas Paphnutius jubet, ut singulis momentis, atque in omnibus vitæ actibus brevem hanc Psalmi LXIX Orationem recitent. Quare S. Benedictus id singulis divini Officii Horis usurpavit, atque ab eo ritum ipsum universalis Ecclesia recepit, uti notat Martenius lib. I *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. VII, numero XV. Porro Psalmus ipse *Deus, in adjutorium intende*, etc. totus olim recitabatur, uti liquet ex Concilio Aquisgranensi, et ex aliis priscis monumentis. Postea vero primus tantum versiculus cum *Gloria Patri*, etc. servatus est, quod ad Psalmi finem dicebatur cum *Alleluia ;* quemadmodum etiam ad Missæ Introitum, ad Offertorium, atque ad Communionem versiculus tantum Psalmi servatus est, qui olim et totus recitabatur.

VIII. Plura de ipso versiculo *Deus, in adjutorium*, etc. præmittendo Horis canonicis tradit Bonartius, lib I *De Horis canonicis*, cap. xxx. Juxta Abulensem in cap. x *Numerorum*, versu xxxv, et alios, originem sumpsit hæc verba præmittendi consuetudo ex iis memorati Numerorum capitis verbis : « Surge, Domine, et dissi« pentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te a « facie tua. » Qua precandi formula petebat Moyses, ut Deus, qui cum Arca et castris Hebræorum antea quodammodo quieverat, exurgeret ad iter aperiendum, et vicinos hostes sua ope dispergendos. Verba Abulensis sunt hæc : « Ex illis verbis inolevit in Ecclesia consuetudo, « quæ jam pro lege suscepta est, scilicet, ut in « principiis canonicarum Horarum dicatur : « *Deus, in adjutorium meum intende*, etc. in « quo petimus, ut Deus surgat ad adjuvandum « nos, sicut Moses petebat in principio cujus« libet profectionis castrorum, ut Deus surgeret « ad dissipandum hostes. » Quidquid sit, potuit Ecclesia respexisse ad orationem Mosis; sed constat, primordia suarum precum sumpsisse ipsam ab initio Psalmi LXIX, eo enim versiculo debite, et magno affectu pronuntiato terreri fugarique Dæmones, qui perturbare nituntur Orationem, certum est, et plura exempla docent. Refert Thomas Cantipratensis in Vita S. Lutgardis apud Surium die XVI Junii, quod cum Psalmos ipsa non intelligeret, tamen cum versum *Deus, in adjutorium*, et alios quosdam inter psallendum ruminaret, videbat Dæmones cum horrore refugere et a malis suggerendis cessare.

IX. Ad signum Crucis quod attinet, jam omni ævo christiani, ut testatur Tertullianus in libro *De corona militis*, cap. III, et alibi, cum alicujus vel parvi momenti opus inciperent, Crucis signo utebantur : « Ad omnem progressum, » inquit, « atque promotum; ad omnem aditum et exitum, « ad vestitum, calceatum, ad lavacra, ad mensas, « ad lumina, ad cubilia, ad sedilia ; quacumque « nos conversatio exercet, frontem Crucis signa« culo terimus. » Quod ipsum et alii Græci Latinique Patres tum fieri solere testificando, tum ad faciendum hortando confirmant, uti videre est apud doctissimum Petavium lib. XV *De incarnatione*, cap. x. Sane constat ex laudato Tertulliani loco signum Crucis olim fronti imprimi consuevisse; id quod etiam et alii Patres testantur, inter quos S. Hieronymus in *Vita S. Hilarionis*, ait, quod cum Dæmonibus assidue luctans, « provolutus genibus, Crucem signavit « in fronte. » Consuevisse etiam christianos cordi etiam Crucis figuram imprimere, testatur Prudentius Hymno VI Cathemerinon, sic dicens :

> Fac cum vocante somno
> Castum petis cubile,
> Frontem locumque cordis
> Crucis figura signet.

X. Viget et hodie is ritus in multis etiam functionibus ecclesiasticis, præsertim dum legitur Evangelium; solemus tunc enim ex veteri Ecclesiæ instituto, non modo frontem et pectus, verum etiam et os Crucis figura signare. Sed ut nostrum ritum nunc explicemus, mandat quidem Rubrica hujus § v, ut nimirum, ubi Episcopus dicit: *Deus, in adjutorium meum intende*, faciat sibi signum Crucis, manu scilicet dextera a fronte ad pectus, et ad utrumque humerum, tangens scilicet pro unoquoque verbo manu ipsa, « primo frontem, deinde pectus, mox « humerum sinistrum, ultimo dexterum. » Ubi vero chorus cantat versiculum *Gloria Patri*, ex præscripto § VI, Episcopus, et omnes, caput inclinant versus Crucem super Altari, usque ad versiculum *Sicut erat*, etc. Plura in hunc versiculum notat memoratus Bonartius loco citato, et inter alios Ceccoperius, parte I *Lucubrationum canonicalium*, lib. II, tit. v, ubi in confirmationem ejus, quod in nostro § præscribitur de inclinatione facienda ad versum *Gloria Patri*, etc. ait animam cujusdam Religiosi pœnas Purgatorii in choro luisse, ex eo solum, quod ibi dum Horæ canonicæ recitarentur, ad ipsum versiculum *Gloria Patri*, caput non inclinaverit.

XI. Quam gratum sit sanctissimæ Triadi in ejus honorem ad prædictum versum caput demere, et quantum ei displiceat id negligere, late recenset in suo *Speculo disciplinæ* S. Bonaventura parte I, cap. xv. Hinc Episcopus in actu Visitationis Collegiatarum inquirere debet, an Canonici ad ipsum versum caput denudent, uti docet post varios auctores superius a nobis laudatus Ceccoperius citato loco, num. xx, ubi etiam tradit, Joannem Papam XXII caput ad verba *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, inclinantibus triginta dies indulgentiæ concessisse. In Concilio Basileensi sessione XXI, ta-

metsi Clerici sedentes psallere sinantur, jubentur tamen ad versum *Gloria Patri* surgere, et ad Jesu nomen inclinari. Ceterum in Regula S. Fructuosi Bracarensis Episcopi, cap. III, humi se sternere debere Clericos, dum dicitur *Gloria Patri*, statutum est : « Ad omnium Psal« morum finem, » Gloriam cantantes, « Deo « prosternentur.

§ VII.

Interim Cæremoniarius ducit Subdiaconum, vel alium, ad quem de Ecclesiæ consuetudine spectat intimare Antiphonas in habitu in quo reperitur ante Episcopum, factis debitis reverentiis Altari et Episcopo, cui dicto per chorum versiculo *Sicut erat*, etc., et *Alleluia*, vel *Laus tibi*, *Domine*, etc., Subdiaconus præintonat primam Antiphonam; et donec per Episcopum non fuerit præintonatio repetita, Cæremoniarius et Subdiaconus præintonator expectant ibi stantes. Ea autem repetita intelligibili voce, sive ex libro, sive memoriter, prout magis Episcopo placuerit, factis iterum debitis reverentiis Episcopo et Altari, ad sua loca redeunt. Episcopus vero sic perstat, donec expleta per chorum Antiphona, inceptus fuerit Psalmus; tunc sedet accepta mitra leviori, si placeat, et omnes pariter sedent.

COMMENTARIUS.

I. Ubi chorus cantat versiculum illum *Sicut erat*, etc., ex præscripto hujus § Cæremoniarius ducit Subdiaconum, vel alium, ad quem de Ecclesiæ consuetudine spectat intimare Antiphonas, in habitu in quo reperitur, ante Episcopum, factis debitis reverentiis Altari et Episcopo; cui, dicto per chorum præfato versiculo *Sicut erat*, etc., et *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, Subdiaconus præintonat primam Antiphonam; nec inde discedit, sicut nec ipse Cæremoniarius, nisi per ipsum Episcopum præintonatio fuerit repetita. Antiphona autem voce intelligibili repetita, sive ex libro, sive memoriter, prout magis Episcopo placuerit, exhibitis iterum ipsi Episcopo et Altari reverentiis, ambo ad sua loca recedunt. Stabit autem Episcopus nudo capite, donec expleta per chorum Antiphona, inceptus fuerit Psalmus; tunc enim sedebit sumpta mitra leviori si placet, sedebuntque tunc pariter alii etiam Ministri inferiores ad gradus Altaris, seu solii Episcopi, vel prope parietem in sedibus inferioribus, si sit consuetudo, ut sedeant, juxta sententiam Bauldryii parte V, ubi secundum librum nostri Cæremonialis describit, cap. I, num. VI.

II. Ritus in nostro hoc § præscriptus desumptus est ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ, uti videre est apud Augustinum Patricium lib. II, sectione I, cap. IX, ubi agit de Vesperis Vigiliæ Nativitatis Christi, summo Pontifice in crastinum celebraturo. Hæc ejus verba : « Fi« nito *Gloria Patri* a Cantoribus, Subdiaconus « cantaturus postero die Epistolam, stans ante « Pontificem ante gradus inferiores sedis pon« tificalis, facta prius ei reverentia, præintonat « submissa voce Papæ Antiphonam, et ea præin« tonata, expectat stans, quousque Papa Anti« phonam ipsam intonaverit. Tunc accendunt « duo Episcopi assistentes cum libro et lumine, « et prior Episcoporum Cardinalium etiam assi« stens accipit librum, et capite suo ipsum te« nens Pontifici apponit, juvante eum seniore « ex duobus Episcopis assistentibus, et junio« rem candelam ardentem tenente. Pontifex in« cipit Antiphonam, quam Cantores prosequun« tur usque ad finem. Qua per Pontificem into« nata, Subdiaconus cum Cæremoniario facit re« verentiam Papæ, et ad sua loca revertuntur. » Esse hunc antiquum ritum pontificiæ Capellæ, docet non uno in loco sui Romani Ordinis XV Petrus Amelius, qui etiam tradit debere Subdiaconum « stando, capite inclinato, submissa « voce » intimare Antiphonam.

III. Quanquam vel ex ritu Capellæ papalis

Subdiaconus præintonet Antiphonam Papæ, alius tamen fuit ritus insignis Ecclesiæ Bononiensis; nam teste Paride Crasso lib. II, cap. IX, ad Capellanum spectat intimare Antiphonas, qui etiam, ut idem auctor inquit, « associatus ab « alio coæquali, et Cæremoniario præcedente, « accedit ad Celebrantem, cui, cantu per cho- « rum usque ad *Amen* finito, » scilicet versiculi *Gloria Patri*, etc., uti superius dictum est, « et « non prius, factaque eidem prius reverentia, in- « timat Antiphonam primam, qua intimata, non « facit reverentiam, neque inde se movet, sed ex- « pectat, quoad per Cardinalem ex libro, vel sine « libro, ut placet, Antiphona resumpta fuerit, « tum facit reverentiam, et inde vadit, » etc. Consona hæc sunt nostro § sicut et illa, quæ mox subjicit, dicens, debere Celebrantem, tunc stare, donec finita per chorum Antiphona fuerit, eaque dicta, et inchoato Psalmo, « sedere « cum mitra alba levi. »

IV. Antiphona græce interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, sive de uno ad unum, uti ex S. Isidoro Episcopo Hispalensi libro VI, *Etymologiarum*, cap. XIX, ex Alcuino, *De divinis Officiis*, cap. *De celebratione Missarum*, et ex Rabano Mauro lib. I *De institutione Clericorum*, cap. XXXIII, docet Durantus lib. III *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XVII, ubi etiam notat, Antiphonarum originem repetere nonnullos ab eo, quod in Isaiæ cap. VI duo Seraphim clamabant alter ad alterum, et dicebant: *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus*, *Dominus exercituum*. Ubi Hebræi, auctore S. Hieronymo sic habent: « Iste ad istum, id est, unus ad unum « invicem se ad laudes Domini cohortantur. » Inde memoratus S. Isidorus lib. I *De officiis ecclesiasticis*, cap. VII, de Antiphonis agens, ita inquit: « Antiphonas Græci primum composue- « runt duobus choris alternatim concinentibus, « quasi duo Seraphim, duoque Testamenta in- « vicem sibi clamantia. »

V. Teste eodem S. Doctore, apud Latinos primus omnium S. Ambrosius Antiphonas constituit, Græcorum exemplum imitatus, et ex hinc in cunctis Occidentis Ecclesiis earum usus increbuit. Idipsum testatur in Vita Ambrosii Paulinus: « Hoc tempore, » inquit, « primum « Antiphonæ, Hymni ac Vigiliæ in Ecclesiæ Me- « diolanensi celebrari cœperunt, cujus celebri- « tatis devotio non solum in eadem Ecclesia, « verum per omnes pæne Occidentis provincias « manet. » Apud Græcos Antiphonarum auctor primus creditur S. Ignatius, sæpe ac diu congressus cum Apostolis; is enim cum visio Angelorum sanctam Trinitatem, Hymnis alterna vice decantatis, collaudantium objecta fuisset, formam illam alterna vice canendi Ecclesiæ Antiochenæ, cujus erat Episcopus, tradidit, quæ tandem in omnes primum Orientis Ecclesias propagata est, deinde vero in Ecclesias Occidentis a S. Ambrosio, uti dictum est.

VI. Vocantur nunc Antiphonæ sententiæ illæ, quæ Psalmos antecedunt, quæque etiam ab ipsis Psalmis olim petitæ erant. Quod vel hodie servatur in toto fere Officio feriali, et in dominicis tam ad Vesperas, quam ad Matutinum et Laudes; nefas enim antiquitus fuit aliis Antiphonis uti, quam a sacra Scriptura petitis; quamobrem Agobardus Lugdunensis Episcopus adversus illos scripsit, qui alias invehere volebant: moremque Monachi ipsi servabant, uti patet ex Regula Pauli et Stephani, cap. XIV. « Nullus præ- « sumat responsoria, vel Antiphonas pro suo « libito, et non ex canonica scriptura desumpta « canere in Congregatione ista, vel meditari, vel « legere. » Vide Martenium lib. I *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. II, num. LIII, ubi eum locum affert, et Grancolassium in Breviarium Romanum, cap. XXX, ubi multa scitu digna de Antiphonis scribit.

VII. Quod Subdiaconus præintonare Antiphonam debeat, ab antiquis ritibus Romanæ Ecclesiæ acceptum esse videtur. Cantores enim qui Romæ olim septem erant, chorum unum componentes, *Schola Cantorum* appellatum, quique Antiphonas præcinebant, Psalmisque vocis modum dabant, neque Presbyteri erant, neque Diaconi, sed ut plurimum Subdiaconi, uti ex S. Gregorio addiscimus in canone *In sancta Romana*, distinctione XCII. Canebant itaque Subdiaconi Antiphonas, eorumque Cantorum Primicerius primus cantui initium dabat; alter post ipsum Secundarius dicebatur, atque ita porro ceteri. Archidiaconi autem erat, eos qui præcinere debebant, constituere. Plura de Schola Cantorum Urbis videri possunt apud Mabillonium tomo II Musei Italici in antiquis Romanis Ordinibus ab eo allatis, et novissime apud eruditissimum Morettum in celebri tractatu *De*

Presbyterio. Porro cum Antiphonas præcinere nihil aliud sit, quam tonum edocere, annuntiabantur antiquitus idcirco illis, qui libris carebant : « Frustra siquidem illis annuntiarentur, « qui Antiphonarium oculis haberent; » uti loco citato notat Grancolas. Ex quo addiscimus, ritui veteri consentaneum esse, si Episcopus non ex libro, sed *memoriter* Antiphonam repetat, quam ei præintonat Subdiaconus; tametsi § noster arbitrio Episcopi relinquat Antiphonam ipsam repetere, « sive ex libro, sive memoriter. »

VIII. Ut nihil tandem in hoc Commentario prætermittamus, solet ex antiquo ritu post versiculum *Gloria Patri*, etc., addi *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine, Rex æternæ gloriæ*. Vox Hebraica est *Alleluia*, quæ *Laudate Deum* significat; unde ab Amalario lib. IV *De Officiis*, cap. XLVIII, dicitur, « ad gaudium et laudem « pertinere. » Tradit S. Gregorius libro VII, epistola LXIII ad Joannem Episcopum Syracusanum, tempore S. Damasi Papæ labente scilicet sæculo IV S. Hieronymum juxta Hierosolymitanæ Ecclesiæ morem *Alleluia* invexisse in Officium : « Nam, ut *Alleluia* hic diceretur, de « Hierosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi « traditione tempore beatæ memoriæ Damasi « Papæ traditur tractum. » Loquitur autem Gregorius de tempore post Pascha, atque per anni curriculum, non vero de tempore paschali; tunc enim tum Romæ, tum ubique dici in Officio semper consuevit, uti post Baronium observat Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. VI, num. V. Teste S. Augustino in epistola CXIX, cap. XVII, non eadem hac in re erat suo ævo Ecclesiarum consuetudo; quædam enim *Alleluia* non decantabant, nisi a Paschate usque ad Pentecosten, aliæ vero sæpius; conveniebant autem omnes, ut juxta antiquam traditionem, *Alleluia* toto Pentecostes tempore decantarent : « Ut *Alleluia*, » inquit, « per solos « dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, non « usquequaque observatur; nam et in aliis diebus varie cantatur alibi, atque alibi, ipsis au « tem diebus ubique. » Idem in Psalmum CVI ait : « *Alleluia* cantare certo tempore solemniter « moris est, » secundum Ecclesiæ antiquam traditionem.

IX. Sancti Benedicti ætate initio tantum Quadragesimæ dimitti *Alleluia* solebat, ut constat ex ejus Regula cap. XV S. Isidorus Hispalensis Episcopus lib. I *De Officiis ecclesiasticis*, cap. XIII, ait, in Africanis regionibus non omni tempore, sed tantum dominicis diebus, et quinquaginta post Domini resurrectionem *Alleluia* cantatum, in Hispaniis vero « secundum antiquam tradi- « tionem, præter dies jejuniorum, vel Quadra- « gesimæ, omni tempore. » Verum ex Antiphonario sancti Gregorii constat, dimissum *Allleluia* in dominica Septuagesimæ; ibi enim pro *Alleluia*, ponitur Tractus aliquot versibus, et interdum integro Psalmo constans ; cui a trahendo hoc nomen inditum est, quia tractim, et graviter, notarumque, seu vocum prolixo decursu cantatur; uti memoratus Bona loco citato observat. Scribit tandem Honorius Augustodunensis lib. IV, cap. CXVII, Alexandrum II Papam jussisse, ut *Alleluia* in illa verba *Laus tibi, Domine, Rex æternæ gloriæ*, mutaretur a Septuagesima usque ad Pascha. De non decantando autem *Alleluia* in Quadragesima, legendus est canon XI Concilii IV Toletani anni DCXXXIII, quia scilicet, ut Patres ibidem aiunt, Quadragesima, « tempus « est non gaudii, sed mœroris ; » et quia, « tunc « opus est fletibus ac jejuniis insistere, corpus « cilicio et cinere induere, animum mœroribus « dejicere, gaudium in tristitiam vertere, quous- « que veniat tempus resurrectionis Christi, « quando oportet *Alleluia* in lætitia canere, et « mœrorem in gaudium commutare. » Olim quoque Kalendis Januariis, ne gentilium superstitiones imitari christifideles viderentur, interdictum fuisse cani *Alleluia*, ex eodem Toletano canone liquido constat.

§ VIII.

Psalmi decantari debent a choro, et ab ipsismet Canonicis et Beneficiatis, aliisque de Capitulo in tono et cantu Gregoriano, cum gravitate et decore, ita ut eorum verba ab omnibus intelligantur; sed versiculus *Gloria Patri*, etc., poterit solemniori vocis modulatione recitari, ad quem Episcopus cum mitra, et

omnes alii detectis capitibus, sedentes, vel prout reperiuntur, se inclinant; et si placuerit, finito quolibet Psalmo, poterit Antiphona per organum repeti, dum tamen per aliquos Mansionarios, aut alios ad id deputatos eadem Antiphona clara voce repetatur. Et si aliquis adesset, qui cum organo cantare vellet, nihil aliud cantet, quam ipsam Antiphonam, ut latius in cap. xxviii libri I, § vii et viii, de organo et Organista etc. explicatur.

COMMENTARIUS.

I. Egimus fuse de cantu ecclesiastico supra lib. I in Commentariis ad cap. xxviii. Quod autem hunc § spectat, concinit is quidem iis, quæ tradit Crassus lib. II, cap. x. « Cantatur, » inquit, « Psalmodia cum omni modulatione ecclesiastica et devota tam per Cantores, quam per Organistam, et Celebrans ad omnes conclusiones, quæ in fine singulorum Psalmorum cantantur, id est, *Gloria Patri*, inclinato capite cum mitra versus Altare sedens persistat reverenter; et similiter, Legatus, » si scilicet adsit, « ac alii omnes sedentes, qui detecto capite et magis inclinato, idem faciant. Capellani autem, qui adstant Cardinali, non surgunt, sed sedentes detegunt caput inclinatum. » Et mox iterum : « Dum Psalmodia recitatur, omnes ad unum Officio præsentes sedent, excepto solo Cæremoniario, qui stans omnibus providet. » Sed hic ritus aliquibus in Ecclesiis temere negligitur, in quibus ubi divina Officia celebrantur, Magister etiam cæremoniarum sedere solet.

II. Si primævam Ecclesiæ ætatem spectemus, Clerici omnes æque ac laici toto divinorum Officiorum tempore stabant, pie feliciterque Christo Domino obsequentes, qui in Evangelio Marci, cap. ii, ait : « Cum stabitis ad orandum, » etc. Is ritus quod a nonnullis negligeretur, merito in illos invectus est Tertullianus in libro *De oratione*, cap. xii, hac usus ratione : « Si quidem irreverens est assidere sub conspectu, contraque conspectum ejus, quem maxime revearis, quanto magis sub conspectu Dei vivi, Angelo adhuc orationis adstante, factum illud irreligiosissimum est ? » Aliam hanc etiam rationem idem auctor tradit, qua persuadere nititur, nonnisi stando orandum esse ab homine christiano : « Ne scilicet sedendo exprobremus Deo, quod nos oratio fatigaverit. » Morem sui temporis non sine speciosa ratione narrat Amalarius lib. IV *De officiis*, cap. iii, sic inquiens : « Quando cantamus Psalmos, solemus stare, ut ex statu corporis demonstremus affectum nostræ mentis, hoc est, paratos nos esse ad opera bona. »

III. Pristinæ disciplinæ tenaces Patres Concilii Aquisgranensis can. cxxxi vix debilibus baculos concessere, ut illis inter psallendum inniterentur, ceteris vero omnino denegarunt : « Nec cum baculis, » aiunt, « in choro, exceptis debilibus, sed religiosissime illis standum et psallendum est. Sunt etenim quidam Clericorum, qui in sæcularibus negotiis, et disceptationibus pæne totum infatigabiliter deducunt diem, et mox ut Ecclesiam ad divinum Officium peragendum intraverint, ita fatigati videntur, ut nec orationi vacare, nec ad psallendum stare queant. » Adversus sedentes tempore divini Officii Clericos et laicos zelum, et stylum adeo exacuit S. Petrus Damiani sæculo XI, quo ipse floruit, ut præcipuum adversus hujusmodi abusum opusculum scripserit, quod Bisuntino Archiepiscopo, cujus in Ecclesia illum deprehenderat, nuncupavit, præfixitque ei titulum : *Contra sedentes tempore divini Officii.*

IV. In hoc opusculo, postquam ordinem et disciplinam Bisuntinæ Ecclesiæ Petrus commendavit, ipsumque prætcrea Archiepiscopum Bisuntinum, , quod adhuc in vivis agens, sepulcrum sibi parari curasset, sic tandem de re nostra cum eo loquitur : « Unum prætcrea torporis ac desidiæ signum in Ecclesia tua vidi, quod et tunc, prout expeditionis dictabat hora, corripui, et nunc apicibus tradere non superfluum duco. Plerique siquidem ibi Clericorum resident, dum vel canonica Horarum celebrantur Officia, vel etiam ipsa Missarum offeruntur terribilia Sacramenta. Cujus torporis ignaviam per Galliarum partes nonnullis inesse etiam Monachis deprehendi : quod profecto pravæ con-

« suetudinis vitium, et correctione dignum, et « de studio militantis Ecclesiæ in his, qui incolu- « mes sunt, constat penitus eradendum. » Tum postquam variis sacrarum Scripturarum locis, et nervosis rationibus comprobavit, Clericos stare debere divinis Officiis celebrandis, adversus etiam laicos divini Officii tempore sedentes invehitur.

V. Porro ex prolixa S. Petri Damiani Oratione, cujus partem etiam descripsimus in opere nostro *De codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. XXIII, duo, ut ibidem notavimus, colligenda sunt. Primum, in Italia Clericos omnes et laicos divinis Officiis stantes interfuisse; alioquin sedendi consuetudinem tanquam Gallis propriam non redarguisset. Alterum, apud nonnullos etiam Monachos pravam ipsam sedendi consuetudinem irrepsisse, quam vir sanctissimus emendatam optabat : « Tu autem, dilectissime, » verba sunt ejusdem Damiani ad ipsum Archiepiscopum Bisuntinum, « qui in Occiduis parti- « bus inter Sacerdotes insignis es ac celebris « famæ, ubique, in quantum potes, et hoc igno- « miniosæ sessionis opprobrium destruas, et « cetera, quæ villicatui sacerdotalis officii com- « petunt, non segniter implere contende. » Monachos in Italia præsertim Cassinenses juxta morem a majoribus acceptum atque constanter servatum, Officium stando, apertoque capite recitasse, infirmis exceptis, terque caput inclinasse, cum *Gloria Patri*, ad Psalmorum finem diceretur, testatur apud Paulum Diaconum Theodemarus Monasterii Cassinatis Abbas in Epistola sua ad Theodoricum, sic dicens : « Sicut et alia, quæ a majoribus instituta serva- « mus, nudato, exceptis infirmis, capite ad Of- « ficium stamus, flectimus cervicem, quoties « *Gloria* canitur. » In Vita quoque S. Bonaventuræ legimus, eum vel ægrotantem noluisse muro vel parieti inhærere, sed erectum semper et sine capucio extitisse.

VI. Quantum ad Clericos, observat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XIX, quod in Concilio Basileensi primum sessione XXI sedentes psallere sinuntur, verum ad versiculum *Gloria Patri* surgere, et ad Jesu nomen inclinari jubentur. Quidquid autem sit de nova hac disciplina, duo exoptarem. I. Ut quemadmodum Clerici regulares, ac alii complurium religiosorum Ordinum viri, ac etiam mulieres divinis Officiis stantes assistunt, ceteri saltem starent, quo tempore divinissimæ Eucharistiæ Sacramento publicæ venerationi exposito, Vesperas in choro, vel Matutinum, aliasve canonicas Horas canunt. II. Ut quando nec id obtineri possit, saltem qui in choro sedent, composito corporis habitu sedeant, « non crus super crus tenentes, nec ca- « put manibus regentes, vel brachia extensa « super sedilis spondam habentes; » sunt enim hi abusus minime ferendi, in eosque merito invehuntur Sacræ Synodi, et ipsi etiam Causidici, inter quos Ceccoperius parte I, lib. II, *Lucubrationum canonicalium*, tit. V, num. XII.

VII. Præter compositionem corporis, debent in præscripto nostri hujus § Canonici et Beneficiati, aliique de Capitulo, Psalmos cantare « in « tono et cantu Gregoriano, cum gravitate et « decore, » etc. Tenentur itaque ex vi muneris sui memorati homines addiscere cantum Gregorianum, uti docent Garzias, *De beneficiis*, parte III, cap. II, num. CXIII; Pignatellus tomo VIII, consultatione XXI, num. VI; et Barbosa in tractatu *De Canonicis*, cap. XIII, num. VI, ubi etiam affert Decretum Sacræ Congregationis Concilii in Tropien. die IX Maii anni MDCXX, quo edicitur, posse Episcopum Canonicos cogere ad cantum ipsum addiscendum etiam per subtractionem fructuum, et participationis distributionum quotidianarum. Memoratæ Congregationis Decreta innumera pæne afferri possent, quæ videri possunt in Thesauro Resolutionum ejusdem Congregationis Concilii. In Romana Lateranensi Synodo Benedicti XIII anni MDCCXXV, tit. VI, cap. V, inter alia cautum est, ut Episcopi « in canonicatibus conferendis, ceteris « paribus, semper eos præferant, qui cantum « callent Gregorianum ; et collatione ad Sedem « Apostolicam spectante, de ejusdem cantus pe- « ritia mentio fiat in testimonialibus, quæ con- « cedentur. » Ceterum mandat eadem Synodus tit. XVI, cap. III, ut Clerici quoque « cantum « Gregorianum addiscant. »

VIII. Neque vero satis est Clericis, ac præsertim Canonicis et Beneficiatis, aliisque de Capitulo, cantum ipsum addiscere, sed oportet, ut et cantum calleant, et bene cantent, « cum gra- « vitate et decore, » ut ait hic noster §, alias enim peccarent ii, qui notabiliter male canerent, risumque excitarent, vel perturbationem aut fastidium, uti notat Scarfantonius ad Cecco-

perium parte I *Lucubrationum canonicalium*, lib. II, tit. I, num. XII et seqq., ubi etiam docent, eos ab ea obligatione non eximi, quod juvenilis sint, vel senilis ætatis; « quia cum susce« perint onus, quo convenienter fungi nescie« bant, tenentur vel addiscere ea, sine quibus, « ut par est, munus suum obire non possunt, « vel illud dimittere; » argumento capitis *Nisi cum pridem* § *Pro defectu*, *De renuntiatione;* canonis *Non est putanda*, I, quæstione I, et legis *Idem juris*, § I, ff. *Ad legem Aquiliam*. Vide Navarrum, *De Oratione et Horis canonicis*, cap. XVI, num. XXX. Dicitur autem habere Canonicum sufficientem peritiam, quando per se juxta qualitatem sui officii potest explere, quæ sibi incumbunt, ex Decio in cap. *Cum in cunctis*, num. XXXIV, *De electione*, ubi ita inquit : « Suf« ficiens vero scientia dicitur secundum quali« tatem Officii et Beneficii. » Idipsum ibidem observant Hostiensis, Fagnanus, et alii passim canonici juris interpretes, quibus etiam addi possunt qui sacras cæremonias enarrant.

§ IX.

Reliquæ quatuor Antiphonæ juxta debitum et decentem ordinem, ritumque antiquum per eumdem Subdiaconum, seu alterum, ad quem spectat, præintonari debent, hoc ordine, videlicet, secunda Diacono assistenti a dexteris Episcopi; tertia Presbytero assistenti; quarta primo Canonico in choro manenti, sive ille sit Archidiaconus, sive Archipresbyter, sive Presbyter; quinta Diacono assistenti a sinistris Episcopi.

§ X.

Eadem omnia etiam in præintonatione aliarum Antiphonarum observantur, quæ in prima servari debere dictum est; nisi quod erga Canonicos parcior fiet reverentia, videlicet sola capitis inclinatione. Surgente autem Canonico, cui præintonatur Antiphona, Canonici, et omnes alii in choro præsentes surgunt; sed quando præintonatur alicui ex assistentibus Episcopi, surgunt tantummodo alii Coassistentes.

COMMENTARIUS.

I. Quo ordine ac ritu, et per quos in Vesperis pontificalibus intonandæ Antiphonæ sint, jam supra diximus in Commentariis ad primum librum, cap. VII, et alibi. Ergo, ut ait hic § IX, reliquæ Antiphonæ quatuor eodem modo per eumdem Subdiaconum, sive alium, pro consuetudine Ecclesiarum, qui primam præintonavit Episcopo, præintonari debent, hoc ordine, videlicet, secunda primo Diacono assistenti a dexteris Episcopi; tertia Presbytero assistenti; quarta digniori Canonicorum in choro manenti, sive ille sit Archidiaconus, sive Archipresbyter, *sive Presbyter*; ut in novo hoc Cæremoniali Benedicti XIII majoris explicationis gratia notatur; quinta secundo Diacono assistenti a sinistris Episcopi. Atque hic est ritus, qui ex veteri instituto in pontificia Capella servatur; nam ut testatur Petrus Amelius in suo Romano Ordine XV, cap. VI, postquam Papa intonavit primam Antiphonam in Vesperis, « secundam Antiphonam « incipit Diaconus, qui stat a dexteris; tertiam « incipit Episcopus Cardinalis, qui servit in « officio Presbyteri; quartam incipit prior Pres« byterorum Cardinalium; quintam Diaconus « Cardinalis, qui stat a sinistris, et iste ordo « observatur, quandocumque sunt Vesperæ pa« pales. »

II. Ritum ipsum pontificiæ Capellæ longe luculentius enarrat quidem Patricius lib. II, sectione I, cap. IX, his plane verbis : « Cantato « Psalmo, et iterata Antiphona, Subdiaconus « surgit, et Diacono assistenti a dexteris Papæ

« præintonat secundam Antiphonam plane, quam « Diaconus ipse surgens deposita Mitra intonat « alte, et Cantores prosequuntur, ut prius, et « dum unus ex Cardinalibus assistentibus Papæ « surgit, semper etiam alii Cardinales assistentes, « et Episcopi assistentes; similiter faciunt alii « Cardinales, dum unus eorum surgit, surgunt « et alii omnes, et etiam omnes Prælati, qui sunt « in Capella, surgunt semper surgentibus Car- « dinalibus, aliis, non autem surgentibus Cardi- « nalibus assistentibus tantum. Tertiam Anti- « phonam similiter Subdiaconus præintonat « priori Episcoporum Cardinalium ibidem assi- « stenti; quartam priori Presbyterorum Cardi- « nalium; et quintam Diacono Cardinali assi- « stenti a sinistris Pontificis. » Ita ille, ex cujus testimonio egregie duo hi nostri paragraphi illustrantur. Quod enim sunt Cardinales Papæ, id Canonici suo Episcopo pæne sunt, uti non uno in loco ostendimus supra.

III. Illud vero cautum est ex nostro § x, ut eædem cæremoniæ etiam in præintonatione aliarum Antiphonarum observentur, quas in prima servari debere dictum est; nisi quod erga Canonicos parcior fiet reverentia, videlicet sola capitis inclinatione, cum alias Episcopo facienda sit reverentia profunda, et cum inclinatione humerorum. Surgente autem Canonico, cui præintonatur Antiphona, Canonici, et alii omnes in choro præsentes, surgunt; sed quando præintonatur alicui ex assistentibus Episcopi, puta primo Diacono, qui ab ejus dexteris est, surgunt tantummodo alii Coassistentes, juxta regulam traditam lib. I. In quibusdam locis, ut testatur Bauldryus, parte V, ubi enarrat secundum librum nostri Cæremonialis Episcoporum, cap. I, num. IX, surgunt tantum Canonici de parte illius chori, in quo est Canonicus, qui Antiphonam intonat; estque hic usus Basilicæ Vaticanæ.

IV. Solet passim a curiosis quæri, cur ex ritu antiquo, et in omnibus Cæremonialibus recepto, Antiphona secunda a primo assistente Diacono, tertia vero a Presbytero assistente intonetur, cum is sit illo dignior? itemque, cur quarta a Canonico, et quinta demum a secundo assistente Diacono? Fateor, me plures tum auctores, tum viros doctos de ea quæstione consuluisse, sed nihil plane addiscere licuit. Dici quidem hic posset quod ait juris consultus, non omnium, quæ a majoribus nostris statuta sunt, reddi posse rationem. Forte in intonanda Antiphona præfertur primus assistens Diaconus Presbytero assistenti, quia propior Episcopo adstat, et ut omnes ordines ea Antiphonarum distributione honorentur; nam ubi primam intonavit Episcopus, qui est magnus Sacerdos, decet ut alteram primus ejus Minister assistens Diaconus canat. Sed hæ conjecturæ sunt, et rationes quæ novis aliis difficultatibus sunt obnoxiæ.

[Conjecturam ea de re haud aspernabilem quidam recentior proponit Gallus. Animadvertit Joannes de Conny in suo Cæremoniali morem fuisse multis in Ecclesiis, nulla inter præbendas distinctione juxta ordines existente, ut sedes chorales dignioribus Canonicis alternatim in utraque parte assignarentur. Hinc primus et tertius Canonici ad latus Evangelii infra Episcopum, secundus autem et quartus ad latus Epistolæ assidebant. Circumstantibus autem in officio Pontificali juxta Episcopum in throno primo Canonico ceu Presbytero assistente, secundo autem et tertio ceu Diaconis assistentibus et quarto stallum suum occupante, suspicatur prædictus rubricæ commentator in præintonandarum Antiphonarum distributione rationem habitam fuisse, etiam pro Assistentibus in throno, loci quem unusquisque in choro tenuerat, atque alternatim invitatos aliquem ex habentibus sedem ad cornu Evangelii et aliquem ex habentibus ad cornu Epistolæ. Sic primam, tertiam et quintam Antiphonas præcinerunt Episcopus, Presbyter assistens et secundus Diaconus prout Evangeliares; secundam autem et quartam primus Diaconus et prior ex remanentibus in choro prout Epistolares. Hic ordo taliter invectus paulatim ad alias Ecclesias transisse credendus est.]

§ XI.

Expleta Psalmorum et Antiphonarum decantatione, ducitur per Cæremoniarium idem Subdiaconus, seu alius, cui ex consuetudine Ecclesiarum, Capitu-

lum cantare convenit, in habitu in quo reperitur, factis debitis reverentiis, ad locum ubi decantari solet Epistola in Missa, qui tenens sibimet librum, cantabit Capitulum alta et æquali voce, ad quod Episcopus cum mitra, reliqui omnes detecto capite surgunt; et responso per Cantores *Deo gratias*, ducitur per Cæremoniarium aliquis Canonicus, seu alius, ad quem de Ecclesiæ consuetudine spectat, qui præintonat Episcopo cum mitra stanti Hymnum, et Episcopus statim deposita mitra præintonationem Hymni repetit, quem chorus prosequitur in cantu plano, vel musicali, prout magis placuerit, dummodo verba distincte intelligantur; cui etiam intermisceri organum poterit, dum tamen verba ipsa Hymni clara voce per aliquos ad id deputatos repetantur, vel cum organo cantentur.

COMMENTARIUS.

I. Docet Crassus lib. II, cap. VIII, quod Subdiaconus quidem serviens Episcopo in Missa, ad quem spectat cantare Epistolam, debet etiam Capitulum cantare in Tertiarum et Vesperarum Horis indutus sua tunicella, associatus a solo Cæremonario tum librum portante et reportante, et factis reverentiis, primum Celebranti, tum Legato, si adest, inde Altari, vadit illuc, ubi Epistolæ cantandæ locus est designatus, et ibidem ipse a Cæremoniario accipiens librum, tenensque, cantat Capitulum ipsum : quo finito, reddit librum clausum Cæremoniario, et similiter cum eisdem reverentiis revertitur, prout iverat, sicut pro Epistola fit, nisi quod ipse Subdiaconus cantaturus Epistolam portat, et reportat librum, et nisi finito Capitulo non osculatur manum Celebrantis, neque ipse tunc librum clausum portat, neque reportat. Monet tum etiam auctor ipse diu in Cæremoniis pontificiæ Capellæ versatus, « quod celebrante Episcopo, nunquam « pulpitum, sive legile pro Epistola, nec pro « Capitulo cantando haberi, nec parari debet « aliquo panno, vel ornatu, nisi quando canta- « retur Evangelium. »

II. Sed hoc obiter notato, eodem docente Crasso libro citato, cap. X : « Capitulum cantatur « in loco Epistolæ per Subdiaconum Epistolæ « paratum associatum a solo Cæremoniario; « quod dum inchoatur, surgit celebrans cum « mitra, versus, non quidem ad Altare, sed ad « Subdiaconum cantantem. » Ex præscripto nostri hujus §, ubi Subdiaconus cantat Capitulum, Episcopus quidem cum mitra, reliqui vero omnes detecto capite surgunt; et responso per Cantores *Deo gratias*, ducitur per Cæremoniarium aliquis Canonicus, seu alius, ad quem de Ecclesiæ consuetudine spectat, qui præintonat Episcopo cum mitra stanti Hymnum, statimque ille deposita mitra præintonationem Hymni repetit; quem deinde chorus prosequitur in cantu plano, vel musicali, prout magis placuerit, dummodo verba distincta intelligantur; cui etiam intermisceri organum poterit, dum tamen verba ipsa Hymni clara voce per aliquos ad id deputatos repetantur, vel cum organo cantentur, juxta regulas scilicet præscriptas supra libro I, cap. XXVIII, quod est de organo et Organista, et a nobis ibidem explicatas.

III. Hactenus dicta concinunt quidem ritui pontificiæ Capellæ, in qua ad Vesperas, quæ per Papam celebrantur, teste Petro Amelia in Ordine Romano XV, cap. VI. « Capitulum dicit Subdia- « conus : Hymnum incipit » (id est præintonat) « aliquis de senioribus Auditoribus, vel Acoly- « this, et statim Papa eumdem Hymnum rein- « cipit : deponitur semper sibi mitra, quando « cantat. » Tradit idipsum Patricius lib. II, sectione I, cap. IX, ubi ita inquit : « Subdiaconus « exhibita prius reverentia Altari et Papæ, stans « in loco ubi legitur Epistola, versa facie ad « Altare, ita tamen quod non vertat renes ad « Papam, cantat Capitulum. Interim surgit Pon- « tifex, et stat cum mitra, alii vero omnes « stantes sine mitra. » Et mox enarrans ritum, qui post cantatum Capitulum servari solet, « cantato Capitulo, » ait, « unus Auditorum « Rotæ modo prædicto Papæ præintonat Hym- « num ; tunc Pontifex, mitra deposita, ex libro

« sibi oblato, ut supra, alte incipit Hymnum, « quem Cantores prosequuntur, et Pontifex sic « ad finem Hymni stat sine mitra. »

IV. De Capitulis et de Hymnis, eorumque usu in divinis Officiis ut aliquid dicamus, mentionem de ipsis facit Agathensis Synodus anni DVI, can. xxx, dicens : « Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut, sicut ubique fit, et « post Antiphonas collectiones per ordinem ab « Episcopis, vel Presbyteris dicantur, et Hymni « matutini, vel vespertini diebus omnibus decantentur, et in conclusione matutinarum, vel « vespertinarum Missarum post Hymnos capitella de Psalmis dicantur. » Ita canon, in quem plura adnotare libet cum auctore Delectus Actorum Ecclesiæ universalis, ac I quidem, jam tum præstitutam in pluribus Ecclesiis Officiorum formam, quæ fere tota erat in Antiphonis, seu Psalmis et Canticis, antiphonatim, seu alternatim cum aliquo ordine concinendis. II. Iis interpolatas fuisse collectiones, seu breves orationes, quibus gratiæ summatim a Deo poscerentur. III. Additos matutino et vespertino officiis Hymnos cum hoc discrimine, quod matutinis horis initio, vespertinis autem sub finem canerentur. IV. Capitella, quæ erant pars, aut summa ex Prophetis, aut ex Apostolo, fuisse per Horas distributa. V. Totum Officium per collectas, seu breves orationes finem accepisse. VI. Missas hic usurpari pro horis canonicis.

V. Agit et de iisdem Capitulis Radulphus Decanus Tongrensis in libro *De Canonum observantia*, propositione xiii, in hæc verba : « Sicut ad vigilias noctis leguntur lectiones ma« gnæ, ita ad Laudes, et ad Vesperas, et ad « quinque parvas Horas dicuntur parvæ lectiones, « quas Benedictus appellat in sua Regula le« ctiones communi tamen usu sæculari. » Præter Radulphum tradidit Durandus in suo Rationali lib. V, cap. iv, num. xxvii, post Antiphonam sequi Capitulum, « per quod fit exhortatio, ne « deficiamus in via. » Sane, uti notat Guyetus in sua Heortologia libro III, cap. vi, quæst. ii, breviora esse debent Capitula, satisque est, si duabus tribusve sententiis compleantur. An vero Capitulis Vesperarum, si de Epistolis Pauli excerpta sunt, præmittendum *Fratres*; aut *Charissimi*, si de Epistolis catholicis; respondet laudatus auctor, quod usum hunc non habebant antiqua Breviaria, nec etiamnum habet Senonense adstipulaturque S. Thomas in Officio Corporis Christi, ut in ipsius opusculo lvii legitur. At cum Romanum Breviarium, id constanter retineat, exceptis duntaxat Capitulis *Apparuit* et *Multifarie*, in Officio Nativitatis Domini, aliisque paucis, laudandi præ aliis quidem sunt usus, qui et in hoc se Romano ritui conformant.

VI. Quantum ad Hymnos, Synodus i Bracharensis in Hispaniis habita anno DIII, can. xii, iis uti vetuit, mandans, « ut extra Psalmos, vel « canonicarum scripturarum novi et veteris « Testamenti nihil poetice compositum in Ec« clesia psallatur, sicut et sancti præcipiunt ca« nones. » Verum hunc canonem correxit sæculo insequenti Concilium Toletanum iv anni DCXXXIII, can. xiii, ubi postquam dixit, de Hymnis canendis habere nos Christi et Apostolorum exemplum, nam et ipse Dominus Hymnum dixisse perhibetur, Matthæo Evangelista testante : « Et hymno « dicto exierunt in montem Oliveti ; » et Paulus Apostolus ad Ephesios scripsit dicens : « Imple« mini spiritu, loquentes vos in Psalmis et « Hymnis, et Canticis spiritualibus ; » ita mox subjicit : « Et quia nonnulli Hymni humano « studio in laudem Dei, neque Apostolorum et « Martyrum triumphos compositi esse noscun« tur, sicut hi, quos beatissimi Doctores Hila« rius atque Ambrosius ediderunt, quos tamen « quidam specialiter reprobant, pro eo quod de « Scripturis sanctorum canonum, vel apostolica « traditione non existunt; respuant ergo et « illum Hymnum ab hominibus compositum, « quem quotidie publico privatoque officio in « fine omnium Psalmorum dicimus : *Gloria et* « *honor Patri, et Filio, et Spiritui sancto in sæ*« *cula sæculorum. Amen.* Nam et ille Hymnus, « quem nato in Carne Christo Angeli cecinerunt : « *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax homini*« *bus bonæ voluntatis;* reliqua, quæ ibi sequun« tur, ecclesiastici Doctores composuerunt. Ergo « nec idem in Ecclesia canendus est, quia in « Scripturarum sanctarum libris non invenitur? »

VII. Cum eadem tandem sit Hymnorum ratio atque Missarum, Collectarum, Prosarum et Benedictionum, quæ in Missa leguntur, nullumque ecclesiasticum Officium vix futurum, si omnia, quæ ex Scriptura non sunt, amputentur, merito citato canone xiii, Synodus ipsa Toletana con-

cludit, reprehendendos eos non esse, qui Hymnos Officio inseruerunt: « Sicut ergo Orationes, « ita et Hymnos in laudem Dei compositos nullus « vestrum ulterius improbet. » Porro quamvis pluribus in Ecclesiis recepti antiquitus Hymni fuerint, et non modo in Hispania, verum etiam in Italia, ac præsertim Mediolani, Romæ nihilominus sero Hymni cani cœpere; neque enim ullos videre est in antiquis Ordinibus Romanis, et ne in XI quidem, quem Benedictus Canonicus S. Petri Guidoni de Castello inscripsit tunc Cardinali, qui postea anno MCXLIII fuit Pontifex maximus, et Cœlestinus II appellatus; ibi enim nulla fit Hymnorum in Officiis, quæ describit, mentio. Quamobrem putat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XXVIII post duodecimum sæculum Hymnos Officio fuisse insertos.

VIII. Ante hunc auctorem jam religiosissimus atque doctissimus venerabilis Cardinalis Thomasius in suo Antiphonario pag. 12 observavit, « Ecclesiam Romanam antiquitus non admisisse « Hymnos in divinis Officiis, » idque manifestum est tum ex Amalarii supplemento, tum ex Romanis Ordinibus non modo Benedicti Canonici S. Petri, sed et Cencii Camerarii, ex quibus apparet, quod jam dictum est, hunc morem ad sæculum XII perseverasse. Eumdem ferme retinuerunt morem Ecclesiæ Lugdunensis et Viennensis, in quibus nulli hactenus Hymni ad Vigilias nocturnas et Laudes matutinas, imo nec ad Vesperas, ceterasque horas, præter Completorium: in quo etiam Romana Ecclesia primum ab aliquot sæculis Hymnos admisit, deinde alios in singulis Officiis, ut scite observat Mabillonius in Commentario ad Romanum Ordinem, cap. XIX, num. II. Objicit quidem sibi Thomasius Udalricum, qui libro II Consuetudinum Cluniacensium cap. III mentionem facit Hymnorum Ecclesiæ Romanæ. Verum id de particularibus quibusdam Urbis Ecclesiis vir doctus interpretatur, tametsi S. Benedictus in Regula sua Hymnos Ambrosianos laudat, præcepitque cantari.

IX. Quidquid sit de ea opinione, cum potissima Romani Breviarii Hymnorum pars circa dimensiones metri et numeri leges peccaret, Urbanus Papa VIII, bonarum literarum et præcipue Latinæ poeseos studiosus, Hymnos ipsos emendari atque emendatos Romano Breviario, inseri curavit anno MDCXXIX, opera usus trium Jesuitarum, nempe Famiani Stradæ, Tarquinii Gallucii, et Hieronymi Petruccii, qui emendationi huic præfuere, ut idem Grancolas testatur, qui etiam illorum emendationem probat. Non defuerunt tamen, qui de mutatione ista conquesti sunt, aientes, Hymnos ipsos, ut ad poeseos et Latinæ linguæ leges exigerentur, veterem simplicitatem amisisse, atque pietatis vim, quam undique spirabant, penitus fuisse enervatam: « Accessit, » aiunt, « Latinitas, et recessit « pietas. » Inter alios Henricus Valetius acerrimam censuram tulit de ea Hymnorum emendatione, eosque pessime compositos atque depravatos existimat. Certe S. Ambrosius de Hymnis suis aiebat lib. II in Lucam: « Negli- « gere verba debemus, pensare Mysteria. » Et S. Gregorius Magnus dicere solitus erat, indignam rem esse, divinorum oraculorum verba regulis grammaticorum subjicere: « Indi- « gnum, » inquit, « vehementer existimo, ut « verba cœlestis oraculi restringam sub regulis « Donati. » Ceterum tametsi Hymni a priscis Patribus, Hilario, Ambrosio, Prudentio aliisque viris insignibus compositi fuerint, canendi illi nihilominus sunt juxta emendationem a Romano Pontifice probatam anno MDCXXIX et a Sacra Rituum Congregatione laudatam die XVII Martii ejusdem anni, ut inter alios testatur Gavantus.

§ XII.

Si vero fuerint Hymni *Veni, Creator Spiritus*, aut *Ave, maris stella*, dum Episcopus Hymnum intonat, omnes genuflectunt, et statim ipse quoque Episcopus ibi in suo genuflexorio ante Altare, si adest, genuflectit; sin minus, in sua ipsa sede super aliquo pulvino ad id parato, permanens in genuflexione usque ad finem primi versus: quo finito, surgit, surgentibus omnibus, et stat, quousque perficiatur Hymnus cum versiculo et responsorio. Tunc per Cæremoniarium ducitur

idem Subdiaconus, seu alter, qui prius Antiphonas Psalmorum præintonavit, cum eisdem reverentiis ante Episcopum, cui stanti adhuc sine mitra, præintonat Antiphonam Cantici *Magnificat;* qua repetita, Episcopus sedet, et accipit mitram pretiosam, et pariter omnes sedent. Et dum cantatur per chorum Antiphona, imponit thus in thuribulum per Acolythum Thuriferarium allatum, Presbytero assistente naviculam thuris porrigente, sub ea forma et verbis, quæ in cap. XXIII, § I, libro I, explicatur.

§ XIII.

Interim duo Acolythi præcedunt ad Altare, elevantes hinc inde anteriorem partem superioris tobaleæ, seu veli super Altare positi, illamque conduplicant usque ad medium.

COMMENTARIUS.

I. Ritum § XII ita exponit Crassus libro II, cap. X : « Si Hymnus erit *Ave, maris stella*; sive « *Veni, Creator Spiritus*, tunc postquam in eo- « dem loco Celebrans intonavit, ibidem genu- « flectit sine mitra, et super suum faldistorium, « versa facie ad Altare, sic permanens usque ad « finem primi versus, genuflectentibus omni- « bus : quo primo versu finito, surgit, surgenti- « bus omnibus, et sic sine mitra stat, versa facie « ad Altare, usquequo finitus sit Hymnus cum « versiculo et responsorio ejus, tunc Antiphonam « sibi sic sine mitra stanti intimatam, ante Canti- « cum *Magnificat* resumit : qua resumpta, mox « sedet cum mitra pretiosa; et dum cantatur An- « tiphona a choro, ante *Magnificat*, ipse ponit « incensum, dicens, ut supra, non utique Dia- « cono, sed Assistente Presbytero naviculum, et « Cæremoniario, thuribulum ministrantibus. » Hactenus ille.

II. Crasso adjungimus Patricium, qui libro II, sectione I, sui Cæremonialis pontificiæ Capellæ, cap. IX, ritus omnes in duobus nostris paragraphis contentis hunc in modum enarrat : « Pontifex mitra deposita... alte incipit Hymnum, « quem Cantores prosequuntur, et Pontifex sic « ad finem Hymni stat sine mitra; cantatur « deinde a Cantoribus versiculus, et inde Sub- « diaconus stans coram Pontifice intonat ei An- « tiphonam ad *Magnificat*, quam Pontifex stans « sine mitra ex libro alte intonat, et Cantores « prosequuntur. Interim sedet Pontifex, et ac- « cipit mitram, et accedit Acolythus cum thuri- « bulo et navicella, quam dat Episcopo Cardi- « nali assistenti, qui eam offert Pontifici, dicens : « *Benedicite, Pater sancte;* et supposito per « Acolythum thuribulo, Pontifex imponit incen- « sum; reassumit deinde naviculam Acolythus, « et accedit ad cornu sinistrum Altaris, et ibi- « dem expectat Pontificem. » Præclarissimo hoc testimonio egregie § noster XII exponitur; quod enim spectat § XIII sequentem, desumptus et ille est ex ritu pontificiæ Capellæ, nam ita statim ibidem subdit Patricius : « Interim duo « Auditores, » scilicet Rotæ, « accedunt ad Al- « tare, et hinc inde elevant anteriorem partem « superioris tobaleæ Altaris, et plicant usque « medium, vel circa. » Sunt pæne ipsissima verba, quæ in § nostro XIII descripta fuere.

III. Sed ut paragraphorum nostrorum ritus singulos enucleemus, quod genuflexionem spectat faciendam ad primum versum Hymni *Veni, Creator Spiritus*, hæc habet Ordo XV Romanus, auctore Petro Amelio, cap. XCIII. « Incepto « semper *Veni, Creator Spiritus*, ante Papam « per unum de Capellanis, Papa reincipit *Veni*, « *Creator Spiritus;* quo incepto Papa descendit « de sede sua, et vadit ante cathedram coram « Altari paratam, et ibi genuflectit, et stat ge- « nibus flexis sine mitra, quandiu cantatur pri- « mus versus Hymni per eum incepti; primo « versu finito, redit ad sedem suam, » etc. Clarius ritum ipsum exponit Patricius in suo Cæremoniali lib. II, sectione II, capite XI, ita inquiens : « Consuevit etiam Pontifex Hymnum « Vesperarum, videlicet *Veni, Creator Spiritus*, « in sede solii stans detecto capite inchoare,

« deinde descendere ad faldistorium, ubi postquam genuflexit et non prius, Cantores prosequuntur Hymnum. » Et mox : « Finito primo versu, surgit Pontifex, et assumpta mitra, redit ad faldistorium, ubi deposita mitra, stat usque ad finem Hymni. » Ait, alia omnia fieri more solito, additque statim : « Sed ad primum versum Hymni Pontifex semper genuflectit hac die, » in Vesperis scilicet Pentecostes, « sive ipsi incipiat, sive non. » Teste Gavanto, auctor Hymni *Veni, Creator Spiritus*, fuit S. Ambrosius. Hymnus vero *Ave, maris stella*, S. Bernardo a Francisco Costero tribuitur. Quidquid sit, ad utriusque Hymni primum versum, qui scilicet primos quatuor versiculos continet, facienda est genuflexio, flexisque genibus manendum quousque primi ipsi quatuor versiculi decantati fuerint, juxta omnium Ecclesiarum praxim.

IV. Ergo cantatis quatuor primis versiculis, surgit tum Episcopus, tum alii, qui stant, « quousque perficiatur Hymnus cum versiculo « et responsorio, » uti in § XII edicitur. Tunc ex ejusdem § præscripto, juxta ritum etiam in pontificia Capella servatum, uti ex ipsius libro Cæremoniali constat, « per Cæremoniarium ducitur idem Subdiaconus, seu alter, qui prius « Antiphonas Psalmorum præintonavit, cum « eisdem reverentiis ante Episcopum, cui stanti « adhuc sine mitra præintonat Antiphonam « Cantici *Magnificat*; qua repetita, Episcopus « sedet et accipit mitram pretiosam, et pariter « omnes sedent, » scilicet præter Presbyterum et duos Diaconos assistentes, qui stant nudo capite, ut notat Bauldryus. Dum autem cantatur Antiphona, imponit thus in thuribulum per Thuriferarium allatum, Presbytero assistente cum debitis osculis naviculam thuris porrigente, juxta regulam traditam supra, lib. I, cap. XXIII, § I, genuflexo Thuriferio semper quoties Episcopo ministrat thuribulum, uti passim docent auctores, qui sacras Cæremonias enarrant.

§ XIV.

Cum vero chorus incipit Canticum *Magnificat*, surgit Episcopus cum mitra, omnibus surgentibus, et facto sibi Crucis signo a fronte ad pectus, acceptoque sinistra manu baculo pastorali, medius inter Diaconos assistentes, pluviale hinc inde elevantes, pergit ad Altare, ante cujus infimum gradum, depositis baculo et mitra et facta Cruci super Altari positæ reverentia, ascendit ante medium ipsius Altaris, et, eo osculato, capit de manu Presbyteri assistentis thuribulum, quod ipse assistens de manu Thuriferarii acceperat, et thurificat Crucem et Altare, Diaconis assistentibus fimbrias pluvialis elevantibus. Qua autem forma dictum thuribulum ad manus Episcopi porrigatur, ac rursus quo ordine et modo ipsum thuribulum sit ducendum, et Altare thurificandum, in dicto cap. XXIII libri I, latius demonstratur.

COMMENTARIUS.

I. Incepto Cantico *Magnificat*, surgit Celebrans Episcopus, et omnes alii cum eo, et signat se Crucis signaculo a fronte ad pectus, tum facta choro capitis inclinatione cum mitra, ut notat Bauldryus, vadit, nihil tunc dicens, sed omnino tacens, ut ait Crassus, ac baculum manu gerens, et mitram in capite ad Altare, medius inter duos assistentes Diaconos, ejus pluvialis fimbrias hinc inde elevantes, Cæremoniario præcedente, quem sequuntur Presbyter assistens et Ministri de baculo et mitra. Ante infimum gradum deposita mitra ac baculo, Cruci reverentiam facit, ascendit ad Altare, et eo osculato, capit thuribulum a Presbytero assistente, qui statim recedit extra gradus Altaris, et ipse Episcopus medius inter ipsos Diaconos assistentes thurificat Altare modo alias explicato.

II. Juxta ritum pontificiæ Capellæ, quem enarrat Patricius lib. II sui Cæremonialis, sectione I, cap. VIII, cum incipitur *Magnificat*, surgit Pon-

tifex, et cum mitra descendit ad Altare quem sequuntur Cardinales ipsi assistentes, Auditor de mitra serviens, et Cubicularii secreti, alii Auditores elevant fimbriam Pontifici ante pedes, cum ascendit gradus Altaris, et idem faciunt, quando ad solium revertitur. Si autem duo tantum Auditores interessent, ut idem tradit Patricius, elevata tobalea Altaris, veniunt ad Pontificem, et ei fimbrias elevant. Cum Pontifex pervenit ad Altare, extrahitur ei mitra, osculatur Altare in medio, et Acolythus thuribulum Episcopo Cardinali assistenti offert; Episcopus vero Cardinalis Pontifici; tum Pontifex incensat Altare more solito. Porro ubi incipitur *Magnificat*, non modo Celebrans, sed et alii se Cruce signabunt, quia est unum ex Evangelii Canticis.

§ XV.

Thurificato Altari, ibique mitra et baculo receptis, Episcopus redit ad sedem suam, ubi stans cum mitra, ab assistente Presbytero thurificatur; et duo Acolythi supradicti velum, seu tobaleam paulo ante plicatam reducunt, prout erat super Altari; ipse vero Episcopus, mitra deposita, retento tamen baculo inter manus junctas stat usque ad finem Cantici et versiculum *Sicut erat*, etc.

§ XVI.

Interim per Subdiaconum, seu alium, qui Antiphonas præintonavit, thurificatur primo Presbyter assistens, deinde Diaconi assistentes, mox Canonici, et alii ordine suo, ut in dicto cap. XXIII, § XXVII et XXVIII, explicatur. Quod si interim, expleto Cantico, Episcopus inciperet versiculum *Dominus vobiscum*, pro oratione dicenda, debet cessare thurificatio; animadvertendum tamen, ut Canticum *Magnificat* ita protrahatur, ut et thurificatio simul terminetur.

COMMENTARIUS.

I. Altari thurificato, et reddito thuribulo in cornu Epistolæ Presbytero assistenti, qui illud tradit Thuriferario, redit Episcopus ad medium Altaris, et ibi facta reverentia, ut plerique auctores docent, descendit in planum, ubi mitra et baculo receptis, factaque ibidem iterum Cruci reverentia, redit ad sedem suam eo ordine quo venerat, salutans chorum, ut prius; verum non improbandus quarumdam Ecclesiarum mos, in quibus Episcopus Altari thurificato, ibidem mitram et baculum sumit, ipsique Altari semel reverentiam facit. Post Ministros de baculo et mitra, procedunt duo Acolythi, postquam scilicet prius velum, seu tobaleam paulo ante plicatam reduxerunt, ubi scilicet facta est ab Episcopo incensatio Altaris. Episcopus vero ubi ad sedem suam pervenit, stans cum mitra et baculo ab assistente Presbytero stante in plano thurificatur; tum deposita mitra, retento tamen baculo ambabus manibus simul junctis stat usque ad finem Cantici et versiculum *Sicut erat*, etc., inclusive, ut ait Crassus lib. II, cap. XI, « quia tunc deposito baculo sedens accipit mitram. » Monere cum tamen Cæremoniarius debet, ut ad versiculum *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, caput inclinet, juxta ritum non uno in loco jam explicatum.

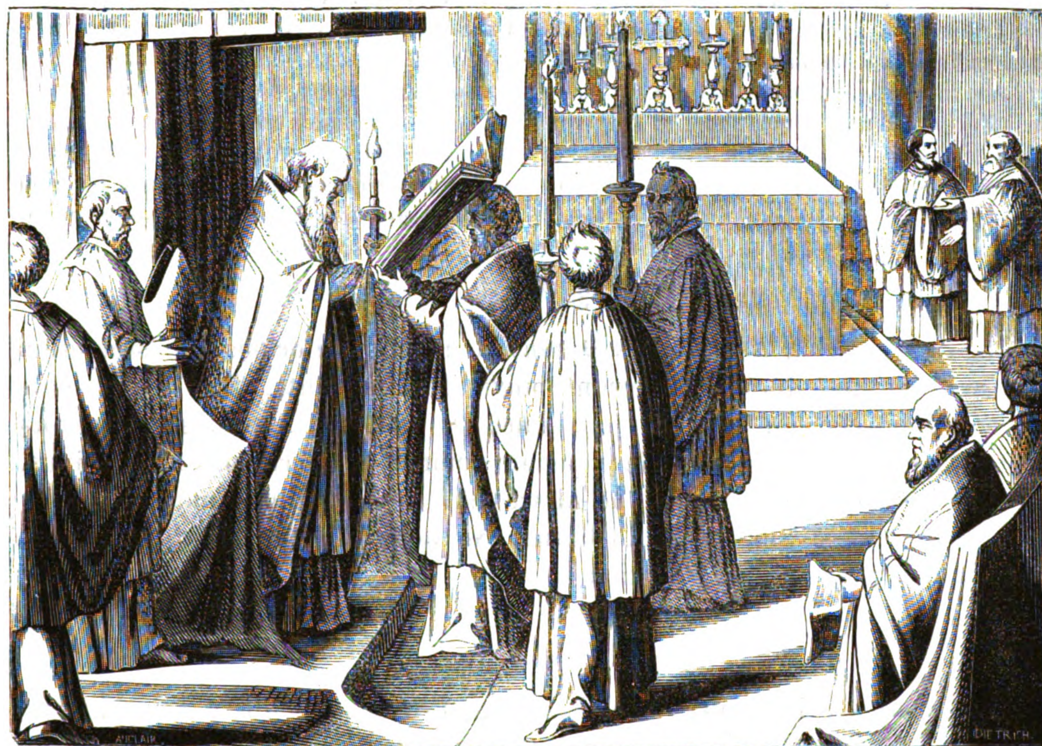
II. Thurificato Episcopo a Presbytero assistente, mox per Subdiaconum, seu alium, qui Antiphonas præintonavit, thurificatur primo Presbyter ipse assistens, deinde Diaconi duo assistentes, mox Canonici, et alii ordine suo; prout explicatum jam supra fuit lib. I, cap. XXIII, § XXVII et XXVIII. Quod si interim expleto Cantico Episcopus inciperet versiculum *Dominus vobiscum*, pro oratione dicenda, expresse mandat Rubrica nostri hujus § XVI cessare thurificationem debere. Animadvertendum tamen, ut idem § mandat, Canticum *Magnificat*, ita esse protrahendum, ut et thurificatio simul terminetur.

Sed hanc Rubricam § huic a Benedicto XIII in novo hoc nostro Cæremoniali adjunctam, quam alia etiam Cæremonialia ante Benedictum edita, afferunt infra cap. III, § XIII, vel temere, vel ignoranter negligi in multis Ecclesiis etiam Urbis vidi, ubi etiam cum Celebrans dicit orationem, fieri incensatio solet. Sed hic abusus est, et nonnisi Cæremoniariis adscribendus, quorum est eum abusum, aliosque omnes, qui cæremonias spectant ecclesiasticas, corrigere.

III. Ritus tandem in duobus paragraphis hisce descripti pæne concinunt Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, qui libro II, sectione I, cap. VIII, hæc habet : « Post incensationem « Altaris, Pontifex, accepta mitra, facit reveren- « tiam Altari, et revertitur ad solium, duobus « Auditoribus fimbrias, ut prius, tenentibus, « alii duo Auditores tobaleam Altaris, ut prius « erat, explicant; vel si tantum duo sint Audi- « tores, explicent tobaleam, antequam fimbrias « Pontificis teneant : Pontificem deinde cum « mitra in solio stantem Episcopus Cardinalis « assistens stans ante infimum gradum solii, « recepto ex manibus Acolythi thuribulo, in- « censat ter thuribulum ducendo : qui incensatus « deponit mitram, et detecto capite stat usque « ad finem *Magnificat*. Inde Subdiaconus ac- « cepto thuribulo incensat Episcopum Cardi- « nalem assistentem stantem ante cathedram « suam, » id est scabellum ; « et successive alios « duos Assistentes, deinde reliquos Cardinales, « postea Prælatos omnes paratos, postmodum « omnes ordine suo. » Ubi semper perspicue vides, ritus, qui in episcopalibus functionibus observantur, desumptos pæne omnes fuisse ex cæremoniis pontificiæ Capellæ.

§ XVII.

Cum per chorum repetitur Antiphona Cantici, Episcopus deponit baculum, sedet, et recipit mitram. Interim Cæremoniarius medius inter duos Acolythos,

eos cum debitis reverentiis ducit ante Episcopum, qui finita Antiphona et organo,

silente, deposita mitra surgit, et stans versus Altare, ex libro sibi per Assistentem porrecto, cantat versiculum *Dominus vobiscum;* deinde *Oremus;* et mox orationem competentem, manibus junctis, omnibus interim stantibus. Qua finita, dum repetit *Dominus vobiscum*, Cæremoniarius cum Ceroferariis, factis debitis reverentiis, discedunt, et redeunt ad Altare, et in suo loco reponunt candelabra.

COMMENTARIUS.

I. Habet et hæc figura suos errores; nam primo desiderantur duo Diaconi Assistentes Episcopo, et Minister qui de libro servit, itemque Cæremoniarius, qui ducere ante Episcopum debet Ceroferarios. Secundo qui de candela servit, tenere debet bugiam, seu palmatoriam cum candela, non vero instrumentum simile candelabro, uti in figura cernitur, et qui servit de mitra non stat quidem in loco suo, uti jam ante nos olim notavit hujus aliarumque figurarum corrector in calce antiquissimi Cæremonialis Romæ editi anno MDC legendus. Cantico *Magnificat* absoluto et repetita Antiphona a choro, Episcopus deposito baculo et retenta mitra sedet. Interim Cæremoniarius duos Ceroferarios sumptis candelabris de angulis duobus Altaris, ut ait Crassus lib. II, cap. XII, vel de alio loco commodiori, ut notat Bauldryus, ducit ad Episcopum, incedens in medio eorum, facta Altari et ipsi Episcopo debita genuflexione, et ante eum stant hinc inde versa ad eum facie. Episcopus vero, finita Antiphona, et organo silente, deposita mitra, surgit, et stans versus Altare, ut ait hic ȝ noster, ex libro sibi per Assistentem porrecto cantat primo versiculum *Dominus vobiscum;* deinde *Oremus*, et mox orationem competentem, vel plures, si sunt dicendæ, manibus junctis, omnibus interim stantibus, « nudo capite et collo recto, non autem incurvato, sicut « Regulares facere solent, » uti docet laudatus Crassus loco citato, ubi etiam et illud monet, debere Episcopum versum primo ad populum cantare *Dominus vobiscum*, deinde versum ad Altare *Oremus* et orationem. Finita oratione, dum Episcopus repetit *Dominus vobiscum*, Cæremoniarius cum Ceroferariis factis debitis genuflexionibus redeunt ad Altare, et in suo loco reponunt candelabra, uti ait noster ȝ qui plane concinit ritui pontificiæ Capellæ, de quo ita inquit Patricius lib. II, sectione I, cap. VIII: « Pontifex dicit orationem, et eodem replicante « *Dominus vobiscum*, duo Acolythi cum candelabris, et Cæremoniario, factis reverentiis, redeunt ad Altare. » Atque hic est ritus, quem omnes libri Cæremoniales præscribunt, et docent passim auctores, qui sacras Cæremonias enarrant.

§ XVIII.

Dicto per chorum *Benedicamus Domino*, a duobus Cantoribus, qui secundum locorum consuetudines induti erunt pluvialibus, ve cotta, dum respondetur per eumdem chorum, sive per organum, *Deo gratias*, Episcopus reassumpta mitra stans in sua sede, si inde a populo commode videri potest, sin minus, accepto baculo pastorali, accedit ad Altare, et facta ibidem profunda reverentia cum mitra benedictionem dat, dicens: *Sit nomen Domini benedictum,* juxta forman in cap. XXVI libri I traditam.

§ XIX.

Si vero sit Archiepiscopus, aut alias utens Cruce, allata illi per Capellanum ante se, deposita mitra, illi caput profunde inclinat; mox benedictionem dat. Indulgentiæ in Vesperis nunquam publicantur.

COMMENTARIUS.

Antequam paragraphos hosce enarremus, monendus est lector, quod in § xviii edicitur de duobus Cantoribus, qui secundum locorum consuetudines induti erunt pluvialibus, vel cotta, qui scilicet cantare solent illum versiculum *Benedicamus Domino*, adjunctum fuisse a Benedicto XIII in hoc novo Cæremoniali. In antiquis enim Cæremonialibus ante Benedictum editis, hæc erant prima § verba : « Dicto per chorum « *Benedicamus Domino*, dum respondetur, » etc. Recte autem et illud notat Bauldryus, quod si fiant Commemorationes, ipsi etiam duo Cantores cantabunt versus in medio chori. Dum autem respondetur per chorum, vel organum *Deo gratias*, ad illum versiculum *Benedicamus Domino*, quem, uti dictum est, juxta consuetudinem locorum duo Cantores canere solent, Episcopus reassumpta mitra, stans in sua sede, si inde a populo commode videri potest, sin minus, sumpto baculo pastorali, accedit ad Altare, et facta ibidem profunda reverentia cum mitra, dat benedictionem solemnem, dicens : *Sit nomen Domini benedictum ;* juxta formam superius traditam lib. I, cap. xxvi, ubi nos plura adnotavimus. Ceterum si sit Archiepiscopus, aut alias utens Cruce, ex præscripto hujus § xix et aliorum complurium tum libri I, tum hujus II nostri Cæremonialis, Cruce tunc illi allata per Capellanum ante se, deposita mitra, et facta eidem Cruci profunda capitis inclinatione, benedictionem populo impertit ; nullis indulgentiis publicatis, quia scilicet uti alibi etiam dictum est, ex antiqua et probata Ecclesiæ consuetudine indulgentiæ in Vesperis nunquam publicantur.

[Adverte neque hic, neque § xi capitis sequentis, ullam fieri mentionem versus *Fidelium animæ*, sed immediate post *Benedicamus Domino*, benedictionem esse dandam : solemnitas quam benedictiones important congruere non videtur cum precatione pro mortuis, sicut apparet ex Missa pro defunctis in qua omnes benedictiones omittuntur.]

§ XX.

Si autem adesset Cardinalis non Legatus, vel Metropolitanus, Episcopus mittit ad eum Cæremoniarium, sive aliquem Capellanum, ut placeat illi benedictionem dare; quam Cardinalis non legatus, seu Metropolitanus remittit ex urbanitate ab ipso Episcopo celebrante dandam. Mox revertitur ad suam sedem, sive ad faldistorium, si eo utatur, ibique exuitur suis paramentis, et pariter Canonici in suis locis deponunt paramenta sacra quibus induti erant, et deinde Episcopum saltem extra portam Ecclesiæ comitantur, ut supra cap. xv, § xi, lib. I, dictum fuit, organo interim hilari modulatione continuo personante.

COMMENTARIUS.

I. Ubi præsens Vesperis fuerit Cardinalis non Legatus, vel proprius Metropolitanus, tum, dum cantatur *Benedicamus Domino*, ut ait Crassus libro II, cap. xiii, mittit Episcopus ad eum Cæremoniarium, seu alium Capellanum, ut placeat illi dare benedictionem, quam tamen Cardinalis non Legatus, seu Metropolitanus ex urbanitate remittit ab ipso Episcopo celebrante dandam ; eamque eo casu dat ad Altare, uti alibi dictum est. Quod si præsens sit Cardinalis Legatus a latere, semper ipse dat benedictionem quocumque alio præsente Cardinali, sive sit Episcopus proprius, sive non; ille enim semper occupat locum digniorem ; uti docent Bauldryus, Castaldus et alii. Verum ex Crassi sententia etiam, « Cardinalis celebrans mittit ad Legatum, si illi « placet dare benedictionem, quam tamen Le« gatus dandam remittit ad Celebrantem, qui per « nutum aliquali gratiarum actione præmissa, « vadit ut supra more solito cum baculo in manu « ad Altare semper mitram habens in capite, et « facta Cruci reverentia, benedictionem dat. »

II. Data benedictione ab Episcopo, sumptaque mitra si sit Archiepiscopus, quam ad benedictionem ob reverentiam Crucis suæ archiepiscopalis deposuit, factaque reverentia ad Altare, et resumpto baculo, redit ad sedem suam, sive ad faldistorium, si eo utatur, ubi adjuvantibus Diaconis paratis, exuit se suis paramentis, quæ Acolythi, seu Capellani deferunt ad Altare, prout ea attulerunt, cum debitis genuflexionibus ipsi Episcopo et Altari. Canonici quoque in locis suis paramenta sacra deponunt, et venientes ad Episcopum, stant circum ipsum usquequo exutus fuerit. Presbyter assistens aufert annulum pontificalem a digito annulari Episcopi, nisi Episcopus eum apud se velit retinere : mox facta brevi oratione ab Episcopo super genuflexorio instructo paulo ante allato ad Altare, Canonici in habitu canonicali comitantur eum saltem extra portam Ecclesiæ. Sed de hoc ritu vide quæ diximus supra lib. I, cap. xv. Organista tandem, donec Episcopus ab Ecclesia recesserit, hilari modulatione organum pulsat juxta ritum jam alibi explicatum.

CAP. II.

EPISCOPUS IN CRASTINUM NON CELEBRATURUS, QUOMODO VESPERAS PERFICIAT.
SACRIS PARAMENTIS INDUATUR, IN SEDE RESIDEAT, INCIPIAT ET ABSOLVAT VESPERAS.
QUI ET QUOMODO CANONICI PARARI DEBEANT. — ANTIPHONÆ A QUIBUS PRÆINTONANDÆ SINT.
CAPITULUM A QUO RECITANDUM. — QUID PRÆSTANDUM, SI EPISCOPUS EJUSMODI VESPERIS CUM CAPPA INTERSIT.
CANONICUS CELEBRANS, UBI SEDERE DEBEAT. — THURIFICATIO QUOMODO PERFICIATUR.
ORATIO A QUO DICENDA. — QUO LOCI BENEDICTIO AB EPISCOPO DANDA.

§ I.

Episcopus si ob aliquod impedimentum, vel alia de causa in festis in capite præcedenti enumeratis, vel in aliis festis et dominicis principalibus non sit ipsemet solemniter Missam celebraturus, velit tamen Vesperis, sive primis, sive secundis interesse, et Officium facere, observabit eadem fere omnia quoad se, ac si in crastinum esset celebraturus. Nam et eisdem sacris paramentis indutus erit, et in eadem sede residebit, incipiet et perficiet Vesperas, prout dictum est.

§ II.

Differentia solummodo erit in infrascriptis, quia hoc casu non omnes Canonici, sed quatuor, aut sex tantum cum pluvialibus parantur; assistentes vero Canonici Diaconi hinc inde a lateribus Episcopi erunt in eorum habitu canonicali, sic et Presbyter assistens.

COMMENTARIUS.

I. Agitur in hoc capite de ritu, qui solemnibus servari in Vesperis debet, Episcopo in crastinum non celebraturo. Itaque ex præscripto § I si Episcopus ob aliquam causam in festis capite præcedenti enumeratis non sit ipsemet solemniter Missam celebraturus, velit tamen Vesperis sive

primis, sive secundis interesse, et Officium facere observabit eadem fere omnia quoad se, ac si in crastinum esset celebraturus. Nam et eisdem sacris paramentis indutus erit, quibus tamen non in sua sede episcopali, ut in præcedenti capite dictum est, sed in Sacristia, vel alio loco ad id præparator induetur, uti notant Castaldus libro II, sectione v, cap. ix, et Bauldryus parte V in Enarratione libri II Cæremonialis, cap. i, in fine.

II. Paramentis in Sacristia indutus, ut idem Bauldryus post alios notat, ministrante Thuriferario thuribulum genuflexo, et assistente Presbytero cum cotta, aut rochetto tantum naviculam, thus imponet Episcopus cum benedictione sedens. Tum surgens, factaque Cruci reverentia procedit cum baculo pastorali in sinistra, parte curva baculi ad populum versa, ac dextera benedicens, ad Altare medius inter duos Diaconos habitu suo canonicali tantum indutos, non vero paratos, præcedente Presbytero assistente suo ordine cum aliis Canonicis binis, et duobus Ceroferariis, ac inter eos Beneficiato aliquo cotta induto Crucem ferente, et ante omnes Thuriferario, subsequentibus vero eum aliis Ministris seu Capellanis; et cum pervenerit ad Altare, deposito ibidem baculo, illi profunde se inclinat, et deposita mitra genuflexus super pulvino, aut potius genuflexorio pulvinaribus et tapetibus instructo ad id parato paululum orat, aliis præter assistentes, Cæremoniarium et Ministros de baculo, libro, candela, et alios quosdam servientes, statim recedentibus ad loca sua in chorum; mox surgens recepta mitra et baculo, facit Altari profundam reverentiam, et ducente Cæremoniario cum Assistentibus suis ad sedem suam episcopalem, salutans exigua capitis inclinatione Canonicos hinc inde, qui ei nudo capite profunde se inclinant, ibique reddito baculo pastorali paulum sedebit, et postea incipiet et perficiet Vesperas, ut in capite præcedenti dictum est.

[Sed quoad locum in quo Episcopus paramenta sumere debet, cave ne sequaris Bauldryum, ab auctore nostro laudatum. Nam Cæremoniale in editione Clementis VIII quam Bauldryus præ oculis habuit, post verba *sacris paramentis indutus erit*, ita prosequebatur : *quibus non in sede sua, ut supra dictum est, sed in Sacristia vel alio loco ad id præparato induetur*. Dempta sunt hæc in editione Innocentiana, et textus taliter accommodatus ut jam concludendum sit sacra paramenta ab Episcopo pro hujusmodi Vesperis, sicut et pro Missa coram eo celebranda, de qua inferius in capite ix, in sua sede pontificali sumenda esse, nec jam sequendam in hoc puncto ab Episcopis praxim Capellæ pontificiæ, ad cujus normam textus nunc reformatus olim fuerat concinnatus.]

III. Notandæ tamen quædam sunt differentiæ, ac potissimum illa, quæ in § ii recensetur, in quo edicitur, quod Episcopus non celebraturus solemniter Missam in crastino, ubi Vesperas solemniter celebrat, et pontificali ritu Officium facit, non omnes Canonici, sed quatuor, aut sex tantum cum pluvialibus parantur, assistentes vero Diaconi hinc inde a lateribus Episcopi erunt in eorum habitu canonicali, sicut Presbyter assistens. Rubrica perspicua est, eamque recitatis superius locis Castaldus et Bauldryus describunt.

§ III.

Antiphonæ vero non eodem ordine, nec per Subdiaconum, sed per aliquem ex Canonicis, aut alium, ad quem de Ecclesiæ consuetudine spectat, præintonantur; primo ipsi Episcopo; deinde aliis Canonicis incipiendo a dignioribus, prout Ecclesiarum circa hoc usus observabit. Capitulum autem per aliquem ex Cantoribus alta voce recitabitur in loco suo, vel alio solito. Cetera omnia fiunt, prout in capite i libri II expositum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Notantur in hoc § aliæ differentiæ præter superius descriptas. Etenim Antiphonæ non eodem ordine, nec per Subdiaconum, sed per aliquem ex Canonicis, aut alium juxta Ecclesia-

rum consuetudinem præintonantur; et primo quidem ipsi Episcopo, tum aliis Canonicis, incipiendo a dignioribus, consuetudine et in hoc Ecclesiarum servata. Capitulum præterea per aliquem ex Cantoribus alta voce recitabitur in loco suo, vel alio solito, servatis reliquis omnibus cæremoniis supra cap. I expositis, ut ad præscriptum hujus paragraphi notat post Castaldum Bauldryus, qui etiam scite observat, debere Episcopum et Hymnum incipere, et Antiphonam ad Canticum *Magnificat*, quia scilicet ex hoc nostro paragrapho præscriptum est, servanda esse omnia prout capite præcedenti expositum fuit.

II. Teste autem Augustino Patricio lib. II sui Cæremonialis, sectione I, cap. XV, quod est de Vesperis in vigilia Nativitatis Christi, Papa in crastinum non celebraturo, si ipse Sanctissimus Dominus noster in die ipsa Nativitatis Christi non celebraret, Vesperis tamen, et Missæ interesse vellet, Vesperæ hoc modo dicuntur. Hora competenti Papa indutus in camera papagalli, amictu, alba, cingulo, stola, pluviali albo et mitra petiosa, venit ad Capellam more consueto, orat ante Altare, mitra deposita. Finita oratione surgit, et ressumpta mitra ascendit ad solium, ubi sedens recipit Cardinales ad reverentiam, deinde deposita mitra surgit, et stans versus ad Altare, secrete dicit: *Pater noster*. Quo finito, alte incipit: *Deus, in adjutorium;* et cum incipitur Psalmus, sedet, et accipit mitram, et omnes alii sedent. Prior Presbyterorum Cardinalium, incepto Psalmo, vadit ad scabellum et assistit Pontifici, et sic omnes sedent usque ad Capitulum.

III. Cum incipitur Capitulum, Papa surgit; cum incipitur Hymnus, extrahitur mitra Pontifici, qui stat usque ad inchoationem Antiphonæ ad *Magnificat*. Interim, dum Hymnus dicitur, unus Acolythorum extra cancellum Capellæ dimittit cappam, et capit superpelliceum, et redit ad Capellam stans cum Clericis Cæremoniarum. Incepta Antiphona ad *Magnificat*, Papa sedet, accipit mitram, Acolythus superpelliceo indutus accedit ad Pontificem cum thuribulo et navicella, et Presbytero Cardinali assistente ministrante, Pontifex ponit incensum more consueto. Interim duo ex Auditoribus præveniunt ad Altare, et hinc inde stantes elevant anteriorem partem superioris mappæ Altaris, et illam plicant usque ad medium, vel circa. Cum incipitur *Magnificat*, Papa cum mitra ascendit ad Altare, duobus Auditoribus fimbrias elevantibus, et Cardinalibus atque Episcopis assistentibus, Auditore ad mitram serviente, et secretis Cubiculariis ipsum comitantibus.

IV. Cum Papa pervenerit ad Altare in medio deponitur ei mitra, et assistens Presbyter Cardinalis ministrat Papæ thuribulum. Papa incensat more solito Altare. Incensato Altari, Papa reddit thuribulum Presbytero Cardinali, qui dat Acolytho; accipit mitram, et redit ad solium, in quo stans cum mitra incensatur per Presbyterum Cardinalem stantem ante gradus solii, deinde Acolythus incensat Presbyterum Cardinalem, et alios duos Assistentes more solito. Cum primum vero Papa recedit de Altari, illi duo Auditores mappam Altaris, ut prius erat, explicant; alii duo fimbrias Papæ elevant usque ad solium. Interim cum dicitur *Magnificat*, duo alii Acolythi extra cancellum Capellæ dimissis cappis, superpelliceis induuntur, redeunt ad Capellam, et cum Cæremoniario se locant. Finita Antiphona ad *Magnificat*, præcedente Cæremoniario, duo Acolythi præfati cum candelabris et candelis accedunt ante gradus solii Papæ, medium inter se habentes Clericum Cæremoniarium. Papa surgit, et deposita mitra dicit: *Dominus vobiscum*, quasi ad Altare, *Oremus*. Interim accedunt ante Pontificem duo primi Episcopi assistentes, primus cum libro, alius cum candela, et Papa dicit orationem.

V. In fine orationis *Per omnia sæcula sæculorum*, illi duo Episcopi assistentes cum libro et candela ad suum locum revertuntur; cum Papa dicit *Dominus vobiscum* secundo, Acolythi, factis solitis reverentiis, revertuntur ad Altare, ubi candelabra ad suum locum reponuntur. Interim unus Subdiaconorum accipit Crucem, quam portat ante Pontificem. Finito *Benedicamus Domino*, et dicto *Deo gratias*, Papa stans dat benedictionem dicens: *Sit nomen Domini*, etc., et non indulgentias. Papa benedicente, unus Protonotariorum genuflexus supra scabellum ante Pontificem tenet auriphrygium sinistri lateris pluvialis Papæ in transversum ante umbilicum Pontificis. Pontifex data benedictione sedet, accipit mitram, et vadit ad faldistorium, ubi genuflexus orat cum mitra; surgit et redit ad cameram; auryphrygium plu-

vialis hinc inde Diaconi assistentes portant nunc, et in omnibus solemnitatibus : aliis vero diebus aliquis ex Protonotariis apostolicis auriphrygii fimbrias simul junctas a latere Pontificis defert, fimbrias vero posteriores aliquis Princeps, vel nobilis ex laicis.

VI. Hæc Cæremoniale pontificiæ Capellæ auctore Patricio loco citato, ubi agit de Vesperis, Papa in crastinum non celebraturo ; in quo observat Bauldryus, præscribi in ipso, ut Papa paratus incipiat Vesperas, non tamen primam Antiphonam, neque Hymnum, neque Antiphonam ad *Magnificat*, neque dicat Capitulum ; benedicat vero incensum, Altare incenset, incensetur de more, dicat orationem, seu plures, et in fine det benedictionem. Verum tametsi omnes pæne ritus, et cæremoniæ episcopalium functionum a pontificia Capella desumpti fuerint, servandi sunt tamen semper ab Episcopo ritus ac cæremoniæ, qui in hoc nostro Cæremoniali præscripti sunt. Describimus autem frequenter ritus ipsos pontificiæ Capellæ, quod ii multum lucis afferunt cæremoniis episcopalium functionum explicandis.

§ IV.

Quod si Episcopus velit hujusmodi Vesperis interesse cum cappa, tunc minime convenit, ut ipse in tali habitu Officium faciat, qui etiam ipsemet sibi debet biretum imponere et auferre. Sed Canonicus hebdomadarius indutus amictu et pluviali supra cottam, seu rocchettum, si illo utatur, totum Officium faciet, petita prius ab Episcopo licentia, incipiendo *Deus, in adjutorium*, etc. usque ad finem, stans a latere Epistolæ, assistentibus sibi quatuor, aut sex Beneficiatis pro diversitate festivitatum, prout suo loco dicetur, pariter cum pluvialibus, quibus, absque aliis paramentis simpliciter super cottam vel rocchettum induuntur. Episcopus vero in sua sede tantummodo benedicet incensum, et in fine solemnem benedictionem dabit.

COMMENTARIUS.

I. Cum Episcopus non ipse celebrat Vesperas, sed Vesperis cum cappa interest, « tunc minime « convenit, » ait hic § noster, « ut ipse in tali « habitu Officium faciat, qui etiam ipsemet « sibi debet biretum imponere et auferre. » Ea verba, « qui etiam sibimet, » etc., adjuncta primum fuere in hoc § a Benedicto XIII concinuntque variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis jam a nobis alias memoratis. Certe cum pro parte Cathedralis Laudensis die IV Aprilis anni MDCXX petitum fuisset a Sacra Rituum Congregatione declarari, « an in provincia Mediola« nensi sit laudabilis ea consuetudo, ut Episcopo « cum cappa sedenti ad sedem suam caput ape« riatur, et cooperiatur ab altero ex Diaconis as« sistentibus, et eo casu ad quem spectabit? » Sacra Rituum Congregatio respondit, « biretum « debere Episcopum sibi de per se extrahere. »

II. Rursus Capitulo, et Canonicis collegiatæ Ecclesiæ S. Martini Terræ Carreti Thelesinæ diœcesis petentibus ab eadem Sacra Rituum Congregatione, responderi, « an Episcopo assi« stenti divinis Officiis cum cappa, Canonici de« beant deponere, et ponere biretum in capite « Episcopi, et an isto casu debeatur assistentia « Canonicorum? » eadem Sacra Congregatio respondit die XXII Decembris anni MDCXXIX, « nihil deberi de prædictis Episcopo. » Censuit etiam Sacra ipsa Congregatio in Iserniell. XXI Augusti anni MDCXXXII « neque Dignitates, « neque Canonicos assistentes Episcopo teneri « caput Episcopo tegere et detegere, quando « assistit divinis cum cappa et bireto. » Affert hæc Decreta Barbosa in suo tractatu *De canonicis*, cap. XXXIII, num. XXVI et XXVII, eorumque inter alios meminit doctissimus Cajetanus Meratus Clericus regularis in suis ad Gavantum Additionibus, et in Indice Decretorum ; ubi etiam et illud tradit, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die IV Augusti MDCLXIII Canoni-

cos assistentes teneri accipere biretum de manu Episcopi cappa induti, et eidem reddere, non obstante Decreto ab ipsa Sacra Congregatione edito die III Junii MDCLXII præcipiente per Capellanum ea esse implenda.

III. Quod vero alia spectat, quæ in nostro hoc § notantur, non omittendum quod ait Crassus lib. II, cap. XXXVI, ubi agit de Vesperis in præsentia Cardinalis Episcopi celebrandis: « Si Cardinalis, » inquit, « Vesperis interesse « velit, nihil quidem ipse agat, nec cantet, neque « incenset, sed per aliquem Prælatum, sive Ca« nonicum Vesperæ celebrentur, inchoentur et « finiantur. » Loquitur de Cardinali Episcopo Ecclesiæ Bononiensi, ejusque testimonio egregie explicatur Rubrica hujus § ex cujus quidem præscripto, ubi Episcopus cum cappa Vesperis intersit, « Canonicus hebdomadarius indutus « amictu et pluviali super cottam, seu rocchet« tum, si illo utatur, totum Officium faciet, pe« tita prius ab Episcopo licentia incipiendo *Deus*, « *in adjutorium*, etc., usque ad finem stans a « latere Epistolæ, assistentibus sibi quatuor, aut « sex Beneficiatis pro diversitate festivitatum, « prout suo loco dicetur, pariter cum pluviali« bus, quibus absque aliis paramentis simplici« ter super cottam, vel rocchettum induuntur. »

IV. Duo sunt, quæ ex nostro hoc § aget Episcopus, ubi Officio ipsi cum cappa assistit; nempe « in sua sede tantummodo benedicet in« censum, et in fine solemnem benedictionem « dabit, » juxta ritum scilicet supra lib. I, cap. XXV, numero VII, descriptum, ubi hæc habentur: « Quod si Episcopus assistat cum cappa, « dabit benedictionem tecto capite cum caputio « cappæ, vel cuculli, vel etiam cum bireto. » Non posse tunc uti baculo, quia scilicet non est paratus, § ultimus hujus capitis infra edicit, cujus verba etiam lubet hoc loco describere: « Episcopus stans in sua sede, » loquitur de Episcopo et de Archiepiscopo Vesperis assistente cum cappa, « si inde a populo videri pos« sit, alias apud Altare capite cooperto, nisi sit « Archiepiscopus, aut alias utens Cruce, quia « capite detecto versus Crucem, quæ per ali« quem ejus Capellanum genuflexum tenetur, « solemniter benedicit. » Additque mox: « Non « tamen tunc utitur baculo pastorali, quia non « est paratus. » Concinit his Cæremoniale Ambrosianum lib. I *De ritu benedictionis archiepiscopalis*, etc., ubi ita inter alia inquit: « Si « cappa tantum indutus est, non adhibetur ba« culus. » Idipsum inter alios Castaldus et Bauldryus docent.

§ V.

Antiphonæ autem præintonantur ab aliquo ex dictis Beneficiatis paratis; primo ipsi Canonico celebranti, deinde aliis Canonicis dignioribus juxta morem Ecclesiæ. Organi sonus eodem modo poterit intermisceri, prout in cap. XXVIII lib. I, de organo, etc., declaratum fuit.

§ VI.

Ipse celebrans Canonicus una cum quatuor aut sex Beneficiatis assistentibus, dum Psalmi recitantur, sedere poterunt cooperto capite in aliquo sedili, seu scamno præparato et ornato a latere Epistolæ; videlicet Celebrans in medio, primi Assistentes vero hinc et inde, vel alias; reliqui autem Assistentes in scabellis, vel scamno contra Altare.

COMMENTARIUS.

I. Celebrante Canonico hebdomadario Vesperas coram Episcopo assistente cum cappa, præintonantur Antiphonæ ab aliquo ex dictis Beneficiatis paratis cum pluvialibus; et primo quidem ipsi Canonico celebranti, deinde aliis Canonicis dignioribus juxta morem Ecclesiæ; sonusque

organi tunc etiam intermisceri poterit, juxta ea quæ fuse notata sunt supra lib. I, cap. xxviii. Quantum ad sedem tum Celebrantis, tum quatuor, sexve Beneficiatorum, qui ei assistunt, « sedere poterunt, » ait noster § vi, « cooperto « capite in aliquo sedili, seu scamno præparato « et ornato, a latere Epistolæ; videlicet Celebrans in medio; primi Assistentes vero hinc « inde, vel alias, prout in illa Ecclesia usitatum « est; reliqui autem Assistentes in scabellis, vel « scamnis contra Altare. » Ita § vi Rubrica juxta novam Cæremonialis emendationem factam a Benedicto XIII, nam alias in Cæremonialibus antea editis, hæc erant postrema hujus § verba: « Celebrans in medio, Assistentes vero « hinc inde, vel alias, prout in illa Ecclesia usi« tatum est. » Puto equidem, vix certam et universalem ea de re tradi posse regulam; attendi enim etiam debet Presbyterii situs. Advertendum autem illud est, quod ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Turritana xix Maii MDCXIV, Canonici celebrantes non debent coram Episcopo sedere in sede cum postergali, sed in aliquo scamno oblongo tapete quidem, vel panno cooperto, uti videre est apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum, collectan. xcii, num. xiv.

§ VII.

Capitulum cantabitur ab aliquo Cantore; Hymnus et Antiphona ad *Magnifica* præintonatur ab eodem Assistente ipsi Celebranti.

§ VIII.

Dum cantatur per chorum Antiphona ad *Magnificat*, dignior Canonicus ex Presbyteris, accedente Acolytho Thuriferario, offert naviculam incensi Episcopo, qui imponit et benedicit incensum more consueto.

§ IX.

Incepto Cantico prædicto, ipse Canonicus celebrans cum suis Assistentibus surgit, et, facta reverentia Episcopo, thurificat more solito Altare: quo thurificato, ipse stans in cornu Epistolæ capite detecto, ab altero ex dictis duobus Beneficiatis assistentibus pluviali induto, thurificatur duplici ductu thuribuli: mox Episcopus stans capite detecto, a Presbytero Canonico assistente thurificatur apud suam sedem triplici ductu; et demum omnes Canonici, et alii ordine suo thurificantur.

COMMENTARIUS.

I. Ad Capitulum Vesperarum quod attinet, Celebrante etiam Canonico, cantari illud ab aliquo Cantore non parato debere in loco, ubi cantatur Epistola, cui nulli assistant, præter Cæremoniarium juxta morem complurium insignium Ecclesiarum; Hymnum vero, et Antiphonam ad *Magnificat*, præintonari ab eodem assistente ipsi Canonico celebranti, expresse edicit § vii. Cum autem uti dictum est supra in § iv, Episcopus Vesperis assistens cum cappa benedicere incensum debeat, merito in nostro hoc § viii præscribitur, ut dum cantatur per chorum Antiphona ad *Magnificat*, dignior Canonicus ex Presbyteris, accedente Acolytho thuriferario, offerat naviculam incensi Episcopo in sede sua sedenti, ut incensum ipsum imponat et benedicat; servatis scilicet ritibus, quos suo loco explicuimus.

II. Benedicto ab Episcopo incenso, et Cantico *Magnificat* incepto ex § IX præscripto, ipse Canonicus celebrans cum suis Assistentibus surgit, factaque reverentia Episcopo et Altari cum Assistentibus paratis procedit ad illud, præcedente Thuriferario, qui rediit ad ipsum Celebrantem, vel eumdem ad Altare expectavit, uti notat Bauldryus, ipsumque Altare thurificat more solito, accepto scilicet prius thuribulo de manu primi Assistentis, ei a Thuriferario porrecto. Thurificato Altari, ipse Celebrans stans in cornu Epistolæ detecto capite ab ipso Assistente pluviali induto thurificatur duplici ductu thuribuli, Cæremoniario fimbriam pluvialis ipsius, uti jam alibi diximus, paulum elevante.

III. Peracta incensatione Celebrantis, mox thuribulum dat ipse Assistens Beneficiatus Thuriferario, qui illud defert ad Presbyterum Episcopo assistentem, a quo ipse Episcopus capite detecto in sede sua stans thurificatur triplici ductu cum debitis reverentiis; tum vero omnes Canonici, et alii ordine suo ab ipso Thuriferario, ut notat Bauldryus. Ceterum circa incensationem Episcopi minime obstat, quod dum ipse Episcopus paratus incensatur, debet cum mitra incensari, uti docent Rubricæ nostri Cæremonialis, quas libro I enarravimus, quia scilicet, ut docet Crassus lib. II, cap. XXXVI, aliud est cum mitra, aliud est cum bireto incensari. Mitra enim est pontificale capitis ornamentum, biretum vero potius civile, quam ecclesiasticum, ideoque ab Episcopo amovendum cum incensatur, non habito respectu ad incensantem, sed ad actum incensandi mysticum, et ad cantum ipsius Cantici *Magnificat*, quem reverenter audire debet, stando scilicet, et capite detecto, ut idem Crassus docet loco citato. Videsis nostrum tractatum *De codice sancti Evangelii, atque servatis in ejus lectione, et usu vario ritibus*, lib. II, cap. XXXIII, quod est, *De standi ritu ad tria Evangelii Cantica*, etc. Sunt autem Cantica *Benedictus* ad Laudes, *Magnificat* ad Vesperas, et *Nunc dimittis* ad Completorium, in quibus non modo standum ab omnibus est, sed etiam capite aperto, secundum ea, quæ in ipso tractatu notavimus citato lib. II, cap. XXIV.

§ X.

Finito Cantico et repetita per chorum Antiphona, Celebrans cantat orationem, stans versus Altare a latere Epistolæ, duobus Acolythis Ceroferariis candelabra cum cereis accensis afferentibus, et alio inter illos medio librum tenente.

[Introducitur aliquis Acolythus Breviarium sustentaturus, quia Celebrans, ni fallor, ob respectum Episcopi præsentis, non utitur legili de quo capite sequenti § IV.]

§ XI.

Qua finita, et dicto per chorum *Benedicamus Domino*, etc., Episcopus stans in sua sede, si inde a populo videri possit, alias ad Altare, capite cooperto, nisi sit Archiepiscopus, aut alias utens Cruce, quia capite detecto versus Crucem, quæ per aliquem ejus Capellanum genuflexum tenetur, solemniter benedicit: non tamen tunc utitur baculo pastorali, quia non est paratus. Reliqua omnia fiunt, prout in antecedenti capite dictum fuit.

COMMENTARIUS.

Cantico *Magnificat* absoluto, et repetita per chorum Antiphona, Celebrans, dicto prius versiculo *Dominus vobiscum*, cantat deinde Orationem stans versus Altare a latere Epistolæ, duobus Ceroferariis candelabra cum cereis accensis deferentibus, et alio Ministro inter eos medio librum tenente, et etiam Assistentibus. Finita autem Oratione, et dicto per chorum *Benedica-*

mus Domino, Episcopus in sede sua statim benedictionem dat juxta ritum non uno in loco explicatum, ac præsertim supra in fine Commentarii ad § IV. Præter benedictionem solemnem populo impertiendam, de qua alibi, et benedictionem incensi, nihil aliud agere debet Episcopus Vesperis assistens cum cappa; nam et in Capella pontificia, quæ est omnium rituum ecclesiasticorum magistra et imperatrix, ut testatur Crassus lib. II, cap. XXXVI, ubi Papa Vesperis cum cappa assistit, nec Vesperas incipit, nec incensat, nec cantat Antiphonam, non Hymnum, non denique Orationem, sed audit, alio cantante omnia. Id quod non uno in loco docet in suo Cæremoniali Capellæ pontificiæ Augustinus Patricius, et in Ordine suo Romano XV Petrus Amelius apud clarissimum Mabillonium, tomo II Musei Italici, ut alios aliarum Ecclesiarum Cæremoniales libros omittam, qui eumdem ritum servandum docent.

CAP. III.

QUO RITU IN ECCLESIIS CATHEDRALIBUS, ABSENTE EPISCOPO, VEL IN COLLEGIATIS, VESPERÆ CELEBRANDÆ SINT.
CANONICUS HEBDOMADARIUS PLUVIALI PARATUS, UNA CUM ALIQUOT
PRESBYTERIS SIMILITER PARATIS ET ALIIS MINISTRIS A SACRISTIA AD ALTARE, PROCESSIONALI RITU PROCEDAT.
UBI INCHOANDUM OFFICIUM VESPERARUM.
ANTIPHONÆ, ET PSALMI, ET CANTICUM *MAGNIFICAT*, A QUIBUS INTONENTUR. — ORDO THURIFICATIONIS.
ORATIONES UBI DICENDÆ, ET QUOMODO VESPERÆ COMPLEANTUR.
IN DIEBUS SOLEMNIORIBUS SEX PRESBYTERI CUM PLUVIALIBUS PARENTUR; IN ALIIS NON SOLEMNIORIBUS
QUATUOR TANTUM; IN DOMINICIS ET ALIIS FESTIS DUO.

§ I.

In Ecclesiis cathedralibus absente Episcopo, et in Collegiatis Canonicus hebdomadarius paratur in Sacristia pluviali coloris tempori convenientis super rocchetto, si eo utatur, aut super cotta; et cum eo parantur quatuor aut sex Presbyteri de gremio ipsius Ecclesiæ, non tamen Canonici; coadunatisque Canonicis, et aliis de Clero in chorum, prædictus Canonicus celebrans procedet e Sacristia hoc ordine : præcedunt duo Acolythi deferentes candelabra cum candelis accensis, deinde Cæremoniarius, et aliqui Ministri cottis induti; mox Presbyteri pluvialibus parati, bini et bini, ultimo loco Canonicus celebrans pluviali indutus medius inter duos ex dictis Presbyteris, qui fimbrias anteriores pluvialis ipsius parumper elevant; parati vero procedunt manibus junctis, et cooperto capite.

COMMENTARIUS.

I. Omnibus rite dispositis ac præparatis in Sacristia, Choro et Altari pro celebrandis Vesperis absente Episcopo in Ecclesiis cathedralibus et collegiatis, Canonicus hebdomadarius, Vesperas celebraturus paratur in Sacristia amictu, uti habetur supra cap. II, § IV, et pluviali coloris

tempori convenientis super rocchetto, si eo utatur, aut super cotta; unaque cum eo parantur quatuor, aut sex Presbyteri de gremio ipsius Ecclesiæ, non tamen Canonici, uti expresse hic ait ℥ noster, et decidit Sacra Rituum Congregatio die VIII et XXII Martii MDCXXX, apud Meratum in suis Additionibus ad Gavantum, et in Indice Decretorum. Porro ex ipsis Sacræ Rituum Congregationis Decretis illud expresse cautum est, Dignitate, vel Canonico Missam celebrante, Canonicos pariter pro Diacono et Subdiacono, et non alios inferiores inservire debere, non obstante contraria consuetudine.

II. Interim Canonicis, et aliis de Clero habitu chorali indutis, et in chorum coadunatis, ubi Celebrantem expectant, Canonicus ipse Celebrans procedet e Sacristia hoc ordine : præcedunt duo Acolythi deferentes candelabra cum candelis accensis, deinde Cæremoniarius, et aliqui Ministri cottis induti : mox Presbyteri pluvialibus parati, bini et bini, ultimo loco Canonicus Celebrans pluviali indutus medius inter

duos ex dictis Presbyteris, qui fimbrias anteriores pluvialis ipsius parumper elevant. Verum, si sit adeo magnus populi concursus, ut vix Assistentes elevare possint pluviale Celebrantis, decet ut præcedant duo, vel unus saltem, Mazzerii, juxta usum Basilicarum, et insignium Ecclesiarum Urbis, ut viam dirigant ; quæ etiam si sit angustior, procedent singuli, ita ut junior seniorem præcedat. Omnes supradicti parati, ut ait hic ℥ noster, « procedunt manibus junctis, « et cooperto capite, » exceptis scilicet Ceroferariis et Cæremoniario, qui nudo capite incedent, cuncti autem oculis demissis et modesto incessu, nemini caput detegentes, nisi Prælatis, aut summis Principibus, uti passim monent, qui cæremonias ecclesiasticas enarrant.

§ II.

Cum perveniunt ante Altare, stabunt omnes recta linea ; Ceroferarii erunt omnium postremi hinc inde a lateribus : in eorum medio Presbyteri pluvialibus

parati, et inter ipsos medius Canonicus Celebrans paratus, simulque omnes detecto capite genuflectent, genuflexique parumper orabunt, præter Acolythos Ceroferarios, et Ministros supradictos cottis indutos, qui statim discedunt ad latera Altaris, ibique Acolythi candelabra cum cereis extinctis super gradu, vel plano inferiori deponunt.

§ III.

Presbyteri parati cum Canonico Celebrante, postquam oraverint, surgunt, et profunde Altari caput humerosque inclinant. Si vero sanctissimum Sacramentum in eo asservetur, denuo genuflectunt; deinde salutant ab utraque parte chori Canonicos capitis inclinatione.

COMMENTARIUS.

Clariora hæc sunt, quam ut nostra explicatione indigeant. Cum Celebrans, inquit, aliique Ministri ante Altare pervenerint, omnes stabunt recta linea, omniumque postremi, hinc inde a lateribus Ceroferarii, et in eorum medio Assistentes pluvialibus induti, et inter ipsos medius Celebrans, qui omnes simul detecto capite genuflectunt, genuflexique parumper orant, præter Acolythos Ceroferarios et Ministros supradictos, qui scilicet solis cottis induti sunt, quique statim discedunt ad latera Altaris, ibique Acolythi candelabra cum cereis extinctis super gradu, vel plano inferiori deponunt, postquam scilicet genuflexerint, tametsi in Altari sanctissimum Sacramentum non asservetur. Celebrans, ejusque Assistentes ab Oratione surgentes profunde Altari caput humerosque inclinant, et si ibi adsit in Tabernaculo sanctissimum Sacramentum, denuo genuflectunt; et eodem ordine quo supra, procedunt in chorum, ubi Collegiales suos stantes Celebrans ipse, et Assistentes parati ab utraque parte chori salutant, nudo capite, et cum inclinatione capitis sola, incipientes scilicet a digniori, qui etiam nudo et ipsi capite stantes capitis inclinatione eos consalutant, Celebrantem scilicet, ejusque Assistentes.

§ IV.

Canonicus vero paratus Celebrans accedit ad scamnum panno coopertum in cornu Epistolæ præparatum, vel ad stallum, seu primam sedem chori ab ea parte, quæ eidem illa hebdomada obtigerit, in qua sede ponetur pulvinum, et alterum cum tapete super alio scamno, seu genuflexorio ante se posito, super quo etiam ponitur liber serico coloris ceterorum paramentorum tectus; et ubi non adest tale scamnum, in aliquo legili, quod ponitur ante Celebrantem, et removetur, prout opus est; quo casu tapete sternitur ante ipsum Celebrantem.

§ V.

Sedet ibi paululum, Presbyteri vero parati stant ante eum in plano, et cum per Cæremoniarium fit signum inchoandi, ipse Canonicus Celebrans surgit, surgentibus omnibus de choro, qui secrete dicit, *Pater noster*, etc., et *Ave, Maria*, integre; quibus dictis, elevatur ei pars dextera pluvialis aliquantulum per Cæremoniarium, vel per primun Assistentem paratum, si sint in scamno; et ipse se

signat signo Crucis a fronte ad pectus, dicens clara voce, et in cantu competenti, *Deus, in adjutorium*, etc., prout supra celebrante Episcopo dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Salutato choro, præcedente Cæremoniario, accedit Celebrans ad scamnum panno coopertum in cornu Epistolæ, vel ad stallum, seu primam sedem chori ab ea parte, quæ eidem illo hebdomada obtigerit, panno, vel aliquo tapete tectam cum pulvino uno, et super genuflexorio ante se posito, si fieri potest, altero pulvino locato, super quo etiam, vel super legili, si tale genuflexorium apponi non possit, tapete etiam cooperto, positum esse debet Breviarium majoris formæ tectum velo sericeo coloris paramentorum cum signaculis in eo aptatis, ubi sint ea, quæ ipse cantare, aut dicere debet, et in quo accentus recte notati reperiantur, ne in legendo erret, syllabas longas corripiens et breves producens. Legile autem ita aptari debet, ut facile inde amoveri possit, quando opus erit, præsertim vero ad incensationem Celebrantis.

II. Ubi ad sedem suam paratam Celebrans ascendit, cooperto capite in ea aliquantulum sedet, Presbyteri vere parati stant ante eum in plano, vel in medio chori, juxta situm et consuetudinem Ecclesiarum; si enim angustia loci, aut aliquid aliud obstet, parati ipsi Presbyteri, postquam Celebrantem comitati fuerint ad sedem suam, accedere possunt ad eorum scabella parata in medio chori, hinc inde contra Altare disposita, et ornata panno viridi, aut tapetibus, ut in sequenti § VI habetur, et ibi sedere. Pulsantur interim organa, quæ tamen statim cessant, ubi per Cæremoniarium datur signum incipiendi cum inclinatione Celebranti; et tunc omnes et ipse Celebrans, et dato bireto Cæremoniario, vel alteri Clerico, dicunt omnes stantes nudo capite versus Altare, et manibus junctis, secreto : *Pater noster*, etc., et *Ave, Maria*, etc., integre. Quibus dictis, elevatur ei pars dextera pluvialis aliquantulum per Cæremoniarium, vel per primum Assistentem paratum, si sint in scamno, et ipse dextera aperta signat se signo Crucis a fronte ad pectus, clara voce et in cantu competenti dicens : *Deus, in adjutorium meum intende*, ad unumquoque verbum tangens manu, primo frontem, deinde pectus, mox humerum sinistrum, ultimo dexterum, et in fine jungens manus ante pectus; cum dicitur versiculus *Gloria Patri*, etc., caput inclinat; de quibus Cæremoniis jam nos alias abunde diximus supra in Commentariis ad cap. I.

§ VI.

Tunc unus ex dictis Presbyteris paratis, facta Altari reverentia, ac ducente Cæremoniario, accedit ante ipsum Canonicum celebrantem, et illi profunde inclinat; et expleto per chorum versiculo *Sicut erat*, etc., et *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, etc., ipse stans præintonat illi Antiphonam primi Psalmi; qua per Canonicum celebrantem repetita, ipse iterum facta reverentia ante illum et Altare, ut prius, recedit cum Cæremoniario ad sedilia in plano chori disposita hinc inde contra Altare, et ornata panno viridi, aut tapetibus, ubi sedet cum aliis Presbyteris paratis.

§ VII.

Expleta per chorum Antiphona, duo Cantores cottis induti intonant Psalmos in medio chori, et incepto primo versu Psalmi, omnes sedent; et sic remanent sedentes usque ad Capitulum, nisi quatenus pro intonatione Antiphonarum surgunt.

§ VIII.

Cum dicitur versiculus *Gloria Patri*, etc., in fine cujuslibet Psalmi, omnes caput detegunt, illudque sedentes profunde inclinant, sic permanentes usque ad versiculum *Sicut erat*, etc. Cantores duo prædicti, vel ultimus ex dictis Presbyteris, pluvialibus paratis, si sint plures, quam duo, præintonant ceteras Antiphonas Canonicis ab utraque parte chori per ordinem, incipiendo a digniori; et cum aliquis ex Canonicis reassumpturus Antiphonam surgit, pariter omnes tam Canonici, quam alii de Clero surgunt, et, illo sedente, sedent.

COMMENTARIUS.

I. Cum dicitur versiculus *Sicut erat*, etc., tunc primus Assistens paratus Presbyter, facta Altari debita reverentia, id est, genuflexione, ducente Cæremoniario, aut alio, si ille absit, accedit ad Celebrantem propius, cui profunde se inclinat, cavens, ne terga Altari vertat; et expleto per chorum *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, etc., et non prius, præintonat illi primam Antiphonam primi Psalmi, clara quidem et sonora voce, non autem ab omnibus de choro et populo intelligibili, ut alicubi fieri assolet; qua per Celebrante repetita, et non prius, ipse Assistens iterum ipsi, et Altari debitam facit reverentiam, et cum Cæremoniario ad sedile suum, quod una cum sedilibus aliorum Coassistentium in medio chori paratum est, recedit, ibique cum aliis sedet.

II. Antiphona per chorum expleta, et præscripto § VII, « duo Cantores cottis induti intonant Psalmos in medio chori. » Verum jam fere ubique ex consuetudine recepta, ipsi Assistentes intonant primum versum Psalmi cum nota, cantusque præsertim Gregorianus, quem firmum appellant, adhibetur. Inchoato primo versu, et non prius, Celebrans, et omnes alii sedent tecto capite, sicque remanent usque ad Capitulum, nisi ex accidenti surgere cogantur pro intonatione Antiphonarum, atque Psalmorum. In quibusdam tamen Ecclesiis Regulares stando cantant Vesperas juxta laudabilem eorum consuetudinem et veterem Ecclesiæ disciplinam, de qua superius mentionem fecimus. Cum dicitur *Gloria Patri*, etc., in fine cujuslibet Psalmi, omnes caput detegunt, illudque sedentes profunde inclinant, sic permanentes usque ad versiculum *Sicut erat*, etc., exclusive; laudanda tamen laudabilis eorum consuetudo, qui ad ipsum versiculum, *Gloria Patri*, etc., non modo caput detegunt, verum etiam surgunt, et caput inclinant. Versus ipse *Gloria Patri*, etc., potest, ut alias diximus, solemniori modulatione decantari, et finito quolibet Psalmo, Antiphona cum organo repeti, modo unus clara et intelligibili voce recitet ea, quæ cantantur per organum.

III. Ipsi præterea Assistentes aliis Canonicis præintonare alias Antiphonas solent, incipiendo a dignioribus ab utraque parte chori, eodem modo quo primam cum debitis reverentiis; et si contingat, eos ante Celebrantem transire, eidem se inclinabunt. At cum ipse, cui præintonatur Antiphona, surgit, ex præscripto nostri § VIII, « pariter omnes tam Canonici, quam « alii de Clero surgunt, et illo sedente, sedent. » Verum juxta morem insignium Ecclesiarum cum alicui præintonatur Antiphona, qui sunt a parte illius chori, surgunt, detegentes capita sua, excepto semper Celebrante. Ille præterea, cui Antiphona ab Assistente præintonatur, respondere præintonanti debet in reverentia ante et post, inclinando scilicet caput. Cum autem unus Assistentium surgit præintonaturus Antiphonam, vel aliquid aliud facturus, ex aliquorum sententia alii pariter Assistentes surgunt, et stant nudo capite, donec redierit ad locum suum, et tunc mutuam ei facient reverentiam, aliis aliter asserentibus, ipsamque aliorum Ministrorum cæremoniam improbantibus.

[Nota ex insertione illorum verborum *ab utroque latere chori* a Benedicto XIII in § IX, capitis XVIII, libri I, hujus Cæremonialis im-

probatum videri usum illarum Ecclesiarum in quibus una tantum pars chori, non utraque, assurgeret; sicut jam monuimus de hoc § tractantes.]

§ IX.

Finitis Psalmis, duo Acolythi simul deferentes candelabra cum candelis accensis cum dictis Presbyteris paratis accedunt ad Celebrantem, eique faciunt reverentiam, et hinc inde ad ejus latus assistunt in plano chori : ipse vero Canonicus, finita Antiphona, seu sono organi, surgit, capite detecto, junctisque manibus, cantat Capitulum; et eo finito, primus ex dictis Presbyteris paratis, accedens propius ante ejus faciem, intonat illi Hymnum : quo per eum repetito, prædicti Acolythi, ac Presbyteri parati, facta Canonico reverentia, recedunt ad loca sua, ubi parati stant manibus junctis, donec perficiatur Hymnus.

COMMENTARIUS.

I. Cum cantatur ultimus Psalmus, Thuriferarius, facta debita reverentia Celebranti, et choro, in Sacristiam pergit, ubi ignem in thuribulum immittit, et Ceroferarii in candelabris suis cereos accendunt, igne a proxima lampade assumpto, vel etiam ab Altari, si aliter commode fieri non potest. Circa finem ejusdem ultimi Psalmi, vel dum repetitur ultima Antiphona, duo ipsi Ceroferarii simul deferentes candelabra cum candelis accensis, una cum Presbyteris paratis accedunt ad Celebrantem, eique faciunt reverentiam; et illi quidem se hinc inde ante ipsum Celebrantem, et a lateribus ejus in plano collocant, facie ad se invicem, vel ad Celebrantem versa, prout locis situs requirit; ipsi vero Assistentes parati ita hinc inde se ponunt, ut ipsi Celebranti sint propiores in plano chori; Cæremoniario tunc a dexteris stante, si fieri potest, Ceroferarii, qui est a dexteris Celebrantis; cuncti autem cavebunt, ne terga vertant Altari, vel ipsi Celebranti, et ne sint in via, dum cantatur versus *Gloria Patri*, etc., quod si aliter fieri non potest, tunc omnes tam Ceroferarii, quam Assistentes inclinare profunde ante Altare se debent, et si in accessu ad Altare sint genuflexi, dum idem versus inchoatur, non debent inde surgere, quin ille versus sit prius complectus.

II. Notant hæc Castaldus, Gavantus, Bauldryus, aliique sacrarum cæremoniarum expositores. Ad Celebrantem autem quod attinet, ipse, ut ait hic § noster, « finita Antiphona seu sono « organi, surgit, capite detecto, junctisque ma« nibus cantat Capitulum, » ex libro scilicet super genuflexorium, vel legile posito, vel ab aliquo Clerico sustentato. Finito Capitulo, et responso per chorum, *Deo gratias*, primus ex dictis Presbyteris paratis, accedens propius ante Celebrantis faciem, inchoat illi Hymnum, id est, initium Hymni, cum reverentiis ante et post : quo per eum repetito, prædicti Acolythi ac Presbyteri parati, factis iterum reverentiis Celebranti, recedunt ad loca sua, ubi stant, junctisque manibus et nudo capite, sicut Celebrans; ceteri de choro, capite detecto. Ceroferarii autem post inchoatum Hymnum, recedentes et ipsi cum debitis reverentiis, deponunt candelabra in aliquo loco congruo, vel ubi prius, ut memorati auctores docent, qui etiam et scite notant, quod si dicantur Hymni *Veni, Creator Spiritus*, vel *Ave, maris stella*, Celebrans dum illos incipit, genuflectere debet, et Assistentes non discedere, sed genuflectere versus Altare ibidem, donec absolvatur primus versus, id est, prima stropha, ut aiunt, stantibus tamen Ceroferariis, qui finito primo ipso versu recedent cum aliis ad loca sua uti a nobis jam alibi dictum est.

§ X.

Quo expleto, duo ultimi ex eisdem paratis, accedentes ad medium chori ante Altare cum debita reverentia, æqualiter ibi stantes, cantant simul versum voce

altiori, quibus chorus respondet: primus vero ex ipsis rediens ante Celebrantem, cum debita reverentia præintonat illi Antiphonam ad *Magnificat*, qua per Celebrantem repetita, ipse Celebrans, et alii omnes in choro sedent; et cum inchoatur Canticum *Magnificat*, quod a duobus Cantoribus cottis paratis intonatur, omnes surgunt, et ipse Celebrans salutans hinc inde Canonicos capitis inclinatione, qui ei assurgere debent capitibus detectis, vadit ad Altare cum dictis Presbyteris paratis, ordine quo venerant, et faciunt Altari profundam reverentiam ; aut si super eo sit sanctissimum Sacramentum, genuflectunt ante infimum gradum: Celebrans cum duobus ex dictis paratis ascendit ad medium Altaris, quod osculatur, mox vertens se versus cornu Epistolæ Altaris, ubi Thuriferarium ante eum stans inclinatus offert illi thuribulum opertum cum prunis ardentibus, ministrante ei Presbytero parato a dextera illius assistente naviculam cum cochleari, imponit thus in thuribulum, et benedicit more consueto; acceptoque thuribulo de manu ejusdem Presbyteri parati, thurificat Altare debito ritu; mox thuribulum reddit eidem Presbytero parato, a quo acceperat, et ille Thuriferario: et facta Altari reverentia simul cum dictis Presbyteris paratis, ordine quo venerant, recedunt ad sua loca, salutatis iterum redeundo Canonicis ab utraque parte chori, ut prius.

§ XI.

Canonicus Celebrans stans in loco suo in choro, invitato prius ad honorem incensationis proximiore Canonico, caput inclinando, aut, si adsit, Vicario Episcopi, vel alio digniori, qui immediate post eum debent incensari, incensatur a primo ex dictis Presbyteris paratis triplici ductu thuribuli cum profunda capitis inclinatione ante et post incensationem.

COMMENTARIUS.

I. Hymno finito, duo ultimi ex eisdem assistentibus Presbyteris, paratis, accedentes ad medium chori ante Altare cum debita reverentia cantant simul versum voce altiori; quibus chorus respondet. Testatur autem Bauldryus in suo Manuali parte II, cap. XI, articulo I, num. XXVIII, in quibusdam Ecclesiis duos Acolythos, et sæpe Ceroferarios pari disciplina eumdem versum in eodem loco manibus junctis, et sine candelabris decantare. Quidquid vero de eo ritu sit, ex præscripto nostri § X, dum chorus respondet ad versum, primus ex Assistentibus prædictis rediens ante Celebrantem cum debitis reverentiis præintonat illi Antiphonam ad *Magnificat;* qua per ipsum Celebrantem repetita, Celebrans, et alii omnes in choro sedent, et caput tegunt, donec illa fuerit integre decantata.

II. Finita Antiphona in choro, duo Cantores cottis induti, vel ut plurium Ecclesiarum mos est, duo ex Assistentibus parati intonant Canticum *Magnificat*; et tunc omnes surgunt, et ipse Celebrans, ac alii omnes Assistentes depositis biretis suis super sedilia sua, facto prius signo Crucis a fronte ad pectus, quod etiam faciunt omnes alii de choro erecti, ac nudo capite stantes propter reverentiam sacri Cantici, quod de Evangelio sumptum est, ac salutatis ab utraque parte chori Canonicis capitis inclinatione, qui eis correspondent in reverentia, capita sua inclinantes, ordine quo venerant, procedunt ad Altare, Thuriferario, Ceroferariis, ac Cæremoniario ante eos præcedentibus, ita ut duo postremi Assistentes hinc inde elevent partem anteriorem pluvialis Celebrantis, et ibi ante in-

fimum gradum debitam faciunt reverentiam, Celebrans scilicet inclinatione capitis et humerorum, inferiores vero Ministri genibus flexis, nisi adsit in Altari Tabernaculum cum sanctissimo Sacramento, nam tunc etiam Celebrans genuflectet ante infimum scilicet gradum Altaris.

III. Facta debita Altari reverentia, mox Celebrans cum duobus ex dictis paratis ascendit ad medium Altaris, quod osculatur; vertensque se versus cornu Epistolæ Altaris, ministrante cum solitis osculis primo Assistente naviculam cum cochleari, et Thuriferario thuribulum, imponit thus in thuribulum, et benedicit more consueto; acceptoque thuribulo de manu ejusdem primi Presbyteri parati a dextera ipsius assistente thurificat Altare debito ritu jam alias explicato, duobus primis Assistentibus hinc inde fimbrias anteriores pluvialis elevantibus, aliisque, si adsint in plano stantibus versa facie ad Altare, Thuriferario stante etiam in plano ad cornu Epistolæ, et versa facie ad Altare.

IV. Incensato autem Altari, uti jam non uno in loco dictum est, Celebrans reddit thuribulum eidem primo Presbytero parato, qui illud recipit cum solitis osculis, et tradit Thuriferario, stanti in cornu Epistolæ, uti dictum est. Tum rediens Celebrans ad medium Altaris, et Assistentes hinc inde simul cum eo, caput etiam inclinant Cruci, postea in planum descendentes debitas Altari reverentias faciunt, eoque ordine in chorum redeunt, quo venerant, ac servatis iisdem salutationibus. Ceroferarii vero deponunt candelabra in loco apto, si multum supersit temporis usque ad Orationem, alia vero manentes ante ipsum Celebrantem, ea accensa sustinent. Assistentes autem Celebrantem ducunt usque ad sedem suam, ubi stant donec incensatus fuerit a primo, statimque ad loca sua redeunt, facta prius ei reverentia.

[Juxta usum insignium Ecclesiarum et decreta S. R. C. *Signanter* in Beneventana ad III, v Septembris MDCXLVIII, et *Nullius* Provinciæ Treviren. ad I, XXXI Julii MDCLXV, Altare Sanctissimi Sacramenti thurificatur ante Altare chorale coram quo decantantur Vesperæ, præsentibus aliquibus de choro qui pone Celebrantem pergunt ad interessendum hujusmodi thurificationi.]

V Celebrans tandem ubi ad locum suum ascendit, invitato prius ad honorem incensationis proximiore Canonico, caput inclinando, aut, si adsit Vicario, vel alio digniori, qui immediate post eum debeat incensari, incensatur triplici ductu thuribuli a primo ex Assistentibus cum profunda inclinatione ante et post, cui Celebrans ipse aliquantulum correspondet in salutatione, Thuriferario interim fimbriam pluvialis anteriorem ipsius Presbyteri thurificantis Celebrantem paulum elevante.

§ XII.

Thuriferarius, vel ultimus ex Assistentibus paratis quatenus sint sex, vel quatuor, accepto de manu ejusdem Presbyteri thuribulo, thurificat omnes Canonicos ordine suo cum reverentiis ante et post, duplici ductu; deinde ceteros de choro unico ductu, primo tantum in ordine, capite inclinato.

§ XIII.

Advertant interim Cantores et Organista, ut cantum, et sonum invicem alternatim ita dimentiantur, ut ante repetitionem Antiphonæ, incensatio sit expleta. Cum repetitur a choro Antiphona, omnes sedent. Interim Acolythi duo cum candelabris ac cereis accensis, et Presbyteri parati accedunt ad Canonicum celebrantem, assistendo, ut supra, factis solitis reverentiis.

COMMENTARIUS.

I. Celebrante incensato, Thuriferarius vel ultimus ex Assistentibus paratis, quatenus sint sex, vel quatuor, juxta ritum, qui passim in Basilicis Urbis servatur, accepto de manu ejusdem Presbyteri thuribulo, thurificat omnes Canonicos nudo capite stantes, ordine suo, cum reverentiis ante et post, duplici ductu, deinde ceteros de choro unico ductu, facta prius simul omnibus inclinatione. Quod vero spectat Assistentes, tametsi nihil de ipsorum thurificatione § hic noster XII præscribat, docent tamen ii, qui sacras cæremonias enarrant, quod si Assistentes ipsi ejusdem ordinis sunt, cujus sunt Canonici, incensantur ante Canonicos, quia sunt parati; si vero inferioris, post Canonicos, sed semper duplici ductu; ceteri de choro unico, vel solum transeundo sine mora, ut in Basilicis Urbis servatur; sive etiam duplici, si sit consuetudo, ut ait Bauldryus, parte II, cap. XI, articulo I, num. XXXV, sed hæc consuetudo non placet, debet enim fieri distinctio inter Canonicos, et alios de choro, qui inferioris sunt ordinis. De incensatione hujusmodi videri possunt quæ supra diximus lib. I, cap. XXIII.

II. Porro uti mandat noster hic § XIII, advertere debent Cantores et Organista, ut cantum et sonum invicem alternatim ita dimetiantur, ut ante repetitionem Antiphonæ, incensatio sit expleta, sive antequam Celebrans dicat *Dominus vobiscum;* quia tunc omnino cessare debet thurificatio. Dum autem dicitur versus *Gloria Patri*, Thuriferarius cessans a thurificatione inclinat se versus Altare; eoque dicto, thurificationem ipsam prosequitur, si non est completa. Quod si advertat, non satis superesse temporis ad complendam totam thurificationem, ante versiculum *Dominus vobiscum*, statim post ipsum versum *Gloria Patri*, ut inter alios idem Bauldryus monet, relicta incensatione Cleri incompleta, vel iis incensatis, quasi sine mora, pergit ad incensandum populum, dum dicitur versus *Sicut erat*, etc. Ceterum cum repetitur Antiphona ex ejusdem nostri § præscripto omnes sedent, interim vero duo Acolythi cum candelabris, ac cereis accensis, et Presbyteri parati accedunt ad Canonicum celebrantem assistendo ad orationem, ut supra ad Capitulum, factis scilicet solitis reverentiis Altari nempe et Celebranti.

III. Reliquum est, ut ad hujus § calcem de Cantoribus ipsis, quorum in hoc præsertim capite fit mentio, illud notemus, non posse scilicet Canonicos cogi ab Episcopo, ut eam provinciam subeant, et Cantores ipsi agant, licet hæc olim fuerit consuetudo; quia scilicet ex nostro Cæremoniali, cui standum est, munus illud, ab aliis Presbyteris exerceri debet, et is est communis usus.

§ XIV.

Expleta Antiphona, omnes surgunt, Canonicus vero Celebrans stans junctis manibus, cantat *Dominus vobiscum*, *Oremus*, et orationem competentem cum sua conclusione, vel plures, pro qualitate temporum secundum regulas et Rubricas Breviarii.

§ XV.

Qua, seu quibus finitis, duo ex ultimis dictis Presbyteris paratis accedunt ad medium chori, ad Altare versi, et ibi voce altiori cantant *Benedicamus Domino;* et redeunt ad Celebrantem, qui, dicto *Fidelium animæ*, etc., si Completorium continuetur, salutatis Canonicis ab utraque parte chori, discedit cum prædictis paratis, ordine quo venerat: si vero non sequatur Completorium, expletis a Celebrante orationibus cum suis conclusionibus, ac eodem loci, dicto remissiori voce

Fidelium animæ, etc., et secreto *Pater noster;* et in fine mediocri voce *Dominus det nobis suam pacem*, incipit Antiphonam B. Mariæ, stans ibidem, seu genuflectens, stantibus pariter, vel genuflectentibus omnibus, quando juxta regulas Breviarii standum, vel genuflectendum est, pro ratione temporis, quam postea submissa voce prosequitur, et in fine dicit voce item summissa versiculum, orationem, et *Divinum auxilium*, etc., deinde discedit, ut supra.

COMMENTARIUS.

I. Antiphona ad Canticum *Magnificat* expleta, omnes surgunt, nudo capite stantes, Celebrans nudo et ipse capite, ac manibus junctis cantat versus Altare, *Dominus vobiscum*, *Oremus*, et orationem cum sua conclusione, vel plures pro qualitate temporum, et juxta regulas et Rubricas Breviarii. Finita oratione, vel pluribus, si plures dicendæ sint, duo ex ultimis dictis Presbyteris assistentibus paratis, facta inclinatione Celebranti, accedunt ad medium chori versus Altare, ubi antea cantaverunt versum ad Antiphonam *Magnificat*, ibique facientes prius Altari debitam reverentiam, cantant altiori voce, et cum nota, uti est in Directorio chori, *Benedicamus Domino;* tum facta iterum reverentia debita, ad Celebrantem redeunt cum inclinatione profunda, qui humiliori voce dicto *Fidelium animæ*, etc., si Completorium continuetur, salutatis nudo capite Canonicis ab utraque parte chori, discedit una cum suis Ministris in Sacristiam eo scilicet ordine quo venerant ad Altare.

II. Notanda nunc sunt quæ tandem ait § noster xv : « Si vero non sequatur Completorium, « expletis a Celebrante orationibus cum suis « conclusionibus, ac eodem loci, dicto remis« siori voce *Fidelium animæ*, etc. et secreto « *Pater noster*, et in fine mediocri voce, *Domi« nus det nobis suam pacem*, incipit Antiphonam « Beatæ Mariæ stans ibidem, vel genuflectens, « stantibus pariter, vel genuflectentibus omni« bus, quando juxta regulas Breviarii standum, « vel genuflectendum est, pro rrtione temporis, « quam postea submissa voce prosequitur, et « in fine dicit voce item submissa, versiculum, « orationem, *Divinum auxilium*, etc., deinde « discedit ut supra. » Hactenus postrema pars nostri § xv in quo quædam a Benedicto XIII in novo hoc nostro Cæremoniali adjuncta sunt, quæ in aliis ante ipsum editis desiderantur. Sic enim illa habebant : « Si vero non sequatur « Completorium, dicit Antiphonam Beatæ Ma« riæ genuflexus, pariter omnibus genuflecten« tibus, quando juxta regulas Breviarii Romani « est genuflectendum, et in fine dicit voce sub« missa versiculum, orationem, et *Divinum « auxilium*, etc., deinde discedit ut supra. »

III. Sed ut Rubricam § nostri enarremus, ea verba, quibus dicitur, « expletis a Celebrante « orationibus cum suis conclusionibus, » intelligi debent juxta Rubricas generales Missalis Romani, parte I, tit. VII, num. VII : « Quando « dicuntur plures orationes, prima tantum, et « ultima cum sua conclusione terminatur, et « ante primam, et secundam orationem tantum, « dicitur *Oremus;* ante primam dicitur etiam « *Dominus vobiscum*. » Ubi itaque plures orationes dicuntur, prima tantum et ultima cum sua conclusione terminatur, et prima quidem, quia est propria Officii, ultima vero quia comprehendit alias, quæ ideoque Collectæ dicuntur, quanquam aliæ causæ sunt, cur Collectæ vocentur. Quandoque prima et secunda oratio sub una conclusione dicuntur, ut unica videatur oratio in Missa celebrari; quod præsertim jubetur fieri in collatione Ordinum, consecratione Episcoporum, Virginum, Ecclesiarum et Altarium; itemque in benedictione Abbatum, Abbatissarum, Cœmeterii; in benedictione quoque Regum et Reginarum. Atque in his tantum casibus uniri duas orationes sub uno *Per Dominum*, etc. docet Burchardus in ordine celebrandi Missam, et ex eo Gavantus in nota ad recitatam Missalis Rubricam.

IV. Expletis orationibus, eodem loci, ubi illas Celebrans cantavit, remissiori voce idem Celebrans dicit, et quidem ex recentiori Ecclesiæ instituto, *Fidelium animæ*, etc., et secreto *Pater noster;* et in fine mediocri voce versum *Dominus det nobis suam pacem*, quem olim jam

apud aliquos fuisse in usu, docet Durandus, qui floruit sæculo XIII, lib. V sui Rationalis, cap. II, numero VI. Dicto eo versu a Celebrante, et responso a choro, *Et vitam æternam, Amen*, Celebrans ipse « incipit Antiphonam Beatæ Ma« riæ stans ibidem, seu genuflectens, stantibus « pariter, vel genuflectentibus omnibus, » etc. Antiphonæ in Beatæ Virginis honorem, quæ ad Completorii finem recitantur, pars quidem Officii non sunt, sed ad devotionem dici solent, locumque serius in Breviario Romano obtinuerunt. Affirmat Bzovius, Gregorium IX Papam anno MCCXXXIX jussisse, ut *Salve, Regina*, etc. recitaretur; verum ut notant Gavantus in Rubricas Breviarii Romani, sectione V, cap. XXII, num. XII, et Grancolas in Breviarium ipsum Romanum cap. XL, id in nullo Breviario ante annum MDXX invenitur, Cardinalis vero S. Crucis suo inseruit, atque inde procul dubio Pius V in Romanum suum transtulit. Porro Lucas Wadingus ad annum MCDXLIX profert Epistolam quamdam Joannis de Parma generalis Ministri Fratrum Minorum, ubi mentio fit quatuor Antiphonarum, quæ hodie recitantur, quasi per ea tempora usu receptæ essent.

V. Omnium hujusmodi Antiphonarum celeberrima est *Salve, Regina*, etc., quam Trithemius Hermanno Monacho Reichnariensi in Suevia tribuit, *Contracto* appellato, quia ab infantia membra contracta habebat, obiitque anno MLIV. Hæc Antiphona, sive oratio, *Salve, Regina*, in ore omnium maxime fuit, extantque in ipsam Sermones quatuor, atque Meditationes, qui S. Bernardo tribui solent. In Chronico Spirensi scriptum est, quod cum *Salve, Regina* in Ecclesia Spirensi caneretur, atque ibi S. Bernardus adesset, tres hasce postremas voces, atque genuflexiones addidisse *O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria*. In oratione ista, ut idem Grancolas observat, nonnulla immutata sunt; cum enim vulgo dicamus : *Salve, Regina, Mater misericordiæ, vita, dulcedo*, Carthusiani dicunt : *Salve, Regina misericordiæ, Vitæ dulcedo;* secuti enim sunt Hermanni scripturam, qui ejus auctor est. Verum in Sermonibus S. Bernardo adscriptis, in Romano Breviario, atque ubique fere dicitur : *Salve, Regina, mater misericordiæ, vita, dulcedo, et spes nostra*, etc. Quæ verba perperam ab hæreticis nostri ævi carpuntur, uti videre est apud Bellarminum. Quidquid autem ipsi obganniant, jam minime gravius ducendum est, B. Virginem misericordiæ matrem, nostramque vitam, et spem nostram appellare, cum per eam Jesum Christum acceperimus, per quem misericordiam obtinemus, quique vitæ nostræ principium et auctor est, atque ad B. Virginis preces speramus id, quod Jesus Christus ejus filius nobis promisit, atque pro nobis meritus est vitam præcipue æternam.

VI. Quantum ad ejus Antiphonæ usum, celebre est, quod ait Thomas Cantipratanus unus e primis Dominicanæ familiæ alumnis lib. III Apum, cap. X : « Juste a Fratribus Prædicatori« bus Parisiis est sancitum, ut post Completo« rium omni die cum processione, et solemni« tate cereorum, *Salve, Regina misericordiæ*, « fusis initio genibus in gloriam et laudem glo« riosissimæ Virginis decantaretur. » Unde intelligimus, scriptorem hunc initium ejus orationis referre, ut ab Hermanno composita fuerat. Tradit etiam Nangius in Vita sancti Ludovici IX Regis Francorum, quotidie ipsum post Completorium eam recitari curasse : « In fine Comple« torii specialis Antiphona B. Mariæ alta voce « cantabatur. » Concilium apud Pennam fidelem in Hispania anni MCCCII, can. XIII, jubet, ut quotidie, *Salve*, etc., post Completorium dicatur : « In laudem sanctæ Virginis in singulis « diebus post Completorium canatur *Salve, Re« gina*, alta voce cum versu *Ora pro nobis*, et « oratione *Concede nos famulos tuos*. » Carthusiani post Completorium, *Salve* non recitant, sed ad Vesperas, ad Virginis commemorationem faciendam, in Antiphonæ formam cum versiculo *Ave, Maria*, et oratione *Famulorum*. Ad Laudes recitant *Tota pulchra*, ℣ *Ave*, et *Deus, qui de Beatæ Virginis utero*. In Ordine Cisterciensium quotidie *Salve* dicitur; Carmelitæ vero ad cujusque horæ, atque etiam ad ipsius Missæ finem.

VII. Ad reliquas Antiphonas vero quod attinet, tribuitur quoque Hermanno Contracto, *Alma Redemptoris mater*, etc., quæ versibus hexametris constat; quæque ad partum Virginis pertinet. Quisnam fuerit auctor Antiphonæ *Ave, Regina cœlorum*, ignorari ait Gavantus loco citato, numero IX. Antiphonam tandem *Regina cœli, lætare*, etc., ab Angelis inventam et editam ex antiqua traditione scribit Sigonius, lib. II *Regni Italici*, et ex eo Canisius lib. ult. *de*

Beata Virgine, cap. XXII. Ei Antiphonæ additum ultimum versum *Ora pro nobis Deum*, etc., a S. Gregorio, quando tempore paschali pestis inguinaria devastabat Urbem, testatur auctor Vitæ ejusdem Pontificis, et Durandus lib. VI sui Rationalis, cap. LXXXIX. Ab hisce Antiphonis, quæ a Monachis compositæ in nostra Breviaria invectæ sunt, perperam occasionem Protestantes arripuere obtrectandi nobis; sed vide ut illos refellit inter alios Cardinalis doctissimus Bellarminus.

§ XVI.

Eodem modo et ordine semper, diebus dominicis et festivis, quæ a populo observantur, a Canonico hebdomadario tam in collegiatis quam in cathedralibus Ecclesiis, absente Episcopo, Vesperarum Officia celebrantur; ea tamen moderatione adhibita, quod in festis solemnioribus, ut in Natali Domini nostri Jesu Christi, Epiphania, Paschate Resurrectionis, Ascensione, Pentecoste, in festo Corporis Christi, sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, Omnium Sanctorum, Sancti titularis Ecclesiæ, et Patroni civitatis, vel Ecclesiæ Dedicationis, sex pluvialia a Presbyteris, seu Clericis totidem, Hebdomadario assistentibus sumantur.

§ XVII.

In aliis festis immediate subsequentibus diem Nativitatis Domini, Paschæ et Pentecostes; item in festis Circumcisionis Domini, Purificationis Annuntiationis, et Nativitatis Beatæ Mariæ Virginis, Sanctissimæ Trinitatis, et Sancti Joannis Baptistæ, quatuor tantum pluvialia sumantur. In dominicis vero, et aliis festis, duo. In duplicibus autem minoribus, semiduplicibus, simplicibus, et feriis, non oportet Celebrantem seu Hebdomadarium esse paratum, nec fieri thurificationes.

COMMENTARIUS.

I. Eodem modo et ordine, ait Rubrica § XVI, diebus dominicis et festivis, quæ a populo observantur, « a Canonico hebdomadario, » tam in collegiatis quam in cathedralibus Ecclesiis, absente Episcopo, Vesperarum Officia celebrari, ea tamen moderatione adhibita, quod in festis solemnioribus, ut in Natali Domini et aliis in ipso § numeratis sex pluvialia a Presbyteris, seu Clericis totidem, « Hebdomadario » assistentibus sumantur; in aliis autem festis immediate subsequentibus diem Nativitatis Domini, etc., ait Rubrica § XVII quatuor tantum sumi pluvialia; in dominicis vero, et aliis festis duo. « In « duplicibus autem minoribus, semiduplicibus, « simplicibus et feriis non oportet, » ait idem §, « Celebrantem, seu Hebdomadarium esse para- « tum, nec fieri thurificationes. » Quæ verba nunc primum adjuncta fuerunt huic novo Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito; in antiquioribus enim desiderantur.

II. Sed quidquid sit de eo additamento, quod alias optime factum est ad distinguenda Officia majorum et minorum celebritatum; notandum hic illud a nobis est, quod ex testimonio complurium Doctorum, imo et ex Decretis Sacræ Rituum Congregationis, ad Dignitates spectat exercitium solemniorum functionum, quæ nuncupantur Pontificales; ita ut vel ad primam Dignitatem, vel ad sequentem in gradu, non ad Canonicum hebdomadarium spectet, neque per Episcopum alteri, nec ipsi suo generali Vicario committi possit eodem modo, quo, impedita prima Dignitate, non potest eadem pro libito aliam subrogare in ejus locum, sed in illum subintrat Dignitas subsequens in gradu, quia aliter fieret præjudicium digniori, et sequeretur

prærogativarum confusio, ex traditis per Cardinalem de Luca, *De præeminentiis*, discursu XIX, num. XI, et *De Regularibus*, discursu LXIV, num. II; Pignatellum tomo IV, consultatione XXVII, adhibitis etiam, accitisque undequaque viris in numero V; Barbosam in tractatu *De Canonicis*, cap. V, num. XLVI et XLVII, et in Summa Apostolicarum Decisionum, collectan. CCLIII.

III. Varia ejus rei Decreta Sacræ Rituum Congregationis recenset laudatus Barbosa in ipso tractatu *de Canonicis*, ait enim, allato ad ipsam Sacram Congregationem Dubio, an impedito seu nolente Episcopo Missas pontificales per seipsum celebrare, possit id munus alteri sibi beneviso pro libito voluntatis suæ demandare, censuit eadem in una Algaren. die XX Februarii anno MDCI non posse in præjudicium primæ Dignitatis, ad quam spectat. Idem edixit in Puteolana *Præeminentiarum* die IX Decembris MDCCXXII, et in Meliten. IV Aprilis MDCXV. Sed nec ipsam primam Dignitatem posse pro libito in locum suum alium Canonicum, seu Dignitatem substituere, sed in eo munere proximiorem Dignitatem succedere, et deficientium vices ab aliis immediate succedentibus debere suppleri, declaravit Sacra ipsa Rituum Congregatio in una Civitatis Castellanæ Oppidi Arignani die XXII Januarii MDCXVIII et in Adrien. eodem die et anno.

IV. His plane concinit dispositio nostri Cæremonialis lib. I, cap. XXVI, et resolvit etiam novo Decreto eadem Sacra Rituum Congregatio in Gerunden. functionum pontificalium die XI Februarii anno MDCCII, in qua inter cetera proposito Dubio, an nolente, vel impedito Episcopo celebrare in solemnitatibus majoris hebdomadæ, Paschatis, Pentecostes, ac ceteris, expressis in Cæremoniali Episcoporum, et signanter cap. XXXIV, lib. II, prout etiam occasione processionis sanctissimi Corporis Christi, et similium, tam istæ, quam ceteræ functiones expleri valeant in ejus locum a Vicario generali, sive Canonico, sive alio quocumque, vel potius peragendæ sint a prima Dignitate, istaque impedita gradatim ab aliis ordine successivo? Sacra Congregatio respondit, spectare ad primam Dignitatem, eaque impedita, gradatim ad alias; ejusque Decreti meminit jam inter alios scriptores Scarfantonius ad Ceccoperium parte I, lib. II *Lucubrationum canonicalium*, tit. XIII.

V. Quæ autem sint hujusmodi functiones pontificales, spectantes ad primam Dignitatem, declaravit eadem Sacra Rituum Congregatio in Andrien. die III Decembris anno MDCXCII apud laudatum Scarfautoniam num. X, nempe festum Nativitatis Domini, Epiphaniæ, Ascensionis, Pentecostes, Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, Omnium Sanctorum, Dedicationis Ecclesiæ cathedralis, Tituli ejusdem Ecclesiæ, Patroni civitatis, necnon commemoratio omnium fidelium defunctorum, distributio Candelarum, Cinerum, Palmarum, celebratio Officii feriæ V in Cœna Domini, feriæ VI in Parasceve, festum Resurrectionis Domini, et dies solemnis Corporis Christi cum processione. Porro hæc adeo certa sunt, ut minime obstet contraria consuetudo; nam, uti legitur apud eumdem Scarfantonium num. XI, Sacra ipsa Rituum Congregatio in Bittinorien., die XXVI Septembris anni MDCLXXXII, proponente Eminentissimo et Reverendissimo Domino Cardinale de Lauræa, utraque parte audita hinc inde, et informante, declaravit, functiones majores ad Episcopum spectantes, ipso absente, vel impedito, spectare, et pertinere ad Præpositum, primam Dignitatem Ecclesiæ Bittinorien., non autem ad alias Dignitates, et Canonicos ejusdem Ecclesiæ in hebdomada eis assignata, et ita decrevit et servari mandavit, allegata consuetudine in contrarium non obstante.

CAP. IV.

EPISCOPUS, SI COMPLETORIO INTERSIT ET OFFICIUM FACIAT, UBI CONSISTERE ET QUO HABITU DEBEAT.
QUOMODO INCHOABIT ET PERFICIET COMPLETORIUM.
QUÆ DICENDA SINT A CHORO ET AB HEBDOMADARIO. — ALTARIS THURIFICATIO AD CANTICUM PRÆTERMITTENDA.
ORGANUM NON ADHIBENDUM, NISI SOLEMNIUS COMPLETORIUM CELEBRETUR.
QUÆ PRÆSTANDA SINT AB HEBDOMADARIO VERSUS EPISCOPUM.
QUO RITU COMPLETORIUM DICENDUM IN COLLEGIATIS ECCLESIIS.

§ I.

Si Episcopus Completorio interesse et Officium facere voluerit, assistet cum sua cappa in choro in suo loco, seu stallo, panno aliquo, vel tapete cum pulvinaribus ornato.

COMMENTARIUS

Completorii sive Completæ originem, quæ ultima plane est divini Officii hora, a Davide quidem Propheta ducit S. Isidorus lib. I *De Officiis ecclesiasticis*, cap. XXI. Quidquid autem sit de usu Græcorum, certe primus in Occidente, qui Completorii Officium instituerit, nemine refragante, agnoscendus sanctus Benedictus, quippe qui in sua Regula, cap. XVII, ita statuit : « Completorium trium Psalmorum « dictione terminetur. Qui Psalmi directanee « sine Antiphona dicendi sunt; post quos Hym- « nus ejusdem horæ, lectio una, versus *Kyrie*, « *eleison*, benedictio, et post Missæ fiant. » In sequenti quoque capite, quod est XVIII, mandat, ut ad Completorium iidem Psalmi repetantur quotidie, id est quartus, nonagesimus, et centesimus trigesimus tertius. S. Benedictum non multo post secutus S. Aurelianus, ita in utraque ad Monachos et ad Virgines Regula decrevit : « Quando repausaturi estis, in schola, in qua « manetis, Completa dicatur; in primis directa- « nus, et Psalmus nonagesimus dicatur, deinde « capitella consuetudidaria. » Plura scitu digna de Completorio notant Durandus lib. III *De Ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XII; Gavantus in Rubricas Breviarii Romani, sectione V, cap. VI; Martenius, *De antiquis Monachorum Ritibus*, lib. I, cap. XII; Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XXXIX, et alii. Ceterum ex nostro § si Episcopus Completorio interesse et Officium facere voluerit, « assistet cum sua cappa in « choro in suo loco, seu stallo, panno aliquo, vel « tapete cum pulvinaribus ornato; » vel etiam in sede, prout voluerit, uti scite notat inter alios Bauldryus, parte V sui Manualis, ubi enarrat lib. II nostri Cæremonialis, cap. IV, numero I

§ II.

Officium vero ipsius erit circa hæc, videlicet, ut dicente Cantore *Jube, Domne, benedicere*, ipse stans respondeat *Noctem quietam*, etc., et post Lectionem brevem *Adjutorium nostrum*, etc., deinde *Pater noster*, etc , tum Confessionem et Absolutionem, et alia usque ad *Deus, in adjutorium*, etc., inclusive, et incepto Psalmo sedebit.

§ III.

Cetera omnia dicentur per chorum et Hebdomadarium usque ad Orationem, quam ipse Episcopus cantabit, et demum Benedictionem dabit, dicens: *Benedicat et custodiat nos omnipotens et misericors Dominus*, etc. Nulla autem fiet Altaris thurificatio ad Canticum *Nunc dimittis*, etc., nec organum pulsabitur, nisi forte in aliquibus Ecclesiis hujusmodi hora solemnius celebrari aliquando consueverit, quo casu organum adhiberi poterit, juxta normam superius traditam.

COMMENTARIUS.

I. Clarissima sunt quæ et in Rubricis hisce notantur. Sciendum tamen, ut olim Completorium celebraretur. Ut enim ceteras horas diei canonicas, ita et Completorium a versu *Deus, in adjutorium*, incipi voluit in Regula sua S. Benedictus, nam quæ nunc a nobis præmitti solent, posterioris sunt instituti, et a Monachis mutuata. Incipit itaque Completorium ab illo versiculo *Jube, Domne, benedicere*, cum brevi illa lectione *Fratres, sobrii estote et vigilate*, etc. Estque hæc imitatio eorum, quæ S. Benedictus, cap. XLII, statuit, conveniendum scilicet esse vespere ad collationem habendam, cui initium dabatur lectione aliqua. Postquam vero per unius horæ spatium lectio facta fuerat, ex ejusdem S. Benedicti præscripto, Præpositus, ut finis imponeretur, signum edebat, dicens: *Tu autem*, etc. Lector vero respondebat: *Tu autem, Domine, miserere nobis*. Lectio hæc, sive collatio, uti post alios notat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XXXIX fiebat in Claustro, vel in Capitulo, ad ejusque finem dicebat Prior: *Adjutorium nostrum*, etc., inde in Ecclesiam ibant, atque ibi quilibet conscientiam suam scrutabatur, signoque a Priore accepto, invicem confitebantur, dicentes *Confiteor;* postea *Misereatur*, juxta Regulæ præceptum: « dicunt « omnes, quilibet cum socio, *Confiteor*, » cui respondebant *Misereatur tui*.

II. Enarratis hucusque mirifice suffragantur quæ de Completorio scribit Amalarius lib. IV *De ecclesiasticis Officiis*, cap. VIII, ubi ita inquit: « Completorium ideo dicitur, quia in eo « completur quotidianus usus cibi, sive potus, « qui necessario sumitur ad sustentationem cor- « poris, seu locutio communis. Unde et apud « Monachos tenetur usus ex Regula S. Benedicti, « ut ab eo officio claustra oris muniant, et ea « aliena faciant a communi colloquio, usque- « dum iterum ad opera redeat. » His adde quæ idem auctor scribit in libro *De ordine Antiphonarii*, cap. VII, et quæ in sua Regula tradit S. Isidorus, cap. VII. « Ante somnum autem, si- « cut mos est, peracto Completorio, valedictis « invicem Fratribus, cum omni cautela et si- « lentio quiescendum est, usquequo ad vigilias « consurgatur. » Porro collatio apud Monachos dicebatur sacrorum librorum lectio, quæ licet statis horis, maxime tamen post cœnam coram ipsis fiebat. Sic autem dicta, quasi collocutio, vel confabulatio, inquit Smaragdus in Regula, cap. XLII, quod « de Scripturis divinis aliis con- « ferentibus interrogationes, conferunt al i con- « gruas responsiones, et sic quæ diu latuerant « occulta, conferentibus patefiunt perspicua. »

III. Agit et de ea re Honorius Augustodunensis lib. II, cap. LXIII, ubi ita inquit: « Quod Re- « ligiosi ad collationem conveniunt, hoc a « sanctis Patribus acceperunt, qui in Vesperis « solebant convenire, et de Scripturis insimul « conferre, et quæ ipsi tunc invicem contulerint, « collationes dicebantur, et hæc his similia ad « collationem leguntur. » Celebris est ea in re locus Regulæ S. Benedicti, cap. XLII, ubi ita ait: « Mox ut surrexerint a cœna, sedeant omnes in « unum, et legat unus collationes, vel Vitas « Patrum, aut certe aliud, quod ædificet au- « dientes. » Vide Regulam S. Isidori, cap. VIII, et scriptores de ejusmodi collationibus fuse agentes apud Hæftenum lib. IX *Disquisitionum monasticarum*, cap. V. Scripserunt autem collationes hujusmodi Cassianus et Odo Cluniacensis. Ex quibus omnibus perspicue deducitur, quæ fuerit Completorii origo.

IV. Juxta Regulam S. Benedicti incipiebat Completorii Officium a verbis illis : *Deus, in adjutorium*, etc., versus *Jube, Domne*, etc., et brevis illa lectio : *Fratres, sobrii estote*, etc., novitia sunt additamenta, neque enim eorum meminit Durandus lib. V Rationalis divinorum Officiorum, cap. x, ubi agens de Completorio, ita inquit num. II : « Sane hoc Officium incipit « præter morem aliorum Officiorum, *Converte* « *nos, Deus,* » etc. Tum quibusdam interjectis, subjicit : « Hinc quod etiam consequenter invo« camus divinum adjutorium dicentes : *Deus,* « *in adjutorium meum intende*, ut *Converte nos* « referatur ad præterita mala tollenda, et *Deus,* « *in adjutorium*, ad bona opera futura facienda, « quia sine Dei adjutorio quidquam boni facere « non valemus, » etc. Explicat deinde, cur quatuor Psalmi dicantur, aitque, ideo ex Psalmo *In te, Domine, speravi*, dici tantummodo sex primos versus, « quia Dominus dicendo sextum « versum, videlicet *In manus tuas, Domine,* « *commendo spiritum meum*, sexta ætate mundi, « sextoque die carne obiit. »

V. Meminit præterea Durandus Capituli et Hymni dici soliti ad Completorium, itemque Cantici Simeonis, aliarumque precum ac versuum, quos hodieque in Completorii Officio recitare solemus. Canticum ipsum Simeonis, quod incipit *Nunc dimittis*, etc., et ex Evangelio Lucæ sumptum est, dum dicitur, omnes stare debent ob sancti Evangelii reverentiam, juxta ea quæ alibi notavimus. Ex præscripto nostri III §, nulla ad ipsum Canticum facienda est Altaris thurificatio, nec organum pulsandum, « nisi forte in « aliquibus Ecclesiis hujusmodi hora solemnius « celebrari aliquando consueverit, quo casu or« ganum adhiberi poterit, juxta normam supe« rius traditam, » lib. I, cap. XXVIII. Solet hodie in præcipuis Quadragesimæ festis Completorium solemnius cani.

§ IV.

Cum vero Episcopus præsens erit et Officium non faciet, omnia prædicta per Hebdomadarium in suo habitu canonicali fient, observatis tamen debitis reverentiis versus Episcopum; nam ipse Hebdomadarius ad versiculum *Indulgentiam et absolutionem*, etc., in principio, et ad versiculum *Benedicat et custodiat nos omnipotens et misericors Dominus*, etc., in fine, inclinabit se profunde versus Episcopum.

§ V.

In collegiatis Ecclesiis, vel absente Episcopo, eadem observantur per Hebdomadarium.

COMMENTARIUS.

Præsente Completorio Episcopo, et minime ipso Officium faciente, omnia prædicta in paragraphis superioribus capitis hujus, « per Heb« domadarium in suo habitu canonicali fient; « observatis tamen debitis reverentiis versus « Episcopum, » etc., ut in § IV edicitur. Stola uti non debere Hebdomadarium in decantandis in choro horis canonicis, declaravit Sacra Rituum Congregatio die IV Augusti anni MDCLXIII, apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum. Quantum ad locum attinet, Hebdomadarius Officium faciens primum locum habere debet supra omnes Canonicos et Dignitates, si ipse est Canonicus, vel Dignitas, maxime quando favet consuetudo; si vero est Clericus ad medium chori accedere debet, ex Decreto ejusdem Sacræ Rituum Congregationis in Brundusina XVII Juliii MDCXVI apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum collectan. CDIV, num. IV. Ceterum in collegiatis Ecclesiis, vel absente Episcopo, eadem quæ jam dicta sunt, respective observabantur per ipsum Hebdomadarium, uti in nostro hoc § V habetur.

CAP. V.

QUO RITU EPISCOPUS AD MATUTINUM ACCEDAT ET ILLUD INCIPIAT.
ANTIPHONÆ A QUO PRÆINTONANDÆ. — LECTIONES A CANONICIS CANTANDÆ, QUOMODO ET QUO LOCI.
QUÆ DIFFERENTIA OBSERVANDA IN BENEDICTIONIBUS DANDIS. — NONA LECTIO AB EPISCOPO CANTANDA, ET QUOMODO.
HYMNUS *TE DEUM* EPISCOPO PRÆINTONANDUS, SI EST CELEBRATURUS,
ORGANUM HYMNO INTERMISCENDUM.

§ I.

Quando in Matutinis Episcopo placuerit Officium facere, hora competenti veniet cum sua cappa, associatus a Canonicis more solito; et factis orationibus ante sanctissimum Sacramentum et Altare majus, accedet ad chorum in loco suo jam ornato, ut supra, ubi sedebit aliquantulum, cucullo cappæ supra caput reducto, vel etiam cum bireto, prout magis placebit, aptatis in gyrum fimbriis cappæ per aliquem Capellanum, vel cæremoniarum Magistrum. Apud eum nulli erunt Canonici assistentes.

§ II.

Post modicam moram Episcopus surget, surgentibus omnibus, et stans capite detecto versus Altare, dicet secreto *Pater noster*, *Ave*, *Maria*, et *Credo*, integre : quibus completis, signans sibi cum pollice dexteræ manus labia parvo signo Crucis, altiori voce cantando dicet *Domine*, *labia mea*, etc., deinde, *Deus, in adjutorium*, etc., quod cum dicit, facit sibi signum Crucis a fronte ad pectus, prout supra in Vesperis dictum est; et sic permanens stat, donec per chorum decantatum sit Invitatorium cum Psalmo *Venite*, *exultemus Domino*, etc., sed cum cantatur *Venite*, *adoremus*, *et procidamus ante Deum*, ipse et omnes de choro, ac alii Ministri genuflectunt. Deinde surgunt, et stant, donec finiatur Hymnus, quem ipse Episcopus decenter, aliquo præintonante, copetenti voce incipiet, si erit celebraturus, alias non.

COMMENTARIUS.

I. Jam multa, quæ ad capit's hujus Rubricas spectant, explicata a nobis fuere in Commentariis superioribus non modo hujus libri II, verum etiam I, ubi inter alia abunde locuti sumus de associatione, quam Episcopo venienti ad Ecclesiam, et inde ad episcopales Ædes redeunti præstare debent Canonici, et quidem ex nostri Cæremonialis præscripto, ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis. Iis itaque omissis, quæ jam alias enarravimus, ubi Matutinum celebraturus est Episcopus, factis orationibus ante Altare Sanctissimi Sacramenti et Altare majus, accedet ad chorum in loco suo ornato, ubi sedebit aliquantulum, cucullo cappæ supra

caput reducto, vel etiam cum bireto, prout magis ei placuerit, aptatis in gyrum fimbriis cappæ per aliquem Capellanum, vel cæremoniarum Magistrum, qui regulariter ei adesse debet, nisi sit alibi occupatus, nec enim assistere tunc debent Diaconi, nec Presbyter assistens, nec alii Canonici, nisi forte, ut ait Bauldryus, pauci Capellani. Id quod ante ipsum notavit Crassus lib. II, cap. XXXVII, ubi loquens de Matutinis in nocte Nativitatis Domini per Cardinalem Episcopum Bononiensem celebrandis, inter alia ait : « Apud Cardinalem nulli erunt Canonici, sed « soli novem sui Capellani cottis induti. » Atque his concinit ritus pontificiæ Capellæ, nam, ut ait Ordo Romanus XV, auctore Amelio, cap. VII, ubi Papa celebrat Matutinum, « nec stant ante « ipsum, nec ad latera Cardinales Diaconi, sed « sedent in scamnis suis juxta ordinem suum. »

II. Post modicam moram surgit de sua sede Episcopus, omnesque alii de choro se erigunt; stans ille nudo capite versus Altare, dicet secreto *Pater noster*, *Ave, Maria*, et *Credo*. De usu orationis dominicæ, atque angelicæ salutationis initio horarum canonicarum, fuse etiam superius dictum est. Ad Symbolum Apostolorum quod attinet, ex veteri quidem fidelium more, « quotidie antelucanis horis, » recitabatur juxta S. Ambrosium, et Augustinum Homilia V inter L, ubi hæc habet : « Quotidie dicite, quando sur- « gitis, quando vos collocatis ad somnum. » Nostra officia, uti inter alios observat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XXV, illud peculiare habent, quod ter atque tribus diversis temporibus ipsum Apostolorum Symbolum recitetur, ad Matutinum scilicet, ad Primam, atque ad Completorii finem, submissaque semper voce. In precibus prædictarum horarum Primæ atque Completorii duo illi postremi articuli, *Carnis resurrectionem*, etc., alta voce duntaxat proferuntur.

III. Ut autem moris hujus rationem intelligamus, sciendum est illud, quod memoratus Grancolas notat, olim scilicet totum alta voce in precibus Primæ et Completorii recitatum Symbolum fuisse; Rubricam vero, quæ submissa voce, *Pater*, *Ave* et *Credo*, ad Officii initium atque ad finem recitari jubet, indicare quidem, additamenta hæc postremis hisce temporibus facta; ea enim, quæ ad Officium spectant, semper alta voce prolata fuere. Sane cur Symbolum ad Missam alta voce recitetur, submissa vero ad Officium, tradit inter alios Angelicus Doctor, II, II, quæstione IX, ad VI, id factum fuisse inquiens, quia Fides sub Ecclesiæ exordio clam annuntiata fuit, eodemque pacto ad mundi finem Antichristi ævo esse annuntiandam. Hinc ait ipse, ad Primam, quæ solis ortu, Ecclesiæ incunabula repræsentat, atque ad Completorium, quod mundi finem exhibet, submissa voce recitantur. Missæ vero tempus illius est figura, quo Evangelium palam est annuntiatum, eaque de causa Symbolum alta voce pronuntiatur et canitur. Qualiscumque demum sit hæc S. Thomæ mystica, vel allegorica explicatio, quam et alii passim rerum liturgicarum scriptores docent, illud saltem discimus, S. Thomæ ætate Symbolum ad Primam et Completorium recitari solitum : « Initio diei, et in fine diei Symbolum « dicitur; » id decantatum non fuisse, quomodo ad Missam fieri mos est; præterea vero, neque ante Officii initium, neque post finem recitatum fuisse. Id enim S. Pius V Pontifex maximus fieri mandavit.

IV. Recitatis secreto, ac integre, *Pater noster*, *Ave, Maria* et *Credo*, signans Episcopus sibi cum pollice dexteræ manus labia parvo signo Crucis, altiori voce cantando dicet : *Domine, labia mea*, etc., deinde, *Deus, in adjutorium*, etc., quod cum dicit, facit sibi signum Crucis a fronte ad pectus, prout supra in Vesperis dictum est. De precibus istis præclarus est locus Concilii Aquisgranensis anni DCCCXVI. « Nocturnis horis, » inquit, « cum ad opus di- « vinum surrexerit Clericus, primum signum « sibi sanctæ Crucis imponat per invocationem « sanctæ Trinitatis; deinde dicat versum : *Do- « mine, labia mea aperies, et os meum annun- « tiabit laudem tuam*; *Deus, in adjutorium*, etc., « totum cum *Gloria Patri*, etc., et ad Ora- « torium festinet, dicendo Psalmum : *Ad te le- « vavi animam meam.* » Ubi nota, omnia hæc minime olim ad Officium pertinuisse, cum antequam in chorum perveniretur, absolverentur. Non erant itaque hæ preces pars Officii, quod ad hanc usque diem servatur in Officio defunctorum, atque tribus ante Pascha diebus, sacraque Epiphaniæ die.

V. Inveniuntur hæ quidem preces in Regulis Monachorum, ac præsertim in Regula S. Benedicti, cap. IX, ubi tamen præcipit, inchoari ho-

ras canonicas per versum, *Deus, in adjutorium meum intende;* tum vero sequi, et ter dici *Domine, labia mea aperies*, etc. Convenientius est quidem secundum morem Ecclesiæ Romanæ, qui jam pluribus abhinc sæculis in usu fuit, uti constat ex Durando lib. V, cap. II, num. VIII, præmittere versum : *Domine, labia mea aperies*, etc. Est enim præsentissimus iste versiculus ad orationem præparatus, et quasi isagoge ad salutares ejus fructus capiendos; hortatur quippe nos sæpe Deus, ut in oratione os aperiamus, sicut vir sapiens facere solet, de quo dicitur cap. XXXIX Ecclesiastici : *Aperiet os suum in oratione;* et Propheta regius in Psalmo CXVIII *Os meum aperui, et attraxi spiritum*. Sed quia, ut ait Apostolus, non sumus sufficientes ex nobis, sed sufficientia nostra ab ipso est, ideo ad ipsum initio Officii clamamus : *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit*, etc.

VI. Plurima in laudem hujus versiculi antiqui scriptores notant, sed notabile hic est quod docet Hugo de Sancto Victore lib. II *De Officiis*, cap. VIII, ideo nos dicere, *Domine, labia mea aperies, et os meum*, etc., quia in Completorio nos Deo commendavimus, et ora conclusimus singuli quodammodo singulis sepulcris quiescentes, et Deo soli adstantes, cui non sunt verba necessaria, sed cogitationes novit; at quia nocte convertimur ad Domino labiis confitendum, precamur eum, ut labia nostra aperiat. Præter hanc rationem convenientius est præmittere versum *Domine, labia mea aperies*, etc., quia, ut recte observavit Belethus in explicatione divinorum Officiorum, cap. XXIV, religio fuit Sacerdotum primitivæ Ecclesiæ, « qui cum irent « cubitum, signaculo Crucis se muniebant, vo« cem comprimentes ad tempus Matutinum, et « tunc demum vocibus in laudem Dei prorum« pebant. » Sequendo autem Rubricam Breviarii Romani et § nostri II Rubricam, debet Matutinum exordiens, ubi scilicet dicit *Domine, labia mea aperies*, signare sibi pollice dexteræ manus labia parvo signo Crucis, quasi clave David ante per silentium clausum reserans, et virtute Christi Crucis donum orationis cœlitus nobis demitti protestans et obsecrans, uti notat Bonartius, *De horis canonicis*, lib. I, cap. XXX, num. XV.

VII. Post versiculum *Domine, labia mea*, etc., sequitur ille alius, *Deus, in adjutorium meum intende*, etc., versusque utriusque laudatus Belethus meminit loco citato, ubi etiam ait, morem sui ævi fuisse, ut tunc Crucis signaculum fieret; subditque mox, sequi deinde *Gloria Patri*, etc., tametsi Amalarius lib. IV, cap. IX, videatur innuere *Gloria Patri*, etc., additum fuisse ad *Domine, labia*, etc., non vero ad *Deus, in adjutorium*, etc., ut hodie fit. Sane *Gloria Patri*, quod post *Deus, in adjutorium* sequitur, relationem habet ad Psalmum illum, qui totus olim decantabatur, uti ex recitato superius loco Aquisgranensis Concilii constat, et quidem veluti ad ceterorum Psalmorum exitum, *Gloria Patri* dici soleret, licet valde difficile sit tempus designare, quo mos iste incœperit propter diversas adversantium sibi invicem scriptorum, qui hac de re egerunt, sententias. Videndus Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XXVI, ubi tamen in eo errat, cum dicit, quod « Cassianus quinquaginta prope annis « ante S. Hieronymum florebat; » cum certum sit, S. Hieronymum quinquaginta prope annis floruisse ante Cassianum.

VIII. Dicto *Gloria Patri*, etc., et deinde *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, etc., pro temporum ratione, permanet Episcopus stans, et alii omnes, « donec per chorum decantatum sit « Invitatorium cum Psalmo *Venite, exultemus* « *Domino*, etc., sed cum cantatur *Venite, ado-* « *remus, et procidamus ante Deum;* ipse et « omnes de choro et alii Ministri genuflectunt. » Invitatorium ex S. Petro Damiani in libro *De Dominus vobiscum* dicitur, quod per hoc ad Dei laudes populus invitatur. Hinc in Magistri Regula Invitatorium appellatur Responsorium orationis; in Officio Mozarabico Sonus vocatur, quasi tuba esset ad Deum laudandum excitans; atque reipsa Psalmus idem, *Venite, exultemus*, etc., est quædam invitatio; quamobrem in aliis quoque Officiis præter Matutinum adhiberi solebat, cum Fidelium pietas esset excitanda. Certe in Vita S. Porphyrii Gazæ Episcopi, qui floruit sæculo IV, legimus, sanctum illum virum cum supplicationem instituerct, ad quam populum suum hortatus fuerat, Psalmum *Venite, exultemus Domino*, cantari curasse, populum vero ad singulos versiculos respondisse *Alleluia*.

IX. Meminit Invitatorii Amalarius lib. IV, cap. IX, in quo, ut ait, communis cœtus Fra-

trum convocat omnes degentes undique, ut excitentur et veniant ad confitendum Domino. Concilium quoque Aquisgranense anni DCCCXVI mentionem facit Psalmi *Venite*, tanquam Invitatorii, jubetque, ut in defunctorum Officio non recitetur, alias vero graviter, et absque præcipitatione cantetur, ut is, qui ad Matutinum venerit post *Gloria Patri* hujus Psalmi, locum suum in choro non obtineat, sed postremo loco esse debeat : « Quod si quis ad nocturnas vigi« lias post Gloriam Psalmi xcix, quem propter « hoc subtrahendo, et morose volumus dicit, « occurrerit.... » Romæ nullum olim fuisse Invitatorium tradit memoratus Grancolas cap. xxvii, cum autem ibi receptum fuit, iis tantum diebus fuisse adhibitum, quibus populus ad Officium venire consueverat; populi igitur gratia Matutino insertum fuit. Testatur præterea Amalarius, ætate sua Invitatorium dominicæ duntaxat Officio, non vero feriali præfixum fuisse, quia plerumque populus diebus, quibus opus fit, Officio non aderat, neque ad illud invitabatur; Clerici vero, atque Monachi, qui status sui lege ad id tenebantur, Invitatorio opus non habebant; quæ res in defunctorum Officio adhuc superest, quod Invitatorio caret, defunctorum omnium Commemorationis die excepto, quo populi ad orandum pro defunctis invitantur. Fatendum autem est, Invitatorium a Monachis originem trahere, qui hoc signo mane excitabantur, verbaque illa, ut expergefierent, annuntiabantur, *Venite, adoremus Dominum*, non secus ac in Monasteriis cum Monachi a somno excitantur, vel hodie dici solet : *Benedicamus Domino*, uti observat memoratus Grancolas.

X. Quo ritu olim Psalmus ipse Invitatorius a Monachis cantari soleret dominicis festisque diebus, docet nos liber antiquorum usuum Cisterciensium cap. lxviii. « *Venite, exultemus Domino*, » inquit, « cum Invitatorio dicatur « ante gradum Presbyterii a duobus Fratribus, « illo videlicet, qui præsentem facit hebdoma« dam Invitatorii, et illo qui præteritam fecit, « qui venientes ad gradum inclinent, inceptoque « Invitatorio rursus inclinent, et sic deinceps ad « finem singulorum versuum tantum inclinent. « Post repetitionem vero Invitatorii iterum in« clinent, et sic redeant in ordinem suum. Pri« vatis tamen diebus, qui canit Invitatorium, « non inclinet antequam illud incipiat. Fratres « vero habeant vultus ad Altare, ex quo Invita« torium incipitur, donec *Gloria Patri* dica« tur; et tunc humiliet se chorus contra cho« rum, usque ad *Sicut erat in principio.* » Ex præscripto nostri §, dum ad ipsum Invitatorium Psalmum cantatur *Venite, adoremus et procidamus ante Deum*, tunc et ipse Episcopus celebrans Matutinum, et omnes de choro, ac alii Ministri genuflectere debent ex antiquo Ecclesiæ usu, et vi illorum verborum *Adoremus et procidamus*, quæ quidem genuflexionem præcipiunt.

XI. Sed ut alia omittam, quæ de ipso Invitatorio dici possent, concinunt fere hi duo nostri paragraphi Cæremoniali pontificiæ Capellæ auctore Patricio lib. II, sectione i, cap. x, ubi agitur de Matutinis noctis Nativitatis Christi, Papa præsente. Ita enim inter alia inquit : « Pontifex « assumpta cappa de carmisino, præcedente « Cruce et subsequentibus Papam Cardinali« bus, quia non habet mitram, vadit ad Capel« lam..... et facta oratione in faldistorio ante « Altare, Pontifex vadit ad sedem suam a duobus « Cardinalibus assistentibus deductus, et cum « sederit, ipsi Cardinales recedunt, sedentque « in locis suis inter alios Cardinales. » Et paulo post : « Pontifex autem accepto a Cære« moniario ante ipsum genuflexo signo, surgit, « et detecto vel semidetecto capite stans versus « ad Altare secrete dicit : *Pater noster*. Deinde « cantando, et sibi os cum pollice signando « dicit : *Domine, labia mea aperies*. Respond. « *Et os meum*. Deinde signans se a fronte ante « pectus, dicit : *Deus, in adjutorium meum in« tende*, etc., et stat quousque compleantur « Invitatorium, Hymnus et Antiphona primi « Psalmi. »

XII. His addi etiam potest quod ait Crassus lib. II, cap. xxxvi, ubi de eodem Matutino loquitur, celebrante Episcopo : « Stans discoo« perto capite versus Altare dicet tacite totum « *Pater naster;* quo completo cantabit *Domine*, « *labia mea aperies;* quod dicens signabit se « pollice super labiis parvo signo Crucis; et « deinde cantabit *Deus, in adjutorium*, faciens « sibi signum a fronte ad pectus prout in Vespe« ris. Quo dicto, sic expectabit stans immobilis « usquequo per chorum fuerit cantatum totum « Invitatorium et Hymnus, quem si ipse volue« rit, ut debuerit, intonare poterit, dummodo « prius sibi per aliquem Mansionarium præin-

« timetur, ut supra in Vesperis. » Sed de hisce ritibus curiosus lector videre poterit, quæ jam nos in superioribus Commentariis iterum plane atque iterum juxta opportunitatem ex aliis auctoribus, qui de sacris cæremoniis tractant, diximus.

XIII. Multa autem in duobus recitatis locis Patricii et Crassi diligens lector observare poterit, unumque ego adnotabo, ex ipsorum auctorum testimonio, initio Matutini solam Orationem dominicam dici consuevisse, quia scilicet, ut una cum ipsa diceretur Salutatio angelica et Symbolum Apostolorum, id est, *Ave, Maria*, et *Credo*, præscriptum fuit a S. Pio V, uti supra admonuimus. Porro ex Rubrica nostri II § intonabit Hymnum Episcopus si ipse celebret, alias non, et hic plane est ritus complurium cathedralium Ecclesiarum.

§ III.

Incepto primo Psalmo, sedebit, et omnes de choro ac alii Ministri sedebunt. Psalmi decantabuntur cantu Gregoriano cum pausa ad puncta et ad flexiones, et clara voce per Canonicos et alios de choro reverenter, et ad versiculum *Gloria Patri*, etc., omnes se inclinabunt, prout supra in Vesperis dictum fuit.

§ IV.

Antiphonæ per aliquem Mansionarium, vel eum, cui ex consuetudine Ecclesiæ competit, præintonabuntur Canonicis, incipiendo a dignioribus gradatim. Primæ autem sex lectiones a totidem Canonicis junioribus, incipiendo a juniore, prius a Cæremoniario instructis, competenti voce et tono recitabuntur apud legile in medio chori collocatum : septimam et octavam cantabunt hi, qui futuri sunt Assistentes a lateribus Episcopi in Missa; nona vero et ultima lectio dicetur ab ipsomet Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Ritus in paragraphis hisce præscriptos enarrat Crassus lib. II, cap. XXXVI, sic dicens : « Incepto primo Psalmo, sedet ipse, et omnes « Ministri ejus cum eo, et alii de choro. Psalmo- « dia cantabitur cum solemnitate et devotione, « ac cum præintonatione Antiphonarum ante « Canonicos, qui omnes incipiendo a senioribus « ordine, quo sedent, nullo recusante, nec se « excusante, Antiphonas resument. Lectiones « octo per totidem Canonicos super hoc admo- « nitos et instructos, sed inchoando a juniori- « bus, et ultima per ipsummet Cardinalem can- « tabuntur cum disciplina Cæremoniali subse- « quenti. » Quæ sit hæc Cæremonialis disciplina, infra in Commentario sequenti ex eodem auctore referemus. Notandum hic illud, cantari Psalmos debere ex nostri Cæremonialis præscripto, I. quidem « cantu Gregoriano, II. cum « pausa ad puncta et ad flexiones, III. et clara « voce, IV. per Canonicos et alios de choro, « V. reverenter. »

II. De cantu Gregoriano abunde jam supra diximus; decantandum autem divinum Officium reverenter, distincte, devote et cum pausa, præcipiunt Sacræ Synodi, ac præsertim Tridentina sessione XXII, *De reformatione*, cap. XII, ubi Canonicis mandat, debere ipsos per se, et non per substitutos, « Episcopo celebranti, aut alia pon- « tificalia exercenti adsistere et inservire, atque « in choro ad psallendum instituto, Hymnis et « Canticis Dei nomen reverenter, distincte de- « voteque laudare. » Quod idem, sed aliis verbis expresserat Basileensis Synodus sessione XXI, cap. III, præcipiens, ut laudes divinæ per singulas horas non cursim, ac festinanter, sed tractim, et « cum pausa decenti præsertim in me- « dio cujuslibet versiculi Psalmorum, » debitam faciendo inter solemne et feriale Officium diffe-

rentiam, reverenter ab omnibus persolvantur. Quibus Synodis jam præiverant Patres Synodi Viennensis, uti constat ex Clementina I *De celebratione Missarum*, ubi abusus damnatur horas canonicas transcurrendo et syncopando persolvendi.

III. Cantandum itaque divinum Officium est distincte et intelligenter, cum moderata tarditate, et adhibita pausa, tum in medio versuum, ubi virgulæ, vel notæ interpunctionum ponuntur, tum etiam in fine, qua ratione forte inutile non erit, si servetur, quod ait Bonartius, *De horis canonicis*, lib. III, cap. xx in fine, ut nimirum Præsides, seu Moderatores chori, qui chorodidascali vocari solent, constituant pausarios, qui signo aliquo pausas faciant, vel indicent, versusque præcipitantes cohibeant. Id quod in Belgio, ut idem auctor scribit, Episcopi nonnulli, et per alios designatos, et per se etiam aliquando egere. Enim vero si cum Principe viro alicujus ponderis negotium agitaturus summa ope niteris, ut singula verba et syllabas clare exprimas, ne celeriter voces volvendo minus eum docilem reddas, et etiam contra bonos mores pecces, quanto magis tibi laborandum, ut cum Deo Optimo Maximo, rem omnium maximam pertractaturus, impetum animi ac vocis modereris, non quod Deus ea re egeat, cui omne cor patet, et omnis voluntas loquitur, sed ut præsenti animo orationi te adesse ostendas, et Numinis præsentis oculos verearis, ne aliquid ejus ministerio, ad quod te tua libido rapit, antetulisse videare; quod satis superque arguit insolens illa, et præpropera celeritas, qua Psalmodiam non pauci sacri homines percurrunt. Quasi vero quidquam divino Officio potius esse debeat, cui diutius et delectabilius inhærendum; sed recte exclamat Bonartius: « O tem« pora! o mores! maximam Ecclesiasticorum « partem plus capit longa mensa, quam pro« lixum Officium. »

§ V.

Igitur finitis tribus Psalmis primi Nocturni, cum cantatur versiculus, omnes surgunt, detecto capite, etiam Episcopus, et Cæremoniarius ducit juniorem Canonicum, qui est cantaturus primam lectionem ad legile paulo ante cum libro lectionum, præparatum in medio chori nudum, id est sine aliquo panno, vel coopertorio, et ibi facta reverentia Altari et Episcopo cum profunda inclinatione, respicit aliquantulum in libro lectionem, quam lecturus est, et sic stans expectat, donec Episcopus, post cantatum versiculum et responsorium, incœperit alta voce : *Pater noster*, etc., et illud secreto perfecerit usque ad versiculum *Et ne nos*, etc., et successive ex libro sibi allato, vel memoriter cantaverit Absolutionem, videlicet *Exaudi*, *Domine*, etc., cui responso per chorum *Amen*, ipse Canonicus stans apud legile inclinat profunde se versus Episcopum, et petit ab eo intelligibili voce benedictionem, dicens *Jube*, *Domne*, *benedicere*, et non *Domine*, ad quem sic inclinatum permanentem Episcopus conversus, stans respondet benedicens, videlicet, *Benedictione perpetua*, etc., non tamen manu signans; et responso per chorum *Amen*, Episcopus sedet cooperto capite, et cappa fimbriæ in gyrum aptantur, ut supra, et pariter omnes sedent.

§ VI.

Canonicus vero tunc et non prius incipit, et prosequitur suam lectionem altiori voce, distincte et modeste, in tono, prout suo loco, et in cap. xxvii, lib. I,

indicatur. Qua finita, inclinans se profunde versus Altare, dicit *Tu autem, Domine*, etc., et facta solita reverentia Episcopo, qui versus eum facit signum Crucis, revertitur ad locum suum absque osculo manus Episcopi.

COMMENTARIUS.

I. Psalmodia omni ævo potissimam divini Officii partem constituit, atque hodie etiam horæ omnes canonicæ certo Psalmorum numero constant. Cum enim, ut scite post alios observat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XXIX, Ecclesia Synagogam per Psalmos Deum laudare solitam vidisset, eos quoque sibi familiares habendos censuit; tantoque libentius iis usa est, quod cum nemo Deum plene cognoscere possit, nemoque præter Deum ipsum satis pro dignitate eum laudare queat, ipsius est rationem, qua sit laudandus, nos edocere. Hinc nunquam falli poterimus, preces illas ad eum fundentes, quas ipse hominibus inspiravit, ut in sui laudem recitarentur.

II. Canendorum Psalmorum usum in Ecclesia esse antiquissimum, constat ex variis Apostoli locis. In Epistola I ad Corinthios, cap. XIV: « Cum convenitis, » inquit, « quisque vestrum « Psalmum habet. » In Epistola ad Ephesios cap. V. « Implemini Spiritu sancto, » ait, « lo- « quentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis et « Canticis. » Quod totidem verbis repetit idem Paulus in Epistola ad Colossenses, cap. III. Ex locis hisce, aliisque id genus, colligere licet cum S. Augustino, morem in Ecclesia Psalmos et Hymnos canendi, non aliunde quam a Christo Domino, et ab Apostolis ad nostra usque tempora pervenire. Scribit enim in Epistola CXIX ad Januarium, cap. XVIII, consuetudinem de Hymnis et Psalmis canendis de scripturis probari posse, cum et ipsius Domini et Apostolorum habeamus documenta et exempla, et præcepta de hac re tam utilia. Plurima eamdem in rem Patrum testimonia affert Durantus lib. III *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XIII.

III. Quod numerum Psalmorum attinet, qui in Officio recitari solebant, nonnulli plures, alii pauciores præcipue in Nocturno Officio decantabant. Refert Cassianus, Angelum aliquando Solitarios Orientis hortatum fuisse, ut duodecim Psalmos recitarent. Chrodegangi Regula ejus qui choro præsidet, arbitrio, quot Psalmi sint decantandi, relinquit; constatque aliquando XL vel L per noctem decantatos fuisse, uti notat Grancolas cap. XXIX. Hinc Officium per ea tempora certam adhuc formam velut hodie non habebat. Regula enim S. Benedicti Abbatem prudenter dijudicare vult, quot Psalmi singulis Officiis sint recitandi. Oriebatur etiam aliquando inter Orientales contentio, quis plures Psalmos canendo percurreret. Ex Sanctorum Vitis profecto habemus, plures eorum universum Psalterium quotidie recitasse; sed puto, id privatam piorum hominum devotionem spectasse; nam alias S. Benedictus statuit, ut singulis in hebdomadis totum Psalterium recitaretur.

IV. Divisum vel olim in tres Nocturnos Officium divinum, omnes pæne scriptores tradunt, tametsi in eo minime conveniant, an scilicet tres ipsi Nocturni seorsim olim ab invicem, et a Laudibus fuerint decantati. Fuse eam quæstionem agitant inter alios Bonartius lib. I *De horis canonicis*, cap. XXI, et Guyetus in *Heortologia* lib. III, cap. XX, quæstione II. Sed ut rem a sua origine repetamus, principio unicus fuisse videtur Nocturnus in noctis Officio, constabatque duodecim Psalmis, quemadmodum fieri hodieque solet diebus ferialibus, atque in primo dominicæ Nocturno. Verum cum ipsa die dominica tota Deo colendo atque laudando sacra esse debeat, cœperunt Monachi noctem orando transfigere; docet enim Cassianus lib. III, cap. III, Ægyptios tribus diversis noctis temporibus, diebus dominicis orasse, quibus opus facere non licebat; contra vero diebus reliquis, quibus laborare manibus soliti erant, semel tantum orasse per noctem.

V. Licet autem sancti Patres vel laicos aliquando hortarentur, ut sæpius per noctem surgerent ad concinendas Deo laudes, Monachi vero præsertim majori pietatis ardore, diversis horis tres divini Officii Nocturnos canerent dominicis scilicet duntaxat, festisque diebus, conjuncti nihilominus Nocturni ipsi deinde fuere, et continenter recitati, quod nimis arduum esset, ter per noctem cubitum ire, ac totidem vicibus surgere : « Dein Ecclesia imbecillitati humani

« generis consulens, Nocturnos dicere una cum « Laudibus ad unam noctis vigiliam indulsit. » Verba sunt eruditissimi Stephani Duranti lib. III *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. v, additque mox cap. vi, quod tametsi circa horam dicendi Nocturnos cum Laudibus postquam simul recitari cœperunt, nihil ab Ecclesia certum, ac definitum habeamus, congruentius sit, ipsos media nocte canere, juxta veterem Ecclesiæ morem, quem pluribus exemplis et Patrum locis ostendit.

VI. Quidquid sit, Nocturnum Officium ita appellatum est, quia noctu olim recitabatur, ut hodieque fit a variis Ordinibus religiosis, ac præsertim a Monachis Carthusianis, et a Fratribus Capuccinis, qui etiam media nocte Matutinum Officium recitare solent. Constat autem divinum ipsum Officium Matutinum tribus Nocturnis in dominicis scilicet, Sanctorumque festivitatibus, quæ sub ritu duplici, vel semiduplici celebrantur; cum eo tamen discrimine, quod primus Nocturnus dominicæ duodecim Psalmis constat, Nocturni vero de Officiis ipsorum Sanctorum, quilibet ex tribus Psalmis, totidemque lectionibus. In feriis, seu in Officio simplici unicus recitatur Nocturnus, in quo scilicet duodecim Psalmi continentur cum tribus lectionibus solis; sunt enim tres Nocturni nota et character majoris solemnitatis, qua utique discernuntur festivi dies, a feriatis, quibus unus simpliciter Nocturnus tribuitur: idque liquido satis innuunt vetera Kalendaria, in quibus singulorum festorum gradus communi illa novem, ac trium lectionum appellatione designantur.

VII. Neque demum obstat, quod in Paschate et Pentecoste Matutinum Officium unico Nocturno constat; non enim par est ratio aliorum festorum cum festis Paschatis et Pentecostes. Nam ut omittam mysticas varias hujus ritus causas, quas recenset Gavantus in Rubricas Breviarii, sectione vi, cap. xiv, ratio potissima, cur ex antiquo Ecclesiæ more Matutinum duorum illorum festorum cum tribus Psalmis, totidemque lectionibus celebratur, profecto illa esse videtur, ut fatigatis pridem ex prolixiori præcedentium dierum, totiusque adeo Quadragesimæ Officio, brevius indulgeatur, quasi ad aliquantulam laboris relaxationem. Neque contemnenda est ratio altera, quam innuit Durandus lib. VI, cap. lxxxvii, num. iii, « ne Neo« phyti multitudine onerentur; » ne ipsos scilicet prolixioris Officii tædium obrueret; solebant enim Neophyti divinis Officiis interesse septem ipsis diebus Paschatis, vel Pentecostes, albis induti, longisque Baptismi cæremoniis assistere.

VIII. Reliquum est, ut hic describamus celebrem Canonem S. Gregorii VII, quem ab ipso in generali Synodo editum ait Gratianus in suo Decreto parte III, *De consecratione*, distinctione v, can. xv, cujus hæc sunt verba: « In « die Resurrectionis usque in sabbatum in albis, « et in die Pentecostes usque in sabbatum ejus« dem, tres Psalmos tantum ad Nocturnos « tresque lectiones antiquo more canimus et « legimus; omnibus diebus aliis per totum an« num, si festum est, novem Psalmos et novem « lectiones dicimus. Aliis autem diebus duode« cim Psalmos et tres lectiones recitamus. In « dominicis vero diebus decem et octo Psalmos « (excepto die Paschæ et Pentecostes) et novem « lectiones celebramus. Illi autem, qui in quo« tidianis diebus tres tantummodo Psalmos et « tres lectiones celebrare volunt, non ex Regula « sanctorum Patrum, sed ex fastidio et negli« gentia comprobantur hoc facere. Romani « vero diverso modo agere cœperunt, maxime « a tempore, quo Teutonicis concessum est re« gimen nostræ Ecclesiæ. Nos autem et ordinem « Romanum investigantes, et antiquum morem « nostræ ecclesiæ, imitantes antiquos Patres, « statuimus fieri sicut superius prænotavimus. » Hæc ille.

IX. Canonem hunc ex integro referunt Micrologus cap. liv, Radulphus propositione x, Durandus lib. V, cap. iii, num. xxix, et alii, adeo ut ipsius Gregorii VII canonem esse nemo jure inficiari possit. Editum in generali Synodo fuisse a laudato Gregorio hunc canonem aiunt quidem Gratianus et Radulphus, non quod Synodus illa, in qua editus canon dicitur, fuerit œcumenica, sed quod ex multis Episcopis tam Italiæ, quam aliarum nationum esset collecta, uti notat Guyetus in sua *Heortologia* cap. xx, quæstione i, ubi etiam subdit, quod cum Acta ejus Synodi perierint, mirum non est, si haud alibi reperiatur canon, quam apud præfatos auctores. Sane non omittendum, quod de ipso canone ait idem Radulphus, Regulares S. Augustini Canonicos alloquens: « Qui etiam ne in

« Ordine vestro contemnatur, positus est de « verbo ad verbum in Epistola Magolonensis « Episcopi superius allegata. Et illum omnes « super Officio divino scribentes in suis operi- « bus consueverunt ponere, et ut dictus nume- « rus Psalmorum et lectionum servetur, sæpius « allegare. »

X Hisce notatis, ut ad nostrum ℣ v deveniamus, « finitis tribus Psalmis primi Nocturni, « cum cantatur versiculus, omnes surgunt, « detecto capite, etiam Episcopus, et Cæremo- « niarius ducit juniorem Canonicum, » etc. Ea verba, *omnes surgunt detecto capite, etiam Episcopus*, desiderantur in anterioribus Cæremonialibus editis ante Benedictum XIII, ab ipsoque primum huic ℣ adjuncta fuere. Ergo cum cantatur versiculus, omnes surgunt detecto capite, etiam Episcopus, et Cæremoniarius ducit juniorem Canonicum, qui est cantaturus primam lectionem ad legile paulo ante cum libro lectionum præparatum in medio chori, ibique facta profunda reverentia Altari et Episcopo, respicit aliquantulum in libro lectionem, quam lecturus est, et sic stans nudo capite expectat, donec Episcopus post cantatum versiculum, et responsorium incœperit alta voce, *Pater noster*, etc., et illud secreto perfecerit usque ad versiculum *Et ne nos*, etc.

XI. Olim post Nocturnum neque versiculum, neque Orationem dominicam, imo neque benedictionem et absolutionem, quæ lectiones præcedunt, recitari in divino Officio consuevisse, constat ex pervetusto Officio trium ante Pascha dierum, atque ex Regula S. Benedicti. Amalarius lib. III, cap. vi, testatur, sua ætate Romæ nondum Orationem ipsam dominicam ad Psalmorum finem, ut in Gallia, recitatam fuisse : « Quod nos Galli, » inquit, « finitis Psalmis no- « cturnalibus solemus cantare Orationem do- « minicam, Romana Ecclesia prætermittit. » Juxta Cisterciensium morem, uti post Martenium notat Grancolas in Breviarium Romanorum cap. xxxi, ante lectiones neque *Pater noster*, neque absolutio dicitur. Præmonstratenses dicunt quidem *Pater noster*, sed nullam absolutionem habent. Versus ad finem Nocturni, sicuti et Orationis dominicæ, atque aliorum rituum, qui hodieque servantur, meminit in suo Rationali divinorum Officiorum Gulielmus Durandus lib. V, cap. iii, num. xiv et seq. ubi etiam varias pro more mysticas significationes tradit.

XII. Ubi Episcopus dixit *Et ne nos*, etc., successive ex libro sibi allato, vel memoriter cantat absolutionem ad primum Nocturnum, videlicet, *Exaudi*, *Domine*, etc. Meminit absolutionem inter alios Radulphus, quas putat Gavantus in Breviarii Rubricas sectione v, cap. xi, ita vocari, vel quia absolvitur Nocturnus, vel quia simul cum Oratione dominica præcedenti petimus, ut ait Hugo Victorius in Speculo, cap. iii, mundari corda et corpora nostra ad audiendum verbum Dei in lectionibus; nam Oratio dominica dicitur ex laudato Durando lib. V, cap. iii, ut qui eget sapientia ad lectiones audiendas necessaria, postulet eam a Deo, qui dat omnibus affluenter; et ut ejusdem Orationis auxilio proficiat in nobis renovata per præcedentem versum intentio. Versum appellat ipsammet quoque absolutionem inter alios scriptores Honorius Augustodunensis in sua Gemma lib. I, cap. v, quasi, inquit, qui mandatum Legatis ad prædicationem injungit, absolvat eos, ut eant ad legendum. Rupertus Abbas Tuitiensis lib. I, cap. xi, autumat, absolutionem esse orationem, qua rogamus Dominum messis, ut mittat operarios in messem, et aperiat cor nostrum in lege sua, ut semen, id est, verbum Dei, quod audituri sumus, haud volucres comedant, non spinæ suffocent, nec in petra, quæ non habet humorem, arescat. In summa absolutio, de qua loquimur, est brevis oratio, quæ post *Pater* sequebatur, ita dicta ab absoluta prece.

XIII. Dicta absolutione ab Episcopo, eique responso per chorum *Amen*, ipse Canonicus junior cantaturus primam lectionem, « stans apud « legile, inclinat profunde se versus Episcopum « et petit ab eo intelligibili voce benedictionem, « dicens *Jube, Domne, benedicere*, et non *Do- « mine;* ad quem sic inclinatum permanentem « Episcopus conversus stans, respondet bene- « dicens, videlicet, *Benedictione perpetua*, etc., « non tamen manu signans. » Ergo lectionem lecturus benedictionem postulat, dicens : *Jube, Domne, benedicere*, et non *Domine*, quia hic Dei titulus est, ille hominis præclari, ut docet Baronius, et ex eo Gavantus loco citato, ubi inter alia notat, Papam hodie appellari Domnum apostolicum in Litaniis Sanctorum. Notarunt etiam aliqui, quod ille, qui solus Officium recitat, dicere debet *Jube, Domine*, sicut dicit

Sacerdos in Missa privata ante Evangelium: et vere par ratio est, usus tamen non idem. Porro petit lector a Sacerdote benedictionem magnæ humilitatis gratia, et Sacerdos, ut tantæ humilitatis vicem reddat, poscit a Deo, ut Benedictio prærogetur, ex S. Petro Damiani in libro *De Dominus vobiscum*, cap. II.

XIV. Ritum ipsum petendæ benedictionis esse antiquum, innuit plane S. Gregorius Turonensis, qui lib. III *De miraculis Sanctorum*, refert, S. Ambrosium lectiones incipi noluisse nisi lectori prius ipse signum daret: « Cui Celebranti ita erat consuetudo, ut veniens lector « non ante legere præsumeret, quam Sanctus ei « jussisset. » Cum autem die quadam Sanctus iste obdormivisset, lectorque ad legendum paratus esset, « Jubeat, » inquit, « Dominus lectori lectionem legere. » Atque in hoc loco vestigium perspicere est ritus, quo vel olim lectionem sacram lecturus benedictionem a Sacerdote poscebat per illa scilicet verba *Jube, Domne*, etc., quæ deinde in ordinem divinorum Officiorum per omnes Ecclesias relata, explicata ab iis sunt, qui de ipsis Officiis tractant, qui etiam variarum formularum benedictionum mentionem faciunt, quibus hodieque utimur, uti inter alios videre est Patricium lib. II, sectione I, cap. x, et Crassum lib. II, cap. XXXVIII.

XV. Ex præscripto nostri § v, ubi Episcopus dat benedictionem, non debet manu lectorem signare, scilicet Crucis signaculo, sed « sedet « cooperto capite, et cappæ fimbriæ in gyrum « aptantur, ut supra, et pariter omnes sedent. » His plane aliisque superius dictis concinunt, quæ loco citato docet laudatus Crassus, sic inter alia inquiens: « Canonicus cantaturus lectio« nem detecto capite ibidem apud pulpitum « conversus ad Cardinalem humiliatus inclina« tusque petit ejus benedictionem, cantans vi« delicet: *Jube, Domne, benedicere*, et non *Do« mine*, nec *Donne;* ad quem Cardinalis tunc « conversus respondet benedicens, videlicet, « *Benedictione perpetua*, etc. Canonico canta« turo interim cum humeris semper inclinatis « manente: » Et mox: « Dum vero Cardinalis « benedictionem profert, nullam benedictionem « facit manu super illum, et cum respondetur « *Amen*, Cardinalis sedet, cujus fimbriæ cappæ, « ut prius, aptantur per gyrum extensum, et « similiter omnes sedent. » Etiam a Papa, cum ipsam benedictionem profert, nullum fieri Crucis signum, tradit in suo Cæremoniali memoratus Patricius loco citato.

XVI. Cautum est vero ex Rubrica nostri § VI, ut Canonicus postquam benedictionem accepit ab Episcopo, responsumque est *Amen*, ac Episcopus sedit, aliique omnes, incipiat, et prosequatur suam lectionem altiori voce, distincte et modeste, in tono, prout suo loco et in cap. XXVII libri I indicatur; eaque finita inclinans se profunde versus Altare dicat *Tu autem, Domine*, etc. Quibus verbis, ait Rupertus Tuitiensis libro I, cap. XIII, indicat, ne ipsum quidem bonum officium prædicandi sine alicujus, vel levis culpæ pulvere peragi posse. Nam auctore S. Augustino verbum prædicationis securius auditur, quam dicitur. Prædicator quippe cum benedicere se sentit, difficile nimis est, ut non quantulumcumque spiritu elationis tangatur; et quia quasi per terram ambulat, et pedes ejus aliquo pulvere sordidantur, idcirco misericordia Dei indiget, ut in hac parte lavetur etiam si mundus sit totus. Succinit autem chorus *Deo gratias*, quod eodem Ruperto auctore cap. XIV non ad ultimam precem lectoris, sed ad totam lectionem spectat; gratias namque agimus Deo, quod doctrinæ suæ panem nobis frangere dignatur, ne fame audiendi verbum Dei pereamus.

XVII. Romæ sæculo Christi XII in vigiliis Nocturnis, cum lectiones singulæ essent finiendæ, Diaconi præcinebant *Tu autem*, etc., uti Benedictus Canonicus, et Cencius Camerarius præscribunt in suis Romanis Ordinibus XI et XII apud Mabillonium tomo II Musei Italici, pagina 123 et 174, quod indicium est, etiam tunc lectiones protractas fuisse ad arbitrium Præsidentium, uti observat Mabillonius in Commentario ad Romanum Ordinem cap. XIX, num. III. Carolus Magnus, teste Monacho San-Gallensi, earum finem sibilo linguæ significabat. In Ecclesia Remensi, ut idem Mabillonius tradit, nostro etiam tempore lectio prolixior, quæ ante Completorium fit in Quadragesima, absolvitur uno Sacerdote *Tu autem*, præcinente, quod Clericus lectionem canens prosequitur et finit. Sed hæc particularis Ecclesiæ disciplinam spectant,

XVIII. Ritum tandem nostri hujus § VI paulo aliter enarrat Crassus sic inquiens: « Canonicus « vero.... postquam viderit Cardinalem com« positum in faldistorio, incipit et prosequitur

« suam lectionem, docte et graviter cantans : « qua finita, cum dicturus est versiculum *Tu « autem, Domine, miserere nobis*, genuflectit « ad Altare versus, et sic ipsum integrum ver- « siculum cantat genuflexus manens; tum sur- « gens, facta solita reverentia, Cardinali sine « osculo manus, sed habito a Cardinali signo « Crucis revertitur ad locum suum. » Unum est, in quo a Rubrica nostri § dissentit Crassus, cum scilicet ait, totum illum versiculum *Tu autem, Domine*, etc., dicendum esse a Canonico genuflexo manente. Id quod etiam innuere videtur Patricius, ubi ipsum pontificiæ Capellæ ritum recenset his verbis : « Finita lectione, « cum dicit *Tu autem, Domine, miserere nostri*, « genuflectit versa facie ad Altare, deinde sur- « git, et factis reverentiis Altari et Papæ, vadit « ad osculum pedis Pontificis, Cæremoniario « præcedente, et pedem Pontificis discoope- « riente, et demum cooperiente, quod semper « observatur, nisi Cardinalibus, » etc. Quia scilicet, ut idem auctor subjicit, si dicturus lectionem Cardinalis sit, cum pervenerit ad pulpitum, facit reverentiam Altari et Papæ more consueto et dicendo : *Jube, Domne*, caput inclinat versus Pontificem; et cum dicit *Tu autem, Domine*, caput inclinat versus Altare; quo dicto, factis reverentiis ad locum suum revertitur. Ad ritum nostrum quod attinet, docet Bauldryus, quod si forte non essent Canonici, qui lectiones cantarent, sed alii, tunc deberent ipsi ad finem lectionis Episcopi manum osculari, et ab eo postea benedici, sicut Canonici, et genuflectere Altari; ceterum quidquid aliqui dicant, Canonici Altari non genuflectunt, sed solum reverentiam faciunt, juxta ritum scilicet, qui in pontificia Capella a Cardinalibus servatur, nisi extet in Altari Tabernaculum cum SS. Sacramento.

§ VII.

Idem per omnia facit secundus et tertius Canonicus, ac successive alii in secundo et tertio Nocturno, lectiones cantaturi : idemque per Episcopum et chorum observatur quoad absolutiones, benedictiones, et alia quæ occurrunt, dum Psalmi et lectiones cantantur, quod in primo Nocturno servatum fuit : hoc tantum excepto, quod ad primam, quartam et septimam benedictiones Episcopus stat, prout stetit, cantans absolutiones; ad alias vero sedet, sedentibus etiam omnibus præter lectionem cantaturum.

COMMENTARIUS.

Paucis hic me expediam, satisque me facere autumo, si ad hunc illustrandum § ea describam, quæ tradit Crassus, cujus hæc sunt verba : « Idem facit secundus Canonicus pro secunda « lectione, et tertius pro tertia, quibus tamen « ambobus Cardinalis Celebrans, præter pri- « mum, dans benedictionem, sedet et simili « modo cantatur secundus et tertius Nocturnus « tam in Psalmis, quam in lectionibus, nisi quod « Celebrans surgit quidem cantaturus absolu- « tiones, id est, *Ipsius pietas, et misericordia « nos adjuvet*, etc., ac etiam, *A vinculis*, etc., « sed dans alias benedictiones, manet sedens « hoc modo, videlicet, quia ad primam, quar- « tam et septimam absolutiones et benedictio- « nes stat rectus, sed ad alias omnes manet « sedens. » Idem est plane ritus, qui a Papa in pontificia Capella servatur, auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. X. In summa idem ritus, qui ad lectiones primi Nocturni, servandus est a Canonicis alias secundi et tertii Nocturni lectiones cantaturis. Quantum vero ad Celebrantem Episcopum, stat ipse, et quidem capite detecto ab primam, quartam et septimam benedictiones, prout stetit cantans absolutiones; ad alias vero sedet. Sed neque omittendum illud, quod jam olim Sacra Rituum Congregatio edixit in Brundusina die XVIII Martii anni MDCXVII, apud Barbosam in summa Apostolicarum Decisionum, collectan. CDXLIV, num. I, et apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum, nempe lectiones duas pe-

nultimas, quando ab Episcopo Matutinum solemniter celebratur, decantari debere a duobus Canonicis, qui hinc inde assistunt Episcopo, sive sint Dignitates, sive Canonici etiam ultimi, non obstante alia consuetudine.

§ VIII.

Cum cantatur per Canonicum textus Evangelii pro septima lectione, Episcopus et reliqui omnes stant, donec dicatur per dictum Canonicum *Et reliqua*; et postea sedent. Ipse autem Canonicus non debet recitando textum Evangelii librum, nec seipsum signare, nec manus junctas tenere, sed super libro, prout in aliis lectionibus. Ad octavam lectionem Episcopus dat benedictionem sedendo, ut supra.

COMMENTARIUS.

I. Explicat etiam hunc § Crassus, ubi loco citato admonet, quod Canonicus cantans thema Evangelii, nequaquam debet Evangelii textum, nec se in fronte, nec in ore, nec in pectore cum pollice signare, nec manibus junctis manere, sicut facit Diaconus quando cantat Evangelium in Missa, sed tenere manus super libro hinc inde disjunctas, Homiliam legendo; et idem fit pro octava lectione, pro qua ipse Celebrans quidem sedet, dans benedictionem, sed Canonico incipiente pronuntiare, videlicet *Lectio sancti Evangelii*, illico audita mentione Evangelii, surgit, sic manens usque ad verbum videlicet *et reliqua*, ante Homiliam. Pro tertio Nocturno Evangelium cum sua Homilia legitur ex ritu antiquo in aliquibus saltem Ecclesiis servato, cujus meminit Durandus in suo Rationali lib. V, cap. III, num. XXIV. « In quibusdam « Ecclesiis semper in omni tertio Nocturno, « sive dominicali, sive festivali lectiones ex Novo « Testamento subjiciuntur, scilicet expositiones « Evangeliorum.

II. Si veterem Ecclesiæ disciplinam spectemus, licet post institutos in Officio divino Nocturnos, ad tertium Novi Testamenti lectiones legerentur, non tamen Evangelii, quia scilicet lectiones Evangelii Missæ destinatæ erant. Verum mutato deinde ordine tertii Nocturni, satius visum est, ad nimiam Officii longitudinem vitandam, ut Evangelii initium ad tertium Nocturnum legeretur, atque Homilia, sive explicatio alicujus S. Patris, uti notat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XXXII.

§ IX.

Nonam lectionem cantat ipse Episcopus stans in sua sede pontificali cum cappa detecto capite, conversa facie ad Altare, ad quem tunc, et non prius accedunt duo Diaconi assistentes, et minister de candela, et alius de libro serviens. Episcopus autem, si non aderit in choro major se, stans ut supra, dicit cantando versus Altare, *Jube, Domine, benedicere*, et non *Domne*, cui absolute respondetur per chorum *Amen*. Si vero adesset Legatus, aut aliquis Prælatus se major, Episcopus versus ad illum peteret benedictionem; ille vero stans in loco suo responderet *Ad societatem civium*, etc., vel *Per evangelica dicta*, etc., factis tamen prius mutuis reverentiis inter Episcopum et Legatum, seu Superiorem majorem. Et dum Episcopus cantat suam lectionem, omnes pro ejus reverentia stant, detecto capite. Qua finita, Episcopus profunde caput versus Altare inclinans, dicit *Tu*

autem, Domine, etc. Et responso per chorum *Deo gratias*, accedit cum debitis reverentiis prædictus præintonator ante Episcopum, et præintonat ei *Te Deum laudamus*, etc., si est celebraturus. Quo per Episcopum repetito ex libro, vel memoriter, prout magis placuerit, chorus illum prosequitur, cui et organum intermisceri poterit, cum regula superius tradita; dummodo versiculus *Te ergo quæsumus*, etc., exprimatur voce clara, alioquin cum suavi harmonia sine organo. Qui versiculus dum recitatur, Episcopus et omnes genuflectunt in locis suis.

COMMENTARIUS.

I. Juxta ritum pontificiæ Capellæ, uti habetur apud Patricium lib. I, cap. x, « ultimam « lectionem cantat ipse Pontifex, qui stans versus Altare capite detecto dicit *Jube, Domine*, « *benedicere*, sed nullus benedicit, Cantores re« spondent *Amen*. Assistentes Presbyter Cardi« nalis et duo Episcopi accedunt cum libro et « lumine, duo Acolythi cum suis cappis, cum « candelabris et luminaribus » (quia scilicet agit eo loci Patricius de Matutinis noctis Nativitatis Christi in quibus nona lectio est de Evangelio), « stant ad gradus more solito usque in finem. « Et Pontifex perficit lectionem, et in fine versus « ad Altare dicit *Tu autem, Domine*. »

II. Tradit autem Crassus, nonam quidem lectionem cantari a Celebrante cappa vestito, stante detecto capite apud faldistorium suum versa facie ad Altare, ad eumque tunc, et non prius accedere duos seniores Canonicos, videlicet, Vicarium suum, vel alium futurum ei assistentem in Missa, qui tunc assistat ei, dum cantabit lectionem, et absente Legato, alium Canonicum firmare se ait debere apud pulpitum libri lectionum, « ut inde det benedictio« nem Cardinali petituro, nisi Legatus adsit, « qui id faciat, cum mutuis hinc inde reveren« tiis, » etc. Ubi adsit divino Officio Legatus, vel alius quispiam, qui Episcopo major sit, debere Episcopum ipsum cantaturum ultimam lectionem, ab eo petere benedictionem, edicit quidem et is noster § ex quo tamen, et illud cautum est contra laudati Crassi sententiam, ut si non adesset Legatus, vel alius Episcopo major, non debeat Episcopus Benedictionem a Canonico postulare, et ab eo accipere : « Episcopus « autem, si non aderit in choro major se, stans « ut supra, dicit cantando versus Altare, *Jube*, « *Domine, benedicere*, et non *Domne;* cui abso« lute respondetur per chorum *Amen*. »

III. Ex quibus omnino rejicitur, quod idem Crassus loco superius citato subjicit, dicens : « Igitur Celebrans stans prout erat versa modi« cum facie ad primum Canonicum stantem « apud pulpitum, vel ad Legatum præsentem « cum mutuis tamen reverentiis, a quo est re« sponsionem pro benedictione habiturus, can« tat *Jube, Domne, benedicere*, et non *Domine*, « ut aliqui male opinantur, cui ille ex Canonicis « stans apud pulpitum prædictum respondet « dicens, » etc. Porro paragrapho nostro mox concinens ait memoratus Crassus, quod dum cantat lectionem suam Episcopus, alii de choro, ac etiam Legatus, non quidem propter lectionem, sed propter Celebrantem Episcopum tunc stantem, nudo capite stant, et in fine remoto confestim libro, ipse capite ad Altare multum inclinato, cantat, *Tu autem, Domine*, etc. Atque hæc plane est complurium de eo ritu doctorum scriptorum sententia, et Ecclesiarum praxis ritui a nostro Cæremoniali præscripto adhærens.

IV. Finita ab Episcopo sua lectione, et responso per chorum *Deo gratias*, ex præscripto nostri § cui etiam et Crassus concinit, « accedit « cum debitis reverentiis prædictus præintona« tor ante Episcopum, et præintonat ei *Te Deum* « *laudamus*, etc., si est celebraturus. Quo per « Episcopum repetito ex libro, vel memoriter, « prout magis placuerit, chorus illum prose« quitur, cui et organum intermisceri poterit « cum regula superius tradita; » nempe lib. I, cap. xxviii, Hymni ipsius versiculum illum *Te ergo, quæsumus*, etc., clara voce exprimi cum suavi harmonia, sed sine organo, edicit hic noster § qui etiam scitissime admonet, ut dum versiculus ipse recitatur, Episcopus, et omnes genuflectant in locis suis, nempe « usque ad « finem versiculi, » ut ait Crassus, subjungens

etiam mox, ipsum versum debere « cum eadem « melodia, vel meliori, sicut primus, cantari. » Corrigendus autem in eo ille est, quod ait, Episcopum postquam intonuit *Te Deum laudamus*, aliosque omnes eo audito, debere genuflectere pro residuo illius versiculi, videlicet *Te Dominum confitemur*, quem etiam ait debere cum solemnissima melodia cantari, melius quam totum residuum de Hymno. Non enim genuflectendum est ad primum versiculum. Ceterum ut nihil in hoc Commentario omittamus, quod spectat hunc nostrum § sciendum est, verbum *pontificali* ad ea verba, quæ ad initium § leguntur, « stans in « sua sede, » adjunctum fuisse in novo hoc nostro Cæremoniali a Benedicto XIII edito; in aliis enim antiquioribus desideratur.

CAP. VI.

QUO RITU MATUTINUM IN CATHEDRALIBUS ET COLLEGIATIS ECCLESIIS, ABSENTE EPISCOPO, SIT CELEBRANDUM. ORDO AD MATUTINUM ACCEDENDI. — A QUIBUS INCHOANDUM. — PSALMI CUM SUIS ANTIPHONIS QUOMODO CANTANDI. QUO PACTO ABSOLUTIO DICENDA, LECTIONES ET RESPONSORIA CANTANDA. NONA LECTIO A QUO DICENDA ET QUO RITU. — HYMNUS *TE DEUM* A QUO PRÆINTONANDUS.

§ I.

In cathedralibus et collegiatis Ecclesiis, absente Episcopo hora competenti congregantur in Sacristia omnes Canonici, ubi induuntur suo habitu canonicali. Canonicus quoque, seu alius dignior Presbyter Ecclesiæ Missam celebraturus induitur eodem habitu canonicali, seu alio suæ Dignitati convenienti, quo in Ecclesia uti consuevit; qui sic congregati incipiunt progredi versus chorum.

§ II.

Præcedunt Magistri cæremoniarum, deinde duo Clerici Cantores, tertio loco Canonicus, seu Presbyter facturus Officium; sequuntur alii Canonici seniores et digniores, deinde juniores et minus digni.

§ III.

Cum pervenerint ante Altare, omnes genuflexi aliquantulum orent; Canonicus, seu Presbyter facturus Officium cum suis Clericis post ipsam in plano chori, seu ante Altare; alii hinc inde in eodem plano ab utraque parte Chori.

COMMENTARIUS.

Omnibus necessariis ad Altare et ad chorum paratis per Sacristam, aut alium, ubi Matutinum in cathedralibus et collegiatis Ecclesiis, absente Episcopo, est celebrandum, competenti hora

congregantur in Sacristia omnes Canonici, Beneficiati quoque, et alii choro addicti, ubi suo habitu consueto et chorali induantur, sicut et Celebrans Canonicus, seu alius dignior Presbyter Ecclesiæ Missam celebraturus induitur habitu suo canonicali, vel alio suæ dignitati convenienti, quo in Ecclesia uti consuevit, sive etiam Pluviali, juxta morem Ecclesiarum, ut notat Bauldryus in suo Manuali parte II, cap. XIII, num. II. Tum sic congregati et induti, progredi incipiunt versus chorum ordine in § II præscripto, qui est hujusmodi : « Præcedunt Ma« gistri cæremoniarum, » si scilicet duo sunt, alias tantum unus : « deinde duo Clerici Canto« res, » seu Beneficiati, qui ad Vesperas officio Assistentium vel Cantorum fungi solent : « ter« tio loco Canonicus, seu Presbyter facturus Of« ficium : sequuntur alii Canonici seniores et « digniores, deinde juniores et minus digni ; » et post eos, si adsint, Beneficiati, qui Canonicos ideo sequuntur, quia non est processio sacra. Cum pervenerint ante Altare, ex præscripto § III omnes genuflexi aliquantum orabunt, Celebrans scilicet « cum suis Clericis post ipsum in « plano chori, seu ante Altare, » id est, Celebrans ipse super infimum gradum Altaris, et ejus Assistentes in plano chori, seu ante Altare, uti dictum est; « alii hinc inde in eodem plano « ab utraque parte chori. » Perspicua hæc plane omnibus sunt, supervacaneumque videtur alia notare ad hunc locum.

§ IV.

Surgente Canonico, aut Presbytero prædicto cum suis Clericis, omnes pariter surgunt. Qui facta hinc inde Canonicis reverentia, ascendit chorum in primo stallo, seu sede ex ea parte, ubi ea hebdomada chorus assignatur. Sistit se, et prope ipsum stat unus Magister cæremoniarum. Sub ipso in plano chori erunt duo Cantores, qui simul venerunt, alii omnes ad sua loca ascendunt.

§ V.

Interim Canonicus facturus Officium sedet in pulvinari supra sedem suam posito, habens ante se tapete super scabello cum pulvinari, super quo positus sit liber apertus continens Antiphonas, Hymnum et Orationem, quæ legenda sunt, vel super legili, ut dictum est in Vesperis.

COMMENTARIUS.

I. Facta oratione ad Altare, surgit Celebrans ; omnesque pariter surgunt, et facta eidem Altari debita reverentia, salutatisque a Celebrante hinc inde Canonicis ab utraque parte chori, qui eum pariter consalutant, Celebrans ipse « ascendit chorum in primo stallo, seu sede « ex ea parte, ubi ea hebdomada chorus assigna« tur, » ibique sedet, dum alii propria loca ascendunt, et in iis etiam sedent : « Sistit se, et prope « ipsum stat unus Magister cæremoniarum ; » et sub ipso in plano chori erunt duo Cantores qui simul venerant, sedentque in scabello parum oblongo ibidem parato, et panno viridi cooperto, ut alibi dictum est, habentes ante se legile cum libro, ut inde canant Invitatorium, et alia, de quibus infra. Sedet autem Celebrans in pulvinari supra sedem suam posito habens ante se tapete super scabello, vel genuflexorio cum alio pulvinari, super quo sit liber apertus continens Antiphonas, Hymnum et Orationem, quæ legenda sunt, vel super legili, si scabellum, vel genuflexorium apponi non possit, tecto scilicet aliquo tapete, nisi legile ipsum, ut hodie fieri assolet, pretiosum fuerit. Porro liber, seu Breviarium majoris scilicet formæ, continens Antiphonas, Hymnum et Orationes, quo uti Celebrans debet, tectum esse debet velo sericeo coloris paramentorum (nisi coopertum sit ta-

bula argentea, juxta morem complurium Ecclesiarum) cum signaculis in eo aptatis, ubi sunt ea, quæ Celebrans cantaturus, vel dicturus est, et in quo accentus recte notati reperiantur, ne legendo vel cantando erret.

II. Quanquam vero aliquibus ab hinc sæculis uno codice Psalmi, Antiphonæ, Hymni, Lectiones Orationesque contineantur; sciendum tamen, alium fuisse antiquum morem, separati enim olim erant in Ecclesiis libri Antiphonarum, Hymnorum, Lectionum, Orationum, qui adeo appellabantur Antiphonaria, Hymnaria, Lectionaria, etc., uti videre est apud Dufresne in suo mediæ et infimæ latinitatis Glossario.

§ VI.

Postquam omnes venerint ad loca sua, indicante Cæremoniario, surgit Canonicus prædictus, ac dicit secreto *Pater noster*, *Ave*, *Maria*, et *Credo*. Deinde signans sibi pollice dexteræ manus os, cantat in tono competenti *Domine*, *labia mea aperies;* et responso a choro *Et os meum annuntiabit laudem tuam;* eadem manu dextera producens sibi Crucem a fronte ad pectus, eodem tono, dicit *Deus in adjutorium meum intende;* cum dicitur versiculus *Gloria Paori et Filio*, etc., tam ipse, quam alii omnes profunde se inclinant.

§ VII.

Cum dicitur *Sicut erat in principio*, etc., surgunt, et interim duo illi Cantores accedunt ad medium chori, facta prius in Altari genuflexione cantant ex libro super legili ante se posito Invitatorium, quod a choro resumitur, et Psalmum *Venite, exultemus*, etc. Interim omnes stant usque ad primum versiculum primi Psalmi Nocturni.

§ VIII.

Cum cantatur *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum*, tam ipsi Cantores et Celebrans, quam alii omnes genuflectunt, postea surgunt et prosequuntur: *Ploremus coram Domino, qui fecit nos*, etc. Repetito Invitatorio, duo illi Cantores accedunt ad Canonicum, Officium facientem, et stantes in plano ante ipsum, facta ei profunda reverentia, unus ex illis a dexteris præintonat Canonico prædicto Hymnum: quo per Canonicum intonato, chorus prosequitur ab eadem parte, ubi est Canonicus Officium faciens, deinde vicissim ex altera parte, donec Hymnus absolvatur. Et in fine cum nominatur *Sancta Trinitas*, omnes profunde se inclinant.

COMMENTARIUS.

Repetitio eorum hæc sunt, quæ jam alias explicuimus in Commentariis ad cap. v. In hisce paragraphis nihil plane occurrit, quod nostra interpretatione indigeat. Ex sententia Castaldi lib. II, sectione v, cap. XI, num. III, Cantores Invitatorium cantaturi accedunt ad medium chori, ubi facta Altari genuflexione, mutuis etiam inclinationibus se salutant, et Invitatorium cantant ex libro super legili ante se posito. Expleto Invitatorio duo ipsi Cantores, facta iterum Altari genuflexione, accedunt ad Celebrantem, stantes ante eum in plano, facta eidem

profunda reverentia, « unus ex illis a dexteris, » id est, primus, seu dignior, ut post Castaldum notat etiam Bauldryus parte II, cap. XIII, num. VI, præintonat Canonico prædicto Hymnum.

§ IX.

Expleto Hymno, idem Cantor, qui intonavit Hymnum, stans ante Canonicum, facta illi profunda reverentia, præintonat ei Antiphonam primi Nocturni, quam ille intonat ex libro ante se posito. Qua intonata, duo illi Cantores, facta reverentia, accedunt ad librum Antiphonarum in medio chori existentem, et facta primum in plano genuflectione versus Altare, expleta Antiphona, incipiunt Psalmos primi Nocturni, cantantes primum versum in tono Antiphonarii assignato. Quo primo versu Psalmi intonato, Canonicus faciens Officium, et ceteri omnes sedent; Cantores iterum genu facta reverentia Altari redeunt ad suum locum in plano chori ante Canonicum facientem Officium, et ibi faciebus ad Altare conversis in scabello parum oblongo, panno viridi cooperto sedent.

§ X.

Et circa finem cujusque Psalmi surgunt, et ambo accedunt ad alteram partem chori : cumque pertranseunt ante Altare, in medio genuflectentes, reverentiam faciunt Altari; deinde Canonicum in primo stallo, seu sede ab illa parte chori sedentem adeunt, et repetita prima Antiphona, facta ei debita reverentia, alter ex eis, ut supra, illi intonat secundam Antiphonam, et sic vicissim semper faciunt successive singulis Canonicis Antiphonas præintonantes, et semper post inchoatum Psalmum ad suum scabellum redeunt, ubi sedent, dum Psalmus perficitur.

COMMENTARIUS.

I. Hymno cantato, idem primus et dignior Cantor, qui præintonavit Hymnum stans una cum socio suo ante Celebrantem, facta illi profunda reverentia cum capitis scilicet et humerorum inclinatione, eidem præintonat primam Antiphonam primi Nocturni, quam Celebrans ipse intonat ex libro ante se posito, vel etiam memoriter, prout magis placuerit. Intonata Antiphona a Celebrante mox Cantores cetera peragunt, quæ in nostro § IX præscripta sunt. Circa finem autem cujusque Psalmi, ex præscripto § sequentis et Ecclesiarum insignium praxi, cum dicitur versus *Sicut erat*, etc , surgunt prædicti Cantores, amboque accedunt ad medium chori, et genuflectentes Altari faciunt reverentiam : deinde repetita prima Antiphona Canonicum digniorem in primo stallo sedentem adeunt, eique debita facta reverentia, alter ex ipsis illi intonat secundam Antiphonam, et sic vicissim semper faciunt successive, singuli Antiphonas præintonantes, et semper post inchoatum Psalmum ad suum scabellum redeunt, ubi sedent dum Psalmus perficitur.

II. Porro ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Senogallien. edito die XXI Martii anni MDCLXV apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum, Antiphona in choro Cathedralis, postquam primo loco data fuerit Celebranti a cornu Epistolæ, danda est secundo loco primæ Dignitati sive a cornu Epistolæ, sive a cornu Evangelii existenti, et sive interveniat, sive non, prima Dignitas, quæ sedet a dicta parte Evangelii, non obstante consuetudine in contrarium.

§ XI.

Circa finem tertii Psalmi cujuscumque Nocturni, surgunt, et accedunt ad librum, et ibi factis debitis reverentiis Altari et choro, cantant versiculum; quo incepto, omnes surgunt, et responso a choro, Canonicus faciens Officium intonat *Pater noster*, et reliquum dicit secreto.

§ XII.

Interim dum cantatur versiculus, Cæremoniarius accedit ad Canonicum juniorem, qui lecturus est lectionem, et facta ei reverentia, ipsum ducit ad legile, ubi lectiones legi solent, quod locari debet in medio chori versus Altare; quo cum pervenerit, facit cum Cæremoniario debitas reverentias Altari et Canonicis, primum a parte chori, ubi est Canonicus faciens Officium, deinde ab altera parte, et mox propius accedit ad legile; et cum tempus erit, petit benedictionem, caput profunde versus Celebrantem inclinans, cui ille stans benedicit, quod et in aliis benedictionibus servat, hoc est, ut stans semper detecto capite benedicat.

§ XIII.

Lectiones leguntur festis præsertim diebus a Canonicis, incipiendo a junioribus adseniores, et quando non adsunt tot Canonici, primas legunt alii Clerici in choro existentes. Legant autem distincte et devote in tono consueto in Ecclesia Romana, prout supra cap. XXVII, § X, lib. I, habetur.

§ XIV.

Si noctu legantur, Cæremoniarius adhibet parvam candelam, et alia fiunt, ut supra in in Matutinis episcopalibus dictum est, præter osculum manus Canonici facientis Officium; sed lector cum dicit *Tu autem, Domine*, etc., in fine lectionis genuflectit, si non est Canonicus, et factis debitis reverentiis iis, qui in choro existunt, discedit.

COMMENTARIUS.

I. Ad finem tertii Psalmi cujusque Nocturni, cum scilicet dicitur versus *Sicut erat*, etc., surgunt iterum Cantores et accedunt ad librum super legili positum, ibique factis debitis reverentiis Altari et choro, post repetitam Antiphonam Psalmi, cantant versiculum, quo incepto omnes surgunt capite detecto, et responso a choro, Celebrans stans intonat *Pater noster*, quod prosequitur secreto, et omnes alii; tum alta voce dicit *Et ne nos inducas*, etc., et absolutionem. Interim autem dum cantatur versiculus, Cæremoniarius accedit ad Canonicum, aut alium juniorem, qui lecturus est lectionem, et manibus decenter appositis pectori, ut ait Bauldryus parte II, cap. XIII, num. XI, ducit eum ad legile, ubi lectiones legi solent, quo cum pervenerit cum Cæremoniario, debitas reverentias Altari et Canonicis facit, et primum qui-

dem a parte chori, ubi est Canonicus faciens Officium, deinde ab altera parte, et mox propius lectionem lecturus ad legile accedit, ibique aspicit lectionem, et absolutione a Celebrante peracta, inclinatur lector profunde versus Celebrantem, advertensque, ut non vertat terga Altari, ab eo petit benedictionem, dicens : *Jube, Domne, benedicere*, non *Domine*, cui ille stans sine signo Crucis benedicit, quod et in aliis benedictionibus servat, hoc est, ut stans, semper benedicat, detecto capite, et sine Crucis signo. Excipiuntur tamen ab hac regula Episcopi, uti superius dictum est, et etiam Abbates, ut idem Bauldryus notat, qui tantum ad primam, quartam et septimam benedictiones, stando benedicunt, ad alias autem sedendo.

II. Rursus lectionem lecturus quicumque ille sit, inclinatus profunde manere debet, donec a Celebrante benedictio expleta sit. Tum enim eriget se, et postquam omnes sederint, tunc, et non prius incipiet suam lectionem, in cujus fine dicens *Tu autem, Domine*, etc., genuflectit, si scilicet non est Canonicus, uti expresse edicitur in Rubrica § XIV, rejecta idcirco sententia Bauldryi, qui loco citato ait, faciendam esse genuflexionem a lectore, « quisquis ille sit; » citatque nostrum Cæremoniale lib. II, cap. V, in quo alias contrarium habetur, uti videre est in Rubrica § VI citati capitis V, ubi diserte edicitur, ut finita sua lectione Canonicus inclinans se profunde versus Altare, dicat *Tu autem, Domine*, etc., et facta solita reverentia Episcopo, qui versus eum facit signum Crucis, ad locum suum redeat. Genuflectere ergo ad finem lectionis debet lector non Canonicus, si scilicet recedendum erit, nam alias si ab eodem tres lectiones legantur alicujus Nocturni, tunc tantum profunde ad primam et secundam se inclinabit, et in fine ad tertiam discessurus genuflexionem faciet, juxta Castaldum in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sectione VI, cap. III, num. II, quem etiam sequitur Bauldryus loco citato, tametsi in compluribus Ecclesiis contrarium servatum viderim, in quibus scilicet lector etiam cum tres alicujus Nocturni lectiones dicit, ad finem uniuscujusque genuflectit.

III. Quidquid sit, lectiones leguntur in festis solemnibus a Canonicis, incipiendo a junioribus ad seniores, ut ait § XIII, et quando non adsunt tot Canonici, primas legunt alii Clerici in choro existentes, qui scilicet distincte et devote, atque in tono consueto in Ecclesia Romana, legere, seu canere ea noverint, juxta ea, quæ præscripta sunt supra lib. I, cap. XXVII, § X. Sane, uti notat Castaldus lib. II, sectione V, cap. XI, num. VI, lectores assignati a Magistro cæremoniarum singuli cantabunt lectiones in legili in medio chori posito, et si fuerint Canonici, uti superius jam dictum est, procedunt associati a Cæremoniario, Sacerdotes vero ab aliquo Acolytho, qui eis assistit. Si noctu lectiones legantur, Cæremoniarius adhibet parvam candelam, uti habetur in § nostro XIV, aliaque fiunt, ut supra in Matutinis episcopalibus dictum est, præter osculum manus Canonici facientis Officium, et præsertim præter signum Crucis, quo Episcopus Canonicos post cantatam lectionem benedicere solet juxta præscriptum scilicet § VI supra cap. V.

§ XV.

Circa finem tertii Nocturni Canonicus faciens Officium accipit pluviale coloris tempori congruentis, et duo Cantores similiter, vel plures, si sit consuetudo, induunt pluvialia. Cum cantatur octavum responsorium, duo Acolythi sumunt candelabra duo, quæ cum candelis accensis deferunt ante Canonicum paratum, et ea tenent donec legerit totam lectionem et incœperit Hymnum *Te Deum laudamus*, etc., quem Hymnum primus ex dictis Cantoribus paratis pluviali, facta illi debita reverentia, præintonat.

§ XVI.

Cum dicitur *Te ergo, quæsumus*, etc., genuflectit in suo loco, et alii omnes similiter. Hymno expleto, incipit Laudes, in quibus omnia servantur, quæ de Vesperis in Collegiatis solemniter celebrandis superius in cap. III lib. II habentur. In festis non solemnibus et diebus ferialibus pluvialia indui non oportet.

COMMENTARIUS.

I. Dum primæ lectiones tertii Nocturni cantantur, opportunum est, ut Acolythi cereos accendant, qui pro laudibus sunt accendendi, et eos, quos in candelabris suis deferre debent. Circa finem autem tertii Nocturni, uti in nostro § XV edicitur, Canonicus faciens Officium accipit pluviale coloris tempori congruentis delatum a Sacrista, aut ab alio, Cantoresque similiter duo, « vel plures, si sit consuetudo, induunt pluvialia; » juxta præscriptum scilicet nostri § XV cui illa verba « vel plures, » etc., primum addidit in novo hoc Cæremoniali Benedictus XIII. Ergo Celebrans pluviali induitur, sed in loco suo, ubi scilicet sedet, eum adjuvantibus Acolythis et Cæremoniario, ibique etiam duo Cantores, aut plures, si sit consuetudo, sua etiam induunt pluvialia, ut notat Bauldryus parte II, cap. XIII, num. XVII; ubi etiam subdit, si Sacristia non multum a choro distet, convenientius esse, ut Assistentes illa in ea assumant, dum dicitur lectio VIII vel responsorium.

II. Interim quoque cum cantatur octavum responsorium, duo Acolythi sumunt duo candelabra cum cereis accensis, et accedunt ad Celebrantem paratum cum debitis reverentiis, ubi sic remanent stantes, donec legerit ultimam lectionem et Hymnum *Te Deum laudamus*, etc., incœperit. Finito itaque octavo responsorio accedunt duo Assistentes prædicti pluvialibus induti ante Celebrantem, facta eidem debita reverentia. Ille inclinatus versus digniorem petit ab eo benedictionem, licet ipse Celebrans sit Superior, excepto tamen Episcopo, ut dictum est supra. Benedictione accepta, stans cantat ultimam lectionem Celebrans ex libro ante se posito, ad quam omnes de choro stant capite detecto pro ejus reverentia. Ipse vero in fine dicens *Tu autem, Domine, miserere nobis*, profunde se inclinat Altari tantum sine genuflexione, uti idem Bauldryus notat citans Castaldum lib. II, sectione V, cap. XI, num. XI, cujus tamen verba hæc sunt : « Ipse vero dicens in fine *Tu* « *autem, Domine*, etc., profunde caput versus « Altare inclinat. »

III. Responso a choro *Deo gratias*, primus Cantor, facta Celebranti debita reverentia, præintonat illi Hymnum *Te Deum laudamus*, etc., quem statim Celebrans ipse repetit, eumque chorus prosequitur in cantu plano, vel musicali, adhibito etiam organo, dummodo versus *Te ergo, quæsumus*, etc., a choro semper cantetur juxta regulam alibi traditam, ad quem etiam genuflectit in suo loco Celebrans, et alii omnes similiter. Inchoato autem Hymno, Assistentes ex Bauldryi sententia parte II, cap. XIII, § XX, ibidem remanent, vel si sedes eorum sit in medio parata, facta Celebranti reverentia, accedunt ad medium chori, ubi facta tunc tantum profunda reverentia, quia sunt parati, si tamen ibi non adsit Tabernaculum cum sanctissimo Sacramento, ad totum Hymnum detecto capite stant. Verum neque ratio, neque praxis complurium insignium Ecclesiarum sententiæ Bauldryi patrocinatur; non enim decet, ut ad totum Hymnum ibi Assistentes remaneant, et præterea ubi accedunt ad medium chori genuflectere potius debent, quam profundam reverentiam facere. Quod autem parati sint, hoc minime obstat, quo minus genuflectant, nam Diaconus et Subdiaconus, ubi non sunt Canonici, sunt quidem parati, et tamen genuflectunt. Hymno tandem cantato, incipit Celebrans Laudes, in quibus omnia servantur, quæ de Vesperis in Collegiatis solemniter celebrandis superius in cap. III hujus libri habentur. Non omittendum vero quod in fine nostri præsentis § XVI edicitur, quodque alias in antiquioribus Cæremonialibus desideratur, nempe quod in « festis non solemnibus « et diebus ferialibus pluvialia indui non oportet; » isque est hodie communis usus.

CAP. VII.

LAUDES AB EPISCOPO CELEBRANDÆ, QUANDO IN MATUTINO SOLEMNITER OFFICIUM FACIT.
QUOMODO INCHOANDÆ. — ANTIPHONÆ A QUIBUS PRÆINTONANDÆ.
QUO RITU ALTARIS THURIFICATIO AD CANTICUM *BENEDICTUS* FACIENDA.
BENEDICTIO POST ORATIONEM DANDA. — AD HORAS CANONICAS EPISCOPUS QUOMODO ASSISTAT.

§ I.

Expleto Hymno *Te Deum laudamus*, etc., si Episcopus in Matutinis solemne Officium peregit, congruum erit, ut etiam Laudes solemniter celebret: in quibus ea omnia fere servari conveniet, quæ dicta sunt in cap. II hujus lib. II, de Vesperis solemniter per Episcopum celebrandis, ipso in crastinum Missam non celebraturo. Nam statim finito Hymno, Episcopus adhuc stans in sua sede episcopali capiet pluviale et mitram, et alia paramenta, prout in dictis Vesperis dictum fuit, et cum eo quatuor, aut sex Canonici ex dignioribus capient pariter pluvialia, alii vero Canonici non parantur.

COMMENTARIUS.

I. Satis exploratum est, multis olim in locis nocturnum Officium, quod Matutinum dicimus, separatim a Laudibus decantatum fuisse, uti ex Regula S. Benedicti cap. VIII et XVI colligit Bonartius lib. I *De horis canonicis*, cap. XXI, num. XIV, probatque ex Hugone de S. Victore in *Speculo Ecclesiæ* cap. III et lib. II *De Officiis ecclesiasticis*, cap. I et IX in fine, ex Amalario lib. *De ordine Antiphonarii*, in Principio et ex aliis, inter quos recenset etiam locum S. Basilii in Regulis fusius disputatis, quæstione XXXVII. Non fuisse tamen hanc consuetudinem universalem, quia scilicet multis etiam in locis Laudes et Nocturni jungebantur, tradit Cassianus lib. III, cap. IV. « Hæc, » inquit, « matutina solemnitas, » loquitur hic certe de Laudibus, uti ex contextu verborum patet, « in Galliæ quidem « Monasteriis, expletis nocturnis Psalmis et Ora- « tionibus post modicum temporis intervallum « solita est celebrari, sed in Orientis partibus « cum quotidianis vigiliis pariter consumma- « tur. » Idem tradit Amalarius in Prologo laudati libri *De ordine Antiphonarii*, ex eoque colligit memoratus Bonartius, Romanam Ecclesiam nunquam forte morem illum Laudes a Nocturno separandi recepisse.

II. Ob varium antiquum Ecclesiarum usum, sintne Laudes distincta hora a Matutino, seu Nocturnis, disputant jam plures Doctores apud Guyetum in sua Heortologia lib. III, cap. XIX, quæstione II. Vulgariorem ait ipse ac longe probabiliorem esse opinionem negantem, quam tuentur Sotus lib. X *De justitia et jure*, quæstione V, articulo IV; Suarez tomo II *De religione*, lib. IV, cap. VI, communiterque Doctores tam Summistæ verbo *Hora*, quam Canonistæ in can. *Presbyter*, distinctione XCI, et cap. I, *De celebratione Missarum*. Nec tamen ex eo quod unicam horam constituat Matutinum cum Laudibus, inde consequens est, non posse Laudes ab illo dividi, ut recte docet Suarez loco citato, non in choro quidem, quod extra noctem Nativitatis Domini, illud prorsus inusitatum sit, sed in privata saltem divini Officii recitatione, prout

a plerisque in morem inductum cernimus, nulla contra id positiva lege reclamante. Porro illud passim auctores docent, ubi terminatur Matutinum cum ultimo responsorio, vel Hymno *Te Deum*, etc., dicendam esse orationem diei, cum *Dominus vobiscum*, *Benedicamus Domino*, *Fidelium animæ*, etc., et *Pater noster*, secreto more ceterarum horarum. Deinde vero Laudibus sic a Nocturnorum Officio divisis præmittendum esse secretam recitationem dominicæ Orationis, atque angelicæ Salutationis.

III. Hisce obiter, et ad eruditionem veteris, ac novæ disciplinæ adnotatis, ut nostri hujus § Rubricam narremus, ubi expletus est Hymnus *Te Deum laudamus*, etc., si Episcopus in Matutinis solemne Officium peregit, congruum esse ait noster § ut etiam Laudes solemniter celebret; in quibus ea omnia fere servari conveniet, quæ dicta sunt supra in cap. II, ubi actum est de Vesperis solemniter per Episcopum celebrandis ipso in crastinum Missam non celebraturo. Statim itaque finito Hymno *Te Deum*, etc., Episcopus adhuc stans in sua sede episcopali, deposita cappa capiet pluviale coloris tempori congruentis, et mitram, et alia paramenta, prout in dictis Vesperis dictum fuit; quatuor præterea, aut sex Canonici ex Dignitatibus, sive ex dignioribus una cum eo capient pariter pluvialia, iisque induentur, ceteris Canonicis in habitu suo canonicali manentibus, uti post nostrum hunc § docent Castaldus lib. II, sectione V, cap. XII, num. XI, et Bauldryus parte V, ubi enarrat librum II nostri Cæremonialis cap. VII, num. I.

§ II.

Episcopus igitur inchoabit Laudes absolute cantando *Deus, in adjutorium meum intende*, signando se signo Crucis a fronte ad pectus. Antiphonas eodem modo, et iidem præintonabunt Canonicis dignioribus, ut in dictis Vesperis; eademque observabuntur in sessione, surrectione et reverentiis, dum Psalmi et Antiphonæ decantantur, quæ ibidem dicta sunt. Sic etiam quoad Capitulum et Hymnum.

§ III.

Et cum inchoatur Canticum *Benedictus*, etc., Episcopus posito prius thure in thuribulum, dum per Chorum cantatur Antiphona, surgit cum mitra, factoque ibi signo Crucis, et assumpto baculo, associatus a prædictis Canonicis paratis, thurificabit Altare, et deinde thurificabitur ipse apud suam sedem, stans cum mitra, a digniori ex dictis Canonicis paratis, vel alio, cui competat, prout ibidem explicatum fuit.

§ IV.

Organum quoque ad Hymnum et Canticum *Benedictus*, et in fine Psalmorum poterit adhiberi modo superius tradito in capite XXVIII libri I.

§ V.

Denique dum repetitur Antiphona per chorum, finito Cantico *Benedictus*, etc., Cæremoniarius cum Ceroferariis accedit ante Episcopum, qui cantabit orationem;

et mox dabit benedictionem, et denique omnia alia fient, prout ibi latius narratum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Omnibus paratis, ubi Episcopus, recitatis Nocturnis, statim Laudes inchoabit, absolute, id est, non præmissa Oratione dominica, aliisque initio Nocturnorum, horarumque canonicarum dici solitis secreto, incipit cantans *Deus, in adjutorium*, etc., signatque se Crucis signaculo, uti ad ea verba ex antiquo ritu alias jam explicato fieri solet. Dicto versiculo *Deus, in adjutorium*, etc., et *Gloria Patri*, etc., intonat Episcopus primam Antiphonam, tum alias dicti Canonici digniores pluvialibus parati, juxta ritum superius, ubi de Vesperis actum fuit, præscriptum : « eademque observabuntur, » ut ait hic § II, « in sessione, surrectione et reverentiis, « dum Psalmi et Antiphonæ decantantur, quæ « ibidem dicta sunt... etiam quoad Capitulum « et Hymnum. » Hymnos in divinis Officiis ab Ecclesia Romana antiquitus non fuisse admissos, et quidem usque ad XII sæculum, abunde superius suo loco jam demonstravimus.

II. Ad capitulum Laudum quod attinet, a S. Benedicto in sua Regula appellatur *Lectio brevis*, eratque memoriter a Celebrante recitanda : quando enim unica lectio in Officio est, Celebrantis est eam recitare ; ad Matutinum vero, quia complures sunt, a pluribus perleguntur, atque postrema ex Evangelio petita digniori reservabatur, eaque de causa in capitulis istis, *Jube, Domne*, etc., non invenitur, quia ille, cujus est ea recitare, scilicet Celebrans Officium pro arbitratu suo ordinare potest, neque alterius venia opus habet, uti observat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XXXIV, ubi etiam notat, ritum dicendi Hymnum ad Laudes, Vesperas et Completorium post Psalmos, aliis vero horis ante Psalmos, a Regula S. Benedicti fuisse acceptum ; in Regulis S. Cæsarii et S. Aureliani Hymnos ait post Psalmos dici ad omnes horas.

III. Sumptum præterea fuisse Evangelii Canticum, quod incipit *Benedictus Dominus Deus Israel*, etc., et dicitur ad Laudes, ab eodem S. Benedicto, plerique auctores docent. Canticum ipsum, sicut et Canticum *Magnificat* ad Vesperas, et Canticum *Nunc dimittis* ad Completorium, quia ex Evangelio desumpta sunt, dici stando debere, jam alibi notavimus, et docet Durandus in suo Rationali lib. V, cap. III, numero XXVIII. Ex Rubrica nostri § III cum inchoatur Canticum *Benedictus*, Episcopus, posito prius thure in thuribulum, dum per chorum cantatur Antiphona, surgit cum mitra, factoque sibi signo Crucis, et assumpto baculo, associatus a prædictis Canonicis paratis thurificat Altare more solito, et theinde thurificatur ipse apud suam sedem stans cum mitra a digniori ex dictis Canonicis paratis, vel ab alio, cui illud munus competat, prout jam alibi explicatum fuit. Organum quoque ex præscripto nostri § IV ad Hymnum, et Canticum *Benedictus*, et in fine Psalmorum poterit adhiberi juxta regulam lib. I, cap. XXVIII, traditam.

IV. Denique dum repetitur Antiphona per chorum, finito Cantico *Benedictus*, ex Rubrica nostri § V, Cæremoniarius cum Ceroferariis accedit ante Episcopum, qui cantabit *Dominus vobiscum*, *Oremus*, et Orationem, seu plures, et mox dabit benedictionem, aliaque omnia fient juxta ritum suis locis latius enarratum. Porro non omittendum, quod observat Bauldryus, ex dictis colligi, Diaconos assistentes non debere esse paratos ad Laudes, sed satis esse, ut sint in habitu chorali, seu canonicali, et sic ministrare Episcopo imponendo et auferendo mitram, uti alibi dictum fuit.

§ VI.

Pariter absente Episcopo, et in Ecclesiis collegiatis eadem omnia servabuntur, prout in dictis Vesperis continetur.

§ VII.

Ad reliquas horas canonicas Episcopus non solet intervenire : si tamen voluerit interesse, assistet in choro cum cappa, et nullum Officium faciet, sed omnia fient per Canonicos et Hebdomadarios juxta stylum Ecclesiarum.

§ VIII.

Excipitur tantummodo hora Tertia, quam si Episcopus est solemniter Missam celebraturus, pariter et ab illo celebrari convenit, prout latius in sequenti capite declarabitur.

COMMENTARIUS.

Quæ dici in hisce paragraphis possent, explicata non uno in loco a nobis fuere, ubi scilicet de Matutino et Vesperis egimus, celebrante Episcopo, vel ipsis præsente. Quantum ad reliquas horas canonicas, Episcopus, ut testatur Rubrica § VII, non solet iis intervenire, sed notandum quod statim subjicit, nempe, si interesse velit, assistere eum debere in choro cum cappa, et nullum Officium facere, sed omnia fieri per Canonicos et Hebdomadarios juxta stylum Ecclesiarum. Ceterum ab ea regula excipitur tantummodo hora Tertia, ut ait noster § VIII, de qua vide quæ infra dicemus capite sequenti.

CAP. VIII.

PRO MISSA SOLEMNI PONTIFICALI AB EPISCOPO CELEBRANDA DECET, UT SACELLUM DEPUTETUR IN ECCLESIA, UBI NON ADSIT SECRETARIUM, AD SACRA INDUMENTA ACCIPIENDA.
QUO ORDINE EPISCOPUS AD ECCLESIAM PROCEDAT. — QUÆ IN SECRETARIO PRÆPARANDA AC FACIENDA SINT.
TERTIA QUOMODO CANTANDA, ET INTERIM EPISCOPUS PARANDUS, ET A QUIBUS.
PARAMENTA QUA RATIONE EPISCOPO PRÆBENDA. — ORDO AD ALTARE PROCEDENDI.
CONFESSIO QUOMODO FACIENDA. — LIBER AB EPISCOPO OSCULANDUS, ET ALTARE THURIFICANDUM.
INTROITUS QUOMODO LEGENDUS. — AD *GLORIA IN EXCELSIS*, QUO RITU STANDUM. — ORATIO QUOMODO DICENDA.
EPISCOPUS EPISTOLAM ET GRADUALE LEGIT, SUBDIACONUM EPISTOLÆ BENEDICIT.
QUOMODO DIACONUS PROCEDET AD EVANGELIUM. — QUID SERVANDUM, SI FIAT SERMO.
BENEDICTIO POST SERMONEM DANDA. — QUÆ AD SYMBOLUM OBSERVANDA.
QUÆ A DIACONO ET SUBDIACONO, FINITO SYMBOLO, PERAGENDA.
ALTARE POST OFFERTORIUM THURIFICANDUM. — QUI POST OBLATA INCENSANDI.
RITUS DICENDI SECRETA, PRÆFATIONEM ET CANONEM. — ORDO ACCIPIENDI AC DANDI PACIS OSCULUM.
QUID SERVANDUM, SI COMMUNIO GENERALIS VEL PARTICULARIS FIAT.
QUÆ AGENDA POST COMMUNIONEM. — QUOMODO BENEDICTIO IN FINE MISSÆ DANDA.

§ I.

Quo ordine, quove comitatu Episcopus ad Ecclesiam sive pro Vesperis, sive pro Missa, aliisque Officiis accedere debeat, superius explicatum fuit. Nunc

videnda sunt ea, quæ ad Missam solemnem, ipso Episcopo celebrante, spectant : explicaturi postmodum suis locis in singulis festivitatibus si quid addendum, minuendum, vel immutandum erit.

§ II.

Jam diximus, valde convenire, atque antiquæ ecclesiasticæ disciplinæ consonum esse, ut in Ecclesiis cathedralibus locus aliquis, si Sacellum non adsit, ab antiquis Secretarium appellatum, deputetur, ad quem Episcopus solemniter celebraturus Missam, postquam sua cappa indutus, ingressus fuerit Ecclesiam, sacrasque preces ad Altare Sanctissimi Sacramenti tantum, et non ad Altare majus effuderit, cum suis Canonicis et choro, conveniat.

§ III.

Qui locus præparatus ornatusque esse debet Altari decenti cum Cruce et candelabris, ac cereis accensis, super quo erunt reposita sacra missalia, et indumenta pro Episcopo, suo ordine. Aderunt etiam ibi sedes pro Episcopo versus cornu dexterum vel sinistrum Altaris pro situatione et commoditate loci, et sedilia pro Canonicis, et aliis circumcirca.

§ IV.

In eum locum ingressus Episcopus, factaque reverentia Cruci super Altari prædicto existenti, orabit, ac inde sedebit aliquantulum super dicta sede, sibi præparata, donec Canonici extra illum locum capiant sacra indumenta, remanentibus duobus Diaconis assistentibus apud Episcopum, dum alii parantur, qui et ipsi postea accipiunt paramenta.

COMMENTARIUS.

I. Quo ordine, quove comitatu Episcopus ad Ecclesiam, sive pro Vesperis, sive pro Missa, aliisque Officiis ecclesiasticis peragendis accedere debeat, fuse jam explicuimus in Commentariis ad caput xv libri I hujus nostri Cæremonialis. Videnda nunc nobis sunt, et enarranda, quæ ad Missam solemnem Episcopo celebrante spectant, tametsi nonnulla et de ea re sparsim in Commentariis superioribus notata jam fuerint. Sed ut sequamur methodum in hoc capite præsenti præscriptam, repetendum censemus, quod ceteroqui etiam alibi dictum est, valde scilicet convenire, atque antiquæ ecclesiasticæ disciplinæ consonum esse, ut in Ecclesiis cathedralibus locus aliquis, si Sacellum non adsit, ab antiquis Secretarium appellatum deputetur.

II. Plura jam de antiqua Ecclesiarum constructione, earumque partibus, et consequenter de Secretario diximus nos nostro II tomo Romani Pontificalis in Commentariis tit. I, qui inscribitur *De benedictione et impositione primarii lapidis pro Ecclesia ædificanda*. Quanquam satis constet, Secretarii nomen præsertim in jure civili Romanorum usurpari ad significandum locum, in quo Judices causas discutiant, uti videre est in Actis proconsularibus S. Cypriani, et apud Brissonium, *De formulis juris*, verbo *Secretarium;* apud scriptores tamen rerum

sacrarum pro loco accipitur ad vestes sacras induendas, et ad Ecclesiæ ornamenta asservanda, destinato, ut scite notat Georgius lib. I *De liturgia Romani Pontificis*, cap. VII, num. I, additque num. II reddita Ecclesiæ pace, cum nobilius et magnificentius construi Templa cœperint, non unum tantum, sed fere semper duo in una Ecclesia Secretaria fuisse ædificata, quorum alterum sacris Pontificum ornamentis induendis, alterum sacræ supellectili asservandæ usui esset.

III. Extruebantur hæc Secretaria, et in inferiori parte navis Ecclesiæ ad austrum, et in superiori circa absidam, uti ex S. Paulino addiscimus, qui situm quidem, et nomen utriusque Secretarii nobis exhibuit in epistola XXXII, numero XVI, ad Severum scripta anno CDIII, ubi Nolanam Basilicam describens, de Secretariis ejusdem Basilicæ hæc habet : « In Secretariis « vero duobus, quæ supra dixi circa apsidem « esse, hi versus indicant officia singulorum.

« A dextris apsidis :

« Hic locus est veneranda penus, qua conditur, et qua
« Promitur alma sacri pompa ministerii.

« A sinistra ejusdem :

« Si quem sancta tenet meditanda in lege voluntas,
« Hic poterit residens sacris intendere libris.

Paulo ante utrumque locum idem Paulinus ex ipsa structura *conchulas* appellarat, numero scilicet XIII sic inquiens : « Prospectus vero Basi« licæ, non, ut usitatior mos est, orientem « spectat; sed ad Domini mei Beati Felicis Basi« licam pertinet, memoriam ejus aspiens : tamen « cum duabus dextera lævaque conchulis intra « spatiosum sui ambitum apsis sinuata laxetur, « uni earum immolanti hostias jubilationis An« tistiti patet, altera post Sacerdotem capaci sinu « receptat orantes. »

IV. Ante S. Paulinum, ut post eruditum Georgium scriptores alii docti observant, meminit Secretarii Ecclesiæ Laodicena Synodus anni CCCXIV, can. XXI, a quo sancitum fuit, ut Subdiaconis Secretarium ingredi non liceret : « Quod non oportet Subdiaconos licentiam ha« bere, in Secretarium, quod Græci *Diaconi« con* appellant, ingredi, et contingere vasa « dominica. » *Diaconicon* fortasse a Græcis Secretarium vocatum est, quod cura sacrorum vasorum Diaconis demandata erat, non solum apud orientales, verum etiam apud occidentales Ecclesias, uti constat ex S. Isidoro Hispalensi Episcopo lib. II *De Officiis ecclesiasticis*, cap. IX, ubi ita ait : « Custodes Sacrarii Levitæ sunt ; « ipsis enim jussum est custodire Tabernaculum « et omnia vasa Templi. » Pertinuisse etiam olim curam Sacrarii ad Presbyteros in Ecclesia Græca, luculentissime ostensum est lib. I hujus Cæremonialis cap. VI, in Commentario ad § I, ubi attulimus locum Synodi Mopsuestanæ relatæ in Actione V Concilii V generalis. Porro Laodiceni Concilii canonem suum fecit Agathensis Synodus anni DVI, can. LXVI *Quoniam non oportet*, inquiens, « insacratos Ministros licentiam habere, « in Secretarium, quod Græci *Diaconicon* appel« lant, ingredi et contingere vasa Dominica. »

V. Teste Mabillonio in Commentario ad Romanum Ordinem tomo II Musei Italici, pag XXII, mos olim Romæ fuit, ut in Secretariis ipsis Oratorium construeretur, uti in Basilica Lateranensi S. Thomæ, in Vaticana S. Gregorii, quod Oratorium nunc Sanctæ Mariæ de Febre appellatur ; sed neutrum modo pro Secretario est. In Secretariis hisce Romani Pontifices sacra facturi vestes, quibus in Sacrificio uterentur, induebant, et inde ad Altare solemni ritu procedebant. Ibidem Concilia celebrari mos erat, ut alibi dictum est, ideoque Secretaria appellata sunt Constitutiones editæ in Lateranensi Synodi Martini I Papæ. Huc spectat canon XVI Concilii II Arelatensis, statuens, « ut in Secretario Diacono inter Presbyteros se« dere non liceat, vel Corpus Christi præsente « Presbytero tradere non præsumat. »

VI. Nec vero uno tantum nomine Secretarium a majoribus nostris appellatum fuit, sed aliis etiam nominibus tum a Græcis, tum a Latinis, nempe *Salutatorium*, *Vestiarium*, *Receptorium*, *Mutatorium*, itemque *Diaconicum* et *Sacrarium*. Quæ nomina una cum aliis scitu dignis fuse memoratus Georgius expendit. Illud ego hic non omiserim, quod nempe in Ordinibus I et II Romanis legitur apud laudatum Mabillonium tomo II Musei Italici, de Romano Pontifice ad Ecclesiam eunte sacra facturo ; ubi enim ex equo descenderat, medius inter duos Diaconos ad Secretarium procedebat : « Cum vero Eccle« siam introierit Pontifex, non ascendit continuo « ad Altare, sed prius intrat in Secretarium « sustentatus a Diaconibus, qui eum susceperint

« de sellario descendentem; ubi dum intraverit, « sedet in sella sua, et Diaconi salutato Pontifice « egrediuntur Secretarium, et ante fores ejusdem mutant vestimenta sua, et parat Evangelium, qui lecturus est, reserato sigillo ex præcepto Archidiaconi super planetam Acolythi, « et si necesse fuerit propter majora Evangelia, « duobus Acolythis super planetas tenentibus « parat Evangelium. » Ita I Ordo Romanus eademque leguntur in Ordine Romano II.

VII. Ex dictis multa addiscimus, quibus paragraphi nostri illustrantur, ac I. quidem antiquissimam esse utriusque Ecclesiæ disciplinam, Græcæ ac Latinæ, Secretaria in Basilicis construere; II. ædificata Oratoria in ipsis fuisse; III. constructas in eisdem fuisse sedes; IV. ubi Pontifices Ecclesiam fuerant ingressi, non ad Altare statim, sed ad Secretarium processisse; ex quo deducimus, consonum esse antiquæ Romanæ Ecclesiæ disciplinæ, quod in § II statuit Benedictus XIII, ut nimirum ad Secretarium « Episcopus solemniter celebraturus Missam, « postquam sua cappa indutus ingressus fuerit « Ecclesiam, sacrasque preces ad Altare Sanctissimi Sacramenti, et non ad Altare majus effuderit, cum suis Canonicis et choro conveniat. » Ita sane in novo hoc nostro Cæremoniali, nam in aliis ante ipsum editis expresse edicitur, ut Episcopus ad Secretarium ipsum cum Canonicis in choro conveniat, « postquam sua cappa indutus ingressus fuerit Ecclesiam, sacrasque « preces ad Altaria superius memorata effuderit, » ad Altare scilicet majus, et ad Altare SS. Sacramenti.

VIII. Ad sellam Pontificis quod attinet in Secretario parandum, ex Ordine I Romano constat, ductulem ipsam fuisse, non fixam : « Sellam « autem Pontificis Cubicularius laicus præcedens deportat, ut parata sit, dum in Sacrarium « venerit. » In Ordine II Romano de eadem re ita legimus : « Sed cubiculario laico hæc cura « est præscripta, ut sella Pontificis in Sacrario « sit parata, donec ille veniat celebraturus divina « Mysteria. » Antiquissimum hunc esse morem sedendi, antequam ad Altare Episcopus procederet Missam celebraturus, ex S. Augustino patet, qui in libro XXII *De Civitate Dei*, cap. VII, enarrans miraculum ad memoriam S. Stephani in Ecclesia Hipponensi mane die S. Paschæ patratum, juvenis scilicet paralysi laborantis, ac ope S. Stephani implorata sanati, hæc habet : « Et ecce surrexit, et non tremebat, quoniam « sanatus erat, et stabat incolumis intuens intuentes. Quis ergo se tenuit a laudibus Dei? « clamantium gratulantiumque vocibus Ecclesia « usquequaque completa est. Inde ad me curritur, ubi sedebam jam processurus. » Et paulo post : « Procedimus ad populum : plena erat « Ecclesia, personabat vocibus gaudiorum, *Deo « gratias, Deo laudes*, nemine tacente, hinc « atque inde clamantium. » Ubi nota, quod dictum est supra, sedisse Augustinum in Secretario, antequam Missam celebraturus procederet ad Altare.

IX. Observandum restat, quod jam alibi non semel innuimus de Secretario, quod in nostro Cæremoniali præscriptum est, ut nimirum is locus ornatus esse debeat Altari decenti, ut in eo locata sit sedes Episcopi atque Canonicorum, ut tandem in eo sacræ vestes serventur, eædemque ibidem ab Episcopo induantur, divina mysteria celebraturo, e pervetusta Ecclesiæ disciplina, ac præsertim e Sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritibus prodiisse. Ceterum ex nostro § IV, « in eum locum ingressus Episcopus, factaque « reverentia Cruci super Altari prædicto existenti, orabit, ac inde sedebit aliquantulum « super dicta sede sibi præparata, » etc Vox *orabit*, in editis ante hoc nostrum Cæremonialibus desideratur, sapienterque a Benedicto XIII huic § adjuncta, neque enim decebat, ut nulla facta oratione ad Altare in Secretario existens, Episcopus ad sedem suam pergeret, ibique sederet. Est enim nostri ævi abusus, ut multi christifideles Ecclesiam ingredientes audiendæ Musicæ curiositate adacti, nec paululum precum ad Sanctum fundunt, cujus festivitas celebratur.

X. Itaque Secretarium ingressus Episcopus, facta Cruci reverentia, « orabit, ac inde sedebit « aliquantulum super dicta sede sibi præparata, « donec Canonici extra illum locum capiant sacra « indumenta, » vel ibidem, si aliter fieri non potest, ut notat Bauldryus parte V, ubi enarrat librum II nostri Cæremonialis, cap. VIII, articulo I, numero VI, « remanentibus duobus Diaconis assistentibus ante Episcopum, » hinc inde scilicet a lateribus ejus, et Presbytero assistente cum eorum habitu canonicali, « dum alii « parantur, qui et ipsi postea accipiunt paramenta. » Interim etiam parantur Diaconus et

Subdiaconus, qui cantaturi sunt Evangelium atque Epistolam, ut diximus supra lib. I, ubi de eorum Officio egimus. Ceterum si tale Secretarium in Ecclesiis non extet, multi enim Episcopi sollicitiores sunt in ampliando palatio episcopali, quam sua Ecclesia, paratis Canonicis in Sacristia, ad Altare, ut infra dicetur, processionaliter procedent, ubi cum pervenerit Episcopus in medio ante Altare genuflexus, aliis pariter genuflexis, aliquantulum orabit, juxta ritus jam superius lib. I explicatos.

[Talia scribens auctor, plus forte in eruditis inquisitionibus quam in praxi cæremoniarum versatus, non attendit methodum quam indigitat in regulas cæremoniales impingere. Ad normam enim cap. xv, lib. I, Episcopus associatus a Canonicis ad cathedralem procedens, pergit primo ad Altare SS. Sacramenti, deinde *recta* ad locum ubi officium est facturus, sive chorus sit sive Secretarium ad cantum Tertiæ accommodatum. Porro si illum velis cum Catalano deducere in sacristiam, (id est aulam sacri suppellectili destinatam), ut canonici paramenta sacra accipiant, Prælatum ad chorum ubi Tertia cantabitur postea comitaturi, nunc ante, nunc post adorationem SS. Sacramenti? Quomodo autem talem processionem ordinabis? Canonici paramentis sacris induti Episcopum cappa vestitum præcedentne vel subsequentur? Quis Cæremoniarius inextricabilibus difficultatibus se ibi non sentiet implicatum? Ergo a prædicto cap. xv non est recedendum; et si, deficiente Secretario, ad majus Altare Tertia Cantari debet, ad majus Altare post adoratum SS. Sacramentum recta pergat Episcopus cum Canonicis, qui pone illum dum orat accipient vestes sacras.]

§ V.

Quibus paratis, atque in eumdem locum ingressis, cum debitis reverentiis Altari et Episcopo, et apud eorum sedilia stantibus, Episcopus surget, et stans capite detecto versus Altare, dicet secreto totum *Pater noster*, et *Ave, Maria*. Tum faciens sibi signum Crucis a fronte ad pectus, ea forma, quæ superius expressa fuit, altiori voce incipit horam Tertiam, dicens : *Deus, in adjutorium*, etc., choro prosequente : *Domine, ad adjuvandum*, etc., et Hymnum *Nunc, sancte nobis Spiritus*, cui organum intermisceri poterit, secundum regulam in capite xxviii, § viii libri I, de organo et organista traditam.

§ VI.

Quo Hymno finito, Cantor dicit Antiphonam, atque incœpto Psalmo *Legem pone mihi, Domine*, etc., Episcopus sedebit, sedentibus etiam Canonicis, exceptis his qui Episcopo ministraturi sunt; chorus autem prosequetur Psalmos.

COMMENTARIUS.

I. Ubi in Ecclesiis Secretarium extat cum Altari et sedilibus, uti superius dictum est, Canonicis omnibus indutis paramentis, aut quibusdam tantum pluvialibus, si alia haberi non possunt, atque in eumdem locum ingressis, cum debitis reverentiis Altari et Episcopo, ac apud eorum sedilia stantibus, Episcopus surget, et stans capite detecto versus Altare in Secretario existens, dicto *Pater noster* et *Ave, Maria*, integre ac secrete, factoque sibi Crucis signaculo a fronte ad pectus juxta formam superius descriptam, « altiori voce incipit horam Tertiam, « dicens *Deus, in adjutorium*, etc., choro pro« sequente, » etc.

II. Hora diei Tertia, quæ vulgo apud Italos, ut notat Durandus lib. III *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. viii, *aurea hora* appellatur, in jure vero canonico, *hora sacra*, can. fin. distin-

ctione XLIV, quia scilicet, ut laudatus auctor conjicit, « sacris Missarum solemniis dicata est. » Inde opportune dictam inquit Rupertus Abbas Tuitiensis lib. X, *De divinis Officiis*, cap. XVIII, quia Spiritus sanctus hora Tertia super Apostolos adveniens, vivificis eamdem horam dedicavit mysteriis. Varias rationes cur hora Tertia Missa scilicet solemnis celebrari debeat, antiqui plane scriptores rerum liturgicarum tradidere apud Durandum ipsum lib. II, cap. VII, num. I; sed audiamus canonem XIV Concilii III Aurelianensis anni DXXXVIII. « De Missarum celebritate in « præcipuis duntaxat solemnitatibus id obser- « vari debet, ut hora tertia Missarum celebratio « in Dei nomine inchoetur: quo facilius intra ho- « ras competentes ipso Officio expedito Sacerdo- « tes possint ad vespertina Officia, id est, in ve- « spertino tempore convenire, quia Sacerdotem « vespertinis Officiis ab Ecclesia talibus præter- « ea diebus, nec decet deesse, nec convenit. »

III. Tertia hic hora decernitur ad celebrandam Missam solemnem, tum ob usum, qui invaluerat, pro ipsius horæ prærogativis, ob Mysteria, quæ in eadem continentur, tum ob Sacerdotum commodum, nempe ut ad Vesperas redeundi tam ipsis, quam ceteris fidelibus tempus suppeteret. Ex quo nonnulli etiam conjiciunt, pluribus quandoque Ecclesiis unum tantum Presbyterum, qui in iis plures in die Missas celebraret, præfectum fuisse; sub singulis autem ejusmodi Sacerdotibus Diaconos, aliosque Clericos cetera obiisse munia; ita ut in necessitate baptizarent, fidei rudimenta docerent, aliisque Officiis fungerentur. Hocque innuit canon, quo decernitur satis temporis, quo possit Sacerdos ad Officia vespertina regredi.

IV. Frequentissima est apud Patres tum Latinos, tum Græcos horæ Tertiæ mentio. S. Clemens, vel alius ejus nomine auctor Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. LX, hæc habet : « Pre- « ces etiam vestras facite hora tertia, quoniam « illa hora Dominus sententiam Pilati accepit. » Quod et S. Ignatius scribit in Epistola ad Trallianos, sic dicens : « Hora tertia sententiam Chri- « stus accepit a Pilato. » Eamdem tertiam horam non uno in loco commendant Tertullianus adversus Psychicos cap. X; S. Cyprianus, *De Oratione dominica;* S. Hieronymus, S. Basilius, et alii Patres passim, inter quos S. Isidorus Episcopus Hispalensis lib. I *De Officiis ecclesiasticis*, cap. XIX, ait : « Illud etiam occurrit ad « probationem Trinitatis, quod Spiritus sanctus « hora tertia, hoc est, suo loco et numero et « tempore, descendit ad terras, impleturus gra- « tiam, quam Christus promisit. » Quæ verba etiam leguntur in Concilio Aquisgranensi sub Ludovico Pio, cap. CXXVI.

V. Quanquam vero celebris fere ubique locorum apud fideles, ac præsertim apud Ecclesiasticos Tertia hora, aliæque canonicæ horæ haberentur, testis est tamen S. Gregorius Turonensis lib. X suæ Historiæ, Injuriosum XV Turonensem Episcopum jussisse, ut in Ecclesia illa, Tertia et Sexta recitarentur; quia scilicet forte ante ejus tempora privatim tantum, atque ex fidelium pietate, nulla lege jubente, recitabantur : « Hic instituit Tertiam et Sextam in « Ecclesia dici, quod modo in nomine Domini « perseverat. » Verba sunt laudati Gregorii de ipso Injurioso Episcopo Turonensi loquentis. In Vita quoque S. Cæsarii Arelatensis Episcopi legimus, eum statuisse, ut in posterum Clerici Tertiam, Sextam et Nonam publice decantarent, quo Pœnitentes et laici illis adesse possent, atque in Regula sua singulis horis istis sex Psalmos tribuit.

VI. Horæ singulæ, ut notat Grancolas in Commentario ad Breviarium Romanum, cap. XXXVII, olim a primo Psalmo incipiebant, ut in triduo ante Paschatis festum fieri assolet; verum S. Benedictus jussit Monachis suis, ut prius, *Deus, in adjutorium*, recitaretur, atque ideo moris hujus auctor putatur. Hymnum ipse ante Psalmos ponit, sed alii, inter quos S. Cæsarius et S. Columbanus post Psalmos statuunt. Psalmi CXVIII qui incipit *Beati immaculati in via*, distributio pro horis istis, peculiaris est mos Ecclesiæ Romanæ, quem S. Benedictus religiose servabat, ut in ejus Vita scriptum est : « Divinum Officium « juxta Romanum Psalmo CXVIII persolvebat. » Cum in hac hora Tertia datus sit Apostolis Spiritus sanctus, ideo dici Hymnum *Nunc, sancte nobis Spiritus*, tradit Durandus in suo Rationali lib. V, cap. VI, ubi etiam docet, ideo in hora ipsa dici Psalmum *Legem pone*, etc., quia tunc lex nova data est Apostolis. In quibusdam demum Ecclesiis, ut idem Grancolas notat, festis diebus Tertia canitur solemniter cum cappis et organo, in aliis vero fit etiam incensatio, ut Parisiis.

VII. Describendum hic superest, quod de hora Tertia tradit Crassus lib. II sui Cæremonialis cap. I, ubi scilicet Cardinalis Episcopus, præsente Legato, pontificali et solemni ritu Missam esset celebraturus : « Cardinalis, » inquit, « paulisper in faldistorio sedens quiescit, donec « omnes consederint, et ministri omnes sua superpellicea induerint, et omnia parata fuerint. » Et mox : « Demum licentia a Legato « habita pro hora Tertiarum inchoanda, ut moris est, et cessantibus organis ipse Cardinalis « surgit, surgentibus omnibus de choro, et versus ad Altare, stant detecto capite secrete dicit « totum *Pater noster;* deinde faciens sibi signum « Crucis a fronte ad pectus, alte cantat : *Deus, « in adjutorium*, etc., cui chorus respondet « more solito sicut pro Vesperis. Inde si Cardinali placeret intonare Hymnum *Nunc, sancte « nobis Spiritus ;* tunc prædicto Mansionario intimatore ad ipsum accedente, et Hymnum cum « supradictis cæremoniis intimante, Cardinalis « illum resumit, ex libro cantans, ut supra. Si « autem chorus Hymnum, organo alternatim respondente cantet, et Cardinalis omnino manet « sic rectus, usquequo fuerit inchoatus Psalmus « *Legem pone*, etc., quo incœpto ipse, ac Legatus, et omnes alii, demptis Ministris, sedeant « cooperto capite. » Hæc ille, ex quibus multa addiscere licet, quæ ad nostros paragraphos enarrandos quammaxime spectant. Vide et Augustinum Patricium in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XIII, ubi agens de Missa papali, Tertiæ etiam horæ meminit solemni ritu cantandæ, antequam ad divina celebranda accedat Mysteria. Sed de hoc ritu inferius.

§ VII.

Tunc Minister de libro serviens cotta indutus, una cum altero candelam accensam tenente, accedunt cum libro ante Episcopum, qui poterunt esse aliqui ex suis Capellanis; et qui de libro serviet, genuflexus manebit, dum Episcopus legit sedens. Episcopus vero sedens legit Antiphonam *Ne reminiscaris*, etc., et Psalmos consuetos, duobus Canonicis sibi a lateribus assistentibus, qui debent per totam Missam deservire, alternatim respondentibus. Interim Subdiaconus cantaturus Epistolam, qui simul cum Diacono Evangelium cantaturo, ac aliis Canonicis erit jam subdiaconalibus paramentis indutus, dempto manipulo, ut in capitibus IX, § I, et XI, § II, lib. I, de eorum officio dicitur, afferet ex credentia super bacili sandalia et caligas, manibus velo coopertis, alio velo cooperta ambabus manibus elevata ante Episcopum, illaque, adjuvantibus duobus Episcopi Scutiferis, qui ad abacum solent assistere, genuflexus induit primo in dextero, deinde in sinistro pede Episcopi, detractis prius per Scutiferum ordinariis calceis : eodemque tempore, sex, vel octo Acolythi cum cottis genuflexi, fimbrias cappæ circumcirca elevant et dilatant, cooperiendo dictum Subdiaconum, et Scutiferos, quo commodius et decentius officium suum peragere possint.

§ VIII.

Quibus expedis Subdiaconus et Scutiferi prædicti recedunt ad loca sua. Acolythi, aptatis in gyrum cappæ pontificalis fimbriis, ad Altare redeunt, ut præsto sint pro paramentis Episcopo deferendis. Episcopus prosequitur lectionem Psalmorum: quibus dictis usque ad *Kyrie eleison*, etc., surgens detecto capite, versus Altare, dicit Orationes. Chorus autem admoneatur, ut Psalmos Tertiæ lente prosequatur,

interposito etiam, si opus videbitur, post quemlibet Psalmum organi sonitu, ita ut eodem tempore illos perficiant, quo Episcopus suos Psalmos cum suis versiculis legerit, et paratus fuerit, ut infra.

COMMENTARIUS.

I. Quoniam quum Psalmi horæ Tertiæ cantantur, Episcopus Missarum solemnia celebraturus, debet interim de toto parari, et legere Psalmos, versiculos, et orationes, quæ multæ sunt, et multo tempore opus est, ideo ex præscripto nostri VII § et ex Crassi etiam sententia lib. II, cap. I, admonendi Cantores sunt, et Organista, ut lente cantent suos versus, etiam modulando psalmodiam, et ille similiter sonando alternatim pro suo versu respondeat solemniter, uti fit, dum cantatur in Vesperis solemnibus Canticum *Magnificat*. Pro quibus Psalmis decantandis ita utrinque, a Cantoribus scilicet, et ab Organista observandum esse idem Crassus admonet, « ut « tantum proportionati temporis dispensetur, « quoad Cardinalis, » Episcopus scilicet celebraturus, « possit commode de toto esse para- « tus, antequam inchoetur Capitulum. »

II. Ergo inchoato primo Psalmo horæ Tertiæ, ut ait noster § VII, « tunc Minister de libro ser- « viens cotta indutus una cum altero candelam « accensam tenente, accedent cum libro ante « Episcopum, qui poterunt esse aliqui ex suis « Capellanis; et qui de libro serviet, genuflexus « manebit, dum Episcopus legit sedens. Episco- « pus vero sedens legit Antiphonam, *Ne remi- « niscaris*, etc , et Psalmos consuetos, » pro Missæ scilicet præparatione juxta antiquum ritum, quem nos supra, lib. I, enarravimus; « duobus Canonicis sibi a lateribus assistenti- « bus, in habitu scilicet canonicali, qui debent « per totam Missam deservire, alternatim re- « spondentibus. » Debere tunc etiam una cum iis stare, et alternatim respondere Episcopo Presbyterum assistentem, docuit jam nos Rubrica § III, cap. VIII, lib. I, ubi de ejus officio in Missa pontificali agitur, cujus verba hæc sunt : « Incepta hora Tertia, atque incipiente Episcopo « legere Psalmos, *Quam dilecta*, etc., cum aliis « sequentibus, ipse ad ejus sinistram stans al- « ternatim respondebit, duobus quoque Diaco- « nis assistentibus pariter cum ipso responden- « tibus. » Porro Crassus loco citato aliter hunc ritum enarrat, sic inquiens : « Inchoato primo « Psalmo, Presbyter assistens cotta indutus ge- « nuflexus ad sinistram ipsius Celebrantis tenet « librum, ex quo legit totam Antiphonam *Ne « reminiscaris*, et Psalmos eodem solo Assi- « stente alternatim cum ipso legente. » Sed hæc ex nostro Cæremoniali correcta sunt, ubi edicitur debere librum teneri ab eo qui de illo servire solet Episcopo, duobus Diaconis, et Presbytero assistente stantibus in habitu canonicali, atque alternatim Episcopo ipsi ad eam Psalmorum recitationem respondentibus. Etiam ex ritu pontificiæ Capellæ, teste Patricio, lib. II, sectione I, cap. XIII, « Diaconi assistentes cum Pontifice di- « cunt Antiphonam *Ne reminiscaris;* et Psal- « mum *Quam dilecta*, etc., ut in libro ; » quem etiam ait teneri ante Pontificem ab assistente Præsule, altero candelam, id est, bugiam cum candela accensa, ex more, tenente.

III. Dum ab Episcopo legitur præparatio ad Missam, ex Rubrica ejusdem nostri § VII « inte- « rim Subdiaconus cantaturus Epistolam, qui « simul cum Diacono Evangelium cantaturo, ac « aliis Canonicis erit jam subdiaconalibus para- « mentis indutus, dempto manipulo, ut in capi- « tibus IX, § I, et XI, § II, lib. I, de eorum officio « dicitur, affert ex credentia super bacili san- « dalia, » etc. Verbum illud « super bacili, » huic § adjunctum est in novo hoc nostro Cæremoniali, quod alias in antiquioribus etiam Cæremonialibus legitur, nempe libro I, cap. X, ubi agitur de officio Subdiaconi in Missa pontificali solemni, et ubi idem ritus describitur, qui in hoc § repetitus est. Cum itaque in eum locum jam nos plura dixerimus, supervacaneum est eadem hoc loco enarrare. Sic enim ibidem legitur : « Episcopo igitur incipiente legere Psal- « mos, *Quam dilecta*, etc., affert, » nempe Subdiaconus, « illi caligas et sandalia ex credentia « sumpta, quæ portat super bacili, vel super « velo, alio velo serico cooperta, ambabus ma- « nibus ad oculos usque elevatis; et adjuvante « uno ex familiaribus Episcopi, induit primo ti- « biam, et pedem dexterum Episcopi, mox sini- « strum genuflexus sub cappa illius, » etc.

IV. Aliter plane et hunc ritum enarrat Crassus lib. II, cap. I, ubi ait, totum munus calciandi Episcopum spectare ad solos ejus Scutiferos, non autem ad Subdiaconum, cujus nullam in ea re mentionem facit : « Interim, » inquit, « duo Scutiferi credentiarii accepta sandalia discooperta cum caligis de abaco, portant alte « usque ad vultum elevata ad Cardinalem, et « genuflexi ante ipsum communibus calciamen« tis excalciant, et sacris calciant. » Sed nota quod statim subdit : « Unus tamen ex eis portat « omnia illa, et alius vacuus comitatur, et illico « Capellani octo in gyrum ante faciem Domini, » id est Cardinalis Episcopi, « genuflexi oram « cappæ elevant, ut sub illa Scutiferi duo præ« dicti subeuntes commode calciare possint ip« sum. » Quæ postrema verba profecto consona ritui sunt in nostro § VII præscripto, ubi tamen illud edicitur, ut sex, vel octo Acolythi cottis induti, ac genuflexi fimbriam cappæ circumcirca elevent, atque dilatent, cooperiendo non modo Scutiferos, sed et Subdiaconum, cujus est munus caligis et calceis sacris Episcopi pedes induere, adjuvantibus illum duobus Scutiferis, qui ad abacum solent assistere, detractis scilicet prius ipsi Episcopo per unum ex dictis Scutiferis, ordinariis calceis.

V. Quidquid autem de iis sit, quæ in eum ritum tradit Crassus, consonat quidem Rubrica nostri § VII ritui pontificiæ Capellæ, quem enarrat in suo Cæremoniali Augustinus Patricius libro II, sectione I, cap. XIII. Postquam enim meminit ritus cantandæ horæ Tertiæ per Papam Missarum solemnia celebraturum, ita deinde inquit : « Cum Subdiaconus Latinus accedit ad Altare, « cui mappulam quamdam Sacrista super bra« chia ponit, et super eam caligas et sandalia, « quæ ambabus manibus ad oculos elevatis, ad « Pontificem defert : hunc sequantur omnes Aco« lythi, quibus accipientibus et extendentibus, « fimbrias pluvialis Papæ, Subdiaconus cum uno « ex secretis Cubiculariis Papæ subtus intrant, « et communia calciamenta Papæ extrahentes, « et caligas, et sandalia ei imponunt. » Meminit et ejus ritus in suo Pontificali Durandus, quod usui fuit insigni Ecclesiæ Catalaunensi, qui licet scribat, quod « unus de servitoribus suis acce« dens sibi, » id est Episcopo, « detrahit com« munia calceamenta, incipiens a dextero pede; » subdit mox tamen, quod « Subdiaconus genu« flectens, uno Acolytho eum juvante, calciat « illum caligas et sandalia, a dextero pede si« militer inchoando. » De caligis et sandaliis ad usum Episcopi pontificaliter celebraturi, jam plura notavimus, tum in Commentariis ad Romanum Pontificale, tum lib. II, *De codice sancti Evangelii*, etc., cap. VIII.

VI. Ut autem nihil hic omittamus, ex præscripto demum Rubricæ nostri § VIII, calceato Episcopo, « Subdiaconus, et Scutiferi prædicti, » facta scilicet illi profunda reverentia, « recedunt « ad loca sua : Acolythi aptatis in gyrum cappæ « pontificalis fimbriis ad Altare redeunt, » cum debitis scilicet reverentiis, id est genuflexionibus, « ut præsto sint pro paramentis Episcopo « deferendis. Episcopus prosequitur lectionem « Psalmorum, quibus dictis usque ad *Kyrie « eleison*, etc., surgens detecto capite, versus « Altare, dicit orationes; » id est, ut ait Bauldryus, dictis Psalmis cum Antiphona, surgit, dat biretum secundo Diacono, et versus Altare manibus junctis, et nudo capite, dicit *Kyrie eleison*, preces, et orationes.

§ IX.

Lectis Psalmis et Orationibus usque ad Orationem, quæ pro lotione manuum dicitur exclusive, Episcopus, deposita cappa, incipit legere, vel memoriter dicere Orationes, quæ pro paramentis induendis ordinatæ sunt, dicendo singulas Orationes ad singula paramenta, cum illis induitur, excepta Oratione, quæ dicitur ad manipulum, quæ statim post alias dicenda erit, cum dici non possit eo tempore, quo accipit manipulum.

§ X.

Cum Episcopus exuit cappam, dicet Orationem *Exue me*, *Domine*, etc., dicta per eumdem Oratione *Da*, *Domine*, etc., pro lotione manuum, extractisque ei per assistentes Diaconos annulis, lavat manus; et tunc Laici tantum, et Clerici omnes, præter Canonicos et Prælatos, debent genuflectere, nisi adesset Legatus, aut alter dignior Episcopo, quo casu non debet permittere ut genuflectant.

COMMENTARIUS.

I. Ritus in paragraphis hisce descriptos enarrat Crassus, lib. II, cap. I, his verbis : « Finita « per Celebrantem semper sedentem Psalmo- « rum, versuum, et orationum omnium a prima « usque ad ultimam lectione, ipse jam calciatus « deposita cappa sedens in rocchetto lavat ma- « nus, ut supra, pro quo actu si qui aut Clerici, « aut Laici genuflectere usque ad terram vellent, « præsente Legato, ipse ob reverentiam Legati « indicet modesto nutu, se id nolle, ideoque « moneat, ut surgant a genuflexione. Absente « vero Legato, hujusmodi genuflexiones maxime « nobilium virorum ostendat non velle, tamen « patiatur cum modestia fieri. » Addit mox etiam Crassus, quod si Episcopus vellet Orationes paramentorum erectus stans legere, tunc nulli de Clero, sive populo assurgant, meliusque est, ut sedens legat omnes Orationes. Licet autem, ex præscripto nostri § IX, in arbitrio Episcopi sit « legere, vel memoriter dicere Oratio- « nes, quæ pro paramentis induendis ordinatæ « sunt, » decentius tamen esse videtur, ut ipsas Orationes memoriter recitet, quam ex libro, cum hoc sit valde incommodum, et ipsi, et Ministris suis, ut notat Bauldryus.

II. Ex Pontificali Durandi, qui floruit sæculo XIII, « Pontifex calciatus finitis præmissis « Psalmis, et dicta prædicta Antiphona, » quæ scilicet ad præparationem Missæ dici assolet, « surgens stans junctis ante pectus manibus, « dicit preces solitas, et Orationem *Aures tuæ* « *pietatis*, etc., et alias consuetas : quibus « dictis, deponit cappam, vel superpelliceum, « si illud portat, remanens in camisia linea, « quam semper celebrare volens, sive sit sæcu- « laris, sive religiosus, super communes vestes « habere debet. Et tunc eo iterum super faldi- « storium residente, Diaconus tobalea circa ejus « collum circumducta, pectit decenter, et levi- « ter caput ejus, vel si necesse sit, Capellanus « ejus vice hoc agat. » Plura in hunc ritum notat idem Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali, libro IV, cap. III, ubi de capitis compositione, et manuum lotione celebraturi Episcopi agit; sed ut prosequamur ritum in ejus Pontificali descriptum, ita mox Auctor ipse subjungit : « Quo facto, unus Aco- « lythus genuflectens, aliam tobaleam super « genua Pontificis extendit, et Pontifex detra- « ctum annulum, quo communiter utitur, por- « rigit Capellano servandum. Et mox ipse Ca- « pellanus, utramque pelvem accipiens, fundit « aquam flexis genibus super manus ejus, assi- « stentibus interim Diacono a parte dextera, et « Subdiacono a sinistra, et tobaliam ipsam te- « nentibus hinc et inde. »

III. Constat plane ex recitato loco Pontificalis Durandi, prædictam lotionem manuum Episcopi Missarum solemnia celebrantis solius ejus Capellani ministerio peragi consuevisse. Pompa solemnis laici Magistratus, ac Nobilium Civitatis, qui ex præscripto Cæremonialis, et consuetudine complurium insignium Ecclesiarum adhiberi solent ad lavandum Episcopo manus, nonnisi a pontificiæ Capellæ ritu manavit, uti addiscimus ex Augustino Patricio, cujus verba nos suo loco descripsimus. Porro nec puto Capellæ pontificiæ ritum ita esse antiquum, nam ut alios Romanos ordines omittam, in ordine VI, numero X, munus lavandi manum Pontifici ad Acolythum pertinebat, in Ordine vero XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LIII, ad Capellanum, cui scilicet pelves cum aqua Acolythus porrigebat. Id quod alii prisci auctores docent.

IV. De manuum lotione juxta ritum nostri Cæremonialis jam supra egimus lib. I, cap. XI.

Ex præscripto autem præsentis hujus § x, cum Episcopus exuet cappam, quam Caudatarius Episcopi, aut alius Capellanus deponet in aliquo congruo et occulto loco, dicet Orationem, *Exue me, Domine*, etc., et dicta per eumdem Oratione, *Da Domine*, etc, pro lotione manuum, extractisque ei per assistentes Diaconos annulis, lavat manus, sedens scilicet: et tunc Laici tantum, et Clerici omnes, præter Canonicos, et Prælatos, si qui aderunt, debent genuflectere, nisi scilicet adesset Legatus, quo casu non debet permittere Episcopus, ut genuflectant, quemadmodum etiam docet Crassus, cujus locum paulo superius descripsimus. Porro ex antiquo ritu dicendæ sunt ab Episcopo celebraturo Orationes, quæ pro paramentis induendis ordinatæ sunt, earumque varias formulas pro varietate Ecclesiarum legere est apud Georgium lib. I, *De liturgia Romani Pontificis;* et apud Martenium, lib. I, *De antiquis Ecclesiæ Ritibus*, cap. IV, articulo XII, ubi varios antiquos Ordines pontificales, ac Rituales recenset, in quibus ipsæ descriptæ sunt.

§ XI.

Cum vero sumitur aqua ex abaco pro lotione manuum Episcopi ab aliquo Nobili viro, poterit fieri prægustatio illius a Ministris, vel Scutiferis illam suggerentibus, ut in cap. XI, § XI, lib. I, dictum fuit. Sed si ipsi portantes aquam non sint ex Nobilibus civitatis, sed ex Scutiferis, seu Familiaribus Episcopi, non utique ea forma portabunt, prout dicti Nobiles, sed dextera manu urceum cum aqua, sinistra vero lancem, et cum fuerint ante Episcopum genuflexi, infundunt pauculum aquæ super labio ipsius lancis, eamque, præsente Episcopo, degustant, tum aquam, supposita lance, super manus Episcopi infundunt: Presbyter autem assistens porriget Episcopo mantile ad tergendum manus; quibus tersis, reponuntur ei annuli ab eodem Presbytero assistente; et hæc forma lotionis manuum servatur semper, quando Episcopus intra Missarum solemnia, et in aliis quibusdam sacris actibus publice lavat manus.

COMMENTARIUS.

I. Idem hic ritus, qui in hoc § continetur, enarratus jam fusius ac luculentius fuit libro I, cap. XI, § XI, et sequenti, ubi etiam cæremoniæ præscribuntur, quæ servandæ sunt in lotione manuum, quum scilicet celebraturus esset S. R. E. Cardinalis, vel Archiepiscopus, aut Episcopus valde insignis; possent enim tunc, ut ibidem edicitur, ad hujusmodi ministerium ablutionis manuum ipsius Celebrantis invitari aliqui ex Magistratu, vel Proceribus, et Nobilibus Viris illius Civitatis, qui velo sericeo circum spatulam extenso, duas argenteas lances, si commodum erit, vel bacile, et buccale, cum aqua odorifera, extremitate ejusdem veli coopertas, suo tempore ministrent, præeunte Clavigero, seu Mazzerio cum clava argentea, si sit Cardinalis; quo casu, convenire etiam dicitur, prægustationem dictæ aquæ fieri apud abacum a Ministris, vel Scutiferis, illam ipsi Nobili exhibentibus; omnesque prædicti, sive ex Familiaribus Episcopi, sive ex Nobilibus civitatis sint, eundo, et redeundo genuflectent usque ad terram ante Altare, ante Legatum, si adsit, et ante Episcopum; sed præsente Legato Cardinali, itemque Cardinali non Legato, vel Metropolitano, non ita profunde genuflectere debent.

II. Notatur præterea ibidem, nempe § XI, quatuor Ministros adhibendos esse ad lotionem manuum Episcopo, incipiendo a juniori, seu minus digno, unumquemque per ordinem vice sua; quia scilicet quater in Missa solemni Episcopus lavat manus; primo antequam capiat paramenta; secundo statim post lectum Offertorium; tertio post incensationem Oblatorum; quarto et ultimo post Communionem. Desumptam autem esse et hanc Cæremoniam a

pontificia Capella, docet nos Augustinus Patricius lib. II, sectione I, cap. XIII, « Advertat « Cæremoniarius, » inquit, « ut incipiat a minus « digno de quatuor nobilibus laicis, qui debent « aquam deferre, ita quod nobilior sit ultimus. » Sed de hoc ritu vide ea, quæ diximus supra lib. I, in Commentariis ad ipsos paragraphos XI et XII capitis XI.

III. Non omittendum hic tamen illud, supervacaneam omnino esse quamcumque aliam lotionem manuum, quæ passim ac perperam fieri solet contra rationem et ritum in libris Cæremonialibus præscriptum, post Missam, quæ vel cum pontificalibus indumentis, vel sine illis celebratur. Lotio quippe, quæ in hujusmodi Missis fit post Communionem, respondet illi, quæ a simplicibus Sacerdotibus fit in Sacristia post Missam. Corrigendus est itaque hic error a sacrarum Cæremoniarum Magistris, sicut et alii complures, quos contra regulas Cæremonialis, atque apostolicas et canonicas Constitutiones suo ipsi arbitrio non semel fovent, atque vigere sinunt, vel fœda assentatione, vel quia sacras cæremonias ignorant, quibus, ut suo loco dictum est libro I, capite V ubi de Magistris cæremoniarum, eorumque officio agitur, deberent juge studium suum impendere, quo omnia vel minutissima quæque rite, et secundum præscriptas regulas Cæremonialis peragantur.

IV. Quod autem hunc nostrum spectat § cum sumitur aqua ex abaco pro lotione manuum Episcopi ab aliquo viro nobili, poterit fieri prægustatio illius ad abacum a Scutiferis eam suggerentibus, ut jam supra, lib. I, dictum fuit, loco citato. Sed si ipsi portantes aquam non sunt ex Nobilibus civitatis, sed ex ipsis Scutiferis, seu Familiaribus Episcopi, non utique ea forma portabunt, prout isti Nobiles, sed dextera manu urceum cum aqua, sinistra vero lancem; et cum fuerint ante Episcopum genuflexi, infundunt paululum aquæ super labium ipsius lancis, eamque præsente Episcopo degustant, tum aquam, supposita lance, super manus Episcopi infundunt, Presbytero assistente mantile ad tergendum manus Episcopo porrigente, eisque tersis, annulos in digitos ejus immittente. Atque hæc forma lotionis manuum servatur semper, quando Episcopus intra Missarum solemnia, et in aliis sacris quibusdam actibus publice lavat manus, uti in hoc nostro paragrapho edicitur, in quem nonnulla observat Bauldryus parte V ubi enarrat lib. II nostri Cæremonialis, cap. VIII, num. XV, quæ tamen vix nostro Cæremoniali concinunt.

V. Plura sane de ipso lotionis ritu, una cum alio illo prægustationis aquæ faciendæ apud abacum a Ministris, vel Scutiferis, qui illam juxta morem Ecclesiarum Magistratui, seu Nobilibus viris exhibebunt lavandarum gratia manuum Episcopi Missarum solemnia celebrantis, lib. I, cap. XI, diximus. Verum notandi sunt, et arguendi negligentiæ quidam cæremoniarum Magistri, qui ritum ipsum prægustandæ aquæ a Cæremonialibus alias libris præscriptum, negligendum sinunt, sicut et alios complures ritus, præsertim vero illum, de quo supra lib. I, cap. VI, § III, facta est mentio, ut nimirum in pontificalibus Missis adsit Sacrista apud Altare in cornu Epistolæ, cum Oblata erunt afferenda, ut prægustet scilicet de Hostia, vino, et aqua, porrigente Diacono. Vide quæ nos ibidem notavimus, non omittentes hoc loco et illud subjungere, servari hodie hunc ritum in Regum mensis, in quibus Aulici, qui eisdem inserviunt, vinum et aquam, quæ propinaturi sunt Principes, genuflexi prius prægustant.

§ XII.

Statim lotis manibus adsint Acolythi præfati, qui afferunt ex Altari paramenta Episcopi per ordinem, unus post alium, videlicet, amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam, pluviale, et mitram, quibus induitur Episcopus per Diaconum a dexteris et Subdiaconum, a sinistris paratos, ut supra, hoc modo, videlicet : Diaconus et Subdiaconus, capientes singula hujusmodi paramenta de manibus Acolythorum, quisque eorum a latere suo adjuvat vestiendo Episcopum; sed principaliter Diaconus omnia operatur ; Subdiaconus vero solummodo coad-

juvat, ubi opus est; et primo offerunt Episcopo amictum osculandum in medio, ubi est designata parva crux, quam in parte prius osculatur etiam Diaconus : mox illum diligenter aptant circa collum Episcopi, ita ut vestium summitates, quæ vulgo collaria vocantur, omnino tegat, deinde cordulas ex eo pendentes post tergum ductas, ante pectus reductas, stricte colligant.

COMMENTARIUS

I. Omnia pene, quæ in hoc, et sequentibus capitis hujus paragraphis continentur, repetitio eorum sunt, quæ in multis capitibus I libri præscripta reperiuntur. Nostro huic § quo edicitur, ut statim ac Episcopus lavit manus, « adsint « Acolythi præfati, qui afferunt ex Altari para- « menta Episcopi per ordinem, » etc., concinit Crassus lib. II, cap. I, ita inquiens : « Loto Ce- « lebraturo, illico adsint omnes Capellani, alius « alium sequentes per longam lineam ante fa- « ciem Cardinalis, sicque ipsius paramenta or- « dinate, sicut super Altari posita sunt, por- « tantes, ut supra, quæ sigillatim Diaconus, et « Subdiaconus accipientes de manibus illorum, « imponunt Calebraturo stanti, ex quibus oscu- « landa offerunt, amictum, crucem pectoralem, « et stolam, et non alia. » Quod autem supra lib. I, cap. XII, § XV, præscriptum est, ut « in « Ecclesiis, ubi esset Secretarium, sive locus, « ubi Episcopus paretur, paramenta prædicta « possent ibi præparari, non autem super Al- « tari ; » intelligendum puto de Altari Ecclesiæ utpote a Secretario remoto, nam alias Rubrica hujus § præsentis perspicua est, mandans desumenda esse paramenta pontificalia ab Altari Secretarii, ubi induitur Episcopus solemniter postea in Ecclesia celebraturus.

II. Debent autem prædicti Acolythi, ubi ex Altari paramenta Episcopi afferunt, prius Altari genuflectere, quam paramenta capiant; quibus sumptis, facta iterum genuflexione, accedunt ad sedem Episcopi cum iis, advertentes etiam, ut dum deferunt paramenta, partes anteriores ipsorum habeant extra se, posteriores versus seipsios, uti libro I, non uno in loco dictum fuit (dempta scilicet stola, cujus partem exte-

riorem, ubi est crux, portant versus se), ut ea facilius et decentius Ministri sacri accipere, et Episcopum induere possint. Episcopus autem, uti notat Bauldryus, tunc sibi ipsi biretum deponit, et tradit servandum in loco, ubi posita est cappa illius, non enim eo opus est amplius, nisi post Missam, licet alii contrarium faciant, et quidem contra Cæremoniale, dicens enim Orationes ad paramenta stare nudo capite debet.

III. Advertere quoque et illud debent Acolythi, ut paramenta ipsa ex Altari afferant modeste, et decenter ambabus manibus, quæ eis per Ministrum aliquem, sive per secundum Cæremoniarium traduntur per ordinem. Induitur autem iis Episcopus per Diaconum a dexteris, et Subdiaconum a sinistris paratos, præsente, et inspiciente Cæremoniario, cum debitis reverentiis modo scilicet in hoc § ita præscripto : « Diaconus et Subdiaconus capientes singula hujusmodi paramenta de manibus Acolythorum, « quisque eorum a latere suo adjuvat vestiendo « Episcopum, sed principaliter Diaconus omnia « operatur; Subdiaconus vero solummodo coadjuvat ubi opus est. » Ergo amictum ii primo offerunt Episcopo, osculando in medio, ubi designata est parva crux, quam in parte prius osculatur etiam Diaconus, mox illum capiti Episcopi imponunt, diligenter aptant circa ejus collum, ita ut vestium summitates, quæ vulgo collaria vocantur, omnino tegat, deinde cordulas ex eo pendentes post tergum ductas, et ante pectus reductas, stricte colligant.

IV. Tradit hæc quidem § noster; ex Pontificali autem Durandi, lotis ab Episcopo, ac tersis manibus, « Diaconus imponit amictum super « caput ejus sedentis, et tunc ipse facto ante se « Crucis signo, se erigens super scabellum « stans alligat amictum. » Vide quæ de amictu dicimus supra, lib. I hujus operis, et in opere *De Codice sancti Evangelii atque servatis*, etc., lib. II, cap. IX.

§ XIII.

Accipiunt deinde albam, eamque circa collum, humeros, et brachia distendunt, et aptant. Tertio loco cingulum, quo albam constringunt, incipientes a tergo, et ante corpus illam religantes; tum albæ extremitates circumcirca Acolythi sublevant, et aptant, ita ut æqualiter defluat, et vestes contegat.

§ XIV.

Diaconus postea, sumpto cruce pectorali, eamque etiam in parte prius osculatam ipsi Episcopo osculandam præbet, et ejus collo imponit, ita ut ante pectus pendeat : stolam deinde etiam in parte deosculatam, Episcopo deosculandam offert, eamque super ejus humeros applicat, ita ut nec ejus collum tegat, nec transversa sit in modum crucis, sed æqualiter ante pectus pendeat : quod commodius fiet, si ei cordulæ retro et ante sint annexæ, quibus firmari possit, ne huc et illuc vagetur.

§ XV.

Demum Diaconus et Subdiaconus imponunt Episcopo pluviale et mitram; deinde recedunt ad scamnum suum; et si Psalmi Tertiæ non sint perfecti, sedet Episcopus expectans, donec perficiantur; quibus finitis, et repetita Antiphona, Subdiaconus, vel alter, cui ex consuetudine Ecclesiæ competit, in habitu, in quo

reperitur, Capitulum cantabit in loco, ubi legi solet Epistola, sibi ipsi librum tenens, dummodo nec Altari, nec Episcopo humeros vertat.

COMMENTARIUS.

I. Juxta memoratum superius Durandi Pontificale, induto Episcopo amictu, « Diaconus et « Subdiaconus a sinistris assistunt, induentes « eum, Capellano juvante, sacris vestibus, juxta « ordinem in præcedenti tractatu positum, ab « Acolythis porrigendis; et quanquam inferio« res Presbyteri debeant orarium, » id est stolam, « in modum Crucis ante pectus reflectere, « in Episcopo tamen decet illius capita recte « anterius deorsum dependere. » Hæc ille; sed ut nos ordinem nostri Cæremonialis sequamur, mandat hic § XIII, ut post amictum indutum jam ab Episcopo juxta ritum superius explicatum, accipiant deinde ipsi Diaconus et Subdiaconus a manibus Acolythi albam, eamque circa collum, humeros, et brachia Episcopi celebraturi distendant et aptent: tertio loco cingulum, ab alio Acolytho allatum, quo albam constringant, incipientes a tergo, et ante corpus illud colligantes. Albæ extremitates, quo æqualiter defluat, et vestes contegat, debent tunc Acolythi sublevare, et aptare, ut idem § XIII præscribit.

II. Accipit postea Diaconus ab alio Acolytho crucem pectoralem, quam etiam in parte prius osculatam ipsi Episcopo osculandam præbet, eamque illius collo imponit, ita ut ante pectus decenter pendeat. Ad stolam quod attinet, in Cæremonialibus ante hoc nostrum editis, ubi ritus describitur præbendi illam Episcopo, nulla fit mentio deosculationis Crucis faciendæ a Diacono, antequam is illam deosculandam tradat Episcopo; sic enim inquiunt : « Offert deinde « Episcopo stolam deosculandam, eamque su« per ejus humeros applicat, » etc. Verum quod ibi desideratur, merito supplet noster § XIV, ubi ita ritum illum enarrat : « Stolam deinde « etiam in parte deosculatam, Episcopo deoscu« landam offert, eamque, » etc. Debet ergo Diaconus accipere stolam ambabus manibus, eamque osculari prope crucem, quæ est in medio, deinde celebraturo Episcopo osculandam in eadem cruce offerre, postea vero super ejus humeros ita applicare, « ut nec ejus collum te« gat, nec transversa sit in modum crucis, sed « æqualiter ante pectus pendeat. » Stolam hoc modo a Celebraturo Missam deferri, est proprium Episcoporum, quia scilicet gestant crucem in pectore, a collo pendentem; alii enim Sacerdotes, ut docent Rubricæ Missalis, stolam aptant ante pectus in modum crucis, ducendo partem, quæ a sinistro humero pendet, ad dexteram, et partem, quæ pendet ad humero dextero, ad sinistram, ita ut pars dextera sit supra sinistram. Ceterum ubi stola collo Episcopi aptatur, ut æqualiter ante pectus pendeat, recte admonet § noster XIV cordulas ei retro et ante debere annecti, « quibus firmari possit, ne « huc et illuc vagetur. »

III. Imposita stola, ex præscripto § XV, « Dia« conus et Subdiaconus imponunt Episcopo « pluviale et mitram; deinde recedunt ad scam« num suum; » cum debitis scilicet reverentiis. Verba illa, « deinde recedunt, » etc., huic § in hoc nostro Cæremoniali adjuncta primum fuere, nam in aliis antiquioribus desiderantur. Episcopo itaque sic parato, recedunt illi cum debitis reverentiis; « et si Psalmi Tertiæ non sint « perfecti, sedet Episcopus expectans, donec « perficiantur. » Ex sententia Bauldryi, sedet Episcopus quidem cum mitra, aliis postea sedentibus, et Presbyter assistens tunc accipit suum pluviale : interim quoque, ut idem mox subjicit, duo Diaconi assistentes, recedentes a sedibus suis, facta prius Episcopo debita reverentia, accedunt ad locum, ubi sunt eorum dalmaticæ, eisque se induunt, accepto prius amictu, super rocchettum, si eo utantur, aut super cottam tantum ex consuetudine. Dum autem prædicti Diaconi parantur, assistunt Episcopo duo alii Diaconi in suo habitu sacro, id est, cum dalmaticis, vel in eorum defectu, duo ultimi Presbyteri, et ibi remanent parati, donec alii jam parati redeant.

IV. Finitis horæ Tertiæ Psalmis, et repetita Antiphona, ex præscripto ejusdem nostri § XV, « Subdiaconus, vel alter, cui ex consuetudine « Ecclesiæ competit, in habitu, in quo reperitur, « capitulum cantabit in loco, ubi legi solet Epi« stola, sibi ipsi librum tenens, dummodo nec

« Altari, nec Episcopo humeros vertat. » Porro juxta ritum a Crasso descriptum lib. II, cap. I, « Episcopus indutus usque ad chirothecas in- « clusive, id est, dalmatica sumpta, ipse accipit « pluviale, et annulum pontificalem, sedensque « accepta pretiosa mitra sic expectet, donec « interim a choro finiantur tres Psalmi pro Ter- « tia, et dum repetitur Antiphona, Subdiaconus « paratus cantaturus in Missa Epistolam, vadit « solus cum Capellano cæremoniarum, qui illi « librum portat ad locum Epistolæ cantari so- « litæ, et ibi accepto libro, quem ipse sibi tenet, « cantat Capitulum. » Quædam hic tradit Crassus, quæ cum nostro § consonant, quædam etiam quæ ipsum illustrant, et quædam tandem quæ ab eo discrepant, ut ejus testimonium legenti patet; sed standum est Rubricæ nostri §.

[Pluviale olim pro indumento sacerdotali habitum est; hinc mos fuit ut dalmaticæ et tunicellæ superindueretur, prout trium ordinum majorum insignia non secus ac planeta, complens. Testis est præter Crassum rubrica in Pontificali Romano hodieque servata. Sic enim se habet in titulo *De expulsione pœnitentium ab Ecclesia in feria quarta cinerum :* « Dum dicitur Nona, « Pontifex more solito accipit sandalia et cetera « paramenta pontificalia usque ad dalmaticam « inclusive, et desuper pluviale coloris violaci. » Et ubi *De absolutione defunctorum* : « Prælatus « qui celebravit apud faldistorium prope altare « deponit planetam, manipulum, et, si placet, « poterit deponere dalmaticam et tunicellam, et « accipit pluviale nigrum. » Cum autem juxta hodiernam disciplinam pluviale potius pro ornamento dignitatis quam pro insigni ordinis sacerdotalis habeatur, et proinde relationem cum dalmatica et tunicella jam non exhibeat, hæc paramenta, disponente Cæremoniali nostro, non debent una assumi, et Pontifex, Missa celebrata, pluviale induturus, dalmaticam et tunicellam prius deponit.]

§ XVI.

Tunc Episcopus surgit cum mitra, surgentibus omnibus, versa facie ad ipsum Subdiaconum cantantem capitulum, et sic stat, donec Cantores cantent Responsorium ultimi versiculi. Finito capitulo, Subdiaconus reddit librum Cæremoniario, et vadit ad locum suum.

§ XVII.

Interea vero duo Acolythi, acceptis duobus candelabris cum cereis accensis, versis invicem faciebus, dummodo nec Altari, nec Episcopo renes vertant, accedunt.

§ XVIII.

Presbyter vero assistens paratus, in eorum medio, tenebit librum supra caput; et finito Responsorio, Episcopus, deposita tunc mitra, stans, ut erat, cantat in tono festivo, *Dominus vobiscum*, et Orationem; et dicto per chorum, *Benedicamus Domino*, ipse Episcopus, deposito pluviali, a Diacono et Subdiacono induitur Tunicella, qui constringunt cordulas hinc inde super humeros positas, et deinde eodem modo dalmaticam.

COMMENTARIUS.

1. Quod in nostro XVI § edicitur, eisdem ferme verbis enarrat Crassus libro II, cap. I, ubi postquam dixit cantandum capitulum Tertiæ a Subdiacono, ita statim subjungit : « Pro quo Cardi-

« nalis cum mitra surgit, surgentibus omnibus, « versa facie, non ad Altare, sed ad ipsum cantantem, sic stans, donec Cantores cantant Re« sponsorium ultimi versiculi. » Addit tum etiam ea prorsus verba, quæ in ipso § XVI habentur, itemque postea duos nostros sequentes paragraphos verbis hisce describit : « Interea « vero Capellani, acceptis duobus candelabris « de abaco inter Altare, et Cardinalem, hinc « inde adstant Cardinali versis invicem faciebus, « in quorum medio est Capellanus cum libro, « versis humeris ad Altare; et finito Responso« rio, Cardinalis, deposita tunc mitra, stans, ut « erat, versa facie ad populum, cantat, *Domi« nus vobiscum*, tum versus Altare, *Oremus*, ac « Orationem. »

II. Sed ut paulo accuratius paragraphos nostros XVII et XVIII enucleemus, finito capitulo, Subdiaconus reddit librum Cæremoniario seu Ministro, et factis debitis reverentiis tam Episcopo quam Altari, redit ad locum suum; et interim duo Acolythi, comite Cæremoniario, sumptis duobus candelabris cum cereis accensis, accedunt ante Episcopum cum debitis genuflexionibus, et ibi versa sibi invicem facie, modo nec Altari, nec Episcopo terga vertant, stant, ut ad Vesperas. Presbyter vero assistens paratus ante Episcopum, in eorum medio, assistentibus etiam hinc inde Ministris de libro, et candela, ut ait Bauldryus, tenebit librum supra caput; et finito Responsorio, Episcopus, deposita tunc mitra, quam ei scilicet aufert secundus Diaconus assistens, stans, prout erat, cantat in tono festivo, *Dominus vobiscum*, et Orationem. Et dicto per chorum, *Benedicamus Domino*, ipse Episcopus, deposito pluviali (in editis ante hoc nostrum Cæremonialibus legitur, « depo« sitis pluviali et mitra »), a Diacono et Subdiacono induitur tunicella, qui constringunt cordulas hinc hinde super humeros ejus positas, et deinde eodem modo dalmatica, ipso Episcopo semper stante, et nudo capite. Porro quod in antiquioribus Cæremonialibus legitur, « depositis pluviali et mitra, » verbum « et « mitra » supervacaneum est, ideoque in nostro hoc Cæremoniali ablatum, quia scilicet, deposita jam prius fuerat mitra, uti constat ex ipso § XVIII : « Deposita tunc mitra stans, ut erat, « cantat, » etc.

[De versiculo *Fidelium animæ*, etc., post *Benedicamus Domino* pro conclusione Tertiæ nullam in rubrica nostra reperies mentionem. Si autem adeas § X, cap. XIV, ubi Ordo terminandi Matutini et Missæ inchoandæ in nocte Nativitatis Domini minutissime recensetur, clarius adhuc patebit hunc versiculum omittendum esse. « Re« petito *Dominus vobiscum*, dum chorus cum « organo prosequitur lente *Benedicamus Do« mino* et *Deo gratias*, ipse deposito pluviali « stans accipit tunicellam, » etc. Nec mirum. Ecclesia defunctorum semper memor pro eis in quolibet officio orare solet. Dum autem unaquæque hora ab aliis horis pro distincta et separata, prout officium independens, haberi debeat, Missa, cui semper aliqua hora quasi pro præparatione prælusit, hanc horam sequitur quin precatio præcedens absoluta censeatur, sed ei se conjungens, quasi unum officium ex duobus coalescat; in decursu autem Missæ pro defunctis orabitur. « Hic versus, » inquit Gavantus sect. V, cap. XXII, Commentariorum in rubricas Breviarii, « non dicitur post horam « si aliud sequatur, ut vel Missa.... vel officium « parvum B. M., septem Psalmi, Litaniæ in quo« rum fine dicitur *Fidelium animæ*, » etc. Fatendum est rubricam XXX Breviarii, num. III, sic se habere : « Qui versus non dicitur post *Be« nedicamus Domino*, ad Primam ante *Pre« tiosa*, etc., neque ad Completorium ante ver« sum *Benedicat*, etc., nec quando post aliquam « horam immediate sequitur Officium parvum « B. M., vel Officium Defunctorum aut septem « Psalmi Pœnitentiales, vel solæ Litaniæ. » Ubi videre est rubricam in hac enumeratione silere de Missa, quam Gavantus recensuit sive concludendo a pari, sive innitendo Cæremoniali Episcoporum. Hinc S. R. C. in Thelesina XXIV aprilis MDCCXLII sic pronuntiavit : « Non est « omittendus in fine cujusvis horæ ℣. *Fidelium « animæ*, quando post eam immediate dicitur « Missa, sed servandus adamussim textus ru« bricæ XXX Breviarii Romani. » Attamen hodiernis temporibus cum eidem S. C. propositum fuisset hoc dubium : Utrum iis diebus in quibus Missa cantatur post Nonam dici debeat vel omitti *Pater noster* et Antiphona occurrens B. M. V. antequam Introitus inchoetur, emanavit decretum sequens in Senen. ad IV, XXVII februarii MDCCCXLVII : « Nihil dicendum, sed statim post « *Benedicamus Domino* Missam inchoandam. »

Quidquid sit de prædictorum decretorum sensu et de regula in Missa conventuali observanda, mihi non videtur ambigendum quid in Missa pontificali talis versus omitti debeat.]

§ XIX.

Tum Episcopus sedet, et imponuntur ei chirothecæ per Diaconum in dextera, et per Subdiaconum in sinistra, manibus illius prius, et mox chirothecis per eosdem deosculatis. Mox surgit Episcopus, et induitur ab eisdem planeta, quæ hinc inde super brachia aptatur, et revolvitur diligenter, ne illum impediat.

COMMENTARIUS.

I. Tradit tandem laudatus toties Paris de Crassis citato lib. II, cap. I in fine, quod quando Tertia hora finita, « cantatur a Choro *Benedi-* « *camus Domino*, et ab Organo respondetur, « *Deo gratias*, ipse, » scilicet Episcopus, « de- « posito pluviali, et annulo, accipit chirothecas « ac planetam, ac sedens mitram ac ultimo an- « nulum pontificalem, et alios communes annu- « los, quos, et quot placuerit super ipsis chiro- « thecis. » Ex Rubrica hujus nostri § postquam Episcopus deposito pluviali, induit tunicellam atque dalmaticam, de quibus jam fuse diximus nostro I tomo Romani Pontificalis, in prolegomenis, et in Commentariis ad titulum XIII, sedet, et imponuntur ei chirothecæ in dextera, et per Subdiaconum in sinistra, manibus illi prius, et mox chirothecis per eosdem deosculatis. Concinit is plane ritus ritui pontificiæ Capellæ, de quo ita scribit Patricius lib. II, sect. I, cap. XIII. « Imponuntur Papæ per Diaconum et Subdiaco- « num chirothecæ, qui ante, et postquam illas « sibi, » id est Papæ, « imposuerint, osculantur « ejus manus et chirothecas. » Ex Pontificali Durandi, « Acolytho chirothecas afferente, Dia- « conus immittit primo unam in dextera manu, « et postea aliam in sinistra, semper enim ille, « vel Capellanus, eas immittere, et detrahere « debent. » Ritum esse antiquum, ut Episcopus in sacris functionibus, ac præsertim celebraturus Missam chirothecis uteretur, jam fuse ostendimus nostro I tomo Romani Pontificalis.

II. Chirothecis indutus, surgit mox Episcopus, et induitur ab eisdem, Diacono scilicet et Subdiacono, planeta, quæ, ut ait hic § noster, « hinc inde super brachia aptatur, et revolvitur « diligenter, ne illum impediat. » Sed hoc hodie non videtur adeo necessarium, non enim hodierna planeta est sicut antiqua, quæ prorsus rotunda erat, totum ambiens hominem a collo usque ad pedes, unicam in medio aperturam habens, per quam caput immittebatur ; qua de causa, ut scite observat eruditissimus Bona Cardinalis libro I *Rerum Liturgicarum*, cap. XXIV, num. VIII, ut Sacerdos operari, ac manibus libere uti posset, eam super brachia revolvere, et complicare debebat. Sic indutos Pontifices et Sacerdotes in priscis Ecclesiarum parietibus urbis Romæ passim cernimus; suntque etiam hodie Græcorum planetæ ejusdem formæ.

III. Sane ad vitandum incommodum, ut idem auctor observat, ex amplitudine et protensione totum corpus cum brachiis circumcludente proveniens, eas paulatim a lateribus scindere, et decurtare cœperunt, donec ad formam, qua hodie utimur, redactæ sunt. Notat vero et illud Lindanus in sua *Panoplia Evangelica*, lib. IV, cap. LVI, nostræ ætatis, et superiorum aliquot pauculorum sæculorum casulam, seu planetam, vix esse illius priscæ dimidium : « Tam enim « nunc est accisa, decurtata, atque aliam prope « in speciem deformata, ut si cum illa sua « prisca, unde defluxit, atque degeneravit, « componatur, vix suum tueatur nomen. » Videsis et quæ de casula scripsimus nos citato I nostro tomo Romani Pontificalis, tum scilicet in Prolegomenis, tum etiam in Commentariis.

IV. Insuper quod planeta olim totum involveret Sacerdotum sua amplitudine, inde ortus est usus, ut a Ministro elevatur, cum Sacerdos Hostiam, et Calicem elevat, quæ praxis antiquitus necessaria, ne pedibus obversans flectenti genua impedimento esset, adhuc perseverat, tametsi, cessante causa, superflua sit, uti idem Bona Cardinalis notat. Hinc etiam permansit et

usus, quem pauci fortassis intelligunt, ut in Quadragesima, aliisque diebus jejuniorum, quibus Ministri utuntur planetis, complicatæ sint a parte anteriori, quod olim propter ipsam earum amplitudinem necessarium erat, ut expediti essent ad ministrandum; sicque paulatim introductum est, ut Diaconus, cujus in Missa potissimum est ministerium, planetam exuat, ejusque loco stolam latiorem accipiat; quod ævi recentioris est, nam Ordo Romanus non exui planetam, sed elevari mandat: « Diaconi, » inquit, « levant planetas in scapulas. » Atque hæc adnotare libuit, occasione a nostro § arrepta, qui ad antiquam planetæ formam videtur alludere. In Capella autem pontificia veterum rituum tenacissima Diaconus hodieque pontificali Missæ inserviens, non stolam quidem latiorem, sed planetam plicatam adhibet in modum stolæ latioris.

§ XX.

Si Episcopus pallio uti possit, et eo die uti conveniat, affertur per aliquem Subdiaconum ex Altari ambabus manibus velo aliquo supposito, quod Diaconus capiens Episcopo offert osculandum in cruce posteriori; et advertat, dum illud capit, ut partem duplicem pallii capiat dextera manu, simplicem vero sinistra; et dum illud imponit, Subdiaconus manu dextera elevat partem, quæ a tergo pendere debet, illudque aptant, ut humeros Episcopi æqualiter ambiat, et pars duplex pallii ponatur super sinistro humero Episcopi. Quo facto, idem Diaconus capit unam ex tribus spinulis per aliquem Acolythum allatis, videlicet pulchriorem, eamque infigit cruci anteriori pallii ante pectus existenti, aliam in cruce sinistri humeri, tertiam Subdiaconus infigit cruci posteriori, quæ omnia ita infigantur, ut tertio transeant per crucem, in qua sint ocelli tres, seu ansulæ tres sericæ ejusdem coloris nigri, ita tamen, ut nec crucem, nec pallium perforent, neque planetam tangant, et gemmæ spinulis appositæ remaneant ad dexteram infigentis.

§ XXI.

Tum sedenti Episcopo imponitur per Diaconum mitra pretiosa sumpta de manibus Capellani de illa servientis, Subdiacono vittas elevante.

§ XXII.

Demum imponitur per Presbyterum assistentem annulus pontificalis annulari digito dexteræ manus Episcopi, annulo prius, et manu postea deosculatis. Episcopo parato, accedunt ad eum Archidiaconus, et alter Diaconus, seu duo digniores Canonici Diaconi parati dalmaticis, qui ei a lateribus assistunt a principio.

COMMENTARIUS.

I. Egimus de pallio nos tum in nostris ad œcumenicas Synodos commentariis, tum in commentariis illis, quibus Romanum Pontificale illustravimus, præsertim tomo I, in prolegomenis, tum supra lib. I hujus Cæremonialis, cap. XVI, tum etiam in opere, *De Codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. XXI. Sed hisce omissis, ritus in hoc § XX descriptus, magna ex parte de

sumptus est a Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Augustino Patricio, qui libro II, sect. I, cap. XIII, hæc habet : « Unus Subdiaconorum « apostolicorum pallium de Altari velo cooper- « tum apportat, quod Diaconus ab ipso acci- « piens crucem posteriorem pallii Papæ osculan- « dam porrigit; deinde illud, juvante Subdiacono « Latino, imponit eo modo, ut pars duplex super « sinistro humero maneat, inde portantur tres « spinulæ, quarum unam pulchriorem Diaconus « cruci anteriori pallio infigit, aliam cruci super « humerum sinistrum, et tertiam infigit Subdia- « conus cruci posteriori. » Eadem plane sunt, quæ in ipso nostro § XX præscribuntur, sicut et hæc, quæ statim sequuntur : « Sunt autem hujus- « modi spinulæ taliter infigendæ, ut tertio cru- « cem pertranseant, pallium autem non per- « forent, neque planetam tangant; quodque « gemmæ spinulæ maneant ad dexteram infi- « gentis. »

II. Pallium quidem est proprium Archiepi- scoporum ac Patriarcharum indumentum, quod tamen peculiari privilegio a Summis Pontifici- bus concessum etiam aliquando Episcopis fuit, ideoque in nostro § XX edicitur, « ut si Episcopus « pallio uti possit, et eo die uti conveniat, » etc. Non omni die utendum esse pallio, sed « præ- « scriptis quibusdam diebus, qui in privilegiis « Ecclesiæ Metropolitanæ exprimi solent, » jam supra lib. I, cap. XVI, § III, nostrum Cæremo- niale edixit; illud præterea § IV adjungens, « quod si non reperiantur expressi, » ipsi nimi- rum dies, quibus utendum est Pallio, « recur- « rendum erit ad communem consuetudinem, « quæ est, ut eo utatur diebus infrascriptis, « videlicet Nativitatis Domini nostri Jesu Chri- « sti, » etc., ut jam ibidem ad ipsum § IV videre est. Porro cum de pallio, et ejus forma, ac modo induendi, citato capite XVI libri I, et alias etiam abunde dixerimus, unum illud hoc loco notabimus, ea verba, quæ ad finem nostri § XX leguntur : « Quæ omnia ita infigantur, ut tertio « transeant per crucem, in qua sint ocelli tres, « seu ansulæ tres sericæ ejusdem coloris nigri, « ita tamen, ut nec crucem, nec pallium per- « forent, » etc., adjuncta primum fuisse in hoc nostro moderno Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, nam alias in Cæremonialibus ante ipsum editis locus ille sic legebatur : « quæ omnia ita « infigantur, ut tertio transeant per crucem, « non tamen pallium perforent, » etc., ubi vi- des, verba illa, « in qua sint ocelli tres, seu an- « sulæ tres sericæ ejusdem coloris nigri, » om- nino desiderari.

III. Imponi pallium Episcopo super planetam, abunde ostendimus supra lib. I, in Commenta- riis ad caput XVI; interdictus est enim a sacris Canonibus illius usus extra Missarum solemnia, et extra Ecclesiam. Hinc Joannes VIII, Pontifex Maximus, in Concilio Ravennæ celebrato anno DCCCLXXVII, can. III, statuit, ut « quicumque « Metropolitanorum per plateas, vel in Litaniis « uti pallio præsumpserit, et non tantum in præ- « cipuis festivitatibus, et ab Apostolica Sede « indictis temporibus ad Missarum solummodo « solemnia, careat illo honore. » Ceterum, non- nisi a Secretario ad Altare, et in reditu ab Altari ad idem Secretarium post Missarum solemnia Metropolitanos uti pallio potuisse, ex eodem Joanne VIII addiscimus, qui hac lege antiquæ consuetudini conformi pallium concessit Wa- loni, Metensi Episcopo, cui ita scripsit : « Sub « ea videlicet ratione concedimus Fraternitati « tuæ, ut a Secretario usque ad sacrum Altare, « et ab Altari usque ad Secretarium, sicut prisca « extitit palleatis consuetudo, indui debeas. » Ubi nota, Secretarii locum antiquum esse in Ec- clesia, in eoque consuevisse Pontifices una cum aliis pontificalibus vestibus indui, et deinde ad Altare prodire.

IV. Pallio imposito juxta ritum in § XX de- scriptum, cujus crucem deosculabitur Episco- pus, sicut facere solet in aliis paramentis, in quibus crux affixa est, licet nulla de eo ritu ha- beatur mentio, deinde sedenti Episcopo, ex § XXI « imponitur per Diaconum mitra pretiosa, « sumpta de manibus Capellani de illa servien- « tis, Subdiacono vittas elevante, » id est, ut ait Bauldryus, secundo Diacono assistente. Impon- itur demum per Presbyterum assistentem annu- lus pontificalis annulari digito dexteræ manus Episcopi, annulo prius et manu postea deoscu- latis, ut ait § XXII, ex cujus etiam præscripto, Episcopo omnibus paramentis sacris induto, « accedunt ad eum, » cum debitis scilicet reve- rentiis, « Archidiaconus, et alter Diaconus, seu « duo digniores Canonici Diaconi parati dalma- « ticis; » recedunt autem, facta scilicet prius Episcopo debita reverentia, duo illi Diaconi pa- rati, qui paulo ante accesserant ad Episcopum,

De mitra, et annulo pontificali imponendo Episcopo celebraturo, postquam scilicet indutus est pallio, si eo utatur, et eo die, quo celebraturus est Missarum solemnia, uti conveniat, ita legitur in Cæremoniali Capellæ pontificiæ, lib. II, sect. I, cap. XIII. « Deinde ipse Diaconus Papæ mitram « imponit. Accedit interim primus Episcoporum « Cardinalium assistens, et imponit Papæ jam « mitram tenenti annulum pontificalem, et alios, « quos Papa voluerit, cujus manum osculatur. » Plurium etiam annulorum meminit in suo Cæremoniali Crassus, unius autem Durandus in suo Pontificali, ubi ita inquit : « Capellanus pluviali « indutus, » id est, Presbyter assistens, « immittit ejus digito annulum pontificalem cum « osculo manus, quam semper debet osculari, « illum immittendo, et etiam detrahendo, et generaliter quotiescumque aliquid illi porrigit, « et recipit ab ipso. » Sed de hac re passim scriptores differunt.

§ XXIII.

Diaconus vero, et Subdiaconus recedunt, et capiunt suos manipulos, et antecedente Acolytho Thuriferario cum thuribulo et navicula; ministranteque Presbytero assistente naviculam, Episcopus imponit, et benedicit thus, ut supra in cap. I, lib. II, § de Vesperis solemnibus Episcopo celebraturo dictum fuit. Deinde Episcopus cum suis Ministris, facta reverentia Cruci super Altari in dicto Sacello, seu Secretario existenti, processionali ritu procedunt ad Altare, in quo Missa est celebranda, hoc ordine.

§ XXIV.

Thuriferarius cum thuribulo : deinde Ceroferarii cum candelis accensis medium habentes alterum Subdiaconum paratum tunicella, Crucem deferentem · deinde Clerici, et Beneficiati Ecclesiæ cum suis cottis, bini, et bini incipiendo a junioribus, seu minus dignis. Hos sequitur reliquus Clerus illius Ecclesiæ suo ordine, ita ut digniores semper sint posteriores in Processione. Canonici vero, qui sunt parati, antecedent Episcopum immediate.

COMMENTARIUS.

I. Ubi accessere ad Episcopum duo assistentes Diaconi dalmaticis induti, recedunt Diaconus et Subdiaconus, et capiunt suos manipulos, et accedente Thuriferario cum thuribulo et navicula, ac ministrante Presbytero assistente naviculam, imponit Episcopus, et benedicit thus, juxta ritum superius præscriptum hoc eodem lib. II, cap. I, § XII, estque is ritus pontificiæ Capellæ, de quo Patricius lib. II, sectione I, cap. XIII, ita inquit : « Post hæc Episcopo Cardinali assistente et ministrante, Pontifex po- « nit incensum in thuribulo dicens : *Ab illo « benedicaris,* » etc. Meminit et ejus ritus in suo Pontificali Durandus, quem ita enarrat : « Si Pontifex longe ab Altari induitur, » id est, in Secretario, « Capellanus tunc ei cum osculo « manus cochlear thure porrigit, quod ille cum « Crucis signo in thuribulo mittit, dicens : *In « cujus honore cremaberis, ab illo benedicaris.* Si vero juxta Altare induitur, sufficit illud « demum facta Confessione in thuribulo poni, « priusquam dicat : *Deus tu conversus,* » etc.

II. Ex præscripto nostri § XXIII, posito et benedicto incenso in thuribulum, deinde Episcopus cum suis Ministris facta reverentia Cruci super Altari in dicto Sacello, seu Secretario existenti, processionali ritu procedunt ad Altare, in quo Missa est celebranda, hoc ordine in § XXIV descripto : « Thuriferarius cum thuribulo : « deinde Ceroferarii cum candelis accensis, me-

« dium habentes alterum Subdiaconum paratum « tunicella, » sine manipulo tamen, « Crucem « deferentem : deinde Clerici, et Beneficiati Ec- « clesiæ cum suis cottis, bini et bini, incipiendo « a junioribus, seu minus dignis. Hos sequitur « reliquus Clerus illius Ecclesiæ suo ordine, ita « ut digniores semper sint posteriores in Pro- « cessione. Canonici vero, qui sunt parati, ante- « cedunt Episcopum immediate ; » hoc modo scilicet : procedunt primum parati dalmaticis, post eos parati planetis, et ultimo loco ii, qui sunt pluvialibus induti.

III. Quantum denique ad § nostrum xxiv admonendum et illud est, quod alias infra § xxvii præscriptum est, ut si scilicet Celebrans fuerit Archiepiscopus, aut Archiepiscopo major, aut habens privilegium, ut Crux ante se deferatur archiepiscopalis, « deferatur ante Canonicos pa- « ratos tantum, non autem ante alios de Clero, « imagine Crucifixi ad ipsum versa. » Sed et de hoc ritu fuse jam alias disseruimus. Advertendum tamen, deferendam esse Crucem archiepiscopalem per Ministrum tunicella paratum, ut est complurium Ecclesiarum mos ; Capituli autem Crucem, quæ ante Clerum defertur, gestandam esse per Clericum cotta indutum. Porro quantum ad Crucem in ipsa Processione deferendam etiam ante Episcopum per Ministrum tunicella paratum, is quidem ritus habebit locum, si Episcopus in Ecclesia sua celebret, quia scilicet in Pontificali Romano ad titulum, *De Officio in Feria quinta Cœnæ Domini cum benedicitur oleum Catechumenorum*, etc., ita legitur : « Et si Pontifex sit Archiepiscopus, vel Patriar- « cha, et in Ecclesia sua, portatur etiam in hu- « jusmodi Processione Crux, » etc. Itaque non præferenda est Crux Episcopo in aliena Ecclesia celebranti ; quo casu, nec ipsa Processio fiet, uti ex Rubrica sequentis § addiscimus.

[In his ultimis verbis quæ de Cruce ante Episcopum præferenda incauto calamo scripsit auctor, aliqua confusio reprehendi potest; nam promiscue de Episcopo et de Archiepiscopo loquitur. Edisseramus ergo clare ea quæ tenenda sunt :

Celebrante Episcopo in propria Ecclesia ad normam præsentis capitis, post Tertiam in Secretario solemniter decantatam, instituitur processio, et Crux per Subdiaconum tunicella paratum præfertur, non ante Episcopum, sed

ante Clerum, ut habet § noster. Celebrante autem Archiepiscopo vel Patriarcha pariter in propria Ecclesia, Crux, quæ est insigne dignitatis talis Prælati, præferri debet ante Canonicos paratos, ut ex § xxvii habebis. Si quæras utrum in hoc posteriori casu præter Crucem archiepiscopalem alia Crux ante Clerum præferri debeat, etsi de hac altera Cruce sileat Ponticale Romanum loco citato, de officio feriæ quintæ in Cœna Domini, sententiam affirmantem quam auctor noster propugnat, conformem reperies decreto S. R. C. in Senen. ad xvi, xii novembris MDCCCXXXI, quod sic se habet : « Servandam « esse dispositionem Cæremonialis lib. II, cap. « viii, § xxiv et xxvii, eo modo ut Subdiaconus « deferens archiepiscopalem Crucem sit para- « tus ; atque Acolythus deferens crucem Capituli « sit cotta indutus, medius tamen inter duos « Ceroferarios cum luminaribus. »

Quis autem debeat esse hic Subdiaconus deferens crucem? utrum ex Canonicis Ordinis Subdiaconalis, utrum ex beneficiatis seu Mansionariis Ecclesiæ assumetur? Non exprimit Cæremoniale. Sed in capite xvi hujusmet libri, § xv, habes in processione die Purificationis præsidente Episcopo facienda, Crucem ante Clerum deferendam esse a Subdiacono planeta super albam induto, id est simplici Beneficiato, nam Canonicus planetam non super albam, sed super rocchettum vel cottam et amictum indueret.

Cum autem Catalanus Episcopo in aliena Ecclesia celebranti hic alluserit, animadvertens in hoc casu locum non esse processioni, abs re non erit adnotare Tertiam non ritu Pontificali, sed more solito a Canonicis cantandam. Hac autem Hora persoluta, Prælatus celebraturus procedet in chorum, sive jam omnibus pontificalibus indumentis paratus, ut Missam statim incipiat, sicut habet decretum in Veliterna ad i, vi septembris MDCXCVIII, sive solis caligis sumptis in sacristia, ut in faldistorio cetera paramenta induat, sicut placet aliquibus recentioribus.]

§ XXV.

Post Canonicos procedet Subdiaconus Epistolam cantaturus gerens librum Evangeliorum clausum ante pectus, in quo includitur manipulus Episcopi; deinde Diaconus ad sinistram Presbyteri assistentis pluviali induti; demum Episcopus cum baculo pastorali in manu sinistra, parte curva baculi ad populum versa, ac dextera benedicens, si sit in sua civitate, vel diœcesi, medius inter Diaconos assistentes paratos. Si autem Episcopus sumpsit paramenta in presbyterio apud sedem, vel in faldistorio, non fit hujusmodi processio; sed procedit Episcopus ad Altare sine Cruce, sine candelabris, et sine Thuriferario, cum solis Ministris paratis, ut supra, et quibusdam aliis.

§ XXVI.

Post Episcopum sequitur Capellanus serviens de mitra, et alii Capellani cum cottis, bini, et bini incedentes.

§ XXVII.

Si vero Celebrans fuerit Archiepiscopus, aut Archiepiscopo major, aut habens privilegium, ut Crux ante se deferatur archiepiscopalis, per Subdiaconum paratum, de quo supra, defertur ante Canonicos paratos tantum, non autem ante alios de Clero, imagine Crucifixi ad ipsum versa.

COMMENTARIUS.

I. Sicut plerique alii Ritus, ita et ii in paragraphis hisce descripti, supra libro I, suis locis, explicati fuere. Quod hic omitti non debet, illud profecto est, antiquissimam esse in Ecclesia solemnem Episcopi Missarum solemnia celebraturi e Secretario ad Altare Processionem, uti inter alios testantur Jacobus Eveillon, Canonicus Andegavensis in libro, *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. v, et Joannes Bona Cardinalis, lib. II *Rerum Liturgicarum*, cap. II, num. I, ubi ex Ordine antiquo Romano duplicem ait fuisse Processionem Sacerdotis ad offerendum Sacrificium euntis, unam scilicet a propriis ædibus ad Ecclesiam; alteram in ipsa Ecclesia, a Sacrario scilicet, seu a Secretario ad Altare; hujusque Processionis meminere passim Ordines Antiqui Romani, inter quos Ordo XII, auctore Cencio, ita inquit : « Intrat Sacrarium... et processionaliter vadit ad « Altare, sicut est moris. » Quod alias Ecclesias spectat, variæ erant ipsarum consuetudines, quas si vellem singillatim describere, nimis in longum Commentarius noster protraheretur. Unam ex his non omittam, quæ est Ecclesiæ Turonensis, quamque ita describit memoratus Jacobus Eveillon, lib. et cap. citato, *De Processionibus ecclesiasticis*.

II. In Ecclesia Turonensi magno splendore et apparatu procedit hæc pompa. Agmen ducit Thesaurarius longo intervallo præcedens, et cereum accensum candelabro argenteo præferens, affectante apparitore, qui turbam submoveat. Sequuntur ordine singulatim incedentes, sed longo ab invicem spatio disjuncti septem pueri symphoniaci, albis et tunicis vestiti, cum singulis candelabris, et cereis ardentibus : his succedunt sex Subdiaconi tunicis quoque, et cetero sui ordinis cultu insignes; quorum unus Crucem sublimem effert, tres deinde Sanctorum Reliquias, duo reliqui libros argenteos inauratos Epistolarum, et Evangeliorum Missalium gestant: tum Diaconus, et Subdiaconus majores ad præcipuum Altaris ministerium accincti : post hos, qui Crucem archiepiscopalem et pastoralem baculum præferunt : extremo loco progreditur Archiepiscopus pontificali ornatu conspicuus, cum duobus assistentibus Canonicis, et totidem Clericis, seu Capellanis, pluviale pontificium ab utraque parte sublevantibus. Hoc ordine procedunt a Secretario in navim Ecclesiæ secundum dexterum chori latus, atque inde per medium chorum ad Altare, exceptis duntaxat pueris Ceroferariis, qui cum summum chorum venerint, ibi ad lineam directi consistunt, quatuor a dextera, tres a sinistra parte; et prætervecto Pontifice, omnes candelabra sua ordinatim disposita in solo ante aquilam pulpiti collocant; atque inde secedentes, duo ad Altare pergunt, reliqui Scholæ Cantorum se adjungunt. Atque hunc procedendi ritum, antonomastice *Ordinem* vocant.

III. Ejusdem Processionis mentionem faciunt Amalarius, lib. III, cap. v; Honorius Augustodunensis, lib. I, cap. VII; Durandus, lib. IV, cap. IV; Rupertus Tuitiensis, lib. I, cap. XXVIII, qui etiam symbolicas et mysticas ejus ritus rationes edisserunt, quas etiam loco citato laudatus Eveillon recenset, et ex parte describit. Ex præscripto Pontificalis Durandi, « Choro in« choante post Introitum, *Gloria Patri*, etc., « Pontifex processionaliter et solemniter ad Al« tare cum Ministris procedit, in qua proces« sione præcedit Thuriferarius, et post eum duo « Ceroferarii, deinde Subdiaconus cum libro « Evangeliorum, et post eum aliquis ferens Cru« cem : post quos sequitur Pontifex, deducenti« bus eum Capellano a dexteris, et Diacono « gerente cambucam, » id est baculum, « a « sinistris, et tobaliam pulchram ante eum te« nentibus. Is vero qui mitram servat, et alii « Clerici superpelliceis induti subsequuntur. In« cipiens autem procedere, inchoat, et cum « Ministris prosequitur ℣. *Adjutorium nostrum* « *in nomine Domini. Introibo ad Altare Dei.* « ℣. *Judica me Deus*, qui totus dicitur cum « *Gloria Patri*. Eis ergo ante Altaris gradus « pervenientibus, Pontifex repetit prædictum « ℣. *Introibo;* et mox dicit ℣. *Confitemini Do*« *mino quoniam bonus.* »

IV. Idem præterea Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. VI, num. XI et XII alterius ritus meminit, qui in ea processione servari solitus erat, nam quatuor Ministri super Pontificem mappulam ferebant, in summitatibus quatuor baculorum colligatam, quos etiam nuncupates

ait Mappularios a mappula illa, quæ etiam diversis figurata mysteriis erat. At vero quidquid sit de vario atque antiquo variarum Ecclesiarum usu, facienda est processio de Secretario ad Altare ab Episcopo Missarum solemnia celebraturo juxta ritum hoc capite nostri Cæremonialis expressum. Ergo, ut in § xxv edicitur, post Canonicos procedet Subdiaconus cantaturus Epistolam portans ambabus manibus librum clausum Evangeliorum ante pectus, in quo ex antiquo ritu, de quo supra lib. I dictum est, includitur manipulus Episcopi; tum Diaconus ad sinistram Presbyteri assistentis pluviali induti; ac denique Episcopus cum baculo pastorali in manu sinistra, cujus pars curva populum respiciat, ac dextera benedicens, si scilicet sit in sua civitate, vel diœcesi; medius inter duos Diaconos assistentes paratos, qui omnes nudo capite incedent, excepto Episcopo, qui mitram gestabit.

V. Post Episcopum sequitur Capellanus de mitra, et alii Capellani cum cottis, bini et bini incedentes, videlicet, ut ait Bauldryus, parte V, ubi enarrat lib. II nostri Cæremonialis, cap. viii, articulo ii, num. iv, Capellanus, seu Minister de baculo a dexteris Capellani de mitra manibus junctis: tum Capellanus de libro, a dexteris Capellani de candela: postea Minister de ampullis a dexteris Ministri de gremiali; et alii si tot sint, bini eo ordine, quem eis Cæremoniarius assignavit. Porro si Episcopus celebraturus Missarum solemnia, sua sumpserit paramenta in Presbyterio ad sedem, vel ad faldistorium, ex præscripto § xxv non fit hujusmodi Processio, sed procedit Episcopus sine Cruce, sine candelabris, et sine Thuriferario, cum solis Ministris paratis, ut supra, et quibusdam aliis. Non autem puto, ex nostro Cæremoniali sublatas laudabiles ac vetustas variarum Ecclesiarum consuetudines, in quibus Episcopi Sacris operaturi in festis majoribus solemniori cum pompa hodieque solent e Secretario ad Altare procedere, præsertim in Ecclesia Lugdunensi, ubi teste eruditissimo Petro Lebrun tomo I, in tractatu præliminari explicationis Missæ, articulo viii, in nota, Archiepiscopus insignis Ecclesiæ Lugdunensis, quadraginta et supra Ministris comitantibus, celebraturus Missam solet ire ad Altare.

§ XXVIII.

Cum Episcopus fuerit prope Altare, salutat exigua capitis inclinatione Canonicos paratos apud eorum sedilia stantes; ipsi vero Canonici faciunt ei profundam reverentiam.

§ XXIX.

Si forte adesset Legatus apostolicus, vel aliquis Cardinalis, aut Archiepiscopus, vel alii Prælati, vel magnus Princeps loci, illos prius debet Episcopus cum mitra salutare, et illi Episcopo aliquantulum assurgentes, denudato capite respondere, præter Cardinalem, qui non debet assurgere, sed tantum discooperire caput.

COMMENTARIUS.

1. Cum in solemni illa processione de Secretario ad Altare, prope ipsum Altare fuerit Episcopus, salutat exigua capitis inclinatione Canonicos paratos jam apud sedilia stantes capite aperto, qui statim et ipsi faciunt ei profundam reverentiam cum inclinatione scilicet capitis, et humerorum. Licet autem Episcopus aliquantulum caput cum mitra inclinet Canonicis, et quidem ab utraque parte chori, incipiendo a digniori juxta regulam traditam, Ministri nihilominus ipsius Episcopi, qui scilicet in ea processione lateribus illius adhærent, multoque magis Capellani, qui Episcopum sequuntur, Canonicos ipsos profundius salutabunt, quam ipse Episcopus. Ceterum si adesset Legatus Apostolicus, vel aliquis Cardinalis, aut Archiepiscopus, sive alii Prælati, vel

magnus Princeps loci, qui scilicet superiorem minime recognoscit, ex præscripto nostri § xxix, illos prius debet Episcopus cum mitra salutare, et illi Episcopo aliquantulum assurgentes denudato capite respondere, præter S. R. E. Cardinalem, qui non debet assurgere, sed tantum discooperire caput, bireto scilicet, non autem pileolo, juxta ritum quem vidi non semel Romæ servari, ubi scilicet solemni et pontificali Missæ cantandæ ab Episcopo aliquis S. R. E. Cardinalis assistit, in suo scilicet titulo; nam alias usus Romæ est, ut in aliis Ecclesiis Episcopo celebranti, et Cardinalem salutanti, is illi assurgat.

II. Quamvis denique hodie Episcopi sacris induti vestibus, ac mitrati, celebraturi Missarum solemnia, non modo Baronem loci ac Magistratum, verum etiam alios inferioris conditionis laicos homines, qui solent solemniis ipsis Missarum assistere, salutent; aliter tamen S. Carolus Mediolanensis Antistes, ac sacrorum rituum peritissimus ea in re se gessit Etenim, ut scribit in ejus Vita Carolus a Basilica Petri lib. VII, cap. xxvi, « cum Episcopus advena post Caroli « mortem Missæ solemnia celebriter agens, mi« tram ab Altari ad thronum rediens deposuis« set, Gubernatoris salutandi gratia, qui erant « extra cancellos, mulier erratum notans, ne « vultus quidem significatione, mitratum Ca« rolum dixit, quemquam extra cancellos salu« tasse. »

§ XXX.

Cum vero Episcopus pervenerit ante infimum gradum Altaris, reddito baculo pastorali Ministro qui de eo servit, et deposita ei per Diaconum mitra, facit profundam reverentiam Cruci super Altari positæ simul cum suis Ministris. Interim recedunt alii Ministri, qui eum illuc usque secuti fuerant, excepto eo, qui de baculo, altero qui de thuribulo serviunt, duobusque Diaconis assistentibus, qui remanent. Episcopus vero habens a dexteris Presbyterum assistentem, et a sinistris Diaconum, et apud eum modicum retro Subdiaconum, qui tunc relinquit librum Evangeliorum in manibus Cæremoniarii, facit cum eis confessionem, junctis manibus, stans aliquantulum inclinatus. Interim cessat sonitus organorum, et chorus incipit Introitum.

COMMENTARIUS.

I. Antequam de ritu nonnihil dicamus, qui in hoc § præscriptus est, supplenda quædam censemus, quæ hoc capite omissa sunt. Ergo cum Subdiaconus ferens Crucem pervenerit ante Altare, eam in aliquo congruo loco deponet, sine ulla reverentia Altari; itemque Ceroferarii candelabra sua deponent super abacum, et ibidem ad Confessionem de more genuflectent; Thuriferarius vero recedet ad partem Epistolæ, ubi etiam genuflectit. His ita dispositis, cum tandem Episcopus pervenerit ante infimum gradum Altaris, reddito baculo pastorali Ministro qui de eo servit, et deposita ei per Diaconum Evangelii mitra stantem a parte Evangelii, quam tradit Ministro de ea servienti, ibidem stanti, facit profundam reverentiam Cruci super Altari positæ, simul cum suis Ministris, quorum soli sacri profunde se inclinabunt, aliis non Canonicis genuflectentibus.

II. Interim recedunt alii Ministri non sacri, qui Episcopum usque ad Altare secuti fuerant, excepto Ministro qui de baculo servit, qui genuflexus manebit ad partem Evangelii in plano, post Ministros sacros, et altero de thuribulo, qui genuflexus ad partem Epistolæ manebit, sicut Ministri de mitra, de ampullis et de gremiali, quod est super credentiam. Ministri de libro et de candela accedent ad partem Evangelii in plano, ibique et ipsi genuflexi manebunt; Diaconi vero duo assistentes, facta reverentia Altari, paululum recedunt, locum cedentes Presbytero assistenti, et Diacono Evangelii, post quos stare debent, dignior scilicet retro post Presbyterum assistentem, qui erit a dexteris Episcopi, et alter

post Diaconum Evangelii, qui eidem Episcopo a sinistris assistit, uti in figura ænea videre est impressa tomo I, in cap. VII, post § III, in qua tamen Ministri inferiores desiderantur. Sed, quidquid de ea re sit, quam alias nos explicuimus, Episcopus tandem habens a dexteris Presbyterum assistentem, et a sinistris ipsum Diaconum Evangelii, et apud eum modicum retro Subdiaconum, qui tunc relinquit librum Evangeliorum in manibus Cæremoniarii, ibidem utique genuflexi, facit cum eis Confessionem junctis manibus stans aliquantulum inclinatus, cessante interim organorum sonitu, et choro Introitum Missæ incipiente.

III. Hactenus Rubrica nostri § cui nonnulla majoris explicationis gratia addidimus ex praxi insignium Ecclesiarum, præsertim Urbis, in quibus solemniter Episcopos non semel celebrare aspeximus. Deceret tamen, ut Ministri omnes inferioris ordinis bene dispositi, pro situs ratione in cornu Epistolæ sisterent. Deponit autem Episcopus ubi ante infimum Altaris gradum pervenit non modo baculum, verum etiam et mitram, quia scilicet jam olim vetitum fuit cooperto capite sacris operari, iisque assistere, uti constat ex can. *Nullus Episcopus* LV, *De consecratione*, distinctione I, ubi etiam locus Apostoli in Epistola ad Romanos cap. XI, laudatur, qui prohibet viros velato capite orare in Ecclesia, multoque idcirco magis Missarum solemnia celebrare, iisque assistere. Quocirca non modo in canonicas sanctiones capillitium fictum Clericis vetantes, sed in terribilem Apostoli sententiam, quam alias explicuimus, impingunt Clerici ipsi, ac præsertim sacri homines, qui cum coma fictitia divina Mysteria celebrant. In pontificia Capella, teste Patricio, « cum Papa fuerit ante « gradus Altaris, Diaconus Evangelii deponit ei « mitram, et eam Auditori tradit ad hoc ser- « vienti. » Narrat deinde et alia, quæ huic nostro § fere in omnibus sunt consentanea.

IV. Olim, ut ex Durandi Pontificali constat, cujus locum supra attulimus, cum procedebat de Secretario Episcopus, inchoabat, et cum Ministris suis prosequebatur versiculum *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, et Psalmum *Judica me Deus*, etc., qui tamen hodie juxta Missalis Rubricas in infimo Altaris gradu a Celebrante cum Ministris dicendus est, præmisso scilicet signo Crucis, et ab ipso Celebrante, *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Amen. Introibo ad Altare Dei*, etc., de quo vide eruditos Gavantum, Lebrun, et Meratum, ac alios Missæ officium explicantes. Porro faciente Episcpo una cum Ministris in ipso infimo Altaris gradu Confessionem, chorus incipit Introitum, de quo etiam videri possunt auctores ipsi laudati Gavantus ac Meratus in Rubricas Missalis parte I, tit. VIII, num. I, et Lebrun in Explicatione Missæ parte II, articulo I.

§ XXXI.

Dum Episcopus facit Confessionem, profert verba erga dictos ejus Ministros stantes apud eum capite inclinato, in plurali dicens, *Vobis fratres*, et *Misereatur vestri*, etc., illi vero erga Episcopum in singulari, id est, *Tibi Pater*, et *Te Pater*, et *Misereatur tui*, etc., quæ dum dicunt, caput versus Episcopum profundius inclinant.

§ XXXII.

Cum Episcopus dixerit *Indulgentiam, absolutionem, et remissionem*, etc., Subdiaconus capit manipulum, qui fuerat inclusus in libro Evangeliorum, et a latere manipuli osculatur, deinde porrigit Episcopo osculandum, ubi est signum Crucis, mox applicat sinistro Episcopi brachio cum osculo manus, ipsumque stricte religat. Canonici parati stantes in suis locis faciunt simul Confessionem bini; similiter alii si qui erunt parati, alias genuflexi, prout etiam laici omnes tunc genuflectunt.

COMMENTARIUS.

I. Auctore in suo Pontificali Durando, ubi Episcopus ante Altaris gradus cum suis Ministris pervenit, « repetit prædictum ℣. *Introibo*, « et mox dicit *Confitemini Domino*, *quoniam* « *bonus*. Dum autem hic versus dicitur, Diaco- « nus stans a sinistris Pontificis, tradens cam- « bucam ei, qui mitram servat, deponit mitram « de illius capite, accipiens eam, ut præmissum « est, per anterius cornu. » Loquitur de sui temporis mitra, in qua cornua non ita unita, ut hodie, sed longe disjuncta erant, ideoque per cornu anterius imponebatur, et per posterius auferebatur. « Et si necesse fuerit, complanans « ei capillos cum manu, et amotam tradit ei, « qui eam servat, resumens cambucam. Mitra « itaque deposita, Pontifex mediocriter inclina- « tus facit Confessionem, assistentibus sibi Ca- « pellano a dexteris, Subdiacono in gradu Al- « taris stante, librum Evangeliorum clausum « coram illo tenente. » Agit et de iisdem ritibus Auctor ipse in suo Divinorum Rationali lib. IV, cap. VI, quos etiam mystice enarrat.

II. Confessionis ad initium Missæ faciendæ jam testem habemus Durandum, qui floruit sæculo XIII. Jam non desunt, qui ejus originem ab Apostolis trahunt, nam ait Gavantus : « Liturgia « S. Jacobi a Confessione incipit. » Variæ formulæ jam erant in usu sæculo XIII, quas tamen suppressit in sua Provincia Concilium Ravennatense anni MCCCXIV, can. XV, ubi ita statuit : « Quoniam in Confessionibus, quæ fiunt publice « in Introitu Missæ, et alias, varii perfunctorie « et diversimode confitentur, statuimus et de « cetero observari præcipimus, per totam Pro- « vinciam Ravennatem Confessiones hujusmodi « fieri sub hac forma : *Confiteor Deo omnipotenti*, « *Beatæ Mariæ Virgini, Beato Michaeli Archan-* « *gelo, Beato Joanni Baptistæ, Sanctis Aposto-* « *lis, Petro, et Paulo, et omnibus Sanctis*. »

III. Varias hujus Confessionis formulas, quæ antiquitus in usu erant, quæque in priscis codicibus liturgicis reperiuntur, legere est apud Joannem Bona Cardinalem, lib. II, cap. III, Grancolassium in libro, *De antiquis Liturgiis*, a pag. 447 ad paginam usque 453. Locus emittendæ Confessionis ad Missam in omnibus passim Ecclesiis ex præscripto Rubricarum missalis, et ex praxi pontificiæ Capellæ est in plano prope infimum Altaris gradum, quamvis in quibusdam Ecclesiis aliter hodieque is ritus servetur. Teste Martenio lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, num. V, in Viennensi Ecclesia apud Gallos, Celebrans Confessionem facit in linea medio in Presbyterio constituta, quam solus cum Capellano, et duobus Diaconis honorariis occupat, ministris ejus in collaterali ejusdem loco consistentibus. Si vero alter ab Archiepiscopo Missam decantet, ipse nihilominus, assistentibus præcipuis Chori Dignitatibus duabus, Confessionem una cum Celebrante ibidem recitat; eaque absoluta, Subdiaconus Evangelii textum eidem, Celebranti et Diacono osculandum præbet.

IV. Alius viget usus in insigni basilica sancti Martini Turonensis, in qua neque ad Altare, neque in Presbyterio, sed ad S. Martini sepulcrum fit Confessio. Hunc ritum ita describit manuscriptum Rituale ejusdem Ecclesiæ apud laudatum Martenium loco citato : « Illis chorum « intrantibus, sonat classicum campanarum « chori. Post Sacerdos, et Diaconus, et Magister « Subdiaconus Altare B. Petri osculantes, va- « dunt ante sepulcrum, dicentes ibi *Confiteor*, « et Missæ Introitum decantantes, et *Kyrie elei-* « *son*, aliis Subdiaconis Altare parantibus, « Clericulis ante Altare cum candelis, et cereis « hinc inde stantibus. Hoc dicto, redeunt ante « Altare, dicentes : *Deus misereatur*. » In Ecclsia Remensi et Laudunensi, teste Bellotte, Celebrans assumptis in Sacrario vestibus, ibique ante imaginem Crucifixi profunde inclinatus Confessionem facit cum Ministris; qua peracta chorum ingreditur; tum stans in medio ejusdem chori profunde se inclinat Altari, et deinde facie ad chorum conversa dicit, *Orate pro me fratres, et ego pro vobis :* mox ad Altare conversus in infimo gradu Altari stans, et profunde se inclinans, dicit, *Aufer a nobis*, *Domine*, etc., et demum manibus junctis super Altare dicit : *Oramus te*, etc., ut in ordine Missæ.

V. Eumdem fere æmulantur ritum etiam nunc Monachi Cluniacenses ordinis S. Benedicti, necnon rigidioris disciplinæ Carthusiani Monachi, qui generalem Confessionem ante gradus Altaris a parte Evangelii versa facie ad austrum peragunt, sine stola, et sine casula, quia scilicet hæ

vestes symbola sunt innocentiæ, et charitatis, quas idcirco assumere non præsumunt, nisi post peractam Confessionem, et nisi ipsa mediante reconciliati Deo fuerint, exemplo Publicani et Magdalenæ, quorum alter a longe stans, nolebat oculos ad cœlum levare, altera vero stans retro secus pedes Jesu, lacrymis cœpit rigare pedes ejus. Notat hæc eruditus Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. III, ad VII Missalis Rubricam, ubi etiam plura docet, quæ ritum ipsius emittendæ Confessionis spectant. Porro ex ipsa Rubrica Missalis, dicit Celebrans Confessionem « stans inclinatus, do- « nec a Ministris dictum sit, *Misereatur*, etc. « Cum incipitur a Ministris *Confiteor*, se erigit; « cum dicit *Mea culpa*, ter pectus dextera manu « percutit, sinistra infra pectus posita. »

VI. Sunt qui volunt, inter quos laudatus Meratus, Sacerdotem Confessionem facientem non debere se vertere modo ad unam, modo ad aliam partem, quando dicit *Vobis fratres*, et *Vos fratres*, quia nullum præstare debet reverentiæ signum erga Ministrum. Sed hæc opinio adversari videtur Rubricæ nostri § XXXI, ex cujus præscripto, « dum Episcopus facit Confessionem, « profert verba erga dictos ejus Ministros, stan- « tes apud eum, capite inclinato, in plurali, « dicens, *Vobis fratres*, et *Misereatur ve- « stri*, etc., illi vero erga Episcopum in singu- « lari, » etc. Si ergo, erga dictos Ministros ea verba proferre debet Episcopus, debet quoque tunc ad unam et alteram partem se vertere, præsertim si Ministri, de quibus § hic loquitur, sint Canonici, isque est usus, quem ego servari vidi in insignioribus Ecclesiis, etiam ubi Missarum solemnia ab Episcopo ritu pontificali celebrantur.

VII. Cum tandem Episcopus dicit *Indulgentiam, absolutionem, et remissionem*, etc., ait § noster XXXII debere tunc Subdiaconum capere manipulum, qui fuerat inclusus libro Evangeliorum, quem tradet Cæremoniario, ut ait Crassus lib. II, cap. III, eumque a latere deosculari, tum Episcopo deosculandum porrigere, in eo scilicet loco, ubi est Crucis signum, mox applicare brachio sinistro, cum osculo manus, ipsumque stricte religare. Cur Episcopo facta Concessione Subdiaconus manipulum coram Altari immittat, varias ejus ritus mysticas significationes affert Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. VI, num. IV, primo scilicet ad notandum, quod concessa temporalia per manum alienam, puta Subdiaconi, vel alterius, et non per propriam recipere, et administrare debet: secundo, ad designandum, quod non sufficit oris Confessio, nisi et boni operis fructus per manipulum significatus sequatur : tertio, ut videns se in inferioris ministerii ornamento ornari, animo humilietur. Quidquid autem sit de mysticis hisce interpretationibus, illud plane ex Durando, qui floruit sæculo XIII, constat impositum fuisse sinistro Episcopi brachio manipulum a Subdiacono post factam Confessionem. Id quod etiam nos docet Cæremoniale Capellæ pontificiæ, auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. XIII, ubi dicitur, Subdiaconum Latinum completa pontificia Confessione, et dicto *Indulgentiam*, etc., imponere manipulum Pontifici, qui Evangeliorum libro erat inclusus, prius ejus manu osculata.

VIII. Ex præscripto etiam ejusdem § XXXII, « Canonici parati stantes in suis locis faciunt « simul Confessionem, » incipiendo scilicet a Psalmo *Judica me, Deus*, ut notat Bauldryus : « similiter alii si qui erunt parati, » etiam scilicet stantes Confessionem facient; « alias genu- « flexi, prout etiam laici omnes tunc genu- « flectunt. » Eadem tradit Crassus libro II, cap. III, « Canonici, » inquit, « si parati erunt, « stantes Confessionem simul faciunt, sin autem « facient genuflexi, et similiter Mansionarii, et « alii omnes, qui de choro et Clero parati « erunt. » Nec omittendum quod paulo ante dixerat, nempe tum Magistratum, si adesset, tum omnes alios tam Clericos quam laicos, debere genuflexos facere Confessionem. Verum aliter servatum vidi passim, laicos scilicet homines solemni Missæ assistentes, stando facere Confessionem.

§ XXXIII.

Finita Confessione, Episcopus extendens ac jungens manus, clara voce dicit, *Oremus ;* et ascendens ad Altare cum Diacono Evangelii a dexteris, et Presbytero

assistente a sinistris, dicit submissa voce, *Aufer a nobis*, etc., deinde manibus junctis super Altare, inclinatus dicit, *Oramus te, Domine*, etc., prout habetur in Missali; et cum dicet, *Quorum Reliquiæ hic sunt*, etc., positis hinc inde super Altari manibus extensis, osculatur illud in medio, nullam tamen ibi designans Crucem, et statim ambabus manibus tangens librum Evangeliorum, sibi a Subdiacono a sinistris stante oblatum, in folio Evangelii currentis, illum osculatur adjuvante Presbytero assistente.

COMMENTARIUS.

I. Describenda hic primum est Rubrica Missalis, cujus § hic noster meminit. Sic enim de ritu loquitur servando a Sacerdote post peractam ad initium Missæ Confessionem : « Dum dicit « *Aufer a nobis*, etc., Celebrans junctis manibus « ascendit ad medium Altaris, et ibi inclinatus, « manibusque item junctis super eo positis, et « ita ut digiti parvi duntaxat frontem, seu me- « dium anterioris partis tabulæ, seu mensæ al- « taris tangant, residuo manuum inter Altare et « se retento, pollice dextero super sinistrum in « modum crucis posito (quæ omnia semper « observantur, cum manus junctæ super Al- « tare ponuntur) secreto dicit, *Oramus te Do- « mine*, etc., et cum dicit, *Quorum reliquiæ hic « sunt*, deosculatur Altare in medio, manibus « extensis æqualiter hinc inde super eo positis; « quod semper servat, quando osculatur Altare; « sed post consecrationem pollices ab indicibus « non disjunguntur. In omni etiam deoscula- « tione sive Altaris, sive libri, sive alterius rei, « non producitur signum Crucis pollice, vel « manu super id, quod osculandum est. » Hactenus Rubrica Missalis, parte II, tit. IV, num. I, quam egregie enarrant Gavantus, Meratus, Lebrun, et alii eruditi Auctores.

II. Ergo concinit Rubricæ Missalis § noster, mandans, ut finita Confessione Episcopus extendens ac jungens manus, clara voce dicat, *Oremus*, et ascendens ad Altare « cum Diacono « Evangelii a dexteris, et Presbytero assistente « a sinistris, » dicat submissa voce, *Aufer a nobis*, etc. Verba illa, « cum Diacono Evangelii « a dexteris, et Presbytero assistente a sinistris, » adjuncta primum fuere huic § in hoc novo Cæremoniali majoris gratia explicationis, nam in ceteris antiquioribus desiderantur. Porro cum Episcopus ad Altare ascendit, Presbyter assistens, et Diaconus ipse Evangelii, ut aliqui docent, adjuvant a parte sua Episcopum, et aliquantulum elevant partes anteriores vestis suæ, et mutant loca sua, accedente scilicet Presbytero assistente ad partem Evangelii, et Diacono per gradum inferiorem ad partem Epistolæ. Sed hæc opinio in multis corruit, nam, ut alia omittam, adversatur nostro §, ex cujus præscripto prius mutant loca, cum Presbyter assistens a sinistris, et Diaconus a dexteris Episcopi ascendunt ad Altare; elevatio autem fimbriæ anterioris ad Cæremoniarium spectat. Tum vero surgunt omnes Ministri, et Subdiaconus sumpto libro Evangeliorum, quem ipse manipulum Episcopo imponens, ut ait Crassus lib. II, cap. III, Cæremoniario tradiderat detinendum, ascendit ad partem Evangelii, ubi Episcopus, postquam dixit *Oramus te, Domine*, etc., et osculatus fuit Altare in medio, « statim ambabus manibus tangens « librum Evangeliorum sibi a Subdiacono a sini- « stris stante oblatum in folio Evangelii curren- « tis, illum osculatur, » in principio scilicet Evangelii, « adjuvante Presbytero assistente, » apponendo scilicet manus ad librum, statimque recedit extra cornu Evangelii, et stat in plano versa facie cum libro ad Altare, ut ait Bauldryus.

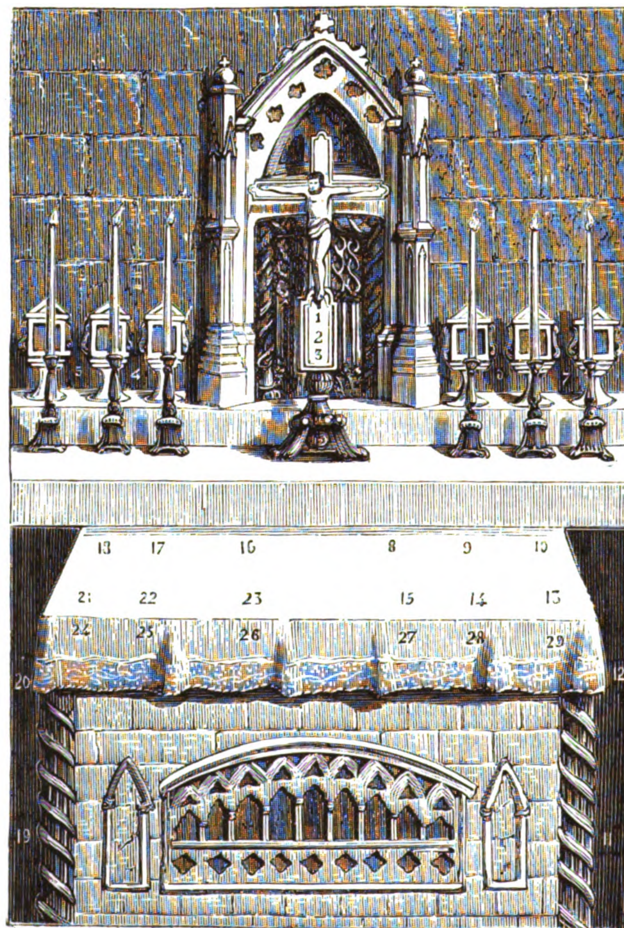
III. Reperitur is idem ritus in hoc nostro § descriptus in Cæremoniali Codice Augustini Patricii lib. II, sectione I, cap. XIII, ubi ita legitur : « Facta Confessione, Papa ascendit ad Altare, et « illud in medio osculatur; Subdiaconus librum « Evangeliorum aperiens, illum osculandum « Papæ offert in cornu Evangelii, Episcopo Car- « dinale assistente ipsum adjuvante. » Ritum esse antiquum, ut post Introitum Missæ, et deosculatum Altare Episcopus sacrum Evangelii librum salutaret, atque oscularetur, dicens, *Pax Christi, quam nobis per Evangelium suum tradidit, confirmet, et conservet corda, et cor-*

pora nostra in vitam æternam, docent nos vetus Missa ab Illyrico edita, pervetustus codex insignis Monasterii S. Dionysii in Francia circa tempora Caroli Magni exaratus, Pontificale Prudentii Trecensis Episcopi, et alii antiqui Ordines Missarum ab Edmundo Marnio descripti lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII.

IV. In plerisque Ecclesiis fiebat hæc Evangelii deosculatio ab Episcopo in ingressu ad Altare ante Confessionem, ut in Remensi, ubi etiam Subdiaconus porrigens Evangelium Sacerdoti deosculandum ita dicebat : *Hæc est Lex sancta, Pater*, cui ille respondebat : *Credo, et Confiteor*. Plura de hoc ritu jam nos diximus supra libro I, cap. X, in Commentario ad § II. Videri etiam potest Durandus lib. IV, cap. IX, ubi fuse ritum ipsum exponit.

§ XXXIV.

Tum accedit ad Altare Thuriferarius cum thuribulo, et navicula, quam porrigit Diacono, et ille Episcopo, qui imponit, et benedicit thus more solito;

et accepto thuribulo de manu Diaconi, thurificat Altare, prout in suo loco explicatur.

COMMENTARIUS.

I. Post deosculatum Evangelii librum in omnibus plane vel antiquissimis Missarum ordinibus apud Græcos sequitur incensatio Altaris, uti videre est in pervetustis liturgiis S. Jacobi, S. Basilii, et S. Joannis Chrysostomi apud eruditissimum Goar. In primis Romanis Ordinibus, uti observat Lebrun, nulla fit mentio incensendi Altare initio Missæ, tametsi Episcopus de Secretario ad Altare procedens a thuribulis præcederetur. Ejus tamen ritus tum Durandus, qui sæculo XIII, floruit, tum alii scriptores, qui de divinis Officiis tractarunt, mentionem passim faciunt, et cæremoniam ipsam thurificandi Altare pluribus explicant.

II. In Capella pontificia, teste Patricio lib. II, sectione I, cap. XIII, deosculato Evangelio, « Diaconus Evangelii ad dexteram Pontificis in « medio Altaris stantis accedens, et una cum eo « Thuriferarius, incensum, et thuribulum Papæ « offerunt, qui imposito incenso, ut supra, Al- « tare incensat more consueto. » Subdit mox etiam Patricius, illud esse advertendum, « quod « dum Papa est apud Altare, Diaconus Evangelii « semper ministrat incensum, et incensat Pon- « tificem; cum autem Papa est in sede, tunc « Cardinalis Episcopus, sive Presbyter assistens « hoc facit. » Id quod etiam respectu Episcopi procedit, secundum ea, quæ libro I jam adnotavimus, cap. XXIII. Quoniam tandem experientia ipsa notum est, quod docet Poeta :

Segnius irritant animos demissa per aures
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus...

ut facilius intelligatur ordo incensationis Altaris, et loca, quæ in Altari ipso debent incensari, sicut et numerus ductuum thuribuli, opportune ad hunc § XXXIV. Figuram ordinem incensationis Altaris, in quo sacræ reliquiæ extarent, sive etiam imagines Sanctorum, continentem apponendam judicavimus. Porro si in Altari non fuerint Reliquiæ vel Sanctorum imagines, incensata Cruce in medio, prosequenda est Altaris incensatio per numerum 8 et sequentes, omissis 4, 5, 6 et 7. Cetera quæ incensationem Altaris spectant vide tomo I, cap. XXIII, in Commentariis ad § V et VI.

§ XXXV.

Reddit deinde thuribulum Diacono, et accepta mitra pretiosa a digniori Diacono in officio Assistentis serviente, stans in cornu Epistolæ manibus junctis, incensatur a Diacono triplici ductu thuribuli. Tum ex eodem loco facta Cruci reverentia in medio Altaris positæ, acceptoque baculo in manu sinistra, medius inter Diaconos assistentes (nam Diaconus et Subdiaconus remanent apud Altare) vadit ad sedem suam, ubi stans deposita mitra, et facto sibi signo Crucis a fronte ad pectus, legit Introitum ex libro, quem sustinet Capellanus de eo serviens supra caput, altero candelam accensam tenente. Assistentes vero hinc inde, ostendunt digito quæ sunt legenda, et vertunt folia.

COMMENTARIUS.

I. Finita incensatione Altaris, de qua fuse egimus supra lib. I, cap. XXIII, reddit Episcopus thuribulum Diacono in cornu Epistolæ, et sumpta mitra pretiosa a digniore Diacono, qui solus propterea accedit ad cornu Epistolæ, stans ibidem manibus junctis, a Diacono Evangelii stante ad partem ipsius cornu Epistolæ in plano, incensatur, et statim dat ei benedictionem. Tum ex eodem loco, nempe « non per medios gradus, « sed per angulares, » ut ait Crassus lib. II, cap. III, facta Cruci reverentia, quæ est in medio Altaris, descendit cum mitra ad medium plani Presbyterii, ita ut non terga vertat Cruci, et accepto baculo in manu sinistra medius inter Diaconos assistentes vadit ad sedem suam, eumque sequitur Presbyter assistens, ut ait

Bauldryus, cum libro, quem tradit Ministro seu Capellaño de eo serviente; sequuntur alii etiam Episcopum, qui ei inservire debent ibidem, exceptis Diacono Evangelii et Subdiacono Epistolæ, qui remanent apud Altare, stantes, prout Episcopus, vel sedentes super sedem nudam ibidem positam, ita ut Diaconus ipse Evangelii sit directe e regione dignioris Diaconi assistentis, non vero Episcopi, et Subdiaconus a sinistris ejus. Episcopus vero stans in sede sua, deposita mitra, et facto sibi signo Crucis a fronte ad pectus, versus Altare legit Introitum Missæ ex libro, quem sustinet Capellanus de eo serviens supra caput, (quia scilicet ut infra dicitur, § xxxviii, regulariter Presbyter assistens sustinere supra caput librum debet, quoties Episcopus aliquid alta voce cantat, secus vero, quando legit voce submissa) altero Ministro, seu Capellano candelam tenente accensam, quam jam accenderat prius in Sacristia vel Secretario. Assistentes autem hinc inde ostendunt digito, quæ sunt legenda, et vertunt folia, uti in nostro § præscriptum est.

[*Descendit non per medios gradus, sed per angulares ad faldistorium.* Hæc sunt verba Crassi de Episcopo celebrante ad faldistorium tractantis, quæ ab auctore nostro detruncata et Episcopo celebranti ad thronum applicata quamdam in hoc loco afferunt confusionem. Quis enim nesciat faldistorium prope gradus altaris a latere Epistolæ poni, thronum vero existere a latere Evangelii?]

II. Ita sane censuimus enarrandam Rubricam nostri § xxxv, cui in quibusdam concinit Cæremoniale pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, et fere in omnibus Cæremoniale Paridis Crassi, lib. II, cap. iii. Ad Introitum Missæ quod attinet, ejus auctorem S. Gregorium Magnum facit Honorius Augustodunensis lib. I, *De gemma animæ*, cap. lxxxvii, cum Cœlestinus antea Papa, Psalmos antiphonatim, id est, alternis choris modulandos præscripsisset, ut ait liber Pontificalis, et testatur etiam Walafridus Strabo, lib. *De rebus Ecclesiasticis*, cap. xxii, « Antiphonas, » inquiens, « ad Introitum Cœlestinus « Papa instituit, » etc. Hinc nullas in Liturgia Gallicana Antiphonas ad Introitum recitatas fuisse inquit Martenius lib I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. iv, articulo iii, num. i, quod scilicet ipsa Liturgia multo est antiquior Gregorio Magno. Quidquid sit de ejus origine, certe in Missa solemni, facta Confessione et thurificato Altari, ubi celebrabat Episcopus, ad paratam ibi sedem deducebatur, quæ quidem ex libro II apostolicarum Constitutionum, cap. lxi, medio in templo erat constituta, sive in abside Ecclesiæ, ut patet ex libro miraculorum S. Stephani in Appendice Operum S. Augustini novæ editionis, cap. iii. Sed de hac sede Episcopi, quæ etiam cathedra, thronus et solium appellatur, jam diximus supra libro I, capite xiii, et tomo I Romani Pontificalis in Prolegomenis, capite xv.

III. Quod Episcopus incensato Altari ad suam sedem redeat, ibique usque ad Offertorium manens, Introitum, ac alia legat, vel cantet, quæcumque legenda interim, aut cantanda sunt, ex antiquo plane ritu docent nos Ordo Romanus xiv, auctore Gaetano, cap. liii; et Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. xi, quos laudat in sua Explicatione Liturgiæ eruditus Lebrun, tomo I, parte II, articulo i, ubi etiam notat, eodem fere privilegio gaudere in Ecclesia Remensi Celebrantes omnes, licet non sint Episcopi; nihil enim recitant, aut cantant ad Altare, ante Offertorium, sed in pulpito ad Altaris latus collocato. Idem etiam usus in aliis ejusdem Metropolis Ecclesiis forte vigebat; id enim constat de Laudunensi ex manuscripto ordinario ejusdem Ecclesiæ apud laudatum Martenium num. v, in quo præscribitur, ut « finita *Gloria*, Sacerdos « veniat ad lectreolum, ad dicendas Orationes. » Sed et de ea re varii olim fuerunt Ecclesiarum ritus.

§ XXXVI.

Deinde cum eisdem Assistentibus dicit alternatim ter *Kyrie eleison;* ter *Christe eleison*, et ter *Kyrie eleison.* Diaconus et Subdiaconus idem dicunt, inter se apud Altare, sicut et ceteri in choro. Quo dicto, sedet, accepta per primum Diaconum assistentem mitra auriphrygiata simplici, si hæc placeat, et gremiali, et pariter

omnes sedent. Presbyter assistens sedet in scabello, prout in cap. VII, § IV, lib. I, de Presbytero assistente tam in Vesperis quam in Missis dicitur. Diaconi assistentes sedent hinc inde a lateribus Episcopi in scabellis nudis : Diaconus vero et Subdiaconus in Missa ministrantes apud Altare super aliquo scamno apud cornu Epistolæ sedent.

§ XXXVII.

Cum cantatur a choro ultimum *Kyrie eleison*, surgunt omnes Ministri circumstantes Episcopum, et aufertur Episcopo per Assistentem a sinistris gremiale et mitra; pileolum vero per Assistentem a dexteris, complanatis cum eo capillis, quod penes se retinet; sed mitra et gremiale Ministris ea servantibus traduntur.

COMMENTARIUS.

I. Lecto Introitu, mox Episcopus cum eisdem Assistentibus dicit alternatim ter *Kyrie eleison*, ter *Christe eleison*, et ter *Kyrie eleison;* idemque dicunt Diaconus et Subdiaconus inter se apud Altare, et ceteri in choro. Ordo et numerus vocis istius, *Kyrie eleison*, non semper idem in Ecclesia fuit, diversoque ritu a Latinis et Græcis dicebatur, teste sancto Gregorio lib. VII, epistola LXVII, ubi ita inquit : « Kyrie eleison autem « nos, neque diximus, neque dicimus, sicut a « Græcis dicitur; quia in Græcis simul omnes « dicunt; apud nos autem a Clericis dicitur, a « populo respondetur, et totidem vocibus etiam « Christe eleison dicitur, quod apud Græcos « nullo modo dicitur. » Quod spectat ad Græcos, scribit Alcuinus, seu alius ejus nomine Auctor in Libro, *De divinis Officiis*, cap. *De celebratione Missarum, et earum significatione*, eos hanc vocem Latine exprimere, quemadmodum Latini Græce. Qui ritus in aliquibus Græcorum Ecclesiis auctoris istius ævo forte vigebat, nunc omnino obsolevit.

II. Hunc ritum, ut scilicet apud Gallos, *Kyrie eleison*, tum in Missis, tum in Matutinis, ac Vesperis frequentius diceretur, statuit Concilium Vasense II, quod celebratum fuit anno DXXXIX, can. III, quia scilicet, « tam in Sede Apostolica, « quam etiam per totas orientales atque Italiæ « provincias, dulcis et nimium salutaris consue- « tudo est intromissa, ut *Kyrie eleison* frequen- « tius cum grandi affectu et compunctione di- « catur. » Ubi nota I, quam antiquus sit usus dicendi in Missa *Kyrie eleison*, tametsi non constet quibus Liturgiæ locis diceretur. II. Repetitam frequentius eam vocem fuisse, donec scilicet subsistendum Celebrans innuisset, uti constat ex ordine I Romano, num. IX, his verbis : « Schola vero, » scilicet Cantorum, « finita « Antiphona, » id est ad Introitum, « imponit « *Kyrie eleison*. Prior vero Scholæ custodit ad « Pontificem, ut ei annuat, si vult mutare nu- « merum Litaniæ, et inclinat se Pontifici. » Atque huc spectat id, quod ait Paris de Crassis, *Kyrie* in Missis Papalibus tandiu dici, quandiu reverentia Papæ per Cardinales facienda durat.

III. Ritu Ambrosiano, ut in ejus Missali videre est anni MCDXCII, MDXLVIII et MDCLXIX, ter dicitur *Kyrie eleison*, post dictum, *Gloria in excelsis Deo*, etc. Joannes Belethus, qui florebat sæculo XII, in Explicatione divinorum Officiorum, cap. XXXVIII, asserit, in quibusdam Ecclesiis addi *imas*. Quod ex Durandi Rationali libro IV, cap. XII, num. IV, post ultimum duntaxat *Kyrie eleison*, subjici intelligendum est. Sane quod vox ista, *Kyrie*, novies repetatur, nempe, ter *Kyrie eleison*, ter *Christe eleison*, ter *Kyrie eleison*, ritus est Latinæ Ecclesiæ antiquus, quem egregie explicant Innocentius III, libro II, *De Mysteriis Missæ*, cap. XIX, sanctus Thomas parte III, quæstione LXXXIII, articulo IV, Durandus loco citato, inter alia autem aiunt ter dici ad Patrem, ter ad Filium Christum, ter ad Spiritum sanctum. Adhibitum fuisse, « *Kyrie elei-* « *son*, in funere deducendo, » ex Concilio Arelatensi VI, anni DCCCXIII, can. III, constat, et ex

capitulari Herardi, cap. LVIII, ubi edicitur, ut « exequiæ mortuorum cum luctu secreto, et « cordis gemitu fiant et Psalmos ignorantes *Ky-* « *rie eleison* ibi canant. » Adhibita est aliquando et ea vox, *Kyrie eleisare,* quod idem est ac, *Kyrie eleison*, canere, ut in Vita S. Wunbaldi Abbatis Heindenheimensis apud Surium XVIII Decembris, num. XXVIII. « Omnis plebs, » inquit, « cantantes Kyrie eleisabant. » Plura de ea voce, *Kyrie eleison,* videri possunt apud eruditissimum Durandum libro II, *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ,* cap. XIII, per totum, et apud Dufresne ad ipsam vocem in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario.

IV. Quantum ad ritus in Rubrica nostri § XXXVI præscriptos, dicto *Kyrie,* sedet Episcopus, et primus Diaconus imponit pileolum cum osculo, ut ait Bauldryus, et postea adhuc mitram pretiosam, sive potius auriphrygiatam simplicem, si hæc placeat, ut ait noster §. Interim Acolythus seu Capellanus deputatus, sumpto gremiali de abaco, defert cum debitis genuflexionibus illud plicatum ante pectus ambabus manibus, et tradit primo Diacono assistenti, qui illud super genua Episcopi sedentis cum debitis reverentiis ante et post extendit, tum pariter omnes sedent, nempe Presbyter Assistens in scabello, prout dictum est supra lib. I, cap. VII, § IV; Diaconi assistentes hinc inde a lateribus Episcopi in scabellis nudis, sed tamen pictis, ut est mos complurium Ecclesiarum; Diaconus vero et Subdiaconus in Missa ministrantes, apud Altare super aliquo scamno etiam picto apud cornu Epistolæ. Alii Ministri minores, tametsi nihil de ipsis in ipso nostro § XXXVI dicatur, super gradus Altaris sedebunt, vel potius semper stabunt, Ceroferarii a lateribus abaci, Thuriferarius et Minister de ampullis a parte Epistolæ prope Altare, alii a parte Evangelii etiam prope Altare, et parietem ipsius Altaris. Sed de hac re vide quæ supra adnotavimus, notandumque hic vero illud, quod jam alias scripsimus, attendendum scilicet esse Altaris situm.

V. Cum denique cantatur a choro ultimum *Kyrie eleison,* ex præscripto nostri § XXXVII, surgunt omnes Ministri, circumstantes Episcopum, cui per Assistentem a sinistris Diaconum aufertur gremiale, quod tradit Ministro, qui illud plicat, et servat apud se, factaque debita genuflexione, recedit. Aufertur et per eumdem Diaconum mitra, pileolum vero, quod in antiquis Cæremonialibus ante nostrum editis *biretum* dicitur, a Diacono assistente a dexteris, complanatis cum eo leniter capillis, quod penes se retinet. Sed mitra et gremiale traduntur Ministris ea servantibus. Porro plura, quæ in duobus hisce paragraphis continentur, desumpta sunt ex toties laudato Cæremoniali pontificiæ Capellæ, ex illo præsertim, quod concinnavit Augustinus Patricius.

§ XXXVIII.

Finito a choro cantu *Kyrie eleison*, surgit Episcopus, adjuvantibus eum Ministris Assistentibus, versa facie ad Altare, et allato ante eum libro, et candela, si ea uti velit, cantat ex eo alta voce *Gloria in excelsis Deo*, disjunctis elevatisque manibus ad altitudinem humerorum, ita ut vola unius manus respiciat alteram; quod semper in hujusmodi manuum elevatione observatur; et cum dicit *Deo*, jungit manus, et caput inclinat : librum vero sustinet supra caput Presbyter assistens paratus pluviali, quem regulariter sustinere eo modo debet, quoties Episcopus aliquid alta voce cantat; quo casu Minister, qui alias servit de libro, adjuvat ad sustinendum illum; secus quando Episcopus submissa voce legit : Diaconi vero assistentes hinc inde indicant digito quæ sunt legenda, et vertunt folia.

§ XXXIX.

Postquam Episcopos incœpit cantando præfatum Hymnum, prosequitur illum submissa voce cum suis Ministris. Diaconus et Subdiaconus, ac Prælati, et Canonici in suis locis idem bini simul faciunt, et in fine Episcopus sedet accepta mitra simplici, et gremiali, et similiter sedent omnes, usquequo per chorum perficiatur Hymnus cum organo : quo finito, et organo cessante, surgit Episcopus, deposita mitra et gremiali, surgentibus omnibus, ut prius ; et stans versus populum elevatis, et statim junctis manibus cantat *Pax vobis;* deinde conversus ad Altare, extensis et statim junctis manibus, *Oremus*, et iterum extensis manibus Orationem ; et cum dicit conclusionem ultimæ Orationis, id est, *Per Dominum nostrum*, etc., denuo jungit manus, prout plenius circa hujusmodi junctionem, et disjunctionem manuum in Rubricis Missalis declaratur. Sedet Episcopus, sedentibus omnibus.

COMMENTARIUS.

I. Cantu *Kyrie eleison* a choro absoluto, surgit Episcopus, adjuvantibus eum Ministris Assistentibus, versa facie ad Altare (et, ut aiunt Cæremonialia ante hoc nostrum edita, « illi « capite inclinato reverentiam faciens, » qui tamen ritus in hoc nostro § xxxix sublatus est) et allato ante eum libro, et candela, si ea uti velit, cantat ex eo alta voce *Gloria in excelsis Deo*. Hic Hymnus, ut omni die Dominico, et Natalitiis Martyrum diceretur, constituit Symmachus Papa, qui anno CDXCVIII ad summum Pontificatum evectus fuit, ut in eo tradit liber Pontificalis. Sed hoc decretum si ad omnes Presbyteros extendatur, illud postea ad solos Episcopos restrinxisse S. Gregorius dicendus est, quippe qui Missæ ordinem initio libri Sacramentarii sui describens, hæc habet : « Item « dicitur *Gloria in excelsis Deo*, si Episcopus « fuerit, tantummodo die Dominico, sive diebus « Festis ; a Presbyteris autem minime dicitur, « nisi in solo Pascha. Quando vero Litania agi« tur, neque *Gloria in excelsis Deo*, neque « *Alleluia* canitur. »

II. Meminit hujus statuti Walafridus Strabo, cap. xxii. « Statutum est, » inquit, « ut ipse « Hymnus in summis Festivitatibus a solis Epi« scopis usurparetur, quod etiam in capite libri » Sacramentorum designatum videtur. » Ea tamen de re queritur Berno Abba Augiensis in libro, quem de quibusdam rebus ad Missam spectantibus composuit, sic inquiens : « Cur « non liceat omni die Dominico, vel Natalitiis « Sanctorum Presbyteros illum Hymnum canere, « quem nato in carne Domino Angeli cecinere, « dicentes *Gloria in excelsis Deo*, quod si con« cessum est illum cantare in Pascha secundum « prætitulationem Missalis, non multo minus « licitum puto in Nativitate Domini, quando « primum cœpit audiri ab hominibus in terris, « qualiter ab Angelis canebatur in cœlis. » In Hispania ritu Mozarabo Hymnum ipsum decantari consuevisse diebus Dominicis, et Festis quibusdam, tradunt Etherius Episcopus, et Beatus Presbyter libro I, adversus Elipandum ; at vero in Ecclesia Gallicana dictum olim fuisse in Missa, nulla docent veterum testimonia, ut observat, Martene, lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. iv, articulo iii, num. vi.

III. Hymnum præterea ipsum in Missæ Sacro dici, S. Telesphorum VII, a S. Petro Pontificem instituisse, testatur Epistola quædam Pontifici ipsi supposita, itemque liber Pontificalis in ejus Vita, Rabanus Maurus, Walafridus Strabo, Berno, et alii complures, ex quibus etiam nonnulli censent, totum Hymnum ab eodem Telesphoro fuisse compositum ; cujus opinionis sunt Rabanus ipse in libro *De institutione Clericorum*, cap. xxxii, et Innocentius III, lib. II Mysteriorum Missæ, cap. xx. Volunt autem alii particulam illam, *Laudamus te*, et quæ sequuntur

addita fuisse a S. Hilario Pictaviensi Episcopo, uti docet Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. XXXVI, et ante ipsum creditus Alcuinus, in libro *De divinis Officiis*, cap. *De celebratione Missæ*. Is enim cum dixisset in eo capite, quod inscribitur *Quid significent vestimenta*, Telesphorum natione Græcum, id est Magnæ Græciæ in nostra Calabria, constituisse, ut Hymnus diceretur Angelicus ante Sacrificium; postea in dicto cap. *De celebratione Missæ*, scribit, Hymnum *Gloria in excelsis* in Nativitate Salvatoris ab Angelis decantatum, a S. Hilario Pictaviensi Episcopo fuisse deinde auctum et consummatum. Idem docent Durandus libro IV, cap. XIII; Hugo de S. Victore, lib. II, et alii.

IV. Neque desunt, qui eam additionem a Symmacho Papa factam contendunt, ut inter alios Berno Augiensis in libro *De officio Missæ*. Sed tametsi Toletana IV Synodus, can. XII, doceat totum illud, quod sequitur post Angelicum Hymnum, post illa scilicet verba, quæ ut in Evangelio Lucæ legitur cap. I nato in carne Christo Angeli cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominus bonæ voluntatis*, ab ecclesiasticis Doctoribus composita fuisse et aucta; certum omnino est, neque Hilarium Pictaviensem Episcopum, neque Symmachum Papam eam additionem fecisse; integer enim fere legitur libro VII Apostolicarum Constitutionum, quæ S. Clementi adscribuntur, capite XLVII, ut scite observat Durantus lib. II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XIV, Gavantus, Martene, Lebrun, et alii eruditi Auctores. Mentionem ejus Hymni facit Hildebertus Cenomanensis in carmine *De Mysteriis Missæ*, ubi inter alia inquit, Sacerdotem in Missa, prima verba incipere, et deinde chorum reliqua concinendo prosequi.

Angelicum posthæc sacrifex Pater incipit Hymnum,
Incœptum complet vociferando chorus.
Incipiens memorat quæ Salvatoris in ortu
Gaudia Pastores Angelus edocuit.
Cantica quæ post hunc superi cecinere, recenset
Gloria, quam complet vociferando chorus.

V. Plura de hoc Hymno videri possunt apud rerum liturgicarum scriptores, nos enim, ut propius ad nostrum § XXXVII accedamus, adnotandum illud censemus, quod docet Crassus lib. II, cap. I, ubi ita ad rem inquit : « Postquam finitum erit de toto, *Kyrie eleison*, et « non prius, Cardinalis surgit, qui versa facie « ad Altare, ut supra, cantat ex libro Hymnum « Angelicum, id est, *Gloria in excelsis Deo*, « super quo advertat, ut non cantet ipsum « Hymnum in alio quoquam tono, nisi in eo « tono, quem vocant de Paschate, sive de Apo- « stolis, videlicet, per notas, *Ut, re, fa, fa;* « etsi Missa sit de Beata Virgine, et nunquam « aliter; quod expresse Capella papalis, tanquam omnium rituum ordinatrix, observat, « licet Regulares, et alii aliter, et diversimode « intonent, » etc. Ex præscripto nostri § Episcopus, versa facie ad Altare, allato ante eum libro, et candela, si ea uti velit, cantat ex eo alta voce *Gloria in excelsis Deo*, disjunctis elevatisque manibus ad altitudinem humerorum, ita ut vola unius manus respiciat alteram, et cum dicit *Deo*, jungit manus, et caput inclinat, librum super caput sustinente Presbytero assistente : qui ritus acceptus profecto est ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. XIII, ubi ita legimus : « Finito *Kyrie eleison*, detracta Papæ mitra, et « tenente Episcopo librum, ut supra, elevatis « manibus juxta altitudinem humerorum, et « eorum distantiam extensis digitis, sed non « disjunctis, stans versus Altare, dicit *Gloria* « *in excelsis;* et cum dicit *Deo*, jungit manus « ante pectus, » etc.

VI. Notanda vero ea potissimum sunt nostri § verba, quibus dicitur, cum Episcopus cantat ex libro *Gloria in excelsis Deo*, sustinendum tunc esse librum a Presbytero Assistente; nam tradit paulo post generalem regulam, quando scilicet legente Episcopo, sustinendus sit liber ipse ab Assistente Presbytero, et quando a Ministro, seu Capellano de libro serviente. Librum, inquit Presbyter Assistens, pluviali paratus, « regulariter sustinere eo modo debet, id « est, supra caput, quoties Episcopus aliquid « alta voce cantat; quo casu Minister, qui alias « servit de libro, adjuvat ad sustinendum illum; « secus quando Episcopus summissa voce legit; » quia scilicet tunc sustinendus est ipse liber a Capellano de eo serviente, non autem a Presbytero assistente. Itaque cantato ab Episcopo *Gloria in excelsis Deo*, et *Credo in unum Deum* inchoato, aut alia re, librum, quem tunc supra caput sustinet assistens Presbyter, statim de

manibus illius recipiet Minister de libro; Diaconi vero hinc inde assistentes Episcopo, indicant digito legenda, et vertunt folia; nam, uti edicitur in nostro § xxxix, « postquam Episcopus incœpit cantando præfatum Hymnum, « prosequitur illum summissa voce cum suis « Ministris. » Pergit deinde, et ait, Diaconum, et Subdiaconum, ac Prælatos, et Canonicos in suis locis idem binos simul facere. Id quod etiam docet Crassus loco citato, ubi ait, quod legatus quoque si adsit, cum suis Capellanis; Prælati vero, ac Canonici in suis locis invicem simul idem faciant.

[« Debere omnino aliquem Capellanum vel « Portionarium Ecclesiæ ad id deputatum Archiepiscopo librum manibus sustinere. Pri« mam vero dignitatem cum pluviali assistentem « debere ad dexteram Archiepiscopi celebrantis « parumper caput supponere ad librum quem « Capellanus aut Portionarius manibus susti« net, dum in sede eminenti ipse Archiepisco« pus intonat Hymnum *Gloria in excelsis*, can« tat Orationem *Credo* et *Dominus vobiscum* ad « Offertorium. Sed quando Archiepiscopus legit « Epistolam, Gradualem et Evangelium, prima « dignitas nihil aliud agens stabit in loco suo « erectus. Neque dedignari debet prima dignitas « quod his muneribus fungatur cum maxime « honorifica sint et eadem omnia faciat prior Epi« scoporum Cardinalium dum assistit Summo « Pontifici celebranti. » S. R. C. in Hispal. vii, xxii Martii MDXCII. Confer etiam decreta in Bituntina ad iii, xiv Novembris MDCLXXVI et in Pharen. ad v, xxxi Maii MDCLXX. Sed cave ne hancce regulam ad omnia quæ Episcopus cantat, etiam extra Missam extendas. Nam Episcopo benedicente candelas, cineres vel ramos, vel orationem absolutionis cantante post Missam pro defunctis, Capellanus ad serviendum de libro designatus, non autem Presbyter assistens, missale sustinet, ut habes ex nostro Cæremoniali lib. I, cap. xvi, § vii, et cap. xi, § xii, et ex decreto S. R. C. in Alexandrina ad vi et vii, viii April. MDCCII.]

VII. Ex ejusdem § nostri præscripto, cui etiam memoratus Crassus concinit, « in fine « Episcopus sedet, accepta mitra simplici, et « gremiali, et similiter sedent omnes, usquequo « per chorum perficiatur Hymnus cum organo. » Id quidem tametsi hodie rite fiat, et ex præscripto missalium librorum, ut Sacerdotes, dum solemne Sacrificium peragunt, choro interim concinente, sedeant una cum Ministris ad lævam Altaris tum ad Epistolæ lectionem, tum ad Hymnum *Gloria in excelsis Deo*, tum etiam ad solemnem Symboli pronuntiationem, veterem tamen ritum servant hodieque religiosissimi Clerici Regulares, quos Theatinos vocant, quippe qui ex Constitutionibus suis ita jubentur parte I, *De horis canonicis*, capite i, « In Missis solemnibus « Sacerdos et Ministri ne sedeant. » Porro si veterem consulamus ritum, tradit Micrologus in libro, *De Ecclesiasticis observationibus*, cap. ix, Græcos non sedisse ad lectionem Epistolæ. Constat quoque ex antiquo Romano ordine ii, nec Latinos sedisse, dum caneretur *Gloria in excelsis Deo*, etc.; ita enim inquit num. vi, « Incipit « solus Pontifex clara voce Hymnum *Gloria in* « *excelsis Deo*, si tempus fuerit. Deinde vero « totus respondet chorus : *Et in terra pax* « *hominibus;* et non sedet prius Episcopus, « antequam dicant post Orationem primam, « *Amen.* »

VIII. Hymno finito et organo cessante, ut ait noster §, « surgit Episcopus deposita mitra, et « gremiali, » id est, gremiali prius, et postea mitra, surgentibus omnibus, ut prius, et stans versus populum elevatis, et statim junctis manibus cantat : *Pax vobis*. Est antiqua salutandi populum formula apud Græcos jam olim usitata, qui populum ipsum in Missa salutare consueverunt, his verbis, *Pax vobis*, vel *Pax omnibus*, uti videre est in antiquis liturgiis sanctorum Jacobi et Basilii, quibus addo S. Joannem Chrysostomum, qui non modo in sua liturgia eum ritum salutandi populum descripsit, sed longe egregie in Epistolam Pauli ad Colossenses, ad rem ita inquit : « Cum ingressus fuerit is « qui præest Ecclesiæ, statim dicit : *Pax omni*« *bus;* quando concionatur : *Pax omnibus;* « quando salutem optare jubet : *Pax omni*« *bus*; quando Sacrificium absolvitur : *Pax omnibus.* » Ita Chrysostomus, quem etiam jam vita functum, cum corpus ejus a Proclo Patriarcha in throno collocatum esset, dixisse ad populum, *Pax vobis*, idque Proclum, et adstantes ejus audiisse, testatur in sua Historia Nicephorus libro IV, cap. xliii. Meminit quoque ejus formulæ in Epistola ad Eustachium S. Athanasius, ubi quosdam sui ævi Episcopos carpit, qui cum

initio Sacrificii et Sermonis illud proferrent, *Pax vobis;* tragœdias tamen excitabant, et alios affligebant.

IX. Eo salutandi ritu usos etiam fuisse olim Antistites, ex Concilio Bracarensi I, anni DLXIII, can. III, addiscimus : « Placuit, » inquit, « ut « non aliter Episcopi, et alibi Presbyteri popu- « lum, sed uno modo salutent dicentes : *Domi-* « *nus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur; « et ut respondeatur a populo : *Et cum spiritu* « *tuo*, sicut et ab ipsis Apostolis traditum omnis « retinet Oriens, et non sicut Priscilliana pravi- « tas immutavit. » Pro « Oriens, » legendum « Occidens, » jam ante nos alii adverterunt, nam in Ecclesia Orientali, salutandi populum ea erat formula, *Pax omnibus*, vel *Pax vobis*, uti superius fuit ostensum. Quamvis ab ipso Concilio modus is salutandi improbetur, Leo tamen Papa VII, in Epistola ad Gallos et Germanos, ab eisdem de eo ritu consultus, ita scripsit: « Consultum est etiam, utrum Episcopi, *Pax* « *vobis*, an *Dominus vobiscum*, pronuntiare de- « beant; sed non aliter per omnem vestram « Provinciam tenendum est, quam in sancta « Romana Ecclesia. In Dominicis enim diebus, « et in præcipuis Festivitatibus, atque Sancto- « rum Natalitiis, *Gloria in excelsis Deo*, et *Pax* « *vobis*, pronuntiamus : in diebus vero Quadra- « gesimæ, et in quatuor Temporibus, sive in « Vigiliis Sanctorum, et in reliquis jejuniorum « diebus, *Dominus vobiscum*, tantummodo di- « cimus. » Occurrit ea salutandi formula, *Pax vobiscum*, sive *Pax vobis*, in Ordinibus antiquis Romanis, ac præsertim in II, num. VI, ubi Pontifex, finito *Gloria in excelsis*, eo modo salutat populum, deinde intra Missam per illa verba, *Dominus vobiscum.*

X. Quanquam vero olim, ut testatus est Leo VII, in recitata Epistola ad Gallos et Germanos, Dominicis tantum diebus, et in præcipuis Festivitatibus, atque Sanctorum Natalitiis, *Pax vobis*, in Missa ab Episcopo pronuntiaretur juxta ritum Romanæ Ecclesiæ, multis tamen ab hinc sæculis sicut Papa, ita et Episcopi prima vice populum per ea verba salutant, *Pax vobis;* quam ideo episcopalem salutationem appellat S. Petrus Damiani, in Opusculo *De Dominus vobiscum;* atque huic distinctioni Sacerdotis ab Episcopo minime refragatur laudata Synodus Bracarensis; nam, ut recte animadvertunt viri docti Garzias Loaisa, et Ludovicus Bail in notis ad ipsam Synodum, et notavimus nos jam in opere nostro, *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, cap. XV. Synodus ipsa arguit Priscillianistas contendentes non semel tantum, ut moris est, sed semper ab Episcopis dicendum esse, *Pax vobis*. Ceterum etsi prima vice Episcopus, uti dictum est, populum salutet, dicens, *Pax vobis*, quoniam, ut ait Innocentius Papa III, hæc fuit prima vox Christi ad Discipulos, postea tamen instar ceterorum Sacerdotum, ea utitur salutatione, *Dominus vobiscum*, de qua, sicut et de illa, *Pax vobis*, plura tradunt Durandus lib. IV, cap. XIV, quod inscriptum est *De salutatione ad populum*, et alii passim liturgicarum rerum scriptores.

XI. Cantat itaque Episcopus prima vice in Missa, et quidem « junctis manibus, *Pax vo-* « *bis*; deinde conversus ad Altare, extensis, et « statim junctis manibus, *Oremus;* et iterum « extensis manibus Orationem, » etc. Antiquas esse Orationes in Missa, ex antiquis liturgiis constat; ad numerum Orationum quod attinet, earum multiplicitati, quæ apud quosdam in usu erant, occurrit aliquando Joannes Abbas S. Albani, qui teste Matthæo Parisio in ejus Vita, ad septennarium numerum fixit, quem etiam nunquam excedendum esse docent Anonymus Turonensis in suo *Speculo Ecclesiæ*, Joannes Belethus, cap. XXXVII, Gulielmus Durandus lib. IV, cap. XIV, vetusque Ordinarium manuscriptum Monasterii Fiscannensis ab annis fere D. scriptum, ubi ita inquit : « A traditione autem ma- « jorum nostrorum accipimus, unam, aut tres, « aut quinque, aut septem Orationes dici debere: « unam juxta Romani Ordinis distinctionem : « tres, quia Dominus ante Passionem suam ter « orasse legitur : quinque, propter quinque- « partitam ejus Passionem, in cujus commemo- « rationem eadem celebramus officia : septem, « quia Apostoli septem petitiones Dominicæ « orationis, et consecrationem eorumdem my- « steriorum frequentasse leguntur. » Additque mox : « Rarissime siquidem diligentiores Officii « divini observatores alium in Orationibus ad « Missam numerum admittunt, nisi quem nos « competenti mysterio insignitum hic notavi- « mus. » Quæ verba desumpta videntur ex Micrologo, Observationum Ecclesiasticarum, cap. IV, uti observat Martenius, lib. I, *De*

antiquis Ecclesiæ ritibus, cap. IV, articulo III, num. XI.

XII. Non omittendus vero hic ille abusus, qui in nonnullis olim Ecclesiis obrepsit, ubi Episcopus, sive Presbyter, dicta Oratione ab Altari recedebat, quod supererat Missæ, alteri peragendum dimittens. Tanto malo occurrere conatus est Zacharias Papa in sua Romana Synodo anni DCCXLIII, can XIV, sic statuens : « Ut « Episcopus, aut Presbyter, dum ingressus fue- « rit ad Missarum solemnia celebranda, nullo « modo audeat data oratione recedere, ut ab « alio Episcopo, aut Presbytero suppleantur « Missarum solemnia; sed qui initium ponit, « suppleat usque ad finem, quia scriptum est : « *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus* « *erit*. Si quis vero præsumpserit præter quod « posuimus agere, a sacro Corpore et Sanguine « Domini nostri Jesu Christi sit suspensus. » Summus erat hic plane abusus, sed non levis quoque ille, qui hodieque in multis Ecclesiis viget, in quibus cum in aliqua præcipua Festivitate solemniter celebrantur Vesperæ, Celebrans vix primo Psalmo *Dixit Dominus*, etc., inchoato, ab Altari cum suis Ministris discedit, sacris paramentis se exuit, huc illucque discurrit, satis muneri suo facere existimans, si iterum sacris paramentis indutus ad Capitulum Cantici *Magnificat*, ad Altare compareat, ut Vesperarum Officium absolvat. Sed hoc obiter notato, ubi Orationem (tenente scilicet supra caput librum Presbytero assistente) ejusque conclusionem, *Per Dominum nostrum*, etc., cantavit Episcopus juxta ritum in Rubricis Missalis præscriptum, et alias a nobis jam explicatum, ex nostro hoc tandem § sedet, sedentibus omnibus.

§ XL.

Subdiaconus autem accipiens librum, factisque debitis reverentiis Altari et Episcopo, comitante ad ejus sinistram Cæremoniario, et sibi ipse tenens librum, a latere sinistro Altaris, vel, ubi ita consuetum sit, in ambone cantat Epistolam alta voce. Qua finita, et factis debitis reverentiis, portat eodem modo, quo supra, ante Episcopum librum clausum, quem inclinatus porrigit illi super ejus genibus, et manum dexteram illius super libro positam reverenter osculatur, et accepta benedictione ab Episcopo, redit ad scamnum suum apud Altare, et ibi expectat, donec fuerit tempus eundi ad Evangelium.

COMMENTARIUS.

I. In omnibus antiquis Sacramentorum libris post Orationem sequitur Epistola, quam in solemni Missa cantat Subdiaconus juxta ritum in hoc § præscriptum, et supra lib. I, cap. X, § II, ubi nos jam plura adnotavimus. Circa finem itaque primæ Orationis vel ultimæ, si plures in ea Missa dicantur, Subdiaconus accipiens librum a Cæremoniario, et factis reverentiis Altari et Episcopo, comite ad ejus sinistram eodem Cæremonario, et sibi ipsi tenens librum, a latere Epistolæ, vel ubi ita consuetum est in ambone, de quo supra lib. I abunde diximus, cantat Epistolam alta voce. Modus legendæ Epistolæ in Ecclesia Lugdunensi singularis omnino est, et observandus : « Neque enim cantando, » ut ait Martene lib. I, *De antiquis Ecclesiæ Ritibus*, cap. IV, articulo IV, num. IV, « sed alta, clara, « distincta, et intelligibili voce simpliter pro- « nuntiando eam legit Subdiaconus. » Eodem teste auctore Subdiaconus Epistolam cantaturus « in celebri S. Dionysii templo sceptrum defert « una cum textu. »

II. Munus cantandi Epistolam pertinuisse olim ad Clericos Lectores, testem habemus S. Cyprianum in Epistola XXXIII ad Clerum et plebem de Aurelio Lectore ordinato. Verum Synodus Toletana I, anni CD, canone IV, non obscure innuit, morem ejus ævi fuisse saltem in Hispania, ut Epistolam et Evangelium Subdiaconus legeret, ubi statuit, ut Subdiaconus ipse, « defuncta « uxore, si aliam duxerit, ab officio, in quo or- « dinatus fuerat, removeatur, ita ut Evangelium,

« et Apostolum (sive Epistolam, ut alii legunt) « non legat, » etc. Ait Canon, « Apostolum non « legat, » quia scilicet vel olim lectio illa, quæ Epistola appellatur, frequentius ex Epistolis S. Pauli desumi soleret, licet ex aliis etiam Scripturæ libris legeretur. In Mozarabo et Ambrosiano missalibus duæ quotidie præscribuntur lectiones dicendæ ante Evangelium, una ex Veteri, altera ex Novo Testamento; eumdemque ritum olim in Gallicana liturgia viguisse, docet S. Gregorius Turonensis lib. *De miraculis S. Martini*, cap. v, « Factum est, » inquit, « ut « in illa Dominica, Prophetica lectione jam lecta, « ante Altarium staret, qui lectionem Beati Pauli « proferret. » Idem libro IV *Historiæ Francorum*, cap. xvi, narrat, tres libros super Altarium ad legendum in Missa collocatos fuisse, id est, « Prophetiæ, Apostoli, et Evangelio« rum. »

III. Agit fuse et de eo ritu Martenius loco citato num. i, nos tamen illud monemus, quod tametsi mos invaluerit, ut Subdiaconus Epistolam caneret, mirabatur tamen de ea re Amalarius, cum ita scripsit lib. I, cap. xi : « Miror « qua de re sumptus usus in Ecclesia nostra, » in Metensi scilicet, ubi erat Diaconus, « ut Sub« diaconus frequentissime legat lectionem ad « Missam, cum hoc non reperiatur ex ministerio « sibi dato in consecratione commissum, neque « ex litteris canonicis, neque ex nomine suo. » Proponit hanc sibi difficultatem Durandus in suo Rationali lib. II, cap. viii, num iv. « Quare Sub« diaconus legit lectionem ad Missam, cum non « reperiatur hoc sibi competere, vel ex nomine, « vel ex ministerio sibi concesso. » Ex quo quis posset conjicere labente sæculo XIII, quo floruit Durandus, non vi suæ ordinationis legisse Subdiaconum Epistolam in Missa; sed de hac re vide quæ diximus I tomo Romani Pontificalis ad titulum x, *De ordinatione Subdiaconi.*

IV. Verum non hic omittendum, quod docet Micrologus, suo scilicet ævo, id est labente sæculo XI, vel circa XII sæculum soli Subdiacono convenisse cantare Epistolam : « adeo ut « potius Sacerdos ipse Epistolam legere debeat, « quam pati ut inferior Subdiacono id exequa« tur. » Ex Statutis Carthusiensium scriptis anno MCCLIX eorumque Ordinario edito anno MDCXLI, absente Subdiacono, Procurator legit Epistolam, « absente Procuratore, unus ex Dia« conis; quod si unus tantum sit Diaconus, et « nullus Subdiaconus, absente Procuratore, ul« timus in ordine Sacerdos Epistolam legit. » Sed vidi, et forte non sine abusu aliquando Clericum in Missa solemni tunicella indutum cantare Epistolam. Id quod alias licere modo manipulo non utatur, recentiores non pauci auctores tradunt.

V. Finita Epistola, ex præscripto nostri § Subdiaconus factis debitis reverentiis, portat eodem modo, quo supra, librum clausum ad Episcopum, quem inclinatus porrigit illi super ejus genibus; et manum dexteram illius super libro positam reverenter osculatur, et accepta benedictione ab Episcopo, redit ad scamnum suum apud Altare, et ibi expectat, donet fuerit tempus eundi ad Evangelium. Crassus lib. II, cap. i, ubi hunc eumdem ritum enarrat, ait Subdiaconum librum quidem clausum finita Epistola portare ad Episcopum, sed genuflexum offerre ipsum librum super genibus illius, genuflexumque manum illius osculari, et habito signo Crucis surgere, ac librum Epistolarum dimittere in manibus Cæremoniarii. Sed hæc nostro § adversantur; non enim genuflexus, porrigit Subdiaconus super genibus Episcopi clausum librum, sed « inclinatus; » nec genuflexus, sed reverenter manum illius exosculatur. Solet enim Subdiaconus, qui eo munere celebrante Episcopo fungitur, unus esse e Canonicis, qui, uti non semel dictum est, nunquam Episcopo genuflectunt.

VI. Ceterum consuevisse aliquando, cantata Epistola, Subdiaconum ad pedes Episcopi deosculandos accedere, ab eoque benedictionem petere, addiscere licet ex libro miraculorum S. Dunstani Archiepiscopi Cantuariensis, in quo S. Lanfranci quidam Capellanus sic loquitur : « Cumque perlecta a me fuisset Epistola, ad pe« des illius ex more deosculandos accessi, be« nedictionem petii, et ita cum benedictione « ejus recedens convalui. » Is hodie ritus servatur in Missa papali, ut quemadmodum testatur Patricius lib. II, sectione i, cap. xiii, ambo Subdiaconi, Latinus et Græcus, post Epistolam Latine primum, tum Græce cantatam, simul Cæremoniario præcedente accedant ad osculum pedis Papæ, Latinus primum, deinde Græcus; sed hæc peculiaris est prærogativa Romani Pontificis nam alias Durandi ævo, ut ipse testatur in

suo Rationali lib. IV, cap. XVII, num. II, non in omnibus, sed *in quibusdam Ecclesiis*, lecta Epistola, Subdiaconus dexteram super ipso libro clauso, quem Subdiaconus cantata Epistola ad Episcopum attulerat; isque est ritus, qui hodie servatur ex Rubricis Romani Missalis.

§ XLI.

Osculata manu Episcopi per Subdiaconum, accedunt duo Ministri servientes de libro, et candela ante Episcopum, qui sedens cum mitra ex libro missali legit Epistolam, Tractum, vel Graduale, vel *Alleluia*, vel Sequentiam, et alia usque ad finem Evangelii, quod antequam incipiat, junctis manibus, dicit : *Munda cor meum*, etc., et *Jube, Domine*, etc., et *Dominus sit in corde meo*, etc., et *Dominus vobiscum;* cui Diaconi assistentes respondent *Et cum spiritu tuo;* et legens titulum, signat pollice dextero textum Evangelii ; deinde seipsum in fronte, ore et pectore; mox junctis manibus, prosequitur Evangelium. Quo finito, Assistentes respondent ei *Laus tibi Christe.* Sed si Episcopus non sit in sua Ecclesia, vel celebret apud faldistorium, Subdiaconus, osculata manu Episcopi, tenet ante eum missale apertum, ex quo Episcopus legit, ut supra, et interim omnes sedent.

COMMENTARIUS.

I. Cantata Epistola, et osculata manu Episcopi per Subdiaconum, interim accedunt duo Ministri, seu Capellani, alter de libro, et alter de candela ante Episcopum ipsum, manentque ambo genuflexi, vel stantes, prout illi magis placuerit, et commodum erit, nempe manebunt genuflexi, si ille sedens legit, stabunt autem, si ipse leget stando. Porro Episcopus sedens ex eodem libro legit Epistolam, Tractum, vel Graduale, vel *Alleluia*, vel Sequentiam, et alia usque ad finem Evangelii. Quanquam Episcopus Epistolam a Subdiacono cantatam audierit, legit nihilominus et ipse submissa voce sedens cum mitra Epistolam ipsam, et alia usque ad Evangelii finem, Capellano de libro, librum ante ipsum tenente, et altero, qui de candela appellatur, tenente candelam accensam, id est, bugiam cum candela. Fateor, ritum ipsum, ut nempe post cantatam a Subdiacono Epistolam, Episcopus eam ipse deinde legat, non esse ita antiquum, tametsi ejus meminerit in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione I, cap. XIII, ubi ita ait : « Assistentes vero Episcopi portant « librum Papæ, et uno ipsorum illum supra « caput tenente, Papa legit Epistolam, Gra- « duale, » etc.

II. Enarrat eumdem ritum Crassus lib. II, cap. I, ubi ait, quod Subdiaconus post cantatam Epistolam, et accepta benedictione ab Episcopo, « dimittit librum Epistolarum in manibus Cæ- « remoniarii, acceptumque librum missalem hu- « miliatus ante faciem Celebrantis solus cum « Cæremoniario absque alio Capellano tenet, ex « quo ipse Celebrans legit Epistolam, Graduale, « et alia usque ad Evangelium inclusive. » Qui ritus juxta § hujus nostri Rubricam tunc locum habet, « si Episcopus non sit in sua Ecclesia, « vel celebret apud faldistorium, » tunc enim, ut ibidem legitur, Subdiaconus « tenet ante eum « missale apertum, ex quo Episcopus legit, ut « supra, et interim omnes sdent. » Verba illa « vel celebret apud faldistorium, » a Benedicto XIII primum huic § adjuncta fuere, nam in aliis antiquioribus desiderantur. Ceterum ideo Crassus ritum ipsum eo modo exposuit, quia loquitur de Episcopo Bononiensi celebrante coram Cardinali Legato, quo præsente, ut alias dictum est, sacri ritus alia forma servantur; quanquam non negaverim, ritum, quem tradit Crassus, fuisse generalem, nam juxta Pontificale Romanum Romæ primum anno MCDLXXXV impressum, et deinde Venetiis anno MDXX editum, ut alias ejusdem editiones sileam, Subdiaconus ipse, cantata Epistola, offert missale apertum

Episcopo, qui ibidem legit Epistolam, Graduale et Evangelium.

III. Lecta ab Episcopo Epistola, cui assistentes Diaconi respondent *Deo gratias*, legit deinde Tractum, vel Graduale, vel *Alleluia*, et alia usque ad finem Evangelii; quod antequam incipiat, junctis manibus, dicit : *Munda cor meum*, etc. De lectione Evangelii in Missa, et de ritibus in ea servandis jam fuse disseruimus in opere nostro, *De Codice sancti Evangelii, atque servatis in ea lectione et usu vario ritibus*, libro II, per totum, sed ne silentio prætereamus, quæ ad hunc et plures sequentes paragraphos circa eam rem spectant, sciendum hic illud primo, etiam ex laudato Cæremoniali Patricii, in pontificia Capella legi a Papa unico contextu, « Epistolam, Graduale, et Evange- « lium, » antequam scilicet Diaconus Evangelii illud solemniter cantet. De iis verbis, *Munda cor meum*, etc., et aliis, quæ ex nostro hoc § præmitti debent ab Episcopo suæ lectioni privatæ Evangelii, sicut et de signando pollice dextero textum Evangelii, ac seipsum in fronte, ore, et pectore, nulla profecto mentio in ipso Cæremoniali Patricii; ex sententia tamen Crassi in suo Cæremoniali, « Celebrans legit Epistolam, « Graduale, et alia usque ad Evangelium inclu- « sive, pro quo etiam dicit, *Munda cor meum*, et « *Jube*, et *Dominus vobiscum*, non tamen signat « textum, nec se, neque in fine osculatur illum. » Idipsum et alii scriptores docent.

IV. Si veterem disciplinam spectemus, Episcopus nihil submissa voce in Missa legebat de iis, quæ vel Subdiaconus, vel Diaconus, Lectores, Cantores, totusve chorus canebat, ideoque nihil de ipsis, quæ ab eisdem decantabantur in solemni Missa, in libris antiquis Sacramentorum, qui scilicet soli Celebrantium usui erant, occurrit, ut scite observat eruditus Lebrun t. I, parte II, articulo VII, num. II, in fine. Sed quidquid sit de ritu antiquo, ac de iis, quos enarrant Patricius et Crassus, mandat hic § noster, ut Episcopus ante solemnem Evangelii lectionem, legat ipse submissa voce, ac sedens, quia scilicet privata lectio est, Evangelium, junctis manibus dicens, *Munda cor meum*, etc., et *Dominus sit in corde meo*, etc., et *Dominus vobiscum*, cui Diaconi assistentes respondent *Et cum spiritu tuo;* et legens titulum Evangelii, signet pollice dextero textum Evangelii, deinde seipsum in fronte, ore et pectore; itemque mox junctis manibus prosequatur Evangelium, eoque finito, assistentes respondeant *Laus tibi, Christe.* Porro in fine non osculatur Episcopus Evangelium, quod ipse legit, quia scilicet deosculaturus est Evangelium, quod solemni ritu, de quo mox infra, Diaconus cecinit. De precibus lectioni Evangelii præmittendis, ac de ritibus in ea servandis, quamvis plura scitu digna dixerimus in citato nostro opere, *De Codice sancti Evangelii*, etc., nonnulla etiam infra notabimus.

§ XLII.

Cum cantatur ultimus versus Gradualis, sive Tractus, seu *Alleluia*, vel Sequentia, Diaconus sumpto libro Evangeliorum, factaque reverentia Episcopo, illum clausum congruenti mora affert ad Altare, illi in infimo gradu se inclinans; tum ascendit, et collocat illum in medio Altaris; deinde facta Altari reverentia, vadit ad Episcopum, cujus manum reverenter deosculatur; tum reversus ad Altare, in ejus inferiori gradu genuflexus, dicit secrete, *Munda cor meum*, etc., et deinde capit librum, et illum portat ante pectus, et apud Altare in cornu Epistolæ in plano expectat.

COMMENTARIUS

I. Ritus pontificiæ Capellæ narrante Patricio is est : « Cum cantatur Graduale, vel Sequentia, « si cantatur, Diaconus Cardinalis Evangelii ac- « cipit librum Evangeliorum, et portans illum « ante pectus suum vadit ad Altare, et supra « illud librum ponit, quo ibidem dimisso, cum « debitis reverentiis vadit ad Papam, coram quo « stans capite inclinato, manum ejus reveren- « ter osculatur, Cæremonario eum associante; « deinde revertitur ad Altare, coram quo genu-

« flexus, dicit : *Munda cor meum*, etc., tunc « accipit librum Evangeliorum de Altari, et « illum tenet ante pectus. » Eadem plane sunt, quæ hic ℞ noster edicit, ex cujus præscripto, cum cantatur ultimus versus Gradualis, sive Tractus, seu *Alleluia*, vel Sequentia, Diaconus sumpto libro Evangeliorum, de manibus scilicet Cæremoniarii, factaque reverentia Episcopo, illum clausum congruenti mora affert ad Altare, « illi in infimo gradu se inclinans, » ut habet hic ℞ noster in novo hoc Cæremoniali a Benedicto XIII edito, nam in antiquioribus legitur, « prius genuflectens in infimo illius gradu. » Quod merito correctum est, quia scilicet, non est ibi Sanctissimum Sacramentum, et quia Diaconus cantaturus Evangelium est Canonicus, qui regulariter nec Altari nec Episcopo genuflectere debet, sed tantum se inclinare.

II. At vero olim in pontificia Capella, uti discimus ex Romano Ordine XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LII, Diaconus, priusquam finirentur ea, quæ cantanda sunt ante Evangelium, genuflectens ante Pontificem, osculabatur manus ejus, deinde vero accedens ad Altare, genibus flexis dicebat *Munda cor meum*, etc., surgensque accipiebat de medio Altaris librum Evangeliorum, « qui ante horam illam poni debet « ibidem per Acolythum. » Non ergo deferebat Diaconus Evangelium ad Altare, sed collocari prius ibidem solebat, et quidem per Acolythum. Quod in hoc nostro ℞ edicitur de osculanda manu Episcopi a Diacono, antequam dicat *Munda cor meum*, etc., et Evangelium cantet, ab Ecclesia Romana sumptum est, neque enim is ritus in omnibus, sed in quibusdam Ecclesiis servabatur, teste Durando in suo Rationali lib. IV, cap. XXIV, num. I : « In quibusdam Ecclesiis, ut « Romæ, Diaconus dextera manu Pontificis oscu- « lata, codicem Evangelii sumit de Altari, illum « Subdiacono ad ferendum tradens. » Ubi nota I. etiam ex Durando videri delatum prius fuisse Evangelium ad Altare, non autem a Diacono, cum illud erat solemniter cantaturus; II. acceptum quidem Evangelium fuisse de Altari a Diacono, sed ab eodem traditum illud Subdiacono.

III. Ritus, quo Diaconus defert ad Altare Evangelium, et deinde ipsum de Altari sumit, ex antiqua profecto Ecclesiæ disciplina ortus videtur, de qua testes habemus pervetustas liturgias sanctorum Jacobi, Basilii et Chrysostomi, in quibus egregie describitur solemnis ille Evangelii Introitus, et deportatio ad Altare, quem ritum fuse ac docte exponit Goar in suis ad Euchologium notis. Etiam apud Latinos, ubi Episcopus de Secretario celebraturus Missarum solemnia procedebat ad Altare, præcessisse Evangelii codicem, testatur Amalarius, lib. III, *De Ecclesiasticis officiis*, cap. V. « Episcopus, » ait, « et sibi conjuncti Evangelium sequuntur... « Ante oculos habeat sæpissime, quod semper « oportet retinere... Osculatur Evangelium... « Remanet Evangelium in Altari ab initio Officii « usque dum a Ministro assumetur ad legen- « dum. » Erat itaque antiquus ritus, ut de Altari sumeret quidem Evangelium Diaconus, quod ipse erat cantaturus, non tamen illud ad Altare Diaconus deferet, quia scilicet initio Missæ jam eo delatum fuerat, uti constat ex allato Amalari loco, et aliis plurimis.

IV. Juxta Rubricam hujus nostri ℞, ubi Diaconus deosculatus est manum Episcopi, reversus ad Altare, in ejus inferiori gradu genuflexus, dicit *Munda cor meum*, etc., et deinde capit librum, et illum portat ante pectus ambabus manibus, et apud Altare in cornu Epistolæ in plano expectat, sive in medio Altaris, ut est ritus pontificiæ Capellæ ; ubi stat manibus junctis. Verba, *Munda cor meum*, etc., ex antiquo ritu præmitti solemni lectioni Evangelio a Diacono genuflexo ante Altare, constat ex recitato superius loco Romani Ordinis XIV, ad significandum scilicet verba sancti Evangelii debere nos puro corde concipere, et impollutis proferre labiis ; ait enim Regius Propheta in Psalmo XLIX, vers. XVI : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum ?*

§ XLIII.

Interim accedit Acolythus ad Episcopum cum thuribulo et navicula, et ministrante illam Presbytero assistente, Episcopus imponit et benedicit incensum.

Tum Acolythus, recepta navicula de manu Presbyteri assistentis, redit ad Altare, et ibidem cum duobus aliis Acolythis Ceroferariis, Diacono et Subdiacono, expectat, donec tempus sit eundi ad cantandum Evangelium.

§ XLIV.

Circa finem ultimi versus Gradualis, vel *Alleluia*, sive Tractus, vel Sequentiæ, Thuriferarius, Ceroferarii, Subdiaconus, et Diaconus portans librum Evangeliorum clausum ante pectus, facta prius Altari reverentia, veniunt ante Episcopum, ubi Diaconus inclinatus petit benedictionem dicens intelligibili voce : *Jube, Domne, benedicere,* cui Episcopus respondet : *Dominus sit in corde tuo*, etc., et facit super eum signum Crucis. Tum Diaconus facit Episcopo profundam reverentiam; Ministri vero, qui cum eo sunt, permanent genuflexi, donec Episcopus benedixerit, et statim procedunt ad Evangelium cantandum hoc ordine. Præcedit Cæremoniarius, mox Thuriferarius cum thuribulo et navicula; sequuntur duo Ceroferarii cum candelabris, ac cereis accensis, deinde Subdiaconus manibus junctis, ultimo Diaconus librum Evangeliorum clausum ante pectus portans. Et transeuntes ante Altare faciunt illi reverentiam cum genuflexione, præter Diaconum et Subdiaconum, qui cum sint Canonici, non genuflectunt. Cum pervenerint ad locum, ubi solet Evangelium decantari, Subdiaconus medius inter dictos Ceroferarios, tenet librum Evangeliorum apertum ante pectus, vertens renes non quidem Altari, sed versus ipsam partem dexteram, quæ pro aquilone figuratur.

COMMENTARIUS.

I. Expectante Diacono apud Altare in cornu Epistolæ in plano cum libro sancti Evangelii, quem ante pectus detinet, sive in medio Altaris, uti dictum est supra in fine Commentarii § XLII, interim cum debitis reverentiis accedit Thuriferarius, comite Cæremoniario, cum thuribulo et navicula ad Episcopum, et ministrante illam Presbytero assistente, Episcopus imponit et benedicit incensum juxta ritum jam alias explicatum, ac præsertim libro I, cap. XXIII. Tum Thuriferarius recepta navicula de manu Presbyteri assistentis, redit ad Altare cum solitis debitis genuflexionibus, et ibidem ad cornu Epistolæ cum duobus Acolythis Ceroferariis, Diacono et Subdiacono, expectat, donec tempus sit eundi ad cantandum Evangelium. In Ordine Romano XIV, auctore Jacobo Gaetano, ritus hic noster ita præscribitur : « Cum Diaconus ad Altare « accedit oraturus, » dicens nempe *Munda cor meum*, etc., uti dictum est, « Thuriferarius « Thuribulum cum igne deferens ante Pontifi- « cem, flectat genua, et tradat naviculam cum « thure Capellano, qui similiter genuflectat, et « ipse Pontifex incensum ponat in thuribulo, et « benedicat eo modo, qui supra describitur in « prima positione incensi. » De usu thuris ad Evangelii lectionem jam alias fuse diximus, nonnihil infra etiam dicturi.

II. Peractis ritibus in § nostro XLIII descriptis, ex Rubrica § XLIV, circa finem ultimi versus Gradualis, vel *Alleluia,* sive Tractus, vel Sequentiæ, Thuriferarius, Ceroferarii, Subdiaconus, et Diaconus portans librum Evangeliorum clausum ante pectus, facta prius Altari reverentia cum genuflexione, præter Diaconum et Subdiaconum, qui non genuflectunt, sed tantum se inclinant, veniunt ante Episcopum, et coram eo iterum omnes genuflectent, exceptis Diacono et Subdiacono. Ubi ante Episcopum pervenit Diaconus, « profunde inclinatus, » habens scilicet

alios Ministros post se, exceptis Subdiacono, qui stat a sinistris ejus, et Cæremonario, « petit be« nedictionem, dicens intelligibili voce *Jube*, « *Domne*, *benedicere*; cui Episcopus respondet : « *Dominus sit in corde tuo*, etc., et facit super « eum signum Crucis. »

III. Ritus petendæ benedictionis ante Evangelii lectionem occurrit passim in Ordinibus antiquis Romanis, et apud scriptores liturgicos, itemque in pervetustis liturgiis S. Basilii, et S. Joannis Chrysostomi. Ritum hunc jam olim in utraque Ecclesia receptum Latina pariter et Græca refert inter alios Amalarius lib. III, *De ecclesiasticis Officiis*, cap. XVII, ubi ita etiam monet Diaconum : « Intendat diligenter Diaco« nus, ut cor ejus cum Dominicis verbis vadat, « et non sit infructuosa oratio Sacerdotis; Do« minum in mente teneat, quem suscipit per « benedictionem Sacerdotis; et ut non exhalent « verba imposita, neve introeant nociva, signo « Crucis facto manu Sacerdotis super caput ejus « munitur. » Ubi nota I ritum petendæ benedictionis a Diacono; II. ritum illius dandæ per Celebrantem, oratione scilicet ab ipso fuse super ipsum Diaconum per ea verba, *Dominus sit in corde tuo*, etc.; III. ritum Crucis signaculo muniendi eumdem Diaconum; IV. denique insignia mysteria, quæ in ritibus hisce continentur.

IV. Quæri potest cur potius Diacono Evangelium cantaturo detur benedictio, quam Subdiacono, qui Epistolam cantaturus est? Rationem discriminis proferunt quidem Rupertus Abbas Tuitiensis libro I, *De divinis Officiis*, cap. XXXVI, et Hugo a S. Victore, lib. II, *De Officiis ecclesiasticis*, cap. XX, aientes, quod Deus legem et Prophetas invisibilis invisibiliter misit, Apostolos autem et Evangelistas, quorum in hoc saltem annuntiandi Evangelii munere Diaconus personam gerit, visibilis factus, et sanctam Ecclesiam sponsam videlicet suam osculans osculo oris sui, visibiliter misit, et docuit. Eamdem explicationem tradit in suo Rationali Durandus libro IV, cap. XXIV, num. VIII, postquam dixit, num. VII, benedictionem peti a Diacono, quia nullus debet prædicare, nisi mittatur juxta illud Apostoli in Epistola ad Romanos, cap. X, *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Circa ea verba quæ profert Diaconus benedictionem postulans ab Episcopo, *Jube, Domne, benedicere*, et circa formulam, qua utitur Episcopus in eo benedicendi, vide quæ diximus supra hoc eodem libro II, et in opere, *De Codice sancti Evangelii*, etc.

V. Habita benedictione, Diaconus facit Episcopo profundam reverentiam, Ministri vero, qui cum eo sunt, excepto scilicet Subdiacono, qui stabit cum Diacono inclinatus, permanent genuflexi, donec Episcopus benedixerit, soli nempe Diacono, et statim procedunt ad Evangelium cantandum, hoc ordine. Præcedit Cæremoniarius, mox Thuriferarius cum thuribulo et navicula : sequuntur duo Ceroferarii cum candelabris ac cereis accensis, deinde Subdiaconus manibus junctis, ultimo Diaconus librum Evangeliorum clausum ante pectus portans. Quanta vel olim cum pompa in Ecclesia Græca processio ista ad Evangelium cantandum celebraretur, satis nos docent antiquissimæ liturgiæ, quas in suo Euchologio affert ac explicat eruditissimus Goar. Romæ in Capella pontificia, et in aliis passim Ecclesiis totius Occidentis solemnissima quoque fuit ejusmodi processio, uti videre est in antiquis Ordinibus Romanis, in Cæremoniali Patricii, in variis Ecclesiarum liturgiis, ac apud rerum liturgicarum scriptores, qui eam processionem describunt, uti inter alios Durandus loco citato, et Jacobus Eveillon in libro *De processionibus ecclesiasticis*, cap. VI.

VI. Teste laudato Durando præcedebat olim in ea processione Crux, eumque ritum servant hodie Fratres Dominicani. Thus quoque præfertur more in omnibus Ecclesiis consueto, et quidem juxta antiquissimum ritum, in pervetustis liturgiis præscriptum; præcedunt etiam lumina, in signum gaudii et lætitiæ, quem ritum adversus Vigilantium S. Hieronymus scribens eleganter defendit. In quibusdam etiam Ecclesiis, ut idem Durandus testatur, Diaconum Subdiaconus antecedebat, portans pulvinar, quod libro Evangeliorum supponat. Sed longum est ritus omnes describere, qui in ea Processione ad Evangelium servantur; videri præter scriptores laudatos poterit Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. VII, num. II, et Crassus libro II, cap. I, ubi inter alia inquit, quod si Evangelium cantaturus esset Archidiaconus, vel Archipresbyter, vel aliquis Canonicus Prælatus Apostolicus, quatuor funalia adhiberi possent.

VII. Ubi in ea processione, quam ex nostro § XLIV componunt Cæremoniarus, Thuriferarius, duo Ceroferarii, Subdiaconus atque Dia-

conus, transeunt ipsi ante Altare, « faciunt illi « reverentiam cum genuflexione, nempe, præter « Diaconum et Subdiaconum, qui cum sint Ca- « nonici non genuflectunt. » Hæc verba, « præ- « ter Diaconum, » etc., fuerunt primum addita huic § in novo Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, nam in antiquioribus non habentur. Rectissime autem factum est hujusmodi additamentum, non enim omnes Ministri, qui ea processione transeunt ante Altare, facere illi reverentiam debent cum genuflexione, nam excipiuntur semper Canonici, et consequenter ipsi Diaconus et Subdiaconus, qui e Canonicis ad ministrandum solemni Missæ pontificali assumuntur. Ceterum notanda sunt illa verba, « et « transeuntes ante Altare faciunt illi reveren- « tiam, » etc.; nam, uti observat Bauldryus, quæ de eo transitu ac progressu hic assignantur, intelliguntur, quando Altare multum distat ab Episcopo, et quando Episcopus ipse celebrat in faldistorio.

VIII. Cum pervenerint tandem ad locum ubi solet Evangelium decantari, tradit Diaconus Evangelium Subdiacono, qui medius inter dictos duos Ceroferarios tenet illud apertum ante pectus, cujus scilicet superior pars libri capiti ejus adhæreat, vertens renes non quidem Altari, sed versus ipsam partem dexteram quæ pro aquilone figuratur. Cantandum esse Evangelium versa facie ad aquilonem Scriptores prisci liturgici ex antiquo ritu docent, inter quos creditus Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, cap. quod inscripsit *De celebratione Missæ*, hanc affert mysticam significationem : « Verba Evangelii « Levita pronuntiaturus contra septentrionem « faciem vertit, ut ostendat, verbum Dei, et an- « nuntiationem Spiritus sancti contra eum di- « rigi, qui semper Spiritui sancto contrarius « existit. » Et paulo post : « Sicut enim per « austrum, qui ventus est calidus et leviter flat, « Spiritus sanctus designatur, qui corda, quæ « tangit, ad amorem dilectionis inflammat; ita « et per aquilonem, qui durus et frigidus est, « diabolus intelligitur, qui eos, quos possidet, « ab amore charitatis atque dilectionis torpen- « tes et frigidos reddit, » etc. Alcuinum paucioribus verbis sequuntur Innocentius III, lib. II, *De Mysteriis Missæ*, cap. XLIII; Albertus Magnus in libro *De Missa*, et alii.

IX. Sane de eo ritu, seu loco, in quo cantandum est Evangelium in antiquis Ordinibus Romanis, ac præsertim in II, pag. 46, legitur Diaconum stantem versus meridiem canere Evangelium, cum ad eam partem viri soleant confluere, alias autem ad septentrionem. Quo argumento Micrologus in libro *De Ecclesiasticis observationibus*, cap. IX, quem etiam Radulphus Tungrensis, *De Canonum observantia*, propositione XXIII, sequitur, morem legendi Evangelium versus aquilonem acerrime reprehendit. At vero Ordo Romanus potius hunc morem probat quam improbat, quem etiam probant Rupertus Abbas Tuitiensis, Joannes Belethus, Gulielmus Durandus, et alii.

§ XLV.

Si vero in Ecclesia fuerint legilia vel ambones, in illis poterit cantari Evangelium, videlicet, si cantabitur in legili seu pulpito, Subdiaconus stabit post illud, quod panno aureo, vel serico coloris ceterorum paramentorum coopertum, et ornatum esse debet, amplectens ipsum legile, et manibus hinc inde librum tangens. Quod si cantabitur in ambone lapideo, ad quod per gradus ascenditur, prout adhuc in pluribus Ecclesiis juxta antiquam consuetudinem ambones reperiuntur, tunc Subdiaconus assistet, et ministrabit Diacono opportune, stans a latere ejus dextero, videlicet porrigens thuribulum, et vertens folia libri Evangeliorum, cum opus erit.

COMMENTARIUS.

I. Locus cantando Evangelio destinatus erat antiquitus ambo seu pulpitum, sed eo, in quo legebatur Epistola, paulo altius, et ornatius, ad quod plerumque duo graduum ordines erige-

bantur, unus per quem ascendebat Diaconus, alter vero per quem descendebat. Fuse de hisce ambonibus jam diximus nos et in opere *De Codice sancti Evangelii*, etc., libro II, cap. VI, et supra, lib. I, cap. XII. Ubi itaque in Ecclesia extant ambones, prout Romæ in pluribus Basilicis, poterit in illis cantari Evangelium, assistetque tunc Subdiaconus, et ministrabit Diacono opportune, stans a latere ejus dextero, videlicet porrigens thuribulum, et vertens folia libri Evangeliorum, cum opus erit, uti in hoc nostro § edicitur, ubi etiam probatur quarumdam Ecclesiarum mos cantandi Evangelium in legili portatili seu pulpito, Subdiacono stante post illud, quod panno aureo, vel serico coloris ceterorum paramentorum coopertum, et ornatum esse debet, ipsumque legile amplectente, et manibus hinc inde librum tangente.

II. Is plane est ritus pontificiæ Capellæ, quem in suo Cæremoniali describit Patricius libro II, sectione I, cap. XIII, ubi ait, quod cum Diaconus ante Altare genuflexus dicit *Munda cor meum*, etc., et accipit librum Evangeliorum de Altari, « interim paratur pulpitum, » id est legile, « cum velo aureo per Clericos Capellæ « in loco consueto, id est, apud gradum Altaris « in cornu dextero, ita ut vertat suam faciem ad « sinistram. » Et paulo post consentanee ad hunc § nostrum ita subjicit : « Subdiaconus vero stans « post pulpitum inter illud, et Ceroferarios pul- « pitum amplectitur, et ambabus manibus ex « utraque parte tangit librum Evangeliorum. » Triplex itaque modus est cantandi Evangelium. Primus, de quo in superiori § dictum est, cum scilicet Subdiaconus medius inter duos Ceroferarios ambabus manibus codicem tenet ante pectus. Alter, ut in hoc § edicitur cum in ambone canitur, stante Subdiacono a latere dextero Diaconi, porrigente thuribulum, et folia vertente cum opus fuerit. Tertius, cum cantatur in legili seu pulpito panno aureo, vel serico ornato coloris ceterorum paramentorum, Subdiacono ipsum legile amplectente, et tangente manibus hinc inde librum.

§ XLVI.

Diaconus, cum tempus est, junctis manibus ante pectus, incipit Evangelium, et cum dicit *Dominus vobiscum*, Episcopus, depositis gremiali et mitra, surgit; et cum Diaconus dicit *Initium* vel *Sequentia sancti Evangelii*, signat librum, ubi est textus Evangelii, deinde seipsum in fronte, ore et pectore. Episcopus autem accepto baculo pastorali, eodem modo signat se in fronte, ore et pectore; idem faciunt et omnes alii : tum ipse Episcopus retinet baculum inter ambas ejus manus junctas, stans versus Diaconum cantantem; et cum respondetur a choro *Gloria tibi, Domine*, Cæremoniarius accepto thuribulo de manu Thuriferarii, ibi prope adstantis, illud offert Diacono, qui thurificat librum, primo in medio, deinde a parte dextera libri, mox a sinistra, triplici ductu, et reddit thuribulum Cæremoniario : tum manibus junctis prosequitur Evangelium ; et cum profert nomen JESU, vel MARIÆ, inclinat se; sed profundius, cum dicit, JESUS, quod et omnes faciunt. Subdiaconus autem, et Ceroferarii perstant velut immobiles. Finito Evangelio, Subdiaconus, nulla facta reverentia, portat librum apertum in folio, ubi est principium Evangelii cantati, et illum offert osculandum Episcopo, nulla ei facta reverentia, nisi postea, libro clauso.

COMMENTARIUS.

I. Diaconus populo Evangelium enuntiaturus, eum primo alta voce salutat his verbis, *Dominus vobiscum*, juxta ritum in Ordinibus Romanis, et in antiquis liturgiis præscriptum,

quatenus scilicet, ut inquit creditus Alcuinus, *Corda illorum a mundanis cogitationibus Dominus emundet, et ad suscipienda verba salutifera aperire dignetur*. Ea salutatione per Diaconum prolata, respondet chorus, *Et cum spiritu tuo;* Episcopus vero, ut ait hic noster §, « depositis « gremiali et mitra, surgit. » Standum esse omnino, et capite aperto ad Evangelii lectionem, ritus est Ecclesiæ antiquissimus, prout jam fuse ostendimus in opere, *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, cap. XXI, usque ad caput XXIV per totum, postquam scilicet cap. ipso XXI, luculentissime demonstravimus, non modo mitram, sed et pallium jam olim ab Episcopo consuevisse deponi, quum Evangelium decantaretur. Id quod etiam mitræ depositionem spectat, edicit Ordo Romanus XIV, auctore Jacobo Gaetano, pag. 299, apud doctissimum Mabillonium tomo II Musei Italici.

II. Hisce itaque omissis ritibus, pergit § noster, et ait, quod, cum Diaconus dicit *Initium* vel *Sequentia sancti Evangelii*, signat librum, ubi est textus Evangelii, deinde seipsum in fronte, ore et pectore. Signat ergo primo librum Crucis signaculo, quasi dicat, ait Innocentius III, « Hic liber est Crucifixi; » deinde vero seipsum, in fronte, in ore, in pectore : « In fronte, » videlicet juxta S. Augustinum, in sede ipsius verecundiæ, ut eliminata omni verecundia, cum Apostolo non erubescat de Evangelio Christi : « In ore, » quia, ut idem ait Apostolus, *prædicamus Jesum Christum, et hunc crucifixum;* « In pectore » tandem, ne aliqua suggestio Diaboli eum impediat, quin puro corde Evangelium Dei annuntiare valeat. Docet hæc idem Innocentius Papa III, quem in ea interpretatione alii etiam scriptores sequuntur. Sed audiamus Hugonem Cardinalem, qui ita cæremoniam ipsam exponit : « Legens Evangelium signum facit in « pectore, quasi dicat : Corde credo ad justi« tiam; in ore, quasi dicat : Quod credo confi« teor ad salutem; et in fronte, quasi dicat : « Non erubesco Evangelium. »

III. Neque vero solum is, qui Evangelium cantat, eum ritum servabit, sed Episcopus quoque, « accepto baculo pastorali, eodem modo « signat se in fronte, ore et pectore, idemque « faciunt omnes alii, » signantes scilicet seipsos in fronte, ore et pectore, excepto tamen Subdiacono, si librum ipse Evangelii teneat, secus si illud in ambone, vel pulpito, seu legili Diaconus illud caneret, tunc enim Subdiaconus etiam seipsum signaret, sicut et alii omnes, ac præsertim Episcopus juxta ritum in II Romano Ordine expressum, pag. 45, ubi ita inquit : « Postquam dixerit, *Sequentia sancti Evangelii* « *secundum Lucam*, sive *Marcum*, et reliqua, « facit Crucis signum in fronte sua idem Diaco« nus, et in pectore : similiterque Episcopus, et « omnis populus. » Etiam in ore faciendum tunc esse signum Crucis, plerique scriptores liturgici docent, tametsi Amalarius Abbas in Ecloga ad Ordinem Romanum apud laudatum Mabillonium pag. 554, solius frontis meminerit: « Signum sanctæ Crucis singuli faciunt in fron« tibus suis. » Id quod etiam docet Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, cap. *De celebratione Missæ*, his verbis : « Ad Diaconi salutationem « populus Crucem in frontibus ponit, ut a malis « cogitationibus corda sua emundet, ut ad intel« ligenda verba salutis pura permaneant. » Atque his etiam addimus Hildebertum Cenomanensem, qui in Carmine *De Mysterio Missæ*, ita de eo ritu cecinit :

Neve superveniens zizania seminet hostis,
Frontibus imprimitur mystica forma Crucis.

VI. Postquam autem se signavit Episcopus, « retinet baculum inter ambas ejus manus « junctas, stans versus Diaconum cantantem. » Deponendos esse potius baculos quam tenendos, dum Evangelium canitur, monet jam nos laudatus Ordo II, sic dicens : « Sed et baculi omnium « deponuntur de manibus; » eumdemque ritum prisci passim scriptores recensent, quorum loca descripsimus, lib. II, *De Codice sancti Evangelii*, etc., cap. XIX. Si quis autem hic quærat cur Episcopus in Latina Ecclesia, quo tempore Evangelium in solemni Missa a Diacono canitur, juxta hunc nostrum § « retinet baculum inter « ambas ejus manus junctas, » cum alias ceteri deponere baculos, quos tenebant, jubeantur? Ratio est, ni fallor, baculorum discrimen; illi enim quibus olim Fideles diu in Ecclesiis ad orandum stantes sustentabantur, non erant, nisi humanum fulcimentum, ne statio scilicet illis esset molestior, eoque fulcimento variis de causis, quas in laudato opere, *De Codice sancti Evangelii*, etc., attulimus, Christifideles Dei Filium in Evangelio loquentem audientes, carere

libenter debebant. Episcopi vero baculus est insigne suæ auctoritatis, sollicitudinis atque correctionis, uti a nobis non uno in loco pluribus ostensum est.

V. Si quis autem iterum urgeat, cautum esse sacris Canonibus, ac præsertim can. *Nullus*, De consecratione, distinctione I, ut « nullus « Episcopus, Presbyter, aut Diaconus ad so- « lemnia Missarum celebranda præsumat cum « baculo introire. » Pro solutione dicendum puto, quod jam alias dixi in citato scilicet loco operis nostri, *De Codice*, etc., in eo textu Canonis, *Nullus*, etc., non agi de baculo pastorali, sed de baculo communi, cum quo licet aliquando ob infirmitatem permissum fuerit in choro horas canonicas recitare, ut patet ex Concilio Aquisgranensi sub Ludovico Pio, capite CXXXI. Missæ tamen Sacrificium cum ipso fulcimento peragere omnino interdictum est, ut recte docet Gabriel de Henao, tomo II, *De Sacrificio Missæ*, disputatione XXVI, sectione III. Ceterum fateri cogimur, non adeo esse antiquum ritum, ut, dum Evangelium decantatur, Episcopus pastoralem baculum inter manus teneat, neque enim ejus ritus meminit Durandus, vel in suo Pontificali, vel in Rationali divinorum Officiorum, quod ipse sciam, neque alii antiqui scriptores. Meminit nihilominus ipsius ritus in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. I, ubi de ritu servando ab Episcopo ad solemnem Evangelii lectionem inter alia inquit : « Celebrans, « deposito gremiali et mitra, surgit, et stans « versus cantantem, audit Evangelium, tenens « baculum pastoralem ambabus manibus. »

VI. Quantum ad reliquos Christifideles, ubi titulum Evangelii audiunt, debent, ut dictum est, non modo seipsos in fronte, in ore et in pectore signo Crucis munire, sed stare omnino, deponere baculos, et aperire caput, quousque Evangelium finiatur; quos ritus unico brevique versiculo memoratus Hildebertus Cenomanensis expressit dicens :

Plebs baculos ponit, stat, retegitque caput.

Mysticas eorum rituum rationes subjungit mox etiam idem doctissimus auctor, quas lubet hoc loco describere.

Ut sis attentus, patiens, erectus in hostem,
Et caput, et baculus, et status ipse docet.
Quippe caput retegens, attente audire moneris.
Parcere, cum baculum rejicis, insirueris.
Stans discis, quoniam stantes pugnare solemus,
Quod te culpa gravis sub vigili hoste manet.

VII. Feminas quoque, cooperto tamen capite, stare debere, dum ipsum Evangelium legitur, docet nos vox cœlitus facta ad contractam mulierem sedentem ad S. Guillelmi Abbatis Roschildensis sepulcrum, Diacono Evangelium pronuntiante : *Mulier surge, non decet Christianos ad Evangelium sedere, sed cum reverentia stare, et auscultare, quod legitur*. Vide Bollandum ad diem VI Aprilis. Porro narrat Sozomenus lib. VII *Historiæ*, cap. XIX, sed tanquam novum et insolens suo ævo apud Alexandrinos Episcopum non consuevisse assurgere, dum Evangelia legerentur : « Quod tamen, » inquit, « alibi « nusquam fieri neque vidi, neque audivi. » Olim quoque licet Indi lectiones Evangelii audirent sedentes, emendavit eum tamen abusum Theophilus, teste Philostratio lib. III *Historiæ*, cap. V.

VIII. Dicto a Diacono *Initium* vel *Sequentia sancti Evangelii*, et responso a choro *Gloria tibi*, *Domine* (glorificante scilicet Dominum, quod miserit nobis Verbum salutis, ut ait Innocentius III, lib. III, *De Mysteriis Missæ*, capite XLVI), ex præscripto nostri ℞, « Cæremonia- « rius, accepto thuribulo de manu Thuriferarii « ibi prope adstantis, illud offert Diacono, qui « thurificat librum, primo in medio, deinde a « parte dextera libri, mox a sinistra, triplici « ductu, et reddit thuribulum Cæremoniario. » Testem hujus ritus incensandi scilicet triplici thuribuli ductu Evangelium, postquam chorus respondit *Gloria tibi*, *Domine*, habemus Patricium in suo Cæremoniali Capellæ pontificiæ lib. II, sectione I, cap. XIII, ita aientem : « Cum « respondetur *Gloria tibi*, *Domine*, incensat « ter librum, primo in medio, deinde a dexte- « ris, et a sinistris. » Idipsum docent Rubricæ Missalis, parte II, tit. VI, num. V, ubi notat Gavantus, fieri eam incensationem « ad veneratio- « nem Christi in ejusdem verbis evangelicis; » ob quam etiam causam ante et post incensationem, inclinare caput etiam debet Diaconus ipsi Evangelio, ut ibidem Meratus docet.

IX. Incensato Evangelio, reddit Diaconus thuribulum Cæremoniario, qui idcirco stare debet a dexteris aliquantulum post Diaconum, quique deinde thuribulum ipsum tradet Thuri-

ferario stanti a sinistris aliquantulum post ipsum Diaconum, qui etiam post acceptum a Cæremoniario thuribulum, illud aliquantulum agitat, ne, dum cantatur Evangelium, ignis extinguatur, usui enim esse debet thuribulum ad incensandum Celebrantem post Evangelium, ut in § sequenti dicemus. Ceterum sive Diacono tradatur thuribulum, sive ab eodem recipiatur, fieri ea traditio, sive receptio sine osculis debet; exhibetur enim id obsequii soli Celebranti, non autem ejus Ministris, ut passim docent scriptores qui sacras Cæremonias enarrant.

X. Ubi Diaconus thuribulum Cæremoniario reddidit, « manibus junctis prosequitur Evan« gelium, et cum profert nomen *Jesu* vel *Ma« riæ*, inclinat se; sed profundius, cum dicit « *Jesu;* quod et omnes faciunt; Subdiaconus « autem et Ceroferarii perstant velut immobi« les; » si scilicet Subdiaconus teneat Evangelium, nam alias si illud in ambone vel super legili cantetur, tunc etiam Subdiaconus ad nomen *Jesu* vel *Mariæ* se inclinabit, stabuntque velut immobiles soli Ceroferarii. Sed de hoc ritu, sicut et de inclinatione, jam supra diximus; advertere autem Diaconus debet, ut Evangelium recte cantet, ne scilicet absurda pronuntiatione auditorum aures vulneret, illosque in indecorum risum impellat; hæc enim aliquando causa fuit, ut sancta Aurea Virgo Parisiensis Monasterii Præposita, Diacono Evangelium inter Missarum solemnia inepte legente, Stolam e collo ejus eripiens, suoque apponens, publice ipsa in Ecclesia Evangelium legeret; quæ tamen ab Angelo Domini fuit deinde correcta, quod sacri Ordinis ritum evertisset, uti pluribus narrat Saussayus in Martyrologio Gallicano IV nonas Octobris. Cantandum itaque rite est Evangelium juxta laudabilem Ecclesiarum usum, nam, ut alias omittam, in Viennensi Galliarum Ecclesia Evangelium præcipuis Festis diebus singulari modulatione legitur in libro ad eum finem variis notulis distincto.

XI. Romæ in pontificia Capella cum Summus Pontifex celebrat, Evangelium Latine primum, ac deinde Græce ex antiquo ritu cantatur, cujus causam docet nos Anselmus Havelbergensis Episcopus lib. III *Dialogorum*, cap. XVI, his verbis : « Italia quoque antiquitus magna Græcia appel« labatur, sicut antiquarum historiarum scri« ptores narrant, et in Urbe Roma utriusque « linguæ sermo usitatus vigebat, et vicissim La« tini Græca, et Græci Latina lingua utebantur, « et neutra fuit aliena Romam habitantibus. « Unde factum esse videtur, ut quædam Latinis, « quædam etiam Græcis nominibus nuncupen« tur in Ecclesia; et inde institutum est quoque « in Ordine Romano, quod in summis Festivi« tatibus, ad Missarum solemnia Lectiones et « Evangelia Latine et Græce recitentur propter « præsentiam utriusque populi eruditi. » In Constantinopolitana olim Ecclesia Evangelium, uti et Epistolam, Latine primum, deinde Græce pronuntiatum fuisse, ex Nicolao Papa I liquet, in Epistola ad Michaelem Imperatorem scripta, qui Latinam linguam ex contemptu barbaram appellabat.

XII. In regno quoque Neapolitano ritum ipsum antiquitus multæ Ecclesiæ servarunt, eumdemque hodieque servat, ac retinet Neritina, ut prodit vir clarissimus Sebastianus Pauli, *De ritu Ecclesiæ Neritinæ*, parte II, num. v, quæ illustris in Japygia Ecclesia licet Latinum ritum ab origine acceptum nunquam dimiserit, quia tamen partim Latino, partim Græco constabat populo, variaque olim Græci ritus oppida intra Diœcesim complectebatur, materni ejus officii fuit, hos quoque sinu fovere, et sese quandoque piis eorum usibus accommodare. Alineum enim, ut laudatus auctor subdit, a Christiana Religione erat, ut confluentes in primis anni solemnitatibus ad Ecclesiam Græci fideles nil ibidem suspicerent, quod eorum pietatem aleret, pietatisque fervorem frequentia sacrorum Mysteriorum roboraret; sed ut de nostra Calabria sileamus, in cujus Ecclesiis potissimum olim Græcus ritus viguit, Brundusii in Salentinis semel in anno Dominica Palmarum Epistolam item et Evangelium Græca lingua ex prisca immemorabili ejusdem Ecclesiæ consuetudine recitari consuevisse, narrat inter alios Andreas de Monacha, lib. V *Historiarum Brundusinarum*, cap. v.

XIII. At nedum Græce et Latine, sed et Hebraice sacri Evangelii lectionem publice in Ecclesia apud Italos recitatam fuisse, constat ex Actis Concilii Pisani apud Dacherium tomo VI *Spicilegii*, cap. CCCXXXIV, in quibus legimus, quod in solemni Alexandri Papæ V inauguratione in ipso Pisano Concilio celebrata, Epistola et Evangelium tribus linguis pronuntiata sunt, nempe

Græce, Hebraice et Latine. Quo ritu hodieque celebrante Papa, in Capella pontificia solemnis Evangelii lectio in Missa Latine primum a Diacono Latino, tum Græce a Diacono Græco decantetur, enarrat in suo Cæremoniali Patricius loco citato. Si quis autem de ratione ejus ritus interroget, potissima illa esse videtur, ad significandam scilicet consensionem Ecclesiæ Latinæ cum Græca; semper enim Latina Ecclesia laudabiles Græcos ritus plurimi fecit, tametsi Græci Latinos ritus perperam semper post Photii schisma calumniari conati sint.

XIV. Finito Evangelio, Subdiaconus, ut ait tandem Rubrica nostri hujus §, « nulla facta « reverentia, portat librum apertum in folio, « ubi est principium Evangelii cantati, et illum « offert osculandum Episcopo, nulla ei facta « reverentia, nisi postea, libro clauso; » quia scilicet ante non habetur consideratio Ministri Evangelium deferentis, sed ipsius Evangelii, quod Christum repræsentat, ideoque post datum ei ab Episcopo osculum, convenit Subdiaconum clauso jam libro reverentiam Episcopo facere. Defert autem Subdiaconus apertum Evangelii librum religioso osculo salutandum, quem alias ad Introitum Missæ portaverat clausum, quia, ut ait Rupertus Abbas Tuitiensis lib. II *De divinis Officiis*, cap. I, « post prædicationem Christi « cœpit lux credentibus, quam antea gestabat « clausam, apertam ostendere fidem Evange- « lii. » Deferebatur olim omnibus ad osculandum, sed hodie circa sacri Evangelii codicis deosculationem post cantatum a Diacono Evangelium, tenenda omnino regula a nostro Cæremoniali præscripta lib. I, cap. XXIX, § IX, ubi nos plura adnotavimus.

XV. Ceterum cur Subdiaconus, finita lectione Evangelii, librum ad Episcopum deferat deosculandum, Diacono vacuo redeunte, varias mysticas significationes affert Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. XXXI. Fuisse enim morem, ut Subdiaconus Evangelium ipsum ad osculandum deferret, « primum Episcopo, deinde omnibus « per ordinem graduum, qui steterint, et uni- « verso Clero, necnon et populo, » et deinde recondi in loco suo, quia scilicet amplius Missæ non erat usui, docent nos Romani antiqui Ordines, præsertim vero Ordo II, pag. 46; nam, ut alibi notavimus, totius Missæ Ordo non erat in uno libro descriptus, sed in variis codicibus, erantque idcirco peculiares libri, in quibus erant sola Evangelia descripta.

§ XLVII.

Diaconus, et alii cum debitis reverentiis eodem ordine revertuntur, et Presbyter assistens, accepto thuribulo de manu Cæremoniarii vel Thuriferarii, stans thurificat Episcopum stantem.

COMMENTARIUS.

I. Evangelio ipso cantato, Diaconus et alii factis debitis reverentiis eodem ordine quo venerant, revertuntur, excepto Cæremoniario vel Thuriferario, qui accedit ad Presbyterum assistentem, qui e solio descendens, sumpto thuribulo, Episcopum incensat ritu superius non semel explicato lib., ubi nos etiam varia notavimus, sacræque Rituum Congregationis Decreta descripsimus, quæ eum ritum spectat. Porro Ceroferarii finito Evangelio genuflectunt Episcopo, et recedunt etiam Altari genuflectentes. Incensato autem Episcopo, Presbyter assistens reddit thuribulum Cæremoniario, sive Thuriferario, quod congruo loco reponitur, usui enim esse debet pro incensatione oblatorum, uti infra ex veteri et novo Ecclesiæ ritu dicemus.

II. Perlecto etiam Evangelio, consuevisse populum « iterum se signo sanctæ Crucis munire, » docet Romanus Ordo II, pag. 46, quem ritum nos jam explicuimus in Opere nostro, *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, cap. XXVI, ut quod scilicet audiens populus ex divinis eloquiis ad salutem percepit, signatum sigillo Crucis atque munitum permaneat, ne a mentibus eorum evacuari valeat. Similia docet Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. XXIV, num. XXVIII, sic inquiens : « Signo Crucis se in pectore muniunt contra

« diabolum, ne sermo verbi Dei suffocetur in « eis, et ne sermonem Domini rapiat de pecto- « ribus eorum, quasi dicant : Deus nos faciat « in doctrina Christi perseverare, et ut signi- « ficent, se habere in corde, quod exprimitur « in ore. »

§ XLVIII.

Si erit habendus sermo, quem, Episcopo celebrante, ab eo fieri convenit, vel ab aliquo Canonico Presbytero, siquidem Episcopus erit concionaturus, id faciet in propria sua sede, quando est versa ad populum; vel quando Altare adhæret parieti, apud ipsum Altare, sedens ibi super faldistorio in suppedaneo ipsius Altaris, versis Altari renibus.

§ XLIX.

Sedebunt ad ejus dexteram Presbyter assistens, et modicum post eum Diaconus Evangelii, et primus Diaconus assistens : a sinistris vero sedebunt Subdiaconus, et alter Diaconus pariter assistens.

COMMENTARIUS.

Abunde jam primo libro hujus Cæremonialis, peculiari capite, quod est XXII, de concionibus dictum fuit, seu sermonibus intra Missam solemnem habendis. Ea itaque in ipso capite curiosus lector inveniet, quæ in duobus hisce paragraphis dici possent. Utinam aliquando Episcopi intelligant, quod post divinas Scripturas, sanctos Patres ac varias Synodos, novissime edixit œcumenica Synodus Tridentina, præcipuum esse Episcoporum munus prædicationem verbi Dei; qua tamen neglecta non pauci Antistites augendæ rei familiari totam suam operam navant, ut alios omittam, qui grege neglecto, huc illucque discurrunt gratiam captantes, ut majores dignitates adipiscantur. Qui ritus in concione Episcopi servandi, non opus est hic explicare, quia scilicet eos fuse jam alias explicuimus. Videri tamen de ea re possunt Durandus in Rationali divinorum Officiorum libro IV, cap. XXVI; Ferrarius, *De ritu veteris Ecclesiæ concionum;* præ aliis tandem sanctus Carolus in aureis Actis inclytæ Ecclesiæ Mediolanensis.

§ L.

Expleto sermone, Diaconus qui cantavit Evangelium, stans ad sinistram Episcopi aliquantulum inclinatus, faciet Confessionem ante Episcopum, ut in cap. IX, § III, lib. I. De Officio Diaconi in Missa solemni explicatur : qua finita, Presbyter assistens pronuntiat Indulgentias, et Episcopus stans sine mitra, in eodem loco legit Absolutionem, videlicet *Precibus et meritis*, etc., et inde, accepta mitra, dat benedictionem; et si est Archiepiscopus, vel alias utens Cruce, portatur ante eum Crux per Capellanum, qui eam tenet genuflexus spatio congruenti, Imagine Crucifixi ad Archiepiscopum versa, cui ille caput inclinat, et detecto capite benedicit; statimque, si Episcopus ante Altare sermonem habuit, revertitur ad sedem suam, ubi dicit *Credo*, vel *Dominus vobiscum*, prout convenit.

§ LI.

Si vero sermo habendus sit per Canonicum, qui eo casu debet esse in habitu Ordinis seu Dignitatis suæ, suo tempore ibit ad osculum manus Episcopi, et ab eo profunde inclinatus petet benedictionem, et Indulgentias in forma, prout suo loco explicatur; et si paratus ascendit pulpitum, sive ambonem, et faciet sermonem; ac deinde finita per Diaconum Confessione, in eodem loco publicabit Indulgentias in forma, prout in suo loco dicitur, Episcopus vero legit absolutionem, et dat benedictionem, ut supra.

COMMENTARIUS.

Quemadmodum supra libro I explicati ritus fuere de sermone, celebrante Episcopo, et ab ipso post Evangelium habendo, ita quoque et ii qui expleto sermone peragi solent. Tunc enim Diaconus qui cantavit Evangelium, stans ad sinistram Episcopi, aliquantulum inclinatus faciet Confessionem ante illum, eaque finita Presbyter assistens pronuntiat Indulgentias, et Episcopus stans sine mitra, in eodem loco, ubi scilicet concionem habuit, legit absolutionem, *Precibus et meritis*, etc., et dat benedictionem, scilicet, « inde accepta mitra, » juxta novam additionem huic § factam a Benedicto XIII, explicandæ Rubricæ gratia; et si est Archiepiscopus, vel alias utens Cruce, defertur ante eum Crux per aliquem Capellanum, qui eam tenet genuflexus, et nudo capite dat benedictionem ob reverentiam Crucis, cui idcirco caput etiam prius inclinat; et statim si Episcopus ante Altare habuit sermonem, redit ad sedem suam, ubi dicit *Credo*, si dicendum erit, vel *Dominus vobiscum*, prout convenit. Atque hic est ritus, qui ex præscripto nostri § L servari debet, ubi scilicet sermonem habet Episcopus; nam si habendus sit sermo per Canonicum, servari alius debet ritus in § LI notatus. Multa autem quæ hic notari possent prætereo, quod ritus circa sermonem sive per Episcopum, sive per Canonicum post solemnem Evangelii lectionem habendum, sicut etiam et circa Indulgentiam ac benedictionem Episcopalem post sermonem expletum impertiendam, fuse jam libro I suis locis enarraverimus. Sunt plane antiqui ritus, quorum et prisci libri rituales, et varii auctores meminere.

§ LII.

Quod si sermo habendus non sit, ipse Episcopus statim incensatus post Evangelium conversus ad Altare, incipit cantando ex libro per Presbyterum assistentem, aliis coadjuvantibus, ut supra, sustentato, *Credo in unum Deum*, quod cum suis Ministris summissa voce prosequitur : pariter et Diaconus et Subdiaconus apud Altare, et Canonici illud inter se dicunt, et ad versiculum *Et incarnatus est*, etc., Episcopus genuflectit, et pariter omnes de choro genuflectunt.

COMMENTARIUS.

I. Cantato Evangelio, peractisque ritibus, qui ex antiquo Ecclesiæ instituto post finem illius servari solent, « si sermo habendus non sit, ipse « Episcopus statim incensatus post Evangelium « conversus ad Altare, incipit cantando ex libro « per Presbyterum assistentem, aliis coadjuvan« tibus, ut supra, sustentato, *Credo in unum* « *Deum*, quod cum suis Ministris summissa voce « prosequitur. » Prima ritus origo, cantandi scilicet Symboli in Missa, recte a Martenio lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IX, articulo V, num. IX, Timotheo Constantinopolitano Episcopo

refertur. Ipse enim, ut scribit Theodorus Lector in suis Collectaneis lib. II, « Symbolum Fidei « trecentorum et octodecim Patrum in singulis « Collectis recitari præcepit in odium Macedo- « nii, quasi ille non susciperet id Symbolum, « quod antea semel recitabatur quotannis die « magnæ Parasceves, sive Dominicæ Passionis, « dum Episcopus baptizandos catechizaret. » Scribit tamen postea idem Theodorus, Petrum Fullonem instituisse, « ut in omni precatione « nomen Deiparæ proferretur, denique ut in « singulis Collectis Symbolum recitaretur. » Sed subjicit citato loco Martenius, hæc invicem non pugnare, cum Petrus Antiochiæ, cujus erat Patriarcha, id instituere potuerit, quod Timotheus Constantinopoli instituit.

II. Idem cum Martenio sentit Petrus Lebrun in sua Liturgiæ Explicatione tomo I, parte II, articulo VIII, § I, ubi postquam dixit, primis quinque sæculis non fuisse Symbolum recitatum in Missa, subdit mox memoratum Timotheum Episcopum Constantinopolitanum anno DX jussisse, ut in singulis Collectis Nicænum Symbolum diceretur, probatque ex recitato superius testimonio Theodori Lectoris, ex quo etiam varia addiscimus, præsertim vero hæc duo. Primum scilicet, in odium Macedonii, qui negabat Divinitatem Spiritus sancti, institutum fuisse a Timotheo eum ritum. Alterum vero, Orientales olim Episcopos semel tantum in anno, in magna Parasceve competentibus exposuisse Symbolum prius solemniter recitatum. Sed hoc obiter notato, illud plane liquet ex testimonio Theodori Lectoris, S. Jacobi, S. Basilii, S. Joannis Chrysostomi, et aliorum Græcorum Patrum antiquas liturgias, in quibus hodie jubetur Symboli decantatio in Missa, auctas fuisse, et alteratas, tametsi a doctis viris legitimæ censeantur, ut scite notat doctissimus Lupus tomo I Operum, in Dissertatione *De Symbolo Apostolico et Nicæno*, cap. VI.

III. Fallitur ergo in suis ad S. Irenæum scholiis Joannes Fevardentius, ubi ait Symbolum recitari in Missa, Apostolicum esse institutum, eo quod S. Jacobi Apostoli liturgia ita jubeat. Quis enim ignorat, ipsi Liturgiæ, sicut et aliis antiquis plura alia præter Symbolum ingesta fuisse additamenta? Errat præterea Honorius Augustodunensis in sua *Gemma animæ*, lib. I, cap. LXXXVIII, ubi ait, Damasum Papam cantari ad Missam Constantinopolitanum Symbolum instituisse, tametsi ejusdem sententiæ sint Stephanus Augustodunensis Episcopus, Hugo de Sancto Victore in opere *De Sacramentis*, Innocentius III *De Mysteriis Missæ*, et alii, inter quos Radulphus Tongrensis Ecclesiæ Decanus, *De Canonum observantia*, propositione XXIII, vult Nicænum a S. Marco Pontifice, Constantinopolitanum vero Symbolum cantari jussum a S. Damaso. Id quod etiam complures alii censent, relati a Stephano Duranto, lib. II *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. XXIV, num. XIV, quibus adde Josephum Vicecomitem in libro *De ritibus Missæ*, et Jacobum Goar in suis ad Græcorum Eucologium scholiis, qui pariter sentiunt S. Marcum Papam, S. Silvestri successorem, jussisse, ut in universa Ecclesia Symbolum Nicænum recitaretur.

IV. At certum est omnes errare ; prima enim inter Latinas Ecclesias Hispana ritum ipsum admisit, uti constat ex Concilio Toletano III anni DLXXXIX, can. II, his verbis : « Pro reverentia « sanctissimæ Fidei et propter corroborandas « hominum invalidas mentes, consultu piissimi « et gloriosissimi Domini nostri Richaredi Regis « sancta constituit Synodus, ut per omnes Ec- « clesias Hispaniæ, vel Gallicæ, secundum for- « mam Orientalium Ecclesiarum, Concilii Con- « stantinopolitani, hoc est, centum quinquaginta « Episcoporum, Symbolum Fidei recitetur, ut « priusquam Dominica dicatur Oratio, voce clara « id populo decantetur, quo et Fides vera ma- « nifestum testimonium habeat, et ad Christi « Corpus et Sanguinem prælibandum pectora « populorum Fide purificata accedant. » Quod Decretum ab aliis etiam Synodis in Hispania habitis confirmatum deinde fuit, nempe a Toletana VIII, ab Emeritensi, a Bracarensi III, a Toletana XII, XIII et XIV.

V. Observandæ nunc sunt tres eximiæ rationes, quibus permota laudata Synodus III Toletana Decretum illud edidit de cantando Symbolo in Missa. Prima fuit, quod novella Gothorum Fides ita esset firmanda, usque tunc enim Ariani Gothi, et Nicænum, et Constantinopolitanum Symbolum pessime oderant, ideoque statuit Synodus, consultu etiam piissimi ac prudentissimi Principis, solemni cantu ab ipsis illud profitendum. Ratio altera fuit mos Orientalis Ecclesiæ ; Gothi enim a Constantinopolitana Ecclesia Christianam

Religionem acceperant, ex Oriente venerant in Hispanias, plures Orientalis Ecclesiæ mores semper dilexerant, constanterque servabant. Tertia ratio erat necessaria sumendæ Eucharistiæ pietas, Eucharistia enim digne sumi non potest, nisi per fidem ipsam et charitatem : fides autem in Symbolo, spes autem et charitas in Oratione Dominica exercetur; ideoque non Dominicam solum Orationem, sed et Symbolum statuit memorata Synodus III Toletana communicaturo populo decantandum.

VI. De tempore, quo Romana Ecclesia Symbolum intra Missarum solemnia recitandum admiserit, varia est Scriptorum sententia. Berno Abbas Augiensis in suo libro *De rebus ad Missam pertinentibus*, cap. II, scribit, Romanos usque ad tempora Henrici Imperatoris Symbolum post Evangelium non decantasse, « sed ab eo interrogati, » subdit mox idem Berno, « cur ita agerent, me coram assistente, audivi, eos hujusmodi responsum reddere, videlicet, quod Romana Ecclesia non fuisset aliquando ulla hæreseos fæce infecta, sed secundum S. Petri doctrinam in soliditate Catholicæ Fidei permaneret inconcussa; et ideo magis his necessarium esse illud Symbolum sæpius cantando frequentare, qui aliquando ulla hæresi potuerunt maculari : at Dominus Imperator non antea desiit, quam omnium consensu id Domno Benedicto Apostolica persuasit, ut ad publicam Missam illud decantarent. » Istud Bernonis testis oculati testimonium eruditos Viros Cardinales Baronium et Bonam, itemque Hugonem Menardum, ac alios veterum rituum scrutatores sagacissimos adduxit, ut crederent, ante sæculum XI, cujus initio Benedictus Papa VIII et Henricus Imperator floruerunt, nullum fuisse in Missa apud Romanos Symboli usum.

VII. Verum antiquiorum esse in Romana Ecclesia eum ritum, quam memorati Auctores opinentur, constat plane ex antiquis Romanis Ordinibus II, V et VI, a Mabillonio editis tomo II, in quibus ritus ipse præscribitur, dicendi scilicet Symbolum post Evangelium; et ne quis in iis interpolationem irrepsisse suspicetur, suspicionem omnem removet Amalarii Abbatis Egloga in Ordinem Romanum edita a Baluzio in Appendice ad Capitularia Regum Francorum, et a Mabillonio tomo II Musei Italici in fine, pag. 553. Plura in ejus rei confirmationem veterum testimonia omni exceptione majora affert loco citato Martenius, qui etiam scite observat, non negare absolute Bernonem, apud Romanos Symbolum fuisse dictum in Missa, sed « decantatum, » quia revera solemni modulatione, ut in aliis Ecclesiis, non cantabatur, sed solum recitabatur, ad eum fere modum, quo in Ecclesia Lugdunensi Epistola, quæ alibi præcinitur a Subdiacono, alta, clara et distincta voce absque cantus inflexione legitur.

VIII. Hujus responsionis testem mox profert Martenius Leonem III, Pontificem Maximum, qui in Collatione cum Legatis Concilii Aquisgranensis a Carolo Magno ad ipsum missis hunc in modum locutus est : « Quod vero asseritis, ideo vos ita cantare Symbolum, quoniam alios in istis partibus vobis priores audistis cantasse. Quid ad nos? Nos enim idipsum non cantamus, sed legimus, et legendo docere, nec tamen legendo, aut docendo addere quidpiam eidem Symbolo inserendo præsumimus. » Urgebant in ea Collatione Legati Leonem Pontificem, ut Gallicanis Ecclesiis permitteret Symbolum decantare cum ea additione, quæ mentionem facit processionis Spiritus sancti *a Filio*, perinde ac *a Patre*. Quibus tamen respondit Pontifex, satis eis esse illud decantare, « quomodo in hujusmodi decantando, et celebrando sacrosanctis mysteriis sancta Romana tenet Ecclesia, » id est, sine additione vocis illius *Filioque*. Porro Leo ipse, teste in ejus Vita Anastasio, duas tabulas argenteas pensantes libras XCIV et uncias VI in Basilica S. Petri prope ipsius Confessionem affigi mandavit, in quarum altera Latine, in altera Græce Symbolum legebatur absque illo additamento, *Filioque*, tum ob venerationem antiquitatis, cujus tenacissimus fuit; tum quia minime necessarium putabat, ut omnia Fidei dogmata Symbolo insererentur.

IX. Testis est autem Baronius ad annum DCCCIII Romanorum Pontificum Decreto receptum postea fuisse ipsum additamentum, ad retundendam schismaticorum pervicaciam, qui catholicum dogma de processione Spiritus sancti a Patre et Filio impugnabant. Quemadmodum vero sine ulla additione olim Romæ Symbolum legebatur, ita postea non modo legi, sed et decantari cum additione *Filioque* cœpit, de qua voce vide quæ diximus tomo I Conciliorum post

Historiam Concilii I Constantinopolitani œcumenici, cap. II et III, itemque cap. IV, ubi egimus de tempore, quo Symbolum Constantinopolitanum cani in Missa cœptum est, et de ritibus, quibus in quibusdam Ecclesiis decantaretur. Neapoli olim in Paschate decantatum illud Græce fuisse, testantur manuscriptæ Constitutiones ejusdem Ecclesiæ Neapolitanæ, citato cap. IV, a nobis allatæ, « In die Resurrectionis, » inquiunt, « dicto Evangelio, Dominus Archiepi« scopus incipit *Credo*, in Græco sermone, si « placet; et supradictus Archiepiscopus, Pre« sbyter S. Georgii ad mercatum cum sociis « suis, et Archipresbyter Sanctæ Mariæ Rotundæ « decantant in Græco sermone in conspectu Do« mini Archiepiscopi alta voce, et deinde Missa « finitur, ut consuetum est. »

X. Quantum ad § nostri Rubricam, quando in Missa cantandum est Symbolum, Episcopus in sua sede stans conversus ad Altare, ex libro per Presbyterum assistentem sustentato, incipit cantando *Credo in unum Deum*, quod cum suis Ministris summissa voce prosequitur, id est, cum duobus Diaconis assistentibus, juxta ritum Capellæ pontificiæ, de quo Patricius lib. II, sectione I, cap. XIII, sic inquit : « Papa dicit « *Credo in unum Deum*, et plane cum assisten« tibus tantum Cardinalibus perficit Symbolum; « et cum cantatur *Et incarnatus est*, cum mitra « caput versus ad Altare humiliter inclinat, « Cardinales autem, et alii omnes genuflectunt, « quousque dictum sit *Et homo factus est;* quo « dicto, omnes surgunt, et sedent. » Ex præscripto nostri § non modo Episcopus cum suis Ministris, sed Diaconus quoque, et Subdiaconus apud Altare, et Canonici illud in locis suis inter se dicunt, ita tamen, ut non præire, sed subsequi debeant Episcopum, ut dicitur supra lib. I, cap. IX, § III. Et ad Versiculum *Et incarnatus est*, Episcopus genuflectit, et pariter omnes de choro genuflectunt. Videsis Rubricas Romani missalis, et quæ de eo ritu mox explicato in easdem scripsere Gavantus, Quartus, Lebrun, et novissime Meratus in suis ad ipsum Gavantum Additionibus.

§ LIII.

Quo finito, sedet Episcopus cum mitra simplici, et omnes etiam sedent; et cum prædictus versiculus cantatur a choro, pariter Canonici sedentes capite detecto, et Episcopus cum mitra profunde inclinant caput versus Altare; alii genuflectunt, donec perficiatur dictus versiculus. In nocte vero et die Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, ac die Annuntiationis Beatæ Mariæ Virginis, Episcopus cum mitra apud suam sedem, et Canonici ac omnes alii in suis locis genuflectunt, quando cantatur dictus versiculus a choro, et eo finito omnes sedent.

COMMENTARIUS.

I. Finito Symbolo, quod scilicet Episcopus cum suis Ministris summissa voce legit, « sedet « Episcopus cum mitra simplici, et omnes etiam « sedent. » Verbum « simplici » additum est huic § in novo nostro Cæremoniali, nam in aliis antiquioribus deest. Sedet autem Episcopus non modo « cum mitra simplici, » ut ait § noster, verum etiam cum gremiali, ut notat Bauldryus. Cum vero prædictus Versiculus *Et incarnatus est*, cantatur a choro, pariter Canonici sedentes, capite detecto, et Episcopus cum mitra inclinant caput versus Altare, quia scilicet jam genuflexerunt, quando summissa voce Episcopus Symbolum recitavit. Quantum ad alios, qui non sunt Canonici, genuflectere iterum omnes debent, donec perficiatur dictus versiculus, quanquam alias et ipsi ad privatam Symboli recitationem ab Episcopo factam jam antea una cum ipso genuflexerunt.

[Sed attende sequens decretum in Majoricen. XIII Febr. MDCLXXVII ad II : « Sedentes omnes, « nemine excepto, teneri caput detectum incli« nare. Nec eo casu locum habere dispositionem « Cæremonialis, quod caput inclinantibus Ca« nonicis inferiores genuflectant, prout etiam « alias resolutum fuit per eamdem S. C. in una

« Neapolitana die xv Feb. MDCLIX. Et ita decre« vit et servari mandavit. » Equidem S. R. C. ab hac doctrina recederat in Rhedonen. xxi Julii MDCCCLV ad II, pronuntiando illos qui non sunt Canonici genuflectere debere. Sed die IX Julii MDCCCLIX in Petrocoren. ad priorum decretorum sensum revertere visa est.]

II. Porro in nocte et die Nativitatis Christi, ac die Annuntiationis Deiparæ Episcopus cum mitra apud suam sedem, et Canonici, ac omnes alii in suis locis genuflectunt, quando cantatur dictus versiculus a choro, et eo finito omnes sedent, ut in hoc eodem § edicitur, cui concinit Rubrica missalis Romani, parte I, tit. XVII, numero III, ubi notat Gavantus, ante Radulphum Tongrensem, Romanos nunquam ad ea verba *Et incarnatus est*, genuflexisse, ritumque tamen hujus genuflexionis tradi ab Honorio Augustodunensi in *Gemma animæ*, lib. I, cap. CXVIII Cur autem in memoratis diebus facienda sit genuflexio juxta ritum Rubricæ Missalis, eam laudatus Gavantus rationem affert, « ut nimirum his « diebus majori cum veneratione adoretur my« sterium Articuli, et Festi propriissimum. »

III. Teste tandem Petro Lebrun in sua liturgiæ Explicatione, tomo I, parte II, articulo VIII, § VII, in notis, servatur hic in multis Diœcesibus ritus, ut genuflectant omnes, dum dicitur in Missa *Descendit de cœlis*, usque ad *sepultus est*, ut scilicet eo ritu significent adorare se summam Christi Domini humiliationem in descensu e cœlis ad terram, itemque ejus incarnationem, nativitatem, mortem Crucis, et sepulturam; aitque hunc ritum, qui hodieque in multis Ecclesiis viget, in variis antiquis missalibus libris reperiri. Sed peculiarium Ecclesiarum sunt ritus, qui in ipsis ubi vigent, recte servantur, non tamen ad alias trahendi, in quibus ii tenendi sunt ritus, qui in ipsis ubi vigent, recte servantur, non tamen ad alias trahendi, in quibus ii tenendi sunt ritus, quos Rubricæ missalis Romani, et nostri Cæremonialis præscribunt.

§ LIV.

Diaconus, finito versiculo, surgit, surgente etiam Subdiacono, et ad abacum capit bursam cum corporali, quam ambabus manibus elevatis usque ad oculos cum decenti mora et gressu, ac cum debitis reverentiis portat ad Altare, ubi extrahit corporale, idque explicatum ponit super Altare in medio, bursam vero seorsim in eodem Altari collocat, ita ut non præbeat impedimentum; et statim redit ad locum suum, et sedet; tunc sedet Subdiaconus, si forte expectavit stans ex consuetudine multorum.

§ LV.

Circa finem Symboli, surgunt omnes Ministri; eo vero prorsus a choro cantato, surgit Episcopus, depositis gremiali et mitra; et stans in sua sede cantat versus populum, *Dominus vobiscum* et *Oremus*, manibus prius parumper extensis, et mox statim junctis, ut supra de Oratione dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Quod in præsenti § LIV Cæremoniale nostrum edicit, repetitio illius est, quod jam præscripsit lib. I, cap. IX, § III, in quem sane videri possunt, quæ nos ibidem notavimus; nihil enim in ipso § præsenti occurrit, quod ibi minime explicatum fuerit. Unum est, de quo Lector admoneri debet, verba scilicet illa, quæ in fine nostri hujus § leguntur, nempe : « tunc sedet Subdiaconus, si « forte expectavit stans, ex consuetudine multo« rum, » adjuncta primum fuisse in hoc novo Cæremoniali edito, atque probato auctoritate Benedicti XIII, Pontificis Maximi. Quantum vero ad § LV, mandat sane, ut circa Symboli finem omnes Ministri surgant, eo vero prorsus a choro

cantato, surgat Episcopus, depositis gremiali et mitra, et stans in sua sede cantet versus populum, *Dominus vobiscum*, et *Oremus*, manibus prius parumper extensis, et mox statim junctis. Id quod etiam tradit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. I, his verbis : « In fine Symboli surgunt omnes Ministri, et finito totaliter Symbolo, sublatisque gremiali et mitra Celebranti, « ipse surgit, et versa facie ad populum, cantat, « *Dominus vobiscum*, et *Oremus*. »

II. Licet autem ex Rubricis tum nostri Cæremonialis, tum Romani missalis, dum cantatur Symbolum, sedeat Celebrans, ejusque Ministri; forte olim stabat, uti moris erat, dum Hymnus Angelicus, id est, *Gloria in excelsis Deo*, etc., a choro decantaretur, de quo ritu ita quidem inquit Romanus Ordo III, num. IX. « Sedere « autem non oportet Pontificem, antequam di« cant, *Amen*, post primam Orationem. » Quantum ad Symbolum is est ritus in libro Usuum Cisterciensium præscriptus cap. LIII, ut scilicet, « Sacerdos dum *Credo in unum Deum* dicitur a « conventu, stet in eodem loco, donec illo can« tato, dicat *Dominus vobiscum*. »

III. Ergo Symbolo a choro cantato, salutat Episcopus populum, deprecando, ut Dominus sit cum illo, chorus econtra orat pro Sacerdote, ut simul cum suo spiritu sit Dominus cum eis, juxta explicationem Amalarii lib. III, *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XIX, ubi etiam mox addit, eam Celebrantis salutationem demonstrare introitum ad aliud Officium. Dicit itaque ex antiquo ritu Sacerdos post Symbolum *Dominus vobiscum*, et *Oremus*, occurritque in antiquis Ordinibus Romanis, et apud priscos Scriptores liturgicos, inter quos Innocentius III, libro II Mysteriorum Missæ, cap. LIII, ita ritum ipsum explicat : « Sacerdos dicturus *Oremus*, præmit« tit *Dominus vobiscum*, quia nisi nobiscum sit « Dominus, ad salutem nostram orare non pos« sumus. » Stephanus Eduensis, *De Sacramento Altaris*, cap. XII, ait Sacerdotem, salutatione præmissa, Fideles monere ad orandum, ut stabiles sint in fide, quam professi sunt in sermone; quibus verbis alludere videtur ad ritum quarumdam Ecclesiarum, in quibus post decantatum Symbolum fieri prædicatio solebat, tametsi communiter post Evangelium perageretur, uti jam supra adnotavimus, et in opere nostro *De Codice*, etc.

§ LVI.

Quod si sederet in faldistorio, ut quia Legatus vel Cardinalis adesset, ob cujus præsentiam abstineret a sua sede episcopali, tunc servabit regulam vertendo se ad populum, vel ad Altare, prout suo loco explicatur. Legit mox Offertorium summissa, sed intelligibili voce ex libro, quem tenet Capellanus de eo serviens.

COMMENTARIUS.

I. Præsente Legato, vel Cardinali S. R. E. Missarum solemniis, ob eminentiam ipsorum gradus debere Episcopum a sua pontificali sede abstinere, et faldistorio uti, non uno in loco Cæremoniale hoc nostrum edixit. Ubi itaque ob eam causam in faldistorio sederet Episcopus, tunc ex præscripto hujus § servabit regulam vertendo se ad populum, vel ad Altare, supra lib. I, cap. XIX, traditam. Notandum autem, quod docet Bauldryus in suo Manuali, parte V, ubi enarrat lib. II nostri Cæremonialis cap. VIII, articulo III, num. XI, quod nempe quando dicitur, ut Episcopus sive in sede, sive in faldistorio sedens dicat aliquid versus Altare, hoc non est intelligendum, ut sit omnino e regione Crucis Altaris, in medio ejus positæ, sed ita ut respiciat directe parietem, qui est collateralis Altari. Quando enim est in sua sede, et ibi cantat aliquid, est e regione partis Epistolæ ; et quando dicit *Dominus vobiscum* vel *Pax vobis*, aliquantulum convertit se ad populum.

II. Quod Offertorium spectat, postquam Episcopus dixit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, de quo ritu in superiori Commentario jam dictum fuit, ex præscripto hujus §, « legit mox, » stans scilicet, « Offertorium summissa, sed intelligibili « voce ex libro, quem tenet Capellanus de eo « serviens. » Offertorium est versiculus ille,

quem Celebrans summissa voce recitat ante oblationem, postquam scilicet dixit *Oremus*. Appellatur autem Offertorium ab offerendo, quia scilicet, ut notum est, omnes olim, qui communicaturi erant, offerebant ad Altare panem pro se ipsis consecrandum, et alia, de quibus videri inter alios potest eruditissimus Franciscus Berlendi Clericus Regularis in suo doctissimo et numeris omnibus absoluto opere *De oblationibus*, quod a se Italice scriptum atque ea lingua bis impressum, nuper ab ipsomet Latinitate donatum, auctumque iterum typis mandavit Venetiis anno MDCCXLII.

III. Offertorium instituisse, et ad Missam cantari præcepisse S. Gregorium Magnum, tradunt Hugo a S. Victore, lib. II, cap. xi; Honorius Augustodunensis, lib. I, cap. LXXXVIII, et alii. Putant nonnulli, primum ejus auctorem fuisse Cœlestinum Papam, quidam vero Eutychianum itidem Papam, alii alium, tametsi Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. xxvii, ignorari inquiat quis Offertorium instituerit. Quidquid sit, meminit Offertorii Romanus Ordo II, pag. 46, sic inquiens : « Tunc canitur Offertorium cum versibus ; » scilicet, postquam Episcopus dixit *Dominus vobiscum* et *Oremus*. Offertorium, id est, Antiphonam cum versibus canebat chorus, dum populus sua dona al Altare ferebat. Hinc apud sanctum Gregorium singula Offertoria plures habent versus adjunctos; et quandoque integer Psalmus, repetita post singulos versus Antiphona, cantari solebat, ut toto illo tempore, quo populus offerebat, Psallentium Clericorum voces audirentur; sicut olim in veteri Testamento cum populus offerebat Holocausta, in voce, et tubis, et cymbalis laudes canebant Deo, ut ea nimirum modulatione se hilari mente munera Deo offerre indicarent. Vide S. Isidorum Episcopum Hispalensem lib. I, *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. xiv, quod est, *De Offertoriis*, inscriptum, item Amalarium, et alios, quos laudat Durandus lib. II, *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. xxvi, num..vi.

IV. Eam ob causam solent Cantores eadem verba sæpius repetere, ne citius finiat cantus, quam sacra functio absolvatur, ideoque non recte quidam recentiores critici, et zelantes, sed non secundum scientiam, inter musicæ hodiernæ abusus enumerant hanc repetitionem, cum præsertim quædam ejus exempla habeamus in ipso S. Gregorii Magni Antiphonario, ut in Offertorio Quinquagesimæ bis dicitur, *Benedictus es*, *Domine*, *doce me justificationes tuas*. Et in Offertorio hebdomadæ xxi post Octavam Pentecostes, in versu primo bis dicuntur hæc verba : *Utinam appenderentur peccata mea*, *quibus iram merui;* verbum autem, *et calamitas*, ter repetitur. Crebræ etiam repetitiones fiunt in sequentibus versiculis, in IV : « Quoniam non revertetur oculus meus, ut videam « bona, *ter dicitur* Quoniam, *et novies*, ut vi« deam bona. » Rationem hujus repetitionis, sed mysticam, ut solet, affert laudatus Amalarius lib. III, cap. xxxix : « Officii auctor, » inquiens, « ut affectanter nobis ad memoriam re« duceret ægrotantem Job, repetivit sæpius « verba more ægrotantium. »

V. Observat hæc doctissimus Bona Cardinalis lib. II *Rerum Liturgicarum*, cap. viii, num. iii, ubi etiam scite notat, sublatos esse hodie ab Offertorio versus, sed his resecatis ipsum Offertorium morosius decantari debere, ut notavit Radulphus Tongrensis propositione xxiii. Addit etiam mox memoratus Bona, retineri hodieque Offertorii versus a Lugdunensibus in aliquot Missis; a Romanis autem, et ab aliis fuisse sublatos, « tum quia populi oblationes cessarunt, « quæ longam psallendi moram exigebant; tum « quia organa introducta sunt, quæ cum pul« santur, nec ipsum quidem Offertorium decan« tatur. » Id quod etiam a nostro Cæremoniali addiscimus, in quo nihil edicitur de Offertorio cantando a choro, imo potius, ut pulsetur organum, uti habetur infra, § LVIII.

VI. Legendum esse ab Episcopo celebrante Offertorium stando, patet ex § superiori et ex § mox sequenti. Quid autem, si non ipse Episcopus celebret, sed solemni Missæ assistat pluviali et mitra, seu tantummodo pontificali cappa indutus? Docet ad Gavantum Meratus parte II, de Missa cantata coram Episcopo agens, tit. xiv, § xxx, debere ipsum stare cum mitra ad *Dominus vobiscum*, et deinde sedere, cum legit Offertorium. At huic sententiæ non adhæreo, teneoque cum Bauldryo et Pontificali majoris hebdomadæ Urbini impresso anno MDCCXXVII, ubi aiunt, etiam assistentem Episcopum, ut supra, debere Offertorium stando legere, sicut legit stando, cum ipse celebrat.

§ LVII.

Quo lecto, sedet et accipit mitram pretiosam, deponitque annulum et chirothecas, quæ omnia extrahuntur ab assistentibus Diaconis; et accedente Scutifero, vel alio nobili, lavat manus, et præbente mantile Presbytero assistente, tergit, ut dictum est in pincipio hujus capitis. Assistens vero, vel statim postquam Episcopus legit Offertorium, præmittit Ministrum de libro servientem, qui eum ferat ad Altare, vel ipse, ubi primum mappam porrexit, recipit, portat illum cum pulvino cum debitis reverentiis, comitante eum Cæremoniario, illumque supposito pulvino, reponit in cornu Evangelii apertum eo loco, in quo continentur ea quæ Celebrans est lecturus, ibique extra dictum cornu, expectat Celebrantem.

§ LVIII.

Interim, dum hæc omnia fiunt, pulsatur organum, si illic habeatur, prout in cap. xxviii, § ix, lib. I, de organo et Organista præscribitur.

COMMENTARIUS.

I. Lecto Offertorio, sedet Episcopus, et accipit mitram pretiosam, deponitque annulum, et chirothecas, quæ omnia extrahuntur ab assistentibus Diaconis, ut ait noster § lvii, cujus ritus desumptus est ex Cæremoniali Capellæ pontificiæ auctore Patricio lib. II, sectione i, cap. xiii, ubi ita inquit: « Lecto Offertorio, sedet, reponitur sibi mitra, et per Diaconos assistentes extrahuntur ei annuli et chirothecæ, et Papa abluit manus ordine consueto. » Debere tunc Episcopum sedere « cum mitra pretiosa, et deposito annulo et chirothecis, » lavare manus « solemniter, » edicit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. i. Qui ritus in ea manuum lotione servandus sit, explicatum jam fuit lib. I, cap. xi, et supra in principio hujus capitis, § xi.

II. Cautum præterea est ex ipso nostro § lxvii ut Presbyter assistens, vel statim postquam Episcopus Offertorium legit, præmittat Ministrum de libro servientem, qui eum ferat ad Altare cum pulvino scilicet ei supposito, et factis debitis genuflectionibus tam Episcopo quam Altari; vel ipsemet assistens Presbyter, ubi primum in memorata lotione manuum Episcopi porrexit mappam, et recepit, servatis ritibus alias explicatis, et postquam scilicet imposuit ejus digito annulum, librum acceptum de manu Ministri, cum debitis reverentiis eidem Episcopo exhibitis, comitem habens Cæremoniarium, una cum pulvino ad Altare deferat clausum, facta prius profunda inclinatione Altari, reponatque in cornu Evangelii, in eo folio apertum, in quo ea continentur, quæ Celebrans lecturus est, ibique extra dictum cornu expectet Celebrantem. Eadem plane sunt, quæ docet Crassus sic inquiens loco citato: « Assistens acceptum librum, et pulvinum, comitante Cæremoniario, portat cum reverentiis ad Altare, et super cornu Evangelii apertum ponit, et deinde se extra cornu locat expectans ibi Celebrantem. » Interim dum hæc fiunt, ex præscripto § lviii, pulsandum est organum, si in illa Ecclesia extet, prout supra lib. I, cap. xxviii, § ix, præscriptum est. Si autem nullum illic organum habeatur, poterit aliquid decantari, ut in pontificia Capella servatur.

III. Præteriri tandem silentio non debent ea nostri § lvii verba, quibus dicitur, « supposito pulvino, » missalis librum deferri debere ad Altare, in eoque super pulvino reponi. Est ritus profecto antiquus, ut sacer missalis codex, in quo scripta sunt Evangelia, non super ligneo legili, ut hodie passim in Ecclesiis fit, sed super

pulvinari collocaretur, ejusque antiqui usus mentionem facit in suo Cæremoniali Patricius, ubi ait, quod dum Papæ lotis manibus reponuntur annuli per Diaconos assistentes, « interim « duo Episcopi assistentes prævenientes Ponti« ficem ponunt missale super Altare in cornu « Evangelii super pulvinum. » Meminit jam ante Patricium pulvini, seu pulvinaris, Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. XXIV, num. XI, ubi etiam mysticam affert rationem, cur sacro Evangelii codici pulvinar supponatur, « ad notan« dum, » inquiens, « quod suave est jugum « Domini illud portare volentibus. » Quocirca laudandi sunt inter alios Canonici Regulares Lateranenses, qui sacrorum antiquorum rituum tenacissimi Romæ in Ecclesia sua S. Mariæ de Pace, non legilia in Altaribus, sed pulvinaria adhibent.

§ LIX.

Episcopus statim lotis manibus reassumit Annulum a Presbytero assistente porrectum, et surgit, accipiens manu sinistra baculum pastoralem, et medius inter duos Diaconos assistentes, ac subsequente Ministro de mitra serviente, procedit ante infimum gradum Altaris in medio, ubi depositis baculo et mitra, facta profunda reverentia Cruci, ascendit ad Altare, auxiliantibus ipsi ascendenti gradus Presbytero assistente a sinistris, si per alium præmiserat librum, Diacono vero Evangelii a dexteris, et cum fuerit ante Altare, omnibus tunc in choro sedentibus, illud in medio osculatur, positis hinc inde manibus.

COMMENTARIUS.

Lotis Episcopus manibus reassumit annulum a Presbytero assistente porrectum, antequam scilicet is codicem missalis cum pulvino supposito deferat ad Altare, ut in superiori § dictum est. Surgit deinde Episcopus « accipiens « manu sinistra baculum pastoralem, et medius « inter duos assistentes Diaconos, ac subse« quente Ministro de mitra serviente, » itemque aliis, nempe de baculo, de libro et de candela, ut notat Bauldryus, « procedit ante infimum « gradum Altaris in medio, ubi depositis baculo « et mitra, factaque profunda reverentia Cruci, « ascendit ad Altare, Presbytero assistente a « sinistris, si per alium præmiserat librum, Dia« cono vero Evangelii a dexteris, et cum fuerit « ante Altare, omnibus tunc in choro sedentibus, « illud in medio osculatur, positis hinc inde « manibus. » Hæc nostri § Rubrica, quam tamen aliter enarrat Crassus, quia scilicet supponit Presbyterum assistentem gestasse librum missalis ad Altare, et adesse pontificali Missæ Legatum : « Lotus, » inquit, « et tersus Episcopus, « surgens cum baculo in manu, solo Dia« cono a sinistris comitante, vadit ad Altare, et « non ante medium Altaris, sed in angulari « cornu Epistolæ ascendit primum gradum, ubi « facta Legato solita reverentia, super illum « gradum procedit ad medium Altaris, et ibi « deposita mitra et baculo, ascendit ad Altare, « quod osculatur, » etc. Ex Cæremoniali Patricii, ubi Papæ per Diaconos assistentes post lotionem impositi fuere annuli, mox ille « ascendit ad « Altare, duobus Auditoribus semper fimbrias « elevantibus, ubi Diaconus Evangelii Latinus « extrahit ei mitram. » Ubi nota quod alias dixi, ritus pene omnes a Capella papali procedere.

§ LX.

Subdiaconus, postquam Episcopus lavit et tersit manus, accedit ad abacum, ubi velum illud sericeum, quo calix, patena et alia super ipsa mensa cooperiebantur, circumcirca humeros accipit, adjuvantibus Acolythis, ita ut longius

pendeat a parte dextera; deinde capit manu sinistra calicem cum patena, super qua duæ sint Hostiæ mundæ palla coopertæ, ac dictam partem longiorem veli super ea extendit; dexteramque supra ipsum velum, et calicem leviter apponit, ne aliquid decidat, et sic ad Altare procedit, quem sequitur Acolythus urceolos vini et aquæ portans sumptos ex eodem abaco, et prægustatos a credentiariis, ita ut eodem tempore cum Episcopo ad Altare perveniant, ubi Subdiaconus calicem cum patena ponit in cornu Epistolæ remoto velo.

COMMENTARIUS.

I. Repetit hic § quod jam dictum fuit supra lib. I, cap. x, § v. « Subdiaconus, » ait § noster, « postquam Episcopus lavit, et tersit manus, « accedit ad abacum, ubi velum illud sericeum, « quo calix, patena, et alia super ipsa mensa « cooperiebantur, circumcirca humeros accipit, « adjuvantibus Acolythis, ita ut longius pendeat « a parte dextera, » quia scilicet ab ea parte, ut mox subdit, cooperire calicem debet: « deinde « capit manu sinistra, » et quidem nuda, non tecta velo, per nodum « calicem cum patena, « super qua duæ sint Hostiæ mundæ palla coo- « pertæ, » relicto scilicet parvo calicis velo super ipso abaco, ut expeditius portetur calix cum patena, quam velo cooperit, « dexteramque su- « pra ipsum velum, et calicem leviter apponit, « ne aliquid decidat, et sic ad Altare procedit, » nempe ad cornu Epistolæ Altaris, uti edicitur citato § v, libro I, cap. x, eumque « sequitur « Acolythus urceolos vini et aquæ portans « sumptos ex eodem abaco, et prægustatos a « Credentiariis, » juxta ritum a nobis jam lib. I, suo loco explicatum. Advertere autem Subdiaconus et ipse Acolythus debent, « ut eodem « tempore cum Episcopo ad Altare perveniant; « ubi Subdiaconus calicem cum patena ponit in « cornu Epistolæ, remoto velo; » nempe omnia illa remoto velo dat in manibus Diaconi, uti loco citato libri I editur. Ceterum Rubricam nostri hujus § ita enarrat Crassus lib. I, cap. I: « Sub- « diaconus, loto et terso... Celebrante, subito « accipit velum ad humeros, ac calicem cum « patena, et suis requisitis, et habens post se « Capellanum cum ampullis vini et aquæ, præ- « veniens Celebrantem, vadit per gradus latera- « les ad cornu Epistolæ Altaris, ubi officium « suum facit. » Vide Rubricam missalis parte II, tit. VII, num. IX, ubi ritus ipse describitur, quo Subdiaconus calicem, et Acolythus ampullas vini et aquæ de abaco ad Altare deferre debent, itemque Gavantum, Meratum, ac alios plerosque Rubricam ipsam explicantes.

II. Sciendum vero hic illud est, aliter olim vel in pontificia Capella servatum fuisse hunc ritum; etenim juxta Romanum Ordinem XIV a Jacobo Gaetano enarratum labente sæculo XIII, « Subdiaconus accipiens dextera manu mediante « mappula calicem cum patena et Hostia super- « positis, et cum sinistra manu vasculum cum « aqua, quæ admiscenda est cum vino, stans in « dextera parte Altaris, » præsentabat « calicem « et patenam Diacono, » etc. Ubi nota I. Subdiaconum non sinistra, sed « dextera manu » detulisse calicem cum patena et Hostia ad Altare; II. non manu nuda, sed « mediante mappula » calicem ipsum gestasse; III. Subdiaconum ipsum manu sinistra attulisse « vasculum cum aqua, » non vero Acolythum. Sed hæ varietates sunt levis momenti.

§ LXI.

Diaconus vero capit de manu Subdiaconi patenam cum Hostiis, ex quibus unam accipiens, et cum ea tangens alteram, ac patenam, et calicem intus et extra, eamdem Sacristæ ibi præsenti prægustandam præbet: mox patenam cum altera Hostia ad manus Episcopi cum osculo porrigit, qui illam ambabus manibus ante pectus elevatam tenens, et oculos sursum dirigens, ac inde demittens, dicit,

Suscipe, *sancte Pater*, etc., et in fine faciens cum ea signum Crucis, collocat Hostiam super corporali versus se, patenam vero ponit ad dexteram sub corporali.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Subdiaconus cum calice et patena cum Hostiis juxta ritum in § superiori enarratum ad Altare, id est, in cornu Epistolæ pervenit, capit statim Diaconus de manu illius « patenam cum « Hostiis, ex quibus unam accipiens, et cum ea « tangens alteram, ac patenam et calicem intus « et extra, eamdem Sacristæ ibi præsenti præ- « gustandam præbet. » Unde is ritus originem sumpserit, jam nos explicuimus supra lib. I, cap. IX, § IV, in cujus Commentarium curiosum lectorem remittimus. Facta, mandante Diacono, unius Hostiæ prægustatione a Sacrista, idem Diaconus « mox patenam cum altera Hostia ad « manus Episcopi cum osculo porrigit, » osculando scilicet prius patenæ oram, et deinde manum Episcopi, ut jam notavimus supra lib. I, cap. IX, in Commentario ad ipsum § IV, ubi expresse præscribitur Diacono ritus osculandi patenam ipsam et manum Episcopi : « Tunc por- « rigit Episcopo patenam cum altera Hostia pro « Sacrificio offerendo cum osculo patenæ et « manus. »

II. Accepta a Diacono patena, Episcopus ex præscripto hujus nostri § « illam ambabus ma- « nibus, » id est, tribus digitis ambarum manuum, « ante pectus elevatam tenens, et oculos « sursum dirigens, ac inde demittens : » (verba, « ac inde demittens » adjuncta sunt huic § in novo Cæremoniali) « dicit *Suscipe*, *sancte Pa-* « *ter*, etc., et in fine faciens cum ea signum « Crucis, collocat Hostiam super corporali ver- « sus se. » Cui ritui concinit sane Rubrica missalis Romani parte II, tit. VII, num. II et III, eique egregie suffragatur inter alios antiquus Ordo Romanus XIV, auctore Jacobo Gaetano apud Mabillonium tomo II Musei Italici, pag. 301, ubi ita a Pontifice ritus ipse servandus est : « Pate- « nam elevet cum Hostia, dicens Orationem il- « lam, *Suscipe*, *sancte Pater*, etc., Capellano « providente, quod Pontifex orationem illam et « sequentem legere possit in libro missali, et « circa finem prædictæ Orationis Pontifex collo- « cet Hostiam super corporale non directe con- « tra faciem suam, sed paululum ad sini- « stram partem. » Variat nonnihil in ritu etiam deponendæ patenæ, nam inquit : « et patenam « deponat in dextera parte extra corporale, » cum alias ex præscripto nostri § patenam ponat Episcopus ad dexteram quidem, sed « sub cor- « porali. »

III. Verum quidquid sit de parvis hisce variationibus, constat ex laudato Romano Ordine elevandam esse patenam cum Hostia, et dicendam Orationem *Suscipe*, *sancte Pater*, etc., de qua Joannes Hoffmeister Ordinis S. Augustini in Expositione Missæ sibi cum viro docto magnam fuisse disceptationem scribit, objiciente illo mirari se quomodo auderemus panem et vinum vocare Hostiam immaculatam, quam Deus suscipiat pro salute vivorum et defunctorum, cui ille respondit : « Non panem et vinum vocamus « immaculatam Hostiam, sed Corpus et Sangui- « nem Domini, quæ ex illo conficiuntur. Igitur « non ad hoc, quod jam sunt, sed quod paulo « post futura sunt, tali digna æstimantur appel- « latione, locutionis quodam modo a sacris lit- « teris non alieno. Sicut Judas ab initio suæ « vocationis vocatus est proditor, quia talis « futurus erat. » Dicimus ergo immaculatam Hostiam per relationem ad terminum substantiæ panis et vini mox subrogandum : neque enim aliter pertinent panis et vinum ad rem immolatam, nisi quia ex Christi institutione in his conficitur Sacrificium, et sub eorum speciebus per verba consecrationis Christi Corpus et Sanguis vera et reali transsubstantiatione collocantur, ut scite observat Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum Liturgicarum*, cap. IX, num. III.

IV. Tandem postquam Episcopus Celebrans dixit *Suscipe, sancte Pater*, etc., tum ex præscripto hujus §, tum Rubricæ missalis parte II, tit. VII, num. III, facit cum patena signum Crucis, et collocat Hostiam super corporali versus se, patenam vero ponit ad dexteram sub corporali. Meminit ejus ritus Innocentius Papa III, lib. II *Mysteriorum Missæ*, cap. LVIII, et Durandus lib. IV sui Rationalis cap. XXX, num. XVII, ubi ita ait : « Disponit autem et collocat Hostiam « cum signo Crucis, quia sicut Christi oblatio in « Cruce facta fuit, sic et oblatio Sacerdotis, quæ

« in illius memoriam fit, cum signo Crucis fieri « debet. » Et mox : « Collocat etiam illam di- « recte super Crucem in consecratione Altaris « cum Chrismate factam, quia et Christus car- « nem suam Cruci affixit. » Tum num. xxxii ait, consuevisse suo ævo Romæ poni Hostiam ad sinistram calicis, communiter tamen alibi inter Sacerdotem et calicem. Quod demum patena sub corporali ponatur, ritus item antiquus est, quem etiam ipse Durandus, Micrologus, et alii passim scriptores liturgici varie exponunt.

V. Neque vero hic omittendum, quod ex variis auctoribus tradit Meratus in Additionibus ad Gavantum, ubi explicat ipsam missalis Rubricam, nempe, Celebrantem utraque manu tenentem patenam cum Hostia, facere debere cum ea Crucem mediocrem, distinctam, et extensam super corporale, non per quatuor puncta : sed per lineas ✠ æquales, itemque advertere in facienda hujusmodi Cruce, ne excedat longitudinem unius palmi, et ne patena corporale tangat; tenendam enim patenam inquit quasi per palmum super corporale, doponendam vero Hostiam in medio ipsius corporalis in parte anteriori, ita ut ab ora Altaris, quasi per palmum distet, ut ita commodius Sacerdos osculari possit Altare, quando opus erit; et insuper, ut Hostia vicinior sit Cruci, quæ est in medio Aræ consecratæ, super quam etiam convenientissime deponitur.

§ LXII.

Interim Diaconus parum vini et aquæ ex ampullis, quas ibidem Acolythus tenet, in aliquem cyatum infundit, ex quo Sacrista illud bibit, mox calicem tergit purificatorio, et accepto de manu Subdiaconi urceolo vini, quem illi Acolythus ministrat, imponit vinum in calicem, quantum sufficiat, Episcopo inspiciente, Subdiaconus vero urceolum aquæ parumper versus Episcopum elevans, dicit *Benedicite, Pater Reverendissime.* Episcopus autem, facto versus eum signo Crucis, dum infundit pauculum aquæ in calicem, dicit Orationem *Deus qui humanæ substantiæ*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Interim ac Episcopus oblationem Hostiæ facit, « Diaconus parvum vini et aquæ ex ampullis, quas ibidem Acolythus tenet, in aliquem « cyathum infundit, ex quo Sacrista illud bibit. » Est ritus, quem nos jam explicuimus supra lib. I, cap. ix, in Commentario ad § iv, ubi postquam Diaconus prægustandum dedit Sacristæ unam ex duabus Hostiis a Subdiacono super patena allatis, « idem similiter » facere jubetur « de « vino et aqua, modicum de illis effundens in « pateram ad id paratam, » ut ita scilicet evitaretur veneni periculum, quod sic in Sacristæ caput recidisset, uti jam notatum fuit supra lib. I, cap. vi, in Commentario ad § iii, ubi plura de ea re scripsimus. Ritus processisse videtur a pontificia Capella, in qua ideo forte constitutus fuit, quod ut quidam auctores scribunt in Vitis Romanorum Pontificum, inter alios Victor Papa III, qui floruit post medium sæculum XI, veneno in sacrum calicem, dum celebraret, injecto, extinctus est.

II. Sunt qui docent Subdiaconum quemdam ad necandum Victorem II Papam, toxicon misisse in ejus calicem sacrum, sed miraculo servatum fuisse a morte. Non est sane dubium, quin et Pontifex ipse, et plures ejus prædecessores ac successores modico admodum tempore vixerint. Quæ res tunc adeo multos turbavit, ut hujus divinæ providentiæ causas a variis Doctoribus perquisierit Alexander Papa II et varias adduxerit S. Petrus Damiani lib. I, Epistola xvii. Hinc perfidus ac maledicus Cardinalis Benno ansam sumpsit blaterandi, quod a degradato Pseudopapa Theophylacto seu Benedicto IX, et Gerardo Brazuto adjutus Hildebrandus, qui fuit postea Papa Gregorius VII, intra tredecim annos veneno suffocasset sex Romanos Pontifices, atque ita sibi viam ad Papatum aperuisset. Verum hæc adeo

aperta mendacia sunt, ut nec Henricus IV Imperator, nec Venericus Vercellensis, nec quis alius Henricianus Episcopus aut Apologus ausus fuerit uti ipsis mendaciis, ut scite observat Lupus tomo V operum editionis Venetæ in Victoris II Concilium Florentinum.

III. Hisce notatis, ut nunc ritum § nostri enarremus, facta prægustatione vini et aquæ a Sacrista, Diaconus « mox calicem tergit purifi« catorio; » qui ritus peculiaris est solemnis Missæ pontificalis, nam alias in solemni ceterorum Sacerdotum Missa, ex Rubrica missalis, parte II, tit. VII, num. IX, « Subdiaconus exter« git calicem purificatorio, » dum scilicet Diaconus dat patenam cum Hostia Celebranti. Sed hoc quoque obiter notato, ex præscripto ejusdem nostri § Diaconus ipse, qui calicem tersit purificatorio, « accepto de manu Sub« diaconi urceolo vini, quem illi Acolythus « ministrat, imponit vinum in calicem, quan« tum sufficiat : » hoc est, ut scite notavit Gavantus in ipsam missalis Rubricam, Diaconus manu sinistra calicem per nodum tenens, accipit ampullam vini de manu Subdiaconi, qui eamdem de manu Acolythi sumit (uterque vero capit ipsam ampullam sine osculis, nec ampullæ scilicet, nec manuum) et infundit vinum in calicem. Diaconi enim est componere calicem in Altari, ut docent codices antiqui missarum, et varii rerum liturgicarum scriptores, inter quos videri potest Innocentius Papa III, lib. II *Mysteriorum Missæ*, cap. LIX, et Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. XXX. Porro ex nostro hoc § Diaconus « imponit vinum in cali« cem, quantum sufficiat, Episcopo inspiciente; » quæ postrema verba, nempe, « Episcopo inspi« ciente, » addita primum § ipsi fuere in novo Cæremoniali, et quidem recte, ne scilicet Diaconus in quantitate excedat, deficiatve, sicut enim non decet calicem vino implere, ita quoque paucas guttulas in illum imponere. Puto equidem, tantum vini debere immitti, quantum uno haustu sine interruptione sumi possit a Celebrante.

IV. Posito a Diacono in calicem vino, « quan« tum sufficiat, Episcopo inspiciente, Subdiaco« nus urceolum aquæ parumper versus Episco« pum elevans, dicit, *Benedicite, Pater reve« rendissime :* Episcopus autem, facto versus « eum signo Crucis, dum infundit pauculum « aquæ in calicem, dicit Orationem *Deus qui « humanæ substantiæ,* » etc. Qui ritus reperitur etiam in Rubrica missalis parte II, tit. VII, numero IX, et desumptus est ex antiquis Missarum codicibus relatis a Martenio lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ut auctores plerosque omittam, qui eumdem ritum sive potius multos in eo contentos explicant. Teste Gavanto in ipsam missalis Rubricam, ubi etiam citat Innocentium III, aquam olim Subdiaconus quidem tradebat Celebranti, sed infundendam ab ipso Celebrante. Idem constat ex Ordine Romano XIV, exarato labente sæculo XIII, pag. 331. Verum variabant in eo ritu Ecclesiæ; etenim ex antiqua Missa Matthiæ Illyrici exarata circa VII sæculum, Diaconus accipiebat a Subdiacono vinum, et miscebat cum aqua in calicem, dicens, *Deus qui humanæ substantiæ*, etc., juxta formulam, qua hodieque utimur. Juxta pervetustam S. Joannis Chrysostomi Liturgiam ipse quoque Diaconus « facit commixtionem in Calicem, mit« tens vinum et aquam, et dicit : *Unus militum « lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit « sanguis, et aqua ;* et in dicendo quidem *exi« vit sanguis*, infundit vinum; et in dicendo « *aqua*, effundit aquam. » Porro putat Lebrun parte III, articulo VI, § III, labente sæculo XIV cœpisse eum ritum, ut Subdiaconus Romano more aquam imponeret.

V. Cur aqua benedicatur, non vero vinum, exponit in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. XXX, num. XXI, quia scilicet vinum Christum significat, qui nulla benedictione eget, aqua populum, qui ex eo quod nequit esse absque peccato, ideo indiget benedictione, ut reddatur dignus ad unionem cum Christo. Neque vero parvi pendenda est hæc interpretatio; multis enim ante sæculis idem mysterium eo ritu exprimi docuit in Epistola sua LXIII S. Cyprianus ad Cæcilium, quæ est de Sacramento Dominici calicis, ubi inter alia sic inquit : « Aquas namque populos significare in Apoca« lypsi (cap. XVII) Scriptura divina declarat di« cens : *Aquæ, quas vidisti, super quas sedet « meretrix illa, populi, et turbæ, et gentes « Ethnicorum sunt, et linguæ.* Quod scilicet « perspicimus et in Sacramento calicis conti« neri. » Qua ratione autem id fiat, sic idem S. Pater exponit : « Nam quia nos omnes porta« bat Christus, qui et peccata nostra portabat,

« videmus in aqua populum intelligi, in vino « vero ostendi Sanguinem Christi. Quando autem « in calice vino aqua miscetur, Christo populus « adunatur, et credentium plebs ei, in quem « credidit, copulatur, et conjungitur. Quæ co- « pulatio, et conjunctio aquæ et vini, sic misce- « tur in calice Domini, ut commixtio illa non « possit ab invicem separari. »

VI. Multus est in eo exponendo argumento ac mysterio Cyprianus, sed satis est nobis ea verba attulisse contra tum nonnullos catholicos, qui eruditos se putant et doctos, ubi mysticas omnes liturgicorum scriptorum, quos etiam perperam visionarios vocant, interpretationes sugillant, tum potissimum contra Lutherum ineptissime asserentem, « aquam in scripturis sinistram, « imo pessimam semper habere significationem. » Sed quidquid sit de hujusmodi ingeniis, Patrum omnium temporum, omniumque liturgiarum consensu vinum consecrandum fuit semper aqua temperatum, juxta Apostolorum et ipsius Christi traditionem, uti fuse ostendimus nostro II tomo Conciliorum, in Commentario ad canonem xxxiii Trullanum, pag. 105 et seqq., ubi forte plura scitu digna curiosus lector inveniet; ibidem enim inter alia hæreticos quosdam perstrinximus, qui vel solum vinum, vel solam aquam non sine impio errore in sacrificio consecrabant. Ceterum cur aqua cum vino misceatur, præter alias mysticas significationes, quas Patres docent, et rerum liturgicarum scriptores, alludit profecto ritus ad illum Evangelii locum a S. Joanne Chrysostomo in sua liturgia allatum, nempe, quod « unus militum lancea latus ejus aperuit, *scilicet* « *Christi Domini*, et continuo exivit sanguis, et « aqua. »

VII. Quantum ad quantitatem aquæ vino consecrando permiscendam, modicissima quidem esse debet; unde jure ac merito nonnullos, qui plus aquæ quam vini calici immittebant, Honorius Papa III in cap. xiii *De celebratione Missarum*, verbis hisce proscripsit : « Perniciosus inolevit « abusus, videlicet, quod majori quantitate aqua « ponitur in sacrificio, quam de vino, cum se- « cundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ « generalis, plus in ipso sit de vino, quam de « aqua ponendum. » Idem IX sæculo Concilium Triburiense habitum scilicet anno DCCCXCV, can. xix, definierat, præcipiens, ut « duæ sint « partes vini, quia major est majestas Sanguinis « Christi quam fragilitas populi; tertia aquæ, « per quam intelligitur fragilitas humanæ na- « turæ. » Quæ verba, uti jam notavimus in laudato Commentario ad canonem xxxiii Trullanum, num. xv, non ita intelligenda sunt, ut Patres ipsius concilii Triburiensis velint, tertiam calicis consecrandi partem necessario debere aqua constare, sed hoc unum statuere, ut aqua tertiam ejusdem calicis partem minime excedat. Porro concilium Coloniense anno MCCLXXX, can. vii, mandat, ut « de aqua duæ « guttulæ, vel tres apponantur. » Ad quem ritum allusisse videtur Eugenius Papa IV, ubi in sua Instructione ad Armenos dixit : « Vino « ante consecrationem aqua modicissima ad- « misceri solet. »

VIII. Varias rationes, cur plus de vino quam de aqua in calice ponendum sit, percensent Magister sententiarum lib. IV, distinctione xii; Albertus Magnus in libro *De Missa;* sanctus Thomas III parte, quæstione lxxiv, articulo viii; Alexander de Ales IV parte, quæstione xxxii, membro v, articulo iii, et alii. Videtur autem plus de vino misceri quam de aqua, duabus ex causis, quarum prior ex physica petitur, posterior vero ex mysterio, quod ea permixtione repræsentatur. Volunt nonnulli Philosophi, vinum magna aquæ quantitate delibutum propriam vini speciem minime retinere, proindeque aptam non esse calicis consecrandi materiem. Quantum vero ad mysterium præter significationem ex canone Concilii Tiburiensis superius allatam, aqua, uti superius etiam ex S. Cypriano observatum est, populum fidelem exhibet, vinum autem ipsummet Christum; decet vero, ut expressius ipsemet Christus in calice repræsentetur, quam populus, qui illi adunatur. Sancti Cypriani ad Cæcilium scribentis ea ratio est, cui etiam et hæc alia addi potest, quia nempe in calice, quem Christus in ultima cœna consecravit, major erat vini, quam aquæ quantitas, alioquin non vini, sed aquæ calix denominari debuisset; cum denominatio, ut logici docent, ex majori subjecti parte sumi debeat.

IX. Observat hæc inter alios Jueninus in opere *De Sacramentis*, dissertatione iv, *De Eucharistia*, quæstione ii, cap. ii, articulis ii et iii, ubi fuse ac egregie agit de variis, quæ ad Eucharistiæ materiam spectant, itemque alii complures theologi, qui de eadem re disserunt juxta anti-

quam et probatam disciplinam a sanctis Patribus et a priscis Ritualibus libris traditam, ii itaque consulendi, non autem quidam alii scriptores, qui res pro suo ingenio enarrant, ignorantes penitus, vel temere contemnentes, quid antiquæ liturgiæ, aliique prisci Sacramentorum codices, summi vero præsertim Romani Pontifices, ac sacræ Synodi, et Patres de sacris Ritibus, Cæremoniisve servandis præscripserint.

§ LXIII.

Diaconus deinde porrigit Episcopo celebranti calicem cum osculo calicis, et manus, quem Episcopus ambabus manibus capiens, dextera scilicet nodum, sinistra pedem, illum offert simul cum Diacono tangente pedem calicis, seu brachium dexterum Episcopi sustentante, simulque cum illo dicit Orationem *Offerimus tibi, Domine, calicem*, etc. Qua dicta, eumdem calicem, facto cum eo signo Crucis, ponit Episcopus super corporali in medio retro Hostiam, ita ut Hostia sit inter ipsum Celebrantem et calicem, quam Diaconus palla cooperit. Tum idem Diaconus capiens patenam, ponit illam in manu dextera Subdiaconi, ac extremitate veli ab ea parte pendentis contegit, quam Subdiaconus stans post Episcopum et Diaconum spatio congruenti, sustinet elevatam, usque ad *Pater noster*, ut infra dicetur.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi de hoc eodem ritu locuti fuerimus supra lib. I, cap. IX, in Commentario ad § v, ut ordinem nostri Cæremonialis sequamur, nonnulla hic etiam adnotabimus. Diaconus itaque, postquam Episcopus, infundente Subdiacono aquam in calicem, dixit Orationem *Deus qui humanæ substantiæ*, etc., quæ in multis antiquis Missarum codicibus reperitur, « porrigit Episcopo « celebranti calicem cum osculo calicis, » id est, pedis ipsius calicis, « et manus, quem Epi- « scopus ambabus manibus capiens, dextera « scilicet nodum, sinistra pedem, illum offert « simul cum Diacono, tangente pedem calicis, » manu scilicet dextera, sinistra infra pectus admota, « seu brachium dexterum Episcopi sus- « tentante; simulque cum illo dicit Orationem « *Offerimus tibi, Domine, calicem*, » etc.

II. Legitur similis Rubrica in missali Romano parte II, tit. VII, num. IX, videturque ritus esse antiquissimus, ut Diaconus Celebranti calicem tradat; nam, ut ait S. Isidorus Episcopus Hispalensis lib. II *De Officiis Ecclesiasticis*, capite VIII, « ipsis Sacerdotibus non licet de « mensa Domini tollere calicem, nisi eis tradi- « tus sit a Diacono. » In antiqua Missa Illyrici Diaconus calicem offerebat super Altari, dicebatque Episcopo, *Immola Domino sacrificium laudis, et redde Altissimo vota. Sit Dominus adjutor tuus, mundum te faciat, et dum oraveris ad eum, exaudiat te.* Sacerdos vero calicem offerens, dicebat Orationem, qua hodieque in ipso offerendo Calice utimur, nempe: *Offerimus tibi, Domine, calicem*, etc. Extant ea in re in codicibus antiquis Missarum variæ formulæ, quæ olim in variis Ecclesiis ad offerendam tum Hostiam, tum calicem in usu erant. Ex missali vetusto Ambrosiano jussu S. Caroli anno MDLX impresso cautum est, ut « offeratur panis azymus cum pa- « tena, elevando oculos ad cœlum moderate, et « dicendo *Suscipe, clementissime Pater, hunc « panem sanctum, ut fiat Unigeniti tui Corpus. « In nomine Patris ✠ et Filii ✠ et Spiritus « sancti ✠ Amen.* Ad offerendum vinum aqua « mixtum dicatur : *Suscipe, clementissime Pa- « ter, hunc calicem vinum aqua mixtum, ut fiat « Unigeniti tui Sanguis. In nomine Patris ✠ « et Filii ✠ et Spiritus sancti ✠ Amen.* »

III. Forte autem quispiam quærat, cur Episcopo offerente Calicem, et in nostro hoc § et in Rubrica missalis, jubetur Diaconus calicem ipsum una cum illo offerre, tangens pedem calicis, seu brachium dexterum Episcopi sustentans,

itemque simul cum Episcopo dicere Orationem, *Offerimus tibi*, *Domine*, *calicem*, etc.? Dicam primo, ritum hunc inde exortum, quod calices olim magni ponderis essent, uti ex libro Pontificali constat, ideoque opus erat, ut in elevando calice Diaconus Celebrantem juvaret, calicis pedem tenendo, vel brachium Sacerdotis sustentaret. Ad secundum respondeo, ideo, una cum Episcopo Diaconum offerre calicem, quia scilicet munus olim fuit Diaconi sacratissimum Christi Sanguinem populo ministrare, ut non uno in loco nostrorum operum, et novissime tomo II Conciliorum ad canonem LVIII Trullanum ostendimus. Nota etenim est illa S. Laurentii Diaconi et Martyris inclyti querimonia ad S. Sixtum Romanum Pontificem, quem cum ad martyrium properantem videret, ipse ejusdem martyrii cupidus, sic illum allocutus est : « Quo, Sacerdos « sancte, sine Diacono properas? numquid degeneren me probasti? experire, utrum idoneum « ministrum elegeris, cui commisisti Dominici « Sanguinis dispensationem? »

IV. Itaque merito Diaconus calicem offert una cum Celebrante, simulque cum illo dicit Orationem *Offerimus tibi*, *Domine*, *calicem*, etc. Qua tamen dicta, ut hic § noster inquit, « eumdem « calicem, facto cum eo signo crucis, ponit Episcopus super corporali in medio retro Hostiam, » etc. Idem præscribit Rubrica missalis parte II, tit. VII, num. V, his verbis : « Oratione « dicta, facit signum Crucis cum calice super « corporale, et ipsum in medio post Hostiam « collocat. » Putat eruditus Lebrum in sua liturgiæ Explicatione tomo I, parte III, articulo VI, § IX, ritum faciendi Crucem cum calice super corporali, inde originem suam trahere, quod juxta antiquos Missarum codices in Hispaniis Oratio illa, *Offerimus tibi*, *Domine*, *calicem salutaris*, etc., incipiebat ab iis verbis, *In nomine Patris*, etc. In missali antiquo Ambrosiano a S. Carolo anno MDLX impresso formula Orationis, qua calicem offert Sacerdos, finitur cum ipsis verbis, *In nomine Patris*, etc., et in fine cujusque divinæ personæ signum Crucis cernitur.

V. Collocatur tandem ex antiquo ritu calix post Hostiam, ejusque meminit ac rationem assignat Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. XXX, num. XXIII, postquam tamen dixit, calicem Romæ ad dexterum latus Hostiæ collocari consuevisse. Hæc ejus verba : « Calix autem poni« tur Romæ ad dexterum latus oblatæ. » Tum paulo inferius addit : « Communiter tamen alibi « ponitur Hostia inter Sacerdotem et calicem. » Ritum Romanum ponendi scilicet calicem a latere dextero Hostiæ, mutatum tandem fuisse sæculo XV ex eo conjicimus, quod in Romano Pontificali edito primum Romæ anno MCDLXXXV, ritus ille præscribitur, qui communiter in Ecclesiis servabatur, in quibus scilicet poni solebat calix retro post Hostiam. Quod quidem recte institutum est, tum quia prius consecratur Hostia quam calix; tum vero potissimum, ne, si propinquior esset Sacerdoti calix, motu manus illius decideret.

VI. Notandum præterea hic illud est, faciendam esse Crucem cum calice super corporali ambabus manibus, non autem una tantum, ut male quidam faciunt; itemque non debere Crucem ipsam excedere altitudinem palmi, in utraque linea, neque illam fieri per puncta, sed per lineas æquales, ut supra de facienda Cruce cum patena dictum est. Calicis quoque pes, cum facienda est Crux, detineri elevatus debet a corporali ad altitudinem trium circiter digitorum, uti post alios notat Meratus in Additionibus ad Gavantum parte II, tit. VII, ad Rubricam V, ubi etiam minutissimas alias cæremonias dilucidat, quæ tamen servari a Celebrante debent. Ceterum tum ex Rubricis missalis, tum ex præscripto nostri hujus §, posito a Celebrante calice super corporali retro post Hostiam, calicem ipsum Diaconus palla cooperit. Cooperitur autem calix non tam causa mysterii quam cautelæ, uti docet Micrologus, cap. X.

VII. Quod tandem eum ritum spectat, ut scilicet Diaconus capiens patenam ponat illam in manu dextera Subdiaconi, ac extremitate veli ab ea parte pendentis contegat, quam Subdiaconus ipse stans post Episcopum et Diaconum spatio congruenti, sustinet elevatam usque ad *Pater noster*, ut infra dicetur, supervacaneum est de ritu ipso in hoc Commentario disserere, cum jam illum abunde explicuerimus lib. I, cap. X, in commentario ad § VI. Eo etiam sunt referenda, quæ de patena scripsimus tomo II nostri Romani Pontificalis ad titulum IX, qui inscribitur, *De Patenæ et Calicis consecratione*, ubi, et ejus antiquitatem, et alia scitu digna, quæ ad eam rem pertinent, notavimus

ex antiquis Ecclesiarum monumentis, et Ritualibus libris, in quibus varia patenarum genera occurrant; aliæ enim erant patenæ quotidianæ, aliæ ministeriales. Constat sane, plures olim adhibitas fuisse in Sacrificio Missæ patenas, quia scilicet ingens olim erat fidelium numerus, qui in Missa communicabant; cum enim panis patenæ impositus consecraretur, uti jam alibi ostensum est, necesse idcirco fuit, ut plures ad impertiendam fideli populo Eucharistiæ communionem patenæ adhiberentur. Sed de his jam alibi fusius.

§ LXIV.

Prosequitur interim Episcopus cum cæremoniis prout in missali Orationes, videlicet, *In spiritu humilitatis*, etc., et, *Veni Sanctificator*, etc. Et cum dixerit, *Benedic hoc Sacrificium tuo sancto nomini præparatum*, ministrante Diacono naviculam, et dicente, *Benedicite, Pater Reverentissime*, Acolytho vero thuribulum sustinente, dicit *Per intercessionem*, etc., et alia, prout in missali; et accipiens thuribulum de manu Diaconi, thurificat oblata et Altare juxta formam in suo particulari cap. XXIII, § IX, lib. I, traditam, dicens interim versiculos *Dirigatur Oratio mea*, etc. Quo thurificato, reddit thuribulum Diacono in cornu Epistolæ, dicens *Accendat in nobis Dominus*, etc. Et accepta mitra pretiosa ab Assistentibus, vel, ipsis deficientibus, de manu Cæremoniarii, vel alterius, thurificatur in eodem loco stans a Diacono triplici ductu, et statim lavat manus more solito, dicens Psalmum, *Lavabo*, etc., ministrante mappulam pro illis tergendis Presbytero assistente.

§ LXV.

Diaconus vero interim thurificat Prælatos, Dignitates, Canonicos, Magistratus, et alios de choro, ordine, prout late suo loco explicatur.

COMMENTARIUS.

I. Calice palla cooperto a Diacono, « prosequitur interim Episcopus cum cæremoniis, « prout in missali, Orationes, » etc., nempe, « junctis manibus super Altare positis, aliquantulum inclinatus dicit secreto *In spiritu humilitatis*, etc. Postea erectus elevans oculos, manusque expandens, et statim jungens ante « pectus, quod semper facit, quando aliquid est « benedicturus, dicit *Veni Sanctificator*, etc. « Cum dicit *Et benedic*, signat manu dextera « communiter super Hostiam et calicem, sinistra posita super Altare. » Hactenus Rubrica missalis parte II, titul. VII, num. V, in quam jam plura adnotarunt Gavantus, Quartus, Meratus, et alii, qui missalis Rubricas enarrant.

II. Quantum ad Orationes ipsas, « quas prosequitur interim Episcopus cum cæremoniis, » præscriptum nihil reperiri in antiquioribus Romanis Ordinibus, sed neque in Gelasii et Gregorii Magni Sacramentariis, testatur Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VI, num. XVI. Meminit nihilominus secundæ Orationis, id est, *Veni Sanctificator*, etc., Romanus Ordo VI, pag. 74, aliique prisci Missarum codices, ambarum vero Orationum Romanus Ordo XIV, auctore Jacobo Gaetano, pag. 302, ubi etiam de secunda loquens, ritum ipsum in missalis Rubricis præscriptum servari mandat : « Deinde, » inquit, « faciens signum Crucis unum « super calicem et Hostiam, similiter dicat Ora« tionem illam : *Veni Sanctificator*, » etc. Signum Crucis ex recitata a nobis superius missalis Rubrica fieri debet a Sacerdote, cum ad ipsam

Orationem, *Veni Sanctificator*, etc., dixerit, *et benedic*, etc.

III. Tradit Micrologus, cap. xi, recitari hanc Orationem « juxta Gallicanum Ordinem, » quam etiam ita describit : *Veni, Sanctificator omnipotens, æterne Deus, et benedic hoc Sacrificium tuo nomini præparatum. Per Christum Dominum nostrum.* Paulo diversius eamdem affert Orationem Ordo vi Romanus; hæc enim illius verba : *Veni, Sanctificator omnipotens, æterne Deus, benedic hoc Sacrificium tibi præparatum: Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum.* Totidem verbis habetur hæc ipsa Oratio in pervetusta missa a Matthia Flacco Illyrico edita, et in aliis codicibus antiquis Missarum. Quod autem ait Micrologus, dici ipsam Orationem « juxta « Gallicanum Ordinem, » idem est ac si diceret juxta Ordinem Romanum ; nam, ut fatetur eruditus Lebrun, Gallicana Ecclesia jam longe ante annum Christi millesimum juxta Romanæ Ecclesiæ ritus divina Officia peragebat.

IV. Absoluta Oratione *Veni Sanctificator*, etc., in qua nulla ad finem extat conclusio, *Per Christum*, etc., vel *Qui vivis*, etc., mox ex præscripto nostri §, « ministrante Diacono et dicente, « *Benedicite, Pater Reverendissime*, Acolytho « vero thuribulum sustinente, dicit *Per intercessionem*, etc., et alia prout in missali, » ubi scilicet agitur de thurificatione Oblatorum, quæ antiquissima est in Ecclesia, uti supra ostendimus libro I, cap. xxxiii, in Commentario ad § x, ubi etiam fuse explicuimus antiquam illam Orationem, *Per intercessionem*, etc.; in qua, licet juxta varios recentiores missalium libros mentio fiat, *Beati Michaelis Archangeli*, in antiquis tamen Missarum codicibus, et in memorata Missa ab Illyrico edita legitur nomen *Sancti Gabrielis Archangeli ;* et quidem rectius, ut ibidem notavimus. Non enim dubium est quin Angelus, qui Zachariæ apparuit, stans a dexteris Altaris incensi, fuerit Angelus Gabriel, uti habetur in Evangelio Lucæ cap. i, *Ego sum Gabriel*, etc., ad quem locum ea Oratio alludit.

V. Plura, quæ de incensatione Oblatorum, ejusque ritu hic dici possent, sicut et de aliorum thurificatione, quæ ex antiquo Ecelesiæ more fieri assolet, jam fuse explicuimus in Commentariis ad ipsum caput xxiii, lib. I. Ad manuum quoque lotionem quod attinet, quas nempe Celebrans Episcopus post suam thurificationem lavat, enarratum etiam superius fuit lib. I. Ex Rubrica missalis parte II, tit. vii, num. vi, Sacerdos Missam privatam celebrans, ubi dixit *Veni Sanctificator*, etc., accedens ad cornu Epistolæ, ibique stans, ministro aquam fundente, « lavat manus, id est, extremitates digi- « torum pollicis et indicis, dicens Psalmum, » etc. Verum in Missa solemni, ex eadem missalis Rubrica, loco citato num. x : « Celebrans, post- « quam incensatus fuerit, lavat manus, » totas scilicet manus, non vero « extremitates digi- « torum pollicis et indicis, » ut in Missa privata dicitur. Quocirca contra Rubricam faciunt Sacerdotes Missam solemniter celebrantes, qui post thurificationem non totas quidem manus, sed solum extremitates digitorum pollicis et indicis lavant.

VI. Quantum ad recitationem Psalmi *Lavabo inter innocentes*, etc., dum Celebrans manus lavat, est is utriusque Ecclesiæ Ritus, Græcæ ac Latinæ, uti præsertim videre est in antiquis liturgiis sanctorum Basilii et Joannis Chrysostomi, in quibus totus ille Psalmus, *Lavabo inter innocentes*, etc., ad eam manuum lotionem, quæ fit post Offertorium, legitur. Ejus etiam Psalmi meminit S. Germanus in Theoria rerum Ecclesiasticarum, cum agit de ea manuum ablutione. Legitur etiam in multis liturgiis Latinis, quamvis in quibusdam non totus Psalmus, sed aliquis ejus versiculus recitaretur, uti notat inter alios Petrus Lebrun in sua Explicatione Liturgiæ, parte III, articulo viii, § i. Omissum fuisse in nonnullis Ecclesiis Psalmum ipsum, testatur Joannes Bona Cardinalis, lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. ix, num. vi, et constat ex variis Missarum Ordinibus, quos affert Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, capite iv, articulo xii. Quidquid sit de ea varietate, ex nostro § lxv, dum Episcopus manus suas lavat, « Dia- « conus interim thurificat Prælatos, Dignitates, « Canonicos, Magistratus, et alios de choro, or- « dine prout late suo loco explicatur, » id est, cap. xxiii, lib. I, ubi nos fuse eum ritum explicuimus, allatis etiam variis Sacræ Rituum Congregationis decretis.

§ LXVI.

Postquam Episcopus laverit et absterserit manus, aufertur ei mitra a præfatis Assistentibus, vel illis absentibus, a Cæremoniario, vel altero, qui eam illi proxime imposuit, quam Minister de ea serviens reportat ad abacum; Episcopus vero rediens ad medium Altaris, inclinatus et junctis manibus, dicit Orationem *Suscipe sancta Trinitas*, etc., qua dicta, osculatur Altare; deinde erectus convertit se, junctis manibus, ad populum per latus suum dexterum, dicens voce intelligibili ac manibus parumper extensis, *Orate Fratres;* et statim eas jungens perficit circulum, prosequendo, *ut meum ac vestrum*, etc. Tum manibus ante pectus extensis, ut fit ad Orationem, stans in medio Altaris versus librum, dicit absolute, sine *Oremus* et sine alia interpositione, Orationem vel Orationes secretas. Cum dicit *Per Dominum*, jungit manus; et cum dicit *Jesum Christum*, caput inclinat, quod facit in prima Oratione, et in ultima, si plures sint dicendæ.

COMMENTARIUS.

I. Lotis, et abstersis ab Episcopo manibus juxta ritum jam alias explicatum, « aufertur ei « mitra a præfatis Assistentibus, vel illis absen- « tibus, a Cæremoniario, vel altero, qui eam illi « proxime imposuit (postquam scilicet ipse a « Diacono thurificaretur, ut in § superiori edici- « tur) quam Minister de ea serviens, » factis scilicet debitis Episcopo et Altari genuflexionibus, « reportat ad abacum, » et ibi stat, ut notat Bauldryus. « Episcopus vero rediens ad « medium Altaris, inclinatus et junctis mani- « bus, dicit Orationem *Suscipe sancta Trini-* « *tas*, etc.; qua dicta, osculatur Altare. » Ita Rubrica hujus nostri §, quam lubet explicare Rubrica missalis parte II, tit. VII, num. VII, ubi Ritus ipse sic enarratur: « Manibus ante pectus « junctis, revertitur ad medium Altaris, ubi « stans, oculosque ad Deum elevans, et statim « demittens, manibus junctis super Altare, ali- « quantulum inclinatus dicit *Suscipe sancta Tri-* « *nitas*, etc., qua dicta, manibus hinc inde ex- « tensis et super Altare positis, osculatur illud « in medio. »

II. Ergo post lotionem manuum recitat Sacerdos hanc Orationem, *Suscipe sancta Trinitas*, etc., qua rursum dona sacranda offert Deo in memoriam Passionis Christi, et in honorem beatæ Virginis, S. Joannis Baptistæ, sanctorumque Apostolorum Petri et Pauli, *et istorum*, quorum scilicet Reliquiæ in eo Altari conditæ sunt. Franciscus Archiepiscopus Rothomagensis in Collationibus *De Missa*, parte II, articulo III, ait, quosdam pro *istorum*, legere *justorum*, eamque lectionem vulgatæ præfert; « sed per- « peram, » inquit laudatus Bona loco citato, « nam illa vox *justorum* non bene cohæret, et « superflua foret, cum statim sequatur : *et om-* « *nium Sanctorum*. » Quam antiqua sit hæc Oratio, non liquet; extat tamen, ut idem Bona Cardinalis observat, paucis mutatis in codice Tiliano apud Menardum, et in Missa Illyrici, « quotidiana et generalis » nuncupatur, fitque in ea expressa mentio Sanctorum, quorum Festivitas ea die celebrabatur, et quorum Reliquiæ ibi habebantur.

III. Meminit quoque ejus Orationis Micrologus cap. XI, qui floruit sæculo XI, aitque, illam dici a Sacerdote inclinato ad Altare, « non ex aliquo « Ordine, sed ex ecclesiastica consuetudine. » Quantum ad illius sensum, legitur quoque in liturgiis Græcis, ut videre est apud S. Maximum et sanctum Germanum in suis Theoriis. Sed iis omissis, legitur paucis immutatis in missali Ambrosiano, uti observat Lebrun tomo I, parte III, articulo IX, ubi etiam in nota ait, tribui a quibusdam ipsam Orationem S. Ambrosio, quia scilicet in quodam antiquo missali Antisiodorensi legitur : « Levando calicem, dicat Ora-

« tionem S. Ambrosii : *Suscipe sancta Trini-* « *tas*, » etc. Sed quid alios codices memorem? videri possunt varii Ordines Missarum a laudato Martinio allati, in quibus passim ea Oratio occurrit, una cum aliis ritibus in eisdem Ordinibus notatis. De ritu inclinationis Sacerdotis ad eam Orationem et osculandi Altaris post dictam ipsam Orationem, mentionem facit Durandus lib. IV, cap. XXXII, num. I, ubi addit, Sacerdotis inclinationem significare humilitatem Christi, qui exinanivit semetipsum usque ad mortem, et inclinavit se ad pedes discipulorum; deosculationem vero Altaris fieri, ad notandum, quod per Passionem Christi, populos liberatus est, et Deo Patri reconciliatus. Sunt quidem mysticæ interpretationes, minime tamen omnino contemnendæ.

IV. Quanquam autem ex Concilio Carthaginensi III, anni CCCXCVII, can. XXIII, cautum sit, « ut in Altari semper ad Patrem dirigatur Ora- « tio, » dirigitur nihilominus nostra ipsa Oratio, *Suscipe*, etc., ad totam Trinitatem, quia scilicet, nullum est hodie periculum, quod ea Oratione quis credat plures esse deos, ut olim putabant Gentiles, quorum errorem ut Ecclesia destrueret, ideo abstinebat sanctissimam Trinitatem invocare, ut observant Vigilius Tapsensis, et Florus Lugdunensis, *De actione Missæ*. Ceterum in ipsum Carthaginensem canonem notat auctor Delectus Actorum Ecclesiæ universæ, ita ordinandas esse ad Deum preces in Altari, seu Missæ Officio, ut ad Patrem dirigantur; quia scilicet cum Filius in Sacrificio considerandus sit ut Deus homo, vel ut factus victima, vel ut Sacerdos, sub iis tantum, quæ tunc obit, officiis debet spectari, non autem ut finis, quem Sacrificium referatur, nisi quatenus cum Deo unus est. Certe si antiquos codices Missarum spectemus, Orationes, quæ in ipsis reperiuntur, omnes ad Patrem directæ sunt; estque recentior Ecclesiæ disciplina, ut quædam Orationes ad Jesum Christum vel ad Spiritum sanctum dirigantur.

V. Dicta Oratione *Suscipe sancta Trinitas*, etc., et osculato Altari, Episcopus, « deinde erectus, « convertit se, junctis manibus, ad populum per « latus suum dexterum, dicens voce intelligi- « bili, ac manibus parumper extensis, *Orate* « *Fratres*, et statim eas jungens perficit circu- « lum, prosequendo : *ut meum ac vestrum*, » etc. In Rubrica Missalis Ritus hic ita exprimitur : « Junctis manibus ante pectus, demissisque ocu- « lis ad terram, a sinistra manu ad dexteram « vertit se ad populum, et versus eum exten- « dens, et jungens manus, dicit voce aliquantu- « lum elata *Orate Fratres*, et secreto prose- « quens, *ut meum ac vestrum Sacrificium*, etc., « perficit circulum, revertens junctis manibus « ante pectus a manu dextera ad medium Alta- « ris. » Multa plane in hac Rubrica Missalis sunt, quibus Rubrica nostri § egregie explicatur, ideoque a nobis hoc loco, sicut et alibi passim eamdem ob causam descripta.

VI. Circa originem illorum verborum, *Orate Fratres*, et ritum, quo Sacerdos conversus ad adstantes, tum Ministros, tum ceteros Fideles ea profert, testem inter alios antiquum habemus Joannem Belethum scriptorem sæculi XII, qui in sua Explicatione divinorum Officiorum, capite XLIV, eum ritum ita enarrat : « Cum autem « ait Sacerdos *Orate Fratres*, statim incipit « orare, et nos similiter hoc audientes secreto « orare debemus, ac duos Psalmos canere, « nempe, *Exaudiat te Dominus*, et sequentem. « Sed quando interim dicit, *Orate Fratres*, per- « inde est ac si diceret, *Dominus vobiscum*, « tacite, cum sese vertat ad populum. » Plura in eum ritum tradit Durandus lib. IV, cap. XXXII, num. III, ubi etiam docet, monito populo a Sacerdote ad orandum, per ea verba, *Orate Fratres*, statim revolvi ad Altare per sinistram partem. Ex sententia Crassi lib. II, cap. IV, debet Celebrans, ubi conversus ad populum dicit, *Orate Fratres*, morulam facere, id est, stare aliquantulum, manusque aliquantulum extendens ante pectus, atque easdem jungens, illico circulum perficere versus ad cornu Evangelium, ante Altare autem prosequi, *ut meum ac vestrum sacrificium*, etc.

VII. Olim in multis Ecclesiis juxta præscriptum Romani Ordinis VI, pag. 74, Episcopus conversus ad populum sola illa verba dicebat, *Orate pro me*; sive etiam, *Orate pro me peccatore*, ut in Sacramentario Trevirensi, et in aliis antiquis Missarum Codicibus apud Petrum Lebrun tomo I, parte III, articulo IX, § I. Non desunt vero liturgiæ etiam antiquæ, in quibus ea quæ hodie sequuntur verba, *ut meum ac vestrum Sacrificium*, etc., leguntur, et quidem totidem fere verbis. Putat memoratus Lebrun Remigium

Antisiodorensem primum fuisse, qui circa annum DCCCLXXX ea verba exhibuit : *Orate Fratres*, id est, *ut meum ac vestrum pariter Sacrificium acceptum sit Domino*. Similem formulam legere est in aliis priscis Missarum Ordinibus, ac præsertim in pervetusta Missa ab Illyrico edita, ubi ita legitur : « Sacerdos humillime se « convertat ad circumstantes, dicens : *Orate « pro me peccatore, Fratres et Sorores, ut « meum et vestrum Sacrificium acceptum fiat « Domino Deo omnipotenti ante conspectum « suum.* »

VIII. Legitur eadem formula in antiquo Missali Ultrajectensi circa sæculum IX exarato, in quo scilicet Sacerdos dicit *Orate pro me peccatore, Fratres et Sorores*, etc. Ea formula usam fuisse Ecclesiam Parisiensem usque ad annum MDCXV et Metensem ad annum MDCXL, testis est laudatus Lebrun loco citato, ubi etiam mox subdit, ubique locorum servari hodie antiquum morem, dicendi scilicet, *Orate Fratres*, sine illo additamento, *et Sorores*, quia scilicet satis est, ut Sacerdos verba sua dirigat ad principalem sexum, qui alium minime excludit; nam, ut ait Apostolus in Epistola ad Galatas, cap. III : *Non est masculus, neque femina, omnes enim vos unum estis in Christo Jesu*. Porro vocat Sacerdos adstantes *Fratres*, more ejusdem Apostoli, qui eo nomine appellitabat Fideles, ut in ejus Epistolis videre est, et in Actis Apostolorum ; quem morem inter alios Patres secutus sanctus Cyprianus, ita in libro *De oratione Dominica* scribit : « Sacerdos parat Fratrum mentes. »

IX. Christianos quoque se invicem olim Fratres mutuæ charitatis causa vocasse, scitissime notat Joannes Bona Cardinalis lib. II, cap. IX, num. VI, sed quia Gentiles sacris nominibus Fratris et Sororis ad libidines tegendas abutebantur, ut ex Petronio et Martiali aliisque constat, ideo Cæcilius apud Minutium Felicem hanc *Fratris et Sororis* nomenclaturam Christianis exprobrat, inde arguens stupra et libidines ab illis perpetrari. Cui tamen respondens Octavius ait : « Sic « nos, quod invidetis, Fratres vocamus, ut unius « Dei parentis homines, ut consortes Fidei, ut « spei cohæredes. » Recte quoque Arnobius in Psalmum CXXXIII inquit : « Unde estis, omnes Fra- « tres? De uno patre Christo, de una matre Ec- « clesia. » Refert hæc loca doctissimus Bona, ex quibus etiam addiscimus, quam ob causam invitans ad Orationem Fideles adstantes in Missa, dicat Sacerdos, *Orate Fratres*.

X. Dicet autem fortasse quispiam, si offerre Sacrificium ad Sacerdotes solum pertineat, cur dicit Sacerdos, *Orate Fratres*, *ut meum ac vestrum Sacrificium*, etc. Respondeo cum Innocentio III, lib. III *Mysteriorum Missæ*, cap. VI, et Alberto Magno in libro de celebratione Missæ, « quod adimpletur proprie ministerio Sacerdo- « tum, generaliter agi fide et devotione cuncto- « rum. » Ordo quoque Cameracensis, et Stephanus Eduensis in libro *De Sacramento Altaris*, cap. XIII, ita ad rem inquiunt : « Non solum Sa- « cerdotes et Clerus, qui secundum diversos « gradus divinis occupantur Officiis, offerunt, « sed etiam audientes, qui votis, et orationibus « assistunt cooperantes. » Alia de ea re veterum Scriptorum testimonia videri possunt apud Durandum lib. II *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. XXXIV, num. VII, et seq., et novissime apud Lebrun in Explicatione liturgiæ tom. I, parte IV, articulo III, ubi explicant verba illa Canonis, *vel qui tibi offerunt hoc Sacrificium laudis*.

XI. Sed tempus est, ut cetera nostri § verba explicemus, in quo edicitur, ut dicto ab Episcopo *Orate Fratres*, etc., et perfecto circulo juxta ritum jam superius explicatum, « tum « manibus ante pectus extensis, ut fit ad Ora- « tionem, stans in medio Altaris dicat absolute « sine *Oremus* et sine alia interpositione Oratio- « nem vel Orationes, » etc. Eadem plane verba leguntur in Rubrica missalis parte II, tit. VII, num. VII. Secretam Orationem ideo nominari, « quia secreto dicitur, » docet Amalarius lib. III, *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XX, ubi etiam antiquum illum ritum explicat. Certe cum paratur consecratio, Sacerdotem jam primis sæculis precari tacite consuevisse, testatur pervetustus Auctor Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. XII, constatque ex Concilio Laodiceno anni CCCXIV, can. XIX, ubi habetur, preces quasdam in Missa cum silentio fieri. Quocirca recte ait Concilium Tridentinum sessione XXII, can. V, piam matrem Ecclesiam ritus quosdam instituisse, ut scilicet quædam summissa voce, alia vero elata, in Missa pronuntiarentur. Rideant itaque quantum volunt hæretici, qui tamen egregie a Majoribus nostris confutantur, qui et secretæ Orationis meminere, et rationem quoque ejus ritus explicuere.

XII. Quod hujusmodi ritus non vacet mysterio, docet nos Innocentius III, lib. II *Mysteriorum Missæ*, cap. LIV, « Silentium Sacerdotis, » inquiens, « latibulum Christi designat; » vel, ut ait S. Thomas III parte, quæstione LXXXIII, articulo IV ad VI, « Secreto aliqua Sacerdos dicit, « quod circa Christi passionem, discipuli non« nisi occulte confitebantur Christum. » Ante Innocentium III et S. Thomam Ivo Carnotensis primum Canonicus Regularis, tum Episcopus, in libro *De convenientia veteris et novi Sacrificii*, ritum ipsum enarrat his verbis : « Secretæ « Orationes, quas post Offertorium facit Sacer« dos, in quibus panis et vinum, quæ in Christi « Corpus et Sanguinem Dominicis verbis com« mutanda sunt, Hostiæ, vel Oblationes, vel Sa« crificia nominantur, quod cum Evangelio si« mile habeant videamus. In Evangelio quippe « legimus, quod Dominus facta cœna in hortum « cum discipulis exivit, et ibi, antequam ad eum « pervenirent, qui comprehensuri eum erant, « remotus a discipulis, eamdem Orationem in si« lentio ter oravit, » etc.

XIII. His adde, quod de eodem ritu scripsit Hildebertus Cenomacensis in suo Carmine, *De Mysterio Missæ*.

His ita præmissis secreto Presbyter orat :
Secretas memorans, assimilansque preces,
Quas egit Christus, cum te jam, Juda, remoto,
Abscessit modicum, terque precatus ait.

Similia quoque docent Rupertus Abbas Tuitiensis lib. II, *De divinis Officiis*, cap. IV, Belethus, Durandus, aliique celebres, ac prisci auctores, qui ritus sacros exposuere. Quocirca non modo hæretici, sed et quidam præsertim catholici, qui intemperanter critici, mysteria ipsa parvipendunt, quæ sacris ritibus continentur, rejiciendi sunt, ac penitus contemnendi : non enim tanti eos facimus quanti veteres, ac religiosos scriptores rerum liturgicarum.

XIV. Ne demum quid omittamus, quod in hoc nostro § expressum est, nempe secretam Orationem dicendam esse « absolute sine *Ore*« *mus* et sine alia interpositione, » est et is antiquus ritus ab antiquis scriptoribus jam explicatus, tametsi vox ipsa *Oremus* in compluribus etiam Missalibus legeretur, teste Petro Lebrun in sua liturgiæ Explicatione tomo I, parte III, articulo XI. Ut ut sit ea variatio, ex nostro § et Rubrica Missalis parte II, tit. VII, num. VII, Celebrans « manibus ante pectus ex« tensis, stans in medio Altaris, versus librum, » hoc est, versa facie ad librum, qui idcirco aptandus est prope corporale, ut commodius legatur, « dicit absolute sine *Oremus* et sine « ulla interpositione Orationem vel Orationes « secretas : cum dicit *Per Dominum*, jungit « manus; cum dicit *Jesum Christum*, caput in« clinat, quod facit in prima Oratione, et in ul« tima, si plures sint dicendæ; » quo casu etiam ubi duæ, vel plures recitentur Orationes secretæ, debet Celebrans primam Orationem terminare secrete per illa verba *Per omnia sæcula sæculorum*, et debet ipse respondere sibi, *Amen*. Ipsa quoque verba, *Per omnia sæcula sæculorum*, quæ ad postremam Orationem secretam dicuntur, quamvis, si proprie loquamur, non sint initium Præfationis, sed finis Orationum, vult tamen Innocentius III, lib. II, capite LXI, esse simul finem Orationum, et principium Præfationis, ut ostendatur scilicet Christum lapidem esse angularem, qui fecit utraque unum. Similia plane legere est apud alios antiquos Mysteriorum Missæ expositores.

§ LXVII.

Cum autem pervenerit in fine ultimæ Secretæ, ad *Per omnia sæcula*, exclusive, stans in medio Altaris, positis hinc inde super Altari manibus, clara voce cantando, illa profert; deinde, *Dominus vobiscum*, cum Præfatione competenti; et dicens *Sursum corda*, manus aliquantulum elevat; ac dicens *Gratias agamus*, etc., manus elevatas jungit in verbo, *Deo nostro*, oculos elevans, et statim caput aliquantulum inclinans; mox disjungit manus, easque expansas tenet usque ad finem Præfationis; et iterum, cum dicit *Sanctus*, *sanctus*, etc., illas jungit, capite aliquantulum inclinato, prosequens cetera cum Ministris, summissa voce, videli-

cet, assistente Presbytero, et Diacono, qui tunc ad eum accedit. Et cum dicit *Benedictus*, erigens se, facit sibi signum Crucis a fronte ad pectus, sinistra infra pectus posita : tum manibus junctis, et super Altari positis, devote inclinatus, extollit ad Crucem oculos, et eos statim demittit, et incipit, ac prosequitur secrete totum Canonem, illumque adjuvat Diaconus, elevando dalmaticam ad brachium, et discooperiendo et cooperiendo calicem, dum signat, et alios actus facit, prout in missali, attente et devote usque ad elevationem. Presbyter vero assistens advertat ad illa verba, *una cum famulo tuo*, etc., et *Antistite nostro*, etc., ut eas proferat, secundum regulas in Rubricis missalis positas; videlicet, *me indigno servo tuo*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Finita Oratione secreta, sive ultima, si plures sint, Celebrans ad ea conclusionis verba, *Per omnia sæcula sæculorum*, exclusive, ut ait etiam Rubrica missalis, stans in medio Altaris, positis hinc inde super eo manibus, et quidem ex ritu antiquo, quem explicat Durandus lib. IV, cap. XXXII, num. XII, clara voce cantando, verba illa profert, *Per omnia sæcula sæculorum;* deinde, *Dominus vobiscum*, cum Præfatione competenti. Nomine Præfationis hic intelligitur Proloquium, quo Fideles, qui tremendis adsunt Mysteriis, excitantur, ac disponuntur ad Canonem, Consecrationem et Communionem, quæ præcipuum in Sacrificio locum tenent. Appellatur autem Præfatio variis nominibus, *Inlatio*, ut in missali Mozarabico, quia, ut putat Joannes Bona Cardinalis lib. II, cap. X, num. I, ex verbis Fidelium infert Sacerdos, vere dignum et justum esse, Deo omnipotenti gratias agere, ipsumque laudare et prædicare. In Gellonensi Ordinario, antiquisque Liturgiis Gallicanis, uti et apud S. Gregorium Turonensem lib. II, *De miraculis S. Martini*, cap. XIV, *Contestatio*, rursusque in aliis Missarum antiquis codicibus, *Immolatio*, dicitur, quia scilicet in ea Sacerdos, audita voce populi, vel Cleri, sive Ministri asserentis dignum et justum esse Deo gratias agere, contestatur veram esse hanc populi assertionem, tum solemni gratiarum actione se et Fideles disponit ad tremenda Mysteria, quibus Christi Corpus immolatur.

II. Teste Walafrido Strabone in libro, *De rebus Ecclesiasticis*, cap. XXII, Præfationes « quis « primus ordinaverit, nobis ignotum est. » Sunt qui earum institutionem S. Gelasio Papæ I tribuunt, ea ducti ratione, quod in libro Pontificali, ubi ejusdem Vita agitur, Sacramentorum Præfationes et Orationes cauto sermone composuisse dicatur. Sed, quamvis concedamus plures a Gelasio, plures item a S. Ambrosio, et a S. Gregorio Magno, aliisque Patribus editas fuisse, certum nihilominus est, quod ait memoratus Bona, in ipsis Ecclesiæ primordiis jam usum Præfationum in Missa extitisse, earumque institutionem, vel Apostolis, vel Apostolicis Viris tribuendam; quod facile probari potest, nam integra nostræque Præfationi simillima legitur in pervetusta S. Jacobi Apostoli liturgia, ejusque mentio reperitur apud sanctos Patres Gregorio, Gelasio et Ambrosio ipso vetustiores, præsertim vero apud S. Cyprianum, qui in libro *De oratione* sic loquitur : « Quando stamus ad Oratio« nem, Fratres dilectissimi, vigilare et incum« bere ad preces toto corde debemus. Cogitatio « omnis carnalis et sæcularis abscedat, nec quid« quam tunc animus, quam id solum cogitet, « quod precatur. Ideo et Sacerdos ante Oratio« nem, Præfatione præmissa, parat Fratrum « mentes, dicendo, *Sursum corda*, ut dum re« spondet plebs *Habemus ad Dominum*, admo« neatur nihil aliud se quam Dominum cogitare « debere. »

III. Alios Patres tum Latinos, tum Græcos, qui ejusmodi Præfationis meminere, longo agmine affert Durantus lib. II *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. XXX, itemque post eum memoratus Bona, ac alii eruditi recentiores rerum liturgicarum scriptores. Si veterem Ecclesiæ disciplinam spectemus, mos olim apud Latinos omnium Ecclesiarum fuit, ut propria in singulis Missis Præfatio diceretur; id enim aperte constat ex Ordine Gelasiano, Sacramentario S. Grego-

rii, atque ex multis antiquis missalibus, quibus etiam addi possunt missales codices, Ambrosianus, et Mozarabicus. Sed tandem Concilium Westmonasteriense anno MCLXXV statuit, ut Præfationes nonnisi decem postmodum canerentur, cujus Decretum confirmavit Concilium Copriniacense can. XXII. Apud Burchardum Wormaciensem lib. III Decretorum, cap. LXIX, Pelagius Papa in Epistola ad Episcopos Galliæ et Germaniæ, novem Præfationes enumerat, id est, « unam in Albis Paschalibus, aliam de « Ascensione Domini, tertiam de Pentecoste, « quartam de Natali Domini, quintam de Appa« ritione Domini, sextam de Apostolis, septi« mam de sancta Trinitate, octavam de Cruce, « nonam de jejunio in Quadragesima tantum« modo dicendam. » Concludit deinde Epistolam Pelagius sic inquiens : « Has Præfationes tenet « et custodit sancta Romana Ecclesia. Has te« nendas esse vobis mandamus. »

IV. Falsam esse hanc Epistolam, vel ex ejus postremis verbis constat, non enim Romana Ecclesia novem illas Præfationes solas custodiebat, tenebatque, sed longe plures, uti jam superius notatum est ex Ordine Gelasiano, in quo tot sunt Præfationes quot Missæ. Quando Præfationum multiplicitas desierit, conjici potest ex laudato superius Westmonasteriensi Concilio, quod scilicet anno MCLXXV celebratum fuit, ubi statuit, ut Præfationes duntaxat decem canerentur. Porro præter novem enumeratas a Pelagio ceteras delendas esse suadet Hostiensis in cap. *Consilium, De celebratione Missarum*, sed additæ novem illis fuere aliæ duæ, una communis antiquissima, quæ S. Gelasii Papæ, sive S. Gregorii creditur esse, altera de Beata Virgine ab Urbano II instituta ; et hæc undecim sunt, quibus omnes Ecclesiæ ritui Romano adhærentes hodie utuntur, tametsi Fratres Eremitæ Augustiniani et Fratres Minores peculiares habeant Præfationes, quas dicunt in Festo S. Augustini, et S. Francisci.

[Cum Sacramentarium Gregorianum in editione Menardi iisdem fere refertum Præfationibus ac Gelasianum reperiatur, crediderant aliqui eruditi hanc Præfationum multiplicitatem etiam a S. Gregorio fuisse receptam et recentioribus tantum temporibus resecatam : quam opinionem hic sequitur noster Catalanus. Sed post doctas Muratorii inquisitiones aliter videtur sentiendum. Antiquiores enim codices Sacramentarii Gregoriani quos contulit eximius *Liturgiæ Romanæ Veteris* editor, novem tantum Præfationes admittunt. Et consonat missale vetus Lugdunense, merito a B. Cardinali Thomasio inter veteris ritus Romani monumenta annumeratum. Ecclesia enim Lugdunensis liturgiam, quam suadente Carolo magno acceperat, constanter retinuit, « prætermissis, juxta eumdem Thoma« sium, quamplurimis licet non omnibus re« centiorum temporum mutationibus ; » ita ut apud libros suos, quasi bonæ notæ testes, quænam fuerit Romana observantia desinente sæculo VIII, possit indagari. Easdem autem novem Præfationes admittit ac vetusti codices, una paulo recentiore de S. Trinitate adjecta, de cujus origine inferius dicemus. Concludendum igitur videtur, ad istorum testimoniorum fidem, S. Gregorium paucis Præfationibus stetisse. Alcuinus autem, teste Micrologo, Præfationes a S. Gregorio prætermissas collegit illasque, sub obelo, quodam suo inseruit missali. Hinc Præfationes illæ, antiquioribus et fidelioribus Sacramentarii Gregoriani codicibus ignotæ, ad calcem quorumdam, v. gr., Vindobonensis et Mutinensis quos Muratorius designat, fuerunt descriptæ, imo et ipso textui, in Gallicis et Germanicis præsertim manuscriptis, intermixtæ. Menardus autem codicem S. Eligii fidenter sequens ansam dedit errori, quasi S. Gregorius sic ordinasset suum Sacramentarium.

Quoad epistolam Pelagii nomine inscriptam, illam ex solidioribus argumentis suppositionis arguunt Stephanus Baluzius in notis ad Gratianum, pag 562, et Muratorius in dissertatione *De Rebus liturgicis*, cap. VI ; quos adeat curiosus lector. Sed si Pelagio II abjudicanda est, probabiliter alicui Pontifici secundæ regum Francorum stirpis coævi est tribuenda. Animadvertendum autem in ea novem Præfationum existentiam asseri, earumque enumerationem contineri. Qua nonarii numeri enuntiatione cum vetustis Gregorianis codicibus optime quadrat, sed designatione non concordat : tres enim Gregorianas Præfationes omittit, illam nempe quæ communis vocatur, alteram pro secunda missa Nativitatis Domini, alteram pro festo S. Andreæ ; et tres addit Gregorianis fontibus ignotas, quas postremas enumerat, forsitan quia recentiores, nempe de Trinitate, de Cruce et de Quadrage-

sima. Unde facile conjicio novas Præfationes successu temporum per devotionem ubi introductas, nonarium tamen numerum sæpe retinuisse a S. Gregorio, probabiliter non sine mystica ratione, intentum, aliquibus, quando novæ admitterentur, propter reverentiam hujus nonarii numeri ideo omissis. Sed tandem duabus ex Gregorianis, nempe secunda de Nativitate Domini et alia de S. Andrea in oblivionem abeuntibus, et præter tres recentiores superius designatas altera de B. Virgine etiam admissa, Ecclesia Romana undecim Præfationes adhibuit, quas etiam nunc retinet in suo missali.]

V. Hisce ad habendam notitiam Præfationum notatis, ut nostrum § enarremus, cum pervenerit Celebrans Episcopus in fine ultimæ secretæ Orationis, ad illa videlicet verba *Per omnia sæcula sæculorum* exclusive, stans in medio Altaris, facie scilicet ad librum conversa, ut Præfationem legat, positis hinc inde super Altari manibus, id est prope corporale extensis, clara voce cantando, illa profert, nempe, *Per omnia sæcula sæculorum*, sive ipsa verba sint finis ultimæ Orationis secretæ, sive principium Præfationis; deinde, cum eadem voce, *Dominus vobiscum*, et Præfationem. Advertere tamen illud debet, ut, cum dicit *Sursum corda*, manus aliquantulum elevet, scilicet usque ad pectoris terminos, et non ultra, ita ut palma unius manus, digitis junctis in suis extremitatibus, respiciat palmam alterius manus, uti post alios notat Meratus in Additionibus ad Gavantum, ubi explicat Rubricam superius citatam missalis. Cum vero Celebrans dicit *Gratias agamus*, etc., manus elevatas jungit in verbo *Deo nostro*, oculos elevans, ad Crucifixum scilicet, qui est in Altari, et statim caput aliquantulum inclinans, mox disjungit manus, easque expansas tenet usque ad finem Præfationis; nullo modo scilicet se ad aliud divertens, nec caput inclinans, nisi in Præfatione occurrat nomen Jesus, vel Mariæ juxta regulam generalem Rubricæ jam alibi traditam.

VI. Præfatione finita, cum dicit scilicet, *Sanctus*, *sanctus*, etc., iterum Celebrans manus jungit ante pectus, capite aliquantulum inclinato, prosequens cetera cum Ministris, summissa voce, assistente Presbytero, et Diacono, qui tunc ad eum accedit, nimirum ad latus dexterum, cum debitis scilicet reverentiis, et paulo ante quam dicat, *Sanctus*, etc. Et cum dicit *Benedictus qui venit*, etc., facit sibi signum Crucis a fronte ad pectus, sinistra infra pectus posita; quem ritum servabunt Presbyter ipse assistens, et Diaconus, qui etiam, ubi habetur supra lib. I, cap. IX, § V, postquam dixit cum Episcopo *Sanctus, sanctus*, etc., statim redit ad locum suum, post ipsum Episcopum celebrantem, Presbytero assistente ad sinistram Episcopi stante, eique ad Librum inserviente, vertendo folia, uti alias diximus.

VII. Quantum ad Hymnum *Sanctus, sanctus*, etc., occurrit in omnibus liturgiis vetustioribus tum Latinæ Ecclesiæ, tum Græcæ, uti videre est in liturgiis SS. Jacobi, Basilii et Joannis Chrysostomi, itemque apud antiquum auctorem Apostolicarum Constitutionum, et apud S. Cyrillum Hierosolymitanum, quorum primus lib. VIII, cap. XVI, ita Hymnum ipsum describit: *Te adorant innumerabiles Angelorum copiæ, Archangelorum, Thronorum, Dominationum, Potestatum, Virtutum, æternorum exercituum, Cherubim, et senis alis præditi Seraphim, binis quidem tegentes pedes, binis vero capita, binis item volantes, et dicentes una cum mille millibus Archangelorum, et centum millibus Angelorum nullo puncto temporis intermisso, et sine intercapedine vocis clamantium, et omnis populus dicat, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Plenum est cœlum gloria ejus, Benedictus in sæcula*, etc. Eodem fere modo ac ordine meminit hujus Hymni memoratus Cyrillus in Catechesi XXII, Mystagogica V, num. VI. Quibus addi etiam potest S. Dionysius, vel alius antiquus auctor libri *De Ecclesiastica Hierarchia*, capite III.

VIII. Additum primo apud Latinos fuisse Hymnum, *Sanctus*, *sanctus*, etc., Sacrificio Missæ a S. Sixto I plerique scribunt, sed liber Pontificalis in ejus Vita hoc solum a Sixto constitutum ait, ut, Sacerdote ipsum incipiente, etiam populus eumdem cantaret; qui ritus etiam in usu fuit apud Græcos, uti liquet ex laudato auctore Apostolicarum Constitutionum, cujus locum jam supra descripsimus. Porro quia progressu temporis quidam abusus irrepserat, ut nonnisi in solemnibus Missis diceretur, eidem occurrens Vasensis Synodus celebrata anno DXXIX, can. III, statuit, « ut in « omnibus Missis, sive Matutinis, sive Quadra-

« gesimalibus, vel quæ in Defunctorum commemorationibus fiunt, semper, *Sanctus, sanctus,* « *sanctus*, eo ordine quoad Missas publicas dici « debeat, quia tam dulcis et desiderabilis vox « etiamsi diu noctuque posset dici, fastidium « non potest generare. » Hactenus canon Synodi Vasensis.

IX. Si quis de origine ejus Hymni interroget, ipsam plane inveniet apud Isaiam, qui, ut ait cap. VI, vidit Dominum sedentem super solium excelsum, et audivit Seraphicos spiritus alterna modulatione psallentes, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum. Plena est omnis terra gloria ejus.* Altera pars Hymni, *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, *Hosanna in excelsis*, Christo Domino a turbis in solemni Hierosolymæ ingressu ante passionem decantata fuit. Cum hanc Hymni partem dicit Episcopus Celebrans, erigit se, inquit noster ℥, et concinit Rubrica missalis parte II, tit. VII, num. VIII : « Facit sibi signum Crucis a fronte ad pectus, « sinistra infra pectus posita, » non vero, « super Altari extra corporalia, » ut aiebat Crassus lib. II, cap. IV. Ritus faciendi ad ea verba, *Benedictus*, etc., signum Crucis memorat inter alios Honorius Augustodunensis in sua *Gemma*, lib. II, cap. XLII, et Durandus in suo Rationali, lib. IV, cap. XXXIV, num. VII, dicens, quod cum ea verba « sint de Evangelio, debemus signum « seu vexillum Crucis nobis facere, seu imponere, quia Christus per Crucem triumphavit, « et nos triumphare facit, » etc. Docet autem Meratus, quod in formando tunc signo Crucis, debet Sacerdos tenere hanc regulam, ut scilicet, dum profert vocem *Benedictus*, signet frontem; ad vocem *Qui venit*, pectus; ad vocem *In nomine Domini*, humerum sinistrum; ad vocem *Hosanna in excelsis*, humerum dexterum.

X. Fuse de ipso Hymno agunt passim tum prisci cum recentiores rerum liturgicarum scriptores, præsertim vero Durantus lib. II, cap. XXXI, et Cardinalis Bona lib. II, cap. X, num. IV. Notandum a nobis illud, quod licet hodie Hymnum ipsum præcinat chorus, dum Celebrans incipit Canonem, hunc tamen ritum, qui etiam aliquando in usu fuit, improbavit in suo Capitulari Herardus Turonensis Archiepiscopus, cap. XVI, « ut Secreta, » id est Canonem Missæ, « Presbyteri non inchoent antequam *Sanctus* finiatur, sed cum populo *Sanctus* can« tent. » Quibus in verbis duo observat Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VIII. Primum, quod alias a nobis superius notatum fuit, Hymnum ipsum non solum a choro, sed ab omni populo fuisse decantatum, id quod etiam confirmat S. Gregorius Turonensis lib. II, *De miraculis sancti Martini*, cap. XIV. Alterum, Sacerdotem ipsum populi cantibus vocem suam admiscuisse. Utrumque perspicue constat ex libro I Capitularium Regum Francorum, cap. LXVI, « Ipse Sacerdos cum sanctis An« gelis et populo Dei communi voce *Sanctus*, « *sanctus, sanctus*, decantet. » Id quod legitur lib. V, cap. LXXXVI, extatque pene totidem verbis in Capitulari Walterii Aurelianensis Episcopi cap. I.

XI. Hymnum ipsum ubi recitavit Celebrans, Episcopus, unaque cum ipso Presbyter assistens a sinistris, et Diaconus a dexteris, remanente illo ibidem ad librum, Diacono vero ad locum suum redeunte, id est, post Celebrantem, Celebrans « tum manibus junctis et super Altari « positis, devote inclinatus, extollit ad Crucem « oculos, et eos statim demittit, et incipit, ac « prosequitur secrete totum Canonem. » Id quod hucusque ℥ noster, docet etiam Rubrica missalis parte II, tit. VIII, num. I; itemque Crassus lib. II, cap. IV, ac alii non modo recentiores, sed et prisci scriptores rerum liturgicarum, qui etiam singulos ritus in Canonis Missæ recitatione contentos variis interpretationibus illustrant.

XII. Canon Missæ variis nominibus appellatus est. Vigilius Papa in Epistola II ad Eucherium, et S. Gregorius lib. VII, epistola LXIV, ipsum Missæ Canonem, « Precem, Canonicam precem; » alii « Actionem » appellant. Canon vero ideo nominatur, quia in eo est legitima et regularis Sacramenti confectio, ut docet Walafridus Strabo in libro *De rebus Ecclesiasticis*, cap. XXII, itemque Micrologus in libro, *De Ecclesiasticis observationibus*, cap. XII, his verbis : « Oratio« nem, quam Canonem, sive Actionem, propter « regularem Sacramentorum confectionem, Ro« mano more appellamus. » Dicitur præterea, « Actio, » quia, ut idem Walafridus Strabo tradit, in eo conficiuntur sacramenta Dominica, vel quia gratiarum actionem continet; nam et Missæ Sacrum totum est gratiarum actio, ut colligere licet ex S. Irenæo lib. IV, cap. XXXIV, et ex aliis

Patribus passim. Atque hinc intelligitur, quod observat Joannes Bona Cardinalis lib. II, cap. XI, num. I, in fine, qua scilicet de causa cum aliquid in ipso Canone, in Oratione, quæ incipit *Communicantes*, addendum est, quod in Christi Domini Festivitatibus fieri solet, titulus apponatur, « Infra « actionem, » quia nimirum actio Sacrificii ibi proprie continetur. Hic vero titulus, « Infra « actionem, » ante ipsum *Communicantes* in editis missalibus passim reperitur.

XIII. Appellatur tandem Canon Missæ « Se-« creta, » vel « Secretum, » quia secreto pronuntiandus est ex pervetusto Ecclesiæ ritu et variis rationibus, quas latissime percensent Innocentius Papa III, lib. III *Mysteriorum Missæ*, cap. I, Belethus, Durandus, S. Thomas, Alexander de Ales, Gabriel Biel, et ante hos omnes Amalarius lib. III, *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XXIII; et Remigius Antisiodorensis in Explicatione super Canonem Missæ, ita inquiens : « Idcirco venit consuetudo in Ecclesia, ut tacite « ipsa obsecratio atque consecratio a Sacerdote « cantetur, ne verba tam sacra vilescerent. » Sed et longe ante Remigium assuerat idipsum anonymus scriptor Missæ Romanæ, quam ex manuscripto codice Monasterii Sancti Albini Andegavensis edidit Martenius, inseruitque lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XI. Sic autem Anonymus ille ait : « Conse-« crationem Corporis et Sanguinis Dominici ideo « semper in silentio arbitror celebrari, quia « sanctus in eis manens Spiritus eumdem Sa-« cramentorum latenter operatur effectum. »

XIV. In quibusdam Orientis Ecclesiis consuevisse Canonem Missæ alta voce pronuntiari, testis locuples est Joannes Moschus in *Prato spirituali*, cap. CXCVI : « Consuetudo fuit in Ec-« clesia, ut pueri in Missis ante Sacrarium assi-« sterent, primique post Clericos communica-« rent sanctis Christi Dei nostri venerandisque « Mysteriis. Quoniam vero consueverunt qui-« busdam in locis alta voce Presbyteri sancti Sa-« crificii Orationes pronuntiare, pueri ut propius « adstantes sæpius ea audiendo didicerant. » Narrat deinde miraculum, quod Apameæ pueris Missam joco celebrantibus contigit. Quocirca merito Oxionensis Synodus habita anno MCCXXII, can. XXIII, monet Archidiaconos, ut provideant, « quod Sacerdotes rite proferre noverint saltem « verba Canonis. » Docet autem et illud Crassus loco citato, « de præcepto esse, ut hæc omnia, « quæ secreta vocantur, etiam omnia secrete, et « non intelligibiliter a Sacerdote proferantur, « quia, sicut ait Innocentius Tertius : Ne sacro-« sancta verba vilescerent, dum omnes per « usum scirent, et ea in plateis, et in locis non « sacris decantarent, decrevit Ecclesia, ut secrete « dicantur : Unde ferunt, quod cum ante hujus-« modi Decretum quidam pastores talia decan-« tarent, divinitus fuerunt percussi. »

XV. Quis fuerit Canonis Missæ auctor, recte ait Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VIII, num. III, frustra id inquiri a Scriptoribus. Vigilius Papa in laudata superius epistola II ad Eucherium, cap. V, « ex « Apostolica traditione » Canonem susceptum tradit; constat tamen multa post Apostolos eidem fuisse adjuncta; ut enim alia omittam, de S. Leone Magno legimus, statuisse illum, « ut « in actione Mysterii diceretur, » id est in Canone, « *sanctum Sacrificium*, *immaculatam* « *Hostiam*. » Et de S. Gregorio itidem Magno, præcepisse et ipsum, ut adderetur in Canone, *diesque nostros in tua pace disponas*. Quocirca recte ait Tridentina Synodus œcumenica, sessione XXII, cap. IV, constare Canonem ex ipsis Domini verbis, ex Apostolorum traditionibus, ac sanctorum Pontificum institutionibus. Unicum fuisse omnibus Missis in Ecclesia Romana, testis est idem Vigilius Papa loco citato, ubi ita inquit : « Ordinem quoque purum in celebritate « Missarum nullo nos tempore, nulla festivitate « significamus habere diversum, sed semper « eodem tenore oblata Deo munera conse-« crare. » Unicus etiam habetur in Missali Ambrosiano, ut in antiquis Gallicanæ Ecclesiæ liturgiis proprium ad singulas Missas fuisse Canonem assignatum, ex variis priscis monumentis ostendit memoratus Martenius.

XVI. Longum esset, si hic varios ritus vellem describere, qui ipsum Canonem spectant, videri apud laudatos hactenus auctores possunt, dum nos interim alios enarramus ritus, de quibus agit hic noster § in quo edicitur, ut dum Episcopus prosequitur Canonem, adjuvet illum Diaconus, « elevando dalmaticam ad brachium, « et discooperiendo, et cooperiendo calicem, « dum signat, et alios actus facit, prout in mis-« sali; » et supra, lib. I, cap. IX, § V, ubi idem ritus a Diacono servandus præscribitur. Quan-

tum vero ad Presbyterum assistentem a sinistris Episcopi ad librum, ex præscripto nostri hujus § advertere ipse debet, ut verba illa, *una cum famulo tuo*, etc., et *Antistite nostro*, etc., proferat Episcopus secundum Regulas in Rubricis missalis positas, videlicet, *Me indigno servo tuo*, etc. Sane Rubrica missalis parte II, tit. VIII, num. II, de eo ritu hæc habet : « Si Celebrans « est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, « omissis prædictis verbis, » id est, *et Antistite nostro N.*, « eorum loco dicit : *Et me indigno « servo tuo*. Summus autem Pontifex cum cele- « brat, omissis verbis, *una cum famulo tuo Papa « nostro N.* dicit, *una cum me indigno famulo « tuo, quem gregi tuo præesse voluisti*. »

XVII. Nominis Papæ recitatio in Canone Missæ, quanquam non satis constet quando inceperit, est tamen omnino antiquissima ; nam Concilium Vasense II, anno DXXIX habitum sub Felice Papa IV (non vero Vasense I, tempore Leonis I, anno CDXLII, celebratum, ut male notat Gavantus in Rubricas missalis, parte II, tit. VIII, numero II), can. IV, statuit : « Et hoc nobis justum « visum est, ut nomen Domni Papæ, quicumque « Sedi Apostolicæ præfuerit, in nostris Ecclesiis « recitetur. » Est hæc plane tessera unitatis Ecclesiæ, ut Sacerdos in Missa primo pro Ecclesia offerat, deinde vero pro Papa, juxta illud Isidori dictum, quod refert Hugo Flaviniacensis in Chronico, pag. 228 : « Noverit se a commu- « nione totius orbis separari, quicumque Nomen « Apostolici pro qualicumque dissensione in Ca- « none non recitaverit. » Id quod etiam testatur Pelagius Papa I, qui cum ubique veluti Chalcedonensis Concilii proditor traduceretur, eamque ob causam Episcopi Tusciæ, illius nomen, uti moris erat, inter sacra Mysteria recitare recusabant, ita in Epistola sua VI ad eosdem data XI Kal. Martii, anno XV post Consulatum Basilii, ideoque anno DLVI, scripsit : « Quomodo vos ab « universi Orbis communione separatos esse non « creditis, si mei inter sacra Mysteria, secundum « consuetudinem, nominis memoriam reticetis, « in quo licet indigno, Apostolicæ Sedis per suc- « cessionem Episcopatus præsentis temporis « videtis consistere firmitatem? » Ea quoque Epistola Pelagius ipsorum Tusciæ Episcoporum contumaciam ita perstrinxit : « Divisionem ve- « stram a generali Ecclesia, quam tolerabiliter « ferre non potero, vehementer stupeo. »

XVIII. Meminit ejus Epistolæ creditus Alcuinus in libro, *De divinis Officiis*, cap. X, et inter alios Agobardus Lugdunensis Episcopus in Epistola ad Ludovicum Pium Imperatorem, ubi etiam partem memoratæ Epistolæ Pelagii Papæ describit. Plura autem sunt, quæ in ipsam Pelagii Epistolam adnotemus. I. Jam anno DLVI generalem viguisse in Ecclesia consuetudinem, ut Nomen Papæ inter sacra Mysteria recitaretur. II. Separatos dici ab Ecclesia quicumque eam disciplinam omitterent. III. Jam olim Papam, ubi pro se in Canone orabat, indignum se nominare consuevisse ; ex quo patet veteri disciplinæ concinere, quod ait Rubrica missalis, ut scilicet Summus Pontifex cum celebrat, dicat, *una cum me indigno famulo tuo*, etc., quo titulo etiam ex eadem Rubrica se nominat Episcopus dicens : *Et me indigno servo tuo*. Est quidem et is ritus antiquus, ut Episcopi in singularis modestiæ et humilitatis argumentum, non modo in Canone summissa voce indignos se nominarent, sed et peccatores quoque Conciliis se subscriberent, uti videre est in subscriptionibus Conciliorum, ac præsertim Turonensi II, ubi legitur, « Prætextatus etsi Peccator in Christi « nomine Episcopus Ecclesiæ Rhotomagen- « sis, » etc.

XIX. Aliquando quoque reverentiæ causa solum in Canone consuevisse recitari nomen Romani Pontificis, testantur Legati Apostolici in suggestione II ad Hormisdam Pontificem : « Con- « fitemur, » inquiunt, « Beatitudini vestræ, tan- « tam devotionem, tantas laudes, tantas lacry- « mas, tanta gaudia difficile in alio populo « vidimus, » Scampinæ scilicet Civitatis, cum Troius Episcopus Ecclesiæ Romanæ reconciliatus est : « Prope omnes cum Cleris, viri cum « mulieribus, milites cum Crucibus in civitate « nos susceperunt. Celebratæ sunt missæ. Nul- « lius nomen obnoxium religioni est recitatum, « nisi tantum Beatitudinis vestræ. » Atque hinc forte ortum est, ut nomen Episcopi, quod post Papam recitare solemus, in aliquibus Missarum codicibus desiderari videamus ; et forte etiam inde occasionem sumpsit S. Gregorius VII, ut in suo Dictatu, can. X, statuerit, « Quod Papæ « solius Nomen in Ecclesiis recitetur, » in quem locum multa scitu digna docet eruditissimus Lupus tomo V Operum editionis Venetæ, pag. 202 et seqq.

XX. Verum sive ex Ecclesiæ consuetudine, sive ex privilegio Romanorum Pontificum, multis jam ab hinc sæculis, non modo Papæ Nomen, sed et Episcopi, imo et Regis recitatur, teste Durando lib. IV, cap. XXXVI, num. XVI, ubi etiam duo tradit : I. Episcopum cum ipse celebrat, non debere se nominare, quod tamen contrarium est ex præscripto nostri § et Cæremonialis Crassi lib. II, cap. IV, ubi Episcopus dicit : *Et me indigno Antistite servo tuo.* II. Recitationem nominis Principis auctoritate Apostoli niti, qui in Epistola I ad Timotheum cap. II, ait : *Obsecro primo omnium fieri obsecrationes, orationes, et postulationes, et gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt constituti*, etc. Locus tamen non videtur ad rem esse opportunus, aliud enim est simplex Oratio, aliud Oratio cum recitatione et expressione nominis, quam sanctus Cyprianus intitulat « nominis oblationem. »

XXI. Tandem S. Pius V qui nihil addi voluit in Canone, concessit tamen Hispaniarum Regibus, ut in Hispaniis eorum nomen ad Canonem recitaretur. Cavendum Regularibus, ne in Canone ipso Superiores suos nominent, ex decreto Sacræ Rituum Congregationis die XII Novembris anni MDCXV. In vetusto tamen missali Cassinensi apud Angelum de Nuce in Notis ad Chronicum Casinense, pag. 106, post illa verba *pro Papa nostro N.*, additur : *Et abbate nostro N.*, omisso Episcopo. Idem in missali manuscripto codice S. Germani a Pratis annorum circiter DCCC, se deprehendisse ait Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VIII, num. VII. Quidquid sit, sine speciali Papæ licentia nefas est, et peccatum lethale Canoni quidpiam addere. Quod Episcopos spectat, tametsi ex Rubricis missalis eorum nomen in suis Diœcesibus recitetur, tamen si quis deputatus esset administrator alterius Ecclesiæ in functionibus ecclesiasticis, non debet nomen ejus a Sacerdotibus celebrantibus in Canone memorari, ex decreto Sacræ Rituum Congregationis in Sarsanaten. die XXII Augusti, anni MDCCXXII.

§ LXVIII.

Dicto *Sanctus*, etc., vel incœpto Canone, quatuor, sex, aut ad summum octo Ministri cottis induti afferant totidem funalia ceræ albæ accensa, et factis debitis reverentiis, collocant se genuflexi hinc inde a lateribus Subdiaconi tenentis patenam, vel si magis commodum, ad latera Altaris.

COMMENTARIUS.

I. Præscribit hic primum Rubrica nostri § tempus, quo deferri funalia, seu intortitia debent ad elevationem sacræ Eucharistiæ : « Dicto *Sanctus* vel incœpto Canone, quatuor, » etc., inquit; et nota, verba hæc in novo Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, quod nos explicamus, majoris explicationis gratia initio hujus § fuisse apposita, nam alias in antiquis Cæremonialibus, id est, in illis ante hoc novum editis, ita legitur : « Interim quatuor, » etc. Concinit nostro § Rubrica missalis, parte II, tit. VIII, § VIII, ubi agens de solemni ceterorum Sacerdotum Missa, ita inquit : « In Missa solemni ad finem Præfa« tionis accenduntur duo saltem intortitia ab « Acolythis, » etc. Idem addiscimus ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ Auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. XIII, ex cujus præscripto, dum dicitur, *Sanctus*, etc., « Clerici Capellæ in tem« pore accendunt octo intortitia, » etc.

II. Cum itaque in Capella pontificia ad Eucharistiæ elevationem octo accendi debeant intortitia, recte cautum est ex nostro § ut celebrante Episcopo numerus ipse funalium sive intortitiorum non excedatur : « Quatuor, » inquit, « sex, « aut ad summum octo Ministri cottis induti « afferant totidem funalia ceræ albæ accensa : » in Sacristia scilicet accensa, vel in alio loco retro Altare, ubi Missa celebratur. Octo itaque ad summum in Missa pontificali accendi possunt funalia ad elevationem a Ministris Episcopi cottis indutis, licet in multis Ecclesiis, ubi Principes pontificali Missæ præsentes sunt, soleant honorarios aulæ suæ Ephebos ad elevationem mittere gestantes et ipsos funalia sua accensa ad

Altare, eademque usque ad elevationem ipsam tenentes.

III. Commendandus autem hoc loco Georgius Barnius Episcopus Placentinus, qui insignis Ecclesiæ suæ Consuetudinis et Cæremonialis ritus servator ac tenax, ubi Missarum solemnia celebrabat, adhiberi semper voluit ad elevationem octo Ministros cottis indutos, ac totidem funalia manu tenentes; qui etiam cum aliquando de ea re argueretur, quod cum sex aulici Ducis Placentiæ ac Parmæ cum totidem funalibus elevationi interessent, ipse vero Episcopus numerum illum excederet, recte respondit, servare se ritum sibi a Cæremoniali permissum, suæque Ecclesiæ morem, in arbitrio autem Ducis esse, si plures quam octo mittere vellet. Hanc mihi notitiam una cum aliis communicavit Vir clarissimus Alexander Josephus Chlappinus Abbas Ecclesiæ S. Mariæ de Pace Urbis, Procurator Generalis inclytæ Congregationis Lateranensis, Religiosorum omnium Ordinum principis, cujus tum in re sacra cum in profana summa est eruditio, quippe qui nec sumptibus, nec tempori parcens, tametsi gravibus suæ Congregationis distentus curis, libros e longinquis regionibus congregans eximiam sibi Bibliothecam construxit non modo ad ornatum, sed ad suum indesinens studium et amorem semper discendi profanarum æque ac sacrarum antiquitatum origines.

IV. Quantum ad Clericos funalia ad elevationem gestantes, ii qui a dexteris incedunt, hunc ritum servabunt, ut ea manu dextera deferant, sinistra infra pectus posita, qui vero a sinistris, dextera infra pectus locata, sinistra manu funalia sua gestent, aliquantulum scilicet inclinata, quæ etiam ita ab illis, qui incedunt a dexteris, deferri debent. Omnes autem bini incedentes, ubi ad Altare pervenerint, « factis debitis reve« rentiis, » nempe choro prius ab utraque parte, si sit ante Altare, tum ipsi Altari, unico genu flexo in plano Capellæ, ac deinde sibi ipsis invicem inclinatione capitis facta, omnes dispositi in recta linea « collocant se genuflexi hinc inde a « lateribus Subdiaconi tenentis patenam, vel, si « sit magis commodum, ad latera Altaris, » extrema scilicet intortitiorum parte pavimento adhærente, quæ tamen ab ipsis Ministris, uti mos est, et docet etiam Gavantus, « cum elevatur « Hostia, elevantur etiam usque ad depositionem « Calicis inclusive. »

§ LXIX.

Tunc vero omnes tam in choro quam extra genuflectunt, præter Presbyterum, et Diaconos assistentes, et Diaconum ac Subdiaconum, qui nonnisi cum Celebrante genuflectunt. Cum Celebrans profert verba Canonis, *Quam oblationem*, etc., et dum elevatur Sanctissimum Sacramentum, Diaconus accedit ad ejus dexteram, advertens ad discooperiendum et cooperiendum calicem, cum Episcopus super eo signat; et cum Sanctissimum Sacramentum elevatur, genuflexus sublevat extremitatem planetæ Episcopi celebrantis, prout de his plenius in cap. IX libri I, § V, de officio Diaconi dictum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Dicto *Sanctus*, etc., ex præscripto hujus §, « tunc omnes tam in choro quam extra genu« flectunt præter Presbyterum, et Diaconos as« sistentes, et Diaconum, » Evangelii scilicet, « ac Subdiaconum, qui nonnisi cum Celebrante « genuflectunt, » excepta scilicet elevatione Hostiæ et Calicis, in qua et ipsi genuflexi manent, cum interim stans Celebrans verba utriusque consecrationis profert, incipientes scilicet suam genuflexionem ad ea Canonis verba *Qui pridie*, etc. Ceterum, quantum ad Diaconum, juxta Rubricam nostri §, « Cum Celebrans profert « verba Canonis, *Quam oblationem*, etc., et « dum elevatur Sanctissimum Sacramentum, « Diaconus accedit ad ejus dexteram, advertens « ad discooperiendum et cooperiendum cali« cem, » etc. Id quod expressius dicitur in Rubrica missalis, parte II, tit. VIII, num. VIII, ubi

agitur de ritu in solemni Missa servando : « Cum « autem celebrans dicit *Quam oblationem*, etc., « Diaconus accedit ad ejus dexteram, et ibi in « superiori gradu Altaris genuflexus, cum Sacra- « mentum elevatur, fimbrias planetæ elevat; et « quando opus est, se erigens, Calicem discoo- « perit, et cooperit, et cum Celebrante genu- « flectit. » Sed hi ritus passim explicantur ab iis qui pro instituto missalis Rubricas enarrant. Quod de elevatione extremitatis planetæ Episcopi celebrantis per Diaconum genuflexum facienda, dum scilicet fit elevatio Sanctissimi Sacramenti, in hoc § edicitur, jam alibi etiam dictum fuit, præsertim vero cap. IX libri I, § V, in quem videri quoque Commentarius noster poterit.

II. Quoniam vero hoc loco facta mentio est elevationis Sanctissimi Sacramenti in Missa, sciendum est, ritum hunc esse antiquum Ecclesiæ tum Latinæ, tum Græcæ, tametsi una in eo ab altera differat, quod, uti observat Joannes Bona Cardinalis lib. II, cap. XIII, num. II, Græci paulo ante communionem, ut ex Liturgiis sanctorum Jacobi, Basilii et Chrysostomi manifestum est, Corpus Dominicum et calicem elevent, ut a populo adoretur, Latini vero statim post peractam consecrationem uniuscujusque materiæ. Notat et aliud discrimem Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VIII, num. XXII, elevationem scilicet, quæ apud Latinos fit ab ipso Celebrante, apud Græcos agi Diaconi ministerio. Sed de eo elevationis ritu videri inter alios potest Joannes Baptista Thiersius in libro, *De expositione Eucharistiæ*, cap. VI, aliique eruditi rerum liturgicarum scriptores, Durantus, Bona, Lebrun, et alii complures.

§ LXX.

Interim Cæremoniarius, seu aliquis Acolythus, imposito a se ipso, vel ab alio, thure, absque benedictione, in thuribulum, thurificat Sacramentum Corporis et Sanguinis Domini, dum elevatur, ter pro unoquoque ducens thuribulum. Chorus prosequitur cantum usque ad *Benedictus qui venit*, etc., exclusive; quo finito, et non prius, elevatur Sacramentum. Tunc silet Chorus, et cum aliis adorat. Organum vero si habetur, cum omni tunc melodia et gravitate pulsandum est.

COMMENTARIUS.

I. Dum elevatur Sacramentum post Consecrationem, incensandum illud esse ab Acolytho, postquam scilicet aliquis alius posuit thus in thuribulum, ex ritu in pontificia Capella solito haberi, tradit in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione I, capite XIII, « Cum elevatur, » inquit, « Sacramentum, posito per aliquem incenso, « Acolythus incensat more consueto ; » non benedicto prius scilicet thure, ut una cum nostro § consentit Rubrica missalis parte II, tit. VIII, num. VIII, his verbis : « Thuriferarius genu- « flexus in cornu Epistolæ ter incensat Hostiam, « cum elevatur, et similiter calicem, posito in- « censo in thuribulo absque benedictione ; » ad majorem scilicet reverentiam Sanctissimi Sacramenti, a quo omnis benedictio manat, ut in ipsam missalis Rubricam notavit Gavantus.

II. Ritus in ea thurificatione a Cæremoniario, sive ab aliquo Acolytho servandus, uti notant ii, qui Rubricas enarrant, is plane est. Paulo ante consecrationem ponit Thuriferarius incensum absque benedictione in thuribulum, et ad elevationem genuflexus ad cornu Epistolæ ante infimum gradum in plano Sanctissimum Sacramentum thurificat triplici ductu pro unaquaque elevatione; nempe primo incensat unico ductu, et capitis inclinatione profunda ante et post, quando Celebrans adorat Hostiam consecratam prima sua genuflexione; secundo incensat altero ductu, quando elevatur Hostia; tertio tandem ductu thurificat, cum Celebrans post elevatam Hostiam genuflectit. Docent hæc quidem varii auctores, sed consultius crederem, incipiendam esse thurificationem cum attolli incipit sacra Hostia, secundo cum est jam elevata, tertio, cum Sacerdos est ipsam super Altare deposi-

turus. Eodem modo alius Acolythus ter tintinnabulum pulsabit, juxta ritum jam alio loco explicatum.

III. Ad chori tandem disciplinam quod attinet, finita Præfatione, cantabit ille alternatim cum organo, si scilicet in Ecclesia organum habeatur, *Sanctus*, etc., uti edicit nostrum Cæremoniale supra lib. I, cap. XXVIII, § IX, ubi etiam ait, pulsandum esse organum, « dum elevatur « Sanctissimum Sacramentum, graviori et dul« ciori sono. » Ceterum si organum in Ecclesia non extet, « chorus prosequitur cantum, » inquit hic § noster, « usque ad *Benedictus qui* « *venit*, etc., exclusive; » sive prosequitur chorus cantum usque ad primum *Hosanna in excelsis* inclusive; « quo finito et non prius ele« vatur Sacramentum, » nempe Hostia. « Tunc « silet chorus, et adorat cum aliis. »

§ LXXI.

Elevato Sacramento, Chorus prosequitur cantum, *Benedictus qui venit*, etc. Ministri funalia habentes surgunt, et factis debitis reverentiis discedunt, ac funalia extra Presbyterium extinguunt, nisi facienda sit communio, quia tunc remanent genuflexi cum funalibus accensis usque ad finitam communionem; et pariter tunc omnes surgunt, et stant usque ad communionem inclusive. Celebrans continuat Canonem Missæ cum signis, et cæremoniis, prout in missali. Diaconus vero advertit ad tegendum calicem, cum opus est, aliaque faciendum, quæ latius in superiori capite, de officio Diaconi in Missa solemni, explicantur.

COMMENTARIUS.

I. Elevato Sacramento, hoc est, elevato, ac deposito calice, chorus, qui genuflexerat initio Canonis, sive post dictum *Sanctus*, etc., usque ad primum *Hosanna in excelsis* exclusive, surgit, et dicit *Benedictus qui venit*, etc. Surgunt tum pariter omnes, et stant in locis scilicet suis, usque ad Communionem inclusive. Deposito itidem calice post ejus elevationem surgunt Ministri funalia habentes, et factis debitis reverentiis, discedunt, ac funalia extra Presbyterium extinguunt; sive, uti mos est, in Sacristia, vel ubi ipsa funalia accepere; nisi scilicet facienda sit communio, quia tunc remanent genuflexi cum funalibus accensis usque ad finitam communionem.

II. Idem prætera docet Rubrica Romani missalis parte II, tit. VIII, num. VIII, ubi etiam postquam dixit, extingui ipsa funalia post elevationem calicis, et nisi aliqui sint communicandi, quia tunc post communionem extinguerentur; ita statim subjicit : « In diebus etiam jejunio« rum, et in Missis pro Defunctis tenentur ac« censa usque ad communionem; » exceptis scilicet Vigilia Nativitatis Dominicæ, Sabbatis Paschæ, et Pentecostes, ut ibidem notat Gavantus; itemque Feria V in Cœna Domini, cum quatuor temporibus Pentecostes, ut ait Bauldryus in suo Manuali parte I, cap. XIV, articulo III, num. XIX, quia scilicet his diebus, licet jejuniorum dies sint, in choro non genuflectitur. Quantum ad Feriam V in Cœna Domini, quidquid auctores scribant, tenenda sunt ipsa intortitia, quia facienda est Communio; nam licet multum intercedat temporis a consecratione usque ad Communionem propter sacrorum Oleorum benedictionem, videtur nihilominus rationi congruum, et diei solemnitati, ut ipsi Acolythi maneant tunc genuflexi cum intortitiis accensis ob reverentiam Sanctissimi Sacramenti, cujus illa die a Christo Domino facta est institutio. Ceterum quod Celebrantem spectat, continuat ipse Canonem Missæ cum signis et cæremoniis, ut in missali, Diacono ei inserviente ad discooperiendum vel cooperiendum calicem cum palla, quando opus est, itemque ad alia peragenda, quæ supra lib. I, capite IX, de officio Diaconi in Missa solemni explicantur.

§ LXXII.

Cum Celebrans pervenerit ad Versiculum, *Per omnia sæcula*, etc., manibus super Altari hinc inde intra corporalia positis, dicit intelligibili voce, *Per omnia sæcula sæculorum;* cum dicit *Oremus,* jungit manus, caput Sacramento inclinans; cum vero incipit *Pater noster*, elevat illas ante pectus, easque sic elevatas extensasque tenet usque ad finem dictæ Orationis Dominicæ.

COMMENTARIUS.

I. Enarrat hunc ritum Crassus lib. II, cap. I, ubi etiam complurium sui ævi abusum refellit, sic dicens : « Celebrans dicturus Orationem Dominicam, id est, *Pater noster*, non tenet Hostiam in manu, ut quasi omnes faciunt, sed « illa reposita, ambas manus super Altari, extra « corporalia, ut supra dictum est, tenens, cantat, *Per omnia sæcula sæculorum*, et *Oremus*, « usque ad *Pater noster*, quod antequam inci- « piat, manibus devote ante faciem junctis, et « capite simul inclinato reverenter illud incipit.» Sed audiamus Rubricam missalis, parte II, tit. IX, num. I : « Manibus, » inquit, « extensis hinc inde « super Altare intra corporale positis, dicit in- « telligibili voce *Per omnia sæcula sæculorum;* « et cum dicit *Oremus*, jungit manus, caput Sa- « cramento inclinans. » Eadem hæc prorsus sunt, quæ et noster hic § edicit, ex quo etiam, sicut et ex Rubrica missalis, corrigendus in eo est Crassus, ubi ait, manus teneri debere « extra « corporalia ; » tenendæ enim sunt intra, ob reverentiam sacræ Hostiæ, quam pollicibus suis atque indicibus Celebrans non modo tetigit, sed et intus ipsos aliquando tenuit.

II. Porro cum Celebrans dicit *Oremus*, ex eodem nostro § et ex ipsa missalis Rubrica, « jungit manus, caput Sacramento inclinans, » nempe, cum dicit *Oremus*, caput inclinans, ac statim illud erigens, ut notat Gavantus, elevat manus de Altari, easque simul jungit, ac junctas tenet, quousque Præfationem illam dixerit, *Præceptis salutaribus moniti*, etc., quæ quidem in Missa vetustior est, quam quidam arbitrantur, utpote cujus meminere Amalarius lib. III, capite XXIX, vulgatus Alcuinus, Ordines antiqui Romani, et alii auctores passim, inter quos etiam Durandus lib. IV, cap. XLVII, num. I, et Radulphus Tongrensis propositione XXIII, S. Gregorio Papæ tribuunt. Verum non dubito quin sit Gregorio antiquior; ad eam enim videtur alludere S. Hieronymus, ubi ita contra Pelagianos scribit : « Sic docuit Apostolos, » id est Christus, « ut quotidie in Corporis illius Sacri- « ficio credentes audeant loqui, *Pater*, » etc., cui adde testem de eo ritu antiquissimo omnium locupletissimum S. Cyprianum, qui Præfationem ipsam iisdem fere terminis expressit in libro *De Oratione Dominica*, ubi de Christo ejus Orationis auctore, sic inquit : « Qui inter « cetera salutaria sua monita, et præcepta di- « vina, quibus populo suo consuluit ad salu- « tem, etiam orandi ipse formam dedit. » Et postea : « Quod nomen nemo nostrum in Ora- « tione auderet attingere, nisi ipse nobis permi- « sisset orare, » etc.

III. Hujusmodi Præfatione finita, « cum inci- « pit *Pater noster*, elevat illas, » manus nempe, « ante pectus, easque sic elevatas extensasque « tenet usque ad finem dictæ Orationis Domi- « nicæ. » Concinit his Rubrica missalis dicens breviter, sed aliquid amplius explicans : « Cum « incipit *Pater noster*, extendit manus; et stans « oculis ad Sacramentum intentis, prosequitur « usque ad finem. » Ejus ritus tenendi scilicet manus elevatas ad Orationem Dominicam, antiqui etiam auctores meminere, et inter alios Jacobus Gaetanus in Ordine suo XIV Romano, pag. 306, ubi postquam dixit, debere celebrantem Pontificem, « depositis manibus, » id est, super Altari, « elevata voce, » dicere, *Per omnia sæcula sæculorum*, et ita prosequi *Oremus, Præceptis salutaribus moniti*, etc., sic statim subjicit : « Cum incipit *Pater noster*, elevat ma- « nus. » Monet idipsum Durandus lib. IV, ca-

pite XLVII, num. I, dicens : « Sed et proferens, « *Pater noster*, etc., iterum, sicut prius, exten- « dit ac sursum elevat manus. »

IV. Nulli autem dubium est, quin Oratio ipsa Dominica ab Apostolis ipsis usurpata fuerit in Missa; id enim præter alios priscos auctores testatur S. Gregorius lib. VII, epistola LXIV, dicens : « Orationem Dominicam idcirco mox post « precem dicimus, quia mos Apostolorum fuit, « ut ad ipsam solummodo Orationem Oblationis « Hostiam consecrarent. » Quæ verba qua ratione intelligenda sint, scite explicat Joannes Bona Cardinalis lib. I *Rerum liturgicarum*, capite v, num. I, dictionem illam exceptivam, « solummodo, » aut irrepsisse in textum Gregorii, aut ad alias Orationes restringendam esse, quæ consecrationem antecedunt, et subsequuntur. Nam verba, quibus Christus hoc Sacrificium instituit, Apostoli procul dubio recitabant, non omissa memoria Passionis ejus, sicut ille præcepit : *Hoc facite in meam commemorationem*. Hieronymus etiam lib. III adversus Pelagianos ait, Apostolos quotidie Orationem Dominicam solitos dicere in Sacrificio, sed non addit « solam. »

V. Docet hæc loco citato Auctor Eminentissimus, variaque loca Patrum describit de prisco ejus in Missa usu; id quod ante ipsum præstitit eruditissimus Durantus lib. II, *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. XLVI. Quod ritum spectat, quo ipsa Oratio diceretur, audiendus est S. Gregorius, qui lib. VII, epistola LXIV, hoc utriusque Ecclesiæ, Græcæ scilicet ac Latinæ, affert discrimen : « Dominica Oratio apud Græcos ab « omni populo dicitur; apud nos vero a solo « Sacerdote. » Quod non solum de solemnibus Missis, sed etiam de privata intelligendum esse, ex Vita S. Joannis Eleemosynarii notat Martenius lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VIII, num. XXVII, ubi etiam ait, Græcorum morem secutas fuisse Gallicanas Ecclesias, probatque ex S. Gregorio Turonensi lib. II *De miraculis S. Martini*, cap. XXX, Romanum vero morem Ecclesias Africanas, quia scilicet id innuere videtur S. Augustinus sermone LVIII, ubi hæc habet : « In Ecclesia enim ad Altare Dei « quotidie dicitur ista Dominica Oratio, et au- « diunt illam Fideles. » Nam si ab omni populo, ut apud Græcos pronuntiabatur, non dixisset utique Augustinus : « Audiunt illam Fideles, » sed, « Fideles illam recitant. »

VI. Ille vero singularis est ritus insignis Ecclesiæ Viennensis in Gallia, in qua scilicet, ut idem refert Martenius, postquam Sacerdos cum Hostia solitas in fine Canonis Cruces perfecit, eamdem super calicem manu sustentat, prosequendo Orationem Dominicam usque ad verba illa, *Sicut in cœlo et in terra*, quibus illam una cum calice ad pectoris altitudinem elevat, ac super corporale deponit, genuflectensque cetera prosequitur. Neque demum omittenda est hic observatio Joannis Belethi, qui in sua divinorum Officiorum Explicatione cap. CXX, in fine ait, Orationem Dominicam, quæ ad Horam Primam dicitur voce summissa, ideo alta voce expressa pronuntiari in Missa, « ut vel eo pacto adhor- « tentur, qui in fraterno sunt odio, et ad con- « cordiam discordes excitentur, antequam com- « municent. »

§ LXXIII.

Cum dicit, *Et dimitte nobis*, etc., Subdiaconus, facta Altari reverentia cum genuflexione, accedit cum patena cooperta ad cornu Epistolæ Altaris, ubi Diaconus, remoto velo ex patena, illam capit de manu Subdiaconi, quam abstergit, osculatur, et cum manus osculo porrigit Episcopo celebranti, statim finita Oratione Dominica, qui illam inter indicem et digitum medium dextera manus capiens absque eo, quod indicem a pollice disjungat; incœpta Oratione, *Libera nos, quæsumus*, etc., antequam dicat verba, *Da propitius pacem*, etc., signat se cum ea a fronte ad pectus, et reliqua dicit et facit, quæ in missali ponuntur.

§ LXXIV.

Subdiaconus statim, reddita patena Diacono, deponit velum ad manus Cæremoniarii, vel alicujus Acolythi, qui illud ad abacum reportat, ipse vero ad locum suum retro Celebrantem redit.

COMMENTARIUS.

I. Varia quæ ad hosce paragraphos spectant, et quæ idcirco hoc loco explicanda a nobis essent, suis jam propriis locis enarrata fuere, nempe lib. I, cap. IX et X, in quorum altero de officio Diaconi in Missa solemni, Episcopo, vel alio Celebrante, agitur; in altero vero de officio Subdiaconi in eadem Missa pontificali solemni. Consulenda itaque ea a lectore sunt loca, nempe § V, cap. IX, § VI, cap. X, ubi duos hosce paragraphos explicatos reperiet. Ut autem hic nonnulla dicamus, quæ celebrantem spectant, statim is finita Oratione Dominica, patenam a Diacono accipit « inter indicem et digitum medium dex« teræ manus, absque eo quod indicem a pollice « disjungat; » quam etiam ex Rubrica missalis parte II, tit. IX, num. I, « tenens super Altare « erectam sinistra super corporale posita, dicit « secreto, *Libera nos, quæsumus*, » etc.

II. Incepta hac Oratione, *Libera nos, quæsumus*, etc., quam memorat Amalarius lib. I, *De divinis Officiis*, cap. XXXIV, quæque, ut ait Anonymus Turonensis in manuscripto *Speculo*, « in « Mediolanensi Ecclesia alta voce depromitur; » ex præscripto nostri § LXXIII, sive potius ex Rubrica missalis loco citato, num. II, « antequam « Celebrans dicat *Da propitius pacem*, elevat « manu dextera patenam de Altari, et seipsum « cum ea signat a fronte ad pectus signo Cru« cis, dicens *Da propitius pacem in diebus no« tris;* cum signat se, manum sinistram ponit « infra pectus; deinde patenam ipsam osculatur; « et prosequens, *Ut ope misericordiæ tuæ*, sub« mittit patenam Hostiæ, quam indice sinistro « accommodat super patenam, » etc. Sunt omnes antiqui ritus, tametsi in aliquo varient antiqui Romani Ordines, codicesque varii antiqui Missarum, necnon scriptores liturgici. Teste Innocentio Papa III, lib. V *Mysteriorum Missæ*, cap. I, et Durando lib. IV, in suo Rationali, cap. I, num. III, signat tunc Celebrans faciem tantum signo Crucis cum ipsa patena, congruentior tamen visus est ritus, ut Sacerdos se cum ea signaret, signo quidem Crucis a fronte ad pectus, et ab humero sinistro ad dexterum, ut docet Gavantus in Notis ad memoratam Rubricam missalis, ubi etiam in ejus ritus confirmationem citat Sacræ Rituum Congregationis declarationem editam XIII Martii MDCXXVII. Est et antiquum patenæ osculum, uti videre est in Ordinibus antiquis Romanis, et apud scriptores, qui sacros Ecclesiæ ritus enarrant, qui etiam docent, per ipsum osculum pacem a Deo peti, ut ex verbis illis patet, *Da propitius pacem in diebus nostris*, etc.

III. Tandem quod attinet antiquitatem ipsius Orationis, *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis*, etc., quæ statim post Orationem Dominicam dicitur, volunt aliqui, ac præsertim Honorius Augustodunensis in sua *Gemma*, lib. I, cap. XC, additam illam fuisse a S. Gregorio. Quidquid sit, habent eam Ordines plures antiqui Romani, varii Missarum antiqui codices, ut omittam multos scriptores liturgicos, qui de ea mentionem faciunt, eamque etiam explicant. Quæri hic solet, cur in ea Oratione solus Andreas cum Petro et Paulo Apostolis nominatur? Respondet Gavantus, S. Gregorium ejus Orationis Auctorem ob singularem suam erga S. Apostolum Andream devotionem, cujus etiam nomine ædificavit Monasterium ad Clivum Scauri, Apostolis Petro et Paulo adjunxisse Andream. Porro venerata est semper speciali cultu Romana Ecclesia S. Andream utpote germanum fratrem S. Petri Principis Apostolorum, ut constat ex antiquo Romano Ordine XI, ubi ita legimus : « In « festivitate S. Andreæ debet esse Romanus Pon« tifex cum omnibus scholis ad S. Andream in « Vaticano, ibique honorifice, sicut in festivitate « S. Petri, Vesperas et Vigilias celebrare, Matu« tinum vero ad fratrem ejus facere, id est, ad « Altare S. Petri. »

IV. Erat tamen antiquus usus, ut ad ipsam

Orationem, ubi una cum B. Virgine nominantur sancti Apostoli Petrus, Paulus, et Andreas, plures alios Sanctos expresse nominare ad arbitrium Sacerdotis, ut ait Micrologus cap. XIII : « Aliorum « Sanctorum nomina annumerare non debemus, « nisi quos in Canone invenimus antiquitus de- « scriptos, excepto post *Pater noster* in illa « Oratione, *Libera nos*, ubi juxta Ordinem, quo- « rumlibet Sanctorum nomina internumerare « possumus. » Idem testatur in *Gemma* sua Honorius Augustodunensis lib. I, cap. CIX, vetusque missale manuscriptum Bibliothecæ Vaticanæ Palatinæ num. CDLXXXIII, ubi post hæc verba, *atque Andrea*, ait : « Hic nominat quot- « quot Sanctos voluerit. » Testis præterea est eruditissimus Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. XV, num. II, ad finem, in aliis plerisque manuscriptis Missarum codicibus legi Patronos illius Ecclesiæ, ad quam codex ille pertinebat. Ambrosiani addunt Ambrosium, ut in eorum missali videre est. In missali Thesauri S. Dionysii in Gallia post Andream legi ait Petrus Lebrun, Dionysium, Rusticum et Eleutherium.

§ LXXV.

Cum Celebrans dixerit, *Hæc commixtio*, etc., dicit, *Agnus Dei*, etc., simul cum Assistente et Diacono; quibus dictis, Presbyter assistens, facta genuflexione Sacramento, accedit ad dexterum latus Celebrantis, Diaconus vero similiter ad sinistrum, ubi supplet ad librum loco Assistentis; ipse vero Assistens, dicta per Celebrantem Oratione, *Domine Jesu Christe, qui dixisti*, etc., genuflectit, et statim surgit, osculatur Altare simul cum Celebrante, a quo dicente ei, *Pax tecum*, accipiet pacem, cui ipse respondet, *Et cum spiritu tuo;* dumque Pacem accipit, appropinquat sinistram genam suam sinistræ Celebrantis, ita ut se invicem leviter tangant; et iterum ante Sacramentum genuflectens, ac statim surgens, recedit et comitante Cæremoniario, Pacem in choro distribuit, sicut in cap. XXIV, § III, lib. I, de ordine dandi Pacem, plene demonstratur.

COMMENTARIUS.

I. Dicta Oratione, *Libera nos, quæsumus*, etc., ac ritibus in ea servatis, quos supra explicuimus, ut filum Canonis Missæ non disrumpamus, submittit Celebrans patenam Hostiæ, quam indice sinistro accommodat super patenam, et discooperto per Diaconum calice, genuflexus Sacramentum adorat; tum se erigens, accipit inter pollicem et indicem dexteræ manus, et cum illis, ac pollice et indice sinistræ manus eam super calicem tenens, reverenter frangit per medium, dicens, *Per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, et mediam partem, quam inter pollicem et indicem dexteræ manus tenet, ponit super patenam : de alia media, quam sinistra manu tenet, frangit cum pollice et indice dexteræ manus particulam, prosequens, *Qui tecum vivit et regnat*, etc., et eam inter ipsos dexteræ manus pollicem et indicem retinens, partem majorem, quam sinistra tenet, adjungit mediæ super patenam positæ, interim dicens, *In unitate Spiritus sancti Deus*, et particulam Hostiæ, quam in dextera manu retinuit, tenens super calicem, quem sinistra per nodum infra cuppam retinet, intelligibili voce cantat, *Per omnia sæcula sæculorum*. ℟. *Amen;* et cum ipsa particula signans ter a labio ad labium calicis, cantat, *Pax Domini sit semper vobiscum*, ℟. per Ministrum, *Et cum spiritu tuo* : particulam, quam dextera manu tenet, immittit in calicem, dicens secreto : *Hæc commixtio et consecratio*, etc.

II. Hactenus Rubrica missalis ex Ordinibus et codicibus antiquis Missarum concinnata, in quam notandum nobis illud est primum, fractionem Hostiæ, quam facit Celebrans ad ea verba, *Per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, ritum esse antiquissimum, et cum ipsa hujus Sacramenti institutione exortum.

Christus enim, ut scitissime observat post alios Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum liturgicarum*, cap. xv, num. III, in mystica cœna accepit panem, benedixit, et fregit, deditque Discipulis suis, dicens : *Hoc est Corpus meum.* Et quia præcepit Apostolis, ut idem in ejus commemorationem facerent, eumdem morem et ipsi secuti sunt, et Ecclesiæ tradiderunt. Ideo in Actis ipsorum legimus cap. xx, quod die Dominico conveniebant cum Fidelibus ad frangendum panem; ipsique Fideles in eisdem Actis, cap. II, perseverasse narrantur *in communicatione fractionis panis ;* non utique panis communis, sed Eucharistici, de quo ait Apostolus in Epistola I ad Corinthios, cap. x : *Panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini est ?*

III. Hunc igitur ritum, ut mox memoratus auctor subjicit, ex Domini traditione accepimus, qui Passionem suam mox futuram ea fractione designavit; ideoque Ecclesia, quæ hoc Sacrificio incruento eamdem Passionem quotidie repræsentat, Corpus ejus sub specie panis immolatum quotidie frangit, quia quæ fiunt in speciebus panis, in Christi Corpore dicuntur fieri, quod sub illis reipsa existere non dubitamus. Frangitur autem, et dividitur ad divisionem specierum, ipso in se integro permanente, et in qualibet particula existente, sicut anima rationalis, ut præclare dixit S. Augustinus, lib. VI *De Trinitate*, cap. VI, « et in toto corpore tota est, et in « qualibet ejus parte tota est. » Sed egregium est S. Joannis Chrysostomi dictum, qui homilia XXIV, in I Epistolam ad Corinthios, exponens ea Apostoli Pauli verba, *Panis quem frangimus*, etc., ita inquit : « Hoc licet videre fieri in Eucharistia; « in Cruce autem non item, sed utique ei con- « trarium : *Os* enim, inquit, *ejus non contere-* « *tur*. Sed quod non est passus in Cruce, hoc in « Oblatione patitur propter te, et patitur frangi, « ut omnes impleat. »

IV. Omissis aliis, quæ circa hujus Mysterii explicationem fuse enarrant Theologi, ad ritum fractionis Hostiæ quod attinet, semper ipse in Ecclesia, et ubique usitatus fuit, utpote cujus mentionem faciunt sancti Patres, et Ecclesiastici prisci Scriptores, quos longo agmine recensent doctissimus Durantus lib. II *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. LI, Gavantus, Vicecomes, Bona, et alii passim eruditi Viri. Sane, uti post Bonam notat Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo IX, num. III, Græci Hostiam in quatuor partes dividunt, Mozarabes in novem, Latini communiter in tres. Servatur et ille apud Græcos ritus, ut Hostiam statim post elevationem frangant hoc modo. Diaconus stans a dexteris Sacerdotis ait : *Divide, Domine, panem sanctum.* Sacerdos autem frangit in quatuor partes, dicens : *Frangitur, et dividitur Agnus Dei Filius Patris, qui frangitur, et non comminuitur : qui semper comeditur, et non consumitur; sed eos, qui sunt participes, sanctificat.* Tum accipit partem unam, et in manu tenet, et Diaconus ostendens sacrum calicem dicit : *Imple, Domine, sacrum calicem.* Ait tunc Sacerdos : *Plenitudo fidei Spiritus sancti;* et exprimens signum Crucis immittit in sanctum calicem. Quid vero per plenitudinem Spiritus sancti Patres Græci hoc loco intelligant, luculenter inter alios edisserit Habertus ad partem X Liturgiæ Ordinandorum, observatione IV.

V. Ritu Ambrosiano post illam Orationem, *Per quem hæc omnia*, Sacerdos dividit Hostiam super calicem, dicens, *Corpus tuum frangitur, Christe, Calix benedicitur*. Tum aliam detrahit particulam, dicens : *Sanguis tuus sit semper nobis ad vitam, et ad salvandas animas, Deus noster*. Mox particulam ponens in Calicem ait : *Commixtio consecrati Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi nobis edentibus et sumentibus proficiat ad vitam et gaudium sempiternum*. Interim chorus concinit Antiphonam, quam vocant, *Confractorium;* statimque sequitur Oratio Dominica, et post eam, *Libera nos;* deinde, *Pax et communicatio Domini nostri Jesu Christi sit semper vobiscum.* Et Diaconus subdit : *Offerte vobis pacem*, choro respondente, *Deo gratias*. Vide Martenium lib. I, cap. IV, articulo XII, ordine III, ubi affert missale Ambrosianum jussu sancti Caroli impressum anno MDLXVI.

VI. In longum profecto nostra abiret oratio, si hunc ritum fractionis Hostiæ luberet describere ex variis liturgiis, tum Græcis, sive Orientalibus, tum Latinis, quæ videri possunt apud Viros clarissimos Petrum Lebrun et Eusebium Renaudotium. Non omittendus est autem Ritus Romanus, quo olim, fracta Hostia, una pars quidem servabatur usque ad finem Missæ, ut ex Sergio Papa refert Gratianus can. XXII *De conse-*

cratione, distinctione II, quam pro infirmis reservatam fuisse asserit Micrologus. Ordo quoque Romanus v, num. x, ait particulas Oblatæ seu Hostiæ, quam frangit Pontifex, ab eo super Corporale relinqui : « Episcopus rumpit unam Oblatam, et ex ea particulam unam in corporale « mittat, et aliam in calicem, dicendo *Pax Do-* « *mini sit semper vobiscum*, venientesque, » etc.

VII. Circa Hostiæ divisionem notanda hic est observatio Ernulfi Roffensis Episcopi in Epistola ad Lambertum, quæ legitur tomo II Spicilegii Dacheriani : « Nonnullæ, » inquit, « Ecclesiæ « illum habent usum, ut Hostiam non per me- « dium dividant, sed eam trium æqualitate par- « tium comminuant. » Et paulo post exponens rationem, cur Hostia tres dividatur in partes, hæc habet : « Ecclesiastica inolevit consuetudo, « ut Episcopo aut Presbytero sacrificante, et « Diacono ac Subdiacono cooperante, ejusdem « obsequii nemo, aut raro quisquam a sanctæ « communionis excipiatur participatione. Quia « ergo ipsis tribus Dominici Altaris servitoribus « commissa sunt Dominica Sacramenta, quibus « Scriptura communicare jubet, statutum est, « ut arcanæ recordationis Hostia in tres partes « dividatur, quæ divisæ, a singulis servitoribus « singulæ suscipiantur; quarum una Sacerdos « in calice securius sibi reservata, ceteras in pa- « tena Ministris, si præsentes fuerint, porrigen- « das custodit. Eis absentibus, sicut agit quæ « erant acturi, ita accipit quod erant acce- « pturi. » Deinde alias mysticas rationes adducit, quas apud ipsum Lectores pii consulere poterunt.

VIII. Juxta hodiernum ritum, qui etiam habetur in Ordine XIV Romano, Sacerdos, fracta Hostia in duas partes æquales, unaque deposita super patena, ex altera parte, quam tenet sinistra manu, aliam particulam decerpit, qua ter signans calicem, dicit : *Pax Domini*, etc., quæ salutatio, non modo in laudato Romano v Ordine, et in aliis, sed in omnibus antiquis missalibus reperitur. Illam vero particulam mittit in calicem, dicens : *Hæc commixtio et consecratio Corporis*, etc. Abest a quibusdam codicibus vox *Consecratio*, quæ quidem, ut docet Bona, de exteriori quadam consecratione ex Corporis et Sanguinis mixtione intelligenda est; quamvis enim nec Corpus sine Sanguine, nec Sanguis sine Corpore sit, quia tamen seorsum Corpus sub specie panis, et Sanguis sub vini specie consecrantur, justis de causis, quas tradunt Missæ expositores, et videri possunt apud Lebrun tomo I, parte V, articulo v, statutum est, ut Corpus Sanguini misceretur; qui ritus tum in Græcis, tum in Latinis liturgiis reperitur, licet Oratio, quæ in ea mixtione dicitur, in diversis codicibus, diversis verbis concepta sit, quæ tamen idem significant, uti in codicibus ipsis, et in liturgiis a doctis Viris descriptis videre est.

IX. Facta commixtione cum particula Hostiæ immissa in Calicem, duabus aliis partibus super patenam depositis, et cooperto interim a Diacono calice ipso cum palla, mox Celebrans ex § nostri Rubrica, « dicit, *Agnus Dei*, etc., simul cum « Assistente et Diacono; » juxta ritum scilicet jam superius explicatum lib. I, cap. VII et IX, in quorum altero de Presbytero assistente ejusque officio, in altero de Diacono et ejus muniis in Missa pontificali actum fuit. Ritus dicendi *Agnus Dei*, etc., reperitur in omnibus fere antiquis Missarum codicibus, in nonnullis scilicet semel, in aliis tertio repetendus; et quidem, ut ait Anonymus Turonensis, « non continue, sed in- « terpolate, et mixtim cum privata Oratione. » Ejus ritus auctor fuisse videtur Sergius I Papa, qui circa annum Christi DCLXXXVII Summum Pontificatum iniit, de quo liber Pontificalis in ejus Vita sic inquit : « Hic statuit, ut tempore « confractionis Dominici Corporis, *Agnus Dei*, « *qui tollis peccata mundi*, *miserere nobis*, a « Clero et populo decantetur. » Ter ex antiquo instituto dicitur saltem in multis Ecclesiis, et cum ea semper clausula, *miserere nobis*, olim pronuntiabatur; sed multis postea ingruentibus Ecclesiæ adversitatibus, ut ait Innocentius III, lib. VI *De Mysteriis Missæ*, cap. VI, sive ad tollendum schisma, ut alii scribunt, statutum fuit, ut in tertio diceretur, *Da nobis pacem*.

X. Pluribus jam ab hinc sæculis is ritus receptus, hodieque etiam ubique servatur, excepta Basilica Lateranensi, in qua, ut scribit Paulus Diaconus in libro *De Ecclesia Lateranensi*, capite VI, « non cantatur ad Missas, *Agnus Dei*, « *qui tollis peccata mundi*, *dona nobis pacem*, « quoniam ibi summa pax Justorum ipse Chri- « stus erit. » Servatur hic idem hodieque in ipsa Lateranensi Basilica ritus, cujus etiam meminit libellus continens ordinem recitandi divinum Officium, qui quotannis pro eadem Basilica im-

primi solet, ibi enim legitur : « Ad *Agnus Dei* « non dicitur, *dona nobis pacem*, sed semper, « *miserere nobis*, Ecclesiæ ritu antiquo servato. » In Missis defunctorum ex antiquo pariter ritu ad *Agnus Dei* non dicitur *miserere nobis*, verum ter cum *dona eis requiem*, ut tradit Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. XLVIII. Idem et aliquid amplius docet Durandus lib. IV sui Rationalis, cap. LII, num. IV : « In Missa, » inquit, « pro Defunctis dicitur bis, *Agnus Dei*, « cum *dona eis requiem ;* tertio additur, *sempi-* « *ternam ;* nec dicitur, *dona nobis pacem*, quia « tunc imitamur exequias Salvatoris. » In Missa scilicet pro defunctis ita legitur : *Dona eis requiem sempiternam, et locum indulgentiæ cum Sanctis tuis in gloria*.

XI. Ritus qui a Celebrante in dicendo *Agnus Dei* servari debet ex Rubrica missalis, parte II, tit. X, num. II, is est : « Stans junctis manibus « ante pectus capite inclinato versus Sacramen- « tum, dicit intelligibili voce, *Agnus Dei qui* « *tollis peccata mundi*, et dextera percutiens « sibi pectus, sinistra super corporale posita, « dicit, *Miserere nobis ;* et deinde non jungit « manus, sed iterum percutit sibi pectus, cum « dicit secundo, *Miserere nobis ;* quod et tertio, « facit, cum dicit, *Dona nobis pacem*. » Qui ritus in omnibus Missis servatur, iis exceptis, quæ pro Defunctis celebrantur, in quibus etiam ad verba, *dona eis requiem*, pectus minime percutitur, id quod etiam notat Crassus lib. II, cap. III, quanquam recens sit institutum, ut cum in aliis Missis dicitur bis, *Miserere nobis*, et ultimo, *dona nobis pacem*, pectus percutiatur ; non enim eum ritum legi apud antiquos Scriptores, nec in priscis Missarum Ordinibus. Meminit nihilominus ejus ritus Crassus lib. II, cap. IV. Sane illud constat ex S. Augustino, in sermone CCCLI, fieri olim consuevisse pectoris tunsionem tum a Celebrante, tum a circumstantibus ad ea Dominicæ Orationis verba : *Dimitte nobis debita nostra*.

XII. Dicto a celebrante Episcopo, *Agnus Dei*, etc., una cum assistente Presbytero, et Diacono, ex præscripto nostri §, « Presbyter « assistens facta genuflexione Sacramento, » (quæ verba, « facta, » etc., adjuncta huic § sunt in novo nostro Cæremoniali a Benedicto XIII) « accedit ad dexterum latus Celebrantis, Diaco- « nus vero similiter ad sinistrum, ubi supplet « ad librum loco Assistentis, ipse vero assistens, « dicta per Celebrantem Oratione, *Domine Jesu* « *Christe, qui dixisti*, etc., genuflectit, et statim « surgit, osculatur Altare simul cum Celebrante, « a quo dicente ei, *Pax tecum*, accipiet Pacem, « cui ipse respondet, *et cum spiritu tuo ;* dum- « que pacem accipit, » etc. Ritus a Presbytero assistente, et a Diacono servandi in Missa pontificali post dictum, *Agnus Dei*, etc., cum Celebrante, jam supra lib. I, explicati sunt, cap. VII et IX, ubi de eorum muniis actum est in Missa pontificali ab eisdem peragendis; sicut etiam de ordine dandi Pacem eodem lib. I, cap. XXIV, plene demonstratum est. Porro licet solus Presbyter assistens accepturus pacem a Celebrante osculetur Altare, ut in hoc § et supra lib. I, capite XXIV, § III, non tamen duo Diaconi assistentis, sicut nec Diaconus Evangelii et Subdiaconus Epistolæ, qui quidem pacem a Celebrante accipiunt, sed non osculantur Altare, sciendum nihilominus in Missa sacræ Ordinationis, ut in Romano Pontificali habetur, dari « primo ex « singulis Ordinatis Altare prius deosculantibus « pacem, » estque hic peculiaris ejus Missæ ritus; nam alias servari debent generales Cæremonialis ac Missalis Rubricæ.

XIII. Ergo ut aliquid hic de Celebrante dicamus, et de Orationibus ab ipso recitandis, finito *Agnus Dei*, ex Rubrica missalis, parte II, tit. X, num. III, « manibus junctis super Altare positis, « oculisque ad Sacramentum intentis, inclinatus « dicit secreto, » Orationem scilicet, « *Domine* « *Jesu Christe*, » etc. Hanc Orationem, quæ est pro Pace, non haberi quidem apud antiquos, sed obiter indicari a Durando, ait Gavantus, qui tamen errat, nam invenitur in antiqua Missa ab Illyrico edita, et in aliis priscis codicibus, ut notat Petrus Lebrun, tomo I, parte V, articulo VII, ubi etiam docet, alteram Orationem, quæ incipit, *Domine Jesu Christe*, *Fili Dei vivi*, etc., in ipsa quoque Illyrici Missa, et in aliis quoque priscis Sacramentariis extare, mentionemque de ea fieri a Micrologo, qui cap. XVIII, ait, dici eam Orationem, « non ex Ordine, sed « ex Religiosorum traditione. » Ad tertiam tandem Orationem quod attinet, testatur Gavantus in Rubricas missalis, parte II, tit. X, num. IV, nullum auctorem se invenisse, qui eam Orationem indicet, legisse tamen seipsam in manuscripto missali codice Bibliothecæ Vaticanæ, num. 4743. Sane Sacerdotes Ordinis Prædica-

torum secundam tantum dicunt in Missa. Ritu Romano semper prædictæ tres Orationes dicuntur, exceptis Missis Defunctorum, in quibus prima, quæ est de Pace, omittitur, quia scilicet, ut alibi dictum est, in ipsis defunctorum Missis non datur Pax.

§ LXXVI.

Quo facto, revertitur ad locum et officium suum. Interim Diaconus supplet ad librum loco Presbyteri assistentis a sinistris, et Subdiaconus a dexteris servit discooperiendo Calicem, et alia faciendo, quæ erunt opportuna, donec Episcopus communicet. Celebrans prosequitur Missam prout in missali; et cum sacram communionem Corporis et Sanguinis sumpserit, ac se purificaverit, digitosque abluerit, accedit Acolythus de mitra serviens, illamque porrigit Diacono, et Diaconus eam imponit Celebranti, fimbrias elevante Diacono assistente, vel Cæremoniario, qui stans in cornu Epistolæ lavat manus, afferente lances Scutifero, seu Nobili, ordine superius dicto; et Presbyter assistens transfert librum ex latere Evangelii ad latus Epistolæ, nisi jam translatus fuerit a Diacono.

§ LXXVII.

Subdiaconus vero complicat corporale, tergit, et mundat calicem, et omnia, quæ prius attulerat, colligit, et componit, velum et bursam super calicem reponendo, eaque ad abacum reportat, sine tamen velo humerali, per gradus anteriores Altaris, facta illi reverentia.

COMMENTARIUS.

I. Postquam Presbyter assistens, comitante cum Cæremoniario, ac servatis ritibus supra lib. I, cap. xxiv, § III, descriptis, Pacem, quam a Celebrante acceperat, in choro distribuit, « revertitur ad locum et officium suum, » suppletque interim Diaconus ad librum loco ipsius assistentis Presbyteri a sinistris, et Subdiaconus a dexteris servit discooperiendo calicem, et alia faciendo, quæ erunt opportuna, donec Episcopus communicet, ut ait hic noster §, ex cujus etiam præscripto Episcopus ipse « celebrans « prosequitur Missam prout in missali. » Nempe, dictis duabus Orationibus pro communione, ut supra, id est, *Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi*, etc., et *Perceptio Corporis tui*, etc., ut verbis utar Rubricæ missalis, parte II, tit. x, num. IV, ad quam § noster se refert, « genu« flectens Sacramentum adorat, et se erigens, « dicit secreto *Panem cœlestem accipiam*, etc., « quo dicto dextera manu accipit de patena re« verenter ambas partes Hostiæ, et collocat inter « pollicem et indicem sinistræ manus, quibus « patenam inter eumdem indicem et medium « digitos, supponit; et eadem manu sinistra te« nens partes hujusmodi super patenam inter « pectus et calicem, parum inclinatus dextera « tribus vicibus percutit suum, interim etiam « tribus vicibus dicens voce aliquantulum ele« vata, *Domine, non sum dignus;* et secreto pro« sequitur, *ut intres*, » etc.

II. Multa sunt, quæ in hanc Rubricam nos adnotemus, sed illud præcipuum est, verba illa, *Panem cœlestem accipiam*, etc., quemadmodum et ea quæ sequuntur, *Domine, non sum dignus*, etc., legi apud Durandum in ejus Rationali lib. IV, cap. LIV, num. x. In Missa ab Illyrico edita, et in aliis Missarum antiquis codicibus, verba illa, *Panem cœlestem*, etc., dicit Sacerdos, « quando Corpus Dominicum in manus accipit, » uti in Missa ipsa Illyrici videre est apud Marte-

nium lib. I, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, capite IV, articulo XII, Ordine IV, et apud Joannem Bonam Cardinalem in appendice ad suum librum *Rerum liturgicarum*. Quamobrem errat Lebrun, cum in sua Liturgiæ Explicatione tom. I, parte V, articulo IX, § I, in Nota, ait, loco ipsorum verborum hanc Orationem legi : *Ecce, Jesu benignissime, quod concupivi, jam video; quod speravi, jam teneo; hinc tibi, quæso, jungar in cœlis, quod tuum Corpus et Sanguinem, quamvis indignus cum gaudio suscipio in terris. Ave in ævum, sanctissima caro, mea in perpetuum summa dulcedo.* Quæ quidem Oratio et in aliis antiquis missalibus legitur.

III. Verba *Domine, non sum dignus*, etc., non modo extant apud Durandum, sed etiam in missali Ambrosiano, in quo præscribitur, ut ipsa Celebrans, « percutiendo pectus, dicat ter. » Idipsum præscribunt alii manuscripti antiqui libri missales, quamvis in aliis ritus ille desideretur. Ejus tamen usum commendat Origenes homilia V, in diversa loca Evangelii, ita inquiens: « Quando sanctum cibum, illudque incorruptum « accipis epulum; quando vitæ pane et poculo « frueris, manducas et bibis Corpus et Sangui- « nem Domini, tunc Dominus sub tectum ingre- « ditur. Et tu ergo humilians teipsum, imitare « hunc Centurionem, et dicito : *Domine, non « sum dignus, ut intres sub tectum meum.* » Chrysostomus quoque in homilia de S. Thoma Apostolo exhortans Fideles, ut puri accedant ad Dominum, ait : « Dicamus Redemptori nostro, « *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum « animorum nostrorum; quia tamen tu a nobis « teneri vis, de tua freti indulgentia, ad te acce- « dimus.* » Ex antiquissimo ergo ritu procedit, ut communicaturi dicant, *Domine, non sum dignus*, etc. In multis missalibus antiquis variæ reperiuntur Orationes ante communionem recitandæ, quas longum esset hoc loco describere.

IV. Ubi Celebrans inclinatus dicit ter *Domine, non sum dignus*, etc., stant inclinati etiam, et manibus junctis, Diaconus qui supplet ad librum loco Presbyteri assistentis a sinistris, et Subdiaconus a dexteris. Celebrans ubi tertio dixit, *Agnus Dei*, etc., juxta eamdem missalis Rubricam, « ex « sinistra accipit ambas partes prædictas Hostiæ » inter pollicem et indicem dexteræ manus, et « cum illa supra patenam signat seipsum signo « Crucis, ita tamen ut Hostia non egrediatur li- « mites patenæ, dicens, *Corpus Domini nostri « Jesu Christi custodiat animam meam in vitam « æternam, Amen;* et se inclinans, cubitis super « Altare positis, reverenter easdem ambas par- « tes sumit. » Sunt ritus hi plane antiqui, quos fuse exponit in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. LIV, ubi etiam num. XI, ait, Corpus et Sanguinem Domini sumpturum, se cum illis ante faciem Cruce signare; quia scilicet, « sicut « prius » Celebrans « Cruces faciendo active tan- « quam Minister illa sanctificavit, sic se eis nunc « Cruce signando passive petit sanctificari. » Quanquam ex Rubrica missalis manu dextera admovenda sit ori Hostia a Celebrante illam sumpturo; sinistra tamen accipiunt Dominicani; qui ritus etiam antiquus est, quin et ab Ordine XIV Romano præscriptus, cap. LIII. « Sub- « sequenter, » inquit, « accipiens cum digitis « sinistræ manus illas duas partes Hostiæ, quæ « sunt supra patenam, sumat easdem cum omni « devotione et reverentia. »

V. Formula illa verborum, *Corpus Domini nostri*, etc., habetur lib. VIII *Constitutionum Apostolicarum*, cap. XIII, in Sacramentario sancti Gregorii, et in aliis antiquis Missalibus, quanquam in multis aliis varia legatur formula, ut in Missa Illyrici, ubi Celebrans cum Corpus Christi sumit, ita dicit : *Corpus Domini nostri Jesu Christi sit mihi remedium sempiternum in vitam æternam.* In missali Ambrosiano a S. Carolo Mediolani impresso anno MDLXVI : *Corpus Domini nostri Jesu Christi proficiat mihi sumenti, et omnibus, pro quibus hoc Sacrificium obtuli, ad vitam et gaudium sempiternum.* Varias id genus formulas legere est in antiquis variis Missarum Ordinibus a Martenio editis dicto lib. I, cap. IV, articulo XII. Porro tenetur, qui Sacrificium celebravit, semper communicare, tametsi pluries una die celebret juxta decretum Concilii Toletani XII anni DCLXXXI, can. V, quo Sacerdotes quosdam carpit, qui cum plurima una die offerrent Sacrificia, in sola tantum extrema Sacrificii oblatione communicabant. Relatus est ipse Canon a Gratiano in suum decretum, *De Consecratione*, distinctione II. Estque canon XI, qui incipit, « Relatum est nobis, » ubi edicitur, « ut « quotiescumque sacrificans Corpus et Sangui- « nem Domini nostri Jesu Christi in Altario im- « molat, toties perceptionis Corporis et Sangui- « nis Domini nostri Jesu Christi participem se

« præbeat. » Id quod hodie rite fit in tribus Missis, quas in die Natali Domini ex antiquissimo Ecclesiæ instituto celebrare solemus.

VI. Sumpto Corpore Domini, ex ejusdem missalis Rubrica Celebrans « deponit patenam super Corporale et erigens se, junctis indicibus « et pollicibus, ambas quoque manus ante faciem jungit, et aliquantulum quiescit in meditatione sanctissimi Sacramenti. » Est et is antiquus ritus, qui tamen, ut tradit Durandus, non quidem post, sed ante perceptionem sanctissimi Christi Corporis servabatur. Sic enim ille lib. IV, cap. LIV, num. x : « Hoc autem breviter notandum, quod Sacerdos ante perceptionem Corporis et Sanguinis Christi debet « dicere Orationes a sanctis Patribus institutas; « deinde meditari debet in Incarnatione, in « Passione, in virtute hujus Sacramenti, dicens, » etc. Tum vero num. xI, nulla facta mentione meditationis, de qua loquitur Rubrica missalis, faciendæ scilicet aliquantulum post sumptionem sanctissimi Christi Corporis, ita subjicit : « Dicto *Corpus Domini*, etc., sumat « Eucharistiam; deinde junctis manibus inclinans Sanguini, » etc. Quidquid sit, idem fere quod Rubrica missalis, præscribit etiam Romanus Ordo xIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LIII, prope finem : « Dum habet in ore sacrum Domini Corpus, teneat manus ante pectus junctas in modum orantis. » Expressius eumdem hunc ritum exponit Crassus lib. II, cap. IV : « Devote inclinatus ambas partes Hostiæ accipiat in ore, et erigens se, stet modicum, « quasi contemplando, donec ipsam Hostiam « desumpserit. »

VII. Rursus ex memorata Rubrica missalis, ubi post sumptionem Christi Corporis aliquantulum quievit Celebrans manibus ante faciem junctis (non ita tamen faciei proximis, ut os vel nares tangant, uti est complurium abusus) in meditatione sanctissimi Sacramenti, deinde illis depositis, « dicit secreto : *Quid retribuam Domino « pro omnibus quæ retribuit mihi;* et interim » discooperiente calicem Subdiacono, qui uti in nostro § LXXVI edicitur, « a dexteris servit, discooperiendo calicem et alia faciendo, donec « Episcopus communicet, » Celebrans ipse « genuflectit, » ut ait ipsa missalis Rubrica, « accipit patenam, inspicit corporale, colligit « fragmenta cum patena, si quæ sint in eo, patenam quoque diligenter cum pollice et indice « dexteræ manus super calicem extergit, et ipsos « digitos, ne quid fragmentorum in eis remaneat. » Hæc sane concinunt iis, quæ Ordo ipse Romanus xIV monet a Celebrante præstanda ante sumptionem calicis : « Detecto calice, » inquit, « poterit super eum detergere paululum « patenam cum pollice dextero; ut si quid in « ea remansit de Hostia, cadat in calicem, et « dicat illos versus, *Quid retribuam*, etc., *Calicem*, etc , et alia dicenda ante sumptionem « Sanguinis, prout in libro habentur. » Sed rectius ait Rubrica missalis, non modo ex patena, verum et ex ipso corporali colligenda esse sacræ Hostiæ fragmenta, « si quæ sint in eo; » necessarium enim est ut ea diligentia adhibeatur, ut scite notat Gavantus.

VIII. Oratio *Quid retribuam Domino*, etc., non modo extat in ipso Romano Ordine xIV, et apud Durandum, verum in missali Ambrosiano, in pervetusta Missa Illyrici, et in aliis priscis Codicibus et Ordinibus Missarum, tametsi alii non desint Codices, in quibus alii leguntur versus. Ut ut sit ea variatio, post extersionem patenæ ex præscripto Rubricæ missalis, parte II, tit. x, num. v, Celebrans, « junctis pollicibus et indicibus, calicem dextera manu infra nodum cuppæ « accipit, sinistra patenam, dicens, *Calicem salutaris*, etc., et signans se signo Crucis cum « calice, dicit, *Sanguis Domini nostri*, etc., et « manu sinistra supponens patenam calici, stans « reverenter sumit totum Sanguinem cum particula, » Hostiæ scilicet, quam fregerat. Verba, *Calicem salutaris*, etc., extant plane in citatis superius Missarum codicibus, post illa verba, *Quid retribuam Domino*, etc. Ex Durando lib. IV, cap. LXIV, num. xII, « Sacerdos Sanguinem sumens, propter majorem securitatem calicem « cum utraque manu tenere debet. » Ad quem ritum forte alludit Romanus Ordo xIV, ubi ita de ea re inquit : « Demum sumat Sanguinem cum « parte Hostiæ, quæ in calice est, cum omni reverentia et cautela. »

IX. Formula verborum, quam in calice sumendo Celebrans dicit, non eadem est in antiquis Missis, sicut nec illa, qua Corpus sumitur, uti supra notatum est. In antiqua Missa Illyrici, et in aliis plerisque, cum Sanguinem sumit, dicit Sacerdos : *Sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat me in vitam æternum.* Ita etiam

dicunt hodieque Dominicani. Sed audiamus Durandum, qui ita ritum exponit in Sanguinis sumptione servandum, loco citato num. XI: « Dicto *Corpus Domini custodiat*, etc., deinde « junctis manibus inclinans Sanguini dicat: *Quid* « *retribuam*, etc. Et dicens, *Calicem Domini ac-* « *cipiam*, et non prius, accipit, et elevat calicem « de Altari; postea vero dicens, *Laudans invo-* « *cabo Dominum*, se signat cum illo; quo versu « expleto, Sanguinem sumit. » Sumpto Sanguine, dicit deinde Celebrans secreto : *Quod ore sumpsimus*, *Domine*, etc., quæ Oratio legitur in variis Ordinibus Romanis, et apud Micrologum, cap. XIX, tum super Altare porrigit calicem Subdiacono, qui in eum vinum imponat pro purificatione, « nisi prius redierit ad locum suum « Presbyter assistens, » qui in chorum iverat ad distribuendam Pacem, « quia tunc hoc facit Dia- « conus reversus ad dexteram Episcopi, » uti edicitur supra lib. I, cap. X, § VI.

X. Ritus purificationis cum vino non est ita antiquus, usque enim ad XII sæculum soliti erant Sacerdotes post acceptam Eucharistiam manus lavare, aquam in sacrarium projicere. Mandat nihilominus Innocentius III, in Epistola ad Episcopum Magalensem data, quæ relata est in cap. *Ex parte*, V, *De celebratione Missarum*, « quod semper Sacerdos vino perfundere debet, « postquam totum acceperit Eucharistiæ sacra- « mentum, nisi cum eodem die aliam Missam « debuerit celebrare, ne si forte vinum perfu- « sionis acciperet, celebrationem aliam impedi- « ret. » Hinc in die Nativitatis Dominicæ, quo tres Sacerdos celebrat Missas, in prima et secunda non accipit purificationem. Ceterum non est hic omittendum, quod ad rem nostram observat eruditus Henricus Valesius in Notis ad Historiam Eusebii lib. VI, cap. XLIII, nempe, quod postquam Diaconi laicis Eucharistiam præbere desierunt, concessum illis est, ut vinum laicis post communionem præberent. Qui ritus servatur hodieque in multis Ecclesiis, ubi post datam a Sacerdote laicis Eucharistiam, ejus minister præbere solet vas cum vino, ut inde aliquid vini sumant ad se purificandum.

XI. Sumpta purificatione, abluit mox Celebrans pollices et indices super calicem, ministrante ei vinum et aquam Subdiacono, sive Diacono, uti notatum est superius; eamque ablutionem sumit, licet olim non sumeretur, sed in sacrarium, seu in piscinam Ecclesiæ projici soleret, sicut et purificatio, quæ fiebat cum solo vino. Utramque nunc ablutionem sumit Sacerdos, et in medio Altaris, ut ait Durandus lib. IV, cap. XV. Extat et de utraque sumptione testimonium Ordinis XIV Romani, cap. LIII, prope finem, ubi post sumptionem sanctissimi Christi Sanguinis, ita subjicit : « Quo sumpto, recipiat mo- « dicum de vino in calice, infundente illud Sub- « diacono, et illud sumat ad abluendum os « suum. Postea dicendo illas Orationes, *Quod* « *ore sumpsimus*, etc., et *Corpus tuum*, tenens « super calicem digitos utriusque manus, quibus « tetigit Hostiam, abluat ipsos modicum, Sub- « diacono iterum infundente vinum, et antequam « illud sumat, abluat iterum digitos cum aqua, « quam infundat Capellanus cum pelvibus, et « ipsa aqua projiciatur in loco mundo. » Ubi nota, tum purificationem, tum ablutionem super calicem factam olim fuisse cum solo vino.

XII. Quantum ad Orationem illam, *Corpus tuum*, *Domine*, *quod sumpsi*, quam ex Rubrica missalis dicit Celebrans, cum vino et aqua abluit pollices et indices super Calicem, occurrit in multis antiquis libris missalibus, licet aliquantulum diversa, ut in Missa ab Illyrico edita, ubi post aliam prolixiorem Orationem dicendam post perceptam communionem, ita legitur : *Corpus tuum*, *Domine*, *quod accepi*, *et calix*, *quem potavi*, *adhæreant in visceribus meis*, *et præsta*, *ut nulla ibi remaneat peccati macula*, *ubi tua sancta introierunt Sacramenta*. *Qui vivis*, etc. In aliquibus missalibus, ut in Ambrosiano, præter alias Orationes post digitorum et calicis purificationem, dici etiam solebat : *Verbum caro factum est*, *et habitavit in nobis*. *Deo gratias*. *Agnus Dei*, *qui tollis peccata mundi*.

XIII. Ablutis a Celebrante cum vino et aqua digitis super calicem, eaque ablutione sumpta, ac digitis ipsis purificatorio abstersis, ex præscripto nostri § LXXVI, « accedit Acolythus de « mitra serviens, illamque porrigit Diacono, et « Diaconus eam imponit Celebranti, fimbrias ele- « vante Diacono assistente, vel Cæremoniario, « qui stans in cornu Epistolæ lavat manus, » etc. Pretiosam tunc mitram imponendam esse capiti Episcopi, dictum est supra lib. I, cap. IX, § VII, his verbis : « Postquam Celebrans digitos ablue- « rit, Diaconus translato libro ad cornu Epi- « stolæ, imponit mitram pretiosam in capite

« Episcopi, qui abluit manus, » etc. Libri translatio proprie pertinet ad Presbyterum assistentem, qui tamen si occupatus adhuc fuerit in distribuenda Pace per chorum, tunc liber ipse a Diacono transfertur, uti habetur supra eodem lib. I, cap. XVII, § VI, itemque in hoc præsenti nostro § LXXVI in fine : « Presbyter assistens « transfert librum ex latere Evangelii ad latus « Epistolæ, nisi jam translatus fuerit a Diacono.»

XIV. Mitra pretiosa ornatus Episcopus, « stans « in cornu Epistolæ, » inquit § noster LXXVII, « lavat manus, afferente lances Scutifero seu No« bili, ordine superius dicto, » nempe supra lib. I, cap. XI, § XI, et seqq. « Subdiaconus « vero, » nempe dum Episcopus lavat manus, uti edicitur in ipso lib. I, cap. X, § VI, « tergit « calicem, plicat corporalia; illaque simul cum « palla, purificatorio et bursa ad abacum re« portat, cum debitis reverentiis, mox redit ad « locum suum post Episcopum, et ibi stat usque « ad finem Missæ, et ea finita, adjuvat Diaconum « in exuendo Episcopum. » Eadem præscribit noster hic § LXXVII, in quo etiam et illud adjungitur, reportandum esse quidem a Subdiacono calicem cum bursa et velo ad abacum, « sine « tamen velo humerali, per gradus anteriores « Altaris, facta illi reverentia. » Porro juxta Ordinem XIV Romanum auctore Jacobo Gaetano, cap. LIII munus erat Diaconi, « corporalia com« plicare et reponere in loculo, in quo servari « debent. » Subdiaconus autem abluebat calicem cum aqua munda, quæ deinde in loco mundo projiciebatur, tum ipsum abstergebat calicem, decenterque obvolvebat ipsum simul cum patena, et tradebat Acolytho reponendum. Cujus ritus vestigium legere est etiam in aliis Ordinibus Romanis antiquioribus a doctissimo Mabillonio in suo Museo Italico tomo II.

§ LXXVIII.

Episcopus vero, tersis manibus, deponit mitram, legitque Communionem ex libro, quæ etiam cantatur a choro post *Agnus Dei*, postquam Episcopus sumpserit Communionem ; et ea cantata Episcopus accedit ad medium Altaris, quod osculatur more solito, et vertens se ad populum per latus suum dexterum, cantat *Dominus vobiscum;* et reversus ad librum per eamdem partem, dicit *Oremus*, versa facie ad Crucem Altaris; deinde Orationem seu Orationes competentes : quibus cum sua conclusione finitis, redit iterum ante medium Altaris, quod ut prius osculatur, et rursus ad populum versus, cantat, *Dominus vobiscum;* et responso per chorum, *Et cum spiritu tuo*, Diaconus vertit faciem ad populum, renes autem Celebranti, vel alias juxta dispositionem Altaris; et regulariter stat versus, prout Celebrans, et cantat, *Ite, Missa est*, in tono festivo; quo dicto, ipse et Celebrans simul vertunt se per latus Epistolæ ad Altare; et Celebrans dicit, *Placeat tibi, sancta Trinitas*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Lotis jam manibus, ac tersis, « deponit « Episcopus mitram, » quam ei scilicet aufert Diaconus, uti habetur supra libro I, cap. IX, § VII, « legitque Communionem ex libro, quæ « etiam cantatur a choro post *Agnus Dei*, post« quam Episcopus sumpserit Communionem. » Communio hæc, est Antiphona, seu versiculus, utplurimum olim e Psalmis excerptus, qui decantabatur, dum sacra Communio distribueretur Fidelibus, uti ex Micrologo addiscimus, qui in libro *De Ecclesiasticis observationibus*, ita inquit: « Debent omnes communicare interim cum An« tiphona cantatur, quæ de communione nomen « mutuavit, cui et Psalmus subjungendus est cum « *Gloria Patri*, si necesse fuerit. » Præclarius eumdem ritum referunt Ordines antiqui Romani, inter quos Ordo II, num. XIV, hæc habet : « Mox « ut Pontifex cœperit communicare populo in « senatorio, statim schola incipit Antiphonam « ad Communionem, et psallunt usque dum

« communicato omni populo, » etc. Ordo III de ipsa re sic ait num. XVIII : « Cum cœperit Pon- « tifex Clerum, sive populum communicare, « schola incipit Antiphonam ad Communionem « psallere, » etc.

II. Constat itaque ex memoratis Ordinibus Romanis, aliisque etiam insequentibus, cantatam Antiphonam a choro, non autem a Celebrante lectam in libro, ut etiam in hoc nostro § præscribitur, quia scilicet olim regulariter, quod canebatur a choro, minime a Celebrante legebatur. Sed hoc omisso, morem fuisse antiquum in Ecclesia Græca servatum, ut ad Communionem invitaretur populus a Psalmista per illum Psalmi XXXIII Versiculum nonum, *Gustate et videte, quod bonus est Dominus*, diserte docet S. Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus, catechesi XXIII, mystagogica V, num. XX. Id quod jam ante Cyrillum tradidit auctor Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. XIII, ubi ait cantandum esse Psalmum XXX ex quo versiculus ille, *Gustate*, etc., desumptus est. En ergo unde suam trahat originem, *Communio*, seu *Postcommunio*, id est Versiculus seu Antiphona, quæ hodie post acceptam Eucharistiam et ablutas manus, et a Celebrante in Altari voce summissa dicitur, et a Choro alta voce cantatur. Sed audiamus Durandum, qui ita ad rem ait lib. IV sui Rationalis, cap. LVI, num. I : « Antiphona, quæ *Post-* « *communio* a pluribus nuncupatur, ideo sic « appellata est, quod post communicationem, « sive in signum quod communicatio expleta « est, concinitur. »

III. Antiphona, sive Communione, vel Postcommunione ipsa cantata, ex præscripto nostri hujus § et ex generali Missalis Rubrica, « Episcopus « accedit ad medium Altaris, quod osculatur « more solito, et vertens se ad populum per « latus suum dexterum cantat, *Oremus vobis-* « *cum*, et reversus ad librum per eamdem par- « tem dicit, *Oremus*, versa facie ad Crucem « Altaris, deinde Orationem, seu Orationes com- « petentes. » Quemadmodum Antiphona, de qua superius dictum est, ita et Orationes pro communicantibus institutæ sunt, quando scilicet omnes, ut fuit antiquus mos, vel multi, qui aderant, Sacrificio communicabant; nam et ipsum communionis vocabulum improprie hic usurparetur, nisi plures de eodem Sacrificio communicarent, uti scite notat Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum Liturgicarum*, cap. XX, num. II, ubi mox etiam subdit, quod quamvis mos ille desierit, nihil tamen in Orationibus immutatum est; sed ideo retentæ sunt, ut sciamus quid olim factum sit, et ex ipso precationum tenore ad pristinum fervorem excitemur. De postremis hisce Orationibus vide Durandum lib. IV, cap. LVII, ubi inter alia inquit, dicendas esse ipsas ad cornu Altaris dexterum, præmisso *Dominus vobiscum*, et deosculatione Altaris, ut præscribunt Rubricæ Missalis. In antiquis Missarum Codicibus Orationes istæ, *ad complendum*, vocantur, quia scilicet illis Missa terminabatur.

IV. Finitis Orationibus cum sua conclusione, ex iisdem missalis Rubricis, et nostri § hujus præscripto, Sacerdos « redit iterum ante me- « dium Altaris, quod, ut prius, osculatur, et « rursus ad populum versus, cantat, *Dominus* « *vobiscum;* et responso per chorum, *Et cum* « *spiritu tuo*, Diaconus vertit faciem ad popu- « lum, » facta scilicet prius Altari reverentia, « renes autem Celebranti, vel alias juxta dispo- « sitionem Altaris, et regulariter stat, prout Ce- « lebrans, et cantat in tono festivo, *Ite Missa* « *est.* » Est plane et hic antiquus ritus, ut Diaconus ad finem Missæ populum dimittens, dicat, *Ite Missa est.* Idem enim est Missa, ac missio, sive dimissio, ut docet Bona initio lib. I suarum Rerum liturgicarum. Græci quoque in fine Liturgiæ, *Apolysin* canunt, id est, dimissionem; nam peracta communione Sacerdos dicit secreto Orationem pro gratiarum actione; hortaturque postea Diaconus populum ad gratias agendas, eumque dimittit his verbis : *In pace procedamus.* Cui respondet chorus : *In nomine Domini.* Deinde Sacerdos benedicit populum, et distributis Eulogiis, facit *Apolysin*, cujus varias formulas legere est in Euchologio apud eruditissimum Goar. Communis autem hæc est : *Gloria tibi, Christe, Deus noster, spes nostra, gloria tibi.* Apud pervetustum Apostolicarum Constitutionum auctorem, ut alias formulas omittam, populi dimissio his verbis fit : *Ite in pace.*

V. Antiquum esse Ecclesiæ Latinæ ritum, ut Diaconus dicat, *Ite Missa est*, constat ex Ordine antiquo I Romano, num. XXI, ubi præscribitur, quod « finita Oratione, » cui præceperit « Archi- « diaconus e Diaconibus, aspicit ad Pontificem, « ut ei annuat, et dicit ad populum : *Ite Missa*

« *est.* Respondent : *Deo gratias.* » Sed dignum est, ut hic describamus, quod mox subjicit numero XXIV, ubi agit de Feria IV initio Quadragesimæ : « Finita Oratione dicit Diaconus : *Ite,* « *Missa est.* Simili modo agitur secunda Feria, « quarta Feria, sexta Feria, et Sabbato per to- « tam Quadragesimam. » Rursus num. XXV ait: « Missa finita, dicit Diaconus : *Humiliate capita* « *vestra Deo.* Et inclinant se omnes ad Orientem. « Et dicit Pontifex Orationem super populum. « Diaconus : *Ite, Missa est.* » Fuit itaque antiquus ritus, ut Diaconus ad finem Missæ diceret, *Ite, Missa est,* et quidem non modo Dominicis Festisque diebus, sed etiam « per totam Qua- « dragesimam. » Quod tamen hodie non est in usu, tunc enim dicitur *Benedicamus Domino,* quod etiam dici hodieque solet, quoties in Missa non dicitur *Gloria in excelsis Deo,* exceptis Missis defunctorum, in quibus nec *Gloria in excelsis,* neque *Benedicamus Domino* dicitur, sed *Requiescant in pace.*

VI. Cur autem certis diebus omissa dimissione per verba, *Ite, Missa est,* dicat Diaconus, *Benedicamus Domino,* hanc rationem affert Micrologus, qui floruit sæculo XI, cap. XXVI, « Con- « grue in festivis diebus, *Ite, Missa est,* dicitur, « quia tunc generalis conventus celebrari solet, « qui per hujusmodi denuntiationem licentiam « discedendi accipere solet. Ad quotidiana au- « tem Missarum solemnia non generaliter ab « omnibus, sed a Religiosis convenitur, qui plus « spiritualibus negotiis, quam sæcularibus invi- « gilant, qui in reliqua, dum licet, officia fre- « quentant. Ergo convenienter illis post Missam, « non ut statim discedant, sed ut Dominum be- « nedicant, denuntiatur. Huic assertioni et Ec- « clesiastica consuetudo videtur adstipulari ; « quia cum, *Ite, Missa est,* dicimus, ad popu- « lum vertimus, quem discedere jubemus. Cum « autem, *Benedicamus Domino,* dicimus, non « ad populum, sed ad Altare, id est, ad Domi- « num vertimur, nosque ipsos non ad disceden- « dum, sed ad benedicendum Domino adhorta- « mur. Sciendum tamen, quod *Ite Missa est,* « infra Adventum Domini et Septuagesimam non « recitetur, non quasi eo tempore nullus fiat « conventus, qui sit dimittendus, sed potius pro « tristitia temporis insinuanda. » Hæc Micrologus, cui etiam adhæret Durandus lib. IV, cap. LVII, sed non satis apposite, nam uti recte observat doctissimus Bona lib. II, cap. XX, illi probandum erat, quod olim quotidianis Missarum solemniis populus non interesset. Sed, dato quod ceteris intra hebdomadam diebus populus solemniis Missarum non interesset, certo nemo inficias iverit, quin Dominicis Adventus, et Quadragesimæ interfuerit, in quibus tamen non *Ite, Missa est,* sed *Benedicamus Domino* dici solet.

VII. Est ergo ejus sententiæ laudatus Bona, potius tum omissam dimissionem per ea verba, *Ite, Missa est,* cum Fideles Missa peracta, non statim abibant, sed permanebant in Ecclesia, donec recitatis canonicis precibus, et Statione soluta abire fas erat; deinde extensum hunc morem ad Missas minus solemnes et quotidianas. Quidquid sit, antiquissima est ejus dimissionis formula apud Latinos, uti probavimus ex Ordine I Romano, cui addi possunt prisci Missarum codices, ac præsertim Missa ab Illyrico edita; licet non extet in Sacramentariis Summorum Pontificum Gelasii et Gregorii. Ceterum in Missali Mozarabico ad finem Missæ ita præscriptum lego : « Dicat Presbyter, vel Diaconus : « *Solemnia completa sunt in nomine Domini* « *nostri Jesu Christi, votum nostrum sit acce-* « *ptum cum pace.* ℟. *Deo gratias.* Ista Oratio « supradicta fit in medium Altaris. » Factam semper ad finem Missæ populi dimissionem addiscere etiam licet ex Tertulliano in libro *De anima,* his verbis : « Post transacta solemnia, « plebe dimissa, » etc., et ex S. Cypriano in libro *De spectaculis,* ubi de quodam ait : « Dimissus, « et adhuc gerens secum, ut adsolet, Euchari- « stiam. » Quæ esset apud Latinos secundo et tertio Christi sæculis, quibus Tertullianus et Cyprianus floruere, dimissionis formula, incertum est.

VIII. Demum dicto a Diacono *Ite, Missa est,* in tono festivo, « ipse, et Celebrans, » inquit noster §, « simul vertunt se per latus Epistolæ « ad Altare, et Celebrans dicit : *Placeat tibi,* « *sancta Trinitas,* » etc., quæ Oratio occurrit passim in antiquis missalibus, et in ipsa Missa ab Illyrico edita, paucis immutatis. In Liturgia S. Joannis Chrysostomi orat similiter Sacerdos pro omnibus, pro quibus obtulit Sacrificium; eumdemque ritum legere est in aliis passim Orientalium Liturgiis. Apud nos Latinos non fuisse ipsam Orationem, *Placeat tibi, sancta Trinitas,* etc., institutam, ut diceretur ad Mis-

sam, sed solum post ipsam Missam omnino absolutam, testatur Micrologus, *De Ecclesiasticis observationibus*, cap. XXII. « Sacro peracto, Sa-« cerdos osculatur Altare, dicens, *Placeat tibi,* « *Domine sancta Trinitas.* Deinde sacris ve-« stibus se exuens cantat Hymnum, *Trium pue-* « *rorum*, juxta XIII canonem Concilii Tole-« tani IV. »

§ LXXIX.

Quo dicto, si adsit Cardinalis non Legatus, seu Archiepiscopus suus, aut alius Superior, retrocedit paululum ad latus Epistolæ, quasi benedictionem ipsi Superiori dandam remittens. Ipse tamen Superior omnino illam ipsi Episcopo relinquat. Sed præsente Legato de Latere convenit, ut ipse Legatus benedicat, etiamsi Episcopus sit Cardinalis. Cum vero Episcopus benedictionem daturus est, sumpta mitra in medio Altaris, benedicit more solito, prout in Vesperis dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Benedictio populi in Missa tum apud Græcos, tum apud Latinos antiquissima est in Ecclesia, tametsi non omnes circa tempus conveniant, quo ipso benedictio impertiri debeat. Certe meminit ejus ritus benedicendi populo S. Isidorus Episcopus Hispalensis, *De officiis Ecclesiasticis*, cap. XVII, sed nihil dicit de tempore, quo a Sacerdote danda est : « Benedictionem, » inquit, « in populo dari a Sacerdotibus, antiqua per « Moysen benedictio pandit, et comprobat, qua « benedicere populo sub Sacramento trinæ invo-« cationis jubetur, » etc. Puto equidem, dari benedictionem in Missa consuevisse in Hispaniis post Orationem Dominicam, ut constat ex canone XVIII Concilii Toletani IV, quod paulo post obitum S. Isidori celebratum est, anno scilicet DCXXXVI.

II. Plura de Episcopali benedictione, et de ritibus ad eam spectantibus supra lib. I, cap. XXV. Ne eadem itaque repetamus, sciendum hoc loco est, Romæ morem olim fuisse, ut cum Pontifex absoluta penitus Missa, de Altari ad Sacrarium rediret, Episcopi, qui Missæ intererant, aliique etiam benedictionem ab eo peterent, juxta ritum in Ordine I Romano præscriptum numero XXI in fine : « Descendente autem illo in Presbyterium, « Episcopi primum dicant, *Jube, Domne, benedi-* « *cere.* ℟. *Benedicat nos Dominus.* ℟. *Amen.* « Post Episcopus Presbyteri, deinde Mona-« chi, » etc. Idipsum edicunt Romanus Ordo II, num. XV, itemque Ordo III, num. XVIII, et V, num. XI, ex quo tamen illud cautum est, ut, « peracta Missarum solemnitate, procedente « Pontifice, occurrat ei Cantor cum Schola, et « dicat, *Jube, Domne, benedicere;* respondea-« turque a Pontifice, *Benedicat nos Deus;* et « tota Schola alta dicat voce, *Amen.* Simili « etiam ratione fiat, dum ingredi in Secretarium « debet. »

III. Sciendum præterea hic illud est, quod licet Glossa in Canone, *Abbates*, *De privilegiis*, etc., in VI, doceat, solemnem illam benedictionem, quæ incipit per ea verba *Sit nomen Domini benedictum*, reservatum esse solis Episcopis; notat nihilominus Biel, qui floruit labente sæculo XV, lectione LXXXIX, benedictionem solemnem, sive Episcopalem, nequaquam in illis verbis consistere, *Sit nomen Domini*, etc., sed eam duntaxat intelligi, quæ ab ipsis Episcopis dabatur antequam dicerent, *Agnus Dei*, etc. Verum ut aliquod discrimen haberetur inter Episcopum ac ceteros Sacerdotes, circa benedictionem dandam in fine Missæ, ita statuit Concilium Narbonense anni MDCIX, cap. XIX : « Sacerdotibus « quacumque dignitate fulgentibus, nisi fuerint « Episcopi aut Abbates usum mitræ habentes, « in fine Missæ hac sola benedicendi forma uti « mandamus : *Benedicat vos omnipotens Deus,* « *Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Amen.* « Et hoc non admodum sonora, sed nihilomi-« nus intelligibili voce fiat. » Sane Sacerdotes Dominicani in fine Missæ benedictionem populo impertiunt sub hac formula : *Benedictio Dei Omnipotentis*, *Patris*, *et Filii*, *et Spi-*

ritus sancti, *descendat super vos et maneat semper*.

IV. Omissis aliis, quæ de hujusmodi benedictione explicata jam sunt lib. I, cap. xxv, mandat hic § noster, ut Episcopus benedictionem in fine Missæ largiturus, si adsit Cardinalis non Legatus, seu Archiepiscopus suus, aut alius Superior, retrocedat paululum ad latus Epistolæ, quasi benedictionem ipse Superiori dandam remittens, Superior tamen ipse omnino illam Episcopo celebranti relinquat. Præsente autem Legato de Latere, convenire ait noster §, ut ipse Legatus benedictionem impertiat etiamsi Episcopus Celebrans sit Cardinalis. Ceterum cum Episcopus benedictionem daturus est, sumpta mitra in medio Altaris benedicit servatis ritibus jam alias explicatis, eo vero potissimum ritu servato, ut si Celebrans sit Archiepiscopus sine mitra benedictionem det, ob reverentiam Crucis, quam, ut non uno loco jam notavimus, præsentem ante se habebit. Id quod etiam in hoc cap. edicitur infra § LXXXI.

§ LXXX.

Et si indulgentia non fuit publicata post Sermonem, publicatur ibi tunc per Presbyterum assistentem in cornu Epistolæ versus populum : qua publicata, Episcopus, deposita mitra, dicit versus cornu Evangelii, *Dominus vobiscum*, summissa voce, et facto signo Crucis super Altari dicit *Initium sancti Evangelii secundum Joannem;* quod prosequitur sumpta mitra, et baculo, procedendo ad locum, ubi a principio accepit paramenta, associatus a Canonicis; ibique per eosdem Ministros exuitur sacris paramentis : Canonici vero deponunt sua paramenta ibidem in locis suis.

COMMENTARIUS.

I. Supervacanei plane fuerit laboris ritum publicandæ Indulgentiæ hoc loco iterum exponere, ut pote quem fuse jam explicuimus non uno in loco supra lib. I, præsertim vero cap. xxv. Ut alios ergo enarremus Ritus in hoc præsenti § præscriptos, publicata ait Indulgentia, ac deposita mitra, debere Episcopum dicere versus cornu Evangelii, *Dominus vobiscum*, voce summissa, et facto signo Crucis super Altari, dicere *Initium sancti Evangelii secundum Joannem*, illudque prosequi, « sumpta mitra, et baculo, » procedendo ad locum, ubi a principio accepit paramenta, etc. Verba illa, « sumpta mitra et « baculo, » adjuncta huic § sunt in novo hoc nostro Cæremoniali, jussu Benedicti XIII edito. Ceterum viget hodieque in Capella pontificia ritus, ut Celebrans ab Altari ad Sacrarium procedens recitando Evangelium, discooperto capite incedat, eumque etiam ritum servat, si Evangelium ipsum in Sacrario legit, ob reverentiam scilicet sacri Evangelii, de qua jam alibi fusius.

II. Circa recitationem Evangelii S. Joannis, id est, *In principio erat Verbum*, etc., legi illud primum præcepit S. Pius V, in novissima recognitione missalis, cum antea sine certa lege ex sola consuetudine a quibusdam dici, ab aliis omitti pro cujusque arbitrio soleret. Meminit ejus tamen ritus Durandus libro IV sui Rationalis, cap. xxiv, num. v, ubi ait, quod « quidam « volentes dicere post Missam Evangelium « S. Joannis, vel aliud, imprimunt primo si- « gnum Crucis super Altare, et postea in fronte. » Ante Constitutionem S. Pii V, constat ex Constitutionibus Patrum Societatis Jesu, eorum arbitrio fuisse relictum dicere ipsum S. Joannis Evangelium, vel aliud quod est de Beata Virgine, nempe, *Loquente Jesu*, etc. In plerisque missalibus tam editis quam manuscriptis, et tam Romanis quam aliarum Ecclesiarum, nihil de eo decernitur, sed dicta Oratione *Placeat tibi, sancta Trinitas*, etc., osculetur, inquiunt, Altare, et recedens dicat Canticum *Trium puerorum*. Ita sane missale Romanum a Paulo III recognitum, et Lugduni editum anno MDL.

III. Ex Rubrica missalis, parte II, tit. xII, num. I, quæ hodie pro lege habetur, Sacerdos post datam benedictionem, « circulum perfi-

« ciens, dicto *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum* « *spiritu tuo*, pollice dextero signans primum « signo Crucis Altare, seu librum in principio « Evangelii, deinde frontem, os et pectus, dicit, « *Initium sancti Evangelii secundum Joannem*, « vel *Sequentia sancti Evangelii*, ut dictum est « in Rubricis generalibus, et ℟. *Gloria tibi, Do-* « *mine*, junctis manibus legit Evangelium *In* « *principio*, vel aliud, ut convenit. Cum dicit « *Et verbum caro factum est*, genuflectit versus « cornu Evangelii, et surgens prosequitur, ut « prius, » etc. Sed hæc locum habent in cetero-rum Sacerdotum Missa, nam alias in Missa pontificali, Episcopus deposita quidem mitra dicit versus cornu Evangelii summissa voce, *Dominus vobiscum*, et facto signo Crucis super Altari, vel super libro seu tabella, ubi est Evangelium scriptum, itemque in fronte, ore et pectore, licet hoc non dicat § noster, dicit, *Initium sancti Evangelii secundum Joannem*, quod prosequitur sumpta mitra et baculo, procedendo ad locum, etc. Qui ritus etiam traditur a Crasso, lib. II, cap. III, ubi ait, Episcopum prosequi Evangelium, « per gradus laterales, non per « medios eundo ad faldistorium. » Plane fateor, me nescire, cur auferatur mitra Episcopo, quum Evangelium signat, deinde vero ei imponatur, quum illud recitat, quando lecturus Evangelium Dominicæ currentis in fine Missæ, nudo capite stat? Dices, quia est in Altari, sed depositio mitræ non quidem fit respectu Altaris, sed potius Evangelii; quare non improbarem, si in aliqua Ecclesia retineatur is ritus, ut Evangelium in fine Missæ, sive in Altari, sive incedendo recitetur, sit Celebrans sine mitra, ob reverentiam sancti Evangelii, quod, uti alias fuse ostendimus, debet recitari et audiri nudo capite.

IV. Ubi Episcopus prosequendo Evangelium, si scilicet sit illud S. Joannis, quod dici solet in fine Missæ, pervenit ad locum, ubi a principio accepit paramenta associatus a Canonicis, ibi ex præscripto nostri hujus §, per eosdem Ministros, ut initio, exuitur sacris paramentis; Canonici vero deponunt paramenta sua ibidem in locis suis. Ceterum si aliud Evangelium sit dicendum, tunc illud totum dicit in cornu Evangelii, eoque dicto, recedit, ut prius. Vide quid de ipso Evangelio ad finem Missæ dicendo, scripsimus nos in Opere nostro, *De codice sancti Evangelii, atque servatis in ejus lectione et usu vario ritibus.*

§ LXXXI.

Si Celebrans sit Archiepiscopus, dat benedictionem sine mitra versus ad suam Crucem, et deponit pallium super Altari, ac postea dicit, *Initium sancti Evangelii*, etc.

§ LXXXII.

Quod si in hujusmodi Missa esset facienda communio generalis, vel particularis aliquorum, observabuntur ea, quæ in cap. XXIX hujus libri II, § III, de Missa solemni in die Paschæ, Episcopo celebrante, dicuntur.

COMMENTARIUS.

Nihil profecto occurrit in Rubrica § nostri LXXXI, quod paucis absolvi non possit; ait, quod ubi Celebrans sit Archiepiscopus, dare benedictionem debet sine mitra versus ad suam Crucem, et pallium deponere super Altari, tum vero postea solito more, ac ritibus supra explicatis dicere, *Initium sancti Evangelii*, etc. Unum est, quod nos adnotemus, nempe, verba illa, *ac postea dicit*, etc., adjuncta fuisse huic § in novo Cæremoniali, ne quis scilicet putaret, recitationem illius Evangelii omitti, ubi Archiepiscopus celebraret, finirique illius Missam solemni ejus benedictione, et depositione pallii super Altari. Nihil præterea occurrit in postremo capitis hujus §; edicit solum, quod si in hujusmodi Missa pontificali solemni esset facienda communio ge-

neralis, vel particularis aliquorum, observanda eo casu sint, quæ infra cap. xxix, § iii, ejusdem hujus lib. II, dicentur, ubi scilicet enarratur ritus Missæ solemnis in die Paschæ Episcopo celebrante. Ibi itaque lector inveniet, et quid Rubrica ipsius § iii præscribit, et quæ nos ad eum illustrandum § afferemus.

CAP. IX.

MISSÆ SOLEMNI QUOMODO EPISCOPUS ASSISTAT.
CONVENIT UT SACRA INDUMENTA ADHIBEAT IN FESTIS SOLEMNIORIBUS PRO EADEM ASSISTENTIA.
DIACONI ASSISTENTES IN HABITU CANONICALI INSERVIRE DEBENT. — ORDO PRŒCEDENDI AD ECCLESIAM.
QUANDO EPISCOPUS ASSISTAT CUM CAPPA.
QUID SERVANDUM, SI MISSA CELEBRETUR PER ALIUM EPISCOPUM, SEU SUFFRAGANEUM.
THURIFICATIO QUA RATIONE FACIENDA.

§ I.

Quemadmodum superius de Vesperis solemnibus coram Episcopo celebrandis diximus, Episcopum pluviali, ac aliis paramentis ibidem expressis indutum convenienter interesse, et officium facere, sic etiam, cum ipsemet non erit celebraturus, sed Missæ per alium celebrandæ intererit, iisdem sacris indumentis vestitus esse poterit, eodemque modo, ordine, et loco ea sumere, prout ibidem demonstratum fuit.

§ II.

Quo casu debent ei assistere duo antiquiores Diaconi, sive ex Dignitatibus, sive, his deficientibus, ex Canonicis, et his deficientibus, juniores Presbyteri in eorum habitu canonicali, sed sine sacris paramentis.

§ III.

Ordo autem quoad accessum in Ecclesiam, deductionem et obviationem Canonicorum, ac reditum in fine, idem erit, prout supra in cap. xv, § i et xi, lib. I, declaratur.

COMMENTARIUS.

I. Explicuimus jam toto cap viii ritum solemnis Missæ pontificalis, quam proprius Episcopus in sua Cathedrali Ecclesia celebrat ipse per semetipsum. Agitur nunc in hoc capite de

Missa itidem solemni, cui Episcopus ipse assistit, alio illam Celebrante. Quemadmodum ergo superius, cap. I atque II, de Vesperis solemnibus coram proprio Episcopo celebrandis dictum est, Episcopum pluviali cum pectorali in conjunctura illius, ac aliis paramentis ibidem expressis, nempe amictu, alba, cingulo, cruce pectorali et stola e collo pendente indutum convenienter interesse, et officium facere; sic etiam cum ipsemet non erit celebraturus, sed Missæ per alium celebrandæ interesse, iisdem sacris indumentis vestitus esse poterit, eodemque modo, ordine et loco, ea sumere, ut ibidem dictum est; nempe, deposita cappa capiet sacra indumenta, in sede sua stans, ordine sumpta ex Altari ab Acolythis et Ministris juxta ritum citato cap. I, § IV, præscriptum hujus lib. II, ad quem se præsens § I remittit; eoque casu, ut inquit noster hic § II, debent ei duo antiquiores Diaconi, sive ex Dignitatibus, sive his deficientibus, ex Canonicis, et his deficientibus, juniores Presbyteri, in eorum habitu canonicali, sed sine paramentis assistere.

II. Quantum denique ad ordinem circa accessum Episcopi ad Ecclesiam, ejusque deductionem et obviationem Canonicorum, ac reditum in fine, cum ipsum ordinem eumdem esse debere præscribat noster § III, prout supra in cap. XV, § I et XI, lib. I, declaratur, ad ea loca nos lectorem remittimus, addentes hic Sacræ Rituum Congregationis Decretum in Aquilana XXII Januarii MDCCXXXV, ubi ad Dubium V edixit, Archidiaconum et Canonicos teneri capitulariter in habitu canonicali, recipere Episcopum a suo cubiculo, et associare ad Ecclesiam cathedralem, similique modo eumdem reducere, quando vult pontificaliter celebrare tam in solemnibus a Pontificali Romano præscriptis, quam in aliis solemnitatibus ex consuetudine vel devotione in Civitate introductis, vel occasione universalis Jubilei, vel alia rationabili causa Episcopo benevisa. Cautum est rursus ex eodem Decreto in Responsione ad Dubium VI, idem esse servandum, quando Episcopus ad eamdem Ecclesiam accedit cum cappa, vel ut assistat Missæ cantatæ, vel Vesperis, vel Processioni, vel ut Concionem audiat, vel alia de causa. Quamquam id genus decreta afferri quamplura possent, Episcopali dignitati alias consentanea, et a Clero eidem debita, mirum est Canonicos inveniri, qui eum honorem Episcopo suo exhibere detrectent, litesque frequenter non sine Fidelium scandalo excitent.

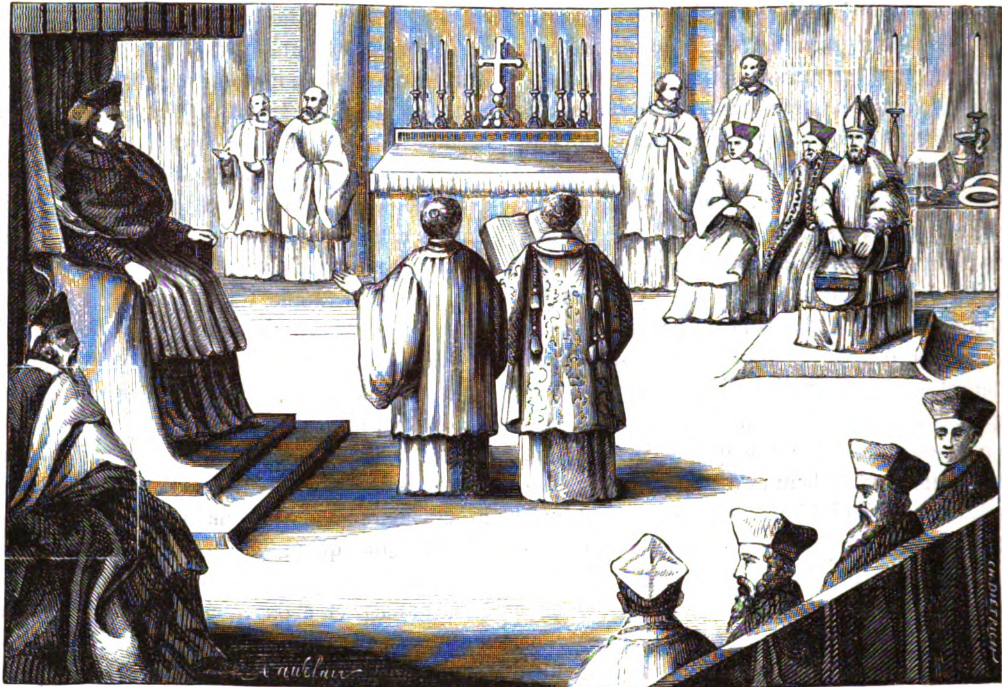
§ IV.

In solemnibus festivitatibus Episcopus erit semper cum pluviali. Poterit tamen, si magis placuerit, hujusmodi Missæ in Festis minus solemnibus cum sua cappa pontificali interesse, et tunc etiam debent ei assistere præfati duo Diaconi et Presbyter assistentes.

COMMENTARIUS.

Quænam sint solemniores Festivitates, jam supra explicatum est hoc eodem lib. II, cap. III, § XVI. In iis ergo ex præscripto præsentis hujus §, et ut etiam inter alios luculentius docet Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. II, sectione IX, cap. IV, num. I, Episcopus cum Vesperarum officio, vel solemnis Missæ celebrationi in propria Diœcesi interesse voluerit, a Canonicis associatus ad Ecclesiam procedit, ibique pluviali ac mitra indutus in solio coloris aliorum paramentorum ornato assistet : diebus minus solemnibus eodem ordine procedens non cum pluviali et mitra, sed cum cappa et bireto assistere poterit. Semper tamen hinc inde habebit duos Diaconos ex antiquioribus suo habitu canonicali indutos. Ita sane laudatus Castaldus consentanee ad Rubricam nostri hujus §, ex cujus etiam præscripto, non modo Episcopus duos tunc assistentes Diaconos, ex illis, quos superius præscripsit § noster II, sed Presbyterum quoque Assistentem habebit. Atque hic nota, postrema illa hujus § verba, « et tunc etiam debent ei assistere præfati duo Diaconi et Presbyter assistentes, » addita primum § nostro fuisse in

novo Cæremoniali Benedicti XIII auctoritate editi, non enim in aliis ante ipsum editis Cæremonialibus antiquioribus reperiuntur, uti illa consulenti patet.

§ V.

Quæ autem ab Episcopo agenda exercendave erunt in hujusmodi Missa, diverso modo statuuntur. Nam aut Missa celebrabitur per aliquem alium Episcopum, seu Suffraganeum, et tunc Episcopus proprius interesse debet cum cappa, et omnia deferre Episcopo celebranti, præter absolutionem et benedictionem post Sermonem, ac Indulgentiarum concessionem, quæ omnino ab ipso proprio Episcopo peragenda sunt.

§ VI.

Cetera in Missa occurrentia, ut benedictionem incensi et aquæ, benedictionem Diaconi ante Evangelium, deosculationem manus, quæ fit ab eodem Diacono et Subdiacono, benedictionem in fine Missæ, et similia relinquit Episcopo celebranti, qui in benedictione solemni in fine Missæ, vertens se versus Episcopum, quasi veniam petit, et ipse nutu annuet. Circuli tamen Canonicorum fient ante ipsum Episcopum proprium, quamvis cappa indutum.

COMMENTARIUS.

I. Enarrat nostrum v et vi § laudatus superius Andreas Castaldus lib. II, sectione ix, cap. iv, num. xvii : « Si Missa, » inquit, « coram Epi« scopo loci ab alio Episcopo non suffraganeo

« celebretur, tunc non decet Episcopum loci « pluviali et mitra indutum assistere, sed cum « cappa, et omnia debet deferre Episcopo cele- « branti præter absolutionem, et benedictionem « post Sermonem, atque concessionem Indul- « gentiarum, quæ omnia a proprio Episcopo « peragenda sunt, ad quem debent Canonici ad « circulum accedere. Episcopus vero celebrans « daturus in fine Missæ benedictionem solem- « nem, vertet se inclinans versus Episcopum « loci, quasi veniam petens, et ille annuet. » Hæc Castaldus, qui tamen in eo labitur, cum inquit, servanda hæc esse, « si Missa coram Epi- « scopo loci ab alio Episcopo non Suffraganeo « celebretur; » cum alias ex nostro § v nulla fiat distinctio inter Episcopum non Suffraga- neum et Suffraganeum; eodem enim modo se geret Episcopus loci, sive Suffraganeus, sive non Suffraganeus Episcopus coram ipso celebret; cui etiam ex præscripto nostri § vi, proprius ipse loci Antistes, « cetera in Missa occurrentia, ut « benedictionem incensi et aquæ benedictionem « Diaconi ante Evangelium, deosculationem « manus, quæ fit ab eodem Diacono et Subdia- « cono, benedictionem in fine Missæ, et similia « relinquit; » eo tamen servato ritu a celebrante Episcopo, sive Suffraganeus sit sive alius quis- piam, ut in benedictione solemni, quæ in fine Missæ datur, vertat se versus Episcopum loci, quasi veniam ab eo petens, cui tamen ipse actu annuat, ut scilicet benedictionem solemnem po- pulo non suo impertiri valeat juxta regulam jam etiam a nobis alias explicatam.

II. Audiamus nunc vero Crassum, lib. II *De cæremoniis Cardinalium, et Episcoporum, in eorum Diœcesibus*, cap. XIV, ubi postquam fuse egit de Missa et Vesperis per Prælatum pontifi- caliter celebrandis coram Cardinali, et de disci- plina ac delationibus celebrantis Prælati adver- sus Cardinalem Episcopum scilicet loci, ita demum concludit : « Secus autem fiet, si Epi- « scopus Bononiensis non esset Cardinalis, nam « tunc alius Episcopus, vel etiam Suffraganeus « celebrans præsente Episcopo Bononiensi non « Cardinali, habebit omnes prærogativas hono- « ris, de licentia, et consensu tamen Ordinarii « id expresse concedentis ab initio semel, et si- « mul omnia. » Hæc ille, in quibus duo præser- tim adnotanda sunt. Primum est, non omnes prærogativas honoris relinqui Episcopo extero celebranti, nam, uti ait noster § v, absolutio, et benedictio post Sermonem, ac Indulgentiarum concessio, « omnino ab ipso proprio Episcopo « peragendæ sunt; » et, uti habetur in § vi, cir- culi quoque Canonicorum ante ipsum Episco- pum proprium fieri debent, tametsi hic cum cappa intersit, et Episcopus celebrans non sit Suffraganeus. Alterum est, quod licet initio Epi- scopus loci extraneo Episcopo etiam non Suffra- ganeo facultatem concesserit, ut possit coram ipso pontificali ac solemni ritu Missam cele- brare, adhuc opus est, ut ipse Celebrans daturus benedictionem solemnem in fine Missæ, vertat se versus Episcopum loci præsentem, quasi ve- niam ab eodem petens benedicendi populo, cui ille nutu annuat.

§ VII.

Sed si Episcopus proprius forte vellet esse paratus in hujusmodi Missa ab alio Episcopo celebrata, quod non convenit, nisi Celebrans sit Suffraganeus, vel alias subditus Episcopo, deberet omnia prædicta ipse facere.

COMMENTARIUS.

I. Postquam supra actum est de iis, quæ ser- vanda sunt, ubi extraneus Episcopus, vel Suffra- ganeus solemniter Missam celebret præsente, et consentiente scilicet Episcopo loci cappa induto, ait hic noster §, quod si Episcopus proprius forte vellet esse paratus pluviali scilicet, et mi- tra, atque hujusmodi Missæ ab alio Episcopo celebratæ assistere, quod tamen non convenit, nisi Celebrans sit Suffraganeus, vel alias subdi- tus Episcopo, deberet omnia prædicta ipse fa- cere, non modo scilicet absolutionem, et bene- dictionem post Sermonem, ac Indulgentias elargiri, verum prærogativas ceteras omnes ha- bere, notatas supra in § vi. Notanda autem sunt

ea verba nostri hujus §, quibus dicitur non convenire, ut Episcopus paratus assistat Missæ quæ ab alio Episcopo celebratur, « nisi Celebrans sit « Suffraganeus, vel alias subditus Episcopo; » quia scilicet vetus est Ecclesiæ disciplina, Metropolitam, patrem, magistrum ac judicem esse Episcoporum suorum, qui scilicet illius subditi vel Suffraganei sunt; ideoque non mirum, si celebrante Suffraganeo, vel alias subdito, Metropolita ejus assistens Missæ in Ecclesia præsertim propria, pluviali et mitra indutus assistat, omnesque ipse prærogativas habeat.

II. Jam non opus est hoc loco referre, quanta olim esset subjectio Suffraganeorum Episcoporum erga suos Metropolitas. Late de ea quidem re egit Thomassinus in sua vetere ac nova Ecclesiæ disciplina. Certe, ut alia omittam veterum Pontificum decreta, Innocentius III, ad Suffraganeos Arelatensis Metropolitæ lib. I, Epistola CDLXVI, scribens, ipsum Suffraganeorum Prælatum vocat, eisque mandat, ut ipsi Metropolitæ, « tanquam Patri et Episcopo animarum suarum « devote studeant, et humiliter obedire. » Idem quoque Pontifex lib. II, Epistola CLIX, ad Suffraganeos Acheruntini Metropolitæ scribens, eisdem præcipit, ut erga Archiepiscopum ipsum Acheruntinum, « sicut Patrem et Pastorem, pium « gerant devotionis respectum. » Scio equidem, jam ex œcumenica Synodo Tridentina in multis limitatam fuisse Metropolitarum supra Suffraganeos suos potestatem, sed tenenda est Regula nostri hujus §, quo permittitur Episcopo loci paratum assistere in Missa, quam in ipsius Ecclesia Suffraganeus, vel alias Subditus, eo consentiente celebraret, omnibusque ipsum prærogativis gaudere notatis supra § V et VI. Atque his non modo varii auctores concinunt, sed varia Sacræ Rituum Congregationis decreta.

§ VIII.

Si vero Episcopus intererit Missæ celebratæ per aliquem inferiorem Episcopo, sive cum pluviali et mitra, sive cum cappa, omnes præeminentiæ, honores et actus præfati conveniunt ipsi soli Episcopo, excepto quoad thurificationem; quia quando non est paratus, ut supra, non debet thurificari, nisi post thurificationem Oblatorum tantum.

§ IX.

An autem, quomodo, et a quibus Episcopo non celebranti fiat assistentia, tam Presbyteralis, quam Diaconalis, suis locis explicatum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Explicatis hucusque ritibus, qui servari debent, ubi præsente Episcopo loci exterus aliquis Episcopus, vel Suffraganeus Missarum solemnia celebraret; enarratur nunc in § VIII ritus servandus, si Episcopus scilicet proprius intererit Missæ celebratæ per aliquem Sacerdotem Episcopo inferiorem, et edicitur paucis verbis, quod sive ipse Episcopus loci cum pluviali et mitra, sive cum cappa assistat, omnes præeminentiæ, honores, et actus præfati conveniunt ipsi soli Episcopo, excepto quoad thurificationem, quia scilicet quando non est paratus cum pluviali et mitra, non debet thurificari nisi post thurificationem Oblatorum tantum, ut alias dictum est; et tunc Celebrans non incensatur initio Missæ, nec post Evangelium, ut notat Bauldryus, parte V, ubi enarrat cap. IX, lib. II Cæremonialis, articulo I, num. VI.

[Sed hæc ultima assertio reformatione indiget. Celebrans enim semper thurificatur initio Missæ, ut habes ex nostro Cæremoniali lib. I, cap. XXIII, § XIII; post Evangelium autem thurificatur quando Episcopus non est paratus pluviali, ex decreto S. R. C. mox allegando.]

II. Quoniam vero sæpe accidit, ut Episcopus in diversis Ecclesiis suæ Diœcesis assistat ad Missas solemnes sive paratus, sive non, et Cæremoniale nostrum Episcoporum nihil fere de Cæ-

remoniis tunc servandis præscribat, abs re non erit, si aliqua hoc loco subjiciamus, quæ in hujusmodi Missis agenda sunt. Ne quis autem putet me hominem nullius auctoritatis velle ritus præscribere, nihil profecto de meo afferam, sed ea tradam, quæ sparsim docent tum nostrum Cæremoniale, tum Cæremoniale pontificiæ Capellæ, Paris de Crassis, Castaldus, Bauldryus, aliique probati scriptores, qui de ipsa Missa scripserunt, quæ in diversis Ecclesiis celebratur coram Episcopo in sua Diœcesi, aliis a Cathedrali.

III. Ergo, uti post alios docet Bauldryus loco citato, articulo II, antequam ad Ecclesiam accedat Episcopus, paretur ei ante Altare faldistorium, ad quod cum accesserit, factis ei debitis honoribus in accessu et obviatione, ut suo loco diximus, cui dignior ad portam Ecclesiæ offert Aspersorium, etc., genuflexus orat, et interim Celebrans, qui eum expectat in cornu Epistolæ, facta ei reverentia, descendit in planum per partem lateralem Epistolæ, et cum Ministris eum sequentibus, accedit ad sinistram Episcopi nudo capite, sed paulo post eum.

[Sed sicut supra notavimus, p. 29, Episcopus, juxta textum reformatum hujusce nostri Cæremonialis, accedit ad Ecclesiam cappa vestitus, et paramenta sacra in sua sede accipit.]

IV. Surgente autem Episcopo, removetur faldistorium, et sine mitra incipit : *In nomine Patris*, etc., se signans, et peragit ea, quæ sunt Celebrantis propria, ac si ipse esset Missam celebraturus, faciens Confessionem usque ad *Indulgentiam* inclusive, cui ipse Celebrans respondet cum Ministris sacris, interim genuflexis post ipsum Celebrantem, quia forte non sunt Canonici, nam alias non genuflecterent.

V. Dicto per Episcopum *Indulgentiam*, *absolutionem*, etc., Celebrans paululum se retrahit, cedens locum Episcopo, qui de medio Altaris recedit versus sedem, ubi cum suis Assistentibus perficit reliqua usque ad *Aufer a nobis*, etc., exclusive, ex Cæremoniali Papæ, lib. II, cap. II; tum ascendit ad sedem, caudam cappæ sibi trahens, ob reverentiam Missæ jam inchoatæ; vel si utitur mitra, eam capit, antequam ascendat ad sedem, quæ regulariter est parata ad cornu Evangelii, vel in alio loco, prout commodius erit.

VI. Tum Celebrans accedit ad medium plani, et medius inter Ministros sacros tunc stantes, prosequitur reliqua de more; deinde ascendit ad Altare, quod osculatur ad ea scilicet verba : *Quorum Reliquiæ hic sunt*. Deinde Diaconus, et Thuriferarius, comite Cæremoniario, accedunt ad Episcopum sedentem cum mitra, qui, Diacono ministrante naviculam, et Thuriferario genuflexo thuribulum, imponit thus cum benedictione in thuribulum; Diaconus autem offerens cochlear, dicit : *Benedicite*, *Pater Reverendissime*, vel, si sit Cardinalis, dicit : *Eminentissime*. Imposito et benedicto thure, recedunt cum debitis reverentiis ad Altare, ubi Celebrans, sumpto thuribulo cum osculis solitis, illud thurificat, et postea Diaconus illum incensat duplici ductu, et post eum Episcopum, si sit paratus, ut supra, alias non; et tunc nullus initio Missæ thurificatur, sed Cardinalis semper incensatur, nisi etiam sint plures Cardinales, quia tunc nullus.

VII. Si Episcopus habeat Presbyterum assistentem, qui ex suis Canonicis, Diaconus non accedit ad Episcopum pro imponendo thure, sed sufficit Thuriferarius cum Cæremoniario; et tunc Episcopum idem Presbyter incensat, si est paratus Episcopus. Si tamen adsit Legatus a Latere, videtur incensandus ob ejus dignitatem; quod tamen relinquitur definiendum Superioribus.

[Innuere videtur auctor noster Cardinalem vel saltem Legatum missæ assistentem debere incensari ante introitum, etiamsi non sit paratus. Sed obstat Cæremoniale lib. I, cap. XXIII, § XIII : « Nullus vero neque Legatus, neque « Cardinalis, neque Episcopus, si non sunt mi« trati, incensatur in Missa, nisi semel, scilicet « post oblata. »]

VIII. Dum Celebrans incipit Introitum, Episcopus eum legit ex libro allato per Ministrum de eo servientem, cum eo, qui servit de candela, si velit Episcopus. Idem faciet ad Graduale, et Symbolum, et Offertorium, et Communionem : reliqua fiunt de more usque ad Epistolam, et antequam Subdiaconus eam cantet, genuflectit Altari et Episcopo, nisi sit Canonicus; eaque finita, ipse Subdiaconus accedit cum debitis reverentiis ad Episcopum, ubi manum ejus super librum positam, osculatur, et ab eo benedicitur, et facta ei debita genuflexione, vel inclinatione, si est Canonicus, recedit.

IX. Cum inchoatur in choro Versus Gradualis,

aut citius, prout videbitur, post reditum Subdiaconi, Diaconus defert librum Evangeliorum ad Altare cum debitis reverentiis, etiam Episcopo; et inde comite Cæremoniario accedit Episcopum, ubi genuflexus vel inclinatus osculatur manum ejus; tum, facta debita reverentia, redit ad Altare, ubi genuflexus in infimo gradu, dicit: *Munda car meum*, etc. Tum surgens capit librum, et facta genuflexione, accedit ad partem Epistolæ, ubi expectat tempus eundi ad Evangelium. Interim Thuriferarius accedit ad Episcopum cum Cæremoniario, ubi Episcopus ponit de more thus in thuribulum, ministrante Presbytero assistente naviculam, si adsit, alias tantum Cæremoniario. Tum cum debita reverentia redit ad Diaconum, qui suo tempore cum aliis Ministris procedit ad Episcopum, a quo et benedictionem sumit de more, et deinde Evangelium decantat eo loco, et modo, et conversus ut supra, sive ad parietem, sive ad aquilonem.

X. Si non sit Presbyter assistens, ipse Diaconus, posito libro super Altare, offert prius Episcopo thus benedicendum, cum debitis reverentiis, et osculis; quo facto, dicit : *Munda cor meum*, etc., accipit librum, et cum aliis Ministris accedit ad Episcopum, a quo benedictionem accipit, et Evangelium decantat, conversus ad parietem Altaris, vel alio modo, ut supra diximus; sed ita tamen, ut nec Altari nec Episcopo terga vertat.

XI. Cantato Evangelio, Ceroferarii genuflectunt Episcopo; defertur liber osculandus a Subdiacono ad Episcopum, sine ulla reverentia, nisi post osculum libri, quo clauso, et non prius, vel se inclinat, vel genuflectit : nec incensatur Episcopus, nisi sit paratus ut supra, neque etiam Celebrans; et tunc Celebrans non incipit *Credo*, nec *Dominus vobiscum*, nisi post osculum libri, aut Episcopi ipsius incensationem, si facienda sit.

[Sed attende sequens decretum : « An quando « Episcopus assistit cum cappa Missæ solemni, « debeat Celebrans incensari finito Evangelio et « non Episcopus, ut ait Cæremoniale Episcopo- « rum : An vero debeat ista incensatio tunc « omitti etiam Celebranti, ut Gavantus dicit? — « Et S. C. respondit : Celebrans debet thurifi- « cari, non vero Episcopus cum cappa. » IV Augusti MDCLXIII, in una Dalmatiarum.]

XII. Postquam Diaconus imposuerit vinum in calicem, Subdiaconus in cornu Epistolæ (non enim est necesse, ut accedat ad sedem Episcopi) elevat ampullam aquæ coram Episcopo, dicens : *Binedicite, Pater Reverentissime* vel *Eminentissime*, caput profunde inclinans, uti in Capella Sanctissimi; sed si non sit Canonicus, ei genuflectit, dum hæc dicit, ex Crasso, lib. II, cap. XXXI.

[« An Episcopus assistens Missæ solemni, dum « Subdiaconus ei porrigit ampullam aquæ, de- « beat omnino recitare Orationem — *Deus qui* « *humanæ substantiæ* — vel satis sit ut efformet « signum Crucis super oblatam ampullam? — « Et S. C. respondit : Dicendam esse Oratio- « nem. » XI Septembris MDCCCLVII ad IX, in Angelopolitana.]

XIII. Subdiaconus, postquam patenam a Diacono de more accepit, descendit in planum, debitam faciens reverentiam Altari et Episcopo, statque ibi in ea distantia, ut faldistorium Episcopi possit collocari ante eum, ita ut sit post Episcopum ad elevationem Sanctissimi Sacramenti, quod decet, uti ex Cæremoniali Papæ lib. II, cap. II, et alibi constat.

XIV. Paulo ante incensationem Oblatorum, Diaconus cum Thuriferario et Cæremoniario, si non adsit Presbyter assistens, accedunt ad Episcopum, ut supra, eique ministrant naviculam et thuribulum. Tum imposito thure cum benedictione ab Episcopo dicente *Per intercessionem*, etc., redeunt ad Celebrantem, qui thurificat Oblata et Altare; ipse postea incensatur duplici ductu a Diacono, et Presbyter assistens, si adsit, thurificat Episcopum triplici ductu, qui caput detegit, et eo deficiente, incensatur ab ipso Diacono, qui prius genuflectit, et post, accepta benedictione ab Episcopo; prosequitur incensationem de more, stantibus omnibus de choro, et aliis, dum Episcopus stans, et nudo capite thurificatur.

XV. Ad Elevationem Episcopus genuflectit in loco suo super cussinum ad id paratum, vel decentius, paulo ante elevationem paratur ei faldistorium suum in plano, ad quod cum mitra descendit, adjutus a Capellanis suis : ibique genuflectit, habens post se Subdiaconum genuflexum medium inter Acolythos funalia deferentes, nisi ipsi sint genuflexi a lateribus Altaris, vertentes faciem ad se invicem, quod videtur decentius, ne Acolythi videantur ei quasi colla-

terales; et hi statim facta elevatione discedunt, et funalia extinguunt, nisi facienda sit Communio, quia tunc remanet ad Altare, uti alias dictum est.

XVI. Facta elevatione, surgunt, et Episcopus stans sumpta post genuflexionem mitra, redit ad sedem suam, ubi deposita mitra, modo ea utatur, stat nudo capite, et aufertur faldistorium de medio Altaris. Celebrans reliqua peragit usque ad *Agnus Dei* inclusive, ut in missali.

XVII. Subdiaconus, sumpta pace, dat eam Episcopo, nisi sit Presbyter assistens; cui post datam pacem genuflectit tantum, et eam dat postea in choro, ut alias diximus. Si cum Episcopo proprio alii sint Prælati minores, dabit eam Minister primo stanti in sua sede, et hic aliis eam dabit; et si sint scamna, in quibus sint multi Prælati, eam dabit primo cujusque scamni. Si sit Presbyter assistens, Subdiaconus accipit ab eodem assistente pacem, et eam in choro distribuit; tum eam dat Diacono, qui eamdem dat Cæremoniario dandam aliis, ex Decreto Sacræ Congregationis Rituum XVI Maii MDCLXVIII.

XVIII. Dicto *Placeat* a Celebrante, et facta reverentia in medio Altaris, retrahit se ad cornu Epistolæ, et descendit ad secundum gradum, ad cujus sinistram stat Diaconus, et Subdiaconus a sinistris hujus; et dum Episcopus benedicit, Celebrans solus se inclinat, nisi Ministri sacri et Clerici de choro sint Canonici, quia tunc tantum se profunde inclinant, et etiam se signant. Tum Celebrans et Ministri accedunt cum debitis reverentiis ad cornu Evangelii, et ibi Celebrans de more legit Evangelium.

XIX. Si Episcopus remittat ad Celebrantem, ut det ipse benedictionem, tunc dicto *Omnipotens Deus*, ad Prælatum se convertit, et inclinat, et prosequitur, *Pater et Filius*, etc., benedicens tantum Assistentes, qui non sunt ad partem Episcopi. Sed decentius est, ut semper Episcopus benedicat.

XX. Finito Evangelio, Celebrans vertit se ad Episcopum, ad quem se profunde inclinat, et omnes alii, ibique expectant, quousque Episcopus recesserit. Interim Minister de faldistorio defert illud ad Altare, ut ibi Episcopus oret, qui facta Oratione genuflexus, surget, et facta iterum profunda reverentia, vel genuflexione, si sit tabernaculum sanctissimi Sacramenti, recedet comitatus a Clericis de Ecclesia. Interim Celebrans et Ministri accedunt ad medium Altaris, descendunt, et facta iterum reverentia, sumptisque biretis, in Sacristiam redibunt.

XXI. Quod ad reverentias exhibendas Episcopo spectat, Celebrans tantum se ei profunde inclinat, reliqui vero, etiam Diaconus et Subdiaconus, si non sint Canonici, genuflectunt ei in accessu et recessu; unde Diaconus Episcopum thurificaturus genuflectit ante, et post, et quando accedit pro benedicendo incenso, et quando alias notatur; genuflexiones enim istæ præcipiuntur jam variis locis nostri hujus Cæremonialis Episcoporum.

XXII. Hi actus reverentiales exhibendi sunt Cardinali ubique gentium, et præcipue in Ecclesia sua Titulari Urbis, et etiam Archiepiscopo in tota sua Provincia. Item hi actus reverentiales, seu genuflexiones, videntur exhibendi Episcopo a Canonicis Collegiatæ Ecclesiæ, nisi alia sit consuetudo, ex Decreto Sacræ Congregationis Rituum, et etiam a regularibus.

XXIII. Si Episcopus præsens sit Missæ, quæ celebratur pro defunctis, vel diebus jejuniorum, exceptis Feria V in Cœna Domini, Sabbato Paschæ, et Pentecostes, et Vigilia Nativitatis Domini, et quatuor Temporum Pentecostes, et in Feriis Adventus; dum cantatur ultimum *Kyrie eleison*, in Missa, per Ministrum defertur faldistorium ante medium Altaris, cum pulvinis duobus, ut in eo genuflectat Episcopus, accedens ad illud, dum chorus respondet, *Et cum spiritu tuo*, ante Orationem, et dictis Orationibus, illud reportat ad locum suum.

XXIV. Quando dicendi sunt Versus, *Adjuva nos, Deus*, etc., in Quadragesima, vel aliquando, *Veni, sancte Spiritus, reple*, etc., illud defertur ad medium Altaris, eoque dicto, reportatur ad locum suum. Item cum dicitur Præfatio, semper, et in qualibet Missa, etiam de Festis, eodem modo defertur, et ibi relinquitur usque ad *Pax Domini*, et tunc aufertur. In Festis tamen, et aliis diebus supradictis, aufertur statim post utramque elevationem, quia tunc Episcopus stare debet ad sedem suam. Item iterum etiam defertur paulo ante Orationes post Communionem, quia Episcopus ad Orationes genuflectit, quibus dictis, redit ad sedem suam, sed ibi relinquitur faldistorium, ut ibi demum Episcopus genuflectat post finem Missæ.

XXV. Hæc supra dicta hoc capite præcipue intelliguntur, quando Episcopus adest Missæ in Ecclesia, vel Collegiali, vel Parochiali, vel Conventuali, non vero in Cathedrali, quia quando interest in hac, habet Presbyterum assistentem, de quo satis diximus suo capite, et duos Assistentes Diaconos, ut etiam suo loco diximus, qui omnes a sua parte exercent sua munia.

XXVI. In aliis vero Ecclesiis regulariter tales non habet Assistentes, nisi sint cum eo Canonici suæ Cathedralis Ecclesiæ, vel nisi ipse velit uti aliorum Clericorum assistentia; qui tamen biretum ei non auferent, quia ipse sibi illud auferre debet. In his etiam Ecclesiis non fiunt Circuli ante Episcopum, sed tantum in sua Cathedrali, nisi forte eum Canonici comitentur, ut quando vadit processionaliter ad Ecclesiam aliquam in Civitate. Potest etiam in prædictis Ecclesiis legere Introitum, et alia, quæ diximus supra, si velit; sed non præsente majori se.

XXVII. Si facienda sit Processio, Episcopus procedit post omnes Clericos cum cappa; aut si dicenda sit Hora aliqua ante Missam, finita Processione, vel Hora prædicta, Episcopus accedit ad Altare, ubi incipit Missam, et facit Confessionem, et reliqua, ut supra.

XXVIII. Si post Missam dicenda sit aliqua Hora, non omnes Clerici comitantur Episcopum redeuntem, nam aliqui remanere debent, qui cantent prædictam Horam; vel si omnes eum comitantur, omnes postea redeunt dicturi Horam debitam.

XXIX. Si celebretur Missa solemnis coram aliis Episcopis extraneis, pauciores illis debentur honores; non enim faciunt Confessionem, nec benedicunt incensum, nec osculantur librum Evangeliorum; denique ita agenda fere sunt omnia, ac si non essent præsentes, nisi quia incensantur ante Canonicos, et alios, triplici ductu; et tunc Celebrans etiam triplici ductu, vel saltem duplici. Ante Missam Celebrans eos salutat nudo capite, et benedicit populum undique, ac si non essent præsentes. Post Missam etiam eos iterum salutat. Defertur eis pax ante omnes alios.

XXX. Si sit Cardinalis, honores ei adhibendi sunt, qui Episcopo proprio, et inclinationes profundiores ei fieri debent. Incensatur ante Introitum Missæ, et post Evangelium.

XXXI. Faldistorium ei defertur ante elevationem : in fine Missæ Celebrans non benedicit, nisi Cardinalis det illi licentiam benedicendi, et tunc benedicit, ut supra, præsente Episcopo; si tamen Cardinalis est tantum Diaconus, Celebrans quicumque dat benedictionem.

[Cardinales Diaconi in Ecclesiis suis titularibus solemniter populo benedicunt; non celebrante tamen Episcopo, juxta decretum in Romana xv Septembris MDCLXVIII.]

XXXII. Dicto ultimo Evangelio, Celebrans se convertit ad Prælatum extraneum, et se inclinans eum salutat descendentem; quo facto ipse etiam redit in Sacristiam : ipsis autem Prælatis extraneis nunquam fit genuflexio, nisi ipsi celebrent.

[Juxta decretum recens in Molinen. ad xxiv, xii Septembris MDCCCLVII, Prælatis extraneis non fit genuflexio, etiam si celebrent.]

XXXIII. Quoad Principes Laicos, fit etiam reverentia cum inclinatione : Principes summi triplici ductu thurificantur, et Celebrans etiam triplici ante eos. Alii minores Principes, sicut diximus capite de Thurificatione, thurificantur, vel servetur laudabilis consuetudo, ut pax conservetur inter Clericos et Laicos.

XXXIV. Quod ad Pacem spectat, Subdiaconus, sumpta Pace a Diacono per osculum, et osculato ab eodem Pacis instrumento, accedit ad Principem, seu Principissam, eique offert prædictum instrumentum osculandum, exterso prius sericeo velo coloris convenientis instrumento illius manubrio appenso, ut alias, dicens : *Pax tecum*. Deinde Pacem dat in choro. Aliis Principe inferioribus Pacem dabit Cæremoniarius cum dicto instrumento a Diacono prius osculato.

XXXV. Notandum obiter, quod in Ecclesiis Regularium, Abbates Commendatarii non debeant osculari librum Evangeliorum in fine Evangelii, etiam in Monasteriis, quæ dantur illis in Commendam, de jure, ex Sacra Congregatione Rituum, ut jam alias diximus supra, nec incensari ullo modo a fortiori, cum Episcopus non paratus non debeat incensari eo loco, nec initio Missæ, sed tantum post Oblata triplici ductu, post Celebrantem, qui etiam triplici ductu thurificatur ante quoscumque præsentes Commendatarios, nisi adsit Episcopus proprius, quia duplici ductu tantum tunc debet thurificari.

XXXVI. Similiter incensum benedicere non

debent, nec dare benedictionem, nec deferre paramenta pontificalia, nec uti mitra, nec baculo, contra quosdam, qui sine mitra baculum pastoralem abusive deferunt, vel deferre faciunt ante se ad Vesperas et Missam; nam hæc jurisdictionis sunt insignia, quam non habent, nisi ex dispensatione apostolica; quia baculus et mitra sunt correlativa, præsertim in Monasteriis, in quibus Abbates Regulares et Benedicti habent usum mitræ et baculi. Ideoque etiam ab usu mozzettæ abstinere debent, sicut Episcopi in Curia Romana ab ea abstinent, propter reverentiam Summi Pontificis, nisi sint Regulares. Possunt tamen Abbates prædicti Commendatarii in suis Ecclesiis tantum, si sint benedicti, ex dispensatione Apostolica benedicere, pontificalia exercere, et uti mitra et baculo.

XXXVII. Dicta hucusque licet peculiari capite in nostro Cæremoniali non sint expressa, sunt tamen illi in omnibus conformia, ex eoque colligi possunt; ut omittam varia sacræ Rituum Congregationis Decreta, ac probatas Scriptorum liturgicorum sententias, quibus ea nituntur, quæ ex memorato Bauldryo descripsimus in hoc Commentario, quem judicio Superiorum subjicimus.

CAP. X.

VESPERIS DEFUNCTORUM IN EORUM GENERALI COMMEMORATIONE EPISCOPUS ASSISTIT CUM CAPPA LANEA PONTIFICALI.
QUO RITU EPISCOPUS IN IISDEM VESPERIS ET IN MATUTINIS OFFICIUM FACIAT.
QUÆ SERVANDA AD LAUDES ET AD CANTICUM *BENEDICTUS*.
ORDO CELEBRANDI VESPERAS ET MATUTINUM DEFUNCTORUM ALIIS TEMPORIBUS.

§ I.

Quia in Officiis defunctorum diversæ ab aliis Cæremoniæ in multis observantur, ideo de eis est subjungendum, et primo de Vesperis et Matutinis, quæ celebrantur quotannis pro Commemoratione et suffragiis omnium fidelium defunctorum immediate post secundas Vesperas Festivitatis Omnium Sanctorum, quæ simul et junctim in multis Ecclesiis recitari solent; hoc est, statim post Vesperas Omnium Sanctorum, Vesperæ et Matutinæ defunctorum, ad hoc, ut populi commodius et frequentius illis interesse possint, et tunc si Episcopus ipsemet erit in crastinum celebraturus Missam solemnem pro defunctis, debebit etiam in his Vesperis et Matutinis Officium facere, et quidem hoc pacto.

COMMENTARIUS.

I. Si veterem Ecclesiæ disciplinam spectemus, et antiquorum Patrum scripta volvamus, perspectum profecto habemus duplex genus precationum, Sacrorumque pro mortuis, quæ vel primis Christi sæculis in usu fuerunt. Primum scilicet pro singulis, seu pro aliquo sigillatim. Alterum vero pro omnibus simul, qui scilicet præcesserunt cum signo Fidei, et dormiunt in somno pacis. Quantum ad primum genus, testem in primis ejus antiquissimi ritus habemus Tertullianum, qui in libro *De exhortatione Castitatis*, cap. XI, dum virum alteram uxorem ducentem exagitat, et Sacrificii pro utraque post mortem faciendi meminit : « Stabis ergo ad « Deum, » inquit, « cum tot uxoribus, quot illas « ratione commemoras, et offeres pro duabus,

« et commemorabis illas duas per Sacerdotem « de monogamia. »

II. Tertulliano adjungimus S. Cyprianum, qui in Epistola LXVI ad Clerum et Plebem Furnis consistentem, de ea veteri disciplina luculentissimum nobis exhibet testimonium, cum Victori cuidam, qui Presbyterum liberorum tutorem testamento instituerat, quanquam mortuo, interdixit communione Ecclesiæ, edixitque, ne qua ejus oblatio in Sacrificio offerretur, vel nomen adhiberetur, quod Sacrum faciendum non esset pro requie illius, qui Sacerdotes ab Altari abduceret : « Quod Episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter providentes censuerunt, ne quis Frater excedens, ad « tutelam, vel curam Clericum nominaret, ac si « quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud Altare Dei meretur nominari in « Sacerdotum prece, qui ab Altari Sacerdotes et « Ministros voluit avocare. » Et mox : « Et ideo « Victor, cum contra formam nuper in Concilio « a Sacerdotibus datam Geminium Faustinum « Presbyterum ausus sit tutorem constituere, « non est, quod pro dormitione ejus apud vos « fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus « in Ecclesia frequentetur. » Ubi nota I. jam olim consuevisse defuncti nomen proferri in Missa; II. non solum Missam oblatam olim pro mortuo, sed etiam et alias preces fusas fuisse pro ipso ad Deum.

III. Patrum loca, et veterum exempla in confirmationem ejus disciplinæ innumera pene afferri possent, quæ tamen recensent passim Theologi, ubi contra hæreticos Purgatorium propugnant. Celeberrimum est, quod memoriæ prodidit S. Augustinus lib. IX *Confessionum*, cap. ultimo, ubi ait, optimam ejus matrem S. Monicam, dum ageret animam, optasse in Sacrificiis nominari : « Tantummodo memoriam sui « ad Altare tuum fieri desideravit. » Et paulo post : « Inspira, Domine, famulis tuis, ut quot« quot hæc legerint, meminerint ad Altare tuum « Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam « ejus conjuge. » Docet et illud quoque Augustinus, quod jam alias ceteri Patres tradidere, prodesse mortuis precationes, Sacra et eleemosynas. Sic enim ait tum alibi, tum vero in Enchiridio, cap. CIX : « Neque negandum est de« functorum animas pietate suorum viventium « relevari, cum pro illis Sacrificium Mediatoris « offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. »

IV. Quantum ad alterum genus precationum Sacrorumque pro mortuis, quod priscis etiam Patribus perspectum fuit, profecto illud est, cum omnes universe mortui commemorantur ab Ecclesia, rationem habente eorum maxime, quibus nulli sunt propinqui, vel necessarii, qui eis studeant. Ita Augustinus ipse in libro, *De cura pro mortuis*, cap. IV : « Non sunt prætermit« tendæ, » inquit, « supplicationes pro spiriti« bus mortuorum, quas faciendas pro omnibus « in Christiana et Catholica societate defunctis, « etiam tacitis nominibus quorumcumque sub « generali commemoratione suscepit Ecclesia, « ut quibus ad ista desunt parentes, aut filii, aut « quicumque cognati, vel amici, ab una eis ex« hibeatur pia matre communi. » Orabat ergo Ecclesia, et Sacris operabatur pro omnibus etiam defunctis generatim, neminem in ejus societate mortuum rejiciendo ante Augustini tempora. Id quod etiam perspicue liquet ex antiquissimis Liturgiis, ac præsertim ex ea, quæ legitur apud auctorem Constitutionum Apostolicarum. Sanctus Chrysostomus Homilia LXIX ad populum Antiochenum constanter asserit, quod « ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tre« mendis Mysteriis, defunctorum agatur com« memoratio. » Id quod etiam testatur S. Isidorus Episcopus Hispalensis, lib. I, *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. XVIII, sic dicens : « Sacrifi« cium pro defunctorum fidelium requie offerri, « vel pro eis orari, quia per totum hoc orbem « custoditur, credimus, quod ab ipsis Apostolis » traditum sit, » etc.

V. Licet autem vel in Ecclesiæ primordiis preces, et Sacra pro mortuis tam singulatim quam universe instituta essent, et in quibuslibet Liturgiis defunctorum generatim memoria recoleretur, minime tamen comperimus, Patres, Synodosque consulentes, stato aliquo die omnium generatim defunctorum commemorationem, precesque pro omnibus illis, ac Sacrificia, ut scite notat Thomassinus lib. II *De dierum Festorum celebratione*, cap. XXI. Sane tradit S. Petrus Damianus res gestas S. Odilonis Abbatis Cluniacensis enarrans, primum ipsum fuisse, qui ritum hunc anno CMXCVIII in sua Cœnobia invexerit : « Venerabilis Pater Odilo, » inquit, « per omnia Monasteria sua constituit generale

« decretum, ut sicut primo die mensis Novem« bris juxta universalis Ecclesiæ, regulam, Om« nium Sanctorum solemnitas agitur, ita se« quenti die in Psalmis, et eleemosynis, et « præcipue Missarum solemniis, omnium in « Christo quiescentium memoria celebretur. » Scitissime et illud observat Thomassinus in recitatum locum, complures dies Festos privato quodam, pioque studio Monachorum, et peculiarium Ecclesiarum primum institutos, ab universa Ecclesia post diuturnum examen celebratos fuisse. Sed hoc obiter dicto, tametsi libri canonicas preces jam ante Odilonem pro defunctis complecterentur, ut patet ex Amalario, qui longe ante illum floruit, sciendum tamen, adhibitas tantum preces illas fuisse, dum aliqui e vivis excessissent, non vero, ut stato aliquo anni die, ut postea factum est, generalis defunctorum omnium commemoratio solemni ritu celebraretur.

VI. Fuit ergo ejus ritus primus omnium auctor S. Odilo, a quo in universam Ecclesiam diffusus est auctoritate apostolica, estque hæc communis sententia; licet non desint, qui S. Bonifacio Papæ IV institutori Festi Omnium Sanctorum, institutionem quoque Commemorationis Fidelium omnium defunctorum tribuant, uti videre est apud Gavantum in Rubricas Breviarii Romani, sectione VII, cap. XIII, num. II, ubi etiam ait, alios facere ritus illius Auctorem Joannem Papam XVI, suadente Odilone. Quidquid sit inficiari illud non ausim quin Officium pro defunctis longe antiquius Odilone sit, cum ejusdem Officii veluti ritus jam suo ævo usitati expresse meminerit laudatus superius Amalarius, *De ordine Antiphonarii*, cap. LXV, ubi ita inquit : « Post Officia Sanctorum, inserui Offi« cium pro mortuis; multi enim transierunt « de præsenti sæculo, qui non illico Sanctis « conjunguntur, pro quibus solito more Officio« rum agitur. »

VII. Recitata hæc Amalarii verba sat nobis jam astruunt antiquum usum Officii defunctorum, quod prædictus auctor suo Antiphonario inseruit post Officia propria, et communia Sanctorum, uti etiam nunc insertum habetur nostris Breviariis; nequaquam vero nos docent, dicendum ejusmodi Officium postridie Festi Omnium Sanctorum, cum nullatenus ibi agatur de Sanctorum omnium celebritate, sed de Officiis dicendis in Festis Apostolorum, Martyrum, Confessorum, etc., ut patet ex præcedenti cap. LXIV, cujus titulus est *De Responsoriis communibus Sanctorum*. Et vero non habetur in Amalario, *post Officium Sanctorum*, ut non recte legunt Baronius in Notis ad Martyrologium die II Novembris, Gavantus et Thomassinus; sed *post Officia*, ut scite observat Guyetus. Sunt qui Officii originem Apostolis tribuunt, auctumque deinde fuisse aiunt ab Origene. Alii auctorem faciunt S. Augustinum, alii alios, de quibus vide Radulphum Tungrensem in libro *De Canonum observantia*, cap. XX, Gazæum in Disquisitione *De Officio defunctorum*, et Gavantum loco citato, sectione IX, cap. II, num. II.

VIII. Quod attinet Officium commemorationis Fidelium omnium defunctorum, quod quotannis post celebritatem Omnium Sanctorum celebrari solet, ita ritum enarrat Udalricus libro I, capite XLII : « Pulsatis omnibus signis diutius « cantantur quoque Vesperæ defunctorum, et in « nocte post Matutinas de Omnibus Sanctis, Offi« cium simul cum Matutinis, Laudibus, et Matu« tinalis Missa, solemnissime pro omnibus fide« libus defunctis, pro quibus et singuli Sacer« dotes privatas Missas sunt cantaturi. Sed nec « ad Vesperas, nec ad alias vices de Collectis « est amplius dicendum, quam una tantum« modo Collecta, » etc. In multis Ecclesiis mos ille invaluit, ut, quemadmodum etiam Rubrica nostri § testatur, statim post secundas Vesperas Festivitatis Omnium Sanctorum, Vesperæ et Matutinæ defunctorum junctim recitentur; « ad « hoc ut populi commodius et frequentius illis « interesse possint. » Atque is plane ritus hodieque servatur in pontificia Capella ex antiquo more, cujus meminit in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione II, cap. XXIV, et ante ipsum Petrus Amelius in suo Ordine XV Romano, capite CXXXI. Porro ubi in Ecclesiis Vesperæ et Matutinæ defunctorum statim post secundas celebritatis Omnium Sanctorum Vesperas conjunguntur, ex præscripto ejusdem nostri §, « tunc, « si Episcopus ipsemet erit in crastinum cele« braturus Missam solemnem pro defunctis, de« bebit etiam et in his Vesperis et Matutinis Of« ficium facere. » Quo plane ritu peragenda sit ea functio ab Episcopo, descriptum habes in Rubrica sequentium paragraphorum, in quos nos plura notabimus.

IX. Unum est quod adnotemus demum ad calcem hujus Commentarii, quodque forte multi adhuc eruditi ignorant, Commemorationem scilicet omnium Fidelium defunctorum, quæ alias die II Novembris generaliter post annum Christi millesimum quotannis solita erat celebrari, sæculo tamen XIV in aliis Ecclesiis, aliis diebus celebratam fuisse. Id plane constat ex Provinciali Synodo VI Beneventana anni MCCCLXXIV, tit. XVII, cap. III : « Festum, » inquit, « Commemoratio« nis Animarum defunctorum generaliter cele« bratur in crastinum omnium Sanctorum, et in « quibusdam partibus in crastinum Beati Hilarii, « et etiam de consuetudine speciali quorumdam « locorum in crastinum octavarum Paschæ, et « octavarum Pentecostes. »

X. Sed nec sæculo ipso XIV ubique locorum recepta fuit ea disciplina, ut aliqua anni die solemnis ipsa omnium defunctorum Commemoratio celebraretur, nam ita statim prædicta Synodus subjicit : « Et si ubique fieret, laudabile et « sanctum esset, quoniam *salubris est Oratio « pro defunctis, ut a peccatis solvantur;* et ad « hoc quilibet tenetur, et animari debet, tum « quia omnia, quæ possidemus, defunctorum « fuerunt, tum quia speramus, pro nobis Ora« tiones fieri, omnes enim morimur, tum quia « mortui etiam pro orantibus orant, et pro non « orantibus imprecantur tanquam male contenti, « potissime, qui hæredes et successores divites « reliquerunt; propter quod ad preces defun« ctorum Deus quandoque multas tribulationes « mittit ad multos; et nos plures casus habui« mus a multis etiam palam revelatos. » Hisce argumentis usa est Synodus ipsa Beneventana, ut ad Commemorationem ipsam Fidelium omnium defunctorum celebrandam Ecclesias, in quibus nullatenus celebrabatur, induceret.

XI. Tria adhuc in eo capite laudata Synodus docet, quæ minime hic sunt omittenda. Primum est, quod alias præscriptum a Rubricis, et variis Sacræ Rituum Congregationis decretis decisum habemus, nempe, quod « si in prædi« ctis diebus Commemorationis defunctorum, » quia scilicet non una die tunc temporis ea Commemoratio celebrabatur, « Festum aliquod du« plex caderet, transfertur ipsa Commemoratio « in diem sequentem. » Alterum est, « Festa « hæc Commemorationis defunctorum, » celebrata fuisse « usque post Missas; et tunc labo« rari potuisse sine offensa. » Tertium tandem, « propter hujusmodi officium defunctorum non « debere omitti dictis diebus officium regulare, » quod scilicet diebus ipsis occurrit celebrari. Idem decretum eisdem verbis legere est in statutis Ecclesiæ Cadurcensis apud Martenium tomo IV Anecdotorum, col. 766.

§ II.

Postquam enim in secundis Vesperis Omnium Sanctorum observaverit ea omnia, quæ supra expressa sunt in cap. I hujus libri II de Vesperis solemnibus Episcopo in crastinum celebraturo; et ipsis secundis Vesperis expletis, si eis Episcopus interfuerit cum pluviali et mitra, ea deponit, et assumit cappam pontificalem laneam, et descendens ad suam sedem choralem, ibi parumper sedebit, nullis tamen tunc ei Canonicis a lateribus assistentibus, sed tantummodo aliquibus Capellanis Ministris cum cottis, præsertim qui de libro serviunt, et cum eis Cæremoniario indicante quid et quomodo agendum sit; et cum opus est, cappæ fimbrias aptant, atque interim mutari poterit pallium Altaris, et candelæ; videlicet, remotis albis, apponi ex cera communi. Interim, dum Episcopus et Canonici paramenta deponunt, Mansionarii, seu Capellani, vel Seminaristæ in Secretario recitabunt Completorium.

COMMENTARIUS.

I. Præscribit hic noster § ritum, qui servari ab Episcopo debet in Vesperarum celebratione solemnis Commemorationis Fidelium omnium defunctorum, ubi scilicet absolutæ secundæ Ve-

speræ fuere celebritatis Sanctorum, quibus ipse indutus pluviali et mitra, interfuerit. Iis enim in sede pontificali depositis assumit mox cappam pontificalem laneam, et descendens ad suam sedem choralem parumper sedebit, nullis ei a lateribus tunc assistentibus Canonicis, sed solum aliquibus Capellanis Ministris cum cottis, præsertim iis, qui de libro et candela inserviunt, et Cæremoniario, qui ei indicet quid et quomodo agendum, et cappæ fimbrias cum opus est aptante una cum ipsis Ministris; ac interim Sacrista, vel alio, cui id competat, pallium Altaris mutante, et candelas; adhibendum tunc enim est pallium nigri coloris, remotisque candelis albis, apponendæ aliæ candelæ sunt ex cera communi. Hæc sane ℨ noster; verum ex Ordinario Argentino et ex Silvanectensi, ut testatur Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc , capite xxxiv, numero xxx, Vesperis de Omnibus Sanctis solemnes quidem subjungebantur Vesperæ de Fidelibus omnibus defunctis, sed « cum iisdem cappis, quibus « Cantores in omnium Sanctorum Officio usi fuerant. »

II. Usam nigro colore Ecclesiam in Officio defunctorum, testem habemus Durandum tum in suo Pontificali, tum in Rationali suo divinorum Officiorum lib. I, cap. xviii, et lib. VII, cap. xxxv, aliosque antiquos auctores Romanorum Ordinum xiv et xv, itemque in suis Cæremonialibus Augustinum Patricium, et Paridem Crassum, quorum alter lib. II, cap. xxix, loquens de ornatu Altaris in Officio pro Defunctis, diserte ait, omnia paramenta tam Altaris quam Celebrantis ac Ministrorum, librorum et faldistorii nigra esse debere, candelas vero « ex cera communi. » Tum cap. xli de Vesperis et Matutinis pro ipsis defunctis per Episcopum celebrandis disserens, paratum ait illum esse debere « cum amictu et « aliis ac pluviali et mitra alba, » nullis ei assistentibus Ministris paratis, sed solis Capellanis novem. Deinde vero ita addidit : « Si autem no- « luerit esse paratus, tunc nullo modo inchoet « illas, » Vesperas scilicet, vel Matutinas; « nec « Officium faciat, sed dimittat per alium coram « se fieri. »

III. Sed hæc a nostro ℨ correcta sunt, quantum scilicet ad ornatum Episcopi, ubi expresse edicitur, quod si Episcopus secundis Vesperis Festi Sanctorum interfuerit cum pluviali et mitra, « ea deponit, et assumit cappam pontifica- « lem laneam. » Quæ dispositio consona est Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio libro II, sectione ii, cap. xxiv, ubi agens de Vesperis et Matutinis defunctorum, Papa celebrante, ita inquit : « In sero in Capella ma- « jori Palatii cantantur Vesperæ et Matutinæ « mortuorum hoc ordine. Papa induitur amictu, « alba, cingulo, stola violacea, et cappa de ro- « sato sine mitra, » etc. Quidquid sit de ritu, quem tradit Crassus, quemque ℨ noster corrigit, non omittendum hic nobis illud, postrema illa ejusdem ℨ nostri verba, « Interim dum Episcopus et Canonici paramenta deponunt, Mansionarii, seu Capellani, vel Seminaristæ in Secretario recitabunt Completorium, » adjuncta in novo Cæremoniali a Benedicto XIII fuisse; non enim in antiquioribus inveniuntur.

§ III.

Post pauculum moræ surgit Episcopus, et detecto capite versus Altare, absolute chorus incipit Antiphonam *Placebo Domino*, etc., illam integre recitando; qua finita, et incepto Psalmo *Dilexi*, etc., Episcopus caput cooperit, et sedet, et sic sedens manet, quousque inchoetur a choro *Magnificat*, etc.; tunc surgit, et stat detecto capite, usque in finem; et cum repetitur per chorum Antiphona post *Magnificat*, sedet; et ea finita surgit, detecto capite, et competenti voce dicit *Pater noster*, quod secrete complet genuflexus, genuflectentibus omnibus.

§ IV.

Interim duo Acolythi Ceroferarii accedunt ante Episcopum, cum candelabris et cereis accensis, qui solent fieri ex cera communi, et inter eos erit medius Capellanus de libro serviens. Episcopus alte pronuntiat ea verba Orationis Dominicæ, *Et ne nos inducas*, etc., cum aliis versiculis, respondente Choro, quæ habentur in Breviario post Vesperas defunctorum; et inde surgens ad *Dominus vobiscum*, dicit Orationem, *Fidelium Deus*, etc.; qua finita, subjunget versiculum *Requiem æternam*, etc., choro respondente, *Et lux perpetua*, etc. Deinde chorus, *Requiescant in pace*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Officium mortuorum incipere a Vesperis docet in suo Rationali Durandus lib. VII, cap. XXXV, num. XXXIII, additque mox num. XXXIV, non habere ipsum Officium secundas Vesperas, imo nec alias Horas Canonicas præter Matutinum et Laudes, ob minorem scilicet ejus Officii solemnitatem. Estque is hodie usus Ecclesiæ, sicut etiam olim fuit, ut mortuorum Officium solis primis Vesperis, et Matutino ac Laudibus celebretur. Sciendum hic tamen est servatam alicubi fuisse hanc olim disciplinam, ut Officium defunctorum cum primis et secundis Vesperis, horisque diurnis celebraretur, ut ex manuscriptis S. Dionysii consuetudinibus perspicue ostendit Martene libro III *De antiquis Monachorum Ritibus*, cap. XXIV, num. IX, ubi agit de Anniversario solemni, quod quotannis pro Dagoberto Rege Francorum celebrabatur ad diem XIX Januarii. Constat nihilominus, antiquum, et communem fere fuisse morem, ut solæ Vesperæ cum Matutino, ac Laudibus, et cum iisdem fere Antiphonis, Psalmis, Lectionibus, Responsoriis, atque Orationibus, quibus hodieque utimur, recitarentur, quanquam, ut infra dicemus, adhuc nonnullæ Eccesiæ in eo ritu, sicut in aliis pluribus, variare solerent.

II. Quod Rubricam nostri § III et IV attinet, paulo fere variat a ritu pontificiæ Capellæ, de quo loquens Patricius in suo Cæremoniali lib. II, sectione II, cap. XXIV, hæc habet : « Postquam « Papa aliquantulum quieverit, surgit, et stans « capite semicooperto, » caputio scilicet, de quo paulo superius dixerat, « versus ad Altare, dicit « secrete *Pater noster;* quo ad finem completo, « sibi ipsi caput cooperiet : tum Cantores incipient pro Vesperis Antiphonam *Placebo Domino;* qua dicta, et incepto Psalmo, Papa « sedet, sic manens, quousque incipiatur *Magnificat*. Tunc surgit Papa a se ipso semi, vel « totaliter capite discooperto, prout sibi placet. « Finito *Magnificat*, Papa sedet cooperto sibi « capite, sic manens usque ad finem repetitionis Antiphonæ. Tum accedunt duo Acolythi « in eorum cappis, cum duobus candelabris more « solito. Surgit Pontifex discooperto capite, et « stans versus ad Altare dicit competenti voce, « *Pater noster*, quod secrete complet. Interim « accedunt duo Episcopi assistentes cum libro « et candela, et Papa, completo *Pater noster*, « dicit versiculum *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta « inferi*. ℟. *Erue, Domine, animas eorum*. « ℣. *Requiescant in pace*. ℟. *Amen*. ℣. *Domine, « exaudi Orationem meam*. ℟. *Et clamor meus « ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum « spiritu tuo. Oremus. Fidelium, Deus, omnium conditor*, etc. *Qui vivis et regnas*, « *Deus, per omnia sæcula sæculorum*. ℟. *Amen*. « ℣. *Requiem æternam dona eis, Domine*. ℟. *Et « lux perpetua luceat eis*. Tum duo ex Cantoribus dicunt Versiculum : *Requiescant in pace*. ℟. *Amen*. »

III. Hactenus ritus pontificiæ Capellæ, in qua illud est observandum, recitari a Papa Vesperas defunctorum, præmissa Oratione Dominica, quæ tamen tum ex præscripto Breviarii Romani, tum etiam nostri § III omnino omittitur : « Absolute, » inquit, « chorus incipit Antiphonam « *Placebo Domino*, etc., illam integre recitando, » etc. Errat itaque Gavantus, ubi in

Rubricas Breviarii scribens, sectione IX, cap. II, num. V, ait, quod « exemplo Capellæ idem præ« scribitur in Cæremoniali, lib. II, cap. X, » ut scilicet præmittatur Oratio Dominica, « etiamsi « Vesperæ defunctorum jungantur Vesperis de « Festo, » id est, Omnium Sanctorum. Ut enim cuique Rubricam nostri § III, imo totius cap. X, legenti patet nulla exstat obligatio præmittendæ Vesperis defunctorum Orationis Dominicæ, imo potius expresse eam dici ibidem prohibetur, ut supra notatum est. Porro Antiphona ipsa, *Placebo Domino*, etc., in Vesperis Officii defunctorum antiqua est, ejusque meminit in sua Explicatione divinorum Officiorum Belethus, cap. CLI, « Officium, » inquit, « mortuorum a Vesperis « incipit, quas in hunc modum auspicamur, « *Placebo Domino*. »

IV. Recitatis Psalmis, ubi inchoatur a choro Canticum *Magnificat*, Episcopus ex Rubrica ejusdem nostri § III, « tunc surgit, et stat de« tecto capite usque in finem, » ob reverentiam scilicet ipsius Cantici, quod ex Evangelio desumptum est; « et cum repetitur per chorum « Antiphona post *Magnificat*, sedet, et ea finita « surgit, detecto capite, et competenti voce « dicit, *Pater noster*, quod secrete complet ge« nuflexus, genuflectentibus omnibus. » Postrema hæc verba, « genuflexus, genuflectenti« bus omnibus, » addita primum fuere huic § in novo nostro Cæremoniali a sanctæ memoriæ Benedicto XIII; in aliis enim antiquioribus desiderantur; tametsi ex Rubrica Breviarii Romani, Oratio ipsa Dominica cum aliis precibus, quæ sequuntur, flexis genibus dicenda sit. Gavantus loco citato num. III, videns quod in Cæremonialibus sui ævi genuflexio ipsa Episcopis, quam alias § noster expressit, minime ipsis præciperetur, hanc generalis regulæ exceptionem ad Episcoporum dignitatem retulit : « In fine « Vesperarum et Laudum dicuntur preces sem« per genibus flexis, etiam quando omittuntur « Psalmi. Episcopis autem in Cæremoniali Epi« scoporum libro II, cap. X, pro eorum digni« tate præscribitur, ut stantes dicant preces, « quod non debet esse commune reliquo Clero. » Sed ea ratio a Gavanto excogitata, dignitatis scilicet Episcopalis, nullius hodie momenti est, cum Episcopi ipsi, juxta Rubricam novi Cæremonialis, debeant, sicut ceteri omnes, genuflectere postquam intonarunt, *Pater noster*, genuflexique manere cum preces dicuntur in Breviario Romano præscriptæ. Quod tamen nec in pontificia Capella, nec in Patriarchalibus, vel aliis Ecclesiis Urbis servatur, ob eam forte rationem, quia in Absolutione omnium Fidelium defunctorum post Missam, et eam, quæ fit præsente cadavere, genuflecti non solet, et tamen tunc etiam eædem dicuntur preces.

V. Sed ut ad § IV me conferam, dum secrete Episcopus Orationem Dominicam complet genuflexus, genuflectentibus omnibus, « interim duo « Acolythi Ceroferarii, » comite scilicet Cæremoniario, « accedunt ante Episcopum cum can« delabris, et cereis accensis, qui solent fieri ex « cera communi, et inter eos erit medius Capel« lanus de libro serviens. » Sequitur : « Episco« pus alte pronuntiat verba Orationis Dominicæ « *Et ne nos inducas*, etc., cum aliis Versiculis, « respondente choro, quæ habentur in Brevia« rio post Vesperas defunctorum; et inde sur« gens ad *Dominus vobiscum*, dicit Orationem. » Verba hæc, « et inde surgens, » etc., merito huic § in novo nostro Cæremoniali fuere adjuncta, quum enim ex præscripto § III, post intonatum competenti voce, *Pater noster*, debeat Episcopus genuflectere, genuflexusque ad preces manere, idcirco in hoc § cautum est, ut precibus ipsis absolutis, ubi dicendum est, *Dominus vobiscum*, ad Orationem, surgat tunc Episcopus; dicendas enim stando Orationes, docent nos passim generales Rubricæ.

VI. Oratio, *Fidelium Deus omnium conditor*, etc., quæ post ipsas preces dici debet, est plane antiqua, legiturque in pervetusto Sacramentario S. Gregorii Papæ, et in aliis multis priscis Codicibus. In die Commemorationis Fidelium defunctorum, in qua hæc sola Oratio dicitur, ex præscripto Romani Breviarii terminari debet cum hac conclusione : *Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, Deus. Per omnia*, etc., licet in Cæremoniali Patricii dicta Oratio hanc habeat conclusionem : *Qui vivis et regnas, Deus, per omnia sæcula sæculorum*. Sed attendi debet Breviarium Romanum, quod in Officio Commemorationis omnium defunctorum servari mandat § noster. Dicta Oratione, subjungit Episcopus Versiculum, qui etiam in Sacramentario S. Gregorii legitur, nempe, *Requiem æternam dona eis, Domine*, et respondente choro, *Et lux perpetua luceat*

eis, chorus deinde, sive, ut ait Patricius in suo Cæremoniali, duo ex Cantoribus dicunt Versiculum, *Requiescant in pace;* isque est hodie usus complurium insignium Ecclesiarum.

§ V.

Quo dicto, sedet Episcopus cooperto capite, et post modicam moram surgit, absoluteque Chorus incipit Invitatorium, *Regem cui omnia vivunt*, etc., pro Matutinis cum Psalmo, *Venite, exultemus Domino*, etc. Cum chorus incipit Psalmum primi Nocturni, Episcopus sedet cooperto capite, et sic manet, quousque dicatur per Chorum Responsorium Versiculi ante primam Lectionem primi Nocturni; tunc surgit, et detecto capite, dicit secrete, *Pater noster*, usque in finem : mox sedet capite cooperto, quousque dictum fuerit Responsorium Versiculi ante quartam Lectionem secundi Nocturni ; et tunc pariter surgit, detecto capite dicens, *Pater noster;* mox sedens, prout in primo Nocturno, idem facit post Responsorium Versiculi tertii Nocturni ante septimam Lectionem.

COMMENTARIUS.

I. Idem ritus in hoc § expressus, ita enarratur in Cæremioniali pontificiæ Capellæ auctore Augustino Patricio lib. II, cap. XXIV : « Deinde, » inquit, id est, absolutis Vesperis, « sedeat Pontifex cooperto capite, et aliquantum quiescat; « tum surgat, et capite semicooperto stans versus ad Altare dicit secrete, *Pater noster*. Quo « completo, caput sibi ipsi cooperiat, et Cantores incipiant pro Matutinis Invitatorium, *Regem cui omnia vivunt*, etc. Incepto Psalmo « primi Nocturni, videlicet, *Verba mea*, Papa « sedet sic manens, quousque ad responsionem « Versiculi ante primam Lectionem. Tunc surgit, « et capite semidiscooperto stans versus ad Altare, dicit secrete, *Pater noster*, et illud secrete complet : quo completo, caput sibi ipsi « cooperiens sedet. Tunc unus ex Cantoribus « stans in eorum loco versus ad Altare, facta « prius Altari et Papæ reverentia, ex libro dicat « primam Lectionem, et alia dicuntur, prout in « Ordinario. Post Versiculos secundi et tertii « Nocturni surgit Pontifex, et dicit, *Pater noster;* deinde sedet, prout supra in primo Nocturno dictum est. » Sicut in Vesperis, præmittitur in Capella pontificia Oratio Dominica, quæ tamen ex hoc nostro § omittenda est, nam ut ibidem dicitur, « absolute chorus incipit Invitatorium. »

II. Recitatio Invitatorii non ita antiqua est in Officio defunctorum, omittendum quippe esse illud, sicut et alia, quæ recitationi Officii ex prisco instituto præmitti solent, non sine ratione docet in sua Explicatione divinorum Officiorum Joannes Belethus, qui floruit sæculo XII, cap. CLXI. « Officium, » inquit, « mortuorum « imitatur triduanam Christi sepulturam, et « illius omnino vestigia sequitur. » Et mox : « Sicut ergo tribus illis diebus, ita et in hoc Officio omnia Cantica lætitiæ subticemus. Inde « etiam est quod, *Domine labia mea aperies*, « ad Matutinas vel Vigilias mortuorum, et *Deus « in adjutorium*, non dicatur in principiis Horarum, neque, *Venite exultemus*, neque, *Gloria Patri*, ad Responsorium, aut sub finem « Psalmorum. » Et paulo post : « Posset tamen « et alia ratio reddi, quamobrem in Officio mortuorum hæc taceantur; quum enim mortuorum exequias celebramus, ad plangendum venimus, et lacrymandum, non ad solemnizandum. Ob quam rem sane lætitiæ Cantica « subticemus. Nam non bene convenit huic officio, *Venite exultemus;* nec *Domine labia « mea;* sed potius cum eo videntur repugnare. » Officium mortuorum tum Belethus, tum alii appellant *Vigilias*, quia olim nocte, quæ funebrem pompam præcedebat, veteres vigilasse, nocturnasque Vigilias canendis Psalmis egisse, addiscimus plane a S. Gregorio Nisseno in Epistola ad Olympium de morte sororis suæ Macrinæ, cujus meminit Durantus lib. I *De ritibus Eccle-*

siæ Catholicæ, cap. XXIII, num. XV; et Bonartius, *De Horis canonicis*, lib. I, cap. XXXI, num. X.

III. Eadem quæ Belethus, docet Durandus lib. VII *Rationalis divinorum Officiorum*, cap. XXXV, num. XXVII, negans inter alia, dicendum Invitatorium, *Venite exultemus*, etc., sed hanc statim exceptionem subjicit : « Nisi corpus « præsens sit, et etiam in Vigiliis, » id est, ut ait Gavantus in Rubricas Breviarii sectione IX, cap. II, num. III, in die depositionis tertio, septimo, trigesimo, anniversario, et regulariter quando tres Nocturni dicuntur, quia ad solemnius Officium invitandi sunt plures. Edmundus Martene in libro *De antiqua disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. XXXIV, num. XXXI, de Officio defunctorum loquens, Matutinarum exordium ait dictum quidem fuisse ab Invitatorio, quod non idem tamen ubique erat; quia scilicet quidam hoc utebantur Versiculo, *Regem vivorum, ac quiescentium Dominum, venite, adoremus*. Alii isto : *Circumdederunt me gemitus mortis, et dolores inferni circumdederunt me*. Ait quoque, dici ab aliis consuevisse ipsum Versiculum, qui hodie communis est in Matutino mortuorum, *Regem cui omnia vivunt, venite, adoremus;* verum neque codices memorat laudatus Martene, in quibus recitati Versiculi reperiuntur, neque ætatis, qua cœperunt dici.

IV. Antiphonæ et Psalmi, iidem pene olim, qui nunc usurpantur, uti mox citatus Auctor testatur num. XXXII, ubi tamen illud etiam docet, quosdam in I Nocturno et hosce adhibuisse Psalmos, *Lauda anima mea*, et *Nisi quia Dominus erat in nobis;* in II Nocturno istos, *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem*, et *Conserva me, Domine;* in III Nocturno apud ipsos ait septimum Psalmum fuisse, *Domine ne in furore;* II octavum Psalmum, *Beatus qui intelligit;* nonum tandem, *Quemadmodum desiderat*. Addit nonnullos pro septimo Psalmo dixisse, *Expectans expectavi;* pro octavo, *Quemadmodum desiderat;* pro nono, *Audite hæc, omnes gentes*. Sed longum esset, nec plane tam utile, aliorum varietatem recensere. Porro quod Lectiones attinet, mira certe fuit Ecclesiarum varietas : « In quibusdam enim Ecclesiis, » teste Beletho, cap. CLXI, « novem leguntur Lectiones « ex Job; in aliis vero totidem, sed ex libro Sa- « pientiæ. Incipiunt autem hoc pacto : *Melius « est ire ad domum luctus quam ad domum con- « vivii*. Sunt rursus aliæ Ecclesiæ, in quibus « itidem novem recitantur Lectiones, verum ex « sermone quodam S. Augustini, quem ille com- « posuit de mortuis, et quem finivit in hunc « modum : *Beati mortui, qui in Domino mo- « riuntur;* quod a quibusdam dicitur sub fine « Lectionum, loco *Tu autem, Domine*, » etc.

V. Eadem, quæ docet laudatus Belethus sæculi XII scriptor, tradit etiam Durandus, qui floruit labente sæculo XIII, lib. VII sui Rationalis, cap. XXXV, num. XXXIII. Cornelius autem Scultingus has Officii mortuorum Lectiones designat; primam scilicet ex libro *Proverbiorum*, cap. V, *Ne des alienis*, etc.; secundam ex libro *Ecclesiastici*, cap. VII, *Melius est nomen bonum*, etc.; tertiam ex libro *Ecclesiastis*, cap. XII, *Memento Creatoris tui*, etc.; quartam ex Isaia, cap. XXVI, *Vivent mortui, Domine*, etc.; quintam in Osee, cap. XIII, *Hæc dicit Dominus de manu mortis;* sextam ex Daniele, cap. XII, *Multi de his qui dormiunt*, etc.; septimam ex Epistola I *ad Corinthios*, cap. XV, *Multi de his qui dormiunt*, etc.; octavam ex Epistola I *ad Corinthios*, cap. XV, *Ecce mysterium vobis dico*, etc.; nonam ex Epistola I *ad Thessalonicenses*, cap. V, *Ipsi fratres diligenter scitis*, etc. Ex Ordinario Ecclesiæ Rotomagensis novem Lectiones ex Epistolis Pauli pronuntiari debent in pulpito. Ex manuscriptis S. Dionysii Consuetudinibus apud Martenium lib. III, *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. XXIV, num. IX, in solemni anniversario pro Dagoberto Rege Francorum sex primæ Lectiones erant, « De expositione Evan- « gelii, scilicet, *Audistis, Fratres carissimi*... « tres extremæ Lectiones de vita ipsius. » Quidquid sit de variis Ecclesiarum ritibus circa Psalmos et Lectiones ipsas, tradit Durandus loco citato num. XXVII, nec *Gloria Patri*, ad Responsoria, vel in fine Psalmorum, nec ad Lectiones benedictionem peti, vel dari, nec dici *Tu autem*, vel *Deo gratias*, in Officio scilicet defunctorum.

§ VI.

Lectiones ipsæ cantantur per Cantores, vel per Canonicos juxta consuetudinem loci in tono consueto Lectionum, et Responsoria Lectionum per chorum. Dicuntur deinde Psalmi cum suis Antiphonis pro Laudibus; et cum inchoatur Canticum, *Benedictus*, etc., Episcopus surgit detecto capite usque in finem; et cum repetitur Antiphona, sedet cooperiens caput.

§ VII.

Interim accedunt duo Ceroferarii cum Capellano librum tenente ante Episcopum, et omnia fiunt, prout supra dictum fuit in fine Vesperarum hujusmodi. Quibus finitis, Episcopus discedit cum aliis ad suas mansiones; nec datur benedictio, nec publicantur Indulgentiæ.

COMMENTARIUS.

I. Ritus pontificiæ Capellæ est, ut Lectiones ipsæ per Cantores canantur, et Responsoria Lectionum per chorum. Sed quantum ad alias Ecclesias, mandat Rubrica nostri § VI, servandam esse earum consuetudinem, adeoque ubi Canonici soliti sunt cantare Lectiones, ibi ipsi easdem cantent. Ad Laudes quod attinet, tum earum Antiphonæ, tum Psalmi iidem hodie sunt ac olim. Cum inchoatur Canticum, *Benedictus*, etc., ex Rubrica ejusdem § VII, « Episcopus « surgit, detecto capite usque in finem, » quia scilicet ex Evangelio desumptum est, ad quod standum esse capite nudo, jam alibi ostensum a nobis fuit, præsertim vero in Opere nostro, *De Codice Sancti Evangelii, atque servatis in ejus lectione et usu vario ritibus*, libro II, cap. XXIII. Hinc in ipsa pontificia Capella, teste Patricio libro II, sectione II, cap. XXIV, « incepto « Psalmo *Benedictus*, Papa surgit stans versus « ad Altare capite semicooperto, vel totaliter « discooperto usque ad finem Psalmi : quo fi- « nito sedet cooperto capite. »

II. Idipsum et in nostro § VI de Episcopo præscriptum est, « Cum repetitur, » inquit, « Antiphona, sedet cooperiens caput; » et interim, ut in sequenti § VII subjicitur, « accedunt « duo Ceroferarii cum Capellano librum tenente « ante Episcopum, et omnia fiunt, » etc. Desumpta hæc plane sunt ex ipso pontificiæ Capellæ ritu, quem ita enarrat laudatus Patricius loco citato : « Repetita Antiphona post *Bene-* « *dictus*, accedunt duo Acolythi in eorum cappis « cum luminaribus ad locum consuetum ; sur- « git Pontifex, et stans versus ad Altare dicit : « *Pater noster*, et alia omnia, prout supra in « Vesperis ordinatum est. Dicto a Cantoribus « *Requiescant in pace, Amen*, Papa sedet coo- « perto capite, et aliquantulum quiescit; deinde « vadit ad faldistorium, orat, surgit, et redit in « cameram ordine quo venit, digniore ex Epi- « scopis assistentibus fimbrias, ut superius, por- « tante. » Addit § noster, non dari tunc ab Episcopo benedictionem, nec publicari Indulgentias. Id quod jam alibi notatum fuit, ob eam scilicet rationem, quod in signum mœroris hujusmodi solemnitates, aliæque complures Cæremoniæ in aliis Missis usitatæ ac præscriptæ, in defunctorum Missis omitti debent. Id plane docent auctores passim, veteres æque ac recentiores, qui de exequiis defunctorum tractant; unde satis mirari non possum, quod multi hodieque summo cum fastu ac sæculari pompa exequias peragant.

§ VIII.

Si autem Episcopus Officium faciet in sua sede pontificali, tunc ad preces Episcopus cum Capellanis descendit ad faldistorium, ubi cum illis et reliquis de choro, dicens, *Pater noster*, genuflectet; et ad *Dominus vobiscum*, solus surget, et cantabit Orationem, ad quam Acolythi cum Ceroferariis necessarii non erunt.

COMMENTARIUS.

I. Totus hic præsens § omnino desideratur in antiquis Cæremonialibus, fuit enim primum huic capiti adjunctus a Benedicto XIII in editione novi hujus Cæremonialis, estque Rubricis Breviarii ac Ritualis Romani consentaneus, quas etiam egregie enarrant ii, qui de sacris Ritibus tractant. Videri autem inter alios potest, quæ de precibus hisce, quarum hic noster § meminit, notavit Meratus apud Gavantum tomo II editionis Venetæ, sectione IX, cap. II, ubi inter alia dicitur, præter diem Commemorationis omnium fidelium mortuorum, et diem obitus, seu depositionis defuncti, posse aliis temporibus in mortuorum Officio Antiphonas duplicari, et nulla duplicandarum Antiphonarum habita ratione, debere ad preces semper genuflecti; et cum genuflexio ex communi Patrum et liturgicorum scriptorum sentencia indicet mœrorem precum, et mœstis, flebilibusque precibus semper addantur Psalmi, æquum et justum erit, ut Ritualis Romani dispositione, cui varia Sacræ Rituum Congregationis decreta accessere, servata, Psalmi *Lauda anima mea Dominum* et Psalmi *De profundis* recitatione semper dicantur post Vesperas et Laudes defunctorum, etiamsi pro temporis opportunitate et Ecclesiarum consuetudine fiat pro iis Agenda cum tribus Nocturnis et Antiphonarum duplicatione.

II. Porro in recitato apud Meratum loco mentio fit decretorum Sacræ Rituum Congregationis, nempe in Einsidlensi XXIII Junii, anni MDCCXXXVI, et in Nolana III Augusti, anni MDCCXXXVII, ut nimirum Psalmi prædicti, *Lauda anima mea Dominum* et *De profundis*, omittantur in die Commemorationis omnium Fidelium mortuorum, et in die obitus et depositionis defuncti duntaxat, ceteris autem diebus semper et omnino dicantur.

§ IX.

Cum vero Vesperæ et Matutinæ hujusmodi recitandæ erunt aliis temporibus, quam prædicta die anniversaria omnium defunctorum, tunc servandæ erunt Rubricæ positæ in Breviario in ipso Officio defunctorum, nisi essent celebrandæ pro Anniversario Episcopi prædecessoris, vel pro aliquo summo Viro Principe, vel Prælato proxime defuncto, quo casu quædam specialia observantur, quæ suo loco explicantur.

COMMENTARIUS.

I. Officium defunctorum, quod in calce Breviarii positum est, dicitur quidem vel pro omnibus defunctis generatim, vel pro aliquibus speciatim. Pro omnibus generatim dicitur in universali Ecclesia die II Novembris, et extra tempus Paschale prima cujusque mensis die non impedita novem Lectionum, alioquin alia sequenti die similiter non impedita. In Adventu autem et Quadragesima Feria II cujuslibet hebdomadæ, modo et ipsa pariter impedita non sit, præter quam in hebdomada majori. Ita Rubrica huic officio præposita, quam præclare firmat S. Augustini auctoritas in libro *De cura pro mortuis agenda*, cap. IV, ubi ita inquit : « Non sunt

« prætermittendæ supplicationes pro spiritibus « mortuorum, quas faciendas pro omnibus in « Christiana et Catholica societate defunctis, « etiam tacitis nominibus quorumcumque sub « generali commemoratione suscepit Ecclesia, « ut quibus ad ista desunt parentes, aut filii, « aut quicumque cognati, vel amici, ab una eis « exhibeantur pia matre communi. »

II. Pro defunctis vero speciatim dicitur primo in die obitus seu depositionis defuncti (qui ritus quorumdam Parochorum socordia intermissus, a Benedicto XIII, sicut et alii antiqui piique ritus, restitutus fuit). Secundo in die Tertio, Septimo, Trigesimo, ac demum in Anniversario, seu etiam quocumque alio die, in quo videlicet ex legato, seu fundatione, testamento, aut alio quovis pacto existit obligatio, aut devotio illius recitandi. Notandum hic tamen est illud discrimen, quod observat Guyetus in sua Heortologia lib. IV, cap. XXIII, quæstione I, inter Officium pro defunctis generatim, et Officium pro aliquibus speciatim, nempe, quod hujus obligatio, si qua sit, ad aliquos quidem spectet, ex pacto scilicet, fundatione, præscripto Regulæ, aut alio simili titulo : illius vero ad omnes, et in die quidem Commemorationis omnium Fidelium defunctorum, tam privatim extra chorum, quam publice in choro, ut docet Suarez lib. IV, *De Horis Cononicis*, cap. XXV, num. VIII et IX, et post illum Gavantus; aliis vero diebus in choro tantum ex relaxatione S. Pii Papæ V, Bulla in Breviarii, uti observat memoratus Guyetus, cap. XXII, ubi multas quæstiones dilucidat, quæ ad recitationem ipsius Officii defunctorum spectant.

III. Sive autem Vesperæ et Matutinæ hujus Officii aliis temporibus, sive ipsa die anniversaria omnium defunctorum recitentur, semper servandæ sunt Rubricæ Breviarii in ipso Officio defunctorum, quas inter alios enarrant Gavantus et Meratus; « nisi essent celebrandæ pro Anni« versario Episcopi prædecessoris, vel pro ali« quo summo Viro Principe vel Prælato proxime « defuncto, quo casu, » ut ait hic § noster, « quædam specialia observantur, quæ suo loco « explicantur, » nempe infra hoc eodem lib. II Cæremonialis, cap XXXVI et XXXVII.

§ X.

Hæc, ut dixi, servantur, si ipse Episcopus sit in his Vesperis et Matutinis Officium facturus; sin minus, posset manere cum cappa in choro, et loco suo, et Canonicus hebdomadarius paratus pluviali nigro supra recchettum vel cottam, aut saltem stola nigra, faceret, aut diceret omnia prædicta. Neque hoc casu requiritur, ut aliqui Canonici vel Beneficiati cum eo parentur, prout in aliis Vesperis solemnibus. Et idem fiet in Collegiatis vel Cathedralibus absente Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Explicata hucusque servanda sunt quidem, ut ait Rubrica hujus §, « si ipse Episco« pus sit in his Vesperis et Matutinis Officium « facturus; sin minus, posset manere cum cappa « in choro, et loco suo, et Canonicus hebdoma« darius paratus pluviali nigro supra rocchet« tum, vel cottam, aut saltem stola nigra, fa« ceret, aut diceret omnia prædicta. » Recte autem et illud mox subdit, non requiri hoc casu, ut aliqui Canonici, vel Beneficiati cum eo parentur, prout in aliis Vesperis solemnibus, quia scilicet, hujusmodi Officium est feriale, et ut docent Belethus, ac Durandus, et alii auctores passim, imitatur Officium tridui ante Pascha, in quo Ecclesia celebrat Jesu Christi Domini nostri exequias, quæ quidem ex antiquo instituto sine paramentis Ministrorum peraguntur.

II. Servandum eumdem ritum « in Collegia« tis, vel Cathedralibus, absente Episcopo, » ex nostro hoc eodem § cautum est. Celebrans itaque absolutis secundis Vesperis celebritatis Sanctorum, postquam scilicet dictum est *Benedicamus Domino*, alba paramenta deponit, quibus ad Vesperas ipsius Festi usus est, eaque tradit Sacristæ, aut alteri Ministro asportanda in Sacristiam; et statim per eumdem, sive per

alium Ministrum stola et pluviali nigri coloris allatis induitur; amotisque interim cereis albis de Altari, sex cerei ceræ communis super eodem in candelabris ponuntur et accenduntur; itemque cereis albis amotis, duo etiam cerei communis ceræ in Ceroferariorum candelabris affigentur, accendendi postea ad finem Cantici *Magnificat*, ut infra suo loco dicemus.

III. Interim quoque removetur de Altari pallium album, et nigrum ponitur; tabernaculum vero Sanctissimi Sacramenti, si fieri potest, violaceo velo tegetur; et si sit consuetudo, tunc etiam per alios Ministros in medio Ecclesiæ apponi poterit *Lectica mortuorum* seu *Castrum doloris*, in ejusque angulis quatuor saltem intortitia, et super ipsum pannus nigri coloris Crucem habens in medio acu depictam, serico rubeo, et violaceo intextam, nullatenus tamen ei similem, quæ super Altari poni solet, cum imagine Crucifixi; cavendumque est demum, ne in paramentis Altaris aut Ministrorum imagines ullæ conspiciantur, mortis, aut ossium mortuorum, aliorumve similium; id enim vetat nostrum Cæremoniale infra cap. xi, § i. Paranda autem hæc omnia adeo tempestive sunt, ut statim dicto *Benedicamus Domino*, post quod Celebrans non addit Versum *Fidelium animæ*, etc., nulla vel brevissima mora interposita inchoari possint ipsæ Vesperæ defunctorum.

IV. Omnibus hisce paratis, Assistens aliquis cotta indutus accedit ad Celebrantem, cui cum debitis reverentiis, ut ait Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. xviii, præintonat Antiphonam *Placebo;* qua intonata a Celebrante, et tota per chorum recitata seu cantata, Cantores inchoant Psalmum *Dilexi*, etc., eoque incepto omnes tecto capite sedent usque ad initium Cantici *Magnificat*, nisi, ut idem auctor subjicit, unus ex Clericis Antiphonas præintonet, juxta ritum alias jam explicatum. Absolutis Psalmis, cum Versiculo ad eorum finem, *Requiem æternam*, etc., Celebrans surgens, aliis etiam de choro surgentibus, incipit Antiphonam ad *Magnificat*, sibi ab aliquo præintonatam, quæ dum a choro repetitur, sedet, sedentque etiam alii de choro qui tamen omnes mox surgent, ubi Canticum ipsum inchoatur, stabuntque capite detecto usque ad finem ipsius Cantici; tum enim iterum omnes sedebunt, et caput tegent dum prædicta Antiphona repetitur.

V. Circa finem ipsius Cantici Ceroferarii accensis cereis suis, accedunt cum illis ante Celebrantem, cui se inclinabunt. Ipse vero, finita Antiphona, incipit alta voce *Pater noster*, quod secreto complet, eoque finito dicit, *Et ne nos*, et prosequitur non quidem Psalmum *Lauda anima mea*, etc., sed tantum Versus et Orationem, ut in Breviario. Tum finita Oratione, et dicto *Requiem æternam dona eis Domine;* ac responso per Chorum *Et lux perpetua luceat eis*, duo ei Assistentes, vel duo ex Cantoribus cantant *Requiescant in pace*, respondente choro *Amen*. Porro ad Orationem, postquam scilicet Celebrans competenti voce intonavit *Pater noster*, genuflectit tum ipse, tum alii omnes, sicque manebunt usque ad Orationem, ad quam etiam manentibus ceteris genuflexis, Celebrans surgit cum scilicet dicturus est, *Dominus vobiscum*. Sed de hac re vide quod superius notatum fuit in Commentario ad § iii.

VI. Dictis Vesperis pro defunctis, Celebrans cum Ministris, debitis reverentiis Altari factis, recedit cum silentio in Sacristiam; statimque renovenda sunt ab Altari paramenta nigra, et reponenda alba usque ad Matutinum pro defunctis sequentis diei; non enim Matutinum defunctorum pro generali eorum Commemoratione debet cantari pridie Vesperi in Festo omnium Sanctorum, sed dicendum est mane, die scilicet secunda Novembris post Laudes officii ejus diei juxta Decreta Sacræ Rituum Congregationis die xxiii maii anni MDCIII, et die i septembris MDCVII, apud Gavantum et Meratum in Rubricas Breviarii, et apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. dxxxiii, num. viii. In Cathedralibus quidem præsente Episcopo potest dici ante Completorium Festi diei omnium Sanctorum, uti constat ex nostro Cæremoniali, supra cap. x, et ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die v Julii MDCXCVIII, cui quidem non officit aliud decretum ejusdem Sacræ Congregationis editum die xxii Januarii anni MDCCI; nam, ut notat Meratus in suis ad Gavantum Additionibus, loquitur de Officio extra Cathedralem, et non præsente Episcopo, cum sit in una Camaldulensium Montis Coronæ.

VII. Juxta ejusdem Sacræ Rituum Congregationis decreta die xxiv Septembris MDCV et i septembris MDCVII, quorum post Gavantum atque Barbosam meminit etiam Meratus, Com-

memoratio ipsa omnium Fidelium defunctorum non est celebranda, nec facienda in die Dominico, sed transferri debet in Feriam secundam sequentem, nisi scilicet adsit consuetudo immemorialis in contrarium, uti ex alio prædictæ Congregationis decreto in Augustana vii Octobris MDCVI constat penes Barbosam, Collectar. clxxxvi, num. i. Tandem quod in ipsa Commemoratione solemni omnium defunctorum possit fieri Officium de Festo duplici minori, modo celebrentur Missæ de *Requiem*, edixit iterum atque iterum Sacra Rituum Congregatio, ac præsertim xxvii Septembris MDCXCVI, xix Junii MDCC, et v Maii MDCCXXXVI, apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum.

CAP. XI.

QUÆ PRÆPARANDA AD MISSAM PONTIFICALEM PRO DEFUNCTIS.
CERÆ QUALITAS. — EPISCOPUS SANDALIIS ET CHIROTHECIS ET BACULO PASTORALI NON UTITUR.
PSALMOS PRO PRÆPARATIONE OMITTIT. — HABITUS MINISTRORUM ASSISTENTIUM. — MANUS EPISCOPI NON OSCULANDÆ.
EPISTOLA ET EVANGELIUM UBI CANTENTUR. — CANDELÆ QUANDO DISTRIBUENDÆ ET ACCENDENDÆ.
THURIFICATIO QUOMODO FACIENDA. — EXSEQUIÆ AD TUMULUM, SEU CASTRUM DOLORIS, QUO RITU PERAGUNTUR.
ORDO ABSOLUTIONIS PRO SUMMO PONTIFICE, S. R. E. CARDINALIBUS, ARCHIEPISCOPIS, EPISCOPIS ET PRINCIPIBUS.
MINISTRI PRO HAC IPSA ABSOLUTIONE, ET EORUM INDUMENTA.
INCENSUM QUOMODO MINISTRANDUM. — ORATIO IN FINE DICENDA. — ORDO RECEDENDI.
QUANDO HÆ ABSOLUTIONES FACIENDÆ SINT.

§ I.

Si velit Episcopus celebrare die anniversaria omnium Defunctorum, vel alias quandocumque pro defunctis, hæc præparentur, et fiant; videlicet Altare nullo ornatu festivo, sed simpliciter, et nullis Imaginibus, sed sola Cruce, et sex candelabris paretur; et duo super credentia cum candelis ex cera communi; super ea nulla ornamenta ponantur, sed tantum quæ sunt necessaria; videlicet bacile, et buccale simplex, missale, vas aquæ benedictæ cum aspersorio, thuribulum cum navicella, item pannus niger, extendendus pro Absolutione facienda, finita Missa, nisi adesset Lectus, seu Lectica mortuorum, aut Castrum doloris; gradus Altaris, et totum Presbyterium sit nudum, excepto quod unum tapete sub faldistorio, et aliud super primo gradu suppedaneo apud Altare ponetur : omnia paramenta, tam Altaris quam Celebrantis et Ministrorum, librorum et faldistorii sint nigra, et in his imagines mortuorum, vel Cruces albæ ponantur. Canonici parentur paramentis sacris, prout in aliis Missis, celebrante Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Multa quidem, quæ in hoc capite de Missa pontificali pro defunctis præscripta sunt, enarravit jam in suo Cæremoniali pontificiæ Capellæ Augustinus Patricius lib. II, sect. ii, cap. xxvi, xxvii et xxviii, quæ etiam Cæremoniali suo inseruit Crassus lib. II *De cæremoniis Cardi-*

nalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus, cap. xxxix, ubi ita inquit : « Si Cardinalis no« ster, » id est, Episcopus Bononiensis, de eo enim loquitur, in ejusque præsertim gratiam, Cæremoniale suum, quo nos passim in hoc Opere usi sumus, scripsit, « omnino in die Commemo« rationis universalis defunctorum, aut quando« cumque celebrare voluerit, hæc parentur, et « fiant; videlicet, Altare nullo cum ornatu fe« stivo, sed simpliciter paretur, sex candelabra « super Altari, et duo super abaco cum cande« lix ex cera communi, et similiter funalia pro « elevatione Sacramenti. Nullæ Imagines super « Altari, omnia paramenta nigra tam Altaris quam « Celebrantis, et Ministrorum, ac librorum, et « faldistorii. Canonici non induuntur paramen« tis, sicut in aliis Missis festivis celebrante Car« dinali dictum est. Ex paramentis solitis pro « Cardinali non habeantur sandalia, nec sotula« res, nec chirothecæ, nec mitra pretiosa, nec « baculus pastoralis. Ministri utentur tunicella « et dalmatica, et Assistens pluviali. Super abaco « nulla ornamenta pro pompa, sed tantum quæ « sunt pro necessitate, nec duo bacilia, quæ « fontes dicuntur, sed bacile et buchale, ut vo« cant, simplex; nec velum pro patena tenenda, « sed apud abacum pannus niger, qui post Mis« sam ante Cardinalem Celebrantem prosterne« tur, ut infra, et liber Orationum, et asperso« rium, ac thuribulum parabitur : gradus Alta« ris, ac totum Presbyterium nudum erit, excepto, « quod unum tapete sub faldistorio, et aliud su« per primo gradu suppedaneo apud Altare po« netur. Totidem tamen Capellani et Scutiferi, « ut supra, ordinabuntur. Missa erit simplex, « et mœsta, et absque pompa omnino per Cele« brantem, et per Ministros, ac per chorum « cantanda. » Hactenus ille, sive potius Augustinus Patricius, locis citatis, ex quibus non modo hic noster I §, sed etiam alii qui sequuntur, desumpti sunt, eorumque narrationi auctores passim illi adhærent, qui sacras Cæremonias explicant, quæ ad defunctorum Officium pertinent.

II. Unum est, cujus nullam memoratus auctor mentionem facit, nempe, « Castrum dolo« ris; » ut vocant, quod etiam alio nomine appellatur, « Tumulus, » vel « Lectus » seu « Lectica mortuorum. » Lectica, vel Lectus dictum est feretrum, quo defuncti cadaver effertur, ut in suo Glossario ad eas voces docet Dufresne, pluribus veterum allatis testimoniis. Meminit inter alios S. Epiphanius lecticarum mortuorum Hæresi LXXVI, ubi exagitat hominem avarissimum Georgium Alexandrinum Episcopum, qui « lecticas excogitavit corporibus eo« rum, qui efferuntur, ad numerum certum fa« cere, et sine his, quæ ab ipso ordinatæ erant, « non efferebantur corpora mortuorum maxime « peregrinorum, non propter hospitalitatem, « sed quæstus gratia : si quis enim sepeliisset « per seipsum corpus, periculum subibat ; sic « autem a singulis, qui efferebantur, lucri ali« quid ipsi accedebat. » Ita Epiphanius de Georgio Episcopo Alexandrino. Longe plura dicere possemus de variis turpibus, et importunis, ac gravissimis quorumdam Parochorum nostri ævi exactionibus, occasione funerum, in quas merito invectus est Philippus Solombrinius in Neapolitano Foro causarum Patronus. Sed his obiter notatis, « Lectus » seu « Lectica, » itemque « Tumulus » et « Castrum doloris, » in hoc nostro § idem plane significant, molem scilicet ligneam, quæ in die Commemorationis omnium Fidelium defunctorum, et in illorum Anniversariis poni solet in medio Ecclesiæ panno coloris nigri cooperta, de qua egimus supra cap. x, in Commentario ad § x, et dicemus etiam nonnihil inferius in Commentario ad § XIII et XIX.

III. Plura vero in hoc Commentario omitto circa eorum explicationem, quæ in præsenti § præscripta sunt de præparandis scilicet ad Missam pontificalem defunctorum, quia scilicet supra diversis in locis sparsim ac fuse de Cæremoniis Pontificalis Missæ pro defunctis celebrandæ tetigi et explicavi. Videri tamen inter alios possunt Gavantus, Quartus et novissime Meratus in suis ad ipsum Gavantum Additionibus.

§ II.

Episcopus ipse non utatur in hac Missa sandaliis et chirothecis, nec baculo pastorali : non dicet Antiphonam *Ne reminiscaris*, nec leget Psalmos, *Quam di-*

lecta, etc., nec Orationes, quæ in aliis Missis dicendæ sunt, antequam induatur, sed dicet tantummodo Orationes pro paramentis, incipiendo ab ea, *Exue me, Domine*, etc., et tunc deponit cappam, et lavabit manus, ac parabitur, dicendo ad aquam, et indumenta, consuetas Orationes, exceptis quæ dicuntur pro sandaliis et chirotecis.

§ III.

Diaconus et Subdiaconus utentur tunicella et dalmatica, et Assistens pluviali; et aderunt Capellani soliti cum cottis, Scutiferi pro lotione manuum apud abacum, prout in aliis Missis.

COMMENTARIUS.

I. Eadem plane, quæ in hisce paragraphis nostrum Cæremoniale præscribit, jam longe ante statuta fuere in Cæremoniali pontificiæ Capellæ apud Patricium lib. II, sect. II, cap. XXVI, ubi loquens de solemni Commemoratione omnium defunctorum, Papa præsente, hæc habet : « Hora competenti Presbyter Cardinalis celebra« turus venit ad Capellam, et capit omnia para« menta consueta nigri coloris, exceptis sanda« liis et chirotecis, quibus in hujusmodi Missa « uti non debet, nec consuevit dicere Psalmum « *Quam dilecta*, cum aliis. Subdiaconus et Dia« conus utuntur tunicella et dalmatica. » Eadem repetit cap. XXVIII, ubi de ipsa defunctorum omnium Commemoratione agit, Papa absente, aliaque notat jam supra in nostro § I descripta : « Presbyter Cardinalis celebraturus prævenit ad « Capellam, oransque ante Altare, sedet in fal« distorio, lavat manus, surgit, et capit para« menta omnia more consueto, exceptis sanda« liis et chirotecis, quibus non utuntur in hac « Missa, nec dicit Psalmos, *Quam dilecta*, etc. « In credentia non debent esse illa duo bocalia « magna argentea, quibus Cardinales celebran« tes uti consueverunt, sed omnia alia consueta, « et præter illa, vas aquæ benedictæ cum asper« sorio, et pannus pro Absolutione. Subdiaco« nus et Diaconus utuntur tunicella et dalma« tica. »

II. Tradit hæc eadem Crassus, cujus locum jam supra descripsimus in Commentario ad § I. Quod autem ritum spectat, qui in hoc nostro II § præscriptus est, ita idem auctor inquit : « Car« dinalis, » id est, Episcopus, « non leget ali« quos Psalmos, scilicet, *Quam dilecta*, etc., « nec post eos Orationes Psalmorum, sed tan« tum Orationes, quæ pertinent ad paramenta « capienda, ab ea Oratione incipiendo legere, « quæ est videlicet, *Exue, Domine, me*, etc., us« que ad finem dimissis Orationibus pro sanda« liis et caligis, ac chirothecis. » Sæculo XIII, quo floruit Durandus, non plane omnes, sed « quidam Pontifices » in ipsa defunctorum Missa solemni sandaliis non utebantur, ut idem in suo Pontificali testatur apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo XII, ordine XIX. Porro quod in Cæremonialibus ipsis Patricii et Crassi, ac in nostro § edicitur, nempe non esse ab Episcopo Missarum solemnia pro defunctis celebraturo legendos Psalmos et Orationes ad præparationem Missæ ex antiquo ritu destinatos, intelligendum puto de solemni illa recitatione, quæ in aliis Missis solemnibus, dum Tertia Hora cantatur, alternatim fieri solet una cum Presbytero assistente, et duobus pariter assistentibus Diaconis, juxta ritum in hoc Cæremoniali, non uno in loco notatum, præsertim lib. I, cap. VII, § III. Privatim itaque eosdem Psalmos atque Orationes recitare poterit Episcopus, neque enim decet, ut sine præparatione ad tremendum Altaris Sacrificium celebrandum accedat, tametsi aliter sentiant Gavantus et Meratus in Rubricas missalis parte II, tit. XIII, numero I, quibus tamen minime adhæreo.

III. Præter memoratos Ministros, de quibus mentio fit in nostro § III, putant aliqui debere et huic Missæ Pontificali pro defunctis duos solitos Assistentes Diaconos assistere, quia scilicet infra § XIV expresse edicitur, debere Episcopum procedere ab Absolutionem faciendam, inter

duos Assistentes. Advertendum tandem, quod, ubi Episcopus Missam pro Defunctis celebraturus pontificalibus indumentis paratur, debet tunc etiam manipulum sumere, non vero post ea verba Introitus, *Indulgentiam*, etc., ut in aliis Missis. Sumet autem ipsum manipulum ante stolam ex generalibus Rubricis missalis, non autem post tunicellam et dalmaticam, ante planetam, ut alicubi non recte fit, ad evitandum scilicet incommodum, quod suboriri posset in sumptione tunicellæ ac dalmaticæ. Sed levissimum plane est hujusmodi incommodum.

§ IV.

Cum Episcopus accedet ad Altare, finita Confessione, non osculabitur librum, sed Altare tantum, et statim redit ad sedem suam; nec Altare, nec ipse thurificabitur: sed apud sedem versus Altare leget Introitum.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi ex Rubrica missalis parte II, tit. XIII, num. I, « in Missa pro defunctis ante « Confessionem, non dicitur Psalmus *Judica « me, Deus*, sed pronuntiata Antiphona *Introibo « ad Altare Dei*, et responso a Ministro *Ad Deum « qui lætificat*, etc., dicitur Versiculus *Adjutorium nostrum*, et Confessio cum reliquis, » etc.; sciendum tamen, ante Pium V, auctorem hujus Rubricæ, dici cum Psalmum *Judica me, Deus*, etc., in Missis etiam defunctorum consuevisse, et loco Versiculi *Gloria Patri*, etc., solitum fuisse pronuntiari, *Requiem æternam*, etc. Testem antiqui ejus ritus habemus Paridem Crassum, qui lib. II sui Cæremonialis, cap. XXXIX, ubi agit de Missa Pontificali pro defunctis per Cardinalem Episcopum cantanda, ita quidem inquit : « Psalmo finito, videlicet *Judica me, « Deus*, qui dicitur in Confessione, non concluditur cum *Gloria Patri*, sed cum *Requiem « æternam*. »

II. Sed standum est hodie Rubricis missalis a Pio V editi, quas quidem ad unguem servandas statuit inter alios in suo Concilio provinciali IV, cap. *Quæ pertinent ad Sacrificium Missæ*, S. Carolus, sic inquiens : « Missæ initium Psalmus, « *Judica me Deus*, et in fine Evangelium S. Joan« nis Evangelistæ, *In principio erat*, etc., dici « ne unquam omittatur, nisi cum aliter in Mis« sarum Rubricis notatum est. In ceteris item « ne quid addatur, nec vero detrahatur, ac ne« quidquam mutetur, sed ad unguem id omne « dicatur, quod in missali nuper Pii V, Pontifi« cis Maximi, jussu edito præscriptum est. » Ex quo liberum olim cuique Sacerdoti fuisse patet, nempe ante S. Pii V missale, dicere, vel non dicere Psalmum *Judica me, Deus*, ad Introitum Missæ, et ad finem, *Initium Evangelii S. Joannis*. Verum audiamus iterum S. Carolum, qui de missali ipso S. Pii V ita ibidem statuit : « Si « quem Parochum, aliumve Sacerdotem missali « Romano, quod item Pii V, Pontificis Maximi, « jussu editum est, Episcopus ad Missæ Sacrifi« cium deinceps non uti compererit, a Missæ « celebrandæ munere illum arbitratu suo sus« pendat : tum pro culpæ contumaciæve ra« tione, aliis præterea pœnis afficiat. » Idipsum plane, et aliæ Synodi tum Provinciales, tum Diœcesanæ, præscribunt, ac variæ Episcoporum Constitutiones, quarum loca hic recensere supervacanei profecto esset laboris.

III. Ergo Episcopus Missam pro defunctis celebraturus, « accedet ad Altare, finita Confes« sione, » omisso scilicet Psalmo, *Judica me, Deus*, etc., atque, ut ait hic § noster, « non « osculabitur librum, » Evangelii scilicet, quod ei porrigi solet in Missis solemnibus deosculandum a Subdiacono, ut dictum est supra cap. VIII, § XXXIII, « sed Altare tantum ; » estque is ritus etiam pontificiæ Capellæ, quem ita recenset Patricius lib. II sui Cæremonialis, sectione II, capite XXVIII : « Celebrans post Confessionem et « Altaris osculum, non osculatur librum. » Id quod etiam in Cæremoniali suo loco citato notat Crassus : « Non osculatur Celebrans librum post « osculum Altaris; nec Ministri aliquid dantes « Celebranti in tota Missa, manum ejus aut rem « aliquam osculantur. » Quod dicitur hic de Ministris, expressum etiam habetur in nostro

sequenti paragrapho iv. Scite autem monet Gavantus in recitatam superius missalis Rubricam, non esse omittenda oscula Crucis in amictu, manipulo, et stola, cum Sacerdos Missam pro defunctis celebraturus illis induitur, tametsi de eo ritu quidam dubitaverint, eo quod in solemni pro defunctis Missa rerum oscula prohibentur.

IV. Osculato Altari *tantum*, Episcopus ex præscripto ejusdem nostri hujus §, « statim redit « ad sedem suam ; nec Altare, nec ipse thurifi« cabitur, sed apud sedem, » deposita scilicet mitra, et stans, « versus Altare leget Introitum. » Thurificandum non esse Altare nec Celebrantem initio solemnis Missæ pro defunctis, tradunt citatis locis Patricius et Crassus, itemque Rubrica missalis parte II, tit. xiii, num. ii, et, ut alios omittam, Gulielmus Durandus in suo Rationali lib. VII, cap. xxxiv. Quod vero lectionem Introitus spectat, recte notat Crassus, debere illum proferri « in plurali, videlicet, *Requiem æter« nam dona eis, Domine*, non autem, *ei*, etiam « si Missa sit particularis pro salute unius animæ « tantum, quamvis Oratio fiat in particulari, « quando Missa est pro particulari, » etc. Notandum hic quoque illud, quod mandat Rubrica missalis, « cum Celebrans, » inquit, « incipit « Introitum, non signat se, sed manu dextera « extensa facit signum Crucis super librum, quasi « aliquem benedicturus. »

V. Rursus ex præscripto ejusdem Rubricæ, « non dicitur *Gloria Patri*, etc., sed post Psal« mum, » id est, post primum illius Versiculum, *Te decet Hymnus Deus in Sion*, etc., qui ex antiquo ritu ad Introitum dicitur Missæ defunctorum : « repetitur *Requiem æternam;* nec dici« tur *Gloria in excelsis Deo*, nec *Alleluia*, nec « *Jube, Domne, benedicere*, nec, » etc., quia scilicet defunctorum Missa celebratur ad imitationem Officiorum, quæ in morte Domini nostri Jesu Christi aguntur, ut docent Amalarius lib. III *De Officiis*, cap. xliv, Belethus, Durandus, et alii, inter quos Hugo Victorinus lib. III, capite xxxvii, ait, cantica lætitiæ de proximi transitu dolentibus non convenire; additque Durandus lib. VII, cap. xxxv, num. xxvii, ex eo quod Officium mortuorum imitatur omnino triduanam Christi sepulturam, sicut in illo triduo, ita et in hoc Officio omnia laudis cantica subticeri, et solemnitates ac benedictiones quaslibet subtrahi. Sed de his jam nos alias, nec uno in loco abunde diximus.

§ V.

Ministri aliquid dantes, vel ministrantes Episcopo in tota Missa, nunquam ejus manum, aut rem osculentur. Quando dicuntur Orationes, tam ante Epistolam quam post Communionem, omnes genuflectunt præter Celebrantem et Ministros, videlicet Diaconum et Subdiaconum, ac Assistentes. Epistola et Evangelium non legantur in ambone, sed in Presbyterio in loco convenienti. Subdiaconus, cantata Epistola, non osculetur manum Episcopi.

COMMENTARIUS.

I. Ritus initio § hujus præscriptus, quo scilicet manus et rerum oscula in solemni Missa pro defunctis vetantur, explicatus a nobis jam fuit in Commentario præcedenti. Quod ergo ritus alios spectat, enarrat in primis illos in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione ii, capite xxviii. « Dicitur tantum una Oratio, videli« cet *Fidelium, Deus, omnium*, etc., ad quam « omnes genuflectunt, exceptis Capellano assi« stente, Diacono et Subdiacono. » Longe luculentius eumdem enarrat ritum in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. xxxix, cujus verba hæc sunt : « Cum autem dicuntur Orationes tam ante « quam post Communionem, omnes quotquot « sunt Missæ præsentes, genuflectunt usque ad « medium conclusionis ultimæ Orationis, » si scilicet plures dicuntur, aliis scilicet diebus quam Commemorationis Fidelium omnium defunctorum, in qua una illa Oratio, *Fidelium Deus*, etc., duntaxat dicitur, « præter Ministros

« tres et Capellanum de libro, qui non genuflectunt; et tenor Orationum debet esse æqualis, « et pressus, ac mœstus. »

II. Papam quoque solemni Missæ pro defunctis præsentem, debere ad illam genuflectere, tradit Patricius, libro et sectione citatis, capite xxvi, his verbis : « Cum Celebrans dicit *Do-* « *minus vobiscum*, Papa venit ad faldistorium, « et genuflectit sine mitra, sic manens usque ad « finem Orationis, et similiter omnes genuflectunt, præter Celebrantem et Ministros, id est, « Assistentem, Diaconum et Subdiaconum. » Et mox : « Pontifex Oratione finita, et accepta mi- « tra, redit ad sedem. » Tum vero addit, dici tantum unam Orationem, videlicet *Fidelium, Deus, omnium*, etc. Est plane antiqua, habeturque in Sacramentario S. Gregorii Papæ, et in priscis pluribus Missarum codicibus.

III. Tandem quum, uti superius notatum est, omnes solemnitates, signa lætitiæ, et manus ac rerum oscula in solemni pro defunctis Missa subtrahantur, merito et illud mandat hic § noster, ut « Epistola et Evangelium non legan- « tur in ambone, sed in Presbyterio in loco con- « venienti; » Epistola scilicet contra Altare in cornu Epistolæ; Evangelium vero in cornu Evangelii « contra Altare versus populum, » uti ait Rubrica missalis parte II, tit. vi, num. v, cujus verba licet invicem pugnare videantur, non tamen pugnant, sed locum et situm quasi medium indicant, ita ut Diaconus neque totus sit versus populum, sed inter utrumque faciem sistat suam, ut ea verba exponit Gavantus. Quidquid autem de hac opinione sit, quod « Epistola et « Evangelium non debent tunc in ambone, seu « in altiori pulpito legi, sed in ipso Presby- « terio prope Altare, » tradit in suo Pontificali Durandus, apud Martenium lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. iv, articulo xii, ordine xix. Porro ex Rubrica nostri paragraphi, « Sub- « diaconus, cantata Epistola, non osculatur ma- « num Episcopi, » nec ab eo benedicitur, ut ait Rubrica missalis parte et titulo citatis, num. iv, quia scilicet solemnitates æque ac benedictiones in hujusmodi Missa pro defunctis non habent locum.

§ VI.

Si distribuendæ sunt candelæ, tunc post Epistolam, dum cantatur Prosa, id est, Sequentia, distribuantur, quæ accendantur ad Evangelium, ad elevationem SS. Sacramenti, ac finita Missa, dum fit Absolutio. Lecta Epistola, cum cantatur ultimus Versus Sequentiæ, Diaconus affert librum ad Altare, in cujus medio illum collocat, statim sine osculo manus Episcopi, in supremo gradu genuflexus, dicit *Munda cor meum*, etc., non petat benedictionem pro Evangelio, nec deferantur luminaria, nec incensum, sed accepto ab Altari libro, procedat ad cantandum Evangelium, cum Ministris, ordine infrascripto; videlicet, primo Cæremonarius, tum ipse Diaconus, quem sequitur Subdiaconus, ultimo loco duo Capellani. Finito Evangelio, Episcopus non osculabitur librum, sed statim dicet *Dominus vobiscum* et *Oremus*, pro Offertorio : deinde lavabit manus more solito, et ad Altare accedet; non benedicet aquam ponendam in calicem pro oblatione ; nec Subdiaconus sustinebit patenam : imponet tamen post Offertorium Episcopus thus in thuribulum more solito, cum benedictione *Per intercessionem*, etc., et thurificabit oblata, et Altare, et demum ipse solus, accepta mitra, thurificabitur a Diacono.

COMMENTARIUS.

I. Quoniam inter alios ritus, qui in Missa defunctorum servantur, ille etiam adhiberi solet, ut præsentibus distribuantur candelæ, accendendæ « ad Evangelium, ad Elevationem Sanctissimi

« Sacramenti, ac finita Missa, dum fit Absolu-« tio; » monet hic primum § noster, faciendam esse ipsam candelarum distributionem « post « Epistolam, dum cantatur Prosa, id est, Se-« quentia. » Idipsum totidem pene verbis docet et Crassus lib. II, cap. XXXIX, ubi tamen solius Evangelii mentionem facit, pro quo accendendas esse candelas inquit. Hæc enim sunt ejus verba: « Et si distribuendæ sunt præsentibus candelæ, « tunc post Epistolam, dum cantatur Prosa, id « est, Sequentia, distribuuntur, quæ accendun-« tur pro Evangelio. »

II. Tum nulla facta mentione ejus ritus alias communis, et in Rubricis missalis præscripti, parte II, tit. XIII, num. III, accendendarum scilicet candelarum ad elevationem etiam Sanctissimi Sacramenti, ac præsertim ad Absolutionem finità Missa, ita mox subjicit: « Adverte, quod nun-« quam Cardinali Episcopo, nec cuicumque Præ-« lato celebranti pro defunctis debet offerri fa-« cula seu candela in ejus manum, sed ante ejus « pedes dimitti : solus vero Romanus Pontifex « manibus propriis eam capit, juxta Innocen-« tii III doctrinam, cujus hæc sunt verba, vide-« licet : Pontifex Romanus post oblationem « panis, nullam aliam manibus tangit, nisi quæ « pro defunctis offertur, quam ideo manibus ac-« cipit, ut eorum sugillet errores, qui dogmati-« zant, eleemosynas non valere defunctis, etc. « Sed hodie nunquam Papa celebrat pro de-« functis. »

III. Omissis hic iis, quæ dici possent in recitatum hactenus Crassi locum, notat Gavantus in citatam superius missalis Rubricam, rite accendi candelas ad Evangelium, quo geniti sunt defuncti; item ad elevationem Sacramenti, quo enutriti fuerunt, et ad Absolutionem, qua in cœlos evehi eosdem desideramus. Ubi ad elevationem Sacramenti candelæ accenduntur, ardere debent usque ad Communionem, ut idem Gavantus docet. Ad Prosam vero quod attinet, id est, Sequentiam, cujus § noster meminit, dicendam scilicet post Epistolam, est illa, quæ incipit, *Dies iræ, dies illa*, quamque varii auctores variis tribuunt. Auctor operis *Ligni vitæ*, lib. I, capite LXX, Sequentiæ illius auctorem facit S. Gregorium; Stephanus Proystinius lib. I *De quatuor Novissimis*, cap. V, sanctum Bernardum; Bzovius ad annum MCCXCIV, num. XXXVII et XXXVIII, itemque auctor Bibliothecæ Ordinis Prædicatorum, et Guillelmus Eisengrenius, qui vivebat anno MDLXIV, Latinum Cardinalem Ursinum Dominicanum; alii alios, uti videre est apud Gavantum in Rubricas missalis parte IV, tit. XVIII, num. V. Sed hæc illi inquirant, quibus est otii. Ex Rubrica nostri §, « lecta Epistola, cum can-« tatur ultimus Versus Sequentiæ, Diaconus af-« fert librum ad Altare, in cujus medio illum « collocat, statim sine osculo manus Episcopi « in supremo gradu genuflexus dicit *Munda cor « meum*, etc., non petat benedictionem pro « Evangelio, nec deferantur luminaria, nec in-« censum, sed accepto ab Altari libro proce-« det ad cantandum Evangelium cum Mini-« stris, » etc.

IV. Hæc sane præscribit § noster juxta editionem novi Cæremonialis jussu Benedicti XIII factam, nam alias in antiquis Cæremonialibus ante ipsum editis, brevior, et paulo obscura erat Rubrica circa ipsum ritum in § nostro descriptum. Sic enim ipsa Cæremonialia antiqua aiebant : « Lecta Epistola, Diaconus non petat benedictio-« nem pro Evangelio, nec deferantur luminaria, « nec incensum. Diaconus dicet tantummodo « *Munda cor meum*, etc., et procedet ad can-« tandum Evangelium, » etc. Non petendam esse per Diaconum benedictionem a Celebrante pro cantando Evangelio in Missa defunctorum, nec incensum deferendum, nec luminaria a Thuriferario et ab Acolythis ad lectionem ipsius Evangelii, docent etiam Rubrica missalis parte II, tit. XIII, num. II, et auctores liturgici passim, inter quos laudatus Crassus hæc habet : « Ad « Evangelium non petitur benedictio a Cele-« brante, nec illa ante Altare dicitur, sed solum « dicitur *Munda cor meum*, nec portatur thuri-« bulum, nec ponitur incensum, nec Ministri « portant luminaria ad Evangelium, licet uni-« versi circumstantes, qui habuerunt candelas, « accendentes eas ad Evangelium, » etc.

V. Dicto a Diacono *Munda cor meum*, etc., accepto ab Altari libro, procedet ipse Diaconus ad cantandum Evangelium cum Ministris ordine in hoc nostro § præscripto, videlicet, procedet « primo Cæremoniarius, tum ipse Diaconus, « quem sequitur Subdiaconus, ultimo loco duo « Capellani; » qui scilicet, dum diaconus cantat Evangelium, stant a lateribus Subdiaconi tenentis ambabus manibus ipsum Evangelii librum, hinc inde vel manibus junctis, vel una supra

aliam infra pectus positas, signantes se tamen, sicut Diaconus, et sicut etiam Celebrans, et ceteri de choro. Finito Evangelio non osculabitur librum Episcopus, qui nec etiam incensabitur, uti docet Rubrica missalis loco citato, « sed statim dicit, *Dominus vobiscum*, et *Oremus*, pro « Offertorio. Deinde lavabit manus, et ad Altare « accedet. »

VI. Servandus præterea in Missis defunctorum ritus est ille a Rubricis præscriptus, ut dum aqua in calicem ponitur pro oblatione, minime benedicatur, quia scilicet benedictio ipsa connotat solemnitatem, et sicut in fine Missæ defunctorum non benedicitur populus, ita nec aqua, quæ populum ipsum significat, ut jam alias antiquorum Patrum auctoritate eumdem ritum explicuimus. Tandem non sustinebit Subdiaconus patenam, sed facto Offertorio, imponet Episcopus thus in thuribulum more solito cum benedictione *Per intercessionem*, etc., et thurificabit Oblata, et Altare, et demum ipse solus, accepta mitra, thurificabitur a Diacono. Eadem hæc tradunt Patricius et Crassus, quorum primus ita inquit libro II, sectione II, capite XXVIII : « Post Evangelium Celebrans non « osculatur librum, neque benedicit aquam pro « oblatione in calice ponendam. Subdiaconus « non tenet patenam post Celebrantem, sed ge« nuflexus ad cornu Epistolæ tempore congruo ad « elevationem incensat Sacramentum. » Et mox : « Celebrans, ministrante Diacono naviculam, im« ponit incensum, incensat Oblata et Altare ; et « incensatur ipse solus a Diacono, et non alii. » Incensantur plane Oblata, ut præparentur ad consecrationem, et cum iis Altare, quod etiam observatur in Parasceve, ut suo loco dicemus.

§ VII.

Dum dicitur, *Sanctus, sanctus*, etc., quatuor Capellani cum quatuor funalibus ex eadem cera communi accensis pro elevatione Sanctissimi Sacramenti accedunt, et genuflectunt more solito; similiter omnes genuflectunt, sic permanentes usque ad *Per omnia sæcula*, etc., ante *Pax Domini*, etc. Capellani vero cum funalibus usque post Communionem.

§ VIII.

Subdiaconus ad elevationem, imposito per aliquem Acolythum thure in thuribulum, thurificabit Sanctissimum Sacramentum genuflexus in cornu Epistolæ. Non datur Pax, nec percutitur pectus ad *Agnus Dei*.

COMMENTARIUS.

I. Finito cantu, Præfationis, « dum dicitur, « *Sanctus, sanctus*, etc., quatuor Capellani cum « quatuor funalibus ex eadem cera communi « accensis pro elevatione Sanctissimi Sacramenti « accedunt, » ad Altare scilicet, et ibi in plano Presbyterii, « genuflectunt, more solito, simili« ter omnes genuflectunt, » etc., uti in nostris hisce paragraphis habetur, quibus plane concinit Crassus lib. II Cæremonialis, cap. XXXIX. « Finito, » inquit, « cantu Præfationis, illico « omnes genuflectunt, sic manentes usque ad « *Per omnia sæcula*, ante *Pax Domini*. Subdia« conus incensat Sacramentum in Elevatione. « *Pax Domini* dicitur, sed Altare non osculatur, « nec Pacis osculum datur, nec Oratio illa pro « pace legitur, quæ est, *Domine Jesu Christe*, « *qui dixisti Apostolis tuis, pacem meam*, etc. « Cum dicitur *Agnus Dei*, non percutitur pectus. « Ad Orationes post Communionem genuflecti« tur. » Ita ille, et ita quoque Rubricæ missalis et auctores, qui ritus Missæ solemnis pro defunctis enarrant.

II. Ritus in ea incensatione a Subdiacono servandus, is est. Imposito per aliquem Acolythum thure in thuribulum, sine ulla scilicet benedictione, dum Celebrans dicit ea Canonis verba,

Hanc igitur, etc., facta debita reverentia Altari, accedit ad cornu laterale Epistolæ, ubi genuflectit non super infimum gradum, ut alicubi servatum vidi, sed super gradum superiorem, uti est usus insignium Ecclesiarum, ac præsertim pontificiæ Capellæ et Basilicæ Vaticanæ, et accepto a Thuriferario thuribulo cum debitis inclinationibus ante et post utramque elevationem, incensat Sanctissimum Sacramentum. Finita Elevatione, Hostiæ scilicet et calicis, Subdiaconus reddit thuribulum Thuriferario, et surgit, ac genuflectit ibidem unico genu, et redit ad locum suum. Thuriferarius autem pergit in Sacristiam, ibique deposito thuribulo, et aptatis carbonibus pro Absolutione, ad abacum seu ad credentiam redit, ubi genuflectit.

§ IX.

In fine Missæ non datur per Celebrantem benedictio, nec publicantur Indulgentiæ, sed Diaconus dicat *Requiescant in pace*, versus Altare, et Episcopus, dicto in Altari *Placeat tibi*, *sancta Trinitas*, etc., incipiet more solito Evangelium S. Joannis, quod prosequitur mitratus, redeundo ad sedem suam; et ibidem deposita planeta, ac etiam, cum manipulo, dalmatica et tunicella, capiet pluviale nigrum, Diacono et Subdiacono paratis remanentibus, depositis tamen manipulis, et Episcopum ad exuendam planetam et induendum pluviale adjuvantibus.

COMMENTARIUS.

I. Nullam dari in fine solemnis Missæ defunctorum a Celebrante benedictionem, nec publicari Indulgentias, jam alibi a nobis notatum fuit, et docet Crassus, et alii etiam scriptores antiquiores, inter quos Augustinus Patricius lib. II, sectione II, cap. XXVIII, ita ritum nostri hujus § enarrat : « Non datur benedictio, neque Indul« gentiæ, sed dicto per Diaconum *Requiescant* « *in pace*, Celebrans dicit *Placeat*, et Cantores « incipiunt Responsorium, » etc. Non dandam in fine Missæ benedictionem, nec Indulgentiam aliquam, notat etiam memoratus Crassus lib. II, cap. XXXIX, ubi, sicut et Patricius, nullam facit mentionem recitandi Evangelii S. Joannis a Celebrante, dum ab Altari post dictum *Placeat tibi*, *sancta Trinitas*, etc., mitratus redit ad sedem suam; quia scilicet ritus ipse dicendi ejus Evangelii in fine Missæ, licet alicubi in usu esset, servandus tamen ubique locorum est ex præscripto S. Pii V Pontificis, qui vixit post Patricium et ipsum Crassum.

II. Additamenta notanda nunc quædam sunt ad hunc § in novo Cæremoniali facta jussu Benedicti XIII, pro majori sacrorum Rituum explicatione, quæ in antiquis Cæremonialibus desiderabantur. Ergo dicendum est a Diacono *Requiescant in pace*, sed « versus Altare; » et hoc primum additamentum. Præterea ubi in nostro § edicitur, ut Episcopus dicto in Altari *Placeat tibi*, *sancta Trinitas*, etc., incipiat more solito Evangelium S. Joannis, illudque prosequatur mitratus redeundo ad sedem suam, etc., aliter profecto de ea re præscriptum fuit in ipsis antiquis Cæremonialibus : « Episcopus, » inquiunt, « dicto in Altari *Placeat tibi*, *sancta Trini*« *tas*, etc., redibit ad suam sedem, et interim « dicet Evangelium sancti Joannis, et ibidem de« posita planeta, ac etiam dalmatica et tunicella, « capiet pluviale nigrum, Diacono et Subdiacono « paratis remanentibus, et Episcopum ad exuen« dam planetam et induendum pluviale adju« vantibus. » Sed obliterata hac Rubrica per novum Benedicti XIII Cæremoniale, quod nos explicamus, juxta ritum in nostro § expressum, debet Episcopus Evangelium sancti Joannis in Altari incipere, illudque miratus prosequi, dum redit ad sedem suam; et ibidem depositis non modo planeta, dalmatica et tunicella, sed etiam manipulo, pluviale nigrum capere, Diacono et Subdiacono paratis quidem remanentibus, sed « depositis tamen manipulis, » et Episcopum ad exuendum adjuvantibus.

§ X.

Si Sermo habendus erit in laudem defuncti pro quo Missa celebrata erit, tunc ea finita, ante Absolutionem accedet Sermocinaturus vestibus nigris indutus, sine cotta; et facta Oratione ante medium Altaris, nulla petita benedictione ab Episcopo, sed facta ei profunda reverentia vel genuflexione, pro qualitate personæ, ascendet pulpitum panno nigro coopertum, ubi facta iterum Episcopo reverentia, signans se signo Crucis, faciet Sermonem. Quo finito, vel si Sermo non sit habendus, statim finita Missa, accepto pluviali per Episcopum, ut supra, ante infimum gradum solii extendetur pannus niger, vel portabitur lectica mortuorum pro Absolutione facienda ante infimum gradum Presbyterii, nisi alias lectus mortuorum, vel castrum doloris adsit in medio Ecclesiæ : quo casu Episcopus pluviali paratus ibidem, vel solus, vel cum aliis quatuor Alsolventibus, ut infra dicetur, illuc præcedentibus Canonicis, qui ibidem in suis scamnis consistent, accedere deberet.

§ XI.

Si vero Episcopus erit in faldistorio. tunc pannus niger ante infimum gradum Altaris extendetur, vel ibidem portabitur lectica mortuorum, pro Absolutione facienda.

COMMENTARIUS.

I. Mos habendæ Orationis funebris in exequiis magnorum Virorum, sive doctrina, sive nobilitate, sive dignitate præstantium antiquissimus est in Ecclesia, constatque ex variis veterum Patrum Orationibus, quas in hujusmodi funeribus habuerunt; tales quippe sunt funebres Orationes, quæ hodieque extant, Eusebii in funere Constantini, Nazianzeni in funere Basilii et Cæsarii, Ambrosii in exequiis Valentiniani et Satyri, aliæque innumeræ, de quibus mentionem inter alios facit Stephanus Durantus lib. I *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. XXIII, num. XV, ubi etiam ex Theodoreto et Nicephoro, tradit sanctum Melitium ab omnibus sapientibus, præconiis maximis, ac præcipue a Gregorio Ecclesiæ Nicænæ funebribus Orationibus concelebratum, et sepultum fuisse.

II. Cum autem vel olim præsente cadavere in Ecclesia functio illa perageretur, visum fuit Majoribus nostris, ut finita omnino Missa, ante Absolutionem haberetur Sermo : « Finita Missa « post *Requiescant in pace*, fit Sermo in laudem « defuncti. » Verba sunt Augustini Patricii lib. I *Sacrarum Cæremoniarum sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, sectione XV, cap. I, ubi agit de morte et exequiis reverendissimorum Cardinalium. In quibus tria nobis potissimum sunt observanda. Primum, quod alias superius notatum fuit, recitationem Evangelii S. Joannis in Missa, generali lege præscriptam fuisse a S. Pio V, ideoque nullam a Patricio ejus ritus fieri eo loci mentionem. Alterum est, peractas olim fuisse Cardinalium exequias mane cum Missa solemni, præsente cadavere; qui ritus diu intermissus, restitutus fuit a Benedicto XIII, et novissime a feliciter regnante Pontifice Benedicto XIV, peculiari in eam rem Constitutione edita. Tertium demum est, consuevisse labente sæculo XV, quo floruit Patricius, Orationem funebrem fieri in laudem defuncti Cardinalis, finita solemni Missa, quæ præsenti ejus cadavere celebrabatur.

III. Ritus ab Oratore servandus in Sermone habendo post Missam in laudem defuncti ex præscripto nostri §, et ex Auctoribus, qui sacras Cæremonias enarrant, is plane est. Finita Missa, accedit Concionator vestibus nigris indutus sine

cotta, et facta brevi oratione ante medium Altaris, nulla petita benedictione ab Episcopo, sed facta ei profunda reverentia, vel genuflexione pro qualitate personæ, ascendet pulpitum panno nigro coopertum; ubi facta iterum Episcopo reverentia, signans se signo Crucis, nulla facta manibus junctis oratione versus cœlum, nec dicta Salutatione angelica, ut in aliis Sermonibus fieri assolet, funebrem Orationem incipiet, in qua servanda profecto est regula præscripta a S. Carolo in Concilio suo I provinciali, ubi de funeribus et exequiis agens, ita edixit : « Liceat « in funere Concionem habere, quæ tota referatur ad humanam miseriam, Fidelium oculis « proponendam, omnesque ad vigilandum co- « hortandos, ne cum venerit Dominus hora, qua « non putarint, inveniat eos dormientes. »

IV. Qualiter habendus sit Sermo in exequiis defunctorum finita Missa, enarrat in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XL, cujus locum tametsi alias a nobis notatum, iterum integrum describemus infra cap. XII, in Commentario ad § VI. De eo autem potissimum est corrigendus, quod ait, non debere tunc Oratorem præmunire se aliquo signo Crucis, cum constet vetustissimam esse nostræ Christianæ Religionis disciplinam, in omnibus pene actionibus adhiberi Crucis signaculum : « Ad omnem progressum, « atque promotum, ad omnem additum et exi- « tum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, « ad mensas, ad lumina et cubilia, ad sedilia, « quacumque nos conversatio exercet, frontem « Crucis signaculo terimus. » Verba sunt Tertulliani in libro *De corona Militis*, cap. III. Id quod etiam indicat S. Cyrillus Hierosolymitanus, et alii Patres passim.

V. Recte itaque ex hoc nostro § cautum est, ut is, qui facit Sermonem vel in laudem defuncti, se initio Orationis signaculo Crucis signet, illud scilicet producens a fronte ad pectus. Ceterum cum Oratores soleant in hujusmodi Sermonibus nonnihil peccare, et fortassis aliquando turpius, ac in Orationibus, quas habent in laudem Sanctorum, quos non semel summa audacia atque temeritate, Apostolis, Deiparæ Virgini, et Christo ipsi Domino Sancto Sanctorum præponunt, jure ac merito idem S. Carolus in ipso I Concilio ita inter alia statuit : « Nemini « quemquam in funere laudare liceat, nisi et « eum, quem laudare velit, Episcopus dignum « censuerit, et laudationem scriptam ante pro- « barit. »

VI. Finito Sermone, vel si Sermo non sit habendus, accepto pluviali nigro per Episcopum, ut supra, « ante infimum gradum solii, » ut ait hic noster §, « extendetur pannus niger, vel « portabitur lectica mortuorum pro Absolu- « tione facienda ante infimum gradum Presbyte- « rii, nisi alias lectus mortuorum vel castrum « doloris adsit in medio Ecclesiæ, » etc. Castrum doloris, quod etiam alio nomine tumulus appellatur, nigro panno coopertum in medio Ecclesiæ præparari solet, gradus varios habens, coopertos etiam pannis nigri coloris, ornatis variis imaginibus mortis, in iisque gradibus ponuntur varia candelabra cum intortitiis seu candelis, juxta facultatem Ecclesiarum vel defunctorum, pro quibus castrum ipsum doloris paratur. Ubi ea machina in medio Ecclesiæ parata sit, ex Rubrica nostri § X, « Episcopus pluviali paratus, « ibidem, vel solus, vel cum aliis quatuor Absol- « ventibus, ut infra dicetur, illuc præcedentibus « Canonicis, qui ibidem in suis scamnis consi- « stent, accedere deberet; » ac faciendam scilicet Absolutionem, de qua mox infra in sequenti Commentario.

VII. Porro si Episcopus non in solio, sed in faldistorio erit, « tunc pannus niger, » ut præscribit § noster XI, « ante infimum gradum Al- « taris extendetur, vel ibidem portabitur lectica « mortuorum, » sive parvus tumulus nigro panno coopertus, « pro Absolutione facienda. » Nigri panni ante gradus Altaris extendendi, pro facienda ipsa Absolutione, ubi scilicet Episcopus erit in faldistorio, meminit in suo Cæremoniali Crassus, lib. II, cap. XXXIX, et ante eum Patricius, lib. II, sectione II, cap. XXVII et XXVIII, ubi agit de Commemoratione omnium Fidelium defunctorum, quando scilicet præsens Pontifex nollet absolvere, vel abesset; nam alias, uti idem auctor testatur, cap. XXVI : « Si Pontifex « velit post Missam absolvere, incepto a Canto- « ribus Responsorio *Libera me, Domine*, apud « sedem deponit cappam, et accipit pluviale ru- « brum simplex, si placet, et ponitur ante eum « pannus niger ad hoc paratus, et extenditur a « scabello sedis per planum, et gradus solii « sui, » etc. Itaque ut paucis multa comprehendam, quando Episcopus erit in faldistorio, tunc pannus niger pro facienda Absolutione ante in-

fimum gradum Altaris extendi debet; si in solio, tunc ante infimum solii gradum, vel portabitur lectica mortuorum ante infimum gradum Presbyterii, nisi scilicet lectus mortuorum vel castrum doloris adsit in medio Ecclesiæ, quo casu servandus est ritus in nostris x ac xiii et aliis sequentibus paragraphis præscriptus.

§ XII.

Interim, dum extenditur pannus, vel portatur lectica, Episcopus sedet, et Cantores incipiunt Responsorium *Libera me, Domine*, etc., et dum repetitur dictum Responsorium, accedunt ad Episcopum duo Acolythi, unus cum thuribulo et navicula, alius cum aspersorio et vase aquæ benedictæ. Tunc Episcopus, ministrante naviculam Presbytero assistente a dexteris sine osculis, imponet thus in thuribulum cum benedictione, et statim, si est in faldistorio, accedit ad Altare, ubi antequam a choro dicatur *Kyrie eleison*, deponet mitram, et stans versus Altare, dicit intelligibili voce *Pater noster*. Si vero erit in sua sede, surget, et deposita mitra, dicto ultimo *Kyrie eleison*, versus Altare dicet similiter *Pater noster*, quod secrete complendo, ministrante eodem Presbytero assistente aspersorium, et elevantibus hinc inde Assistentibus oras pluvialis, Episcopus stans, aspergit ter super pannum nigrum vel lecticam mortuorum : et reddito aspersorio Presbytero, et ab eodem accepto thuribulo, thurificabit eo modo, ter thuribulum ducens super pannum vel lecticam, Ministris oras pluvialis similiter elevantibus. Tunc accedent duo Acolythi cum duobus candelabris, et candelis accensis, et sistent ante pedes Episcopi, qui ex libro sibi per Ministrum solitum in capite posito, leget versiculum *Et ne nos*, etc., et alios Versiculos et Orationem Missæ, pro qua nullus tunc genuflectet, et in fine repetet Versiculum *Requiem æternam*, etc., et Cantores dicent *Requiescant in pace*, et Episcopus tunc producet signum Crucis versus pannum : inde depositis paramentis, ubi fuerunt accepta, factaque Oratione, discedit.

COMMENTARIUS.

I. Tota pene § hujus Rubrica desumpta est a ritu pontificiæ Capellæ, ubi scilicet Papa præsens celebritati Commemorationis omnium defunctorum, vult ipse facere Absolutionem. Ut enim testatur in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione II, cap. XXVI, finita solemni pro defunctis Missa per Cardinalem, si Pontifex velit post Missam absolvere, incœpto a Cantoribus Responsorio *Libera me, Domine*, apud sedem deponit cappam, et accipit pluviale rubrum simplex, si placet, et ponitur ante eum pannus niger ad hoc paratus, et extenditur a scabello sedis per planum, et gradus solii sui, et quatuor Acolythi superpelliceis induuntur, et cum Cantores replicant Responsorium *Libera me, Domine*, accedunt ad Pontificem duo Acolythi, unus cum thuribulo et navicella, alius cum vase aquæ benedictæ et aspersorio, et Pontifex, ministrante priore Presbyterorum Cardinalium naviculam, imponit incensum; Presbyter Cardinalis remanet illic apud Papam.

II. Cum incipitur *Kyrie eleison* a Cantoribus, surgit Pontifex deposita mitra, et dicto ultimo *Kyrie eleison*, stans versus ad Altare, dicit intelligibili voce *Pater noster*, quod secrete complendo, ministrante priore Presbyterorum Cardinalium aspersorium, Papa aspergit tertio supra pannum nigrum ante se jacentem, et reddit aspersorium Presbytero Cardinali, quo ministrante thuribulum, Papa incensat eodem

modo supra pannum, tertio thuribulum ducens; et reddito thuribulo Presbytero Cardinali, recedunt duo illi Acolythi cum aqua benedicta et thuribulo, et Presbyter Cardinalis ad scabellum suum revertitur. Accedunt duo Acolythi cum luminaribus ad locum consuetum, et duo Episcopi assistentes cum libro et candela, et Papa dicit *Et ne nos inducas*, etc., cum aliis, et Oratione *Fidelium Deus omnium*, sub sua conclusione, ut in Vesperis ordinatum est. Post Orationem Papa dicit *Requiem æternam*, etc., et Cantores, *Requiescant in pace*. Tum sedet Pontifex cum mitra, orat deinde in faldistorio, et redit ad cameram.

III. Hactenus Augustinus Patricius de ritu, quo Papa Absolutionem facit, cui quidem in omnibus fere concinit Rubrica hujus §, ex cujus præscripto, in Absolutione facienda ab Episcopo, interim dum extenditur pannus, vel portatur lectica, sedet ille, et Cantores incipiunt Responsorium *Libera me, Domine*, etc., et dum repetitur dictum Responsorium, accedunt ad Episcopum duo Acolythi, superpelliceis scilicet induti, unus cum thuribulo et navicula, alius cum aspersorio et vase aquæ benedictæ: « Tunc Episcopus, » ait § noster, « ministrante naviculam Presbytero « assistente a dexteris sine osculis, imponet thus « in thuribulum cum benedictione, » etc. Quod hic dicitur ministrari naviculam a Presbytero assistente, mutatio est, facta a Benedicto XIII in novo hoc Cæremoniali, nam in antiquis Cæremonialibus munus ministrandi naviculam, sicut etiam aspersorium, in Absolutione defunctorum, *Diacono* tribuebatur; sed minus recte, cum regula generalis sit, extra Altare et Missam, ministrandam esse naviculam ab ipso Presbytero assistente, non vero a Diacono. Et licet ipsi Diacono munus ministrandi naviculam, et porrigendi aspersorium ad faciendam defunctorum Absolutionem tum alii, tum Crassus, lib. II, cap. XXXIX, assignent, hoc puto ab illis dictum ob defectum forte Presbyteri assistentis; nam, ut ibidem Crassus inquit, « finita Missa Celebrans « vadit ad faldistorium, ubi deposita planeta in- « duit pluviale nigrum, quod habebat assistens « ejus. » Quod tamen non recte factum puto.

IV. Itaque assistente Presbytero a dexteris ministrante naviculam, « Episcopus imponet « thus in thuribulum cum benedictione; » estque hic antiquus ritus, ut benedicatur incensum adolendum pro defunctis, quemadmodum liquet ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio lib. I, sectione XV, cap. I, *De morte, et exequiis Reverendissimorum Cardinalium*, ex cujus etiam præscripto, Cardinalis qui Absolutionem facit, imponit incensum in thuribulum, dicens, *Ab illo benedicaris*, etc. Sane quod in antiquioribus Missalibus et Cæremonialibus Episcoporum, ac Ritualibus, quæ Gavanti ævo in usu erant, ut ipse testatur in Rubricas missalis, parte II, tit. XIII, num. IV, nihil de ejusmodi benedictione incensi præscriberetur, dubitarunt olim nonnulli, an illud esset benedicendum; verum præter laudatum Patricii locum, scite ait laudatus Gavantus, libros in oppositum citatos non negare eam benedictionem, sed vel omittere, vel supponere illam tanquam usitatam, quia scilicet ipsa incensatio ex antiquo ritu præcipue fit ad expellendos dæmones, ut inter alios tradit Innocentius III, lib. II *De Mysteriis Missæ*, cap. XVII, ideoque censendum est, ex antiquo Ecclesiæ pariter ritu incensum tunc benedici.

V. Thure in thuribulum imposito, et quidem cum benedictione, statim Episcopus, « si est in « faldistorio, accedit ad Altare, ubi antequam « a choro dicatur *Kyrie eleison*, deponet mi- « tram, et stans versus Altare, dicit intelligibili « voce *Pater noster;* si vero erit in sua sede, « surget, et deposita mitra, dicto ultimo *Kyrié* « *eleison*, versus Altare dicet similiter *Pater* « *noster*, quod secrete complendo, ministrante « eodem Presbytero assistente, » non Diacono, ut aiunt antiqua ante hoc nostrum edita Cæremonialia, « Aspersorium, » scilicet sine osculis, « et elevantibus hinc inde Assistentibus, » Diacono scilicet et Subdiacono, ut in antiquis Cæremonialibus legitur, et apud Crassum loco citato, « oras pluvialis, Episcopus stans aspergit ter « super pannum nigrum vel lecticam mortuo- « rum, » cum aqua scilicet benedicta, ne dæmones, qui multum eam timent, ad corpus accedant, ut ait Durandus in suo Rationali, lib. VII, cap. XXXV, num. XXXVIII, additque, in aliquibus locis, eamdem ob causam, ne scilicet desæviant dæmones in corpora mortuorum, ut quod nequiverunt in vita, saltem post mortem agant, consuevisse, ubi sepeliebantur defuncti, prope ipsos poni vas aquæ benedictæ, et prunas cum thure.

VI. Sed quod incensationem defunctorum spectat, Episcopus, « reddito aspersorio Pre« sbytero, » assistenti scilicet, uti ait noster § in novo Cæremoniali Benedicti XIII, non vero « Diacono, » ut antiqua Cæremonialia habebant, « et ab eodem, » Presbytero nempe assistente, « accepto thuribulo, thurificabit eodem modo, « ter thuribulum ducens super pannum vel le« cticam, Ministris oras pluvialis similiter ele« vantibus. » Incenso thure defunctos honorari debere, probant Baronius ad annum XXXIV, num. cccxii, ex Chalcedonensis Synodi Actis, Durantus lib. I *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, cap. xxiii, et alii, inter quos in suo Rationali Durandus, lib. VII, cap. xxxv, num. xxxviii, illud etiam tradit, quod jam superius innuimus, una cum aqua benedicta consuevisse in variis locis suo ævo poni prope defunctum thus, non solum propter fœtorem corporis removendum, verum etiam, « ut defunctus Creatori suo acceptabilem « bonorum operum odorem intelligatur obtu« lisse, seu ad ostendendum quod defunctis pro« sit auxilium orationis. »

VII. Peracta incensatione nigri panni seu lecticæ mortuorum, et reddito thuribulo ipsi assistenti Presbytero, « tunc accedent duo Aco« lythi cum duobus candelabris et candelis ac« censis, et sistent ante pedes Episcopi, qui ex « libro sibi per Ministrum solitum in capite po« sito leget Versiculum *Et ne nos*, etc., et alios « Versiculos, et Orationem Missæ, pro qua nul« lus tunc genuflectet, » etc. Oratio Missæ, cujus hic § noster meminit, est illa, quæ incipit *Fidelium Deus omnium conditor*, etc., quæ sola in Missa solemni Commemorationis omnium Fidelium defunctorum dicitur, et terminatur cum illa conclusione, *Qui vivis et regnas*, etc., ad quam licet in Missa omnes genuflectant, præter Ministros, uti dictum superius fuit; ad Absolutionem tamen nemo genuflectere debet, ex Rubrica nostri §, et omnium scriptorum sententia, præsertim vero Crassi, lib. II, cap. xxxix.

VIII. Porro liber forte ab Acolytho Ministro de libro tenendus est, quia scilicet, ut ait Rubrica nostri §, Episcopus ex libro legere dicitur Versiculum, etc., non cantare, et regula generalis est, teneri debere librum a Presbytero assistente quando Episcopus aliquid ex eo cantat, non quando legit. Certe juxta ritum pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, lib. II, sectione ii, cap. xxvi, non Cardinalis assistens, sed « duo « Episcopi assistentes cum libro et candela, » ad Pontificem accedunt, una cum duobus Acolythis, luminaria deferentibus, « et Papa dicit « Versum *Et ne nos inducas*, etc., cum aliis, « et Oratione, » etc. Recenset alios ritus, quos jam nos supra descripsimus, quibus etiam concinunt ea, quæ in fine nostri hujus § præscripta sunt.

§ XIII.

Si aderit in Ecclesia lectus mortuorum seu castrum doloris, et Missa celebrata sit pro anima alicujus Summi Pontificis, vel S. R. E. Cardinalis, seu Metropolitani, aut Episcopi proprii, seu Imperatoris, Regis, vel Ducis magni, aut Domini loci, conveniens est, ut fiant Absolutiones apud castrum doloris tam ab ipso Episcopo celebrante, quam ab aliis quatuor Episcopis vel Prælatis, si adsint; et in defectum Episcoporum, a quatuor primis Dignitatibus, vel Canonicis, ordine infrascripto; videlicet, finita Missa, et Sermone, si habitus sit, quatuor Prælati, seu Dignitates, vel Canonici præfati accedant ad Sacristiam, vel alium locum convenientem et propinquum, ubi quilibet eorum accipiat super rocchettum, vel super cottam, si sit Religiosus, amictum, stolam et pluviale nigrum, ac mitram simplicem, si ea uti possint, sin minus biretum; et omnes, sic parati, conveniant apud Episcopum celebrantem paratum, ut supra, cum quo ibunt ad feretrum seu castrum doloris, hoc ordine.

§ XIV.

Præcedunt duo Acolythi, unus cum thuribulo et navicula, et alius cum vase aquæ benedictæ et aspersorio; tum duo alii Acolythi cum duobus aliis candelabris et candelis accensis, in quorum medio erit Subdiaconus, qui in Missa cantavit Epistolam, paratus, deferens Crucem, post eum Canonici parati, inde duo juniores Prælati, ac dein duo seniores, et quilibet eorum habebit penes se unum Capellanum superpelliceo indutum, qui de mitra serviet; et unum Scutiferum, qui cereum accensum portet; ultimo loco incedet Episcopus celebrans inter duos Assistentes, et ante eum Presbyter assistens indutus pluviali nigro, et alii Capellani cum cottis.

COMMENTARIUS.

I. Sicut et alii complures, ita et duo hi paragraphi, atque sequentes desumpti profecto sunt ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ auctore Patricio lib. I, sectione xv, cap. 1, quod de morte et exequiis Reverendissimorum Cardinalium inscriptum est. In eo enim totus ritus ipse describitur faciendi scilicet quinque Absolutiones, quas fieri ex nostris ipsis paragraphis conveniens est, « si aderit, » scilicet, « in Ecclesia lectus « mortuorum seu castrum doloris, et Missa « celebrata sit pro anima Summi Pontificis, vel « S. R. E. Cardinalis, seu Metropolitani, aut « Episcopi proprii, Imperatoris, Regis, vel Du- « cis magni, aut Domini loci. » Castrum doloris lignea machina est majoris vel minoris amplitudinis ac altitudinis, periti Viri industria in medio Ecclesiæ apte disposita, ornatu lugubri cooperta cum insignibus demortui Principis, varios gradus habens in quibus candelabra cum cereis poni solent, et in eminentiori loco veluti arcam, aut urnam, super qua pannus holosericus sternatur cum defuncti etiam insignibus.

II. Cum autem nihil fere in nostris Rubricis occurrat, quod adnotemus, nisi quoddam additamentum factum a Benedicto XIII ad finem § xiv, de quo infra dicendum aliquid erit, lubet ritum ipsum describere, quem loco citato refert Patricius, sic inquiens : Finita Missa, post *Requiescant in pace,* fit Sermo in laudem defuncti, et Cardinalis, qui celebravit, dimissa planeta, accipit pluviale, et sedet cum mitra alba, dum fit Sermo. Illo finito, iterum accenduntur candelæ, et quatuor alii Cardinales, si mortuus erat Episcopus Cardinalis, Episcopi Cardinales, si tot numero fuerint præsentes, et si deficiat numerus, Presbyteri supplent; si vero mortuus erat Presbyter, sive Diaconus, quatuor Presbyteri Cardinales capiunt superpelliceum, amictum, stolam, pluviale nigrum, et mitram albam in capite, et simul cum Celebrante vadunt ad castrum doloris hoc ordine.

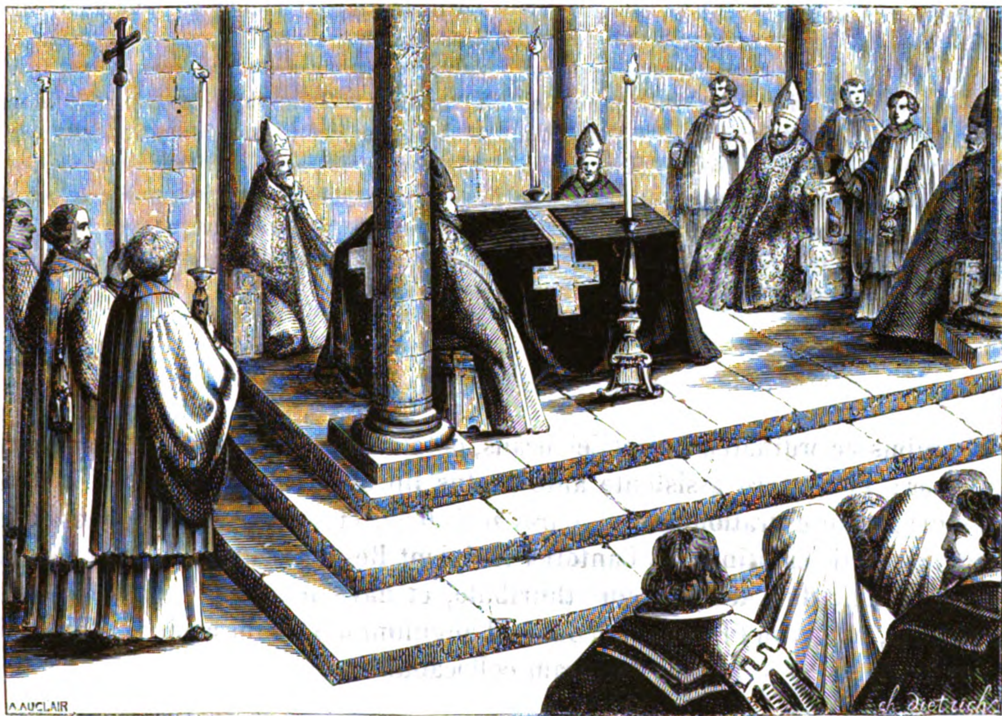
III. Primo procedunt duo ex Capellanis Celebrantis cum superpelliceis, unus defert thuribulum et navicellam, alius vas aquæ benedictæ cum aspersorio, deinde duo alii cum candelabris et luminaribus. Inde Subdiaconus paratus cum Cruce, deinde duo Cardinales juniores parati, tum duo seniores parati, ultimo Cardinalis, qui celebravit, et post eum Diaconus paratus, et alii sui Capellani cum superpelliceis; unusquisque Cardinalis habet secum unum Capellanum cum superpelliceo, qui servit ei de mitra, et alios Scutiferos, qui ei assistunt, quorum unus defert cereum accensum. Ita sane in suo Cæremoniali Patricius, cui et Cæremoniale etiam nostrum concinit, si quædam excipias, quæ Celebrantem ultimo incedentem spectant, nam uti habetur in nostro paragrapho xiv, « ultimo « loco incedet Episcopus celebrans inter duos « Assistentes, et ante eum Presbyter assistens « indutus pluviali nigro, et alii Capellani cum « cottis. »

IV. Sed ut verum fatear, aliter ea verba leguntur in antiquis Cæremonialibus ante Benedictum XIII editis, quæ fere eadem sunt ac illa quæ ex Patricio descripsimus : « Ultimo loco, » inquiunt Cæremonialia antiqua, « incedet Epi- « scopus Celebrans habens ad sinistram Diaco-

« num paratum, qui eum comitetur, et post « eum Capellani cum cottis. » Sed hæc correcta nunc sunt ex novo Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito, atque ejus auctoritate approbato. Debet enim Episcopus incedere « inter duos Assistentes, » id est, ut puto, Diaconos paratos; « et ante eum Presbyter « assistens indutus pluviali nigro, » cujus munus erit, ut edicitur infra § XVII, librum ante pectus tenere, dum Celebrans incipit in tono Lectionis absolute Orationem, *Non intres in judicio*, etc.

§ XV.

Cum pervenerint ad castrum doloris, seu locum destinatum pro Absolutionibus faciendis, Thuriferarius cum alio Acolytho deferente aquam benedictam, firmabunt se in capite loci a parte dextera; Acolythi vero Ceroferarii ac Subdiaconus cum Cruce ibunt ad pedes loci, et Subdiaconus cum Cruce collocabit se in medio eorum : nisi fiat Absolutio præsente corpore seu cadavere, quo casu Subdiaconus cum Cruce collocabitur ad caput defuncti, quicumque ille sit, prout in Rituali Romano.

§ XVI.

Junior Prælatus sedebit in scabello in angulo castro doloris ad pedem dexterum, alius post eum in angulo ad humerum sinistrum, tertius in angulo ad pedem sinistrum, quartus, qui erit senior, in angulo ad humerum dexterum.

Celebrans vero sedebit in faldistorio in capite loci in medio, ita ut Crucem directe semper respiciat.

COMMENTARIUS.

I. Pergit Patricius ritum exponere, quo Absolutiones ipsæ per Celebrantem, et quatuor alios Cardinales peragi solerent. Cum pervenerint, inquit, ad castrum doloris, Subdiaconus cum Cruce et Ceroferariis ponit se ad pedes lecti, in medio extra castrum tamen; post eum sunt Cantores; ad caput lecti ponitur in medio contra Crucem faldistorium Celebrantis, super quod ille sedet, et apud eum stat Diaconus Evangeli, qui defert incensum, et aquam benedictam, et alii Capellani; senior Cardinalis ponit se juxta columnam ad humerum dexterum, secundus in dignitate juxta columnam ad pedem sinistrum, tertius Cardinalis ad humerum sinistrum, ultimus ad pedem dexterum, et ibi aliquantulum quiescunt.

II. Ex hoc recitato Patricii loco, nulli dubium est, quin et hi duo nostri paragraphi desumpti sint, ex quorum quidem præscripto, cum pervenerint Ministri ad castrum doloris, seu locum destinatum pro faciendis Absolutionibus, Thuriferarius cum alio Acolytho vas aquæ benedictæ deferente firmabunt se in capite loci a parte dextera, Acolythi vero Ceroferarii, ac Subdiaconus, qui scilicet legit Epistolam in Missa, ibunt ad pedes loci, ubi Subdiaconus cum Cruce collocabit se in medio ipsum Ceroferariorum; « nisi « fiat Absolutio præsente corpore, seu cadavere, « quo casu, » ut inquit § noster xv, juxta editionem novi Cæremonialis Benedicti XIII jussu editi, « Subdiaconus cum Cruce collocabitur ad « caput defuncti, quicumque ille sit, prout in « Rituali Romano. »

III. Quantum ad Absolventium locum, ex præscripto nostri § xvi, « Junior Prælatus sede« bit in scabello in angulo castri doloris ad pe« dem dexterum, » qui est a sinistris Subdiaconi, ut post Castaldum ait Bauldryus; « alius post « eum in angulo ad humerum sinistrum; tertius « in angulo ad pedem sinistrum; quartus, qui « erit senior, in angulo ad humerum dexte« rum; » ita scilicet ut se invicem aspiciant, nempe junior Prælatus tertium, qui est in alia parte tertii ad humerum sinistrum Celebrantis Episcopi, quartum et digniorem respiciat: « Ce« lebrans vero sedebit in faldistorio in capite « loci in medio, ita ut Crucem directe semper « respiciat; » et ita scilicet, ut renes vertat Altari, modo tamen faldistorium ejus sit parum a latere Epistolæ.

§ XVII.

Omnibus sic ordinatis, surget Celebrans, detecto capite, omnibus similiter surgentibus; Presbytero assistente ante pectus librum tenente, incipiet in tono lectionis absolute Orationem *Non intres in judicio*, etc.; qua finita, omnes sedebunt, coopertis capitibus, et Cantores incipient Responsorium *Subvenite*, *Sancti Dei*, etc.; tunc duo Acolythi cum thuribulo, et navicula, et aqua benedicta, et aspersorio, una cum Diacono accedent ad angulum dexterum capitis, ubi est dignior Prælatus, et se ad ejus dexteram collocabunt.

COMMENTARIUS.

I. Omnibus sic ordinatis, « post morulam, » inquit in suo Cæremoniali Patricius, « surgunt « omnes deposita mitra, et tenente librum uno « ex Capellanis, Celebrans cum Diacono incipit « Absolutionem, » etc. His concinens § noster, « surget, » ait, « Celebrans, detecto capite, » id est, mitra, quam tenebat, deposita, « omnibus « similiter surgentibus, » quatuor præsertim Episcopis, qui in scabellis sebebant, ac depositis etiam suis mitris, vel biretis, si Canonici fuerint, « Presbytero assistente ante pectus librum « tenente, » ministrante scilicet lumen cum

palmatoria, seu candela, Ministro, qui de illa inservit, « incipiet in tono lectionis absolute « Orationem, » etc. Ea verba, « Presbytero assi« stente ante pectus librum tenente, » addita primum fuere huic § in novo Cæremoniali a Benedicto Papa XIII, nam in aliis antiquis desiderantur.

II. Finita Oratione *Non intres in judicio*, sive *in judicium*, etc., ut legitur in multis antiquis Ordinibus, « omnes sedebunt coopertis « capitibus, » id est mitris, si sint Episcopi quatuor absolventes, alias biretis; « et Cantores « incipient Responsorium *Subvenite*, *Sancti* « *Dei*, etc.; tunc duo Acolythi, cum thuribulo, « et navicula, et aqua benedicta, et aspersorio « una cum Diacono, » qui scilicet illos sequetur, « accedunt ad angulum dexterum capitis, « ubi est dignior Prælatus, et se ad ejus dexte« ram collocabunt, » nempe prope ipsum Diaconum, advertentes, ut debitas reverentias faciant Prælatis, ante quos transibunt, ut notat Bauldryus in suo Manuali, parte V, cap. XI, articulo II, num. V, ubi etiam scite advertit, quod ubi Acolythi illi una cum Diacono ad digniorem Prælatum accedunt, debet eos omnes præcedere Cæremoniarius, et ille qui librum defert, qui etiam firmabit se ad sinistram Prælati. Demum antiquam esse Orationem illam *Non intres in judicio*, etc., et Responsorium *Subvenite*, *Sancti Dei*, etc, in Exequiis defunctorum, constat ex antiquis Ordinibus a Martenio allatis, libro III, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. XV.

§ XVIII.

Incœpto Versiculo *Requiem æternam*, etc., Acolythus dabit naviculam Diacono, ipse accedet cum thuribulo ante dictum digniorem Prælatum, qui ministrante Diacono naviculam, et dicente *Benedicite*, *Reverendissime Pater*, imponet thus in thuribulum, more consueto, dicens *Ab illo benedicaris*, etc., producens signum Crucis super incensum thuribulo impositum. Cum per chorum dicetur primum *Kyrie eleison*, surgent omnes detectis capitibus, et prædictus dignior Prælatus voce intelligibili dicet *Pater noster*, quod secrete complebit; et interim, accepto aspersorio cum aqua benedicta de manu Diaconi, asperget lectum circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem; Diacono a dexteris comitante, et fimbrias pluvialis sublevante; et dum transibit ante alios Prælatos, illos salutabit; similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti.

COMMENTARIUS.

I. Idem hic ritus est ac ille, quem in suo Cæremoniali recenset Patricius, lib. I, sectione XV, cap. I, his verbis : « Cum cantatur *Requiem* « *æternam*, Clericus Cæremoniarum accipit thu« ribulum et navicellam, et accedit ad ipsum se« niorem Cardinalem, et offert thuribulum, « Diacono vero ministrante navicellam, Cardi« nalis imponit incensum in thuribulo dicens *Ab* « *illo benedicaris*, etc. Deinde cum Cantores « cantant *Kyrie eleison*, surgunt omnes sine « mitra, et ipse primus Cardinalis dicit voce « competenti *Pater noster*, et mox capit asper« sorium de manu Diaconi, et circuit lectum, « aspergens illum aqua benedicta. Diaconus « interim elevat a manu dextera fimbriam plu« vialis; cum vero Cardinalis transit ante alios « Cardinales ibi adstantes, facit unicuique reve« rentiam, inclinando caput, et idem etiam facit « Cruci. » Ita Patricius, ex cujus loco, ut vides, totus ritus, qui in hoc § continetur, desumptus est.

II. Ex recitatis autem verbis jam illud discimus, benedici incensum in Exequiis et Absolutionibus defunctorum, ritum esse a pluribus sæculis in pontificia Capella usitatum, ideoque merito nostro huic § post illa verba, « qui mi« nistrante Diacono naviculam, » in novo Cæremoniali addita illa verba fuere : « et dicente,

« *Benedicite Reverendissime Pater*, imponet « thus in thuribulum, more consueto dicens *Ab* « *illo benedicaris*, etc., producens signum Cru- « cis super incensum thuribulo impositum. » In antiquis Episcoporum Cæremonialibus ante novi hujus editionem, nulla ejus ritus mentio, ea enim in illis tantum verba leguntur : « qui, « ministrante Diacono naviculam, imponit thus « in thuribulum. » Tum vero sequitur : *Cum per chorum*, etc., ut in nostro hoc §. Porro, sicut Prælatus absolvens, ex eodem § et ex laudato Patricii loco, dum transit ante alios Prælatos, salutare illos debet, et Cruci similiter reverentiam facere, transiens ante illam ad pedes lecti, eumdem quoque ritum servare et ipse Diaconu debet, qui a dexteris Prælatum comitatur, et ejus pluvialis fimbrias sublevat ; admonebit autem eos de eo ritu servando Cæremoniarius, qui procedet a sinistris Prælati, vel eum etiam præcedet, si via sit angustior. Sed de his jam non uno in loco dictum est, præsertim vero libro I hujus Operis, capite v, ubi ex professo agitur de Officio Magistrorum Cæremoniarum.

§ XIX.

Postquam cum aspersorio circumierit lectum, et ad locum suum redierit, reddit aspersorium Diacono, et is Acolytho servienti de aqua benedicta ; ac ibidem ab eodem capiet thuribulum, et lectum similiter circumcirca thurificabit, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens.

§ XX.

Cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante scabellum stans, dicet Versiculos, *Et ne nos*, etc., et alios Versiculos et Orationem *Deus cui omnia vivunt*, etc., prout in Pontificali Romano.

COMMENTARIUS.

I. Habet in hoc novo Cæremoniali § noster XIX suam additionem, sive potius majorem ritus explicationem ; postquam enim cum aspersorio circumierit Prælatus lectum, et ad locum suum redierit, « reddit, » inquit noster §, « asperso- « rium Diacono, et is Acolytho servienti de aqua « benedicta. » Hæc verba desiderantur quidem in antiquis libris Cæremonialibus, utpote in quibus post illa verba, « et ad locum suum re- « dierit, » statim ita legitur : « ibidem ab eodem « Diacono capiet thuribulum, » etc., ut in nostro XIX. Uti aspersorium, ita et thuribulum debere tunc Prælatum absolventem a Diacono accipere, tradit etiam Cæremoniale Patricii loco citato. Quo ritu incensandus sit lectus : « ter in quali- « bet parte laterali, » ait noster §, id est, « in « duobus lateribus lecti. » Peracta incensatione, cum Prælatus redierit ad locum suum, tunc ex præscripto § XX, « ante scabellum stans, dicet « Versiculum *Et ne nos*, etc., et alios Versicu- « los, et Orationem *Deus, cui omnia vivunt* « prout in Pontificali Romano, » nempe juxta veteres illius editiones, nam recentiores nulla plane alia habent capita, seu titulos, quam illos, quos nos in nostris ad ipsum Pontificale Romanum Commentariis explicuimus.

II. Ex ipso veteri Pontificali Romano, atque ex Cæremoniali Augustini Patricii lib. I, sectione XV, cap. I, ubi Prælatus seu Cardinalis post incensationem ad locum suum redierit, legit ex libro, quem scilicet Minister, qui de illo servit, ante eum stans sustinet, *Et ne nos inducas in tentationem. A porta inferi. Requiescant in pace. Domine, exaudi Orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus.* Sequitur mox Oratio, cujus § noster meminit, estque hujusmodi : *Deus, cui omnia vivunt, et cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius : te supplices deprecamur, ut suscipi jubeas animam famuli N. per manus sanctorum Angelorum de-*

ducendam in sinu amici tui Abrahæ Patriarchæ, resuscitandamque in novissimo judicii tui magni die; et quidquid vitiosum Diabolo fallente contraxit, tu pius et misericors abluas indulgendo. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

III. Antiqua est hæc Oratio, legiturque in variis priscis codicibus, præsertim in codice manuscripto Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, quem publici juris fecit eruditus Martenius lib. III, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. XV, ordine I. Sed aliquantum diversior atque prolixior est ipsa Oratio, quæ in laudato codice reperitur, etenim post illa verba: *in sinu Patriarchæ amici tui Abrahæ*, sequitur: *et Isaac electi tui, atque Jacob dilecti tui; quo aufugit dolor, et tristitia, atque suspirium, Fidelium quoque animæ felici jucunditate lætantur, et in novissimo magni judicii die inter Sanctos et Electos tuos eam facias perpetuæ gloriæ percipere portionem, quam oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, quæ præparasti diligentibus te. Per*. Occurrunt hujusmodi varietates in antiquis Orationibus passim.

§ XXI.

Qua finita, omnes sedent cum mitra, et Cantores incipient Responsorium *Qui Lazarum resuscitasti*, etc., dum dicent Versiculum *Requiem æternam*, etc., ut supra Ministri accedent ad secundum digniorem Prælatum, sedentem in angulo ad sinistrum pedem, qui imposito thure, ut de primo dictum est, deposita mitra surget, et dicto a choro *Kyrie eleison*, omnibus similiter surgentibus, dicet *Pater noster*, asperget, et thurificabit lectum, ut supra, et demum dicet Versiculos et Orationem *Fac, quæsumus, Domine*, etc., qua finita, omnes similiter sedebunt, et Cantores cantabunt Responsorium *Domine, quando veneris*, etc. Tertius dignior Prælatus, sedens ad sinistrum humerum, servabit omnia, quæ superius primus, et secundus servaverunt, et demum dicet Orationem *Inclina, Domine, aurem tuam*, etc. Qua similiter finita, quartus et senior Prælatus sedens in angulo ad dexterum pedem, faciet similiter, et in fine dicet Orationem *Absolve, quæsumus, Domine*, etc., *ut in resurrectionis gloria*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Oratione finita, quam in superiori Commentario num. II descripsimus, ex antiquo Romano Pontificali, et Cæremoniali Patricii, sedent iterum omnes tectis capitibus, et chorus cantat aliud Responsorium: *Qui Lazarum resuscitasti a monumento fœtidum. Tu eis, Domine, dona requiem, et locum Indulgentiæ.* ℣. *Qui venturus es judicare vivos, et mortuos, et sæculum per ignem. Tu eis*, etc. ℣. *Requiem æternam. Tu eis. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.* Interim cum dicunt Cantores Versiculum illum, *Requiem æternam*, etc., ex præscripto hujus § nostri, accedent Ministri ad secundum digniorem Prælatum sedentem in angulo ad sinistrum pedem, qui imposito thure, ut de primo dictum est, deposita mitra surget, et dicto a choro *Kyrie eleison*, id est, cum per chorum dicitur primum *Kyrie eleison*, juxta Rubricam § XVIII, omnibus similiter surgentibus, dicet *Pater noster*, quod secrete prosequitur circuiens, aspergens, et thurificans lectum, ut supra, et reversus demum ad locum suum dicet Versiculos et Orationem, nempe, *Et ne nos*, etc. *A porta inferi. Requiescant in pace. Domine, exaudi*, etc. *Dominus vobiscum. Oremus. Fac, quæsumus, Domine, hanc cum famulo tuo N. defuncto misericordiam, ut factorum suorum in pœnis non recipiat vicem, qui tuam in votis tenuit voluntatem, ut sicut hic eum vera fides junxit fidelium turmis, ita eum illic associet angelicis choris. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.* Exstat hæc Oratio non modo in anti-

quo Romano Pontificali, et Cæremoniali Patricii, sed etiam in antiquis Codicibus, ac præsertim in memorato superius manuscripto codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille.

II. Hac terminata Oratione, omnes similiter sedebunt capitibus tectis, et Cantores cantabunt Responsorium : *Domine, quando veneris judicare terram, ubi me abscondam a vultu iræ tuæ? quia peccavi nimis in vita mea.* ℣. *Commissa mea pavesco, et ante te erubesco, dum veneris judicare, noli me condemnare. Quia peccavi*, etc. *Requiem*, etc. *Quia peccavi*, etc. *Kyrie eleison*, ter, et interim dum *Kyrie eleison* dicitur, surgit, surgentibus omnibus, tertius dignior Prælatus, qui sedebat ad sinistrum humerum, servabitque omnia, quæ superius primus et secundus servaverunt, et demum post dictos Versiculos, dicet Orationem, quæ etiam in ipsis codicibus antiquis reperitur, estque hujusmodi : *Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostras, quibus misericordiam tuam supplices deprecamur, ut animam famuli tui N. quam de hoc sæculo migrare jussisti, in pacis ac lucis regione constituas, et Sanctorum tuorum jubeas esse consortem. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.*

III. Tertia hac Oratione finita, quartus et senior Prælatus sedens in angulo ad dexterum pedem, faciet similiter, sedet nempe, sedentque omnes, et chorus cantat Responsorium : *Ne recorderis, Domine, peccata mea, dum veneris judicare sæculum per ignem.* ℣. *Dirige, Domine Deus meus, in conspectu tuo viam meam. Dum veneris*, etc. *Requiem*, etc. *Dum veneris*, etc. *Kyrie eleison*, etc., quod dum ter dicitur, surgit quartus et senior Prælatus, surguntque omnes, ut supra, nudis capitibus, et ille dicet *Pater noster*, et aspergit, et thurificat lectum juxta ritum superius jam explicatum, et reversus ad locum suum dicit eosdem Versiculos cum hac Oratione, quæ est antiqua, et habetur etiam in pervetustis Sacramentariis : *Absolve, quæsumus, Domine, animam famuli tui N. ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter Sanctos et electos tuos resuscitatus respiret. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.* Uti antiquæ sunt recitatæ hucusque Orationes, ita et Responsoria, utpote quæ et ipsa passim leguntur in antiquis Sacramentorum libris.

[In textu hujus § adest emendandus error; nam pro *quartus et senior*, procul dubio legendum est *quartus et junior*, sicut evidenter apparebit præcedentes paragraphos et titulum Pontificalis Romani *de officio quod post missam solemnem pro defunctis agitur* sedulo attendenti.]

§ XXII.

Demum cantato a choro Responsorio, *Libera me, Domine, de morte æterna*, etc., Celebrans ipse, imposito thure in thuribulo, ut supra, dicto *Pater noster*, asperget et thurificabit lectum, prout de primo et aliis dictum est; et in fine, dictis Versiculis, dicet Orationem *Absolve, quæsumus, Domine*, etc., *ut defunctus sæculo*, etc., et responso per chorum *Amen*, ipse Episcopus dicet *Requiem æternam*, etc., demum duo Cantores dicent *Requiescant in pace*.

§ XXIII.

Quo dicto, receptis ab omnibus Prælatis mitris seu biretis, si mitris non utantur, omnes eo ordine quo venerant, revertuntur ad Sacristiam, vel alium locum deputatum, et ibidem depositis paramentis, quilibet recedit ad propria.

COMMENTARIUS.

I. Quatuor Absolutionibus peractis per quatuor Prælatos sive Canonicos, sedent omnes, et chorus cantat ultimum illud Responsorium : *Libera me, Domine, de morte æterna in die illa*

tremenda, Quando Cœli movendi sunt, et terra: Dum veneris judicare sæculum per ignem. ℣. *Tremens factus sum ego, et timeo, dum discussio venerit, atque ventura ira. Quando cœli*, etc. ℣. *Dies illa, dies iræ, calamitatis et miseriæ, dies magna et amara valde. Dum veneris*, etc. ℣. *Requiem æternam*, etc. *Libera me, Domine*, etc. Tum sequitur *Kyrie eleison*, etc., quod dum dicitur, « Celebrans ipse, » ut ait noster § XXII, cui concinunt Romanum antiquum Pontificale, Cæremoniale Patricii, et alii prisci codices missales ac Rituales, « imposito thure in thuribulo, dicto *Pater noster*, « asperget et thurificabit lectum, prout de « primo et aliis dictum est, et in fine dictis Versiculis, dicet Orationem : *Absolve, quæsumus, « Domine, animam famuli tui N. ut defunctus « sæculo tibi vivat, et quæ per fragilitatem car« nis humana conservatione commisit, tu venia « misericordissimæ pietatis tuæ clementer abs« terge. Per Christum Dominum nostrum.* »

II. Responso ad Orationem per Chorum *Amen*, ipse Episcopus dicet *Requiem æternam*, etc., et in fine duo Cantores dicunt *Requiescant in pace*. Atque hic est ritus, qui non modo in Romanis antiquis Pontificalibus et in Cæremoniali Augustini Patricii legitur, verum in aliis quoque priscis Missalibus et Ritualibus; ex quibus etiam habemus, quod in nostro § XXIII edicitur, nempe, ut dicto per Cantores *Requiescant in pace*, et responso per Chorum *Amen*, receptis ab omnibus Prælatis mitris seu biretis, si mitris non utantur, eo ordine quo venerant, revertantur ad Sacristiam, vel alium locum deputatum, et ibidem depositis paramentis, quilibet recedat ad propria.

§ XXIV.

Si loco Prælatorum quatuor, adsint tantum Canonici, solus Episcopus debet incensum benedicere : nec aderunt Capellani de mitra, et Scutiferi qui ferant candelas; et tunc cum quilibet facit suam Absolutionem, deponet biretum in manibus cujusdam Clerici, sicut et candelam. Si defunctus sit Episcopus aut Prælatus Sacerdos, et corpus sit præsens, faldistorium Episcopi celebrantis parabitur ad pedes ejus, non vero ad caput, ut in Rituali Romano; alias semper parabitur ad caput lecti seu castri doloris.

COMMENTARIUS.

I. Totus hic § deest omnino in antiquis Cæremonialibus, primumque in novo hoc Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito ad calcem hujus capitis descriptus est; cum enim loco Prælatorum quatuor, seu Episcoporum, Canonici eas Absolutiones faciunt, non idem ritus servandus sit, recte admodum in hoc § edicitur, quod si Canonici tantum adsint, « solus Episco« pus debet incensum benedicere, » ob suam scilicet supra ceteros alios Sacerdotes inferiores insignem dignitatem ac potestatem; ideoque conveniens esse, ut, si ipsi Canonici absolvant, stent ad Responsoria, quæ successive cantantur, nudo capite, et non sedeant, docet Bauldryus in Appendice partis V sui Manualis, ubi enarrat lib. II Cæremonialis Episcoporum, cap. XI, articulo II, num. XV.

II. Sed hæc opinio non est ita certa, non enim capio, uti Canonici absolventes stare debeant, et nudo capite, cum Prælati absolventes ex præscripto nostri Cæremonialis, non quidem stent, sed sedeant. Porro et ea est praxis, quam in patriarchalibus Basilicis Urbis servatam vidi, absolventes non Prælatos in quotidianis Absolutionibus non stare nudo capite, sed capite aperto sedere. Scite autem illud Bauldryus notat, quod hic noster § mandat, nempe, quod cum non Prælati, sed quatuor Canonici Absolutiones faciunt, non aderunt Capellani de mitra, et Scutiferi, qui ferant candelas, quilibet enim tunc cum Absolutionem suam facit, deponet biretum in manibus cujusdam Clerici, sicut et candelam.

III. Advertendum vero potissimum, quod ex Rituali Romano et antiquo Ecclesiæ more noster hic idem § præscribit, ut nimirum, « si defun-

« ctus sit Episcopus aut Prælatus Sacerdos, et « corpus sit præsens, faldistorium Episcopi ce- « lebrantis, » id est Absolutionem facientis, paretur « ad pedes ejus, non vero ad caput, alias « semper ad caput lecti seu castri doloris, » si scilicet Episcopi aut Prælati Sacerdotis defuncti corpus præsens non sit. Licet autem noster §, quem hucusque explicuimus, in priscis ante nostrum editis Cæremonialibus desideretur, extat tamen in illis ad calcem hujus capitis alia Rubrica, quæ et in antiquis Pontificalibus Romanis legitur, varia monita continens, quæ tamen in nostri hujus novi Cæremoniali editione, jussu et auctoritate Benedicti XIII concinnata, fuit omnino omissa. Verum ne quid in hoc Opere nostro desideretur ex antiquis Episcoporum Cæremonialibus ceteroqui obliteratis, operæ pretium duxi hoc loco Rubricam ipsam describere, cujus hæc sunt verba.

IV. Quatuor, seu quinque istas Absolutiones non semper in omnibus Exequiis, fieri convenit, sed tantum in primis Exequiis, quæ solent fieri post obitum, uti sunt Exequiæ novendiales, quæ in Romana Curia fiunt pro anima Summi Pontificis defuncti. In Exequiis vero Anniversariis non debent fieri hujusmodi quatuor Absolutiones, sed una tantum per Celebrantem, ut supra dictum est, post Missam ; vel, si adesset castrum doloris, vel alius locus, ubi eundum esset ad absolvendum, Celebrans solus paratus, ut supra, præcedente Cruce cum aliis Ministris superius narratis, et sequentibus tum suis Capellanis, accedet ad castrum doloris, et ibidem dispositis Ministris, ut supra dictum est, stans ante suum faldistorium in capite lecti, dicet Orationem *Non intres in judicio*, etc., qua finita sedet, et cantato per chorum Responsorio *Libera me, Domine*, etc., imposito thure in thuribulo, ut supra, asperget et thurificabit lectum ordine quo supra dictum fuit ; et demum dicet unam ex quinque præfatis Orationibus, quam maluerit, et revertetur ordine quo venit. Quod similiter servari poterit etiam in primis Exequiis, ubi commode quatuor Prælati, qui post Missam, ut supra dictum est, absolvant, haberi non poterunt.

CAP. XII.

MISSÆ SOLEMNI PRO DEFUNCTIS EPISCOPUS ASSISTERE POTEST CUM CAPPA, VEL CUM PLUVIALI NIGRO SEU VIOLACEO
CONFESSIO UBI FIAT. — SEDES PARATA SIT EX PANNO VIOLACEO.
AD ORATIONEM, QUO LOCO EPISCOPUS GENUFLECTAT. — THURIFICATUR POST OBLATA A PRESBYTERO ASSISTENTE.
DICTO *SANCTUS*, UBI, ET QUANDIU GENUFLECTAT.
QUOMODO PROCEDATUR AD SERMONEM ET AD ABSOLUTIONEM FACIENDAM.

§ I.

Si Episcopus noluerit celebrare, sed hujusmodi Missæ pro defunctis per alium celebratæ interesse, eadem norma in omnibus servabitur, quæ expressa est in capite præcedenti ; ipse vero Episcopus cum cappa, vel cum pluviali nigro, seu violaceo, facta Confessione cum Celebrante, ibit cum suis Assistentibus ad sedem suam, quæ debet esse parata ex panno violaceo, non autem ex serico.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam, ut longe ante Patricium Petrus Amelius, qui floruit labente sæculo XIV, in suo Ordine XV Romano, cap. CXXXII et CXXXIII, « non « est de more, quod Romani Pontifices celebrent

« in Pontificalibus pro defunctis, sed bene se« crete; » consueverunt tamen semper Episcopi, ubi scilicet legitime impediti non essent, celebrare ipsi pro defunctis, non modo solemni die Commemorationis omnium fidelium defunctorum, verum etiam pro anima alicujus Summi Pontificis, seu Imperatoris, Regis, vel Ducis magni, vel Domini loci, pro quorum etiam Exequiis tum nostrum Cæremoniale, tum libri antiqui Pontificales ac Rituales, varios nos ritus docuere servandos in Missa, et in Absolutionibus faciendis post Missam, de quibus fuse jam diximus in nostris ad caput XI Commentariis.

II. At vero si Episcopus noluerit celebrare, sed solemni Missæ pro defunctis per alium celebratæ interesse voluerit, ait hic noster §, quod « eadem norma in omnibus servabitur, quæ ex« pressa est in capite præcedenti, ipse vero Epi« scopus cum cappa, vel cum pluviali nigro « seu violaceo, facta Confessione cum Cele« brante, ibit cum suis Assistentibus ad sedem « suam, quæ debet esse parata ex panno vio« laceo, » id est, laneo, « non autem ex serico. » Idem docet et Crassus lib. II, cap. XL, ubi tamen loquens de pontificali Missa pro defunctis, quæ per alium præsente Cardinali Episcopo celebratur, ait, sedem ipsius Episcopi Cardinalis, qui hujusmodi Missæ assistit, debere esse omnino discoopertam et nudam, et nullos eidem debere Canonicos assistere. Verum attendenda est Regula a nostro § præscripta, ut nempe sedes ipsa cooperta sit panno violaceo, non autem serico; neque enim decet, ut paratus Episcopus, etiam sola cappa, et Missæ assistens, in sede omnino discooperta ac nuda sedeat. Posse autem Episcopum « pluviali nigro seu violaceo, » uti pro libito, ratio illa est, quia, ut inter alios docet doctissimus Georgius lib. II *De liturgia Romani Pontificis*, cap. XII, conjunctus adeo fuit antiquitus color violaceus cum colore nigro, ut pro uno et eodem ab Ecclesia Romana sumeretur in divinis Officiis, et alterutrius idem esset usus diebus mœstitiæ et pœnitentiæ præstitutis. Porro, quemadmodum mox infra dicemus, Papa Missæ pro defunctis assistens, uti pro libito potest cappa vel pluviali rubeo, ita etiam Episcopus cappa vel pluviali, « nigro » tamen, « seu viola« ceo, » uti in hoc præsenti § edicitur juxta editionem novi hujus Cæremonialis, nam alias in Cæremonialibus antiquis ea verba, « vel cum « pluviali nigro seu violaceo, » in Rubrica nostri hujus § desiderantur.

III. Teste Augustino Patricio in suo Cæremoniali, lib. II, sectione II, cap. XVI, ubi agit de Commemoratione omnium fidelium defunctorum Papa Missæ præsente per Cardinalem solemniter celebratæ, « Pontifex indutus amictu, alba, cin« gulo, stola violacea et cappa rubea... vel si « Pontifici placet, loco cappæ habeat pluviale « rubrum simplex, et mitram simplicem, præ« cedentibus Cruce et Cardinalibus, venit ad « Capellam, orat in faldistorio, et facit Confes« sionem cum Celebraturo, ascendit ad so« lium... dicit Introitum cum Assistentibus tan« tum. » Quidquid sit de eo ritu, sive usu cappæ rubeæ seu pluvialis rubei, quod a Romano Pontifice quibusdam ab hinc sæculis, uti eruditi notant, in defunctorum Officiis adhiberi solet, quod Episcopus solemni pro defunctis Missæ assistens, faciat Confessionem cum Celebrante, eaque peracta ad sedem suam pergat, ritus certe ex pontificia Capella desumptus est, uti liquet ex recitato Patricii loco.

§ II.

Cum Celebrans dicit *Dominus vobiscum*, ante Orationem, Episcopus veniet ad faldistorium ante Altare, et ibi ad *Oremus* genuflectet capite detecto, sic manens usque ad finem Orationis. Qua finita, redibit ad sedem suam, et tunc, et non prius, Presbyter assistens ibit ad scabellum assistentiæ.

§ III.

Ad Offertorium Episcopus more solito ministrante naviculam Presbytero assistente imponet thus in thuribulum, dicens *Per intercessionem*, etc., et thurificatis

Oblatis et Altari, thurificabitur Celebrans a Diacono, et Episcopus a Presbytero assistente, more solito.

§ IV.

Dicto *Sanctus*, etc., Episcopus ibit ad faldistorium, ubi genuflexus permanebit usque ad *Agnus Dei* exclusive, et tunc redibit ad sedem, et dicet *Agnus Dei*, etc., cum suis Assistentibus, non percutiendo pectus; nec fiunt in hac Missa circuli; et iterum ad Orationem post Communionem redibit ad faldistorium, et genuflectet, similiter omnibus genuflectentibus, quoties Episcopus genuflectet.

§ V.

Finita Oratione, Episcopus redibit ad sedem, et non dabit benedictionem, nec publicabantur Indulgentiæ.

COMMENTARIUS.

I. Desumpti et ii paragraphi sunt ex ritu pontificiæ Capellæ, in qua Papa assistens Missæ, uti docet laudatus Patricius, Celebrante *Dominus vobiscum* dicente, « venit ad faldistorium, « et genuflectit sine mitra, sic manens usque « ad finem Orationis, et similiter omnes genu« flectunt præter Celebrantem et Ministros, id « est, assistentem Diaconum et Subdiaconum. » Et mox : « Pontifex Oratione finita et accepta « mitra, redit ad sedem. » Ita ille, cui noster quidem § II concinit, qui etiam majoris explicationis gratia, ubi loquitur de Episcopo veniente ad faldistorium, ut ibi ad Orationem genuflectat, ait : « ibi ad *Oremus* genuflectet. » Idcirco autem ejus ritus memini, quia verbum illud « ad « *Oremus*, » in antiquis ante hoc nostrum editis Cæremonialibus deest. Advertere autem debet Episcopus, ut antequam Celebrans dicat *Dominus vobiscum*, perveniat ad faldistorium, ubi deposita mitra stans ad *Dominus vobiscum*, genuflectet deinde statim ac Celebrans dicet *Oremus*, manebitque genuflexus usque ad Orationem finitam.

II. Ad Evangelium non esse portanda luminaria nec incensum, non petendam a Diacono benedictionem, non deosculandum librum ab Episcopo nec a Celebrante, non benedicendam, aqua pro sacrificio in Calice imponendam, jam iterum atque iterum tum lib. I, tum hoc II, notatum fuit. Post Offertorium, sicut in pontificia Capella, ut ait Patricius, « Papa imponit incen« sum more consueto, et incensantur Oblata, « Altare, Celebrans et Papa tantum, et non alii, » ita quoque ex præscripto nostri § III, « ad Of« fertorium Episcopus, more solito, ministrante « naviculam Presbytero assistente, imponet thus « in thuribulum, dicens *Per intercessionem*, etc., « et thurificatis Oblatis et Altari, thurificabitur « Celebrans a Diacono et Episcopus a Presbytero « assistente more solito, » id est, duplici ille ductu, triplici vero Episcopus.

III. Dictum quoque jam alias fuit, non teneri in hac Missa, quæ pro defunctis celebratur, patenam a Subdiacono, qui tamen ad elevationem Hostiam æque ac Calicem genuflexus in cornu Epistolæ thurificabit. Sed quod attinet nostrum § IV, sicut Papa, teste Patricio, dicto *Sanctus*, cum Assistentibus venit ad faldistorium, ubi deposita mitra genuflectit, quousque Celebrans dicat *Per omnia sæcula sæculorum*, ante *Pax Domini*, et tum surgit, et accepta mitra, redit ad solium, ubi deposita mitra dicit cum Assistentibus *Agnus Dei*, etc., ita quoque Episcopus, dicto *Sanctus*, etc., ut ait idem noster §, ibit ad faldistorium, ubi genuflexus permanebit usque ad *Agnus Dei* exclusive, et tunc redibit ad sedem, et dicet : *Agnus Dei*, etc., cum suis Assistentibus, non percutiendo pectus. Sane hæc verba ita intelligenda sunt, ut Episcopus assurgat, dum ad *Per omnia sæcula sæculorum*,

a choro respondetur *Amen*, stetque, dum Celebrans dicit : *Pax Domini sit semper vobiscum;* quo dicto, genuflectat Sacramento, mitram capiat, et ad sedem suam accedat, ubi deposita mitra, dicat *Agnus Dei*, etc., non percutiendo pectus, ut supra notatum est. Addit autem idem noster § circulos non esse faciendos in hac Missa, quod nos etiam alibi adnotavimus, et docet etiam Cæremoniale ipsius Capellæ pontificiæ.

IV. In hac Missa non esse dicendam a Celebrante Orationem, *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis*, etc., nec dandam Pacem, ex antiquo Ecclesiæ ritu jam alibi ostendimus, traditque inter alios in suo Rationali et Pontificali Durandus. Ad Orationem, ut ait § IV, quæ dicitur post Communionem, e sua sede redibit Episcopus ad faldistorium, ibique genuflectet, similiter omnibus genuflectentibus, qui ritus servandus est semper quoties genuflectet Episcopus. Verbum *ad Orationem*, ita intelligendum est, ut nempe Episcopus descendat e sede ad faldistorium, antequam a Celebrante dicatur *Dominus vobiscum*, quod quidem dum dicitur, stabit Episcopus ad faldistorium deposita mitra, quæ ipsi aufertur, ubi ad faldistorium pervenit; et genuflectet, deinde ad *Oremus*, genuflexus manens usque ad finitam Orationem ; tunc enim redibit Episcopus ad sedem suam, et non dabit benedictionem, nec publicabuntur Indulgentiæ, ut ait noster § V, concinens pene in omnibus prædicto Cæremoniali pontificiæ Capellæ, uti videre est apud laudatum Patricium. Sed plane illud non omittendum, debere scilicet Episcopum stare ad faldistorium sine mitra, dum dicit Celebrans *Dominus vobiscum*, eoque dicto, tecto capite redire ad sedem suam, tuncque, et non prius debere Diaconum dicere *Requiescant in pace*.

§ VI.

Finita Missa, si Sermo habendus sit, Sermocinator accedet, et absque aliqua benedictionis petitione, facta tantummodo Altari reverentia debita et Episcopo, ibit ad pulpitum, ubi Sermonem recitabit. Quo finito, si Episcopus voluerit ipse absolvere, deposita cappa apud sedem, capiet amictum supra rocchettum, sive super cottam, si sit Regularis, crucem pectoralem, et stolam, et demum pluviale nigrum, et mitram simplicem, et omnia fient, quæ superius in præcedenti capite dicta sunt. Si vero Episcopus absolvere ipse noluerit, vel hujusmodi Missæ non intersit, Celebrans, finita Missa et lecto Evangelio secundum Joannem, faciet omnia, prout in cap. XXXVII hujus libri II.

COMMENTARIUS.

I. Si habendus sit Sermo in laudem defuncti, jam non intra Missam, sed finita omnino Missa, haberi debet juxta ritum a nobis jam supra non uno in loco explicatum, præsertim cap. XI, in Commentario ad § X. Sed audiamus hic tamen Crassum, qui ritum ipsum habendi Sermonis Missæ præsente Cardinali Episcopo sic enarrat lib. II, cap. XL. Si Sermo in defuncti laudem habendus est, tunc finita de toto Missa, et nullatenus intra eam habetur, hoc modo, quia perfecta Missa Sermocinaturus vestibus nigris indutus, non tamen veste cucullata et lugubri, sicut reliqui consanguinei, nisi esset et ipse consanguineus, aut familiaris defuncti, quia sic vestitus, non tamen cucullo capiti imposito, sed eo tunc super humero dextero, et cauda sub sinistra more Prælatorum retractis, vadit ante medium Altaris, ubi genuflexus orat, deinde surgens absque aliqua benedictionis petitione a Celebrante seu a Cardinali, vel ab aliquo, ascendit, facta prius reverentia Cardinali, in pulpitum panno nigro, si placet, coopertum, et facit suum Sermonem, pro quo non præmunit se aliquo signo Crucis in pectore, nec divinam invocat gratiam, neque præfatur angelicam salutationem, sicut in aliis Sermonibus, qui in laudem Dei intra Missam fieri solent, ut supra dixi in Capitulo, de sermone intra Missam fiendo; nam aliter

sermo in laudem Dei, et aliter in laudem defuncti fieri debet.

II. Hæc Crassus, qui tamen in eo certe errat, quod dicit, in hujusmodi Sermone non debere se Oratorem initio ipsius signo Crucis munire. Sed hunc errorem jam nos supra notavimus, cap. xi, in Commentario ad § x, ubi attulimus locum Tertulliani aientis, communem esse Christifidelium disciplinam, ad omnem actum, frontem terere Crucis signaculo. Sed non est omittendum, quod mox loco citato idem auctor subdit : « Finito, » inquit, « hoc Sermone, recitator ejus « simpliciter recedit, quo placet, et si est de « familia defunti, funebriter vestitus, revertitur « ad locum suum inter alios confamiliares fune« stos, ubi dimissa cauda et recucullato capite « sedet : et tunc a nullo compellatur, nec lau« datur, quod diserte oraverit, etiamsi disertis« sime fuerit concionatus. »

III. Finito Sermone, si Episcopus voluerit ipse absolvere, « deposita cappa apud sedem, » ait hic noster §, « capiet amictum supra rocchet« tum, sive super cottam, si sit Regularis, cru« cem pectoralem, et stolam, et demum pluviale « nigrum, et mitram simplicem, et omnia fient, « quæ superius in præcedenti capite dicta sunt. » Verba illa, « sive super cottam si sit Regularis, » tametsi subintelligi potuissent, apposita tamen huic § fuere in novo hoc nostro Cæremoniali, sicuti etiam illud, quod sequitur, nempe, « cru« cem pectoralem, » in antiquis enim ante hoc nostrum editis Cæremonialibus desiderantur. Addita quoque primum et huic nostro fuere paragrapho postrema illa verba, « si vero Epi« scopus absolvere ipse noluerit, vel hujusmodi « Missæ non intersit, Celebrans, finita Missa, et « lecto Evangelio secundum Joannem, faciet, « prout in capite xxxvii hujus libri II. » Neque hæc verba in antiquis ipsis Cæremonialibus leguntur.

IV. Omitti demum hic minime debet, quod tradit laudatus Crassus de Absolutione facienda per Cardinalem Episcopum, ubi Missæ pontificali pro defunctis per alium cantatæ interfuit : « Si « Cardinalis, » inquit, « in fine volet absolvere, « poterit hoc modo, quia cum cantabitur a choro « Responsorium, ipse ibit ad Altare, et accepto « amictu solo, et stola in formam crucis ante « pectus, et pluviale, ac mitra alba, stabit ver« sus ad Altare, et posito incenso, ut supra, « cum dicetur *Kyrie eleison*, deposita mitra, fa« cit, ut supra, in omnibus, et per omnia : sed « nullo modo ipse Cardinalis vadet ad aliquod « sepulcrum, vel depositum, vel capsam, aut « feretrum coopertum, ut in libro Pontificali « dicitur. Nam Cardinalis Episcopus id non de« bet, nisi esset pro Papa tunc defuncto, quia « illud cum Episcopis debet facere, et non cum « Canonicis; si tamen Episcopus non esset Car« dinalis, posset cum Canonicis pluvialibus in« dutis. » Sed dico hoc discrimen sublatum hodie fuisse, nulla enim ejus in Cæremoniali mentio, in quo tamen de ritibus agitur quamfrequentissime, qui servari debent, ubi Episcopi scilicet sunt Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales.

CAP. XIII.

QUÆ SERVANDA IN VESPERIS ET MISSIS SOLEMNIBUS IN ADVENTU DOMINI.
EPISCOPUS, SI MISSAM SOLEMNEM CELEBRET, PARAMENTA APUD SEDEM SUMERE POTEST. — SUBDIACONUS EPISTOLÆ, DIACONI ASSISTENTES, DIACONUS EVANGELII UTUNTUR PLANETIS VIOLACEIS PLICATIS ANTE PECTUS.
COLOR PARAMENTORUM EPISCOPI ET CANONICORUM SIT VIOLACEUS.
EPISCOPUS IN MISSA NON DICIT *PAX VOBIS*, SED *DOMINUS VOBISCUM*. — SUBDIACONUS CANTAT EPISTOLAM SINE PLANETA.
DIACONUS ITEM EVANGELIUM, SED CUM ALIA CONVOLUTA.
SUBDIACONUS REASSUMIT PLANETAM POST CANTATAM EPISTOLAM, DIACONUS VERO POST COMMUNIONEM EPISCOPI.
QUID PRÆSTANDUM AB EPISCOPO, SI MISSÆ ASSISTAT.
PARAMENTA IN TERTIA DOMINICA ADVENTUS VIOLACEA SINT, SED SUMPTUOSIORA.
DIACONUS ET SUBDIACONUS UTUNTUR DALMATICA ET TUNICELLA IN DOMINICA QUARTA ADVENTUS, SI IN EA OCCURRAT VIGILIA NATIVITATIS DOMINI.

§ I.

In Vesperis et Missis solemnibus in singulis Dominicis Adventus, eadem omnia servabuntur, Episcopo celebrante, vel non celebrante, quæ superius expressa fuerunt, dum generaliter de iis disseruimus, exceptis tamen infra scriptis.

§ II.

Quia primum Ecclesia, Altare, et chorus simpliciori apparatu ornantur. Item, celebrante Episcopo Missam solemnem, non erit opus, paramenta sacra pro Missa sumere in Sacello seu Secretario supra memorato, sed apud sedem suam, ubi cappa indutus, incipit Tertiam ; et incœpto primo Psalmo, sedet, accipit sandalia, legit Psalmos, Versiculos, ac Orationes consuetas, et in fine cantat Orationem pro Tertia, Canonico Presbytero assistente librum supra caput tenente in suo habitu canonicali.

COMMENTARIUS.

I. Adventum, id est, omne illud temporis spatium, quo per quatuor hebdomadas, ad celebrandum, ea qua par est reverentia et devotione, incarnati Verbi natalem diem, sese præparat Ecclesia, institutum fuisse a S. Petro « in « commemorationem adventus Christi, » tradit Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. II, numero II, ubi etiam docet, celebrari Adventum Domini per quatuor hebdomadas ad denotandum quadruplicem adventum Filii Dei : nam ait, primum fuisse in carnem, scilicet in utero Virginis assumptam ; secundum in mentem, qui fit quotidie in cordibus Fidelium per Spiritum sanctum ; tertium in morte cujuslibet ; quartum in die extremi judicii. Quantum ad nomen Adventus, sic inquit lib. III *De divinis Officiis*, cap. I, Rupertus Abbas Tuitiensis : « Tempus, « quod Dominicæ Nativitatis memoriam antece- « dit, ideo adventus nuncupatur, quia totus ejus « ecclesiasticus Ordo juxta contemplationem

« Adventus Domini dispositus est. Advenire autem recte Dominus dicitur, qui ubique est invisibili præsentia Majestatis, dum assumpto, « quod visibile est nostrum, usibus carnis visibilem se ostendit, » etc.

II. Quanquam vero a Dominica quarta ante Christi Domini nativitatem Adventum hodieque incipere soleamus, et quidem ex S. Gregorii Papæ instituto, si fides Amalario lib. III *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XL, et Bernoni Augiensi Abbati in libello *De ritibus Missæ*, cap. IV, aliisque compluribus auctoribus atque codicibus manuscriptis in quibus quatuor tantum leguntur Dominicæ ad præveniendam Christi Domini nativitatem; non tamen idem semper fuit, et ubique hebdomadum et Dominicarum numerus ad celebrandum Adventum. Etenim in libro *Comitis*, qui S. Hieronymo tribuitur, ubi Evangelia per totum anni circulum legenda præscribuntur, in Sacramentario Gelasiano, ac in ipso Gregoriano, quod Menardus edidit, notisque illustravit, et in pervetustis manuscriptis codicibus memoratis a Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. X, num. I, quinque leguntur Dominicæ « ante Domini Natale. » Id quod etiam tradit Durandus loco citato, num. XI, ubi ait Dominicam quintam ante Nativitatem Domini ad Adventum aliquo modo pertinere : « In quinta igitur hebdomada ante Nativitatem Domini inchoatur « præparatio Adventus quoad quædam ; unde in « antiquis Gradualibus et Lectionariis titulus est « talis, *Quinta Dominica ante Nativitatem Domini;* nam ab illa Dominica usque ad Nativitatem Domini sunt quinque Officia Dominicalia, « et quinque Epistolæ, et quinque Evangelia. »

III. Sed major extitit complurium Ecclesiarum religio, in quibus sex in adventu Dominicæ recensebantur, uti videre est in Breviario Mediolanensi impresso anno MCDLXXXVII, regnante Joanne Galeazeo Maria Vicecomite Duce, in quo « Adventus incipit a Festo S. Martini, si in Sabbato acciderit; aut si alia die, Sabbato Festum « S. Martini sequente. » Eamdem fuisse Toletanæ Ecclesiæ consuetudinem, ac proinde veteris Hispaniæ, ex Mozarabo missali codice notat Martenius in libro suo *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. X, num. II, ubi etiam ait, non dubium esse, quin ipsâ quoque in Galliis viguerit disciplina, in quibus æque ac in aliis regionibus Italiæ, Angliæ, Germaniæ, Adventus Domini, Quadragesimæ etiam rationem obtinebat tam in jejuniis, quam in Sacrificiis, et in ceteris omnibus pene ritibus Ecclesiasticis. Certe Concilium Matisconense I, anno DLXXXI habitum, can. IX, statuit, « ut a « Feria sancti Martini usque ad Natale Domini, « secunda, quarta, et sexta Sabbati jejunetur; « et Sacrificia Quadragesimali debeant ordine « celebrari. »

IV. Hinc omnia lætitiæ Cantica suppressa in Adventu vel olim fuere, vestes sacræ, quæ exultationem et gaudium redolent, depositæ, color in iis, qui luctum et mœrorem repræsentat, assumptus, Hymni omissi, ac præsertim *Gloria in excelsis* in Missa, et ad Nocturnos *Te Deum laudamus*, et sacræ Imagines demum velatæ, uti videre est apud laudatum Martenium libro citato per totum fere caput X. Sed dices, si Cantica et signa lætitiæ in Adventu suppressa sunt, cur tam frequenter *Alleluia* repetitur? Respondeo cum Durando lib VI, cap. II, num. VI, « ratione primi Christi adventus, scilicet in carnem. » Eaque ratio forte est, quod in aliquibus Ecclesiis Canticum ipsum *Te Deum laudamus*, et Hymnus *Gloria in excelsis*, jam etiam antiquitus in Adventu diceretur. Ceterum ritus fere communis fuit, ut tempus Adventus mœroris potius quam lætitiæ tempus reputaretur propter secundum Filii Dei adventum, scilicet ad Judicium. Unde quod in nostro II § inter alia edicitur, ut tempore Adventus « Ecclesia, Altare et « chorus simpliciori apparatu ornentur, » ex antiquis Ecclesiæ ritibus et ex ratione illius adventus scilicet Christi ad universale Judicium prodiisse censendum est.

§ III.

Subdiaconus cantaturus Epistolam, paulo ante quam Episcopus in chorum veniat, capiet omnia paramenta sibi convenientia, præter manipulum et planetam ante plicatam, quæ capiet postea.

§ IV.

Diaconi assistentes capiunt sua paramenta, id est, planetam ante plicatam supra cottam, vel rocchettum circa finem Tertiæ, antequam Episcopus cantet Orationem, et cum eis Diaconus cantaturus Evangelium, qui accipit amictum, albam, cingulum et stolam.

§ V.

Dum prædicti Diaconi assistentes parantur, assistunt Episcopo duo alii Diaconi, illis proximi, in suo habitu canonicali, et in eorum defectum, duo ultimi Presbyteri.

§ VI.

Finita Tertia, præfati duo Diaconi assistentes cum Diacono cantanturo Evangelium jam parati, revertuntur ad Episcopum, dum lavat manus, ministrante Presbytero assistente in habitu canonicali.

§ VII.

Episcopus autem postquam laverit manus, more consueto accipit paramenta consueta, quæ esse debent violacei coloris. Subdiaconus et Diaconus capiunt manipulos et planetas ante pectus plicatas, et tunc pariter omnes Canonici capiunt in suis locis paramenta ipsis convenientia, ejusdem coloris.

COMMENTARIUS.

I. Perspicua sunt, quæ in paragraphis hisce nostrum Cæremoniale præscribit. Quoniam vero, uti superius dictum est, omnia lætitiæ signa propter secundum Christi Domini adventum ex antiquo ritu deposita sunt, hinc est, quod in sacris paramentis color non alius quam violaceus adhibetur ex Rubrica missalis, parte I, tit. XVIII, num. V, ubi ait, uti Ecclesiam « violaceo colore a prima Dominica Adventus in primis Vesperis usque ad Missam Vigiliæ Nativitatis Domini inclusive. » Est plane antiquus ritus, de quo testes habemus Innocentium III, lib. I *De Mysteriis Missæ*, cap. LXV, Jacobum Gaetanum in Ordine Romano XIV, cap. LII, et inter alios Durandum tum in suo Pontificali, tum etiam in Rationali, lib. III, cap. XVIII, num. IX, ubi etiam non obscure innuit, adhibitum fuisse in Adventu colorem nigrum : « Violaceo autem colore uti in diebus, quibus est usus nigri coloris, non est inconveniens. Unde Ecclesia Romana utitur colore violaceo a prima Dominica Adventus usque ad Vigiliam Nativitatis Domini inclusive. »

II. Teste Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. X, num. XII, ad majorem etiam tristitiæ demonstrationem aliquæ Ecclesiæ in Adventu colorem nigrum in sacris vestibus usurpant, inter quas censeri debere ait Ecclesiam Cenomanensem, quæ hunc ritum desumpsit ex Metropolitana Turonensi. Sed non est, quod de eo ritu miremur, cum in ipsa Ecclesia Romana colores niger, violaceus et Indius sæculo XIV, quo floruit Petrus Amelius, ut idem testatur in Ordine suo Romano XV, cap. XXIV, pro uno reciperentur. Juxta hodiernum morem solet qui-

dem Ecclesia uti violaceo colore pro nigro, non autem nigro pro violaceo; unde licet in defunctorum Missis violaceo colore utamur, non autem putamus, posse nos uti in Adventu et Quadragesima nigro colore pro violaceo.

III. Hinc ex Rubrica nostri § VII, paramenta, quæ Episcopus accipit, postquam manus laverit, « esse debent violacei coloris, » quemadmodum etiam ceterorum Ministrorum : « Subdiaconus et Diaconus, » inquit, « capiunt « manipulos et planetas ante pectus plicatas, et « tunc pariter omnes Canonici capiunt in suis « locis paramenta ipsis convenientia ejusdem « coloris. » Propriæ Subdiaconi ac Diaconi vestes sunt tunicella et dalmatica, quæ tamen in Adventu ex antiquo ritu deponi solent, et loco ipsarum sumi planetæ ante pectus plicatæ : « Ex « tunc etiam, » scilicet a Dominica I Adventus, « ad sacram Domini Natalis noctem Diaconus et « Subdiaconus imminuti procedunt; nam neque « Diaconus dalmaticam neque Subdiaconus in« duit tunicam. » Verba sunt Ruperti Abbatis Tuitiensis lib. III *De divinis Officiis*, cap. II, ejusque ritus præter Rupertum complures alii scriptores meminere, præsertim vero Durandus in suo Rationali lib. II, cap. IX, num. III, et lib. III, cap. XI, num. IX.

IV. Quanquam vero is sit hodie usus Ecclesiæ, et quidem plurimis ab hinc sæculis receptus, ut nec Subdiaconus tunicella, nec Diaconus dalmatica uterentur in missa tempore Adventus; dicendum nihilominus, eam consuetudinem non fuisse antiquitus universalem, et in omnibus Ecclesiis receptam. Id enim clare testantur Amalarius et Micrologus, quorum primus lib. III *De Officiis*, cap. LX, ita inquit : « Vidi prisco tem« pore *Gloria in excelsis Deo* prætermitti in die« bus Adventus Domini, et in aliquibus locis « dalmaticas. » Micrologus vero in libro *De Ecclesiasticis observationibus*, cap. XXX, hæc habet : « Quidam infra Adventum Domini casulis « pro dalmaticis utuntur : quidam more solito « vestiuntur, eo quod Missam ad Tertiam, et *Al« leluia*, sicut tota æstate, dicunt. »

V. Mos, quo hodie utimur ille est, ut Diaconus et Subdiaconus non utantur dalmatica et tunicella in Missis de Adventu, sed planetis plicatis ante pectus, non modo in majoribus quibusvis Ecclesiis Cathedralibus, sed et in Collegiatis ac parochialibus, atque in præcipuis Ecclesiis etiam Regularium ex Rubricis missalis, parte I, tit. XV, num. VI, atque ex Sacræ Rituum Congregationis Decretis apud Gavantum. Excipitur tamen Dominica tertia Adventus, quæ dicitur *Gaudete*, et quarta etiam, si in eam inciderit Vigilia Nativitatis Domini, in quibus juxta Rubricas missalis, et § nostri XI, ac ultimi hujus capitis, Diaconus et Subdiaconus, non casulis ante pectus plicatis, sed dalmatica et tunicella utuntur, violacei tamen coloris. Sane planetæ illæ ejusdem formæ et coloris esse debent ac illa Celebrantis, sed tamen plicatæ intrinsecus usque ad pectus, vel revolutæ etiam ante pectus, et tantum aciculis aut quibusdam vittis, aut vinculis firmatæ, ne eorum pars anterior decidat, et ut expeditiores sint in eorum officio. Eas vero induunt, quando Celebrans est omnibus suis paramentis indutus, non autem ante, ut addiscimus ex nostro § VII. Sed de his iterum infra in Commentariis ad sequentes paragraphos. Ceterum ex Rubrica missalis loco citato num. VII, in minoribus Ecclesiis, in quibus scilicet non adessent planetæ, alba tantum amicti ministrabunt Subdiaconus et Diaconus, sed ille cum manipulo, Diaconus vero etiam cum stola.

§ VIII.

Episcopus ante Orationem dicit *Dominus vobiscum*, non autem *Pax vobis*, Subdiaconus, dum Episcopus celebrans cantat ultimam Orationem, deposita planeta, accipit librum Epistolarum, et cantata Epistola, osculataque manu Episcopi, planetam reassumit.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi, uti alias dictum est, Episcopus in Missa, prima vice ante Orationem ex antiquo ritu populum per ea verba *Pax vobis*, ac deinde per alia illa, *Dominus vobiscum*, salutare soleat,

in Adventu tamen et in aliis quoque Missis, in quibus non dicitur *Gloria in excelsis*, etc., ut tradit Durandus in suo Rationali lib. IV, cap. XIV, num. VII, tum prima vice, tum aliis sequentibus semper ea salutatione utitur, nempe *Dominus vobiscum*. Id quod etiam in suo Pontificali repetit, in eo scilicet capite, quod inscripsit : *Quando debet dici Pax vobis*, ubi hanc regulam tradit : « Episcopus in pontificalibus solemniter « Celebrans debet dicere ad populum *Pax vobis*, « statim post *Gloria in excelsis*, quandocumque « dicitur *Gloria in excelsis*. Et quando illud non « dicitur, nec istud debet dici. »

II. Hunc ritum jam olim vel longe ante annum Christi millesimum servatum in Romana Ecclesia fuisse, ideoque in aliis etiam servandum Ecclesiis, tradidit, ac jussit Leo Papa VII, qui Pontificatum iniit anno CMXXXI, in Epistola II ad Gallos et Germanos data, sic inquiens : « Consultum est etiam, utrum Episcopi *Pax* « *vobis* an *Dominus vobiscum* pronuntiare de- « beant : sed non aliter per omnem vestram « Provinciam tenendum est, quam in Sancta « Romana Ecclesia. In Dominicis enim diebus et « in præcipuis Festivitatibus atque Sanctorum « Natalitiis, *Gloria in excelsis Deo* et *Pax vo-* « *bis*, pronuntiamus; in diebus vero Quadrage- « simæ et in Quatuor temporibus, sive in vigiliis « Sanctorum, et in reliquis jejuniorum diebus « *Dominus vobiscum* tantummodo dicimus. » Affert hoc testimonium Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo III, numero VII. Sed falsum est, quod mox subjicit : « Nunc vero omni tempore Episcopi in hac « prima salutatione dicunt *Pax vobis*. » Constat enim vel ex nostro hoc §, tempore Adventus, Episcopum ante Orationem dicere *Dominus vobiscum*, non autem *Pax vobis*.

III. Si quis autem roget, cur tunc demum *Pax vobis* dicitur, quando *Gloria in excelsis* cantatur, rationem reddit laudatus Durandus citato loco sui Rationalis divinorum Officiorum, hoc ideo fieri, « ut cor respondeat ei, quod ibi « dicitur : *Et in terra pax hominibus*. Præterea « hæc salutatio, » ratio altera hæc est ab eodem Scriptore tradita, « a Christo tempore gaudii et « lætitiæ, scilicet, resurrectionis ad discipulos « facta, illi Cantico lætitiæ correspondere de- « bet. » Teste et ipso Durando, sunt etiam qui dicunt, quod Pontifex solemniter celebrans in diebus, quibus *Gloria in excelsis* dicitur, repræsentat Christum post resurrectionem, seu resurrectionis gaudium, quo tempore sæpe Christus dicta salutatione ad Discipulos usus est, ideoque Christum imitando primis diebus hoc dicit : in Missis vero, quas aliis diebus, vel temporibus dicit, vel etiam, quæ ab inferioribus dicuntur, Christi Passio figuratur, et planctus, atque afflictio conformatur, et ideo in illis *Pax vobis* non dicitur, ne gaudium cum dolore misceatur.

IV. Potest etiam dici, quod idem Durandus subjicit, nempe, quod per Christum facta est pax inter Deum et hominem, et inter Angelos et homines, quod manifestavit Angelus, quando in Christi Nativitate cantavit : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus*. Pacem vero inter Deum et homines manifestavit Christus, quando post resurrectionem dixit Apostolis: *Pax vobis*. Hæc repræsentantur in Missa; primum per quemlibet Sacerdotem, qui potest cantare *Gloria in excelsis*, Angelum repræsentans; secundum per Episcopum, qui solus dicit *Pax vobis*, repræsentans Christum, qui in persona Ecclesiæ dixit Apostolis : *Pax vobis*, utrumque autem dicit Episcopus solemniter celebrans, quia utrumque, scilicet Christum et Angelum, repræsentat; ipse enim specialior est Christi Vicarius quam simplex Sacerdos, ideoque cum omittit officium Angeli, scilicet temporibus quibus Cantica lætitiæ subticentur, nempe, *Te Deum laudamus et Gloria in excelsis*, omittit similiter adhuc officium Christi, non dicens, *Pax vobis*, sed *Dominus vobiscum*, sicut simplex Sacerdos; non enim per Episcopum, qui repræsentat Christum et Angelum una pax sine altera nuntiatur.

V. Docet hæc Durandus, ex quibus non modo addiscimus rationem, cur diebus in quibus *Gloria in excelsis* non dicitur, nec etiam *Pax vobis* dicitur ab Episcopo; verum etiam cur Episcopus diebus illis quibus *Gloria in excelsis* in Missis recitatur, prima vice, *Pax vobis* dicit, alii vero Sacerdotes semper pronuntiant *Dominus vobiscum*. Sed forte delicatuli quidam, et qui docti videri volunt irrisione Mysteriorum, quæ in rebus sacris continentur, mysticas illas explicationes Durandi riserint; ridendi tamen sunt ipsi, cum autumant sacras cæremonias ritusque in divinis Officiis celebrandis casu fuisse

a Majoribus nostris institutos. Scio, non omnia quæ tradit Durandus probanda, sed acriter semper contendam, non omnia reprobanda; multa enim, quæ ipse observat in ritibus ipsis Catholicæ Ecclesiæ, accepit sane a Sanctis Patribus, a Summis Pontificibus et ab eximiis scriptoribus, qui ante illum floruere. Sed nec tanti facio criticos nostri ævi, et sua sola opinione nixos, quanti laudatos auctores antiquos ac alios sequentium sæculorum, qui etiam et ipsi mysticas rationes tradidere; inter eos autem recensentur Angelicus Doctor S. Thomas Aquinas, et S. Bonaventura Doctor Seraphicus.

VI. Sed redeamus nunc ad Rubricam nostri §, ex cujus præscripto, « Subdiaconus, dum « Episcopus celebrans cantat ultimam Oratio- « nem, deposita planeta, accipit librum Episto- « larum, et cantata Epistola, osculataque manu « Episcopi, planetam reassumit. » Quod Diaconus et Subdiaconus, loco tunicellæ et dalmaticæ, ex antiquo ritu planetis seu casulis ante pectus plicatis uti debeant, in præcedenti Commentario dictum est. Illud vero hic nunc advertendum, quod post alios docet Rupertus Abbas Tuitiensis lib. III *De divinis Officiis*, cap. II, iis scilicet sacris vestibus, casulis nempe plicatis ante pectus non sic uti ipsos Ministros, Diaconum nempe, et Subdiaconum, « ut « in ipsis legant, vel ministrent, sed lecturi, aut « ministraturi illas exuunt, manifeste profiten- « tes, illam suam non esse vestem, nec propter « suum Ordinem sibi debitam, sed propter Do- « minicæ, vel alicujus Festi reverentiam se acci- « pere accommodatam, ut inopem, atque inde- « centem consolentur expoliationem. »

VII Quod inquit Rupertus, casulas Diaconis et Subdiaconis concessas fuisse « propter Domi- « nicæ vel alicujus Festi reverentiam, » eo respexisse videntur Rotomagenses S. Laudi Canonici, præscribentes, ut « privatis diebus in Albis « sint tempore isto, » nimirum Adventus. Addunt tum vero : In Quadragesima autem casulis « utantur; » tametsi ut utriusque temporis videatur par esse ratio, ut scite observat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. X, num. XI, ubi etiam ex Baiocensi et Laudunensi Ordinario ait, in Missis defunctorum in albis duntaxat ministrare debere ipsos Diaconum et Subdiaconum, nisi forte præsens sit corpus, aut IX lectionum celebratur Anniversarium. Porro singularem esse inquit Ritum Ecclesiæ Lemovicensis, in qua Subdiaconus non casulam, sed *cappam* portat : « quam cappam, » inquit ejusdem Ecclesiæ Ordinarium, « deponit, ut « legat Epistolam; deinde, lecta Epistola, rein- « duit eam. » Diaconus tamen, ut alibi, casula utitur, quam ad Evangelium deponit, « et « plicat eam, et cingit se eadem ad modum « stolæ, et sic manent induti usque ad finem Missæ. »

VIII. Sunt hi quidem peculiarium Ecclesiarum ritus, nam alias tum Diaconus, tum Subdiaconus utuntur hodie in Ecclesiis tempore Adventus planetis ante pectus plicatis, in quibus tamen sumendis vel deponendis hic ordo servari debet. Subdiaconus nempe eam deponit in aliquo loco congruo et convenienti ad id deputato, adjuvante aliquo Acolytho vel Cæremoniario, in parte Epistolæ, paulo ante quam cantaturus Epistolam accipiat librum Epistolarum; cantata autem Epistola, osculataque manu Episcopi, et ab eodem benedictione accepta, ac reddito libro Ministro, eam reassumat. Cur Subdiaconus Epistolam lecturus casulam ipsam deponat, jam supra nobis rationem exposuit Rupertus Abbas Tuitiensis, quam alias præter Rupertum docuit Durandus lib. II sui Rationalis, cap. IX, ubi etiam fuse de eo ritu agit.

§ IX.

Diaconus ante primum *Alleluia* post Graduale, deponit et ipse suam planetam, quæ convolvitur, vel alia jam convoluta et complicata super ejus sinistrum humerum ponitur, et super ejus brachio, stricte cordulis ad id aptatis colligatur, ne decidat, et sic permanet, quousque Episcopus sumpserit sacram Communionem. Tunc reassumit planetam ante pectus plicatam, deposita alia, quæ erat super humerum sinistrum. Cetera omnia fiunt, prout in suis explicatum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Agunt de hoc ritu in § præsenti præscripto superius laudati Gulielmus Durandus, ac Rupertus Abbas Tuitiensis. Concinit autem nostro huic § Crassus lib. I *De Cæremoniis Cardinalium*, etc., cap. v, ubi ait, quod quando Diaconus utitur planeta, cantaturus nempe Evangelium, « vadit prius retro Altare, vel ad angulum « abaci, et ibi exuit planetam, adjuvante Cæremoniario, et illam planetam plicatam, vel aliam « ad id paratam ponit super humerum sinistrum « super stolam, sicut est stola. » Ex præscripto Ordinarii Ecclesiæ Lemovicensis, uti jam supra notavimus in Commentario præcedenti, Diaconus ubi Evangelium cantaturus suam casulam deponebat, eam plicabat, et cingebat se eadem ad modum stolæ, et sic manebat indutus usque ad finem Missæ.

II. Olim quod planeta totum sua amplitudine hominem involveret, hinc etiam permansit usus, ut in Adventu, Quadragesima, aliisque diebus jejuniorum, quibus Ministri ex ritu antiquissimo utuntur planetis, complicaretur parte anteriori, ut expediti essent ad ministrandum; sicque paulatim introductum est, ut Diaconus, cujus in Missa potissimum est ministerium, ante Evangelium planetam exuat, ejusque loco stolam latiorem accipiat, quod olim, ut notat Bona Cardinalis lib. I *Rerum Liturgicarum*, cap. xxiv, num. viii in fine, propter earum ejus amplitudinem necessarium erat, ut expedite ministrarent; nam Romani antiqui Ordines non exui planetam, sed elevari mandant : « Et Diaconi « levant planetas in scapulas. » Juxta hodiernum morem Diaconus antequam accipiat librum Evangeliorum, planetam suam deponens, assumit aliud genus stolæ latioris; eamque aptat super humerum sinistrum eo modo, quo solitam stolam, vel eamdem planetam plicat in longum, vel convolvit, eamdemque aptat decenter, adjutus etiam ab aliquo Ministro, super humerum ipsum sinistrum, eo etiam modo quo stolam, et tunc non est opus latiori illa stola. Reassumit vero suam planetam plicatam post Communionem Celebrantis, ut in nostro hoc paragrapho edicitur, et est usus communis Ecclesiarum.

§ X.

Si vero Episcopus non celebret, sed intersit Missæ solemni, eadem observantur, quæ in cap. ix hujus libri II, de Missa solemni, quæ coram Episcopo celebratur, dicta sunt.

§ XI.

In tertia Dominica eadem observantur, nisi quod paramenta Altaris et Celebrantis adhiberi solent aliquanto sumptuosiora, sed coloris violacei, in defectu rosacei; et Ministri, videlicet Diaconus et Subdiaconus, utuntur dalmatica et tunicella; et idem in quarta Dominica, quando in ea inciderit Vigilia Nativitatis Domini; sed paramenta sint coloris absolute violacei. In Collegiatis pariter idem observatur.

COMMENTARIUS.

I. Nihil in § x occurrit, quod suo loco explicatum non fuerit. Quod autem § xi attinet, « in « tertia Dominica, » inquit, « eadem observan« tur, nisi quod paramenta Altaris et Celebrantis « adhiberi solent aliquanto sumptuosiora, sed « coloris violacei, in defectu rosacei. » Postrema verba, « in defectu rosacei, » desiderantur quidem in antiquis Cæremonialibus, utpote quæ addita fuere huic § in novo hoc nostro Cæremoniali. Ministros, Diaconum videlicet et Sub-

diaconum in ipsa tertia Adventus Dominica, uti debere dalmatica et tunicella violaceis, edicit non modo hujus §, sed et missalis Rubrica, ac Cæremoniale Capellæ pontificiæ auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. VI, quia scilicet Dominica ipsa tertia Adventus plena est lætitiæ, et gaudii, unde Introitus Missæ incipit, *Gaudete*, etc., eamque ob causam pulsari organa solent, quæ alias in Adventu, cum scilicet de eo Officio fit, pulsari minime possint, uti jam supra lib. I, cap. XXVIII, ostendimus in Commentario ad § II.

II. In quarta quoque Dominica Adventus, « quando in ea inciderit Vigilia Nativitatis Do« mini, » ex ejusdem § nostri præscripto Diaconus et Subdiaconus utuntur dalmatica et tunicella, quæ etiam debent esse, sicut et cetera paramenta, « coloris absolute violacei, » non scilicet in defectu coloris rosacei, qui solum permittitur in Dominica III Adventus, ut paragraphus noster nos docet, ideoque ubi loquitur de quarta Dominica Adventus, in qua, uti dictum est, dalmatica et tunicella a Diacono et Subdiacono adhibentur in Missa, si scilicet in ipsam Dominicam « inciderit Vigilia Nativitatis Domini, » eam clausulam addidit : « Sed para« menta sint coloris absolute violacei. » Porro etiam in Capella pontificia, « si Vigilia Nati« vitatis Christi in Dominica venerit, Ministri « utuntur tunicella et dalmatica, » violacei scilicet coloris, teste in suo Cæremoniali Patricio, cap. VIII.

CAP. XIV.

MISSÆ SOLEMNIS CELEBRANDÆ USUS IN VIGILIA NATIVITATIS DOMINI, SI OCCURRAT IN DOMINICA.
VESPERÆ SOLEMNES STATIS HORIS EA DIE PERAGENDÆ.
PRÆPARANDA PRO MATUTINIS ET MISSA IN NOCTE NATIVITATIS. — MATUTINUM QUOMODO CELEBRANDUM.
EPISCOPUS QUANDO ET A QUIBUS ACCIPIET SANDALIA. — NONAM LECTIONEM CANTAT.
UBI INDUATUR PARAMENTIS MISSALIBUS, ET MATUTINUM PERFICIAT.
QUID IN MISSA DE NOCTE CANTANDA OBSERVARE DEBEAT.

§ I.

In die Vigiliæ Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi, sive venerit in Dominica, sive alio die, celebrari solet Missa solemnis in paramentis violaceis, juxta regulas in præcedenti capite de Dominicis Adventus traditas, hoc tantum excepto, quod Diaconus et Subdiaconus utuntur dalmatica et tunicella, prout in tertia Dominica Adventus.

COMMENTARIUS.

I. Pia æque ac vetus est illa Ecclesiæ consuetudo, ut præcipuas Solemnitates, Sanctorumque Festivitates Vigiliis ac jejuniis præveniret; testemque pervetusti ejus ritus habemus S. Paulinum, qui in Natali VII de S. Felice ita quidem cecinit.

Nostis eum morem, quo jejunare solemus
Ante diem, et sero libatis vespere sacris,
Quisque suas remeare domos. Tunc ergo solutis
Cœtibus a Templo Domini, postquam data fessis
Corporibus requies sumpta dape cœpimus Hymnis
Exultare Deo, et Psalmis producere noctem.

Hinc aperte constat, jejunium istud jam longe ante S. Paulinum, qui alias floruit IV Christi sæculo, usu receptum fuisse die, quæ festum præcedebat : « Nostis eum morem, » inquit,

« ut jejunare solemus ante diem. » Perducebat vero jejunium ad horam usque Vesperarum; celebratoque Officio, quisque in domum suam abibat, ubi sumpto cibo, aliquanto tempore quiescebant, atque inde in Ecclesiam ad Officium reliquo noctis tempore cantandum redibant. Hic enim est ritus, quem nobis in recitatis versibus Sanctus Paulinus tradit, præveniendi scilicet sacras solemnitates cum jejunio et vigilia.

II. Inter præcipuas vero celebritates, quas Majores nostri tum in Oriente, tum in Occidente jejunio ipso, ac vigilia prævenire consueverunt, primum fere semper locum obtinuit Nativitas Domini nostri Jesu Christi. Id enim constat ex S. Augustino, qui in Epistola sua LXV novæ editionis ad Xantippum, jejunium istud tanquam universale proponit, atque inter ceteros lapsus, propter quos Presbyterum quemdam Diœcesis suæ depositione dignum esse censebat, illum numerat, quod in Natalis Domini Vigilia non jejunasset: « Confessus est diei jejunii Natalis Do« mini, quo Ecclesia Gippitana, sicut ceteræ, « jejunabat, prandisse, et cœnasse... Ego... « removendum ab officio Presbyteri arbitratus « sum. » Quod morem Orientis spectat, ex Epistola x Theophili Alexandrini Episcopi addiscimus, quod cum Vigilia ista in diem Dominicam incidisset, qua Canones jejunare vetant, neque jejunium in diem ipsam Dominicam indicens in antecessum præverti posset, quod in Oriente Sabbato quoque jejunare non liceret, Theophilus, ut adversas istas leges conciliaret, permisit jejunium Vigiliæ solvi aliquos tantum dactylos comedendo : « Ut paucos dactylos sumentes, « simul et hæreses vitemus, quæ Christi resur« rectionem non honorant, et diei jejunii, quod « debetur, reddamus. » Porro quod hæretici complures Christum non crederent resurrexisse, ideo in signum mœroris, die Dominica jejunabant. Sed de his vide quæ diximus nos tomo I nostro Conciliorum in Canonem xx Concilii I Nicæni.

III. Sed ut de Vigilia ipsa et jejunio Festum Natalis Dominici prævenientibus alia quædam notemus, S. Petrus Damiani in Regula, quam Eremitis quibusdam præscribit, eisdem permittit, ut integrum in dicta Vigilia Natalis, ac etiam Paschatis panem comedant, quo vires ad Officii prolixitatem tolerandam sumant; illos autem valde improbat, qui longitudinem cantus hujus noctis prætexentes, collationes faciebant, et liquores bibebant : quod ipse tamen demonstrat adversum esse hujus diei jejunio, quod magis exacte et regulariter servandum esset, neque collationibus istis violandum, et Festi sanctitati, quod ita dehonestatur et profanatur. Sane idem Damianus in Opusculo suo XIV, die ista pro vespertino cibo (non enim mane vescebantur) permittit duntaxat, Eremitas illos pane uti atque herbas sive legumina oleo præparare, ut vires sumere possent ad longitudinem cantus et Officii nocturni sustinendam : « Ut labor, » inquit, « Ecclesiastici relevetur officii. » Hodie tametsi prandeamus, ex recepta ac probata consuetudine in jejunio Vigiliæ Nativitatis Dominicæ pro collatione serotina, quantitatem cibi in aliis jejuniis permissam duplicare solemus; in quem morem varias quæstiones legere est apud Theologos, quos Casuistas vocant. Illud hic ego minime omiserim cautum olim ex Ordine IX Romano fuisse, ut si Vigilia Natalis Domini in Sabbatum quatuor temporum incidisset, tunc jejunium ipsius Vigiliæ in Sabbato antecedentis hebdomadæ celebraretur.

IV. Circa Officium hujus Vigiliæ varia lectu digna notant Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XIII, et Martenius, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. XI, ut omittam Durandum aliosque vetustiores scriptores, qui et de Officio hujus diei scripsere. Quantum ad Missam, « in die vigiliæ Nativitatis « Domini nostri Jesu Christi, » ait § noster, « si « venerit in Dominica, sive alio die, celebrari solet « Missa solemnis in paramentis violaceis, juxta « regulas in præcedenti capite de Dominicis Ad« ventus traditas, hoc tantum excepto, quod « Diaconus et Subdiaconus utuntur dalmatica « et tunicella, prout in tertia Dominica Adven« tus. » Concinit nostro huic § missale vetus S. Audoeni præscribens, ut « Diaconus et Sub« diaconus, et ille qui legit Prophetiam, contra « consuetudinem Adventus, induantur dalmatica « et tunica. » Fuit hic ritus in omnibus pene Ecclesiis jam olim usitatus, præsertim vero Monachorum, ut infra in hoc Commentario demonstrabimus ex variis variorum Monasteriorum Consuetudinibus.

V. Plures olim dictas fuisse in hac Missa Prophetias non obscure innuit Ordinarium Cabilo-

nense, dum inquit : « Ad Missam Prophetiæ in « albis leguntur et a Clericis. » In Ecclesia Mediolanensi præter Epistolam et Evangelium quatuor recitantur Lectiones, sequiturque Responsorium seu Graduale cum Collecta. Lectiones autem in Missali Ambrosiano istæ habentur. Ex libro *Genesis : Factus est sermo Domini ad Abram dicens, Noli timere*, etc., usque *qui tollens universa hæc fecit sicut præceperat ei Dominus*. Ex libro *Judicum : Erat vir quidam de Saraa de stirpe Dan*, etc., usque *exaudivitque Dominus precantem Manue*. Ex libro *Regum : Tristis erat Anna*, etc., usque *det tibi petitionem, quam rogasti eum*. Ex Isaia : *Adjecit Dominus loqui ad Achaz dicens : pete tibi signum*, etc., usque *coram Rege Assyriorum*.

VI. Tradit hæc laudatus Martenius numero VI, additque, in quibusdam antiquis missalibus Ecclesiæ Gallicanæ in ipsa Vigilia Nativitatis Christi, ante Epistolam præmitti unicam Prophetiam, eumque usum fuisse Ecclesiæ Viennensis, Argentinæ, Parisiensis, Ebrodunensis, Bituricencis, Pictaviensis, Venetensis, Glaudatensis, Melodunensis, Rotomagensis sancti Audonei, et in Italia, sive in nostra Calabria citeriori, Consentinæ. Forte ad hasce Ecclesias allusit Durandus, cum in suo Rationali libro VI, cap. XII, num. III, ait quasdam Ecclesias in ipsa Missa, « ad hoc, ut incredulis major certitudo sit, » præmittere Prophetiam Isaiæ, cap. XLIV, *Propter Sion*, etc., in qua ostenditur ipsum fore nasciturum, Filium scilicet Dei. Hodie nulla in Vigilia occurrit Prophetia, estque is ritus, quem omnes fere Ecclesiæ olim servarunt, nonnullis exceptis superius memoratis.

VII. Quamvis denique in missali Mozarabum nulla hac die notetur Missa, ex laudato tamen missali Romano hujus Vigiliæ Missa eo magis peculiaris est, quod in tribus Festi Nativitatis Missis minime comprehenditur, estque ab Officio et Missa noctis Natalis sejuncta; atque in omnibus Sacramentariis etiam Gelasii statutum est, eam ad Nonam celebrandam esse, velut minorum jejuniorum diebus : « Ad Missam hora « nona. » Apud Monachos duplex fuit in Vigilia Nativitatis Domini Missa, matutinalis et major. Missæ majoris ritus breviter describit Lanfrancus in Statutis suis, cap. I, § II, his verbis : « Post « Sextam facto intervallo, pulsetur signum; con« veniant Fratres in Ecclesiam, orationem com« muniter faciant, Litania minime dicatur. In« duantur Missam celebraturi, Sacerdos honori« fice, Levita dalmatica, duo Subdiaconi tunicis, « unus ad Prophetiam, et alter ad Epistolam, « duo in albis ad ℟, Cantor hebdomadarius cap« pa; ad chorum tres Conversi, unus ad thuribu« lum, duo ad candelabra; pulsetur classicum; « ad Canonem supra formas prosternantur. »

VIII. Celebratam fuisse festive Missam ipsam Vigiliæ Natalis, docent nos etiam Consuetudines Dionysianæ, allatæ a Martenio libro III *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. III, numero XIV, ubi ita inquiunt : « Ad Missam ejusdem diei « sonet classicum, et sint omnes in albis, Mi« nistri Altaris festivis induantur infulis, duo « procedentes sint cum Diacono. Qui tenet cho« rum, habeat albam cappam, et incipiet festive « Officium *Hodie scietis*, *Kyrie* festive... ℟. *Ho« die scietis*, a duobus; et si Dominica fuerit, « dicatur *Alleluia*, *Crastina die delebitur*, a tri« bus. » His concinunt Consuetudines Compendienses his verbis : « Ad Missam sonet classi« cum, et sint omnes in albis, Abbas Missam can« tabit, unus ex Cantoribus festiva cappa indua« tur : Ministri Altaris festivis infulis induantur. « Officium *Hodie scietis* ter dicatur. ℟. a duobus « cantetur. » Consuetudines Lyræ et liber usuum Beccensium de Missa hæc inquiunt : « Ad ma« jorem Missam tunicis induentur ad Epistolam « et Prophetiam, et Diaconus dalmatica. » Udalricus tandem, « Major Missa, » inquit, « solem« niter celebratur, Subdiaconis indutis tunica, « Diacono dalmatica, qui tenet chorum, cappa, « vel qui Gradualem cantant. » Ex quibus omnibus ritus ille magis magisque probatur, ut nimirum in Missa ipsa Vigiliæ Natalis Diaconus dalmatica, et Subdiaconus tunicella utantur. Id quod § noster præscribit.

§ II.

Hora Vesperarum cantantur Vesperæ solemnes, pariter secundum regulas superius in cap. I hujus libri II, et sequenti de Vesperis positas.

COMMENTARIUS.

Quanta cum solemnitate Vesperæ Nativitatis Dominicæ Romæ in Capella pontificia celebrarentur, satis nos docent Romani antiqui Ordines, ac præsertim XIV, auctore Jacobo Gaetano, et XV, Petro Amelio auctore, tum vero demum Cæremoniale Augustini Patricii, lib. II, sectione I, cap. IX, ubi fuse ritus ipse enarratur. Quantum ad ipsarum Vesperarum Officium, quidquid sit de vario variarum Ecclesiarum ritu, quem recensent laudati superius, Martene et Grancolas, in Ordine Romano Amelii, qui ad XIV sæculum pertinet, videre est Antiphonam, quam hodieque dicimus, *Rex pacificus*, et Hymnum *Christe Redemptor*, qui vulgo S. Ambrosio tribuitur, licet ejus stylum non sapere videatur; habet enim, uti observat memoratus Grancolas, nonnihil suavius atque ad animi motus excitandos aptius, quam hujus sancti Doctoris Hymni habere soleant. Sed hæc opinio multis non placet.

§ III.

Nocte sequenti, hora competenti, prout ab Episcopo fuerit præordinatum, celebrantur Matutinæ, prout in cap. V ejusdem libri II de Matutinis dictum fuit. Hæc tamen particularius in his Matutinis observanda erunt. Primo ultra luminaria solita Altaris et abaci, præparanda erunt sex, vel octo funalia ceræ albæ, vel quot erunt necessaria pro consuetudine et dispositione loci ad illuminandum chorum et tribunam seu Presbyterium, quæ super totidem candelabris ferreis magnis, spatiis æqualibus inter se distantibus, collocabuntur; præparabuntur etiam aliquot parvæ candelæ albæ pro Episcopo et Canonicis cantaturis Lectiones.

§ IV.

Super aliqua mensa separata ab abaco collocari poterunt paramenta omnia pro Episcopo Missam celebraturo, et pluviale album pulchrius pro eodem, cantaturo Orationem in fine Nocturnorum. Sed si Episcopus non erit celebraturus primam Missam, non erunt ibi præparanda missalia indumenta, sed tantum pluviale, nam alius celebraturus Missam, sive Prælatus, sive Canonicus, capiet paramenta in Sacristia una cum suis Ministris; sed celebraturo Episcopo, ipsi Ministri, id est, Diaconus et Subdiaconus utique in Sacristia parari poterunt, Presbyter autem assistens in loco suo una cum ceteris Canonicis in choro.

COMMENTARIUS.

I. Inter majores Ecclesiæ celebritates suum semper habuit locum ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio sacratissimum Natalis Christi Festum, licet in Oriente non omnes Ecclesiæ eodem statoque die nati Servatoris Solemnia prioribus sæculis peragerent. S. Clemens Alexandrinus lib. I *Stromatum*, fuisse ait nonnullos qui die XXV mensis, qui Pachon dicitur, id est XV maii, Christum natum assererent, alios vero qui ejusdem nativitatem die XXIV vel XXV mensis *Pharmuthi*, Aprilis nempe, consignarent : « Sunt autem, « qui curiosius Natali Domini non solum annum, « sed etiam diem addunt, quem dicunt in XXV « πάχων. » Et mox addit : « Quin etiam dicunt « ex iis aliqui eum natum esse XXIV vel XXV *Phar-* « *muthi*. »

II. Scite autem observat Thomassinus lib. II *De dierum festorum celebratione*, cap. VI, abso-

nas profecto esse hasce sententias, et rejectas propter opinionem S. Epiphanii, qui Hæresi LI censet natum esse Servatorem nostrum undecimo die mensis Tybi, seu postridie Nonas Januarias, quum nempe Latina Ecclesia Epiphaniæ Solemnia peragit : « Quum enim Januario mense « natus esset VIII Idus Januarii, qui est apud Ro- « manos Januarii dies VI, Ægyptiis porro Tybi XI. » Idem adnotavit Cassianus, quum in sua Collatione X, capite II, ait, apud Latinos alium esse Nativitatis Christi diem, alium Baptismi; sed ex veteri Ægypti consuetudine celebrari simul eodem die Nativitatem, Epiphaniam, Baptismum : « Intra Ægypti regionem mos iste antiqua tra- « ditione servatur, ut peracta Epiphaniorum die, « quam Provinciæ illius Sacerdotes vel Domi- « nici Baptismi vel secundum carnem Nativi- « tatis esse definiunt, et idcirco utriusque sa- « cramenti Nativitatem non bifarie, ut sub oc- « ciduis Provinciis, sed sub una die hujus Fe- « stivitatem celebrant. »

III. Teste S. Augustino in Psalmum CXXXII jam olim Latina Ecclesia tum Christi Nativitatem, tum ejus Solemnia VIII Calendas Januarii consignavit : « Joannes, » inquit, « natus est, « sicut tradit Ecclesia, octavo Calendas Julias, « cum jam incipiunt minui dies; Dominus au- « tem natus est octavo Calendas Januarias, « quando jam incipiunt dies crescere, » Idipsum repetit Sermone CCCLXXX, et lib. IV *De Civitate Dei*, cap. V, ubi ita ait : « Octavo Calendas Apri- « lis conceptus creditur, quo et passus est. Na- « tus autem traditur octavo Calendas Januarias. « Ab illo die usque ad istum computati ducenti « septuaginta et sex reperiuntur dies qui sena- « rium numerum quadragies sexies habent : « quo numero annorum Templum ædificatum « est, quia eo numero senariorum Corpus Do- « mini perfectum est. » Ubi nota, Latinam Ecclesiam traditione nonnisi innixam, octavo Calendas Januarias, id est, die XXV Decembris, Augustini ævo, id est, IV sæculo, Christi Nativitatem celebrare consuevisse, iis enim verbis utitur Augustinus, « Tradit Ecclesia, » et « Creditur. »

IV. Disciplinæ Ecclesiæ Occidentalis testis inter alios egregius est S. Joannes Chrysostomus, quippe qui Sermone XXXI, qui tomo ejus V legitur, Concionem habens ad populum Antiochenum, ait, a decem duntaxat annis Natalis festum die XXV Decembris in Oriente celebrari cœpisse, cum econtra in Occidentali Ecclesia omnibus retro sæculis ea die celebratum fuerit : « Et qui- « dem nondum decimus annus est, ex quo hic « ipse dies manifeste nobis innotuit; attamen per- « inde ac si jam olim traditus esset, ita opera « vestra celebratus inclaruit. » Et paulo post : « Non aliter hic dies quum ab exordio iis « qui in Occidente habitant cognitus fuerit; « nunc ad nos demum non ante multos annos « transmissus, repente ita increvit, talemque « tulit fructum, qualem nunc cernere licet, se- « ptis nostris ubique refertis, Temploque uni- « verso præ multitudine concurrentium angu- « stato, » etc.

V. Fatebantur autem Græci, nova quidem esse hujusmodi solemnia in uno Oriente, vetustissima vero a Thracia ad Fretum usque Gaditanum : « Multus ubique de hoc die sermo, par- « tim incusantium quod novus sit, partim « eumdem propugnantium, tanquam antiquum « admodum, et vetustum, quum et olim Nativi- « tem ejus Prophetæ prædixerint, et jam inde « a primordio ab ipsa Thracia Gades usque in- « colentibus manifestus et celebris fuerit. » Sed contendit præterea Chrysostomus, Romanam Ecclesiam certius Natalem Jesu Christi diem rescire potuisse, ob descriptionem scilicet illam Judææ, Cyrino Præside et Augusto Imperatore, cujus monumenta maxima cura in Urbe servabantur : « Ex his liquet, descriptionis primæ « tempore natum esse. Et cui veteres historia- « rum codices, qui Romæ publice adservantur, « lectitare libeat, perfacile etiam tempus hu- « jusce descriptionis accurate discere potue- « rit. »

VI. Neque vero omittenda quæ mox idem S. Doctor subjungit, nempe ritum celebrandi Festum Natalis Christi die XXV Decembris, antiqua traditione Romanis notum, ab illis tandem transmissum fuisse ad Ecclesiam universam Orientis : « Ausculta, neque diffidas, si ab illis, « qui exactam hujus rei cognitionem habent, « quique illam Urbem inhabitant, hunc diem « accepimus. Nam illi ipsi, qui illinc commoran- « tur, multo ante, et ex antiqua traditione ip- « sum celebrantes ad nos usque illius notitiam « nunc transmiserunt. » Multa in recitata hucusque Chrysostomi verba notat, ac docet loco citato eruditissimus Thomassinus. ex eoque Martenius, Grancolas, aliique docti scriptores; qui

omnes fatentur, sensim Orientis Ecclesiam Romanæ accessisse circa celebrationem Festi Natalis Christi die XXV Decembris.

VII. Ergo tum apud Latinos, tum apud Græcos celebrari solitum fuit Festum ipsum Nativitatis Dominicæ una eademque die XXV Decembris; quanta vero cum religione apud primos, vel inde apparet, quod Clericis olim præceptum erat, ne eo instante Festo ab Ecclesiis abessent: « Si quis in Clero constitutus, » ait Synodus Agathensis anni DVI, can. LIV, « ab Ecclesia sua die« bus solemnibus abfuerit, id est, Nativitate, « Epiphania, Pascha, vel Pentecoste, dum po« tius sæcularibus lucris studet, quam servitio « Dei paret, convenit, ut triennio a communione « suspendatur. » Laicos quoque, qui in ipsis Solemnitatibus majoribus ad Civitatem non accurrerent, triennio ab Ecclesiastica communione privandos statuit eadem Synodus can. LXIII : « Ut cives, » inquit, « qui superiorum solemni« tatum, id est, Paschæ, ac Natalis Domini, vel « Pentecostes Festivitatibus cum Episcopis in« teresse neglexerint, cum in Civitatibus com« munionis vel benedictionis accipiendæ causa « positos se nosse debeant, triennio a com« munione priventur Ecclesiæ. »

VIII. Ritus, quibus olim Officium nocturnum Nativitatis celebratur, varii pro Regionum pietate fuere, longumque esset eos recensere. Ad Romanam Ecclesiam quod attinet, duplex jam ipsa celebrabat Officium nocturnum seu matutinum. Primum in ipso noctis crepusculo sine Invitatorio, quo expleto Summus Pontifex Missam primam ad Præsepe Domini celebrabat, qua finita ad S. Anastasiam pergebat, secundam in nocte Missam cantaturus; deinde ad S. Petri Ecclesiam se conferebat, Matutinum denuo celebraturus. Hæc sane docent memorati auctores Martenius et Grancolas ex antiquis Romanis Ordinibus; at aliter tradunt Alcuinus in libro *De divinis officiis*, et Amalarius in libro *De ordine Antiphonarii*, cap. XV, de Nativitate Domini, ubi testatur, in veteri Romano Antiphonario a se reperta fuisse duo illa Officia, interrogatumque Clericum quemdam educatum ab incunabulis in sancta Romana Ecclesia, cur essent hæc duo Officia in una nocte posita? ita respondisse : « Primum solet Apostolicus canere in Vi« giliis, et in Ecclesia S. Mariæ ad Præsepe sine « Invitatorio. Alterum solent Clerici canere in Ec« clesia S. Petri cum Invitatorio nocturnali tem« pore, quando populus solet ad Officium sur« gere. »

IX. Constat Officium ipsum matutinum novem Antiphonis, totidemque Psalmis ac Lectionibus cum suis Responsoriis, præmittiturque juxta antiquum ritum *Domine, labia mea*, etc., Invitatorium *Christus natus est*, etc., et Hymnus *Jesu Redemptor omnium*. Ex ms. Ordinario Ecclesiæ Narbonensis Invitatorium cantari debet « ante Altare a duodecim tenentibus cappas ru« beas et mitras in capite, et virgas pictas sive « bordonos in manibus cum candela accensa « in quolibet; » ita scilicet, ut « sex cantent « tres primos versus summissa voce, et alios « tres alii sex alta voce. » Ex Ordinario vero Lingonensi, Invitatorium ipsum cum Psalmo *Venite, exultemus*, etc., præcini debet a quatuor Canonicis alternatim, scilicet, Decano, Thesaurario, aut alia Dignitate, et a Chorista hebdomadorio, binis unum versum, et binis alterum decantantibus. Uticense seu Uceticense Ordinarium, ut alia omittam, præscribit, ut finito a quatuor Cantoribus Invitatorio, « prosternant « se in terra in memoriam Dominicæ Incarna« tionis, et prostrati adorent, donec chorus flexis « genibus dictum Invitatorium repetierit. »

X. Juxta antiquum morem, quem hodieque observant variæ Ecclesiæ, media nocte incipiebat Officium, ob illam scilicet opinionem, quam alias docti Viri tuentur, Christum scilicet media nocte ex intemeratæ Virginis utero prodiisse in lucem. Ex nostro § III, « nocte sequenti, » id est Vigiliam sive diem XXIV Decembris, « hora « competenti, prout ab Episcopo fuerit præor« dinatum, celebrantur Matutinæ; » id est, hora ab Episcopo præordinata, et juxta ritum, « prout « in capite V ejusdem libri II de Matutinis di« ctum fuit; » particularius tamen hæc in hisce Matutinis observanda mandat; nam, « primo, » inquit, « ultra luminaria solita Altaris et abaci, « præparanda erunt sex vel octo funalia ceræ « albæ, vel quot erunt necessaria pro consuetu« dine et dispositione loci ad illuminandum « chorum et tribunam, seu Presbyterium, quæ « super totidem candelabris ferreis magnis, « spatiis æqualibus inter se distantibus, colloca« buntur. » Et mox: « Præparabuntur etiam ali« quot parvæ candelæ albæ pro Episcopo et Ca« nonicis cantaturis Lectiones. »

XI. Quæ præparari debent pro Matutinis in nocte Natalis Christi simul cum prima Missa celebrandis, enarrat in suo Cæremoniali Crassus libro, II cap. XXXVII, ubi inter alia sic inquit : « Ponetur etiam in medio chori ante aditum ad « Altare, id est, in vestibulo pulpitum, » nempe, legile, « omnino nudum ac discoopertum, et su« per eo nudus liber Lectionum. » Tum de candelabris cum cereis ad illuminandum chorum disserens, ita subjicit : « In ipso choro ponentur « quinque funalia ceræ albæ in quinque magnis « candelabris, videlicet, quatuor in quatuor spa« tiis chori æqualiter distantibus, et unum simile « candelabrum cum simili funali apud et post « pulpitum libri Lectionum, vel plura, ut pla« cebit Domino. » Ait præterea, intra tribunam quoque ponenda esse ad minus quatuor similia funalia, videlicet duo in latere Evangelii, et duo alia in latere Epistolæ, aut plura, tenenda æqualibus distantiis a Scutiferis Episcopi, seipsos per vices mutantibus. Loquitur de ritu Ecclesiæ Bononiensis, ubi Episcopus ex more antiquo solet esse aliquis S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, ideoque nostro § concinens, mox ita addit : « Ha« bebunturque aliquæ parvæ candelæ manuales « pro Cardinali et Canonicis cantaturis Lectio« nes. »

XII. Observat Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. XIII, ubi enarrat Officium Natalis Domini, suo ævo, id est sæculo XIII, quo ipse floruit, in quibusdam locis ante Nocturnos præparari, ac poni super Altare consuevisse tres pannos, et in singulis Nocturnis amoveri : « Primus, » inquit, « niger pro tempore ante Legem; « secundus albus pro tempore revelationis; ter« tius rubeus pro tempore gratiæ propter dile« ctionem sponsæ candidæ et rubicundæ. » Ejusdem moris jam ante Durandum meminit in sua divinorum Officiorum Explicatione Belethus, cap. LXIX. Sin enim ait : « Ante primos Nocturnos « pannos super Altare poni consuetum est, ad « declarationem trium temporum, singulisque « Nocturnis unum auferri. Et primus quidem « niger erat pro tempore ante Legem ; secun« dus subcandidus pro tempore revelationis; et « tertius ruber pro tempore gratiæ propter dile« ctum sponsum candidum et rubicundum. » Alio modo factam ad singulos Nocturnos hujusmodi colorum mutationem in Ecclesia Narbonensi, docet ejus manuscriptum Ordinarium, ex cujus præscripto in primo Nocturno debet adhiberi color rubeus, in secundo albus, in tertio violaceus. Ceterum addit in suo Rationali Durandus, quod in quibusdam quoque Ecclesiis suspendebantur « beni panni, in quibusdam viles, « in quibusdam nulli. »

XIII. Ex præscripto nostri § IV, « super aliqua « mensa separata ab abaco collocari poterunt « paramenta omnia pro Episcopo Missam cele« braturo, et pluviale album pulchrius pro eo« dem cantaturo Orationem in fine Nocturno« rum, » id est, post cantatum Hymnum *Te Deum*, etc. Tradit hæc eadem Crassus in suo Cæremoniali, loco citato, sed modo aliquantum diverso, sic inquiens : « Super Altari nulla « erunt paramenta pro eodem, » id est Episcopo, « celebraturo, nec pro Ministris, sed « aut super abaco, aut, quod melius erit, super « aliqua mensa remissiori post Altare locata, « ponentur ipsa paramenta omnia, usque ad « unum pro Cardinale, et etiam parabitur plu« viale pretiosum pro eodem cantaturo Oratio« nem in fine Nocturnorum, » nempe, post cantatum ipsum Hymnum *Te Deum laudamus*, uti jam paulo superius notatum fuit. Ex Ordine Romano XV, auctore Amelio, cap. VIII, paramenta pro Papa Missam solemnem in nocte celebraturo parabantur, quidem non super aliqua mensa, sed super Altari ipso certo quodam ordine disposito, quem referemus infra in Commentario ad § IX. Porro, « si Episcopus, » ut ait noster idem §, « non erit celebraturus pri« mam Missam, non erunt ibi præparanda mis« salia indumenta, sed tantum pluviale; nam « alius celebraturus Missam, sive Prælatus, sive « Canonicus, capiet paramenta in Sacristia una « cum suis Ministris. »

XIV. Rursus celebraturo Episcopo, ipsi Ministri, ait noster §, « id est, Diaconus et Sub« diaconus utique in Sacristia parari poterunt, « Presbyter autem assistens cum ceteris Cano« nicis in choro. » Verbum « in Choro » additum est huic § in novo Cæremoniali, non enim legitur in Cæremonialibus antiquis. Sed recte facta est ea additio majoris explicationis gratia nostri hujus §, ubi illud a nobis insuper non omittendum, Episcopum nonnisi cum cappa celebrare Matutinum, pluviali vero tunc demum indui, cum cantaturus est Orationem post Hymnum *Te Deum*, etc. Notandum præterea et illud

est, celebraturo Matutinum ipsum Episcopo nullos Canonicos assistere, sed solos ejus Capellanos cottis indutos, ut ait Crassus; estque hic ritus pontificiæ Capellæ, quem tradit in Romano Ordine xv Petrus Amelius, cap. vii : « Nec stant, » inquit, « ante ipsum Pontificem, nec ad latera « Cardinales Diaconi, sed sedent in scamnis suis « juxta ordinem suum. » Sed vide Cæremoniale Patricii libro II, sectione i, cap. x, ubi ad minutias usque ritum enarrat, quo Matutinum noctis Nativitatis Christi Papa præsente celebratur.

§ V.

Item celebraturo primam Missam Episcopo, præintonatur Hymnus *Jesu Redemptor omnium*, etc., quem dum Episcopus repetit, elevat et jungit manus, caput versus Altare inclinans, ob reverentiam divinæ invocationis.

§ VI.

Cæremoniarius quoties ducit aliquem Canonicum ante pulpitum, seu legile nudum, ubi cantare debet Lectionem, gerat manibus parvam candelam, nec ab ipso legili longius discedat, donec cujusque Nocturni Lectiones recitatæ fuerint.

COMMENTARIUS.

I. Finito Invitatorio, quo ritu intonandus sit ab Episcopo Hymnus *Jesu Redemptor omnium*, docet non modo Rubrica nostri v §, sed et in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. xxxvii, ubi postquam dixit præintonandum esse Episcopo ipsum Hymnum, ita mox subjicit : « Pro quo tamen intonando, advertat, ut dum ipsum cantat, faciat manibus, sicut facit quando in Præfatione cantat *Gratias agamus Domino Deo nostro*, et hoc propter reverentiam appellationis divinæ. » Quantum ad ritum a Cæremoniario servandum, quoties ducit aliquem Canonicum ante pulpitum, seu legile nudum, ubi cantare Canonicus ipse lectionem debet, cautum est ex nostro § vi, ut ipse Cæremoniarius « gerat manibus parvam candelam, nec ab « ipso legili longius discedat, donec cujusque « Nocturni Lectiones recitatæ fuerint. »

[In aliquibus editionibus pro *ob reverentiam divinæ invocationis* legitur *ob reverentiam divinæ incarnationis.*]

II. Qui ritus tum a Cæremoniario Canonicos ducente ad legile, tum a Canonicis Lectiones cantantibus, tum ab Episcopo Absolutionem dicturo ac daturo benedictionem, servandi sint in ipso Matutino noctis Nativitatis Dominicæ, fuse enarrat memoratus Crassus, ubi insignis Ecclesiæ Bononiensis Cæremonias præsertim exponit, in qua Episcopus ex antiquo instituto est Cardinalis, et Legatus divinis Officiis assistere solet : « Lectiones octo, » inquit, « per totidem Canonicos super hoc admonitos et instructos, sed « inchoando a junioribus, et ultima per ipsummet Cardinalem cantabuntur, cum disciplina « Cæremoniali subsequenti. »

III. Docente itaque hanc disciplinam Crasso, post finem trium Psalmorum primi Nocturni, cum cantatur Versiculus, primo Cæremoniarius portans secum unam ex parvis candelam accensam, vadit ad librum lectionum, et invenit textum primæ Lectionis, ibique candelam prædictam sic accensam ad pulpitum applicat; cum autem dicitur Responsorium prædicti Versiculi, Canonicus cantaturus Lectionem vocatus a Cæremoniario accedit ad pulpitum, ubi facta reverentia primo Altari, deinde Legato, tum Cardinali, se firmet, et eodem contextu Cardinalis surgit, surgentibus omnibus, qui stans detecto capite vel semitecto versus ad Altare, alte cantat *Pater noster*. Interim unus Capellanus librum apertum ante faciem Cardinalis tenet, ex quo ipse in fine eadem voce prosequitur, vel si memoriter confidat se dicturum, tunc sine libro cantans *Et ne nos*, etc. Deinde similiter stans

cantat Absolutionem, videlicet, *Exaudi, Domine*, etc., et responso per Chorum *Amen*, Canonicus cantaturus Lectionem, detecto capite, ibidem apud pulpitum conversus ad Cardinalem, humiliatus inclinatusque petit ejus benedictionem, cantans videlicet, *Jube, Domne, benedicere*, et non *Domine* nec *Donne*, ad quem Cardinalis tunc conversus respondet benedicens, videlicet, *Benedictione perpetua*, etc., Canonico cantaturo interim cum humeris semper inclinatis manente.

IV. Pergit prætcrea memoratus Crassus, et ait, quod dum Cardinalis benedictionem profert, nullam benedictionem facit manu super illum; et cum respondetur a Choro *Amen*, Cardinalis sedet, cujus fimbriæ cappæ, ut prius, aptantur n gyrum extensum, et similiter omnes sedent. Canonicus vero, accepta, si placet, candela parva, propria manu, postquam viderit Cardinalem compositum in faldistorio, incipit, et prosequitur suam Lectionem docte et graviter cantans; qua finita, cum dicturus est Versiculum *Tu autem, Domine, miserere nobis*, genuflectit ad Altare versus, et sic ipsum integrum Versiculum cantat genuflexus manens; tum surgens facta solita reverentia Cardinali sine osculo manus, sed habito a Cardinali signo Crucis, revertitur ad locum suum, dimissa ibi candela parva.

V. Hæc Crassus, quorum aliqua profecto vacillant, præsertim ubi ait, Canonicum ad finem Lectionis debere genuflectere versum ad Altare, genuflexumque manere ad illum integrum Versiculum *Tu autem, Domine, miserere nobis*. Sed de ritibus ab Episcopo et a Canonicis servandis, ubi solemniter Officium celebrant, jam abunde diximus nos supra initio hujus libri II.

§ VII.

In tertio Nocturno, cum dicitur a choro Psalmus *Misericordias Domini*, etc., si Episcopus est primam Missam celebraturus, duo ex suis Scutiferis clericali habitu indutis, sine cottis, subeuntes fimbrias cappæ episcopalis, imponent illi caligas et sandalia, sublevantibus fimbrias in gyrum Capellanis seu Acolythis, cottis superindutis ac genuflexis : interim accedunt duo Canonici assistentes ad Episcopum, necnon duo Capellani, alter de libro, alter de candela serviens, ac librum apertum ante Episcopum sustinent, ex quo ipse Episcopus legit Antiphonam *Ne reminiscaris, Domine*, etc., et Psalmum *Quam dilecta*, etc., cum ceteris Psalmis, Versiculis et Orationibus, prout supra in cap. VIII hujus libri II, § VII, explicatum fuit. Quibus per Episcopum lectis, duo illi Canonici assistentes, ac alii ministri recedunt.

§ VIII.

Diaconus et Subdiaconus ministraturi in Missa, nisi quis eorum vel ambo sint cantaturi Lectiones ultimi Nocturni, præveniunt ad Sacristiam, ubi capiunt sua paramenta. Advertatur tamen, ut tempus commode dispensetur, hoc est, ut finitis tribus Psalmis ultimi Nocturni a choro, pariter Episcopus se expedierit a lectione Psalmorum et Orationum prædictarum, ut præsto sit ad Absolutionem *A vinculis peccatorum*, etc., dicendam, benedictionemque dandam Canonico cantaturo primam Lectionem tertii Nocturni.

COMMENTARIUS.

I. Quo rite omnia fiant, et opportune, cautum primo illud est ex nostro ℥, ut in tertio Nocturno, cum dicitur a choro Psalmus *Misericordias Domini*, etc., si Episcopus est primam Missam ce-

lebraturus, duo ex suis Scutiferis clericali habitu indutis, id est, talari veste nigri coloris et collari, « sine cottis, » subeuntes fimbrias cappæ episcopalis imponant illi caligas et sandalia. Verbum illud « sine cottis, » deest in antiquis Cæremonialibus, additumque primo fuit memorato nostro § VII in novo hoc Cæremoniali Benedicti XIII quod nos explicamus. Neque enim decet, ut Viri laici cottam induant, quæ vere est vestis clericalis, Clericatuque initiandis rite ab Episcopo imponi solet sub præscripta verborum formula, quam nos explicuimus tomo I Romani Pontificalis ad titul. III, in Commentario ad § VIII. Quo circa non sine horrore in Urbe conspicua vidi in sacris Processionibus, Episcopi satellites collari et cotta indutos super veste breviori nigra discurrere, pendentibus e lateribus armis igneis, quæ vulgo vocant « pistolæ. »

II. Sed ut § nostrum enarremus, ubi Scutiferi clericali habitu induti « sine cottis, » subeuntes fimbrias cappæ episcopalis imponunt Episcopo caligas et sandalia, præsto eis esse debent Capellani seu Acolythi, cottis ipsi superinduti, qui sublevent fimbrias ipsius cappæ in gyrum; interimque accedunt duo Canonici assistentes ad Episcopum, necnon duo Capellani, alter de libro, et alter de candela serviens, ac librum apertum ante Episcopum sustinent, ex quo ipse Episcopus leget Præparationem ad Missam, de qua nos fuse libro I diximus. Lecta autem præparatione per Episcopum, duo illi Canonici assistentes, ac alii Ministri recedunt, Diaconus vero et Subdiaconus ministraturi in Missa, uti in § VIII edicitur, nisi quis eorum, vel ambo sint cantaturi Lectiones ultimi Nocturni, præveniunt ad Sacristiam, ubi capiunt sua paramenta.

III. Illud vero potissimum ex citato § VIII advertendum est, « ut tempus commode dispense- « tur, hoc est, ut finitis tribus Psalmis ultimi « Nocturni a choro, pariter Episcopus se expe- « dierit a lectione Psalmorum et Orationum « prædictarum, » quæ scilicet in præparatione ad Missam leguntur, « ut præsto sit ad Absolu- « tionem *A vinculis peccatorum*, etc., dicen- « dam, benedictionemque dandam Canonico « cantaturo primam Lectionem tertii Nocturni. » Ita § noster VIII, in quo illud non omittendum, verba illa, « se expedierit a lectione, » etc., in antiquis Cæremonialibus ita haberi, « expedierit « lectionem, » etc. Sunt hæ quidem minutiæ, quas tamen notandas censuimus, ut lector benevolus si non nostram in adornando hoc Opere eruditionem, diligentiam saltem nostram commendet.

IV. Quod primam tandem lectionem spectat tertii Nocturni, finitis tribus Psalmis tertii ipsius Nocturni et suo Versiculo, Celebrans, qui satis commode potuit legisse omnia, et accepisse calceamenta in pedibus, surgit adhuc cum cappa, ut prius, et benedictionem dat, sic stans, usquequo Canonicus dicto a se Evangelio dicere pergat Homiliam; tunc enim Celebrans sedet, ut scitissime notat Crassus lib. II sui Cæremonialis, cap. XXXVII. Stando enim, et quidem capite detecto audienda sunt verba sancti Evangelii, uti fuse ostendimus in nostro Opere, *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, cap. XXI et XXIV. Notat autem et illud Crassus, quod Canonicus cantans thema Evangelii, nequaquam debet Evangelii textum, nec se in fronte, nec in ore, nec in pectore cum pollice signare, nec manibus junctis manere, sicut facit Diaconus, quando cantat Evangelium in Missa, sed tenere manus super libro hinc inde disjunctas, Homiliam legendo, et idem fit pro octava Lectione, pro qua ipse Celebrans quidem sedet, dans benedictionem, sed Canonico incipiente pronuntiare, videlicet, *Lectio sancti Evangelii*, illico audita mentione Evangelii, surgit, sic manens usque ad verbum, *et reliqua*, ante Homiliam, ut supra.

V. De Lectionibus tertii Nocturni notatu hic dignum est, quod scribit Joannes Abrincensis Episcopus, qui floruit sæculo XII, in libro *De Officiis Ecclesiasticis*, ubi ita inquit : « Tria « Evangelia in cappis, incenso et candelabris « præcedentibus pronuntientur. » Quæ omnia adhuc observantur in Ecclesia Rotomagensi, ubi incensatur Altare, antequam quisquam legat Evangelium, teste Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis Officiis celebrandis*, cap. XII, num. XI, ubi etiam ait, concinere huic ritui videri Ordinarium Ecclesiæ Argentinæ, cujus hæc sunt verba : « Nota, quod ad « singula Evangelia hujus Matutinæ datur in- « censum. » In quibusdam Ecclesiis legebantur quatuor Evangelia et quatuor Homiliæ, nempe tria ordinaria, et quartum erat, *Liber generationis*, secundum Matthæum, cum Homilia S. Hieronymi, atque ita legebantur in Homiliis quatuor Doctores Ecclesiæ Latinæ, nempe

S. Gregorius in prima, S. Ambrosius in secunda, S. Augustinus in tertia, sanctus Hieronymus in quarta, uti notat Grancolas in Breviarium Romanum lib. II, cap. XIV.

VI. Teste eodem Martenio lib. III *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. IV, magna fuit olim circa hoc Officium, ejusque Lectiones in tertio præsertim Nocturno Monachorum varietas. Cluniacenses uti et Corbeienses ad nonam duasque sequentes Lectiones assumebant Homiliam Ven. Bedæ in Evangelium *In principio*, duodecimam ex Homilia S. Gregorii Papæ in Evangelium *Exiit Edictum*. Ex statutis vero Lanfranci, ut alios omittam, pronuntiabantur hæc in tertio Nocturno Evangelia : *Liber generationis. Exiit Edictum. Pastores. In principio.*

§ IX.

Cantata nona Lectione per Episcopum, ad quem iterum duo assistentes Diaconi in suo habitu chorali debent accedere, et Hymno *Te Deum laudamus*, etc., per eum inchoato, eo modo quo in dicto cap. v, lib. II, § IX, de Matutinis dictum fuit, Episcopus descendens paululum e sede, in plano solii pontificalis deponit cappam, et stans lavat manus, accedentibus tunc et adjuvantibus Diacono et Subdiacono paratis; et ab eisdem induitur paramentis missalibus, aliquanto celerius solito, præter chirothecas, et annulum, et tunicellam, ac dalmaticam, et planetam, cujus loco induitur pluviali; denuo sedem ascendit, ubi stans sine mitra, expectat finem Hymni prædicti, qui decantari poterit prolixiori nota et cum organi interpositione, ut commodius interim Episcopus et omnes Canonici indui possint suis paramentis. Quo finito, accedunt duo Acolythi cum candelabris, et cereis accensis, et medius inter eos alter de libro serviens Episcopo, adhærente alio cum candela parva accensa, qui versus populum cantat *Dominus vobiscum;* deinde versus Altare *Oremus*, junctis manibus; deinde Orationem *Concede, quæsumus*, etc., cum sua conclusione : et iterum repetito *Dominus vobiscum*, dum chorus cum Organo prosequitur lente *Benedicamus Domino* et *Deo gratias*, ipse deposito pluviali, stans, accipit tunicellam et dalmaticam, et sedens chirothecas; deinde stans planetam, et rursus sedens mitram pretiosam, et ultimo loco annulum, demum accedit ad infimum gradum Altaris pro Missa inchoanda.

COMMENTARIUS.

I. Uti cantanda sit nona Lectio per Episcopum celebrantem, et per eumdem intonandus sit Hymnus, *Te Deum laudamus*, jam nos explicuimus supra cap. v hujus libri II, in Commentario ad § IX. In præsenti autem, primo illud notandum est, quod docet Crassus lib. II, capite XXVII, duos nempe illos assistentes Diaconos, quorum hic § noster meminit, tunc et non prius debere accedere ad Episcopum, cum nonam scilicet Lectionem cantat, eique assistere. Ubi autem Episcopus Lectionem suam cantavit, inchoavitque Hymnum *Te Deum laudamus*, ex præscripto ejusdem nostri hujus §, « descendens paululum (in antiquis Cæremonialibus « legitur quidem, *discedens*) e sede, in plano « solii pontificalis deponit cappam, et stans « lavat manus, accedentibus tunc et adjuvantibus Diacono et Subdiacono paratis, et ab eis« dem induitur paramentis missalibus aliquanto « celerius solito præter chirothecas, et annulum, « et tunicellam, et dalmaticam, et planetam, cu« jus loco induitur pluviali, » albi scilicet coloris, et pretiosi.

II. Idem docet Crassus, qui tamen in eo non recte loqui videtur, cum vult, tunc induendum esse Episcopum omnibus paramentis pontifica-

libus « usque ad dalmaticam inclusive, et super « dalmatica pluviali; » mirumque videri possit, quod planetam excluserit. Tunicella et dalmatica indui tunc Episcopus debet, quum uti planeta debet, celebraturus scilicet Missam, non vero quum debet uti pluviali, secundum statos Ecclesiæ ritus. Rejecta itaque sententia Crassi, induitur tunc Episcopus vestibus illis a nostro § præscriptis; « denuo sedem ascendit, ubi « stans sine mitra, expectat finem Hymni præ« dicti, qui decantari poterit prolixiori nota et « cum organi interpositione, ut commodius in« terim Episcopus et omnes Canonici indui pos« sint suis paramentis, » in choro scilicet, sicut et Presbyter assistens in loco suo una cum ipsis Canonicis in choro, uti in hoc eodem capite præscripsit supra Rubrica § IV.

III. Finito Hymno *Te Deum laudamus* (qui, ut alibi dictum fuit, cum solemnissima melodia cantari debet, præsertim vero ille Versiculus *Te ergo, quæsumus*, etc., ad quem etiam tum Episcopus, tum alii omnes genuflectere debent, nullo tamen modo initio ipsius Hymni ad illa verba, *Te Dominum confitemur*, ut docet Crassus) « accedunt duo Acolythi cum candelabris « et cereis accensis, et medius inter eos alter de « libro serviens Episcopo, adhærente alio cum « candela parva accensa; qui versus populum « cantat *Dominus vobiscum;* deinde versus Al« tare *Oremus*, junctis manibus; deinde Oratio« nem *Concede*, *quæsumus*, cum sua conclu« sione, » etc. Meminit ejusdem ritus in suo XV Romano Ordine Petrus Amelius, cap. VIII, et in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione I, cap. X, itemque Crassus, lib. II, cap. XXXVII. Oratio *Concede, quæsumus*, etc., est illa quæ dicta est in Vesperis, et in tertia Missa hujus diei ex antiquissimo ritu dici solet; licet ex quibusdam variarum Ecclesiarum Ordinariis diceretur illa aliquando primæ Missæ Oratio, *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*, etc.

IV. Ut alios tandem omittam ritus, qui olim in variis Ecclesiis servabantur post decantatum ipsum Hymnum, *Te Deum laudamus*, etc., quique videri possunt apud eruditissimos Martenium et Grancolassium, dum iterum post Orationem præmisit Episcopus, *Dominus vobiscum*, et chorus cum Organo prosequitur lente, *Benedicamus Domino* et *Deo gratias*, tunc ipse Episcopus, ut ait noster §, « deposito pluviali, stans, « accipit tunicellam et dalmaticam, et sedens « chirothecas; deinde stans planetam, et rursus « sedens mitram pretiosam, et ultimo loco an« nulum, demum accedit ad infimum gradum « Altaris pro Missa inchoanda. » Porro ex Ordine Romano XV, auctore Amelio, cap. VIII, dum cantabatur *Te Deum*, Sacrista faciebat parari paramenta super Altare albi coloris, hoc ordine : « primo casulam, secundo dalmaticam; super « parte sinistra tunicellam, super parte dextera « stolam pectoralem, chirothecas, annulos, pal« lium, tres acus sive spinulas, sandalia super « eadem parte, manipulum infra librum Evan« geliorum; in sinistra parte mitram; in medio « Altaris albam simplicem, et ab una parte cin« ctorium cum succinctorio versus mitram, et « fanum a parte dextera; et sic idem Sacrista « successive, et ordinate cum honestate tradit, « et distribuit Capellanis, Commensalibus, Au« ditoribus et Acolythis juxta ordinem suum « deferendis. »

V. Fuse ac erudite de vestibus hisce loquitur clarissimus Georgius lib. I *De liturgia Summi Pontificis*, itemque Stephanus Durantus in libris *De ritibus Catholicæ Ecclesiæ*, Josephus Vicecomes, *De ritibus Missæ*, et alii docti auctores, ut omittam quod ego de eadem re non uno in loco scripsi. Porro illud nobis notandum, juxta Ordinem Romanum memorati Amelii, Papam nonnisi dum ab Acolythis diceretur *Benedicamus Domino*, vestibus ipsis cœpisse indui, cum alias ex nostro §, dum cantatur Hymnus *Te Deum laudamus*, debeat Episcopus indui paramentis missalibus, « præter chirothecas, et an« nulum, et tunicellam, ac dalmaticam, et pla« netam, » quas quidem « accipit, dum chorus « cum organo prosequitur lente *Benedicamus* « *Domino*, et *Deo gratias*. »

§ X.

Quæ Missa in omnibus et per omnia celebratur, prout in prædicto cap. VIII hujus lib. II explicatum fuit, excepto quod cum in Missa cantatur a choro Versiculus

Symboli *Et incarnatus est*, etc., Episcopus cum mitra apud sedem suam, et ceteri in propriis locis genuflectere debent usque ad terram, hac nocte, et die sequenti in Missa majori, prout etiam in die Annuntiationis.

§ XI.

Episcopus vero non sumet purificationem, et in fine post benedictionem non dabit Indulgentiam, quia in tertia Missa, quam omnino cantabit Episcopus in die, erit Indulgentia publicanda. Cetera omnia, ut in supradictis capitibus, tam celebrante quam non celebrante Episcopo, respective erunt observanda.

COMMENTARIUS.

I. Festo die Natalis Christi tres ex antiqua Romanæ Ecclesiæ traditione celebrari Missas, constat ex vetustissimis Gelasiano et Gregoriano Sacramentariis, et ex ipsomet S. Gregorio, qui in Homilia VIII in Evangelia expresse ejus antiqui ritus meminit, his plane verbis : « Quia « largiente Domino Missarum solemnia ter hodie celebraturi sumus, » etc. Licet autem in Missali Mozarabum, in Ambrosiano apud Pamelium, et in Ordine Gallicano unica duntaxat Missa assignetur, tres nihilominus, ut in Ordine Romano præscribitur, celebratas fuisse ipso die Missas, ex eo probat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XII, numero XVII, quod in libello Ildephonsi Episcopi Hispanici, qui anno DCCCLV scripsit, tres indicantur Missæ in Natali Domini. In novo etiam missali Ambrosiano tres habentur Missæ, sed in prima duntaxat præmittitur Confessio, et in fine tantum tertiæ Missæ dicitur Evangelium S. Joannis *In principio;* in aliis vero Missis, data benedictione, statim Sacerdos incipit Ingressum seu Introitum sequentis. Sed hoc, uti observat memoratus auctor, in novo missali, nam in eo, quod sanctus Carolus typis mandari curavit, paulo aliter : « Sacerdos, » inquit, « ante quamlibet « Missam debet dicere Confessionem, et in fine « cujuslilibet populo benedicere, et Evangelium « S. Joannis *In principio* legere. » Et mox : « Post « primam vero Missam, loco prædicti Evangelii, « dicitur Evangelium *Cum natus esset Jesus*, « quod in die Epiphaniæ legitur. »

II. Ritus celebrandarum trium Missarum hac die, præter varios rituales ac pontificales antiquos codices, prisci etiam complures scriptores meminere. Forsitan duæ Missæ plerumque celebrabantur in cunctis solemnioribus Festis, prima nocturno tempore post Matutinum, secunda diurno post Tertiam, uti notat Grancolas in Breviarium Romanum lib. II, cap. XIV, ubi etiam subjicit, tertiam hac die Missam Romæ extra ordinem ob id tantummodo celebratam, quod haberetur in Urbe Ecclesia S. Anastasiæ, cujus Festum in eumdem diem Natalis incidit; et ne intermitterentur Stationes ordinariæ, ivisse olim ad unam celebrandam Missam in Ecclesia illius Sanctæ, inter nocturnam et diurnam Missam, circa tempus Auroræ. Hanc putat Grancolas esse trium istarum Missarum originem, quia scilicet nondum invaluerat usus transferendi Festa et Officium in Ecclesia propria Sancti alicujus vel Sanctæ mutandi. Missam addit, quæ dicebatur in Ecclesia S. Anastasiæ, fuisse Missam Nativitatis Dominicæ, nec de Sancta factam in Ecclesia propria in die ipso Festivitatis suæ, nisi simplicem commemorationem, quemadmodum fiunt commemorationes Sanctorum, eos nominando in suis propriis Ecclesiis, quando dicitur hæc Oratio, *A cunctis nos, quæsumus, Domine*, etc.

III. Quantum ad ipsas tres Missas, ex præscripto Romanorum antiquorum Ordinum, decantari debebant in diversis Ecclesiis, prima scilicet ad Ecclesiam S. Mariæ Majoris ad Præsepe Domini, altera ad S. Anastasiæ, tertia ad S. Petri Basilicam; idque, ut putat Martenius, a diversis Sacerdotibus, sed non adhæreo illius sententiæ; constat enim ex Ordinibus ipsis Romanis, præsertim vero ex XI, auctore Benedicto Canonico S. Petri, tres per ipsummet Papam celebratas fuisse Missas ad diversas Stationes. Non

negaverim tamen, quin alibi plerumque ipsæ Missæ dicerentur a diversis Sacerdotibus, ab Episcopo vero unam tantum, nempe diurnam, quæ ceteris est solemnior. Certe Joannes Episcopus Abrincensis in libello *De divinis Officiis*, ita ait : « Primam Missam Secretarius Ecclesiæ « celebret, secundam vero Cantor, tertiam Præ« sul, aut Decanus. » Atque ut alia omittam, ex præscripto Ordinarii Ecclesiæ Argentinæ, olim primam Missam cantabat Vicarius Imperatoris, secundam unus minor Presbyterorum, tertiam Episcopus.

IV. Eumdem quoque usum olim apud Monachos invaluisse, pluribus demonstrat Martenius lib. III *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. IV, confirmaturque ex vetusto missali Rotomagensis Monasterii S. Audoeni, ex cujus præscripto Prior cantabat Missam de nocte, Hebdomadarius Missæ matutinalis secundam, Abbas tertiam. Apud Carthusianos hactenus primam dicit Vicarius, secundam Hebdomadarius, postremam vero Prior. Hodie, sive in Monasteriis, sive in Cathedralibus, sive in aliis Ecclesiis insignibus, ubi tres ipsæ Missæ cantantur, a tribus diversis Sacerdotibus cantari solent, postrema semper a digniori juxta antiquum ritum a nobis ostensum; ideoque recte præscribit § noster XI, ut Episcopus tertiam Missam *omnino* cantet in die. Laudabile esset, si Episcopus tres ipsas Missas statis horis suis cantaret more veterum Romanorum Pontificum, aliorumque insignium Episcoporum infimæ etiam antiquitatis; ut enim in quadam charta insignis Ecclesiæ S. Martini Turonensis legitur, relata a Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XII, num. XIX in fine, Thomas Archiepiscopus Neapolitanus anno MCCCLXXXIV, in Natali Domini celebrasse dicitur, « tam in media nocte quam in aurora « et in die. »

V. Varios ritus in hujusmodi Missis servatos eruditi rerum Liturgicarum scriptores enarrant. Ex præscripto nostri § X, in Missa ipsa, quæ in nocte Natalis cantatur, sicut et in ceteris duabus, quæ in Aurora et in die cantari solent, ritus servandus est, prout in capite VIII hujus libri II explicatum fuit, « excepto, quod cum in « Missa cantatur a Choro Versiculus Symboli « *Et incarnatus est*, Episcopus cum mitra apud « sedem suam, et ceteri in propriis locis genu« flectere debent usque ad terram, hac nocte et « die sequenti in Missa majori, prout etiam « in die Annuntiationis. » Sed de hoc ritu jam nos supra. Episcopus demum, uti in § XI edicitur, « non sumet purificationem, » quia scilicet cantare debet aliam Missam in die; « et in fine « post benedictionem non dabit Indulgentiam, « quia in tertia Missa, quam omnino cantabit, « erit Indulgentia publicanda. » Idem tradit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XXXVII in fine, « Missa, » inquit, « fit in omnibus, et per « omnia, more solito, nisi quod post commu« nionem Corporis et Sanguinis, Celebrans, si « volet cantare tertiam Missam, non capit tunc « perfusionem, sive purificationem, et in fine « post datam benedictionem non publicatur In« dulgentia, quia demum in majori Missa publicabitur. » Porro ne jejunium Sacerdotes solvant, post acceptum Corpus et Sanguinem Christi Domini debent tantum lavare manus in aliquo vase, in tertia vero purificationem sumere in Calice more solito juxta generales Rubricas missalis.

§ XII.

In Laudibus tandem, quæ post hanc Missam solemniter cantari debent, serventur omnia, quæ in superiori cap. VII hujusmet lib. II præscripta leguntur.

COMMENTARIUS.

I. Nova est tota hujus § Rubrica, addita primum huic capiti in novo hoc Cæremoniali a Benedicto XIII emendato. Sed quoniam in ipso § mentio fit Laudum, « quæ post hanc Missam so« lemniter cantari debent, » sciendum est, jam olim non modo separatas fuisse Laudes hujus Officii a Matutino, verum etiam Missam ipsam primam, quæ in media nocte celebrari solet,

compleri olim consuevisse cum *Benedicamus Domino*, non autem cum *Ite Missa est*, ut testatur Micrologus, qui eam quoque rationem adducit, « ne populo quasi licentiam abeundi infra « matutinales Laudes dedisse videamur, quas « statim post Missam iterum concrepantibus « signis incipere solemus. » Atque ita in Ecclesia Argentina, et in aliis Gallicanis alia ratione populum in Ecclesia retinere visum est, Laudes videlicet incipiendo statim post Communionem, complendas per Orationem, quæ dici debet in fine Missæ ad eum fere modum, quo Vesperas una cum Missa in Sabbato Sancto decantare solemus, teste Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XII, numero XXVI, ubi ait, hunc esse usum Ecclesiæ Remensis, Parisiensis, Turonensis, S. Gatiani et S. Martini, Viennensis, Narbonensis, Rotomagensis, Augustodunensis, Laudunensis, Lemovicensis et aliarum Ecclesiarum complurium. Verum quidquid sit de ea consuetudine, servanda est quidem regula nostri hujus § in quo edicitur de Laudibus, quæ post Missam noctis cantari debent, ut « serventur omnia quæ in su« periori capite VII hujusmet libri II præscripta « leguntur. »

II. Forte ingratum lectori non erit si ritus quosdam hic enarremus, qui olim ad ipsum Officium Laudum servabantur. In Ordinario Namnatensi præscribitur, ut post Canticum *Benedicite*, quod ad Laudes ipsas dici assolet, « pueri « ludentes cum baculis stent ante Altare, et dicat « Cantor, *Pastores dicite*; pueri respondeant, « *Infantem vidimus*; et tunc incipiat aliquis An« tiphonam, » id est, *Parvulus filius*, quam subsequebatur Psalmus *Laudate Dominum de cœlis*. Similis pene ritus habetur in Ordinariis Noviomensi, Silvanectensi et Turonensi, ut testatur Martenius loco citato, num. XXX, ubi etiam ait, de eo ritu paulo aliter se legisse in Ordinario B. Mariæ Remensis, cujus hæc sunt verba : « Postquam *Laudate Dominum de cœlis* « fuerit deductum usque ad *Laudate Dominum* « *in Sanctis ejus*, cum *Gloria Patri, et Filio*, et « *Sicut erat*, subsistitur, et Antiphona *Parvulus* « *filius*, cum qua fuerat inchoatus Psalmus, fi« nitur; tunc aliquis Sacerdotum, cui a Præcen« tore fuerat injunctum, incipiat Antiphonam « *Pastores dicite*, et totam cantat rem. Alter « chorus respondet : *Infantem vidimus*. Item « primus chorus : *Laudate Dominum in Sanctis*. « Secundus chorus : *Pastores dicite*. Primus « chorus : *Infantem vidimus*. Secundus chorus : « *Laudate eum in virtutibus ejus;* et sic reci« proca cantilena Psalmo decurso cum *Gloria* « *Patri, et Filio*, eadem Antiphona, *Pastores* « *dicite*, et *Infantem vidimus*, ex integro can« tatur, et tonus finitur. » Similia fere habet Ordinarium Narbonense, cujus ritum, sicut et alios plerosque apud ipsum Martenium legere est.

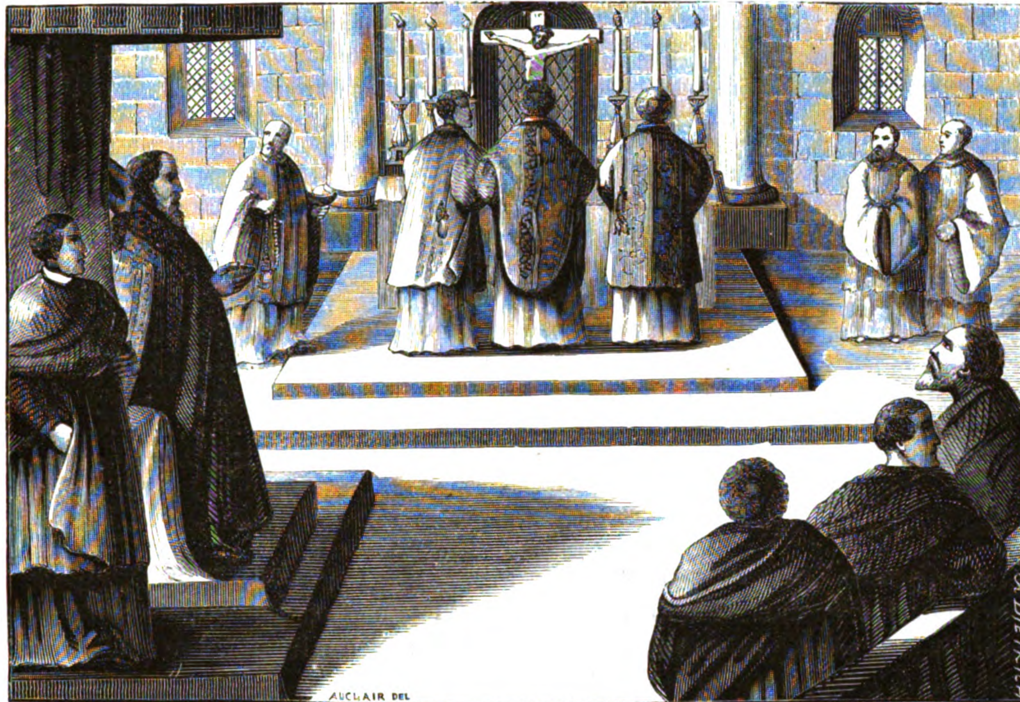
CAP. XV.

IN FESTIS A DIE NATIVITATIS AD PURIFICATIONEM, MAJOR VEL MINOR SOLEMNITAS SERVANDA, JUXTA QUALITATEM FESTI. IN DIE CIRCUMCISIONIS DOMINI EPISCOPUS MISSÆ INTERSIT, PARATUS PLUVIALI. IN DIE EPIPHANIÆ, SI POTERIT, IPSE CELEBRET. — HAC DIE FESTA MOBILIA PRÆNUNTIANTUR POST EVANGELIUM. SERVANDA AB EPISCOPO IN ALIIS FESTIVITATIBUS.

§ I.

Festa, quæ occurrunt post diem Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi usque ad diem Purificationis Beatæ Mariæ Virginis, celebrabuntur magis, vel minus

solemniter, prout Episcopo videbitur, juxta qualitatem Festi et consuetudinem loci.

§ II.

In die tamen Circumcisionis Domini Episcopus debet interesse Missæ, paratus cum pluviali.

COMMENTARIUS.

I. Ea est Dominicæ Nativitatis solemnitas, ut quemadmodum scitissime inter alios notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., capite XIII, num. I, eam non una die tantum, cum omni majestate et pompa celebrare sibi satis esse crediderint Majores nostri, sed quo Fidelium devotioni ac pietati facerent satis, sequentes per totam Octavam, imo ad Epiphaniam usque, dies Festos adjiciendos necessarium duxerint, ita ut ab omni terreno opere otiosi, toti se Deo recolendisque ejus beneficiis consecrarent, ac spirituali lætitia animum recrearent. Hinc concilium Turonense II, habitum anno DLXVII, can. XVII, *quia inter Natale Domini, et Epiphaniam omni die festivitates sunt*, prandere Monachis concessit, excepto scilicet triduo illo, « quo ad calcandam Gentilium consuetudinem Patres nostri statuerunt privatas « in Kalendis Januarii fieri Litanias, ut in Ecclesiis psallatur, et hora octava in ipsis Kalendis « Circumcisionis Missa Deo propitio celebretur. »

II. Primus festus dies, qui ex antiquo ritu consuevit post celebritatem Dominicæ Nativitatis celebrari, fuit dubio procul dies Natalitius S. Protomartyris Stephani, quem ubi in Sermonibus suis Sancti Patres tum Græci, tum Latini laudant, ad *heri* et *hodie* alludere solent, ut nimirum ostendant Discipuli Festum succedere Festo Magistri : « Quam jucunda lætitiæ successio, » inquit de eo loquens S. Gregorius Nys-

senus, « ecce diem Festum ex die Festo, et gra-« tiam pro gratia accipimus. Heri nos Dominus « universorum pavit, hodie Domini imitator; « ille pro nobis hominem induens; hic pro illo « hominem exuens; ille pro nobis fasciis invo-« lutus; hic pro illo lapidatus. » Eodem pacto de ipso locutus est sanctus Asterius Episcopus Amaseæ in Sermone in honorem ipsius habito, cujus meminit Photius; diu enim ille Sermo latuit sub nomine Procli Constantinopolitani: ait ergo Asterius hunc plane in modum : « Fe-« stus dies Festum diem excipit : solemnis cele-« britas solemnem occupat Festivitatem : Do-« mini Natalem diem servi continuus premit: « heri Servatorem mundi natum esse didici-« mus : hodie strenuum pugilem cernimus pro « illo lapidibus obrutum. » Vide S. Augustinum et S. Maximum.

§ III.

In die vero Epiphaniæ deberet ipse celebrare, si poterit, quod valde conveniens esset. Quo die, cantato Evangelio, aliquis Canonicus, vel Beneficiatus, aut alius, juxta consuetudinem loci, paratus pluviali, ascendet ambonem vel pulpitum, et ibidem populo publicabit Festa mobilia anni currentis in forma, prout in Pontificali Romano.

§ IV.

In aliis vero Festivitatibus prædictis poterit Episcopus interesse cum cappa, vel prout ipsi melius videbitur, et omnia servabuntur, quæ superius expressa sunt in præcedentibus capitibus, nempe VIII hujus lib. II, de Missa solemni per Episcopum celebranda, et IX ejusdem libri, de Missa quæ coram Episcopo celebratur.

COMMENTARIUS.

I. Nullus est, qui inficiari possit, Epiphaniæ solemnia maxima semper et celeberrima fuisse in Ecclesia tum Latina, tum Græca. Ut Fideles ab omni opere servili, « in die Festo Epiphaniæ « vacent, quod eo die declarata sit Divinitas « Christi testimonio Patris in Baptismo, » etc., edicit pervetustus auctor Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. XXXIII. Ipsam Epiphaniam vocat S. Gregorius Nazianzenus, in Oratione sua XXXIX, diem Luminum, celebritatem Baptismi Jesu Christi, et novam fere cum ingenti gloria Nativitatem : « Etenim, » inquit, « sanctus luminum dies pro principio quidem « Christi mei, hoc est, luminis veri, omnem ho-« minem in mundum venientem illuminantis, « Baptismum habet. » Baptismus vere vocabatur a plerisque omnibus Græciæ Patribus illuminatio, uti observat Thomassinus lib. II *De dierum Festorum celebratione*, cap. VII, ubi etiam ostendit, apud Græcos in Epiphania unum Christi in Jordane Baptismum celebratum fuisse.

II. Sed tametsi in Orientali Ecclesia Christi potissimum Baptismus in Epiphania recoleretur; in Ecclesia tamen Latina jam olim Majores nostri in ipsa Epiphania non modo Christi Baptismum, sed et adorationem ejus per Magos, et primum miraculum, quod in Cana Galilææ contigit, pari cultu celebravere, ut patet ex Hymno Prudentii, quem ad Officium ejus diei adhibere solemus, ex S. Paulino Carmine IX de S. Felice, ex S. Maximo Sermone VI *De Epiphania*, ex S. Gregorio Turonensi lib. II *De miraculis S. Martini*, cap. XXVI, et in libro *De Gloria Martyrum*, cap. LXXXVII, atque ex aliis antiquis Patribus, inter quos S. Isidorus Episcopus Hispalensis libro I *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. XXVI, ubi de Epiphania agit, quam ait Græce dici apparitionem, vel ostensionem, ita ad rem inquit : « Tribus ex causis hæc dies hoc voca-« bulum sumpsit; sive quia tunc in Baptismo « suo Christus populis ostensus fuerit; sive quod « eo die sideris ortu Magis est proditus; sive

« quod primo signo per aquam vinum factum « multis est manifestatus. »

III. Tria hæc objecta jam vel olim in unum tantummodo Festum coaluere, unde etiam celebris orta est Antiphona, quam in Officio Epiphaniæ dicere solemus, *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus*; licet dici non possit, quodnam eorum in IV Januarii diem inciderit. Putarunt nonnulli, ab Ecclesia triplicem hanc gloriam manifestationis Jesu Christi conjunctam fuisse, ut oblivione deleret triplicem Imperatoris Augusti triumphum, quem Romæ VI die Januarii Ethnici celebrabant, postquam per hunc imperatorem pax toto Orbe terrarum conciliata est, clausumque Jani templum; quapropter arbitrati sunt quidam, Romanam Ecclesiam ut populum a profana celebritate revocaret, triplicem triumphum aut manifestationem Jesu Christi in unum conflasse, uti refert Orosius lib. VI, cap. XVIII, Durandus in suo Rationali lib VI, cap. XVI, num. VIII, et inter alios Grancolas in Breviarium Romanum lib. II, cap. XXX, ubi etiam notat, ex Romano Ordine tribus miraculis die ipsa Epiphaniæ celebratis additam fuisse multiplicationem panum, tanquam alteram potentiæ ipsius Christi manifestationem. Id quod etiam habet vulgatus Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, in eo capite, quod inscribitur *De Baptismo Domini*. Sed ait Durandus, id cum Evangelio Joannis, cap. VI, non convenire, a quo miraculum hoc Festorum Paschalium tempore describitur.

IV. Quidquid sit, magna semper fuit in Ecclesia celebritas Epiphaniæ, uti constat ex innumeris pene Sermonibus atque Homiliis, quas ea die prisci sancti Episcopi, S. Leo Magnus, S. Gregorius itidem Magnus, S. Augustinus, S. Petrus Chrysologus, S. Maximus Taurinensis, et alii complures ad populum ad eam celebritatem confluentem habuere. Sane Ammianus Marcellinus, lib. XXI, testatur Julianum Augustum, qui a Christiana postea religione defecit, ad Ecclesiam contendisse dum Epiphania celebraretur : « Feriarum die, quem celebrantes « mense Januario, Epiphaniam dictitant, pro« gressus in Ecclesiam, solemniter Numine ado« rato discessit. » Valens quoque Imperator se minime Christianum esse arbitrabatur, nisi sacris Epiphaniæ solemniis in Templo adfuisset, ut tradit S. Gregorius Nazianzenus in Oratione funebri Magni Basilii : « Erat autem Epiphaniæ « dies, cœtusque amplissimus. » Sed celebre est, quod ibidem narrat, nempe adeo stupore ac timore simul perculsum tunc Valentem ipsum admiratum fuisse pietatem, religionem, rectumque ordinem ac majestatem, qua S. Basilius Pontificali munere fungebatur, tum vero maxime quum ab eodem S. Episcopo posthaberi vidit ingentes opes et munera, quæ ipse attulerat, ut parum abfuerit, quin e vestigio deficeret animo, nisi ei Sacrorum administri præsentem opem tulissent.

V. Erat olim Epiphania una ex illis præcipuis celebritatibus, quibus, ut alibi ex variis canonibus ostensum fuit, Fideles interesse tenebantur, multo autem magis Clerici ac Episcopi ob varias functiones, quæ ea die celebrabantur, quæque a Martenio, Thomassino, Grancolassio et aliis recensentur. Verum tametsi sacri canones, præsertim vero canon XXXI Concilii I Aurelianensis, Episcopo jubeant, ut si legitime impeditus non fuerit, non modo solemnioribus Festis, sed et diebus ipsis Dominicis Ecclesiæ intersit, ad celebrandum utique divina Officia, nullam tamen § noster III videtur imponere Episcopo necessitatem : « In die vero Epiphaniæ, » inquit, « de« beret ipse celebrare, si poterit, quod valde « conveniens esset. » Postrema verba, « quod « valde, » etc., addita sunt huic § in novo Cæremoniali, quod nos explicamus, non enim in antiquis extant. Fortasse relinquitur fere Episcopi arbitrio in Festo Epiphaniæ celebrare per semetipsum Missarum solemnia, quod in Capella pontificia non Papa in ipso Festo, sed « cele« brare solet Episcopus Cardinalis, » ut in suo Cæremoniali ait Patricius, lib. II, sectione I, cap. XXVII, tametsi ex antiquo Romano Ordine XIV, cap. LXXVII, et sequenti Ordine Romano XV, cap. XVIII, « hanc etiam Missam Anti« stes Urbis celebrare consuevit. »

VI. Porro inter alias antiquas functiones, quæ vel olim in Epiphania peragebantur, recensetur profecto et illa, quam noster idem § memorat, ubi inquit : « Quo die, cantato Evangelio, aliquis « Canonicus, vel Beneficiatus, aut alius juxta « consuetudinem loci, paratus pluviali ascendet « ambonem, vel pulpitum, et ibidem populo « publicabit Festa mobilia anni currentis in « forma, prout in Pontificali; » nempe parte III, tit. I, qui inscribitur *De publicatione Festorum*

mobilium in Epiphania, in quem multa nos notavimus ostendimusque ex variis Synodis ejus ritus antiquitatem. In nostra Consentina Metropoli munus fuisse Diaconi post lectum Evangelium sub præscripta verborum formula in ipsa Epiphaniæ Missa diem Paschatis populo annuntiare, docet nos Lucæ Consentini Præsulis Ordinarium his plane verbis : « Diaconus autem « in Missa, perlecto Evangelio, prænuntiat Pa« scha Domini in hunc modum : *Noveritis,* « *Fratres carissimi*, *quod vigesimoquinto die*, « vel illo, *qui est mensis Januarii*, *sive Februa*« *rii*, *erit Septuagesima*, *illo tali die mensis* « *Februarii*, *sive Martii*, *erit initium sacræ* « *Quadragesimæ; illo tali die mensis Martii*, « *sive Aprilis*, *Sanctum Pascha concedente Do*« *mino celebrabimus*. »

VII. Tradit idipsum missale Ambrosianum, dicens : « Lecto Evangelio, Diaconus annuntiat « Pascha Resurrectionis : *Noverit charitas ve*« *stra*, *Fratres charissimi*, *quod annuente Dei*, « *et Domini nostri Jesu Christi misericordia*, « *die tali mensis talis*, *Pascha Domini celebra*« *bitur*. » Meminit tandem et ejus ritus Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. XVI, ubi de Festo ipso Epiphaniæ agit; tametsi non post Evangelium, sed post Offertorium dicat factam a Sacerdote vel ab alio publicationem Septuagesimæ et diei Paschatis; sic enim inquit num. XVII : « Non est etiam prætermittendum, quod in Ita« lia in Missa hujus diei futurum Pascha populis « annuntiatur. Sacerdos namque vel alius post « Offertorium dicit alta voce : *Annuntio chari*« *tati vestræ gaudium magnum*, *quod erit omni* « *populo*, *quia Septuagesima erit tali die*, *et* « *Pascha tali die*. »

VIII. Quoniam insuper plura de hoc ritu dixi annuntiandi non modo Septuagesimam et Paschatis Resurrectionis diem, sed et alios dies festos mobiles in Commentario ad laudatum titulum I Romani Pontificalis, ubi etiam descripta est formula, qua ea annuntiatio, seu publicatio fieri debet, hic illud minime prætermiserim, quod alias ex variis auctoribus et decretis Sacræ Congregationis Concilii Tridentini interpretum docet Barbosa, *De officio et potestate Parochi*, cap. XVI in fine, et in Summa Apostolicarum Decisionum, collectan. CCCLV, num. III, nempe dies festos et jejunia annuntiare in suis Ecclesiis Regulares non prohiberi ; tametsi aliter aliquando senserit Sacra Congregatio negotiis Episcoporum et Regularium præposita, ut testatur idem Barbosa citato loco, *De officio et potestate Parochi*. Ad Rubricam tandem quod attinet nostri § III, hoc unum dicit, in aliis Festivitatibus prædictis, posse Episcopum interesse cum cappa, vel prout ipsi melius videbitur, alia vero servanda esse, prout in præcedentibus capitibus expressa sunt hujus lib. II, nempe cap. VIII, quod est de Missa solemni per Episcopum celebranda, et cap. IX, quod est de Missa quæ coram Episcopo celebratur.

[Cum Episcopus Asculanus observantiam libri Cæremonialis Episcoporum introducere et servari procuraverit et procuret, nec hactenus ibi consuetum fuerit in die Epiphaniæ publicare festa mobilia, prout in dicto Cæremoniali cavetur lib. II, cap. XV, et Canonicos id munus exequi recusare affirmaverit, et propterea petierit a S. R. C. declarari, ad quem pertineat dicta festa mobilia publicare? Eadem S. R. C. respondit, cessante consuetudine, id ad juniorem Canonicum pertinere, et ita declaravit : Die XVI Januarii MDCVII in Asculana.]

CAP. XVI.

QUÆ PRÆPARANDA PRO BENEDICTIONE CANDELARUM IN FESTO PURIFICATIONIS.
PARAMENTA SINT COLORIS VIOLACEI. — ORDO PROCEDENDI PER EPISCOPUM AD BENEDICTIONEM.
DIACONI ET SUBDIACONI PLANETIS PLICATIS ANTE PECTUS UTANTUR. — QUO RITU EPISCOPUS BENEDICTIONEM FACIAT.
QUIS EPISCOPO CANDELAM BENEDICTAM TRADAT.
QUO ORDINE EPISCOPUS CANDELAS DISTRIBUAT. — CANTANDA IN IPSA DISTRIBUTIONE.
PRÆMITTENDA ANTE PROCESSIONEM. — CANDELÆ QUANDO ACCENDANTUR. — ORDO PROCESSIONIS.
PARAMENTA EPISCOPI ET MINISTRORUM PRO MISSA SINT ALBA,
NISI IN DOMINICIS SEPTUAGESIMÆ ET QRADRAGESIMÆ PURIFICATIO OCCURRAT.
MISSA QUOMODO CELEBRETUR, ASSISTENTE EPISCOPO. — QUID SERVANDUM, SI EPISCOPUS IPSE CELEBRET.

§ I.

Quia a Vigilia Nativitatis Domini nullæ occurrunt Festivitates, quæ in Vesperis et Missis, quoad Cæremonias, indigeant speciali declaratione, cum ex regulis in superioribus capitibus traditis, et aliis generalibus, quæ in libro superiori abunde explicata fuerunt, sumi possint : videndum est de Festo Purificationis Beatæ Mariæ Virginis, in quo plura adhuc, neque in Missali aut Pontificali Romano declarata, recensenda veniunt.

COMMENTARIUS.

I. Sunt plures, qui docent Justiniani Imperatoris ætate invectam primum fuisse in Ecclesiam celebritatem Festi Purificationis Deiparæ, ipsumque Imperatorem, ad depellendam luem gravissimam exortam Constantinopoli, celebritatem ipsam institui mandasse. Ita Nicephorus Callixtus lib. XVII *Historiæ Ecclesiasticæ*, capite xxviii, et Cedrenus, quibus inter alios consentit Usuardus sic ad diem secundam Februarii scribens : « Hypante Domini et Purificatio B. Virginis : quod Festum tempore Justiniani Imperatoris apud Byzantium seu Constantinopolim sumpsit exordium. » Id anno Christi DXLII factum scribit Sigebertus in suo Chronico, Cedrenus Justiniani Imperatoris anno IX, Theophanes vero anno XV.

II. Verum enim vero longe ante Justiniani tempora non modo apud nos Latinos, sed et apud Græcos institutum fuisse hoc Festum, ut scitissime observat Martenius, *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xv, num. I, probat S. Gregorii Nysseni Sermo, quem de occursu Domini composuit, ubi inter alia hæc habet : « Etenim quando circa tempus, quod est archetypum, ut sic dixerim, præsentis Festi, is qui forma divina præditus erat et formam servi sumpserat, mediator inter Deum et homines factus, Legis præceptum exequens, quadraginta dies natus, infans sempiternum illud Verbum una cum Genitrice convenientem, atque præscriptam Hostiam portante ad Templum pergebat. » Quod itaque aiunt auctores illi, non de simplici hujus Festi institutione, sed de tempore quo primum Constantinopoli celebrari cœpit, intelligendum est. Quum enim tradat Nicephorus Justinianum jussisse, ut ubique gentium Festum illud celebraretur, « toto Orbe terrarum, ἁπανταχοῦ, » suspicari quis possit, alicubi pridem peractum fuisse. Id quod ex eo confirmatur, quod idem Nicephorus subjicit,

Justinum Imperatorem consimili modo nati Servatoris nostri diem coli jussisse; qui tamen veterem duntaxat morem restituit, statuendo, ut VIII Calendas Januarias ageretur, quum in nonnullis Ecclesiis ab Epiphania minime sejungeretur.

III. In Ecclesia Latina jam longe ante Justiniani tempora plerique Viri docti institutam fuisse aiunt hujus Festi celebritatem, ejusque primordia credidit Baronius in Notis ad Martyrologium ad diem II Februarii, repeti posse a S. Gelasio Papa, qui Romæ lupercalia sustulit, ut ex Oratione illius constat edita in Conciliorum Collectionibus, et in Annalibus Ecclesiasticis. Vehementem quidem esse hujusmodi conjecturam Baronii, quum *Februa*, unde Februarius mensis est appellatus, ad cujus initium solemnitas Purificationis Deiparæ celebratur, sacra fuerint, et expiationes Romanorum, scite admodum notat Thomassinus lib. II *De dierum Festorum celebratione*, cap. XI, num. II et III, ubi etiam postquam multa scitu digna observavit, quæ nos inferius auctoritate veterum scriptorum notabimus, ac præsertim S. Ildephonsi, concludit, a veritate minime abhorrere solemnia hæc et cereorum ritus, quos hodie benedictos in Processione ipsius Festi gestare solemus, institui oportuisse, ut impiæ superstitiones sanctissimis mysteriis ac cæremoniis invectis abolerentur.

IV. Sententiæ huic accedit laudatus Cardinalis Baronius, qui ex libro *De temporum ratione*, Venerabili Bedæ adscripto, addit, ejus ætate solemnes supplicationes cum cereis adhibitas fuisse quavis Deiparæ celebritate : « Sed « hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit « Christianæ Religio, quum in mense eodem, « die S. Mariæ, plebs universa cum Sacerdoti« bus et Ministris hymnis modulatæ vocis, per « Ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, « datosque a Pontifice cuncti cereos in manibus « gestant ardentes; et augescente bona consue« tudine idipsum in ceteris quoque ejusdem « Beatæ Matris et perpetuæ Virginis Festivitati« bus agere didicit. » Horum nonnulla, quæ Bedæ adscribuntur, extant in priore Sermone S. Ildephonsi Archiepiscopi Toletani. Vocatur, ut ipse ait, dies hic ὑπάντη a Græco verbo ὑπαντάω, id est, obviam eo alicui, quoniam sancti Viri qui Hierosolymis morabantur occurrerunt Dei Filio ad templum adeunti.

V. At vero audiamus ipsum S. Antistitem Ildephonsum, qui et originem Festi, et ejus Processionis cum cereis ita enarrat in memorato Sermone I : « Agitur autem hæc Festivitas « mense Februario, quem Romani adhuc Pagani « a Februo, id est, Plutone sic vocaverunt, quem « potentissimum Purgationis credebant. Fe« bruare enim Purgare dicimus. Quo mense « lustrabatur Civitas, et Diis Manibus offerebant « sacrificia, quorum auxilio et virtute totum « orbem se subjugasse putabant. Quam lu« strandi consuetudinem congrue et religiose « Christiana mutavit Religio; quum eodem « mense, id est, hodierna die, in honore sanctæ « Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ, « non solum Clerus, sed et omnis plebs, Eccle« siarum loca cum cereis et diversis hymnis « lustrantes circumeunt; non jam in memoriam « terreni Imperii quinquennem, sed ob recor« dationem cœlestis Regni perennem; quando « juxta Evangelicam parabolam, omnes Sancti « cum bonorum operum lampadibus in fine « mundi sponso Christo obviantes, ab eo in tha« lamum æternæ felicitatis sunt introducendi. » Ita sanctus Ildephonsus, qui mortem obiit anno Christi DCLXVII.

VI. Ildephonsi æqualis fuit S. Eligius Episcopus Noviodunensis, ejusque Sermo in Purificationem superest, ubi quæ ex Toletano Præsule attulimus, fusius repetit in Homilia sua II. In ipsa autem sua Homilia memoratus Antistes S. Eligius inter alia nos quidem hortatur, ut Deo Patri Filium suum offeramus tanquam scelerum expiationem, et per hanc ab ipso crimina nostra deleantur, dum ei cum Simeone occurrimus, accensas lampades præferentes, puras scilicet a scelere manus, et pectus divinarum rerum amore flagrans : « Cum Domina nostra « eum oblaturi, aut cum Simeone suscepturi, « cum cereis et hymnis, puritate mentis atque « lucidis operibus splendidi, » etc. Quapropter, quod scribit Anastasius in Vita Sergii Papæ, aliique eum secuti, constituisse ipsum, ut Litaniæ sive Processiones quotannis fierent ab Ecclesia S. Adriani ad S. Mariam Majorem, « diebus Annuntiationis, Nativitatis, et Dormi« tionis S. Dei Genitricis semperque Virginis « Mariæ, ac S. Simeonis, quod Hypapantem « Græci appellant, » stare minime potest, nisi dicamus, ex recitato loco evinci, ut Processio,

quæ in Purificationis Festo fieri consueverat, in aliis B. Mariæ solemnitatibus celebraretur; vel quæ nulla prius determinata erat in loco, deinceps ab Ecclesia S. Adriani ad S. Mariam Majorem procederet, ut docet Martene loco citato, num. II.

VII. Porro ante laudatos superius Patres S. Ildephonsum et S. Eligium, meminit hujus solemnitatis liber Sacramentorum S. Gregorii, tum vero deinde Ordines antiqui Romani, et plerique omnes qui de sacris Ecclesiæ ritibus egerunt. In Capitularibus Caroli Magni ceteris Festis diebus additur *Purificatio Sanctæ Mariæ*, uti videre est lib. I, cap. CLXIV, ubi alias de Assumptionis Deiparæ festo die ambigebatur, quanquam lib. VI, cap. CLXXXVI, et in Concilio Moguntino anni DCCCXIII, can. XXXVI, non modo Purificationis Festum, sed et Assumptionis expresse adnotatum sit. Scribit autem Balutius in Notis ad Capitularia ipsa Regum Francorum, pag. 1177, solum Purificationis ex omnibus B. Mariæ Festis olim excultum fuisse, cui deinde addita est Assumptio, tum Conceptio, Præsentatio, Annuntiatio, etc., licet, uti observat Martene, in antiquis Gallicanis missalibus a Cardinale Thomasio vulgatis, et in vetustissimo Lectionario Luxoviensi, in quibus Assumptionis Festivitas reperitur, nulla Purificationis mentio habeatur.

VIII. Variis nominibus dictam fuisse eam celebritatem, scite notat Joannes Belethus, qui vixit XII sæculo, in sua divinorum Officiorum Explicatione, cap. LXXXI. Dicitur enim, ut idem inquit, vel *Purificatio B. Mariæ*, vel *Candelaria*, vel ὑπάντη *Domini*. Purificatio Beatæ Mariæ appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus a Natali Domini, venit ad Templum Virgo Maria secundum consuetudinem Legis, ut purificaretur. Non quod immunda esset, sed propter partum more aliarum mulierum; non enim erat obnoxia Legi, quæ hoc quidem pacto præcipit : *Mulier, si suscepto semine, masculum pepererit, ab ingressu Templi immunda erit triginta tribus diebus, a consortio hominum, septem*. Beata autem Virgo Maria non pepererat ex suscepto semine juxta illud : *Non ex Viri semine*, etc.; voluit tamen Legis consuetudinem observare, quoniam non venit Christus Legem solvere, sed adimplere.

IX. Hæc Belethus, qui mox enarrans, quare ipsa celebritas, *Candelaria*, vocetur, aliam inquit auctoritatem non habere, sed potius fluxum esse ab antiqua consuetudine ethnicorum, quia scilicet erat antiquitus Romæ consuetudo, ut circa hoc tempus in principio Februarii Urbem lustrarent, eam ambiendo cum suis Processionibus, gestantes singuli candelas ardentes, et vocabatur illud *Amburbale*. Atque ita ab hujusmodi consuetudine illud quod fiebat ab ethnicis in usus indiscretos, circiter initium Februarii, a Christianis modo fieri ait in Festo Beatæ Mariæ ad laudem et venerationem ipsius; vel ideo candelas in Processione portari ait, ut per hoc imitemur sanctas Virgines, quarum Beata Maria caput est, ut nimirum accensa nobis lampade castitatis, cum ea Templum Gloriæ, ad verum Sponsum ingredi mereamur. Addit tum alia Belethus, tandemque docet, ideo dici hoc Festum ὑπάντη *Domini*, quod Simeon atque Anna Prophetissa Christo venerint obviam, cum a suis parentibus adferretur in Templum, ut præsentaretur; ὑπάντη enim *obviatio* sive *præsentatio* dicta est.

X. Plura et de hoc Festo tradit Durandus lib. VII sui Rationalis, cap. VII. Ritus præcipui illius Festi sunt Cereorum Benedictio et solemnis cum illis accensis Processio. Hæc, quod ad calcandam præsertim Gentilium superstitionem instituta esset, Summi Pontifices et Cardinales Romæ ex Ecclesia S. Adriani ad S. Mariæ Majoris Basilicam nudis pedibus procedebant, ut patet ex antiquo Romano Ordine XII, auctore Cencio, cap. V : « Imagines præcedunt Dominum Papam processionaliter cantando usque ad Ecclesiam Beatæ Mariæ Majoris, et Dominus Papa sequitur Processionem; cumque venerit ad portam ipsius Ecclesiæ, exuit planellos, et nudis pedibus vadit cum aliis in Processione usque ad prædictam Ecclesiam Beatæ Mariæ Majoris. » Tum monet sciendum illud, quod « Dominus Papa in omnibus Processionibus, in quibus pedes vadit, pedibus discalceatis incedit, una tantum excepta in Exaltatione sanctæ Crucis. » Peragendam ipsam Processionem in die Purificationis Deiparæ nudis pedibus a Papa, Cardinalibus et Prælatis, docet etiam in suo Romano Ordine XIV Jacobus Gaetanus, cap. LXXVIII.

XI. Consuevisse olim non modo Clerum, sed et populum quoque eidem Processioni interesse

et cereos accensos deferre, addiscimus ex Historia S. Dunstani Archiepiscopi Cantuariensis edita ab Osberto Monacho ejus discipulo, apud Surium XVIII Maii, cap. I. Cum enim ipso Purificationis die populus in Templo accensas faces gestaret, quas ad aram obtulerat, illosque nimbus repente decidens extinxisset, ait auctor cœlesti quodam igne tunc cereum matris S. Dunstani accensum fuisse, qui aliis admotus accendit pariter ceteros : « Pater Dunstani cum matre ad « Dei servitium properabant, ambo cereos, quos « pro ritu illius diei offerrent, deferentes. Jam « Missæ officium celebrari cœperat, et immen« sus populus immensa luminum claritate re« fulgens, in domo Dei laudibus divinis intende« bat, » etc. Unusquisque scilicet, uti observat Thomassinus loco superius citato, num. VII, accensum cereum ferebat oblatum prius ad Aram, ut ad memoriam revocaret Verbum divinum, clarissimum revera *Lumen ad revelationem Gentium*, quod singuli cum Deipara Patri offerebant, se ipsi quoque Deo dicantes tanquam lucis filios, juxta illud, *Ut filii lucis ambulate*.

XII. Quantum tandem ad nostrum §, hoc unum dicit, videndum esse in præsenti cap. XVI *de Festo Purificationis Beatæ Mariæ Virginis*, « in quo plura adhuc, neque in Missali aut Pon« tificali Romano declarata, recensenda ve« niunt. » Nos jam multa ex iis explicuimus, longe plura inferius enarraturi juxta ordinem paragraphorum. Quæ enim huc usque descripsimus, eo plane consilio descripsimus, ne illotis, ut dici assolet, manibus Festum Purificationis antiquitate ac variis ritibus celeberrimum ageremus.

§ II.

Præparanda igitur in primis erit candelarum ceræ albæ ea copia quæ sufficiens videbitur pro Ecclesiæ qualitate, ac Canonicorum, aliorumque de gremio Ecclesiæ numero, necnon et pro laicis, quibus juxta consuetudinem Ecclesiæ distribui soleant. Hæ omnes collocari poterunt super aliqua mensa inter Altare et sedem Episcopi, ita ut Episcopus in sua sede stans, commode possit eas aspergere, et thurificare post illarum Benedictionem.

§ III.

Paretur etiam abacus juxta consuetum, a latere Epistolæ, super quo ponantur ultra duo candelabra cum luminaribus, et alia consueta, et ordinaria, quæ superioribus capitibus demonstrata fuerunt, nempe vas aquæ benedictæ cum aspersorio, thuribulum cum navicula, vasa ad abluendum manus cum medulla panis, mantile ad extergendum, mappa altera linea pulchre laborata, apponenda super gremio Episcopi, cum incipit candelas distribuere.

§ IV.

Super Altari ponentur per Sacristam paramenta pro Episcopo, suo ordine, coloris, violacei videlicet, amictus, alba, cingulum, crux pectoralis, stola, pluviale et mitra simplex : ipsum vero Altare habeat duo pallia, videlicet alterum album, et supra illud alterum violaceum, removendum post Processionem; nisi Festum venerit in Dominicis Septuagesimæ, Sexagesimæ vel Quinquagesimæ, ut infra dicemus.

§ V.

Deputentur Custodes, qui populum arceant, si forte tumultuosius irrueret, ne indecenter Episcopum opprimat.

COMMENTARIUS.

I. Quæ pro candelarum Benedictione in Festo Purificationis Deiparæ præparanda sunt, in quatuor hisce paragraphis edicitur: « Præparanda « in primis erit, » inquit Rubrica II §, « Candelarum ceræ albæ ea copia quæ sufficiens videbitur pro Ecclesiæ qualitate, et Canonicorum « aliorumque de gremio Ecclesiæ numero, « necnon et pro laicis, quibus juxta consuetu- « dinem Ecclesiæ distribui soleant. » Hinc in pontificia Capella, ut testatur in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione I, cap. XXVIII, ubi agitur de Festo Purificationis Beatæ Mariæ Virginis, primo ordinantur candelæ in loco convenienti benedicendæ et distribuendæ per illos, ad quos spectat, videlicet duo cerei magni, ponderis viginti librarum, vel circa, deaurati, depicti, et alius minor etiam pulchre ornatus, quem Pontifex in Processione in manu portat; item faculæ ceræ albæ pro Cardinalibus, Regibus et Maximis Principibus, ponderis trium librarum quælibet, vel circa; item faculæ in numero sufficienti pro Oratoribus et Prælatis ceræ communis, ponderis duarum librarum quælibet; item faculæ unius libræ in numero sufficienti pro Subdiaconis, Auditoribus, Clericis Cameræ, Acolythis, Cubiculariis, Cæremoniariis, Scutiferis Papæ, et aliis Officialibus; item faculæ mediæ libræ in numero copioso pro Populo.

II. Hi plane Cerei præparandi sunt in pontificia Capella juxta Cæremoniale Augustini Patricii, nam quantum ad ceteras Ecclesias Cathedrales ea copia candelarum ceræ albæ præparari debet, « quæ sufficiens videbitur pro Ecclesiæ « qualitate, » ut ait noster § II. Quapropter si Ecclesia sit valde insignis, vel si in ea sit Episcopus Cardinalis, tunc, ut docet Crassus in suo Cæremoniali lib. II, cap. XLII, « primo candelæ « præparantur in aliquali majore copia, quam « alias fieri soleat, propter præsentiam Cardi- « nalis, tam circa quantitatem in summa quam « circa qualitatem in pondere, et in forma, et « ut plures sint candelæ, ac de materia sinceriore, et cera candidiore, si et prout eidem « placuerit. » Advertendum addit, ut nulla candela, quæ in Ecclesia intra rem divinam distribuitur, sit variegata, vel auro distincta, præter unicam pro Domino Cardinali, quam ipse manu sua in Processione portabit. Præparandos duos item cereos subdit, quemlibet ponderis octo librarum, vel circa, « quasi duo magna funalia, « quæ in Processione portabuntur ad latera « Cardinalis. »

III. Rursus, si, et prout placuerit Cardinali, pro ejus liberalitate et munificentia, præparari posse ait Crassus aliquas libras candelarum minorum ex cera communi, vel, ut placebit, videlicet, de illis, quarum decem integram faciunt libram, et eas per suum Vicarium, vel alium dignum Canonicum ad Populum in medio Ecclesiæ expectantem candelas projici ex alto suggestu, ubi est Organum, et eum locum ornari pannis aulicis prius posse, atque hujusmodi projectionem fieri, quando jam Cardinalis finiverit dare candelas suas Clero et nobiliori populo intra chorum existenti, scilicet interim dum Processio parabitur. Præparandam quoque inquit mensam altam prope Altare tangentem ipsum cornu Epistolæ super gradibus Altaris erectam, ubi superponantur candelæ benedicendæ, et aspersorium, et incensum, et liber Benedictionum, et duo bacilia, sive fontes cum mica panis, et mantile pro lotione manuum Cardinalis solemniter fienda, et etiam unum mantile, sive gremiale lineum album, et duo candelabra cum lumine.

IV. Ita Crassus; verum ex præscripto nostri § II et III, duo præparandi sunt abaci seu mensæ; alter scilicet abacus, super quo collocentur candelæ, « inter Altare et sedem Episcopi, ita « ut Episcopus in sua sede stans, commode « possit eas aspergere, et thurificare post illa- « rum benedictionem; » alter vero « juxta con- « suetum a latere Epistolæ, super quo ponantur « ultra duo candelabra cum luminaribus, et alia

« consueta, et ordinaria, quæ superioribus ca- « pitibus demonstrata fuerunt, nempe vas aquæ « benedictæ cum aspersorio, » etc. In Capella pontificia juxta Cæremoniale Augustini Patricii, Credentiarii Papæ ordinant in loco, ubi candelarum distributio fit, « in angulo super Altare vel « in alio loco condecenti, vasa et aquam pro « lavandis manibus Papæ, cum mantili, et gre- « miali, ac medulla panis ; » Clerici vero Capellæ præparant « in loco convenienti duo « candelabra cum luminaribus, vas aquæ be- « nedictæ cum aspersorio, et thuribulum cum « navicella. »

V. Quod cereos spectat, testatur Martenius, *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xv, pag. 126, quod in quibusdam locis singuli singulos in manibus cereos tenebant, dum Benedictio perageretur, ut in Ecclesiis Lemovicensibus S. Stephani et S. Martialis, sed alibi passim super Altare, aut super tapetem, deponebantur ante sacerdotem benedicentem : « Prosternatur « tapete, et desuper ponantur candelæ. » Verba sunt manuscripti Pontificalis Ecclesiæ Bisuntinæ apud laudatum Martenium. Juxta hodiernum morem instrui abacus solet pulchro linteo tectus, in eoque non candelæ ipsæ, sed cista poni cum candelis.

VI. Paranda in medio Altaris pro Cardinali Episcopo, vel etiam alio Episcopo non Cardinali benedicturo candelas, in Cæremoniali Paridis Crassi hæc recensentur : « Amictus, stola viola- « cea, et similiter pluviale violaceum potius « simplex quam pretiosum, et mitra simplex ex « damasco albo, et annulus pontificalis, et ba- « culus pastoralis, et nulla alia penitus para- « menta. » Omisit albam, cingulum, crucem pectoralem, quæ quidem ex nostro ≷ iv super Altari locari debent, et inter alia super ipso Altari locandum dixit baculum pastoralem, qui alias ex generalibus Cæremonialis Rubricis nequaquam super ipso Altari locandus est, sed alio loco.

VII. Altare præterea parandum esse pallio coloris violacei, quod tamen postea removendum est finita Processione, edicit idem noster ≷ iv, estque is antiquus ritus servatus jam in pontificia Capella, et in Ecclesia Romana, cum ea scilicet distinctione, quam in suo Romano Ordine xiv, cap. xlix, docet Jacobus Gaetanus, qui postquam dixit, sanctam ipsam Romanam Ecclesiam « in omnibus Festis sanctæ Dei Geni- « tricis Mariæ colore albo uti, » ita mox subjicit : « In receptione tamen candelarum in Festo « Purificationis Beatæ Mariæ Virginis utitur co- « lore violaceo, et postea in Missa albo. » Tum etiam cap. lii, ubi agit de usu violacei coloris, ait, eo colore uti Ecclesiam Romanam « in Festo « Purificationis Beatæ Mariæ in receptione can- « delarum in Processione. » Mirum autem illud est, quod cum ipse Ordo non semel dixerit, adhibendum esse violaceum colorem in Benedictione candelarum, tum cap. lxxviii, quod est de Benedictione cereorum, quæ fit in die Purificationis Beatæ Mariæ, ita præscribat : « In « Festo Purificationis Beatæ Mariæ cerei benedi- « cuntur per juniorem Presbyterum Cardina- « lem, qui esse debet indutus rocchetto albo, « amictu, stola, et pluviali albi coloris. » Pugnant hæc quidem cum supradictis et generalibus Rubricis Romanæ Ecclesiæ ab aliis etiam auctoribus memoratis, inter quos Durandus, lib. III sui Rationalis, cap. xxviii, num. ix, inquit, Ecclesiam Romanam semper uti colore violaceo « in Processione, quæ fit in Purifica- « tione ante Missam pro eo quod officium illud « est de anxia expectatione Simeonis, et sapit « Vetus Testamentum. »

VIII. Putat autem Gavantus in Rubricas missalis, parte I, tit. xviii, num. v, rationem adhibendi coloris violacei in ipsa Benedictione candelarum, et Processione, esse Prophetiam Simeonis ad Matrem Christi illis verbis : *Et nam ipsius animam pertransibit gladius;* nam alioquin Missa, quæ pertinet ad puritatem Virginis ejusdem, quæ purificari dicitur, celebratur cum colore albo. Ita ille, postquam citavit Alcuinum aientem, in candelarum Benedictione et Processione colorem nigrum adhiberi ; quod tamen mirum videri non debet, quum, uti alias jam dictum est, color niger pro violaceo usurpatus fuerit. Ceterum cur in candelarum Benedictione et Processione, Altaris pallium, et paramenta Episcopi aliorumque Ministrorum violacei coloris esse debeant, ratio potissima est, quod ipsa Processio instituta ad calcandam præcipue superstitionem gentilium, pœnitentiæ indicium est, ideoque in ea Processione Romæ Summi Pontifices, Cardinales, Prælati, sicut in die Cinerum, nudis pedibus incedebant.

IX. Finita Processione removendum est ab Altari pallium violaceum, itemque a Ministris

violacea paramenta deponenda; in Missa enim hujus Festi alba ex antiquo ritu adhibenda sunt paramenta, « nisi Festum venerit in Dominicis « Septuagesimæ, Sexagesimæ, vel Quinquage- « simæ, » ut infra dicetur in § XVII. Ex præscripto demum præsentis nostri § V, deputandi sunt « Custodes, qui populum arceant, si forte « tumultuosius irrueret, » ad accipiendum scilicet candelas, « ne indecenter Episcopum op- « primat. » Id quod etiam in suo Cæremoniali notavit Crassus lib. II, cap. XLII, ubi ait, deputandos esse aliquos custodes « cum baculis, » quorum aliqui venturos ad sumendas candelas admittant, alii eosdem candelis habitis excludant recedentes; « alioquin, » inquit, « poterit « multa confusio intervenire cum oppressione « et indecentia Cardinalis rem divinam peragen- « tis. » Certe periculosa est semper hujusmodi candelarum distributio; nam, ut ait Patricius lib. I sui Cæremonialis, sectione XV, cap. I, de morte et exequiis Cardinalium loquens, in quibus suo ævo candelæ præsentibus tam mulieribus quam viris dispensabantur, « ob strepitum « et clamorem petentium et rapientium cande- « las, divinorum Officium et funebris Oratio ad- « modum conturbatur. » Est sane abusus, sed longe turpior abusus ille custodum, nam ipsi utplurimum sua impudentia tumultum excitant, et avaritia adacti candelas rapiunt, vel quibus volunt, donant.

§ VI.

His præordinatis, hora competenti Episcopus in sua cappa a Canonicis associatus veniet ad Ecclesiam, et facta Oratione, accedet ad sedem suam, ubi deposita cappa, accipit paramenta supradicta, suo ordine, afferentibus ea ab Altari Acolythis seu Ministris, cottis indutis; acceptoque pluviali et mitra sedet. Interim Canonici omnes in locis suis stantes, seu in Sacristia, si prope est, accipiunt sacra paramenta eis convenientia, prout superius declaratum fuit; eo excepto, quod Diaconi aut Subdiaconi, non quidem dalmaticis et tunicellis, sed planetis ante pectus plicatis in hujusmodi Officio utuntur, cum sit feriale; et si commode paramenta haberi nequeant pro omnibus Canonicis, quatuor aut sex digniores saltem induantur pluvialibus, ut ibidem dictum fuit.

§ VII.

Quibus paratis, Episcopus in dicta sua sede deposita mitra, stans Benedictionem candelarum faciet, Capellano, qui ei de illo servit, librum sustinente manibus; incipiens competenti voce in tono feriali Benedictionem, dicit *Dominus vobiscum*, cum Orationibus, prout in missali : et respiciens aliquantulum versus candelas. Cum incipit ultimam Orationem, accedunt ad eum duo Acolythi, unus cum thuribulo et navicula, alter vero cum vase aquæ benedictæ et aspersorio.

COMMENTARIUS.

I. Omnibus præordinatis, et Horis Canonicis expeditis, ut notat Crassus in suo Cæremoniali, lib. II, cap. XLII, « hora competenti, » ut ait noster § VI, « Episcopus in sua cappa a Cano- « nicis associatus, » a cubiculo scilicet Palatii Episcopalis juxta disciplinam alias explicatam, « veniet ad Eclesiam, » organis continue et incessanter sonantibus usque ad principium benedictionis, ex eodem Crasso, et ex generalibus Cæremonialis nostri Rubricis; et « facta Ora-

« tione, » prius nempe ad Altare Sanctissimi Sacramenti, « prius nempe ad Altare Sanctissimi Sacramenti, et deinde ad Altare majus, « accedet ad sedem suam, ubi » sedens tantisper, ac deinde surgens, « deposita cappa, » sive, ut ait Crassus, spoliatus cappa per suos Scutiferos, « accipit paramenta supradicta, suo « ordine afferentibus ea ab Altari Acolythis, seu « Ministris cottis indutis, » id est, per assistentes Canonicos inductur amictu, alba, stola ante pectus, cruce pectorali, « acceptoque pluviali et mitra, » scilicet simplici, « sedet. » Idipsum quoque scriptores alii docent.

II. Interim ex præscripto ejusdem nostri § VI, « Canonici omnes in locis suis stantes, seu in « Sacristia, si prope est, accipiunt sacra para« menta » violacei coloris, « eis convenientia, « prout superius delaratum fuit, » nempe quilibet sui Ordinis, « eo excepto, quod Diaconi aut « Subdiaconi, non quidem dalmaticis et tunicel« lis, sed planetis plicatis ante pectus in hujus« modi officio utuntur, cum sit feriale. » Idem plane, quod in nostro hoc § tradit in suo Cæremoniali Patricius loco citato, ex cujus verbis § noster magis etiam magisque illustratur. Sic enim ille de Summo Pontifice benedictionem ipsam candelarum peracturo inquit : « Facta « Oratione ante Altare, cum sederit, Cardinales « faciunt reverentiam in cappis consuetis, « duo ultimi remanent in assistentia Papæ; et « Diaconi duo assistentes vadunt ad sedes suas, « et ibi capiunt paramenta. » Et mox : « Car« dinales alii interim in locis suis, et Prælati « extra Capellam capiunt paramenta violacei « coloris, statui suo et ordini convenientia. » Tum vero ita : « Diaconi Cardinales portant « planetas plicatas ante pectus. » Addit deinde et illud, quod solent tum, quando Papa benedicit et distribuit candelas in parva Capella, ad evitandam frequentiam, Cardinales et alii Officiales omnes accipere paramenta, et cottas in Camera paramenti, et venire cum Papa parati sacris vestibus, non tamen supplicantium more.

III. Sed hi ritus sunt pontificiæ Capellæ; ut autem nos ad nostrum Cæremoniale deveniamus, ex præscripto § VII, paratis jam omnibus, « Episcopus in dicta sua sede, deposita mitra, « stans benedictionem candelarum faciet, Ca« pellano, qui ei de libro servit, librum susti« nente manibus, » id est, suppositis, non autem hinc inde extensis, ut ait inter alios Bauldryus, et non sine abusu ab aliquibus fieri solet; itemque alio Capellano de candela eam tenente, uti notat Castaldus in libro III, sectione III, capite VI, num. III, « incipiens competenti voce « in tono feriali benedictionem, dicit *Dominus « vobiscum*, cum orationibus, prout in missali; « et respiciens aliquantulum versus candelas. » Ita quoque in Capella pontificia, teste Patricio, « Papa, ministrantibus Episcopis librum et can« delam, et assistentibus duobus Diaconis Car« dinalibus more solito, stans, detracta mitra, « benedicit candelas versus ad illas, summissa « voce dicens *Dominus vobiscum*, *Oremus*, *Do« mine sancte Pater*, etc., cum quatuor sequen« tibus, prout in Ordinario. »

IV. Porro ex Cæremoniali Crassi Episcopus tametsi Cardinalis non in sede sua, sed in Altari, « ad cornu Epistolæ, stans medius inter « Ministros suos, elevatis ad candelas manibus « et facie aliquantulum ad illas versa, non can« tando, sed competenti et intelligibili voce le« gendo, incipiet Versum, videlicet, *Adjutorium « nostrum*, etc., *Domine, exaudi*, etc., *Dominus « vobiscum. Oremus. Domine sancte Pater*, etc., « cum quatuor sequentibus Orationibus. » Præmittendos Orationibus hisce citatos Versiculos, *Adjutorium nostrum*, etc., mera opinio Crassi est, solus enim ille Versiculus *Dominus vobiscum*, ex Cæremoniali Patricii et ex missalibus libris præmittendus est, tametsi in nonnullis manuscriptis Ordinibus a Martenio allatis, etiam ipse Versiculus desideretur, incipiatque ipsa benedictio candelarum absolute ab Orationibus.

V. At vero antequam de Orationibus ipsis dicamus, notanda hic quædam sunt, ac primum quidem, licet Purificationis Festum et Processio cum cereis vetus sit in Ecclesia, uti superius probatum fuit, non tamen adeo vetustam cereorum esse benedictionem, quia scilicet, uti notavit ipse Martenius de ea benedictione, « nulla « fit mentio apud Amalarium, Walfridum et « vulgatum Alcuinum, qui cereos tantum a Pon« tifice dari asserit; sed neque in Gelasiano, « Gregoriano, Gellonensi, aliisque supra nongen« tos annos scriptis Sacramentariis aliquid ea « de re extat. » In antiquo missali Ecclesiæ Turonensis ante annos DCCC scripto unicam in-

quit « Orationem ad luminaria benedicenda » reperiri, quæ et est hujusmodi : *Deus verum lumen æternæ lucis propagator et auctor, infunde cordibus tuorum fidelium perpetui luminis claritatem, ut quicumque in Templo sancto gloriæ tuæ præsentium luminum adornantur lucernis, omnium vitiorum contagiis expiati, in templo cœlestis habitationis tuæ, cum fructu bonorum operum tibi valeant præsentari. Per.*

VI. In quibusdam præterea Ecclesiis, ac præsertim in Arelatensi, ut ex ejus Pontificali addiscimus, ante cereorum benedictionem Episcopus vestimentis pontificalibus indutus, ascendens tribunam, faciebat ibi Sermonem ad populum, vel in alio loco magis competenti; eoque finito, rediens ad Altare benedicebat ignem, tum vero cereos ex illo accendendos. Ex ipso Pontificali Oratio ad benedicendum ignem hæc erat : *Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, bene ✠ dicere digneris ignem istum, quem nos indigni famuli tui per invocationem Unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi benedicere præsumimus, et eum clementissime tua benedictione sanctifica, et ad profectum atque illuminationem sanctæ tuæ Ecclesiæ pervenire concede. Per.* Meminit ejus ritus benedicendi in die Purificationis Deiparæ novum ignem prius e silice excussum, unde cerei accendendi erant, S. Bernardus Sermone II De purificatione, numero I, et præter laudatum Pontificale Arelatense, decernunt idipsum alii codices antiqui missales, notati a Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ Disciplina*, etc., cap. XV., pag. 126.

VII. Servatum fuisse eumdem ritum in Ecclesiis etiam Monachorum, egregie ostendit in alio suo insigni opere *De antiquis Monachorum ritibus*, lib. III, cap. VII, num. XIX, memoratus auctor, qui inter alia vetera monumenta affert locum manuscriptarum Consuetudinum Canonicorum Regularium S. Rufi, quæ ita præscribunt : « Igitur post Tertiam induti, Sacerdos in « cappa, Ministri in albis, et Ceroferarii duo, et « ad Crucem tertius, paratisque cereis et igne de « silice vel cristallo noviter excusso, prius a Sa« crario cum *Miserere mei, Deus*, procedant ad « Altare S. Augustini, ibique Sacerdos benedicat « ignem, et post dicit ibi Sacerdos Orationem « *Domine sancte Pater*, etc. Alia, *Domine Deus* « *Pater omnipotens, lumen indeficiens, conditor* « *omnium luminum;* cum Psalmo *Lætatus sum;* « deinde veniant ad Altare majus, ubi benedi« cens cereos, aspergat eos aqua benedicta. » Ex manuscripto codice Ecclesiæ Narbonensis ante annos DC exarato post illuminatum cereum ex igne novo benedicto dicebatur illa Oratio, cujus initium ex dictis Consuetudinibus Canonicorum Regularium S. Rufi est hujusmodi : *Domine sancte Pater, exaudi nos, lumen indeficiens, tu es Sanctus omnium conditor luminum. Bene ✠ dic, Domine, hoc lumen, quod a te sanctificatum et benedictum est; et sicut tu illuminasti omnem mundum, sic ab eo lumine accendamur, et illuminemur igne charitatis; sicut illuminasti Moysen, ita illumina corda nostra et sensus nostros, ut ad vitam æternam pervenire mereamur. Per.*

VIII. Quanquam denique ex missali Romano ad benedicendas candelas quinque extent Orationes, quarum etiam prima, tertia, quarta et quinta leguntur in Pontificali Ecclesiæ Apamiensis in Syria, constat nihilominus ex codicibus vetustioribus benedictionem ipsarum paucioribus Orationibus completam fuisse. Unicam duntaxat assignat antiquum missale Ecclesiæ Turonensis ante annos DCCC exaratum, unicamque codex Corbeiensis et alii. Duas legere est in antiquis missalibus Bituricensi, Catalaunensi et Pictaviensi, itemque in Rituali Suessionensi, et Turonensi S. Martini, atque in antiquo codice Floriacensi, quibus etiam sancti Evangelii lectio pronuntianda præmittitur. Præscribit autem tres Orationes Ordinarium Silvanectense, uti et Pontificale Ecclesiæ Antisiodorensis. In codice tandem Ecclesiæ Narbonensis, quem supra laudavimus, tres quidem extant ab benedicendum candelas Orationes, præter Orationem ad benedicendum novum ignem, et Præfationem, quæ post secundam Orationem dicebatur. Sed de hujusmodi variationibus satis.

§ VIII.

Finita Benedictione, Episcopus ministrante naviculam Presbytero assistente parato, qui tunc cum præfatis Ministris accedit, imponit incensum in thuribulum, et benedicit more solito : deinde accepto aspersorio de manu ejusdem Assistentis, aspergit in medio, a dexteris et a sinistris ter candelas; et ab eodem accipiens thuribulum, simili modo ter illas thurificat; tum sedet accepta mitra, et dignior Canonicus paratus accipit de manu Sacristæ sive Camerarii candelam pulchre ornatam, et cum debita reverentia illam osculatam dat in manu Episcopi, quam pariter osculatur; Episcopus vero illam tradit alicui ex suis Capellanis tenendam prope Altare.

COMMENTARIUS.

I. Si Cæremoniale Capellæ pontificiæ spectemus, auctore Patricio, lib. II, sectione I, capite XXVIII, « incepta quinta Oratione per Pon« tificem, vocatur prior Presbyterorum Car« dinalium, accedit ad Pontificem, cum eo duo « Acolythi superpelliceis induti, unus cum « thuribulo et navicella, alius cum vase aquæ « benedictæ et aspersorio, » etc. Sed ex Rubrica nostri hujus §, « finita benedictione, » id est, recitatis quinque Orationibus, quæ leguntur in missali Romano, « ministrante naviculam Presbytero assistente parato, qui tunc, » id est, post finitam benedictionem, et absolutas ipsas quinque Orationes, « cum præfatis Ministris acce« dit, » nempe cum altero de thuribulo et altero de vase aquæ benedictæ, « imponit incensum « in thuribulum, et benedicit more solito. » Ita § noster, cui majoris explicationis gratia in novo hoc Cæremoniali verba quidem illa addita sunt : « qui tunc cum præfatis Ministris acce« dit. »

II. Imposito per Episcopum in thuribulum incenso ac more solito benedicto, « deinde ac« cepto aspersorio de manu ejusdem Assisten« tis, aspergit in medio, a dexteris et a sinistris « ter candelas; et ab eodem accipiens thuri« bulum, simili modo ter illas thurificat, » dicens Antiphonam, ut ait Bauldryus post Castaldum, *Asperges me*, etc., dum eas aspergit, ut in missali, post recognitionem scilicet Urbani VIII edito, in quo ita legitur : « Ter aspergit candelas « aqua benedicta, dicendo Antiphonam *Asperges* « *me*, sine cantu et sine Psalmo. » Porro concinit noster § pontificiæ Capellæ ritui, nam, u ait in suo Cæremoniali Patricius, « finita bene« dictione, imponit incensum in thuribulum « more consueto, deinde accepto aspersorio de « manu Presbyteri Cardinalis, stans sine mitra « aspergit tertio candelas, et deinde incensat « ducens ter thuribulum. »

III. Usus thurificandi cereos benedictos, eosque aqua benedicta aspergendi legitur quidem in antiquis Pontificalibus atque Missalibus. Mandat namque post Romanos Ordines Pontificale Ecclesiæ Apamensis in Syria, ut dictis Orationibus, « tunc aspergantur cerei aqua be« nedicta, et thure adoleantur. » Idem edicitur in Ordinario Ecclesiæ Cabilonensis, atque in aliis etiam antiquis missalibus; verum ex Pontificali Ecclesiæ Arelatensis, et ex missali Ecclesiæ Rotomagensis asperguntur quidem aqua benedicta cerei, sed non incensantur. Sola item aqua benedicta cereos aspergebant complures Monachi, nempe inter alios Dionysiani, Compendienses, Tullenses, Cistercienses et Carthusiani, eaque apud ipsos Carthusianos a Procuratore cum aspersorio ad Sacerdotem allata; sed Cassinenses, Cluniacenses, Beccenses, Lyrenses, Bursfeldenses et Casalini Monachi ad aquæ benedictæ aspersionem, thuris etiam ad cereos incensationem adhibebant, uti videre est apud Martenium.

IV. Ex præscripto demum Pontificalis Ecclesiæ Antisiodorensis, facta benedictione, thurificandi sunt cerei, sed « thurificato prius Altari. » Erat hic ritus aliarum etiam Ecclesiarum præsertim Monachorum, ut enim testatur Martenius, lib. III *De antiquis Monachorum ritibus*,

cap. vii, num. xviii, Parisienses S. Germani, Divionenses S. Benigni, et Corbeienses cereos non incensabant, nisi thurificato prius Altari. Ita quippe isti in antiquiori Ordinario : « Post con« secrationem, » id est benedictionem cereorum, quæ in antiquis multis codicibus etiam « consecratio » appellatur, « aqua benedicta « asperguntur, et prius incensato Altari, incen« santur. » Et illi in manuscriptis suis Consuetudinibus : « Dabitur incensum Abbati ad be« nedicendum; Abbas autem incensabit majus « Altare tantum, postea cereos. Incensatos vero « cereis, asperget eos aqua benedicta. » Idem videre est in Ordinario S. Petri supra Divam : « Deinde Abbas aspergat cereos aqua benedicta, « offerens incensum super Altare, et super ce« reos, canentibus interim omnibus Antiphonam « *Hodie Beata Virgo Maria,* » etc.

V. Candelis thurificatis, Episcopus « sedet, » ait noster ℥, « accepta mitra, et dignior Cano« nicus paratus accipit de manu Sacristæ sive « Camerarii candelam pulchre ornatam, et cum « debita reverentia illam osculatam dat in manu « Episcopi, quam pariter osculatur. » Ita quoque et in pontificia Capella sedet post incensatas candelas Pontifex, « et imponitur ei mitra ; « tum prior Episcoporum Cardinalium accedit « ad Papam, et accipit duos magnos cereos de « manu Camerarii, vel ejus locum tenentis, cui « Clerici Cameræ eos subministrant, et illos dat « Domino Papæ cum debitis reverentiis, oscu« lando primo cereum, deinde manum Pontifi« cis, cum Pontifex eos tangit. » Ait mox, cereos duos magnos dari ad mandatum Papæ duobus Nobilibus, quorum alter insignior videlicet vadit ad dexteram, alter ad sinistram Papæ, et ibidem stantes eos tenent usque ad finem Missæ. Post ipsos magnos cereos ait idem Patricius, dari Pontifici alium cereum minorem ornatum, quem deinde servat unus ex Cubiculariis Cameræ, istoque cereo uti Papam in toto Officio, quod celebratur in ipso Festo Purificationis Deiparæ Virginis.

VI. Juxta hucusque enarratum ritum pontificiæ Capellæ loquitur plane et Crassus lib. II *De Cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. xlii, his verbis : « Archidiaconus, vel Archipresbyter, aut di« gnior Canonicus, nisi aliquis Canonicus sit « alioquin Prælatus, stans ante Cardinalem, « dat cum osculis primo illas duas magnas can« delas, deinde successive illam parvam facu« lam auratam, aut similiter, Cardinali, qui « illas suis manibus consignat tenendas usque « ad finem Missæ dictis Scutiferis, quorum alter « in Evangelii, alter in Epistolæ cornibus stant : « parvam vero dat uni ex Capellanis conservan« dam, donec ipse vadit ad Processionem. » Etiam ex nostro ℥, Episcopus ubi candelam pulchre ornatam de manu dignioris Canonici parati accepit, « illam tradit alicui ex suis Capellanis « tenendam prope Altare. » Utrum Episcopus, quum accipit candelam, deosculari illam debeat, affirmat quidem Bauldryus, tametsi nec ℥ noster, nec Cæremoniale Patricii, neque Cæremoniale Crassi, nec alii libri rituales quamvis recentiores eam deosculationem innuant.

VII. Illud sane certam est non modo ex sententia scriptorum, et ex praxi insignium Ecclesiarum complurium, sed ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis firmatum in Brixien. die xxviii Maii anni MDCXVI, candelam benedictam in Ecclesia Cathedrali debere Episcopo ministrari a prima Dignitate, uti videre est apud Barbosam, *De Parochis*, cap. xii, num. vi, et apud Meratum, qui in Additionibus ad Gavantum alius Decreti meminit ejusdem Congregationis die xiv Junii anni MDCVII.

§ IX.

Tunc elevatis hinc inde fimbriis pluvialis Episcopi per Diaconos assistentes, ponitur super ejus gremio per duos Capellanos mappa prædicta, et statim per Capellanos sive Acolythos capiuntur de mensa, sive de manu Camerarii, aut Sacristæ, aut alterius ad eam curam deputati, candelæ grandiores pro Canonicis, et porriguntur ad manus Diaconi assistentis ad sinistram Episcopi, qui illas continuo ministrat Episcopo, eodemque tempore dignior ille Canonicus pluviali

indutus, facit reveremtiam, primo Altari, deinde Episcopo, ascendit ad eum, et accipit ab eo candelam, osculando illam et manum Episcopi reverenter: et tunc Cantores incipiunt cantare Antiphonam *Lumen ad revelationem gentium*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Accepta candela ab Episcopo, eaque tradita alicui ex suis Capellanis tenenda prope Altare, ut dictum est supra in § VIII, *tunc*, ait hic § noster, « elevatis hinc inde fimbriis pluvialis « Episcopi per Diaconos assistentes, ponitur su- « per ejus gremio per duos Capellanos mappa « prædicta, » quam ipsi scilicet tenent genuflexi hinc inde, ut post Crassum et Patricium notat Bauldryus, donec tota distributio facta sit : « Duo Auditores, » inquit in suo Cæremoniali Patricius, « a Credentiariis Papæ mappulam « sumentes, eam per Cardinales assistentes, « gremio Pontificis imponunt, et hinc inde ge- « nuflexi illam tenent. » Crassus vero ita eum ritum explicat : « Ministri dilatant pluviale ante « pectus Cardinalis, et extendunt unam map- « pam, sive mantile pro gremiali super genibus « Cardinalis, quod duo Capellani hinc inde ge- « nuflexi tenent. »

II. Imposita mappa super gremio Episcopi, « statim, » inquit noster §, « per Capellanos « sive Acolythos capiuntur de mensa, sive de « manu Camerarii, aut Sacristæ, aut alterius ad « eam curam deputati candelæ grandiores pro « Canonicis, et porriguntur ad manus Diaconi « assistentis ad sinistram Episcopi, qui illas « continuo ministrat Episcopo, » altero scilicet, qui est a dexteris elevante fimbriam pluvialis dexteram, ut expeditior sit Episcopus ad tradendum candelas; eodemque tempore dignior ille Canonicus pluviali indutus, servatis certis ritibus in § nostro notatis, primus omnium candelam de manu Episcopi accipit, osculando illam et manum Episcopi reverenter, et tunc Cantores incipiunt cantare Antiphonam *Lumen ad revelationem gentium*, etc., quæ tamen juxta Cæremoniale pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, cantari incipit, « cum Papæ cerei dantur. » Verum concinit nostro § Crassus, qui ita in suo Cæremoniali scripsit : « Cum Cardinalis incipit « distribuere, et chorus ipse incipit *Lumen ad* « *revelationem*, » etc.

III. Eidem huic nostro § nostræque in ipsum enarrationi mirifice suffragatur idem doctissimus auctor Crassus, sic inquiens : « Candelas « omnes per Cardinalem distribuendas Canoni- « cus ille, qui assistit ad sinistram, Cardinali « ministrat acceptas a Camerario, vel Syndico « Ecclesiæ de abaco placide, et modeste cum « osculo cujuslibet candelæ. Alter vero, qui « assistit ad dexteram, sustinet pluviale a suo « latere, et singulos venientes admonet, et in- « struit, quomodo debeant osculari manum, et « candelam, et sic incipiunt bini venire, qui « venturi sunt. » Et paulo post : « Qui Cardinali « candelas dedit, ille debet primus omnium si- « militer capere reverenter cum osculis manus « et candelæ. » Etiam ex Cæremoniali Patricii, in Capella pontificia candelas « Pontifex incipit « distribuere Dominis Cardinalibus secundum « ordinem, incipiendo a seniore, id est, ab eo « qui sibi cereos dedit. »

IV. Hinc, sicut in Ecclesiis Cathedralibus candela benedicta ex Decreto etiam Sacræ Rituum Congregationis superius allato, debet Episcopo ministrari a prima Dignitate, ita quoque candelam ab Episcopo accipere debet ante omnes, etiam ante Vicarium Generalem ille dignior Canonicus, qui candelam Episcopo ministravit, ex ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decreto in Lucerina XIV Junii anni MDCVIII, quæ etiam in una S. Marci die V Martii MDCXXXIII censuit, quod Episcopo distribuenti candelas, cineres et palmas, præferendus est ille, a quo Episcopus prædicta recepit, post quem Dignitates et Canonici sacris vestibus induti, et ante omnes Vicarius Generalis, post illum scilicet, qui candelam tradidit Episcopo, recipiunt. Extant ea Decreta apud Barbosam, in tractatu *De officio et potestate Parochi*, cap. XII, num. VI et seq., ubi etiam ait, eodem die V Martii et anno MDCXXXIII ipsam Sacram Rituum Congregationem in Vulteran. Terræ Gualdi declarasse, quod in distributione candelarum, cinerum, palmarum, et similium supra omnes alios, etiam supra Vicarium Generalem præferenda est illa Dignitas, vel Canonicus, a quo Celebrans recepit candelam, cinerem, palmam, et alia, post quem immediate Vicarius Generalis in præmissis omnibus anteponendus est.

§ X.

Similiter et alii Canonici parati ordine suo, accipiunt candelas : post eos Magistratus et Officiales majores Civitatis, deinde alii Presbyteri, Acolythi et Clerici de gremio Ecclesiæ, et Capellani Episcopi, cottis induti : demum alii Nobiles Civitatis, nisi adesset laudabilis consuetudo, ut Clerici omnes tam parati quam cum cottis acciperent candelas ante laicos, quæ servanda esset, et Familiares ipsius Episcopi, et alii de populo, quibus et quot Episcopo placuerit dare; non tamen mulieribus, quæ a seniori Dignitate vel Canonico cum cotta et stola parato seorsum illas accipiunt.

§ XI.

Sed Canonici parati non genuflectunt ante Episcopum, quando capiunt candelas, sed tantum profunde inclinant : alii vero Ecclesiastici cum cottis, et laici genuflexi, capiunt, et manum Episcopi cum candela osculantur.

§ XII.

Interim aliquis de Capitulo, ad quem spectat, si Episcopo placuerit, et sit consuetudo Ecclesiæ, seorsum distribuit candelas minutiores populo utriusque sexus.

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum in pontificia Capella Cardinales, in candelarum receptione, ceteris omnibus præferuntur, ita et in Ecclesiis Cathedralibus Canonici, qui, ut ait § noster x, « parati « ordine suo accipiunt candelas, » cum osculis scilicet candelæ et manus Episcopi, non tamen ante ipsum genuflectentes, sed tantum profunde inclinati, ut in § xi edicitur, consentanee ad regulam iterum atque iterum repetitam, quæ dicit, neque ad Episcopalem benedictionem debere Canonicos genuflectere. Ex sententia Crassi accepturi candelas, bini et bini ad Episcopum veniunt, et « se invicem ex honestate invitare « ad prius capiendas illas possunt, si volunt. » Putat is idem auctor, quod « si Archidiaconus, « et Archipresbyter, et Vicarius Canonicatum « etiam haberent, ipsi, vel eorum alter, qui « duas Dignitates haberet, etiam duas candelas « habere deberet, et similiter ille ex Canonicis, « qui est Missam celebraturus, duas habeat, « prout etiam respective Papa cum suis Cardi« nalibus facit. » Porro solent hodieque in multis Ecclesiis, ac Romæ præsertim in Ecclesia Oratorii S. Hieronymi Charitatis, ejusdem Oratorii Patribus duæ candelæ auratæ dari, quarum inferior accenditur ad Processionem, grandiore integra apud eosdem remanente.

II. Exceptis iis, qui cum paramentis assistunt Episcopo in sede pontificali existenti, ante Canonicos et Dignitates dandam esse Vicario Generali ab Episcopo candelam die Purificationis, sicut et palmam in Dominica Palmarum, censuit Sacra Congregatio Cardinalium negotiis Episcoporum, et Regularium præposita in Bisinianen. die xvi Maii anni MDC, apud Barbosam in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. xviii, num. xxvii. Ex præscripto nostri § x, post Canonicos accipiunt candelas « Magistratus et Of« ficiales Civitatis, » qui etiam, sicut Canonici, non genuflectunt, ut putat Crassus, cui tamen minime adhæreo; cum ex præscripto nostri § xi, « Canonici quidem parati non genuflectunt, sed « tantum profunde inclinant; alii vero Ecclesia« stici cum cottis, et laici genuflexi capiunt can« delas, et manum Episcopi cum candela oscu« lantur. » Sane post Magistratum et Officiales Civitatis candelas accipiunt « alii Presbyteri, « Acolythi et Clerici de gremio Ecclesiæ, et Ca« pellani Episcopi cottis induti : demum alii « Nobiles Civitatis, nisi adesset laudabilis con« suetudo, ut Clerici omnes tam parati quam « cum cottis acciperent candelas ante laicos, « quæ servanda esset. » Post Nobiles candelas accipiunt « Familiares ipsius Episcopi, et alii « de populo, quibus et quot Episcopo placuerit « dare; » neque enim in magnis Civitatibus, et ubi magna hominum multitudo concurrit ad cipiendam candelam, satisfieri omnibus potest, diesque integra vix satis esset ad candelas singulis distribuendas.

[Quoad præcedentiam inter Vicarium Generalem et Dignitates et Canonicos regulam uberiorem tradet sequens decretum S. R. C. in Rossanen v Julii MDCXXXI : « Post Archidiaconum » (primam dignitatem qui, presbyteri munere fungens, tradidit ipse candelam seu palmam Episcopo) « successive assistentes Episcopo in di« ctis functionibus præferendos esse, et post as« sistentes omnes alios paratos sacris vestibus; « postea Vicarium Generalem ante omnes alios « indutos habitu canonicali : si vero prædicti « assistentes aliique Canonici erunt in habitu « ordinario, post Archidiaconum et assistentes « Episcopo, Vicario Generali ante omnes alios « supradicta munia competere » Utrum autem assistentes Episcopo debeant semper præferri aliis Canonicis, adest ambigendi locus, cum decretum sequens ab eadem S. C. emanaverit in Vasionen. die xii Julii MDCCLXXVII. « An distri« butio cinerum, palmarum et candelarum per« agenda sit a Reverendissimo Episcopo juxta « prærogativam et antianitatem Capitularium, « seu potius in dicto actu distributionis præfe« rendi sint duo illi Canonici, qui assistunt in « cappa eidem Reverendissimo Episcopo in « casu, etc.? — S. C. rescribendum censuit : af« firmative ad primam partem, negative ad se« cundam » Huic posteriori decreto standum crederem, si Vicarius Generalis non interveniret; et tunc, omnibus Capitularibus simul et uno agmine ad distributionem accedentibus, ordinem prærogativæ et antianitatis esse inter eos omnino servandum. Si autem Canonicis in habitu ordinario existentibus, Vicarius Generalis ante illos accedere deberet, tunc Episcopus, ad normam decreti in Rossanen. (Si duorum decre-

torum concordantiam bene intellexi), prius candelam seu palmam suis assistentibus distribueret.]

III. Præterea, ut in eodem nostro § x edicitur, mulieres non ab Episcopo, sed « a seniori Dignitate vel Canonico cum cotta et stola parato « seorsum » candelas accipiant; indecens enim foret, ut ipsæ mulieres tunc ad thronum Episcopi sacris Ministris septum accederent. Porro quod de mulieribus in ipso § præscriptum est, intelligendum esse autumo de mulieribus nobilibus, quæ scilicet non ab Episcopo, sed a seniori Dignitate, vel Canonico, ut supra, « seor« sum, » id est, a ceteris, tum viris, tum mulieribus candelas accipiunt, nam alias ex præscripto § xii « interim aliquis de Capitulo, « ad quem spectat, si Episcopo placuerit, di« stribuit candelas minutiores populo utriusque « sexus. » Itaque Crasso minime adhæræo, dum ait, esse in arbitrio Episcopi, finita sua distributione, facere « candelas alias ex sug« gestu in medium Ecclesiæ projici ad popu« lum, » per Vicarium scilicet, vel seniorem Canonicum, « adjuvante Camerario vel Syndico Ecclesiæ. » Sed hoc esset excitare tumultum in Ecclesia, et rixas, aliis alios ad colligendas candelas prementibus, uti non semel alicubi vidi.

§ XIII.

Finita distributione, Episcopus, portante lances Nobili vel Scutifero, lavat manus more solito, prout supra de Missa dictum fuit, et amovetur de ejus gremio mappa prædicta; et interim Cantores cantant *Exurge, Domine*, etc., cum Psalmo, et repetita Antiphona, ipse surgit, deposita mitra, et versus Altare cantat *Oremus*, et si fuerit post Septuagesimam, et non in Dominica, Diaconus assistens a dexteris dicit alta voce *Flectamus genua*, et omnes genuflectunt, alter a sinistris, *Levate*, et omnes surgunt, et Episcopus cantat Orationem *Exaudi, quæsumus, Domine*, etc., cum sua conclusione, prout in missali, accedentibus Acolythis cum candelabris, ut alias.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Episcopus distributionem candelarum absolvit, quas scilicet ipse distribuit, tametsi Canonicus occupatus sit in candelis populo utriusque sexus distribuendis, « portante lan« ces Nobili vel Scutifero, lavat manus more « solito » etc., eas mundans cum medulla panis, jam ad hunc finem super abaco præparata, uti habetur supra in § ii, « et amovetur de ejus gre« mio mappa prædicta, et interim Cantores can« tant *Exurge, Domine*, etc., cum Psalmo, » qui est xliii, et incipit *Deus auribus nostris audivimus*, etc., legiturque non modo in missali Romano, sed et in antiquis codicibus a Martenio allatis in opere *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xv, et lib. III *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. vii. Repetita Antiphona, ex præscripto nostri §, « ipse surgit, » nempe Episcopus, « deposita mitra, et versus Altare can« tat *Oremus;* et si fuerit post Septuagesimam, « et non in Dominica, Diaconus assistens a dexte« ris dicit alta voce *Flectamus genua*, et omnes « genuflectunt, » versus Altare, ut ait Patricius; « alter a sinistris, *Levate*, et omnes surgunt, et « Episcopus cantat Orationem *Exaudi, quæ« sumus, Domine,* » etc.

II. Idem hic ritus habetur in Ordine xii Romano, auctore Cencio, cap. v, num. xi : « Com« pleta, » inquit, « a Primeceriis Antiphona, « Dominus Papa dicit *Oremus;* et Diaconus, *Fle« ctamus genua*; et alii Diaconi, *Levate;* et Do« minus Papa dicit Orationem de Collecta, » scilicet, *Preces populi tui*, etc. Alia assignatur Oratio ad Collectam in Sacramentario Gregoriano, nempe, *Erudi, quæsumus, plebem tuam*, etc., quæ eadem cum Oratione, quæ in Missali habetur, est; licet in ipso missali Oratio incipiat per verbum *Exaudi*, non vero *Erudi*. Est autem Oratio ad Collectam illa, quæ dicitur in loco, ubi

fit collecta seu conventus ad Processionem, qua de re egregie disserit clarissimus Mabillonius tomo II *Musei Italici* in eruditissimo suo ad Romanum Ordinem commentario. Ceterum ut ex recitato Ordine Romano constat, antiquus est ritus, ut Orationi ipsi præmittatur *Flectamus genua* et *Levate*; quod tamen intelligendum est juxta Rubricam hujus nostri ℥, si Festum Purificationis celebratur « post Septuagesimam, et non « in Dominica; » quod enim in Dominica præsertim genua flectere non debeamus, jam Patres Concilii I Nicæni constituerunt can. xx, quem nos I nostro tomo Conciliorum fuse explicuimus.

III. Cantandam ipsam Orationem *Exaudi, quæsumus, Domine*, etc., ab Episcopo, « in fe« riali et æquali tono, » docet in suo Cæremoniali Crassus, sub ea tamen conclusione, « prout « in missali, » nempe, *Per Christum Dominum nostrum*, ut hic noster ℥, et tradit in Cæremoniali suo Augustinus Patricius, qui etiam paulo ante dixerat, quod « lotis manibus accedunt « ante Pontificem duo Acolythi, cum candela« bris et luminaribus, et deponitur mitra Papæ, « qui surgit, et Episcopis assistentibus ex more « librum ministrantibus, dicit cantando, » in tono scilicet feriali, « *Oremus*, » etc.

§ XIV.

Qua finita, sedet, et accipit mitram, et iterum imponit incensum in thuribulum, ministrantibus Presbytero assistente et Acolytho, ut supra.

§ XV.

Interim accenditur candela Episcopi, quam tenet ejus Cubicularius seu Capellanus, ut supra, et pariter omnium aliorum, maxime de Clero, nisi a principio

fuissent accensæ; et ordinatur per Cæremoniarium Processio circumcirca Ecclesiam, vel alias juxta ritum Ecclesiarum, in qua, post dictum a primo Diacono

assistente *Procedamus in pace*, alta et sonora voce versus populum; et responso a choro *In nomine Christi*, *Amen*, ante Crucem præcedit Thuriferarius, et ante Thuriferarium Cantores : post Thuriferarium duo Acolythi cum candelabris et cereis ardentibus, et inter eos medius Subdiaconus, paratus planeta ante pectus plicata super albam sine manipulo, portans Crucem; post Crucem Beneficiati, et alii de Clero cum cottis bini, et post eos Canonici parati, pariter bini, et mox Episcopus cum mitra, medius inter duos Diaconos assistentes paratos, pluvialis latera elevantes, omnesque suas candelas accensas manibus propriis deferentes; Episcopus suam candelam sinistra gerit, et dextera benedicit. Quod si erit Archiepiscopus, Crux portabitur solummodo ante Canonicos tantum.

COMMENTARIUS.

I. Finita Oratione *Exaudi*, *quæsumus*, *Domine*, etc., de qua supra § XIII, Episcopus « sedet, et accipit mitram, » inquit § noster XIV, « et iterum imponit incensum, » etc. Idem legitur in Cæremoniali pontificiæ Capellæ : « Qua « finita, » inquit, id est Oratione, « Papa sedet, « et accipit mitram, et priore Presbyterorum « Cardinalium, » qui tunc fungitur officio Presbyteri assistentis, « et Acolytho ministranti- « bus, » illo scilicet naviculam, et isto thuribulum, « imponit incensum pro supplicatione « more consueto, et Cantores incipiunt Antipho- « nam *Cum appropinquaret Dominus*. Accendun- « tur candelæ, et fit supplicatio more solito, » etc. Ex nostro § XV, interim dum Episcopus imponit incensum in thuribulum, « accenditur « candela Episcopi, quam tenet ejus Cubicula- « rius seu Capellanus, ut supra, et pariter om- « nium aliorum, maxime de Clero, nisi a prin- « cipio fuissent accensæ. »

II. Juxta antiquum ritum Ecclesiæ Narbonensis, ut in ejus manuscripto codice legitur ante annos DC exarato, aspersis aqua benedicta cereis seu candelis, Diaconus tenens candelam accensam novo igne, de quo supra dictum est, versa facie ad populum « suppressa voce, » aiebat : *Venite*, *et accendite;* respondebatque Chorus : *Aptate vestras lampades*, *ecce sponsus venit*, *exite obviam ei*. Sed audiamus Rubricam ipsius codicis, cujus hæc sunt verba, quæ mox sequuntur : « Et dicatur ter, semper elevando « vocem, et dum Antiphona prædicto modo can- « tatur, omnes circumstantes accendant can- « delas suas eis traditas juxta morem Ecclesiæ « novo lumine : quibus accensis, Cantor inci- « piat sequentem Antiphonam *Lumen ad revela-* « *tionem*, etc., et chorus cantet eam totam; « qua finita, Cantor incipiat Psalmum *Nunc di-* « *mittis;* et post quemlibet ℣. repetitur. Deinde « cantatur Antiphona *Exurge*, et Psalmus *Deus* « *auribus nostris*, etc., et repetitur Anti- « phona, » etc., tametsi, ut idem codex testatur, « in aliquibus Ecclesiis » diceretur « solum « primus versus ipsius Psalmi. »

III. Similis fere huic ritui fuit ritus insignis Ecclesiæ Arelatensis, uti ex illius manuscripto Pontificali addiscimus, ex cujus præscripto, benedicto novo igne, aspersi ab Archiepiscopo aqua benedicta cerei, ipsi mox accendebantur, et distribuebantur Canonicis et Clericis, qui etiam dum accenderentur, Cantor incipiebat, *Venite*, *et accendite lampades*, etc. Sed longum esset varios antiquos variarum Ecclesiarum ritus describere, qui tamen quoad substantiam, ut dici assolet, omnes conveniunt; in omnibus enim fere Ecclesiis jam multis ab hinc sæculis in usu fuit benedictio cereorum in die Purificationis Deiparæ, itemque Processio cum cereis accensis. Quocirca nihil est in hoc capite et præsenti §, quod novitatem sapiat, ubi mandat accendi cereos, et ordinari per Cæremoniarium Processionem, « circumcirca Ecclesiam, vel « alias, juxta ritum Ecclesiarum, in qua post « dictum a primo Diacono assistente *Procedamus* « *in pace*, alta et sonora voce versus populum, « et responso a choro *In nomine Christi*, *Amen*, « ante crucem præcedit, » etc.

IV. Verba illa, quæ post Orationem, et ante Processionem, profert Diaconus, nempe, *Procedamus in pace*, cui omnis chorus respondet

In nomine Christi, Amen, extant in ipso XII Romano Ordine, auctore Cencio, et in aliis priscis codicibus, in quibus etiam Processionis mentio fit, quæ eo die nudis pedibus, et quidem per longum iter habebatur, de una Ecclesia ad aliam, præsertim vero Romæ, ut Romanus idem Ordo testatur. Sed quidquid sit de antiquis ritibus, ex præscripto nostri §, fit Processio ista « circumcirca Ecclesiam, vel alias juxta ri- « tum Ecclesiarum; » ad denotandam scilicet Processionem illam, quam Beata Virgo et S. Joseph ad templum fecerunt, ut inquit in suo Rationali Durandus libro VII, cap. VI, num. XII, sive, ut ait Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus ecclesiasticis*, capite VII, instituta fuit hæc Processio ab Ecclesia in memoriam illius diei, quo, Christo cum Matre et Josepho ad templum accedenti obviam venerunt Simeon et Anna gratulantes, et benedicentes Deum, uti habetur in Evangelio Lucæ, cap. II, unde hujus solemnitatis Officium exorditur Ecclesia ab Invitario, *Ecce venit ad templum sanctum suum Dominator Dominus; gaude et lætare, Sion, occurrens Deo tuo.*

V. Ordinanda est autem sic : « Ante Crucem « præcedit Thuriferarius, et ante Thuriferarium « Cantores; post Thuriferarium duo Acolythi « cum candelabris et cereis ardentibus, et inter « eos medius Subdiaconus paratus planeta ante « pectus plicata super albam sine manipulo, « portans Crucem; Beneficiati, » etc., ut in nostro §, cujus verba perspicua sunt cuique illa legenti. Cur autem in ipsa Processione ferantur cerei accensi et benedicti, pluribus post alios scriptores Durandus explicat loco citato, et post Durandum memoratus Eveillon, ubi ait, fieri eam Processionem cum luminaribus ad eum usum benedictis, ut Fideles Christo salutis suæ causa in mundum venienti occurrentes, eum pio affectu et grati animi complexu excipiant ac venerentur, lucentium candelarum symbolo profitentes fidem suam de veritate humanitatis et divinitatis ejus carnis sanctitatem pura cera, divinitatis gloriam lumine ex benedictione indito significantes; ac simul eidem gratiarum actiones ac laudis hymnos accinant de cordibus suis, quod venerit *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis suæ Israel;* confitentes se de ejus plenitudine omnem gratiam sanctificationis et doctrinæ cœlestis accepisse, sicut de igne cerei sacerdotalis, qui Christum repræsentat, omnes omnium cerei lumen concipiunt, atque in tanti beneficii gratiam ei sua corda sinceræ charitatis igne ardentia offeruut.

VI. Placuit hæc adnotare, longeque plura videri possunt apud Durandum, et nonnulla etiam apud Schœpperum in Christianis Institutionibus concione XXIX, ac præsertim in Actis aureis Ecclesiæ Mediolanensis; decet enim, ut Episcopi Sermonem ad populum faciant, ritusque exponant benedictionis candelarum ac Processionis, quæ ex antiquo ritu hodieque in Ecclesiis peragi solet. Id autem quod ab Episcopis in Cathedralibus Ecclesiis præstandum est, peragi quoque in Ecclesiis suis a Parochis debet. Verum multi nostra hac tempestate ex iis inveniuntur, qui sua quærentes, non quæ Jesu Christi, ignorant quæ scire ipsi et populum suum docere debent.

§ XVI.

Interea, dum fit Processio, Canonicus, aut alius Missam celebraturus, cum Diacono et Subdiacono, capiunt sua paramenta convenientia, id est, albi coloris; et Diaconus et Subdiaconus accipiunt dalmaticam et tunicellam; pariter mutantur paramenta Altaris et sedis Episcopalis, et amovetur abacus, et loco illius ponitur mensula, ut supra suo loco dictum fuit, esse faciendum, non celebrante Episcopo.

§ XVII.

Sed si hujusmodi Festum veniret in Dominica Septuagesimæ, Sexagesimæ, vel Quinquagesimæ, non mutantur paramenta Altaris nec Episcopi, sed remanent

eadem violacea; et Diaconus et Subdiaconus utuntur dalmatica et tunicella, quia fit de Missa de Dominica, secundum regulam in Rubricis missalis sub hoc Festo positam, et candelæ amplius non accenduntur, neque ad Evangelium, neque ad elevationem Sanctissimi Sacramenti.

§ XVIII.

Finita Processione, et Canonici chorum ingressi deponunt paramenta, et candelas extinguunt.

COMMENTARIUS.

I. Quum sola candelarum benedictio et Processio ad Officium feriale pertineat, non vero Missa Purificationis Deiparæ, ideo mandat § noster XVI, ut interim, dum fit Processio, Canonicus, aut alius Missam ipsam celebraturus cum Diacono et Subdiacono, capiant sua paramenta sibi convenientia, id est, albi coloris, Diaconus scilicet dalmaticam, Subdiaconus vero tunicellam; mutatis etiam paramentis Altaris et sedis Episcopalis violaceis, et amoto abaco, locoque illius posita mensula, ut supra suo loco diximus faciendum, non celebrante Episcopo. Ceterum si hujusmodi Festum incideret in Dominicam Septuagesimæ, etc., tunc, ut ait noster § XVII, « non mutantur paramenta Altaris, nec Epi« scopi, sed rémanent eadem violacea; et Dia« conus et Subdiaconus utuntur dalmatica « et tunicella, » violacei scilicet coloris, « quia « fit de Missa de Dominica secundum regulam « in Rubricis missalis sub hoc Festo positam; » nempe parte IV, tit. XIV, num. III, ubi etiam statuitur, fieri tunc solum candelarum benedictionem, distributionem et Processionem, Missam vero Festi tunc esse transferendam in sequentem diem. Id quod jam olim notavit in suo Ordine XIV Romano Jacobus Gaetanus, cap. LXXVIII: « Et « si Festum hoc cadit in Septuagesima vel Sexa« gesima, transfertur in diem Lunæ. » Decretum ea in re a Clemente VI editum, in ipsam Rubricam missalis notat Gavantus.

II. Ratio hujus ritus ea profecto est, quia ex generalibus Romani Breviarii Rubricis Dominicæ istæ, Septuagesima, Sexagesima et Quinquagesima de illis sunt, quæ secundæ classis dicuntur, quæque « non omittuntur, nisi oc« currente Patrono, vel Titulari Ecclesiæ, et ejus« dem Dedicatione. » Hinc si Festum celebretur in Ecclesiis Purificationi Virginis dicatis, tunc, licet in Dominicam Septuagesimæ incideret, Missa etiam de ipsa Purificatione celebranda est sub paramentis albis, ut edicit nostrum Cæremoniale infra § XX, cujus locum frustra quidem scriptores ad alias quascumque Ecclesias extendunt Deiparæ dicatas. Vide Guyetum in sua Heortologia, lib. IV, cap. XVIII, quæstione XIX. Ceterum ubi Festum ipsum, sive Missa Purificationis transfertur in aliam diem, tunc candelæ finita Processione omnino extinguuntur et deponuntur, non enim amplius sunt accendendæ, « neque ad Evangelium, neque ad elevationem « Sanctissimi Sacramenti, » ut ait noster § XVII, quia scilicet alias tunc accendi deberent, si Missa de Purificatione celebraretur, et quidem ex ritu in pontificia Capella jam olim servato, quem ita enarrat in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione I, cap. XXVIII: « Antequam incipiatur « Evangelium, accenduntur omnes cerei, et per « Papam, Cardinales et Prælatos, et alios omnes « accensi teneantur in manibus usque ad finem « Evangelii. Deinde redduntur servitoribus, « qui eos ardentes tenent usque post Commu« nionem. »

III. Itaque in hac Missa hoc speciale est, ut juxta præscriptum nostri Cæremonialis infra § XIX ac usum insignium Ecclesiarum et communem scriptorum sententiam, qui Rubricas missalis explicant, dum cantatur Evangelium, candelæ in Processione delatæ teneantur accensæ, eoque dicto, extinguantur, accendendæ iterum paulo ante elevationem Sanctissimi Sacramenti, et tenendæ accensæ usque ad completam Communionem Celebrantis et Fidelium, non tamen a Ministris Altaris, sed ad omnibus aliis, uti notavit Bauldryus in suo Manuali,

parte IV, cap. III, articulo III, num. X. Itaque paulo ante Evangelium, et ante Sanctissimi Sacramenti elevationem, Acolythus, aut aliquis alius Minister, sumpto lumine de lampade, vel de candelabris Ceroferariorum, accedit ad chorum cum debita reverentia, et primam candelam cujusque ordinis accendit, alii vero Clerici sibi mutuo candelas accendunt. Celebrans autem Episcopus, data benedictione Diacono Evangelium cantaturo, stans in cornu Epistolæ accipit a Diacono in sinistra parte assistente, uti ex Ordine Romano XV, auctore Amelio, capite XXII, addiscimus, candelam suam accensam, eamque tenet usque ad totam solemnem Evangelii lectionem, qua finita, eamdem reddit ipsi Diacono assistenti, a quo illam acceperat, antequam scilicet librum osculetur.

IV. Ex præscripto insuper § XXVIII, « finita « Processione, et Canonici chorum ingressi de« ponunt paramenta, » violacea scilicet, « et « candelas extinguunt, » ut nimirum iterum accendantur, si celebretur Missa de Festo Purificationis, ad Evangelium et ad Elevationem, uti dictum est; nam alias candelas ipsas omnino servarent, non enim accendendæ essent amplius, si Missa de Dominica celebraretur.

§ XIX.

Episcopus vero, cum pervenerit ad Altare, ante infimum gradum, si Missa fiat de Festo, deponit pluviale et paramenta violacea, et accipit alba, et incipit Confessionem, stante a sinistris ejus Celebrante, aliquanto retro ipsum Episcopum. Missa vero continuatur, prout in capite IX hujus libri II de Missa quæ coram Episcopo celebratur, excepto quod, dum inchoatur Evangelium, Episcopus, et omnes capiunt suas candelas accensas in manibus usque ad finem Evangelii, et iterum ad elevationem Sanctissimi Sacramenti eas tenent accensas usque post Communionem; si vero fieret Missa de Dominica, ut supra, candelæ non accenduntur.

COMMENTARIUS.

I. Absoluta Processione, cum Episcopus « pervenerit ad Altare, » si Missam non est ipse celebraturus, « ante infimum gradum, si Missa « fiat de Festo, deponit pluviale et paramenta vio« lacea, et accipit alba, et incipit Confessionem, « stante a sinistris ejus Celebrante, » etc. Verba illa, « stante Celebrante, » correcta hic primum a nobis sunt; nam in editionibus Romæ factis anno MDCCXXIX, non sine fœdo ac gravi sive Typographi, sive Amanuensis errore, ita in hoc § legitur : « et incipit Confessionem, stans « a sinistris ejus Celebrans, » etc. Antiqua Cæremonialia ante novum Benedicti XIII edita sic inquiunt : « Deponit pluviale et paramenta vio« lacea, et accipit alba, quod decentius esset, « vel cappam, et incipit Confessionem stans a « dexteris Celebrantis. » Sed audiamus Crassum lib. II, cap. XLII, sic aientem : « Exuatur para« mentis, et induatur cappa, et illico adsit ad « ejus sinistram celebraturus, et inchoetur Con« fessio, et Missa, cujus Ministri induuntur pa« ramentis albis; » ubi scilicet Missa de Festo Purificationis celebretur; « et propterea, » ut mox idem auctor subjicit, « Diaconus et Sub« diaconus debent esse parati dalmatica et tu« nicella, et *Gloria in excelsis* intonatur in tono « Apostolorum, et unica Oratio dicitur. »

II. Unum præcipue est in quo a Rubrica nostri § dissentit Crassus, ubi scilicet ait candelas accendi quidem, et manibus teneri accensas dum inchoatur Evangelium usque ad finem illius, sed cum illæ iterum ad elevationem Sacramenti accenduntur, post elevationem debere easdem extingui; constat enim ex hoc nostro § et ex aliis quæ in superiori Commentario notavimus, candelas quæ accenduntur ad Sanctissimi Sacramenti elevationem, debere accensas teneri manibus usque ad Communionem inclusive, et non modo Celebrantis et Ministrorum, verum etiam ceterorum Fidelium, qui scilicet de manu ipsius Celebrantis Eucharistiam acciperent.

III. Idem quod in nostro § præscriptum est legitur quoque in Ordine Romano xv, auctore Amelio, cap. xxii, ubi inter alia ita inquit : « Si « vero Papa non celebrat illa die, statim datis « cereis... vadit coram Altari ad faciendum « more solito Confessionem, incipiendo : *In-« troibo ad Altare Dei*, cum illo, qui cele-« brat, existente a sinistris versa facie ad « Papam, junctis manibus, cum Ministris suis « duobus Diaconis Cardinalibus Papæ assisten-« tibus, uno a dexteris, et alio a sinistris, « Papa etiam vultu verso, et sine mitra, erga « Celebrantem. » Et mox : « Qua Confessione « facta, et data absolutione Papæ, Papa vadit « ad sedem suam, et stando dicit Introitum « Missæ, » etc.

§ XX.

Sed si Episcopus vellet etiam Missam celebrare, quod convenit, præcipue si Festum Purificationis sit titulus Ecclesiæ, non removetur abacus, et Episcopus stans incipit Tertiam, ut alias; deinde accipit caligas et sandalia, et legit Psalmos, *Quam dilecta*, etc., et omnes Orationes sequentes; tum lavat manus, et deposito pluviali, cingulum album et stolam albam accipit, cingulo ac stola violaceis depositis; tum tunicellam, dalmaticam, chirothecas, planetam, mitram, annulum, baculum pastoralem, ut supra in cap. xiv, § ix, hujus libri II de Vigilia Nativitatis Domini, etc. Canonici etiam in reditu a Processione debent eo casu, depositis paramentis violaceis, accipere alba, et illa retinere per totam Missam.

§ XXI.

In reliquis, ut supra, et Missa celebratur cum cæremoniis et solemnitatibus, prout in cap. viii hujus libri II de Missa solemni, Episcopo celebrante.

COMMENTARIUS.

Processione finita, si Episcopus vellet etiam in hac Beatæ Virginis Festivitate Missam pontificali et solemni ritu celebrare, quod, ut ait § noster xx, convenit, præcipue si Festum Purificationis sit titulus Ecclesiæ, in qua Festivitas Virginis celebratur, non removetur abacus, et Episcopus stans incipit Tertiam, ut alias dictum est, ac præsertim cap. viii hujus libri, quod est de Missa solemni Episcopo celebrante, cujus cæremoniæ ac ritus servari etiam debent in hac Missa Purificationis, uti monet § noster xxi. Itaque postquam Episcopus Tertiam incœpit, accipit caligas et sandalia, et legit Psalmos Præparationis ad Missam, *Quam dilecta*, etc., et omnes Orationes sequentes; tum lavat manus, ut moris est, « et deposito pluviali, cin-« gulum album et stolam albam accipit, » cingulo scilicet, ac stola violaceis depositis; tum alias vestes pontificales, in ipso § xx enumeratas, in quo nulla fit mentio crucis pectoralis, quia scilicet illam jam antea acceperat, ubi amictum, albam, aliasque vestes induit pro cereis benedicendis, de quibus supra. Canonici tandem « etiam in reditu a Processione debent eo « casu, » ubi scilicet celebrat Episcopus Missam de Festo Purificationis, « depositis paramentis « violaceis, accipere alba, et illa retinere per « totam Missam. » Id quod etiam tradit Amelius in suo Romano Ordine xv, cap. xxii, ubi loquitur de Cardinalibus, qui Missæ, quæ per Papam ipso die Purificationis Deiparæ Virginis in pontificia Capella solemniter celebratur, assistunt. Afferri et alii possent rituales libri recentiores, qui eadem docent: sed satis sint hactenus dicta.

CAP. XVII.

IN CATHEDRALIBUS, ABSENTE EPISCOPO,
ET IN COLLEGIATIS, QUÆ PRÆPARANDA PRO BENEDICTIONE CANDELARUM IN FESTO PURIFICATIONIS.
QUIS BENEDICTIONEM FACIAT.
CANDELÆ QUOMODO DISTRIBUANTUR. — PROCESSIO QUOMODO FIAT.
CANDELÆ QUANDO ACCENDANTUR.

§ I.

Absente Episcopo, etiam in collegiatis paretur Altare, ut in præcedenti capite dictum est; candelæ vero benedicendæ collocentur in cornu Epistolæ super aliqua parva mensa : ibidem ponatur vas cum aqua benedicta et aspersorio, ac thuribulum cum navicula et incenso; et hora competenti, id est, dicta Tertia, Canonicus hebdomadarius, sive Dignitas, vel alius, ad quem de consuetudine Ecclesiæ celebrare spectat, paretur in Sacristia amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo, una cum duobus aliis Canonicis habitu diaconali et subdiaconali ejusdem coloris indutis, excepto manipulo, videlicet, cum planetis plicatis ante pectus; et considentibus omnibus aliis Canonicis habitu canonicali indutis, hinc inde in locis suis, una cum Beneficiatis seu Mansionariis et Clericis, accedet dictus Canonicus celebraturus cum Ministris, et transeundo, salutat hinc inde chorum; ac inde facta reverentia Altari cum genuflexione, si ibi aderit Sanctissimum Sacramentum, sin minus, cum profunda capitis inclinatione, ascendet ad Altare, et ibidem in cornu Epistolæ stans, assistentibus Diacono et Subdiacono, benedicet candelas, prout in missali, et finita ultima Oratione, Celebrans, ministrante Diacono, imponet thus in thuribulum; quo imposito, accipiet de manu ejusdem Diaconi aspersorium cum aqua benedicta, et candelas asperget; et mox accepto thuribulo, triplici ductu illas thurificabit. Quo facto, retrahat se ante medium Altaris, renes eidem vertens, et stabit medius inter Diaconum et Subdiaconum.

COMMENTARIUS.

I. Egimus capite superiori de ritibus in Festo Purificationis Deiparæ servandis, celebrante Episcopo, vel saltem sacræ functioni præsente, verum cum non semel accidat, Episcopum tunc esse absentem, merito præsens subjicitur caput, ubi agitur de eodem Festo celebrando in Cathedralibus, absente Episcopo, et in Collegiatis. Itaque, ut in hoc primo § edicitur, parandum quoque tunc est Altare, ut in præcedenti capite dictum est, candelæ vero benedicendæ, in cornu Epistolæ super aliqua parva mensa collocandæ pulchro aliquo linteo tectæ, posito etiam ibidem vase cum aqua benedicta, et aspersorio, ac thuribulo etiam cum navicula et incenso.

II. Hisce super ipsa parva mensa paratis,

« dicta Tertia, Canonicus hebdomadarius, sive « Dignitas, vel alius, ad quem de consuetudine « Ecclesiæ celebrare spectat, paratur in Sacri- « stia amictu, alba, cingulo et pluviali violaceo, « una cum duobus aliis Canonicis habitu diaco- « nali et subdiaconali ejusdem coloris indutis, « excepto manipulo, videlicet cum planetis pli- « catis ante pectus, » etc. Canonici enim semper, et quandocumque tenentur in Missis solemnibus et conventualibus, quæ a Dignitatibus et ab ipsis cantantur per gyrum, præcipue in diebus Festis ex obligatione capitulari, assistere sibimetipsis gradatim in ministerio Diaconi et Subdiaconi, nec possunt substituere alios simplices Sacerdotes non de gremio Capituli ad exercendum officium Diaconi et Subdiaconi in hujusmodi solemnium Missarum celebrationibus etiam assistente Episcopo, non obstante quacumque antiqua consuetudine, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die xv Decembris MDCXCI, apud Meratum in suis ad Gavantum Additionibus et in suo Indice Decretorum, ubi etiam aliud recenset ejusdem Congregationis Decretum xxi Martii MDCIX, quo edicitur benedictionem candelarum, cinerum et palmarum, et alias similes actiones, quas faceret Episcopus præsens, eo absente vel impedito, ad primam Dignitatem, non vero ad Canonicum hebdomadarium pertinere. Sed standum est consuetudini, uti expresse ait hic noster ℥ : « Canonicus « hebdomadarius, sive Dignitas, vel alius, ad « quem de consuetudine Ecclesiæ celebrare « spectat, paretur in Sacristia, » etc.

III. Paratus Celebrans cum Ministris, ut supra, procedit ad Altare, præcedente Thuriferario sine thuribulo, sed manibus junctis, habente a sinistris alium Acolythum ministraturum vas aquæ benedictæ, non ferentem tamen vas ipsum, quod, sicut et thuribulum, uti superius diximus, collocatum jam antea fuit super illa parva mensa in cornu Epistolæ; procedit autem hic etiam manibus junctis, sicut Thuriferarius, quos sequuntur deinde Ceroferarii cum candelis accensis, hos vero Cæremoniarius, ac denique Ministri sacri, Diaconus scilicet et Subdiaconus, hinc inde a lateribus Celebrantis, manu proximiori, altera infra pectus admota, fimbrias anteriores pluvialis ejus elevantes, unusquisque a parte sua, tecto capite procedentes, sicut et Celebrans, qui manus junctas tenebit,

IV. Considentibus autem omnibus aliis Canonicis habitu canonicali indutis hinc inde in locis suis una cum Beneficiatis seu Mansionariis et Clericis, « accedet dictus Canonicus celebra- « turus cum suis Ministris, et transeundo, » ut ait hic ℥ noster, « salutat hinc inde chorum, » nudo capite, « ac inde facta reverentia Altari « cum genuflexione, si ibi aderit Sanctissimum « Sacramentum, sin minus, cum profunda ca- « pitis inclinatione, » quia scilicet sunt Canonici, et non solent genuflectere, « ascendet ad Al- tare, » etc. Quoniam Celebrans accedens ad Altare transit per chorum, ideo primum cum suis Ministris salutat chorum, deinde vero Altare, ubi scilicet ad infimum illius gradum pervenit, uti ex nostro hoc ℥ addiscimus juxta novam editionem Cæremonialis a Benedicto XIII probatam, nam alias in antiquis Cæremonialibus aliter legebatur, nempe in hunc modum : « Ac- « cedet dictus Canonicus celebraturus cum Mi- « nistris, et facta reverentia Altari cum genu- « flexione, si ibi aderit Sanctissimum Sacra- « mentum, sin minus, cum profunda capitis in- « clinatione, et deinde salutatis hinc inde Ca- « nonicis, ascendet ad Altare. »

V. Ubi Celebrans cum suis Ministris ad Altare ascendit, solus ipse illud in medio osculatur; « et ibidem in cornu Epistolæ stans, assisten- « tibus Diacono et Subdiacono, benedicet can- « delas, prout in missali. » Ubi nota, verba illa, « assistentibus Diacono et Subdiacono, » desiderari in antiquis Cæremonialibus, majorisque explicationis gratia, adjuncta fuisse huic ℥ in novo hoc nostro Cæremoniali. Interim vero dum Celebrans cum suis Ministris ascendit ad Altare, Ceroferarii deponunt candelabra super abacum, ibique cum aliis duobus Acolythis hinc inde stant, Cæremoniarius autem depositis biretis Celebrantis ac Ministrorum in loco convenienti, accedit ad ipsum Celebrantem, ut initio Missæ ad cornu Epistolæ, et ibi detegit statim candelas, vel alias, pro more Ecclesiarum.

VI. Candelis detectis, Celebrans aliquantulum ad illas conversus, medius inter Diaconum ac Subdiaconum stantes, quasi illi pares in recta linea, sed parum post eum ex Gavanto, incipit in tono feriali *Dominus vobiscum*, non se vertens ad populum, neque extensas, sed junctas manus habens, quod semper facit ad Orationes extra Missam. Dum dicit *Oremus* vel profert nomen

Jesu, vertit se ad Crucem, semper junctis manibus, et se illi inclinans; et dum format signum Crucis super candelas, sinistrum ponit super Altare, et interim Diaconus fimbrias pluvialis sublevat a parte sua. Cum autem fit benedictio, Canonici et alii de choro stant nudo capite versus Altare, inclinantes se ad Jesu Nomen, et respondentes Celebranti cum opus fuerit.

VII. Circa finem ultimæ Orationis Thuriferarius opportune ponit carbones ardentes in thuribulo, alter vero Acolythus capit vas aquæ benedictæ cum aspersorio, et ambo simul firmant se in cornu Epistolæ ad mensam, in qua sunt candelæ prope Diaconum. Tum, « finita ultima « Oratione, Celebrans, » in eodem cornu Epistolæ stans, « ministrante Diacono, » naviculam scilicet, thuribulum tenente Thuriferario, « imponet « thus in thuribulum, » Subdiacono dextera manu attollente fimbriam pluvialis ejus dexteram; « quo « imposito, accipiet de manu ejusdem Diaconi « aspersorium cum aqua benedicta, et candelas « asperget, » ter, scilicet in medio, a dexteris et a sinistris, dicens tantum Antiphonam *Asperges me*, *Domine*, etc., sine cantu et sine Psalmo, ut in Rubricis missalis et in superiori capite notavimus; « et mox accepto thuribulo, » ab ipso scilicet Diacono, « triplici ductu illas thurifica« bit, » eo modo quo dictas candelas adspersit. Quo facto, duobus Acolythis recedentibus, Celebrans a cornu Epistolæ « retrahit se ante me« dium Altaris, renes eidem vertens, et stabit « medius inter Diaconum et Subdiaconum, » ut scilicet candelam ipse omnium primus accipiat, ac deinde aliis candelas ipsas distribuat, juxta ritum, de quo mox in sequenti §, in quem etiam alia quædam notabimus.

§ II.

Tunc primus Sacerdos de choro, sive Vicarius, sive Dignitas, vel Canonicus, accepta una ex candelis benedictis, illam cum debita reverentia deosculatam

dabit in manu Celebrantis, qui illam tradet alicui Capellano tenendam; et statim, ministrante Diacono, ipse Celebrans stans, incipiet distribuere candelas, primo

eidem digniori, deinde Diacono et Subdiacono paratis, si sint Canonici; mox aliis omnibus Canonicis per ordinem, habitu canonicali indutis, qui bini accedent ad Celebrantem, et inclinati, ab eo candelas accipient, quas acceptas deosculabuntur.

§ III.

Beneficiati vero seu Mansionarii et Clerici, et ceteri omnes, similiter bini accedent, et genuflexi candelas accipiant, illas, ac etiam manus Celebrantis, deosculantes.

§ IV.

Cum inchoatur distributio candelarum, Cantores incipient Antiphonam *Lumen ad revelationem Gentium*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Dum Celebrans retrahit se ante medium Altaris, Cæremoniarius cum debita reverentia Altari, accedit cum debitis inclinationibus ad primum Sacerdotem de choro, sive Vicarium, sive Dignitatem, sive Canonicum, pro more Ecclesiarum, ut eum ad Celebrantem ducat. Tum ille dignior de Choro, cum suo habitu chorali, et non cum stola, ex Gavanto et aliis, habens Cæremoniarium a sinistris, vel alium Ministrum præcedentem, accedit, facta prius choro debita inclinatione, ad Altare cum genuflexione, si ibi aderit Tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento, et facta Celebranti profunda reverentia, ascendit ad proximiorem gradum suppedaneo Altaris, ubi « accepta una ex candelis « benedictis, » pulchriori scilicet, et non accensa, ac sine osculis a Diacono stante a sinistris Celebrantis, « illam cum debita reverentia deo« sculatam dabit in manu Celebrantis, » sine tamen osculo manus, « qui illam tradet alicui « Capellano tenendam, » donec scilicet facta sit tota candelarum distributio ab ipso Celebrante.

II. Accepta candela, Celebrans « statim, mi« nistrante Diacono, stans incipiet distribuere « candelas, primo eidem digniori, » inclinato scilicet, et candelam accipienti cum osculo illius tantum, et non manus, quia est Canonicus : quo surgente, et facta debita reverentia Altari in plano super infimum gradum, et inclinatione Celebranti, redeunte ad locum suum, distribuit deinde Celebrans ipse « Diacono et Subdiacono « paratis, si sint Canonici, » qui scilicet bini ad Celebrantem accedunt cum debitis reverentiis Altari, et ipsi Celebranti, genuflexique, sicut ille dignior, ita tamen, ut Subdiaconus tunc sit a sinistris Diaconi, candelas de manu Celebrantis accipiunt, candelas cum earum osculo Celebranti interim ministrante Cæremoniario, vel aliquo alio Ministro, ut moris est. Tradet autem candelas Celebrans primum Diacono, tum vero Subdiacono, qui ipsas deosculantes, surgunt pariter, et cum debitis reverentiis redeunt ad loca sua, candelasque deponunt in manu alicujus Acolythi, qui eas custodiat, quousque absoluta sit distributio.

III. Tum Diaconus stans a sinistris Celebrantis, candelas a Ministro sine osculis accipit, easque sigillatim tradit Celebranti cum osculis earum tantum, quas ille distribuit « mox aliis om« nibus Canonicis per ordinem habitu canonicali « indutis, qui bini accedent ad Celebrantem, et in« clinati ab eo candelas accipient, quas acceptas « deosculabuntur, » solas scilicet candelas, non manum Sacerdotis, quia sunt Canonici, qui tamen cum debitis reverentiis Altari et Celebranti exhibitis, ad loca sua redeunt. Ceterum expresse ex nostro § III, illud cautum est, ut « Benefi« ciati seu Mansionarii et Clerici, et ceteri omnes, « similiter bini accedentes, genuflexi candelas « accipiant, illas ac etiam manus Celebrantis « deosculantes. » Tandem cum inchoatur distributio candelarum, ex præscripto nostri § IV atque

ex Rubricis missalis, Cantores in habitu chorali, vel cum pluvialibus violaceis secundum morem locorum, incipient Antiphonam *Lumen ad revelationem Gentium*, etc., quam chorus prosequitur, eamque post singulos Versus Cantici *Nunc dimittis*, etc., integre repetit, quos Versus Cantores ipsi decantant soli, et possunt repeti cum Antiphona prædicta usque ad finem distributionis secundum concursum populi. Versus tamen *Gloria Patri*, etc., debet dici tantum semel, scilicet in fine totius distributionis. Unde post finem ultimi Versus repetitur *Nunc dimittis*, etc., et sic vicissim donec completa sit distributio.

IV. Notat hæc post alios in suo Manuali Bauldryus, parte IV, cap. III, articulo II, ubi etiam num. XXIII ait, dum Clerici procedunt ad recipiendas candelas, debere semper remanere aliquos in choro, qui cantent Versus et Antiphonam, iisque procedentibus, alios substitui; ideoque si pauci sint Clerici, posse unum post alium sigillatim ad candelam accipiendam procedere, idque fieri etiam debere in distributione cinerum, ut semper remaneant aliqui cantantes. Porro, ut idem auctor advertit, facta distributione Clericis, candelæ distribuuntur Magistratibus et Nobilibus pari disciplina etiam ad Altare et cum osculis. Quod autem ordinem spectat recipiendi candelas inter Clerum et Magistratus, servari debet consuetudo locorum laudabilis; præstaret tamen, ut Clerus, uti par est, semper Laicis præferretur. Quantum ad feminas, profecto non convenit, ut candelas ad Altare accipiant, sed alio loco, « seorsum, » ex traditis supra cap. XVI, § X, multoque minus, ut dum candelas accipiant, « manum Celebrantis osculentur, » uti idem Bauldryus monet loco citato num. XXIV.

V. Minime demum omittendum est illud, quod docet Castaldus in sua Praxi lib. III, sectione III, cap. IV, num. VI, quod si adsint Prælati accedentes ad recipiendam candelam, omnibus aliis præferuntur, et nec genuflectunt, nec Celebrantis manum osculantur; quod si ad Altare non accedant, poterit per aliquem Sacerdotem eis tradi candela cum debitis inclinationibus et osculis. Porro candelas benedictas in die Purificationis B. Virginis ad ædes sæcularium Parochos transmittere non debere, sed juxta laudabilem et observatam ab Ecclesia universali consuetudinem in Ecclesia populum eas recipere teneri censuit Sacra Episcoporum et Regularium Congregatio in Folignen. anno MDLXXI, apud Barbosam in tractatu *De officio et potestate Parochi*, cap. XII, num. V.

VI. Ante hoc Decretum abusum ipsum deserendi candelas et palmas benedictas ad ædes laicorum correxit in suo Concilio Provinciali III Mediolanensi S. Carolus, ubi ita statuit : « Utque « præterea introducto ei usui occurratur, quo « multis locis in hac Provincia fit, ut illæ, vel « candelæ, vel palmæ olivæ quæ sacro eo ritu « benedictæ non in Ecclesia a quibusdam su- « mantur, sed ad eos domum deferantur, et quod « gravius est, a laicis quibusdam quasi tributum « quoddam sibi a Parochis vel ab aliis quibusvis « debitum illæ exigantur; decernimus, ut, salvo « si quod Patronus aliquis Beneficii habet illas « exigendi jure, iis solum qui in Ecclesia inter- « erunt, et illis item tantum tradi liceat, qui « iis ipsis diebus ad illam Ecclesiam convenire « solent, sed non potuerunt, vel quia ægroti, « vel alia legitima causa impediti. » Ita Sanctissimus Præsul in suo Provinciali Concilio; sciendum tamen Sacram Rituum Congregationem in Satrianen. die XIII Maii MDCCXIX proposito inter alia hoc dubio, « An prohibitio facta Clero « et Ecclesiasticis a Reverendissimo Episcopo « circa distributionem candelæ benedictæ in « die Purificationis faciendæ per domos sæ- « cularium sustineatur? » respondisse, « Negative, » teste Ursaya, tomo IV, parte II, disceptatione IV.

§ V.

Circa finem distributionis, Magister cæremoniarum curet, ut accendantur candelæ pro Processione, quæ fiat per Ecclesiam, ut in præcedenti capite dictum fuit : et interim, dum fit Processio, removeatur paramentum violaceum ab Altari, et remaneat album, nisi hujusmodi Festum venerit in Dominica Septuagesimæ vel Sexagesimæ, quo casu fiat ut dictum est in capite præcedenti.

§ VI.

Finita Processione, Canonici chorum ingressi, extinguent candelas, et Celebrans, qui stat medius inter Diaconum et Subdiaconum, ante infimum gradum Altaris, facta debita reverentia Altari et choro, retrahit se ad cornu Epistolæ, ubi deposito pluviali, capiet planetam albam seu violaceam, juxta regulam superius traditam; similiter et Ministri dalmaticam et tunicellam ejusmodi coloris, et inchoabitur Missa, quæ juxta solitum perficietur, in qua hoc solum erit speciale, quod Canonici et ceteri de choro, dum cantatur Evangelium, accendunt candelas, et illas accensas tenent usque ad finem Evangelii, et iterum ad elevationem usque post Communionem.

COMMENTARIUS.

I. Restat ut de Processione et Missa hujus Festi dicamus juxta ritus scilicet in Ecclesiis cathedralibus, absente Episcopo, et in Collegiatis, servandos : « Circa finem distributionis, » nempe candelarum, « Magister cæremoniarum « curet, » inquit noster § v, « ut accendantur can« delæ pro Processione, » n si accensæ distributæ fuerint secundum morem alicujus Ecclesiæ, cujus meminit Martenius lib. II *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XIV, « quæ fiat per « Ecclesiam, » vel etiam extra, secundum locorum consuetudinem, de qua supra cap. XVI, § XV, « et interim dum fit Processio, removeatur para« mentum violaceum ab Altari, et remaneat al« bum, » etc., uti in citato capite dictum fuit.

II. Ex generalibus tum missalis, tum Cæremonialis Rubricis ordinanda est quidem Processio per cæremoniarum Magistrum, nisi scilicet juxta consuetudinem alicujus Ecclesiæ ad alium hoc munus spectet, uti auctores docent, inter quos Bauldryus in suo Manuali parte IV, cap. III, articulo III, num. I, ubi etiam hunc modum enarrat ordinandæ ipsius Processionis, nempe : Subdiaconus accipit Crucem processionalem, et eam deferens medius inter duos Ceroferarios cum candelabris accensis, Thuriferario præcedente cum thuribulo fumigante, procedit ante medium Altaris ad introitum Presbyterii per planum, depositis prius ab eisdem candelis propriis in aliquo loco congruo, ibique ipse Subdiaconus sistit se versus Altare, Thuriferarius vero post eum, ut postea primus omnium procedat. Interim vero Diaconus accipit candelam Celebrantis de manu Ilius, qui eam tenebat, et cum ejusdem candelæ osculo ipsum Celebranti porrigit, acceptaque mox sua, et facta inclinatione Altari, vel genuflexione, si ibi aderit Tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento, vel etiam si ipse non sit Canonicus, stans versus populum a tergo Celebrantis, alta voce cantat *Procedamus in pace*. Cui responso a choro *In Nomine Christi, Amen*, tunc et non prius Celebrans vertit se ad populum, et descendit in planum, facta reverentia Altari, ubi accipit a Diacono biretum, qui etiam suum accipit de manu Cæremoniarii.

III. Deinde immediate duo Cantores incipiunt Antiphonam *Adorna thalamum tuum*, ut in Missali et Rituali Romano, et incedit Processio, præcedente Thuriferario, uti dictum est, cum fumigante thuribulo, tum Subdiacono ferente Crucem cum Imagine Crucifixi versa ad ipsum Thuriferarium, et medio inter Ceroferarios, tum Cæremoniario, quos sequitur deinde Clerus, juniores primo bini, tum seniores; ultimus vero omnium procedit Celebrans tecto capite, habens Diaconum a sinistris non attollentem fimbriam pluvialis ipsius Celebrantis, omnesque candelas gestant accensas manu dextera, sinistra pectori admota, exceptis tamen non modo Ceroferariis et aliis Ministris occupatis, qui candelas non gestant, verum etiam Cantoribus, qui candelas tamen sinistra deferunt, dextera Processionale seu Rituale habentes.

IV. Ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Patavina XXX Augusti MDCII, et VIII Maii MDCXVII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDLIX, numero IX,

et novissime apud Meratum iu Additionibus ad Gavantum, Magister cæremoniarum in Processionibus incedit post Celebrantem et ejus Assistentes, et ubique discurrit, quando opus est pro ordinanda Processione. Rursus ex alio ejusdem Sacræ Congregationis decreto die I Martii MDCLXXXI, apud ipsum Meratum loco citato, in Processionibus candelarum, palmarum et similium quæ fiunt per Ecclesiam sine Sanctissimo Sacramento, non est pulsanda campanula ad elevationem Hostiæ vel Calicis in Missa privata; quod si pulsetur, et advertatur elevatio, tunc genuflectendum est utroque genu a transeuntibus ante Altare, ubi Missa celebratur, et deposito Sanctissimo Sacramento, progrediendum est.

V. Finita Processione, de qua plura videri possunt in Missali et in Rituali Romano, et apud Castaldum, Quartum, Meratum et Bauldryum, ac alios, qui varias quæstiones circa praxim explicant, « Canonici chorum ingressi, » ut inquit noster § VI, « extinguent candelas, et « Celebrans, qui stat medius inter Diaconum et « Subdiaconum ante infimum gradum Altaris, « facta debita reverentia Altari et choro, retra« hit se ad cornu Epistolæ, ubi deposito plu« viali, capiet planetam albam seu violaceam « juxta regulam, » etc. Verba illa, « qui stat me« dius, » etc., usque ad « cornu Epistolæ præ« senti, ubi, » etc., fuerunt primum huic § adjuncta in novo Cæremoniali, non enim extant in Cæremonialibus antiquis. Porro multa quæ hic dici possent, superius jam explicuimus sicut etiam illud, quod ait hic tandem noster §, nempe, in Missa hujus Festi, quæ scilicet de Purificatione Deiparæ celebratur, hoc solum esse speciale « quod Canonici et ceteri de choro, « dum cantatur Evangelium, accendunt cande« las, et illas accensas tenent usque ad finem « Evangelii, et iterum ad elevationem usque « post communionem. » Sed et de hoc ritu etiam supra non uno in loco, ubi etiam diximus, tenendam etiam candelam a Celebrante accensam, donec decantatum Evangelium fuerit.

VI. Unum restat, quod præteriri nefas est, quod nempe statuit S. Carolus in suo Provinciali Concilio V Mediolanensi, nempe debere Parochum, Concionatoremve alium, Festo die Purificationis Virginis, in quo candelæ benedicuntur ac dispensantur, exponere ad populum mysteria ejus ritus, ac varias etiam utilitates, quæ ex ipsarum candelarum benedictione proficiscuntur: « Die sacro, » ait, « Purificationis « Beatissimæ Mariæ Virginis, usus, ritusque be« nedictionis candelarum, cereorumve, cum « plenus mysteriorum est, tum salutarium uti« litatum, quas non solum ex Orationibus, qui« bus Ecclesia in ea benedictione utitur, sed « ex omni rituali libro probato, Parochus, Con« cionatorve eo ipso die fidelibus studiose expo« nat, quo religiosius illas, et gestent, et ha« beant. » Notatu et hic digna sunt, quæ mox subjicit: « Nam cum illius benedictionis pre« catio ad alia multa referatur, tum ad hæc in « primis. Ut candelæ valeant ad sanitatem ani« mæ, et corporis terra marique. Ut de locis, « ubi accendentur, dæmon et quidquid dæmonis « ars molitur machinaturve depellatur. Ut men« tes et corda fidelium, igne et splendore sancti « Spiritus accendantur, illustrenturque, ac de« pulsis vitiorum tenebris, videant quæ sint Deo « grata et saluti utilia. »

VII. Hæc sane sibi omnia, ut recte concludit sanctissimus Præsul in laudato suo Concilio V, a Christo Domino, qui est Deus verus et splendor lucis æternæ, sibi concedi precantur intercessione et sanctissimis meritis Beatæ Mariæ Virginis quicumque Fideles in illius honorem candelas, quibus benedictionis preces eo die adhibitæ sunt, devote gestant. Ita ille, qui in Conciliis suis et in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis sæpissime inculcat, exponendas populo varias Cæremonias ecclesiasticas, quæ annuatim in Festis occurrunt. Quod tamen negligitur non sine Fidelium detrimento, quia scilicet, uti iterum atque iterum dicimus, dicemusque sexcenties, multi e Parochis huic uni student, ut nimirum pro funeribus litigent, juribusque ut aiunt parochialibus, sed revera ad extorquendum vel ab ipsis viduis, orphanisque impuberibus, ob conjugum parentumque obitum mendicaturis quidquid vel minimum possunt. Est hoc sane gravissimum scandalum; adeo ut non pauci Fideles quem colere ut parentem ac pastorem animarum suarum deberent, summo potius odio habeant. Utinam Pastores hujusmodi quærentes quæ sua sunt, exemplo sanctissimorum Præsulum, et ad sacrorum sonitum canonum, qui tantam avaritiam damnant, aliquando expergiscantur, populoque Christiano non sint molesti exactionibus importunis.

CAP. XVIII.

PRÆPARANDA PRO BENEDICTIONE CINERUM IN FERIA QUARTA INITIO QUADRAGESIMÆ, EPISCOPO CELEBRANTE VEL NON CELEBRANTE, SED PRÆSENTE.
QUID OBSERVANDUM, SI PUBLICE PŒNITENTES EXPELLENDI SINT.
DIACONUS ET SUBDIACONUS UTUNTUR PLANETIS PLICATIS ANTE PECTUS.
ORDO PROCEDENDI AD ECCLESIAM,
ET BENEDICENDI CINERES, CANTANDI ORATIONES, ET IMPONENDI SINGULIS EOSDEM CINERES.
ORATORES REGUM ET PRINCIPUM POST CANONICOS PARATOS CINERES ACCIPIANT.
MAGISTRATUS ET LAICI POST OMNES DE CLERO.
IMPOSITIONE CINERUM EXPLETA, EPISCOPUS LAVAT MANUS, ET ORATIONEM CANTAT.
MISSÆ HUJUS DIEI QUOMODO EPISCOPUS ASSISTAT; QUOTIES, UBI ET QUANDO GENUFLECTAT.
QUÆ OBSERVANDA, SI EPISCOPUS VELIT SOLEMNITER CELEBRARE.

§ I.

Quarta Feria ante primam Dominicam Quadragesimæ, quæ a cinerum aspersione, Cinerum appellatur, quia Officium et Missa est de Feria, Altare et tribuna, et omnia simplicius parantur, quam in Festis solemnioribus; et si Episcopus non sit Missam celebraturus, nulla paratur mensa, sive abacus a cornu Epistolæ, ut alias, sed tantum parva mensula a latere Evangelii, ubi ponuntur vasa pro abluendis manibus, cum mica panis, mappa pro abstersione manuum, et altera ponenda super genibus Episcopi in distributione cinerum; vas autem aquæ benedictæ cum aspersorio, et thuribulum cum navicula, poterunt poni super angulo Altaris, et super eodem Altari in medio ponitur parvum vas argenteum cum cineribus mundis ex ramis olivarum benedictis anni præteriti combustis : item paramenta pro Episcopo suo ordine coloris violacei, prout in die Purificationis Beatæ Mariæ Virginis, ita ut dictum vas non cooperiant, nec impediant.

COMMENTARIUS.

I. Feria quarta in capite Jejunii a Cineribus Pœnitentium de Ecclesia ejiciendorum capitibus imponendis, *Cinerum* vulgo appellata est. Jam non multa de eo ritu loquar, quod ipsum fuse jam enarravi tomo III Commentariorum in tertiam partem Romani Pontificalis, ad titulum II, qui est, *De expulsione publice Pœnitentium de Ecclesia in Feria quarta Cinerum.* Ut ergo ad § hunc nostrum deveniam, desumptus est ille partim ex Cæremoniali Capellæ pontificiæ, auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. XXI, et partim ex illo quod pro insigni Ecclesia Bononiensi concinnavit Crassus, lib. II, cap. XLIII : « Nec abacus, » inquit, « sive mensa aliqua præparetur, nec Altare festiviter, sed ferialiter « componatur, super quo tamen cera erit « alba, » id est, candelæ seu cerei super candelabris, sex scilicet, aut quatuor de more, sine floribus aut aliis quæ solemnitatem sapiant; « et « in medio ejus ponetur unum bacile argen-

« teum plenum cineribus factis ex ramis oliva-« rum anni præteriti combustis. »

II. Consona sunt et huic nostro § quæ mox idem auctor subjicit, dicens : « In cornu Evan-« gelii ponentur duo bacilia cum mica panis, et « mantilibus duobus, pro lotione manuum Car-« dinalis, » Episcopi scilicet Bononiensis ; « præ-« parabitur quoque aspersorium aquæ, et thu-« ribulum cum suis requisitis, et liber Benedi-« ctionum. » Tum vero statim : « Item paramenta « eadem pro Cardinali, quæ supra in die Purifi-« cationis, et pro Canonicis, et Ministris Cardi-« nalis omnino, ut in prædicta die Purificationis, « nisi quod unus Mansionarius Ecclesiæ tenens « bacile cum cineribus apud Cardinalem tuni-« cella paratus erit, et demum reliqua omnia « parabuntur, quæ supra dicta sunt, exceptis « his, quæ ad Processionem pertinent, quo-« niam nulla hodie fit Processio. » Quod ait, nullam fieri Processionem Feria quarta Cinerum, spectat quidem ritum recentiorem, nam alias vel olim Romæ celebris erat Processio, quæ in ipsa Feria fiebat, in qua etiam Romanus Pontifex discalceatus una cum aliis ad S. Sabinam pergebat, ut testantur antiqui Romani Ordines.

III. Quoniam autem ejus ritus mentio incidit, lubet hoc loco illum describere ex antiquo Ordine Romano XI, auctore Benedicto, numero XXXIV. « Quarta feria initio Quadragesimæ, » ait, « Statio ad S. Sabinam, et collecta ad S. Ana-« stasiam, quo Dominus Papa cum tota Curia « venit ibique indutus ipse, et omnes alii Ordines « ascendunt ad Altare. Ibi Dominus Pontifex dat « cinerem, et Primicerius cum Schola cantat « Antiphonam *Exaudi nos, Domine*. Facta Col-« lecta, Pontifex discalceatus, et omnes alii cum « Processione pergunt ad S. Sabinam. Primice-« rius cum Schola retro cantando *Immutemur* « *habitu*. Cum venerit ad Ecclesiam, Subdiaco-« nus regionarius, deposita Cruce, cum Litania « vadit ad Altare, respondentibus Schola et « Acolythis, ubi Dominus Pontifex cantat Mis-« sam sine *Kyrie*, propter Litaniam ; » id est, propterea quod dictum sit *Kyrie eleison* in præmissa Litania, juxta ritum in eodem Ordine præscriptum numero XXXV, sequenti hisce verbis : « Quando efficitur Collecta, ad Missam non can-« tatur *Kyrie*, quia Regionarius dixit in Lita-« nia. »

IV. Fuse eumdem ritum enarrat non modo Romanus Ordo XV, auctore Amelio, cap. XXXVII, sed et Ordo XIV, Jacobo Gaetano auctore, ubi etiam edicitur, fieri cineres « de palmis præteriti « anni, et benedici a juniori Presbytero Cardi-« nali cum Ministris paratis in albis tantum, » antequam scilicet Papa veniret ad Ecclesiam S. Anastasiæ, ubi cineres ipsi benedicebantur; iis enim benedictis, et dicta Tertia in Palatio, pergebat ad dictam Ecclesiam S. Anastasiæ, « comitante « eum tota Curia, » et dicebat ibi Sextam ; tum accepto primum ipse, ac deinde aliis sacro cinere imposito, discalceatus, ac « nigra casula » indutus pergebat « procesionaliter usque ad « S. Mariam Scholæ Græcorum, et usque ad « S. Sabinam, » ubi « ablutis in Sacristia pedibus, « et recalceatus » dicebat Nonam, et deinde Missam. Processionis Feria quarta cinerum in aliis Ecclesiis fieri solitæ meminit in suo Rational Durandus, libro VI, cap. XXVIII, num. XVIII : « In die ipsa fit Processio, qualem per totum « annum fieri non contingit. Pœnitentes nam-« que tunc ab Ecclesia cum Processione ejiciun-« tur, » etc.

V. Quod cineres spectat, antiquus est plane ritus, ut ex ramis olivarum benedictis anni præteriti combustis conficiantur, uti constat ex recitato superius loco Romani Ordinis XIV. Ratio fortassis illa est, quam docet Gavantus in Rubricas Missalis, parte IV, tit. VI, num. II, ut scilicet sicut cineres ad humiliationem distribuuntur, ita et per humilitatem spem habeamus futuræ gloriæ, quam designavit Processio palmarum. Ex libro Consuetudinum S. Benigni Divionensis quibus etiam Floriacenses Consuetudines consentiunt, fiebant cineres ipsi « ex industria de « cremiis sarmentorum » studiose mundatis et cribratis, et qui reliqui erant « ab Infirmario « conservabantur, ut morientibus Fratribus « cum cilicio substernerentur. » Debent autem esse aridi, non madefacti in modum luti, ut declaravit sacra Rituum Congregatio in Egitanien. XXIII Maii MDCIII, apud ipsum Gavantum, loco citato, Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CXLVIII, num. I, et Meratum in Additionibus ad laudatum Gavantum.

VI. Quanquam autem ex antiquo Ordinario Casinensi cautum sit, ut « ponatur super capita « omnium cinis aqua sanctificata, dicendo *Me-* « *mento*, » etc., exponendum hoc esse ait Mar-

tene libro III, *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. IX, num. VIII, ex manuscriptis Lyrensis Monasterii Consuetudinibus, ex quarum præscripto, tenente Subdiacono vas cum cineribus, quos Abbas « cum stola et baculo » capitibus imponebat, Diaconus, quia sinistris ipsius Abbatis erat, aspergebat « accedentes ad cineres aqua « benedicta. » Ponendum vas, et quidem argenteum cum cineribus in medio Altaris, jam supra ex Crasso audivimus, ad eumque ritum forte allusit Patricius ubi in Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XXXI, scripsit : « Prima die Qua- « dragesimæ, quæ Cinerum appellatur, in mane « Sacrista paret super Altare vas cum cine- « ribus mundis factis ex ramis olivarum anno « præterito benedictis. » In quibusdam Ecclesiis, ut ait post Martenium Grancolas in Breviarium Romanum cap. XLIII, ponebantur cineres in patina terrea, ut melius ostenderetur, quod homo, qui recipiebat cineres, de terra est, et in terram revertetur. Parandum esse vas argenteum super aliquam pelviculam, quæ pariter sit argentea, vel saltem crystallina docet inter alios Castaldus in sua Praxi lib. III, sectione IV, cap. II, numero IV.

VII. Cæremonia cineres imponendi Fidelium capitibus initio Quadragesimæ, suam ducit originem ab antiquo ritu addicendi peccatores pœnitentiæ. Tum enim vetusti Patres, tum Synodi cinerem constanter cum pœnitentia conjungunt : « In asperitudine saxi et horrore cineris, » inquit Tertullianus in libro *De pœnitentia*, qui etiam in libro *De pudicitia*, pœnitentem coloribus hisce adumbrat : « Conciliciatum, concine- « ratum, cum dedecore et horrore compositum « prosternis in medium, » etc. S. Ambrosius ad Virginem lapsam cap. VIII, lapsæ Virgini pœnitentiam indicens, lugubre vestimentum præscribit, cilicium et cinerem : « Lugubris tibi ac- « cipienda est vestis, » Et mox : « Tuum corpus « incuria maceretur, cinere adspersum, et oper- « tum cilicio perhorrescat. » Hinc S. Optatus Milevitanus Donatistis exprobrat, quod sacras Virgines pœnitentiæ addixerint cineribus suis : « Jam consecratas Deo adspersistis immundis ci- « neribus crines. » Denique S. Isidorus Episcopus Hispalensis, lib. II *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XVI, Cæremoniæ ipsius sensum exponens, ait, adhiberi cinerem initio pœnitentiæ, ut intelligamus pulverem ac cinerem ob crimina nos esse, et merito divinam justitiam in eos, qui sceleribus obnoxii sunt, sententiam mortis tulisse, quæ vitæ hujus spatio tantisper profertur : « Cineres adsperguntur, ut sint « memores, quia cinis et pulvis sunt. » Et paulo post : « Per favillam cineris perpendamus « mortis sententiam, ad quam peccando pervenimus. »

VIII. Unam ex antiquis et usitatis publicæ pœnitentiæ ritibus fuisse cinerum cæremoniam, ex celeberrimo Reginonis testimonio notat inter alios Thomassinus lib. II *De dierum Festorum celebratione*, cap. XIII, num. XIII, additque mox num. XIV, non levem esse conjecturam, Fideles vel olim sponte quosque sua cum publicis Pœnitentibus conjungi voluisse, ut aut consolando, aut precibus, aut exemplo eos juvarent, et ipsi interea pœnitentia expiarentur. Quidquid sit, antiquus est certe ritus, ut Fideles omnes initio Quadragesimæ sacrum cinerem super caput accipiant in signum pœnitentiæ et humiliationis, ac præsertim ut mortis recordarentur, uti ex illa verborum formula constat, qua utitur Ecclesia in imponendo cinere : *Memento, homo, quia pulvis es*, etc. Porro Synodus V Provincialis Mediolanensis mandat, ut Dominico die antequam peragantur cæremoniæ cineris sacri, Episcopi eorumque administri populum doceant de mysteriis hujus ritus, qui demissi et pœnitentis animi est argumentum. Sed hoc sicut et alia complura S. Caroli monita a Parochis passim negliguntur.

§ II.

In Ecclesiis, ubi viget consuetudo expellendi solemniter Pœnitentes, servetur forma in Pontificali Romano posita, præsertim in casibus gravioribus.

§ III.

Hora competenti Canonicus celebraturus Missam cum Diacono et Subdiacono capiunt paramenta violacea. Diaconus et Subdiaconus utuntur planetis ante pectus plicatis, et expectantes adventum Episcopi, sedent in aliquo scamno pro ipsis parato ac viridi panno cooperto a latere Epistolæ; cui advenienti assurgunt, et faciunt reverentiam : Canonicus celebrans videlicet, caput profunde inclinando, Ministri vero genuflectentes, si non sint Canonici.

§ IV.

Episcopus associatus more solito ad Ecclesiam, factisque consuetis Orationibus, stans apud sedem suam, accipit paramenta eodem ordine, quo in die Purificationis Beatæ Mariæ Virginis dictum est; et pariter omnes Canonici capiunt sua, prout ibi dictum fuit.

§ V.

Quibus paratis, Subdiaconus, qui est cantaturus Epistolam in Missa, sive alius ex Beneficiatis Ecclesiæ, paratur planeta violacea ante pectus plicata, accedit ad Altare cum debitis reverentiis, et capit vas illud cum cineribus, ambabus manibus, quod elevatum portat ante Episcopum, ubi genuflexus, illud retinet usque in finem distributionis, ad dexteram Episcopi.

§ VI.

Tum Episcopus, accedente Capellano cum libro, et altero cum candela, assistentibus Diaconis hinc inde, legit sedens Antiphonam *Exaudi nos, Domine*, etc., qua cum Psalmo repetita, deposita mitra, surgit, et manibus junctis, dicit, *Dominus vobiscum*, et *Oremus*, ac Orationes benedictionis Cinerum, quæ sunt quatuor, prout in missali.

COMMENTARIUS.

I. Antequam explicationem aggrediamur horum paragraphorum, monendus est lector, in antiquis Cæremonialibus ante hoc nostrum a Benedicto XIII emendatum editis, ita legi initium § II, « In Ecclesiis, ubi viget consuetudo « reconciliandi, » etc., quod tamen merito correctum est; non enim Pœnitentes initio Quadragesimæ, sed Feria V Cœnæ Domini reconciliantur, et quidem juxta veterem Ecclesiæ disciplinam, quam nos fuse explicuimus tomo III Romani Pontificalis, postquam scilicet enarravimus ritum, quo secundum eamdem disciplinam Ecclesiæ Pœnitentes ipsi olim Quadragesimæ initio ejiciebantur.

II. Hoc notato, quo facilius intelligantur, quæ in quatuor sequentibus III, IV, V et VI paragraphis Cæremoniale nostrum præscribit, describendum hoc loco est, quod in suo Cæremoniali tradit Patricius libro II, sectione I, cap. XXXI, ubi enarrat ritum, qui in die Cinerum in pontificia Capella servari solet : « Hora competenti, » inquit, « prævenit ad Ecclesiam

« Cardinalis celebraturus, et in faldistorio in « loco consueto sibi pagrato omnia paramenta « pontificalia accipiat, demptis chirothecis et « annulo pontificali. Pontifex autem indutus « amictu, alba, cingulo, stola violacea, pluviali « rubeo, et mitra simplici, venit ad Capellam, et « more solito facit orationem ante Altare in fal- « distorio, ascendit ad solium, sedet, et fit ei « a Cardinalibus more consueto. Et postquam « duo Diaconi Cardinales ultimi reverentiam « fecerunt, assistunt Papæ, et duo Diaconi as- « sistentes vadunt ante sedem Diaconorum Car- « dinalium, ubi capiunt para menta sua. Idem « faciunt Cardinales omnes in locis suis stantes. « Duo primi Diaconi, ubi acceperunt paramenta « sua, revertuntur ad assistendum Papæ, et alii « duo vadunt ad loca sua, et etiam capiunt pa- « ramenta. Interim etiam omnes Prælati et Of- « ficiales sua paramenta et cottas accipiunt ex- « tra cancellum Capellæ, et unus Subdiaconus « in convenienti loco, induitur amictu, alba, « cingulo et tunicella violacea. Omnibus Cardi- « nalibus paratis, Cantores incipiunt Antipho- « nam *Exaudi nos, Domine*, etc. Tunc accedit « ante Pontificem Subdiaconus Apostolicus, ut « supra dictum est, paratus portans lancem ci- « neribus plenam detectam, quam de Altari « Sacrista sive Cæremoniarius ibi dedit, et ad « dexteram Pontificis genuflectit, ibique dictam « lancem cum cineribus tenens, quousque Papa « omnibus cineres imponat. Tunc accedunt duo « Episcopi assistentes cum libro et candela, et « Papa benedicens cineres, sedens cum mitra, « dicit Antiphonam *Exaudi nos, Domine;* qua « repetita, deposita mitra, surgit dicens, *Domi- « nus vobiscum*, Resp. *Oremus. Omnipotens « sempiterne Deus*, cum tribus orationibus se- « quentibus, prout in libro. »

III. Prolixum hunc locum Cæremonialis pontificiæ Capellæ cum Rubricis paragraphorum conferenti, profecto patebit, plures ritus, qui ad sacros cineres imponendos spectant, imo et verba ipsa non pauca, ex ipso Cæremoniali Capellæ pontificiæ fuisse in nostro Episcoporum Cæremoniali descripta. Itaque ex præscripto nostri § III, « hora competenti, » statuta tamen arbitrio Episcopi, juxta Decreta Sacræ Rituum Congregationis alias allata, « Canonicus celebra- « turus Missam cum Diacono et Subdiacono « capiunt paramenta violacea, » Diaconus scilicet et Subdiaconus planetis ante pectus plicatis utuntur, juxta antiquum ritum superius abunde a nobis jam explicatum; qui etiam una cum Celebrante « expectantes adventum Episcopi se- « dent in aliquo scamno pro ipsis parato, ac « viridi panno cooperto a latere Epistolæ. Cui « advenienti assurgunt, et faciunt reveren- « tiam, » detectis capitibus, et cum profunda inclinatione, si scilicet tam Celebrans quam Ministri sint Canonici, nam ceteroqui solus Canonicus celebrans inclinabit caput, Ministri vero genuflectent, uti expresse habetur in ipso nostro § III.

IV. Episcopum hac die associatum more solito pergere ad Ecclesiam, edicit noster § IV, ex cujus etiam præscripto, « factis consuetis « Orationibus, » ad Altare scilicet primum Sanctissimi Sacramenti, et deinde ad Altare majus, « stans apud sedem suam, accipit paramenta « eodem ordine, quo in die Purificationis Beatæ « Mariæ Virginis dictum est, » nempe, amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam pluviale coloris scilicet violacei, uti videre est supra cap. XVI, § IV, « et pariter omnes Canonici « capiunt sua, prout ibi dictum fuit, » scilicet § VI, ubi edicitur, Canonicos ipsos in locis suis stantes, seu in Sacristia, si prope est, accipere debere sacra paramenta eis convenientia, juxta ritum jam alio loco præfinitum: « eo excepto, « quod Diaconi aut Subdiaconi, non quidem « dalmaticis et tunicellis, sed planetis ante pe- « ctus plicatis in hujusmodi officio utuntur, cum « sit feriale; » et si commode paramenta haberi nequeant pro omnibus Canonicis, quatuor aut sex digniores saltem induere pluvialia debent, uti in laudato § VI, cap. XVI, habetur expressum.

V. Omnibus paratis, Episcopo scilicet et Canonicis, ex præscripto nostri § V, « Subdiaconus, « qui est cantaturus Epistolam in Missa, sive « alius ex Beneficiatis Ecclesiæ, paratus planeta « ante pectus plicata, » non tunicella, ut ait etiam Crassus, lib. II, cap. XLIII, « accedit ad Altare « cum debitis reverentiis, » cum inclinatione scilicet capitis, si est canonicus, alias cum genuflexione, « et capit vas illud cum cineribus, « ambabus manibus, quod elevatum portat ante « Episcopum, » scilicet in solio suo sedentem, « ubi genuflexus, » si nempe non est Canonicus, « illud retinet usque in finem distributionis, ad

« dexteram Episcopi. Tum Episcopus, » ut subdit noster § vi, « accedente Capellano cum li- « bro, et altero cum candela, assistentibus Dia- « conis hinc inde, legit sedens Antiphonam *Ex- « audi nos, Domine,* » etc. Idem quod hic noster § docet etiam in suo Cæremoniali Patricius de ritu loquens pontificiæ Capellæ; tametsi Crassus loco citato longe aliter ritum ipsum describat : « Pa- « ratus, » inquit, nempe Episcopus, « cum om- « nibus aliis... ac habens ante se bacile cum « cineribus super Altari positum, stansque sine « mitra, sed cum bireto, non quidem cantat, « sed intelligibiliter legit Antiphonam, » etc. Verum tum ex Cæremoniali Patricii, tum ex nostro § vi, Episcopus non stans ad Altare sine mitra, sed in solio suo sedens cum mi- tra legit ipsam Antiphonam *Exaudi nos, Domine,* etc.

VI. Desumpta est hæc Antiphona ex Psalmo LXVIII, ejusque meminere, sicut et Orationum, quibus cineres initio Quadrasegimæ benedicun- tur, missales et pontificales antiqui codices, ta- metsi juxta veteres Monachorum præsertim ri- tus, non omnes simul quatuor Orationes, sicut hodie in missali Romano habentur, sed unica tantum ad benedicendos cineres Oratio dicere- tur; nempe apud Cluniacenses, Carthusienses et Casalinos Oratio illa : *Deus qui non mor- tem,* etc. Apud Corbeienses hæc : *Omnipotens sempiterne, qui primo homini,* etc. Apud Pari- sienses S. Germani ista : *Omnipotens sempiterne Deus, qui misereris,* etc., quam una cum illa Oratione, *Deus qui non mortem,* etc., et alia, quæ incipit, *Omnipotens sempiterne Deus, parce metuentibus,* etc., continet S. Petri supra Divam Collectaneum, uti observat Martene lib. III, *De antiquis Monachorum ritibus,* cap. IX, num. VII, ubi etiam notat, hujusmodi benedictioni præ- missas fuisse multas alias preces, quas longum esset recensere hoc loco.

§ VII.

Quibus finitis, et jam ante eum stantibus, Presbytero assistente parato, et Acolythis cum thuribulo, navicula et aspersorio cum aqua benedicta, imponit incensum in thuribulum, more solito aspergit, et thurificat cineres triplici ductu.

§ VIII.

Tum sedet sine mitra et sine bireto; et Canonicus celebraturus Missam, solus accedit ad eum, facta Altari et Episcopo reverentia, et imponit cineres in caput ipsius sedentis, dicens, *Memento, homo, quia pulvis es,* etc.

COMMENTARIUS.

I. Idem est plane ritus, quem in suo Cære- moniali lib. II, sectione I, cap. XXXI, describit Patricius, quemque hoc loco referre lubet ad explicandas magis magisque Rubricas duorum præsentium paragraphorum : « Incepta quarta « Oratione, » inquit, « vocatur ad Pontificis dex- « teram prior Presbyterorum Cardinalium, et « duo Acolythi superpelliceis induti, unus cum « thuribulo et incenso, alius cum vase aquæ be- « nedictæ et aspersorio, qui ambo etiam ad dex- « teram Pontificis locantur post Presbyterum Car- « dinalem assistentem. Finitis Orationibus, Papa, « ministrante Presbytero Cardinali assistente, im- « ponit incensum, aspergit cineres, deinde incen- « sat. » Sed audiamus hic Rubricam missalis, parte IV, tit. VI, num. IV, ubi brevius quidem, sed lu- culentius ritus ipse ita exponitur : « Imposito in- « censo in thuribulo, ter aspergit cineres aqua « benedicta, » nempe, ut notat Gavantus, in medio, a dexteris et a sinistris, « dicendo An- « tiphonam *Asperges,* sine cantu et sine Psalmo, « et ter adolet incenso, » eodem scilicet modo, quo aspersit.

II. Juxta Cæremoniale Patricii, dum Papa cineres aspergit atque thurificat, « tunc Canto- « res incipiunt, » nempe *Immutemur habitu,* etc.,

quod tamen ex nostro § x chorus incipit, cum incipiunt venire Canonici parati ad capiendos cineres, sed hoc parum refert; ut ergo quod nostrum est prosequamur, notandum primo illud, quod tradit idem Patricius, et ante ipsum in Ordine Romano xv Petrus Amelius, capite xxxix, nempe Bonifacium IX Pontificem statuisse quidem, ut prior Episcoporum juxta antiquam consuetudinem pluviali indutum sine mitra, imponeret cinerem Pontifici. Sed constat ea consuetudo ex antiquo Romano Ordine xii, auctore Censio, cap. viii, et ex aliis. Verum subdit mox ipse Patricius eum ritum suo ævo servatum fuisse : « Nunc vero celebraturus Cardinalis jam omnibus ornamentus sacris pro « Missa dicenda indutus, demptis tamen chiro« thecis et annulo pontificali, accedit ad Papam, « et sine mitra solus detecto capite, facta Papæ « reverentia, stans coram eo supra scabellum, « nihil dicens, imponit Papæ sedenti cineres « supra caput in formam Crucis. » Sed hæc nova est disciplina ; nam alias, ut inquit laudatus Romanus Ordo xii, auctore Cencio, citato cap. viii : « Prior Episcoporum imponit ei « cinerem dicens hæc verba, » nempe, *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* In quem locum notat Mabillonius, consuevisse hæc verba omitti tempore Urbani VI erga Papam, ex Cæremoniali Petri Amelii, sive ex Ordine Romano xv, quem ipse Amelius concinnavit, cap. xxiv.

III. Quod attinet ad Episcopos, ait Crassus lib. II, cap. xliii, de Cardinali Episcopo Bononiensi loquens, quod benedictis cineribus, « po« sito ante medium Altaris in supremis gradibus « faldistorio, sedet nudo capite Episcopus, ad cu« jus dexteram genuflexus manet continue Capel« lanus tenens bacile cum cineribus, et ex ve« nientibus Canonicis primus accedens, antequam « cineres capiat, osculatur proprios digitos, « quibus accepturus est cineres imponendos « Cardinali, et sic capit, et ponit super capite « ejus dicens, *Memento, homo, quia pulvis es*, « non autem, *cinis*, etc., quo facto Cardinalis « sedet, » etc. Varia hic tradit Crassus, quæ a nostro § et ab ipso pontificiæ Capellæ ritu discrepant. Nam primo, non in faldistorio, sed in sede sua pontificali, ibi non stans, sed sedens sacrum cinerem accipere debet Episcopus. Secundo non a primo ex Canonicis, sed a Canonico celebraturo Missam accipere cinerem debet, idque non modo ex nostro §, sed ex Decreto etiam Sacræ Rituum Congregationis xxviii Maii anni MDCXVI, ubi edicitur, cineres ministrare Episcopo Feria quarta Cinerum, non ad primam Dignitatem, sed ad Canonicum ea die celebrantem pertinere. Tertio peculiarem esse eum ritum, ut cinerem ministraturus Episcopo, antequam illos capiat, osculetur proprios digitos, quibus cineres ipsos accepturus est imponendos capiti Episcopi Cardinalis.

IV. Formula imponendi cineres per ea verba, *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem revertetis,* legitur in laudato superius Romano Ordine xii, et in aliis quibusdam, sicut etiam in multis pontificalibus et missalibus libris. Non erat tamen ea generalis omnium Ecclesiarum formula ; nam in Ecclesia Pictaviensi cineres imponebantur sub hac forma : *Pœnitentiam age in cinere et cilicio ; et memento quia cinis es, et cinis eris, et in cinerem reverteris, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Amen.* In Tolomiensi : *Homo, recognosce quia cinis es, et in cinerem ibis ; pulvis es, et in pulverem reverteris ; ideo age pœnitentiam, et habebis vitam æternam.* In Antisiodorensi hunc in modum : *Memento, homo, quia cinis es, et in cinerem revertetis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.* Missale Mozarabum post ea verba, *et in cinerem reverteris*, hæc alia verba adjungit, *Age pœnitentiam, et prima opera fac.* Sed tenenda est ea formula, quam missale Romanum præscribit dicendam, illam nempe initio hujus numeri descriptam.

§ IX.

Quo facto, Episcopus accipit mitram, et extenditur super ejus gremio mappa munda per duos Acolythos, et imponit cineres eidem Canonico celebranti, ante se inclinato, dicens *Memento, homo*, etc., ut supra. Celebrans, acceptis cineribus, sine osculo manus Episcopi, revertitur ad suum locum.

§ X.

Tunc incipiunt venire omnes Canonici parati ad capiendos cineres, eodem modo, incipiendo a dignioribus, cum debitis reverentiis Altari et Episcopo, et chorus incipit : *Immutemur habitu*, etc., cum sequentibus.

COMMENTARIUS.

1. Licet sedens Episcopus sacrum ipse accipiat cinerem, uti superius jam dictum fuit, aliis tamen inclinatis vel genuflexis, idem Episcopus sedens cineres ipsos imponit, pollice et indice dexteræ manus illos accipiens. Itaque post acceptum cinerem, « accipit Episcopus mitram, » ait noster § IX, « et extenditur super ejus gremio « mappa munda per duos Acolythos, et imponit « cineres eidem Canonico celebranti ante se in- « clinato, dicens *Memento, homo,* etc., » ut supra. Desumptus est ritus ex Cæremoniali auctore Patricio, ubi ita inquit : « Imponitur ei « mitra, » Papæ scilicet post acceptum cinerem, « et accedunt duo Auditores portantes mantile, « quod a Credentiariis Papæ acceperunt; illud « hinc inde tenent super gremio, qui illi Cardi- « nali, a quo cineres accepit, inclinato capite « coram se stanti, dat cineres, dicens, *Me- « mento, homo,* » etc. Tum paulo inferius subdit : « Cardinalis autem, si est celebraturus, « acceptis cineribus, revertitur ad faldistorium « suum prope Altare, » etc. Id quod etiam Rubrica ipsius § nostri IX edicit, tametsi nec Celebrans, nec alii accipientes cinerem de manu Episcopi, illam deosculentur, quia scilicet, ut habetur infra § XIII, « commode osculum exhiberi « nequeat in hoc actu, » cum alias Cardinales postquam cineres a Papa acceperint, inclinati genu ejus osculentur, alii autem Prælati parati genuflexi osculentur pedem. Sed non omnes ritus pontificiæ Capellæ, et qui erga Papam servantur, convenire omnino possunt Episcopis, sunt

enim ipsi Papa Episcoporum Episcopo dignitate ac potestate longe inferiores.

II. Imposito ab Episcopo cinere Canonico Missam celebraturo, a quo scilicet, uti dictum est, ipse prius cinerem accepit, « tunc, » ut inquit § x, « incipiunt venire omnes Canonici parati ad capiendos cineres, eodem modo, incipiendo a dignioribus cum debitis reverentiis Altari et Episcopo, » inclinantes se scilicet illi, a quo etiam inclinati, non vero genuflexi cinerem capiunt, quia scilicet sunt Canonici, reliquis tam Clericis quam laicis cinerem ipsum genuflexis accipientibus, ut infra § XIII edicitur. Romæ tanta fuit olim religio, ut non solum cineres discalceatus Summus Pontifex, Cardinales et alii acciperent, sed etiam ab Ecclesia S. Anastasiæ ad S. Sabinam, in qua indicta Statio erat, pedibus nudis procederent, uti videre est in Ordinibus Romanis XI et XII. Servatum fuisse hunc ritum passim a Monachis, ut discalceati, exceptis tamen Ministris Altaris, cinerem sumerent, pluribus tradit Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XVII, et in opere *De antiquis Monachorum ritibus*, lib. III, cap. IX, num. XI.

III. Interim dum cineres ipsi imponuntur, ex antiquo ritu in codicibus priscis notato, « chorus incipit *Immutemur habitu*, etc., cum « sequentibus, » quæ scilicet in missali Romano leguntur. Apud Divionenses et Corbeienses unicam duntaxat Antiphonam decantabat chorus, eaque finita, remanebat sub silentio, ut discimus ex antiquo Corbeiensi Ordinario, et ex libro Consuetudinum S. Benigni Divionensis, ut notat Martenius, *De Monachorum ritibus*, loco citato, num. IX, ubi tamen fatetur, apud alios decantari consuevisse plures Antiphonas, ac preces, quas hodie ex antiquo Ecclesiæ instituto in ea functione decantare solemus, uti in ipso Romano missali videre est.

§ XI.

Si quis Prælatus alias supra Canonicos stare, vel sedere soleat, ei dabit Episcopus cineres stanti : si aliquis Princeps, vel Oratores Regum, vel Principum maximorum, aut Rerumpublicarum liberarum Laici adessent, capiunt hac die cineres post Canonicos paratos : Magistratus vero et Officiales ac alii Laici post omnes de Clero.

§ XII.

Quod sic observatur hac die et Feria sexta in Parasceve in adoratione Crucis, ut ibi dicetur, ex antiqua laudabili Ecclesiastica disciplina, propter humilitatem, quæ in hoc actu repræsentatur iis diebus. Ideoque promptius libentiusque Laici, in his cedere debent omnino Ecclesiasticis, prout etiam respective observatur per Imperatores, Reges et Principes, quando sunt præsentes in Capella Sanctissimi Domini Nostri Papæ.

§ XIII.

Prælati et Canonici parati capiunt cineres inclinati : reliqui vero, tam Clerici quam Laici, genuflexi, et omnes sine osculo manus, cum commode osculum exhiberi nequeat in hoc actu.

COMMENTARIUS.

I. Illud in cinerum distributione advertendum est ex nostro § XI, ut si quis Prælatus alias supra Canonicos stare vel sedere soleat, ei det Episcopus cineres stanti : si aliquis vero Prin-

ceps, qui scilicet non recognoscit Superiorem, vel Oratores Regum, vel Principum maximorum, aut Rerumpublicarum liberarum Laici adessent, capiant hac die cineres post Canonicos paratos; Magistratus vero, et Officiales, ac alii Laici post omnes de Clero. Ratio hujus distinctionis explicatur mox in sequenti ℥ XII, qui plane cum iis concinit, quæ docet Crassus in suo Cæremoniali lib. II, cap. XLIII, ubi etiam ait, hoc singulare dogma a Sanctis Patribus in hac cæremoniali disciplina consultis traditum esse, scilicet, ut hodie pro capiendis cineribus, et in Parasceve pro Crucis adoratione, qui duo actus humilitatem præ se ferunt, Principes omnes de sæculo se submittant Sacerdotio, eique in duobus his actibus cedant. Id etiam in Capella papali respective servatur, ubi si Princeps, Dux major, Rex et denique ipse Maximus Imperator adsit, cum Cardinalibus et Prælatis paratis, tunc quidem ipse Imperator post Cardinales omnes, Reges post assistentes Prælatos, Duces autem post omnes reliquos Prælatos, etiam post Abbates et Pœnitentiarios paratos accipiunt cineres, et adorant etiam Crucem post eosdem ordine prædicto, etiamsi Clerus non sit paratus in Parasceve; non autem sic in aliis actibus, ut in candelis, palmis et oblationibus, ac incensationibus et osculationibus dandis, et hujusmodi aliis actibus.

II. Hæc Crassus in Cæremoniis Capellæ pontificiæ apprime versatus, utpote et ipse aliquando Apostolicarum Cæremoniarum Magister, eademque docet ante Crassum Augustinus Patricius in suo Cæremoniali pontificiæ Capellæ, libro II, sectione I, cap. XXXI, his verbis : « Nota, quod « si Imperator, aut Rex, sit præsens, accipit ci- « neres immediate post Cardinales omnes et « osculatur pedem Papæ, et similiter alii Princi- « pes, qui sedent inter Cardinales, recipiunt ci- « neres post eos. » Additque mox : « Non idem « servatur in distributione candelarum et pal- « marum, quia hi accipiunt, prout sedent; in « isto autem actu, qui humilitatem præ se fert, « Principes Sacerdoti se inclinant, et illis ce- « dunt » Ubi nota, multos ritus Cæremonialis Episcoporum probari ex praxi Capellæ pontificiæ, quam nos idcirco in Commentariis nostris passim attulimus. Porro quod attinet Rubricam nostri ℥ XIII jam supra enarravimus in Commentario ℥ IX et X.

§ XIV.

Datis cineribus, Episcopus sedens, in eodem loco lavat manus more solito; mox deposita mitra, surgit, et cantat manibus junctis *Dominus vobiscum*, *Oremus*, et Orationem *Concede*, *nobis*, *Domine*, etc., ad quam, more solito, veniunt duo Acolythi cum candelabris et cereis accensis, et finita Oratione, discedunt.

COMMENTARIUS.

Concinit hæc Rubrica laudato toties insigni Cæremoniali Capellæ pontificiæ, auctore Patricio, ubi ita inquit : « Datis cineribus, Papa « adhuc cum mitra sedens abluit manus more « consueto, prout etiam supra in Purificatione « dictum est; deinde detracta mitra surgit, et « assistentibus ante eum duobus Ceroferariis, « more solito cantat *Dominus vobiscum*. Res- « pons. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*. *Concede* « *nobis*, *Domine*, etc., sub conclusione, *Per* « *Christum Dominum nostrum*, ut in Ordina- « rio. » Oratio ipsa, *Concede nobis*, *Domine*, etc., quæ ex Rubrica missalis et nostri hujus ℥ dicenda est post finitam cinerum distributionem, juxta missale Mozarabum ante ipsorum benedictionem dicitur. Quidquid sit, antiqua est ipsa Oratio, extatque in multis priscis missalibus libris, ejusque inter alios meminit in suo Rationali Durandus lib. VI, cap. XXVIII, numero XVII, et alii scriptores ac rituales codices passim.

§ XV.

Quibus expeditis, si Episcopus non est celebraturus Missam, prout regulariter hac die non solet, Canonici omnes deponunt sua paramenta; Episcopus autem

retinebit sua paramenta, quod magis conveniens est, vel illa deponet, et accipiet cappam, prout magis libuerit, observans tamen regulam superius traditam; et descendens de sua sede, faciet Confessionem cum Celebrante; qua finita, revertitur ad suam sedem, ubi statim cum Ministris, et cæremoniis solitis imponit incensum in thuribulum, et thurificatur Altare per Celebrantem, et mox ipse Celebrans.

§ XVI.

Tum Episcopus legit Introitum ex libro, et dicit *Kyrie eleison*, cum Canonicis in circulo stantibus; et Celebrans in Missa dicit tres Orationes, prout in missali, in æquali cantu feriali; et antequam dicatur *Dominus vobiscum*, ante primam Orationem, Episcopus descendet e solio ad faldistorium, in quo, simul ac eo pervenerit, deposita mitra, genuflectet ad *Oremus*, omnibus pariter cum eo genuflectentibus, exceptis Celebrante, Diacono et Subdiacono, qui in hac Missa non genuflectunt, nisi ad Versiculum *Adjuva nos, Deus*, etc., ut infra dicetur. Dicta ultima Oratione, Episcopus surgens et accepta mitra, redit ad sedem suam, et iterum antequam inchoetur Versiculus *Adjuva nos, Deus*, etc., descendet ad faldistorium, et genuflectit, retenta mitra, sic manens usque ad finem Versus, genuflectentibus etiam Celebrante ac Ministris Altaris.

COMMENTARIUS.

I. Cinerum distributione absoluta et dicta ultima Oratione, id est, *Concede nobis, Domine*, etc., cum ritibus jam superius explicatis, « si Episcopus non est celebraturus Missam, « prout regulariter hac die non solet, » ex præscripto nostri § xv, « Canonici omnes deponunt « sua paramenta, Episcopus autem retinebit sua « paramenta, quod magis conveniens est, » ut scilicet cum pluviali assistat; « vel illa deponet, « et accipiet cappam, prout magis libuerit, » etc. Quanquam autem ex Crasso non modo omnes Canonici se exuunt paramentis, sed « et similiter « Cardinalis, » Episcopus scilicet Bononiensis, « exutus descendit ad Confessionem faciendam « pro Missa, » etc., ex Cæremoniali tamen pontificiæ Capellæ non videtur exui Papam paramentis, quibus cineres benedixit, distribuitque, sed cum eisdem potius Missæ assistere, quæ hac die per Cardinalem celebratur, ut addiscimus ex Cæremoniali Augustini Patricii sic aientis : « His « finitis, Prælati et Officiales omnes extra cancellum, Cardinales vero intus in locis suis di- « mittunt paramenta, et accipiunt cappas suas « consuetas. Et Pontifex facta Oratione ante « Altare facit cum Celebrante Confessionem, et « more consueto incipitur Missa. » Et mox : « Finita Confessione, Papa ascendit sedem emi- « nentem, et Presbytero Cardinali, » qui scilicet Pontifici assistit, « ministrante, imponit incensum « in thuribulo... Incensatur Altare, deinde Cele- « brans, postea Papa. »

II. Constat itaque ex recitato hucusque loco, cui in omnibus concinit § noster, Papam cum iisdem paramentis Missæ assistere, quibus benedictionem ac distributionem cinerum peregit, ideoque cum pluviali, « quod magis conveniens « est, » ut ait noster §, qui etiam quamvis dicat, « regulariter » hac die non solere Missam, solemnem scilicet, dici ab Episcopo, prout etiam hodieque in pontificia Capella servatur, in qua hac ipsa die solemni Missæ Papa assistit, sciendum tamen alium fuisse antiquum morem Summorum Pontificum, quippe qui celebrabant ipsi Missam solemnem die Cinerum in capite Quadragesimæ, uti constat ex antiquo Romano Ordine xii, auctore Cencio, cap. viii; et ex xiv, Jacobo Gaetano auctore, cap. lxxix : « His finitis, « Dominus Papa ablutis pedibus ad S. Sabinam « in Sacristia, et recalceatus dicit Nonam; deinde « procedit ad Altare ad divina peragenda. » Addit

tum alia, quæ mox paulo inferius describemus, ex quibus liquido constat, celebrasse olim ipsum Summum Pontificem solemnem Missam, et quidem in Ecclesia S. Sabinæ, ad quam nudis pedibus ab Ecclesia S. Anastasiæ procedebat, ideoque in Sacristia S. Sabinæ lavabat pedes, mappulariorum et cubiculariorum Schola aquam calidam offerente, uti docet nos Cencius in laudato suo Romano Ordine XII, cap. VIII.

III. Peracta incensatione, ut ad § nostrum XVI deveniamus, « tum Episcopus legit Introitum ex « libro, et dicit *Kyrie eleison*, cum Canonicis in « circulo stantibus, et Celebrans in Missa dicit « tres Orationes, prout in missali, in æquali cantu « feriali. » Tres in hac Missa dicendas esse Orationes, præter Rubricas missalis, docet etiam in suo Romano Ordine XV Petrus Amelius, cap. XXV, ubi tamen ait, « modernis temporibus » consuevisse tres dici Orationes, quia scilicet, ut idem Amelius notat, « secundum Dominum Jacobum « Gajetani in hac Missa non debet dici, nisi « tantum una Oratio. » Verba Gaetani, sive, ut ait Amelius, Gaytani, in Ordine Romano XIV, cap. LXXIX, hæc sunt : « Solet Dominus Papa hac « die ad Missam, unam tantum Orationem can- « tare, et in omnibus Dominicis diebus; sed in « Ferialibus, quando celebrat in Capella, dicit « tres Orationes, videlicet, Orationem diei, et « Orationem *A cunctis*, et Orationem *Omnipo- « tens sempiterne Deus, qui vivorum*, » etc. Mirum forte videri potest, quod circa numerum ipsarum Orationum ait Crassus, non enim unius vel trium meminit, sed quinque : « Dicuntur, » inquit, « quinque Orationes æquali cantu, id est, « feriali, videlicet, prima, de die; secunda, *A « cunctis;* tertia, *Omnipotens sempiterne Deus, « qui vivorum;* quarta, contra Paganos; quinta, « pro Papa; ad quas per Cardinalem et per om- « nes genuflectitur, sicut in Missa pro defunctis. » Quinque etiam hasce Orationes dicendas prima die Quadragesimæ asserit in suo Cæremoniali Patricius.

IV. Sed tenenda est hodie regula Rubricæ missalis, quæ tres tantum Orationes dicendas præscribit, in quibus etiam servandus est ritus in hoc § nostro præscriptus : « Et antequam, » inquit, « dicatur *Dominus vobiscum*, ante pri- « mam Orationem, Episcopus, » qui scilicet solemni tunc Missæ assistit, « descendet e solio « ad faldistorium, » in plano scilicet paratum, « in quo, simul ac eo pervenerit, deposita mitra, « genuflectet ad *Oremus*, omnibus pariter cum eo « genuflectentibus, exceptis Celebrante, Diacono « et Subdiacono, qui in hac missa non genufle- « ctunt, » etc. Itaque antequam dicatur *Dominus vobiscum*, ut ait noster §, non vero, « dum dici- « tur, » ut habent antiqua Cæremonialia ante hoc nostrum edita, descendet e solio Episcopus ad faldistorium, ut in eo, « deposita mitra, » genuflectat « ad *Oremus;* » quæ verba, « deposita mitra, » et « ad *Oremus*, » majoris explicationis gratia huic etiam § adjuncta primum fuere in novo Cæremoniali; ut nimirum Episcopus « de- « posita mitra, » tunc genuflectat in faldistorio, cum Celebrans dicit *Oremus*, genuflexusque maneat, quousque omnes Orationes terminatæ fuerint; quem ritum ceteri omnes servabunt, « exceptis Celebrante, Diacono et Subdiacono, « qui in hac Missa non genuflectunt. » Diaconi autem assistentes Episcopo, post ipsum Episcopum genuflectunt, dilatantes et aptantes latera pluvialis vel cappæ ejusdem Episcopi, quod semper faciunt in pari casu, ut infra. Porro, « dicta ultima Oratione, » ut ait hic idem noster §, « Episcopus surgens, et accepta mitra redit ad « sedem suam; » ubi nota, verba illa, « et ac- « cepta mitra, » in Cæremonialibus antiquis desiderari.

V. Quanquam vero celebrante Episcopo, prima ejus salutatio ad populum ante Orationem fieri ex antiquo ritu soleat per illa verba, *Pax vobis*, uti alibi notatum fuit, sciendum hic tamen est, quod alias docet Romanus Ordo XIV, cap. LXXIX, itemque Durandus in suo Rationali, lib. IV, cap. XIV, in omnibus Feriis et Dominicis Quadragesimæ et Adventus, exceptis Dominicis *Gaudete* et *Lætare*, ut ait laudatus Ordo Romanus, neque ab Episcopo prima vice dici *Pax vobis*, sed *Dominus vobiscum*. Ceterum cum de hoc ritu jam alibi fuise disseruerimus, ut ceteros enarremus, qui in hoc § contenti sunt, licet ex ejusdem præscripto et ex Rubricis etiam missalis, Celebrans, ejusque Ministri Diaconus scilicet et Subdiaconus, ad Orationes non genuflectant, debent tamen ipsi, sicut et ceteri omnes, genuflectere ad illum Versiculum, *Adjuva nos, Deus*, etc. Sane antequam inchoetur ipse Versiculus, *Adjuva nos*, etc., ex præscripto § nostri, « descendet ad faldistorium » Episcopus, « et « genuflectit, retenta mitra, sic manens usque

« ad finem Versus, genuflectentibus etiam Cele-« brante ac Ministris Altaris, » in cornu scilicet Epistolæ, non in medio Altaris, ob reverentiam Episcopi ibi genuflexi, ut notat Bauldryus.

VI. Præteriri hic tandem non debet verba illa, « retenta mitra, » huic quoque § adjuncta fuisse in novo Cæremoniali, nam in antiquis ante novam editionem factam auctoritate Benedicti Papæ XIII legitur, « genuflectit ut prius, » etc. Si autem « ut prius, » ad Orationes scilicet, genuflectit Episcopus, « deposita mitra, » juxta ritum etiam pontificiæ Capellæ, in qua Papa, ut inquit Patricius, ad ipsas Orationes e solio etiam suo descendens ad faldistorium, ibi « abstracta mitra genuflectit; » mitra quoque deposita genuflectere debebat ad Versiculum *Adjuva nos*, etc., quod tamen hodie in hoc nostro § correctum est, ubi expresse edicitur, genuflectere tunc Episcopum, retenta mitra, sicque manere usque ad finem Versus, nempe, *Adjuva nos, Deus*, etc.

§ XVII.

Quo Versu dicto, et non prius, Diaconus cum solitis Ministris, deposita jam planeta plicata, et eadem vel alia jam involuta, et complicata super sinistrum humerum, et super stolam posita, et sub ejus brachio stricte cordulis colligata, ne decidat, accedit ante ultimum gradum sedis Episcopi, et ab ipso sedente petit Benedictionem pro Evangelio recitando; quo finito, Episcopus deosculatur textum Evangelii sibi a Subdiacono delatum, et adhuc stans sine mitra, a Presbytero assistente thurificatur.

§ XVIII.

Tunc accedit, qui Sermonem vel Concionem habiturus est, et petit Benedictionem et Indulgentias ab Episcopo; et alia fiunt prout in cap. XXII lib. I, de Concionibus et Sermonibus explicatum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Quæ in duobus hisce paragraphis Cæremoniale præscribit, jam supra non uno in loco explicata a nobis fuere. Dicemus nonnulla hic tamen, quæ Concionem spectant diei Cinerum et totius Quadragesimæ. In nostra Calabria ex Ordinario Lucæ Episcopi Consentino, « nulli « Capellanorum Civitatis, » id est Parochorum; sic enim ibi, ac aliis etiam in locis hodieque Parochi appellantur, « antequam cineres bene-« dicerentur in majori Ecclesia, et Sermo fieret, « celebrare licebat. » Peracta benedictione cinerum, uti ex eodem Ordinario liquet, « Episco-« pus » ascendebat pulpitum, et Sermonem faciebat, « subjungendo generalem Confessionem « et Absolutionem cum Benedictione solemni. » Erat plane communis ritus, ut in capite jejunii, id est, die ipsa Cinerum Sermo haberetur ad populum, uti nos docent codices antiqui Missarum a Martenio allati in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XVII, ordine I, et pluribus sequentibus.

II. Prædicari etiam vel primis sæculis consuevisse singulis diebus Quadragesimæ, ex S. Joanne Chrysostomo addiscimus, qui in Homilia XI in Genesim ita inquit : « Non hoc solum exqui-« ritur, carissimi, ut per singulos dies huc « conveniamus, et de iisdem audiamus continue, « et totam jejunemus Quadragesimam. Si nihil « enim ex eo, quod huc assidue convenimus, et « admonemur, et ex jejunii tempore lucrari de-« beremus, hæc non modo nihil nobis prodes-« sent, verum et majoris occasio damnationis « fierent nobis. » Addit et alia, quibus docemur, quotidie habitam fuisse olim Concionem in Quadragesima. De ipso etiam Quadragesimæ tempore idem Chrysostomus loqui videtur in sua Homelia IV, ubi ita sub finem inquit : « Age, obsecra-« mus vos, ut si per quod aliud, maxime per

« jejunii tempus, magnam bene vivendi curam « geratis, ne fiat vobis Sermo fastidiosus, si « quotidie loquamur. » De S. Cæsario Arelatensi Episcopo illud inter alia in ejus Vita narratur apud Surium die v Maii, quod « sedibus post « paratis in jejunio ab hora diei septima usque « ad decimam epulis plebem spiritualibus sagi- « nabat. » Inter Sermones sancti Leonis habentur plane non pauci pro Feriis Quadragesimæ, de jejunio et de tempore Passionis; in nonnullis autem videtur Pontifex ipse affirmare, quod Dominica tantum et Feria quarta prædicaretur.

III. Licet autem proprium sit munus Episcoporum frequenter, ac præsertim in Quadragesima Concionem habere in sua Ecclesia, solent tamen hodie silere ipsi, eamque provinciam aliis committere. Teneri hujusmodi Concionibus interesse Canonicos, sæpe edixit Sacra Rituum Congregatio, ex cujus etiam decreto die xxxi Martii MDCCIII, apud Meratum in suis ad Gavantum Additionibus, et in Indice Decretorum, « Canonici Ecclesiæ Cathedralis interessentes « Concionibus præsertim Quadragesimalibus de- « bent esse induti habitu canonicali, dum sedent « in propriis stallis. »

§ XIX.

Finita Præfatione, et dicto per Episcopum cum Canonicis ad circulum venientibus *Sanctus*, *sanctus*, etc., iterum Episcopus descendit ad faldistorium, et ibidem genuflectit, et deponit mitram, sic manens usque ad *Per omnia sæcula*, etc., ante *Pax Domini*, etc., et tunc mitratus revertitur ad sedem suam, et iterum deposita mitra, dicit *Agnus Dei*, cum Canonicis, qui similiter veniunt ad circulos. Subdiaconus in hac Missa sustinet patenam, prout in aliis Missis; et Diaconus et Subdiaconus cantaturi Evangelium et Epistolam respective, deponunt planetam, et osculantur manum Episcopi, prout in Dominicis Adventus.

COMMENTARIUS.

I. Agit de Præfatione Quadragesimæ, id est, *Qui corporali jejunio*, etc., Honorius Augustodunensis, affirmatque, a Papa Gelasio fuisse præscriptam, de qua tamen Præfatione hæc habet Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. xxviii, num. xi. « Ab hac quoque quarta Feria usque « ad Dominicam Palmarum dicitur omni die « Præfatio de jejunio, etiam Dominicis diebus « apud quosdam. In illa vero Dominica, et se- « quentibus diebus dicitur Præfatio de Passione. « Sed videtur esse incongruum, quod in Domi- « nicis diebus cantetur Præfatio de jejunio, cum « in illis non jejunetur; et ideo quidam dicunt in « illis quotidianam Præfationem : sed licet non « jejunetur numero, jejunatur tamen qualitate, « id est in cibo quadragesimali, sicut in aliis « diebus. In quibusdam tamen Ecclesiis inci- « piunt dicere Præfationem de Passione in Do- « minica de Passione; et in quibusdam dicunt « Præfationem de jejunio usque ad quartam « Feriam ante Pascha. » Ita ille de vario usu variarum Ecclesiarum circa ipsam Præfationem, de qua etiam quædam notat Martene in suo libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xviii, num. xx, ubi inter alia inquit, in quibusdam Ecclesiis consuevisse communem Præfationem dici in Festis novem Lectionum. Quod in Ecclesia Romana a Feria quarta Cinerum, « et deinceps usque ad Dominicam Pal- « marum, tam in Feria quam in Dominicis » diceretur Præfatio, *Qui corporali jejunio*, etc., testatur Ordo xiv Romanus, cap. lxxix.

II. Quidquid sit de hoc ritu, qui alias hodie sublatus est, dum a die Cinerum usque ad Dominicam Passionis exclusive, ex Rubricis missalis, Præfatio de jejunio dicitur, exceptis Festis quæ habent propriam Præfationem, et Missis Defunctorum, in quibus etiam in Quadragesima dicitur Præfatio communis; ut nostrum § enarremus, « finita Præfatione et dicto per Episcopum cum « Canonicis ad Circulum venientibus *Sanctus*, « *sanctus*, etc., iterum Episcopus descendit ad

« faldistorium, et ibi genuflectit, et deponit mi- « tram, sic manens, » etc. Verba, « et deponit « mitram, » addita sunt huic § in novo Cæremoniali, quemadmodum et illa quæ paulo post sequuntur, ubi scilicet dicitur, ut postquam Episcopus mansit deposita mitra genuflexus in faldistorio usque ad *Per omni sæcula*, etc., ante *Pax Domini*, etc., tunc « mitratus » revertatur ad sedem suam, et iterum, « deposita mitra, » dicat *Agnus Dei*, etc., ea enim verba, « tunc « mitratus, » et « deposita mitra, » in antiquis Cæremonialibus ante hoc nostrum editis etiam desiderantur. Porro debere Canonicos ad *Agnus Dei*, etc., facere Episcopo circulum; Subdiaconum in hac Missa sustinere patenam, prout in aliis Missis, et Diaconum, æque ac Subdiaconum, cantaturos Evangelium et Epistolam respective, deponere planetam, et osculari manum Episcopi, consentaneum iis est, quæ in suis Cæremonialibus inter alios scriptores diserte atque abunde docent Augustinus Patricius et Paris de Crassis.

§ XX.

Post Communionem, antequam Celebrans dicat *Dominus vobiscum*, Episcopus iterum descendit ad faldistorium, permanens genuflexus, ut supra, ad omnes Orationes, quæ post Communionem dicuntur. Dicta ultima post Communionem, Diaconus vertit se ad populum, et dicit versiculum *Humiliate capita vestra Deo*, Episcopo et aliis genuflexis manentibus et capita inclinantibus : finita ultima Oratione, Episcopus cum mitra revertitur ad sedem suam, et ibidem dat Benedictionem solemnem more solito.

§ XXI.

Quæ dicta sunt superius circa genuflexiones ad Orationes, et post Præfationem, servabuntur in omnibus aliis Missis ferialibus, tempore Quadragesimæ et Vigiliarum, præsente Episcopo.

COMMENTARIUS.

I. Insuper post Communionem, ut inquit noster § xx, Cæremonialibus Patricii et Crassi concinens, « antequam Celebrans dicat *Dominus* « *vobiscum*, Episcopus iterum descendit ad fal- « distorium; permanens genuflexus, ut supra, » id est, sine mitra « ad omnes Orationes quæ post « Communionem dicuntur. Dicta ultima, » Oratione scilicet, « post Communionem, Diaconus « vertit se ad populum, et dicit Versiculum *Hu-* « *miliate capita vestra Deo*, Episcopo et aliis « genuflexis manentibus. » Tradit Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. XXVIII, num. VII, frequentari eum Versiculum, *Humiliate capita vestra Deo*, in ipsis Missis Quadragesimalibus, « eo quod illo tempore Diabolus magis impu- « gnat nos; unde Deum humiliter orare, et nos « sibi humiliare debemus; et ut nos sub omni- « potentis Dei manu humiliemus, dicitur etiam « *Flectamus genua*. »

II. Addit præterea Durandus, Versiculos hosce, *Flectamus genua* et *Humiliate*, etc., sese comitari, et neutrum dici in Dominica die, quia scilicet ait S. Gregorius, quod qui in Dominica die genua flectit, Deum resurrexisse negat. Verum non est certa regula, quam tradit Durandus, nam non dicitur *Flectamus genua* in orationibus Missæ, nisi quando plures extant Prophetiæ, vel quando in Missa duæ extant Lectiones a Prophetis desumptæ, ut ait Grancolas in Breviarium Romanum, cap. XLIII, sive potius Romanus Ordo XIV, cap. LXXIX, in quo etiam habetur, quod, « quando legimus unam Prophetiam, dicitur in « modum Epistolæ, et dicitur *Dominus vobiscum;* « quando duæ Prophetiæ in Missa leguntur,

« prima legitur in modum Lectionis, et dicitur « *Flectamus genua;* secunda in modum Epi- « stolæ, et dicitur *Dominus vobiscum.* »

III. Porro de iis Versiculis, *Flectamus genua* et *Humiliate capita vestra Deo*, ac de Oratione postrema, quæ dicitur super populum, plura videri possunt apud ipsum Durandum loco citato, ubi hanc etiam ejus ritus affert rationem : « Olim omnes communicabant, et communica- « turos Diaconus ad flectendum genua invita- « bat; nunc vero, quia multi suscipiunt Corpus « Domini indigne, pro Communione utimur Ora- « tione, Diacono, sicut prius, suo fungente « officio, et dicente *Humiliate capita vestra Deo;* « quia quicumque humiliaverit se, exaltabi- « tur, » etc. Eamdem rationem affert Micrologus, cap. LI. Ex præscripto nostri § XX, genuflectit Episcopus, aliique omnes de choro ad Orationes, quæ post Communionem dicuntur, manentque genuflexi, etiam ad illam, cui præmittitur dictus Versiculus *Humiliate*, etc., ad quam capita quoque inclinant. Finita vero ipsa Oratione, « Episcopus cum mitra revertitur ad « sedem suam, et ibidem dat Benedictionem « solemnem more solito. » Verbum, « cum « mitra, » non extat in antiquis Cæremonialibus, utpote primum huic § additum in novo hoc nostro Cæremoniali, quod vel in hac parte Cæremoniali pontificiæ Capellæ concinit, in quo inquit Patricius, quod dicta postrema Oratione, « Pontifex surgit, et accepta mitra, ascen- « dit ad solium. »

IV. Licet Episcopus retenta mitra solemnem det populo Benedictionem, postquam scilicet dixit Diaconus *Benedicamus Domino*, eique a choro responsum fuit *Deo gratias*, notandum hic tamen, quod jam alias non semel dictum est, nempe, si Archiepiscopus daturus est benedictionem, tunc mitram ei auferri ob reverentiam Crucis Archiepiscopalis, quæ ad eum, defertur, ubi Benedictionem populo est largiturus. Ceterum quæ dicta sunt superius circa genuflexiones ad Orationes et post Præfationem, ex præscripto paragraphi nostri XXI, et uti omnes scriptores notant, « servabun- « tur in omnibus aliis Missis ferialibus, tem- « pore Quadragesimæ et Vigiliarum, præsente « Episcopo. »

§ XXII.

Si vero Episcopus vellet hac die solemniter celebrare, finita Oratione post cinerum aspersionem, sedet aliquantulum, et mox surgens sine mitra, incipiet, *Deus in adjutorium*, etc., pro Nona; et cum inchoatur Psalmus *Mirabilia testimonia tua*, etc., sedet cum mitra, et legit Psalmum *Quam dilecta*, etc., et interim imponentur eidem sandalia, Canonicis et aliis omnibus remanentibus paratis.

NOTA.

[Generaliter benedictio et distributio cinerum fit post Nonam, ut expresse præscribitur in Rubrica missalis et ex hoc nostro Cæremoniali apparet. Sed quia celebraturus Episcopus consuevit sandalia accipere et Psalmos præparationis legere dum chorus aliquam persolvit Horam, hinc si velit in hac die celebrare, distributio cinerum fiet post Sextam, ut Nona remaneat cantanda dum Episcopus se immediate disponet.]

§ XXIII.

Finita Nona, ut alias, Episcopus lavabit manus cum Cæremoniis consuetis, prout finita Tertia in aliis Missis per ipsum celebrandis; et dum lavat manus, accedet Presbyter assistens cum pluviali, et adjuvabit, incipiendo servire Episcopo in Officio assistentiæ. Lotis manibus, Diaconus Evangelii et Subdiaconus parati usque ad planetam exclusive absque manipulis, induent Episcopum pa-

ramentis missalibus, adjuvantibus duobus Diaconis assistentibus cum planetis plicatis ante pectus.

§ XXIV.

Parato Episcopo, Diaconus et Subdiaconus capient planetas plicatas, et manipulos pro Missa, et fiet Processio ad Altare, et inchoatur Missa, in qua omnia servantur, quæ in cap. VIII hujus lib. I, de Missa solemni, Episcopo celebrante, explicata sunt, exceptis his, quæ hac die particulariter facienda sunt, ut supra narratum est,

COMMENTARIUS.

I. Missam celebrari olim censuevisse a Papa Feria quarta Cinerum, jam supra ostendimus ex Ordine Romano XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LXXIX, eratque is antiquus mos, uti nos docent Romani Ordines XI et XII, ex quibus etiam desumptus est ritus in paragraphis hisce prescriptus, ut nimirum facta Cinerum distributione, et dicta Hora Nona, procedat ad Altare, ad celebranda scilicet Missarum solemnia : « Dominus Papa, ablutis pedibus ad S. Sabi« nam in Sacristia et recalceatus, dicit Nonam; « deinde procedit ad Altare ad divina pera« genda. » Verba sunt memorati Romani Ordinis XIV. Quam ob causam, et a quibus abluerentur pedes Papæ in Sacristia Ecclesiæ S. Sabinæ, nos supra explicuimus in nostris Commentariis.

II. Sed non omittendus est ritus, qui olim in ea Missa, quam Papa in Ecclesia S. Sabinæ cantabat, servabatur, quem ita enarrat Romanus Ordo XI, auctore Benedicto, num. XXXIV. : « Do« minus Pontifex cantat Missam sine *Kyrie*, pro« pter Litaniam, » id est, propterea quod dictum fuerat *Kyrie eleison* in Litania, id est, in Processione quæ fiebat a Papa et a Cardinalibus discalceatis ab Ecclesia S. Anastasiæ ad Ecclesiam S. Sabinæ. Sed audiamus alium celebrem ritum quem memoratus Ordo sic describit : « Ante Communionem vero stat Subdiaconus re« gionarius juxta Altare, dicens alta voce : *Cra« stina die veniente Statio erit in Ecclesia « S. Georgii Martyris ad velum aureum*. Re« spondet schola, *Deo gratias;* et sic postea « Primicerius cantat Communionem. » Vide quæ de hisce Stationibus auctores eruditi scribunt, præsertim vero Mabillonius in suo *Museo Italico*, tomo II.

III. Curiosum vero est, quod mox de alio ritu subjicit Ordo supracitatus : « Finita Missa, Aco« lythus debet tollere papyrum, » id est, ellychnium, « et intingere in oleo candelæ, et dili« genter extergere, et portare ad Palatium ante « Pontificem, dicens, *Jube Domne, benedicere*. « Pontifex benedicit. Ille vero dicit : *Hodie fuit « Statio ad S. Sabinam, quæ salutat te*. Pontifex « respondet : *Deo gratias*. Acolythus repræsentat « ei papyrum, qui osculatur eum pro devotione « Sanctæ, et dat eum Cubiculario. Cubicularius « reponit, et diligenter observat usque ad mor« tem Pontificis. Et sic fit in omnibus Stationi« bus. Ad mortem facit ex eis pulvillum, et « ponit sub capite ejus in sepulcro. » Hactenus Ordo ipse Romanus XI, auctore Benedicto Canonico S. Petri, cujus locum variis ritibus fœtum placuit hoc loco describere ; nam quod attinet nostrorum paragraphorum Rubricas, perspicuæ illæ sunt, ut cuique illas legenti patet, præsertim cum se remittant ad ea, quæ jam superius dicta fuere in aliis capitibus. Videri tamen possunt quæ in suo Cæremoniali scribit Augustinus Patricius lib. II, sectione I, cap. XXXIII, ubi explicantur ritus servandi in pontificia Capella, « si « Papa in die Cinerum celebrabit, » multa enim ex eo capite in hoc nostrum præsens caput XVIII translata sunt.

§ XXV.

Ante primam orationem Episcopus non dicet *Pax vobis*, sed *Dominus vobiscum*, et cum dicitur Versiculus *Adjuva nos, Deus*, etc., Episcopus gennflectet,

non in faldistorio, sed apud sedem suam. In reliquis omnia fient, ut supra explicatum est, et prout dicitur in dicto cap. VIII, de Missa solemni Episcopo celebrante.

COMMENTARIUS.

I. Rubricam hujus § luculenter enarrat Romanus Ordo XIV, auctore Jacobo Gaetano, capite LXXIX, ubi inter alia Missæ ritus exponit, quæ a Papa Feria IV Cinerum sive prima die Quadragesimæ celebrabatur : « Ante Orationem, » ait, « non dicit *Pax vobis*, sed tantum *Dominus* « *vobiscum*, et sic in omnibus Feriis, Dominicis « tam Quadragesimæ quam et Adventus, exceptis « Dominica *Gaudete* et *Lætare*. Et notandum, « quod in Tractu, qui in hac die cantatur, « quando pervenitur ad Versum *Adjuva nos*, « dictus Dominus Papa, deposita mitra, stat ge- « nuflexus in sede sua, quandiu cantatur ille « Versus. »

II. Sed audiamus quæ mox idem Ordo subjicit, pertinent enim ad eos ritus, qui scilicet servari debent ab Episcopo non celebrante, sed ipsi Missæ assistente : « Si Papa non celebraret, « sed alius coram eo, debet ire ad cathedram « cum scabello coram Altari paratam, » id est, ad faldistorium, « et ibi stat, quandiu Versus « cantatur, deposita mitra ; et ipso finito, debet « redire ad sedem suam, reposita mitra ; et « etiam dicto *Sanctus*, si non celebret, statim « debet accedere ad eamdem cathedram, et ibi « stare, » nempe genuflexus, « usque ad *Agnus* « *Dei*, cum mitra; et dum incipit *Per omnia*, « redit ad sedem suam. Hoc idem facit Papa non « celebrans, quandocumque dicuntur primæ et « ultimæ Orationes in Missis de Feria, Vigilia, « aut diebus quatuor Temporum, sive solemni- « ter celebretur, aut ferialiter. Quandiu enim « Orationes dicuntur, semper stat flexis ge- « nibus, ut supra, cum mitra in capite, nisi « illam ex devotione speciali deponere vellet ; « et Orationibus finitis, dum dicit *Per Domi-* « *num*, vel quando vult, surgit, et revertit ad « cathedram suam. » Sane quod ait de retentione mitræ, cum dicuntur Orationes, mutatum id postea fuit, ut constat ex Cæremoniali Augustini Patricii, ex cujus præscripto, « cum dicitur « *Dominus vobiscum*, ante Orationem Papa de- « scendit ad faldistorium, ubi abstracta mitra, « genuflectit, et sic manet usque ad finem om- « nium Orationum. » Id quod jam nos superius notavimus in Commentario § XVI.

CAP. XIX.

IN COLLEGIATIS, ET ABSENTE EPISCOPO,
FERIA QUARTA CINERUM, CELEBRANS ET MINISTRI UBI ET QUIBUS PARAMENTIS INDUANTUR.
QUÆ PRÆPARANDA AB ACOLYTHIS SUPER ALTARE.
ORDO BENEDICENDI CINERES ET EOS SINGULIS IMPONENDI.

§ I.

Eadem omnia, quæ superius in præcedenti capite expressa sunt, exceptis his, quæ ad Episcopum pertinent, præparentur et serventur, absente Episcopo, et in Ecclesiis Collegiatis, paucis infrascriptis mutatis.

§ II.

Nam Celebrans parabitur cum Ministris in Sacristia, et accedet ad Altare cum debitis reverentiis, ut dictum fuit in cap. XXII hujus lib. I, de Festo Purificationis beatæ Mariæ Virginis absente Episcopo.

§ III.

Ministri vero erunt hac die, tam in benedictione cinerum quam in Missa cum planetis plicatis, quæ, quando tempus erit, in Missa deponent, et reassument, juxta regulas traditas in capitibus de Dominicis Adventus et de Dominicis Quadragesimæ.

§ IV.

Vas cum cineribus collocabitur super Altare a latere Epistolæ, vas autem cum aqua benedicta et aspersorio, ac thuribulum cum navicula et incenso, ponentur in angulo Altaris super parva mensa. Celebrans stans in cornu Epistolæ, benedicet cineres, prout in missali, et imponet incensum, et illos asperget aqua benedicta, et thurificabit, prout de candelis dictum fuit. Et similiter, finita benedictione, medius inter Diaconum et Subdiaconum stabit, et Diaconus tenet vas cum cineribus.

COMMENTARIUS.

I. Sicut in Cæremoniali pontificiæ Capellæ post explicatos ritus lib. II, sectione I, cap. XXXI, in ea servandos die Cinerum, Papa præsente, ritus alii deinde recensentur, cap. scilicet sequenti, servandi circa idem Officium, Papa absente, ita quoque nostrum Cæremoniali eumdem ordinem sequens, postquam dixit de Officio et Missa in Feria quarta Cinerum Episcopo celebrante, vel non celebrante, sed præsente, subjicit nunc Rubricam de eadem Feria quarta Cinerum, Episcopo absente, et in Collegiatis. Ait autem in I § eadem omnia, quæ in præcedenti capite expressa sunt, exceptis his, quæ ad Episcopum pertinent, præparanda esse, ac servanda, absente Episcopo, et in Ecclesiis ipsis Collegiatis; paucis scilicet mutatis, quæ nos mox infra adnotabimus.

II. Quantum ad præparanda hac die, hora competenti, aiunt Auctores, qui Sacras Ecclesiæ Cæremonias enarrant, per Sacristam vel alium, paratur Altare simpliciter cum sex aut quatuor candelabris sine floribus, aut aliis, quæ solemnitatem sapiant, itemque parva mensa in angulo Altaris in cornu Epistolæ, super quam præter consueta, uti ait § IV, ponitur vas cum aqua benedicta et aspersorio; thuribulum cum navicula et incenso; pelvicula quoque cum medulla panis, bucali et manutergio pro lotione manuum Celebrantis. Vas item argenteum, vel ex alia pulchra materia parabitur cum cineribus mundis et aridis, non in modum luti, uti superius diximus ex Sacræ Rituum Congregationis Decreto, confectis ex ramis palmarum, anno præterito benedictis Dominica die Palmarum juxta antiquum ritum; illudque « collocabitur super Altare a latere Epistolæ, » ex eodem nostro § IV, nempe inter librum et cornu Epistolæ, et aliquo linteo vel operculo tectum, donec Celebrans benedictionem incipiat ipsorum cinerum, ut notat Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. IV, articulo I, num. III.

III. Finita vero Nona, juxta ritum in cap. præcedenti a nostro Cæremoniali, § LXIII, expressum, dicto scilicet a choro *Benedicamus Domino*, im-

mediate, non enim cum sit celebrandum, dicitur Antiphona consueta *Ave, Regina cœlorum*, etc., ut notat Castaldus in sua Praxi, lib. III, sectione IV, cap. III, num. IV, accensisque cereis super Altare per Acolythos circa finem ipsius Horæ Nonæ, Celebrans amictu, alba, cingulo, stola et pluviali coloris violacei indutus, una cum Diacono et Subdiacono paratis planetis plicatis ante pectus ejusdem coloris, Diacono scilicet etiam stola, procedunt a Sacristia, ubi scilicet parati sunt sine manipulis, ad Altare cum Ceroferariis et Thuriferario procedente, manibus junctis, Diacono tamen et Subdiacono hinc inde elevantibus fimbrias pluvialis ipsius Celebrantis, juxta generales Rubricas Missalis ac Cæremonialis.

IV. Ad infimum gradum Altaris pervenientes, Celebrans et Ministri, depositis biretis ac facta debita reverentia, ad ipsum Altare ascendunt, quod etiam Celebrans osculatur, et accedens ad cornu Epistolæ, ibique stans cum Ministris, legit submissa voce illam Antiphonam *Exaudi*, quam chorus cantat, ut Introitum Missæ; deinde eodem modo stans, et non se vertens ad populum cantat in tono feriali *Dominus vobiscum*, et Orationem, conversus tantisper ad cineres, et dum dextera format signum Crucis super cineres, sinistram ponit super Altare, et Diaconus elevat anteriorem partem pluvialis illius, stantibus omnibus de choro versis ad Altare, et Ceroferariis ad credentiam, qui jam facta genuflexione ad Altare candelabra super eamdem credentiam deposuerant.

V. Interim dum Celebrans benedicit cineres, Thuriferarius parat thuribulum cum igne, et alius Acolythus vas aquæ benedictæ cum aspersorio, firmantque se prope Diaconum. Tum finita Oratione Celebrans imponit et benedicit thus, aspergitque et incensat cineres juxta ritum jam superius explicatum. Expleta autem benedictione, Celebrans medius inter Diaconum et Subdiaconum stabit, et Diaconus tenet vas cum cineribus; sed de hoc ritu mox in Commentario sequenti.

§ V.

Tunc accedit dignior Sacerdos de choro, et cineres Celebranti capite inclinato imponet, dicens, *Memento, homo, quia pulvis es*, etc., et statim Celebrans eidem digniori stanti, capite similiter inclinato ante ipsum Celebrantem, cineres imponet; mox Diacono et Subdiacono paratis, si sint Canonici, et ceteris Canonicis per ordinem; qui omnes in habitu canonicali, capite inclinato, stantes, a Celebrante cineres accipient: Beneficiati, seu Mansionarii, et Clerici, et ceteri omnes, genuflexi.

§ VI.

Finita distributione, Celebrans, deposito pluviali, lavabit manus private in angulo Altaris, et statim, accepta planeta in plano ad cornu Epistolæ, incipiet et prosequetur Missam, prout in missali, servatis, circa genuflexiones, ad Orationes et ad Versiculum *Adjuva nos, Deus*, etc., omnibus quæ in præcedenti capite expressa sunt.

§ VII.

Post Evangelium fiet Sermo, seu habebitur Concio, nulla tamen petita per Sermocinaturum Benedictione.

COMMENTARIUS.

I. Cinerum benedictione finita, Celebrans accedit ad medium Altaris, non omnino ad oram suppedanei, ut notat Bauldryus parte IV sui Manualis, cap. IV, articulo II, num. I, sed quasi

in medio scilicet inter Altare et oram ipsam, ibique vertit se ad populum medius inter Diaconum a dexteris tenentem vas cinerum, et Subdiaconum a sinistris : « tunc accedit, » ad ipsum Altare scilicet « dignior Sacerdos de choro, » ut inquit § v, in suo habitu chorali, et non cum stola, ex Gavanto, cum Cæremoniario a sinistris, et facta debita reverentia Altari et Celebranti in plano, ascendit ad secundum gradum, ubi stans, « cineres Celebranti capite inclinato imponet, » signum scilicet Crucis cum eis formans, « dicens, « *Memento, homo, quia pulvis es*, etc., et statim « Celebrans eidem digniori stanti capite similiter « inclinato ante ipsum Celebrantem, cineres « imponet. » Si non sit alius Sacerdos, ex Gavanto, ipsemet Celebrans versus Altare genuflexus sibi ipsi imponet cineres, nihil dicens, quasi cineres a Deo accipiens, cui omne genu flectitur.

II. Sed hoc obiter notato, ubi dignior Sacerdos cinerem a Celebrante accepit, accedunt ad ipsum Celebrantem sacri Ministri parati, Diaconus et Subdiaconus manibus junctis, ac deinde ceteri Canonici per ordinem; qui omnes in habitu canonicali capite inclinato stantes ab eodem Celebrante cineres accipient; id est, supra capitis verticem; Beneficiati vero, seu Mansionarii, et Clerici, ac ceteri omnes, genuflexi. Porro Diaconus accepturus cinerem, vas ponit in manibus Cæremoniarii, aut alterius, illudque recipit acceptis cineribus, tenetque a dextris Celebrantis quousque cinerem distribuerit. Datis enim cineribus Clero ad Altare, ibidem etiam dantur Magistratibus, atque Nobilioribus, qui hac die, sicut et Feria VI in Parasceve, quantumvis sint nobiles ac potentes, et summi Principes, cedunt Clericis, præsertim vero Canonicis, ut in præcedenti capite dictum est.

III. Descendit deinde Celebrans ad cancellos, eodemque ritu distribuit cinerem populo, utriusque sexus singulis verba prædicta repetens, nempe, *Memento, homo*, etc., licet feminis distribuat, et his non supra velum, sed supra capillos, si commode fieri potest, ne benedictus cinis supra velum deperdatur ex Gavanto, et Bauldryo, ac aliis, qui missalis Rubricas enarrant. Viris quoque, qui ficto capillitio utuntur, curabit Celebrans, ut sacrum Cinerem non super ipsa coma fictititia, sed super propriis capillis imponat. Incœpta vero distributione, Cantores statim in choro inchoant Antiphonam *Immutemur habitu*, et alia, quæ chorus prosequitur, quæque etiam repeti possunt usque ad finem distributionis, si magnus sit populi concursus.

IV. Cinerum distributione finita, ex nostro § vi, « Celebrans, deposito pluviali, lavabit ma« nus private in angulo Altaris, et statim accepta « planeta in plano ad cornu Epistolæ incipiet, et « prosequetur Missam, » etc. Quæ tamen verba ita intelligenda sunt, ut non prius deponat Celebrans pluviale, quam dixerit ad Altare Versus *Dominus vobiscum*, et Orationem *Concede nobis, Domine*, etc., quæ ex ritu missalis dici post ipsam distributionem cinerum debet. Dicta autem Oratione, descendet cum Ministris ad planum Altaris in medio, ubi deposito pluviali, « lavabit manus private in angulo Altaris, » id est, sine illa pompa, de qua alibi dictum est; accipit deinde manipulum et planetam, manipulos suos etiam tunc sumentibus Diacono et Subdiacono. In Missa ad Confessionem et ad Orationes ante Epistolam, ac etiam ad illas, quæ dicuntur post Communionem, præter Celebrantem, et Diaconum, ac Subdiaconum, omnes genuflectent, quemadmodum et ad illum Versiculum *Adjuva nos*, cum a choro cantatur, exceptis duobus solis Cantoribus, qui eum forte secundum morem locorum decantant in medio chori stando, nam alias Celebrans ipse, et Ministri ejus Diaconus et Subdiaconus, antequam Versus ille inchoetur, descendunt ad secundum gradum Altaris, et ibi genuflectunt, dum cantatur a choro.

V. Ex Rubrica tandem nostri § vii, « post « Evangelium fiet Sermo, seu habebitur Concio; » isque est Ritus Basilicæ Vaticanæ et quarumdam aliarum insignium Ecclesiarum, licet in aliis plurimis insignibus etiam Ecclesiis Sermo ipse vel Concio non post Evangelium, sed post finitam Missam haberi soleat, contra nostri Cæremonialis præscriptum. Quidquid sit de eo more, qui jam passim invaluit, morem alium a probato variarum Ecclesiarum usu alienum vidi alicubi introductum; solent enim Canonici post Missam statim Vesperas recitare, deinde Concionem haberi sinunt. Sane absente Episcopo, ex eodem nostro § vii, nulla a Sermocinaturo petitur benedictio.

CAP. XX.

QUÆ OBSERVANDA SINT IN DOMINICIS QUADRAGESIMÆ CIRCA ALTARIUM, ECCLESIARUM, MINISTRORUM ORNATUM, CÆREMONIAS MISSÆ ET CANTUM.

§ I.

In Dominicis Quadragesimæ eadem omnia serventur, tam circa ornatum Ecclesiæ, et paramenta Altaris, ac Ministrorum, quam circa Cæremonias in Missa, quæ superius expressa fuerunt in cap. XIII hujus lib. II, de Vesperis et Missis in Dominicis Adventus, sive ab Episcopo, sive ab alio, præsente Episcopo, celebrandis.

§ II.

Quæ autem ibidem dicta sunt de Dominica tertia Adventus, circa paramenta Altaris et Ministrorum, observantur eodem modo in quarta Dominica Quadragesimæ.

COMMENTARIUS.

I. Clarissima sunt, quæ duo hi paragraphi aiunt, servanda scilicet in Dominicis Quadrasimæ, « tam circa ornatum Ecclesiæ, et para« menta Altaris, ac Ministrorum, quam circa « Cæremonias in Missa, eadem omnia quæ su« perius explicata fuerunt in capite XIII hujus « libri II, » excepta tamen Dominica quarta Quadragesimæ, in qua Diaconus et Subdiaconus non planetis ante pectus plicatis, sed dalmatica et tunicella utuntur, coloris scilicet violacei, sicut in aliis Quadragesimæ diebus. Ceterum videri possunt variæ observationes in Quadragesimam apud eruditos scriptores, Martenium in lib. *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XIX, et Grancolassium in Breviarium Romanum, capite XLVI et seqq., qui singulos ritus exponunt celebrari olim solitos in singulis Dominicis et Feriis Quadragesimæ, ut omittam Durandum, aliosque antiquiores Scriptores ac Ordines etiam antiquos Romanos, in quibus passim ritus ipsi occurrunt et enarrantur.

II. Apud Romanos certe celebrior habita fuit Dominica IV propter Rosam auream musco et balsamo plenam, quam ea die gestare solebat Summus Pontifex, mittendam postea ab ipso ad aliquem Principem aut magni nominis Virum; de quo ritu jam alibi nos disseruimus, et videri in eum potest, quod inter alios scripsit Cartarius. Unum est, quod minime hic omittendum censeo, nempe morem fuisse antiquum, ut pii homines sacri præsertim secessui studerent, uti nos docet auctor Vitæ S. Marii Bodanensis Abbatis, num. IV : « Cum autem, » inquit, « ut mos « est Religiosorum, in Quadragesima Vir Dei in « cella retrusus parcius solito viveret, Lucretius « Diensis Episcopus ad eum visitandum assidue « veniebat. » Item S. Braulio in Vita S. Æmiliani ita ad rem ait : « Mos quippe erat ei his die« bus solum cellula esse contentum, nec quem« quam videre solitum, nisi unum e suis, qui « propter vitæ hujus subsidium, ei parcissimum « ac vilem ministrabat cibum. »

III. Episcopis quoque nonnullis familiarem fuisse piam ipsam consuetudinem secedendi in Quadragesima, pluribus probat exemplis Joannes Mabillonius in sua Præfatione ad sæculum I Ordinis S. Benedicti, num. CXI, quod tamen intelligendum est « sine præjudicio, » ut dici assolet, functionum Ecclesiasticarum, quæ præsertim in Quadragesima peragi solebant, inter quas a laudatis Martenio et Grancolassio recensentur Processiones, Stationes, aliaque pietatis opera, quæ non modo Episcopi et Clerici, sed laici homines religiose exercebant. Quamobrem summa est quorumdum hominum nostri temporis impudentia, qui summo abusu ac scelere frequentius in Quadragesima comessationibus, ebrietatibus, impudicitiis, quam in aliis per annum diebus in suam ipsorum et aliorum perniciem, student.

IV. Multiplicata in Quadragesima Officia aliaque pietatis opera, docet nos exemplum sancti Udalrici Augustani Episcopi, de quo auctor ejus Vitæ scribit : I. quod præter Officium divinum, quod ipse quotidie cum Canonicis suis in suæ Ecclesiæ choro canebat, recitaret etiam privatim Officia Beatæ Virginis, sanctæ Crucis et omnium Sanctorum et Psalterium, et quod unam vel duas alias Missas pro temporis opportunitate celebrare consueverat; sed Quadragesima post dictum Matutinum Nocturnum suas preces continuabat usque ad horam, qua pulsabatur signum Vigiliarum mortuorum, quas cum choro decantabat, et exinde Primam. II. Quod morabatur in Ecclesia orans, usque dum Canonici cum Cruce redirent ad celebrandam Missam, cui assistebat ipse, et Presbyteri Celebrantis dexteram osculabantur. III. Quod post Missam cantabat Tertiam cum Canonicis, et in Ecclesia permanebat usque ad Sextam. IV. Quod post Sextam visitabat Altaria, et ante ea genuflectens, Psalmos *Miserere* et *De profundis* canebat. V. Quod inde revertebatur in cubiculum, abluturus faciem, et præparationem facturus ad Missam et Vesperas postea dicendas. VI. Quod in xenodochio visitabat pauperes, e quibus eligebat duodecim, et ipsis lavabat pedes, et unicuique denarium erogabat. Ita sane sanctissimum Præsulem ad Gregis sui ædificationem singulis Quadragesimæ diebus ad Dominicam usque Palmarum fecisse legitur.

§ III.

Ad primas autem Vesperas Dominicæ, quæ de Passione dicitur, cooperiantur, antequam Officium inchoetur, omnes Cruces et Imagines Salvatoris Nostri Jesu Christi per Ecclesiam; et super Altare nullæ ponantur Imagines Sanctorum.

§ IV.

Cantores vero ab hac Dominica quinta Quadragesimæ usque ad Pascha, excepta Feria quinta in Cœna Domini, non utantur cantu figurato, sed Gregoriano.

COMMENTARIUS.

I. Liquet ex S. Augustino in celebri Epistola ad Januarium, quod Feria sexta in Parasceve appellabatur *Dominica Passio*, id est, Passio Domini, et quod Apostoli Festum hoc instituerint ad honorandos cruciatus et mortem Jesu Christi. Deinde, uti inter alios notat Grancolas in Romanum Breviarium, cap. LI, duarum hebdomadarum tempus institutum est, ut ad illam præparemur, et quemadmodum tempori Adventus nomen est inditum, quod proprie convenit Natalis Festo *Adventus Domini*, ita etiam tempori quod Jesu Christi mortem præcedit, tributum est nomen Dominicæ Passionis. Dicta itaque est Dominica quinta Quadragesimæ, *Dominica Passionis*, eo quod Passionem Christi Jesu singulari ratione recolere hac die incipiat Ecclesia, quæ ut summum tristitiæ et mœroris Fidelibus palam faceret, Versum *Gloria Patri*,

Responsoriis et Invitatoriis ad Officium et in Missa ad Introitum reticet, Sanctorum suffragia omittit, eorumque velari Imagines jubet, præsertim vero « omnes Cruces et Imagines Salva- « toris nostri Jesu Christi per Ecclesiam; » atque ut alia prætermeam signa tristitiæ, cantum figuratum ab ipsa Dominica usque ad Pascha, excepta Feria quinta in Cœna Domini, vetat, uti videre est in nostro § III et IV.

II. Velari consuevisse sacras Imagines in Quadragesima, ritus fuit omnium fere Ecclesiarum, eo scilicet in quibusdam consilio, ut auri fulgor nitorque gemmarum pœnitentiæ diebus tegeretur, uti patet ex Vita S. Eligii a S. Adoeno descripta lib. II, cap. XXXIV : « Mos erat, » ait, « ut in diebus Quadragesimæ propter fulgorem « auri vel nitorem gemmarum operiretur tumba « velamine linteo urbane ornatu holoserico : « igitur ingrediente Quadragesima præcinxerant « crepam hujusmodi sindone, ut moles radian- « tis metalli velata tegeretur diebus pœnitentiæ. » Videre licet deinde in variis Conciliis velum, quod ponebatur ante Altare, et vocabatur « ve- « lum Quadragesimale. » Lanfrancus in suis Statutis, cap. I, sectione III, collocari velum istud præcipit prima Dominica Quadragesimæ post Completorium, postridie Cruces ac sacras Imagines tegi : « Dominica prima Quadragesimæ « post Completorium suspendatur cortina inter « chorum et Altare. » Tum vero mox : « Feria « secunda ante Tertiam debent esse coopertæ « Crux, coronæ, capsæ, textus, quæ Imagines « deforis habent. »

III. In nostra Calabria uti olim servaretur is ritus, explicat in suo Ordinario Lucas Archiepiscopus Consentinus ita inquiens : « Post Com- « pletorium ipsius Dominicæ, » primæ scilicet Dominicæ Quadragesimæ, « Sacristæ cooperiant « omnes Cruces, et cortinas suspendant inter « chorum et Altaria, vel ubicumque per Eccle- « siam suspendi solent; quæ cortinæ retrahan- « tur in Sabbatis et Festis IX Lectionum ante « Vesperas, et sic maneant usque post Comple- « torium sequentis diei. In Missa tamen Feriæ, « quæ diebus Festis post Nonam dicitur, more « solito suspendantur. Retrahatur etiam sola, « quæ pendet ante majus Altare, dicta Sexta, « cum fieri debet aspersio ante Processionem, « et sic maneat usque ad finem Processionis. « Similiter retrahatur in Officiis, et Missa pro « sequenti defuncto, et in Ordinationibus Cleri- « corum. » Similia videre est in aliis Ordinariis diversarum Ecclesiarum, nisi quod nonnullæ post Completorium ipsius primæ Dominicæ quædam ante Primam sequentis Feriæ secundæ id faciendum præscribant, ut notat **Martenius** in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XIX, num. VI.

IV. Meminit et de eodem ritu diversæ Ecclesiarum consuetudinis in suo Rationali Durandus lib. I, cap. III, num. XXXIV. « Sane omnia, » inquit, « quæ ad ornatum pertinent, tempore « Quadragesimæ removeri, vel contegi debent; « quod fit secundum aliquos in Dominica de « Passione, quia ex tunc Divinitas fuit absconsa « et velata in Christo, dimisit enim se capi et « flagellari, ut homo tanquam non habens in se « virtutem Divinitatis; unde in Evangelio hujus « diei dicitur : *Jesus autem abscondit se, et « exivit de Templo;* tunc ergo cooperiuntur « Cruces, id est, virtus suæ Divinitatis. » Et ecce hic rationem, propter quam Cruces in Dominica de Passione cooperiri hodie ex universæ fere Ecclesiæ consuetudine solent. Sed audiamus aliorum morem, quem suo ævo vigentem ita enarrat idem Durandus : « Alii hoc faciunt a « prima Dominica Quadragesimæ, quia ex tunc « Ecclesia incipit de ejus Passione agere; unde « eo tempore Crux per Ecclesiam nonnisi co- « operta portari debet, et secundum morem quo- « rumdam lororum duo tantum velamina seu « cortinæ tunc retinentur, quorum unum poni- « tur per circuitum chori, aliud suspenditur « inter Altare et chorum, ne appareant, quæ « sunt intra Sancta Sanctorum, » etc.

V. Testatur præterea in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione I, cap. XXXVIII, « quinta « Dominica Quadragesimæ, quæ de Passione di- « citur, antequam Papa de Camera exeat, » cooperiri « Cruces super Altare, et quæ ante Pon- « tificem portari solet. » Tum addit, quod « si « Officium peragi debet in Capella majori, con- « suevit parari quoddam velum sericeum super « Altare, quo Imagines in pariete Altaris de- « pictæ contegantur. » Sed non omittendum, quod tandem ibidem subjicit : « Cum in fine « Evangelii dicitur, *Jesus autem abscondit se, « et exivit de Templo,* Clerici Capellæ super Al- « tare velum paratum cordulis in rotulis supra « in altum confixis euntibus sursum trahunt, ut

« eo Imagines omnes ibidem depictæ coope-« riantur. » Idipsum tradit in suo Romano Ordine Crassus, cap. XI, ubi inter alia agens de quinta Dominica, quæ est de Passione, non modo ejus ritus meminit, sed et illius non cantandi nempe ab ipsa Dominica usque ad Pascha cantu figurato, nisi in sola die Feriæ V Cœnæ Domini : « Cum dicitur, *Jesus autem abscon-« dit se*, etc., cooperiuntur Imagines Altaris, et « chorus non cantat cantum figuratum usque « ad Pascha, nisi in die Jovis sanctæ hebdo-« madæ. »

VI. Viget hodieque is ritus in Patria mea Paula urbe citerioris Calabriæ, ac in aliis etiam multis Italiæ locis, ut magna statua Crucifixi, quæ in arcu majori Ecclesiæ ex antiquo ritu collocata est, ad ea Evangelii verba, *Jesus autem abscondit se, et exivit de Templo*, quæ in solemni Missa a Diacono proferuntur, cooperiatur, ceteris Altarium Crucibus atque Imaginibus non solum Salvatoris nostri Jesu Christi, sed et aliorum Sanctorum jam coopertis ad primas Vesperas Dominicæ ipsius de Passione, et quidem velo violaceo, seu nigro juxta usum insignium Ecclesiarum, non autem albo, vel aliam Imaginem secum habente, ut scite inter alios notat Gavantus in Rubricas missalis, parte IV, titulo VII.

CAP. XXI.

ORDO OFFICII IN DOMINICA PALMARUM. — ALTARIS ORNATUS QUALIS ESSE DEBEAT.
PRÆPARANDA PRO BENEDICTIONE PALMARUM. — QUIS EARUM ORNATUS.
ORDO IN BENEDICTIONE ET DISTRIBUTIONE EARUM SERVANDUS. — PALMA EPISCOPO, A QUO, ET QUOMODO TRADENDA.
ORDO PROCESSIONIS, ET MISSÆ HUJUS DIEI.
NUMERUS ET MUNUS EORUM, QUI CANTATURI SUNT PASSIONEM. — QUOMODO ASTANTES AD PASSIONEM STARE DEBEANT.
RITUS CANTANDI VERBA, *ALTERA AUTEM DIE*, IN TONO EVANGELII.

§ I.

Officium in Dominica Palmarum, hoc est, benedictio et distributio illarum, ac deinde Processio, simile est fere in omnibus Officio quod fit in die Purificationis Beatissimæ Mariæ Virginis, in benedictione et distributione candelarum, et demum in Processione. Remissius tamen aliquanto hac die paratur Altare et Tribuna, quam illa.

COMMENTARIUS.

I. Dominica Palmarum, uti eruditi scriptores notant, ob diversas functiones, quæ ea die peragi olim in Ecclesia solebant, variis proinde nominibus est appellata. Ergo ab aliquibus dicta est *Hosanna*, propter multitudinis Christum Dominum Hieroslymam intrantem excipientis acclamationes. Ab aliis *Dominica Indulgentiæ*, ut in manuscripto Pontificali Ecclesiæ Pictaviensis, et in Vita S. Gebehardi, et S. Udalrici Episcopi Augustani, propter Indulgentias scilicet, quæ ipsa die solemniter concedi solebant; uti videre est apud Ekkehardum in libro *De casibus S. Galli*, cap. I. A nonnullis *Pascha petitum* seu *Competentium*, quia Catechumenis tradebatur Symbolum, et quidem ex antiquo ritu, uti constat ex Concilio Agathensi anni DVI, cap. XIII : « Ut « Symbolum ante octo dies Paschæ Compe-« tentibus prædicetur. » Dicta vulgo est etiam *Capitulavium*, quia, ut ait S. Isidorus, lib. I *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. XXVII, et post eum creditus Alcuinus, « tunc moris erat lavandi « capita infantium, qui ungendi sunt, ne forte

« observatione Quadragesimæ sordidata ad un« ctionem accederent. » Hac eadem de causa, Feria tamen quinta majoris Hebdomadæ in Africa baptizandi balnea adibant, ut tradit S. Augustinus Epistola XXXIV. Quia vero hujusmodi caput lavandi ratio cum Baptismo confundebatur, circa undecimum sæculum antiquatus est usus, ut notat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LIII.

II. At vero communiter vocata est vel antiquitus *Dominica Palmarum*, de qua ita scribit memoratus S. Isidorus citato lib. I, cap. XXVII : « Dies Palmarum ideo celebratur, quia in eo Do« minus, et Salvator noster, sicut Propheta ce« cinit, tendens Hierosolymam, asello sedisse « perhibetur. Tunc gradiens ramis palmarum « multitudo plebium obviam ei, clamaverunt, « *Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Do« mini, Rex Israel.* In ramis enim palmarum « significabitur victoria, qua erat Dominus mor« tem moriendo superaturus, et trophæo Crucis « de diabolo mortis principe triumphaturus. » Porro celebris est ipsa Dominica, de qua agimus, ob benedictionem palmarum, earumque distributionem, ac solemnem cum ipsis Processionem, ut ex iis, quæ infra dicemus, patebit. Nunc in præsenti notandum illud, quod ait noster ℟, Officium nempe hujus Dominicæ simile fere esse in omnibus Officio, quod fit in die Purificationis Beatæ Mariæ Virginis, in benedictione et distributione candelarum, et demum in Processione. Addit tamen remissius aliquanto hac die parandum esse Altare et tribunam, quam illa. Id quod etiam docet Crassus lib. II *De Cæremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum Diœcesibus*, cap. XLIV, ubi ita inquit : « Quasi in « omnibus Officium Palmarum concordat cum « Officio Candelarum, nisi quod non ita fe« stiviter parabitur tribuna et Altare. » Ratio illa est, quam mox idem auctor subjicit : « Nam « solemnitas hæc per mysteria Passionis re« missius agetur. » Solent nihilominus juxta ritum insignium Ecclesiarum, ea die loco florum poni inter Altaris candelabra rami palmarum seu olivarum auro vel argento decenter ornati.

§ II.

Præparantur igitur in mensa apud Altare et sedem Episcopi, ut de candelis dictum fuit, palmæ seu rami olivarum benedicendi, inter quos, si palmæ haberi non possent, ornentur et aptentur aliquot ex dictis ramis olivarum, flosculis, et parvis crucibus de palmarum foliis compositis, ut speciosiores ceteris appareant, pro Episcopo, Canonicis et Magistratibus, et saltem palmæ perquirantur pro Episcopo, Prælatis et majoribus Magistratibus, aut aliquibus magnis Viris, si aderunt. Abacus quoque a latere Epistolæ, ea omnia, quæ in dicta die Purificationis Beatæ Mariæ Virginis enumeravimus, continens, accommodetur.

§ III.

Super Altari etiam ponentur eadem paramenta pro Episcopo, eodem ordine ut ibi dictum fuit; ante Altare pallium violaceum. Custodes etiam, si opus erit, adhibeantur, qui populi pressuram cohibeant.

COMMENTARIUS.

I. Pro benedicendis palmis hac die, præparanda in primis est hora competenti « mensa « apud Altare et sedem Episcopi, » linteo scilicet pulchro undequaque tecta, in eaque ponendæ « palmæ seu rami olivarum benedicendi, inter « quos, si palmæ haberi non possent, » ornandi

et aptandi aliquot sunt ex dictis ramis flosculis et parvis crucibus de Palmarum foliis compositis, ut speciosiores ceteris appareant, pro Episcopo scilicet, Canonicis, et Magistratibus, sed ita tamen, ut palma Episcopo tradenda sit pulchre ornata et aliis speciosior. Quod si Episcopus sit S. R. E. Cardinalis, parari tunc etiam debent « duæ aliæ palmæ seu olivarum frondes magnæ « et longæ floribus ac herbis odorantibus ac « sertis floribus contextæ et ornatæ, quæ porta« buntur per duos nobiliores Scutiferos, » in Processione scilicet, ut docet in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLIV.

II. Is plane ritus ex Capella pontificia desumptus est, ut ex Patricio addiscimus libro II, sectione I, cap. XXXIX : « Sexta Dominica Qua« dragesimæ, » inquit, « quæ palmarum appel« latur, ordinentur palmæ in Capella bened« cendæ et distribuendæ, videlicet, duæ magnæ « variis floribus, et perpulchre laboratæ, tertia « parva simili modo ornata pro Pontifice; aliæ « palmæ primis duabus minores etiam pulchre « ornatæ sine floribus tamen pro Cardinalibus, « minores pro Prælatis et pro Oratoribus et « magnis Nobilibus, pro Officialibus ac aliis om« nibus ad Capellam venientibus. » Palmis deficientibus, subdit mox idem Patricius parandos esse ramos olivarum, « in numero copioso cru« cibus ex foliis palmarum confectis cingulis « alligatis. » Addit autem et illud Bauldryus, parte IV, cap. VI, articulo I, num. II, tegendas ipsas palmas seu olivarum ramos linteo pulchro, removendo postea ad benedictionem.

III. Paranda præterea alia mensa seu abacus « a latere Epistolæ ea omnia quæ in dicta die « Purificationis Beatæ Mariæ Virginis enumera« vimus continens, » in quo scilicet, ut eo loci dictum est, nempe cap. XVI, paragrapho III, ultra candelabra cum luminaribus et alia consueta et ordinaria, adsit vas aquæ benedictæ cum aspersorio, thuribulum cum navicula, vas ad abluendum manus cum medulla panis, mantile ad abstergendum, mappa altera linea pulchre laborata apponenda super gremio Episcopi, cum incipit palmas distribuere. Super Altari demum, ut ait noster § III, « ponentur eadem paramenta « pro Episcopo, » coloris scilicet violacei, « eo« dem ordine, ut ibi dictum fuit, » nempe § IV, ubi recensentur amictus, alba, cingulum, crux pectoralis, stola, pluviale et mitra simplex. Ante Altare ait noster hic § ponendum esse « pallium « violaceum, » et Custodes etiam adhibendos, si opus erit, qui populi pressuram cohibeant. Id quod etiam monet Crassus in suo Cæremoniali : « Custodes in aditibus ad tribunam deputabun« tur ad confusionem evitandam. » Sed cavendum, ut sæpe accidit, ne ipsi potius confusionem faciant.

§ IV.

Episcopus hora competenti, eodem modo et ordine, cum cappa veniet ad Ecclesiam, orabit, ascendet ad sedem suam, capiet paramenta, et pariter Canonici, prout ibidem latius explicatum fuit. Quibus expeditis, cantatis Epistola et Evangelio, prout in missali, ab iis Ministris, qui in Missa ministraturi sunt; et iis omnibus, quæ cantantur ab Episcopo in sua cathedra sedente, lectis, adhuc stans in sua sede sine mitra, incipiet benedictionem palmarum, manibus junctis, dicens *Dominus vobiscum*, Capellano librum sustinente; deinde cantans Orationes, et in tono feriali incipiens ab ea, videlicet, *Auge fidem*, etc., tum Præfationem et alias quinque Orationes sequentes.

COMMENTARIUS.

[Ex decreto S. R. C. in Lerien. ad 3, XI Februarii MDCCII, Episcopo benedictionem palmarum celebraturo, aspersio aquæ benedictæ omittitur.]

I. Sicut in Officio Purificationis Deiparæ juxta ritum supra expositum cap. XVI, § VI, ita et in Officio Dominicæ Palmarum, hora competenti Episcopus in sua cappa a Canonicis associatus

veniet ad Ecclesiam, et facta Oratione, accedet ad sedem suam, ubi deposita cappa accipit paramenta in Commentario præcedenti enumerata, suo ordine, afferentibus ea cum debitis reverentiis ab Altari Acolythis seu Ministris cottis indutis, acceptoque pluviali et mitra sedet. Interim Canonici omnes in locis suis stantes, seu in Sacristia, si prope est, accipiunt sacra paramenta eis convenientia, prout superius declaratum fuit, eo excepto, quod Diaconi aut Subdiaconi, non quidem dalmaticis et tunicellis, sed planetis ante pectus plicatis in hujusmodi Officio utuntur, cum sit feriale; et si commode paramenta haberi nequeant pro omnibus Canonicis, quatuor aut sex digniores saltem induentur pluvialibus, uti etiam superius dictum fuit.

II. Hæc sane præscribit in benedictione candelarum servanda Rubrica § vi, cap. xvi, eademque servari mandat præsens noster § in benedictione palmarum. Paratis itaque omnibus, ut ex Rubrica missalis Romani addiscimus parte IV, tit. vii, cantatur a choro Antiphona : *Hosanna filio David*; *benedictus qui venit in nomine Domini, o Rex gloriæ, Hosanna in excelsis*, quam sicut et cetera quæ cantantur ab ipso choro, in cathedra sua sedens summissa voce legit Episcopus, Capellano librum sustinente, ac Ministro de candela more solito lumen tenente; tum vero præmisso *Dominus vobiscum*, et responso a choro *Et cum spiritu tuo*, junctas manus tenens, ut ait Gavantus, dicit Orationem *Deus, quem diligere et amare*, etc.

III. Deinde, uti nos Rubricæ ipsæ missalis docent, Subdiaconus in loco solito sine tamen planeta ante pectus plicata, sed indutus amictu, alba, cingulo et manipulo, cantat in tono Epistolæ lectionem ex libro *Exodi*, *In diebus illis, Venerunt filii Israel in Elim*, etc., et in fine osculatur manum Episcopi, facta prius eidem debita reverentia, et si non sit Canonicus, etiam genuflexione. Interim dum cantatur ℟., Diaconus etiam sine planeta plicata ante pectus, sed ultra vestes Subdiaconi, indutus etiam stola, more solito canit Evangelium secundum Matthæum, *In illo tempore : Cum appropinquasset Jesus Hierosolymis, et venisset Bethphage*, etc., servatis scilicet ritibus in solemni Evangelii decantatione consuetis, ut idem Gavantus docet.

[Hæc verba « iis omnibus quæ cantantur ab « Episcopo in sua cathedra sedente lectis, » in prioribus Cæremonialis editionibus non legebantur : unde quæstio tunc instituebatur utrum Episcopus Epistolam et Evangelium legere deberet, necne; et S. R. C. pro omissione hujus lectionis stetit in Bracharen. xxviii Aprilis MDCCVIII. Sed Benedictus XIII prædicta verba in Cæremoniali anno MDCCXXVII inserens, hanc opinionem reprobavit, et memorato decreto omne robur abstulit. Imo et ne renovaretur controversia, quasi τὸ *omnia quæ cantantur* restringi deberet ad ea quæ cantantur a choro, sicut perperam innuit supra auctor noster, mutavit paulo superius verbum « lectis Epistola et « Evangelio » quod priores editiones habebant in « cantatis Epistola et Evangelio, » ut statim addens *omnia quæ* CANTANTUR, omnem dubitandi locum tolleret.]

IV. Palmarum benedictioni præmissam fuisse non modo ipsam Evangelii lectionem, de Christi scilicet in civitatem Hierolosymam ingressu, verum etiam Concionem, quæ ab Episcopo ipso habebatur utplurimum, licet in aliquibus Ecclesiis, ac præsertim in celebri Consentina, Concio ipsa fieret ad Stationem in Processione, liquido constat ex variis antiquis insigniorum Ecclesiarum Ordinariis, nempe, Remensi, Turonensi, Arelatensi, Rotomagensi, Diocensi, Bajocensi, Cabilonensi, Namnetensi, Silvanectensi, Lemovicensi, Uticensi, atque ex variis missalibus itidem priscis, Parisiensi, Tolosano, Toloniensi, aliisque nonnullis, teste Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xx, num. v. Sed celebre est præ omnibus, quod de eo ritu servatum olim fuit in nostra Calabria, utriusque enim meminit, Concionis scilicet, et Evangelii lectionis, quam etiam Græce pronuntiari jubet in suo Ordinario Lucas Archiepiscopus Consentinus, sic inquiens: « Mediante Processione legit « Evangelium Græce Diaconus ascendens pulpitum et versus ad Orientem ; quo dicto, fit « Sermo ad populum. »

V. In quibusdam autem, sed paucis plane Ecclesiis, ut notat Martenius, lectioni Evangelii præmissa fuit etiam lectio ex veteri Testamento, ut videre est in Pontificali Apamiensi in Syria et Arelatensi, atque in Ordinario Cenomanensi, ex cujus etiam præscripto debebat legi « in cappa « nigra. » Utriusque meminit in suo Rationali Durandus, lib. VI, cap. lxvii, ubi Dominicæ in Ramis Palmarum enarrat ritus, num. x, ubi ita

inquit : « Et quidem huic Processioni lectio Zachariæ et Evangelium Joannis recte præmittuntur, quoniam ibi Dominica Processio prophetatur, hic historia declaratur. » Ait, propterea fieri tunc ab Ecclesia «Stationem in aliquo « loco competenti ut ibi cum devotione et lætitia « suscipiatur Verbum Dei ; id est, Christus, qui « est Verbum Patris, susceptus est cum lætitia a « pueritia in Hierusalem. » Ex manuscripto Ordinario Rotomagensi legebatur quidem ipsum Evangelium « a Diacono cum dalmatica in pul« pito, » ante scilicet benedictionem palmarum. Verum ex Pontificali Pictaviensi ante annos DCCC exarato, post benedictionem, una cum aliis etiam Evangeliis, uti videre est apud Martenium.

VI. Cantatis Epistola et Evangelio, ex nostro ℟, « stans in sua sede » Episcopus « sine mitra « incipiet benedictionem palmarum, manibus « junctis dicens *Dominus vobiscum*, Capellano « librum sustinente ; deinde cantans Orationes « et in tono feriali incipiens ab ea, videlicet, « *Auge fidem*, etc., tum Præfationem et alias « quinque Orationes. » Eadem hæc tradit in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione I, cap. XXXIX : « Omnibus, » inquit « paratis, Papa « deposita mitra, surgit, et ministrantibus duo« bus Episcopis assistentibus librum et candelam « more solito, Papa stans benedicit palmas, in« cipiens Versum *Dominus vobiscum*. *Oremus*. « *Auge fidem in te sperantium*, *Deus*, etc., cum « Præfatione et quinque Orationibus sequen« tibus ; interim nihil cantatur. » Sane non ubique inveniuntur quinque Orationes, quæ ex Romano missali dicuntur in benedictione palmarum: duas tantum memorat creditus Alcuinus, quæ ætate sua dicebantur, post quas fiebat distributio palmarum, et interim cantabatur Antiphona *Pueri Hebræorum*. Præfatio quoque in multis antiquis Missalibus et Ordinariis desideratur, in nonnullis etiam concepta aliis verbis legitur. Jam nec ad *Dominus vobiscum*, neque ad *Oremus*, neque ad Orationes debet Celebrans deducere, vel extendere manus, sed junctas eas ante pectus tenebit, quod etiam observatur, quando ipsæ extra Missam dicuntur, nisi Rubrica aliter jubeat.

VII. Quando incœperit in Ecclesia benedictio palmarum non est facile definire; certe apud auctores ante VIII sæculum nulla apparet mentio, nullumque prorsus extat vestigium in pervetustis missalibus Francorum et Gothorum a religiosissimo et doctissimo S. R. E. Cardinale Thomasio editis : nullum in antiqua Liturgia Gallicana ex manuscripto Codice Bobiensi a Mabillonio edita tomo I *Musei Italici*, nullum in Ordine Gelasiano, nullum in S. Gregorii Sacramentorum libro eruditis Menardi notis illustrato, nullum denique in Egberti Eboracensis Pontificali, sed neque apud S. Isidorum in libris *De Officiis*, ut scite notat laudatus Martenius citato cap. XX, num. XXII, ubi etiam testatur nullum Amalario antiquiorem se vidisse, qui ejus ritus mentionem fecerit; tametsi neque Amalarii locus sit ita clarus, ut inde certum erui possit argumentum benedici consuevisse palmas Amalarii ævo, cujus verba hæc sunt : « In memoriam « illius rei nos per Ecclesias nostras solemus « portare ramos, et clamare *Hosanna*. » Quæ verba, ut mihi videtur, non benedictionem palmarum, sed processionem cum illis innuunt.

VIII. Porro in Vita S. Udalrici decimo sæculo Augustani Episcopi dicitur, quod Dominica Ramorum ibat summo mane ad Ecclesiam S. Afræ ubi canebat Missam de Trinitate, et faciebat ramorum benedictionem, quos, comitantibus Clericis et populo, deferebat cum Evangelio, Cruce, Vexillis et Imagine Dominum nostrum Jesum Christum super asinam repræsentante, usque ad certum locum, quo illi occurrebat Canonicorum chorus, et magnus populi cœtus, qui ramos aut vestimenta prosternebant in via; ac præterea quod facta illis ab Episcopo exhortatione super Passione Domini, simul ad cantandam in Ecclesia Cathedrali Missam revertebantur. Fuisse autem antiquum morem, ut benedictio et distributio ramorum pluribus in locis extra urbem fieret, ex antiquis Ordinariis constat, et notat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LIII, ubi etiam ait cerni adhuc in Galliis Cruces prope vicos et villas, et sæpe etiam lapideas mensas, ut apponantur ibi rami, et benedicantur.

§ V.

Cum dicitur quinta Oratio, videlicet *Deus qui per olivæ ramum*, etc., accedunt duo Acolythi, unus cum thuribulo et navicula, alter cum vase aquæ benedictæ et aspersorio ad Episcopum cum debitis reverentiis; qui dicta per eum sexta Oratione, videlicet *Benedic, quæsumus, Domine*, etc., imponit thus in thuribulum, cum solita benedictione aspergit palmas, et thurificat, ministrante Presbytero assistente parato, ut ibi; tum adhuc stans, eodem vocis tono dicit *Dominus vobiscum*, et septimam Orationem, videlicet *Deus qui Filium tuum*, etc., qua completa, sedet et accipit mitram.

COMMENTARIUS.

Uti enarranda sit Rubrica hujus §, addiscere licet ex Cæremoniali Augustini pontificiæ Capellæ ritum sic exponentis : « Cum quinta « Oratio dicitur, prior Presbyterorum Cardina« lium venit ad dexteram Papæ, et duo Acoly« thi, unus cum thuribulo et navicella, et alius « cum aspersorio et vase aquæ benedictæ. Fi« nitis Orationibus, ministrante priore prædicto, « Papa adhuc stans sine mitra imponit incen« sum, deinde aspergit versus palmas tertio; « postea incensat ter ducens thuribulum; tum « dicit *Dominus vobiscum*, et aliam orationem, « quæ incipit *Deus, qui Filium tuum*, etc. Tum « sedens accipit mitram, et Presbyter Cardina« lis, » qui scilicet Assistentis munere fungitur, « ac Acolythi ad sua loca revertentur. » Ita ille, cujus recitatus locus egregie Rubricam § nostri illustrat. Ritus aspergendi palmas aqua benedicta, easque thurificandi, licet in multis Ordinariis ac libris missalibus desideretur, in aliis tamen reperitur, quas legere est apud Martenium. Idem et de Orationibus dicendum, uti etiam supra notatum a nobis fuit, et constat ex antiquis manuscriptis codicibus.

§ VI.

Tunc dignior ex Canonicis præbet ei palmam pulchriorem, acceptam de manibus Sacristæ vel alterius ad id deputati, osculando palmam et manum, quam Episcopus tradit tenendam alicui suo Capellano : nec refert, an dicta palma pro commoditate Episcopi sit brevior vel longior ceteris, dummodo sit pulchrior ornatu : ponitur deinde mappa per Acolythos ex abaco allata, super gremio Episcopi, quam ipsi hinc inde genuflexi tenent usque ad finem distributionis palmarum; et elevantur hinc inde fimbriæ pluvialis ipsius per Diaconos assistentes. Episcopus tunc incipit palmas distribuere Canonicis, et aliis eodem ordine, prout de candelis dictum fuit, et chorus tunc incipiet Antiphonam *Pueri Hebræorum*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Igitur benedictis palmis sive ramis olivarum, et Episcopo sedente cum mitra, « tunc di« gnior ex Canonicis, » stans detecto capite, cum debita reverentia, « præbet ei palmam « pulchriorem, acceptam de manibus Sacristæ « vel alterius ad id deputati, osculando pal« mam, et manum, quam Episcopus tradit te« nendam alicui suo Capellano, » postquam scilicet palmam ipsam est deosculatus. Si Episcopus sit S. R. E. Cardinalis, tunc dignior

ille, ut ait Crassus lib. II, cap. XLIV, dabit eidem tres palmas cum osculis solitis, primo scilicet duas magnas et aliam parvam eodem modo quo supra dictum est de candelis. Atque hic ritus a pontificia quidem Capella acceptus est, ut enim docet Patricius, ubi finitis Orationibus, « accedit prior Episcoporum Car- « dinalium, stans detecto capite ante Pontifi- « cem, illi dat sigillitatim duas magnas palmas, « quas Pontifex dat duobus nobilioribus Curiæ « tenendas et perferendas, qui juxta Pontificem « hinc et inde collocantur; deinde dat eidem « tertiam minorem, qua Pontifex in Officio uti- « tur, et hanc unus ex Cubiculariis secretis ser- « vat, et ad unamquamque palmam osculantur « palmam et manum Pontificis. » Plura de Dominica Palmarum, earumque benedictione videri possunt in Ordine Romano XV.

II. Accepta sua ab Episcopo palma, quæ parum refert an pro commoditate Episcopi sit brevior vel longior ceteris, dummodo sit pulchrior ornatu, ut inquit noster ℥, « po- « nitur deinde mappa per Acolythos ex abaco « allata super gremio Episcopi, quam ipsi usque « ad finem distributionis genuflexi tenent, » et elevantibus hinc inde fimbrias pluvialis ipsius Diaconis assistentibus, « Episcopus tunc inci- « pit palmas distribuere Canonicis, et aliis eo- « dem ordine, prout de candelis dictum fuit, » supra scilicet cap. XVI, « et chorus tunc in- « cipiet, » et non prius, uti notavit Crassus, « Antiphonam, » nempe *Pueri Hebræorum*, etc., quæ passim legitur in antiquis Missalibus et Ordinariis.

§ VII.

Finita distributione, Episcopus more consueto lavat manus; accedunt ad eum duo Acolythi Ceroferarii cum candelabris ac cereis accensis; ipse vero, deposita mitra, surgit, et cantat ex libro *Dominus vobiscum*, deinde Orationem ultimam, videlicet, *Omnipotens sempiterne Deus*, etc.

§ VIII.

Qua finita, sedet, accipit mitram, ponit thus iu thuribulum, ministrantibus Presbytero assistente et Acolytho, et dicto per primum Diaconum *Procedamus in pace*, ordinatur per Cæremoniarium Processio circum Ecclesiam eodem ordine, prout ibi dictum fuit, et omnes gerunt suas palmas in manibus, Episcopus autem illam sinistra defert, et dextera benedicit. Exire debet Processio extra portam Ecclesiæ, et antequam Crux Processionis ingrediatur dictam portam, præveniunt aliqui Cantores, illam ingredientes, et mox claudentes, et versus ipsam Processionem cantantes Versiculum *Gloria, laus, et honor*, etc., respondentibus aliis cantoribus extra portam, prout traditur in missali.

COMMENTARIUS.

I. Palmarum distributione finita, Episcopus, ex præscripto § VII, lavat manus cum mica panis, easque more consueto extergit; quo facto, accedunt ad eum Ceroferarii cum debitis reverentiis, et ipse deposita mitra surgit, et præmisso *Dominus vobiscum*, ultimam Orationem cantat, *Omnipotens sempiterne Deus*, etc., quæ legitur in multis Ordinariis antiquis, licet in multis aliis desideretur. Ultima Oratione finita, ut ait noster § VIII, « sedet » Episcopus, « accipit mitram, ponit thus in thuribulum, ministrantibus Presbytero assistente et Acolytho, » præsente semper Cæremoniario; « et dicto per primum Diaconum, » stantem scilicet a dexteris Episcopi, et conversum ad populum, alta voce *Procedamus in pace*, et responso per Chorum *In nomine Christi, Amen*, eodem scilicet vocis tono; « ordinatur per Cæremoniarium Processio circum Ecclesiam, « prout ibi dictum fuit, » nempe cap. XVI, ubi recensetur Processio in Festo Purificationis Deiparæ cum candelis; « et omnes gerunt suas « palmas in manibus, Episcopus autem illam, » palmam scilicet suam pulchriorem, « sinistra de« fert, et dextera benedicit. »

II. Notat autem illud Crassus, libro II, capite XLIV, quod, « dum interim ordinabitur Pro« cessio, Cardinalis, » id est, Episcopus Bononiensis, « acceptos manu propria manipulos « sive fasciculos olivarum benedictarum dabit « aliquibus idoneis et dignis patribus de Eccle« sia, qui ramos olivarum ex alto suggestu de « mandato ipsius ad populum projicient. » Sed huic usui minime adhæreo, quippe qui solet excitare tumultum in Ecclesia, aliis alios prementibus, et sæpe non propter devotionem accipiendi palmam benedictam, sed ad solam incivilium hominum voluptatem, contra sanctitatem loci et sacras Conciliorum sanctiones, quibus omnis in Ecclesia strepitus atque tumultus iterum iterumque prohibetur.

III. Ad Processionem vero quod attinet, ex præscripto nostri §, « exire debet extra portam « Ecclesiæ, » rejicimusque idcirco sententiam Crassi, qui melius sibi videri inquit, « si per « Ecclesiam fiat ex una navi ad aliam; » præsertim cum longe alia fuerit olim complurium Ecclesiarum disciplina, in quibus, ut repræsentaretur quod fecit Christus, fiebat egressus non ab Ecclesia solum, sed ab ipsa urbe, et deinde in eamdem solemnis ingressus, ac veluti triumphalis cum ramis arborum. Cæremoniam ipsius Processionis ample describit vetus Romanus Ordo XII, auctore Cencio, cap. XI, ubi inter alia ait, deferri consuevisse feretrum cum sacro Evangelii codice tanquam Christi personam exhibente : « Die Dominica Palmarum præpa« retur quoddam portatorium honestissime, « in quo intromittitur sanctum Evangelium, « quod intelligitur Christus, et statuitur in « Ecclesia ante Aram, unde Clerus processu« rus est. »

IV. Idem hic ritus, qui totidem verbis a vulgato Alcuino refertur, fiebat olim in aliis etiam Ecclesiis et Monasteriis, uti videre est apud Martenium in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in celebrandis divinis Officiis*, capite XX, et lib. III *De antiquis Monachorum ri-*

tibus, cap. x. Sane in libello manuscripto Consuetudinum Germaniæ, Monasteriorum ritus ipse ita describitur : « Mane in Psalmis Custodes « præparent diligenter quoddam portatorium « in modum feretri, in quo reponantur parvæ « capsæ, sive textum Evangeliorum. Desuper « quoque appendantur philacteria, sive buxæ « Reliquiarum. Ferant autem illud latenter ante « horam primam ad Ecclesiam, vel ad locum « quo procedere debent, et cruces, et cande- « labra, et thuribulum, et aquam benedictam, « et textum Evangelii, et albas, flores, palmas, « et omnia, quæ processioni illi conveniunt. » Similia legere est in aliis pluribus variarum Ecclesiarum Ordinariis antiquis.

V. Loco Evangelii quibusdam in locis reponebatur in feretro sacra Eucharistia, ejusque ritus meminere Statuta Lanfranci Cantuariensis Archiepiscopi, codices quidam antiqui Missarum, et inter alios auctores Matthæus Paris in suo libro *De Vitis* XXIII *Abbatum Monasterii S. Albani*, ubi describit vasculum seu scrinium a Simone Abbate eleganter elaboratum ad portandum Corpus Domini in Processione in Ramis Palmarum. Eumdem ritum describunt liber Usuum Monachorum Beccensium et Consuetudines Monasterii Lyrensis ejusdem Provinciæ, in quibus variæ ad sacrum feretrum genuflexiones prescribuntur, quæ sacrosanctæ Eucharistiæ venerationem manifeste probant. Porro docet Mabillonius in Commentario ad Ordinem Romanum, cap. x in fine, servari eum ritum in Ecclesia Rotomagensi, cujus præcipuum studium in expugnanda Berengarii hæresi nascente satis ea ostendunt, quæ inter alios scriptores idem Mabillonius refert tomo II Analectorum.

VI. Ordinata processio dirigebatur ad aliquam Ecclesiam seu locum, ubi lecto Evangelio et facto Sermone, uti notatum superius fuit, rami benedicebantur, si tamen non essent prius benedicti. Processionis autem præcipuus is erat scopus, in Statione facere Crucis adorationem, iteratis ante ipsam Crucem genuflexionibus, quibus nonnulli pium subjungebant osculum. Id quod ita enarrat antiquus Ordo Romanus : « Ut « autem pervenerint cum Psalmis, ubi Statio « est sanctæ Crucis, Clerus populusque reve- « renter stent per turmas in ordine suo cum « baculis et reliquo ornatu, et infantes parapho- « nistæ in loco competenti subsistentes impo- « nant Antiphonam : *Fulgentibus palmis pro-* « *sternimur advenienti Domino*; *huic omnes oc-* « *curramus cum hymnis et canticis, glorificantes* « *et laudantes, Benedictus Dominus*. Respon- « det Schola ex parte populi : *Occurrunt turbæ* « *cum floribus et palmis Redemptori Domino;* « *et Victori Triumphanti digna dant obsequia.* « *Filium Dei olim Gentes prædicant, et laude* « *Christi voces tonant per nubila Hosanna*. Tunc « Scholastici e regione Crucis lento gradu ve- « niant ante eam, et cum omni reverentia casu- « las et cappas in terram jactantes, proni adorent « Crucifixum, Clero interim cantante Antipho- « nam *Pueri Hebræorum*. His recedentibus, « continuo veniant ex latere pueri laici, *Kyrie* « *eleison* cantantes, et sequendo vexillum, quod « ante eos portatur, veniant ante Crucem, et « annuente Æditiuo, jactent ramos palmarum « in terram, proni adorando Crucifixum, et Cle- « rus interim cantat Antiphonam *Pueri He-* « *bræorum*. »

VII. Similia legere est in variis Ecclesiarum diversarum Ordinariis, quæ vix variant, nisi in modo Crucis adorandæ, et in cantandis Antiphonis et Responsoriis, ut notat Martene. Videri autem potest Ordo Romanus XII, auctore Cencio, cap. IX, Durandus, et alii, inter quos eruditus Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. IX, ubi varias Dominicæ Palmarum Processionis cæremonias enarrat, servari olim solitas in Ecclesia tum Latina tum Græca, in qua cum insigni apparatu et reverentia Processio ipsa celebrabatur. Scribit enim Codinus in libro *De Officialibus aulæ Constantinopolitanæ*, cap. x, proximis diebus ante Dominicam Palmarum extrui solere publicam ambulationem a Palatio Imperatoris usque ad Ecclesiam; ipsa autem nocte, quæ eam antecedit, omnes ambulationis columnas myrteis, laureis vel oleaginis ramis ornari, et iisdem pavimentum sterni; tempore autem matutini Officii supplicationem per eam viam hoc ordine instrui, ut ante omnes procedat Lampadarius manu lampadem ardentem gestans, et modulata voce cantans hoc Idiomelon : *Egredimini, gentes, egredimini, populi, contemplamini hodie Regem cœlorum, Christi enim figuram gerens Evangelium progreditur*. Sequitur Imperator diademate coronatus et sacco, id est, festa

veste indutus, dextera Crucem præferens, sinistra lampadem; deinde universus aulæ comitatus; tum Archidiaconus Evangelium gestans, cui succedit Patriarcha; post eum Sacerdotes quinque, vel plures sacras Imagines portantes, etc.

VIII. Juxta hodiernum morem benedictis et distributis palmis ordinatur Processio per Cæremoniarium eo modo quo in Festo Purificationis dictum est, Clericis, qui sunt a dexteris, tenentibus ramos dextera, et qui sunt a sinistris, sinistra, altera manu Rituale; Cantores vero incipiunt Antiphonam, *Cum appropinquasset*, etc., et alias, quum opus erit, quas chorus prosequitur, quandiu durat Processio, possuntque repeti, si sit longior, et breviari, si sit brevior. Porro dum redit Processio, « antequam Crux « processionis ingrediatur portam, » ex præscripto tum hujus §, tum etiam ex Rubricis Missalis ac Ritualis Romani, « præveniunt aliqui « Cantores illam ingredientes, » nempe duo vel quatuor, ut inquit Rubrica missalis parte IV, tit VII, num. XVI, « et mox claudentes, et versus « ipsam Processionem cantantes Versiculum « *Gloria, laus, et honor*, etc., respondentibus « aliis Cantoribus extra portam, prout traditur « in missali. » Nempe, illi qui sunt in Ecclesia incipiunt Versum *Gloria, laus*, etc., quem integre cum suo pentametro prosequuntur, Celebrans vero tecto, et alii nudo capite, repetunt eosdem Versus etiam integre, ex Gavanto in ipsam missalis Rubricam. Deinde prædicti Cantores, qui sunt intra Ecclesiam, cantant alios duos Versus sequentes, tum qui extra, repetunt primos duos, scilicet *Gloria, laus*, quod similiter faciunt iterum atque iterum post quoslibet Versus, qui consequenter cantantur ab eisdem, qui sunt intra Ecclesiam.

IX. Ergo in reditu Processionis ad portas civitatis, uti ex antiquis Ordinariis liquet, sive ad valvas Ecclesiæ, cantari jam olim solitus fuit memoratus Hymnus *Gloria, laus*, etc., cujus auctorem faciunt Theodulphum Aurelianensem Episcopum, quem, cum ille esset Andegavis, ut aiunt, vinctus in carcere, transeunti cum Processione Ludovico Pio Imperatori cecinisse supponunt; cujus modulatio suavis iratum ita demulsit Imperatorem, ut vinculis absolutum libertate donaverit. Verum hanc fabellam, quam alias prisci atque insignes auctores narrant, validissimis rationibus refutat eruditus Menardus in notis ad S. Gregorii Sacramentarium, ejusque sententiæ adhæret inter alios Martenius, dicto cap. XX, num. XIII, ubi tamen non negat hunc Hymnum a Theodulpho fuisse compositum, et quidem ad usum Ecclesiæ Andegavensis, maxime cum illum sub illius nomine citasse videatur Lupus Abbas Ferrariensis in sua Epistola XX.

X. Teste Grancolassio in Breviarium Romanum, cap XLIV, ipse Hymnus *Gloria, laus*, etc., a junioribus Clericis cantatur, quia in secundo ejus Versu legitur *Cui puerile decus*, etc. Pluribus in locis cani ait in Sacello aliquo elevato, alludendo ad verba illa, *Cœtus in excelsis*, etc. Parisiis vero cani in cubiculo super unam oppiduli portam, ubi sunt carceres, qui vel olim erant juxta Urbium portas, ubi Judices jus dicebant, ut jam notavimus in nostra opella *De vita Clericorum et Sacerdotum*. Hoc nomen Portæ ob eam forte causam Turcarum Imperatoris aula retinuit.

§ IX.

Cantatis omnibus Versiculis, vel eorum parte, prout tempus et occasio postulabit, Subdiaconus portans Crucem, tangit cum illius hasta portam, quæ statim aperitur, et Processio ingreditur, Choro cantante Antiphonam *Ingrediente Domino*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Fuit vetus Ecclesiarum complurium mos, ut Versiculis dicti Hymni *Gloria, laus*, etc., finitis, Episcopus, sive ille qui Officio præerat, portas civitatis vel Ecclesiæ percuteret, dicens, *Attollite portas, Principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ*. Cui existentes in Ecclesia reponebant, *Quis est iste Rex gloriæ?* Ad quos cum ille tertio dixisset

Attollite portas, etc., similemque illi dedissent responsionem, ipse tandem clamabat, *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*; et tunc clausæ aperiebantur valvæ; atque is quidem ritus legitur in missalibus Arelatensi, Bituricensi, Catalaunensi, Pictaviensi, et in aliis pluribus tum Ordinariis, tum Ritualibus, quem etiam pie explicat eruditissimus Eveillon in suo libro *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. IX, ubi inter alia ait : « Sacerdos fores Templi seu portas civitatis « pulsans, et impacta Cruce aperiens, Christum « exprimit virtute Passionis suæ portas cœli « aperientem, et de diabolo victoriam in Cruce « reportantem, sicut hac die divina virtute effe- « cit, ut patentibus portis Civitatis Jerusalem, « cum honore ab universo populo, quasi Rex « Israel intra mœnia exciperetur. » Notat mox, eumdem ritum aperiendi portas, eodem prorsus modo observari in dedicatione Ecclesiæ, tum apud Græcos, tum apud Latinos, uti videre est in Pontificali Romano atque in Romano Ordine, et apud Nicolaum Cabasilam libro V *De Vita in Christo*.

II. Sed hisce ad notitiam antiquitatis dictis, et prisci usus variarum Ecclesiarum, ex præscripto nostri §, « cantatis omnibus Versiculis, « vel eorum parte, prout tempus et occasio po- « stulabit, Subdiaconus portans Crucem, tangit « cum illius hasta portam, » cum ima scilicet parte ipsius hastæ, sive, ut ait Crassus, « per- « cutiet Crucis pede ipsam portam; » non amota scilicet Cruce ab hasta, percutit semel ipsam portam nihil dicens, sed ita tamen, ut fragor audiatur; eaque statim aperitur, et Processio Ecclesiam ingreditur, choro cantante Antiphonam *Ingrediente Domino*, quæ tum in Romanis Ordinibus nonnullis, tum etiam in multis antiquis Missalibus et Ordinariis legitur. Ex Cæremoniali Patricii lib. II, sectione I, cap. XXXIX, ingressa Processione in Ecclesiam Prælati, et Officiales antequam cancellum Capellæ intrent, deponunt paramenta et superpellicea, et capiunt cappas; Cardinales vero in locis suis paramenta deponunt, et cappas accipiunt: Papa cum fuerit ante Altare, orat in faldistorio sine mitra, si prius ibidem non oravit, tum surgit, et cum Celebrante dicit Confessionem, si scilicet alius tunc Missam celebret, de qua infra.

§ X.

Interim Canonicus Missam celebraturus, cum Diacono et Subdiacono debent esse parati : et remota mensa, Canonici, ingressi chorum, deponunt paramenta, et palmas, quas resumunt, dum cantatur Passio et Evangelium.

§ XI.

Proceditur ad Missam, et omnia observantur, prout in dicta die Purificationis Beatæ Mariæ Virginis dicitur, sive celebraturus sit Episcopus, sive non, ut ibi.

§ XII.

Differentia erit tantum, quod Diaconus et Subdiaconus hac die utuntur planetis ante pectus plicatis, et observant regulam, illas deponendo et accipiendo, prout supra in cap. XIII hujus lib. II de Vesperis et Missis in Dominicis Adventus dictum fuit.

§ XIII.

Cum Subdiaconus in Epistola pronuntiabit verba illa, *Ut in nomine JESU omne genu flectatur*, Episcopus et omnes usque ad terram genuflectunt, et permanent genuflexi usque ad illa verba, *et infernorum*, inclusive.

COMMENTARIUS.

I. Paucis se expedit Crassus, ubi libro II, cap. XLIV, quatuor hosce enarrat paragraphos, sic inquiens : « Missa fiet ordinaria, in qua Oratio unica, et *Credo* dicetur; et Ministri utentur planetis plicatis. Pro Epistola cantanda Subdiaconus deponet planetam plicatam, quam finita Epistola resumet, et in Epistola cum dicitur videlicet, *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur*, etc., omnes genuflectent usque ad verbum, *et omnis lingua*, etc., exclusive. » Sed antequam nonnulla notemus in hosce præsentes paragraphos, sciendum illud est, quod olim vel ipsi Romani Pontifices solemnem hac die Palmarum celebrabant Missam, uti constat ex Ordine Romano XI Benedicti Canonici S. Petri, num. XXXVIII, ubi postquam dixit, finitis Versibus *Gloria, laus*, etc., aperto ostio, Processionem intrare Ecclesiam cantando *Ingrediente Domino*, etc., ita mox subdit : « In secretario Pontifex induitur, et intrat ad Missam sine mappula; » id est panno super caput Pontificis extenso, quatuor hastis alligato; erat enim mos, cujus meminit in suo Rationali Durandus lib. IV, cap. VI, ut quatuor Ministri super Pontificem Missam celebraturum e Secretario ad Altare procedentem mappulam ferrent summitatibus quatuor baculorum colligatam.

II. Obiter hoc ritu notato, ex testimonio tamen Jacobi Gaetani in Ordine suo Romano XIV, cap. LXXXII, « in hac die non consuevit esse Sermo, nec Romani Pontifices officiare consueverunt, sed bono mane in Capella secreta celebrant Missam suam; eunt tamen, et distribuunt palmas; licet aliquando modernis temporibus celebrent. » Ex Augustino Patricio, uti notatum est supra ad præcedentis Commentarii calcem, ingressa in Ecclesiam Processione, statim Missa celebratur, et Papa cum Celebrante facit Confessionem, qua finita, ascendit ad solium, et ministrante priore Presbyterorum, imponit incensum. Porro cum ex nostro § X, ingrediente Processione, Canonicus Missam celebraturus, cum Diacono et Subdiacono debeant esse parati, abstinebunt idcirco ipsi ire ad Processionem, ut prompti scilicet inveniantur ad celebrandam Missam, ad ingressum Processionis; tunc etenim, « remota mensa, Canonici ingressi chorum, deponunt paramenta, et palmas, quas resumunt, dum cantatur Passio et Evangelium. »

III. Ad Missam tandem proceditur, et omnia fiunt observanturque, prout in Missa Purificationis Deiparæ, sive celebraturus sit Episcopus, sive non, uti ibidem videre est, excepto, quod Diaconus et Subdiaconus hac die utuntur planetis ante pectus plicatis coloris scilicet violacei, et observare regulam debent in illis deponendis atque accipiendis, prout supra in capite XIII, tametsi olim ad Missam in quibusdam Ecclesiis, ut ex Ordinariis liquet, ornamenta coloris rubri adhiberentur, et in aliis quoque dalmaticæ a Diaconis et a Subdiaconis tunicellæ, teste Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. XX, num. XIX. Cum Subdiaconus tandem, ut ait noster § XIII, in Epistola pronuntiabit verba illa, *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur*, genuflectet Episcopus, et omnes alii cum eo, ipseque Subdiaconus, ac Celebrans quoque cum Diacono, usque ad verbum *et infernorum* inclusive.

§ XIV.

Tres qui Passionem sunt cantaturi, dum cantatur Epistola et Tractus, parantur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola ab humero sinistro pendente, coloris violacei, in Sacristia; et circa finem Tractus procedunt a Sacristia hoc ordine.

§ XV.

Antecedit Cæremoniarius, tum ille qui Evangelistæ personam agit, portans sibi librum, deinde qui Turbarum, ultimo, qui Christi, sequentibus tribus Ca-

pellanis cum cottis sine candelabris et sine incenso; et factis Altari et Episcopo debitis reverentiis, accedunt ipsi tres ad osculum manus Episcopi, eodem ordine; nullam tamen petunt benedictionem; deinde descendunt ad locum, ubi cantant Passionem versus cornu Evangelii, seu in pulpito, secundum consuetudinem Ecclesiarum. Et Capellani tres antedicti stant contra illos, quorum qui est medius, tenet librum, quem inter se mutuant æquali spatio, dum recitatur Passio, prout Cæremoniarius eos prius admonuit, et in ipso actu, cum tempus est, eisdem significat nutu.

§ XVI.

Cum Passio inchoatur, Celebrans cum suis assistentibus legit Passionem, tenens palmam in manibus et stans in cornu Epistolæ, et Episcopus et omnes surgunt, detecto capite, palmas manibus tenentes usque ad finem Passionis, in qua, dum recitatur *Jesus autem exclamans voce magna emisit spiritum*, Episcopus in sua sede, et omnes in suis locis genuflectunt, etiam ipsi Cantores et Capellani; deinde surgunt, et is qui Evangelistam agit, perficit suam lectionem, iisdem Comministris adstantibus, ut prius: qua finita, Episcopus sedet, et accipit mitram, deposita palma.

COMMENTARIUS.

I. Testis est eruditus Martenius libro III *De antiquis Monachorum ritibus*, capite XII, Passionem olim privatis in Missis Dominica Palmarum recitatam minime fuisse a Monachis, sed ejus loco Evangelium de Christi in Civitatem Jerosolymæ ingressu. Verum missale Athanecense ita inquit : « Dominica in Ramis Palmarum « ambæ Missæ sunt de Dominica, et in majori « Missa dicitur Passio; in Matutinali vero Evan- « gelium *Cum appropinquasset*. In Missis privatis « potest dici Passio, vel prædictum Evangelium « pro devotione Celebrantis. » Similia videre est in missali Arelatensi, ubi ad arbitrium Archiepiscopi relinquitur Passionem in Missa cantare, aut Evangelium *Cum appropinquasset*. In missali Ambrosiano anno MDLX edito duæ habentur Missæ, una dicenda in minori Ecclesia, in qua legitur Evangelium secundum Joannem *Turba multa*, usque ad *Benedictus qui venit in nomine Domini;* altera in majori Ecclesia cujus Evangelium est etiam secundum Joannem, nempe *Proximum erat Pascha Judæorum*, usque ad *Quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum*.

II. Hinc idem Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XX, num. XXII, colligit lectam non fuisse Passionem in Ecclesia Mediolanensi Dominica Palmarum, neque in sequentibus Feriis, secunda, tertia aut quarta. Feria quinta in Cœna Domini de Passione Domini secundum Matthæum habebatur lectio ad usque Petri fletum, et pœnitentiam, reservatis quæ sequuntur ex eadem Passione in subsequentem Feriam sextam. Eumdem ait fuisse usum Mozarabum, nisi quod unica ex quatuor Evangelistis Passio pronuntiabatur Feria sexta; tametsi in missali Bobiensi sola secundum Joannem Passio contineatur. In Africa etiam tempore S. Augustini unica legebatur Passio secundum Matthæum, ut patet ex S. Augustino in Sermone CCXXXII novæ editionis, ubi ait, optasse ipsum in Ecclesiam suam inducere morem legendi Passionem secundum reliquos Evangelistas. Hæc ejus verba : « Passio autem quia uno die « legitur, non solet legi nisi secundum Matthæum. « Volueram aliquando ut per singulos annos se- « cundum omnes Evangelistas etiam Passio lege- « retur. Factum est. Non audierunt homines « quod consueverunt, et perturbati sunt. »

III. Legebatur quidem in Ecclesia Romana hac die Passio secundum Matthæum, uti constat ex Romano Ordine XI, auctore Benedicto, nu-

mero XXXVIII, ex cujus etiam præscripto præmittebat Diaconus *Dominus vobiscum*, cui respondebat Schola *Et cum spiritu tuo,* ac etiam, *Gloria tibi*, *Domine*, ubi ille pronuntiaverat *Passio Domini nostri Jesu Christi secundum Matthæum.* Monet tum nihilominus, « in quarta « Feria et sexta solummodo cum pronuntiatione « legi Evangelium Passionis sine salutatione et « sine responsione. » At vero juxta Romanum Ordinem XV, auctore Amelio, num. LX, « Diaco- « nus Cardinalis dicturus Passionem, osculatur « more solito pedem Papæ, et reversus ad Altare, « genuflectit ante illud, et dicit basse *Munda « cor meum*, etc., et surgens recipit de Altari « librum Evangeliorum, deferens ipsum ante « pectus, ita quod tabula libri, ubi est Cruci- « fixus, a populo videri possit, et non petit be- « nedictionem a Papa, sed recte vadit ad pul- « pitum coopertum cum tobalea, et ibi absque « luminaribus et incenso, et sine *Dominus vo- « biscum*, absolute incipit *Passio Domini nostri « Jesu Christi;* nec respondetur *Gloria tibi*, « *Domine;* sed subsequenter dicit Passionem « more solito. »

IV. Ex recitato hactenus loco plura addiscimus circa ritum dicendæ Passionis, qui in usu erat labente sæculo XIV, quo floruit Amelius. I. Unum Diaconum Cardinalem recitasse in Missa Passionem. II. Acceptum fuisse librum de Altari, et ibidem ab ipso Diacono Cardinali genuflexo dictum *Munda cor meum.* III. Librum coopertum fuisse tabula habente ex una parte Imaginem Crucifixi, quem ita cantaturus Passionem ante pectus gestabat, ut Imago illa videri posset a populo. IV. Lectam fuisse Passionem pulpito cooperto « cum tobalea. » Forte sequenti sæculo XV, invaluit mos, ut Passio a tribus diceretur in Missa solemni, uti ex Augustino Patricio addiscimus, qui sæculo ipso floruit, quique in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XXXIX, ita ritum enarrat pontificiæ Capellæ in decantanda Passione, Dominica die Palmarum : « Dum cantatur « Tractus, Clerici Capellæ portant paramenta ad « locum ubi stant Cantores, ubi tres ex eis dicturi « Passionem, parantur amictu, alba, cingulo, « manipulo et stola in modum Diaconi, coloris « violacei : omnes consueverunt tamen plerum- « que uti variis coloribus importunitate aliquo- « rum, et contra voluntatem Clericorum Cære- « moniarum, videlicet, qui Evangelistæ personam « sustinet, albo, Judæus rubro, Christus nigro- « Sed honestius est, ut omnes utantur vio- « laceis. »

V. Sed audiamus cetera, quæ de ritu atque ordine procedendi ad cantandam Passionem mox idem auctor subjicit : « Et circa finem Tractus « moveant se a loco ubi se induerint, et ille qui « Evangelistam aget, portat librum, et præcedit. « Sequitur Judæus, deinde Christus : faciunt « reverentiam Altari et Papæ, deinde ascendunt « ad osculum pedis Papæ, unus post alium, « prout venerunt : deinde vadunt ad locum « Evangelii consuetum, ubi Passionem cantare « debent sine luminaribus et incenso. Adducun- « tur etiam illuc tres Capellani celebrantes, quo- « rum unus stans in medio aliorum duorum « tenet librum supra caput suum, sicut ad « Evangelium Subdiaconus tenere consuevit, et « mutantur per vices. Dum incipitur Passio, « Papa surgit, deposita mitra, et omnes alii sur- « gunt, et stant usque in finem, palmas manu « tenentes. Celebrans vero, deposita mitra, vadit « de faldistorio suo ad cornu Epistolæ Altaris, « ubi stat discooperto capite, et palmam etiam « manu tenet; super Altare habet missale, et « plane legit Passionem versus aliquantulum ad « illam cantantes. » Addit tum alia Patricius, quæ nos inferius opportune dicemus; ex iis autem, quæ hactenus dixit, jam illud colligimus, varios ritus circa Passionem cantandam in Ecclesiis Cathedralibus, ex pontificia Capella fuisse acceptos.

VI. Concinunt præterea Rubricæ nostrorum paragraphorum et illa plane, quæ in suo Cæremoniali lib. II, cap. XLIV, docet Crassus de cantanda Passione. Tres cantaturi Passionem, inquit, debebunt esse induti habitu diaconali, præter tamen dalmaticam, stolæ autem eorum omnes erunt coloris violacei, et ipsi sequentibus tribus Capellanis Ecclesiæ sine incenso et sine luminibus, præcedente omnes Cæremoniario ductore, ibunt hoc ordine ad osculum manus Episcopi. Primo ille, qui Evangelistæ personam sustinet, portans librum; secundo, qui loco Judæorum et aliorum respondet; tertio, qui Christum repræsentat; qui soli tres, osculata Episcopi manu, nullam ab eo benedictionem petent, sed absolute ibunt ad locum Passionis cantandæ, id est, extra Presbyterium, et nullatenus intra illud, directi ad cornu Evangelii Altaris, non quidem

faciebus, sed brachiis dexteris illis versis : qui Christum repræsentat stabit in medio, qui Evangelistam ad dexteram, qui Judæum ad sinistram. Capellani illi tres æquales, et simul facie ad faciem contra Cantores stabunt, et qui erit medius tenebit librum, alii duo per vices æquali temporis et laboris spatio mutantes se sustineat.

VII. Hæc quidem totidem pene verbis Crassus, qui tamen in eo labitur, quod Christum in medio ponat, cum alioqui ex sententia plurium Scriptorum, et ex communi Ecclesiarum praxi, medium inter ipsos cantantes tenere debeat locum, qui Evangelistæ personam gerit; dexterum qui Christi, et sinistrum, qui Synagogæ. Ceterum tametsi ex nostro § xv et ex recitatis locis Patricii et Crassi, medius ex tribus Capellanis seu Acolythis, qui stant contra cantantes Passionem, tenere debeat librum, « quem deinde alii « inter se mutuant æquali spatio, prout Cæremo« niarius eos prius admonuit, et in ipso actu, « cum tempus est, eisdem significat nutu; » is tamen hodie vix ritus servatur, dum vel in ipsis Ecclesiis exiguis in tribus pulpitis Passio cantari soleat, unoquoque cantante in suo libro, Acolythis tamen ad latera pulpitorum assistentibus, vel facie ad Cantores versa, uti auctores docent.

VIII. Ex præscripto nostri § xvi, « cum Passio « inchoatur, Celebrans cum suis assistentibus, » Diacono scilicet, et Subdiacono, « legit Passio« nem tenens palmam in manibus, » nempe manu sinistra, ex Patricio in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. XLI, « et stans in cornu « Epistolæ; et Episcopus, et omnes surgunt de« tecto capite, palmas manibus tenentes usque « ad finem Passionis. » Standum esse ad Evangelium, et quidem etiam nudo capite, fuse ostendimus in opere nostro *De Codice sancti Evangelii*, lib. II, cap. XXI et XXIV. Tenendas esse manibus palmas usque ad finem Passionis docet inter alios Romanus Ordo XV, auctore Amelio, num. LX, licet ex Ordine Romano XII, auctore Cencio, cap. IX in fine, « Ministri » tenere dicantur « palmas usque ad completionem Missæ. » Ex missali Athanacensis Monasterii a benedictione ramorum, eos cuncti manu tenere debent usque ad Offertorium; « et tunc, » ut inquit, « quilibet offerat Sacerdoti ramum suum cum « manipulo suo. » Teste Martenio, Canonici Regulares Cruce signati, et Fratres Prædicatores in reditu Processionis super gradus Altaris ramos projiciebant, et mox a Sacrista inde asportandos, idque, ut autumat, ad imitandam Judaici populi pietatem, qui hac die ramos palmarum venienti Domino prostraverunt. Sed observanda est Rubrica missalis, præscribens ramos tenendos usque ad finem illius Evangelii *Altera autem die*, etc., de quo ritu etiam infra in Commentario sequenti nonnihil dicemus.

IX. In Passione tandem dum recitatur *Jesus autem exclamans voce magna emisit spiritum*, ex ejusdem nostri § XVI præscripto, « Episcopus « in sua sede, et omnes in locis suis genufle« ctunt, etiam ipsi Cantores et Capellani. » Est ritus antiquus, cujus meminit laudatus Ordo Romanus XV loco citato, sic inquiens : « Cum « autem ipse Diaconus dixerit in Passione illa « verba *Emisit spiritum*, statim Papa, et ipse « Diaconus, et omnes alii genuflectunt ad Deum « versus Altare; et sic manent genuflexi per spa« tium, quo posset dici *Pater noster* semel. » Idipsum tradit Crassus : « Dicto Versu, videlicet « *Jesus autem clamans voce magna emisit spiri« tum*, tunc, et non prius, genuflectent omnes « per spatium unius *Pater*, et similiter ipsi Can« tores genuflectent. » In Consuetudinibus Cisterciensium ad ea verba præscribitur ritus osculandi terram, et in Ordinario Carthusianorum traditur, quod ad hunc locum dicatur : *Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per Crucem tuam redemisti mundum*. Sane post unius *Pater noster* morulam in ea genuflexione, quæ fit ad ipsa verba, *emisit spiritum*, omnes « deinde « surgunt, et is qui Evangelistam agit, perficit « suam lectionem, iisdem Comministris adstanti« bus, ut prius; qua finita, Episcopus sedet, et « accipit mitram, deposita palma. » Cantores vero, ut ex Patricio addiscimus, factis reverentiis Altari et Episcopo, recedunt.

X. Omissis aliis ritibus qui olim in ipsa Passione servari solebant, illud, quod hic omitti nullatenus debet, est, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Viterbien. VII Julii MDCXII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. DLI, et novissime apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, consuetidinem inmemorabilem, quod Passio Domini in Dominica Palmarum, et in Feria VI Parasceves decantetur a Canonicis, servari debere, « non

« obstante Cæremoniali, in quo disponitur « eam a Cantoribus decantandam esse. » Certe, ut de aliis sileam, Romæ in Basilica Vaticana solent hodieque in Dominica Palmarum et Feria VI in Parasceve, tres Canonici Passionem canere.

§ XVII.

Tum Diaconus Evangelii, deposita planeta, eaque, sive alia duplicata, super humerum sinistrum posita, et sub brachio dextero colligata, portat librum ad Altare, mox vadit ad osculum manus Episcopi, ducente Cæremoniario, et revertitur ad Altare, dicens genuflexus *Munda cor meum*, etc.

§ XVIII.

Interim Episcopus, ministrante Acolytho, vel Cæremoniario, ac Presbytero assistente, imponit incensum more consueto.

§ XIX.

Diaconus cum libro ante pectus, præcedentibus Thuriferario et duobus Acolythis sine candelabris, subsequente Subdiacono, petit benedictionem, incensat librum, et cantat Evangelium *Altera a tem die*, etc.

§ XX.

Ad elevationem solus Episcopus tenet palmam; cetera fiunt ut in aliis Missis.

COMMENTARIUS.

I. Passione tandem finita ac depositis palmis a Celebrante et Ministris, ut nonnullos suppleamus ritus qui in nostro Cæremoniali desiderantur, Subdiaconus mutat librum Celebrantis a cornu Epistolæ ad cornu Evangelii cum debitis reverentiis. Tum Celebrans dicto in medio Altaris, *Munda cor meum*, etc., et *Jube Domine*, etc., accedit ad idem cornu, ubi non signans librum nec seipsum, legit eam partem Passionis, quæ habetur loco Evangelii, assistente sibi Subdiacono, qui etiam ad ejus finem respondet, *Laus tibi, Christe*. At vero Diaconus, finita a Cantoribus Passione, uti inquit noster § XVII, citatis Cæremonialibus Patricii et Crassi concinens, « deposita planeta, eaque sive alia duplicata, super « humerum sinistrum posita, et sub brachio « dextero colligata, » sive sumpta latiori stola, juxta hodiernum morem, « portat librum ad « Altare, » et in medio ponit, « mox vadit ad « osculum manus Episcopi, ducente Cæremoniario, et revertitur ad Altare, dicens genu« flexus *Munda cor meum*, etc. Interim Episco« pus, » ex sequenti nostro § XVIII, « ministrante « Acolytho, vel Cæremoniario, ac Presbytero as« sistente, » non autem Diacono, ut tradit Crassus, « ponit incensum more consueto; » atque, ut mox ait Rubrica § nostri XIX, « Diaconus cum « libro ante pectus, præcedentibus Thuriferario « et duobus Acolythis sine candelabris, subse« quente Subdiacono, petit benedictionem, » ab Episcopo scilicet, ad cujus Sedem accedit, eaque accepta pergit ad solemnem Evangelii lectionem, « incensat librum, » quem non signat, nec se, neque dicit *Dominus vobiscum;* sed absolute « cantat Evangelium, *Altera autem die*, » etc.

II. Quanquam vero ad ipsam Evangelii lectionem Ceroferarii candelabra cum cereis accensis non deferant, quia scilicet, ut ait Crassus, « Lux

« mundi extincta est, » assistunt tamen, ut solent, cum candelabris, non tamen loco illorum ramos palmarum tenentes, nisi ea alicubi sit consuetudo, quam probant Castaldus lib. III, sectione v, cap. v, num. ix, et Bauldryus parte IV, cap. vi, articulo iii, num. xix, præsertim, quod, uti docet memoratus Crassus, « omnes iterum « acceptis palmis surgent reverenter audientes « Evangelium. » Id quod etiam tradit Rubrica missalis parte IV, tit. vii, num. xviii, ubi ita inquit : « Deinde celebratur Missa, et rami tenen« tur in manibus, dum cantatur Passio et Evan« gelium tantum. » Labitur autem in eo ipse, ubi ait Diaconum incipientem Evangelium *Altera autem die*, etc., signare « librum, et se in fronte, « ore, et pectore, ut alias; » non enim is ritus in ea Missa servandus est, tametsi Crasso patrocinetur Romanus Ordo xv, auctore Amelio, cap. lx: « Facit Crucem, » inquit, « cum pollice super « Evangelium, et sibimet tam in fronte quam in « labiis et in pectore, more solito. »

III. Tradit autem et alia eo loco Amelius, quæ penitus in desuetudinem abierunt, ut cum ait, Diaconum ipsum Cardinalem, qui cantavit Passionem, post genuflexionem et morulam ad ea verba, *emisit spiritum*, petita benedictione a Papa, canere etiam illam partem, *Altera autem die*, etc., et portari « ipsi Diacono Cardinali duo « candelabra cum cereis accensis per Acolythos, « vel Auditores, sicut cunsuetum est fieri ad « Evangelium. » Sed abolitus jam fuit hic ritus paulo post Amelium, nam, uti ait Patricius lib. II, sectione i, cap. xl, loquens de Officio Dominicæ Palmarum, Papa celebrante, « nostris temporibus « non portantur luminaria ad hoc Evangelium, « sed incensum tantum. » Tum vero subjicit alludens haud dubie ad Ordinem etiam ipsum Amelii : « Legi tamen in libris Cæremonialibus, « quod luminaria portantur ad hanc partem. »

IV. Demum cantato Evangelio, defertur liber deosculandus ad Episcopum, qui etiam incensatur, omniaque alia fiunt, ut in aliis Missis. Teste Crasso lib. II, cap. xliv, in Ecclesia Bononiensi, finito Evangelio, suo ævo ex more Festivitates indicebantur, quod tamen non probat. Ad nostrum autem ritum quod attinet, licet, uti superius ex Rubrica missalis dictum est, alii omnes, finito Evangelio, deponant palmas, ex præscripto nihilominus nostri § xx, « ad elevationem solus « Episcopus tenet palmam, » propriis manibus, ut ait idem Crassus monens ibidem, « id bene « notandum, quia mysterium habet. » Acceptus est ritus a pontificia Capella, in qua, teste Patricio lib. II, sectione i, cap. xxxix, « ad elevatio« nem Sacramenti Papa etiam solet tenere pal« mam suam, et non alii. » Addit mox, finita Missa, Papam dare benedictionem, et Celebrantem pronuntiare Indulgentias, ac duos nobiles illos cum palmis præcedere debere immediate Pontificem post Diaconos assistentes usque ad cameram Papagalli, et illas ibi Camerariis secretis consignare. Idipsum tradit et Crassus loco citato : « In fine dabitur Benedictio, et Indul« gentia publicabitur, et illi duo Scutiferi cum « magnis palmis ante Cardinalem præcedent « usque ad ejus Cameram, ubi eas reverenter « custodiendas per totum annum deponent. » Sed hi peculiares sunt ritus; nam alias servandum hodie, quod Rubricæ Missalis et Cæremonialis præscribunt.

CAP. XXII.

ALTARIS ORNATUS, AC CEREORUM NUMERUS, ET QUALITAS PRO MATUTINIS TENEBRARUM.
ARCHIEPISCOPUS ET EPISCOPUS QUOMODO AD ECCLESIAM ACCEDANT PRO PERAGENDIS MATUTINIS TENEBRARUM.
ORDO INCHOANDI MATUTINI, DICENDARUM LECTIONUM, ET EXSTINGUENDI CEREOS IN TRIANGULARI CANDELABRO.
QUANDO ET QUOMODO ABSCONDATUR EXTREMUS CEREUS TRIANGULI.
QUOMODO TERMINETUR MATUTINUM. — EPISCOPUS EXTREMAM ORATIONEM DICIT. — FRAGOR QUANDO FIAT.
SEDES EPISCOPI, ALTARE, TOTA TRIBUNA ET PAVIMENTUM IN HIS TRIBUS MATUTINIS SINT DENUDATA.
QUA HORA HÆC OFFICIA PERFICIENDA SINT.

§ I.

Post Dominicam palmarum nullæ occurrunt solemnitates quæ indigeant speciali declaratione ante Officium Tenebrarum : nam licet tertia et quarta Feria celebrari soleat Missa solemnis, et infra eam decantari Passio Domini Nostri Jesu Christi, celebrabitur secundum ritum et cæremonias quæ observari solent in diebus Ferialibus, prout superius declaratum fuit, præsente vel absente Episcopo.

§ II.

Passio autem recitabitur, prout in præcedenti Dominica dictum fuit, tam quoad habitum et numerum Ministrorum quam quoad alias cæremonias.

COMMENTARIUS.

I. Sciendum primo initio hujus Commentarii illud a Græcis Hebdomadam magnam, quæ est Quadragesimæ ultima, appellari, uti liquet præsertim ex S. Chrysostomo Homilia XXX in Genesim, et ex Anastasio Nicæno, quæstione LXXVII in Scripturam, tomo I. Eam Theophilus Alexandrinus in Epistola II Paschali Hebdomadam Majorem dixit, quia scilicet in illa est maxima adhibenda parcimonia, sive quod majus Officium recolitur in ea, uti exponit vulgatus Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, cap. XV. Ab eodem etiam Theophilo in Epistola ipsa II appellatur Hebdomada salutaris Paschæ, et in Epistola III, Hebdomada Dominicæ Passionis. Communiter hodie dicitur, et quidem ex pervetusto Ecclesiæ ritu, Septimana vel Hebdomada sancta ob sanctissima mysteria quæ in ea a primis sæculis celebrare Ecclesia consuevit : « Incipite sanctam « Hebdomadam Paschæ jejunantes ipsam omnes « cum timore. » Verba sunt antiqui auctoris Apostolicarum Constitutionum, lib. V, cap. XII; Hebdomadam autem sanctam vocat Hebdomadam Paschæ Græcorum more, qui Hebdomadas vocant per Dominicam subsequentem.

II. Quanquam prioribus Ecclesiæ sæculis Feria sexta tantum, et Sabbato ipsius Hebdomadæ, celebraretur commemoratio Passionis ac Mortis Jesu Christi Domini nostri, illisque duobus diebus repræsentarent luctum in vigilia duarum noctium, quibus preces et Officia publica fiebant, et in jugi quadraginta horarum jejunio; addita tamen deinde fuit Feria IV, et postea tota Hebdomada destinata. S. Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Basilidem, can. I, fuisse quosdam

affirmat, qui per totam hanc Hebdomadam abstinerent, alios autem per quatuor continuos dies. Xerophagiæ hebdomadam vocat S. Epiphanius in Expositione Fidei, cap. xxix, quia res tantum siccæ sine condimento comedebantur, vel panis tantum, et aqua cum sale sumebatur. Idem jam olim rigidius præceptum a Constitutionibus Apostolicis fuit, ubi sic inquiunt: « Jejunate diebus Paschæ, incipientes a secunda « Feria usque ad Sextam, et Sabbatum, sex « diebus, pane tantum, sale, oleribus et aqua « mensæ adhibitis. Abstinete hisce diebus vino « et carne; dies quippe luctus, et non festi « sunt. »

III. Vacandum nihilominus erat ipsa Hebdomada, sicut et Hebdomada Paschatis, ob Christi Mortem et Resurrectionem, quæ duabus hisce Hebdomadis celebrabantur, quia scilicet, ut aiunt ipsæ Apostolicæ Constitutiones lib. VIII, « opus est docere, quis ille sit, qui mortuus est, « et resurrexit. » Forte ob hanc etiam rationem in Summa Legum Imperialium et Canonum, refert Photius duas ipsas Hebdomadas festivas fuisse: « Dies festi sunt septem dies ante Pascha « et post Pascha. » Sed et XIII sæculo apud nos Latinos Gregorius Papa IX, cap. v *De feriis*, inter festivos quindecim ipsos dies computat. Occupandi tunc enim sunt Christifideles in pura et sincera peccatorum confessione, et in operibus pietatis peragendis. Teste Filesaco in opusculo *De Quadragesima Christiana*, cap. xv, solent Æthiopes reliquo anni tempore, ac præsertim nobiliores, cum se obvios habent, humerum dexterum vicissim deosculari, sed in hac Hebdomada, nec se invicem salutant, demisso vultu, et oculis iter prosequentes. Vestibus quoque nigris aut cæruleis tunc temporis utuntur, et ab omni opere cessant, in Ecclesiam conveniunt, ac divinis intersunt officiis, quæ valde prolixa sunt.

§ III.

Ipsa vero quarta Feria, hora vigesima prima, vel circa, Episcopus veniet cum cappa ad Ecclesiam, sequentibus Canonicis; et ingrediens Ecclesiam cooperit sibi caput caputio cappæ, et si erit Archiepiscopus, non defertur Crux ante eum in Matutinis horum trium dierum.

§ IV.

Ecclesia autem, tribuna, Altare et sedes Episcopi poterunt remanere parata, prout fuerunt Dominica præterita, seu aliquanto parcius, vel remissius; et a latere Epistolæ ponitur candelabrum triungulare, accommodatum ad sustinendos quindecim cereos ceræ communis, singulos ponderis unius libræ, vel circa; qui paulo ante adventum Episcopi accenduntur simul cum cereis Altaris, ex eadem cera communi.

COMMENTARIUS.

I. Postquam capitis hujus initio nostrum Cæremoniale dixit nihil speciale occurrere in Feria secunda et tertia Majoris Hebdomadæ, ait nunc in § iii, quod « ipsa Feria quarta, hora vigesima « prima, vel circa Episcopus veniet cum cappa ad « Ecclesiam, » ad cantandum scilicet Matutinum, quod Tenebrosum vel Tenebrarum vocant, quia scilicet noctu dicebatur, ut notat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. lv, ubi etiam observat nomen illud, quod huic triduo remansit, proprium fuisse Officii, quod quotidie noctu dicitur. Quidquid sit de ea nomenclatura, Matutinum Feriæ V in Cœna Domini, quod hodie præveniri solet hora vigesima prima quartæ Feriæ ex ritu alias non adeo recenti, ipsa nocte Feriæ V celebrabatur, uti videre est in antiquissimo Ordine i Romano, cap. v: « Media, » inquit, « nocte « surgendum est, et tangitur signum, et post

« hæc non nisi in nocte sanctum Pascha ad « Matutinum, » etc. Ad quem locum scitissime notat doctissimus Joannes Mabillonius : « Ergo « etiam hoc triduo Romani nocturnas vigilias fa« ciebant media nocte. »

II. Licet autem ea disciplina initio sæculi XIII, quo floruit Lucas Archiepiscopus Consentinus, viguerit in nostra Calabria, ut scilicet ipsum Matutinum « transacta media nocte » celebraretur, uti ejusdem Lucæ Ordinarium nos docet, sciendum tamen sæculo ipso XIII invaluisse Romæ usum, ut nocturnæ vigiliæ, quæ nocte Feriæ V et Feriæ VI, ac nocte Sabbati Sancti persolvebantur in memoriam passionis, et mortis, ac triduanæ sepulturæ Christi Domini, pridie dicerentur : « Item notandum, » ait Jacobus Gaetanus in Ordine suo Romano XIV, cap. LXXXII, « quod die Mercurii sancta de sero hora compe« tenti Papa venit ad audiendum Officium in « Capella simpliciter cum chlamyde rubea et « caputio super caput, non tamen replicato, si« cut in aliis diebus consuevit, sed solum extenso « super oculos. » Idem totidem verbis tradit in Ordine suo XV Romano, cap. LXII, Petrus Amelius, qui etiam paulo post ita subjungit : « Item in die « Mercurii de sero hora competenti Dominus « Papa venit ad Officium Matutinarum cum chla« myde de scarletto cum capuceo extenso super « fronte, non replicato, et sine mitra. »

III. Tempus ac ritum, quo summus Pontifex ad celebrandum prima die Officium ipsum Tenebrarum ad Capellam procedebat sæculo XV, enarrat in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione I, cap. XLII, his verbis : « Hora conve« nienti Papa indutus amictu, alba, cingulo, stola « violacea, et manto cum caputio inverso supra « caput, vel cappa rubra de scarlato, sine mitra, « et non præcedente Cruce, vadit ad Capellam, « et post eum Cardinales et Prælati. Alii Diaconi « Cardinales, qui alias assistere solent, vadunt « post Presbyteros Cardinales in loco suo, quia « Papæ non fit assistentia. Fimbrias portat di« gnior ex assistentibus Episcopis post Pa« pam, » etc. Multa in hoc testimonio habemus, quibus Rubrica nostri § III illustratur, et præsertim quod attinet ad Crucem non deferendam tunc temporis ante Archiepiscopum, sicut etiam nec ante Papam defertur.

IV. Porro quia Matutinum hac die celebrandum, ad diem sequentem spectat, quæ est solemnis ratione Cœnæ Dominicæ, licet Officium ipsum ratione Passionis Christi, in omnibus luctuosum sit, docet Horatius Christiani in sua Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ, sectione II, cap. VII, præveniendum esse Matutinum campanarum sono harmoniaco, prout in præcipuis solemnitatibus, usque ad *Gloria in excelsis*, in Missa sequentis diei. Circa horam autem vicesimam primam accedet Episcopus ad Ecclesiam cum eodem comitatu, et ordine jam alio loco explicatis, cum hac tamen differentia, quod Canonicos post se habebit, et ingredietur Ecclesiam, absque aspersione aquæ benedictæ; et si est Archiepiscopus, Crux ante illum minime defertur, ut supra notatum est. Accedens ad Sacellum Sanctissimi Sacramenti, antequam genuflectat, dimittit caudam cappæ, et orat; eamque surgens resumet, adjuvante Caudatario, et procedit ad Altare majus, ubi dimissa iterum cauda, orat.

[Quod Episcopus accedens ad Ecclesiam Canonicos post se, non ante se habeat, hoc generali modo præscriptum est, nec est proprium Officio istius diei. Quoad aquam benedictam, removetur quidem a vasis Ecclesiæ ultimo triduo Majoris Hebdomadæ juxta decretum in una Marsorum ad LX, XII Novembris MDCCCXXXI, sed post Missam Feriæ quintæ juxta communem interpretationem; unde nescio cur Episcopus pridie hujus diei consuetam aspersionem omitteret.]

V. Quantum vero ad Ecclesiæ, tribunæ, et Altaris, ac sedis episcopalis ornatum, ex præscripto nostri IV §, « poterunt remanere parata, « prout fuerunt Dominica præterita, seu ali« quanto parcius vel remissius. » Ex Sententia Crassi lib. II, cap. XLV, « nulla tapetia, et nulli « apparatus fiunt in tota tribuna. » Et mox de Altari loquens, « super Altari, » inquit, « sex « candelabra omnino, et non pauciora, cum to« tidem candelis, » ceræ scilicet communis, unciarum decem aut libræ unius quælibet, apponenda, cum sua Cruce. Sedem vel Cardinalis Episcopi in his diebus Tenebrarum debere esse ait nudam « cum uno tantum pulvino, violaceo « paratam. » Sed attendenda est regula nostri Cæremonialis, ex quo præscriptum habemus, non prima die Tenebrarum, id est non Feria quarta, sed in Matutino, quod celebratur Feria quinta et Feria sexta, Altare, sedem episcopalem ac pavimentum debere esse « penitus denudata, » uti videre est infra in Rubrica § XVII.

VI. Potissimum autem præparandum est ex Rubrica præsentis hujus § IV, « a latere Epistolæ « candelabrum triangulare, accommodatum ad « sustinendos quindecim cereos ceræ communis, « singulos ponderis unius libræ vel circa, » accendendos scilicet, « paulo ante adventum Epi« scopi cum cereis Altaris, ex eadem cera com« muni. » Circa hujusmodi cereorum numerum, qui in ipsis Matutinis accendi, atque extingui solent, non una fuit omnium temporum et Ecclesiarum disciplina Romanus Ordo I, cap. V, mandat, ut tunc « Ecclesia omni lumine decore« tur. » Ex vulgato Alcuino, « accenduntur in « hac nocte lumina viginti quatuor, et extin« guuntur per singulas Lectiones et Responsoria. » Totidem præscribit Joannes Abrincensis, totidem Ordinarium Rotomagense, et Silvanectense. Viginti quatuor cereis omnes Ecclesiæ lampades adjungit in suo Ordinario noster Lucas Archiepiscopus Consentinus. Vetus Pontificale insignis Ecclesiæ Pictaviensis lampades triginta ad nocturum Officium accendendas statuit per singulas Antiphonas, Lectiones, Responsoria et Versus extinguendas, septem vero ad Laudes. Triginta quatuor habet Carnotense S. Joannis Ordinarium. Laudunense Ordinarium jubet, ut « ad Matutinum ponantur ante Altare quinde« cim cerei, et præter hos in dextera parte « Presbyterii decem et octo, et in sinistra alii « decem et octo. »

VII. Hæc sane de candelarum numero tradit Martenius in Libro, *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXII, num. II; sed scitu dignum est, et curiosum, quod de eadem re docet Durandus in Rationali lib. VI, cap. LXXII, num. XV; ait enim, quod « quidam accendunt septuaginta « duas candelas, quidam viginti quatuor, qui« dam quindecim, quidam duodecim, quidam « novem, quidam septem. » Addit, secundum quosdam non esse numerum certum, quemlibet laicum pro arbitrio suo candelam apponere, sed omnes tamen sine Mysterio agere, quod fuse mox ipse exponit. Notat et illud Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LV, quod super Altaria non ponebantur candelabra, quodque adhuc servatur in nonnullis Ecclesiis, quas non recenset; cereosque illos, seu lampades ait fuisse luminaria suspensa, vel super elevatas trabes, *Hirpices* appellatas, quæ per totum chorum extendebantur, vel super magna candelabra prope Altare defixa, quæ plures habebant ramos, in quibus cerei vel lampades Officii nocturni tempore accendebantur.

VIII. Itaque antiqui ritus vestigium est candelabrum triangulare, quod hodie ex ritu non ita recenti a latere Epistolæ ante Altare ponitur cum quindecim cereis, qui accensi initio Matutini, extinguuntur postea singulatim, quilibet scilicet finito quolibet Psalmo, nempe Matutini, ac Laudum, in fine scilicet Psalmorum, in quibus ad finem Antiphona repetenda est, usque ad supremum cereum exclusive, qui est in cuspide memorati candelabri triangularis. Teste eodem Durando ibidem num. XXIII, quidam suo ævo, ut hodieque fit, extinguebant candelas post singula cantica usque ad plenam extinctionem; alii tribus vicibus, et in quibusdam Ecclesiis candelæ ipsæ « quadam manu cerea » extinguebantur, qua significari inquit, « manum Judæ, quæ fuit « quasi cerea, id est, ad malum flexibilis, per « quam Christus Rex noster et vera lucerna, tra« ditus fuit, et quantum in illo fuit, extinctus. » Sunt hæ piæ reflexiones, quæ apud alios quoque scriptores occurrunt.

IX. Paranda est præterea prope ipsum candelabrum arundo seu virga cum spongia humefacta, vel alio modo pro extinguendis candelis quindecim, ut dum extinguuntur, non moveantur de candelabro, ut ait Crassus loco citato, id quod etiam de candelis dicit, quæ in sex candelabris Altaris extant. Porro si super Altare, ante quod dicendum est Matutinum, sit Tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento, omnino inde removendum est Sacramentum, et ad aliud Sacellum transferendum, in quo accensæ sint lampades, quæ nunquam debent extingui, tametsi vel ultima candela extinguatur Candelabri triangularis ad finem Matutini.

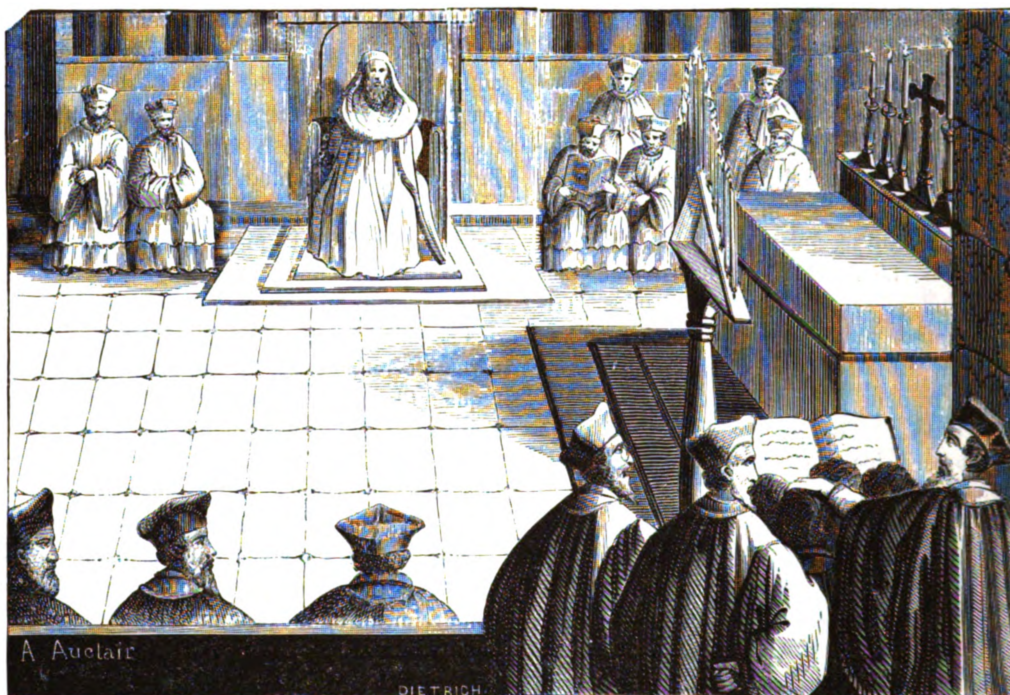
§ V.

Episcopus, factis solitis Orationibus, sibi ipsi trahens cappæ caudam per terram, accedit ad suam sedem, nullo sibi tunc Canonico assistente, sed tan-

tummodo aliquibus Capellanis, cum cottis circa eum stantibus. Quod si magis placeret accedere ad chorum apud Canonicos, esset laudabile.

§ VI.

Postquam Episcopus aliquantulum quieverit in sua sede, surgit, surgentibus omnibus, et detecto capite, dicit versus Altare secrete, *Pater noster*, *Ave Maria*, et *Credo*, usque ad finem : tum sibi ipse caput tegit eodem caputio, et sic stat, quousque ad ejus nutum chorus dixerit Antiphonam *Zelus domus tuæ*, etc., qua finita, et incœpto Psalmo, sedet, et Capellani aptant fimbrias cappæ; similiter Canonici, et alii omnes sedent.

COMMENTARIUS.

I. Ritus, quo Episcopus ad celebrandum Matutinum Tenebrarum accedere ad suam sedem debet, idem fere ac ille est, quem refert Crassus in Cæremoniali, lib. II, cap. XLV, tametsi de Cardinali Episcopo Bononiensi disserat : « Cardinalis, » inquit, « ingrediens chorum, non sinit sibi « caudam cappæ deferri, quæ etiam esse debet « ex panno, et non zambelloto, violacei coloris, « sed cauda ante locum Orationis dimissa, pro- « cedit ad Altaris gradus (ex nostro Cæremoniali, « non in hoc, sed in aliis duobus sequentibus « Matutinis nudati esse debent) ubi Oratione facta « longiore solito, vadit trahens caudam per ter- « ram ad sessionem paratam, ubi non habet ante « se librum aliquem. » Monet tum vero statim, tribus hisce diebus non convenire Cardinalem « ante se clavas argenteas habere, quæ pro di- « gnitate Cardinalium ante ipsos solent semper « deferri; » additque etiam, quod si ipse Cardinalis humilius agere volet, « non utique ad suam « sedem amplam, sed ad cancellos sive stalla « Canonicorum convenientius iret, atque simi-

« liter ibi convenientius cum ipsis sederet in « eorum cancellis cum nullo tapete, sed omnino « humiliter ac mœsto potius vultu quam hilari. » Ubi in sede sua sederet, nullos tunc Canonicos ait debere assistere, sed Capellanos, et ipsos quidem sine cottis.

II. Si postremam hanc Crassi sententiam excipias, qua dicit, Capellanos debere Episcopo assistere « sine cottis, » jam cetera ferre omnia Rubricæ nostri § v concinunt, ex cujus tamen præscripto, celebrante Episcopo Matutinum in sede sua, Capellani « cum cottis circa eum » stant, nullo tunc alio Canonico ei assistente, juxta ritum scilicet pontificiæ Capellæ, in qua, uti dictum est ex Cæremoniali Patricii in Commentario præcedenti, nulla tunc Papæ fit assistentia. Atque ut videas ceteros ritus in nostro § vi præscriptos cum Cæremoniali ipsius Capellæ pontificiæ convenire, hæc plane sunt ejus verba apud laudatum Patricium lib. II, sectione I, cap. XLII : « Cum Papa pervenerit ad Capellam, « facit orationem modo solito, deinde vadit ad « Sedem suam. Cardinales non assistunt, neque « fit ei reverentia a Cardinalibus. » Et mox : « Cum quieverit aliquantulum, surgit, et detecto « capite versus ad Altare, dicit secrete *Pater « noster;* quo completo, caput sibi ipsi cooperit, « et Cantores incipiunt pro Matutinis *Zelus do« mus tuæ*, etc. Cum incipitur Psalmus, Papa « sedet, et omnes alii, assistentes Episcopi aptant « mantum Papæ sive cappam. »

III. At audiamus hic iterum Crassum, qui ritum fuse enarrat, ritusque alios ad eum magis magisque illustrandum refert, ex generalibus Cæremonialis Rubricis, quas nos suo loco explicuimus : « Postquam paulisper quieverit Cardi« nalis, surgit, surgentibus omnibus, et detecto « capite dicit versus ad Altare tacite totum *Pater « noster;* quo toto tacite completo, primo tegit « caput, et sic remanet tectus et rectus. Chorus « autem, hoc viso, incipit Antiphonam *Zelus « domus tuæ*, etc. Ipsi Canonici intimatas eis « Antiphonas more solito cantant, quorum senior « ille, qui est apud Cardinalem in choro, etiamsi « Archidiaconus sit, etiamsi Ordo chori esset, « ut tunc ab alia parte inchoari deberet. Et uno « ex ipsis tunc surgente, surgunt omnes, non « tamen Cardinalis Episcopus, et primo in« choante, reliqui omnes hinc inde similiter « cantare suas Antiphonas debent sine alicujus « intermissione, et nullius excusatione admissa, « præsente Cardinali. Itaque cantata per chorum « Antiphona prima secundi Nocturni (puto legen« dum, primi Nocturni) et incepto Psalmo, Car« dinalis sedet, et similiter Canonici, et alii « omnes sedent. » Hæc memoratus Paris de Crassis, apud quem, sicut et apud Augustinum Patricium, et alios, præter Dominicam Orationem nulla fit mentio Symboli Apostolorum et Orationis Angelicæ, quia scilicet, ut alias ostendimus, recens est ritus, ut initio Officii, una cum ipsa Oratione Dominica, dicatur etiam *Ave, Maria*, et *Credo*.

IV. Est autem antiquus ritus, cujus præter varios auctores meminit etiam Ordo I Romanus in Appendice cap. I, ut scilicet in hoc Officio Tenebrarum, nec *Deus in adjutorium meum intende*, etc., nec Invitatorium, nec *Gloria Patri*, etc., dicatur, ad exprimendam scilicet de Christi morte tristitiam. Affirmari quidem potest, Officium ipsum tum nocturnum, tum diurnum, a mille et trecentis fere annis dici consuevisse, quale hactenus celebramus. Incipit ab Antiphona *Zelus domus tuæ*, etc., quam, ex Rotomagensi S. Laudi Ordinario, « Prælatus mediocri voce » inchoabat. Psalmi sunt de Feria quinta, variantque parumper Feria sexta et Sabbato, juxta antiquum in Regula sancti Benedicti expressum ritum mutandi Psalmos in magnis solemnitatibus, et ex iis eligendi, si fieri potest, qui solemnitati Officii, quod celebratur, conveniant. In nostris Breviariis nihil est plane antiquius hujus tridui Officio, quod minus ceteris variatum est, uti constat ex antiquo Romanæ Ecclesiæ Antiphonario, et Gregoriano a Venerabili Servo Dei, et doctissimo S. R. E. Cardinale Thomasio vulgato; idque nos etiam infra ostendemus suis locis. Illud hic minime prætermittendum, in nonnullis Ecclesiis Psalmos hujus Officii voce suppressa, seu remissa, persolutos fuisse, in signum scilicet mœstitiæ de Christi morte, eamque ob causam ex Rotomagensi Ordinario duo in cappis nigris chorum regebant. Porro licet communiter ad finem Psalmi *Gloria Patri*, etc., reticeretur, jubet nihilominus Galtinense et Carnotense S. Joannis Ordinarium, ut ejus loco subjiciatur *Laus tibi, Christe*, tam ad nocturnas vigilias quam ad horas diurnas. In quibusdam quoque Monasteriis Orientis, loco ipsius *Gloria Patri*, dicebatur hisce diebus *Miserere nostri*,

Domine, miserere nostri. Verum in Officio Dominicæ Passionis Feria sexta Parasceves Majoris Hebdomadæ secundum ritum Græcorum quod latinitate donavit, edidit que Romæ anno MDCXCV religiosissimus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Thomasius, occurrit passim non modo *Gloria Patri, et Filio*, etc., sed etiam *Alleluia*.

§ VII.

Finito quolibet Psalmo, Cæremoniarius, vel aliquis Capellanus accedit cum debitis reverentiis, et cum instrumento apto ad extinguendum, ad candelabrum triangulare, et extinguit cereum in illius extremitate positum a latere Evangelii; deinde in fine alterius Psalmi alterum ab alio latere, et sic successive alternatim ab utroque latere singulos cereos extinguit in fine cujuslibet Psalmi, tam primi quam sequentium Nocturnorum et Laudum.

COMMENTARIUS.

I. Quis olim ritus in Candelarum extinctione in variis Ecclesiis fuerit servatus, jam supra explicuimus in Commentario ad § IV. Quod autem in præsenti edicitur, ita in suo Cæremoniali a Crasso enarratur : « Finito quolibet Psalmo, « Cæremoniarius, vel aliquis Capellanus, factis « reverentiis, » Altari nempe et Episcopo, « vadit « ad candelabrum triangulare, et extinguit unam « ex quindecim candelis, non auferendo candelam « de candelabro, sed arundine, vel spongia hu- « mefacta admota, vel alia simili materia, extin- « guit, placide tamen, incipiendo a parte lateris « Evangelii directe, deinde ab altera, et sic al- « ternatim. » Brevius eumdem ritum exponit Cæremoniale Patricii dicens : « Ad finem cujus- « libet Psalmi tam in Matutinis quam in Laudi- « bus, Cæremoniarius, facta reverentia Papæ, « accedit ad candelabrum quindecim candela- « rum, et extinguit unam ex candelis. » Sane varia in ea candelarum extinctione excogitavit Durandus lib. VI sui Rationalis, cap. LXXII, postquam scilicet notavit candelas non simul, sed unam post aliam extingui.

II. In appendice Romani Ordinis I, cap. I, num. II, is circa luminum extinctionem ritus exprimitur : « Lumen autem Ecclesiæ ab initio « cantus Nocturnæ inchoatur extingui, hoc ta- « men ordine, ut ab introitu ipsius Ecclesiæ « incipiat paulatim tutari, ut, verbi gratia, per- « acto primo Nocturno videatur eorum pars « tertia esse extincta; medio nocturno iterum « tertia; tertio vero expleto, exceptis septem « lampadibus, nihil lumen relinquunt. Quæ in « Matutinis extinguuntur, hoc ordine. Initio « primi Psalmi sit custos semper paratus in loco « dexteræ partis Ecclesiæ prope lampadibus, « ut ubi audierit Antiphonam, tenens cannam « in manu sua, tutet lampadem unam; in fine « vero Psalmi ipsius tutet aliam partis sinistræ. « In secundo Psalmo cum Antiphonas audierit, « tutet dextera parte aliam. Sic una ex parte una, « alia ex alia tutantur usque ad Evangelium; in « Evangelio vero tutatur mediana lampada » Ex ipso Romano Ordine præscriptum illud jam fuerat num. I, ut sit « tunc Ecclesia omni lumine « decorata, » ideoque multæ extinguebantur candelæ; id enim significat hodieque in nostra Calabria verbum illud « tutare » vel « stutare, » id est, « extinguere. » Quod ait, « in Evangelio » tutari medianam lampadam, pro Evangelio intelligit Canticum *Benedictus*, ex Evangelio Lucæ desumptum; eumque in modum idem ipse Ordo Canticum *Magnificat* designat, ut alios scriptores omittam, qui ita eam vocem explicant.

§ VIII.

Finita Antiphona tertii Psalmi, in quolibet Nocturno, post Versiculos Episcopus surgit, surgentibus omnibus, caput detegit, et finito Responsorio, dicit secrete

totum *Pater noster*, ut prius; quo finito, tecto capite sedet, sedentibus omnibus.

§ IX.

Tunc Cantores accedunt, cum debitis reverentiis Altari et Episcopo, ad Legile præparatum in medio chori, seu ad locum consuetum, secundum consuetudines Ecclesiarum, et ibi cantant Lamentationes; quibus finitis, ac factis reverentiis Altari et Episcopo, recedunt.

§ X.

Lectiones secundi et tertii Nocturni cantant vel ipsi Cantores, vel Canonici pro more Ecclesiarum, incipiendo a junioribus, singuli singulas.

COMMENTARIUS.

I. Nostris hisce paragraphis explicandis lubet afferre hic locum Cæremonialis pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, lib. II, sectione I, capite XLII: « Finito, » inquit, « primo Nocturno, « Papa surgit, et detecto capite stans versus ad « Altare, dicit *Pater noster* secrete, et illud pro- « sequitur; quo finito, sine ulla pronuntiatione, « absolutione, sive benedictione sedet: similiter « et alii omnes Cantores in loco eorum stantes « ex libro super eorum pulpito posito, versi ad « Altare, absolute incipiunt lectiones ex libro « Threnorum sive Lamentationum Jeremiæ Pro- « phetæ, ut in Breviario; et in principio, et fine « faciunt reverentiam Altari et Papæ. » Sed ut ritum ipsum paulo luculentius explicemus, dicta Antiphona tertii Psalmi cujusque Nocturni, dicitur mox Versus a duobus Cantoribus; tum surgit Episcopus, id est, cum cantatur Versiculus, juxta Rubricam positam supra cap. v, § v, et consuetudinem insignium Ecclesiarum, nisi dicamus peculiarem esse ritum Officii Tenebrarum, ut Episcopus surgat post Versiculos, surgentibus omnibus, caputque detegit, omnibus etiam nudo capite stantibus; et finito Responsorio, dicit Episcopus absolute et secrete totum *Pater noster*. Ut enim observat Durandus lib. VI, cap. LXXII, num. IX, finis Dominicæ Orationis, id est, *Et ne nos inducas in tentationem*, qui alias intelligibili voce dici solet ante Lectiones, in hoc officio dicitur in silentio, « pro eo quod « de Evangelio sumitur; nam tunc Evangelica « enuntiatio, fugientibus Apostolis, cessavit; et « est notandum, quod Christus, cujus est ipsa « Oratio, avulsus a ceteris, et quasi in silentio « oravit. »

II. Quanquam vero sola Dominica Oratio, et quidem tota in silentio dicenda sit ad finem cujusque Nocturni, ut omnes ferme cæremoniales libri atque auctores docent, Breviarium nihilominus Ecclesiæ Bituricensis non modo Orationem ipsam Dominicam, sed et Angelicam salutationem subjicit. Ex veteri Breviario Tolosano, « dicto *Pater noster*, Hebdomadarius facit so- « nitum cum manu, Lector incipit Lectiones. » Turonenses S. Martini, ut testatur Martenius, pro signo Lectionis incipiendæ, malleolo ter chori formas percutiebant. Meminit et ejus ritus Durandus loco citato, ubi ait, ante lectionem fieri sonitum « per tactum ligni, quia et Christus in « ligno Crucis pendens voce magna clamavit. » Quidquid sit de hac ratione, illud plane constat ex recitatis locis, fieri olim ante lectionem consuevisse sonitum per tactum ligni sive malleolo ter chori formas percutiente, uti nos multi antiqui codices docent.

III. Lectiones, quas in ipso Officio dicere hodieque solemus, eædem plane sunt, quæ dicebantur olim, ut constat ex Ordine I Romano, capite v, ubi etiam et alia quædam notantur, quæ ad ipsas spectant: « Lectiones vero legantur « tres de lamentatione Hieremiæ Prophetæ, ubi « dicit *Quomodo sedet sola civitas*, usque *Cogi- « tavit Dominus dissipare murum filiæ Sion*. « Tres de tractatu S. Augustini in Psalmo

« *Exaudi, Domine, orationem meam*, primo. « Tres de Apostolo, ubi ait ad Cor. I, xi, 23 : « *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis*. « ix Psalmos, ix Lectiones, ix Responsoria, » etc. Variatum dictum ritum vel in ipsa Romana Ecclesia aliquando fuisse, addiscimus plane ex Ordine xi Romano, quem concinnavit Benedictus Canonicus S. Petri, quippe qui licet numero xxxix tres primas Lectiones *De lamentatione Jeremiæ Prophetæ* assignet, alias tamen sequentes memorat, *De Expositione Evangelii*.

IV. Teste Durando, in quibusdam Ecclesiis sex primæ lectiones de Threnis Jeremiæ legebantur, eratque is usus Ecclesiæ Cabilonensis, in qua etiam tres ultimæ de expositione Evangelii, *Ante diem Festum*, sine titulo decantabantur. Ex Gastinensi autem Ordinario erant sex posteriores, *de Psalmis et Sermone;* et ex Laudunensi Ordinario ultimæ tres de expositione Evangelii; id quod etiam præscribit Joannes Abrincensis Episcopus. Sane communis est hodie ritus, quem olim præscripsit Ordo ipse i Romanus, quem supra attulimus, tametsi in ipsis decantandis varius etiam servatus fuerit antiquitus ritus; nam tametsi tres primæ lectiones multo ab hinc tempore legantur cum cantu et alphabeto Hebræorum, in Statutis tamen suis tum Lanfrancus, tum Udalricus eas « sine cantu « et solitis alphabetis » legi jubent. Extant Statuta sive Declarationes Cassinensium Monachorum in Regulam xix, numero iii, edita anno MDCXLII, in quibus edicitur, « ut in « Hebdomada Sancta nullo pacto varietur, « aut mutetur cantus, tam in Lamentationibus, « et *Benedictus*, et Passione Domini, quam « in aliis omnibus; sed secundum ritum et « morem antiquum Congregationis fiat, ut « simplicitas et uniformitas servetur in omni- « bus, ne scandalizentur laici hujusmodi vani- « tatibus. »

V. At vero testes nos sumus, hoc Statutum saltem Neapoli minime observari ab ipsis Monachis Cassinensibus, utpote qui in sua ipsorum Ecclesia S. Severini studiosa vocis harmonia Lectiones ipsas cantare solent, confluente ad easdem audiendas magna populi multitudine, qui tamen minime scandalizatur, sed potius ad eum cantum compungitur. Illum equidem abusum eliminandum censerem, qui in aliquibus Regularium Ecclesiis grassatur, in quibus scilicet vel ipsa Domini Passio cantu figurato et cum instrumentis musicis decantatur, contra præscriptum nostri Cæremonialis mandantis supra cap. xx, § iv, ut « Cantores a Dominica quinta Quadra- « gesimæ usque ad Pascha, excepta Feria quinta « in Cœna Domini, non utantur cantu figurato, « sed Gregoriano. » Sed hæc lex, ut multis notum est, jam alicubi negligitur, licet præter Cæremonialis præscriptum variæ extent Synodi vetantes, in Passione Domini præsertim ac in Officio Tenebrarum, cantum et instrumenta musica adhiberi.

VI. Omisso hoc abusu, ut ritum nostrum prosequamur, ex Durando dicuntur primæ Lectiones « lamentabiliter, » sive, ut ait Ordinarium Argentinum, « voce lacrymabili. » In fine Lectionum vel ex antiquo ritu, cujus meminit laudatus Ordo i Romanus, non dicitur, *Tu autem, Domine*, etc., sicut nec in principio, *Jube, Domine, benedicere;* quia, ut notat Durandus, « recessit Pastor, et Sacerdos, qui gregi bene- « dicere, et misereri debet; sed quia illum pro- « pter peccata amisimus, ad hoc ut eum recu- « perare valeamus, admonemur per Versum « illum, *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Do-* « *minum Deum tuum*, qui in fine Lectionum di- « citur, ut ad pœnitentiam convertamur, » etc. Sed ea verba desiderantur in antiquioribus Romanis Ordinibus, ex quorum præscripto lector ipsarum, « ex verbis lectionis jubetur facere « finem, » elevata scilicet paululum voce. Eadem verba pronuntiare etiam vetat Ordinarium Uticense, sed Laudunense tres primas Lectiones cum clausula, *Jerusalem, Jerusalem*, etc., terminandas esse constituit, sex vero sequentes, his verbis : *Tu autem, Domine, ne elongeris a me, Deus meus, in auxilium meum respice*. Juxta communem ritum terminantur solæ primæ tres Lectiones per ipsum Versiculum *Jerusalem, Jerusalem*, etc., estque fructus a Lectione percipiendus, nempe astantium conversio et ad pœnitentiam exhortatio. Repetitur *Jerusalem*, ad exemplum Christi, qui in Evangelio Matthæi dixit *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui*, etc. Lectiones Jeremiæ repræsentant animam pro peccato captivam, non secus ac afflictum populum Babylonica captivitate detentum.

VII. Quantum ad Cantores ipsarum Lectionum ex Ordinario Narbonensi, sex priores, quæ erant de lamentatione, pronuntiabant in primo

Nocturno tres pueri; in secundo tres Clerici; in tertio de expositione super Psalmos, septimam, octavam et nonam, is qui præerat Officio. Ex præscripto nostri § x « Lectiones secundi, et « tertii Nocturni cantant, vel ipsi Cantores, vel « Canonici pro more Ecclesiarum, incipiendo « a junioribus, singuli singulas. » Extat de ea re Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Conversana IV Aprilis MDCXX, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDXLIV, et novissime apud Meratum in Additionibus ad Gavantum, ubi edicitur Lectiones et Lamentationes, deficientibus Cantoribus, cantandas esse a Canonicis, incipiendo a junioribus.

VIII. Varios ritus notatu hic dignos in decantatione ipsarum Lectionum sex scilicet ultimarum servandos exponit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLV, his verbis : « Lectiones « secundi et tertii Nocturni ibidem, » id est, in Legili ante Presbyterium Altaris posito, « can« tant Canonici juniores, incipiente eo juniore, « qui est in parte Cardinalis, et deinde alio in « alia parte, et sic alternatim usque ad finem « absque ullius intermissione, ut supra de An« tiphonis dictum est; et incipiunt ex loco suo « discedere ituri ad legile pro Lectionibus can« tandis, quando incipit repeti Antiphona post « Psalmum tertium; tunc enim, vocante per nu« tum Cæremoniario, vadunt ad legile, et eis « tunc surgentibus, nulli ex Canonicis assur« gunt, et cum discedunt ex choro, non trans« eunt ante Cardinalem, si ibi est cum Ca« nonicis; sed sine reverentia ejus tunc proce« dunt descendentes per longum chori in medio « cancellorum, et ibi revoluti ad Cardinalem, « faciunt reverentiam, tum pervenientes ad le« gile, faciunt reverentiam Altari, et ibi nudo ca« pite stant, stante post eos continue Cæremonia« rio quasi ad sinistram, ut interim volvat folia, et « custodiat lumen, si opus est. Finita Lectione, « faciunt reverentiam Altari et Cardinali, deinde « ad locum suum revertuntur, ubi a Canonicis « omnibus assurgentibus recipiuntur more so« lito, sine tamen risu, aut plausu aliquo in om« nibus his Officiis Tenebrosis, et idem fit in « secundo et tertio Nocturno. » Hæc ille quibus multa nos docet, quæ sunt in Lectionibus canendis observanda.

IX. Circa Lectiones II et III Nocturni, ut aliqua notemus, pari modo, sed diverso tono a Canonicis cantari debent, vel a Cantoribus pro consuetudine Ecclesiarum, incipiendo pariter a junioribus, ut dictum est supra ex nostro § x. Advertendum tamen, quod in earum fine non dicitur, *Jerusalem, Jerusalem*, etc., multoque minus, *Tu autem, Domine*, etc., uti etiam notatum fuit.

§ XI.

Ad *Benedictus*, Episcopus surgit, detecto capite, surgentibus omnibus; et cum dicitur Versiculus *Ut sine timore*, etc., Cæremoniarius, seu aliquis Capellanus, cum instrumento apto extinguit singulatim ad quemlibet Versiculum singulos cereos Altaris, alternatim incipiendo a cornu Evangelii, et pariter omnia alia luminaria. si qua sunt per Ecclesiam, extinguuntur, præter quam ante Sanctissimum Sacramentum, ita ut in fine *Benedictus*, reperiantur omnia extincta.

COMMENTARIUS.

I. Nocturnis Vigiliis subjiciuntur Matutinæ Laudes eodem plane ritu persolvendæ, quas etiam Matutini nomine Romanus Ordo I, cap. V, appellat, et Regula S. Benedicti : « Cum autem « omnia complenda sunt, » inquit, « sequitur « Matutinum. » Inceptis Laudibus, ut docet Crassus, Episcopus non surgit, nec aliquis, sed sic manet sedens, sedentibus omnibus, usque ad Psalmum *Benedictus*; quo inchoato, « surgit « detecto capite, surgentibus omnibus, » ut ait noster §, « faciensque sibi signum Crucis a facie « ad pectus, » ut notat Crassus, « stat versus « Altare; et interim remanente unica candela « super candelabro triangulari, Cæremoniarius « observat singulos Versiculos ipsius Psalmi *Be« nedictus*, dum a choro cantantur; cum enim

« cantatur sextus Versiculus, videlicet *Jusju-* « *randum quod*, etc., Cæremoniarius vadit ad « Altare cum prædicta arundine, et deinde pro « unoquoque Versiculo, qui sunt remanentes « sex, unam de ipsis sex candelis Altaris extin- « guit cum prædicto instrumento, ita ut finito « ultimo Versiculo sint omnes sex candelæ pa- « riter extinctæ, incipiens ab illis tribus, quæ « sunt versæ ad cornu Evangelii, id est, in dex- « tera manu Crucis, et deinde aliæ tres; » nempe, uti exponit Bauldryus in suo Manuali parte IV, cap. VIII, num. XIX, ille cui curæ est extinguendi candelas, cum debita reverentia accedit ad cornu Evangelii, et ad quemlibet Versum extinguit candelam unam in Altari, incipiendo ab ea, quæ est Cruci remotior in eodem cornu Evangelii, iisque tribus extinctis, accedit ad aliud cornu, facta iterum debita in medio reverentia, et eodem ordine extinguit tres alias in cornu Epistolæ, etiam incipiendo ab ea, quæ est remotior a Cruce. Jam passim in Ecclesiis video hunc ritum servari, candelas « alternatim » extingui, nempe, unam a cornu Evangelii, alteram vero a cornu Epistolæ, et sic deinceps, usque ad ultimam, eumque puto esse nostri § sensum, cum ait extinguendos singulos cereos Altaris, « alternatim incipiendo a cornu Evangelii. »

II. Cautum tandem illud est ex nostro §, ut « omnia luminaria, si qua sunt per Ecclesiam, « extinguantur, præterquam ante Sanctissimum « Sacramentum, ita ut in fine *Benedictus* repe- « riantur omnia extincta; » juxta antiquissimum scilicet ritum, quem supra ex Ordine I Romano ostendimus. Notandum autem hic illud, quod docet Durandus in suo Rationali lib. VI, capite LXXII, ita de ea extinctione inquiens : « Con- « sequenter candelæ et lumen extinguuntur, « nam hæ Tenebræ tribus noctibus celebratæ « significant tenebras, quæ tribus horis fuerunt, « Christo in Cruce pendente; vel ideo tribus « noctibus lumen extinguitur, quia verum lu- « men triduo jacuit in sepulcro. » Porro cum Tenebrarum Officium media nocte, vel duabus post horis diceretur, et sub lucis ortum duraret, idcirco ex Grancolassii et aliorum sententia extinguebantur lumina, prout adventabat dies; atque ita omnia in fine Laudum remansisse aiunt extincta, quod tunc dies illucesceret; processuque temporis terminationem illam Officii, cum omnia extincta jam lumina essent, non sine mysterio fieri dictam. Sed hujusmodi eruditorum quorumdam observationes, quas fortasse nonnulli claras et perspicuas esse putaverint, suas quoque tenebras habent, et obscuritates, quod hic notare et operæ pretium duxi.

§ XII.

Cum repetitur Antiphona post *Benedictus*, Cæremoniarius, sive alius Capellanus, removet ex candelabro triangulari unicum cereum accensum, in summitate Trianguli positum, eumque accensum elevata manu sustinet super cornu Epistolæ Altaris; et cum inchoatur *Christus factus est pro nobis*, etc., illum sic accensum abscondit retro Altare, vel alio modo.

COMMENTARIUS.

Antiphona ad *Benedictus*, quæ ex antiquo Ecclesiæ instituto incipit, *Traditor autem*, etc., ex Lingonensi Ordinario decantari debebat, « terribili et alta voce; » et ut habet Rituale S. Martini Turonensis, interim, extraneis, puerisque, de Ecclesia egressis, ac omnibus lampadibus, cereisque extinctis, uno duntaxat superstite, qui statim abscondebatur, cuncta cæcis tenebris occupantibus, Nocturno finis imponebatur Officio, quod inde Tenebrarum nomine cœpit nuncupari. Ex præscripto nostri hujus §, cum repetitur Antiphona ad Canticum *Benedictus*, « Cæremoniarius, sive alius Capellanus, re- « movet ex Candelabro triangulari unicum ce- « reum accensum, in summitate trianguli posi- « tum, eumque accensum elevata manu, » ac genuflexus, uti notavit Crassus, « sustinet super « cornu Epistolæ Altaris; et cum inchoatur *Chri-* « *stus factus est pro nobis*, etc., illum sic accen- « sum abscondit retro Altare, vel alio modo. »

Corrigendus est ergo Crassus, ubi inquit, quod ncepto Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., et non prius, Cæremoniarius candelam illam unicam ardentem super Altari occultat; occultanda enim est, cum inchoatur *Christus factus est pro nobis*, etc. Versus ille, *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem*, extat plane in mult's antiquis Ordinariis Ecclesiarum, ac præsertim in Ordine XI Romano, auctore Benedicto, num. XXXIX, ex cujus etiam præscripto, Versu illo cantato, « tacendo recedunt. » Sed vide quæ mox in Commentario sequenti dicemus.

§ XIII.

Episcopus autem, dum prædicta Antiphona repetitur, descendit a sede, et dum inchoatur *Christus factus est*, etc., genuflectit super faldistorio præparato ante Altare, omnibus genuflectentibus; et postea chorus incipit sub silentio *Pater noster*, mox Psalmum *Miserere mei, Deus*, etc., modulata, sed flebili voce.

§ XIV.

Quo finito, Episcopus genuflexus, ac capite aliquantulum inclinato, vel ex libro, vel memoriter, recitat clara voce Orationem *Respice, quæsumus*, etc., usque ad *Qui tecum*, exclusive, quod secrete complet.

COMMENTARIUS.

I. Si vetera Ecclesiarum Ordinaria consulamus, varius fuit olim ritus terminandi Matutinum cum Laudibus hujus Officii Tenebrarum. Juxta Romanum Ordinem XI, uti ad calcem Commentarii præcedentis notatum est, completis Laudibus « cum suis Antiphonis et Psalmis, » non dicebatur *Kyrie*, sed cantato Versiculo *Christus factus est obediens*, etc., tacendo recedebant. Verum tametsi ex Ordine quoque I Romano, et ex aliis non paucis Ordinariis, prohiberetur tunc dici ad finem Officii *Kyrie eleison*, dicebatur tamen una cum aliis precibus in multis Ecclesiis, ac præsertim in nostra Archidiœcesi Consentina, uti liquet ex Ordinario Lucæ Archiepiscopi Consentini, ubi ita inquit : « Post *Benedictus* imponunt duo pueri *Kyrie* « *eleison*, et cantatur ab utroque choro novies, « interpositis versibus alternatim a duobus « Chorereiis. In fine ultimi Versus puer Cleri- « cus voce alta subjungit *Mortem autem Cru-* « *cis*, et tunc omnis populus flexis genibus can- « tat *Kyrie eleison*, et *Domine, miserere;* ita ut « alternatim viri dicant, et feminæ respondeant. « Clerici vero similiter flectentes genua dicant « more solito Orationem Dominicam, et tacita « voce subjungant *Miserere mei, Deus*, et ora- « tiones, quas volunt. Tunc custos luminis de- « ponat lanternam per fenestram super cho- « rum, et Ecclesia illustrata, pronuntiet Marty- « rologium, et statim tabula ex more lecta dis- « cedant. » Atque hi erant sacri ac prisci ritus qui, si non in omnibus, in multis certe nostræ Calabriæ citerioris Ecclesiis, servati olim fuere in terminatione prædicti Officii.

II. Ergo ex hoc celebri Ordinario inter alia addiscimus : I. Antiquum plane esse ritum, ut præter alias preces diceretur Oratio Dominica, et Psalmus *Miserere mei, Deus*, tacita voce et genibus flexis, sicut ad Versiculum *Christus factus est obediens*, etc. II. Ritum quoque fuisse antiquum, ut post ipsum Psalmum *Miserere*, Orationes, quas vellent, dicerent; licet ex Ordine XI Romano, post cantatum Versiculum *Christus factus est*, etc., nulla facta mentione Orationis, « tacendo » recederent. Ex Ordinario quoque Ecclesiæ Lugdunensis præscriptum erat, ut non diceretur Oratio, « sed prostrati » cantarent cum silentio *Pater noster* et *Miserere mei, Deus*. Porro pluribus jam ab hinc sæculis invaluit ritus in pontificia Capella, qui in duobus nostris hisce paragraphis præscriptus est, ut ex ipso Cæremoniali Patricii constat ita aientis :

« Cum incipitur *Christus factus*, Papa genu- « flectit in faldistorio, et super illud procumbit; « quo finito, Cantores dicunt *Miserere*, alte le- « gendo sine nota usque ad finem; et Papa « adhuc genuflexus dicit Orationem *Respice*, etc., « voce intelligibili, usque *Qui tecum* exclusive, « quod secrete complet. » Notat Crassus, dicendam esse ipsam Orationem genibus quidem flexis, sed « capite potius inclinato quam elevato, « et voce mœsta potius quam sonora, alioquin « intelligibili. » Orationis ipsius *Respice*, etc., in fine Officii dicendæ meminit inter alios in suo Rationali Durandus, lib. II, cap. LXXII, numero XXVIII.

§ XV.

Qua Oratione finita, Cæremoniarius manu scabellum seu librum percutiens, per breve spatium, strepitum, fragoremque facit, et a ceteris similiter fit, donec Cæremoniarius cereum prædictum accensum, qui fuerat absconditus, in medium proferat; quo prolato, omnes cessare debent a strepitu.

§ XVI.

Finito strepitu, Episcopus et omnes surgunt, et recedunt eodem modo et ordine quo venerant.

COMMENTARIUS.

I. Nullibi reperiri ait Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LV, quod strepitus fieret in fine Tenebrarum, quia scilicet Minister tantum dabat signum manibus pulsando librum aut sedem, ut abeundi facultas fieret; et in solemnioribus diebus ac magna populi frequentia iteratis ictibus signum dare tenebatur, ut universus populus admoneretur. Sed puto hunc auctorem labi, constat enim jampridem in usu dictum ritum fuisse faciendi strepitum in fine Tenebrarum, quem ita in suo Cæremoniali describit Patricius libro II, sectione I, cap. XLII in fine : « Finita « Oratione, Cæremoniarius incipit pulsare ma- « nibus super gradum Altaris vel aliquod sca- « bellum, et omnes faciunt fragorem et strepi- « tum aliquantulum. » Tum vero addit : « Et « mox Cæremoniarius profert candelam accen- « sam, et omnes silent, surgunt et discedunt. » Concludit autem candelas quindecim ipsas spectare ad Clericos Cæremoniarum.

II. Curiosum autem est, quod de ipso fragore in fine Tenebrarum faciendo scribit Crassus lib. II, cap. XLV, his plane verbis : « Finita Ora- « tione, Cæremoniarius, adjuvantibus quatuor « aut sex Capellanis, incipit, et non prius, ma- « nibus super Altaris scabello pulsare, fragorem « faciens : reliqui omnes tunc similiter facientes « adjuvant Cæremoniarium, sed unica vice tan- « tum fit fragor ille, qui durat per spatium unius « *Pater noster*, et non amplius. Nam Cæremo- « niarius inchoans fragorem, simul et cum eo « omnis populus dicit *Pater noster* sub silentio, « in fine cujus Cæremoniarius candelam accen- « sam profert, qua visa, omnes cessant a fragore « et strepitu. » Porro testatur Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXII, § I, num. VIII, in multis ritualibus libris, quos ipse percurrit, trinam tantum decerni ad formas chori percussionem, qua veluti signo, Ecclesiæ Custodi innotesceret candelam absconditam suo loco restituendam, et palam omnibus exponendam; addit, in uno Lingoniensi Ordinario legi, quod Oratione *Respice*, etc., dicta, « percutitur « supra libros; » et apud Durandum libro VI, cap. LXXII, num. XXVIII : « Postea fit cum manu « vel alio quodam modo sonitus ante luminis « revelationem. » Quæ tamen verba an de fragore vel de trina percussione ad lucernam accendendam debeant intelligi, aliis judicandum Martenius relinquit. Quidquid sit, cautum est ex hoc § XV, ut, ubi per breve spatium factus est fragor, « Cæremoniarius cereum prædictum ac- « censum, qui fuerat absconditus, in medium « proferat, » eoque prolato ac restituto scilicet

in capite trianguli, ut ait Memoriale Rituum, etc., cessare a strepitu omnes debeant. Quocirca magnus est abusus, ut insolentia puerorum fragor tunc fortius crescat.

§ XVII.

Eadem servantur in duobus sequentibus Matutinis Tenebrarum; hoc tantum excepto, quod Altare, sedes episcopalis et tota tribuna, ac pavimentum sint penitus denudata : poterit tamen in sede Episcopi adhiberi pulvinar, pro ejus commoditate, si voluerit, et advertatur, ut Officium perficiatur hora tarda, hoc est, sole occidente.

COMMENTARIUS.

Omnia, quæ hucusque sunt dicta de primo Officio Tenebrarum, servari in aliis duobus sequentibus, « nisi quod Altare nudum erit, et « tota tribuna positiva atque simplex, » notavit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XL in fine. Posse tunc in sede Episcopi adhiberi pulvinar, unum scilicet et violaceum, jam idem auctor initio capitis notarat, ubi etiam et illud tradidit, primo quoque Officio Tenebrarum sedem Episcopi nudam esse debere, quod tamen a nostro Cæremoniali correctum est, dum ait, non in primo Officio, sed in duobus sequentibus, Altare, sedem episcopalem, tribunam totam, ac pavimentum debere esse penitus denudata. Officia ipsa, quæ ad Feriam sextam et ad Sabbatum Majoris Hebdomadæ pertinent, antiqua esse in Ecclesia, nos jam supra notavimus. Non omittendum hic illud, ritum illum esse quoque antiquum, ejusque meminit Ordo Romanus XI, auctore Benedicto, num. XXXIX, ut nempe in primo Officio, ad ejus finem Versiculus tantum ille dicatur : *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem;* in secundum cum illo additamento : *Mortem autem Crucis;* et in tertio tandem cum ista clausula : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Plura de iis Officiis videri possunt in Ordine I Romano, cap. VI et VII, et apud auctores, qui de ritibus Majoris præsertim Hebdomadæ scripserunt.

CAP. XXIII.

QUÆ PRÆPARANDA SINT PRO MISSA ET OFFICIO FERIÆ QUINTÆ IN CŒNA DOMINI.
SACELLUM PRO RECONDENDO SANCTISSIMO SACRAMENTO, ET ALTARE, QUOMODO ORNANDUM.
QUO ORDINE EPISCOPUS AD ECCLESIAM HAC DIE PROCEDAT.
ALTERA EX DUABUS HOSTIIS CONSECRATIS, QUANDO ET QUOMODO REPONATUR. — COMMUNIO GENERALIS TOTIUS CLERI FIAT.
RITUS GENUFLECTENDI APUD ALTARE POST COMMUNIONEM, ET PERFICIENDI MISSAM HUJUS DIEI.
ORDO INCHOANDÆ PROCESSIONIS,
PONENDI INCENSUM IN THURIBULIS, TRADENDI PER DIACONUM SANCTISSIMUM SACRAMENTUM IN MANIBUS EPISCOPI.
QUOMODO IN PROCESSIONE PROCEDATUR, ET SANCTISSIMUM SACRAMENTUM COLLOCETUR.
BENEDICTIO EPISCOPALIS QUANDO DANDA.
SI EPISCOPUS NON CELEBRET, ILLE TAMEN SANCTISSIMUM SACRAMENTUM AD PRÆSTITUTUM SACELLUM DEFERAT.

§ I.

Quia hac die plura occurrunt officia in Ecclesia Dei peragenda, silicet, Pœnitentium reconciliatio, Oleorum consecratio, Missa, Processio ac repositio Sanctis-

simi Sacramenti, ac demum Mandatum; subjungemus ea tantum, quæ ad Missam Processionem Sanctissimi Sacramenti et Mandatum pertinent; cetera namque in Pontificali late explicantur, unde sumi possunt.

§ II.

Præparandum igitur, ornandumque erit aliquod Sacellum intra Ecclesiam, quo pulchrius magnificentiusque poterit, multis luminibus ornatum, in quo post Missam hujus diei recondendum sit Sanctissimum Sacramentum; et in eo Altare cum sex candelabris ac cereis.

COMMENTARIUS.

I. Scitissime notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, initio capitis XXII, Feriam quintam in Cœna Domini, quam S. Eligius aliique veteres scriptores, uti jam nos notavimus tomo III Romani Pontificalis, et tomo II Conciliorum, « Natalem calicis » vocant, adeo multiplici rituum varietate gaudere, ut nulla in toto anni circulo dies ei valeat æquiparari. Nam, ut ait Amalarius lib. I *De Officiis divinis*, cap. XII, « in ea non « canitur *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto;* in ea consecratur tribus modis Oleum « trium Officiorum; in ea reservatur Corpus « Domini usque in crastinum, reficiturque in « commemorationem refectionis Christi; lavantur pedes Fratrum et pavimenta Ecclesiæ; nudantur Altaria usque in Sabbato sancto; in ea « die Pœnitentes veniunt ad solutionem, et apud « quosdam redditur Symbolum a Catechumenis, « ut in Canone Concilii Laodiceni continetur. » Illis addi poterant et alii ritus ea die servari soliti, inter quos benedictio etiam novi ignis, et alii quidam quos infra recensebimus, omissis iis quæ in laudatis Pontificalis et Conciliorum tomis a nobis fuse jam sunt explicata.

II. Antequam ergo ad ritus deveniam in hoc præsenti capite præscriptos, nonnulla hic dicam de ipso novi ignis ritu, de quo cap. V *De Feria V Cœnæ Domini*, hæc habet Ordo I Romanus : « Ea vero die hora nona faciant excuti ignem de « lapide in loco foris Basilicam; si ibidem Ora- « torium non habuerint in porta, ibi excutiunt; « sin vero, in loco, in quo consideraverit Prior, « ita ut ex eo possit candela accendi, quæ can- « dela in arundine debet poni, et a Mansionario « Ecclesia portata, præsente Congregatione, vel « populo; et de ipso igne continuo in eadem « Ecclesia, vel loco, ubi accenditur, lampada « una servetur usque in Sabbato sancto ad illu- « minandum cereum, qui eodem die benedicen- « dus est ordine quo in Sacramentarium contine- « tur. » Tradit plane Zacharias Papa in Epistola XII ad Bonifacium, nempe, moris olim fuisse, « ut « quinta Feria Paschæ, » id est, ante Pascha, « quando sacrum Chrisma consecratur, tres lam- « pades in secretiori loco Ecclesiæ constitutæ « ardeant usque ad tertium diem, » id est, Sabbatum. Ejusdem ritus meminit vulgatus Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, cap. *De Cœna Domini;* et Amalarius in libro *De Ordine Antiphonarii*, cap. XLIV, ubi observat, ex illo igne benedicto cibos decoctos fuisse; et ad Nocturnos candelas seu lampades accensas. Docet etiam Joannes Abrincensis, ignem ita benedictum ex Ecclesia « per ceteras domos Christianorum » distributum ad communem usum cujusque familiæ.

III. Plura de hoc eodem ritu refert Martenius loco citato, § V, ubi etiam varios rituales libros de ipso igne recenset, una cum benedictionibus pro Feria V, VI et Sabbato ad ipsum benedicendum ignem ex antiquo codice Remensi S. Remigii annorum CD, et supra descriptis. Quod ergo nostri Cæremonialis attinet ritus, præparandum primo ait in § II Rubrica, ornandumque esse « aliquod Sacellum intra Ecclesiam, quo pul- « chrius magnificentiusque poterit, multis lumi- « nibus ornatum, in quo post Missam hujus diei « recondendum sit Sanctissimum Sacramentum, « et in eo Altare cum sex candelabris ac cereis. » Sacellum hoc debet esse omnino ab Altari distinctum, ad quod mane celebratur, decenterque

quoad fieri potest ornatum velis pretiosis, non nigris, luminibus, floribus, thimiamateriis, ita ut id quod ibi apparet, solemnitatem et splendorem demonstret, nec ullo modo luctum, et tristitiam, quia Christus vere vivit, et regnat mortis triumphator in repræsentatione mortis suæ; et quantum fieri potest, sex candelabra pulchre elaborata cum totidem cereis ceræ albæ super Altari collocentur sine ullis Sanctorum Reliquiis aut Imaginibus. Porro ne cubilis stragulæ, cortinæ, conopea seu tentoria ad usum profanum adhibita, ad ipsum Sacellum circumvestiendum atque exornandum usui sint, nisi Ecclesiæ oblata, ejus jam propria facta et sacro usui dicata sint, sapientissime statuit S. Carolus in suo Concilio Provinciali IV, cap. *De ornatu, decore ac nitore sacrorum locorum.*

IV. Agit de hoc Sacello præparando Crassus in suo Cæremoniali lib. II, cap. XLVI, sic inquiens: « Primo Capella aliqua in corpore Ecclesiæ, « quam solemnius poterit, ornabitur pro repo« sitione Sacramenti, pro quo solemniter custo« diendo etiam poterunt aliqui custodes idonei « pro forma, ac reverentia adhiberi, et Altare « ibi ornabitur cum capsula super eo pro inclu« sione Sacramenti. » Capsula ipsa, ut notat Bauldryus parte IV sui Manualis, cap. IX, articulo I, num. IV, debet esse ad modum arcæ vel sepulcri, longitudinis scilicet quatuor palmarum, latitudinis et altitudinis proportionatæ longitudini, neque fenestellam aut portulam vitream in ejus parte anteriori habens, ut non sine magno abusu alicubi fit, verum egregie debet esse elaborata, et argento vel auro illita, tam intus quam extra, ex consuetudine Urbis. Cum autem hæc arca esse debeat usui Sacramento custodiendo, puto equidem illam prius esse benedicendam, sicut et cetera tabernacula seu vascula pro sacrosancta Eucharistia asservanda juxta ritum in Romano Pontificali præscriptum, uti videre est in nostro II tomo Commentariorum in Romanum ipsum Pontificale ad titulum XVIII.

V. Clave quoque obseranda est ipsa Capsula, quia nullo modo, ut idem Bauldryus notat, debet hac die poni Tabernaculum ostensorium, sicut solet fieri in Festo Corporis Christi, in quo appareat Sanctissimum Sacramentum; neque etiam debet exponi, ut in Oratione Quadraginta horarum, contra quosdam, qui in hoc manifeste agunt contra intentionem Ecclesiæ et contra Rubricas Missalis; debet enim sacer calix cum Hostia et patena superposita, velo esse coopertus, atque etiam clausus intus Capsulam clave obseratam, et habentem in fundo Corporale extensum. Ponenda vero Capsula est, si fieri possit, super Altari in loco eminenti, quo per gradus ascendatur, habeatque desuper tribunam seu baldachinum album, et circum Angelorum simulacra candelas manibus tenentia, si facultas loci id concedat. Si etiam locus, in quo Capsula ponitur, sit eminentior, et tamen per gradus ad eam non ascendatur, parari debet aliquod scabellum, super quod ascendat Diaconus, ut in Capsula reponat Sanctissimum Sacramentum, vel ut inde extrahat suo tempore, id est Feria VI in Parasceve.

VI. In Summa, ut ait noster § II, « præparan« dum ornandumque erit aliquod Sacellum intra « Ecclesiam, quo pulchrius magnificentiusque « poterit, » etc. Sacellum, inquit, non theatrum in modum scenæ, ubi comœdiæ repræsentari solent; non Altariolum sine ullo ornato et ubi pauca sint lumina ex oleo vel cera inferiori, sed « multis luminibus ornatum, » juxta laudabilem usum Ecclesiarum, licet non adeo antiquus sit ritus parandi ornandique Sacellum, quo pulchrius magnificentiusque poterit, multis luminibus ornatum; nam juxta Ordinem Romanum XV, auctore Amelio, qui floruit labente sæculo XIV, cap. LXV in fine, Papa, vel ipse Episcopus Cardinalis, qui ei serviebat in Missa Feriæ V Cœnæ Domini, « calicem cum Corpore Christi cooper« tum portabat ad Armariolum, in quo conser« vabatur usque in crastinum. »

VII. Porro in Ordinario Carthusiensium, qui veterum rituum tenaces sunt, cap. XLIX, habetur, Eucharistiam in eodem loco asservandam esse, ubi in majori Altari custodiri solet, et prohibetur parari sepulcra et Altaria, Monachorum solitudini minime convenientia : « Eucharistia « reponatur in loco consueto majoris Altaris, « prohibentes fieri pro ea reservanda de more « sæcularium monumenta, vel alios apparatus « nostræ solitudini non convenientes. » Neque omittendus hic locus antiquarum Consuetudinum Udalrici, ex quibus, ut lib. I, cap. XII, habetur, Feria V Majoris Hebdomadæ, dum Vesperæ dicerentur in choro, Celebrans retro Altare reponebat Eucharistiam, quæ Communioni crastinæ

nservire debebat. Sed hæc disciplina obsoleta est, servandum idcirco, quid ea de re ac aliis plurimis, nostri Cæremonialis et Romani Missalis Rubricæ abunde præscribunt.

§ III.

Præparetur etiam baldachinum album perpulchrum, thuribula duo cum navicula, velum unum parvum pro Sacramento, alterum magnum et amplum, quod circum humeros Episcopi ponetur, dum Sacramentum portabit; et ambo hæc vela sint sericea, vel aureata, aut pulcherrime ornata; calix item amplior et pulchrior ceteris, ubi sacratissima Hostia reponetur; funalia, seu candelæ ceræ albæ in numero sufficienti pro Canonicis et Clericis; una inter eas picta, et ornata pro Episcopo, quam unus ex suis Capellanis, vel Scutiferis deferat in Processione, accendendæ : item duæ Hostiæ consecrandæ; item vas argenteum, seu aureum cum multis particulis consecrandis, pro communicandis Canonicis et Clero.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam non ita antiquus sit ritus, ut paretur Sacellum quam decentissime ornatum pretiosis velis ac multis luminibus pro asservanda in eo Sanctissima Eucharistia in quinta Feria Cœnæ Domini; constat tamen, qualiscumque fuerit is locus, in quo illa asservabatur, delatam vel olim ipsam fuisse ad eum locum, magna cum pompa, atque Processione, quam ita in suo Romano Ordine xv enarrat Amelius, cap. LXV. « Ipse Papa, vel Episcopus Cardinalis, qui servit « sibi in Missa, prædictum calicem cum Corpore « Christi sic coopertum... portat ad Armariolum, « in quo conservatur usque in crastinum, ante- « cedentibus luminaribus, Cruce et incenso, pro- « cessionaliter cum devotione, » etc. Fuit etiam is aliarum Ecclesiarum ritus; nam mandat Ordinarium Ecclesiæ Rothomagensis, ut, « dum Ve- « speræ cantantur, Hostiæ, quæ remanserant, de- « ferantur a Domino Archiepiscopo cum cereis et « torcheis in Sacrarium, quod est retro Altare, « et ibi sit cereus continue ardens usque in cra- « stinum pòst adorationem Crucis. » Alia vetera monumenta videri possunt apud Martenium libro III, *De antiquorum Monachorum ritibus*, cap. XIII, num. XLVII, et in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXII, § VI, num. XII; notatque num. XIII, quod licet simplices fuerint veterum ritus in recondenda Eucharistia, nostris tamen temporibus pia Fidelium devotio ad resarciendas aliquo modo illatas a nefandissimis hæreticis Sanctissimo Sacramento injurias, cum summa rituum pompa ad præparatum, quam ornatius fieri potest, Oratorium illud deducit.

II. Sed ut ad § nostrum deveniamus, « præ- « paretur, » inquit, « baldachinum album per- « pulchrum, » cujus etiam meminit in suo Cæremoniali Capellæ pontificiæ Patricius lib. II, sect. I, cap. XLIV, et Crassus lib. II, cap. XLVI, « thuribula duo cum navicula, » id est, si fieri potest cum duabus naviculis : « velum unum « parvum pro Sacramento, alterum magnum et « amplum, quod circum humeros Episcopi po- « netur, et ambo hæc vela sint sericea, vel au- « reata, aut pulcherrime ornata, » id est, præter illud velum, quo utitur Subdiaconus in Missa cum patenam sustinet, ut alias dictum fuit : « Calix item amplior et pulchrior ceteris, » præter illum de Missa, ut notat Crassus, cum palla scilicet et patena, « ubi sacratissima Hostia repo- « netur : funalia seu candelæ ceræ albæ in nu- « mero sufficienti pro Canonicis, et Clericis, « una inter eas picta et ornata pro Episcopo, « quam unus ex suis Capellanis vel Scutiferis « deferat in Processione, accendendæ. » Qui ritus ex Pontificia quidem Capella desumptus est; ut enim in suo Cæremoniali ait Patricius, inter candelas distribuendas pro deducendo Sacramento hac die, una debet esse « duarum « librarum, vel circa, pulchre laborata pro Papa. » Præparandæ sunt demum ex nostro § « duæ « Hostiæ consecrandæ, » una scilicet pro sumptione Celebrantis, altera asservanda in sacello

ut supra : « item vas argenteum seu aureum pro « communicandis Canonicis et Clero. »

III. Fuit autem complurium Ecclesiarum mos, ut tres hac die Hostiæ præpararentur consecrandæ in Missa; una scilicet qua Celebrans communicaret, duæ vero in sequentem reservandæ; ut scilicet ex una posset communicare Sacerdos in Parasceve, altera vero recondi in sepulcro cum Cruce. Ita enim præscribunt Pontificale Moguntinum, Ordinarium Baiocense, Missale Saresberiense, ac Rituale Suessionense, tametsi hoc Rituale tertiam Hostiam ad Processionem in die Paschæ deferendam jubeat conservari : « Sciendum, » inquit, « quod die ista tres Hostiæ proponuntur in Altari, una pro præsenti Missa, « altera pro crastina, tertia reservetur usque ad « diem Resurrectionis. » Communiter duæ præparandæ sunt Hostiæ, ut in nostro §, et vas cum particulis pro Communione Canonicorum et Cleri.

IV. Præparanda hæc quidem mandat noster §, sed sciendum, præparandum in primis esse Altare majus, ubi hac die solemnissima celebranda est Missa, pretiosioribus ornamentis albis, ita tamen, ut ad denudationem Altarium facile removeri possint, Cruce etiam ipsa majoris Altaris velo albo tecta, ex Gavanto, non vero Cruce processionali, quæ omnino debet esse tecta velo coloris violacei, ex præscripto nostri § x, sicut et Cruces aliorum Altarium, quæ parata remanent suis ornamentis violaceis usque ad ipsorum denudationem. Paranda præterea sunt paramenta alba pro Episcopo celebraturo et ejus Ministris; plures stolæ albæ pro Sacerdotibus communicaturis; pluviale quoque album pro Processione Sanctissimi Sacramenti; instrumentum præterea ligneum, quo campanarum loco uti solemus hoc triduo, ac alia notata a Bauldryo, Horatio Christiani, et ab aliis auctoribus multis.

§ IV.

Summo mane Episcopus, si ipsemet erit celebraturus, veniet ad Ecclesiam ordine consueto cum cappa, associatus a Canonicis; parabitur in Sacristia vel Secretario, ut alias; et interim, dum dicetur Nona, capiet sandalia, leget Psalmos sine *Gloria Patri*, et in fine cum dicitur a choro *Christus factus est*, etc., genuflectet ante Altare, et finito Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., genuflexus dicet Orationem *Respice, quæsumus, Domine*, etc.; mox redibit ad sedem, deponet cappam, lavabit manus, accipiet paramenta alba, ut alias; et cum eo parabuntur Canonici, et perficiet, si volet, ea quæ supra dicta sunt, secundum Rubricas Pontificalis Romani circa reconciliationem Pœnitentium et Oleorum consecrationem; procedetque in Missa cum solitis Cæremoniis, et prout in missali Romano, et ut dicitur in cap. VIII hujus lib. II, de Missa solemni, etc.

COMMENTARIUS.

I. Ritibus illis omissis, qui Pœnitentium reconciliationem et Oleorum consecrationem spectant, utpote jam fuse explicatis tomo III nostri Romani Pontificalis, ut de Missa Feriæ V agamus paulo fusius, ac in hoc capite explicatur, notandum initio hujus Commentarii est summo mane debere Episcopum hac die, si ipsemet erit celebraturus, venire ad Ecclesiam ordine consueto cum cappa associatum a canonicis, omissaque aspersione aquæ benedictæ, ut inter alios docet Horatius Christiani in Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ, sect. III, cap. III et IV, procedere ad Orationem ante Altare Sanctissimi Sacramenti, et inde ad Secretarium, ante cujus Altare, in quo prius accensæ sint candelæ, orat genuflexus in faldistorio, ceteris orantibus in propriis locis. Ascendit deinde solus ad sedem suam, ubi postquam sedit aliquantulum, sedentibus omnibus, surgit et surgunt omnes, dictisque secreto *Pater noster* et *Ave, Maria*, chorus incipit et prosequitur Nonam.

II. Interim, dum dicitur Nona, Episcopus

« capiet sandalia, » ex nostro §, sed albi coloris, allata per Capellanum cum velo humerali violaceo, ut ait Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ tit. v, cap. II, § I, num. IX, « leget Psalmos « sine *Gloria Patri*, et in fine cum dicitur a « choro *Christus factus est*, etc., genuflectet « ante Altare, et finito Psalmo *Miserere mei,* « *Deus*, etc., genuflexus dicet Orationem, » etc., ex citato nostro §, quem ita explicat laudatum superius Memoriale Rituum : « In fine Nonæ « Archiepiscopus, » sive etiam Episcopus, pergit « ad faldistorium, trahens sibi caudam cappæ « explicatæ, ubi genuflectit ad Versiculum *Chri-* « *stus factus est*, etc., ad Psalmum *Miserere*, etc., « et ad Orationem, quam ipse dicit. » Item ex præscripto ejusdem Memorialis, Episcopus, dum ad initium Nonæ sedet, « statim sine mora, ac- « cedentibus duobus solitis Diaconis cum Pre- « sbytero et Ministris, legit Psalmos consuetos pro « præparatione, » etc. Verum alia est aliorum sententia, inter quos Horatius Christiani in sua Praxi, sectione III, cap. IV, ait quidem, legendos ab Episcopo Psalmos ipsos dici solitos pro præparatione ad Missam « cum Capellanis, nullo « assistente Canonico. »

III. Dicta Oratione ad Nonam, ex § nostro « Episcopus mox redibit ad sedem, deponet « cappam, » dicens scilicet Orationem, *Exue me, Domine*, etc., et tunc accedentibus ad ipsum Episcopum Presbytero, ac Diaconis assistentibus, et consuetis Ministris. Lavat deinde Episcopus manus, juxta ritum scilicet lib. I, cap. XI, abunde explicatum; eisque lotis, ac recedentibus Diaconis et Presbytero assistente, accedunt ad Episcopum Diaconus et Subdiaconus, parati dalmatica et tunicella albi coloris, habentes post se Acolythos unum post alium pontificalia paramenta coloris albi portantes, et factis debitis reverentiis, Cæremoniario semper functionem dirigente, accedunt ad Episcopum, quem Diaconus ad dexteram, et Subdiaconus ad sinistram stantes paramentis ipsis pontificalibus induunt, eo scilicet ordine, de quo supra lib. I fuse jam dictum fuit. Interim ex nostro §, parantur etiam Canonici, et uti auctores docent, amovetur velum violaceum a Cruce Altaris majoris, remanente albo, itemque Pallium violaceum ejusdem Altaris, albo similiter remanente, ac vestes sedis choralis, et pulvinaria violacea, appositis festivis; tandemque Episcopus, ut ait noster §, « perficiet, si volet, « ea, quæ supra dicta sunt secundum Rubricas « Pontificalis Romani, circa reconciliationem « Pœnitentium, et Oleorum consecrationem, « procedetque in Missa cum solitis Cæremo- « niis, » etc.

IV. Uti agendæ sint Cæremoniæ reconciliationis Pœnitentium, et consecrationis Oleorum, præter ea, quæ in Romano Pontificali a nobis Commentariis illustrato præscripta sunt, multa alia scitu digna docent Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, et Horatius Christiani in sua Praxi. Quantum vero ad Missam, jam non unam olim solemnem Missam decantari consuevisse hac die, sed plures, unam scilicet pro Pœnitentibus, alteram pro sacri Chrismatis confectione, tertiam ad vesperam, et quartam pro baptizandis, ex antiquis manuscriptis codicibus atque Ordinibus tradit Martenius. Tempore S. Augustini duas a nonnullis Ecclesiis celelebratas fuisse Missas, nempe unam a jejunis, alteram sero post cœnam, constat ex ipso Augustino in Epistola LIV novæ editionis ad Januarium, idque alias S. Doctor non improbat; extat enim de eo ritu canon XXXIX Concilii III Carthaginensis, mandans, « ut Sa- « cramenta Altaris nonnisi a jejunis hominibus « celebrentur, excepto uno die anniversario, « quo Cœna Dominica celebratur. » Quem quidem canonem licet approbet Synodus Trullana can. XXIX, tamen ne deinceps observetur summopere vetat. Sed de eo canone videri potest, quod nos fuse scripsimus nostro II tomo Conciliorum in nostro ad ipsum Trullanum canonem Commentario.

V. Missa, quæ hodieque ipsa die celebratur, semper jam fuit ubique fere solemnis etiam antequam Urbanus Papa IV institueret Sanctissimi Sacramenti Festum, quod egregie in Opusculis suis enarrat Angelicus Doctor S. Thomas Aquinas, qui etiam de ea celebritate ab Urbano ipso Pontifice Maximo instituta Officium et Missam ritu sane admirabili concinnavit. Teste eodem Doctore Angelico, usque ad prædicti Papæ tempora Feria hæc quinta destinata erat ad præcipuum hujus Mysterii cultum, et appellabatur ***In Cœna Domini*** seu ***Natalis Domini***, sive etiam ***Natalis Calicis***, uti jam alibi ostendimus, ac præsertim tomo ipso II Conciliorum. Durandus, qui de Festo Corporis Christi minime egit, quod forte nempe nondum ætate sua institutum fuerat ubique, libro VI, cap. LXXV, num. I, affirmat, hujus diei

Festum reliqua omnia antecellere, et Sacramenti Sacramentorum institutionem esse illius objectum : « Propter institutionem Sacramenti Sacramentorum, est gaudium, » etc.

VI. In Sacramentario S. Gregorii unica tantum extat Missa, cujus Introitus est *Nos autem*, etc. Dicitur *Gloria in excelsis*, si celebret Episcopus, non autem si alius Sacerdos, uti ex veteri Romanæ Ecclesiæ more docet Nicolaus I Papa in Epistola ad Rodulphum Episcopum Bituricensem : « Porro *Gloria in excelsis* ab Episcopis in « Cœna Domini inter Missarum solemnia more « nostro dicenda est. » Reliquis omnibus vetat in suis Statutis Lanfrancus, sic dicens : « Missa « festive celebretur; *Gloria in excelsis Deo* mi« nime dicatur, nisi Episcopus Missam celebret; « Chrisma faciat. » Id ipsum mandat Udalricus lib. I, cap. XII. Ex Rubricis missalis sive Episcopus, sive alius Sacerdos celebret, dicitur semper *Gloria in excelsis Deo*, et tunc ex antiquo ritu pulsantur campanæ, et deinceps non amplius usque ad Sabbatum sanctum. Ex Ordine Gelasiano et antiquissimis codicibus manuscriptis Noviomensi, Remensi, atque Gellonensi, nisi olim Episcopus Chrisma consecraturus, Missam cantaret, prætermitti solebat salutatio ad populum, statimque Sacerdos dicebat *Oremus*, Diacono subjungente *Flectamus genua*, et, post modicum temporis spatium, *Levate*.

VII. Oratio, quæ hodieque dicitur, *Deus a quo et Judas*, etc., occurrit quidem in multis antiquis Ordinibus, tametsi in aliis desideretur. Ex Ordine Romano XI, auctore Benedicto, num. XL, unica tantum dicenda est Oratio, et « Subdiaconus « legit Epistolam in ambone, » nempe ex Apostolo in Epistola I ad Corinthios, cap. II, *Fratres convenientibus vobis in unum*, etc., cujus meminit Ordo I Romanus, cap. V, et inter alios in suo Rationali Durandus, loco citato, num. III. Post Epistolam, ex laudato Romano Ordine XI, « duo Cantores incipiunt Graduale *Christus factus « est pro nobis obediens*. Primecerius cum Schola « respondet, et illi duo Cantores reiterant Gra« duale. » Et mox : « Diaconus legit Evange« lium, » nempe ex cap. XIII Joannis, *Ante diem Festum Paschæ*, etc., ut legitur in antiquis Missalibus et Ordinibus Romanis, ac aliis variarum Ecclesiarum, inter quos hæc habet de ipso Evangelio Ordo Corbeiensis pro Majori Hebdomada : « Evangelium legatur secundum Joannem; « sed nec Diaconus cum legerit *Dominus vobis« cum* dicat, sed inchoat : *Sequentia sancti « Evangelii secundum Joannem. In illo tempore, « sciens Jesus, quia venit hora ejus* usque, « *Quemadmodum feci vobis, ita et vos faciatis.* »

VIII. Ex Ordinario nostri Lucæ Consentini Archiepiscopi, « post Evangelium fit Sermo ad po« pulum. » Addit Romanus Ordo XI, quod « eo« dem die, dum Pontifex prædicat, Cardinales « levant mensam de Altari, et denudant Altare, « et ponunt eam in securo loco. » De hoc ritu levandi mensam Altaris apud Lateranum, mentio fit in Ordinibus aliis Romanis, X scilicet et XII, et apud Durandum, lib. VI, cap. LXXV, num. XIII. Sed videri potest eruditissimus Mabillonius in Commentario prævio ad Ordinem Romanum, cap. XI, ubi singulares ritus exponit haberi olim solitos in Ecclesia Romana triduo ante Pascha, et primo quidem in Cœna Domini et Parasceve. Sane ex ipso Romano Ordine XI, « peracta « Prædicatione, facit » Pontifex « remissio« nem, populo benedicit, et descendit ad se« dem, ubi nuntiat *Credo in unum Deum*. Of« ferenda non dicitur, sed solus Pontifex intrat « ad Altare ad Sacrificium; de quo Sacrificio « servat pro alio die Parasceve. » Versiculus ad Offertorium est *Dextera Domini fecit virtutem*, etc., habetque relationem cum reconciliatione Pœnitentium, ut notat Grancolas. Quod Præfationem attinet, quæ hodie de Cruce dicitur, olim ex multis Ordinariis ac Ritualibus manuscriptis libris apud Martenium, erat quidem communis.

IX. Pacis osculum dari non consuevisse hac die in Missa, Romani Ordines, ac prisci auctores docent, inter quos creditus Alcuinus hanc rationem reddit : « A pacis osculo, sive saluta« tione abstinetur, non quod malum sit, ubi ex « caritate profertur, sed ad evitandam saluta« tionem pestiferam, qualem Judas proditor « exercuit, ut demonstretur, quam injuriam « passus est Christus a suo discipulo, et nos vi« temus eadem ratione injuriam Fratribus fa« cere. » Idipsum docet Durandus, sed tamen non desunt alia Ecclesiarum Ordinaria, in quibus scilicet Pacem dari præscribitur, si modo ipse celebret Episcopus, ut constat ex Ordinario præsertim nostri Lucæ Archiepiscopi Consentini. Missale vero Sarisberiense de ea re sic scribit apud laudatum Martenium : « Hac die

« non dicitur *Agnus Dei*, nec Pax datur, nisi « Episcopus celebraverit; tunc enim dicatur « *Agnus Dei*, solemniter more duplicis Festi; et « sacri Chrismatis ampulla pro Pace deosculetur. » Atque hi sunt veteres ritus, qui servari olim soliti fuere in Missa, ut de aliis hic sileam, quos in sequentibus Commentariis referam.

§ V.

Paulo ante Communionem, Cæremoniarius, vel aliquis Capellanus, portat ex abaco ad Altare supradictum calicem magnum vacuum, et dicta duo vela; sumptaque Communione Corporis et Sanguinis, antequam se purificet Episcopus, reponet Sanctissimum Sacramentum in calice, quem Diaconus palla et patena desuper posita ac demum velo serico cooperit, et in medio Altaris collocat reverenter.

COMMENTARIUS.

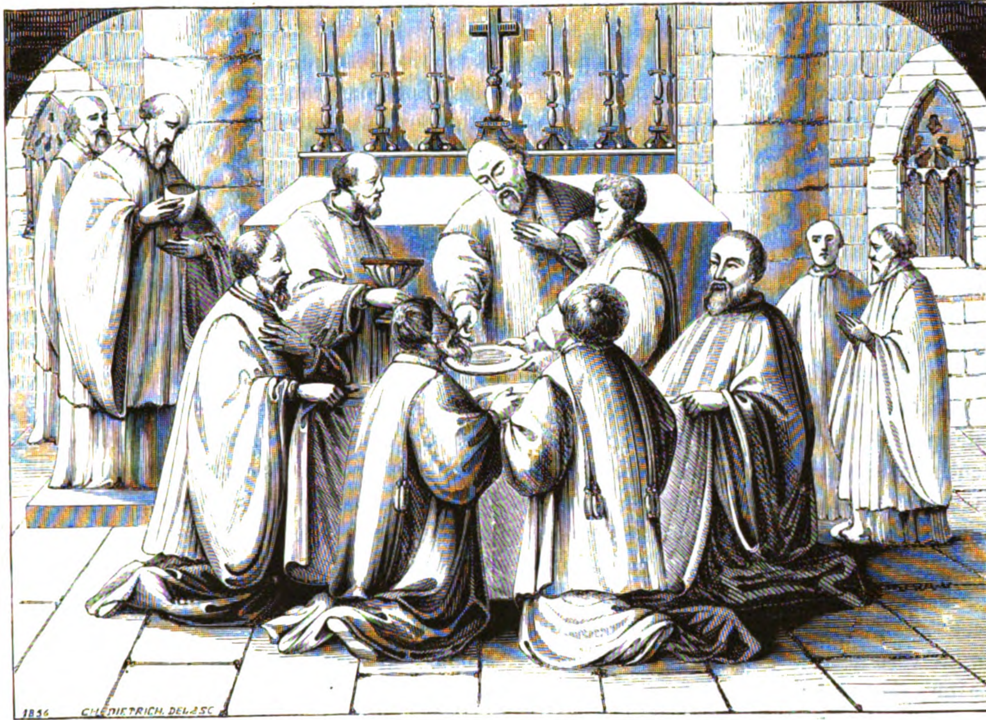
I. Concinunt fere huic explicando ritui Patricius et Crassus, quorum primus lib. II, cap. XLIV, ita inquit : « Paulo ante Communionem, Cæremoniarius portat calicem prædictum, » nempe cum palla, et patena, et mappa sericea, « de credentia ad Altare pro « reponendo in eo Corpus Domini reservandum. » Et mox : « Facta Communione per « Celebrantem de utraque specie, antequam se « purificet, reponit reverenter Corpus Domini « reservandum in calicem ultimo paratum, « quem Diaconus cum palla, patena desuper posita, ac velo sericeo cooperit, et in medio « Altaris collocat reverenter. » Paulo aliter hunc ritum enarrat Crassus libro II, cap. XLVI, ubi postquam dixit, paulo ante Communionem, Cæremoniarium portare ex abaco ad Altare calicem vacuum cum magno velo, ita statim subjicit : « Facta communione de utraque specie, « priusquam Celebrans se purificet, reponit Sacramentum intra concavum calicis ultimo portati, et non super patenam, et calicem cooperit primo palla, deinde patena, quibus in Missa « usus est, et ista parvo velo Diaconus tegit. » Docent plane omnes, qui sacros hosce ritus enarrant, non cooperiendum tum calicem de abaco allatum palla ac patena, quibus Celebrans usus est in Missa, sed aliis, id est illis quæ una cum calice pulchriori et velo super abaco positæ jam prius fuere.

II. His ergo de abaco allatis ad Altare per Cæremoniarium sive aliquem Capellanum, et Diacono ad dexteram Celebrantis Episcopi stanti traditis, mox hic calicem discooperit, et tenet ante ipsum Celebrantem apertum, qui facta genuflexione, postquam scilicet Corpus et Sanguinem Christi Domini sumpsit, in eo ponit reverenter alteram Hostiam consecratam, ita ut facile et commode illam possit extrahere sequenti die; tum iterum genuflectit, et Diaconus prædictum calicem collocat in medio corporalis, illumque palla prius, tum patena inversa, ac parvo demum velo expanso cooperit, genuflectitque sicut Episcopus cum Subdiacono, ut notat Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ pro functionibus persolvendis, tit. VI, cap. II, § V, et alii scriptores passim. Sunt qui tunc etiam velum calicis ad ejus nodum vitta sericea ligant; sed hoc faciendum est initio Processionis, ut suo infra loco dicemus.

§ VI.

Deinde, antequam se purificet, communicat primum Diaconum et Subdiaconum, deinde omnes Canonicos paratos, et alios Sacerdotes de Ecclesia, qui stolam a collo pendentem supra cottam habere debent, et denique omnes de Clero, eo modo et forma, prout latius explicatur in cap. XXIX hujus lib. II de Missa in die Paschæ per Episcopum celebranda, et Communione generali. Sed hodie

Diaconus et Subdiaconus, Assistentes et ceteri Canonici parati, faciem Episcopi celebrantis non osculantur.

COMMENTARIUS.

I. Cum Sacerdotes omnes, sive Dignitates, sive Canonici, sive simplices Presbyteri non debeant hac die celebrare, sed Communionem accipere de manu Celebrantis juxta morem universalis Ecclesiæ, quem Sacra Rituum Congregatio Decreto suo firmavit in Civitaten. xxvii Septembris MDCVIII, apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. cxcii, et apud Gavantum in Rubricas parte IV, tit. viii, in memoriam scilicet, quod Christus Dominus hac die manu propria Apostolos communicavit, idcirco Episcopus, postquam ipse Corpus Domini et sanguinem sumpsit, et post repositam alteram Hostiam consecratam in calice deferendo ad Sacellum præparatum, uti supra jam dictum est, « antequam se purificat, communi- « cat primum Diaconum et Subdiaconum, deinde « omnes Canonicos paratos, et alios Sacerdotes « de Ecclesia... et denique omnes de Clero, » etc. Debet enim Feria V in Cœna Domini ipse Episcopus per se ipsum ministrare Eucharistiam Canonicis et Clericis, nunquam vero Diaconus ministrare illam debet, vel unus ex Assistentibus, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis die viii Augusti MDCXLIII, apud Meratum in Additionibus ad Gavantum.

II. Absolute præscribunt generalem hanc communionem Theodulphi Aurelianensis Episcopi Capitulare, Walterius item in Anglia Episcopus, qui sæculo X florebat, Joannes Abrincensis, et libri pontificales et missales antiqui omnes, uti observat Martenius, qui tamen jure miratur, quod in quodam Cassanensi Ordinario anni MCCCLXXXVII renovato hæc legantur : « Feria quinta majoris hebdomadæ propter « multitudinem pauperum et hospitum, non « communicant Canonici, neque Fratres, sed « Feria sexta in Parasceve, et Sabbato sancto, « et Pascha, fiat communio generalis ; et com- « munio, quæ fiebat olim in hac die Cœnæ Do- « mini, debet fieri in Dominica prima Qua- « dragesimæ. Communicet tamen, qui ex de-

« votione voluerit. » Recentiores libros nonnullos ab annis trecentis aut quadringentis scriptos Communionem quoque prædictam ad libitum permittere, tradit mox idem Martene, probatque ex Cusano Ordinario, ex cujus præscripto, « solus « Pontifex solito more communicat, et reposito « prius in crastinum Dominico Corpore, communicat Sacerdotes, et Ministros, et alios, « qui communicare volunt. » Ubi nota, factam aliquando alicubi Communionem post repositum Christi Domini Corpus in loco, seu Sacello, de quo supra dictum est.

III. Esset hic tandem de ritu agendum, quo ab ipsis præsertim Canonicis, et ceteris de choro, sumenda est sacra Eucharistia, sed cum is ex nostro Cæremoniali explicetur in cap. XXIX, nostri instituti ratio postulare videtur, ut ibidem nos de ipso ritu dicamus, quædam hic tamen nostantes, quæ edicit hic præsens §, nempe, in hac Communione, quæ scilicet in Missa Feriæ V in Cœna Domini fit, Diaconum et Subdiaconum, Assistentes et ceteros Canonicos paratos faciem Episcopi celebrantis non osculari, eadem scilicet ratione, qua non fuit datum osculum pacis. At vero licet de generali Cleri Communione infra cap. XXIX nostrum Cæremoniale agat, operæ nihilominus pretium est, ut de ipsa Communione ex veteri ac nova Ecclesiæ disciplina, et praxi ad hanc Missam Feriæ V pertinente non nihil dicamus, ex iis scilicet, quæ nostrum ipsum Cæremoniale loco citato, Memoriale Rituum Majoris Hæbdomadæ tit. VI, cap. II, § VI, Horatius Christiani in sua Praxi Pontificali ejusdem argumenti, sectione III, cap. VI, et alii scriptores tradunt de ritu in ea Communione servando.

IV. Postquam itaque Episcopus Hostiam alteram consecratam reposuit in calice, ut supra, delato, et Diaconus illum in medio corporalis collocans, cooperuit palla et patena inversa, et velum desuper expandit, ac genuflexit, sicut Episcopus cum Subdiacono, surgunt mox omnes isti, et Diaconus accipit pyxidem, quæ erat post calicem, et ponit ante eumdem calicem, atque discooperit. Tunc iterum genuflectunt omnes, et Diaconus ac Subdiaconus paululum se retrahentes, iterum super primo gradu genuflectunt, ut communicent; Episcopus interim erigens se, atque accepta pyxide, vertit se ad illos, et præbet eis Communionem, dicens : *Corpus Domini nostri*, etc. Illi tametsi faciem Episcopi hac die non osculentur, osculantur tamen manum ipsius, supponentibus interim Acolythis velum, uti docet Memoriale Rituum; ex cujus etiam præscripto vertit deinde se Episcopus ad Altare, et collocat pyxidem super illud, quam cooperit, et interim Diaconus et Subdiaconus vadunt in plano Epistolæ pro sumenda purificatione, Acolythi vero, amoto velo, genuflectunt hinc inde in plano Presbyterii.

V. Inde retrahit se Episcopus ad cornu Evangelii, versa facie ad cornu Epistolæ, sicut etiam facit Subdiaconus stans post Episcopum, facta prius in medio debita genuflexione. Diaconus vero sumpta purificatione stans in plano in cornu Epistolæ versus Celebrantem inclinatus, ac manibus junctis, cantabit Confessionem in tono, et notis consuetis, ac descriptis in cap. XXXIX, genuflectentibus omnibus etiam Canonicis, quia sunt Communionem accepturi. Cantata per Diaconum Confessione, Episcopus vel legit ex libro ante se allato, vel memoriter, voce intelligibili Absolutionem dicit, id est, ***Misereatur vestri***, et *Indulgentiam*, etc., faciens super omnes signum Crucis. Data absolutione, vertit se ad Altare Episcopus, ad cujus sinistram ascendit Diaconus, ad dexteram vero Subdiaconus per breviorem, omnesque simul tunc, et non prius, genuflectunt Sanctissimo Sacramento.

VI. Accipit postea Diaconus pyxidem cum Particulis consecratis patena coopertam, et vertit se ad communicandos per humerum dexterum, Episcopus vero cum Subdiacono per humerum sinistrum. Firmat se interim Episcopus in medio Altaris, renes illi vertens, ad ejusque dexteram stat Diaconus cum pyxide, ad sinistram vero Subdiaconus cum patena, quam ab ipsa pyxide amovit supponendam manui Episcopi in distributione Communionis. Tum Episcopus, accepta una ex particulis consecratis, et tenens eam aliquantulum elevatam super pyxidem, dicit de more *Ecce Agnus Dei*, etc., accenduntque interim duo Capellani, seu Acolythi cottis induti cum albo mantili, quod genuflexi sustinent hinc inde ambabus manibus per quatuor angulos quousque perfecta fuerit Communio.

VII. Ordo euntium ad Communionem accipiendam, ex præscripto nostri Cæremonialis infra cap. XXIX, § VI, erit idem, qui servatur in distributione candelarum, palmarum, ac incensi, ut in suo loco dicitur. Sane communicabit uni-

versus Clerus incipiendo a dignioribus, et prout a Cæremoniario vocabuntur, cum solitis reverentiis, bini scilicet, præmissa genuflexione in plano, ascendent superiorem Altaris gradum, communicabuntque cum osculo manus tantum. Assistentes item Canonici, et omnes parati, cum eisdem paramentis sacram accipient Communionem; reliqui autem Sacerdotes, qui non sunt parati, et Diaconi, sicut et Canonici, qui accedunt cum cappa, stolam albam de collo super cottam pendentem, vel ab humero, ut solent Diaconi, juxta ritum suorum Ordinum, habebunt. Alii Clerici servato sui Ordinis gradu communicabunt, et deinde tredecim Pauperes, quibus pedes erunt lavandi, sed hi extra cancellos, vel ad scamna in fine Presbyterii ad hoc parata, et dispositi in gyrum, sicut et ceteri laici, si et iis voluerit tunc Episcopus Communionem præbere.

VIII. Communicati, repetita genuflexione in plano, accedent ad cornu Epistolæ ad accipiendam purificationem de manu Ministri calicem cum vino, et mappulam ad tergendum ministrantis. Ex præscripto nostri Cæremonialis cap. XXIX, § IV, cum Communio exhibetur Canonicis, vel Magistratui, convenienter debet aliquis Canonicus, vel eorum ultimus, dummodo tamen sit in sacris constitutus, purificationem præbere, deinde pro reliquis Beneficiatis id munus exequitur aliquis Beneficiatus; pro reliquo Clero et Populo aliquis Capellanus; et ne confusio inter euntes et redeuntes fiat, conveniens erit, adhibere aliquos de Clero ad id deputatos, ut omnes quiete, devote et ordine suo progredi curent, et per latus sinistrum revertantur. Sed et advertendum illud, præter illos, qui sunt communicandi, qui scilicet genuflectunt, alios, qui non actu communicant, debere stare, non genuflectere, uti habetur expresse in nostro Cæremoniali infra cap. XXIX, § III, cui adhærens aliquando Benedictus XIII, Pontifex Maximus, sacrorum rituum peritissimus ac fidelissimus custos, inter alia et consuetudinem illam correxit Basilicæ Vaticanæ, ubi præter communicandos, Canonici, et alii de ejus Capitulo, et Clero, qui non communicabant, genuflexi ad Communionem manebant. At mortuo Pontifice, suo vigori antiquo restituta ipsa est consuetudo, quæ et in aliis ceteroqui passim servatur Ecclesiis. Verum minime illam probare possum, utpote expresse contrariam non modo veteri Ecclesiæ disciplinæ, sed et nostro Cæremoniali a pluribus Pontificibus Maximis approbato, uti illud legenti vel clausis, ut ita dicam, oculis patet. Sed de his, sicut et de aliis, vide quæ inferius suo loco dicemus.

§ VII.

Finita Communione, Episcopus se purificat, et abluit digitos, et facta reverentia cum genuflexione Sanctissimo Sacramento, retrahit se extra cornu Epistolæ, versa facie ad populum, ubi lavat manus sine mitra; et eundo, et redeundo ad Altare, semper usque ad terram genuflectit ante Sanctissimum Sacramentum; et dum vertit se ad populum dicturus *Dominus vobiscum*, non utique in medio Altaris vertit renes Sacramento, sed in latere Evangelii.

§ VIII.

Dicto *Ite Missa est*, Episcopus sine mitra stans in latere Evangelii, et non perficiens circulum, dabit Benedictionem solemnem, sed Indulgentiæ publicabuntur in loco, ubi reponitur Sanctissimum Sacramentum.

§ IX.

Cum Episcopus post Missam dicturus erit Evangelium *In principio erat Verbum*, etc., nullum signum faciet super Altari, ut alias; quo finito, retrahens se

ad suam sedem, deponit sacras vestes usque ad stolam exclusive, et accipit pluviale album.

COMMENTARIUS.

Sacra Communione peracta, « Episcopus, » infuso tunc vino in suo calice, « se purificat, et « abluit digitos, » non extra gradus Altaris, sed in loco solito; tum « facta reverentia cum « genuflexione Sanctissimo Sacramento, retrahit « se extra cornu Epistolæ, versa facie ad po « pulum, ubi lavat manus sine mitra, » ob reverentiam scilicet Sacramenti, ut in suo Cæremoniali notat Patricius, et nostro § concinens ait Crassus : « Eundo, et redeundo ad Altare, sem« per usque ad terram genuflectit ante Sacra« mentum; » advertens tamen, « ut dum se ad po« pulum vertit dicturus *Dominus vobiscum*, non « in medio se vertat ante Sacramentum, ne aut « illi renes convertat, aut prospectum populi « impediat. » Addit mox alia, quibus eadem plane tradit, quæ perspicua sunt in Rubricis nostrorum paragraphorum VIII et IX, ex cujus præscripto tametsi dicturus *In principio erat Verbum*, etc., non signet Altare, signabit tamen, Crucis scilicet signo, tabellam in qua est Evangelium, ut ait Bauldryus, et citatum Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ pro functionibus persolvendis ad usum Metropolitanæ atque insignis in Italia Beneventanæ Ecclesiæ, tit. VI, cap. II, § VIII, atque auctores alii complures. Ad ea verba *Et Verbum caro factum est* genuflectet Episcopus aliquantulum versus Sanctissimum Sacramentum, sicut et Ministri. Finito autem Evangelio, accedit primum ad medium Altaris, ubi genuflectit cum ipsis Ministris ad oram illius; tum vero retrahens se ad suam sedem, deponet sacras vestes, quibus Missam celebravit, usque ad stolam exclusive, ut ait Rubrica paragraphi IX, et accipit pluviale album; sive, ut ipsum Memoriale Rituum docet, finita Missa, Episcopus iterum genuflectit in medio Altaris, et descendens, in secundo gradu accipit mitram; receditque ad sedem suam cum Diaconis assistentibus tantum, Diacono et Subdiacono Missæ remanentibus ad sua scabella, ubi deponunt manipulos. Episcopus tandem non recedentibus Diaconis Assistentibus, per Diaconum, et Subdiaconum paramenta deponit usque ad stolam exclusive, et sumit pluviale et mitram.

§ X.

Interim alter Subdiaconus accipit Crucem velatam velo violaceo, Acolythi sua candelabra cum cereis accensis, Canonici parati accipiunt cereos accensos, et digniores ex Beneficiatis sive ex Mansionariis parati pluvialibus, capiunt hastas baldachini.

COMMENTARIUS.

I. Dum manus Celebrans lavat, et complet Missam, ex Cæremoniali Patricii lib. II, sectione I, cap. XLIV, « interim Prælati et Subdiaconi, Au« ditores, Clerici cameræ, et Acolythi, extra can« cellum Capellæ capiunt paramenta, et super« pellicea, ut moris est. Subdiaconus Crucem « ante Pontificem portaturus, omnia paramenta « accipiat ac si Epistolam esset dicturus. Per « Cæremoniarium vero distribuentur candelæ, « quæ portantur per Clericos Capellæ. Pro San« ctissimo Domino Nostro datur uni ex Cubicu« lariis sive Secretis, et pro Cardinalibus dantur « suis familiaribus servientibus, de cera alba, « omnibus autem aliis Prælatis de cera com« muni. » Sed hæc ritum Capellæ papalis spectant; nam quantum ad Rubricam hujus §, interim ac Episcopus complet Missam, alter Subdiaconus paratus jam in Sacristia amictu, alba, cingulo et tunicella albi coloris sine manipulo ad Crucem deferendam velatam velo violaceo, eam capit. Acolythi sua candelabra cum cereis accensis, Canonici parati accensos cereos, et digniores Beneficiati parati pluvialibus capiunt hastas baldachini.

II. Quanquam vero alicubi soleant Nobiles, vel Magistratus Civitatis hastas in ea Processione

deferre, contendit tamen lib II, cap. XLVI, Paris de Crassis, solos Mansionarios Ecclesiæ debere baldachinum gestare, « etiamsi Magistratus adesset, « qui vellet illud ferre. » Concinit plane hæc sententia nostro §, sed illud penitus rejiciendum est, ubi de indumento ipsorum Mansionariorum Feria V in Cœna Domini, et Feria VI in Parasceve, baldachini hastas ferentium ita scribit : « Præparabitur umbraculum sive solitum baldachinum, ut vocant, et præmonebuntur sex vel octo « Mansionarii ex dignioribus et senioribus Ecclesiæ, ut finita Missa induant planetas solas sine « amictu super cottis, quia hodie sic, sed cras in « cottis debent portare baldachinum supra Sa« cramentum. » Sed pace Crassi ridiculum plane videtur, ut eo modo induti tunc Mansionarii incedant contra regulam in nostro § traditam, dicente, Mansionarios paratos pluvialibus capere baldachinum. Convenire hunc ritum cum Cæremoniali pontificiæ Capellæ, ex Patricio constat aiente, gestari baldachinum ab Assistentibus Papæ Episcopis « cum suis pluvialibus. »

§ XI.

Episcopus, accepto pluviali et mitra, stans, ponit incensum in duo thuribula absque benedictione, et sine osculo manus Episcopi, ministrante Presbytero assistente, ut alias.

§ XII.

Quo facto, redit ad Altare, ubi, nudo capite genuflexus super pulvino, accepto altero ex dictis duobus thuribulis ab assistente Presbytero, incensat Sanctissimum Sacramentum triplici ductu : tum imponitur super ejus humeros velum, et firmatur spinulis, et Diaconus assistens, et non alius, cum debitis reverentiis capit Sanctissimum Sacramentum de Altari, et illud, stans, offert Episcopo genuflexo, sine reverentia versus Episcopum et sine osculo. Sed postquam illud in manibus Episcopi reliquit, genuflectit; Episcopus vero cum Sacramento surgit, et statim Cantores incipiunt Hymnum *Pange, lingua, gloriosi*, etc. Ministri assistentes hinc inde elevant fimbrias anteriores pluvialis. Cæremoniarius vero, vel aliquis Capellanus, dum Episcopus ascendit et descendit per gradus, elevat extremitatem vestis anterioris a parte anteriori, et nobilior laicus, vel alius, juxta consuetudinem loci, qui adest, sublevat pluviale a posteriore parte.

COMMENTARIUS.

I. Accepto pluviali Episcopus in sua scilicet sede, ut ex § IX addiscimus, ac etiam mitra, ut ait § noster XI, « stans ponit incensum in duo « thuribula absque benedictione et sine osculo « manus Episcopi, » ob reverentiam scilicet Sacramenti, et quia, ut ait Crassus, nunquam incensum benedici debet, cum quo Sacramentum incensandum est; duo ipsa thuribula tenentibus duobus Capellanis seu Thuriferariis, naviculam vero ministrante Presbytero assistente, qui scilicet ad Episcopum accessit cum dictis duobus Thuriferariis. Posito in thuribulis thure, ex nostro § XII et ex Cæremonialibus Patricii et Crassi, Episcopus redit ad Altare, ubi nudo capite orat aliquantulum genuflexus super pulvino, « acceptoque altero ex dictis duobus thuribulis ab « assistente Presbytero, incensat genuflexus, » cum profunda capitis inclinatione ante et post, « Sanctissimum Sacramentum triplici ductu, » Ministris scilicet elevantibus anteriores partes pluvialis, genuflexis pariter, et se cum Episcopo inclinantibus. Ex præscripto recitati Memorialis Rituum, et ex aliis Auctoribus, ac praxi insignium Ecclesiarum, Episcopus, ubi ad Altare

pervenit, ibi deposita mitra, genuflectit prius in plano, super pulvino, et deinde in suppedaneo genuflexus Sacramentum incensat.

II. Facta hac incensatione, et quidem in silentio, ac reddito thuribulo assistenti ipsi Presbytero, « imponitur super ejus humeros velum, « et firmatur spinulis; et Diaconus assistens, et « non alius, cum debitis reverentiis capit San« ctissimum Sacramentum de Altari, » nempe, ut ait Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, et alii auctores complures docent, ascendit ad suppedaneum Altaris, genuflectit, erigit se, et ad cautelam firmat velum calicis vitta serica albi coloris; deinde accipit dextera nodum, sinistra pedem calicis, in quo scilicet est Sanctissimum Sacramentum; « et illud, » ut inquit § noster XII, « stans offert Episcopo genuflexo « sine reverentia versus Episcopum, et sine « osculo. » Id quod etiam notat Crassus, qui tamen in eo corrigendus est, quod dicit offerri Episcopo Sacramentum per duos Ministros Canonicos paratos, cum alias ex citato nostro § hoc spectet ad Diaconum assistentem, et non ad alium.

III. Episcopus, calice manu sinistra accepto, submittit eam velo, et dexteram super calicem ponit, supra quam Diaconus extendit extremitates ambas veli humeralis, et surgente Episcopo, genuflectit Diaconus, et Sacramentum adorat. Tum ille in planum suppedanei ascendit, et vertit Altari renes; interim Diaconi ambo assistens loca sua cum debita genuflexione mutant; et tunc quidem statim Cantores genuflexi incipiunt Hymnum *Pange, lingua, gloriosi*, etc., quem scilicet composuit S. Thomas Aquinas pro Officio Corporis Christi, quemque chorus prosequitur graviter et devote, pausando aliquantulum ad singulos versus, si locus paratus multum distet, et Processio sit longior, quæ tamen hac die, et sequenti, exire non debet extra Ecclesiam, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis.

IV. Erecto Episcopo, et cum Sacramento ad populum verso, « Ministri assistentes hinc inde « elevant fimbrias anteriores pluvialis; Cære« moniarius vero, vel aliquis Capellanus, dum « Episcopus ascendit, et descendit per gradus, « elevat extremitatem vestis anterioris a parte « anteriori; et nobilior laicus, vel alius juxta « consuetudinem loci, qui adest, sublevat plu« viale a posteriore parte. » Quod hic § noster de laico ait, acceptum est plane ex ritu pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, qui postquam dixit Papam in ea processione medium incedere inter duos Diaconos Cardinales assistentes sub baldachino, qui hinc inde phrygium pluvialis illius elevatum retinent, mox ita subdit : « Cau« dam portet dignior laicus Urbis. » Juxta Cæremoniale Paridis Crassi, qui illud præsertim concinnavit pro Cardinali Episcopo Bononiensi, « Prior Vexilliferorum populi, vel aliquis ex om« nibus magis excellens, et magnificus, dummodo « laicus, portat caudam Cardinalis, qui vadit « devote quidem, sed nihil dicendo, sub balda« chino, quod Mansionarii parati deferunt. »

V. Unum hoc loco restat, quod nullatenus omitti debet, nempe probandam omnino illam, si adesset alicubi, consuetudinem, ut Episcopus, pluviali quidem accepto, sicut absque benedictione et sine osculo manus, ut ait noster § XII, ita quoque sine mitra ob reverentiam Sanctissimi Sacramenti thus in duo thuribula imponeret. Sed hæc mea est opinio, solumque consuetudinem, si ea alicubi esset, quam paulo superius innui, probarem, nam alias clara est § XI Rubrica, ex cujus præscripto, « Episcopus, ac« cepto pluviali et mitra stans ponit incensum in « duo thuribula. » Huic Rubricæ multi jam, ac docti Auctores concinunt; verum non puto, meam opinionem esse omnino rejiciendam.

[Sed pace Auctoris animadvertamus, mitram hic Episcopo imponi non tanquam incensum in thuribula immissuro, sed tanquam a throno ad Altare accessuro. Porro ex constantissimis præscriptionibus, Episcopus nunquam per chorum incedit nisi mitratus, etiam Sacramento in Altari existente. Ministratio autem incensi merito post impositam mitram, non ante, a Rubrica indicatur.]

§ XIII.

Episcopus intrat sub baldachinum, portans Sanctissimum Sacramentum devote, Canonici parati cum intortitiis præcedunt ordine solito; cum pervenerint

ad Sacellum, ubi Sacramentum deponi debet, relinquitur extra illud baldachinum, et Cantores in cantu pio et devoto, cantant *O salutaris Hostia*, etc., vel *Tantum ergo Sacramentum*, etc., donec Sacramentum fuerit per Episcopum repositum et incensatum. Cum Episcopus erit ante supremum gradum Altaris, Diaconus accipiet de manu ipsius stantis Sanctissimum Sacramentum genuflexus, sine osculo manus, quod deponet super Altari in loco præparato, cooperiens velo undique calicem, et interim Episcopus paulo retrocedens, stans, imponet incensum in altero ex thuribulis, et rursus genuflexus Sacramentum incensabit triplici ductu; et clauso ostiolo per Diaconum assistentem, Episcopus ascendens Altare, eodemque cum genuflexione deosculato, dabit benedictionem solemnem, stans sine mitra in latere Evangelii, accepto baculo pastorali, dum dicit *Pater et Filius*, etc., et Presbyter assistens tunc publicabit Indulgentias quadraginta dierum, more solito. Demum Episcopus eodem ritu processionali redit ad sedem in choro, ubi ipse et Canonici deponunt paramenta, et dicuntur Vesperæ, quibus finitis, denudantur Altaria, et omnia, et deinde fit Mandatum, ut in sequenti capite.

COMMENTARIUS.

I. Ergo Episcopus intrat sub baldachinum, et procedit « portans Sanctissimum Sacramentum « devote » elevatum fere ob oculos, quos defixos habebit semper in ipsum. « Canonici parati cum « intortitiis præcedunt ordine solito, » Clerusque omnis cum candelis in manibus vadit cantando Hymnum prædictum, *Pange, lingua, gloriosi*, etc., ut notat Crassus. Prælati si qui sint, immediate post baldachinum procedent. Thuriferarii vero præeuntes, hinc inde pergunt, ut ait Bauldryus, parte IV, cap. IX, articulo III, num. XVII, quasi conversa facie ad se invicem,

ita ut ne terga sua minimum vertant Sacramento, moventes continue, et tractim manibus dexteris thuribula sua fumantia, quasi sternentes viam Sanctissimo Sacramento, cum odore incensi, sinistris, quibus naviculas tenent, et manubria thuribulorum, pectori admotis, et si fieri potest, immobilibus; et hic modus videtur magis usitatus, et majorem reverentiam demonstrat erga ipsum Sacramentum, quod nunquam extra elevationem in Missa incensari solet, nisi a Sacerdotibus etiam genuflexis, ex Gavanto in Rubricas missalis parte IV, tit. VIII, num. VIII. Sed puto equidem probandum potius alium morem in Ecclesiis insignioribus servatum, ut scilicet deferentes thuribula, ipsorum manubria manibus suis dexteris gestent, sinistris autem manibus solas naviculas pectori quasi admotas.

II. Cum pervenerint ad paratum Sacellum, ubi Sacramentum deponi debet, Subdiaconus cum Cruce, et Ceroferarii, sistunt se in loco congruo, unde nullum impedimentum afferant Celebranti, stando, et nunquam prorsus genuflectendo ante Sanctissimum Sacramentum. Tum Clericus dividitur in duas partes hinc inde, adeo ut digniores sint Sacramento proximiores, qui omnes ante illud genuflectant, et sic manent genuflexi, donec inde recedant. Relinquitur extra Sacellum baldachinum, inter manus scilicet Sacristæ, vel aliorum, qui statim illud in Sacristiam vel alium locum congruum deferunt.

III. Postquam ingressi fuerint Capellam, Thuriferarii cessant a thurificatione, et Celebrans et Ministri ascendunt ad secundum gradum Altaris, et Diaconus ascendit super suppedaneum, ubi genuflectit, quasi vertens renes ad cornu Altaris in cornu Epistolæ, et Celebrans stans porrigit illi calicem, quem ipse Diaconus accipiet sine osculo manus, et deponit super Altari in loco præparato; « et interim Episcopus paulo « retrocedens, stans imponet incensum in altero « ex thuribulis, et rursus genuflexus Sacramen- « tum incensabit triplici ductu, » juxta ritum scilicet superius explicatum. Tunc Cantores, et non prius, uti ex nostro hoc § notat Bauldryus, in cantu pio et devoto cantant *O salutaris Hostia*, etc., vel *Tantum ergo Sacramentum*, etc., Ministris elevantibus hinc inde pluviale Episcopi thurificantis.

IV. Facta incensatione, idem Diaconus ascendit ad Altare, et genuflectit; tum imponit calicem in capsula super corporale in ea prius explicatum. Posito calice in capsula, genuflectit iterum, et surgens capsulam claudit, et clave obserat, quam tradit Sacristæ vel Cæremoniario, tametsi ex Cæremoniali Patricii, « Sacrista locellum « claudit, et clavem tradit Cardinali in crasti- « num celebraturo. » Reconditam Eucharistiam in capsula, seu alio decenti loco, clave quidem obserari jubet missale Augustodunense; Mozarabum autem missale addit, ut cum cera duobus sigillis obsignetur, ad similitudinem haud dubie Sepulcri Domini nostri Jesu Christi, quod, ut in Evangelio S. Matthæi legimus, Pilatus signari jussit cum custodibus.

V. Porro clavis custodiæ seu capsulæ Sacramenti Feria quinta in Cœna Domini unica debet esse, retinenda a Sacrista vel a Sacerdote in crastinum celebraturo, et nullo modo a personis laicis et sæcularibus, cujuscumque status, gradus et conditionis existant, non obstante consuetudine contraria, et hoc in omnibus Ecclesiis, tam sæcularibus quam regularibus quovis modo a jurisdictione Ordinariorum exemptis, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XXX Januarii MDCX apud Gavantum in Rubricas missalis, parte IV, tit. VIII, num. IX, et ex alio ejusdem Congregationis Decreto in Curien. XV Decembris MDCXXXII, cujus meminit Barbosa in tractatu *De Parochis*, capite XX, numero LI, et in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CLI, ubi ait eamdem Congregationem in Calaguritana Collegiatæ de Victoria, inhærentem Decretis antiquis, die XIII Septembris MDCXLII, respondisse, clavem Tabernaculi, in quo Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum Feria ipsa quinta in Cœna Domini asservatur, nequaquam laicis etiam illustribus, uti alicubi fieri solet, tradendam esse, sed potius Dignitati vel Canonico in crastinum celebraturo.

VI. Solum in crastinum diem Corpus Domini reservari præcipiunt jam codices omnes antiqui Missarum, Sanguine in Missa hujus diei penitus absumpto. Verum licet hæc praxis ubique passim usu fuerit recepta, notat tamen Martenius, *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXII, num. XIV, suam hunc morem habuisse exceptionem; nam in veteri codice Sacramentorum Carnotensis Monasterii S. Petri, cujus character annos circiter septingentos refert, reperitur, Sanguinem etiam cum Corpore Domini reserva-

tum fuisse; quippe describens codex ipse sequentis diei ritus post adorationem Crucis, inquit : « Ingrediuntur duo Diaconi in Sacrario, et « procedunt cum Corpore et Sanguine Domini, « quod ante diem remansit, et ponunt super « Altare, » etc. Sed hic peculiaris fuit ritus, nam alias communiter solum Corpus ex antiquo ritu servari consuevit : « Non autem Sanguis propter « periculum, et quia Sanguis specialius est imago « Dominicæ Passionis; » ut ait Theologorum omnium Magister ac Princeps S. Thomas III parte Summæ, questione LXXXIII, articulo II.

VII. De Sanguine Christi cur non reservetur, præter rationes Angelici Doctoris, aliam docet Hugo a S. Victore lib. III Eruditionis Theologicæ, cap. XX, ita scribens : « Quæritur iterum quare « hac die, » in Parasceve scilicet, « non sumatur « Sanguis Christi, sicut et Caro Christi? Ad quod « dico, quod utrumque sub utraque specie su- « mitur, sed quia species vini labilis, non potest « tuto reservari, sine ea Corpus Christi reservari « constitutum est; vel quia Dominus in Cœna « dixit, *Non bibam amodo de hoc genimine vitis* « *usque in diem illum, cum illud bibam novum* « *vobiscum in Regno meo*. Ecclesia a die Cœnæ « usque ad diem Paschæ, quæ in vespere inci- « pit, unde in Cerei benedictione dicitur, *Hæc* « *nox est, quæ peccatorum*, etc., de hoc geni- « mine vitis bibere non consuevit. Porro de « sanguine suo, quem Discipulis porrigebat, « loquebatur Christus, quem quantum ad spe- « ciem, genimen appellabat; hoc est, resurre- « ctionem in Regno suo, id est, in regia claritate, « bibit ipse cum Discipulis suis; quia in Resur- « rectione totus Christus, quantum ad corpora- « lem substantiam innovatus est. » Græci similiter in Præsanctificatis suis sola specie Panis utuntur, licet extra diem Dominicæ Passionis celebrent, uti jam fuse diximus tomo II Conciliorum in canonem LI Concilii Trullani.

VIII. Ritus hic ille minime prætereundus, quem alias enarravimus in Opere *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. III, cap. III, nempe sacrum Evangelii codicem una cum Christi Corpore, in Sepulcro fuisse aliquando reconditum, juxta ritum, quem ita describit antiquum Rituale manuscriptum Ecclesiæ Suessionensis, ubi agit de Feria VI Parasceves : « Dum Tractus cantatur, « Archidiaconus ascendat in pulpitum sic; Cle- « riculus cum incenso nudis pedibus eum præ- « cedat; deinde Subdiaconus ferens temporalia « infula indutus, post illum Archidiaconus ferens « Evangelium panno serico rubro involutum, « infula sua plicata, et in modum stolæ super « humerum imposita; finitoque Tractu, statim « incipiat : *Passio Domini nostri Jesu Christi* « *secundum Joannem. Gloria tibi Domine* non « dicitur. *Egressus Jesus*, etc. Et cum dicitur « *Diviserunt sibi vestimenta mea*, etc., duo Sub- « diaconi, qui primum Tractum cantaverunt, « stantes in albis ad cornu Altaris, rapiunt illas « duas paulas, qui vestem Domini significant, « super quam milites miserunt sortem. Lumen « non portatur ante Evangelium. Lumen in tota « Ecclesia hodie debet celari. Tenebræ enim « factæ sunt super universam terram ab hora « tertia usque ad horam nonam; moriente vero « illo qui ait *Ego sum Lux mundi*, sol obscu- « ratus est, et luna non dedit lumen suum. « Finito Evangelio, Subdiaconus accipiat illud, « et quasi in occulto sub infula sua, velut in sinu « suo deferat ad Sepulcrum, Clericulo cum « thure præcedente, positoque super Altare, « quod est in Sepulcro, ambo revertuntur. »

IX. Celebrior plane est ritus, qui de eadem re servatus est aliquando Feria ipsa V Cœnæ Domini in Monasterio S. Martini Athanacensis; post perceptionem etenim Eucharistiæ, deponebatur Christi Domini Corpus inter Evangelii codicem, qui deinde in Sepulcro recondebatur, hac quidem Cæremonia, quam in recitato loco nostri Operis, *De Codice*, etc., descripsimus. Est autem hujusmodi : « In his tribus diebus post perceptio- « nem Eucharistiæ, habeat Sacrista paratum tex- « tum Evangeliorum cum scutellis argenteis ad « hoc deputatis, et posito Corpore Domini inter « duas patenas, et ponantur dictæ patenæ inter « scutellas prædictas, et dictæ scutellæ ponantur « inter textum Evangeliorum, et cum incenso « et cereis deportetur cum multo honore; et « dum Presbyter defert Corpus Domini, teneant « Ministri pannum sericum desuper ipsum, et « ponatur Corpus Domini ad locum ad hoc præ- « paratum; et dum defertur, totus conventus « flectat genua, donec sit repositum, et ponatur « cereus ante Corpus Domini, qui ardeat, quan- « diu ibi fuerit, nisi ad *Benedictus*, et tunc ex- « tinguatur cum aliis, et iterum accendatur. » In quibusdam Ecclesiis una cum sacra Hostia reconditam etiam fuisse in Sepulcro Crucem

jam supra innuimus ex quibusdam antiquis codicibus in Commentario ad § III. Sed de hoc ritu recondendi Eucharistiam Feria V Cœna Domini, una cum sacro Evangelii libro et Cruce, satis sit.

X. Ut autem Rubricam nostri § prosequamur, « clauso ostiolo, » capsulæ scilicet, ubi reconditum est Sacramentum, « per Diaconum assi- « stentem, Episcopus ascendens Altare, dabit « benedictionem stans sine mitra in latere Evan- « gelii, accepto baculo pastorali, dum dicit *Pater*, « *et Filius*, etc., et Presbyter assistens publicabit « Indulgentias quadraginta dierum more solito. » Hactenus Rubrica, in quam primo notandum est, verba illa, « clauso ostiolo per Diaconum « assistentem, » addita primum fuisse huic § in novo hoc Cæremoniali jussu Benedicti XIII edito. Ad benedictionem quod attinet, ita ritum hac die servandum enarrat in Cæremoniali suo Crassus : « Quo facto, » id est, post incensatum Sacramentum, « Cardinalis solus ascendit Altare, et eo in « genuflexione osculato, sine mitra stans versus « ad Sacramentum, sine baculo cantat benedictio- « nem solemnem, omnibus genuflexis, dicens : « *Sit nomen Domini*, etc., et demum, priusquam « se ad populum vertat, cedit modicum ad par- « tem, versus cornu Epistolæ, ne renes directe « vertat ad Sacramentum, dum se vertet, et « sic versus ad populum, accepto baculo pasto- « rali, benedicet more solito manu, non Sacra- « mento. »

XI. Post benedictionem, ex Rubrica nostri §, « Presbyter assistens tunc publicabit Indulgen- « tias quadraginta dierum more solito; » tametsi ex Crasso, « Diaconus stans extra cornu Epistolæ « publicat Indulgentiam. » Sed standum est præscripto nostri Cæremonialis, ex quo etiam cautum est, quod « demum Episcopus eodem ritu « processionali, » accepta scilicet mitra, sed extra locum Sacramenti, ut notat Crassus, « redit « ad sedem in choro, ubi ipse, et Canonici, de- « ponunt paramenta, et dicuntur Vesperæ. » In antiquis ante hoc noc nostrum a Benedicto XIII emendatum Cæremonialibus, nulla facta mentione de Episcopo, redituro ad sedem in choro, et ibi paramenta depondituro, solum legitur : « Et « Canonici deponunt paramenta, et revertuntur « in chorum ad Vesperas. »

XII. Quantum ad Vesperas ipsas, excepta una Romana Ecclesia, quæ post absolutam Missam vespertinum decurrebat Officium, in aliis, peracta Communione, Vesperæ olim solemni ritu cum nota sub una Missæ oratione ad complendum cantabantur, uti inter alia docet Martenius ex Ordinario Turonensi, cujus ritus ita describitur : « Non datur Pax. Communio, *Dominus Jesus*. « Tunc vadit Cantor cum stola sua juxta Altare, « et injungit Præsuli vel Presbytero ministranti « Antiphonam ad Vesperas *Calicem*, Psal. *Cre-* « *didi*. Sequitur in choro Antiphona *Cum his*. « Psal. *Ad Dominum*. Tunc Subdiaconus reve- « stitus incipit Antiphonam *Ab hominibus*. Psal. « *Eripe me*. Sequitur in choro Antiphona *Custodi* « *me, Domine*. Psal. *Domine clamavi*. Post hæc « Diaconus revestitus incipit Antiphonam *De* « *manu filiorum*. Psal. *Benedictus*. Quibus finitis, « injungit Cantor Præsuli vel Ministranti Anti- « phonam *Cœnantibus*. Psal. *Magnificat*. Tunc « Præsul vel Ministrans, cum *Dominus vobiscum*, « dicit Collectam. Diaconus, *Ite Missa est*, » si nimirum Episcopus celebraverit, alias, *Benedicamus Domino*. In Ecclesia Cabilonensi, ut alias omittam, Diaconus dicebat *Ite, requiescite in pace*.

XIII. Teste eodem Martenio, in quibusdam Ecclesiis Sacerdos celebrans Vesperas incepturus, calicem manu accipiebat, decantans *Calicem salutaris*. Hunc ritum videre est apud Joannem Abrincensem, et in Præmonstratensium Ordinario. In Argentino non Sacerdos, sed Diaconus, accepto calice cum patena, versus ad Populum Vesperas incipiebat dicens *Calicem salutaris*. Hanc Antiphonam, sicut et ceteras alias, antiquo ritu dici in Vesperis Feriæ V in Cœna Domini, constat ex Ordinibus Romanis, ex aliis Ecclesiarum Ordinariis, et ex auctoribus multis, inter quos videri potest Gulielmus Durandus in suo divinorum Officiorum Rationali lib. VI, cap. LXXV in fine. Ex Ordine I Romano, cap. V, quod inscribitur *Feria V Cœnæ Domini*, profecto illud cautum est, ut « a Vespera hujus diei nuda sint « Altaria usque in mane Sabbati. » Hinc ex præscripto nostri §, Vesperis finitis, « denudantur « Altaria et omnia, et deinde fit Mandatum, ut in « sequenti capite. »

XIV. Quoniam vero, uti superius notatum fuit, ex ritu omnium fere Ecclesiarum, præter Romanam, Vesperæ in Missa dicebantur, ideo ex Ordinario nostri Lucæ Archiepiscopi Consentini, « Missa completa, omnia statim denudantur

« Altaria. » Quam antiqua sit ea denudatio, docent nos manuscripti antiqui libri rituales, ejusque meminit Toletana Synodus XVII, can. II, ubi Baptisterii ostia initio Quadragesimæ sigillo Episcopi obsignata, in Cœna Domini reserari jubet, « quando more solito Altaria debent devestiri. » Quo ritu fieret, non unus fuit Ecclesiarum mos, nam in veteri missali Fratrum Ordinis Prædicatorum annorum circiter D, « hac die inter Tertiam et Sextam Sacrista debet omnia Altaria « detegere præter magnum Altare, quod, dum « Vesperæ cantantur, detegetur; et unum solum « linteamen super ipsum usque ad finem Missæ « relinquitur. » Idem legere est in manuscripto Ordinario Canonicorum Regularium Crucesignatorum. Varias ejus denudationis mysticas significationes minime contemnendas tradit Durandus lib. citato, cap. LXXVI, num. II et seqq., ubi inter alia inquit, denudationem Altaris denotare, quod Christus fuit nudatus in Cruce.

XV. Præter nudationem ipsam Altarium antiquus æque ac celebris est ritus lavandi Altaria die ipsa Feria V Cœna Domini, licet non in omnibus Ordinariis reperiatur; non enim mentionem ejus ritus facit primus et omnium antiquissimus Ordo Romanus, non Ordo Gelasianus, non S. Gregorii Sacramentarium. Sed quidquid sit de alto silentio istorum Ordinum, testem de eo ritu habemus inter alios veteres Patres, S. Isidorum Episcopum Hispalensem, qui lib. I *De Officiis Ecclesiasticis*, cap. XXVIII, ubi ritus Cœnæ Domini enarrat, « eodem die, » inquit, « Altaria, « Templique parietes, et pavimenta lavantur, « vasaque purificantur, quæ sunt Domino con« secrata. » Idem totidem verbis tradit Rabanus lib. III *De Institutione Clericorum*, cap. XXXVI. Meminit et ejus ritus in suo Ordinario noster Lucas Archiepiscopus Consentinus, qui ubi dixit, quod « completa Missa omnia statim denudantur « Altaria, » ita mox subdit : « Post refectionem « conveniunt omnes Clerici festinanter in cho« rum, a cujus ingressu tunc penitus Laici sunt « arcendi. Episcopus veniens in toga sua, lavat « primo Altaria cum aqua, deinde cum vino, et « post facit Mandatum. »

XVI. Ergo in nostra Calabria, vel saltem in Archidiœcesi Consentina, omnes hæ tres Cæremoniæ observabantur in Feria V Cœna Domini, nempe denudatio Altarium, eorum lotio, et Mandatum, id est, lotio pedum, de qua nos infra sequenti capite XXIV. Quo ritu lotio ipsa Altarium perageretur, varii auctores tradunt, inter quos Christophorus Battellus in Opella, de Ritu annuæ ablutionis Altaris Majoris, etc.

§ XIV.

Quod si Episcopus necessario impedimento præpeditus, non celebraret hanc Missam, sed illi per alterum celebratæ interesset paratus, ut alias, saltem non omittat portare Sanctissimum Sacramentum in Processione, quo casu Canonici accipient paramenta in fine Missæ; et demum, reposito Sacramento, accedere ad Mandatum, et lavare pedes Pauperum vel Canonicorum, ut infra.

COMMENTARIUS.

I. Debere Episcopum hac die Feriæ V in Cœna Domini celebrare Missam ritu pontificali, aliaque Officia peragere, quæ ex antiquo Ecclesiæ instituto ad ipsam pertinent diem, docet nos perpetuus Ecclesiæ usus, ex plurimis sacris atque pervetustis Synodis, et Cæremonialibus libris constans. Ubi « necessario impedimento « præpeditus, » atque idcirco non pro suo arbitrio, « non celebraret hanc Missam, sed illi per « alterum celebratæ interesset paratus, ut alias, » statuit hic §, Cæremoniali Capellæ Pontificiæ concinens, lib. II, sectione I, cap. XLIV, quod est de quinta Feria Majoris Hebdomadæ, Papa præsente, ut « saltem non omittat portare Sanctissimum « Sacramentum in Processione, » etc. Sane ex laudato Cæremoniali, quod concinnavit Augustinus Patricius, finita Missa, quæ nempe per alium celebrata est, « Papa dat benedictionem, et non « Indulgentias, et Celebrans signans Altare, dicit « *Initium sancti Evangelii*, etc., accedit ad fal« distorium, exuitur omnibus paramentis mis« salibus, et deinde alia Ordini suo convenientia

« accipit, sicut alii Cardinales, et vadit ad locum « suum inter alios Cardinales, qui omnes pa« ramenta Ordinibus suis convenientia acci« piunt. »

II. Ergo ex pontificia Capella et ille proficiscitur ritus in nostro hoc ȣ præscriptus, ut scilicet, non celebrante hac die Episcopo legitime impedito, sed solum portante Sanctissimum Sacramentum in Processione, eo casu Canonici accipiant paramenta in fine Missæ. Sed et quemadmodum ex Cæremoniali citato, « cum Papa « fuerit in loco ubi Sacramentum reponi debet, « Cardinalis qui celebravit, vel Diaconus a dex« tris Papæ assistens, » si scilicet, ut autumo, celebravit Pontifex, « illud de manibus Papæ « recipit, et in locellum reponit; » ita quoque et dicendum est, ubi Episcopus non celebret, sed solum in Processione Sacramentum portet, ut nimirum, qui celebravit, sumat de manibus Episcopi Sacramentum, aliaque peragat, quæ facere solet Episcopo celebrante primus Assistens Diaconus. Advertendum tandem et illud est, quod noster ȣ in fine edicit, nempe, reposito demum Sacramento, Episcopum, qui non celebravit hac die, sed Sacramentum ipsum in Processione detulit, « accedere ad Mandatum, et lavare pedes « Pauperum, vel Canonicorum, ut infra. » Ita plane statuit hic noster ȣ, idque summopere optandum, ut Episcopi muneris sui memores seduli sint in functionibus sacris persolvendis præsertim Hebdomadæ Sanctæ multis ac magnis Mysteriis fœtæ.

CAP. XXIV.

QUÆ PARAMENTA ORDINANDA SINT PRO MANDATO, SEU LOTIONE PEDUM.
CIRCA PERSONAS, QUÆ LAVANDÆ SUNT, SERVETUR USUS ECCLESIARUM — PRÆPARANDA PRO IPSA LOTIONE.
QUI LAVANDI ERUNT, VESTIBUS ALBI COLORIS INDUTI SINT.
ORDO CANTANDI EVANGELIUM PER DIACONUM. — LOTIO QUOMODO AB EPISCOPO FIAT. — OBSERVANDA POST LOTIONEM.
SI LAVENTUR PEDES CANONICIS, QUO HABITU II INDUTI ESSE DEBEANT.

§ I.

Hora competenti Episcopus accedit ad locum præparatum pro Mandato, ubi induitur amictu, alba, cingulo, stola, pluviali coloris violacei et mitra simplici. Diaconus autem, et Subdiaconus, qui in Missa ministrarunt, eidem assistent cum paramentis albis, quibus, præter manipulos, parati erunt antequam Episcopus ad Mandati locum accedat, præsentibus etiam Canonicis et Capellano cum Cruce archiepiscopali, si Celebrans erit Archiepiscopus, ibique parati sint Pauperes, quibus lavandi sunt pedes.

COMMENTARIUS.

I. Inter alias insignes ac pervetustas Feriæ quintæ in Cœna Domini cæremonias, fuit haud dubie lotio pedum, quæ appellatur *Mandatum*, quia prima Antiphona, quæ in ea cantatur, incipit per illa Christi Domini verba cæremoniam ipsam commendantis, *Mandatum dedi vobis.* Cum enim Jesu Christi ævo, uti observat Grancolas in Breviarium Romanum cap. LXII, nudis pedibus cum sandaliis tantum, sive soleis, homines incederent, ac pedes facillime deturparent, ante alia officia Hospitibus præstita, pedes etiam lavabantur, quod eorum quoque lassitu-

dinem recreabat. Viduarum munia esse ait Apostolus in sua Epistola I ad Timotheum, cap. v, hospitalitatem exercere, et Fidelibus pedes abluere. Sed notandum hic, non qualemcumque Viduam, sed provectæ ætatis ac probatæ virtutis, munus illud exercuisse, uti ex eodem Apostolo addiscimus, qui etiam Timotheum ipsum admonet, ut Viduas adolescentiores devitet, propter scandalum scilicet, periculumve.

II. Hanc cæremoniam, quæ alias ubique apud Christianos ex Christi mandato et exemplo in usu erat, affirmat S. Augustinus in celebri sua ad Januarium Epistola, prætermitti ævo suo a pluribus consuevisse, veritis, ne quoddam genus Baptismi videretur. Queritur tamen Synodus XVII Toletana anni DCXCIV, canone III, cæremoniam ipsam « partim desidia, partim consuetudine in « quibusdam Ecclesiis, in Cœna Domini, » fuisse omissam, statuitque, « ut deinceps non aliter « per totius Hispaniæ et Galliarum Ecclesias ea- « dem solemnitas celebretur, nisi pedes unus- « quisque Pontificum seu Sacerdotum secundum « hoc sacrosanctum exemplum, » scilicet, Christi Domini, « suorum lavare studeat subditorum. » Additque mox, « quod si quisquam Sacerdotum « hoc nostrum distulerit adimplere Decretum, « duorum mensium spatiis sese noverit a sanctæ « Communionis perceptione frustratum. »

III. Utrum Sanctimonialibus liceret sibi invicem lavare pedes, sicuti Viri faciunt in Cœna Domini, aliisque etiam diebus, consuluit aliquando Zachariam Papam S. Bonifacius Moguntinus Episcopus, ita scribens : « Si liceat Sancti- « moniales Feminas, quemadmodum Viri faciunt, « sibi pedes abluere, tam in Cœna Domini quam « in ceteris diebus. » Et respondit Pontifex, licitum quidem esse, præceptumque Christi, qui communis est Dominus, ad masculos æque ac ad Feminas pertinere. Hinc in Vita Sanctæ Berthæ Abbatissæ Ordinis Vallumbrosani apud Bollandianos ad diem XXIV Martii legimus, eam Feria quinta Sanctimonialibus suis pedes lavare consuevisse. Chilienus quoque Monachus in S. Brigidæ Vita, cap. II, de eadem cecinit :

> Proxima cœna fuit Domini, qua Sancta solebat
> Mandatum Christi calido complere lavacro.

IV. Quam tenaces ejus cæremoniæ fuerint Monachi, abunde nos docent eorum Statuta atque Ordinaria, allata a Martenio in libris *De antiquis Monachorum ritibus*. Imperatores quoque ac magnos Principes ad imitandum Christi Regis Regum ac Domini omnium dominantium humilitatis exemplum, eamdem disciplinam in se suscipere non exhorruisse, multis probari posset exemplis. Audiamus hic solum Codinum, qui in libro *De Officiis Aulæ Constantinopolitanæ* ita ritum enarrat, quo Græci Imperatores solebant Feria ipsa quinta Cœnæ Domini, Pauperum pedes lavare : « Constituunt, » inquit, « duodecim « pauperes, eosque subuculis, sive tunicis cur- « tis, braccis, seu caligis, et calceis vestiunt, et « posita pelvi in Imperatoris conclavi, Protopapa « ad januam consistens recitat illud, *Benedictus « Deus noster*, cum Trisagio. Deinde lecto per « illum Evangelio, quando processit ad illa verba, « *Mittit aquam in pelvim*, infundit Imperator « aquam in pelvim. Postea adducunt jam præpa- « ratores pauperes sigillatim, quorum quivis « manu cereum ardentem gestat, et hoc quidem « sedente, Protopapa autem Evangelium legente, « illudque pronuntiante, *Cœpit Jesus lavare pe- « des Discipulorum;* idque sæpius, donec sci- « licet omnium pedes abluuntur. Lavat Impe- « rator dexterum cujusque pedem, lotumque « sindone, qua præcinctus est, abstergit, et « osculatur. Quo peracto, terminat Officium lo- « tionis; dantur cuilibet pauperi tria aurea nu- « mismata. Postmodum inchoatur Liturgia, seu « Missa. »

V. Sed ut nostros explicemus ritus Latinos, ac illos præsertim, qui in hoc capite XXIV præscripti sunt, ex Rubrica hujus nostri §, « hora « competenti Episcopus, » id est post matutinas functiones, nempe post celebratam Missam, et recitatas Vesperas, vel a prandio, pro ipsius Episcopi arbitrio, ut infra § V, non tamen ante Liturgiam, seu Missam, ut mos erat Imperatorum Constantinopolitanorum ex laudato Codino, « accedit ad locum præparatum pro Mandato, » in Ecclesia scilicet, ubi magis conveniret, seu in Aula Capitulari, vel alio loco consueto, et idoneo, uti ex § III addiscimus, vel alibi, prout commodius et melius videbitur Episcopo ; « ubi « induitur amictu, alba, cingulo, stola, pluviali « coloris violacei, et mitra simplici, » uti mos est pontificiæ Capellæ, in qua, absente Papa, Cardinalis lavaturus pedes, teste Patricio libro II, sectione I, cap. XLIX, « in loco conveniente sibi « præparato accipit stolam et pluviale violacei. »

Quantum ad Ministrorum vestes, ex ejusdem § nostri Rubrica, « Diaconus et Subdiaconus, « qui in Missa ministrarunt, eidem assistent cum « paramentis albis, quibus præter manipulos « parati erunt, antequam Episcopus ad Mandati « locum accedat, præsentibus etiam Canoni- « cis, » etc. Verba illa, « quibus præter mani- « pulos, » etc., primum huic § fuere adjuncta in novo hoc Cæremoniali probato auctoritate Benedicti XIII, quo scilicet Rubrica ipsa clarior fieret; prius enim debent esse induti paramentis albis, præter manipulos, Subdiaconus et Diaconus, qui ministrarunt in Missa, quam Episcopus accedat ad locum Mandati; in quo etiam Canonici præsentes tunc esse debent, et Capellanus cum Cruce archiepiscopali, si loturus pedes, sit Archiepiscopus; itemque Pauperes, quibus lavandi sunt pedes, parati, novis vestibus albi coloris induti, dexterumque pedem denudatum habentes, uti edicitur infra ad finem § IV.

§ II.

Sed quia circa hoc diversi sunt ritus Ecclesiarum; alicubi enim in usu est, vestire sumptibus Episcopi vel Capituli tredecim Pauperes, eosdemque cibo et potu reficere, et mox suo tempore eisdem pedes lavare, et eleemosynam præbere; alibi Episcopi lavant pedes tredecim ex suis Canonicis; ideo relinquetur hoc faciendum, juxta consuetudinem Ecclesiarum, vel arbitrio Episcopi, si maluerit Pauperibus lavare, etiam in locis, ubi sit consuetudo lavandi Canonicis; videtur enim eo pacto majorem humilitatem et charitatem præ se ferre quam lavare pedes Canonicis.

COMMENTARIUS.

I. Variis Ecclesiarum ritibus missis, quorum meminit hic § noster, notandum illud præsertim censemus, morem fuisse antiquum Ecclesiæ tum Latinæ, tum Græcæ inhærentem evangelicæ historiæ, ut duodecim, non tredecim, Viris pedes lavarentur. Quantum ad morem Græcorum, jam supra a Codino audivimus, Græcos Imperatores consuevisse lavare pedes duodecim Pauperibus. Ejusdem numeri duodenarii non uno in loco meminit Euchologium apud eruditissimum Goar in Officio, quod dicitur, « divini et sacri lavi- « pedii. »

II. Ad morem quod attinet Ecclesiæ Latinæ, si antiquos Romanos Ordines consulamus, ii plane docent, consuevisse Romanos Pontifices Feria V in Cœna Domini, duodecim Subdiaconis pedes lavare : « Missa solemniter peracta, » ait Ordo Romanus X, num. XII, « indutus Pontifex « ascendit Palatium, comitantibus eum tam Epi- « scopis quam Presbyteris et Diaconibus, omni- « bus paratis secundum ordinem suum. Pontifex « vero ingreditur Basilicam S. Laurentii (Codex « Onufrii addit, vel S. Nicolai, si est apud S. Pe- « trum) et sine planeta residens in sede facit « Mandatum duodecim Subdiaconorum. » Idem quoque numerus legitur in Ordine Romano XI, auctore Benedicto, num. XLI.

III. Præstitum a Pontifice Mandatum Priori Basilicæ S. Laurentii, et undecim Subdiaconis, testatur jam Romanus Ordo XII, auctore Cencio, cap. XI in fine, curiosusque ac notatu dignus ipse est ritus, qui ibidem describitur his verbis : « Missa tandem finita, Pontifex indutus cum ce- « teris ad Palatium in Basilica S. Laurentii rever- « titur, ibique expoliat usque ad dalmaticam, et « apposita clamyde rubea, ipsi ad collum sedet. « Cubicularii ergo parant aquam calidam pro « abluendis pedibus Subdiaconorum, et ponunt « pelvim coram eo; et Diaconus Cardinalis, qui « servit ei, ponit tobaleam, quam Camerarius « dat pro ipso servitio, super genua Domini « Papæ. Duodecim autem Subdiaconi cum Priore « remanent extra Basilicam discalceati, et schola « Ostiariorum et Mappulariorum accipiunt Prio- « rem Basilicæ, et alios undecim Subdiaconos in « ulnis suis; sicque per ordinem portant eos, « unum post alium ante Dominum Papam. Pon- « tifex autem lavat pedes eorum et tergit cum « linteo, et postmodum osculatur, » etc. Idipsum nonnullis mutatis legitur in ordine Romano XIV,

auctore Gaetano, cap. LXXXIV, eique concinit Romanus Ordo XV, auctore Petro Amelio, capite LXIX, ubi enarrat ritum, quo « ipse Papa « facit Mandatum XII Subdiaconibus. »

IV. Hunc fuisse morem Romanæ Ecclesiæ, ut scilicet Papa ipse lavaret pedes « duodecim Sub« diaconorum, » testis est manuscriptus codex pontificalis insignis Ecclesiæ Apamiensis in Syria anno MCCXIV exaratus. Quidquid sit de lotione pedum facta duodecim Subdiaconis usque ad Amelium, certe illud constat, etiam tempore Xisti Papæ IV, lotos fuisse pedes Pauperibus duodecim, teste Jacobo Volaterrano in Diario Romano ad annum MCDLXXXI, apud Muratorium tomo XXIII *Rerum Italicarum*, col. 129, ubi de ipso Xisto IV Papa, et cæremoniis ab eo celebratis Feria V in Cœna Domini sic inter alia scribit : « Postquam autem in cubiculum reversus « est, duodecim Pauperibus hominibus pedes « lavit exemplo Salvatoris nostri, quos antea albis « vestimentis, caligis et calceis, vestiri ad hoc « ipsum ministerium jusserat. » Idem Auctor idipsum confirmat ad annum Christi MCDLXXXII, ubi describens cæremonias memoratæ Feriæ V, postquam dixit, laudatum Pontificem benedixisse Populo, ita statim mox subjicit : « A benedictione « postmodum rediens Pontifex, duodecim Pau« perum pedes lavit, et abstersit, et aureis, ar« genteisque nummis muneravit ex more. » Quod anno MCDLXXXIII et LXXXIV « acta fuere sacra « consueta; » et « nihil præter morem actum « fuit, » testatur idem Volaterranus ad ipsos annos, aitque tandem, mense Augusto anni MCDLXXXIV Pontificem ipsum Xistum IV obiisse, anno Pontificatus sui XIII, quamobrem labi videntur, qui ipsum Xistum statuisse aiunt, ut tredecim Pauperibus pedes lavarentur.

V. Forte qui in ejus locum suffectus est, Innocentius VIII, eum ritum statuit, vel saltem permisit; nam licet usque ad extremum Pontificatus Xisti annum lotos constet duodecim duntaxat Pauperibus fuisse pedes; tamen Augustinus Patricius, qui librum, quem ordinavit de sacris Cæremoniis Pontificiæ Capellæ, laudato Innocentio VIII dedicavit, primus mihi fuisse videtur, qui tredecim Pauperum mentionem fecit, præscribens lib. II, sectione I, cap. XLVI, ut « cum « Papa pervenerit ad Aulam ad hoc paratam, » pro faciendo scilicet Mandato, « sint ibi ordinati « tredecim Pauperes in albis vestibus novis a « Pontifice sibi datis, sedentes super scamnis « altis bene ornatis, » etc. Jam scio, olim indefinitum fuisse eorum numerum, quibus pedes lavandi erant, sed enodanda est tamen hic ea difficultas, cur ex laudato Cæremoniali Patricii et nostro hoc præsenti § tredecim hominibus lavandi sunt pedes, cum juxta antiquum ritum nonnisi numerus duodenarius adhiberetur, ad exemplum scilicet Christi Domini, qui duodecim Apostolorum pedes lavit?

VI. Sunt quidem non pauci auctores, qui hanc Quæstionem enodare conati sunt variis interpretationibus, quæ recensentur in Ordine recitandi Horas Canonicas, etc., ad usum Cleri Ecclesiæ Septempedanæ, ejusque Diœceseos, jussu edito religiosissimi æque ac eruditissimi ejusdem Ecclesiæ Antistitis Dionysii Pieragostini pro anno MDCCXLIV. Circa initium itaque dictæ Opellæ ad numerum VI, ubi ea proposita est Quæstio, tres afferuntur responsiones. Prima est, ut in tredecim Pauperibus, præter duodecim Apostolos, quibus Christus pedes lavit, Christus ipse repræsentetur, eique in persona Ecclesiæ, et Mariæ Magdalenæ hujusmodi obsequium præstetur. Fulciri aiunt hanc opinionem seu interpretationem auctoritate Ruperti Abbatis Tuitiensis, lib. V *De divinis Officiis*, et Gulielmi Durandi, qui in libro VI sui Rationalis, cap. LXXV, num. IV, ita scripsit : « Pedum quoque lotio si« gnificat lotionem Mariæ, quando lavit lacrymis « pedes Domini; ideo cantatur Antiphona illa, » videlicet, *Mulier quæ erat in civitate peccatrix.* Altera interpretatio est, tredecim Pauperibus lavari pedes in honorem et memoriam tredecim Apostolorum, addito Paulo Apostolo, qui tertius decimus est Apostolus, uti inter alios docet Venerabilis Beda in Homilia quæ legitur in Officio Conversionis sancti Pauli ad diem XXV Januarii. Interpretatio est tertia, ideo scilicet tredecim, et non duodecim lavari pedes, quia Innocentius III de Orationibus in Missa disserens, scripsit : « Impari numero gaudet Deus, qui cum sit « indivisibilis, denotat unionem sanctæ Eccle« siæ, quæ fundata in Christo fuit per Apostolos « propagata. »

VII. Tenent alii, decimum tertium Pauperem significare Patremfamilias Domus, quem in ultima Cœna accubuisse cum Christo, ejusque pedes lavisse divinant; repugnat enim hæc opinio Evangelio Marci, ubi cap. XIV ita inquit : « Vespere

« autem facto venit cum duodecim, et discumbentibus illis, et manducantibus, ait Jesus, » etc. Sed neque desunt, qui novas interpretationes excogitarunt, fortassis nempe locum lavandi pedes tredecim Pauperibus dedisse, Cæremoniarium aliquem, qui alicui alii Pauperi gratificari voluit, duodecim Pauperibus jam electis. Sed hæc levissima est conjectura, et penitus contemnenda. Quid autem de ceteris superius allatis interpretationibus dicendum sit, sapientissimi Lectoris judicio relinquo. Videri nihilominus de ipsa Quæstione possunt Sarnellius tomo I, Epistola XIII, et in Opusculo, cui titulus, *Sagra lavanda de' Piedi di tredici Poveri, che si celebra nel Giovedì santo*, etc.; Orlendus, *De duplici lavacro;* et Dissertatio, quæ inscribitur : « Pedilavium, sive de numero Pauperum, quibus lavandi sunt pedes Feria V Majoris Hebdomadæ, » auctore Anonymo, qui tamen creditur Joannes Franciscus Frescobaldi.

§ III.

Si igitur lavandi erunt pedes tredecim Pauperibus, præparabuntur in Ecclesia, ubi magis conveniret, seu in Aula capitulari, vel alio loco consueto et idoneo, infrascripta, videlicet faldistorium seu sedes pro Episcopo in capite Aulæ, abacus, seu mensa capax, mappa nitida superposita cum duobus candelabris, et cereis albis ardentibus : erunt super ea plures pelves, seu lances argenteæ, si haberi poterunt, cum urceis, aqua aliquantulum calida implendis, et ad minus duo; alia lanx similis cum tredecim mappulis ad extergendos pedes, et alia cum pecuniis pro eleemosyna Pauperibus donanda, pro unoquoque æquali portione divisis; item linteum, quo Episcopus præcingi debet; vas cum aqua calida, et aliud cum frigida; vasa etiam cum mantili pro lavandis manibus Episcopi post lotionem pedum; thuribulum cum navicula et incenso per Acolythum tenendum; vas cum carbonibus accensis : ipsa mensa jam dicta, ac vasa, et totus ille locus floribus et herbis odoriferis aspergatur.

§ IV.

Præparetur etiam pulpitum, seu legile pallio serico, seu auriphrygiato coopertum, super quo Liber Evangelii ponatur, cum illud cantandum erit, a latere sinistro Episcopi, et aliud nudum pro Cantoribus, liber Evangeliorum, liber pro Episcopo, repagula pro Episcopo, ne opprimatur; scamnum oblongum, et præaltum a dexteris, panno viridi coopertum, super quo sedebunt Pauperes tredecim jam dicti, novis vestibus albi coloris induti, dexterum pedem denudatum habentes.

COMMENTARIUS.

Quæ præparanda pro Mandato faciendo in duobus hisce paragraphis mandat nostrum Cæremoniale Episcoporum, desumpta plane sunt ex Cæremoniali Capellæ pontificiæ, auctore Patricio libro II, sectione I, cap. XLVI. « Cum Papa, » inquit, « pervenerit ad Aulam ad hoc paratam, « sint ibi ordinati tredecim Pauperes in albis « vestibus novis a Pontifice sibi datis, sedentes « super scamnis altis bene ornatis. Credentia « ordinata sit cum floribus et herbis odoriferis « vasis cum aqua calida et frigida, ac rebus aliis « opportunis, videlicet, pelvibus tredecim cum « totidem vasis aqua calida implendis, item tredecim mappulis in alio bacili. Item aurei papales tredecim duplices, sive viginti sex simplices, et totidem nummi argentei pro eleemosyna

« Pauperum. Nam Papa dat cuilibet Pauperi « unum aureum duplicem, vel duos simplices, « et totidem argenteos, et hi in aliquo vase dis- « ponuntur: duo vasa pro lavandis manibus Papæ « cum suo mantili. Item paretur etiam pulpitum « cum suo pallio albo pro Evangelio, et liber « Evangeliorum, ac aliud pulpitum pro Canto- « ribus, duo candelabra cum luminaribus, thu- « ribulum cum navicella et incenso, quæ Acolythi « teneant, sedes pontificalis in plano, pluviale « rubrum et simplex, et stola violacea pro Pon- « tifice, et liber pro Oratione. » Hæc Cæremoniale Patricii pro Mandato a Papa faciendo præparanda præscribit, quo rite Mandatum ipsum seu pedum lotio peragatur, eademque fere ipsa præparari mandat nostrum Cæremoniale pro Mandato faciendo ab Episcopis, de quibus fere omnibus fuse agit Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ pro functionibus persolvendis, tit. VI *De Feria V in Cœna Domini*, cap. II, § XIV. Horatius Christiani in Praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ sectione III, cap. X, et alii complures, nosque infra opportuniori loco de eadem re in duobus hisce paragraphis præscripta non nihil dicemus.

§ V.

His omnibus præparatis, Episcopus, finitis Vesperis, vel a prandio, prout Episcopo commodius, et melius videbitur, paratus, ut dictum est, cum suis Ministris illuc accedit; sedet in sua sede vel faldistorio sibi parato. Tunc Acolythus cum thuribulo et navicula ad eum accedet, et Episcopus, ministrante Presbytero assistente naviculam, imponit incensum in thuribulum, et benedicit, more solito: quo facto, Diaconus, ut supra, gerens ante pectus librum Evangeliorum accedit cum Subdiacono et duobus Ceroferariis ante Episcopum, a quo genuflexus, si non est Canonicus, simul cum aliis jam dictis, petit benedictionem, dicens *Jube, Domne*, etc., cui Episcopus respondet *Dominus sit in corde tuo*, etc. Diaconus, benedictione accepta, surgit cum Comministris suis, accedit ad locum Evangelii cantandi, et posito libro Evangeliorum super legili, quem Subdiaconus a tergo ambabus manibus retinet; et si erit Archiepiscopus, Capellanus Crucem tenens, stabit prope ipsum Diaconum, facie Crucifixi versa ad Archiepiscopum. Duo Ceroferarii stabunt hinc inde a lateribus legilis, faciebus ad Diaconum cantantem versis. Tunc Diaconus dicit cantando *Dominus vobiscum*, signat, incensat, et cantat Evangelium, more solito, videlicet, *Ante diem festum Paschæ*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Sicuti et præcedentes, ita et § presens V desumptus ex ritu est pontificiæ Capellæ, quem ita enarrat in suo Cæremoniali Patricius: « Cum « perventum fuerit ad locum, Papa exuit pluviale « pretiosum, et induit simplex, et sedet in sede « sua cum simplici mitra. Tunc Acolythus cum « thuribulo accedit, et ministrante primo Pre- « sbytero Cardinale, vel digniore alio post eum « in ejus absentia, Papa imponit incensum more « consueto. Deinde Diaconus Cardinalis paratus « sacris vestibus librum tenens ante pectus stans « ante Pontificem, detecto et inclinato capite « petit benedictionem, dicens : *Jube, Domne*, « *benedicere*. Deinde vadit ad pulpitum, post « quod stet Subdiaconus Apostolicus tunicella « et aliis paramentis indutus, tenens librum « more solito. Et Diaconus dicit *Dominus vo-* « *biscum*, signet, incenset, et cantet Evangelium « *Ante diem festum*, » etc.

II. Legi ex antiquo ac solemni ritu hoc Evangelium initio Mandati, docent varii antiqui manuscripti codices a Martenio allati, licet ex aliis nonnisi post varias cantatas Antiphonas recitatum fuisse constet. Ita quoque apud Græcos in Officio divini et sacri Lavipedii descripto, ac Notis illustrato ab eruditissimo Goar, post varios

etiam decantatos versus, ac preces, Orationesque, ipsum idem Evangelium legebatur, et quidem quibusdam cum Cæremoniis, quas lubet ex ipso Officio referre : « Post exclamationem, » inquit, « dicente Sacerdote *Et ut digni fiamus*, « in dispositis scamnis, qui lavandi sunt, sedent. « Et Sacerdote primum Lavipedii Evangelium « cantare incipiente, stat Superior, et, prout « narrat, vel continet Evangelium, exequitur. « Cum itaque dicit *Ponit vestimenta sua*, deponit et ipse mandyam. Cum vero profert *Linteo « accepto, præcinxit se*, ipse quoque sabbano « longiori linteamine se succingit. Cum autem « ait *Mittit aquam in pelvim*, mittit et ipse « aquam tepidam. Et rursus dicto *Cœpit lavare « pedes Discipulorum*, ipse quoque lavare adoritur, facto initio ab Ostiario ad Œconomum « usque, et Ecclesiæ Præfectum, qui est duodecimus. Et uniuscujusque, postquam lotus est, « pedes abstergit, et osculatur. Cum vero ad « Œconomum pervenit, tunc Evangelii reliquum « Sacerdos percurrit : *Venit ergo ad Simonem « Petrum, et dicit ei*, » etc.

III. Apud Latinos pro Ecclesiarum diversitate, diversus quoque fuit ritus cantandi Evangelium. Ex Ordinario Remensi, dum post Antiphonam *Mandatum novum*, etc., a Cantore alta voce inceptam, « duo Acolythi in Albis, nudisque pedibus, » decantabant Hymnum istum in medio Capituli *Tellus et æthera jubilent*, etc. Diaconus interim parabatur ad legendum Evangelium « nudis pedibus dalmatica indutus, sicut « in festivis diebus, præcedentibus duobus Acolythis cum candelabris, et duobus aliis cum « thuribulis; » et veniens petebat benedictionem ab Archiepiscopo, et legebat Evangelium *Ante diem festum*, etc. Hisce ad eruditionem notatis, non omittendum illud, quod licet in hoc § nulla fiat mentio dicendi a Diacono *Munda cor meum*, etc., servatur tamen hic ritus in multis Ecclesiis, atque præsertim Romæ in pontificia Capella, ideoque minime prætermittendus. Sane, ut alios sileam, loquitur et de ipso ritu Horatius Christiani in sua Praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ, sectione III, capite X, numero V, ubi de Diacono cantaturo Evangelium ad Mandatum, sic paragraphum nostrum exponit : « Diaconus, ut supra, gerens ante pectus librum « Evangeliorum, dicit ante Crucem genuflexus « *Munda cor meum*, etc., et accedit cum Subdiacono ante Episcopum, » etc., ut in paragrapho nostro.

§ VI.

Quo finito, Subdiaconus portat librum Evangeliorum apertum, osculandum Episcopo, nullam ei reverentiam faciens, nisi post Evangelium deosculatum. Acolythi Ceroferarii, factis debitis reverentiis, reportant tunc candelabra ad abacum. et amovetur legile. Diaconus, capto thuribulo de manu Thuriferarii, incensat Episcopum stantem in sua sede cum suis solitis Assistentibus hinc inde triplici ductu; mox recedit cum Subdiacono ad partem; et Cantores tunc incipiunt et prosequuntur Antiphonam *Mandatum novum do vobis*, etc., prout in missali.

COMMENTARIUS

Ex Cæremoniali Patricii, finito Evangelio, Ceroferarii revertuntur ad credentiam, et Clerici capellæ amovent pulpitum, Subdiaconus portat librum osculandum Pontifici, et Diaconus, qui Evangelium dixit, illo finito, Papam incensat; Cantores autem, recitato Evangelio, cantant Antiphonam *Mandatum novum*, etc., quæ ad ipsam pedum lotionem in omnibus Ordinariis legitur, licet in aliquibus legatur ante Evangelium, ut in Remensi et in aliis multis; in aliquibus vero post Evangelium, ut in Silvanectensi, ex cujus etiam Rubrica, recitato Evangelio, « deinde fit Sermo, quo finito, Succentor debet « incipere Antiphonam, » nempe, *Mandatum novum*. In nostra Calabria, vel saltem in celebri Consentina Archidiœcesi, uti discimus ex antiquo Ordinario nostri Lucæ Archiepiscopi Consentini, Episcopus « veniens in toga sua, » lavabat

« primo Altaria cum aqua, deinde cum vino, » et post faciebat Mandatum, lavans scilicet pedes duodecim tantum Canonicis; et duo Sacerdotes pedes lavabant omnibus Clericis. Post Episcopus, et Ministri Mandati, manibus ablutis, recipiebant cappas suas, et sedebant, potusque omnibus offerebatur; quo sumpto, Diaconus legebat Evangelium, *Amen*, *amen*, *dico vobis*, etc., usque ad illum locum, *Surgite*, *eamus hinc*, etc., tunc vero Episcopus surgens dicebat preces atque Orationes, et data Benedictione, discedebant. Hæc pene ad litteram ex Ordinario ipso descripsimus variis ritibus fœto, inter quos natandus est ille, cujus supra meminit, nempe morem fuisse antiquum, præsertim vero in Metropoli Consentina servatum, ut Episcopus lavaret « pe« des duodecim tantum Canonicis. » Sed de lavandorum numero tam ex veteri ac universalis Ecclesiæ disciplina quam ex nova post obitum Pontificis Maximi Xisti IV introducta, et jam communiter ubique locorum recepta, vide quæ nos superius scripsimus.

§ VII.

Episcopus deponit pluviale, et accipit linteum ex abaco allatum per aliquem Capellanum, quo præcingitur, et retinens in capite mitram simplicem, accedit ante primum Pauperem, et genuflexus super pulvino, quem Cæremoniarius, sive aliquis Capellanus continuo trahit, afferentibus pelves, et urceos Scutiferis, clericali habitu indutis, lavat illi pedem dexterum, quem lotum tergit, et osculatur,

tradens ei eleemosynam. Idem facit successive singulis. Scutiferi autem si tot erunt, singuli pro singulis Pauperibus serviunt; si pauciores, mutantur per vices.

COMMENTARIUS

I. Teste Patricio, in pontificia Capella, ubi Cantores Antiphonam cantant, *Mandatum novum*, etc., Papa tunc surgit, extrahitur ei pluviale, et portatur ex credentia linteum per Auditorem seniorem, minore Auditore ipsum præcedente, quo Papa per Cardinales assistentes præcingitur, et præcinctus descendit, et genuflexus cum mitra simplici, ante primum Pauperem, assistentibus sibi duobus Diaconibus Cardinalibus, lavat ei pedem dexterum, quem Subdiaconus tunicella indutus a dexteris Papæ genuflexus tenet. Unus ex Cubiculariis, nam per ordinem veniunt unus post alium cum pelvi et aqua, ad sinistram Papæ genuflexus, sinistra sua vas tenet, et dextera ex aquimanario aquam tepidam miscet : lotum pedem Papa statim mantili tergit et osculatur. Thesaurarius, vel in ejus absentia unus ex Clericis Cameræ tenebat olim pelvim cum pecuniis, et alius ex Clericis vas cum mappulis, et cum Papa osculatus fuerat pedem, dabat lavato mappulam, cum qua eum extersit, et aureum duplicem, vel duos simplices cum tot argenteis. Idem faciebat successive singulis, et pro singulis portabantur per alios Cubicularios singula vasa. Sed hic ritus aliter hodie in ipsa pontificia Capella servatur.

II. Hactenus pontificiæ Capellæ ritus a Patricio in suo Cæremoniali relatus multum profecto lucis affert explicando huic nostro §, in quo inter alia nulla fit mentio mappularum tradendarum Pauperibus, tametsi ex præscripto § III, una cum aliis ad Mandatum faciendum præparandis tredecim etiam mappulæ recenseantur ad extergendos lotorum Pauperum pedes. Esse autem antiquum ritum, ut singulis Pauperibus lotis singulæ mappulæ, quibus eorum pedes astergebantur, darentur, non obscure innuit in suo Ordine Romano XV Amelius, cap. LXVIII, ubi etiam duritiem cujusdam Cardinalis Camerarii sugillat, « qui noluit dare illas petias de tela ad tergen- « dum pedes Pauperum, nisi duas per totam; « sed omnia reportavit secum, et male. »

III. Ex Ordinario Remensi mox ut incepta fuerat a Cantore dicta prima Antiphona, *Mandatum novum*, etc., surgebat a sede sua Archiepiscopus, et præcinctus linteo, lavabat pedes Archidiaconi, et Præpositi, et Decani, et Personarum. Postea residens in sede sua præbebat pedes suos Decano ad lavandum; Decanus autem et ceteri Sacerdotes lavabant pedes aliorum Canonicorum in ordine, et interim duo Acolythi in albis, nudisque pedibus, ut jam superius notatum fuit, cantabant Hymnum istum in medio Capituli, *Tellus et æthera jubilent*, et post singulos versus chorus primum versum repetebat. Tum post ablutionem pedum Evangelii lectio sequebatur, et ad eum locum *Surgite, eamus hinc*, surgebant Dapiferi cum aliquot de Subdiaconibus, et vinum præparatum de Cellario Archiepiscopi, deferebant primum ad ipsum Archiepiscopum, et postea ad omnes, qui in Capitulo erant. Archiepiscopus autem « ex ca- « ritate, et tamen ex consuetudine » faciebat « distribui unicuique personarum, Sacerdoti et « Lectori duos solidos, Diaconis octodecim de- « narios, Subdiaconis duodecim denarios, Aco- « lythis octo denarios. »

IV. Similes pecuniarum largitiones factæ ab Episcopis, a Romanis Pontificibus, et ab ipsis Principibus laicis occasione Mandati, in Cœna Domini, occurrunt passim in variarum Ecclesiarum Ordinariis, in Romanis Ordinibus antiquis, et apud alios, quos non opus est hic recensere.

§ VIII.

Lotis omnibus, revertitur Episcopus ad sedem suam, ubi lavat manus, scutifero altero, seu Nobili, ante eum lancem cum urceo portante cum solitis Cæremoniis. Et illico adsunt duo Ceroferarii cum candelabris et cereis accensis, Cæremoniario eos ducente ante Episcopum, qui deposito linteo et accepto pluviali, ac deposita mitra, surgit et dicit voce intelligibili *Pater noster*, quod secrete complet usque ad Versiculum *Et ne nos*, etc., quem alte pronuntiat, responden

tibus Cantoribus *Sed libera nos a malo*; deinde Versiculos et Orationem, prout in missali.

§ IX.

Quibus finitis, Episcopus alte elevans manum, facit signum Crucis versus omnes existentes in dicta Aula, nihil dicens; et statim deponit sua paramenta, prout pariter ejus Ministri, et recedunt.

COMMENTARIUS.

Post lotionem et abstersionem pedum, « revertitur Episcopus ad sedem suam, ubi lavat « manus, Scutifero altero, seu Nobili ante eum « lancem cum urceo portante cum solitis cære- « moniis, » de quibus jam alibi non uno in loco supra actum fuit. Meminit ejus lotionis manuum Episcopi post Mandatum, Bisuntinæ Ecclesiæ Pontificale annorum circiter DCC. « Completa, » inquit, « lavatione pedum, defertur aqua ad « abluendas manus, et manutergia. » Fiebat deinde Cœna, delatique panes azymi, et nebulæ, et oblatæ, benedicebantur ab Episcopo vel Decano, hoc modo : *Benedic, Domine, hanc creaturam panis, sicut benedixisti quinque panes in deserto, ut ex ea gustantes accipiant tam corporis quam animæ sanitatem. Per.* Tum distribuebat Episcopus, vel Decanus, panes ipsos singulis, dicens : *Accipite, et sumite in commemoratione Dominicæ Cœnæ.* Itaque cœnabant, bibebant, cantabantque Hymnum *Tellus et æthera jubilent*, etc., post quem dicebatur ab Episcopo vel Decano Oratio illa, quæ hodieque ad Mandatum legitur in missali Romano, *Adesto, Domine, officio servitutis nostræ*, etc. Et si Episcopus aderat, dicente Diacono : *Humiliate vos ad benedictionem*, subjungebat ille : *Benedicat vos Dominus, qui per Unigeniti sui passionem*, etc. Ubi nota vestigium esse antiqui ritus, ut Episcopus peracta pedum lotione, ac recitatis precibus, et oratione, quæ leguntur in Cæremoniali Patricii et in Romano missali, alte elevans manum faciat signum Crucis versus omnes existentes in dicta Aula, licet « nihil dicens, » ex præscripto nostri paragrabi IX, in quem vide Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ.

§ X.

Si Canonici erunt, quibus lavandi sunt pedes, sedebunt in dicto scamno in eorum habitu canonicali, denudatis pedibus dexteris, et Episcopus eodem ordine lavabit illis pedes, terget, et osculabitur, prout de Pauperibus dictum est, incipiendo a digniori, sed non datur eleemosyna; in ceteris serventur omnia supradicta. Absente vero Episcopo, et in Collegiatis, serventur Rubricæ missalis.

COMMENTARIUS.

Consuevisse Episcopos Feria V in Cœna Domini lavare Canonicis pedes, ex variis Ordinariis liquet, quorum loca in Commentariis superioribus attulimus; præsertim vero ex Ordinario nostri Lucæ Archiepiscopi Consentini, ubi inter alia edicitur, quod « Episcopus lavat pedes duo- « decim tantum Canonicis. » Factam eisdem non modo pecuniæ largitionem, sed etiam vinum præbitum, præparatum super mensam, dum Evangelium legeretur a Diacono, Pontificale manuscriptum insignis Ecclesiæ Arelatensis ante CD annos exaratum nos docet : « Interim dum « legitur Evangelium, servitores apponunt vinum « super mensam, et Dominus Archiepiscopus in- « nuit Diacono, ut taceat, et ipse dicit : *Potum « charitatis benedicat dextera Dei Patris.* Et cum « responsum fuerit *Amen*, bibant cum sobrie- « tate. » Similia legere est in aliis multis Ordi-

nariis antiquis, a Martenio allatis in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. xxii. Ceterum an Canonicis vel Pauperibus lavandi potius sint pedes, ex Rubrica § ii, uti supra videre est, standum est consuetudini locorum, quam infringere periculosum est et scandalis obnoxium. Tradit nihilominus idem ii paragraphus id quoque relinqui arbitrio Episcopi, si maluerit Pauperibus lavare etiam in locis ubi sit consuetudo lavandi pedes Canonicis. Puto quidem tenendam Ecclesiarum consuetudinem, nam si prætermittantur Canonici, ubi est mos lavari eisdem pedes ab Episcopo, lites statim adversus ipsum in Tribunalibus excitabuntur; si vero Pauperes relinquantur, occasio dabitur cunctis arguendi avaritiæ Episcopum, quod Pauperes scilicet omittat, ne illis eleemosynam præbeat.

CAP. XXV.

PRÆPARANDA PRO OFFICIO FERIÆ SEXTÆ IN PARASCEVE, EPISCOPO CELEBRANTE. — ALTARIS ORNATUS.
PARAMENTA EPISCOPI ET MINISTRORUM SINT NIGRI COLORIS.
ORDO PROCEDENDI AD ECCLESIAM. — EXPLETA NONA, EPISCOPUS INDUITUR PARAMENTIS MISSALIBUS NIGRIS.
ORAT DIUTIUS SUPER NUDO GENUFLEXORIO ANTE ALTARE.
QUOMODO ASSISTAT LECTIONIBUS ET PASSIONI. — DIACONI MUNUS CIRCA EA QUÆ DICENDA SUNT IN TONO EVANGELII.
SERMO QUANDO HABENDUS SIT. — EPISCOPUS UBI CANTET ORATIONES.
ALTARE QUOMODO ORNANDUM. — ORDO DETEGENDÆ CRUCIS, ET PROCEDENDI AD EJUS ADORATIONEM.
PROCESSIO AD ACCIPIENDUM CALICEM CUM SANCTISSIMO SACRAMENTO, QUOMODO ORDINETUR.
QUÆ OBSERVANDA IN LOCO UBI REPOSITUM EST SANCTISSIMUM SACRAMENTUM, IN IPSA PROCESSIONE, ET APUD ALTARE.
INCENSUM QUOMODO MINISTRETUR.
ORDO DICENDI *IN SPIRITU HUMILITATIS; ORATE, FRATRES; PATER NOSTER.*
QUOMODO FACIENDA ELEVATIO HOSTIÆ, ATQUE EA SUMENDA SIT. — CETERA QUO ORDINE FIANT.

§ I.

Si Episcopus velit ipsemet celebrare in die Parasceve, serventur infrascripta; videlicet, Altare, sedes Episcopi, sedilia Canonicorum, et aliorum, ac tota tribuna sint penitus denudata.

§ II.

In abaco mappa superponatur, sed a nulla parte pendat, ubi erit tantum pelvis cum urceo ad lavandas manus, et alia ad recipiendum pecunias, quæ Cruci offeruntur; in ipso, et in Altari candelæ ex cera communi extinctæ super candelabris sint, sed nullæ Imagines, aut alia ornamenta super Altari collocentur, præter Crucem et candelabra, et hæc non sint argentea.

§ III.

Præparetur pannus vel tapes oblongus, seu pannus violaceus, extendendus suo tempore pro adoratione Crucis; magnus item pulvinus, ex serico villoso vio-

laceo, auroque factus, ubi Crux erit ponenda, et velum album, serico violaceo intertextum, super eo explicandum; faldistorium nudum, super quo Episcopus ante Altare genuflectat.

§ IV.

Paramenta autem Missæ erunt nigri coloris, et pro Diacono et Subdiacono planetæ ante plicatæ, et pluviale ejusdem coloris pro Presbytero assistente.

COMMENTARIUS.

I. Pervetusta plane, et communi nomenclatura, Feria sexta majoris ac sanctioris Hebdomadæ appellata est *Parasceve*, id est, *Præparatio*, relatione habita ad Dominicam Paschatis. Communis quoque Ecclesiæ sententia est, Apostolos divinorum Mysteriorum, quorum testes fuerant, Festa instituentes, unum præcepisse in honorem Dominicæ Passionis, uti observat S. Augustinus in Epistola XIV novæ editionis; quod quidem Festum licet augustissimum esset, precibus tamen, jejuniis et mortificatione potius quam lætitiæ signis celebrabatur. Scite autem notat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LXIII, Paschatis nomine hanc diem Parasceves appellari a Tertulliano, et quidem non uno in loco, præsertim lib. *Adversus Judæos*, capite X, et lib. *De Oratione*, capite XIV, ubi mortem Christi in Judæorum Paschate figuratam notat, diemque Paschatis, id est, Parasceves, quam Pascha appellat, apud nos esse ait diem luctus, tristitiæ, publicique jejunii, ac propterea in Fidelium cœtibus osculum pacis non dari: « Sic et die Paschæ quo communis et quasi « publica jejunii religio est, merito deponimus « osculum, nihil curantes de osculando, quod « cum omnibus faciamus. » Vide quæ et adversus Judæos scribit.

II. Cum itaque Parasceve dies sit luctus atque tristitiæ, ut inter alios Patres tradunt sanctus Innocentius Papa I, in Epistola I ad Decentium Eugubinum Episcopum, cap. IV, et Patres Concilii IV Toletani, can. VIII, recte admodum ex nostro I § cautum est, ut « Altare, sedes Epi« scopi, sedilia Canonicorum, ac tota tribuna « sint penitus denudata, » ad indicandum scilicet luctum ex morte reparatoris nostri Jesu Christi, qui in Cruce denudatus fuit : « Hac « ergo die, » inquit Rabanus lib. III *De institutione Clericorum*, cap. XXXVII, « Altaria indu« mentis suis spoliata denudantur, quia in ea « Christus suis vestimentis exutus esse legitur, « et velum Templi scissum esse, occiso Christo, « per Evangelium prædicatur. » Quoniam vero celebranda et in hac die sunt divina Officia, ac præsertim Missa Præsanctificatorum, et cæremonia denudandæ atque adorandæ Crucis, ex sequentibus paragraphis quædam tum in Altari, tum super abaco præparanda sunt. In Altari mandat § II, ut « candelæ ex cera communi ex« tinctæ super candelabris sint, sed nullæ Ima« gines aut alia ornamenta super Altari collo« centur præter Crucem et candelabra, et hæc « non sint argentea. » Quod quidem ultimum, ne scilicet candelabra in Altari apponenda sint argentea, additum primo huic § fuit in hoc novo Cæremoniali a Benedicto XIII probato. Ceterum hac die in Ecclesia luminaria non accendi, memorat laudatus Rabanus, eamque rationem assignat, « quia in ipsa Redemptore crucifixo, si« dera obscurabantur »

III. Ritum ponendæ sanctæ Crucis super Altari sexta ipsa Feria, tradit antiquissimus Ordo Gelasianus, itemque alii annorum circiter mille, Noviomensis B. Mariæ, Remensis S. Remigii, et Gellonensis. Adhibendam esse ligneam Crucem, ex iis verbis addiscimus, quæ ex antiquissimo ritu profert Sacerdos, dum Crucem revelat, *Ecce lignum Crucis*. Eam ob causam licet Petrus Cluniacensis pati non posset, Crucem argenteam adhiberi, dum diceretur *Ecce lignum Crucis*, ideoque ligneam afferri præciperet, non desunt tamen antiqui libri rituales, ex quorum præscripto etiam *Crux aurea* adhibebatur, uti videre est in Rituali Suessionensi. Sane Jerosolymis olim vera Crux, in qua Christus pependit et expiravit, omnibus hac duntaxat die

adoranda præbebatur, teste S. Paulino in Epistola xxxi ad Severum novæ editionis, cap. xi, ubi ait in ipso Passionis loco fuisse Basilicam coruscam auratis laquearibus, aureis divitem Altaribus, quæ arcano positam Sacrario Crucem servabat : « quam Episcopus ejus quotannis, « cum Pascha Domini agitur, adorandam po« pulo princeps ipse venerantium promit. Neque « præter hanc diem, qua Crucis ipsius Myste« rium celebratur, ipsa, quæ Sacramentorum « causa est, quasi quoddam sacræ solemnitatis « insigne profertur ; nisi interdum religiosissimi « postulent, qui hac tantum causa illo peregri« nati advenerint, ut sibi ejus revelatio quasi « in pretium longinquæ peregrinationis defe« ratur. » Sed nota clausulam, quam mox subjicit : « Quod solum Episcopi beneficio obtineri « ferunt. »

IV. Forte ex hac Jerosolymitanæ Ecclesiæ consuetudine, ubi scilicet Crux ipsa in qua Christus pependit et mortuus est, Fidelibus omnibus in Parasceve adoranda ostendebatur, provenire id potuit, quod scribit Amalarius lib. I *De divinis Officiis*, cap. xiv, fuisse nempe quosdam, « qui volebant dicere, se velle eamdem Crucem « adorare, in qua Dominus crucifixus est. » At ita mox ait : « Utinam in omnibus Ecclesiis ha« beretur, præ ceteris merito veneraretur. » Et rursus : « Quamvis omnis Ecclesia eam non pos« sit habere, » Crucem scilicet veram, vel ejus particulam, « tamen non deest eis virtus sanctæ « Crucis in eis Crucibus, quæ ad similitudinem « sanctæ Crucis factæ sunt. » Eodem quoque respicere videntur illa vulgati Alcuini verba : « Qui vero non possunt habere de ligno Domini, « salva fide, adorent illam, quam habent. » Sed de oratione Crucis, et ritibus, quibus ipsa perageretur, vide quæ infra dicemus suis locis non modo in hoc capite, sed et in sequenti.

V. Celebrem fuisse vel primis sæculis Feriam sextam in Parasceve ob celebrationem præsertim Mysterii sanctæ Crucis, antiqui Patres docent, inter quos multa de ea celebritate notat S. Isidorus lib. I *De Officiis ecclesiasticis*, cap. xxix. Verum audire hic præstat canonem vii Concilii IV Toletani, ubi abusus refellitur quarumdam Ecclesiarum Hispaniæ, in quibus in Parasceve divina Officia minime celebrabantur : « Comperimus, » aiunt Patres ejus Concilii, « quod per nonnullas Ecclesias in die Sextæ « Feriæ Passionis Domini, clausis Basilicarum « foribus, nec celebratur Officium, nec Passio « Domini populis prædicatur, dum idem Salvator « noster Apostolis suis præceperit, dicens : *Pas« sionem, et mortem, et resurrectionem meam « omnibus prædicate*. Ideo oportet, eodem die, « mysterium Crucis, quod ipse Dominus cun« ctis nuntiandum voluit, prædicari, atque in« dulgentiam criminum clara voce omnem « populum postulare, ut pœnitentiæ compun« ctione mundati, venerabilem diem Dominicæ « Resurrectionis, remissis iniquitatibus, susci« pere mereamur; Corporisque ejus et Sanguinis « Sacramentum mundi a peccatis sumamus. » Inter egregia sanctæ memoriæ Benedicti XIII Pontificis Maximi facinora, illud plane summopere commendandum est, quod Romæ quoque cum Parochi plures, qui suum omne studium impendunt augendo marsupio ex sumptibus funerum, post exceptas sacras aliquorum Confessiones Feria V in Cœna Domini, eosque communicatos, fores suarum Ecclesiarum clauderent usque ad Dominicam Resurrectionis, merito jussit, ut et ipsi tunc divina Officia peragerent.

VI. Tandem in signum luctus ex Christi Domini morte, « paramenta Missæ, » ut in § iv edicitur, « erunt nigri coloris, et pro Diacono « et Subdiacono planetæ ante plicatæ, et plu« viale ejusdem coloris pro Presbytero assi« stente. » Statis diebus, ac præsertim in Parasceve, fusci seu nigri coloris in Romana Ecclesia adhibitas fuisse vestes, testis est vulgatus Alcuinus, *De Divinis Officiis*, cap. xviii, ubi Officium Feriæ VI in Parasceve secundum Romanæ Ecclesiæ ritum enarrans, Diaconos inquit, ea die planetis fusci coloris indui consuevisse : « Pontifex autem, seu Clerus, atque « populus procedunt ad Ecclesiam. Interim vero « egreditur Archidiaconus cum aliis Diaconibus « de Sacrario, indutis scilicet planetis fuscis, » etc. Sed ut alios omittam, teste Jacobo Gaetano in Ordine suo Romano xiv, cap. liii, Romana Ecclesia « colore nigro utitur Feria sexta in Pa« rasceve, » etc. In Orientali quoque Ecclesia antiquitus colorem nigrum mœstitiæ diebus obtinuisse, docet nos Theodorus Lector lib. I *Historiæ*, ubi ait, quod Acacius Constantinopolitanus Episcopus, ut mœrorem luctumque ostenderet, quo Constantinopolitana Urbs anno CDLXXVI conflictabatur, quod Basilicus

Imperator Chalcedonensem Sydonum rejici jussisset, quum jam in Ecclesiam cunctus populus, mulieres, atque etiam parvuli convenissent, « semetipsum, cathedram et Altare nigris vesti- « bus obtexit. »

VII. At vero licet ex multis Ordinariis, Argentino, Silvanectensi, missali Catalauniensi, et quibusdam aliis, constet usus nigri coloris in Parasceve, non desunt tamen Ordinaria complurium Ecclesiarum, ex quorum præscripto vestimenta Sacrorum Ministrorum rubri erant coloris. Nam ita videre est in Ordinariis Lingonensi, Noviomensi, Lemovicensi, Carnotensi, itemque in Pontificali Bisuntino ante annos DC scripto, in Rituali Suessionensi, et aliis a Martenio allatis in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. XXIII. Ceterum in magnis Urbibus servari hunc ritum vidi, ut Nobiles præsertim, viri æque ac mulieres, hac die vestibus nigris utantur, in signum scilicet tristitiæ de passione et morte Christi Domini; ideoque tunc etiam curru abstinent.

§ V.

Hora competenti Episcopus veniet ad Ecclesiam cum sua cappa, associatus more solito, ut in Matutinis hujus Hebdomadæ. Orat ante sanctissimum Sacramentum, et Altare majus, et intrat Secretarium, ubi pariter Altare et omnia nuda, præter Crucem velatam, et cerei extincti super eo. Ibi cum cappa ascendet ad sedem suam nudam, ibidem præparatam, et stans, detecto capite, versus Altare dicit secrete *Pater noster*. Quo finito, chorus recitat Nonam. Incœpto primo Psalmo, Episcopus sedet; interim Canonici, Evangelium et Epistolam cantaturi, capiunt sua paramenta, præter manipulum et planetam, et sic in albis remanent, donec erit tempus parandi Episcopum.

COMMENTARIUS.

I. Quidquid sit de nocturnis virgiliis hujus diei, sive de Matutino, quod licet hodie recitetur sero Feriæ V, antiquitas incipiebat ab hora noctis tertia, sive post mediam noctem juxta variam variarum Ecclesiarum disciplinam et consuetudinem. Quod spectat Horas diurnas, in quibusdam locis communiter non dicebantur tunc in choro, sed privatim, uti addiscimus ex Ritualibus non paucis, atque Ordinariis Laudunensi, Lingonensi, Lemovicensi, Noviomensi et aliis. Contra, recitabant in choro Horas diurnas Turonenses Sancti Martini Canonici; sed extra stalla, ut nos ipsorum vetustum Antiphonarium docet sic inquiens : « Hac die post prædicatio- « nem, quæ Hora nona finiri debet, recitantur « Horæ, Prima, Tertia, Sexta et Nona, submissa « voce non in stallis sedendo, sed prope tumu- « lum marmoreum in medio chori stando. » Mediam tenuere viam Canonici Regulares Cruce signati, quippe qui Primam et Tertiam privatim; Sextam vero et Nonam in choro persolvere pro suo instituto debebant.

II. Scitissime autem observat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., capite XXIII, num. IV, non negligentiæ causa, sed ad mœrorem doloremque de Christi morte exprimendum, servatum fuisse a Majoribus nostris eum ritum, ut vel privatim diurnas Horas canonicas dicerent, vel si in choro publice, submissa tamen voce, et quod tunc de cantu precibusque solitis remittebant, Psalterii recitatione compensarent. Multa afferri de ea re possent veterum testimonia, sed audiatur noster Lucas Archiepiscopus Consentinus, qui in Ordinario suo rationem ac ritum, quo Psalterium ipsum in nostra Consentina Archidiœcesi cantaretur, ita describit : « Finitis Laudibus, egrediantur « Clerici cum summo silentio. Tum incipiat « Episcopus Psalterium, quod pronuntiatis ab « eo cui committitur per singulos Psalmos titu- « lis, vicissim ab utroque choro, plana, sed di- « stincta voce psallatur. Ubi venerint ad quinquagesimum Psalmum, surgentes compleant « illum. Quo completo, dicant Antiphonam *Ne*

« *reminiscaris*, et flexis genibus fiat Litania prima, sicut habetur in Collectaneo propria, cum « precibus et orationibus : quibus dictis, imponatur *Quid gloriaris;* et residentes percurrant « usque ad Psalmum centesimum; tum fit secunda Litania. Qua completa, imponitur *Domine, exaudi*. Completur Psalterium, et fit « tertia Litania. Hoc Psalterium, quasi Sacrificium spiritus contribulati cum Litaniis, quasi « libamentis suis in hac die pro vivis et defunctis « Christo pro peccatoribus passo ab omnibus « est Clericis offerendum. » Hactenus Ordinarium Consentinæ Ecclesiæ a Luca Archiepiscopo editum.

III. Fuit vero mos complurium Ecclesiarum, ut Episcopi nudis pedibus cum Processione per viam Psalterium ipsum cantarent. Servatum fuisse a Papa hunc ritum Romæ,. docet nos I Ordo Romanus auctore Benedicto Canonico S. Petri, num. XLIV, ubi ita inquit : « Dominus Papa descendens de Palatio, ibi, » id est in Basilica Salvatoris, « post Altare cum aliis « ordinibus se induit, et discalceatus pergit cum « Processione, et omnes cum eo cantando « Psalterium usque ad Sanctam Crucem. » In ea processione quidam Cardinalis honorifice portabat Corpus Domini præteriti diei, conservatum in capsula corporalium, Subdiacono Regionario ferente ad pectus Crucem stationalem coopertam. Pontifex ad Ecclesiam ipsam Sanctæ Crucis perveniens, calceatus ascendebat ad Altare, ibique post alias functiones Corpus Domini sumebat, quod Cardinalis adduxerat. Confer Romanum XII, auctore Cencio, cap. XIII, ubi una cum ritu hactenus enarrato varios alios refert.

IV. Sed iis omissis, ex præscripto nostri §, hora competenti, « Episcopus veniet ad Ecclesiam cum sua cappa associatus more solito, « ut in Matutinis hujus Hebdomadæ, » postquam scilicet de mane datum fuit signum cum tabula, Horæque Canonicæ minores usque ad Nonam exclusive recitatæ fuerunt in choro sine luminibus. Cum itaque accedit Episcopus ad Ecclesiam cum solito comitatu, et in ingressu deferens sibi cappæ caudam, vadit ad Sacellum, « orat ante Sanctissimum Sacramentum, » quod præterita die in sepulcro reconditum fuit, itemque ad Altare majus genuflexus scilicet in genuflexorio nudo, ut supra. Tum intrat Secretarium, ubi pariter Altare et omnia alia nudata sunt præter Crucem velatam, et cerei super illud extincti. Ibi cum cappa, postquam scilicet aliquantulum ad ipsum Altare Secretarii oraverit, ascendet ad sedem suam præparatam, sed tamen nudam; et stans nudo capite, versus Altare, facto sibi signo Crucis, dicit *Pater noster*, etc., secreto; quo finito, chorus recitat Nonam; inceptoque primo Psalmo, Episcopus sedet, Canonicis etiam sedentibus; ex quibus tamen duo, qui scilicet Epistolam et Evangelium cantaturi sunt, ut infra, capiunt sua paramenta præter manipulum et planetam, et sic in albis remanent, donec erit tempus parandi Episcopum, ut noster § mandat.

V. Acceptus est plane hic ritus a Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, lib. II, sectione I, cap. LIV, ex cujus præscripto, « hora « competenti Pontifex indutus amictu, alba, cin« gulo, stola, cappa rubra cardinalari, et mitra « alba simplici, more solito exit ad Ecclesiam, « orat ante Altare, accedit ad sedem, ubi consue« vit accipere paramenta, et nunquam hac die « ascendit ad sedem eminentem, nisi in fine ad « Vesperas. » Et mox : « Cum aliquantulum « quieverit sedens, surgit sine mitra; nulla enim « fit hodie reverentia, nullæ osculationes; et « versus ad Altare sub silentio dicit *Pater no« ster*, et mox Cantores legunt Nonam. Ponti« fex, ut illi incipiunt, sedet. Interim Diaconus « Evangelium dicturus et Subdiaconus capiunt « paramenta omnia sibi opportuna, præter ma« nipulum et planetam, et in albis parant Pon« tificem, cum est tempus. » Eadem fere sunt, quæ et in hoc § nostro statuuntur, ut vel ex iis probetur, quod toties observatum a nobis in hoc opere fuit, Cæremoniale Episcoporum a Cæremoniali pontificiæ Capellæ prodiisse.

§ VI.

Cum dicitur in fine Nonæ *Christus factus est*, etc., Episcopus genuflectit ante Altare super faldistorio nudo, capite detecto; et finito Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., dicit genuflexus Orationem *Respice, quæsumus Domine*, etc., mox

revertitur ad dictam sedem, deponit cappam, et sedens lavat manus more solito. Deinde per Diaconum et Subdiaconum paratur solitis paramentis, exceptis sandaliis et chirothecis, quibus hodie non utitur; dicit Orationes solitas ad paramenta, non tamen Psalmum *Quam dilecta*, etc., cum aliis. Episcopus et omnes utuntur paramentis nigris, si haberi possint, et, deficientibus nigris, coloris violacei.

§ VII.

Cum Episcopus incipit parari, Canonici pariter capiunt paramenta convenientia, prout suo loco dictum est. Diaconi habeant planetas ante pectus plicatas, et Canonicus Presbyter, digniori Presbytero proximus, servit hac die Episcopo in assistentia cum pluviali nigro. Episcopus paratus sedet aliquantulum; Diaconus et Subdiaconus capiunt manipulos et planetas ante plicatas.

COMMENTARIUS.

I. Ille jam pluribus ab hinc sæculis obtinuit ritus, ut nocturnæ atque diurnæ Horæ Officii Tenebrarum finirent cum Versu *Christus factus est*, etc., et cum Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., atque Oratione *Respice, quæsumus, Domine*, etc.; sciendum tamen ex Ordinario Argentino Horas hujus diei omnes non a Versu *Christus factus est*, etc., sed ejus loco, ab illo, *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, terminari debuisse. Sed quidquid sit de antiquis hisce ritibus, ex nostro § VI, « cum dicitur in fine Nonæ *Christus factus* « *est*, etc., Episcopus genuflectit ante Altare, « super faldistorio nudo, capite detecto, et finito « Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., dicit genu- « flexus Orationem *Respice*, *quæsumus*, *Do-* « *mine*, etc., mox revertitur ad dictam sedem, « deponit cappam, et sedens lavat manus more « solito. »

II. Lotis manibus, Episcopus « deinde per « Diaconum et Subdiaconum, » qui jam, dum Nona diceretur, paramenta sua acceperant, præter manipulum scilicet et planetam, ut dictum est supra in § V, et in albis remanserant, « pa- « ratur solitis paramentis, exceptis sandaliis et « chirothecis, quibus hodie non utitur; dicit « Orationes solitas ad paramenta, non tamen « Psalmum *Quam dilecta*, etc., cum aliis. » Quod de sandaliis dicitur, antiquus est Romanæ Ecclesiæ ritus, ut Papa illis minime utatur in Parasceve : « Eo sedente in sede, » ait Ordo Romanus XII, cap. XIII, « Ministri calceant eum « non sandalia, sed quotidiana calceamenta, et induunt planetam et pallium, » etc. Porro concludit noster § VI edicens, Episcopum hac die, et omnes alios uti paramentis nigri coloris, « et « deficientibus nigris, coloris violacei; » quia scilicet, antiqua regula est, quam inter alios tradit Romanus Ordo XIV, auctore Jacobo Gaetano, cap. LIII, « diebus, quibus est usus nigri « coloris, uti violaceo non est inconveniens. » Quod est intelligendum, ut omnes vestes, vel sint nigri coloris, si haberi possint, vel omnes etiam coloris violacei; neque enim deceret, ut exempli gratia, Subdiaconus planetam nigram, Diaconus violaceam indueret.

III. Præterea ex præscripto nostri § VII, « cum « Episcopus incipit parari, Canonici pariter ca- « piunt paramenta convenientia, prout suo loco « dictum est; » nempe Dignitates pluviali, Presbyteri et Diaconi planetas, sed hi ante pectus plicatas coloris scilicet nigri, sicut et pluviale Canonici Presbyteri, qui digniori Presbytero proximus, servit hac die Episcopo in assistentia. Ubi tandem est paratus Episcopus, sedet aliquantulum, et Diaconus ac Subdiaconus manipulos et planetas capiunt ante pectus plicatas. Atque hæc sunt, quæ in duobus nostris paragraphis VI et VII præscripta sunt, quibus plane concinunt pontificiæ Capellæ ritus a Patricio descripti libro II, sectione I, cap. LIV, ut ibidem videre est.

§ VIII.

Si erit Archiepiscopus, præcedet Capellanus cum Cruce velata inter duos Ceroferarios cum candelis extinctis, et sine incenso; et procedentibus Clero ante Crucem, et post Crucem Canonicis paratis, procedet ad Altare more solito. Si non erit Archiepiscopus, non portatur Crux.

§ IX.

Episcopus ante Altare procumbit, et genuflexus super nudo genuflexorio, deposita mitra, diutius orat, quod et omnes alii faciunt; et extenditur per Acolythos aut Cæremoniarios mappa super Altari.

COMMENTARIUS.

I. Hora Nona absoluta, paratum Episcopum una cum Ministris processisse ad Altare nudis pedibus, antiqui libri rituales manuscripti satis declarant : « Nona dicta, » inquit Ordinarium Uticense, « Sacerdos et Ministri discalceati pro« cedant ad Altare, nihil dicendo. » Idem docent Pontificale Parisiense et Ordinaria Cabilonense, Mimatense, Narbonense atque alia complura. Contrarium tamen præscribit Pontificale Constantinopolitanum, asserens, « non licere, Pre« sbyterum vel Diaconum Altari ministrare per « nudos pedes. » Sane, uti superius notatum fuit, ex Ordine Romano XII, auctore Cencio, cap. XIII, licet Papa, omnesque alii discalceati hac die incederent cum Processione ad Ecclesiam Sanctæ Crucis, ibidem tamen officium facturus, per Mappularios aqua calida in Secretario prius ablutis pedibus, et calceatus non sandaliis, sed calceamentis quotidianis, atque indutus planeta et pallio, ad Altare cum Processione accedebat, « præeunte eum Cruce et Evan« gelio sine luminaribus, et incenso cum silentio. »

II. Constat ergo ex his, ab antiquo Romanæ Ecclesiæ ritu prodire, quod in nostro præsenti § VIII edicitur de processu Archiepiscopi e Secretario ad Altare; sed audiamus Patricium, qui utrumque § nostrum, VIII scilicet et IX, ita enarrat : « Præcedente alio Subdiacono cum « Cruce inter duos Ceroferarios cum candelis ex« tinctis et sine incenso, Papa ordine consueto « accedit ad Altare; sed Presbyteri non procedunt « obviam Papæ apud Altare. Abstrahitur ei mitra « a Diacono Evangelii, ac Papa genuflexus ac pro« cumbens, super nudum faldistorium diutius « orat; et similiter omnes alii genuflexi orant. In« terim extenditur super nudum Altare a Sacrista « et Cæremoniariis mappula munda alba. » Ex Rubrica missalis, parte IV, tit. IX, finita etiam Nona, Sacerdos et Ministri, induti paramentis nigri coloris sine luminaribus et incenso, procedunt ad Altare, et ante illud prostrati aliquandiu orant.

III. Pro majori paragraphorum nostrorum intelligentia, Clerus et Canonici, cum pervenerint ad chorum, omnes se collocabunt secundum ordinem in locis suis ac stallis, Episcopus vero ante Altare super faldistorio nudo genuflectit, et deposita mitra per Diaconum Evangelii, procumbit, et orat prolixe. Procumbunt etiam Canonici Ministri Episcopi super suis pulvinis hoc ordine. I. Presbyter assistens a dexteris Episcopi. II. Diaconus Evangelii a sinistris illius. III. Subdiaconus modicum retro a sinistris Diaconi. IV. Diaconi assistentes directe post Episcopum. Ministri tres parati, pro mitra, libro et bugia, a sinistris Cruciferi genuflectunt; ceteri omnes pariter genuflectunt in propriis locis spatio unius *Miserere*. Atque hæc sunt, quæ ad majorem nostrorum paragraphorum intelligentiam placuit describere ex Memoriali Rituum Majoris Hebdomadæ, tit. VII, cap. II, quæque inter alios docet Horatius Christiani in praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ sectione IV, capite II.

IV. Omnes divinorum Officiorum scriptores eosdem designant ritus, qui hodie sunt in usu. Finita Nona, proceditur ad Altare, quia, ut notat Rupertus Abbas Tuitiensis lib. VI, cap. IV, Hora Nona expiravit Christus, ad cujus quasi funus nos accedimus cum Nicodemo et aliis, ut docet Durandus lib. VI, cap. LXXVII. Nudum est Altare, quia pridie mappæ sublatæ fuerant, ad denotandam Christi nuditatem; una vero tantum mappa, quam antiqui Romani Ordines sindonem appellant, tempore Sacrificii super Altare extenditur, quæ significet sindonem monumenti, ex eodem Durando, loco citato, ubi varios antiquos ritus, qui hodieque servari solent, pie ac mystice enarrat. Oratio ac prostratio ante Altare initio Officii, in multis antiquis Ritualibus atque Ordinariis occurrit; et licet hodie Episcopus, ex præscripto nostri § IX, ante Altare genuflexus « diutius « orat, » id est, uti Patricius et Crassus explicant, per spatium unius *Miserere*, ex Rubrica tamen missalis, « Sacerdos et Ministri ante illud « prostrati aliquandiu orant. »

V. Porro olim in Turonensi S. Martini Ecclesia, ut ex ejusdem Rituali constat, sacri Ministri septem Psalmos pœnitentiales ante Altare prostrati recitabant, ubi scilicet ad illud pervenerant celebraturi hac die Officium Missæ, videlicet Præsanctificatorum. Sed hisce omissis, quod olim Papa, ejusque Ministri pervenientes ad Altare, « omnes prostrati super tapetia strata diu« tius » orarent, testem habemus Jacobum Gaetanum in Ordine Romano XIV, cap. XCIII.

§ X.

Postquam Episcopus oraverit, surgit, osculatur Altare, et reassumpta mitra, sedet super nuda cathedra seu faldistorio posito in cornu Epistolæ Altaris, ita ut faciem vertat ad cornu Evangelii. Neque hac die unquam sedet in sede sua Episcopali in hoc officio, nisi in fine, ut infra.

§ XI.

Presbyter assistens sedet super primum gradum ad pedes Episcopi, et post eum in eodem gradu Diaconus et Subdiaconus, et prope ipsos duo alii Diaconi assistentes, ubi solent assistere.

COMMENTARIUS.

I. Ritus, qui in duobus hisce paragraphis continentur, desumpti fuerunt quidem et ipsi ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ auctore Patricio lib. II, sectione I, cap. LIV : « Finita oratione, » quæ scilicet, ut idem ait cap. L, ibidem, durabit per spatium unius *Miserere* vel circa, « surgit « Pontifex, osculatur Altare, deinde cum mitra « sedet super nudam cathedram positam in « cornu sinistro, id est, Epistolæ, ita ut faciem « vertat ad dexterum cornu Evangelii. » Tum de sede Ministrorum ita mox subdit : « Pre« sbyter Cardinalis assistens sedet super gra« dum primum ad pedes Papæ, et post eum « tres Diaconi, in quorum medio sedet qui « Evangelium est lecturus : Subdiaconus est « in gradu inferiori ad pedes Diaconi Evan« gelii, » etc. Pontificem ipsum Romanum non sedere hac die in solito solio suo pontificali, sed in alia cathedra nuda, tradit etiam Amelius in suo Ordine Romano XV, capite LXXV, ubi inter alia notandum inquit, « quod si aliquis « Rex illa die esset præsens in dicto Officio, « ipse non sederet in cathedra more solito, « id est, quando Papa facit Officium, sed sedet « in ordine Episcoporum Cardinalium, vide« licet, inter duos primos Episcopos Cardi« nales. »

II. Quantum ad nostrum § XI, perspicue is loca præscribit, in quibus primum sedere debeant majores Ministri, nempe Presbyter assistens, Diaconus, et Subdiaconus, ac duo assistentes Diaconi; cum tamen nihil de Ministris infe-

rioribus dicat, id est de ipsorum locis, audire præstat Horatium Christiani, qui inter alios ita ad rem inquit in Praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ, titul. VII, cap. II. « Reliqui Ministri, de « mitra, libro et bugia, » sedebunt, « in infimo « gradu anteriori Altaris; Acolythi vero pro ser- « vitio Pontificis, post terga ipsius in infimo « gradu cornu Epistolæ, et alii e regione in « cornu Evangelii paratis prædictis ministra- « turi. » Neque omittendum, quod statim subjicit : « In sessione omnes una simul sedeant, « se vertentes per humerum dexterum, facta « prius Cruci, et inde Pontifici reverentia, quam « in surrectione prius Pontifici exhibeant, ac « inde Cruci, idem semper in sessionibus et « surrectionibus servantes. »

§ XII.

Tunc unus ex Beneficiatis cotta indutus, comitante Cæremoniario, cum debitis reverentis, sibi ipsi librum tenens, dicit primam Prophetiam sine titulo, loco ubi legitur Epistola, et sine osculo manus Episcopi.

§ XIII.

Qua finita, relinquit librum in manu Cæremoniarii, et factis debitis reverentiis, revertitur ad locum suum. Episcopus vero, dum Tractus cantatur, legit ex libro dictam Prophetiam sine candela accensa, Ministris tamen assistentibus, circa eum stantibus.

COMMENTARIUS.

I. Solet jam Ecclesia Latina ex antiquissima traditione, hac die, et sequenti, a Sacrificio abstinere; nam quæ Sabbato celebratur Missa, non quidem ad diem, sed ad noctem ipsam Sabbati pertinet, ut cuique patet legenti illam in missali hodierno Romano. Antiquissimæ traditionis non celebrandi, scilicet Sacrificium duobus ipsis diebus, testis est S. Innocentius I in sua celebri Epistola I ad Decentium Eugubinum Episcopum, ubi sic loquitur : « Sexta Feria propter Passionem « Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere « non debemus, quod inter tristitiam atque læ- « titiam temporis illius videtur inclusum. Nam « utique constat, Apostolos biduo isto, et in « mœrore fuisse, et propter metum Judæorum « se occuluisse. Quod utique non dubium est, « in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut « traditio Ecclesiæ habeat, isto biduo Sacramenta « penitus non celebrari. » Mentionem hujus Epistolæ Decretalis faciunt quidem Capitularia Caroli Magni lib. VII, cap. XXXIII, ubi etiam docent, in Galliam transiisse Romanæ Ecclesiæ usum, biduo isto ante Pascha Sacrificium non celebrandi : « Nec Missas in Parasceve, aut in Sabbato sancto, « vel divina Mysteria his duobus diebus celebren- « tur. Canonibus quippe jubentibus, biduo isto « Sacramenta penitus non debent celebrari. »

II. Græci non solum isto biduo ex antiqua Ecclesiæ suæ consuetudine, de qua fuse egimus tomo II Conciliorum in Commentariis ad Canones Trullanos, a Sacrificio tunc abstinere solent, verum etiam per totam Quadragesimam, Sabbatis, Dominicisque duntaxat exceptis diebus, ac Festo etiam Annuntiationis Deiparæ, in quo quidem ex Concilio Trullano, etiamsi in Feriam sextam et Sabbatum incidat, celebrare ipsi Sacrificium solent; imo licet Festum ipsum in hac die occurrat, adhuc non recusant Sacrificium offerre, uti nos docet illorum Typicum, cap. XXI, apud Allatium, *De Missa Præsanctificatorum*, cap. ultimo, his verbis : « Magna Feria VI fit « Oblatio, si in ea advenerit Annuntiatio. Licet « enim aliter Canones statuant, invenimus nihilo- « minus in Synaxario magnæ Ecclesiæ, in Ora- « toriis Deiparæ dicatis fieri Oblationem et « perfectam Missam celebrari. » Porro in utraque Ecclesia peragitur hac die Missa Præsanctificatorum, in qua etiam olim ex diei

præcedentis Sacrificio non modo Celebrans, ut hodie apud nos fieri assolet, sed et Ministri, aliique Clerici, et ipse quoque populus communicabant.

III. Hæc Missa ex Ordine Gelasiano, et ex aliis antiquis Ordinariis variarum Ecclesiarum, ab Hora quidem Nona incipiebat, cui etiam nonnullæ Ecclesiæ ignis novi benedictionem præmittebant. In aliis quoque maxime Canonicorum Regularium Ecclesiis, ut testatur Martenius, ante Officium, appropinquante Hora diei Nona, Hebdomadarius aquam benedictam faciebat, ac deinde, dicta Nona, solemni ritu Altaria lavabat. Verum, licet in aliis Ecclesiis post Officium hujus diei, ipsa Altarium lotio perageretur, tamen communiter fiebat præcedenti Feria V in Cœna Domini. Quidquid autem sit de variis antiquis hisce ritibus, antiquus etiam ritus est ille in nostro § XII præscriptus, ut Officium a Lectione Prophetiæ incipiat, et quidem Prophetæ Oseæ, quam ex Romano XII Ordine sine titulo legebat Subdiaconus, et sine manipulo ex Ordinario Noviomensi; ex missali vero Arelatensi, non Subdiaconus, sed Diaconus quidem Lectionem ipsam pronuntiabat.

IV. Meminit ejus Lectionis Jacobus Gaetanus in Ordine XIV Romano, cap. XCIII, aitque, Subdiaconum, statim ac Pontifex deosculato Altari ascendit sedem, procedere ad legendum : « et « sine titulo, et sine reverentia, et osculo pe- « dum, » in modum Lectionis incipere, *Hæc dicit Dominus : In tribulatione*, etc. Finita hac Lectione inquit cantari Tractum *Domine, audivi*, etc., ut ex antiquo ritu legitur in Romano missali; et finito Tractu, dici a Pontifice *Oremus*, et dicto a primo Diacono *Flectamus genua*, et a secundo Diacono, qui assistit Papæ, *Levate*, ab ipso Papa tunc dici Orationem *Deus, a quo et Judas*, etc. Teste Petro Amelio in suo Romano Ordine XV, cap. LXXV, « Capellanus absolute sine titulo in « modum Lectionis Prophetiam dicit. » Ex Cæremoniali Patricii, « omnibus considentibus, unus « ex Auditoribus, factis reverentiis Altari et « Papæ, accedit ad locum, ubi dicitur Epistola, « ubi librum sibi tenens, dicit primam Prophe- « tiam sine titulo, et in fine non osculatur pedem « Pontificis, sed dato libro uni ex Ministris, fa- « ctisque solitis reverentiis, revertitur ad locum « suum. » Plane constat, ex hoc Patricii loco desumptum esse nostrum § XII ac sequentem etiam § XIII; nam ait idem Patricius, quod « fi- « nita prima Prophetia, dum cantatur Tractus, « Papa legit ipsam Prophetiam, ministrantibus « librum Episcopis assistentibus, sed sine can- « dela accensa. » Possent afferri et de ea re alia testimonia, sed hæc satis sint.

§ XIV.

Finito Tractu, Episcopus surgit, et omnes surgunt; amovetur faldistorium, et stans ibidem versus Altare, dicit *Oremus*, et Diaconus post Episcopum, dicit *Flectamus genua*, et omnes genuflectunt, excepto Episcopo; Subdiaconus vero post Diaconum, dicit *Levate*, et omnes surgunt; et Episcopus dicit Orationem.

§ XV.

Interim Subdiaconus deponit planetam, et portans et tenens librum, cantat Epistolam sive alteram Prophetiam in loco jam dicto, qua finita; absque osculo manus, resumit planetam, et redit ad locum suum. Episcopus sedet, et dum cantatur Tractus, legit Epistolam et Tractum, servientibus sibi solitis Ministris.

COMMENTARIUS.

I. Supervacaneum est recensere, quod ait in suo Cæremoniali Patricius circa hos ritus in his paragraphis nostris præscriptos, quippe qui ex ipso Cæremoniali pene ad verbum desumpt sunt. Unum est, quod hic minime omittendum, utramque Lectionem, tum primam scilicet, quæ

ex ☧ xii, ab uno ex Beneficiatis cotta induto, tum alteram, quæ a Subdiacono ex ☧ nostro xv, deposita planeta, recitatur, legi quidem in antiquis Ordinariis atque Missalibus, sicut et illam Orationem, *Deus, a quo et Judas*, etc., de qua nonnihil diximus in præcedenti Commentario. Plura de hisce Lectionibus videri apud Durandum possunt lib. VI sui Rationalis, cap. lxxvii. Sciendum tamen, quod loco Tractus *Eripe me, Domine*, etc., qui post secundam Lectionem dicitur, Veteres cantabant Tractum *Qui habitat*, cujus meminit Amalarius lib I *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. xiii, et vulgatus Alcuinus cap. *De Feria IV Parasceves*, ubi hæc habet : « Sequitur « altera Lectio, deinde more Romano sequitur « Tractus *Qui habitat*, etc. Canunt hic aliqui « Tractum nuperrime compilatum, » id est, *Eripe me, Domine, ab homine*, etc. Hunc Tractum, qui hodieque legitur in missali Romano, ex Ordinario Laudunensi cantare debent sex Canonici, duo Sacerdotes, duo Diaconi et duo Subdiaconi.

II. Unum est, quod notandum superest in Rubrica nostri ☧ xiv, ea verba, quibus dicitur, quod « Diaconus post Episcopum dicit *Flecta-* « *mus genua*, Subdiaconus vero post Diaconum » dicit *Levate*, aliter legi in antiquis Cæremonialibus ante hoc nostrum editis, ex quorum præscripto, « Diaconus a dexteris, » Episcopi scilicet, dicit *Flectamus genua*, et « Subdiaconus a si- « nistris, » respondet *Levate*. Sed standum est hodie regulæ traditæ in ipso nostro ☧ xiv, qui ritum illum correxit tametsi a Cæremoniali Patricii acceptum. Porro ubi Diaconus dicit *Flectamus genua*, ante omnes alios genuflectere debet, et excepto Episcopo, tunc alii omnes genuflectent, surgentque, cum Subdiaconus dicit, erigens se, *Levate*. Tum dicit Orationem Episcopus, eaque finita, et reposito faldistorio, sedet tunc ibi Episcopus cum mitra; et, ut ait Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ tit. vii, cap. ii, etiam cum gremiali. Interim Subdiaconus ad credentiam deponit planetam plicatam, et accepto libro, post debitas Cruci et Episcopo reverentias, cantat Epistolam sive alteram Prophetiam in tono Epistolæ, Episcopus vero, « dum « cantatur Tractus, » ut inquit ☧ noster xv, « legit Epistolam et Tractum, servientibus sibi « solitis Ministris, » de quibus scilicet jam supra diximus.

§ XVI.

Dum per chorum cantatur Tractus, tres Capellani seu Cantores, qui Passionem sunt cantaturi, parantur in Sacristia in habitu diaconali, præter dalmaticam, prout in Dominica præterita dictum fuit, coloris tamen nigri; et circa finem Tractus, procedunt eodem ordine cum tribus Capellanis sine candelabris et incenso, et cantant Passionem, prout ibi dictum fuit, sed non osculantur manum Episcopi.

COMMENTARIUS.

I. Tractu post secundam Prophetiam cantato, ex Ordine xii Romano, cap. xiii, « postmodum « Diaconus Cardinalis non osculatis pedibus, » scilicet Papæ, « facta reverentia, ascendit pulpi- « tum nudum, et ibi sine faculis et incenso, inci- « pit Passionem, » etc. Enarrat eumdem hunc ritum Romanus Ordo xiv, cap. xcv, sic inquiens : « Antequam finiatur Tractus, Diaconus Passionem « dicturus, debet exuere planetam, et eam pla- « netam ad modum stolæ recipere debet super « humerum sinistrum, ita quod capita ejus fir- « mentur ad latus dexterum quasi retro. » Tradit hæc eadem in suo Romano Ordine xv Amelius, cap. lxxv, et addit : « Finito Tractu, ipse Diaco- « nus Cardinalis, facta reverentia genuflexus « coram Altari, sine benedictione et pedis osculo, « procedit cum libro Evangeliorum sine ce- « reis, et incenso ad pulpitum nudum, et ab- « solute sine *Dominus vobiscum*, incipit *Passio* « *Domini nostri Jesu Christi secundum Joan-* « *nem*, et absque aliquali responsione dicit *I-* « *illo tempore egressus est Jesus cum Discipulis* « *suis*, » etc.

II. Constat ex dictis, quod alias superius no-

tavimus, non a tribus, ut hodie fit, cantatam fuisse Christi Domini Passionem, sed a solo Diacono. In Albiensi Ecclesia, uti ex illius antiquo missali addiscimus, ea verba, *Eli, Eli, lamma sabactani*, id est, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* cum nota et cantu singulari proferebantur. Videsis, quæ de Passione cantanda etiam hac die scripsimus supra capite XXI, ubi enarravimus ritus Dominicæ Palmarum.

§ XVII.

Episcopus, et omnes, cum inchoatur Passio, surgunt, et stant, detecto capite, usque ad ejus finem; et Episcopus apud Altare in cornu Epistolæ legit secrete ex libro super Altare posito Passionem usque ad finem, versus aliquantulum ad ipsos cantantes; et Ministri sacri stant juxta Episcopum, dum legit Passionem pro situ loci in plano, ordine suo.

§ XVIII.

Cum autem Cantores pervenerint ad ea verba, *Et inclinato capite tradidit spiritum*, Episcopus, et omnes in locis suis genuflectunt, sic parumper manentes, vel orantes; et surgente Diacono, seu Cantore, qui Evangelistæ personam gerit, omnes surgunt, stantes, et audientes reliquum Passionis, usquequo legendum sit in tono Evangelii. Tunc Episcopus, et omnes sedent, et Cantores, qui cantaverunt Passionem, cum debitis reverentiis discedunt.

COMMENTARIUS.

I. Quamvis ritus in paragraphis hisce contenti, explicati superius a nobis fuerint, ubi egimus de Passione, quæ in Dominicæ Palmarum Missa cantatur, lubet nihilominus ad ipsos magis magisque illustrandos referre hic primo locum Ordinis Romani XV, cap. LXXV. « In principio Passionis, Papa surgit de cathedra, et « deposita sibi mitra, stat pedes contra Altare « circa medium, quasi sustentans se super illud « retro in scapulis, respiciens ad illum, qui « legit Passionem, junctis ante pectus manibus, « et sic semper stat, quousque perveniatur ad « locum Passionis, cum dicitur *Et inclinato capite*, etc. Et tunc Papa genuflectit ad Altare, « et stat genuflexus per tantum spatium, quod « semel posset dici *Pater noster*. Postea surgit, « et stat sicut prius : similiter et omnes alii faciunt. » Et mox ita etiam subjicit : « Sciendum, « quod Papam et Passionem legit, dum cantatur « per Diaconum Cardinalem. » Confer quæ in suo Cæremoniali scribit Patricius, ubi postquam mentionem fecit cantandæ Passionis per unum solum Diaconum Cardinalem, non obscure innuit, suo ævo institutum ritum, ut per tres distinctos Cantores Passio ipsa decantaretur.

II. De Passione hac die cantanda illud hic admonendum, quod licet communiter legatur ex Evangelio S. Joannis, in missali tamen Ambrosiano, anno MDLX edito notatur ex Evangelio secundum Matthæum, incipitque ab illis verbis : *Mane facto, concilium inierunt omnes Principes Sacerdotum*, etc., usque ad verba illa, *clamans voce magna expiravit*. Ex ipso missali Diaconus quidem cantat ipsam Passionem, præmisso *Dominus vobiscum*; ex missali autem impresso anno MDCLXIX, « ultimus Diaconus, » et ex alio ejusdem anni, « penultimus Diaco« nus. » Sed audiamus ritum, quo ex Ambrosiano missali Passionem Diaconus cantare solet : « Interim Diaconus hebdomadarius rubeis para« mentis indutus, collocato libro in medio super « Altare, dicit genuflexus in gradu *Munda cor « meum*, etc. Deinde sumpto libro, præviis Sub« diacono et Acolythis cum incenso, et lumina« ribus accensis, ascendit in ambonem ad le« ctorile, ubi Passionem cantat in tono domini-

« cali. » Sed hi peculiares sunt ritus, sicut et illi, ut nimirum ad ea Passionis verba, *clamans voce magna expiravit*, Subdiaconi duo albis et amictibus induti Altare denudent et abstergant, Acolythi omnia luminaria extinguant, et ipse demum Diaconus submissa voce, sive aliquantulum depressa, prosequatur sine luminibus reliquum Passionis, *Et ecce velum*, etc., usque ad illa verba, *et Joseph Mater*, *et Mater filiorum Zebedæi*. Vide missale ipsum Ambrosianum juxta editiones superius jam a nobis notatas, anni scilicet MDLX et anni MDCLXIX.

III. Teste Durando lib. VI sui Rationalis, capite LXXVII, legebatur hac die Passio non modo super nudum pulpitum, sed etiam « nudis pe« dibus; » et in quibusdam Ecclesiis sindon, seu tersoria, vel vestes Altari nudato superponebantur usque dum Passio legeretur, cum vero Cantor ad eum locum pervenerat, *Diviserunt sibi vestimenta mea*, etc., tunc Subdiaconi sindonem illam, vel tersoria tollebant, repræsentantes historiam, quia quatuor milites Christum crucifigentes, vestem Christi sustulerant. Addit, in aliis quoque locis, una veste ab Altari sublata, alteram ibi remansisse, ad significandum, quod vestis Domini inconsutilis non fuit scissa, vel partita, sed sorte super eam missa, contigit integra uni militi; et ad notandum, quod Ecclesiæ unitas nunquam potuit a schismaticis vel hæreticis scindi.

IV. Sed ut aliquid tandem de praxi eorum dicamus, quæ in duobus nostris paragraphis statuta sunt, « dum per chorum cantatur Tra« ctus, » ex præscripto nostri § XVI, « tres Capel« lani, seu Cantores, » sive Canonici, ut est usus insignium Basilicarum et Cathedralium Ecclesiarum, « qui Passionem sunt cantaturi, paran« tur in Sacristia in habitu diaconali præter « dalmaticam, prout in Dominica præterita di« ctum fuit, coloris tamen nigri; et circa finem « Tractus, » id est, dum chorus in Tractu cantat Versiculum *Domine, Domine virtus*, etc., ut in missali, Cantores « procedunt eodem ordine « cum tribus Capellanis, sive Acolythis sine can« delabris et incenso, » præcedente Cæremoniario, quem sequitur, qui Evangelistæ personam gerit, tum qui Turbarum et demum qui Christi, singuli cum libro, et bireto, vel mitra, si eo privilegio gaudeant, tribus Acolythis successive sequentibus uno post alium.

V. In ingressu Presbyterii Cantores deponent bireta, seu mitras, factisque reverentiis Altari et Episcopo, accedunt ad locum, ubi cantanda est Passio, eamque cantant eodem modo, quo in Dominica ipsa præterita Palmarum dictum fuit, excepto, quod « non osculantur ma« num Episcopi, » et Passio super nudum pulpitum, vel legile cantatur. Cum inchoatur Passio, Episcopus, amoto faldistorio, surgit, et deposita mitra stat usque ad finem, legitque apud Altare in cornu Epistolæ secrete ex libro super Altari posito Passionem versus aliquantulum ad ipsos Cantantes. Surgunt una cum Episcopo ejus Ministri, caputque detegunt, et stant juxta Episcopum ipsum, dum legit Passionem, pro situ loci in plano, ordine suo, ut ait noster § XVII. Sane ex Memoriali Rituum Majoris Hebdomadæ tit. VII, cap. II, § III, stabit Presbyter assistens apud librum cum Ministro de bugia; Diaconus vero Evangelii, Subdiaconus Epistolæ, et duo Diaconi assistentes in plano Epistolæ recta linea versus Cantores Passionis, et Ministri de libro et mitra post terga illorum.

VI. Cum Cantor in Passione ad ea verba pervenerit, *Et inclinato capite*, etc., ex nostro § XVIII, omnes genuflectunt in locis suis, versa facie ad Altare, Cantores autem versus librum, « sic parumper manentes vel orantes; et « surgente Diacono, seu Cantore, qui Evange« listæ personam gerit, omnes surgunt, stantes, « et audientes reliquum Passionis, usquequo « legendum sit in tono Evangelii. » Finita Passione, reponitur faldistorium, prius, et Episcopus sedet cum mitra et gremiali, ut ait Memoriale Rituum, sedentque etiam tunc omnes, exceptis Cantoribus Passionis, qui cum debitis reverentiis discedunt, et ad Sacristiam redeunt, resumentes in egressu Presbyterii bireta sua seu mitras. Ex Horatio Christiani, sectione IV, cap. II, num. XXV, « interim Pontifex sic sedens « præmisso de more *Munda cor meum*, etc., « sine *Jube Domine*, legit reliquum Passionis, » Ministris scilicet de libro et de bugia, et aliis Ministris Canonicis stantibus in secundo gradu, ut supra, ante Altare, præter Diaconum, de quo mox in § sequenti.

§ XIX.

Tunc Diaconus Evangelii, deposita planeta, et accepta altera complicata super humerum sinistrum, portat librum ad Altare, dicit genuflexus *Munda cor meum*, etc., reassumit librum, et vadit cum Subdiacono et duobus Acolythis sine luminibus et sine incenso; et petita benedictione, cantat reliquum Passionis in tono Evangelii. Quo finito, Diaconus cum aliis, qui secum erunt, factis debitis reverentiis, revertuntur ad loca sua.

COMMENTARIUS.

I. Finita a Cantoribus Passione, iisque cum debitis reverentiis discedentibus, « tunc Dia« conus Evangelii, deposita planeta, et accepta « altera complicata, » sive stola latiori, uti est usus, « super humerum sinistrum, portat li« brum ad Altare, » ponens scilicet illum in medio Altaris, facta prius genuflexione Cruci et reverentia Episcopo in plano; tum descendens ab Altari vertendo se per humerum dexterum in secundum gradum, genuflectit in suppedaneo, ubi « dicit genuflexus *Munda cor meum*, etc., « reassumit librum, » id est, surgit, et accipit librum, « et vadit cum Subdiacono et duobus « Acolythis, sine luminibus et sine incenso, » sed manus junctas tenentibus; « et nulla petita « benedictione, » facta tamen reverentia Cruci et Episcopo, « cantat reliquum Passionis in tono « Evangelii. »

II. Sed is ritus aliter olim servatus fuit, nam, ut aiunt Romani Ordines XIV et XV, de Officio Feriæ VI agentes, « cum pervenitur ad locum « illum, qui debet dici in tono Evangelii, vide« licet, *Post hæc autem rogavit Pilatum*, Diaco« nus Cardinalis, » qui scilicet solus juxta antiquum morem cantavit Passionem, « inclinando « se, submissa voce petit benedictionem a Papa « ibidem, et Acolythi repræsentant more solito « thuribulum cum incenso, et Papa ponit incen« sum benedictum, quod Acolythus portabit ad « Diaconum pro Evangelio incensando, et alii « duo Acolythi, vel Capellani portant cereos ac« censos. » Hæc Amelius in suo Ordine Romano XV, ubi etiam mox subdit : « Finita vero « Passione una cum Evangelio, reportatur ipse « liber Papæ more solito osculandus, videli« cet, in loco prædicto, *Post hæc*, » etc.

III. Idem prorsus quod hucusque Amelius, præscripserat pridem Jacobus Gaetanus in laudato Romano Ordine XIV, ubi postquam dixit, Diaconum ipsum, qui Passionem cecinit, reliquum etiam Passionis canere, ac prosequi, « ut « inchoaverat Passionem, » ita deinde subjicit : « Cum ventum fuerit ad eum locum ubi dicitur « *Post hæc autem rogavit Pilatum*, Acolythi re« præsentent ex more thuribulum, et Pontifex « imponat incensum, quod Acolythi portant ad « Evangelium, et portant etiam faculas accen« sas. Finito vero Evangelio, reportatur liber « cum incenso deosculandus Pontifici. » Sed hi ritus jam tribus circiter ab hinc sæculis mutati sunt. Nulla enim ad Evangelium hac die cantandum petitur benedictio, non deferuntur lumina, nec incensum, nec finito Evangelio defertur ad Episcopum liber deosculandus. Id quod alias notavit Patricius in suo Cæremoniali.

IV. Cantaturo Evangelium Diacono, Episcopus per manus assistentium Diaconorum deponit gremiale et mitram, et stat in eodem cornu Epistolæ versus Diaconum, non amoto faldistorio, Presbytero et Diaconis assistentibus in plano Epistolæ stantibus et ad ipsum Diaconum versis. Finito insuper Evangelio, sive potius reliqua Passionis parte, Episcopus non osculatur librum, sed sedet, et accipit mitram et gremiale per assistentes Diaconos, qui una cum Presbytero vadunt ad loca sua in secundo gradu. Diaconus autem et Subdiaconus, relicto libro in manu unius ex Acolythis, ad Altare pergunt cum debitis reverentiis in plano, et cum Presbytero et Diaconis assistentibus, se disponunt, ut supra, in secundo gradu stantes, ut ait Memoriale Rituum tit. V, cap. I. Sed non omittendus et ille tandem est ritus in Ecclesia Suessionensi olim

servatus, in qua Subdiaconus, finita Passione, sacrum Evangelii textum, quasi in occulto sub sua infula acceptum velut in sinu suo, ad sepulcrum deferabat.

§ XX.

Tunc, si Sermo est habendus, ducitur Sermocinator in habitu convenienti ante Episcopum per Cæremoniarium, qui genuflexus petit Indulgentias absque benedictione, et cum debitis reverentiis vadit ad pulpitum, et habet Sermonem. Episcopus tunc sedet in eodem cornu Epistolæ, sed versus ad Sermocinantem; alii omnes, sedente Episcopo, sedent. Statim, finito Sermone, Sermocinator pronuntiat Indulgentias ab Episcopo concessas.

COMMENTARIUS.

I. Proxime post recitatam Christi Domini Passionem, Sermonem de eadem haberi antiquissima est Ecclesiæ consuetudo, quæ Patrum complurium auctoritate confirmari posset, præsertim vero S. Leonis Magni, a quo, ut in ejus Operibus videre est, decem et novem de Passione Domini Sermones concinnati sunt, et ad populum habiti. In die Parasceves prisci ævi morem fuisse, ut Fideles extra Civitatem convenirent ad audiendam Concionem, testis est S. Chrysostomus in prima sua Oratione habita in Parasceve, ubi etiam causam ejus ritus adjicit dicens : « Ut Christum extra Civitatem cru« cifixum ceu Pastorem sequantur et oves; et « ubi est corpus, illuc et aquilæ congregentur; « et quoniam Apostolus hortatur, ut exeamus « extra castra, improperium Christi portantes. » Addit præterea idem S. Pater, locum, quo conveniebant, fuisse cœmeterium, quoniam eo die Christus ad mortuos descendit.

II. Teste Jacobo Gaetano in Ordine Romano XIV, cap. XCIII, in Pontificia Capella, cantata Passione, « secundum modernos con« suevit fieri Sermo per aliquem Magistrum in « Theologia, vel Prælatum; et ille qui facit Ser« monem, genibus flexis ante Papam petit be« nedictionem, sed non deosculatur pedem; « sed habita benedictione, et recepta Indulgen« tia pronuntianda per Sermonem, vadit ad lo« cum solitum pro Sermone faciendo. Cum au« tem fit Sermo, Papa sedet in cathedra nuda « ante Altare, tenens mitram in capite, » etc Idipsum totidem verbis tradit etiam in suo Romano Ordine XV Amelius, cap. LXXV. Sed audiendus est Patricius, qui in suo Cæremoniali ita ritum ipsum enarrat : « Qui autem est factu« rus Sermonem, si est Prælatus, cum pluviali « nigro et alba mitra; si est alius, cum habitu « alias consueto, accedit ad Pontificem, et ge« nuflexus petit Indulgentias populo publican« das, et non benedictionem. Deinde ascendit « pulpitum, et facit Sermonem suum, et Ponti« fex sedet in cornu Epistolæ, versus ad Præ« dicantem, » etc. His plene concinunt, quæ de Sermone habendo in Parasceve nostri hujus § Rubrica præscribit.

III. Solet hodie in multis Ecclesiis haberi concio de passione Feria V in Cœna Domini, sero post Officium Tenebrarum; in aliis vero mane Feria VI in Parasceve, sed ante Officium Missæ. Idem varius ritus legitur etiam in variis Ordinariis pro varietate Ecclesiarum.

§ XXI.

Non fit Confessio, nec Absolutio, nec datur Benedictio, sed statim Episcopus surgit, deposita mitra, et remota cathedra, et stans in eodem loco, cantat ex libro Orationes, ut in missali. Diaconus dicit *Flectamus genua*, Subdiaconus vero, *Levate*, advertendo, ubi dicendum erit, prout in missali.

COMMENTARIUS.

I. Conveniunt in hoc enarrando ritu memoati Romani Ordines xiv et xv cum Cæremoniali Patricii, cui noster hic ℥ concinit; sic enim ille inquit : « Finito Sermone Prædicator statim « pronuntiabit Indulgentias a Summo Pontifice « concessas : non fit confessio neque datur be« dictio, sed mox surgit Pontifex; amovetur ca« thedra, deponit mitram, et stans in dicto « cornu, ex libro super Altare stante cantat Ora« tiones *Oremus dilectissimi*, ut in Ordina« rio, » etc. Circa Orationes solemnes, quæ Passionem sequuntur, multa scitu digna observat Martenius in libro *De Antiqua Ecclesiæ Disciplina*, etc., cap. xxiii, num. xii, et occurrunt passim ipsæ Orationes in Ordinariis et in Missalibus antiquis, uti apud ipsum Martenium videre est loco citato. Ex præscripto autem hujus nostri ℥, pronuntiatis a Sermocinatore Indulgentiis, « statim Episcopus surgit, deposita mitra, et remota cathedra, et stans in eodem loco, » id est in cornu Epistolæ versus Altare, « cantat ex libro Orationes, ut in missali, » stantibus scilicet Presbytero assistente ad librum cum Ministro de bugia, Diacono et Subdiacono, uno post alium, et Diaconis assistentibus in medio ante Altare, ut in Missis pontificalibus.

II. Ad Orationes Diaconus quidem dicit *Flectamus genua*, genuflectens scilicet post Episcopum, Subdiaconus autem post Diaconum dicit *Levate*, ut superius in ℥ xiv præscriptum est. Advertere autem debet ipse Diaconus, ubi dicendum ab ipso erit *Flectamus genua;* etenim ex antiquo ritu, cujus tum Ordines varii Romani, tum libri rituales diversi, tum etiam scriptores meminere, ad Orationem pro Judæis non dicitur *Flectamus genua;* quia scilicet, ut inter alios inquit Romanus Ordo xii, auctore Cencio, capite xiii, « ipsi hac die Dominum irridendo ge« nua flectebant. Ecclesia illorum horrescens « facinus, genua pro ipsis non flectit in Ora« tione. » Eamdem rationem tradit Durandus lib. VI, cap. lxxvii, num. xiii, ubi mox etiam subjicit, juxta aliquorum ritum in Orationibus pro Judæis et Paganis non responderi *Amen;* et hoc ideo, quia cum illi sint extra collegium sive corpus Ecclesiæ, Fidelium populus non ostendit affectum suum ad eos, per *Amen* autem affectum exprimi ait. Subjungit et alia ad rem, quæ apud ipsum auctorem videri possunt. Sane quod in quibusdam vetustioribus Sacramentariis ad Orationem, quæ pro Judæorum fit conversione, perinde atque ad alias præmittatur *Flectamus genua*, docet loco laudato Martenius, et alii ante ipsum complures auctores, qui etiam quædam alia pro suo ingenio tradunt ad explicandum ritum in missalibus libris, atque in Ordinariis alias antiquis præscriptum, in quibus scilicet vetatur, ne ad Orationem ipsam pro Judæis Versiculus ille *Flectamus genua* a Diacono præmittatur.

III. Sed constat, communem fuisse Ecclesiarum morem, ut ad Orationem pro Judæis genua non flecterentur; lapsusque est Joannes Meursius, ubi in sua Mantissa cap. xxiv, conatur probare, veteris Ecclesiæ morem fuisse, ut in die Resurrectionis et Parasceve, totoque tempore Pentecostes genua non flecterent. De primo et extremo res verissima est, et satis nota, uti fuse ostendimus in commentario ad Canonem xx Concilii I Nicæni nostro I tomo Conciliorum; non ita vero quod asserit de die Parasceves, uti ex superius dictis liquet, quorum ignoratio ad errorem traxit Meursium, cui quidem Bernonis verba non bene intellecta imposueruut. Sic enim Berno in suo libro *De rebus ad Missam spectantibus*, cap. vii, quem ille producit, inquit : « Si« milem ob causam etiam in Parasceve genua « non flectimus pro perfidis Judæis, qui illu« dendo genua flectebant coram Deo; ne videa« mur illos imitari, qui opus bonum studebant « male operari; quemadmodum tunc ab osculo « abstinemus propter Judæ traditoris exem« plum, qui per simulatæ pacis osculum, tradidit « Dominum Jesum Christum. » Non dixit absolute, a genuflexione eo die fideles abstinuisse, sed rem ad Orationem coercit, quæ tunc pro Judæis fit, nam pro aliis flectuntur genua, ut scite Meursium refellit eruditissimus Novarinius Clericus Regularis lib. XII Schediasmat. Sacro-profan., cap. xxx, num. cxxxiii.

§ XXII.

Finitis Orationibus, Episcopus deponit planetam apud faldistorium, et interim, dum dicuntur ultimæ Orationes, Ministri extendunt tapete magnum, vel pannum violaceum ante gradus Altaris, vel Presbyterii, et super primos ejus gradus ponunt pulvinar amplum, et super eo velum seu mappam sericeam, ut supra, ubi ponenda erit Crux.

§ XXIII.

Episcopus deposita planeta, vadit ad angulum posteriorem cornu Epistolæ, facie ad populum versa. Tunc Sacrista capiens crucem de medio Altaris, illam porrigit Diacono, qui eamdem dat Episcopo, qui eam devote accipiens, manu dextera detegit illius summitatem usque ad transversum Crucis, et ambabus manibus illam elevans, voce gravi cantat *Ecce lignum Crucis*, secundum notas in missali Romano appositas, Presbytero assistente librum tenente; quod cum dicit, omnes, detecto capite, surgunt; Cæremoniarius, et alii Capellani, qui circa Altare manent, prosequuntur in cantu verba *In quo salus mundi pependit*, et chorus respondet *Venite, adoremus*, quo casu omnes genuflectunt, excepto Episcopo celebrante. Idem secundo facit, et cantat Episcopus discooperiendo brachium dexterum Crucis, et caput figuræ Crucifixi, procedens ad anteriorem partem anguli prædicti; et tertio discooperiendo totam Crucem ante medium Altaris semper altius vocem extollendo, et idem respondetur per Capellanos et chorum, ut prima vice; et pariter ad illa verba, *Venite, adoremus*, semper omnes genuflectunt.

COMMENTARIUS.

I. Eadem fere, quæ in duobus hisce paragraphis nostrum Cæremoniale præscribit, tradidit jampridem ex antiquo ritu in suo Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione I, cap. LI. « Cum dicitur ultima Oratio, » inquit, « vel parum ante, « Clerici Capellæ ponunt unum magnum tapete « a superiori gradu Altaris per longum Capellæ, « et super primos gradus ponunt pulvinum magnum violaceum, et desuper mappulam unam « sericeam pulchram, super qua postmodum « Crux ponitur. » Ex Crassi sententia lib. II sui Cæremonialis, cap. XLVII, incepta Oratione pro Judæis, extendi debet per Capellanos magnum tapete, et pulvinar magnum auratum, ac velum pulchrum album loco sindonis mundæ super pulvinari pro Cruce desuper sternenda. Sed de his videnda sunt, atque servanda, quæ supra nostrum Cæremoniale præscribit in Rubrica § III, et quæ edidit Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ tit. VII, cap. II, § IV.

II. Finitis autem Orationibus, ut idem Patricius tradit, ritum enarrans pontificiæ Capellæ, « Celebrans, accepta mitra, vadit ad faldisto« rium, ubi deponit mitram et casulam, et pro« cedit ad posterius cornu Epistolæ juxta parie« tem, et Diaconus accipit Crucem velatam ab « Altari, et illam offert Celebranti. » Teste Crasso, « Diaconus solus accipit de Altari Crucem vela« tam, sic cum velo dissolutili compositam, ut « Celebrans possit absolute Crucem discoope« rire. » Sed tenenda est regula nostri § XXIII, ex cujus præscripto, « Sacrista capiens Crucem de « medio Altaris, illam porrigit Diacono, qui « eamdem dat Episcopo. » In pontificia Capella munus fuisse aliquando Sacristæ, Episcopi scilicet, atque servientis Papæ in Missa, ut paratus

um pluviali nigro traderet Papæ Crucem, docet n suo Romano Ordine xv Amelius, cap. LXXV. Concinit tamen nostro Cæremoniali Patricius, lib. II, sectione I, cap. XIV, agens de ipsa VI Feria, Papa celebrante : « Sacrista capiens Cru-« cem ex Altari, illam reverenter portat ad ma-« nus Diaconi, qui illam dat ad manus Ponti-« ficis. »

III. Pro majori nostri § XXIII explicatione, sciendum est, completis Orationibus ac reposito faldistorio in Altari, debere Episcopum planetam tantum apud illud deponere, remotoque iterum faldistorio, descendere ad angulum posteriorem Epistolæ, et se collocare in secundo gradu versa facie ad chorum, Crucemque expectare; Presbyterum vero assistentem, accepto missali, debere tunc in infimum gradum descendere ejusdem posterioris cornu, renibus ad populum versis; Subdiacono tunc apud Episcopum in plano, et Diaconis assistentibus ante Altare, stantibus. Quantum ad Diaconum, accedit primum ad medium Altaris, ibique facta prius genuflexione, accipit de manu Sacristæ Crucem ejusdem Altaris jam coopertam velo nigro solutili, eamque dat Episcopo stanti, ut supra, qui eam devote accipit, et cum ea se vertit per humerum dexterum versus populum, recipitque se tunc idem Diaconus in gradu inferiori Altaris ad dexteram Episcopi, Subdiacono tunc ascendente ad secundum gradum quasi ad Episcopi sinistram.

[Hoc Commentarium, pro Ecclesiis ordinariis inintelligibile, ab auctore desumptum fuit ex Memoriali Rituum ad usum Beneventanæ Ecclesiæ, et has ecclesias tantum respicit in quibus chorus est sub tribuna et Sacerdos ad Altare stat facie versa ad majorem portam et ad populum inter ipsum Altare et majorem portam existentem. In Ecclesiis autem modo usitatiori dispositis, quomodo hæc cæremonia ordinanda sit, satis clare ostendit textus ipse Cæremonialis. Confer, si placet, Commentaria quæ pro eadem cæremonia illustranda, capite sequenti, § IX, ex Crasso auctor excerpsit.]

IV. Rursus ex præscripto nostri § XXIII, ubi Episcopus devote a Diacono Crucem accepit, « manu dextera detegit illius summitatem usque « ad transversum Crucis » exclusive, « et am-« babus manibus illam elevans, » aliquantulum scilicet, usque ad altitudinem oculorum, ut ait Patricius lib. II, sectione I, cap. LI, « voce gravi « cantat *Ecce lignum Crucis*, secundum notas « in missali Romano appositas, Presbytero assi-« stente librum tenente. » Eodem pene modo quo hodie, servatus olim fuit ubique ritus denudandæ ac adorandæ Crucis. Ordo Romanus XIV, cap. XCIII, affirmat accipere Papam Crucem a Ministris sibi præparatam sindone munda coopertam, et tribus diversis vicibus sigillatim dicere *Ecce lignum Crucis*. Non extat tamen in Sacramentario S. Gregorii, quod ad verba illa, *Ecce lignum Crucis*, elevanda sit Crux, vel monstranda solemnifer populo, sed adjectum est postea; extat autem et in aliis quoque priscis libris, quod præparatur Crux ante Altare, quæ a duobus defertur Acolythis.

V. Ubi Episcopus dicit *Ecce lignum Crucis*, ex nostro ipso §, « omnes, detecto capite, sur-« gunt; Cæremoniarius et alii Capellani, qui circa « Altare manent, prosequuntur in cantu verba, « *In quo salus mundi pependit;* et chorus re-« spondet *Venite, adoremus;* quo casu omnes « genuflectunt, » et caput inclinant, ut ait Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, « excepto « Episcopo celebrante; » verbisque illis dictis, *Venite, adoremus*, statim omnes surgunt. Addit tum noster § : « Idem secundo facit, et cantat « Episcopus discooperiendo brachium dexterum « Crucis, et caput figuræ Crucifixi, procedens ad « anteriorem partem anguli prædicti. » Nempe accedit Episcopus ad anteriorem partem cornu Epistolæ, ibique medius inter Diaconum et Subdiaconum, discooperit brachium dexterum Crucis, et caput Crucifixi, et magis elevans Crucem, et vocem, ut ait Gavantus in Rubricas missalis, secundo cantat *Ecce lignum Crucis*, Cæremoniario, Ministris et Capellanis, ut supra, prosequentibus *In quo salus mundi pependit;* choro autem iterum respondente *Venite, adoremus;* et omnibus genuflectentibus, ut prius, ac surgentibus, Episcopus tandem « tertio discooperiendo « totam Crucem ante medium Altaris, semper « altius vocem extollendo, » cantat *Ecce lignum Crucis*, Ministris et choro respective tertio respondentibus ac genuflectentibus, ut supra. Quibus peractis, Cæremoniarius ponit lancem a latere sinistro pulvinaris, ubi collocanda est Crux, id est, ad dexteram adorantium; et tunc etiam discooperiuntur omnes per Ecclesiam Cruces, ut docet Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ.

§ XXIV.

Quibus peractis, ipse Episcopus celebrans solus absque Ministris procedit ad locum, ubi est positum pulvinum antedictum, portans Crucem, ambabus manibus, elevatam devote, nullam tunc Altari faciens reverentiam; et genuflexus ponit, et firmat cordulis, si opus est, supra dictum pulvinum, adjuvante Cæremoniario, qui paulo ante ponere debet prope ipsum pulvinum lancem ad dexteram adorantis ubi pecuniæ, quæ Cruci offeruntur, ponantur.

§ XXV.

Deinde Episcopus redit ad suum faldistorium, ubi ministrantibus Scutiferis, deponit calceos; et sic, detecto capite, descendit ad Crucem adorandam, medius inter duos Diaconos assistentes, et gradiens per dictum tapete seu pannum, ter cum debita distantia genuflectit ante Crucem, aliquantulum pro unaquaque vice orando, et demum Crucem osculatur; prius tamen offert, seu offerre facit in lancem ibi positam pecunias ad libitum.

COMMENTARIUS.

I. Mos antiquus adorandæ hac die Crucis jam superius probatus fuit ex testimonio S. Paulini in Epistola XXXI ad Severum, ubi ait, in Urbe Jerusalem quotannis consuevisse adorari Crucem, « cum Pascha Domini agitur, » nempe Feria sexta Parasceves, « qua Crucis Mysterium celebratur. » Adorandam Crucem veteri ex consuetudine, Rusticus Diaconus Justiniano imperante contra Acephalos scribens, testatur his verbis : « Et adoramus omnes Crucem, et per ipsam « illum, cujus est Crux. » Patrum traditionem vocat quidem cultum Crucis Jonas Aurelianensis Episcopus, et adversus Claudium Taurinensem stenue propugnat in libro *De cultu Imaginum*, licet ipse non plane catholice sentiens. Cum enim Claudius « falsæ religionis atque superstitionis « cultores » appellasset « eos, qui ob recorda« tionem Salvatoris nostri Crucem pictam atque « in ejus honorem imaginatam colunt, » hunc acriter Jonas redarguit, adorari Crucem utramque, hoc est, tam simplicem, quam imaginatam a Christianis, inquit, maxime « in sanctissimo « die Parasceves, secundum traditionem Eccle« siasticam ; » idque auctoritate S. Gregorii Magni Romani Pontificis approbat, cujus et peculiarem illi diei ac religioni e libro Sacramentarii Orationem describit.

II. Sed describamus celebrem locum memorati Episcopi Aurelianensis Jonæ, sic inter alia adversus Claudium loquentis : « Ob recordatio« nem salutiferæ Passionis Dominicæ, annuatim « in sanctissimo die Parasceves, secundum tra« ditionem Ecclesiasticam, Crucem Christi ado« rat, id est, supplicando salutat; quæ etiam « tota, diffusa per orbem in Christi laudem pro« rumpens gratulabunda canit : *Crucem tuam « adoramus, Domine, et sanctam Resurrectionem « tuam laudamus*. Et iterum : *Ecce lignum Crucis, « in quo salus mundi pependit, venite, adore« mus*. Et Beatus Gregorius, de cujus dictis « nemo, nisi immemor salutis suæ, ambigit, in « libro Sacramentorum ita meminit, *Deus, qui « unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi pre« tioso sanguine humanum genus redimere « dignatus es, concede propitius, ut qui ad ado« randam vivificam Crucem adveniunt, a pecca« torum suorum nexibus liberentur*. »

III. Ritus adorandæ Crucis Feria sexta in Parasceve meminit inter alia Concilium Parisiense, in causa Imaginum habitum sæculo IX aitque inclinari ea die Fideles ante Crucem, illamque venerari : « Et ideo sancta Mater Ecclesia « toto orbe terrarum inter cetera innumera Cru« cis sacramenta decrevit, licitum esse universis

« Catholicis ob amorem Passionis Christi, ubi« cumque eam viderint, inclinando, si voluerint, « venerari, et insuper die sancto, quo Passio « Domini in universo mundo specialiter celebra« tur, cum omni devotione universum ordinem « sacerdotalem, seu cunctum populum adorare.» Vide quam accurate de ista adoratione Jonas Aurelianensis Episcopus, et Patres Concilii Parisiensis loquantur. Toto ad terram prostrato corpore adorari vel olim consuevisse hac die Crucem, docent vulgatus Alcuinus et Amalarius : « Quando hanc Crucem adoramus, » inquit ille, « omne corpus nostrum hæreat terræ, et ipsum « quem adoramus, quasi pendentem in ea, mente « cernamus, virtutemque, quam accepit ex Dei « Filio, ipsam adoramus. Prosternimur corpore « ante Crucem, mente ante Dominum; venera« mur Crucem, per quam redempti sumus, et « illum deprecamur, qui redemit. » Amalarius vero lib. I *De Ecclesiasticis Officiis,* cap. XIV, ita ait : « Prosternimur ante Crucem, ut fixa « humilitas mentis per habitum corporis de« monstretur. Humilitatem mentis non possumus « amplius monstrare, quam ut totum corpus ad « terram prosternatur. » Similia docent alii auctores de divinis Officiis agentes, ubi ritum adorandæ Crucis in Parasceve enarrant.

IV. Adoratam hac die Crucem vel ab ipso Romano Pontifice discalceato, et tertio prostrato, tradunt Romani Ordines XIV et XV, quorum alter eum ritum describens ait, quod finita Antiphona *Ecce lignum Crucis*, Papa, « chirothecis non « extractis, descendens gradus Altaris, et geni« bus flexis ponit Crucem super prædictam mun« dissimam tobaleam, et super illam ornatam de « serico, quam ponit Sacrista ante Altare in terra « super pulvinare extensam cum illa etiam, cum « qua cooperta fuerat Crux, et ipsa Cruce sic « posita ibi per Papam, statim Subdiaconus flexis « genibus a parte dextera Crucis, cum manu una « tenet pedem Crucis, et cum alia ejus summi« tatem cum illa tobalea de serico. Cruce vero « posita per Papam, Papa vadit ad cathedram « nudam, et bassam sine scabello paratam, et ibi « sedendo calceamenta deponit, quæ sui Cubi« cularii deponere consueverunt, uno Episcopo« rum cum pluviali suo cooperiente ea; et nudis « pedibus, et mitra sibi deposita, cum chiro« thecis in manibus vadit quasi ad portam regia« rum Capellæ, comitantibus eum prædictis « duobus antiquioribus Diaconibus Cardinalibus, « uno a dexteris, et alio a sinistris, et versa facie « ad Altare ibi genuflectit, inclinando caput ad « terram junctis manibus; et hoc facit tribus « vicibus, antequam perveniat ad Crucem, sur« gendo et progrediendo paulisper usque ad « locum ubi Crucem posuerat, et prostratus ibi « ad terram, ipsam Crucem adorat, eam deoscu« lando, et postea surgens revertitur ad cathe« dram supradictam, et ibi sedens calceatur a « prædictis Cubiculariis, non tamen sandalibus, « sed quotidianis calceamentis. » Ita plane in ipso Romano Ordine XV Petrus Amelius, capite LXXVI.

V. Subdit mox etiam is auctor, Gregorium XI necnon Urbanum VI, Romanos Pontifices, nunquam voluisse « se discalceare in cathedra præ« dicta prope Altare, propter reverentiam Altaris, « quia ambo devoti, sed in illa magna cathedra « nuda longe ab Altari, ubi consueverunt se in« ducre in solemnitatibus. » Papam etiam non celebrantem, sed Officio Feriæ sextæ præsentem, debere discalceatum accedere ad adorandam Crucem, tradit in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sect. I, cap. LI, ubi etiam notat, « quod « si forte Pontifex propter ejus invaliditatem, « aut alia ratione non velit sibi calceamenta de« trahi, debent nihilominus Acolythi fimbriam « tenere, et Cubicularius subtus genuflectere, « ac si calceamenta deponeret, ad devotionem « et exemplum circumstantium. Auditores fim« brias non elevant, sed Papa dimissa mitra « vadit ad adorandam Crucem medius inter duos « Diaconos Cardinales assistentes, quem aliqui « ex suis Episcopis assistentibus sequuntur, et « ter cum distantia genuflectit, et orat antequam « illam osculetur. » Iisdem cæremoniis debere Papam celebrantem ipsum Feriæ sextæ Officium, adorare Crucem, docet idem Patricius lib. citato, cap. LIV.

VI. Varia de eodem ritu pro varietate Ecclesiarum ac temporum, legere est apud Durandum, et in antiquis missalibus atque ordinariis, in quorum etiam nonnullis adoratio Crucis fit post delatum Sanctissimum Sacramentum ad Altare, a loco scilicet, ubi præterita die fuerat reconditum. Ergo, ut alios omittam, ex pontificali codice insignis Ecclesiæ Pictaviensis ante annos DCCC exarato, interim Celebrans diceret Orationem Dominicam in Missa Præsanctificato-

rum, et mitteret in calicem partem Hostiæ, sternebantur stratoria a Custodibus secundum morem; inde pergebant duo Cantores ad sinistram partem Altaris, et cantabant hunc Versum *Popule meus*. Alii vero duo Cantores venientes retro Altare ante Crucem, quæ dudum illic linteo cooperta et statuta fuerat, « poplitibus et ma« nuum articulis innixi, » reverenter ipsam Crucem adorabant, sustentantibus eam duobus Acolythis ex utraque parte, puero quoque subtus eam tenente cussinum sericum. Cumque priores Cantores Versum illum finierant, illico incipiebant illi hanc Antiphonam Græcam, *Agios, o Theos*, et Chorus eamdem Antiphonam latine repetebat, *Sanctus Deus*.

VII. Inde post alios recitatos Versus, portabatur Crux usque ad gradus, et repetebant priores tertium Versum, *Popule meus, quid ultra debui facere tibi*, et secundi ante Crucem, *Agios*, chorus quoque, *Sanctus Deus*, qua finita Antiphona, illi duo Cantores, qui Antiphonam Græcam decantaverant, discooperiebant Crucem, et elevantes eam in altum, incipiebant Antiphonam *Ecce lignum Crucis*. Tunc se pariter prosternebant in terram tam Clerus quam Populus, et continuo absque mora surgebant, et statuebatur Crux in loco ubi erat adoranda, sustentata ab Acolythis ex utraque parte, reclinata paululum, et annixa analogio, quod instar Altaris aptatum erat, ubi etiam eo die, et Lectiones legebantur, et quæ canenda erant, decantabantur. Tunc descendebat Sacerdos ab Altari cum duobus Presbyteris, qui Corpus Domini detulerant, et adorabat Crucem. Addit laudatum Pontificale alias quoque statuendas Cruces *in locis* consuetudinariis, ut adorarentur a Populis, concinentibus choris Antiphonam *Crucem tuam adoramus, Domine*, etc.

VIII. Longum esset alios codices describere, qui plane omnes conveniunt in ritu denudandæ ac adorandæ Crucis hac die, et in Orationibus atque Antiphonis, quæ hodieque cani solent ex Rubricis missalis Romani, tametsi non eodem ritu functio ipsa in omnibus Ecclesiis perageretur. Improperia *Popule meus*, etc., quæ, ut notat in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLVII, non prius incipi a choro debent quam Celebrans Episcopus accedat ad adorandam Crucem, leguntur passim in antiquis Missalibus atque Ordinariis. In Ordine Romano XIV, *Popule meus* cantatur a duobus Presbyteris alba indutis prope Crucem. Duo Diaconi alba pariter induti, ante gradum Altaris dicunt Versum *Agios*, etc., et chorus respondet *Sanctus*, etc., Presbyteri, *Quia eduxi*, etc., Diaconi vero, *Agios*, etc. Quod quidem Trisagion *Agios*, id est, *Sanctus*, antiquissimum est in Ecclesia Græca, et repetitur in Acclamationibus Concilii Chalcedonensis, in Actione I, et in omnibus Græcorum Liturgiis.

IX. Fuse de hoc Trisagio egimus nos tum nostro I tomo, tum etiam II Conciliorum in Commentario ad canonem LXXXI Trullanum, ubi originem illius explicuimus. Cum vero Petrus Cnapheus Patriarcha Antiochenus pravo consilio ad Trisagium ipsum adjunxisset, *Qui Crucifixus es pro nobis, miserere nobis*, canon Trullanus hanc precationem vetuit, cujus etiam additio jam longe ante improbata, multis disputationibus ansam præbuit. Hymnus iste, in quo ter *Sanctus* repetitur, precatio est, sæpius in Officio Græcorum iterata, ejusque auctores affirmant institutam fuisse sub Theodosio Juniore et Proclo Patriarcha Constantinopolitano, occasione terræmotus, qui Constantinopoli quatuor mensium spatio invalescens, hac precatione recitata, cessavit. Videtur iste Hymnus, ut eruditi scriptores notant, ab illo originem ducere, qui apud Isaiam legitur cap. VI, et in Apocalypsi, cap. IV, : *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum*. Sed vide quæ de ipso Hymoso laudatis locis diximus. Notat autem Grancolas in Breviarium Romanum cap. LXIII, occasione forte illius additamenti, *Qui crucifixus es pro nobis*, quod ad Trisagium fecit Cnapheus, factum esse, ut ipse Hymnus in die Parasceves legeretur. Cur Ecclesia hac die in ipso dicendo Hymno Latina Lingua et Græca utatur, variam rationem assignat in suo Rationali Durandus lib. VI, cap. LXXVII, num. XIV et XV.

X. Sed ut paragraphos nostros enucleemus, discooperta Cruce, « ipse Episcopus celebrans, » ex § XXIV « solus absque Ministris, » descendens scilicet per latus Evangelii sine genuflexione, uti ait Bauldryus in suo Manuali sacrarum Cæremoniarum parte IV, cap. X, articulo III, aliique auctores complures, « procedit ad locum, ubi « est positum pulvinum ante dictum, portans « Crucem ambabus manibus elevatam, nullam « tunc Altari faciens reverentiam, et genuflexus « ponit, » etc. Cruce [posita super pulvino, ubi-

que cordulis firmata, si opus est, adjuvante Cæremoniario, ut in nostro § xxiv, « deinde Episcopus » surgit, et facta iterum genuflexione, « redit ad suum faldistorium, » id est, revertitur ad Altare, ubi facta reverentia ex eodem Bauldryo in recitato loco, sedet in faldistorio, remanente interim prope Crucem a latere aliquo Capellano genuflexo, et cotta induto tanquam custode, qui etiam, cum res postulaverit, confusionem omnem, ac perturbationem vitet, singulos modeste monendo, qui tumultuantes ad Crucem adorandam accederent, uti inter alios notavit in sua Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ Horatius Christiani sectione iv, cap. iii, aliique scriptores, qui Cæremoniam ipsam adorandæ Crucis Feria sexta in Parasceve enarrant.

XI. Dum Episcopus Altare ascendit, Diaconus, Subdiaconus et Diaconi assistentes accedunt ante gradus anteriores Altaris in plano. Accipit Episcopus mitram per Diaconum et Subdiaconum, sedensque in faldistorio, « ministrantibus scutiferis, deponit calceos, et sic detecto capite, descendit ad Crucem adorandam, medius inter « duos Diaconos assistentes, » devote scilicet, manibus junctis, atque oculis in terram demissis, omnino illud advertens, ne per Sacellum transeat, ubi est capsula cum Sacramento, ibique oret, ut aliquando ab aliquibus fieri vidi in Urbe etiam, et Ecclesia insigni. Ergo Episcopus, ut ait noster §, medius inter duos Assistentes Diaconos, « gradiens per dictum tapete seu pannum ter « cum debita distantia genuflectit, » et quidem utroque genu, « ante Crucem, aliquantulum pro « unaquaque vice orando. » Postquam enim primum genuflexit, oravitque aliquantulum, surgit, ac incedit usque ad medietatem tapetis, ubi genuflectit ac orat secundo; accedit tandem ad pedes Crucis, et ibi tertio genuflectit, orat, « et « demum Crucem osculatur, » vel potius pedem Crucifixi, ut notat inter alios Bauldryus loco citato; « prius tamen offert, seu offerre facit in « lancem ibi positam pecunias ad libitum. »

[Ex Memoriali Beneventano desumpsit Auctor mitram Episcopo imponendam esse cum sedet ad deponendos calceos; sed detractis calceis, eam auferendam esse addere oportuisset, cum detecto capite, Episcopus ad Crucem adorandam procedat.]

XII. Restat nonnihil dicere de lance, quæ prope ipsum pulvinum, ubi Crux adoranda collocatur, ad dexteram adorantis, ex præscripto nostri § xxiv poni debet, ubi scilicet pecuniæ, quæ Cruci offeruntur, ponantur. Ritum plane hunc esse antiquum, docent nos antiqui Romani Ordines, inter quos Ordo xii, auctore Cencio, cap. xiii, ait, « quod secundum antiquam con« suetudinem, quidquid super Crucem offertur, « Scholæ Crucis debet esse. » Ex Ordine Romano xiv, cap. xciii, « pecuniam oblatam in « Crucis adoratione Sacrista recipit sola hac die, « quoniam sua est, in aliis vero est Capellani. » Romanus Ordo xv, cap. lxxvii, ait pecuniam ipsam hac sola die recipi quidem a Clerico Capellæ, in aliis vero a Capellanis. Ex Cæremoniali Augustini Patricii, dum Papæ calceamenta extrahuntur, « per Cæremoniarium ponitur ad si« nistrum brachium Crucis pro offertorio vas « unum aureum, » et postquam Papa nudis pedibus illam deosculatus est, « projicit in ap« positum vas ibi paratum viginti quinque du« catos in auro, vel plures, ut sibi placet. » Agit autem causam suam Patricius, quum infra inquit, quod ubi post adorationem Crux ad Altare defertur, « Cæremoniarius vas accipit, et pecu« nias ex lance in panniculo ligatas reponit super « Altare. » Quid de ea pecunia fiat, in fine capitis ita exponit : « Cum Papa fuerit in Camera, con« veniunt Sacrista, Subdiaconi Apostolici, et « Clerici Cæremoniarum, et dividunt pecunias in « adoratione Crucis oblatas, » etc.

XIII. Ejusmodi oblationis mentio occurrit passim in variarum Ecclesiarum Cæremonialibus atque Ordinariis. Crassus in suo Cæremoniali ait offerendum tunc, « quantum placet, » communiter tamen solere offerri numerum trigenarium nummorum argenteorum novorum, sive etiam aureorum, aut mixtim, « juxta volunta« tem, et facultatem, ac devotionem Cardinalis « vel cujusvis offerentis. » Dici nequit, quot lites circa hujusmodi oblationes excitari in Ecclesiis solent. Servanda plane est consuetudo Ecclesiarum; etenim consuetudinem illam, ut oblationes, quæ offeruntur Cruci Feria VI in Parasceve, dentur Magistris Cæremoniarum, servandum esse, declaravit Sacra Rituum Congregatio die xxix Novembris anni MDCIII, uti videre est apud Meratum in suis ad Gavantum Additionibus. Scio, multis in locis hujusmodi pecuniæ oblationem dividi inter Sacristas et Clericos Sacristiæ inservientes; sed omissa hac quæstione,

illud non omittendum ad calcem hujus Commentarii, quod docet Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, tit. VII, cap. II, § IV, nempe, dum Episcopus genuflexus collocat Crucem super velum pulvino suppositum, et Cantores incipiunt improperia, debere interim Presbyterum assistentem, Diaconum et Subdiaconum, duosque assistentes Diaconos se recipere in plano Epistolæ rectam facientes lineam, ut inde ad adorandam Crucem procedant suo tempore, de quo in Commentario sequenti quædam etiam notabimus, quæ ad praxim spectant.

§ XXVI.

Postquam Episcopus adoravit Crucem, revertitur ad suum faldistorium in cornu Epistolæ, reassumit calceamenta, et planetam, et mitram, et sedens legit improperia, ministrantibus solitis Capellanis.

§ XXVII.

Interim Canonici, et alii Beneficiati, et de Clero Ecclesiæ, ordine eorum, deinde Officiales, et Nobiles laici, adorant ordine, prout in die Cinerum, pro capiendis cineribus dictum fuit; quod si fortasse adesset Gubernator principalis, aut aliquis maximus vir, vel Princeps, qui alias soleat habere honorem ante Canonicos, in hoc actu ibit post Canonicos, sed ante alios de Clero, quia est actus humilitatis, in quo Laici debent Clericis deferre.

COMMENTARIUS.

I. Auctore in suo Cæremoniali Patricio, lib. II, sectione I, cap. LIV, « Papa facta Oratione revertitur ad cathedram suam, quæ ponitur ei ad « cornu Epistolæ, reassumit calceamenta sua « omnia, et sedens legit improperia, quæ a choro « cantantur. Interim Cardinalis, et alii omnes or- « dine superius dicto Crucem adorant, » id est, cap. LI. Ante Patricium jam in suo Romano Ordine XV tradit Amelius, quod « Papa « etiam prædictas Antiphonas, » id est, preces, et improperia, « et omnia prædicta legit sedendo in cathedra, dum ipsa Crux adoratur per Cardina- « les, et alios. » De improperiis istis videsis, quæ supra diximus in Commentario præcedenti; notandum hic autem est, quod in additamento legitur Romani Ordinis XIV, cap. XCIII, nempe, quod « temporibus Romanorum Pontificum Joan- « nis XXII, Benedicti XII, Clementis VI, Innocen- « tii VI, Urbani V, Gregorii XI et Urbani VI, fuit « observatum, quod Papa reversus ad cathe- « dram, » post adoratam scilicet Crucem, « in « ea stando resumpsit planetam nigram, » etc. Quod idcirco notandum censui, quia sunt nonnulli, qui nescio quo spiritu ducti, acriter contendunt, non debere Papam uti paramentis nigri coloris; cum alias multa afferri possent vetera monumenta, quibus docemur, usos olim fuisse ipsos Romanos Pontifices in sacris functionibus veste coloris nigri. Sed de hac re celebris est Dissertatio, quam concinnavit vir clarissimus Dominicus Georgius.

II. Ad praxim quod attinet ejus, quod in nostro § XXVI præscriptum est, « postquam « Episcopus adoravit Crucem, » surgit, et genuflectit unico genu, « et revertitur ad suum faldi- « storium in cornu Epistolæ, » ubi sedet: « reas- « sumit calceamenta, » ministrantibus scilicet Scutiferis; « et planetam, et mitram, » a Diacono scilicet, et Subdiacono, antequam ad Crucis adorationem pergant, uti docet Horatius Christiani in sua Praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ, sectione IV, cap. III. Posita Episcopo mitra, ac etiam gremiali, per ipsos Diaconum et Subdiaconum, statim hi recedunt ad abacum pro dimissione calceorum suorum, et sequuntur alios suo quisque loco pro adoratione. Interim autem, ne Episcopus solus remaneat sedens in Altari, Capellani destinati, seu Acolythi, sta-

bunt ante Altare in plano recta linea, donec omnes Ministri parati redeant ad Episcopum, qui tamen, ut ait idem noster §, « sedens legit « improperia, ministrantibus solitis Capellanis, » sine tamen bugia cum candela accensa. Ex citato Rituum Memoriali, reversis Ministris omnibus paratis, et calceatis, et stantibus in secundo gradu more solito, Episcopus legit improperia alternatim cum Diacono et Subdiacono, Capellano seu Acolytho librum tenente, et alio de bugia stante quidem apud Episcopum, sed tamen sine ipsa bugia, non enim tunc illa usui est.

III. Quantum ad Rubricam § xxvii, perspicua illa plane est, concinitque Cæremoniali Patricii lib. citato, cap. ii, ubi inquit, quod « si « Imperator aut rex intersint, » ipsi scilicet adorationi Crucis, « adorant et osculantur in or« dine, sicut recipiunt cineres, id est, post om« nes Cardinales. » Sicut Papa, ita etiam Cardinales discalceatos in locis suis per eorum familiares nudis pedibus consuevisse binos ire ad adorandam Crucem, secundum ordinem suum, et ter genua flectere, similiterque omnes alios ibidem præsentes, in Capella scilicet, eodem modo eamdem Crucem solitos fuisse adorare, notat in laudato Romano Ordine xv Amelius; qui illud præterea subjungit, ipsa Cruce ad Altare delata, et inter faculas seu cereos collocata, Camerarium vel vices ejus gerentem portare consuevisse aliam Crucem « extra Re« gias, comitantibus cum Clericis Cameræ et « Capellæ ad adorandam aliis, » qui scilicet sacræ aderant functioni, sed extra Capellam. Ut alia tandem de adoratione Crucis omittam, notandum hic plane illud, quod tradit Synodus Nemausensis anno MCCLXXXIV habita, nonnisi a peccato liberum debere Fidelem accedere ad adorationem Crucis in die Parasceves : « Ad « Crucis osculum in die Parasceves nemo acce« dere debet, nisi immunis a peccato. »

IV. Hisce obiter ad excitandam pietatem et ad antiquitatis notitiam dictis, ex Memoriali Rituum Majoris Hebdomadæ et ex praxi insignium Ecclesiarum, imo ex præscripto nostri Cæremonialis infra cap. xxvi, non modo Episcopus, sed et Canonici, ac alii de Clero accessuri ad adorandam Crucem, prius deponere calceos debent, tum vero bini procedent cum debita distantia, et trina genuflexione, uti de Episcopo dictum est. Quantum ad mulieres, decet, ut eodem modo, quo supra, in loco congruo per Acolythos sternatur tapes, seu pannus cum suo pulvino et velo, et illic vel per Diaconum, vel per alium Sacerdotem, stolam nigram super cottam habentem alia Crux cum imagine scilicet Crucifixi a mulieribus adoranda reverenter ponatur, uti inter alios scriptores docet Horatius Christiani in sua Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ, sectione iv, cap. iii.

§ XXVIII.

Circa finem adorationis accenduntur cerei Altaris, abaci et tribunæ. Diaconus cum Subdiacono explicat mappam lineam super Altari; Diaconus portat ex abaco corporalia cum purificatorio, quæ extendit super Altari; tunc enim transfertur a Ministro vel Cæremoniario missale ad cornu Evangelii cum cussino vel legili. Finita adoratione, Diaconus reportat, nemini faciens reverentiam, Crucem ad Altare, omnibus genuflectentibus, ut supra.

§ XXIX.

Episcopus sedens lavat manus, et imponit thus in thuribulum, more solito.

COMMENTARIUS.

I. Fine adorationis appropinquante, uti ait noster § xxviii, « accenduntur cerei Altaris, « abaci et tribunæ; » surgunt deinde omnes Ministri, qui in gradibus Altaris sedebant, et

facta reverentia Altari et Episcopo, « Diaconus « cum Subdiacono, » accedentes scilicet per planum, alter ad cornu Evangelii, alter ad Epistolæ, explicant « mappam lineam super Altari. » Tum abeunte Subdiacono ad locum suum, pergit Diaconus ad abacum, « et portat ex abaco « corporalia cum purificatorio, » id est, portat de more elevatam bursam cum corporali incluso, et super eam purificatorium ad Altare, « quæ extendit super Altari, » nempe extrahit, et explicat corporale, et ponit prope illud a parte Epistolæ purificatorium; quo facto, cum debitis reverentiis redit ad locum suum. Tunc quoque, ut ait is § noster, « transfertur a Mini« stro vel Cæremoniario missale ad cornu Evan« gelii cum cussino vel legili. » Quæ verba apposita primum fuere huic § in novo Cæremoniali, quod nos explicamus.

II. Adoratione finita, « Diaconus reportat, « nemini faciens reverentiam, Crucem ad Al« tare, » etc., id est, comitante Cæremoniario, pergit ad locum, ubi est Crux, et facta ante Crucem genuflexione, accipit illam, et ambabus manibus elevatam usque ad oculos defert reverenter ad Altare, nulli faciens reverentiam. Adveniente autem Cruce, Episcopus deposito gremiali et mitra, surgit et genuflectit, omnibus pariter genuflectentibus. Crux a Diacono delata ad Altare, uti docent Auctores, super eo reponitur per Sacristam, vel per ipsum Diaconum adjuvante Sacrista, et tunc Episcopus sedet cum mitra, sedentibus omnibus; « lavat ma« nus, » ex § xxix, « et imponit thus in thuri« bulum more solito; » id est ministrante naviculam Presbytero assistente, sed sine osculis, thus in thuribulum ab Episcopo imponitur, sed sine benedictione, uti docent post Gavantum in Rubricas missalis, parte IV, tit. ix, num. xiii, Memoriale Rituum, Bauldryus, Horatius Christiani, et alii passim scriptores. Porro quod paulo superius dictum est de reportanda per Diaconum Cruce ad Altare, et ab eodem ibidem collocanda, non ita semper, et in omnibus Ecclesiis usitatum fuit; mandat namque Lugdunense missale anno MDXXIV typis commissum, ut « finita Crucis adoratione, Sacerdos reponat « Crucem super Altare. » Ex missali Ambrosiano anni MDCLXIX, « Subdiaconi reverenter Crucem « accipiunt, et super Altare majori collocant. » Ex Cæremoniali tandem Augustini Patricii, « Crux per Sacristam reponitur super Altare, « et accenduntur luminaria. » Diaconus itaque Crucem deferet ad Altare, quam ibidem Sacrista accipiet, et collocabit super ipso Altari.

§ XXX.

Interim ordinatur Processio ad accipiendum Sanctissimum Sacramentum de loco, ubi pridie repositum fuerat; eaque de causa jam præparata esse debent decem, seu ad minus octo funalia ceræ albæ; item baldachinum et duo thuribula cum incenso et igne. Præcedet Subdiaconus paratus cum Cruce denudata, inter duos Ceroferarios, cereos accensos deferentes, et sequuntur primo Clerici et Beneficiati seu Mansionarii, deinde Canonici bini, secundum eorum ordinem; videlicet, primo juniores, deinde digniores, tum Diaconus et Subdiaconus cum Presbytero assistente, ultimo loco Episcopus, cum mitra, medius inter Diaconos assistentes; et si fuerit Archiepiscopus, Crux portabitur ante Canonicos; et cum discedunt, Episcopus, deposita mitra, et omnes reverentiam faciunt Cruci cum genuflexione.

COMMENTARIUS.

I. Ritus præscripti in hoc et superioribus paragraphis, jam singuli olim fere omnes notati fuere a Patricio in suo Capellæ pontificiæ Cæremoniali; quos tamen breviter jam ante Patricium enarravit in suo Ordine xv Romano Amelius, ita inquiens : « Facta ergo adoratione in Capella, « dum illi de extra aliam Crucem adorant, Papa, « lotis manibus, » et lectis scilicet prius impro-

periis, ut supra, « et depositis chirothecis, « quas amplius non resumit, surgens de cathe- « dra, ibi stando resumit prædictam planetam « nigram, et pallium cum spinellis de manu « Diaconi Cardinalis, qui dixit Passionem; et « sic progreditur ad Altare sine mitra, et sine « confessione consueta, assistentibus sibi dictis « duobus Diaconis Cardinalibus; deinde va- « dit. cum Cruce, luminaribus et incenso ad « armariolum seu cophinum, in quo, die ex- « terna, fuit calix cum Corpore Christi reser- « vatus. »

II. Licet autem is ritus fuerit servatus tempore summorum Pontificum Joannis XXII, Benedicti XII aliorumque plurium, quos supra laudavimus in Commentario præcedenti, ut ipse scilicet Papa ad locum illum procederet, ubi præterita die fuit reconditum Sanctissimum Sacramentum, ut illud ipse deferret ad Altare, observat tamen idem Amelius ex Romano Ordine XIV Jacobi Gaetani, et patet etiam ex aliis antiquioribus, juniorem Presbyterum Cardinalem Corpus Christi antiquitus ex eo loco accepisse, et detulisse ad Altare, ubi Papa aderat. In plerisque etiam Ecclesiis mos ipse aliquando viguit, ut Episcopo stante ad Altare, Presbyter vel Diaconus iret ad locum, ubi Eucharistia asservabatur, quam ad Altare afferebat. Certe Rituale Ecclesiæ Suessionensis mandat, ut, « Episcopo stante ad Altare, sicut prius, Archi- « diaconus eat ad Sacrarium, et Corpus Domi- « nicum afferat in vasculo, in quo repositum « est, cum summo honore ad Altare, quod Epi- « scopus accipiat. » Atque hæc satis sint ad eruditionem et notitiam aliquorum rituum non ita notorum. Quantum ad ea, quæ in hoc § continentur circa praxim, perspicua sunt, nec nostra explicatione indigent.

§ XXXI.

Cum Episcopus pervenerit ante fores Sacelli, ubi est repositum Sanctissimum Sacramentum, deponit mitram, et statim, ingressus Sacellum, genuflectit, et ante Altare iterum genuflectit super pulvino, et orat parumper; mox surgit, et stans imponit incensum, ministrante Presbytero assistente, in duo thuribula, nihil dicens; et rursus genuflexus super pulvino, incensat triplici ductu Sanctissimum Sacramentum, Sacrista aperiente capsulam, ubi includitur; et statim apponitur velum perpulchrum circa humeros Episcopi, et acubus firmatur, ut æqualiter hinc inde pendeat; tunc primus Diaconus assistens accipit Sanctissimum Sacramentum de dicta capsula, illudque in manibus Episcopi, adhuc genuflexi, reverenter collocat, et statim genuflectit. Episcopus capit calicem, ubi est Sacramentum, velo, ut pridie, coopertum, ambabus manibus, velo, quod circum humeros habet, coopertis; et surgens, illud portat reverenter sub baldachino, quod deferunt Beneficiati parati cum pluvialibus, si haberi poterunt, et his deficientibus, cum cottis, præeuntibus Capellanis cum funalibus accensis, et duobus Acolythis cum duobus thuribulis, continuo incensantibus Sacramentum; et revertitur ad Altare eodem ordine. Cantores cantant Hymnum *Vexilla Regis predeunt*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Si Romanum primum Ordinem consulamus, aliaque variarum Ecclesiarum Ordinaria, non Papa vel Episcopus celebrans, sed Presbyteri vel assistentes Diaconi ad locum ibant, ubi præterita die Sanctissimum Sacramentum reconditum fuerat, ut inde illud ad Altare deferrent: « Presbyteri duo priores, mox ut salutaverint. » scilicet Crucem, « intrent Secretarium, vel ubi « positum fuerat Corpus Domini, quod pridie « remansit, ponentes eum in patena, » etc. Verba sunt prædicti Romani I Ordinis, cap. VI. Ex Ordine Romano XI, num. XXXIX, « quidam Cardinalis

« honorifice portat Corpus Domini præteriti diei « conservatum in capsula corporalium. » Ubi nota, asservari olim consuevisse Romæ Eucharistiam a Cœna Domini in sequentem Parasceven in capsula corporalium.

II. Quo obiter notato, sciendum hic illud est, quod in suo Romano Ordine xv, cap. LXXVII, tradit Amelius, quodque alias superius notavimus, nempe, quod, licet secundum Jacobi Gaetani Ordinem, imo et alios illo antiquiores, junior Presbyter Cardinalis Corpus Christi ab eo loco in quo conditum fuerat, antiquitus ad Altare portare consuevit, tamen a tempore Joannis XXII et aliorum sequentium Romanorum Pontificum, ipsemet Papa, assistentibus sibi duobus Diaconis Cardinalibus, solitus fuit cum Cruce luminaribus et incenso procedere « ad armario« lum seu cophinum, in quo die hesterna fuit « calix cum Corpore Christi reservatus. » Et mox : « Papamet ad armariolum seu cophinum « vadit, et Corpus Christi portat ad Altare cum « illa tobalea de sirico coopertum cum uno ca« pite, et cum alio, qui sibi pendet super hume« rum sinistrum. » Sed non omittendum, quod paulo post subjicit : « Accipiens igitur Papa « ipsum Calicem in manibus, prius flexis geni« bus incensatum, seu thurificatum, coopertum « quodam panno nobili de sindone seu de si« rico portat ad Altare. »

III. Est autem celebris ritus, quem in re, de qua agimus, præscribit missale Mozarabum, quemque lubet hoc loco describere. Postquam enim edixit, ut adorata Cruce et reverenter super Altari posita, Sacerdos et Ministri, Clerus et populus in Processionem silentio facto, « præ« cedentibus scilicet alia Cruce nigra, et cereis, « et thuribulo cum brasis, » id est, carbonibus accensis, « veniant usque ad monumentum; » ita cæremonias deinde enarrat ibidem peragendas : « Cum perventum fuerit, » nempe, ad monumentum, sive ad locum, ubi reposita fuit Eucharistia, « ascendat Presbyter cum duobus « Dominis, qui habent claves monumenti et si« gilla. Et interim provideatur de brasis in thu« ribulo, et aperto sepulcro, accipiat Presbyter « de incenso quod est intus, et ponat in thuri« bulo, et incenset statim Corpus Domini. Quo « facto, excooperiat calicem, et ostendat secrete « et humiliter dictis Dominis Hostiam consecra« tam, et cooperto calice cum Corpore Domini, « reverenter deferat cum sua impla, ut pridie « portavit, Ministris, videlicet Diacono et Sub« diacono, juvantibus, alias sustentantibus eum, « ut levius et securius pergat cum Corpore « Domini. Et velum sericum, » id est, baldachinum, « ut supra dictum est, portetur a quatuor « vel sex nobilibus Dominis Civitatis super Cor« pus Christi; semper Cruce præcedente cum « cereis, et incenso, et thuribulo, et projiciendo « de annona viride, ut dictum est. Et quidam « Portionarius de antiquioribus indutus super« pelliceo albo deferat vexillum nigrum in medio « Processionis, scilicet inter Canonicos et Por« tionarios, et sic ordine isto perveniant ad Altare « majus. »

IV. Longum plane esset varios aliarum Ecclesiarum ritus describere; servandi sunt autem illi, quos præscribit hic noster §, qui quidem Cæremoniali pontificiæ Capellæ concinit, uti apud Patricium videre est. Idem quod in hoc § edicitur, in Rubricis etiam missalis legitur, in quas multa ad praxim spectantia notarunt Gavantus, Quartus, Bauldryus, Meratus et alii. Ex missali Tolosano, ubi solemni cum Processione Corpus Christi « sub papilione » a sepulcro, in quo fuerat conditum, deferebatur ad Altare, Cantores hanc canebant Antiphonam, *Hoc Corpus Christi, quod pro vobis tradetur*, etc. Ex præscripto nostri § cantandus est a Cantoribus Hymnus *Vexilla Regis prodeunt*, etc., estque is pontificiæ Capellæ ritus, cujus in Cæremoniali suo meminit Patricius lib. II, sectione I, cap. LI. Sed scite notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIII, num. XXII, hæc recentioris esse instituti, quod annos vix quadringentos superat; nam antiqui penitus nihil canebant, sed summo cum silentio hæc omnia peragebant. Auctorem ipsius Hymni *Vexilla Regis prodeunt*, esse Venantium Fortunatum, post Baronium notat Gavantus in Rubricas missalis parte IV, tit. IX, num. XIII, ubi etiam quosdam sugillat, qui in ea Processione, in qua Corpus Domini a sepulcro defertur ad Altare, baldachinum nigri coloris adhibebant; debet enim esse coloris albi. Alia in paragraphum nostrum notare supervacaneum est, non enim explicatione indigent, ut ipsum paragraphum legenti patet.

§ XXXII.

Cum autem pervenerit ad cancellos Altaris, vel, ubi non sunt cancelli, ad gradus Presbyterii, removetur baldachinum et Diaconus Evangelii genuflexus ante gradus Altaris, accipit Sanctissimum Sacramentum de manu Episcopi stantis, illudque reverenter collocat super Altare. Episcopus, deposito velo, genuflectit super pulvino in primo gradu Altaris, mox surgit, et ministrante Presbytero assistente, ponit incensum in thuribulum, absque benedictione, et iterum genuflexus, Sacramentum incensat tripli ductu, et ascendit ad Altare, et extrahit Sacramentum de calice, et ponit supra patenam, quam Diaconus tenet, et accipiens patenam de manu Diaconi, sacram Hostiam ponit super corporale, nihil dicens. Si tetigerit Sacramentum, digitos abluat in aliquo vase. Canonici et alii de choro in duplici gyro genuflectunt in plano ante Altare; et Capellani hinc inde tenent funalia accensa usque post Communionem. Diaconus autem, observata Cæremonia prægustationis vini et aquæ, ut habetur in capite VIII, § LXII, hujus lib. II de Missa solemni, Episcopo celebrante, ponit vinum in calicem, et Subdiaconus aquam, quam Episcopus non benedicit, nec dicit super eam Orationem consuetam, sed accipiens calicem a Diacono, ponit super Altare, nihil dicens, et Diaconus illum cooperit palla.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Episcopus Sanctissimum Sacramentum gestans pervenit ad cancellos Altaris, vel, ubi non sunt cancelli, ad gradus Presbyterii, ex præscripto hujus §, « removetur baldachinum, » et ut quædam ad ipsum magis magisque illustrandum notemus, Minister cotta indutus Crucem processionalem deponit prope Altare in aliquo loco congruo, et Ceroferarii candelabra sua super credentiam collocant, et hinc inde manent genuflexi, ut ad Missam, moxque Minister ipse, qui Crucem in Processione gestavit, illamque, ut supra, deposuit, manet genuflexus in ordine suo cum aliis. Ut etiam hic idem noster § inquit, « Canonici et « alii de choro in duplici gyro genuflectunt in « plano ante Altare, » ita scilicet, ut digniores sint quidem ante illud directe, et eidem Altari omnino proximiores, « et Capellani hinc inde « tenent funalia accensa, usque post Commu« nionem. »

II. Celebrans ipse autem ubi jam ad Altare pervenit, « Diaconus Evangelii genuflexus ante « gradus Altaris, » non vero super suppedaneum Altaris, ut aliqui putant, « accipit Sanctissimum Sacramentum de manu Episcopi stan« tis, » sine osculo scilicet ipsius manus, vel Sacramenti; tum surgens, « illud reverenter col« locat super Altare, » id est, in medio corporalis super Altari positi, et genuflectit, quasi renes vertens ad cornu Epistolæ ob reverentiam Celebrantis Episcopi, et cum debitis reverentiis descendit ad locum suum : « Episcopus, depo« sito velo ab humeris, » sublato scilicet per Subdiaconum et Cæremoniarium, « genuflectit « super pulvino in primo gradu Altaris, mox « surgit, et ministrante Presbytero assistente, « ponit incensum in thuribulum, absque bene« dictione, et iterum genuflexus Sacramentum « incensat triplici ductu. » Qui ritus incensandi tunc scilicet Sacramentum, licet legatur in Cæremoniali Patricii, vix tamen in Ordinariis antiquioribus reperitur.

III. Incensato Sacramento et reddito thuribulo, ascendit Episcopus ad Altare una cum Ministris, « et extrahit (in antiquo Cæremoniali « Episcoporum legitur, et accipit) Sacramen« tum de calice, » amoto scilicet tunc per Diaconum velo, quo erat textus; « et ponit supra

« patenam, quam Diaconus tenet, » elevatam scilicet super corporale; « et accipiens patenam « de manu Diaconi, sacram Hostiam ponit super « corporale, nihil dicens; » advertentque tam Episcopus celebrans quam Diaconus, ut nullo modo Hostiam tangant; quod si Episcopus tetigerit Sacramentum, dum illud scilicet extrahit, cautum est ex nostro §, ut « digitos abluat in « aliquo vasc. » Id quod etiam præstandum est a Diacono, si Sacramentum ipse tetigerit, qui advertere et illud debet, quod alias notavit Crassus, ut cum Celebranti patenam offert, super qua ille Hostiam posuit, manum minime deosculetur, prohibentur enim ea die oscula.

IV. Diaconus tandem ex ejusdem § nostri præscripto, « observata cæremonia prægusta« tionis vini, et aquæ, ut habetur in capite VIII, « § LXXII, hujus libri II, ponit vinum in calicem, « et Subdiaconus aquam, » etc., ex ampullis scilicet, quas ut in Missa solemni attulit unus ex Acolythis, comite Cæremoniario. Corrigenda autem est Crassi sententia, qui lib. II sui Cæremonialis, cap. XLVII, ait, quod « Diaconus ponit « vinum et aquam in eodem calice sine benedi« ctione, nihil dicens, » etc. Juxta Romanum Ordinem XV, auctore Amelio, cap. LXXVII, « Dia« conus Cardinalis, » qui scilicet Papæ servit in Missa, « offert prædictum calicem cum mero « et puro vino, et Subdiaconus offert ampullam « cum aqua, quam Papa vino commisceat, nihil « dicendo, et reputet quod ista die emanaverunt « Sacramenta Ecclesiæ, videlicet Sanguis et aqua « de Corpore Christi. » Addit mox, in quibusdam Ecclesiis, secundum Jacobum Gaetanum, in suo scilicet Romano Ordine XIV, cap. XCIII, purum vinum sine aqua offerri, « ut in puro et « forti crudelitas Judæorum repræsentetur, et « asperitas Passionis Christi. » Quidquid sit de peculiari hoc ritu, communiter hodie abolito, postquam enim Diaconus immisit vinum in calicem, Subdiaconus quidem ponit aquam, « quam « Episcopus non benedicit, nec dicit super eam « Orationem consuetam, sed accipiens calicem « a Diacono, » sine osculis scilicet manus vel calicis, « ponit super Altare, nihil dicens, » nec super ipsum calicem signans, « et Diaconus illum « cooperit palla, » ut in nostro §, cui concinunt Rubricæ missalis.

§ XXXIII.

Deinde Episcopus, ministrante Presbytero assistente, ponit incensum in thuribulo, absque benedictione, et incensat Oblata, et inde Crucem et Altare, more solito, genuflectens, ante, et post, et quandocumque transit ante Sanctissimum Sacramentum; cum incensat Oblata, dicit *Incensum istud*, etc., cum incensat Crucem et Altare, dicit *Dirigatur, Domine*, etc., quando dat thuribulum Diacono, dicit *Ascendat in nobis*, etc., et ipse non incensatur.

COMMENTARIUS.

I. Cooperto calice, uti in fine præcedentis § dictum est, Diaconus et Subdiaconus simul genuflectunt; et retrahentibus se in secundo gradu, Diacono ad dexteram, et Subdiacono ad sinistram Episcopi, Presbyter assistens ad Episcopi dexteram transit. Accedit Thuriferarius, et « mi« nistrante Presbytero assistente, » naviculam scilicet sine osculo ipsius, Episcopus « ponit « incensum in thuribulo absque benedictione. » Tum Presbyter ipse assistens sine osculis dat thuribulum Episcopo, qui habens a dexteris Diaconum et Presbyterum assistentem in suppedaneo, a sinistris vero Subdiaconum in secundo gradu, genuflectit cum illis, tum descendente assistente Presbytero in plano in cornu Epistolæ, Diacono tenente pedem calicis et una cum Subdiacono elevante planetam, « incensat oblata, » etc., ut in nostro §.

II. Lapsus autem mihi videtur Gavantus, ubi in Rubricas missalis, parte IV, tit. IX, § XIII, adnotavit, quod « de hac incensatione nihil an« tiqui » habent; ejus enim ritus meminit non modo in suo Ordine Romano XV Amelius, verum etiam jam longe ante ipsum Jacobus Gaetanus in Ordine XIV Romano, cap. XCIII, sic inquiens : « Collocato autem calice de consuetudine ad

« latus Dominici Corporis a Diacono, offerat ei « incensum, et Pontifex, ut mos est, utrumque « adoleat. » Amelius vero cap. LXXVII ita ritum ipsum enarrat : « Offerat ipse Diaconus Cardi- « nalis Papæ thuribulum, manum Papæ oscu- « lando in dando et recipiendo; et Papa, ut « moris est, incensat tam Corpus Christi quam « calicem. » Ubi nota, quod ipsi antiqui auctores testantur, moris scilicet jam suo ævo fuisse, ut Oblata incensarentur, quamvis nihil de Crucis et Altaris incensatione dicant, cujus tamen ritus testis est Patricius lib. II Cæremonialis, sectione I, cap. LI, ubi inter alia ait, incensari « Sacramentum et Altare more solito; » dicente scilicet tunc Celebrante, cum incensat Oblata, *Incensum istud*, etc., cum Crucem et Altare, *Dirigatur*, *Domine*, etc., quando vero dat thuribulum Diacono, *Accendat in nobis*, etc.

III. In ea incensatione non esse thus benedicendum, mandat tum hic noster ℥, tum etiam Rubrica missalis, nova scilicet in recognitione missalis addita, uti notat Gavantus loco citato. Dubitatum enim aliquando fuisse ait, an benedici hoc loco deberet incensum, affirmantibus quibusdam, qui etiam inter alia urgebant, id quod dicitur in thurificatione Oblatorum, *Incensum istud a te benedictum*, etc., quod tamen, ut idem observat Gavantus, tunc vim faceret, si diceretur *Incensum istud a nobis benedictum*. Sed quidquid sit, utimur quidem hac die verbis minus propriis, ut inter alia verbo Sacrificii, cum constet die ipsa nullum celebrari Sacrificium. Porro cum in Missa hodierna expresse omnia describantur, quæ dicenda sunt, ita ut quidquid de consueta Missa hoc loco omittitur, omittendum esse prorsus videatur, et cum omissa fuerint in textu omnium missalium verba benedictionis incensi, et solita dici ante incensationem Oblatorum *Per intercessionem*, etc., et expresse posita sint reliqua verba totius incensationis, in eam partem ab iis, quorum intererat, Gavanto ipso præsente ac teste, in recognitione missalis, itum est, ut omittatur incensi benedictio, et hac die videtur congruum nihil prorsus debere benedici. Quod autem tum in Rubrica missalis, tum in hoc nostro ℥, ac tum etiam in Cæremoniali Patricii seu Marcelli, dicatur, faciendam esse incensationem « more so- « lito, » id intelligi jam dictum fuit ab iisdem qui prædictum dubium discusserunt, de incensatione Oblatorum et Altaris tantum, non de benedictione incensi, quod hodie magis declaratum fuit, dum rubrica missalis recogniti et hic idem noster ℥ expresse edicunt Celebrantem ponere incensum in thuribulo, « absque bene- « dictione. »

IV. Reliquum est, ut duo hic tandem describamus Decreta Sacræ Rituum Congregationis a Merato allata in suis ad Gavantum Additionibus. Decidit autem ipsa Congregatio die III Augusti MDCXCVII non esse tolerandum usum illum, qui in aliquibus Ecclesiis servatur Feria sexta in Parasceve, incensandi iterum Sanctissimum Sacramentum post incensationem Oblatorum, omittendo consuetam Crucis incensationem, cum sit contra Rubricam illius diei. Rursus ex altero ejusdem Sacræ Congregationis Decreto die V Julii anni MDCXCVIII edito, in ipsa Feria sexta Parasceves thurificanda sunt Oblata, sed post thurificationem Oblatorum non est iterum thurificandum Sacramentum, ob cujus tamen præsentiam non est omittenda thurificatio Crucis, sed Crux et Altare thurificanda sunt eo prorsus modo, quo fit in aliis Missis, non omissis debitis genuflexionibus, transeundo ante Sanctissimum Sacramentum. Quæ quidem consona omnino sunt Rubricæ hujus nostri ℥, in cujus fine illud quoque jubetur, ut Celebrans non incensetur. Id quod etiam in suis Cæremonialibus jam ante notarunt Patricius et Crassus, Apostolicarum olim Cæremoniarum Magistri.

§ XXXIV.

Postea aliquantulum extra Altare in cornu Epistolæ lavat manus, nihil dicens; deinde in medio Altaris inclinatus, junctis manibus, dicit *In spiritu humilitatis*, etc.; deinde versus ad Populum in cornu Evangelii, dicet more solito *Orate Fratres*, et per eamdem viam revertitur, non perficiens circulum; et statim, omissis aliis, dicit in cantu feriali *Oremus : Præceptis salutaribus*, etc., et

dicto sub silentio *Amen*, eadem voce, qua dicit *Pater noster*, absolute dicit *Libera nos*, etc. Mox genuflexus, supponit patenam Sacramento, quod dextera accipiens, elevat, ut videri possit a populo, et statim supra calicem dividit in tres partes, quarum ultimam mittit in calicem, more solito, sed sine signo Crucis, nihil dicens : *Pax Domini*, etc., non dicitur, nec *Agnus Dei*, etc., neque Pacis osculum datur.

COMMENTARIUS.

I. Sequitur post incensationem Oblatorum, Crucis, et Altaris, lotio manuum, cujus meminit in Ordine XV Romano Amelius cap. LXXVII. « Deinde Papa vadit ad cornu Altaris, et ibi lavat « aliquantulum digitos cum aqua in duobus ba- « cilibus, per unum de militibus seu domicellis « suis vel per nobiliorem ibidem præsentem, « ipsum juvante priore Episcoporum, qui servit « in officio Capellani. » Tum vero addit, quod « ipsa ablutione facta, vadit Pontifex ante me- « dium Altaris, absque confessione, ut dictum « est, inclinat se, orans et dicens *In spiritu* « *humilitatis;* et erigens se, vertit se ad popu- « lum, dicens *Orate pro me Fratres*, etc., deinde « dicit plana voce, ut moris est, *Per omnia sæ-* « *cula*, etc., et sine *Te igitur*, sed absolute in- « cipit, cantando, *Oremus : Præceptis salutari-* « *bus moniti*, etc., *Pater noster, qui es in cœlis*, » etc.

II. Id ipsum jam ante tradidit in Ordine Romano XIV Jacobus Gaetanus, cap. XCIII, licet de manuum ablutione nullam faciat mentionem, tametsi Oblatorum thurificationis meminerit. Ritus sane ille antiquus fuit, ut deposito super Altari Sacramento, cum calice vino aqua mixto, Pontifex seu Sacerdos, celebrans Orationem solam Dominicam cum sequenti *Libera nos*, etc., diceret, ac deinde, facta Hostiæ fractione, et in calicem immissione, statim communicaret sub silentio, nihil amplius addens. Nam quod confessionem præscribunt nonnulli libri missales aut rituales, sive antequam adferretur ad Altare Corpus Christi, sive statim atque allatum esset, uti habent missales libri Lugdunensis, Arelatensis, Tholoniensis, Tolosanus, Pictaviensis, Augustodunensis, itemque Ordinaria Lingoniense, Cenomanense, Lemovicense S. Martialis, et alia, quæ etiam Orationem *In spiritu humilitatis*, etc., Dominicæ Orationi præmittunt, vix trecentos aut quadringentos superat annos, ut notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIII, num. XXIII.

III. Pluribus omissis in confirmationem hujus sententiæ veterum codicum atque scriptorum testimoniis, unum proferimus Romanum Ordinem I, cap. VI, ex cujus præscripto, salutata et reposita in loco suo Cruce, « descendit Pontifex « ante Altare, et dicit : *Oremus : Præceptis sa-* « *lutaribus moniti. Pater noster*. Sequitur *Li-* « *bera nos, quæsumus, Domine*. Cum dixerint « *Amen*, sumit de Sancta, et ponit in calicem, « nihil dicens. » Uti dici debeat Dominica Oratio, variant quidem rituales libri, atque missales : « Plana voce, » ait Ordo Romanus XIV; seu « voce « submissa, » ut præscribunt missales libri Lugdunensis, Parisiensis, Melodunensis et Ordinaria Turonense S. Gatiani et Cenomanense; sive, ut habet Præmonstratense Ordinarium, « medio- « cri voce; » aut « communi, » ut legitur in Uticensi; verum ex Ordine Romano XV dici debet « cantando; » ex Crasso autem, in « cantu fe- « riali. » Responso ad ipsam Orationem Dominicam per chorum *Sed libera nos a malo*, monent, tum Crassus, tum laudatus Ordo XV Romanus, et alii missales libri complures, « sub « silentio, » vel « secrete » dici ab Episcopo, sive a Sacerdote celebrante *Amen*.

IV. Ex Ordinario Laudunensi Sacerdos incipiendo Dominicam Orationem, calicem manu gestare debet, additque etiam missale Tolosanum, quod, « antequam dicat *fiat voluntas tua*, « debet levare Corpus Christi, ut videatur a « populo; et quando dicitur *et in terra*, debet « deponere, et eodem tono debet perficere Ora- « tionem Dominicam. » Subjungit mox etiam prædictum Tolosanum missale, quod « iste « modus ostensionis Hostiæ sanctæ servatur « ista die singulariter in Ecclesia Tolosana; quod « non servatur Romæ, nec in Romana Curia, « nec alibi. » Verum quod hujus missalis com-

pactores existimarunt Ecclesiæ Tolosanæ singulare, commune extitit Ecclesiis non paucis, nam idem ritus videri est in missalibus Lugdunensi, Pictaviensi, Lingoniensi, Remensi, Catalaunensi, Morazabo, et aliis quibusdam. Usam eodem aliquando ritu fuisse Ecclesiam Romanam docet nos Amelius in Ordine suo Romano xv, cap. citato, ubi ita inquit : « Quando erit in illo loco, « ubi dicitur *sicut in cœlo et in terra*, Celebrans « accipiens Corpus Christi elevat ipsum, ita ut « possit videri a circumstantibus, et in conti- « nenti reponit eum ubi prius. »

V. Sed hic tandem ritus correctus est; nam, ut ait ℥ noster concinens Cæremonialibus Patricii et Crassi, post dictam Orationem *Libera nos, quæsumus, Domine*, etc., Celebrans, « mox genuflexus, supponit patenam Sacramento, quod « dextera accipiens elevat. » Idem legitur in Rubrica missalis, parte IV, tit. ix, num. xviii, ubi Gavantus ad verba illa ipsius Rubricæ, « elevat, « ut videri possit, » notat a Pio V hoc fuisse additum. Quo pacto elevanda sit Hostia, docet in Cæremoniali suo memoratus Crassus : « Cele- « brans, » inquit, « facta prius usque ad terram « reverentia, Sacramentum dextera accipit, « quod elevat sola dextera altius solito, sinistra « super Altari retenta. » Elevatur autem altera tantum manu ad differentiam elevationis, quæ fit post consecrationem, ne hac die videatur de novo consecrata, ut inter alios tradit laudatus Gavantus. Ceterum neque in Ordine Romano xiv, neque apud vetustiores scriptores elevatio ipsa occurrit; nam ut Romanus ipse Ordo præscribit, « Dominica Oratione completa, dicit Celebrans « hanc Orationem : *Libera nos, quæsumus, Do- « mine, ab omnibus malis*, etc. Responso autem « *Amen*, frangit Hostiam secundum consuetudi- « nem, ponens de ea in calice, nihil dicens. »

VI. Consuetudo, cujus Ordo laudatus meminit, illa profecto est, ut Hostiam in tres partes dividat Celebrans, « quarum ultimam, » ut ait noster ℥, et Rubrica missalis loco citato, « mittit « in calicem more solito, sed sine signo Crucis, « nihil dicens. » Id quod, teste Gavanto, firmavit etiam Sacra Rituum Congregatio die xxviii Augusti MDCXXVII, et jam longe ante tradidit Durandus in suo Rationali lib. VI, cap. lxxvii, num. xxvi. « Hac die, quando particula Hostiæ « in calicem mittitur, non dicuntur verba illa, « *Fiat commixtio*, quia ibi de Sanguine mentio « fit, sed in calice Sanguis non est, nec hodie « consecratur. » Sed hæc perspicua omnibus; quod forte vix eruditi norunt, illud est, quod de divisione Hostiæ tradit missale Mozarabum; mandat enim, ut peracta Oratione Dominica, « Sacerdos accipiat Corpus Christi, et faciat « novem particulas, et ponat eas per ordinem in « patena, ut fieri solet, et ponat unam ex illis, « quæ dicitur *Regnum*, et mittat illam in calice, « et deinde accipit aliam particulam, quæ dicitur « *Gloria*, et ponat eam super calicem, et dicat « illas Orationes, quæ aliis diebus dicebantur; « et finitis, accipiat illam particulam, et coope- « riat calicem, et cooperto, accipiat alias parti- « culas, quæ sunt in patena per ordinem; et « deinde accipiat patenam, et mundet eam super « calicem cum pollice, et mundatam ponat eam « sub mento, et posita, sumat vinum de calice « cum sua particula, quæ secundum quosdam « consecrat vinum in calice. »

VII. Hactenus Mozarabum missale, in quo licet multa adnotari possent, unum est, quod nullatenus omitti debet, quod scilicet in fine ait, « secundum quosdam consecrari vinum in ca- « lice, » per contactum particulæ Hostiæ consecratæ. Varios hujus sententiæ auctores, et codices antiquos missales, atque Ordinaria longo agmine affert eruditissimus Mabillonius in suo prævio ad Ordinem Romanum Commentario, cap. xiii, ubi etiam scite advertit, non ita concordem et unanimem fuisse, aut ita constantem de ea re omnium sententiam atque approbationem, ut alii auctores multæque aliæ Ecclesiæ non aliter sentirent. Legendum plane quid de ipsa re eruditissimus Mabillonius notavit, multos scriptores ac missales libros, Ecclesiarumque Ordinaria recensens pro sententia negante, in quam etiam quædam scitu digna observat, quæ nobis non vacat hoc loco referre.

VIII. Sed ne videamur quæ ad praxim pertinent nostri hujus ℥ omittere, incensato Altari, descendit Episcopus e suppedaneo in secundum gradum, et « aliquantulum extra Altare in cornu « Epistolæ, » versa facie ad chorum, si Altare est sub tribuna, non alias facie ad populum versa, « lavat manus, » sine mitra, prout erat, « nihil « dicens, » Diacono et Subdiacono in plano stantibus e regione Episcopi : « deinde in medio « Altaris inclinatus, » etc., id est, manibus lotis atque abstersis, redit Episcopus in medium

Altaris, ubi genuflectit ac surgit, ibidemque « inclinatus junctis manibus dicit, » submissa, sed intelligibili voce, « *In spiritu humilitatis*, » etc. Tum aliis omissis, osculatur Altare, ac genuflectit; « et deinde versus ad populum in « cornu Evangelii, dicet more solito, » mediocri voce, « *Orate, Fratres*, » complens reliqua secrete, « et per eamdem viam revertitur non per« ficiens circulum. » Quæ Rubrica intelligitur, ubi Altare non sit subtribuna, tunc enim osculato Altari sine ulla genuflexione et conversione dicet *Orate, Fratres*, ut supra, cui non respondetur *Suscipiat Dominus*, etc., ut in aliis Missis fieri solet: « Omissis aliis, dicit in cantu feriali, » manibus ante pectus junctis, « *Oremus: Præ« ceptis salutaribus*, » etc., et dum incipit *Pater noster*, extendit manus; et Diaconus, qui jam cum Presbytero assistente ad Altare ascenderat, a dexteris Episcopi stans, et illo a sinistris ad librum assistente, facta genuflexione, se retrahit post Episcopum ante Subdiaconum in plano stantem, et ambo sic remanent usque ad elevationem.

IX. Responso a choro *Sed libera nos a malo*, dicit Episcopus « sub silentio, » et adhuc tenens manus extensas, *Amen;* et « eadem voce, « qua dicit *Pater noster*, absolute dicit, » non se signans cum Patena, *Libera nos*, etc. Respondet chorus *Amen*; et tunc Diaconus ac Subdiaconus hinc inde genuflectunt in suppedaneo pro elevatione, ad quam non elevatur planeta, non incensatur Sacramentum, nec pulsandum est crotalum seu tabula, ut post Gavantum docent Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. x, articulo iv, num. xviii, Memoriale Rituum et Horatius Christiani in ritibus hac die observandis. Omisso abusu aliquarum Ecclesiarum, in quibus pro arbitrio Præsidentium, Sacristarumve, vel Cæremoniariorum sacri ritus aguntur, post responsum a Choro *Amen*, Episcopus « mox genuflexus, « supponit patenam, » etc., id est, genuflectit, surgit, « supponit patenam Sacramento, quod « dextera accipiens elevat, ut videri possit a « populo, » sinistram cum patena super Altari retinens. Elevatur autem Sacramentum una tantum manu, ad differentiam elevationis, quæ alias fit, post consecrationem, ne hac die videatur de novo consecrare, ut ait Gavantus. Utut sit de hac explicatione, quando incipit Episcopus declinare elevatam Hostiam, surgunt, discooperitque Diaconus calicem, Subdiaconus vero in planum recedit, et deinde cum aliis genuflectit. Discooperto calice, statim Episcopus « Hostia supra « calicem dividit in tres partes, » more scilicet solito et nihil dicens; « quarum ultimam mittit « in calicem, more solito, sed sine signo Crucis, « nihil dicens. » Diaconus cooperit calicem, et cum Episcopo genuflectit, sicut et Subdiaconus; tandemque ex Rubricis tum nostri hujus §, tum missalis Romani, in ipsa Feria VI in Parasceve, *Pax Domini*, etc., non dicitur; nec *Agnus Dei*, etc., neque Pacis osculum datur. Eadem pene leguntur in Ordinibus Romanis xiv et xv, et in aliis passim ritualibus atque missalibus antiquis libris, quos supervacaneum est hic recensere.

§ XXXV.

Postea, prætermissis duabus primis Orationibus, dicit tantum *Perceptio corporis tui*, etc.; tum genuflectit et accipit patenam cum Corpore Christi, et maxima humilitate ac reverentia dicit *Panem cœlestem accipiam*, etc.; postea signat se Sacramento, dicens *Corpus Domini nostri*, etc., et sumit Corpus reverenter; deinde, omissis omnibus quæ dici solent ante assumptionem Sanguinis, immediate particulam Hostiæ cum vino reverenter sumit de calice, et more solito facta ablutione digitorum, infundente vinum Diacono, et sumpta purificatione, in medio Altaris inclinatus, manibus junctis, dicit *Quod ore sumpsimus*, etc., et non dicit *Corpus tuum, Domine*, etc., nec Postcommunio, nec *Placeat tibi*, etc., nec datur benedictio; sed statim Episcopus vadit ad cornu Epistolæ, ibique cum mitra lavat manus cum solitis Cæremoniis; deinde ascendit ad sedem suam Epi-

scopalem nudam, ubi deponit sacra paramenta, et assumit cappam laneam violaceam : interim omnes alii deponunt paramenta, et postea statim dicuntur Vesperæ; et in fine Episcopus descendit, et genuflectit ante Altare super genuflexorio nudo, cum dicitur *Christus factus est*, etc., et finito Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., dicit Orationem *Respice, quæsumus, Domine*, etc., et revertitur ad domum suam ordine quo venit.

COMMENTARIUS

I. Cur duæ primæ Orationes, nempe *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis*, etc., et *Domine Jesu Christe Fili Dei vivi*, etc., omittantur, ratio perspicua est, nam prima est de pace, quæ, uti dictum est, hac die non datur, altera vero mentionem Sanguinis facit, qui minime die ipsa consecratus est, non solum per verba Consecrationis, sed neque per contactum particulæ Hostiæ consecratæ, quamvis multi olim ejus essent opinionis. Eamdem ob causam, quia scilicet in ea mentio fit Sanguinis, non dicitur post acceptam sacram Hostiam a Celebrante Oratio illa missalis, *Corpus tuum, Domine, quod sumpsi, et Sanguis, quem potavi*, etc.

II. Ergo prætermissis duabus primis Orationibus, sumpturus Celebrans sacram Hostiam, manibus junctis super Altare atque inclinatus, secrete dicit tantum *Perceptio Corporis tui*, etc., et servatis ritibus in hoc nostro § et Rubrica missalis præscriptis, « sumit Corpus reverenter; « deinde omissis omnibus, quæ dici solent ante « assumptionem Sanguinis, immediate particu- « lam Hostiæ cum vino reverenter sumit de ca- « lice, » etc. Quod vinum et aqua, licet per immissionem Corporis Domini sanctificata, non tamen consecrata sunt, uti scite advertit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLVII. Sed hoc jam nos superius tetigimus. Notandum hic illud, quod licet ex prisco ritu Summus Pontifex, cum sacra celebrat, communicet ad sedem suam, Feria tamen VI in Parasceve, « non ad sedem « solemniter, sed ad Altare ob humilitatem re- « verentiæ et Passionis Christi, et non cum ca- « lamo, sed cum calice sumit Sanguinem, et « vinum, » etc., ut post Cencium in Ordine Romano XII, cap. XIII, et Jacobum Gaetanum in Ordine XIV, notat in suo Ordine Romano XV Amelius, cap. LXXVII, et ex utroque Mabillonius in Commentario prævio ad Ordinem Romanum, cap. VIII, num. XII, ubi etiam ex eodem Amelio docet, in prima Missa Natalis Domini, et ex Patricio, Feria IV Cinerum, ipsum summum Pontificem, non ex calamo, sed ex calice sacrosanctum Domini nostri Jesu Christi Sanguinem consuevisse haurire.

III. Quoniam vero nostri est etiam instituti in explicando hoc Cæremoniali de antiquis Ecclesiæ ritibus disserere, sciendum est morem pervetustum fuisse, ut hac die non solum Episcopus sive Presbyter Celebrans, verum Clerus omnis ac populus sacram Eucharistiam perciperent, quam absolute quidem præscribunt antiquissimi Sacramentorum Codices, Gellonensis, Remensis, Noviomensis annorum circiter mille, Noviomensis alter annorum circiter DCCC, Dionysianus, Trecensis S. Prudentii, Bisuntinus, itemque Ordinaria complurium Ecclesiarum, et inter auctores non paucos vulgatus Alcuinus, Rabanus Maurus lib. III *De institutione Clericorum*, cap. XXXVII, Amalarius lib. I *De divinis Officiis*, cap. XV, sed præ omnibus Patres Toletani IV, anni DCXXXVI, can. VI, ubi non obscure mentionem faciunt percipiendæ ab omnibus hac die Eucharistiæ. Nam ubi sugillarunt abusum nonnullarum Ecclesiarum Hispaniæ, in quibus hac die nullum celebrabatur Officium, foresque idcirco Basilicarum clausæ erant, ita deinde inquiunt : « Oportet eodem die Mysterium Crucis, « quod ipse Dominus cunctis nuntiandum voluit, « prædicari, atque Indulgentiam criminum clara « voce omnem populum postulare, ut pœniten- « tiæ compunctione mundati venerabilem diem « Dominicæ resurrectionis, remissis iniquitati- « bus, suscipere mereamur, Corporisque ejus « et Sanguinis Sacramentum mundi a peccatis « sumamus. »

IV. Romæ olim præter Pontificem celebrantem, consuevisse etiam alios communicare, addiscimus ex Ordine I Romano, cap. VI, quod est de Feria sexta, ubi postquam dixit, quod dicta

Oratione Dominica, et illa, quæ incipit *Libera nos, quæsumus, Domine*, etc. Pontifex « sumit « de Sancta, et ponit in calicem, nihil dicens, » ita statim subjicit : « Et communicant omnes « sub silentio. » Non servatum autem semper fuisse Romæ hunc morem, docet nos Alcuinus, his verbis : « Sunt qui quotidie Eucharistiam « volunt sumere; et quia in Parasceve non con- « ficitur Corpus Domini, necesse est, ut hi, « quibus inest voluntas communicandi, habeant « Sacrificium ex priori die : quod tamen Romani « non faciunt. » Quidquid sit, ex præscripto Romanorum Ordinum XIV et XV, « communicat « solus Pontifex sine Ministris; » et, uti observat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIII, num. XXV, « hodie gene- « ralis hujus diei Communio tam in Monasteriis « quam in Cathedralibus Ecclesiis passim obso- « levit; » sed addit mox, audiisse se, « hacte- « nus perseverare in Claramontana apud Ar- « vernos. »

V. Accepta Eucharistia, et particula Hostiæ cum vino de calice, more solito facit Celebrans ablutionem digitorum, infundente vinum Diacono, et sumpta purificatione, in medio Altaris inclinatus, manibus junctis dicit *Quod ore sumpsimus*, etc., et non dicit *Corpus tuum, Domine*, etc., quia in ea scilicet Oratione fit mentio Sanguinis, uti superius notatum est, et docet etiam in suo Rationali Durandus, adjungens, ob eamdem rationem omitti quoque illos Versiculos, *Quid retribuam Domino*, etc., sicut et illum, *Placeat tibi*, etc., quia in eo dicitur *Præsta ut hoc Sacrificium*, etc., cum constet, hac die « Sacrificium non offerri sacramentaliter, sed « sumi altera die oblatum, » ut idem Durandus observat. Non datur tandem benedictio, sed statim Episcopus vadit ad cornu Epistolæ, ibique cum mitra lavat manus cum solitis cæremoniis; deinde ascendit ad sedem suam episcopalem nudam, ubi deponit sacra paramenta, et assumit cappam, et postea statim dicuntur Vesperæ.

VI. Mandat hæc quidem noster ℥, ex cujus etiam præscripto in fine Vesperarum, « Episco- « pus descendit, » de sua scilicet sede, « et ge- « nuflectit ante Altare super genuflexorio nudo, « cum dicitur *Christus factus est*, etc., et finito « Psalmo *Miserere mei, Deus*, etc., dicit Oratio- « nem *Respice, quæsumus, Domine*, etc., et re- « vertitur ad domum suam ordine quo venit. »

Verum de Vesperis ipsis jam non idem fuit olim omnium Ecclesiarum ritus; nam in plerisque Ecclesiis Vesperæ cum Missa simul recitabantur, uti constat ex Ordinariis Turonensi, Narbonensi, Lingonensi, Noviomensi, Laudunensi, Lemovicensi, et, ut alia omittam, ex Rotomagensi Ordinario, in quo ita legimus : « Postea, » id est, peracta Communione, « Domnus Archiepiscopus, « vel Sacerdos, tenens calicem in manibus, in- « cipiat Vesperas mediocri voce, et cantet *Cali- « cem*, etc., sicut heri notatum est, et chorus « suaviter dicat Vesperas ; et finitis quinque « Psalmis et Antiphonis, Domnus Archiepisco- « pus, aut Sacerdos, incipiat Antiphonam *Cum « accepisset acetum*. Psal. *Magnificat*. Hoc facto, « Domnus Archiepiscopus, vel Sacerdos, abluat « manus suas, et mediocri voce sine *Dominus « vobiscum*, cantet : *Oremus : Refecti vitalibus*, « et *Per omnia sæcula sæculorum* dicto in fine, « *Amen* tantum repondeatur; et sic ad refectio- « nem panis et aquæ pergant. »

VII. Recitatus hactenus locus ex laudato Rotomagensi Ordinario jam non solum nos docet, quod Vesperæ dicerentur in Missa, sed etiam « suaviter, » id est, « voce submissa, » ut alii libri rituales explicant. Unde et Rabanus lib. III *De institutione Clericorum*, cap. XXXVII : « In hac « die, » inquit, » Vespera cum silentio celebra- « tur, ut quieti Dominicæ sepulturæ veneratio « debeatur. » De Vesperis hac die « sub silen- « tio » recitandis, testes inter alios habemus Dunstanum in sua Concordia, et Udalricum in Consuetudinibus suis. Imo ex Ordinario Lingonensi, « dicunt omnes Canonici Præbendarii et « Clerici sub silentio bini Vesperas. » Nonnullos etiam extra chorum Vesperas privatim recitasse docent pervetustus Ordo I Romanus cap. VI, vetus missale Ecclesiæ Noviomensis ante annos DCCC scriptum, Pontificale Apamcensis Ecclesiæ in Syria, et Ordinarium Silvanectense. Ex Ordinario Cabilonensi post Orationem Diaconus remissa voce dicebat : *Ite, requiescite in pace*. Laudunense vero præscribit, ut « Episcopus « parvam Crucem tenens adstantes benedicat, « dicens, » scilicet, *In nomine Domini recedite in pace*. In pervetusto Rituali ad usum Diœcesis Remensis edito inhibetur, ne ulla fiat super populum benedictio, « sed osculato Altari, rever- « tendo ad Sacrarium dicat Presbyter Evange- « lium sancti Joannis, videlicet, *In principio*

« *erat Verbum*, etc., cum Orationibus et preci« bus, ut consuetum, » etc.

VIII. Quod tandem in ipso Rotomagensi Ordinario edicitur de jejunio in pane et aqua, hac die servando, multis probari posset veterum exemplis ac testimoniis scriptorum. Verum, ut omittam alias, Aquisgranensis Synodus Ludovico Pio Imperatore celebrata can. VIII, mandat, ut « in Parasceve nihil aliud, nisi panis et aqua « sumatur. » Jejunari usque ad Vesperas jubet Concilium Toletanum IV anni DCXXXVI, can VII, indignumque declarat communione paschali, qui ad Horam nonam manducat : « Quia totum « eumdem diem universalis Ecclesia propter « Passionem Domini in mœrore et abstinentia « peragit, quicumque in eo jejunium, præter « parvulos, senes, et languidos, ante peractas « Indulgentiæ preces resolverit, a paschali gau« dio repellatur, nec in eo Sacramentum Corpo« ris et Sanguinis Domini percipiat, qui diem « Passionis ipsius per abstinentiam non hono« rat. » Græci tum Feriam VI in Parasceve, tum etiam sequentem diem omnino jejuni transigebant, ex canone LXXXIX concilii Trullani, qui ita inquit : « Dies salutiferæ Passionis, in jejunio, « et oratione, et cordis compunctione peragentes « Fideles usque ad mediam magni Sabbati no« ctem jejunare oportet. » Vide quæ fuse in hunc canonem scripsimus nos nostro II tomo Conciliorum.

IX. Juxta Romanum Ordinem XII, cap. XIII, « Dominus Papa eadem die nulli de familia sua « vinum dat ad potandum, nec coctum ad come« dendum; dat vero eis tantummodo panem, « et aquam, et herbas de consuetudine. » Meminere ejus ritus antiquæ Germaniæ Consuetudines sic aientes : « Cum silentio cantatis Ve« speris jam vicina nocte eant in refectorium « refecturi tantummodo pane calido cum crudis « herbis et aqua. » Multa alia vetera monumenta affert eam in rem Martenius lib. III *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. XIV, numero XLV. Viget is hodieque ritus in multis Religiosorum cœtibus, ut omnes, exceptis infirmis, Feria VI in Parasceve jejunent in pane solum et aqua, licet nonnulli panem varie ad gustum præparatum, et aquam cinnamomi adhibeant. At non modo rigidiora hac die jejunia apud Monachos, verum asperiora quoque exercitia peragebantur; quare Godefridum Abbatem usque ad sanguinem coram Capitulo se verberantem affirmat Petrus Blesensis; et ex pluribus monasticis Constitutionibus Regulares a superiore ipso plectebantur.

X. Fuit etiam antiquus mos, ut, quemadmodum in pluribus Ordinariis, et apud Joannem Abrincensem legitur, hodierna die post Vesperas lavaretur Crucifixus aqua et vino, de quo biberent quicumque communicaverant. Constat quoque et ille ex aliis Ordinariis ritus, ut Crux hac ipsa die, solemni cum cæremonia in sepulcro reconderetur, quam ita describit Baiocense Ordinarium : « Hodie paretur sepulcrum versus « cornu Altaris sinistrum, linteaminibus mun« dis, et pallis pretiosis, et aliis, sicut pretiosius « fieri consuevit. Peracto Officio, et Vesperis di« ctis sigillatim, ut dictum est de aliis horis, « exuat Pontifex casulam, et accipiens Crucem « super Altare jacentem cum alio Sacerdote, « incensato prius sepulcro, ponat eam cum « magna reverentia in ipso sepulcro, sup« positis pulvinari, et mundis et albis lin« teaminibus, adstantibus duobus Ceroferariis « in superpelliceis, et ponendo, incipiat Cantor « ℟. *Æstimatus sum*, choro excipiente illud « idem cum suo Versu eadem voce. Deinde ac« cipiat Episcopus de manu Diaconi in pixide « sindone cooperta Corpus Dominicum a die « præcedenti reservatum, et ponat illud hono« rifice in ipso sepulcro juxta Crucem. Ponat et « ibidem Episcopus ex alia parte Crucis, calicem « vacuum, patenam, corporalia sindone invo« luta. Deinde incenset ipsum sepulcrum ite« rum, et claudat illud, et incipiat Cantor ℟. *Se« pulto Domino*, voce, qua primum, et similiter « excipiatur a choro cum suo Versu et regressu. « Quibus cantatis, incipiat ipse Pontifex Anti« phonam *In pace in idipsum* ex præcepto Can« toris. Iterum incipiat similiter Antiphonam « *In pace factus est*. Ultimo incipiat similiter « Antiphonam *Caro mea*, et sic compleatur hujus « diei Officium. »

XI. Simili fere modo missale Sarisberiense eumdem ritum enarrat : « Finitis Vesperis, exuat « Sacerdos casulam, et assumens secum unum « de Prælatis in superpelliceis, amborum pe« dibus nudatis, reponat Crucem in sepulcrum « pariter cum Corpore Dominico, scilicet in « pixide, incipiens ipse solus Responsorium « *Æstimatus sum*, genuflectendo cum suo socio;

« quo incepto, statim surgant; » et cetera fere omnia, ut supra. Hujus ritus meminit S. Udalrici Episcopi Augustani Vita, cap. IV, Concordia S. Dunstani, et Ordinarium Tullense de quibus vide Martenium lib. III *De antiquis Monachorum ritibus*, cap. XIV, numero XLVIII. Ex Ordinario autem Cabilonensi post Vesperas « denudandæ « sunt Cruces, et post Completorium abluuntur « Altaria ab Episcopo, vel ab alio, si defuerit. » Frequens fuit hic idem apud Monachos ritus, uti constat ex Statutis Lanfranci et ex ipso Udalrico lib. I, cap. XIII, atque ex variorum Monachorum consuetudinibus, teste memorato Martenio ibidem num. XLV.

XII. Solet præterea hac die Romæ in Basilica Vaticana fieri ostensio Vultus Sancti et ligni S. Crucis, et in nonnullis etiam locis Spinæ, quibus coronatus fuit Redemptor noster, itemque ampullæ, in quibus existere dicitur ejus Sanguis, atque alia demum quæ ejusdem Passionem spectant. Sed de eo ritu ostensionis sacrarum Reliquiarum legi potest eruditissima illa Dissertatio, quam de ipso argumento concinnavit clarissimus Petrus Morettus, insignis Basilicæ Sanctæ Mariæ Transtyberim Canonicus, aliis operibus litterariæ reipublicæ notus. Solent quoque in nocte fieri variæ Processiones, in quibus tamen varios abusus non semel in Synodis suis zelosiores Episcopi damnarunt. Notat Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. x, articulo IV, num. XXX, eas qui hac nocte deferunt in Processione Sanctissimum Sacramentum, agere contra Decreta Sacræ Congregationis super negotiis Episcoporum, XXI Martii MDXCVI, idque alienum esse prorsus a ritu sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ his diebus abscondit Sanctissimum Sacramentum, atque ideo transtulit Processionem et Festum Corporis Christi in aliud tempus, de quibus infra hoc eodem libro dicemus cap. XXXIII.

XIII. Ritus hucusque de Feria VI in Parasceve explicati signa sunt mœroris et tristitiæ, quibus Ecclesia sategit ingentem dolorem ostendere de Christi Domini passione ac morte atrocissima. Quod autem totum Dominicæ Passionis Officium lugubre sit, perperam ab Erasmo improbatum fuit, aiente noluisse Christum mortem suam lugubrem esse, sed gloriosam, neque eam lugeri, sed adorari; quod si Propheta in Psalmo LXVIII Christum inducit loquentem: *Sustinui, qui simul contristaretur, et non fuit, consolantem me quæsivi, et non inveni*; hoc ait nihil aliud significare, quam quod ad mortem Christi homines pii debebant flere, quia patiebatur et in tormentis erat; nunc vero cum sit in gloria, debere omnes gaudere cum ipso, cum et ipsa Ecclesia tempore ipso Passionis non possit continere lætitiam suam dicens : *Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis*; quod hoc tempore sæpe canit Ecclesia : *Nos autem gloriari oportet in Cruce Domini nostri Jesu Christi*; quod gaudium Resurrectionis ejecit de corde Virginis et Discipulorum sensus omnes tristitiæ, quos habuerant in morte Christi; et quod Christus mulieres Jerusalem mortem ejus plorantes exprobravit, dicens : *Nolite flere super me*, etc., ut in Evangelio habetur.

XIV. Dici etiam poterat, quod quum Ecclesia cum solemnitate et gaudio Festa Martyrum celebret, quia ut ait Propheta in Psalmo XV, *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*; multo magis deberet lætari et cum gaudio celebrare commemorationem Dominicæ Passionis et mortis, cum mors ipsius sit pretiosissima, et mors mortis, et est Redemptio nostra et quia Apostolus in sua Epistola ad Galatas cap. VI, inquit : « Nos autem gloriari oportet in Cruce « Domini Nostri Jesu Christi, in quo est salus, « vita et resurrectio nostra, per quem salvati et « liberati sumus; » quem locum Apostoli, ut vel in priscis missalibus legitur, ex antiquo ritu usurpat hodieque Ecclesia in Introitu Missæ Feriæ quintæ in Cœna Domini.

XV. Sed hæc argumenta jam olim præoccupavit, solvitque in sua divinorum Officiorum Explicatione Joannes Belethus, qui floruit sæculo Christi XII, cap. XCVI, quod est *De sexta Feria privilegiata*; et post Belethum inter alios Gulielmus Durandus in Rationali suo divinorum Officiorum lib. VI, cap. LXXVII, ubi ait, quod, « quia ipse « pro peccatis nostris mortuus est, sicut dicit « Dominus per Isaiam, cap. LIII, *Propter scelus « populi mei percussi eum*; ideo deberet homo « erubescere gaudere, cum et sol insensibilis « erubescens radios suos retroverterit. quia obs« curatus est, et petræ scissæ sunt. Merito ergo « omnis homo in hac die tristitiam prætendit, ne « esse durior lapidibus videatur. » Addit et alia, quibus egregie tuetur ritum Ecclesiæ, quæ « in « hac die in arctissimo est jejunio, et silentio,

« et tristitia compassionis, » etc. Eadem plane sunt, quæ ante memoratum Durandum in eam Quæstionem longa oratione docuit Belethus, cujus locum, sicut et ceteros alios plerosque ritus suo Rationali Durandus ipse inseruit, ut cuique utrumque auctorem legenti patet.

XVI. Quantum ad Erasmum, teste Grancolasio in Breviarium Romanum, cap. LI, Parisiensium Theologorum facultas articulum ejus jure ac merito condemnavit, diciturque in censura ipsius articuli, quod licet mors Christi gloriosa sit, quia mortem destruxit, non tamen desinit esse lugubris; neque ii, pro quibus mortuus est, omnes scilicet homines cessare debent a fletu; ad quod probandum citatur allegatus locus Psalmi LXVIII, et alius Zachariæ Prophetæ, capite XII. « Et plangent eum planctu quasi super « unigenitum, et dolebunt super eum, ut doleri « solet in morte primogeniti; « dicitur quod juxta Simeonem Prophetam in morte Christi doloris gladius pertransivit animam Matris; quod oportet etiam flere peccata hominum, quæ sunt causa mortis Jesu Christi. Declaratur Erasmi propositio contraria catholicorum Doctorum sententiæ, et consuetudini universalis Ecclesiæ, quæ abstinentia utitur qualibet Feria sexta in honorem mortis Jesu Christi, itemque contraria recto sensui Scriptuarum.

XVII. Præter abstinentiam hujusmodi, eamdem ob causam, passionis scilicet et mortis Domini, qualibet Feria sexta, pluribus jam ab hinc sæculis, frequentari solent in multis Religiosis domibus flagellationes, quas disciplinas vocant, isque est usus, qui hodieque viget in Oratoriis Sancti Philippi Nerii, qui primum introductus ab eodem fuit cum summa Fidelium utilitate in Domo Oratorii Sancti Hieronymi Charitatis Urbis, ex quo Philippini suam denominationem accepere Congregationis Oratorii, teste Baronio. Hic finem facio Commentariis in Rubricas capitis XXV, quod est de Officio Feriæ VI in Parasceve, celebrante Episcopo, quædam alia notaturus in Commentariis ad cap. sequentis Rubricas, quod de eadem Feria VI agit, Episcopo non celebrante, sed præsente, vel absente, et in Collegiatis.

CAP. XXVI.

QUÆ PRÆPARANDA PRO OFFICIO FERIÆ SEXTÆ IN PARASCEVE, EPISCOPO TANTUM PRÆSENTE, SEU ABSENTE, ET IN COLLEGIATIS.
ACCESSUS EPISCOPI AD ECCLESIAM, ET CELEBRANTIS AD ALTARE.
EPISCOPUS NULLI BENEDICIT, NEC OSCULUM MANUS RECIPIT HAC DIE.
A QUO ET UBI EPISTOLA ET PRIMA PROPHETIA CANTENTUR. — SECUNDA PROPHETIA CANTANDA A SUBDIACONO.
QUOMODO ET A QUIBUS PROCEDATUR AD CANTANDAM PASSIONEM.
QUO HABITU DIACONUS RELIQUAM PASSIONEM CANTET. — SERMOCINATOR INDULGENTIAM TANTUM AB EPISCOPO PETAT UBI CELEBRANS DICAT ORATIONES. — ORDO DENUDANDÆ CRUCIS, ET PROCEDENDI AD EJUS ADORATIONEM.
PROCESSIO AD RECIPIENDUM SANCTISSIMUM SACRAMENTUM, QUOD GESTARE DEBET EPISCOPUS, ET CELEBRANS SUPER ALTARI COLLOCARE.
CETERA QUÆ A CELEBRANTE EXPLENDA SUNT. — VESPERÆ QUOMODO COMPLEANTUR.
INDULGENTIA, SI NON EST HABITUS SERMO, QUANDO PUBLICANDA.

§ I.

Præparentur, et serventur omnia in præcedenti capite expressa, si Celebrans sit Prælatus, habens insignia pontificalia, exceptis Diaconis assistentibus: si vero non sit Prælatus, sed aliquis Canonicus, omnia prædicta similiter parentur,

præter faldistorium et abacum; et ipse Celebrans cum suis Ministris paretur in Sacristia ante adventum Episcopi, qui hora congrua, indutus cappa ex lana violacei coloris, associatus a Canonicis more consueto, venit ad Ecclesiam, orat prolixius ante Altare, super genuflexorio nudo genuflexus, et ad ejus sinistram aliquantulum post ipsum Celebrans super scabello nudo cum Diacono et Subdiacono in nudo solo genuflectentibus; cumque oraverint prolixius solito, Episcopus surget, ascendet ad sedem suam, comitantibus duobus suis Assistentibus, qui apud eum assistunt, more solito; et Celebrans vadit ad Altare, et illud osculatur. Deinde si sit Prælatus, ad suum faldistorium; sin minus, ad scamnum nudum pro ipso et suis Ministris paratum.

COMMENTARIUS

I. Quemadmodum in Cæremoniali pontificiæ Capellæ auctore Patricio varii explicantur Ritus servandi Feria Sexta in Parasceve, tum quando ipsemet Papa celebrat, tum etiam quando, alio celebrante, ipse est præsens; ita quoque et nostrum Cæremoniale Episcoporum, postquam egit in præcedenti capite de Cæremoniis ab Episcopo Officium ipsum Feriæ VI celebrante, merito nunc Cæremonias subjicit, quas Episcopo præsente sacræ functioni per alium celebratæ servari oportet. Ergo ex præscripto nostri § præparabuntur ac servabuntur omnia in ipso capite præcedenti expressa, « si Celebrans sit Prælatus, « habens Insignia pontificalia, exceptis Diaconis « assistentibus, » etc.

II. Antequam alia explicemus, sciendum est primo ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XIX Januarii MDCCIV, primam Dignitatem præcise teneri supplere partes Episcopi impediti in celebrandis Missis solemnibus, et peragendis aliis solemnibus functionibus ad ipsum Episcopum spectantibus. Id quod declaratum jam antea fuerat ab eadem Sacra Congregatione die XI Februarii anni MDCCII, ad exclusionem Vicarii generalis et Canonici hebdomadarii; mandavit enim, functiones ipsas, prima Dignitate impedita, spectare ad secundam, etc. His adde aliud Decretum ejusdem Congregationis XXIX Novembris MDCLXX, quo cautum fuit, ut prima Dignitate impedita vel absente, succedat secunda Dignitas in functionibus peragendis, et secunda impedita, succedat tertia, et omnibus Dignitatibus impeditis, vel absentibus, primus Canonicus eas obeat. Porro autem quod inter ipsas functiones pontificales, quæ absente vel impedito Episcopo ad primam Dignitatem spectant, recenseatur celebratio Officii Feriæ quintæ in Cœna Domini et Feriæ sextæ in Parasceve, constat ex alio prædictæ Congregationis Decreto die III Decembris anni MDCLXXII.

[Sed juxta Decretum a S. R. C. emanatum, die XI Augusti MDCCCLX, in Nicoteren et Tropien., Officium Feriæ sextæ in Parasceve non est annumerandum, præcisa consuetudine, inter functiones pontificales quæ, absente vel impedito Episcopo, spectant ad primam Dignitatem. Hinc, jure communi, celebratio pertinet ad Hebdomadarium, et Decretum diei III Decembris MDCLXXII, in Andrien., de particulari consuetudine intelligi debet.]

III. Hisce notatis, ut propius ad nostrum § deveniamus, ubi non Episcopus vel alius Prælatus habens insignia pontificalia, Officium ipsum Feriæ sextæ celebret, « sed aliquis Canonicus, » etiamsi Dignitas sit, omnia prædicta in superiori capite parabuntur, præter faldistorium et abacum, et ipse Celebrans parabitur in Sacristia ante adventum Episcopi, qui hora congrua, associatus a Canonicis more solito, indutus cappa lanea violacea venit ad Ecclesiam, ubi prolixius ante Altare genuflexus in genuflexorio nudo, et ad ejus dexteram aliquantulum post ipsum Celebrans super scabello nudo, cum Diacono et Subdiacono in nudo solo genuflexis. Cumque oraverint prolixius solito, id est, quasi ultra spatium unius *Miserere*, ut ait post Patricium Crassus, Episcopus surget, ascendetque ad sedem suam, comitantibus eum duobus Diaconis assistentibus, qui apud eumdem et hac die assistent more solito; et Celebrans pergit ad Altare, et illud osculatur : deinde si sit Prælatus, ad suum faldistorium, sin minus, ad scamnum

nudum pro ipso et suis Ministris paratum in cornu Epistolæ.

IV. Ritus sane hujus vestigium, quem hucusque ex nostro § enarravimus, legere est apud Patricium in suo Cæremoniali Capellæ pontificiæ lib. II, sectione I, cap. LI, quod est de sexta Feria majoris Hebdomadæ, ubi inter alia sic inquit : « Cardinalis celebraturus, indutus ut supra, « sine mitra accedit prope Papam cum suis Dia« cono et Subdiacono, et super scabellum nudum « a sinistris Papæ sibi præparatum similiter oret. « Interim Clerici Capellæ unam mappam sive to« baleam tantum super Altare extendunt. Oratio« nibus finitis, Papa ascendit ad sedem suam « nudam, assistentibus sibi duobus Diaconis « Cardinalibus more solito, et Celebrans ad « suum faldistorium etiam nudum. » Eadem pene jam ante Patricium Amelius docuit.

§ II.

Tunc vero per Clericos et Ministros extenditur tobalea seu mappa super Altari, quæ parum hinc inde pendeat. Episcopus hac die nulli manu nec verbo benedicit, neque recipit osculum manus ab aliquo, sed nec ipse osculatur textum Evangelii, nec incensatur, ut alias. Cum omnes consederint, aliquis ex Beneficiatis vel Cantoribus cotta indutus, ducente Cæremoniario, sibi ipse librum deferens, cum debitis reverentiis Celebranti, Altari cum genuflexione, et Episcopo, accedit ad locum ubi cantari solet Epistola, ubi alta voce cantat primam Prophetiam sine titulo, librum manibus tenens; qua finita, et factis iterum debitis reverentiis, redit ad locum suum, relinquendo librum super abaco vel mensa, et recitatur per chorum Tractus *Domine, audivi*, etc., post Prophetiam, quam simul cum Tractu legunt tam ipse Celebrans quam Episcopus, sedentes in suis sedibus, servientibus Episcopo de libro solitis Capellanis, Celebranti vero Subdiacono.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Celebrans post osculatum Altare, si sit Prælatus ad suum faldistorium, vel, sin minus, ad scamnum nudum pro ipso et suis Ministris paratum pergit, « tunc per Clericos et Ministros « extenditur tobalea seu mappa super Altari, « quæ parum hinc inde pendeat, » id est, ut ait Crassus, « quæ pendeat per palmum ab illo, « et non usque ad terram. » Mandat tum noster § Episcopum hac die nulli manu nec verbo benedicere, neque recipere osculum manus ab aliquo, sed nec ipsum osculari textum Evangelii, nec incensari, ut alias. Id quod in Cæremonialibus suis notant Patricius et Crassus, quorum primus ita inquit : « Non fit reverentia per Car« dinales; neque Ministri Prophetias, Passionem « et Evangelium dicturi, osculantur pedem Papæ, « sed sine osculo omnia fiunt. » Alter vero loquens de ipso Officio in Parasceve agendo coram Cardinali Antistite Bononiensi sic habet : « In quo « Officio Cardinalis nulli det benedictionem, et « nulli porrigat manum osculandam, neque ali« quis osculatur id quod ei daturus est hodie. » Non dari hac die osculum in detestationem osculi, quo Judas tradidit Christum Dominum, jam alibi notatum est, docentque passim scriptores ac libri rituales antiqui.

II. Ergo consedentibus omnibus juxta ritum supra explicatum in Commentario præcedenti, aliquis ex Beneficiatis vel Cantoribus, cotta indutus, comite Cæremoniario, sibi ipse librum deferens, cum debitis reverentiis Celebranti, Altari, et Episcopo, accedit ad locum Epistolæ ubi cantat primam Prophetiam sine titulo, de qua, sicut et de aliis ritibus, fuse diximus supra cap. XXV. Ipsam Prophetiam simul cum Tractu legunt ex præscripto nostri §, « tam ipse Celebrans quam « Episcopus, sedentes in suis sedibus, servien« tibus Episcopo de libro solitis Capellanis, Ce« lebranti vero Subdiacono. » Porro sedens quidem legit Celebrans Prophetiam simul cum

Tractu, si est Prælatus habens insignia pontificalia; nam alias ex Rubricis missalis, atque uti passim docent varii scriptores sacrarum cæremoniarum, Celebrans, ubi osculatus est Altare, accedit ad cornu Epistolæ, ubi legit voce submissa Prophetiam sine titulo cum Tractu, stantibus Ministris, deinde vero pergit ad sedem suam cum Ministris, et ibi sedet, donec finiatur per chorum Tractus.

§ III.

Finito Tractu per chorum, Celebrans surgit; et si est Prælatus, stans ante faldistorium versus ad Altare, dicit *Oremus*, et Diaconus retro ipsum, *Flectamus genua*, Subdiaconus vero, *Levate*. Tunc Episcopus, et omnes genuflectunt, excepto Celebrante, et statim surgunt; si vero non est Prælatus, apud Altare; Celebrans autem cantat Orationem *Deus a quo et Judas*, etc., in tono uniformi et feriali. Qua finita, sedet, sedente Episcopo, et omnibus.

§ IV.

Tunc Subdiaconus, deposita planeta plicata, sumptoque libro, vadit cum Cæremoniario, factis debitis reverentiis, ad cantandum alteram Prophetiam in eodem loco; qua cantata, reassumit planetam plicatam, et Celebrans ac Episcopus legunt ipsam Prophetiam et Tractum, ut prius; et dum per Chorum cantatur præfatus Tractus, tres Capellani seu Cantores, qui Passionem sunt cantaturi, parantur in Sacristia, et circa finem Tractus, ordine, prout in capite præcedenti dictum est, cantant Passionem.

COMMENTARIUS.

Multa ex his, quæ in hisce paragraphis, præscripta sunt totidem pene verbis in Cæremoniali Patricii loco superius citato : « Post « prophetiam, » inquit, « dicitur Tractus *Do-* « *mine, exaudi*, etc., quo finito Celebrans stans « ante faldistorium versus ad Altare sine *Do-* « *minus vobiscum*, absolute dicat *Oremus*, et « Diaconus ante eum stans, *Flectamus genua*, et « Subdiaconus, *Levate*. Celebrans dicit Oratio- « nem, deinde sedet, et aliam Prophetiam cantat « etiam sine titulo Subdiaconus in dicto loco, » ubi scilicet Epistola dici solet, « et ea cantata « legitur per Celebrantem cum Tractu, » etc. Est is quidem ritus pontificiæ Capellæ, qui præsertim nostro ritui concinit, ubi Celebrans est Prælatus, qui quidem, ut ait noster § III, stans ante faldistorium versus ad Altare dicit *Oremus*, etc. Si vero non est Prælatus, apud Altare in cornu scilicet Epistolæ, dicet absolute *Oremus*. Porro dicente tunc Diacono *Flectamus genua*, tum Episcopus, tum omnes alii genuflectunt, excepto Celebrante, statimque surgent, cum Subdiaconus subjungit *Levate*. Finita autem Oratione, quæ incipit *Deus a quo et Judas*, etc., caniturque in tono uniformi ac feriali a Celebrante, sedet mox ipse Celebrans, sedente Episcopo, et aliis quoque omnibus sedentibus in suis locis. Circa Rubricam nostri § IV videri possunt quæ jam diximus in capite præcedenti, ubi inter alia notavimus sacræ Rituum Congregationis Decretum die VII Julii anni MDCXII, quo edicitur servandam esse consuetudinem immemorabilem, ut Passio Domini in Dominica Palmarum et in Feria VI Parasceves decantetur a Canonicis, non obstante Cæremoniali in quo disponitur eam ab aliis Cantoribus decantandam esse. Sane in Basilica Vaticana tam in Dominica Palmarum quam Feria VI in Parasceve Canonici cantare Passionem solent.

§ V.

Episcopus, Celebrans et omnes, cum inchoatur Passio, surgunt, et stant, detecto capite, usque ad ejus finem; sed Celebrans stat apud Altare in cornu Epistolæ, et legit secrete ex libro super Altari posito Passionem usque ad finem, versus aliquantulum ad ipsos Cantantes, qui Passionem prosequuntur; et ea finita, Diaconus cantat Evangelium, seu reliquum Passionis in tono Evangelii, servatis omnibus quæ superius expressa sunt.

§ VI.

Finito Evangelio, Diaconus cum suis sociis, factis debitis reverentiis, recedit, et manet in habitu, quo reperitur, usque ad finem Officii; et interim, si Sermo est habendus, ducitur per Cæremoniarium Sermocinaturus ante Episcopum, a quo petit tantum Indulgentias absque benedictione; et statim finito Sermone, illas pronuntiat, cum non fiat Confessio, nec per Episcopum absolutio, nec benedictio.

§ VII.

His expletis, vel, si non fiat Sermo, statim finita Lectione in tono Evangelii, Celebrans accedit ad Altare in cornu Epistolæ cum suis Ministris, et cantat Orationes, prout in missali; advertendo, quando dici et quando omitti debeat *Amen* per chorum, et *Flectamus genua* per Diaconum; quæ verba, *Flectamus genua*, cum dicuntur, Episcopus et alii, ut supra, genuflectunt et surgunt, cum per Subdiaconum dicitur *Levate*.

§ VIII.

Antequam dicatur ultima Oratio, Ministri extendunt ad longum pannum seu tapete ante gradus Altaris vel Presbyterii cum pulvino et mappa, ut in præcedenti capite dictum est.

NOTA.

Quandoquidem quidquid in hisce §§ præscribitur, non est nisi eorum repetitio quæ in præcedenti capite dicta sunt, supervacaneum puto, quæ jam ibidem fuse notavi, hic iterum repetere

§ IX.

Completis Orationibus, Celebrans, si est Prælatus, accepta mitra, procedit ad faldistorium, ubi deponit mitram et casulam et vadit ad posteriorem partem cornu Epistolæ Altaris; et, si non est Prælatus, deponit casulam in solito scamno, cui stanti post angulum dicti lateris Altaris, facie versa ad populum seu chorum,

Diaconus offert Crucem velatam, de Altari reverenter acceptam, qui eam devote accipiens, manu dextera detegit illius summitatem usque ad transversum Crucis, prout supra dictum est; et dum Celebrans cantat *Ecce lignum Crucis*, tenet ei librum, si est Prælatus, Assistens, si vero non est Prælatus, Capellanus; et Episcopus tunc, et omnes, detecto capite, surgunt; et semper dum chorus respondet *Venite adoremus*, Episcopus, et omnes alii, excepto solo Celebrante, genuflectunt.

§ X.

Dicto tertio *Ecce lignum Crucis*, et servatis omnibus superius expressis, Celebrans ipse, solus absque Ministris, procedit ad locum, ubi est positum pulvinar antedictum, portans Crucem ambabus manibus elevatam cum reverentia et devotione, nullam tunc Episcopo neque Altari reverentiam faciens, et eam genuflexus ponit, et firmat chordulis, si opus est, supra dictum pulvinum, adjuvante Cæremoniario, qui paulo ante ponere debet lancem prope ipsum pulvinum ad dexteram adorantis, ubi pecuniæ, quæ Cruci offeruntur, ponantur.

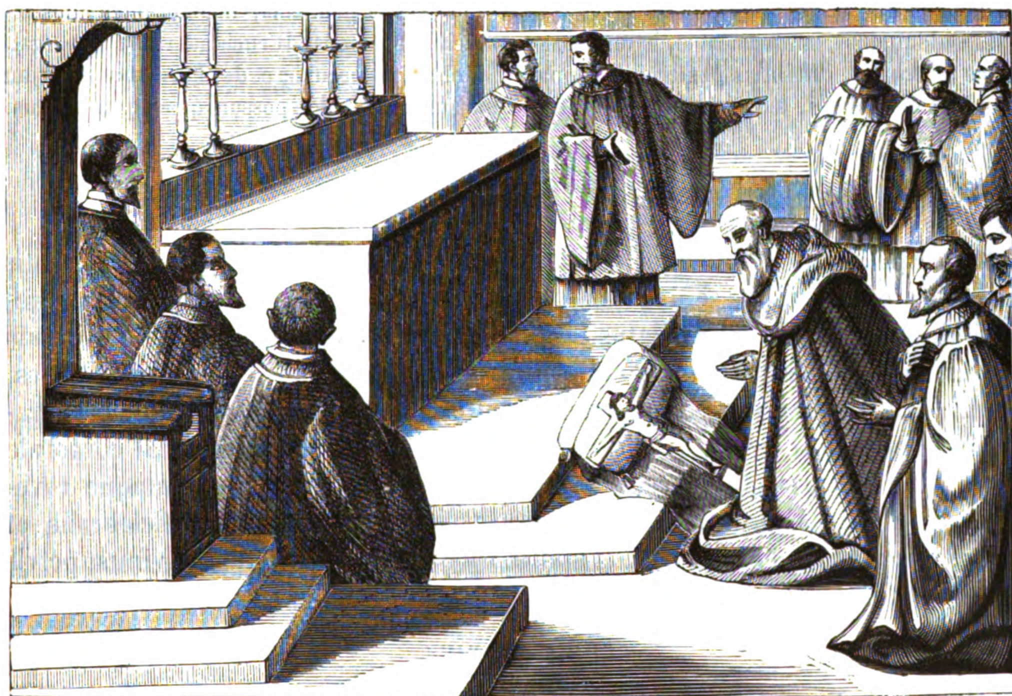
COMMENTARIUS.

I. Explicati licet hi ritus superius fuerint, lubet nihilominus eosdem describere ex Paride Crasso, lib. II, cap. XLVII, ubi tractat de Officio Feriæ VI in Parasceve coram Cardinali Episcopo Bononiensi per aliquem Prælatum agendo. Finitis Orationibus, inquit, Celebrans vadit ad faldistorium, ubi deponit planetam solam, et revertitur ad cornu posterius Epistolæ, ita ut quasi sit collateralis candelabris super Altari locatis. Interim Diaconus solus accipit de Altari Crucem velatam sic cum velo dissolutili compositam, ut Celebrans possit absolute Crucem discooperire. Itaque Diaconus Crucem, nulli reverentiam faciens, portat ad Celebrantem sine osculo manus ejus, qui eam in sinistra reverenter accipiens, primo detegit dexteram ejus summitatem, usque ad transversum Crucis. Tum ambabus manibus suis elevat eam usque ad suos oculos, cantans ex libro, quem Capellanus assistens tenet ad sinistram ejus, videlicet *Ecce lignum Crucis*, et non ultra, cui Capellani quatuor, quos prædixi, respondent ex libro alio super faldistorio Celebrantis posito, cantantes, videlicet, *In quo salus mundi pependit*, et non ultra. Chorus autem prosequitur, videlicet, *Venite, adoremus*, ad quæ duo verba, videlicet, *Venite, adoremus*, dum cantantur, Cardinalis et omnes genuflectunt, excepto Celebrante, et Assistente suo sive Capellano, qui librum tenet, et mox omnes surgunt.

II. Auctore eodem Crasso docente, Celebrans deinde venit ad angulum Altaris ante cornu Epistolæ, versa facie, ut supra, ubi detegit caput et brachium Crucifixi dexterum, et mox elevata Cruce ambabus manibus, ut supra, cantat, sed altius, cui Capellani respondent, ut prius, et similiter chorus, ut supra, et Cardinalis, et omnes, ut ante, genuflectunt. Tertio Celebrans in medio Altaris, renibus illi versis, discooperta tota Cruce, et elevata, idem faciens, ut supra, cantat, sed altius, et idem omnes alii faciunt. Postea Celebrans, absque Cardinalis reverentia, solus portat, et locat Crucem super pulno, adjuvante solo Cæremoniario. Hæc sane ad litteram Crassus, qui etiam initio capitis monuit, quod in nostro § x cautum est, ut nimirum paulo ante hanc functionem præparetur a Cæremoniario aliqua lanx, quæ ponatur prope pulvinum, ad dexteram adorantis, ubi pecuniæ, quæ Cruci offeruntur, ponantur. Sed de his videri etiam potest laudatus Patricius, cujus eadem pene verba in nostris paragraphis præscripta leguntur.

§ XI.

Deinde Celebrans, facta reverentia Episcopo, redit ad faldistorium seu sedile, ubi deponit calceos seu crepidas; eodemque tempore Episcopus a suis Scutiferis, oras cappæ a Capellanis elevatas subeuntibus excalceatur; qui fimbrias posteriores cappæ per terram trahens, anteriores vero sibi ipse elevans, detecto capite, descendit ad adorationem Crucis, medius inter duos Diaconos assistentes, et gradiens per dictum tapete, ter cum debita distantia genuflectit ante Crucem, aliquantulum pro unaquaque vice orando, et demum Crucem osculatur, offerens tamen prius Cruci pecunias, quas volet offerre : tum redit ad suam sedem, et accipit calceos, quos deposuerat, dictis Scutiferis eodem ordine subeuntibus, ut prius; et sedens coopertus legit improperia, quæ etiam interim per chorum cantantur in totum, vel in partem, prout numerus adorantium suadebit.

COMMENTARIUS.

I. Locata reverenter per Celebrantem Cruce super pulvino, et facta Episcopo reverentia, « redit ad faldistorium, » si scilicet Celebrans sit Prælatus, seu sedile, » si est Canonicus vel alius non Prælatus, « ubi deponit calceos seu crepidas; eodemque tempore Episcopus a suis Scutiferis oras cappæ a Capellanis elevatas subeuntibus excalceatur. » Cardinalem Episcopum Officio Feriæ VI in Parasceve præsentem, accedentibus quatuor Capellanis, qui sustinent oras vestis, excalceari per Camerarios duos subeuntes cappam, tradit in suo Cæremoniali Crassus, et addit, quod, « si forte Cardinalis podagrosus, « aut pedibus patiens sit, ita ut commode calceos

« deponere non possit, tunc omnino ipsi Ca« pellani oras sustineant, et Camerarii excalceare « pro exemplo aliorum simulent. » Secutus est plane sententiam Patricii, qui postquam in suo Cæremoniali dixit, Papam Officio ipsi præsentem, elevantibus ejus fimbrias acolythis, excalceari per cubicularios secretos, subtus fimbrias genuflexos, ita statim subjicit : « Quod, si forte « Pontifex propter ejus invaliditatem, aut alia ra« tione, non velit sibi calceamenta detrahi, debent « nihilominus Acolythi fimbrias tenere, et Cu« bicularius subtus genuflectere, ac si calcea« menta deponeret, ad devotionem et exemplum « circumstantium. » Sed hæc simulatio non videtur a nostro Cæremoniali probari, quippe quod describens fere semper ad litteram verba ipsa Patricii et Crassi, penitus illa de memorata simulatione omisit.

II. Quidquid sit, sive calceatus, sive discalceatus Episcopus, « fimbrias posteriores cappæ « per terram trahens, anteriores vero sibi ipse « elevans, detecto capite, » id est, nudo, ut ait Crassus, « descendit ad adorationem Crucis « medius inter duos Diaconos assistentes, et « gradiens per dictum tapete, » etc. Idem tradit in suo Cæremoniali Patricius, tametsi præter duos Diaconos assistentes, inter quos medius incedit Pontifex cum a sua sede descendit ad adorandam Crucem, ait aliquos ex Episcopis assistentibus sequi tunc Papam, qui ter cum distantia genuflectit et orat, antequam illam osculetur. At vero Crassus in suo Cæremoniali scribit, Cardinalem Episcopum, ubi capite nudo et cauda cappæ per terram demissa, descendit ad ipsam adorationem Crucis, « solis duobus « assistentibus sequentibus, » procedere ad Crucem adorandam. Quod tamen ex nostro § correctum est, dum mandat ut Episcopus, sicuti fit in Capella pontificia, medius inter duos assistentes Diaconos ad Crucis adorationem pergat. De oblatione pecuniæ et de aliis ritibus, quorum hic § meminit, videri possunt quæ supra diximus.

§ XII.

Post Episcopum immediate adorat Celebrans, deposita planeta, et retentis dalmatica et tunicella, si sit Prælatus, et procedit medius inter duos digniores Canonicos; et si non sit Prælatus, ibit ad dexteram dignioris Canonici, casula exutus : sequuntur postea Canonici, bini, qui omnes deponere debent calceos, et alii, prout supra expressum est in capite præcedenti, et circa finem adorationis accenduntur cerei, ut ibi, et Diaconus portat bursam, explicat corporale super Altari; et peracta adoratione, accipit Crucem de pulvino, eamque reverenter portat ad Altare, nulli reverentiam faciens : sed Episcopus, Celebrans, et omnes tunc Cruci genuflectunt, et statim surgunt, et removetur pulvinus, pelvis cum pecuniis, et tapete.

COMMENTARIUS.

I. Ex Cæremoniali pontificiæ Capellæ, « cum « primum Papa ad sedem suam reversus est, « Cardinales vadunt bini et bini ad Crucem ad « adorandum : primus erit Celebrans, qui solus « de faldistorio sine Ministris vadit, et revertitur, « et in adoratione ad sinistram suam habebit « priorem Episcoporum Cardinalium, quos se« quantur alii Cardinales bini et bini. » Ita sane Patricius in laudato Cæremoniali, ubi ritum ipsum referre pergit, sic dicens : « Quod si nu« merus Episcoporum Cardinalium impar sit, « ultimus Episcopus adorabit cum primo Pre« sbytero. » Et mox : « Idem fiat de Presbyteris « et Diaconibus Cardinalibus in ultimo tantum « loco; si Cardinalium impar sit numerus, po« terunt tres ultimi simul adorare, » etc. Ex quibus plura plane addiscere potest Lector ad magis magisque intelligendum ritum in § nostri Rubrica præscriptum, quem ita enarrat in suo Libro Cæremoniali Crassus : « Post Cardinalem, » Episcopum scilicet Bononiensem, « adorat imme« diate Celebrans, etiamsi sit Prælatus, et tunc,

« deposita planeta, medius inter duos primos « Canonicos de choro, exceptis tamen illis duo« bus Canonicis assistentibus, qui adorant in « ordine eis congruo, et deinde alii Canonici « suo ordine bini, » etc.

II. Quantum ad Rubricam nostri hujus §, non modo Celebrans et Episcopus, discalceati procedere debent ad adorandam Crucem, sed et Canonici etiam « omnes deponere debent calceos, » binique procedere capite detecto, et fimbrias posteriores cappæ, ut de Episcopo dictum est, per terram trahentes. Romæ in multis Basilicis, et quidem insignioribus, non vidi Canonicos discalceatos ad Crucem adorandam incedere, et, si excipias Capitula Basilicarum S. Mariæ Majoris et S. Mariæ Transtyberim, in aliis nec posteriores ipsas fimbrias cappæ tunc trahunt per terram. Sed miror, cur introductis variis pro libito Canonicorum in multis Ecclesiis Cæremoniis, a nostro Cæremoniali minime præscriptis, imo aliquando etiam ab ejus mente alienis, plurimi passim prisci ac probati ritus, quos ejusdem Cæremonialis Rubricæ preæscribunt, non sine Ecclesiasticæ disciplinæ abusu atque dispendio negligantur; præsertim, ubi Benedictus XIII Pontifex Maximus Cæremoniale ipsum adamussim servandum constituit. Quocirca arguendi sunt quidam Episcopi, qui seduli cum sint, ut cathedratica, ut aiunt, aliique id genus onera a suo Clero exigantur, ob idque lites quotidie excitent, segnes deinde sunt, si susque deque cæremoniæ ritusque probati ac præcepti in pessum eant.

III. Sed iis omissis, quæ non semel in hoc et in aliis Operibus nostris deploravimus, laudandi plane inter alios sunt Canonici Regulares Lateranenses, antiquorum rituum servatores qui discalceati quidem Crucem hac die adorant. Quidquid autem sit de aliis, ut ad præsentem redeamus §, docent præterea superius memorati auctores, Patricius et Crassus, circa finem adorationis accendi candelas super Altare, et credentiam, ac intortitia super cancellum seu tribunam, et Diaconum accepta de credentia bursa corporalium, explicare Corporale super Altari more solito; peracta vero adoratione eumdem Diaconum Crucem de pulvino accipere, eamque reverenter portare ad Altare, nulli inter eundum facientem reverentiam. Locata et composita Cruce super Altari, debere quidem Diaconum facere solitam reverentiam Episcopo, tradit Crassus; sed potissimum illud est observandum, quod paragraphus noster admonet, nempe, cum Crux ad Altare defertur, debere Episcopum, Celebrantem et alios omnes tunc genuflectere, et statim surgere. Sed et de bis vide Rubricas missalis Romani, et qui eas explicant.

§ XIII.

Mox ordinatur Processio, prout ibi dicitur, et proceditur ad locum, ubi est repositum Sanctissimum Sacramentum. Celebrans autem solus paratus procedit immediate ante Episcopum, qui, dum ordinatur Processio, deponat cappam, et accipiat amictum, et stolam supra rocchettum, ac pluviale nigrum, et mitram simplicem.

§ XIV.

Cum pervenerit ante fores Sacelli, ubi est Sacramentum, deponit mitram, et statim ingressus Sacellum, genuflectit, mox surgit, et in primo gradu Altaris iterum genuflectit super pulvino, et iterum surgit, et stans, imponit incensum in duo thuribula, nihil dicens, ministrante Presbytero assistente; et rursus genuflexus super pulvino, incensat triplici ductu Sanctissimum Sacramentum, Sacrista aperiente capsulam, ut supra; et statim apponitur velum circa humeros Episcopi, ita ut æqualiter hinc inde pendeat, ut supra.

§ XV.

Tunc Celebrans accipit Sanctissimum Sacramentum de dicta capsula, illudque in manibus Episcopi collocat, et statim genuflectit. Episcopus capit ambabus manibus, velo, quod circa humeros habet, coopertis, calicem, ubi est Sanctissimum Sacramentum, velo coopertum, et illud portat reverenter sub baldachino, quod deferunt Beneficiati cum cottis, præeuntibus Capellanis cum funalibus accensis, et duobus Acolythis cum duobus thuribulis, continuo incensantibus Sacramentum, et revertitur ad Altare ordine quo venerat, Cantoribus Hymnum *Vexilla regis prodeunt*, etc., cantantibus.

COMMENTARIUS.

I. Locata et composita Cruce super Altari, « et non prius, » ait Crassus, « pro Sacramento « reportando processionaliter itur, et Canonici « omnes sunt sine paramentis: et illi Mansio« narii, qui portant umbraculum, exceptis duo« bus Ministris Celebrantis. » Sed nota quod mox subjicit : « Cardinales etiam, » Episcopus scilicet Ordinarius loci, « non capit aliqua pa« ramenta sacra, sed cum sua cappa procedit « habens cucullum in capite in eundo; ejus vero « caudam eundo et redeundo portat Capellanus « Caudatarius ejus solitus cotta indutus; et in « hoc actu et casu Canonici non sequuntur, sed « antecedunt Cardinalem non habentem mitram, « quia processionaliter itur. » Curiosum plane, quod statim subdit de Celebrante Prælato vel non Prælato his verbis : « Suffraganeus Celebrans re« manet apud Altare cum duobus Capellanis, non « autem cum Ministris paratis; quia ipsi debent « ex Sacello capere, offerre et ministrare Sacra« mentum Cardinali reportaturo illud ad Altare. « Sed si ipse Celebrans non est Prælatus, tunc « ipse Celebrans non Prælatus ire debet ante « Cardinalem cum aliis medius inter suos Mini« stros. »

II. Verum correcta hæc plane sunt ex Rubrica nostri § XIII, ubi edicitur : primo nulla habita ratione Prælati, vel non Prælati, debere Celebrantem in ea Processione solum paratum procedere « immediate ante Episcopum; » secundo dum ordinatur Processio, debere Episcopum cappam deponere et accipere « amictum et sto« lam supra rocchettum, ac pluviale nigrum, « et mitram simplicem. » Neque enim decet, ut Cardinalis cum cappa, ut lubet Crasso, Sanctissimum Sacramentum a Sacello deferat ad Altare, sed stola et pluviali nigro indutus, ac mitra simplici, uti § noster præscribit; atque ita paratus permanebit etiam usque ad finem Missæ; finita enim Missa deposito pluviali, ac stola, et amictu, assumet cappam pro Vesperis; uti docet nostrum Cæremoniale infra in Rubrica § XXI.

III. Itaque pluviali indutus Episcopus, ac mitra simplici, « cum pervenerit ante fores Sa« celli, deponit Mitram, et statim ingressus Sa« cellum, genuflectit, » etc. Servabuntur in summa ritus omnes, quos jam supra in Commentariis ad paragraphos capitis præcedentis fuse explicuimus. Unum hic illud minime omittimus, ubi in nostro § XV in fine dicitur, Episcopum deferentem Sacramentum reverti « ad Altare, » in Cæremonialibus antiquis legi, « ad Capellam. » Quod tamen recte correctum est, nam a Sacello seu Capella, ubi præterita die Sacramentum positum fuit, hac die ad Altare, et quidem majus, ubi Officium Missæ peragi debet cum Processione reportandum est.

§ XVI.

Cum autem pervenerint ad Cancellos Altaris, vel ad gradus Presbyterii, ut supra, removetur baldachinum; et Celebrans genuflexus ante gradus Altaris,

accipit Sacramentum de manu Episcopi stantis, illudque reverentur collocat super eodem Altari.

§ XVII.

Deinde, deposito velo, Episcopus genuflectit super pulvino in primo gradu Altaris : mox surgit, et ministrante Presbytero assistente, ponit incensum in thuribulum absque benedictione, atque iterum genuflexus, incensat Sanctissimum Sacramentum triplici ductu; postea revertitur ad sedem suam, et stans, ponit denuo incensum in thuribulum, per Cæremoniarium allatum, ministrante Presbytero assistente; et demum genuflexus, permanet ita, donec perficiatur Communio. Capellani autem cum funalibus hinc inde, versis ad invicem faciebus, similiter genuflexi, tenent funalia accensa usque post Communionem.

COMMENTARIUS.

I. Conveniunt in Rubricam nostri § xvi tum Patricius, tum Crassus, quorum alter ritum in § ipso præscriptum ita enarrat : « Cum per« ventum est ad aditum sive antemurale Altaris, « ubi fit Officium, removetur inde umbraculum, « et Celebrans, quisquis est, genuflexus super « secundo gradu, recipit Sacramentum de manu « Cardinalis, et illud reverenter ponit super « Altari. » Quod vero attinet ritus in Rubrica § xvii contentos, ita illos idem Crassus exponit : « Cardinalis, dato Sacramento, paulum retro« cedit saltem facie, et non prius genuflectit « quam posuerit incensum in thuribulo uno ad « partem, et non in conspectu Sacramenti. Post « hæc depositum Sacramentum non tamen velo « coopertum Cardinalis in primo gradu genu« flexus incensat. » Sed hoc in nostro hoc § correctum est, ex cujus præscripto Episcopus, ubi collocatum fuit per Celebrantem super Altari Sacramentum velo tectum, deposito velo suo humerali, « genuflectit super pulvino in primo « gradu Altaris, mox surgit, et ministrante Pre« sbytero assistente, ponit incensum in thuribu« lum absque benedictione, atque iterum genu« flexus incensat Sanctissimum Sacramentum « triplici ductu, » tectum scilicet adhuc velo, genuflexo Celebrante a sinistris ejus.

II. Sacramento incensato, revertitur Episcopus ad sedem suam, « et stans ponit denuo thus « in thuribulum per Cæremoniarium allatum, « ministrante, » naviculam scilicet, « Presbytero « assistente, et demum genuflexus permanet ita, « donec perficiatur Communio. » Idem docet Patricius in suo Cæremoniali, ubi etiam notat, quod interim intortitia manent accensa usque post Communionem, et ea tenent dicti Capellani genuflexi per ordinem, videlicet, una pars eorum a cornu dextero, et alia a cornu sinistro Altaris. Id quod et alii Scriptores docent; sed vide Rubricas missalis.

§ XVIII.

Celebrans vero, postquam Episcopus ad sedem suam pervenerit, extrahit Sanctissimum Sacramentum de calice, et ponit super patenam, quam Diaconus, nihil dicens et sine osculo, offert Celebranti, qui illud super corporale ponit, similiter nihil dicens : Diaconus autem ponit vinum, et Subdiaconus aquam in calice, quæ non benedicitur, nihil dicens; deinde offert calicem Celebranti, qui illum ponit super Altari, ut alias, nihil dicens, et palla tegitur per Diaconum.

§ XIX.

Tunc, accepto thuribulo de manu Diaconi, quod Cæremoniarius ad Altare detulit, facta prius genuflexione Sanctissimo Sacramento, illud thurificat, inde Crucem et Altare, dicens omnes Versiculos solitos; non tamen incensatur ipse Celebrans, neque Episcopus; sed incensato Altari, Celebrans extra cornu Epistolæ, stans versus populum sine mitra, si ea utatur, lavat manus, deinde ad medium Altaris cum genuflexione reversus, dicit inclinatus, summissa, sed intelligibili voce, *In spiritu humilitatis*, etc., dicit *Orate fratres*, etc., non peragens gyrum, ut alias, non in medio, sed a latere, ut non vertat tergum Sanctissimo Sacramento: deinde, omissis omnibus aliis, absolute dicit in cantu feriali *Oremus : Præceptis*, etc., et chorus respondet *Sed libera nos*, etc., et postquam Celebrans secrete respondit *Amen*, prosequitur in tono feriali, absolute dicens *Libera nos, quæsumus, Domine*, etc., usque ad *Amen* exclusive, quod chorus alte respondet.

§ XX.

Quo dicto, Celebrans, facta ad terram reverentia, Sacramentum dextera accipit, quod elevat sola dextera altius solito, ita ut ab omnibus videri possit, sinistra super Altari retenta; et statim deponit Hostiam, illamque dividit in tres partes, quarum unam mittit in calicem, more consueto, sed sine signo Crucis, nihil dicens : tunc secrete, ut alias, dicit, *Perceptio Corporis*, etc., *Panem cœlestem*, etc., et *Domine non sum dignus*, etc., et continuat *Corpus Domini*, etc., quo dicto, signat se cum Sacramento, et illud sumit, et demum nihil dicens, sumit vinum et aquam cum particula in calice existente : quo facto, exportantur funalia extinguenda, et omnes surgunt et sedent.

§ XXI.

Tunc Celebrans, si est Prælatus, accepta mitra, in cornu Epistolæ, ut alias, lavat manus; deposita mitra, versus ad medium Altaris dicit, inclinatus, manibus junctis, *Quod ore sumpsimus*, etc.; si vero non est Prælatus, non lavat manus, sed sumpto calice, dicit, ut supra, *Quod ore sumpsimus*, etc.; quo dicto, revertitur, si sit Prælatus, cum mitra ad faldistorium; si non sit Prælatus, ad Sacristiam, et exuit se; et interim Episcopus deponit pluviale, et accipit cappam, et inchoantur Vesperæ, ut in capite præcedenti dictum est; et in fine Episcopus descendit ad faldistorium, et dicit Orationem *Respice, quæsumus, Domine*, etc., ut ibi : qua dicta, si Sermo non fuerit habitus, tunc publicantur per Presbyterum assistentem Indulgentiæ.

§ XXII.

Absente Episcopo, et in Ecclesiis Collegiatis servantur omnia supradicta, exceptis his, quæ ad Episcopum pertinent, et ad Celebrantem Prælatum, et prout adnotatum legitur in Rubricis missalis.

NOTA.

Quum ea, quæ in hisce paragraphis ordinata sunt, superius in præcedenti jam etiam capite sint præscripta, eadem plane, quæ in illius Commentariis latiori calamo scripsimus, ad explicationum quoque paragraphorum præsentium sufficiunt. Sed notandum tamen, quod in postremo § capitis hujus edicitur, nempe, absente Episcopo, atque in Ecclesiis Collegiatis, servari quidem omnia prædicta debere, exceptis iis quæ ad ipsum Episcopum pertinent et ad Celebrantem Prælatum, et prout habetur in Rubricis missalis, quas inter alios fuse explicat in suo Manuali sacrarum Cæremoniarum Bauldryus parte IV, variis in locis. Verum videndus præsertim Meratus in Additionibus ad Gavantum.

CAP. XXVII.

SABBATO SANCTO ALTARIA, ET SEDES EPISCOPALIS DUPLICI ORNATU, COLORIS ALBI INTUS, ET VIOLACEI FORIS APTENTUR.
CEREUS PASCHALIS, QUINQUE GRANA INCENSI, ARUNDO CUM TRIBUS CANDELIS, PRÆPARANDA.
UBI ET QUO RITU NOVI IGNIS ET INCENSI BENEDICTIO FIAT. — UBI ITEM CANDELÆ, ET QUOMODO ACCENDANTUR.
ORDO CANTANDI PRÆCONIUM PER DIACONUM, STANDI AD ILLUD, ET INFIGENDI GRANA INCENSI IN CEREO.
QUANDO EPISCOPUS ACCIPIAT SANDALIA ALBA, FACIAT PRÆPARATIONEM, ET INDUATUR UNA CUM MINISTRIS PARAMENTIS PONTIFICALIBUS VIOLACEIS.
ORDO ACCEDENDI AD ALTARE PRO CANTANDIS PROPHETIIS, STANDI, AC GENUFLECTENDI AD ORATIONES.
ORDO PROCEDENDI AD BENEDICTIONEM FONTIS, EPISCOPO BAPTIZANTE, VEL NON BAPTIZANTE.
CATECHUMENI BAPTIZANDI SUNT, AUT AB EPISCOPO, AUT A DIGNIORE CAPITULI.
ORDO REDEUNDI AD ALTARE, CANTANDI LITANIAS, SUMENDI PARAMENTA ALBA PER EPISCOPUM, ET MINISTROS, REMOVENDI ORNAMENTA VIOLACEA AB ALTARI, ET A SEDE EPISCOPALI.
QUI RITUS SERVANDUS IN PRINCIPIO MISSÆ. — CAMPANÆ QUANDO PULSANDÆ.
SUBDIACONI VERBA POST RECITATAM EPISTOLAM. — *ALLELUIA*, QUANDO, ET QUA MODULATIONE INTONETUR.
ORDO DICENDI EVANGELIUM, ET PROSEQUENDI MISSAM, CELEBRANDI VESPERAS, INCENSUM MINISTRANDI ET PERFICIENDI IPSAM MISSAM.

§ I.

Sabbato sancto summo mane vestiuntur Altaria et sedes episcopalis ornatur cortinis duplicibus, videlicet intus alba, exterius violacea : sic etiam duo pallia ante Altare majus applicantur et aptantur, ut, cum opus fuerit, faciliter removeri cito possit violaceum, et remaneat album, ut infra dicetur. Præparetur etiam cereus paschalis prægrandis cum quinque granis incensi, in eo infigendis,

qui ponitur in aliquo magno candelabro condecenti, regulariter in latere Evangelii, vel alibi pro situ loci; et apud illum locatur pulpitum sive legile coopertum panno albo serico vel auriphrygiato. Item præparetur arundo cum tribus candelis albis in summitate positis.

§ II.

In reliquis ornatur Ecclesia, Altare, abacus et chorus, prout in Dominicis Adventus et Quadragesimæ, sed cerei relinquuntur extincti, donec erit tempus accendendi, ut infra.

COMMENTARIUS.

I. Scitissime adnotat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LXIV, mysticam Jesu Christi requiem in sepulcro, descensumque ad inferos, tempus videlicet, quo ejus anima a corpore separata fuit, seu mysterium sepulturæ, hodierna die celebrari ab Ecclesia, die scilicet Sabbati Sancti, cujus solemnitatem sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione XLIII, « confinium se« pulturæ et resurrectionis Christi, » jure ac merito appellat; quia, uti observat eruditus Jacobus Eveillon, *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. XIII, cum media sit inter diem mortis et resurrectionis, repræsentationem utriusque mysterii participat; unde hac die Ecclesia celebrat solemnitatem Baptismi, qui figuram gerens sepulturæ Christi, a morte vim abluendi a peccatis, a resurrectione vitæ innovandæ gratiam accipit, ut juxta mysticam analogiam, ex Apostolo in sua Epistola ad Romanos, cap. VI, observat S. Leo Magnus in Epistola IV ad universos Episcopos per Siciliam constitutos, cap. III; sed de hac re inferius opportuniori loco.

II. Ut autem de ritu antiquo nonnihil dicamus circa Officium hujus diei, juxta Romanum vetus I Ordinem, cap. VII, nocturnum Officium a media nocte incipiebat: « Media nocte surgendum est. » Ad Matutinum, sicut et hodie novem Psalmi dicebantur cum Responsoriis, erantque tres primæ Lectiones « De lamentatione Hieremiæ ab eo loco, « ubi dicit : *Misericordiæ Domini multæ*, usque « ad finem, » etc. Psalmi sunt proprii; ad Laudes autem Psalmi et Canticum sunt Feriæ tertiæ, propterea quod ad exprimendam Dominicam sepulturam aptiores visi sunt. Solus hic dies Sabbati Sancti Missam non habet, nec Præsanctificatorum quidem, servatusque est usus, de quo loquitur in Epistola sua Innocentius I, cujus locum superius jam attulimus; ex quo enim Officium nocturnum Paschatis in diem præcedentem anticipatum est, tunc solummodo dici Missa cœpta fuit, quæ tota est de Vigilia seu nocte Paschatis, estque inter Vigilias Ecclesiæ maxime solemnis; incipiebat autem post Nonam circa occasum solis, et durabat usque ad Auroram Paschatis, nec unquam egredi ab Ecclesia licebat; quilibet enim jejunus erat a die præcedenti, totumque illud spatium dabatur Lectionibus, precibus, instructionibus, Baptismo Catechumenorum, et Sacrificio Missæ, quod per Communionem paschalem adstantium terminabatur.

III. Noctem ipsam precibus traduci, et post mediam tantum noctem comedi præcipiunt quidem pervetustæ Apostolicæ Constitutiones vulgo S. Clementi Papæ adscriptæ, lib. V, cap. XVIII, « Sabbato usque ad galli cantum, jejunium pro« ducite pervigilantes. » Veteres Christiani tantam idcirco eo die adhibuerunt abstinentiam, ut hoc prolixiori jejunio, et aliquid specialius agerent, et dolorem, qui in cordibus Discipulorum Christi die illo fuerat, plenius indicarent, ut inter alios docet S. Augustinus in Epistola LXXXVI ad Casulanum. Hinc licet Græci et omnes Orientales Sabbatis nunquam jejunarent, unum tamen Sabbatum magnum Paschatis semper exceperunt. Ita sane sancitum est canone LXVI vulgo Apostolorum, et canone XC Concilii Trullani, in quem vide Commentarium nostrum tomo II Conciliorum. Sed non omittendum, quod in ipsum Canonem scribit Balsamon : « Magni Sabbati jejunium « aliis Christi Passionis seu Hebdomadæ sanctæ « diebus longe præstantius est, propter Christi « sepulturam, et propterea religiosiores toto

« Sabbato usque ad horam sextam noctis, » ut Græci enumerant ab occasu solis, seu, uti Latini ad mediam Noctem, « in Ecclesiis adsident, et « illa hora sexta, divinis Sacramentis communi- « cantes, panem et aquam gustant, fortasse au- « tem et modicum vini. » Hactenus ille.

IV. Quantum ad nostri ℥ Rubricam, concinit plane in aliquibus Cæremoniali pontificiæ Capellæ, auctore Patricio, lib. II, sectione I, cap. LVII. « Sabbato Sancto, » inquit, « paretur Capella « more consueto, et Altare, ac sedes Papæ or- « netur palliis duplicibus, intus albo, et violaceo « exterius; paretur etiam cereus paschalis, qui « ponatur in loco convenienti ante faciem Pon- « tificis, et juxta cereum ponatur unum pulpitum « albo panno aureo coopertum. » Longe lucu- lentius exponit quidem Rubricam ipsam Crassus, lib. II, cap. XLVIII, ubi inter alia ait, paramenta esse duplicanda, videlicet coloris violacei et albi pro hoc Officio Missaque, tam pro Celebraturo, quam Ministris ejus. Convenire quoque addit, « ut frons Altaris similiter haberet duo pallia, « videlicet superius violaceum, et interius al- « bum. » Id et alii auctores docent, et est com- munis Ecclesiæ usus.

V. Ex Rubrica nostri ℥ I diserte cautum est, ut summo mane vestiantur Altaria, id est appa- ratu solemni, et sedes episcopalis ornetur cor- tinis duplicibus, nempe interius albis, exterius vero violaceis cum suis pulvinaribus, ita tamen aptatis, ut in Litaniis facile violaceum tegumen- tum removeri possit, et album apparere. Ornan- dum præcipue est majus Altare cum Cruce, ac septem candelabris argenteis, ac lampadibus aptatis ad lumen facile recipiendum. Ante ipsum Altare jam duo quoque pallia applicabuntur, al- bum scilicet subtus, et desuper violaceum, « ut « cum opus fuerit, removeri cito possit violaceum « et remanere album, ut infra dicetur, » post finem scilicet Litaniarum, quo tempore gradus Altaris, qui erant nudi, tegi debent festivis tape- tibus, si fieri potest, antequam inchoetur Missa, ut ait Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. XI, articulo I, et alii scriptores.

VI. Cereum paschalem consuevisse olim co- lumnæ marmoreæ affigi prope ambonem consti- tutæ, in quo etiam solebat paschale præconium Diaconus canere, notant eruditissimus Ciampinus tomo I *Veterum Monumentorum*, pag. XXII et seqq.; Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. XXIV, num. VIII, et inter alios Jacobus Eveillon *De Processionibus Ecclesiasti- cis*, cap. XIII, « Columnam, » inquit, « repræ- « sentat cereus benedictus lumine suo ignem « populo in nocte prælucentem exhibens, cras- « situdine vero seu more solito grandiore, nu- « bem per æstum diei obumbrantem. Atque « hæc est causa, cur idem cereus apud nos co- « lumnæ imponi soleat. » Eum columnæ forma olim fieri solitum conjici posse inquit ex Eusebio lib. IV *De Vita Constantini*, cap. XXII, ubi Con- stantinus sublimes e cera columnas passim tota Urbe accendi mandavit ipsa nocte paschalis so- lemnitatis in signum resurgentis Christi, et ex illis benedictionis ipsius cerei verbis : *Sed jam columnæ hujus præconia novimus*.

VII. Sed audiamus, quæso, uti ipsa verba exponat libro VI, *De divinis Officiis*, Rupertus Abbas Tuitiensis, cap. XXIX : « Quod enim ait, » columnæ hujus præconia novimus, « aperte « nobis innuit, quod illud idem per hanc pre- « tiosam lampadem intelligere debeamus, quod « per illam præfigurabatur columnam, quæ « castra filiorum Israel de Ægypto exeuntium « per mare Rubrum præcedebat. Significabat « autem illa columna nubis bene notam nobis « humanitatem Christi, in qua proprie thronum « suum posuit Sapientia Dei, sicut ipsa dicit : « *Thronus meus in columna nubis*. Siquidem « nunc illa columna nubis populum suum a « diaboli servitute liberatum, et Rubrum mare « Baptismi transeuntem præcedit dux itineris, ut « inducat in terram veram promissionis, terram « viventium, quam, sicut Moses ait, *Dominus « Deus noster die ac nocte intuetur;* nunc cœle- « stibus doctrinis compluens, ut vere columna « nubis; nunc igne sui Spiritus accendens, ut « vere columna ignis. »

VIII. Hactenus Ruperti locus, in quo obiter notandum est, quod in eum observat eruditissi- mus Eveillon, nempe, quod ait Rupertus, Sapien- tiam Dei posuisse thronum suum in humanitate, non ita accipi, quasi sentiat cum Nestorio, qui asserebat Beatam Virginem non esse Dei Geni- tricem, sed Genitricem templi, in quo Deus in- habitat, ut refert S. Cyrillus Alexandrinus in defensione primi Anathemathismi, parte III Con- cilii Ephesini. Ex quo sequebatur, Verbo divino non esse unitam humanitatem in persona, sed illud in ea versatum per modum externæ cujus-

dam habitationis; loquitur plane ibi Rupertus, per quamdam similitudinem, quod sicut diceba-tur Deus habitare in nube illa columnæ, et ex ea quid fieri vellet, denuntiare, et iter populo ad terram promissionis ostendere, ita Sapientia divina humanam naturam assumens, in ea quasi in throno quodam videtur sedem sibi collocasse, unde doctrinam vitæ hominibus daret, et iis viam ad vitam æternam præmonstraret.

IX. Similia hisce quæ de cereo paschali tradit Rupertus, complures alii scriptores docent, Durandus, Belethus, et creditus Alcuinus, qui ita ad rem inquit: « Concordat cereus hic in significatione cum columna ignis, qui illuminabat populum Israel in nocte, ut illud in ipsa benedictione: *Sed jam columnæ hujus præconia novimus*. Columna illa Christum significabat. Illa columna præcedebat filios Israel. Nostra columna, id est, cereus præcedit Catechumenos nostros. Lumen ipsius Christum significat, quo et præsens nox illustratur, gratia scilicet resurrectionis, et Catechumeni ad Baptismum venturi. » Sane constat non modo ex laudatis scriptoribus, sed ex ipsa cerei benedictione, fuisse cereum paschalem ab origine sua ceream columnam, collocari solitum super columnam, prope ambonem constitutam, in quo benedictio cerei decantabatur, ut alias dictum fuit. In quibusdam Ecclesiis solebat adhiberi cereus triginta trium librarum, in honorem scilicet, uti aiunt, triginta trium annorum Domini nostri Jesu Christi.

X. Mos ille quoque alicubi invaluit, ut Diaconus priusquam benedictionem cerei cantare inciperet, in ipsius cerei stipite annos Dominicæ Incarnationis, atque præsentis anni indictionem stylo imprimeret, ut fidem faciunt veteres libri missales, et inter alios antiquos auctores Venerabilis Beda, qui in libro *De temporum ratione*, cap. XLV, refert, Monachos Romam a se missos cognovisse natalis diem in novo cereo Sanctæ Mariæ Majoris anno DCCI. Vide Papebrochium in mense Maio, ubi ait, rationem Festorum pro anno sequente inscribi cereo consuevisse. Præter annum Incarnationis et indictionis nonnulli plura addebant, quæ in tabella cereo benedicendo appendenda inscribebantur, cujusmodi sunt ea, quæ ex Rituali Provinciæ Remensis edito anno MDLXXXV refert Martenius in suo libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXXIV, numero VII. Ejus ritus affigendi cereo tabulam seu chartam scriptam, in qua plura notabantur, et inter alia annus ab origine mundi currens, meminit in suo Rationali Durandus, lib. VI, cap. LXXX, num. X, et ante ipsum Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. CVIII. Notat autem et illud laudatus Martenius, in quibusdam locis consuevisse inscriptioni illi, quæ cereo affigebatur, duas hasce litteras Græcas præmitti Α et Ω. Id plane docet Pontificale Ecclesiæ Apameensis in Syria, ex cujus præscripto, « Diaconus, qui benedicere debet cereum, cum stylo facit Crucem in ipso cereo, et Α, et Ω, et annum ab Incarnatione Domini describit. »

XI. Teste item Beletho, paschalis cereus benedici atque incendi solebat cum duobus parvis aliis cereis, qui ab illo accendebantur, ad denotandos Sanctos veteris ac novi Testamenti, quia tam videlicet hi quam illi, omnes per Christum sunt illuminati, vel ad significandam doctrinam Apostolorum et Prophetarum, qui cum Christo in doctrina concordant. Eadem hæc, atque alia plura notat in eum ritum Durandus, qui etiam ait, in quibusdam Ecclesiis præter primum majorem cereum, qui consecrabatur in personam Christi dicentis *Ego sum lux mundi*, adhiberi consuevisse alterum cereum minorem in personam Apostolorum consecrandum, quibus Dominus inquit, *Vos estis lux mundi*. Porro de ritu affigendi cereo quinque grana thuris videsis quæ infra dicemus in Commentario ad § X. Quod autem spectat Rubricam I §, locandum est « in latere Evangelii, vel alibi pro situ loci... pulpitum, sive legile coopertum panno albo serico, vel auriphrygiato, » ut in eo scilicet paschale Præconium decantetur, nisi adsit alicubi consuetudo decantandi illud in ambone, quo casu, ut ait Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ, tit. VIII, cap. I, « tegumentum cum pulvinari albi coloris in ambone pro præconio parandum est. » Cautum est denique ex nostro ipso §, ut « præparetur arundo cum tribus candelis in summitate positis, » id est, arundo circum ornata, non autem nuda, uti alicubi vidi. Paranda autem est ipsa in Sacristia, pede ligneo seu marmoreo in cornu Evangelii prope Altare majus parato pro ipsa scilicet arundine sustentanda.

XII. In reliquis ait Rubrica nostri II § ornari Ecclesiam, Altare, abacum et chorum, « prout

« in Dominicis Adventus et Quadragesimæ, » cereosque relinqui extinctos, « donec erit tempus « accendendi. » Sed de his quæ præparari debent in Secretario, in Altari, in abaco, in choro atque aliis in locis, fuse disserunt laudatum Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ loco citato, et Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. XI, articulo I, et alii præsertim, qui ritus pontificales enarrant servandos mane Sabbati Sancti.

§ III.

Dicta Hora sexta, excutitur e silice ignis extra Ecclesiam, et accenditur, et per aliquem Sacerdotem vel Canonicum, paratum amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo, vel, si magis placet, quod melius erit, per ipsummet Episcopum paratum, ut supra, cum mitra, adstantibus Ministris cum Cruce, vase aquæ benedictæ et aspersorio, thuribulo et navicula, et granis incensi supradictis in aliquo bacili argenteo, ubi haberi potest, benedicuntur novus ignis et grana prædicta, prout habetur in missali; deinde, si Episcopus benedixit, deposito pluviali, et accepta cappa, sedet in sua Sede, benedicit, et imponit incensum in thuribulum, ministrante Presbytero assistente, more solito.

COMMENTARIUS.

I. Summo mane, ut scite notat Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ tit. VIII, cap. II, § I, dato signo cum Crotalo, recitantur Horæ minores in choro usque ad Sextam inclusive, non accensis in Altari candelis : « Dicta Hora « Sexta, » ex Rubrica nostri §, « excutitur e silice « ignis extra Ecclesiam, et accenditur, et per « aliquem Sacerdotem vel Canonicum paratum « amictu, alba, cingulo, stola et pluviali viola- « ceo, vel, si magis placet, quod melius erit, « per ipsummet Episcopum paratum, ut su- « pra, cum mitra, adstantibus Ministris cum « Cruce, etc., benedicuntur novus ignis et grana « prædicta, » scilicet incensi, « prout habetur « in missali. » Ubi per Episcopum benedicendus est ignis, « quod melius erit, » ut ait noster §, dicta Sexta, incenso extra Ecclesiam igne, Canonici, et Clerus pergunt ad cubiculum Episcopi, ut eum usque ad Ecclesiam comitentur; et si erit Archiepiscopus, defertur quoque Crux ante ipsum.

II. Ecclesiam ingressus Episcopus cum solito comitatu, post Orationem ante Altare majus, ubi aderunt Diaconus et Subdiaconus parati in albis, facta Cruci genuflexione, vadit ad sedem suam cum Diaconis assistentibus in habitu chorali, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis XIV Aprilis MDCLXXXI, instante S. R. E. Cardinali Ursino Archiepiscopo Beneventano, qui fuit postea Benedictus XIII, licet nostrum Cæremoniale enuntiet tantum Diaconum et Subdiaconum, uti notat citatum Memoriale Rituum, et innuit Horatius Christiani in sua Praxi Pontificali majoris Hebdomadæ sectione V, cap. II. Sedet autem in sua sede parumper Episcopus, sedentibus omnibus; moxque Diacono et Subdiacono, facta genuflexione Cruci, accedentibus ad Episcopum, una cum Acolythis paramenta deferentibus, Episcopus, assistentibus Diaconis non recedentibus, per Diaconum et Subdiaconum, deposita cappa, cum qua ad Ecclesiam accessit, accipit supra rocchettum vel cottam, si sit Regularis, amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam et pluviale violacei coloris cum pectorali, et mitram simplicem. Tum accedente Ministro cum baculo pastorali, Diaconus et Subdiaconus ad sua loca recedunt.

[Decretum ab Auctore allegatum prodiit instante viro illo venerabilis memoriæ et de sacris ritibus in tota vita sua bene merentissimo, qui, antequam S. Petri cathedram a suburbicario Episcopatu ascenderet, et Benedictus XIII nuncuparetur, non solum Beneventanam, sed Sipontinam et Cæsenatensem rexerat Ecclesias. Dubium proposuerat dum Cæsenæ præficeretur; unde Decreto titulus est *in Cæsenaten.*]

III. Parato Episcopo, ac sedente, sedent omnes, duoque Acolythi deferentes foculum novi ignis, et retro post eos alter cum tripode, facta genuflexione Altari, accedunt ante sedem Episcopi, una cum Ministris de libro et candela, præcedente illo de tripode et foculo super tripodem collocato, hinc inde se retrahunt. Accedit tunc Cruciger cum cotta, si Celebrans est Archiepiscopus, alias Subdiaconus cum Cruce, paratus planeta violacea ante pectus plicata, præcedentibus tribus Acolythis Crucem, uno in medio cum vase aquæ benedictæ et aspersorio, alio a dexteris pelvim ferente cum granis quinque incensi cereo infigendis, et tertio a sinistris thuribulum sine igne et naviculam cum incenso gestante. Hi plane omnes cum debitis reverentiis ante Episcopi sedem prope foculum ita se collocant, ut Crucem deferens sit tunc ad sinistram Acolythi incensi grana ferentis et uterque versus dexteram Episcopi partem respiciant, tertio Acolytho de aqua, et aspersorio ad dexteram Thuriferarii, stante, atque versus sinistram respiciente.

IV. Omnibus hunc in modum dispositis, deponit Episcopus mitram, surgitque, surgentibus omnibus et manibus junctis, accedentibus Ministris de libro et bugia, dicit summissa voce *Dominus vobiscum*, Ministris eadem voce respondentibus *Et cum spiritu tuo*, et tribus Orationibus, quæ in missali habentur, benedicit novum ignem, advertente Diacono, qui a dexteris assistit, ut, quando Episcopus facit signa rucis adversus ignem, elevet anteriorem partem fimbriæ pluvialis. Tum adhuc Episcopus stans unica Oratione benedicit grana incensi, Acolytho genuflexo, ac pelvim elevante. Dum autem benedicitur incensum, Thuriferarius imponit in thuribulo novum ignem cum forcipe, acceditque Presbyter assistens ad Episcopum, qui finita benedictione, ministrante naviculam ipso assistente Presbytero, imponit incensum more solito, cum osculis scilicet, et benedictione; mox ministrante eodem Presbytero aspersorium, prædicta quinque grana incensi ter aqua benedicta aspergit, et ignem, dicens scilicet *Asperges me*, etc., sine cantu, eodemque modo, Presbytero assistente ministrante thuribulum, ter etiam ignem, ac ipsa grana incensi thurificat.

V. Interim Diaconus et Subdiaconus accedunt ad Episcopum, et se sistunt in plano a dexteris solii; completa autem benedictione, recedit statim Subdiaconus de Cruce in Secretarium, itemque Acolythi de granis incensi, de aqua benedicta, et de thuribulo cum debitis reverentiis, ad Secretarium pergunt, ubi illa deponunt, eosque sequuntur deferentes ignem cum tripode, ibidem in medio collocandum, et ad abacum redeunt. Presbyter assistens descendit in planum, factaque Episcopo reverentia profunda, cum Diacono et Subdiacono, redit ad locum suum inter Canonicos, isti vero ad Episcopum ascendunt, qui per eosdem accipit cappam, et sedet cum suis Diaconibus assistentibus. Diaconus tandem, et Subdiaconus, recedentes ad sua scabella, accipiunt sibi convenientia paramenta, Diaconus scilicet manipulum stolam et dalmaticam albi coloris, Subdiaconus vero manipulum et planetam ante pectus plicatamcoloris violacei.

VI. Hæc plane sunt, quæ tum Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, tum Horatius Christiani in sua Praxi pontificali docent circa praxim servandam in benedictione novi ignis, quæ fit per Episcopum. Sed ut ritum ipsum nos altius repetamus, per benedictionem quidem novi ignis ex antiquo instituto incipitur hodiernum Officium licet non in omnibus Ecclesiis olim in usu esset, teste S. Zacharia Papa in Epistola XII ad Bonifacium, his verbis : « De igne autem paschali quod inquisisti a sanctis priscis Patribus ex quo per Dei et Domini nostri Jesu Christi gratiam, et pretioso sanguine ejus Ecclesia dedicata est, quinta Feria Paschæ, dum sacrum Chrisma consecratur, tres lampades magnæ capacitatis, ex diversis candelis Ecclesiæ oleo collecto, in secretiori Ecclesiæ loco ad figuram interioris tabernaculi insistente, indesinenter cum multa diligentia ardebant; ita ut oleum sufficere possit usque ad tertium diem, de quibus candelis Sabbato Sancto pro sacri fontis baptismate sumptus ignis per Sacerdotem renovabitur; de crystallis autem, ut asseruistis, nullam habemus traditionem. » Teste itaque Zacharia Papa, benedictio novi ignis a silice seu crystallis extracti ignota fuit Romanæ Ecclesiæ, sæculo VIII, quo ipse floruit; viguisse autem eum ritum in aliquibus locis, et maxime in Galliis, probat Bonifacii ad ipsum Zachariam interrogatio.

VII. Illud plane constat, pervetustum fuisse

ritum, accendendi sero novum ignem pro lampadibus et cereis, qui ardere debebant ad Officium Vesperarum; quod cum singulis diebus fieret, propterea Officium Vespertinum appellatum est *Lucernarium*, atque ita etiam a S. Hieronymo in Epistola ad Lætam appellatur, quod circa Vesperam lampades accenderentur : « Assuescat, lucerna accensa, sacrificium vespertinum, » etc. Agit de Officio vespertino et de Oratione dicenda in accendendis pro Officio ipso lucernis S. Basilius in celebri Opusculo *De Spiritu sancto*, cap. XIX, sic inquiens : « Visum est « Patribus nostris vespertini luminis gratiam « haudquaquam silentio accipere. » Refert tum etiam laudem, quæ tunc sanctissimæ Trinitati reddebatur : *Laudamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum Dei*. Ad hujus consuetudinis imitationem notat Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LXV, invectum esse in Latinam Ecclesiam morem dicendi ad ignem novum, *Lumen Christi*, et *Deo gratias;* atque in honorem sanctissimæ Trinitatis accendi cereum, qui in tres dividitur ramos. Sed de his infra.

VIII. Ut ergo antiquum ritum accendendi ignem ad Vesperas prosequamur, in Breviario Mozarabico quotidie ante Vesperas benedicitur lumen, quod pro Vesperis scilicet dicendis accenditur. Meminit antiquissimi ejus ritus Prudentius in Hymno, qui precationis instar dicitur in accendendis cereis, cujus titulus est, *Ad incensum cerei paschalis*, sed restitutus est verus titulus, *Ad incensum lucernæ*, uti memoratus Grancolas notat, recte subjungens hoc Prudentii consilio satis congruere, qui singulis diurnis Horis proprium Hymnum voluit assignare in suo Poemate *Cathamerinon*, in quo primus Hymnus est, *Ad galli cantum;* secundus, *Ad Matutinas;* tertius, *Ante cibum;* quartus, *Post cibum;* quintus, *Ad incensum cerei paschalis*, sive potius, uti notatum est, *Ad incensum lucernæ*, id est, *Ad Vesperas*, seu, *Ad occasum solis;* sextus, *Ante somnum*. Revera in Hymno vespertino describit Prudentius ignem, qui eliciebatur e silice ad accendendas lampades; nondum enim in usu erat, ut lampades perpetuo in Ecclesia arderent; quare ne profanus afferretur ignis, e silice excutiebatur, et mysticæ quædam rationes adducebantur, ab eo desumptæ, qui in Scripturis appellatur *Lux*, et *Lapis angularis*, et *Petra solida*.

IX. Non solum olim pro Sabbato Sancto fiebat hæc cæremonia, sed aliis quoque diebus, præsertim vero Romæ, triduo ante Pascha, uti constat ex Ordine I Romano, cap. V, ex cujus præscripto, vel in ipsa Feria V in Cœna Domini, *Hora Nona* excutiebatur ignis « de lapide in loco « foris Basilicam. » Ordo Romanus X, num. XVI, agens de ritibus Sabbato Sancto servandis, mandat quidem, ut Hora Sexta conveniant omnes ad Ecclesiam « excusso novo igne de crystallo sive « de lapide, unde cereus debet a Diacono ac- « cendi. » Ex Ordine XII Romano, cap. XIV, « in « Sabbato Sancto Hora Sexta efficitur novus ignis « in atrio ante portas Lateranensis Ecclesiæ, et « benedicitur a juniori Presbyterorum Cardina- « lium, cum incenso et aqua benedicta. » Habetur etiam in Ordine Romano XIV, auctore Gaetano, cap. XCIV, quod « Sabbato Sancto Hora Sexta a « Ministris Ecclesiæ ignis excutitur de crystallo, « sive lapide, et accenditur. » Idem legitur et apud Amelium in Ordine Romano XV, capite LXXVIII.

X. Constat autem ex dictis, quod, licet ex Zacharia Papa ignota fuerit sæculo VIII, quo ipse floruit, novi ignis a silice seu crystallo extracti benedictio, ab eoque minime probata, servari deinde Romæ consuevisse eum ritum, ac probari a repetitis Ordinibus Romanis, quibus inhærens nostrum Cæremoniale in præsenti § mandat, dicta Hora Sexta, excuti e silice ignem extra Ecclesiam, et accendi, et per aliquem Sacerdotem vel Canonicum paratum amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo, vel si magis placet, quod melius erit, per ipsummet Episcopum paratum, ut supra, cum mitra, adstantibus Ministris cum Cruce, vase aquæ benedictæ, atque aspersorio, thuribulo, et navicula, et granis incensi supradictis in aliquo bacili argenteo, ubi haberi potest, benedici novum ignem, et grana prædicta, prout habetur in missali.

XI. Hæc pene ad litteram § noster de benedictione novi ignis, in quam nonnulla observare lubet cum erudito Martenio in libro *De antique Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIV, num. III. Observandum ergo I. est, ex Pontificali Ecclesiæ Apameensis in Syria, circa horam diei quintam, aut sextam excuti debuisse ignem e silice, tametsi illius benedictio nona duntaxat hora elapsa perageretur, ante quam olim Officium incipere illicitum erat, ut testantur libri rituales pene

omnes; unde et Concilium Rotomagense anno Christi MLXXII, can. xxii, decernit, « ut in Sabbato « Paschæ Officium ante Nonam non incipiatur. » II. Morem Ecclesiæ Florentinæ fuisse, ignem ipsum excutere ex silice Jerosolymis allato. III. Locum faciendi novi ignis benedictioni destinatum ex Ordinario Narbonensi notari « ad cornu « Altaris; » ex Ordinario Præmonstratensium, et veteri missali Fratrum Ordinis Prædicatorum, « ad gradum Presbyterii; » ex Sarisberiensi, « prope Fontem; » ex missali vero Antissiodorensi, ad aliam Ecclesiam benedictionis ipsius complendæ gratia procedere debuisse : « Sabbato « in vigilia Paschæ Sacerdos indutus sacerdota« libus indumentis, et infula, cum Diacono et « Subdiacono, processionaliter vadit ad Sanctum « Joannem Rotundum ad benedicendum novum « ignem; » ex Ordine tandem Romano xii, capite xiv, et ex aliis Ordinariis pluribus, « in atrio « ante portas Ecclesiæ. » IV. Ad hanc benedictionem omnes « in albis interesse, » ut docet vetustus Sacramentorum liber Carnotensis Monasterii S. Petri annorum DCCC circiter. V. In quibusdam locis non Episcopum, imo nec Presbyterum, sed Diaconum benedixisse novum ignem « in Altari, » uti nos docet vetus missale Arelatense.

XII. Juxta Romanos Ordines complures, ac præsertim xiv, auctore Gaetano, et xv, auctore Amelio, benedicebatur Romæ novus ignis per juniorem Presbyterum Cardinalem, « sacris in« dutum vestibus cum Cruce, et aqua benedicta, « et incenso, legendo Orationes sine nota. » Est hic sane antiquus ritus pontificiæ Capellæ, de quo præstat audire quod scribit Crassus in suo Cæremoniali libro II, cap. xlviii : « Sed in hoc « adverte, quoniam, ut Innocentio III placuit, « benedictio novi ignis ac incensi, quæ fit in « principio Officii hujus diei, nullatenus cantari, « sed omnino voce tantum intelligibili proferri « debet : quod Capella Palatii Apostolici illibate « servat. » Addit, nec ante Orationes debere præmitti aliquam ad populum salutationem, videlicet *Dominus vobiscum*, sed aut *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, aut nihil, ita quod absolute dicantur, non obstante Rubrica ante ipsas Orationes pro benedictione novi ignis dicendas in aliquibus missalibus posita, « quæ « male indicat, præmittendum esse ***Dominus*** « *vobiscum*, sicut etiam fit pro incenso novo be« nedicendo. » Hæc Crassus, illud demum admonens, omnia hæc bene notanda, « quæ licet « parva videantur, tamen suum habent myste« rium. » Verum quidquid sentiat Crassus, præmittitur ex Rubricis missalis *Dominus vobiscum* Orationibus ad benedicendum hac die novum ignem, quæ antiquissimæ plane sunt, occurruntque in pervetustis missalibus atque Ordinariis.

XIII. Multis in locis ex novo igne benedicto non Templi lampades solum, et cerei, sed et ipsi tunc etiam incolarum foci accendebantur. Quonam autem modo in nostra Consentina Archidiœcesi id fieret, explicat in suo Ordinario Lucas Archiepiscopus Consentinus his plane verbis : « Post *Ite, Missa est*, Episcopus dat bene« dictionem super populum, et statim Diaconus « præcipit populo dicens : *Accipite ignem novum* « *de cereo sancto, et extincto veteri, ipsum per* « *domos vestras in nomine Christi accendite;* « deinde cum lumine lætabundi discedunt. » Plura de benedictione novi ignis notat in suo Rationali Durandus lib. VI, cap. lxxx, ubi etiam rationem affert, cur aqua benedicta aspergatur; est enim antiquus ritus, cujus meminit Ordo xiv Romanus, cap. xciv, ut ignis ipse benedictus « aspergatur aqua benedicta, et adoleatur in« censo de ipso igne in thuribulo posito. »

XIV. Præter ignis novi benedictionem ex antiquo ritu incensum etiam benedicitur, de eaque benedictione variæ extant in diversis Ritualibus benedictiones, quas inter alios recenset Martenius. Sane ex nostro ℥, si Episcopus benedixit ignem et grana incensi affigenda cereo, « depo« sito pluviali, » uti superius notatum fuit, « et « accepta cappa, sedet in sede sua, benedicit, et « imponit incensum in thuribulum, ministrante « Presbytero assistente, more solito, » naviculam scilicet cum osculis, et Thuriferario thuribulum, quod, ut suo loco dicemus, feret in processione, quæ ad benedicendum paschalem cereum fit.

§ IV.

Si vero Episcopus ex aliqua causa urgenti non benedixit ignem, hora competenti, associatus more solito, venit ad Ecclesiam cum cappa; orat, ascendit sedem, imponit, et benedicit incensum, ut supra. Subdiaconus Epistolam cantaturus, paratus amictu, alba, cingulo et planeta violacea ante pectus plicata, capit Crucem, et factis debitis reverentiis, vadit cum Diacono et aliis Ministris extra Capellam ad capiendum grana incensi et arundinem prædictam in Sacristiam, vel alio, hoc ordine.

§ V.

Præcedit aliquis Mazzerius seu Minister cum baculo, tum Cæremoniarius; sequuntur duo Acolythi cum cottis, quorum, qui est a dexteris, portat thuribulum cum navicula, alter a sinistris nihil fert; post eos incedit Subdiaconus cum Cruce, et post eum Diaconus paratus dalmatica albi coloris, manibus junctis; post Diaconum sequuntur duo aut quatuor Acolythi seu Capellani cum cottis. Interim Episcopus, Canonici, et alii de choro sedent, expectantes.

COMMENTARIUS.

I. Faciendam novi ignis benedictionem potius per Episcopum, quam per alium aliquem Sacerdotem vel Canonicum, diserte edixit Rubrica § III; si vero Episcopus ex aliqua causa urgenti non benedixit ignem, tunc, ut ait Rubrica nostra § IV, « Hora competenti associatus more solito venit « ad Ecclesiam cum cappa, orat, ascendit se- « dem, imponit, et benedicit incensum, ut su- « pra, » ministrante scilicet naviculam Presbytero assistente, more solito, id est, cum osculo cochlearis et manus Episcopi. Imposito ac benedicto incenso, « Subdiaconus Epistolam can- « taturus paratus amictu, alba, cingulo et planeta « violacea ante pectus plicata capit Crucem, et « factis debitis reverentiis, vadit cum Diacono « et aliis Ministris extra capellam ad capiendum « grana incensi, et arundinem prædictam in « Sacristiam, vel alio; » sed convenientius ad portam Ecclesiæ, vel ante ejus fores, ut notat Horatius Christiani in sua Praxi pontificali, sectione V, cap III, estque is Ecclesiarum plurium usus.

II. Quo tunc ordine incedendum, perspicue exprimitur in nostro § V, cujus Rubrica, sicut et illa § IV, ita enarrantur in Cæremoniali Patricii lib. II, sectione I, cap. LVII, quod est de Sabbato Sancto, Papa præsenti solemni ejus functioni: « Facta Oratione in faldistorio ante Altare, « ascendit ad sedem, ubi fit ei reverentia a Car- « dinalibus; et cum accedit primus Presbyter « Cardinalis, accedit etiam Cæremoniarius cum « thuribulo, et Papa imponit incensum, more « solito; cum quo incenso itur ad parvam Capel- « lam, vel extra locum, ubi fit Capella, hoc modo. « Primo procedit Cæremoniarius, quem sequun- « tur Capellani duo Celebrantis, quorum alter a « sinistris nihil tunc defert, alter vero a dexteris, « in dextera thuribulum, et in sinistra naviculam « portat cum incenso, et inter illos Subdiaconus « Capellæ omnibus paramentis indutus, in qui- « bus debet in Altari ministrare, portans Crucem, « cujus Imaginem ante se vertit : sequuntur « ipsum Diaconus dalmatica alba indutus, et « quatuor Capellani Celebrantis, sic vadunt ad « Capellam parvam, vel ad locum deputa- « tum, » etc. Atque hæc est praxis, quæ etiam legitur in multis manuscriptis Diariis Cæremoniariorum pontificiæ Capellæ.

III. At vero ut paulo luculentius, uberiusque explicemus Rubricam nostri § V, in ea quidem Processione « præcedit aliquis Mazzerius, seu « Minister, cum baculo; » sive, ut ait Crassus in

Cæremoniali suo, libro II, cap. XLVIII, quod est, de Officio, et Missa in Sabbato Sancto, præsente Cardinali, « primo vadit Claviger solus cum clava « elevata; » vel, uti docet Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ ad usum Beneventanæ Ecclesiæ, tit. VIII, cap. II, § II, « Claviger inter duos Scu« tiferos Archiepiscopi cum virgis. » Sed hi peculiares sunt ritus, et respiciunt Episcopum Cardinalem, nam alias ex nostro § præcedere debet « aliquis Mazzerius seu Minister cum ba« culo, » non vero pastorali, sed communi, uti mos etiam est in aliis quibusdam Ecclesiis inferioribus, in quibus tum ad Missam ac Vesperas solemnes præcedit semper Mazzerius aliquis cum baculo, talari veste indutus coloris paramentorum solemnitati Officii, quod agitur, convenientium.

IV. Sequitur Mazzerium *Cæremoniarius*, ipsumque mox « sequuntur duo Acolythi cum « cottis, quorum qui est a dexteris portat thu« ribulum cum navicula, alter a sinistris nihil « fert, » portare enim postea debebit pelvim cum quinque granis incensi; licet ex Memoriali Rituum in hac Processione post Clavigerum recenseatur « Acolythus cum granis incensi in « pelvi. » Accedit ex præscripto nostri § post duos Acolythos memoratos « Subdiaconus cum « Cruce, et post eum Diaconus paratus dalmatica « albi coloris manibus junctis, » nempe ante pectus, postea enim arundinem deferet, et cantabit Præconium suo loco. Post Diaconum sequuntur duo aut quatuor Acolythi seu Capellani cum cottis, et interim Episcopus, Canonici, et alii de Choro sedent tecto capite, expectantes. Cetera vide in Rubricis et Commentariis paragraphorum sequentium.

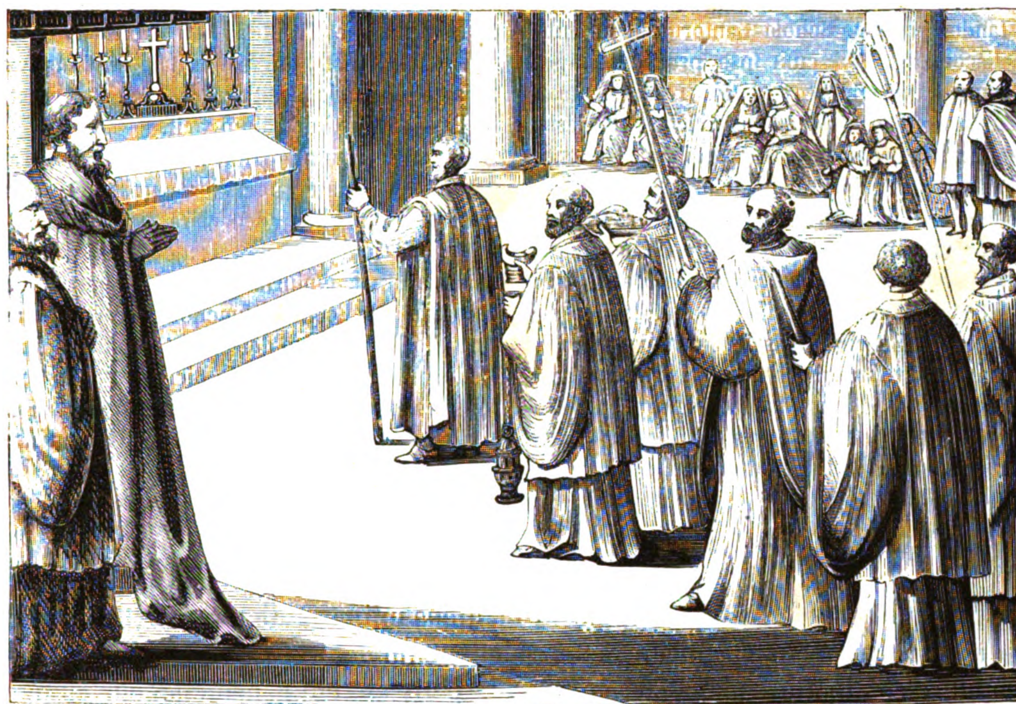
§ VII.

Cum pervenerint ad Sacristiam seu locum deputatum, ubi jam erunt præparata grana prædicta, et arundo cum tribus candelis, ac ignis novus, accenditur una parva candela ex dicto igne, quam portat Cæremoniarius. Diaconus capit arundinem, unus Acolythus bacile cum quinque granis incensi, et revertuntur hoc ordine. Primo dictus Mazzerius, seu Minister cum virga, deinde duo Acolythi; videlicet, unus cum bacili, et granis incensi, quod portat ambabus manibus elevatum a dexteris, et alter cum thuribulo, et navicula a sinistris, tum Subdiaconus portans Crucem, post eum Diaconus cum arundine prædicta, ad ejus sinistram Cæremoniarius cum candela una parva, vel duabus accensis; et ultimo duo, vel quatuor Acolythi prædicti cum cottis.

§ VII.

Cum Diaconus ingressus fuerit Ecclesiam, inclinat caute arundinem, et Cæremoniarius, deferens candelam accensam de novo igne, accendit unam ex tribus candelis, in summitate arundinis positis, et statim Diaconus arundinem elevat, et tam ipse quam alii omnes et Episcopus genuflectunt, præter Subdiaconum ferentem Crucem, et Diaconus alta voce cantat *Lumen Christi*. Quo audito, Episcopus, et omnes surgunt, et chorus respondet in eodem tono *Deo gratias*. Deinde, Diacono procedente ad medium Ecclesiæ, iterum inclinat arundinem, et accenditur altera candela, ut prius, et eodem modo cum omnibus genuflexus, altiori voce cantat *Lumen Christi;* et similiter respondetur per chorum *Deo gratias*. Idem tertio fit, et dicitur ante Altare, et accenditur tertia

candela, et Diaconus adhuc altiori voce cantat, et respondetur ei per chorum, ut supra.

§ VIII.

Tunc Episcopus, et omnes sedent, ipsi vero Ministri surgunt, et factis reverentiis Altari, et Episcopo, secedunt ad locum, ubi cantandum est *Exultet jam*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Sunt plane antiqui ritus, qui in hisce paragraphis referuntur, quosque egregie enarrat in suo Romano Ordine XIV Jacobus Gaetanus, capite XCIV, ubi postquam edixit benedictum ignem aspergi aqua benedicta, et adoleri incenso de ipso igne in thuribulo posito, ita mox subjicit : « Deinde Diaconus junior Diaconorum Cardina« lium dalmatica indutus venit, et de manu Mi« nistrorum accipit arundinem trium cubitorum, « et dimidii cubiti, triplicem candelam, quam « de novo igne illuminatam imponit arundini, « comitantibus eum Subdiaconibus, Cantoribus, « et reliquis de Clero cum populo, præcedentibus « Ministris cum Cruce et incenso, stans in porta « Ecclesiæ, elevatis paululum manibus dicit « magna voce *Lumen Christi;* respondent alii « *Deo gratias*. Procedit usque ad ostium chori, « et elevatis manibus amplius excelsius dicit « *Lumen Christi*, respondentibus iterum *Deo « gratias*. Procedit usque ad medium chori, et « plus elevatis manibus, tertio altius dicit *Lu« men Christi*, respondentibus omnibus *Deo « gratias*. »

II. Esse consuetudinem Romanæ Ecclesiæ, ut junior Diaconus Diaconorum Cardinalium, « de « ipso novo igne triplicem candelam conjunctam « accendat, et eam in capite arundinis ponat, « ipsam arundinem in manu tenens, et proces-

« sionaliter procedens cum Schola Cantorum, et « aliquibus Subdiaconis, primum in porta, se- « cundo juxta quintanas, tertio juxta ambonem, « *Lumen Christi*, vocem singulis vicibus exal- « tando decantet, Schola Cantorum cum Sub- « diaconibus, qui cum ipso procedunt, per « omnem vicem *Deo gratias* respondente, » testatur manuscriptum Pontificale Ecclesiæ Apamiensis in Syria. Idem docet in suo Cæremoniali Patricius, apud quem etiam cæremonia ipsa eodem fere modo narratur, quo in nostro Episcoporum Cæremoniali, et in illo, quod concinnavit Crassus. Sane solet hodie arundo ipsa ornari floribus, vel etiam chartis depictis; sed recte admonet in Rubricas missalis Gavantus parte IV, tit. x, num. v, ita ornandam esse, « ut appareat « ex parte arundo, non baculus, seu quid aliud. » Ait præterea idem Gavantus candelas in calce unum quid esse debere, et deinde distingui in tres, « ad designandum mysterium Unitatis et « Trinitatis Dei. » Quod autem adhibeatur arundo, autumat ipse, significari arundine humilitatem Passionis Christi, ex qua in fine patuit major gloria Unitatis et Trinitatis Dei. Patuit autem veluti lumen Christi, qui in Trinitate est Deus, vel quia ex Athanasio, sicut arundo serpentes necat, ita Passio Christi diabolum vicit.

III. Circa eorum praxim, quæ in nostris paragraphis statuuntur, supervacaneum mihi videtur disserere, sunt enim adeo clara, ut nulla interpretatione indigeant. Corrigendi plane ii sunt Ecclesiarum complurium Præsides, qui sinunt peragi in suis Ecclesiis functiones ecclesiasticas sine ullo Ministrorum delectu, et absque minima lectione Rubricarum; unde dici nequit quot errores notentur in sacros ritus a Cæremoniali et Missali præscriptos, ac præsertim adversus illos qui in Hebdomada sancta occurrunt.

§ IX.

Diaconus vero deposita arundine in manibus unius ex dictis Acolythis, capit de manu Cæremoniarii librum, et accedens, cum debitis reverentiis ante Episcopum, comitante eodem Cæremoniario, petit ab eo benedictionem absque osculo manus, dicens *Jube, Domne*, etc., cui Episcopus respondet *Dominus sit in corde tuo*, etc., prout in benedictione pro Evangelio recitando; sed loco Evangelii dicit *Paschale præconium*, etc., et manu benedicit.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam ex Romanis Ordinibus xiv et xv exaratis labentibus sæculis XIII et XIV, ubi Diaconus tertio dixit *Lumen Christi*, responsumque a choro seu Cantoribus *Deo gratias* fuit: « Ascen- « dit ad ornatum pulpitum, et illuminato magno « cereo et incensato libro, incipit absolute bene- « dictionem cerei, *Exultet jam angelica turba* « *cælorum*, etc., sicut in libris; » docet nihilominus in suo Cæremoniali Patricius, quod alias noster hic § mandat, debere scilicet Diaconum tradere arundinem uni ex illis quatuor Capellanis cum sequentibus, qui ibidem cum Subdiacono Crucem tenente, ac Thuriferario, et aliis Capellanis expectant; tunc accipere librum Evangeliorum, et ante infimum gradum sedis Papæ genuflexum petere benedictionem a Papa, Cæremoniario tantum ipsum comitante, acceptaque benedictione accedere ad pulpitum, ponere super illud librum, quem deinde incensat, etc., ut in nostro § x, quem infra suo loco enarrabimus. Ex præsenti § petit Diaconus ab Episcopo benedictionem absque osculo manus, et non genuflexus, sed inclinatus profunde, quia est Canonicus, dicens *Jube, Domne, benedicere*, etc., ut in missali.

II. Cerei paschalis benedictionem instituisse Zozymum Papam docent Amalarius lib. I *De divinis Officiis*, cap. xviii, vulgatus Alcuinus, Rabanus Maurus, Valafridus Strabo, Micrologus, Honorius Augustodunensis, Durandus, Rupertus Abbatis Tuitiensis, itemque manuscriptum Pontificale Apameense, Ordinarium Rotomagense, aliique auctores, atque varii libri missales. Sed antiquiorem Zozymo fuisse ejus institutionem putant nonnulli, inter quos Jacobus Eveillon in suo libro *De processionibus ecclesiasticis*, ca-

pite XIII, ex Hymno Prudentii, qui inscribitur *Ad incensum cerei paschalis;* verum cum Hymnus ille, uti superius innui, in manuscriptis codicibus inscribatur, *Ad incensum lucernæ*, non cerei paschalis, hinc viri eruditi Sirmondus in Notis ad Ennodium, Menardus in observationibus ad Concordiæ Regularum caput XXIV, § II, Nicolaus Heinsius in nova Prudentii editione, Mabillonius lib. II *De Liturgia Gallicana*, Martenius, Grancolas, et alii docti auctores inferunt quidem, eumdem Hymnum ad accendendas in Lucernario seu Vesperis quotidianis lucernas fuisse compositum.

III. Teste laudato Martenio, in veteri codice Ecclesiæ Noviomensis, annorum circiter mille, in missali Gallicano ejusdem ætatis, quod ex codice Bobiensi edidit Mabillonius tomo I Musei Italici, et in Gothico Gallicano missali, quod ante annos mille exaratum publici juris fecit religiosissimus S. R. E. Cardinalis Thomasius, legitur: « Benedictio ceræ beati Augustini Episcopi, quam, « adhuc Diaconus cum esset, edidit, et cecinit « feliciter, » id est, *Exultet jam Angelica turba cœlorum*, etc. Huic opinioni favet id, quod idem Augustinus lib. XV, *De Civitate Dei*, capite XXII, ait : *In laude quadam cerei breviter versibus dixi.*

Hæc tua sunt, bona sunt, quia tu bonus ista creasti.
Nil nostrum est in eis, nisi quod peccamus amantes.

Sane, licet hæc verba desiderentur in benedictione cerei paschalis, quæ nomen Augustini præfert, emendatam tamen fuisse docet vetus Pontificale insignis Ecclesiæ Pictaviensis, cujus verba hæc leguntur apud citatum Martenium : « Usum « benedicendi cereum a beato Augustino repertum tradit Ecclesia, qui benedictionem illius « perficiens a S. Hieronymo reprehensus est, cur « Virgiliana verba inseruerit; sed sicut a beato « Hieronymo emendata tunc fuit, ita nunc per « Ecclesias canitur. »

IV. Duplex benedictio cerei paschalis, nec inelegans, habetur quidem apud Ennodium Diaconum Ticinensem, verum utraque ab ea, quam adhibere solet Ecclesia, omnino diversa. Sunt qui ejus benedictionis formam, qua hodieque Ecclesia Romana utitur, S. Ambrosio adscribunt, ut inter alios Honorius Augustodunensis in *Gemma animæ*, lib. III, cap. CII, et Durandus libro VI Rationalis, cap. LXXX, verum in Ordine Missæ Ambrosianæ principium quidem ejus iisdem prorsus verbis perscriptum est, sed reliquus textus longe a Romano dissidet. Quidquid sit, addubitari nequit, quin benedicendi paschalem cereum ritus sit antiquissimus, tametsi non ubique receptus, aut retentus, uti addiscimus ex Concilio Toletano IV anno DCXXXVI, can. IX, qui ita inquit : « Lucerna, et cereus in prævigiliis « Paschæ apud quasdam Ecclesias non benedicuntur, et cur a nobis benedicantur, inquirunt. « Propter gloriosum enim noctis ipsius Sacramentum solemniter hæc benedicimus, ut sacræ « Resurrectionis Christi mysterium, quod tempore hujus votivæ noctis advenit, in benedictione sanctificati luminis accipiamus. Et « quia hæc observatio per multarum loca terrarum, regionesque Hispaniæ in Ecclesiis commendatur, dignum est, ut propter unitatem « pacis in Gallicanis Ecclesiis conservetur. » Hactenus in recitato canone Toletani IV Concilii Patres.

V. Singulare autem in hac benedictione illud est, quod ex antiquo ritu fieri debeat per Diaconum, qui est minoris ordinis, etiam præsente Episcopo, vel Sacerdote, imo, et ipso Romano Pontifice Maximo, uti docent passim antiqui auctores, et habetur in Ordine Missæ Ambrosianæ et Romanis Ordinibus, in quorum primo, capite VII, « unus Diaconus rogat unum de Sacerdotibus vel Levitis, qui ibidem revestiti adstant, « pro se orare, et ut resurrexerit, dicit ipse Diaconus, *Dominus vobiscum*, Resp. *Et cum spiritu tuo;* et dicit Orationem, sicut in Sacramentorum, » scilicet libro « continetur. » Sane licet ex antiqua Romanæ Ecclesiæ traditione cereus paschalis benedicatur a Diacono, in Ecclesia tamen Ravennatensi benedictio ista ab Episcopo solebat peragi. Hinc enim S. Gregorius lib. IX, epistola XXVIII, Mariniano Episcopo scribens, jubet, ut propter graves, quibus ille laborabat, infirmitates, « preces, quæ super cereum « in Ravennati Civitate dici solent, vel expositiones Evangelii, quæ circa paschalem solemnitatem a Sacerdotibus fiunt, per alium « dicantur; » quas proinde, uti recte subdit Martenius, si convaluisset ipse Marinianus, sine dubio dixisset.

VI. Cur cereus vero a Diacono benedici ex antiquo ritu solent in omnibus pene Ecclesiis, non autem a Sacerdote vel Episcopo etiamsi sint

præsentes, quantumvis majoris sint ordinis et dignitatis, rationem docent Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. CIX, Durandus lib. VI Rationalis, cap. LXXX, Rupertus lib. VI *De Divinis Officiis*, cap. XXX, et post eos Sacerdotale Romanum, parte III, quia scilicet Christus resurgens ex mortuis primo sese obtulit, et ostendit mulieribus, per quas utpote quæ erant sexus debilioris, gloriam suæ resurrectionis Discipulis suis nuntiavit : « Benedicitur quidem « etiam præsente Episcopo vel Sacerdote, a Diacono, qui est minoris ordinis, quia Christus « resurgens a mortuis, primum Mariæ Magdalenæ se manifestans, voluit per debiliorem « sexum gloriam suæ resurrectionis Apostolis « nuntiari ; ut sicut nostræ mortis initium per « mulierem in mundum intraverat, ita et repa- « rationis initium per mulierem in mundo nun- « tiaretur. » Verba sunt Durandi loco citato, eaque ex Beletho descripsit.

§ X.

Diaconus, habita benedictione, accedit, factis debitis reverentiis, ad legile; ponit super eo librum apertum, quem adolet incenso triplici ductu, sed non signat librum, nec se, prout in Evangelio. Ministri circa legile locantur hoc pacto : Subdiaconus cum Cruce versa ad Episcopum, et Acolythus Thuriferarius stant a dexteris ipsius Diaconi; Acolythus cum arundine, et alter cum granis incensi a sinistris, vertentes facies, prout ipse Diaconus; et cum Diaconus incipit cantare *Exultet jam*, etc., Episcopus et omnes surgunt, detectis capitibus, Diaconus prosequitur cantum suum, et suo tempore infigit quinque grana incensi in cereo in modum Crucis, quæ respiciat faciem Episcopi, et pariter suo tempore illuminat cereum cum una ex tribus candelis in arundine positis, prout in missali; et advertat Diaconus, quod, si Imperator non est coronatus, debet dicere *Electum Imperatorem nostrum N.*

COMMENTARIUS.

I. Habita benedictione, Diaconus accedit, factis debitis reverentiis, ad legile, ad canendum scilicet paschale præconium, quod quidem olim in ambone, ubi adstabat columna marmorea paschalis cerei fulcimentum, decantabatur, uti videre est in antiquis quibusdam Basilicis Urbis, et apud eruditissimum Joannem Ciampinum tomo I *Veterum Monumentorum*, pag. 23 et 24, ubi affert antiquorum ambonum figuras, in quibus cani præconium paschale solebat, et columnarum, quibus paschalis cereus affigebatur. Sed de his vide quæ jam supra diximus.

II. Ubi itaque Diaconus ad legile pervenit, « ponit super eo librum apertum, quem adolet « incenso, triplici ductu, sed non signat librum, « nec se, prout in Evangelio. » Librum thurificandi ritus meminit quoque in suo Cæremoniali Patricius, sed tamen plane concinit nostro § Crassus, qui postquam dixit, quod « Diaconus « primo cum triplici ductu incensat librum, » ita paulo post subjungit : « Sed non signat librum, « nec se in fronte, sicut pro Evangeliis. » Uti locare se debent Ministri circa legile, lubet etiam ex laudato Crasso exponere : « Prædicti autem « Ministri interim apud legile hoc ordine se dis- « ponunt et firmant, videlicet, Subdiaconus « cum Cruce, et Capellanus cum thuribulo ad « dexteram legilis, id est, conversis ad Altare « renibus; et Capellanus cum arundine, et alius « cum bacili ad sinistram legilis, id est, versis « ad Altare vultibus. Alius Capellanus, et Cære- « moniarius, stant retro Diaconum, versi sicut « Diaconus, qui cantans vertit faciem ad cornu « Evangelii, » etc.

III. Quum incipit Diaconus cantare *Exultet jam*, etc., ex antiquo ritu, qui etiam in papali Capella servatur, « Episcopus et omnes surgunt « detectis capitibus. » Mitram tunc Papæ deponi omnesque surgere, « ut ad Evangelium stantes, » notat in suo Cæremoniali Patricius. Porro quando

infigere debeat Diaconus quinque grana incensi cereo, in modum scilicet Crucis, quæ respiciat faciem Episcopi, ut ait hic § noster; ac item quando accendere cereum debeat cum una ex tribus candelis in arundine positis, docet Rubrica missalis, tametsi paulo aliter olim servarentur hi ritus, uti videre est apud memoratum Patricium. Alicubi, teste Martenio, antequam paschalis cereis benedictionem Diaconus inciperet, solebat ille profecto accendi; id quod ex missali Albiensi Subdiaconus præstare debet. Notat autem inter alia Crassus, quod Diaconus, « dum « interim memorat Imperatorem, » advertere debet, « qui si non est coronatus, debet dicere : « *Respice etiam ad dilectissimum Regem no-* « *strum Imperatorem electum N.*, etc., et non « aliter. » Idem admonet Rubrica missalis, isque ritus servatur Romæ, verum in Regnis aliis Regibus quam Imperatori subjectis, non quidem Imperatoris nomen, sed Regum ipsorum Regnorum memoratur nomen.

IV. Ritus antiqui infigendi cereo « quinque « grana thuris in modum Crucis, » cum scilicet dicit Diaconus *Suscipe, sancte Pater, hujus incensi Sacrificium vespertinum*, testis est in suo Rationali Durandus, lib. VI, cap. LXXX, ubi etiam ait quinque illa grana thuris designare aromata, quæ mulieres emerunt, ut ungerent Crucifixum, vel significare quinque Redemptoris nostri plagas in Cruce receptas. Meminit et ejus ritus Joannes Belethus; verum licet ex antiquo ritu thuris grana affigantur cereo, ad ea verba, *incensi hujus Sacrificium*, etc., notat nihilominus Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LXVI, vocem « incensi » significare quidem accensum cereum, non vero thus. Id quod et auctores alii notarunt.

V. Porro de ipso paschali præconio minime illud est omittendum, nempe, teste Udalrico in antiquis Consuetudinibus sui Monasterii lib. I, cap. XIV, S. Hugonem Abbatem Cluniacensem jussisse expungi locum illum, ubi peccatum Adæ dicitur necessarium, et felix culpa, quod tantum meruerit habere Redemptorem. Verum, ut scite notat Martenius, non primus S. Hugo ea verba ex benedictione cerei paschalis, nempe *O felix culpa* et *O necessarium Adæ peccatum*, abrasit, et ne legerentur amplius interdixit, nam desiderantur ea quidem verba in vulgato Romano Ordine apud Hitorpium, in Gallicana Liturgia codicis Bobiensis, in veteri Sacramentorum libro Carnotensis S. Petri Monasterii annorum circiter DCC, et in duobus codicibus Ecclesiæ Turonensis annorum minimum DC, desiderari etiam ea verba inquit in duobus manuscriptis missalibus Bibliothecæ Colbertinæ annorum circiter CD in Rituali Diœcesis Senonensis jussu Cardinalis Borbonii edito, in Remensi pervetusto, in missali Tholoniensi, in Melodunensi, et in Lingoniensi, sed in hoc ultimo etsi desiderentur hæc verba, *O certe necessarium Adæ peccatum* ; ea quæ præcedere solent, *O felix culpa*, reperiuntur.

[Verba in benedictione cerei et Oratio Feriæ VI in Parasceve quæ Romanum Imperatorem respiciunt, nunc, deleto Romano Imperio, sunt penitus omittenda, juxta decretum S. R. C. in Mechlinien. ad VI, VII Decembris MDCCCXLIV.]

§ XI.

Finito cantu per Diaconum, omnes inde recedunt cum debitis reverentiis; Diaconus vero, celebraturo Episcopo, deponit dalmaticam, sumpta stola violacea, et Subdiaconus planetam, et sic in albis accedunt ad Episcopum; qui stans, capite detecto, dicit secrete *Pater noster*, et mox sedet; et chorus recitat Nonam.

COMMENTARIUS.

I. Finito præconii per Diaconum cantu, Episcopus et chorus sedent; Ministri vero « omnes « inde recedunt cum debitis reverentiis, » qui scilicet ministrarunt Diacono apud legile in benedictione cerei, finita benedictione recedunt in Sacristiam, factis debitis reverentiis, id est cum genuflexione Episcopo atque Altari, et postquam Minister, qui arundinem cum tribus candelis apud Diaconum tenebat, dum decantabat Præconium, eo finito, illam fixit in pede

ligneo seu lapideo, a latere Evangelii Altaris, ut superius dictum est, præparato, aptatusque est cereus in candelabro proprio seu columna ab eodem pariter latere. Quantum vero ad Diaconum et Subdiaconum, ex Rubrica nostri §, « Diaconus, celebraturo Episcopo, « deponit dalmaticam, » cum stola scilicet et manipulo albis, « sumpta stola violacea; et Sub- « diaconus deponit planetam, et sic in albis « accedunt ad Episcopum, » cum debitis reverentiis, et sedent in suis scabellis. Tum surgit Episcopus, surgentibus omnibus, et « stans ca- « pite detecto dicit secrete *Pater noster*, et mox « sedet, et chorus recitat Nonam; » nempe, ut notat Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, citato superius tit. VIII, chorus incipit absolute *Mirabilia testimonia tua*, etc., sine cantu, et omnes sedent.

[Nota sequens decretum : « An tolerandus « sit usus ut in Sabbato Sancto præconium « decantetur ab alio Diacono diverso ab illo « qui Missæ inservit, adeo ut duo sint Dia- « coni, alter Missæ, alter vero Præconii? — « S. C. respondendum censuit : Usum esse con- « trarium Decretis. » In Florentina ad IV, XXII Julii MDCCCXLVIII.]

II. Sed ut aliqua dicamus de ritu pontificiæ Capellæ, cerei benedictione peracta, ex Cæremoniali Patricii, « revertitur quilibet ad locum « suum, ubi Diaconus exuitur dalmatica, et ca- « pit planetam violaceam ante pectus. » Eumdem hunc ritum paulo fusius luculentiusque enarrat in suo Cæremoniali Crassus, ubi ita inquit : « Finita benedictione, Diaconus non oscu- « latur manum, neque Cardinalis incensatur, « sed ipsis recedentibus, omnes sedent, et Dia- « conus post Altare deponit dalmaticam albam, « et induit planetam violaceam, sicut Subdiaco- « nus, et mox Sacrista in medio chori de directo, « ante medium Altaris, et non ante cornu « Epistolæ, ponit idem legile, sed discooper- « tum, et nudum cum libro Prophetiarum desu- « per, » etc. Ergo ex ipsis auctoribus, et ex aliis qui afferri hic possent, præsertim antiquioribus, post benedictionem cerei non sequebatur recitatio Horæ Nonæ, quam præscribit § noster, sed lectio Prophetiarum, de quibus infra in Commentario ad § XIII dicemus.

§ XII.

In fine Nonæ Episcopus descendit de sede, et cum dicitur *Christus factus est*, etc., procumbit super faldistorio, et genuflexus dicit Orationem *Respice, quæsumus, Domine*, etc. Qua finita, surgit, et revertitur ad sedem suam, ubi sedens accipit sandalia alba, quia illa non mutat, legit Psalmum *Quam dilecta*, etc., cum *Gloria Patri*, etc., et alias Orationes et Versiculos consuetos; lavat manus, et paratur omnibus indumentis pontificalibus et manipulo coloris violacei, non tamen pallio, si sit Archiepiscopus, ac mitra simplici a dictis Diacono et Subdiacono in albis assistentibus : et cum Episcopus accipit planetam, pariter Canonici capiunt paramenta ipsis congruentia, coloris violacei, et ipsi Diaconus et Subdiaconus planetas ante plicatas, ejusdem coloris, ac manipulos; et Canonicus Presbyter assistit cum pluviali ejusdem coloris, et alii duo Diaconi, ubi est consuetum, assistunt ut alias.

COMMENTARIUS.

I. Recitandam esse Horam Nonam a choro post solemnem cerei benedictionem, in præcedenti Commentario notatum est. Ex præscripto nostri hujus §, « in fine Nonæ Episcopus descen- « dit de sede, » ad faldistorium scilicet cum Diaconis assistentibus, extensa cappa, et sibi caudam ejus trahens, uti docet Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, tit. VIII, cap. II, § IV, et est usus complurium Ecclesiarum : « Cum « dicitur *Christus factus est*, etc., procumbit « super faldistorio, et genuflexus dicit Oratio- « nem, » etc., post recitatum scilicet Psalmum

Miserere, ut alias. Juxta ritum Ecclesiæ Beneventanæ, post Orationem *Respice*, *quæsumus*, *Domine*, etc., cantatur planctus *Stabat Mater dolorosa*, etc., loco Officii Mariani, et terminatur triduum Passionis pro genuflexionibus, uti ex eodem Memoriali Rituum addiscimus, quod, ut alias notavimus, ad usum ipsius Beneventanæ Ecclesiæ concinnatum fuit, Archiepiscopo Vincentio Maria S. Romanæ Ecclesiæ Cardinali Ursino, qui postea fuit Benedictus XIII Pontifex Maximus.

II. Juxta § nostri præscriptum, finita Oratione *Respice*, etc., Episcopus « surgit, et revertitur ad sedem suam, » cappa scilicet super humeros involuta, et facta Altari reverentia, redit ad sedem suam cum Diaconis assistentibus; « ubi sedens accipit sandalia alba, quia illa non « mutat, » allata scilicet a Subdiacono sub velo humerali violaceo, cum Ministris de more; et accedente Presbytero assistente cum Ministris de libro et de bugia, « legit Psalmum *Quam di*« *lecta* etc., cum *Gloria Patri*, etc., et alias « Orationes, et Versiculos consuetos, » pro præparatione scilicet ad Missam. Interim Subdiaconus deposito velo apud credentiam, redit ad scabellum suum, Episcopus autem completis Orationibus præparationis, « lavat manus, » more scilicet solito alias explicato; « et paratur « omnibus indumentis pontificalibus, et mani« pulo coloris violacei, non tamen pallio, si sit « Archiepiscopus, ac mitra simplici, a dictis « Diacono et Subdiacono in albis assistenti« bus; » recedentibus scilicet primum Presbytero atque Diaconis assistentibus ad loca sua inter Canonicos, Episcopus per manus Diaconi et Subdiaconi paratur rocchetto, vel, si sit regularis, superpelliceo, amictu, alba, cingulo albi coloris, tum manipulo, cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta violacei coloris, et mitra simplici, allatis per Capellanos seu Acolythos, ut alias.

III. Parantur denique et alii Canonici, sed advertendum, quod docet noster § inquiens, quod « cum Episcopus accipit planetam, pari« ter Canonici capiunt paramenta ipsis congruen« tia coloris violacei, » in suis scilicet locis; « et ipsi Diaconus et Subdiaconus, » accedentibus scilicet Presbytero et duobus Diaconis assistentibus paratis, recedunt ad sua scabella, et ibi capiunt « planetas ante plicatas et manipu« los, » sed primum scilicet manipulos, tum planetas plicatas ante pectus. Porro « Canonicus « Presbyter assistit cum pluviali, et alii duo « Diaconi, ubi est consuetum, ut alias, » induti scilicet dalmaticis coloris violacei, Episcopus autem accipit annulum, ex Memoriali Rituum Majoris Hebdomadæ et aliis auctoribus.

[Incaute Auctor scripsit Diaconos assistentes (quorum interventus a consuetudine pendere debet), si adsint, dalmaticis violaceis induendos esse. In Officio enim hujus diei ante Missam, Ministri ordinis diaconalis seu subdiaconalis (si pro Diacono circumstantiam Præconii excipias) utuntur planetis plicatis, prout Rubricam aut hocce Cæremoniale vel leviter attendenti patebit.]

§ XIII.

Cum Episcopus fuerit paratus, descendit cum mitra et baculo de sua sede, et comitantibus prædictis Assistentibus et Ministris, accedit ad Altare, quod sine mitra in medio osculatur, deposito interim baculo et facta Cruci reverentia: mox recepta mitra et baculo, revertitur ad eamdem suam sedem. Diaconus vero Evangelii, et Subdiaconus de Epistola, si assistant alii duo digniores Diaconi, sedent in scamno aut scabellis apud cornu Epistolæ, ut dictum est in capite VIII, § XXXVI, hujus libri II de Missa solemni, Episcopo celebrante. Locatur in medio chori vel presbyterii pulpitum seu legile nudum, et omnibus considentibus, ducitur a Cæremoniario aliquis Acolythus, sive Cantor, indutus cotta, qui, factis debitis reverentiis Altari et Episcopo, cantat sine titulo primam Prophetiam, qua finita, accedit cum debitis reverentiis ad osculandam manum Episcopi, antequam surgat pro Oratione cantanda.

§ XIV.

Tum Episcopus surgit, deposita mitra, dicens *Oremus*, et Diaconus assistens ad ejus dexteram dicit *Flectamus genua*, et omnes genuflectunt, excepto Episcopo; alter vero ad sinistram, *Levate*, et omnes surgunt; ipse vero Episcopus prosequitur Orationem, stans manibus extensis, sustinente librum Presbytero assistente, more solito; sed ubi non assistunt prædicti duo antiquiores Diaconi, servient in hujusmodi ministerio et aliis, prædicti Diaconus et Subdiaconus Evangelii et Epistolæ.

§ XV.

Cantantur deinde aliæ Prophetiæ ab Acolythis vel Cantoribus eodem ordine, et post quartam, octavam, et undecimam Lectionem seu Prophetiam Episcopus legit ex libro Tractum, dum cantatur a choro, et pariter per eosdem Diaconos assistentes suo tempore dicitur *Flectamus genua* et *Levate*, ut in missali.

COMMENTARIUS.

I. Omnibus jam, ut supra, paratis, Episcopus « descendit cum mitra et baculo de sua sede, « et comitantibus prædictis Assistentibus et Mi- « nistris, accedit ad Altare, quod sine mitra in « medio osculatur, deposito interim baculo, » nempe deposito baculo in plano, ac ibidem etiam mitra per Diaconum Evangelii et Subdiaconum, ascendit medius inter ipsos ad Altare, et osculatur illud in medio, remanentibus in plano Presbytero et duobus Diaconis assistentibus. Osculato Altari, « mox recepta mi- « tra et baculo, » et quidem in medio Altari, et per manus eorumdem Diaconi et Subdiaconi, ut docent Memoriale Rituum, Horatius Christiani in sua Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ sectione v, cap. iv, et alii, « revertitur ad eamdem « suam sedem, » cum Presbytero scilicet, et Diaconis assistentibus, remanentibus in suis scabellis prope Altare Diacono et Subdiacono in cornu Epistolæ, si scilicet, ut ait noster §, Episcopo assistant duo ipsi digniores Diaconi, de quibus jam plura notavimus nos supra libro I, cap. viii.

II. Ubi ad sedem suam pervenit Episcopus, sedet ibi, et accipit gremiale; et, uti ait noster § xiii, « locatur in medio chori vel presby- « terii pulpitum seu legile nudum, » nisi scilicet fuerit prius collocatum, et nisi pro Ecclesiarum veteri more non legantur Lectiones in ambone : « Et omnibus considentibus, ducitur « a Cæremoniario aliquis Acolythus sive Cantor, « indutus cotta, qui, factis debitis reverentiis « Altari et Episcopo, cantat sine titulo primam « Lectionem, » etc. Ubi nota, post ipsam cerei quidem benedictionem sequi Lectiones ad Catechumenorum instructionem olim recitatas, quæ tamen antiquitus præcessisse videntur, uti observat eruditissimus Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. xxiv, num. xiii, ex Romano antiquo Ordine ad usum Corbeiensis Monasterii ante annos DCCC accommodato, in quo inter alia hæc habentur : « Et interrogavimus « nihilominus Domnum Apostolicum Adrianum, « secundum vestra mandata, si in Paschali Sab- « bato debent flecti genua, dum Lectiones re- « citantur. Et ipse respondit, hoc debere omni- « modis fieri. Cui cum diceremus, et quomodo « Sacerdotes et Ministri seu Clerum cum stolis et « planetis possunt in terram prosterni? Ille ad- « jecit, non debere Sacerdotes vel Ministros seu « Clerum stolis prius planetisque vestiri, nisi « tunc demum cum lumen novum introducitur, « ut cereus benedicatur. »

III. Ex his plane patet, Lectiones olim pronuntiatas fuisse ante cerei benedictionem, pro qua Sacerdotes et Ministri seu Clerus stolis et

planetis vestiebantur. Eumdem fuisse et usum Ecclesiarum Lugdunensis ac Bisuntinæ ex ipsarum Ordinariis constat. Quod autem respondit Adrianus Pontifex in recitato superius loco, ad Lectiones sive ad Orationes quæ Lectionibus subjiciuntur, flectenda esse genua, ait Martene, in Galliis haudquaquam receptum fuisse, aut saltem diu non fuisse observatum. Nam omnes ad unum antiqui libri rituales atque missales Galliæ, hujusmodi genuflexionem fieri vetant; quam etiam ad Lectionem, quæ agit de Nabuchodonosor, qui impie ad statuam auream genuflecti præcepit, prohibet Pontificale Ecclesiæ Apamiensis in Syria dicens : « Tunc autem non « debent flecti genua, quia in præcedenti Le« ctione lectum est, quod Nabuchodonosor Rex « subditos sibi coegerit flectere genua ante sta« tuam auream, quod utique erat in contemptu « Creatoris. »

IV. Sed antequam antiquos ritus explicemus legendarum Lectionum die Sabbati Sancti, notandum hic nobis est Rubricas nostrorum paragraphorum juxta solitum in multis concinere Cæremoniali Augustini Patricii, quod pro pontificia Capella concinnavit. Sane, quod in § XIII inter alia edicitur, ut Diaconus Evangelii, et Subdiaconus de Epistola, si assistant alii duo digniores Diaconi, sedeant in scamno aut in scabellis apud cornu Epistolæ, sciendum est aliter olim fuisse præscriptum in Cæremonialibus ante hoc nostrum a Benedicto XIII probatum editis, in quibus legitur, quod ubi Episcopo assistant duo illi digniores Diaconi, Diaconus Evangelii, et Subdiaconus de Epistola « sedent in gradibus « Altaris. » Rursus ubi in nostro § XIV dicitur, quod cum Episcopus post recitatam primam Lectionem deposita mitra dicens *Oremus*, Diaconus assistens ad ejus dexteram dicit *Flectamus genua*, in antiquis Cæremonialibus legitur : « Et « Archidiaconus sive Diaconus assistens ad ejus « dexteram dicit, » etc. Ceterum cum dicit tunc Orationes Episcopus, assistit quidem Diaconus ad ejus dexteram, non debet tamen retro post ipsum Episcopum verba illa pronuntiare, *Flectamus genua*, sicut nec Subdiaconus retro post Diaconum, *Levate*, quia scilicet non sunt in Altari.

V. Hisce notatis, ut ad ritum dicendarum Lectionum deveniamus, ex nostro § XIII, pro Lectionibus recitandis « locatur in medio chori, « vel presbyterii pulpitum seu legile nu« dum, » etc. Idem docent in suo Cæremoniali Patricius, et in Romano Ordine XV Petrus Amelius; verum juxta antiquum ritum, uti ex Ordine I Romano constat, imo etiam ex XIV, auctore Gaetano, in ambone Lectiones ipsæ recitabantur, et quidem a Subdiaconis, ut Gaetanus ipse testatur : « Finita benedictione cerei, « Subdiaconus ascendens ambonem incipit le« gere Lectionem sine titulo, » etc. Juxta Romanum Ordinem I, antequam Lectiones inciperentur, duo Notarii duos cereos accensos tenebant, unus in dextero, alter in sinistro cornu Altaris : « Illuminentur duo cerei, tenentibus « duobus Notariis, unus in dextero cornu Alta« ris, et alter in sinistro. » Idem docent vulgatus Alcuinus et Amalarius, libro I *De Ecclesiasticis Officiis*, cap. XX. Quod in ipsis dextero ac sinistro cornibus Altaris pronuntiarentur Lectiones, non satis esse incompertum ait Martene; sed plane compertum satis est, non quidem ibi, sed in ambone pronuntiatas fuisse; etenim post recitatum locum, ita statim subjicit laudatus ipse I Ordo Romanus : « Et ascen« dit Lector in ambone. Non pronuntiat *Lectio « libri Genesis*, sed inchoat *In principio*, plane. « Similiter et alias Lectiones. »

VI. Teste Patricio in suo Cæremoniali lib. II, sectione I, cap. LVII, in fine : « Sixtus Papa « Quartus ordinavit quod Cardinales dicerent « Prophetias supradictas : primam junior Car« dinalis, sive Diaconus esset, sive Presbyter : « aliam sequens, et sic de aliis continue gra« datim ascendendo usque ad nonam inclusive, « decimam Cardinalis assistens a sinistris, un« decimam a dexteris assistens, duodecimam « dixit Sanctitas Sua. » Ita Patricius, sed addit mox, quod « hæc ordinatio fuit tempore suo « observata, » nempe in Pontificatu prædicti Papæ; « postea dimissa, quia non videbatur « dignitati Apostolicæ convenire ac quadrare « cæremoniis papalibus et debitis. » Sabbato Sancto anni MCDLXXXI cantatas fuisse Prophetias a Cardinalibus, earum vero ultimam ab ipso Sixto IV Papa, refert ad dictum annum in suo Diario Volaterranus : « Duodecim Prophe« tiæ a Cardinalibus non tam cantatæ quam lectæ « ad pulpitum sine velo aliquo. A postremis « inceptum est, et ordine ventum ad Diaconos « duos assistentes Pontifici. Ultimam e throno

« suo recitavit Pontifex sedens propter debiles « podagra pedes. » Idem legitur apud alios scriptores.

VII. Cur in Lectionibus hisce tituli ex antiquo ritu omitterentur, duas affert causas Belethus in sua divinorum Officiorum Explicatione, cap. cx : « Prima est, » inquit, « quoniam Christus caput « nostrum necdum nobis sit restitutum. Secunda « vero, quia qui sunt baptizandi, ad quos totum « illius diei Officium pertinet, adhuc in ima « ignorantiæ Scripturarum profunditate immersi « detinentur, » etc. Idem docet in Rationali Durandus lib. VI, cap. LXXXI, num. I, ubi etiam, cur sine tono, id est, sine cantu pronuntientur, hanc affert rationem, quia nempe, « in eis insi- « pientes, et Catechumeni simplices instruun- « tur. » Sane quod antiquus sit ritus, ut sine titulo et sine tono seu cantu Lectiones ipsæ recitentur, veteres libri rituales atque Ordinaria antiqua variarum Ecclesiarum passim nos docent.

VIII. Quod Lectionum numerum attinet, tradit memoratus Durandus suo ævo in quibusdam Ecclesiis, quatuor, in quibusdam sex, in aliis duodecim, et in nonnullis quatuordecim consuevisse legi. Sed audiamus Belethum sic de eo numero aientem libro citato, cap. CVI. « Tandem « vero viginti quatuor in nonnullis Ecclesiis « leguntur Lectiones. Ac Romæ quidem hoc « pacto fieri solet, ut duodecim recitentur « Græce et totidem Latine. In nonnullis autem « Ecclesiis legunt tantum duodecim, et in non- « nullis duntaxat septem. At qui viginti quatuor « legunt, duodecim ob id Græce recitant pro- « pter auctoritatem Septuaginta Interpretum, « quorum auctoritas quondam in Græcia maxime « floruit, atque etiam in illa parte Italiæ, quæ « Magna olim dicebatur Græcia. Verum duode- « cim ideo dicuntur Latine propter auctoritatem « translationis Hieronymi. In minimis tamen « Ecclesiis non habent, nisi sex ob senarium « numerum, qui quodammodo perfectus est. »

IX. Mysticis significationibus hisce omissis, nonnulla nobis notanda sunt quidem in recitato loco Belethi : primo quod ait de Lectionibus Romæ, Græce, Latineque recitatis, confirmari præclarissimo Anastasii Bibliothecarii testimonio, qui de Benedicto Papa III scribit, quod Lectionum, quæ per cunctas Ecclesiarum Stationes leguntur, « volumen præparare studuit, « in quo Græcas et Latinas Lectiones, quas die « Sabbato Sancto Paschæ, simulque et Sancto « Pentecostes, Subdiaconi legere soliti sunt, « scripturas adjungi præcepit, miræque opera- « tionis tabulis argenteis decenter adornans, « sanctæ Ecclesiæ Romanæ libenter obtulit. » Secundo, quod ait, duodecim Lectiones Græce et totidem Latine fuisse recitatas, hoc est, viginti quatuor, confirmatur non modo ex Pontificali manuscripto Ecclesiæ Apamiensis in Syria, in quo idem recensetur numerus, verum ex Ordine Romano XI, auctore Benedicto, numero XLIII : « Leguntur, » inquit, « duodecim « Lectiones Latine, et duodecim Græce, et can- « tantur tria Cantica, » etc. Idem totidem verbis legitur in XII Romano Ordine auctore Cencio, cap. XIV, verum ex Ordine XIV, cap. XCIV. « Sub- « diaconus ascendens ambonem incipit legere « Lectionem sine titulo *In principio creavit « Deus cœlum et terram*; eo vero complente, si « Dominus Papa velit, Græcus Subdiaconus « eamdem Græce relegit. » Ordo quoque Romanus XV relinquit arbitrio Papæ, si velit, ut finita Latina Lectione, eadem Græce pronuntietur. Patricius nihil de dicenda Græce Lectione inquit.

X. Illud autem minime a nobis sub silentio mittendum est, quod ait Belethus, nempe auctoritatem Septuaginta Interpretum quondam in Græcia maxime floruisse, « atque etiam in illa « parte Italiæ, quæ Magna olim dicebatur Græ- « cia. » Hæc plane est nostra Calabria, de qua præclarissimum est S. Hieronymi elogium in Epistola ad Paulinum, ubi ait, Platonem ipsum eam regionem laboriosissime peragrasse, « ut « qui Athenis Magister erat, et potens, cujusque « doctrinæ Academiæ Gymnasia personabant, « fieret peregrinus atque discipulus, malens « aliena verecunde discere, quam sua impu- « denter ingerere. » Quædam in hunc locum jam notavimus nos, ubi selectas ipsius sancti Doctoris Epistolas edidimus. Sed licet e nostris non desint, qui in commendationem Calabriæ Viris semper doctrina, sanctitate, ac dignitate tum civili, tum ecclesiastica conspicuis abundantis varios libros ediderint, speramus nos nihilominus, si Deus vitam dederit, ad majorem obtrectactorum Nationis nostræ confusionem, aliud opus publici juris facere in tres tomos divisum, quorum primus Cala-

briam Sanctam, alter Sacram, tertius Litterariam comprehendat. Sane referri et ad ejusdem Nationis gloriam possunt tot Episcopi e Calabria electi a regnante Pontifice Maximo Benedicto XIV, meritorum optimo æstimatore, ad regendas varias Neapolitani Regni Ecclesias. Atque, ut alias omittam, vacantibus nuper duabus Ecclesiis, Laquedoniensi et Marsicana, duos quidem Calabros optimis moribus ac doctrina præditos, et reluctantes, ut jam fuit vetustissima Ecclesii disciplina, præfecit, Thomam Aceti a Filleno, et Didacum Tomacelli a Scylla.

XI. Obiter hisce notatis, finita Lectione seu Prophetia, is qui eam cantavit ex § nostro xiii, « accedit cum debitis reverentiis ad osculandam manum Episcopi, antequam surgat pro « Oratione cantanda, » et repetitis reverentiis recedit ad locum suum, ut inter alios scite notat Horatius Christiani. « Tum, » ut ait § xiv, « Episcopus surgit, deposita mitra, » prius tamen deposito gremiali, «dicens *Oremus*, et Diaconus « assistens ad ejus dexteram dicit *Flectamus* « *genua*, et omnes genuflectunt, excepto Episcopo; alter vero ad sinistram *Levate*, et omnes surgunt. Ipse vero Episcopus prosequitur « Orationem stans manibus extensis, sustinente « librum Presbytero assistente more solito. » Ubi juxta consuetudinem Ecclesiarum, non assistunt prædicti duo antiquiores Diaconi, tunc quidem ex præscripto nostri ejusdem § xiv, « servient in hujusmodi ministerio, » dicendi scilicet, *Flectamus genua*, et *Levate*, « et aliis prædicti « Diaconus et Subdiaconus, Evangelii et Epistolæ. » Cantantur deinde aliæ Prophetiæ ab Acolythis vel Cantoribus, eodem ordine, ut inquit § noster xv, « et post quartam, octavam et « undecimam Lectionem seu Prophetiam, Episcopus legit private ex libro Tractum, dum « cantatur a choro, » ministrantibus librum et bugiam solitis ministris; « et pariter per eosdem « Diaconos assistentes, » vel, iis deficientibus, per Diaconum Evangelii et Subdiaconum Epistolæ, uti notatum fuit, « suo tempore dicitur *Flectamus genua*, et *Levate*. » Porro ex Memoriali Rituum et aliis auctoribus qui Hebdomadæ Sanctæ ritus exponunt, Prophetias, quæ cantantur in legili, Episcopus private legit apud sedem suam.

§ XVI.

Finitis Lectionibus, si Episcopus voluerit ipsemet benedicere Fontem, quod valde convenit, deposita planeta, et sumpto pluviali violaceo, ac baculo, ibit, præcedente Cruce, cum cereo benedicto accenso, qui portabitur immediate ante Crucem, et Canonicis paratis, ac aliis de Clero, ad illum benedicendum, et alia fiunt, et cantatur, etiam circa Baptismum, prout in missali.

§ XVII.

Si vero non potuerit Episcopus id præstare, destinabit aliquem ex dignioribus Capituli, qui pluviali paratus, comitantibus aliquot Acolythis et Ministris cum cereo accenso, et Cruce, ea omnia faciet.

§ XVIII.

Quibus peractis, si aderunt Catechumeni, baptizentur more solito ab Episcopo, aut a digniori ex Capitulo, ut in numero præcedenti, et per octo dies ante in ipsa Ecclesia, nisi periculum immineat, nullus infans baptizetur.

COMMENTARIUS.

I. Priusquam de Fontis baptismalis benedictione dicamus, de cujus ritu in hisce paragraphis agitur, variationes, atque additiones quædam notandæ sunt factæ in hoc Cæremoniali probato a Benedicto XIII. Primo itaque, ubi in nostro § xvi dicitur, « si Episcopus voluerit ipsemet benedicere Fontem, » in antiquis legitur, « Fontes. » Secundo verba illa, « quod valde « convenit, » in novo quidem Cæremoniali § ipsi xvi adjuncta sunt. Tertio sublatum fuit in § xvii verbum « noluerit, » quod legebatur in antiquis ipsis Cæremonialibus, nempe, « Si vero « noluerit, aut non potuerit, » etc. Non enim decet, ut Episcopus pro suæ voluntatis libito celebrationem illius Sacramenti omittat, cujus præcipuus est ipse Minister.

II. Et quidem quod solis primum Episcopis jus baptizandi resederit, constans et indubitata sententia est, quam viri passim eruditi non modo Tertulliani suffragio probant, sed Tertulliano longe antiquioris Ignatii Martyris tertii post sanctum Petrum Antiochenæ sedis Episcopi in Epistola ad Smyrnenses scribentis, «non esse licitum « sine Episcopo neque baptizare neque agapes « facere. » Cui concinit S. Hieronymus, qui in Dialogo adversus Luciferianos inter alia inquit : « Unde venit, ut sine Episcopi jussione, neque « Presbyter, neque Diaconus jus habeant Ba- « ptismi. » Idem etiam innuit S. Augustinus lib. XXII *De Civitate Dei*, cap. viii, ubi agens de quodam meritis S. Stephani divinitus ad Christum converso, et baptizari desiderante, « Et ecce, » inquit, « diluculum clamat, ut ad « Episcopum curreretur, » etc. Quam sedulus in eo administrando Sacramento fuerit S. Ambrosius, testatur in ejus Vita Paulinus, ubi ita ait : « In rebus etiam divinis implendis fortissi- « mus labor, in tantum, ut quod implere soli- « tus erat circa baptizandos, quinque postea « Episcopi a tempore, quo decessit, vix imple- « rent. »

III. Apud Græcos eadem plane viguit disciplina, uti non obscure innuit Theodoretus, qui lib. I *Historiæ Ecclesiasticæ*, cap. xxvii, mentionem facit cujusdam stolæ ex aureis filis contextæ, quam Constantinus Imperator ad Ecclesiam Hierosolymitanam cohonestandam Macario illius Urbis Episcopo donaverat, ut ea amictus sacrum baptismatis ministerium obiret. Eam disciplinam clare evincit Instructio Cleri Edesseni ad Photium et Eustachium Episcopos, qua, uti legitur in Actione x Concilii Chalcedonensis, rogant Ibam Episcopum ad sedem suam propter imminentem Paschalem Festivitatem quantocius remitti, « in qua, » inquiunt, « et propter Cate- « chismos, et propter eos qui digni sunt sancto « Baptismate, opus est ejus præsentia. » Plura eamdem in rem testimonia veterum Patrum affert Martene, lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. i, articulo iii, num. ii.

IV. Quanquam vero peculiare olim esset Episcopi munus Baptismum conferre, ita ut Concilium Hispalense II anni DCXIX, can. vii, jusserit, « neque coram Episcopo, licere Presbyteris in « Baptisterium introire, nec præsente Antistite « infantem tingere aut signare; » postmodum tamen sive ob multitudinem baptizandorum, sive ob nimium laborem, eam curam rejecere Episcopi in Presbyteros vel Diaconos, duos, tresve baptizare ipsi contenti, uti videre est in vii, x et xii Ordinibus Romanis, et in quibusdam aliarum Ecclesiarum Ritualibus atque Ordinariis, licet in Rituali Ecclesiæ Suessionensis tempore Nivelonis Episcopi scripto solus Episcopus in Vigilia Paschæ baptizare memoretur, nulla Presbyterorum aut Diaconorum mentione habita. Hanc fuisse S. Romanæ Ecclesiæ atque aliarum complurium disciplinam sæculo XIII, ut Papa Romæ, et Episcopi in Ecclesiis suis Sabbato ante Resurrectionem Domini, et Sabbato ante Pentecosten solemni ritu baptismum ministrarent, expresse edicit Londinensis Synodus anni MCCXXXVII, can. iii. « Cum Summus Pontifex personaliter « illud Mysterium solemnizet, et diebus baptizet « solemniter memoratis, et in aliis mundi parti- « bus servet Ecclesia illud idem. »

V. Sensim plane factum est, ut Episcopi, qui soli olim baptizabant, nunc fere soli non baptizent, unde æqua est Martenii expostulatio, quod « plures mulierculæ et obstetrices privatis in « domibus tingant, quam Episcopi in Templis. » At vero quidquid sit de aliis diebus consentanee ad Rubricas nostrorum paragraphorum, imo priscis canonibus inhærens Romana Synodus anno

Christi MDCCXXV, a Benedicto XIII celebrata, tit. XXVI, cap. I, postquam edixit non esse Parochorum tantum, quod juxta sacra canonum statuta, Rituali Romano præscribitur, ut solemnis scilicet per eos bis in anno, utroque Sabbato ante sacratissimam Pascha et Pentecosten baptismalis Fontis benedictio persolvatur, sacrumque Baptisma tunc solemnius ministretur, ita deinde subjungit : « Speciali id etiam ratione ab Episcopis « exigit Cæremoniale Episcoporum; et nos ipsis « præcipuas velut inter Pontificalis ordinis ac- « ctiones, non minori sollicitudine commen- « damus. »

VI. Omissis aliis Synodis, mandat S. Carolus in IV Synodo Provinciali Mediolanensi, ut infantes hebdomada Paschæ et Pentecostes accedente in lucem editi, ad præcipuam Urbis Ecclesiam deferantur, ut ab Episcopo salutari lavacro regenerentur, a qua etiam solemnitate quemcumque Presbyterum tam Urbis quam Diœcesis abstinere cautum est. In pluribus Ecclesiarum Ordinariis id quidem commendatur, ut serventur infantes aliqui baptizandi in ipsis Sabbatis Paschæ et Pentecostes, dum baptismalis Fontis benedictio peragitur, ut scilicet sanctæ Ecclesiæ exprimatur finis, et istius Cæremoniæ designetur antiquitas. Id Romæ accuratissime fieri vidimus, ejusque ritus tenacissimus fuit sanctæ memoriæ Benedictus XIII, quippe qui in ipsorum Festorum Vigiliis multa hominum millia baptizavit.

VII. Quantum ad ritum benedicendi Fontis baptismalis, esse illum plane antiquum, colligitur ex S. Cypriano in Epistola LXX ad Januarium his verbis : « Oportet ergo mundari, et sanctificari « aquam prius a Sacerdote, ut possit Baptismo « suo peccata hominis, qui baptizatur, abluere. » Ejusdem ritus passim alii Patres mentionem faciunt, S. Dyonisius, vel alius ejus nomine vetustus auctor, in libro *De Ecclesiastica Hierarchia*, cap. II, S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi III, S. Gregorius Nyssenus Oratione in Christi Baptismum, Victor Vitensis, lib. II *De persecutione Vandalica*, et inter alios S. Ambrosius in libro *De his qui initiantur*, cap. V, ubi hæc habet : « Quare prior Christus descendit, « postea Spiritus sanctus? cum forma baptisma- « tis, et usus hoc habeat, ut ante Fons consecre- « tur, et tunc descendat, qui baptizandus est. « Nam ubi primum ingreditur Sacerdos, exor- « cismum facit, secundo super creationem aquæ « invocationem, postea et precem defert, ut « sanctificetur Fons et adsit præsentia Trini- « tatis æternæ. » Sane ritus est adeo antiquus, ut S. Basilius in libro *De Spiritu sancto*, cap. XXVII, inter traditiones apostolicas quidem recenseat, quod « benedicimus aquam bapti- « smatis. »

VIII. Benedictionis formulam non eamdem fuisse ubique, sed plane diversam, scite notat, probatque eruditus Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIV, num. XXIII. « Alia enim, » inquit, « quæ in Gelasiano ac Gre- « goriano Sacramentario reperitur; alia, quæ in « Liturgiis Gallicanis; alia, quæ in missali Moza- « rabum; alia, quæ in Ambrosiano; imo nec in « variis ejusdem nationis liturgicis libris una « eademque reperitur; nam in tribus Gallicanis « vetustissimis missalibus a viris clarissimis atque « religiosissimis Josepho Cardinali Thomasio, et « Joanne Mabillonio editis, benedictionis for- « mulæ omnino sunt inter se dissimiles. » Ceterum quod ritus spectat in ipsa benedictione observari solitos, hi præsertim recenseri possunt, Crucis in aquam impressio, insufflatio triplex, cerei in aquam immersio, chrismatis infusio, aquæ benedictæ distributio, de quibus singulis legi possunt Josephus Vicecomes, et alii docti auctores, qui Baptismi ritus vel peculiaribus libris enarrant, vel de ipsis agunt in tractatu *De Sacramentis*.

IX. Quoniam vero in nostris paragraphis XVI et XVII expressa sit mentio deferendi accensum cereum ad benedicendum Fontem baptismalem, sciendum hic illud est, cerei quidem immersionem in aquam præscribi a S. Gregorio, et ab aliis quoque ritualibus libris atque Ordinariis, licet non adeo antiquis. Plura de eo ritu immergendi cereum in aquam mystice docet in suo Rationali Durandus lib. VI, cap. LXXXI, num. X. Dum vero de aqua extrahitur, mandat missale vetus Parisiense annorum circiter D, ut « de cerei cera « parumper in aquam deguttetur in modum Cru- « cis, » dicente scilicet Sacerdote, *Sanctificetur, et fecundetur Fons iste in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen*. Notat Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus Ecclesiasticis*, capite XIII, stillationem cerei in aquam significare Sanguinem e capite et vulneribus Christi rorantem in aquam baptismalem, ut eam virtute Passionis suæ sanctificet, juxta illud S. Augustini

tractatu II in Joannem : « Unde rubet baptismus, « nisi ex Sanguine Christi ? »

X. Ad praxim eorum quod attinent, quæ in paragraphis nostris statuta sunt, « finitis Lectio« nibus, » inquit § XVI, « si Episcopus voluerit « ipsemet benedicere Fontem, quod valde con« venit, deposita planeta, et sumpto pluviali « violaceo, ac baculo, ibit, » etc. Nempe, Lectionibus finitis, Diaconus et Subdiaconus, depositis manipulis et planetis, ut Memoriale Rituum docet, ad Episcopum accedunt, qui recedente Presbytero assistente tantum planetam deponit, et accipit pluviale violaceum et pectorale. Interim Acolythus de cereo amovet eum de suo candelabro magno. Diaconus et Subdiaconus sumunt planetas plicatas tantum, accensisque cereis in candelabris ad abacum, Clerici se disponunt hinc inde in Presbyterio pro Processione ad benedicendum Fontem.

XI. Ordinem ejus Processionis enarrat inter alios Horatius Christiani in sua Praxi pontificali Majoris Hebdomadæ, sectione V, cap. V. Præcedet, inquit, Acolythus cereum benedictum accensum deferens. Inde Subdiaconus paratus portans Crucem inter duos Ceroferarios candelabra cum candelis accensis habentes. Mox Cantores canentes Tractum *Sicut servus*, etc. Tum Clerus per ordinem, et Canonici parati bini, inter quos eorum loco, Presbyter assistens, et Diaconus, ac Subdiaconus Missæ. Ultimo Pontifex inter duos Diaconos assistentes, quem sequentur Ministri inservientes de libro, candela, mitra, etc. Notandum tamen, quod si Celebrans fuerit Archiepiscopus, Crux ipsius portabitur ante Canonicos paratos tantum, et ante illam portabitur cereus.

XII. Cum sic pervenerint ad Fontem, omnes circa eum situantur per gyrum, et Canonici in scamnis ibidem præparatis, in quibus sedebunt, et assurgent cum Episcopo durante benedictione. Subdiaconus cum Cruce, et reliqui Ministri prope Fontem, ita tamen, ut faciem Episcopi respiciant, se collocabunt, ibique stabunt cum cereo, Cruce, et Ceroferariis tanquam immobiles. Episcopus vero, antequam ad benedictionem Fontis procedat, depositis baculo et mitra, ac ministrante librum Presbytero assistente, cantabit in tono feriali *Dominus vobiscum*, et deinde Orationem *Omnipotens, sempiterne Deus, respice*, etc., tenens semper manus junctas. Hæc autem prima Oratio, si Fons baptismalis sit in Ecclesia seu Capella separata, dicetur in ipso ingressu Ecclesiæ seu Capellæ; si autem fuerit in Ecclesia, ubi celebratur, ante cancellos Baptisterii dicetur.

XIII. Procedens deinde ad benedictionem Episcopus, rursus dicit stans ante Fontem *Dominus vobiscum*, et secundam Orationem, ut in missali; qua dicta elevans vocem in modum Præfationis, prosequitur cantando in tono, ut in missali, *Per omnia sæcula sæculorum*, etc., et cum cantaverit illa verba, *sumat Unigeniti tui gratiam de Spiritu sancto*, extendens manum in Fontem, dividit aquam in modum Crucis, dicens, *Qui hanc aquam*, etc., manu statim linteo abstersa; et prosequens cantum ad verba illa, *Non inficiando corrumpat*, aquam manu tangit. Prosequitur inde, et post verba *Indulgentiam consequantur*, extendens manum facit tres Cruces super Fontem; tum post illa verba, *cujus Spiritus super te ferebatur*, manu aquam dividit, et effundit eam versus quatuor mundi partes in ipsummet Fontem, primo versus Orientem, secundo versus Occidentem, tertio versus Aquilonem, quarto versus Austrum.

XIV. Inde, abstersis manibus, et reassumpto cantu, prosequitur usque ad verba illa, *baptizantes eos in Nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* tum vero mutat vocem, et prosequitur in tono Lectionis, *Hæc nobis præcepta*, etc.; et dicto, *Tu benignus aspira*, halat ter in aquam in modum Crucis, dicens, *Tu has simplices*, etc. Post illa verba, *purificandis mentibus efficaces*, ministrante et adjuvante Diacono assistente, accipit cereum, et dimittit paulum in aquam, et resumens tonum Præfationis dicit, *Descendat in hanc plenitudinem Fontis virtus Spiritus sancti.* Deinde extractum cereum de aqua, iterum profundius mergit, aliquanto altius repetens *Descendat*, etc. Extractum postea rursus cereum de aqua, tertio immergens usque ad fundum, altiori adhuc voce repetit *Descendat*, etc., ut supra; et deinde sufflans ter in aquam, prosequitur, *totamque hujus aquæ substantiam regenerandi fecundet effectu;* quo cantato, tollit cereum de aqua, et prosequitur, *Hic omnium peccatorum maculæ*, etc., cujus conclusionem, nempe, *Per Dominum nostrum*, etc., dicit legendo, ut in missali.

XV. Tunc, uti notat laudatus Horatius Chri-

stiani, accipitur per Acolythum de ipsa aqua benedicta ex Fonte in vase consueto, et ministrante Presbytero assistente aspersorium, Episcopus se aspergit, et circumstantes cum dicta aqua benedicta. Mox accepta mitra Episcopus sedet in faldistorio ibi præparato; Presbyter autem assistens associatus ab Acolytho vas ferente, aspergit de ipsa aqua benedicta Canonicos, ac reliquum Clerum, et populum per Ecclesiam. Qui autem asperguntur stabunt capite inclinato, et detecto, atque cum reverenti devotione. Interim unus ex Ministris Ecclesiæ accipit in vasis suis de eadem aqua ex Fonte, aspergenda in domibus et aliis locis secundum consuetudinem locorum.

XVI. His peractis, Episcopus retinens mitram accedit iterum ad Fontem, et effundit de Oleo Catechumenorum in aquam in modum Crucis, intelligibili voce dicens *Sanctificetur*, etc. Deinde infundit de Chrismate, modo quo supra dicens, *Infusio Chrismatis*, etc. Tum accipit ambas ampullas dicti Oleï sancti, et Chrismatis, et de utroque simul in modum Crucis infundendo, dicit, *Commixtio Chrismatis*, etc. Quo dicto, miscet ipsa Olea cum aqua, et spargit manu sua per omnem Fontem; et inde rediens ad faldistorium ibi sedet, et lavat manus more solito; atque hæc sunt quæ hoc loco ex missali Romano, et Horatio Christiani, ac aliis etiam describere libuit ad nostrum Cæremoniale magis magisque illustrandum. Ceterum si Episcopus voluerit ipse baptizare hac die, quod quidem esset conveniens, legere ipsum Christiani poterit, et Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ.

§ XIX.

Si Episcopus id præstiterit, eodem ordine redibit ad Altare majus, ubi deposito pluviali, cum mitra procumbit ante illud super faldistorio, et pariter omnes in suis locis genuflectunt; et duo Capellani sive cantores genuflexi ante scabellum versus cornu Epistolæ retro Episcopum, habentes ante se librum inchoabunt Litanias; et si aderunt Ordinandi, prosternent se per gyrum, dum dicuntur Litaniæ, et alia fient, prout in Pontificali Romano, de Ordinibus dandis, respondente choro, et repetente omnia, quæ ipsi Capellani sive Cantores dicunt; et cum perventum fuerit ad Versiculum *Peccatores*, Episcopus surgit, et ibidem stans deponit paramenta violacea, et accipit alba, ac pallium, si est Archiepiscopus.

§ XX.

Diaconus autem et Subdiaconus, paulo ante depositis planetis violaceis ante plicatis, assumunt dalmaticam et tunicellam albas, ut præsto sint ad induendum Episcopum.

§ XXI.

Interim removentur etiam ab Altari et sede Episcopi pallia violacea, et accenduntur luminaria. Capellani vero, sive Cantores jam dicti prosequuntur Litanias usque in finem, respondente choro, ut supra; et in fine cantatur *Kyrie eleison*, cum pausa convenienti, donec Episcopus fuerit in sua sede ad cantandum *Gloria in excelsis Deo*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Peracta benedictione Fontis, et baptizatis more solito ab Episcopo aut a digniore ex Capitulo si qui aderunt baptizandi, « eodem ordine » Episcopus « redibit ad Altare majus, » in antiquis Cæremonialibus ante hoc nostrum editis legitur, « ad Capellam. » Tum omnes de Clero, et Canonici parati, exceptis assistentibus Episcopo, pergunt ad chorum, ubi unusquisque se in suo loco componet: Ceroferarii vero ad credentiam, ubi cereos extinguunt; et Diaconus ac Subdiaconus ad sua scabella, ubi planetas plicatas deponent. Interim, antequam Episcopus redeat ad Altare, junior Cæremoniarum Magister educet de Sacristia omnes Ordinandos singulos ferentes insignia sui Ordinis respective, eosque ordinatim ante Altare collocabit, ut mox infra. Cum igitur Episcopus ad Altare pervenerit, ibi « deposito pluviali, » per manus scilicet Diaconi et Subdiaconi, qui statim ad sua scabella recedent, « cum mitra procumbit ante illud super « faldistorio, » cum Diaconibus scilicet assistentibus hinc inde; « et pariter omnes in suis locis « genuflectunt, et duo Capellani, » etc.

II. Antequam de hoc Litaniarium ritu dicamus, notandum est plane illud, quod de situ Ordinandorum in ipsis Litaniis docent Memoriale Rituum majoris Hebdomadæ, tit. VIII, cap. I, § VIII, et Horatius Christiani in sua Praxi pontificali ejusdem Hebdomadæ majoris, sectione V, cap. VII. Aiunt autem, debere tunc Presbyteratu initiandos procumbere contra medium Altaris post terga Episcopi, Diaconatu ad Episcopi dexteram contra cornu Epistolæ, et Subdiaconatu ad ejus sinistram contra cornu Evangelii; initiandos vero minoribus Ordinibus, ac prima Tonsura, non quidem procumbere, sed genuflectere, alium circulum post Ordinandos in Presbyteros facientes, si locus scilicet erit capax, alias pro opportunitate loci et Cæremoniarii arbitrio. Omnibus ita dispositis, ex nostro § XIX « duo Capellani « sive Cantores genuflexi ante scabellum versus « cornu Epistolæ, retro Episcopum, habentes « ante se librum, inchoabunt Litanias; » respondente choro, « et repetente omnia, quæ ipsi « Capellani sive Cantores dicunt, » Episcopo autem easdem legente, accedentibus ante se Ministris de libro et bugia, ut citatum Memoriale Rituum notat.

III. Esse hunc antiquum ritum, ut post peractam benedictionem Fontis, et collatum Baptismum atque Confirmationem Litaniæ mane Sabbati Sancti decantarentur, docet nos pervetustus Ordo I Romanus, cap. III, in Appendice, sic inquiens: « Deinde Schola jussa facit Litaniam « ante Altare, primam septenam; spatio facto, « faciunt alteram quinam; intervallo facto, fa« ciunt tertiam ternam. » Triplex itaque hac die cantabatur Litania, septena, quina et terna, sic dictæ quod primæ invocationes singulæ septies repeterentur; secundæ quinquies; ter tertiæ. Quonam ritu id fieret, ita explicat Ordinarium inclytæ Ecclesiæ Laudunensis: « Dum autem « Processio pervenerit in chorum, cantatur Lita« nia, quæ vocatur septena, et hanc cantant duo « Sacerdotes, duo Diaconi et duo Subdiaconi, « unus post alium: post ultimum respondet « chorus. Finita Litania, it Canonicorum Pro« cessio ad Fontes, et ibi cantatur Litania, et « hæc secunda, et quina. Hanc cantant quatuor « de prædictis, similiter unus post alium, et « chorus ultimo. Tunc Episcopus Fontes bene« dicit. Post benedictionem redit Processio, « Cantore et Succentore iterum Litaniam can« tantibus, et hæc trina, et tertia. » Notat ex eo loco Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXIV, num. XX, duas in Ecclesia Laudunensi olim ante benedictionem Fontis decantatas fuisse Litanias, tertiam vero ea completa.

IV. Eodem auctore teste, idem viguit usus in Ecclesiis Turonensi, Silvanectensi, Catalaunensi, Lemovicensi, Gastinensi. In Lingoniensi alius erat Litaniarium ordo; nam septena primum cantabatur, dum in Sacrario novus ignis benediceretur, quina post pronuntiatas Lectiones, terna post benedictos Fontes. In Lugdunensi recitatis ante omnia Lectionibus septena dicebatur Litania, inde sequebatur cerei paschalis benedictio, hanc Litania quina, et tandem benedictis Fontibus tertia. In Parisiensi Officium incipiebat a septena Litania, quam tres Diaconi tresque Subdiaconi Canonici decantabant. Deinde pronuntiabat Diaconus cerei paschalis benedictionem, postea recitatis in choro Lectionibus, duo Diaconi cum duobus Subdiaconis quinam Litaniam persolvebant; tertia post Fontis benedictionem

cantabatur. Eumdem Officiorum ordinem legere est in Bisuntino Pontificali.

V. Hisce similis fere fuit ritus Ecclesiæ Augustunensis, quem ita describit Auctor Vitæ sancti Udalrici Episcopi, cap. IV : « Ad sacrum officium « solemniter se præparavit, et totum Clerum « hora diei nona cum eo paratum esse destina« vit, statimque perlecta trina Litania, cereoque « sanctificato, Lectionibusque et Tractis con« summatis, cum quina Litania, et cum omni « honore ad Baptismum consecrandum ad Ec« clesiam S. Joannis Baptistæ perrexit; baptiza« tisque ab eo tribus pueris, cum septena Litania, « regressus est in Sacrarium, ad Missam se præ« parandum, Clero interim psallente in choro. » Atque hic nota, quod laudatus Martenius observat, inversum scilicet Litaniarum ordinem; nam septena, quæ primum obtinet aliis in Ecclesiis locum, hic ultimo collocatur, et trina, quæ omnium ultima esse debuerat, initium facit Officii.

VI. Sub finem tertiæ Litaniæ, quæ dicebatur post collatum Baptisma, juxta Ordinem I Romanum in appendice, cap. III : « Dum dicitur *Agnus « Dei*, Magister scholæ dicit excelsa voce *Accen« dite*, et tunc illuminatur Ecclesia. » Vetus Ecclesiæ Narbonensis missale ita ritum ipsum præscribit : « Diaconus stans ante Altare versa « facie ad populum cantet ter quod sequitur *Ac« cendite;* et chorus respondeat *Lumen Christi. « Accendite.* ℟. *Lumen Christi. Accendite.* ℟. *Deo « gratias.* » Ex missali Antissiodorensi, « finita « ultima Litania, incipit Cantor vel Sacerdos « alta voce *Agnus Dei;* mox puer in albis incipit « alta voce *Accendite;* rursum Cantor altissima « voce, *Agnus Dei*, etc. Item puer altissima voce, « *Accendite;* et finita Litania, omnes cerei accen« duntur, et statim Cantor vel Succentor incipit « pro Officio Missæ alta voce *Kyrie eleison*. Tunc « primum, » ut vulgatus Alcuinus ait, « illuminan« tur omnes cerei Neophytorum, quos manibus « tenent, demonstrantes hoc, quod per illum « Agnum, qui tollit peccata mundi, unusquisque « lumen accipere debeat. »

VII. Placuit hæc describere, ne antiquis ritus ignorarentur; nam alias quantum ad nostrorum paragraphorum Rubricas, præsertim quod Litanias spectat, hæc habet in suo Romano Ordine Amelius, cap. XXX : « Completis Orationibus, « Lectionibus et Tractis, Subdiaconus tunicella « alba, ut prædicitur, indutus vadit ad pulpitum, « ubi Lectiones lectæ fuerunt, et ibi cantando « dicit Litaniam, et respondetur sibi per omnes « qualibet vice, verba ipsius Subdiaconi et in « eadem nota repetendo. In principio Litaniæ, « Papa deposito pallio, spinellis, et planeta, de« scendit de sede prædicta, et vadit ad cathe« dram coram Altari paratum cum scabello et « pulvinari, mitram prædictam tenens in capite, « et ibi stat genibus flexis, quousque pervenia« tur ad locum, ubi dicitur *Peccatores, te roga« mus, audi nos*. Tunc vero Papa surgens vadit « ad aliam cathedram longe ab Altari paratam, « vel ad Revestiarium, si sit, et depositis para« mentis violaceis prædictis, induitur ipse Papa « paramentis albis et solemnibus per Diaconum « Cardinalem, qui Evangelium est dicturus. » Additque mox, debere quidem ipsum Diaconum paramentis albis esse indutum, quando induit Papam, prout erat in cerei benedictione. His adde quæ scribit Patricius in suo Cæremoniali Capellæ pontificiæ, lib. II, sectione I, cap. LX.

VIII. Ergo consentanee ad ritum pontificiæ Capellæ, in § nostro XIX, edicitur, quod « cum « perventum fuerit ad Versiculum *Peccatores*, « Episcopus surgit, et ibidem stans deponit pa« ramenta violacea, et accipit alba, ac pallium, « si est Archiepiscopus. » Nempe, surgit Episcopus, recedentibus Diaconis assistentibus inter Canonicos in choro, et accedens ante Altare, ut notant Memoriale Rituum, et Horatius Christiani, deponit mitram et stolam violaceam, et accipit paramenta missalia alba, ministrantibus Diacono et Subdiacono paratis; qui tunc, et non prius, ad Episcopum accedunt cum aliis Ministris paratis. Hinc ipsi Diaconus, et Subdiaconus, « ut præsto « sint ad induendum Episcopum, » ex præscripto nostri § XX, « paulo ante depositis planetis viola« ceis ante plicatis, » id est, cum dictum fuerit in Litaniis *Sancta Maria, ora pro nobis*, surgentes recedunt ad Sacristiam, ubi depositis violaceis planetis, « assumunt dalmaticam et tu« nicellam albas, » imo Diaconus et stolam sine manipulis. Porro non omittendum, quod dicitur in § XIX de pallio accipiendo, « si est Archiepi« scopus, » fuisse adjunctum ipsi § nostro, in novo Cæremoniali a Benedicto XIII edito, ubi etiam correctum est illud, quod in § XX habetur, « ad induendum Episcopum; » legebatur enim in Cæremonialibus antiquis, « ad adjuvandum « Episcopum. »

IX. Quanquam in his paragraphis nihil de Canonicis dicatur, ipsi pariter, dum paratur Episcopus, in suis locis, violaceis paramentis depositis, accipiunt alia albi coloris; cumque fuerint omnes parati, iterum genuflectunt, ut prius; Diaconus vero hinc inde cum Episcopo post acceptos ibidem manipulos. Rursus ex § XXI præscripto, « interim (cum scilicet in Litaniis « *Peccatores* cantatur, ut Memoriale Rituum no- « tat) removentur ab Altari et sede episcopali « pallia violacea, » interioribus albis detectis, « et accenduntur luminaria, » in Altari scilicet, in abaco et in tribuna : « Capellani vero sive « Cantores jam dicti prosequuntur Litanias usque « in finem, respondente choro, ut supra; » sed sciendum hic tamen, quod si adsint Ordinandi, tunc repetito per chorum eo Litaniarum Versiculo *Ut omnibus Fidelibus defunctis*, etc., Episcopus surgit cum mitra, et vertit se ad Ordinandos procumbentes, et tenens manu sinistra baculum pastoralem, eosdem ter benedicit dicens, *Ut hos Electos*, etc., ut in Pontificali Romano, adstantibus Ministris de libro et bugia. Hoc facto, Episcopus iterum procumbit, Cantoresque Litanias prosequuntur; « et in fine, » ut ait idem noster §, « cantatur *Kyrie eleison*, « cum pausa convenienti, donec Episcopus fue- « rit in sua sede ad cantandum *Gloria in excel-* « *sis Deo*, » etc.

X. Terminantur itaque Litaniæ ad illum Versiculum *Christe, exaudi nos*, inclusive; quo dicto et repetito, omnes surgunt, et Ordinandi ad modum coronæ disponuntur in gyrum in locis suis, ubi stabunt, et genuflectent, quando opus fuerit, uti Horatius Christiani tradit. Scite autem notat Mabillonius in Commentario ad Ordinem Romanum, pag. XLI, probatque ex ipsis Ordinibus Romanis, morem olim fuisse, ut in iis Missis, quæ Litanias subsequebantur, *Kyrie eleison* omitteretur; « ob eam videlicet causam, « quod in Litaniis jam cantatum fuisset. » Ex Cæremoniali Patricii loco citato, finita Litania, « Cantores cantant *Kyrie eleison*, quousque « Papa fuerit in sede eminenti ad cantandum « *Gloria*, » etc.

§ XXII.

Episcopus postquam est albis paramentis paratus, facit Confessionem cum Ministris more solito, ascendit ad Altare, illudque ac librum Evangeliorum osculatur, imponit incensum in thuribulum, et benedicit, incensat Altare, et incensatur ipse a Diacono, et revertitur ad suam sedem, ubi dicto *Kyrie eleison*, cantat *Gloria in excelsis Deo*, etc.

§ XXIII.

Tunc pulsantur campanæ, et organum, et prius debent moneri aliæ Ecclesiæ Civitatis, ne pulsent campanas, nisi prius audito signo campanarum Ecclesiæ Cathedralis.

COMMENTARIUS.

I. Notum plane omnibus est, constatque ex Missæ ipsius Officio, Missam, quæ a sæculo circiter XII mane Sabbati sancti celebratur, ad noctem Dominicæ Resurrectionis respicere; teste etenim S. Innocentio I, Pontifice Maximo, in Epistola ad Decentium Eugubinum Episcopum, Feria Sexta in Parasceve, et Sabbato sancto, traditio Ecclesiæ est, Sacramenta penitus non celebrari. Hinc antiqui Sacramentorum codices, Gellonensis, Remensis, Noviomensis annorum circiter mille, itemque Turonensis, Dionysianus ante annos DCCC scripti cum aliis pluribus sequioris ævi, non ante volunt Missam inchoari, quam « appareat una ex stellis in cœlo. » Forte quod sæculo XI relaxari inciperet mos antiquus, Concilium Rotomagense anno

Christi MLXXII statuit, « ut in Sabbato Paschæ « Officium ante Nonam non incipiatur ; » ob eam scilicet rationem, quam mox subdit, et quam nos non uno in loco explicuimus : « Ad noctem « enim Dominicæ Resurrectionis respicit, ob « cujus reverentiam *Gloria in excelsis Deo*, « et *Alleluia* cantatur. »

II. Porro tanta rituum diversitas atque prolixitas, qui tunc peragendi erant, Officium ad multam noctem protrahere solebat, adeo ut non ante populus dimitteretur quam media sua parte transacta foret, uti observat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. XXIV, num. XXXIV, ubi affert celebrem locum S. Hieronymi, qui in Commentario super Evangelium S. Matthæi, eum ritum ex Apostolica traditione provenisse affirmat, ubi ita inquit : « Traditio « Apostolorum et Judæorum est Christum media « nocte venturum in similitudinem Ægypti tem- « poris : unde et reor traditionem Apostolicam « permansisse, ut die Vigiliarum Paschæ, ante « noctis medium populos dimittere non liceat, « expectantes adventum Christi. » Idem docent Amalarius lib. I, cap. XVI, et vulgatus Alcuinus, ac alii scriptores, qui hunc S. Hieronymi locum citant. Sed non omittendus locus ex Sermone CCXIX, quem in hujus noctis Vigiliis habuit S. Augustinus : « Quanto ergo alacrius in « hac Vigilia velut matre omnium sanctarum « Vigiliarum vigilare debemus, in qua totus « vigilat mundus. » Cui adde locum alius sermonis CCXXVIII, quem idem sanctissimus Præsul ipso Paschatis die ad populum et ad infantes habuit, sic inquiens : « Post laborem noctis « præteritæ, quoniam etsi spiritus promptus « est, caro tamen infirma, diu vos tenere ser- « mone non debeo. »

III. Inter alios præclarissimos ritus, qui in nocte ipsa peragebantur, perquam solemnis fuit ritus Missæ præ ornamentis, præ cantu lætitiæ, decorationibus, thurificationibus, campanarum sonitu, organorum concentu, aliisque festivitatis et exultationis publicæ signis. In Missa ista omittitur Introitus, quippe qui semper omittebatur, quando Missa immediate subsequebatur Officium, quoniam cœtus omnis in reditu a fontibus jam congregatus erat. Introitus autem, uti observat Grancolas in Breviarum Romanum, cap. LXXI, in id solum institutus erat, ut populos occuparet, dum Celebrans veniebat ad Altare, et quia de Fontibus ad Altare transibat, dum canerentur litaniæ, vel *Kyrie*, ideo intonatur statim *Gloria in excelsis*, etc., estque hic antiquus ritus, cujus meminit Ordo I Romanus, capite VII : « Litania expleta, dicit Pontifex *Gloria* « *in excelsis Deo;* deinde legitur Epistola, » etc. Ex Ordine XV Romano, cap. LXXX : « Finito no- « vies per Cantores *Kyrie eleison*, Papa surgit, » de sede scilicet sua, « et deposita sibi mitra per « Diaconum Cardinalem, qui stat a dexteris, in- « cipit solemniter *Gloria in excelsis Deo.* »

IV. Quædam sunt, quæ et de hoc Hymno decantando hac die nos adnotemus, sed ut cum methodo procedamus, explicandum illud est primo, quod ait Rubrica nostri § XXII : « Epi- « scopus, » inquit, « postquam est albis para- « mentis paratus, facit Confessionem cum Mi- « nistris more solito; » id est, accedentibus Presbytero et Diaconis assistentibus, surgit Episcopus, acceditque ad Altare una cum aliis Ministris, et ibi deposita mitra per Diaconum Evangelii, dicit Psalmum *Judica me, Deus*, etc., cum *Gloria Patri*, etc., et facit cum ipsis Confessionem, quam pariter Canonici in choro, et Ordinandi stantes, ubi in Litaniis procumbebant, ad invicem bini facient, ut notat Memoriale Rituum Majoris Hebdomadæ, tit. VIII, cap. II, § IX, Horatius Christiani in sua Praxi Pontificali ejusdem argumenti, sectione V, cap. VII et alii. Facta Confessione, accipit Episcopus manipulum de more, et, ut ait idem noster §, « ascendit ad « Altare, illudque ac librum Evangeliorum oscu- « latur, imponit incensum in thuribulum, et « benedicit, incensat Altare, » more scilicet solito ; Altarique thurificato, accipit mitram pretiosam, « et incensatur ipse a Diacono, et re- « vertitur ad sedem suam, » cum Presbytero scilicet, et Diaconis assistentibus, facta reverentia Altari, vadit ad sedem pontificalem, ibique deposita mitra, stans dicit cum Ministris ipsis sibi assistentibus *Kyrie eleison*, quod etiam dicunt in suis locis Diaconus, et Subdiaconus, et similiter Canonici, et Ordinandi parati in suis scilicet locis bini.

V. Si in choro terminatus non fuerit cantus *Kyrie eleison*, sedebit Episcopus in pontificali sede, et gremiale accipit; terminato autem ultimo *Kyrie*, deposito gremiali, sed retenta mitra, ac baculo pastorali accepto descendit ad Altare, ibique in faldistorio vestibus albis

cooperto, et in Altaris medio præparato, sedet cum mitra et gremiali renibus Altari versis inter Diaconum a dexteris, et Subdiaconum a sinistris, Archidiacono seu assistente Presbytero in suo scabello in plano ad cornu Evangelii, assistentibus Diaconis in choro sedentibus. Tum proceditur ad Ordinationem Clericorum, de qua fuse disseruimus tomo I Commentariorum in I partem Romani Pontificalis, initiatisque Clericis prima tonsura, surgit Episcopus cum mitra, acceptoque baculo pastorali, revertitur ad suam sedem pontificalem cum Presbytero et Diaconis assistentibus, ibique stans sine mitra, et ministrante assistente Presbytero librum et bugiam cum candela Ministro de illa, « cantat, » id est, intonat *Gloria in excelsis Deo*, quem prosequitur private cum Assistentibus, prout etiam faciunt Diaconus, et Subdiaconus, et Canonici parati, atque Ordinandi in sacris, omnes bini.

VI. Hymnum ipsum ab Episcopo celebrante intonatum prosequitur chorus, vel musici cum organo, et tunc etiam pulsantur campanæ juxta antiquum ritum pontificiæ Capellæ, cujus meminit in suo Ordine xv Romano Amelius, capite LXXX, ubi de ipso Hymno loquens intonato per Papam in solemni Missa hujus diei, ita inquit: « Tunc pulsatur magna campana; sive, » ut ait in suo Cæremoniali Patricius, « statim pulsantur « campanæ Palatii et aliæ omnes per Urbem. » Hinc antiquus est ritus, et ab ipsa pontificia Capella acceptus, quem præscribit § noster XXIII, ne scilicet aliæ Ecclesiæ civitatis pulsent campanas, nisi prius audito signo campanarum Ecclesiæ cathedralis; monendas esse prius de eo ait ipsas Ecclesias, idque confirmari etiam potest ex Crasso, qui in suo Cæremoniali lib. II, cap. XLVIII, ubi enarrat ritus Officii, et Missæ Sabbati Sancti, ita ad rem ait : « Indicto prius « omnibus Ecclesiis civitatis mandato pœnali, ut « nulla incipiat pulsare campanas, priusquam « audiverit Ecclesiam cathedralem sonasse; nam « ipsa tanquam mater debet primo gaudere, et « deinde aliæ tanquam filiæ et ministræ minores « secum congaudere. » Sane extat de ea re constitutio Leonis Papæ X, qua prohibentur ceteræ Ecclesiæ pulsare campanas mane Sabbati Sancti, ante sonitum campanarum Ecclesiæ cathedralis vel matricis.

VII. Idipsum jam non semel, sed iterum atque iterum declaravit Sacra Rituum Congregatio, præsertim vero in Oriolen. XI Aprilis annni MDCI, in Marsicen. XXI Martii anni MDCIX, in Venusina XXX Decembris MDCXIV, et XIV Novembris MDCXV, in Syracusana III Junii MDCXVII et alia Syracusana Modicæ XXIII Februarii MDCXIX, uti videre est apud Novarium in Lucerna Regularium verbo *Campana*, et apud Barbosam lib. III *De jure ecclesiastico universo*, cap. III, numero LXIX. Idque tam in Ecclesiis sæcularibus quam regularibus etiam S. Joannis Hierosolymitani, etiam prope et extra muros existentibus, et etiam in Ecclesiis Confratrum, ex Decreto ejusdem Sacræ Congregationis in Placentina XXI Augusti MDCIV, et in Meliten. VI Decembris MDCXXI, imo etiamsi adsit Ecclesia Collegiata, quæ habeat omnimodam præcedentiam supra matricem Ecclesiam, ut ipsa Sacra Rituum Congregatio decidit in dicta Syracusana Modicæ XXIII Februarii MDCXIX. Ceterum in aliis diebus præter Sabbatum Sanctum pulsari posse indifferenter campanas ante vel post pulsationem in Ecclesia cathedrali vel matrice, nisi forte adesset consuetudo in contrarium, ex variis ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decretis decisum habemus a nobis jam alias allatis, et videri possunt apud laudatum Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. LXXXII.

VIII. Sed ut alia quædam de Missa hujus noctis hic adnotemus ex vario Ecclesiarum more, sciendum est, quod licet ex præscripto veterum Ordinariorum et librorum missalium dicendus sit in hac Missa Hymnus Angelicus, nempe *Gloria in excelsis Deo*, etc., ad quem etiam ex missalis Sarisberiensis genuflectebant omnes « exuentes cappas nigras, » ex missali tamen Ambrosiano minime ipse Hymnus dicitur; est autem curiosus ritus, quem idem missale circa Missam præscribit : « Sacerdos, » inquit, « facta « solito more Confessione, antequam Missam « incipiat, debet accipere calicem cum patena, « et dicere ter alta voce *Christus Dominus resur-* « *rexit*, in tono, Choro respondente per singulas « vices *Deo gratias*; videlicet, primo ad cornu « Altaris sinistrum. » Quidquid sit de hoc ritu, commendandus plane est usus complurium insignium Ecclesiarum, in quibus Altare, præsertim majus magnificentissime paratum, in quo solemniter hac die celebratur, non prius detegitur quam intonato per Episcopum *Gloria in excelsis Deo*, et tunc etiam discooperiuntur sa-

cræ Imagines aliorum Altarium, et accenduntur in Altaribus ipsis candelæ; licet in aliis Ecclesiis contrarium srrvetur, in quibus, ubi in Litaniis Cantores dicunt Versiculum *Peccatores*, ea Imaginum detectio fiat, ut alias omittam in quibus vel initio functionum hujus diei sacræ ipsæ Altarium Imagines discoopertæ conspiciuntur; quod tamen non laudo.

§ XXIV.

Finito Hymno *Gloria in excelsis Deo*, etc., per Cantores, Episcopus surgens sine mitra, dicit versus populum *Pax vobis;* deinde Orationem *Deus qui hanc sacratissimam noctem*, etc.

COMMENTARIUS.

I. Angelico Hymno cantato, « Episcopus sur« gens sine mitra dicit versus populum *Pax vobis*, deinde Orationem, etc. Estque is antiquus Capellæ pontificiæ ritus, quem ita enarrat Romanus Ordo XV Petri Amelii, cap. LXXX : « Quo cantato, « surgit, et mitra deposita, ut supra, dicit *Pax* « *vobis*, et respondentibus omnibus *Et cum spi*« *ritu tuo*, dicit *Oremus*, » etc. Tradit autem Durandus lib. VI sui Rationalis, cap. LXXXV, num. III, præmitti consuevisse in aliquibus Ecclesiis ipsi Orationi *Dominus vobiscum*, non vero *Pax vobis*, ob eam scilicet rationem, quam mox inferius subjicit, num. VI : « Non datur etiam « Pax in detestationem osculi proditoris, et quia « Christus, qui est vera pax nostra, nondum « pacem nuntiavit, quia nondum surrexit, qui « in die Resurrectionis Apostolis ait : *Pax vobis*. « Unde forte hic modus salutationis, scilicet *Pax* « *vobis*, ab Episcopo in principio hujus Missæ « non dicitur, licet differtur, ut novam saluta« tionem in die Resurrectionis suæ, populus « affectuosius amplectatur. » Similia et alii scriptores observant.

II. Quanquam vero is fuerit ritus quarumdam Ecclesiarum, testatur autem idem Durandus, quod « in aliquibus tamen Ecclesiis Pax datur, « eo quod *Gloria in excelsis* cantatur. » Est quoque Crassus tenax ejus opinionis, ut in hac Missa omnino ante Orationem dicatur *Dominus vobiscum*, non vero *Pax vobis*, ita inquiens lib. II sui Cæremonialis, cap. XLVIII : « Ante Orationem « non *Pax vobis*, sed *Dominus vobiscum* dicetur, « etiamsi Prælatus celebret. Nam in hac die « Sabbati Sancti, qua Christus nondum figura« tur Apostolis nuntiasse *Pax vobis*, singulare « est. » Conatur mox suam ipsius sententiam auctoritate S. Gregorii Papæ constabilire, allato etiam testimonio Innocentii III : « Insuper refert « Innocentius Papa III, ante beatum Gregorium « nunquam consuevisse prius dici *Pax vobis*, « in Festis paschalibus, quam Feria secunda, « quia tunc Christus eo versu salutavit Aposto« los : beatus autem Gregorius instituit, ut die « Paschæ, non Sabbato, diceretur *Pax vobis*. »

III. Hisce autem minime obstantibus, tenenda est Regula in nostro § præscripta, quæ etiam jam pluribus ab hinc sæculis in pontificia Capella servatur, uti præter laudatum superius locum Romani Ordinis XV, testatur quoque in suo Cæremoniali Patricius, qui etiam monet, unam tantum dicendam esse Orationem, nempe *Deus qui hanc sacratissimam noctem*, etc., cujus inter alios meminit Durandus, diciturque in hac Missa ex antiquo ritu, uti ex priscis Missalibus et Ordinariis constat. Non dicitur ad Orationem *Flectamus genua*, quemadmodum dicitur in Orationibus quæ Prophetias subsequuntur, quia Lectiones illæ ad Quadragesimam spectare censebantur, et Missa ad festum Paschatis pertinebat; ac propterea, uti superius notatum fuit, omissis violaceis paramentis, alba sumuntur. Porro, ut aliquid de Ordinatione dicamus, cantato Hymno, Episcopus, deposito gremiali, surgit, et accepto baculo redit ad faldistorium, in eoque sedet, et ordinat Ostiarios, Lectores, Exorcistas, atque Acolythos. Tum surgens cum mitra, acceptoque iterum baculo, revertitur ad sedem pontificalem cum solitis suis Assistentibus et Ministris; relictoque baculo in manu Ministri, ac deposita mitra, stans versus populum cantat *Pax vobis*. Inde, ministrante librum Presbytero assistente, et Ministro de bugia candelam, cantat Orationem *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*, etc., et aliam pro Ordinandis *Exaudi, quæsumus, Do*-

mine, etc., sub una tantum conclusione. Dicta autem Oratione, revertitur eodem modo ad suum faldistorium, et facit Ordinationem Subdiaconorum; tum surgens, ut alias, ad sedem pontificalem pergit, ubi ministrantibus librum et candelam solitis Ministris, legit private Epistolam sedens cum mitra, Subdiacono ex noviter Ordinatis, factis prius debitis reverentiis Episcopo et Altari, associato ab uno ex Acolythis, eamdem Epistolam in solito loco cantante.

§ XXV.

Finita Epistola, Subdiaconus, dimisso libro in manu Cæremoniarii, immediate accedens ante sedem Episcopi, clara voce dicit *Reverendissime Pater, annuntio vobis gaudium magnum, quod est Alleluia*, et statim accedens, osculatur ejus manum. Tunc is, cui ex officio id incumbit, vel aliquis Canonicus, præintonat Episcopo *Alleluia;* qui surgens sine mitra, ter cantat *Alleluia*, semper elevando vocem gradatim; et chorus post quamlibet vicem repetit illud idem; et postea chorus prosequitur Versiculum *Confitemini Domino*, etc. Tunc Episcopus sedet, et prosequitur Missa, prout in missali, servatis omnibus Cæremoniis, quæ late explicatæ sunt in prædicto capite VIII, lib. II. Ad Evangelium non portantur luminaria, sed incensum tantum, et petitur benedictio. Dicitur *Pax Domini sit semper vobiscum*, sed non datur pacis osculum, nec dicitur *Agnus Dei*, etc., nec Postcommunio, sed tres Orationes ante communionem dicuntur.

COMMENTARIUS.

I. Epistola finita, ex præscripto Romani Ordinis XV, « immediate idem Subdiaconus inclinando se aliquantulum ante Papam dicit cantando plana voce *Annuntio vobis gaudium magnum*, » videlicet *Alleluia*, « et nihil ei respondetur; et vadit ad osculandum pedes Papæ; quo facto, statim Papa surgit, et ille Subdiaconus vel Capellanus Papæ alta voce incipit semel tantum coram Papa cantando *Alleluia;* et Papa stando, et mitra deposita, ipsum *Alleluia* cantando, ter incipit, secunda vice altius, et in tertia altius vocem elevando, et qualibet vice immediate post Papam chorus repetit cantando *Alleluia*; quo *Alleluia* cantato, ut præmittitur, duo Cantores solemniter cantant Versum *Confitemini Domino.* Deinde cantatur Tractus *Laudate Dominum, omnes gentes.* »

II. Hæc in laudato Romano Ordine Amelius, eademque apud alios auctores leguntur, ac præsertim in pervetusto Romano I Ordine, ubi expressa ejus ritus mentio fit dicendi post Epistolam *Alleluia*, Versiculum Psalmi CVI *Confitemini Domino*, etc., et pro Tractu Psalmum CXVI *Laudate Dominum, omnes gentes*, etc. Cur in hac Missa non dicatur Graduale, sed *Alleluia*, et Tractus, mystice exponit post alios in suo Rationali Durandus. Ex eo autem quod dicitur *Alleluia*, et illico Tractus, S. Petrus Damiani eorum opinionem refutat, qui solvere se posse jejunium credebant, postquam dictum esset *Alleluia*, affirmans lib. VI, epistola XXXV, per subsequentem Tractum Missam pœnitentiæ denotari: « Missa simul quadragesimalis esse videtur, atque paschalis, dum, postquam *Alleluia* canitur, mox Tractus, qui Quadragesimæ proprius est, adhibetur. » Verum, uti notat Grancolas, observatio ista non habet locum, nisi postquam hora et ordo hujus Missæ inversus est.

III. Quantum ad Diaconorum Ordinationem, ubi Subdiaconus, cantata Epistola et annuntiato *Alleluia* Episcopo, ut in nostro §, accedens ad eum, osculatus est manum illius cum debitis reverentiis, et ad locum suum recessit, Episcopus mox e sua pontificali sede revertitur ad faldistorium, et Diaconorum ordinationem peragit; qua finita, redit ad sedem pontificalem; et « tunc is, cui ex officio incumbit, » ut ait § noster, « vel aliquis Canonicus, præintonat Episcopo

« *Alleluia*; qui surgens sine mitra, » ministrantibus scilicet solitis Ministris librum et bugiam cum candela, « ter cantat *Alleluia*, semper ele« vando vocem gradatim, et chorus post quam« libet vicem repetit illud idem. » Sedet deinde Episcopus cum mitra et gremiali, ut notat Horatius Christiani in sua Praxi, sectione v, cap. xv, et repetito jam tertio *Alleluia*, chorus prosequitur, cantando Versiculum, *Confitemini Domino*, etc., et post Versiculum, quia hodie Graduale non dicitur, cantat primam partem Tractus usque ad Versiculum *Quoniam*, etc., exclusive. Interim accedunt Ministri de libro et bugia cum candela, et Episcopus sedens legit private dictum Versiculum et Tractum.

IV. Cantato per chorum Tractu usque ad Versiculum, uti jam dictum est, Episcopus iterum pergit ad faldistorium, et ordinat Presbyteros; revertensque ad sedem pontificalem, ibidem sedet cum mitra, et tunc chorus cantat Versiculum Tractus *Quoniam confirmata est*, etc. Accedentibus autem ad Episcopum Ministris de libro et candela, ipse private legit dictum Versum Tractus, et Evangelium more solito. Interim Diaconus ex noviter ordinatis portat librum ad Altare, et inde pergit ad osculum manus Episcopi; redit mox iterum ad Altare, et dicit *Munda cor meum*, etc. Episcopus vero, ministrante Presbytero assistente naviculam, imponit, et benedicit incensum in thuribulo. Mox Diaconus petit benedictionem, et in loco solito Evangelium decantat. Ex præscripto nostri ℥, « ad Evange« lium non portantur luminaria; » estque et hic pervetustus ritus, ut ad Evangelium hujus Missæ non portentur luminaria, sed incensum tantum : « Ante Evangelium non portant lumen in ipsa « nocte, sed incensum. » Verba sunt Romani I Ordinis, ejusque ritus mentionem passim faciunt codices antiqui Missarum ac varia Ecclesiarum Ordinaria, et prisci auctores, inter quos hæc habet Amalarius: « Ut opinor, propter mulie« rum imitationem, dicit Romanus libellus, non « portari hac nocte ante Evangelium aliud, nisi « thymiama, » etc.

V. Ait Grancolas, ideo non deferri luminaria ad Evangelium, « quia Ecclesia toto noctis offi« cio illustrata erat; » sed hæc opinio facile refellitur ex celebri S. Hieronymi testimonio adversus Vigilantium ad lumina hæc cæcutientem ita scribentis : « Per totas Orientis Ecclesias, quando « legendum est Evangelium, accenduntur lumi« naria jam sole rutilante, non utique ad fugan« das tenebras, sed ad signum lætitiæ demon« strandum, » etc. Si itaque ex antiquo ritu, « sole rutilante, » accendebantur lumina ad Evangelium, ad varia scilicet significanda mysteria, quæ ibidem S. Doctor laudatus innuit, dici etiam potest, non quia hac nocte illuminata erat Ecclesia, non fuisse delata ad Evangelium lumina, sed ob mysticas significationes, quas varii auctores enarrant, inter quos Crassus hanc affert rationem : « quia adhuc non figuratur « Christus in lucem apparuisse. »

VI. Sed hisce omissis, cantato Evangelio, Subdiaconus portat librum deosculandum Episcopo, qui postea incensatur a Presbytero assistente. Tum Episcopus, quod *Credo* in hac Missa non dicitur, postquam fuit thurificatus, cantat *Dominus vobiscum*, sed non dicitur Offertorium, et quidem ex antiquo ritu, cujus inter alios meminit in suo Ordine xv Romano Petrus Amelius. Ergo, dicto *Dominus vobiscum*, Episcopus cum mitra et baculo procedit ad faldistorium ante Altare in medio positum, et assistentibus Diaconis recedentibus inter Canonicos, in faldistorio sedens, cum Presbytero, et Diacono, ac Subdiacono, et accipit oblationem ab ordinatis, qui accedunt bini ante Episcopum, coram quo genuflexi, offerunt illi suum quisque cereum cum osculo cerei prius, ac deinde manus Episcopi, de quo ritu nos fuse alias.

VII. Accepta oblatione Episcopus depositis annulo et chirothecis, lavat manus de more, et reassumpto annulo mitram deponit, ac surgit, amotoque faldistorio, prosequitur Missam, Diaconis assistentibus ante Altare stantibus, ut in aliis Missis; Presbyteri vero noviter ordinati, in plano post Episcopum, vel hinc inde, ubi magis commodum fuerit, genuflectunt, scamna oblonga pannis cooperta ante se habentes cum missalibus, ut dicere possint omnia cum Episcopo, juxta ritum jam a nobis fuse explicatum tomo I Romani Pontificalis in Commentariis ad titulum xii *De Ordinatione Presbyteri*. Prosequitur ergo simul cum ordinatis Presbyteris Episcopus Missam, in qua pro ordinatis omnibus communicandis consecrabuntur Particulæ in pyxide. Porro Secretæ morose, et aliquantulum alte ab Episcopo dicendæ sunt, ut ordinati scilicet Presbyteri possint omnia distincte dicere, præsertim

verba consecrationis, quæ dici in eodem momento debent, quo per Episcopum proferuntur. Servatis tandem Cæremoniis, ut in aliis Missis, quæ late explicantur supra in cap. VIII, ex præsenti nostro §, « dicitur *Pax Domini sit semper* « *vobiscum*, sed non datur Pacis osculum, nec « dicitur *Agnus Dei*, etc., nec Postcommunio, « sed tres Orationes ante Communionem dicun« tur. » Idem plane docet in suo Cæremoniali Patricius.

§ XXVI.

Post Communionem Episcopus, facta purificatione, lavat manus, redit ad sedem, et chorus incipit *Alleluia* pro Vesperis, Episcopo sedente.

§ XXVII.

Ad *Magnificat*, Subdiaconus præintonat ei Antiphonam, quam surgens repetit; deinde sedet cum mitra, et imponit incensum more solito. Cum inchoatur *Magnificat*, Episcopus descendit ad Altare, et deposita mitra, facit Cruci reveverentiam, osculatur Altare, et illud incensat : mox revertitur ad sedem, et incensatur ipse, et alii, more consueto : et ipse stans sine mitra, expectat finem Cantici *Magnificat*.

§ XXVIII.

Cum repetitur Antiphona, sedet, accepta mitra; et ea finita, descendit ad Altare, dicit *Dominus vobiscum* et Orationem; et Diaconus, *Ite, Missa est*, cum duplici *Alleluia :* datur benedictio, publicantur Indulgentiæ, ut alias.

COMMENTARIUS.

I. Licet hodie solus Celebrans in hac Missa communicet, nisi scilicet adsint noviter Ordinati, qui et ipsi etiam hodieque communicant, ut infra dicemus, olim tamen vel parvuli baptizati in Missa ipsa communicabant : « Illud au« tem de parvulis providendum est, » ait Ordo I Romanus, cap. VII, « ut postquam baptizati fue« rint, nullum cibum accipiant, nec lactentur, « antequam communicent Sacramenta Corporis « Christi. » Juxta antiquum morem solebat in hac Missa infundi in calicem Sanguinis Jesu Christi, quem bibituri erant, lac, et mel, quod simul cum vino in Sacrificium offerebatur, dabaturque Neophytis, ut eos tanquam infantes designarent lacte et melle nutriendos, juxta illud S. Petri dictum in Epistola I, cap. II : *Quasi modo geniti infantes... lac concupiscite.*

II. Cur in sacratissimum calicem lac mitteretur, et mel, et Paschæ Sabbato cum Sacrificio offerretur, quæsivit jam olim a Joanne Diacono Senarius, cui ita ille respondit in Epistola ad ipsum Senarium data : « Illud in causa est, quia « scriptum est in Veteri Testamento, et novo po« pulo figuraliter repromissum : *Introducam* « *vos in Terram repromissionis, terram fluen*« *tem lac et mel*. Baptizatis ergo hoc Sacramenti « genus offertur, ut intelligant, quia non alii, sed « illi, qui participes fiunt Corporis et Sanguinis « Domini, Terram repromissionis accipient, cu« jus iter inchoantes, tanquam parvuli lacte nu« triuntur, et melle. » Vide quæ de eo ritu fuse diximus tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem LVII Concilii Trullani. Ceterum non modo Neophytos, sed et Presbyteros aliosque consuevisse saltem alicubi in hac Missa communicare sæculo Christi XIV docent nos Ordinarium et Missale insignis Ecclesiæ Rotomagensis eo ævo exarata, in quibus cautum est, ut « communica« tis Presbyteris et aliis, quibus placuerit, Vespe« ræ incipiantur. » Idem et alia Ordinaria tradunt.

III. Quantum ad Communionem noviter Ordinatorum, ubi Episcopus se communicavit, et totum Christi Sanguinem sumpsit, priusquam digitos abluat, accedentes ante altare Presbyteri, genuflexi communicantur ab ipso Episcopo dicente tantum *Corpus Domini nostri*, etc., non præmissis Confessione et Absolutione, quia scilicet et ipsi concelebrant. Communicati Presbyteri, accepta purificatione in cornu Epistolæ, retrocedunt aliquantulum in eorum scamno, et Diaconi, Subdiaconi ac reliqui Ordinati accedunt ad Altare, in eoque se disponunt. Episcopo stante in cornu Evangelii, versa facie ad cornu Epistolæ, unus ex Diaconis noviter ordinatis, stans in ipso cornu Epistolæ versus Episcopum, inclinatus cantat Confessionem, et Episcopus ex libro vel memoriter dicet *Misereatur vestri*, etc., et *Indulgentiam*, etc., faciens super omnes signum Crucis. Tum ministrantibus Diacono pyxidem et Subdiacono patenam, et duobus Acolythis tobaleam tenentibus, ut alias dictum est, accedentibus per ordinem omnibus Ordinatis binis ad supremum gradum Altaris, vel per gyrum dispositis in plano, Episcopus singulos communicat, cuilibet dicens *Corpus Domini nostri*, etc. Unusquisque vero, priusquam communionem sumat, manum Episcopi Hostiam tenentis osculatur. Ex Ministris autem Pontificis unus stat juxta cornu Epistolæ, calicem habens cum vino, non tamen illum, cum quo Episcopus celebravit, et mappulam mundam in manibus, ad quem singuli communicati accedunt, et se purificant, os abstergunt, et ut prius se locant.

IV. Peracta Communione, « Episcopus, » ex nostro § xxvi, « facta purificatione, » et accepta mitra, « lavat manus, redit ad sedem, » cum baculo scilicet; et comitantibus ipsum Presbytero, ac duobus Diaconis assistentibus, remanent apud Altare in suis nempe scabellis Diaconus, et Subdiaconus; « et chorus incipit *Alleluia* pro « Vesperis, Episcopo sedente, » et apud eum sedentibus Presbytero et Diaconis assistentibus. Vesperæ, quæ hac die dicuntur, improprie eo nomine appellantur. Quomodo enim recte appellari potuissent Vesperæ post mediam noctem, et quando nimis etiam tarda erat hora pro recitando Matutino? Prætermissas jam olim fuisse Vesperas die ipsa Sabbati Sancti in Ecclesia Romana, testis est vulgatus Alcuinus sic inquiens: « In hac nocte de Vespertiali apud Romanos nil « agitur neque ante Missam neque post Missam, « quia secundum Augustinum, et alios Doctores « istud Sabbatum non habet Vesperam. » Sane id, quod appellantur Vesperæ, non est nisi gratiarum actio pro novis Baptizatis, ut colligitur et ex Psalmo *Laudate Dominum omnes gentes*, etc., et ex Cantico *Magnificat anima mea Dominum*, etc. Concilium II Aquisgranense anni DCCCXXXVIII, canone VII, de his Vesperis loquitur, tanquam de gratiarum actione, quas Ecclesia Deo referebat pro filiis suis ad Paschatis Festum perductis, atque etiam pro Neophytis, Vesperarumque loco preces ipsas habendas docet, et eas solemniter celebrari jubet, sic inter alias inquiens : « Vespertinales quoque in Vigilia « Paschæ celebrandæ sunt propter lætitiam Re« surrectionis Domini, quam dimittendæ. »

V. His concinit inter alios scriptores Durandus, qui in suo Rationali, libro VI, cap. LXXXV, num. VIII, de ipsis Vesperis hæc habet. « Adji« ciuntur brevissime Vesperæ, scilicet *Laudate* « *Dominum, omnes Gentes*, quæ quasi non sunt « Vesperæ, quia Sabbatum æternæ quietis quod « per hoc Sabbatum figuratur, nullam habet « Vesperam. » Cur breves hac die recitentur Vesperæ, ac etiam cum Missa terminentur, eam mox subjicit rationem, quam alias jam ante ipsum docuerat in sua Divinorum Officiorum Explicatione Joannes Belethus, cap. CXI : « Fit « etiam Officium breve propter ipsos Neophytos, « quibus omnia debent breviter cantari, maxime « primo die, ne eis generetur fastidium ex pro« lixitate, unde sub una Collecta Missa et Ve« speræ clauduntur, ne forte, si finita Missa, « dicerentur Vesperæ, Neophyti, non auditis « Vesperis, recederent, credentes habere licen« tiam abeundi. » Ita Durandus, qui etiam alias mysticas significationes adjicit.

VI. Teste Beletho, tum Psalmus *Laudate Dominum* cum Canticum *Magnificat* dicebantur olim sine *Gloria Patri*, ob eam nempe causam, « quod Filius, qui tertia in Trinitate persona « est, nondum nobis sit redditus. » Sed hic ritus omittendi *Gloria Patri* non erat plane generalis, ut videtur Belethus supponere, sed servatus solum fuit « in quibusdam Ecclesiis, » ut tradit Durandus loco citato. Plura de Vesperis ipsis observat Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. XXIV, numero XXXV. Nam I. ex missalibus Bituricensi, Ebrodunensi,

Glandatensi, Tholoniensi et Tolosano, atque etiam ex Ordinariis Narbonensi et Uticensi, Psalmus *Laudate Dominum omnes Gentes* ter decantari debebat. II. Ex Ordinario Lingoniensi post Psalmum ipsum septies *Alleluia* repetebatur. III. Ex eodem Lingoniensi Ordinario post Vesperas fiebat Processio ad Crucifixum. IV. Juxta morem Arelatensis Ecclesiæ Antiphona ad *Magnificat*, ut ex ejusdem Ordinario liquet, *triumphabatur*, id est, ter dicebatur.

VII. Addi et his ritus potest, quo in Ecclesia Lemovicensi Vesperæ ipsæ persolverentur; ita enim ipsæ in Lemovicensi missali describuntur: « Facta communione, et manuum ablutione, « statim Succentor in albis existens ante Altare « pueris, et aliis Ministris adstantibus, versa « facie versus chorum incipit alta voce sequen- « tem Antiphonam, *Jesum quem quæritis, non* « *est hic, sed resurrexit;* quam pueri et alii sibi « adstantes prosequuntur. Qua finita sine neuma, « illi qui sunt in choro, omnes simul cantant « eodem voce Antiphonam, *Alleluia, Alleluia,* « *Alleluia, Alleluia;* et ita ter eadem voce re- « petitur. Deinde Succentor incipit: *Recordare,* « *qualiter locutus sit nobis.* Chorus respondet, « *Dum adhuc in Galilæa esset, Alleluia.* Item « Succentor, *Laudate Dominum omnes Gen-* « *tes*, etc. Chorus respondet, *Quoniam confir-* « *mata est*, etc. *Gloria Patri*, etc., Chorus, *Sicut* « *erat*, etc. Item Succentor, *Recordare.* Illis, « qui sunt ad Altare, et illis de Choro prose- « quentibus simul totum residuum, ut prius. « Deinde Episcopus vel Sacerdos incipit Anti- « phonam *Vespere autem*, etc. Psal. *Magnificat;* « quem versum Psalmi incipit Succentor, et « finit cum pueris et aliis sibi astantibus. Deinde « illi de choro finiunt secundum versum, et « sic vicissim finiunt totum Psalmum. Deinde « Succentor reincipit dictam Antiphonam *Ve-* « *spere*, quam omnes finiunt sine neuma. Deinde « Episcopus, vel Sacerdos versus ad populum « dicit: *Dominus vobiscum, Oremus, Spiritum* « *nobis, Domine,* » etc.

VIII. Quanquam vero ex hactenus dictis Vesperæ hac die cantari solitæ sint cum solo Psalmo *Laudate Dominum, omnes Gentes,* etc., et Cantico *Magnificat*, in Lugdunensi tamen Ecclesia concinebantur Vesperæ ipsæ cum tribus Psalmis totidemque Antiphonis, cum Capitulo, Versu, Antiphona ad *Magnificat*, et Oratione. In Statutis Lanfranci fit etiam mentio Hymni, qui ad ipsas Vesperas dici solitus erat, nempe *Ad Cœnam Agni providi*. Sed longum esset ritus omnes describere. Servandus est plane hodie ritus, quem nostrum Cæremoniale pontificiæ Capellæ Cæremoniali concinens servandum præscribit, quemque inter alios explicat in sua Praxi Pontificali Majoris Hebdomadæ, sctione v, capite xviii, Horatius Christiani, et Memoriale Rituum idem argumentum tractans, tit. viii, capite ii, § xvii.

IX. Ergo Episcopo ad sedem suam reverso et ibi sedente, chorus pro Vesperis incipit *Alleluia*, et deinde cantat Psalmum *Laudate Dominum, omnes Gentes*, etc., quem Episcopus interim legit, Acolythis cum libro et bugia ei inservientibus. Dicto Psalmo et repetito *Alleluia*, Canonicus ultimus Subdiaconus it ad sedentem Episcopum, et præintonat illi Antiphonam *Vespere autem*, etc. Tum Episcopus, deposita mitra, surgit, et præintonationem Antiphonæ repetit, quam prosequente choro, ipse sedet cum mitra, et imponit incensum cum benedictione, more solito, retenta planeta, quam non dimittit, quia nondum finita est Missa.

X. Ad Canticum *Magnificat*, ut ait noster § xxviii. « Subdiaconus præintonat ei Antiphonam, » id est, Canonicus ultimus Subdiaconus cum debitis reverentiis it ad Episcopum sedentem, eique Antiphonam *Vespere autem*, etc., præmonat, « quam surgens repetit, » deposita scilicet mitra, eamque choro prosequente, « sedet « cum mitra, et imponit incensum more solito, » retenta scilicet planeta, quam non dimittit, quia nondum finita est Missa. « Cum inchoatur *Ma-* « *gnificat*, Episcopus, » surgens cum mitra, et accepto baculo, comitantibus eum Presbytero et Diaconis assistentibus, « descendet ad Altare; « et deposita mitra, » per manus scilicet Diaconi et Subdiaconi, « facit Cruci reverentiam, « osculatur Altare, et illud incensat; mox re- « vertitur ad sedem, » cum solitis Assistentibus; « et incensatur ipse, » nempe a Presbytero assistente; « et alii more consueto; et ipse stans « sine mitra expectat finem Cantici *Magnificat*. »

XI. Insuper ut ait noster § xxviii. « cum re- « petitur Antiphona *Episcopus*, sedet accepta « mitra, » sedentibus omnibus; « et ea finita, » accepto baculo, « descendit ad Altare, » ubi scilicet ministrantibus Diacono et Subdiacono, de-

positis baculo et mitra, atque in medio osculato Altari, « dicit *Dominus vobiscum* et Orationem, » in cornu scilicet Epistolæ. Tum iterum in medio Altaris dicit *Dominus vobiscum*, osculato scilicet prius Altari; « et Diaconus, » versus scilicet ad populum, cantat *Ite Missa est*, cum duplici *Alleluia*. Dicto deinde *Placeat tibi, sancta Trinitas*, etc., accepta mitra, vel, si sit Archiepiscopus, sine mitra, cum Ministro de Cruce genuflexo archiepiscopalem Crucem tenente, dat solitam benedictionem dicens *Sit nomen Domini*, etc., et publicantur Indulgentiæ ut alias, per Presbyterum scilicet assistentem, et Diaconi assistentes recedunt ad loca sua in choro.

XII. Interim sedet Episcopus cum mitra in faldistorio, et alloquitur Ordinatos ante se genuflexos dicens *Filii dilectissimi, diligenter*, etc., ut in Pontificali; tum accedentibus Diaconis assistentibus, deposita mitra, surgit, et si est Archiepiscopus, convertens se ad Altare deponit pallium super illud; incipit ultimum Evangelium, signans Altare, et se ipsum, ut alias, et revertitur ad sedem suam cum ipsis assistentibus Diaconis, ubi, mox eisdem recedentibus, per manus Diaconi et Subdiaconi, post dimissos apud sua scabella manipulos, deponit sacras vestes, et accipit cappam. Presbyteri vero noviter ordinati, postquam et ipsi ultimum Evangelium dixerunt, cum aliis Ordinatis ordine suo revertuntur ad Sacristiam, ibique paramenta deponunt. Canonici pariter eodem tempore quo Episcopus in sua sede, deponunt paramenta in suis stallis, sicut et alii Ministri in Sacristia, et accipiunt vestes chorales.

XIII. Accepta per Episcopum cappa, iterum accedunt duo assistentes Diaconi in habitu canonicali, et Diacono Evangelii ad suum scabellum manente, Subdiaconus it ad credentiam, ubi accipit velum humerale album, et cum Acolythis et Scutifero accedit ad Episcopum pro detrahendis sandaliis; et tunc Episcopus legit Antiphonam *Trium puerorum*, in cujus fine addet *Alleluia*, pro gratiarum actione post Missam. Subdiaconus, detractis sandaliis, ipsisque repositis apud credentiam, una cum Diacono facta Altari et Episcopo profunda inclinatione, quia sunt Canonici, ad Sacristiam pergunt, et ibi sacra paramenta deponentes, canonicalem habitum induent, ut Episcopum domum suam redeuntem, cum aliis comitentur. His peractis, Episcopus tandem, facta prius ante Altare in faldistorio oratione, discedit cum solito comitatu. Interim vero aliquis Capellanus cotta et stola indutus, e loco ubi Feria V fuit reposita pyxis cum particulis consecratis pro infirmis, reportat ipsam pyxidem private cum duobus saltem cereis accensis ad suum Tabernaculum in propria Capella, ubi asservari solita est.

XIV. Post discessum extinguuntur cerei Altaris, et tres candelæ in cuspide arundinis, quæ amplius non accenduntur, et arundo ipsa amovenda est omnino, ut expresse monet citatum a nobis toties Memoriale Rituum, ut alios auctores omittam, quamvis in multis Ecclesiis tres ipsæ candelæ accendi soleant in solemnibus trium festorum dierum paschalium Missis. Extinguitur tunc quoque cereus paschalis, qui tamen remanet in suo candelabro, de quo ita scribit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLVIII : « Ultimo « sciatur, quod cereus hodie benedictus solum « ardet usque ad Ascensionem inclusive, videlicet « in tribus diebus Paschæ, et Sabbato in Albis, « et aliis diebus solum Dominicis, et non aliis « quantumcumque solemnibus, et festivis aliquo- « rum Sanctorum, etiamsi in Ecclesia ipsorum « fiat Officium. » Parisiis, ut testatur Grancolas in Breviarium Romanum, cap. LXVI, extinguitur cereus post Officium diei Pentecostes, qui temporis paschalis terminus est, et quinquagesimus dies post Pascha. Extat Decretum Sacræ Rituum Congregationis in Placentina X Maii MDCVII in Responsione ad Dubium XIII, cujus meminit Gavantus in Rubricas missalis, parte IV, tit. X, numero XLVII. Barbosa in summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CXLIII, et novissime in Additionibus ad Gavantum, et in suo Indice Decretorum Cajetanus Meratus, in quo edicitur : « Cereus paschalis regulariter accenditur ad Mis- « sam, et ad Vesperas solemnes in tribus diebus « Paschæ, Sabbati in albis, et in Dominicis diebus « usque ad Festum Ascensionis Domini nostri « Jesu Christi, quo die, cantato Evangelio, ex- « tinguitur. Ad Matutinum, et in aliis diebus, et « Festivitatibus etiam solemniter celebratis non « accenditur, nisi adsit consuetudo, quod du- « rante tempore paschali accendatur. »

XV. Opportune hic ea discutienda quæstio est. An cereus semel benedictus in Sabbato Sancto hujus anni possit licite iterum benedici anno sequenti? Ratio dubitandi est, quia cereus semel

benedictus non amittit benedictionem ex eo quod vigore luminis paulatim absumatur, neque etiam ex eo, quod postea reficitur, addita solum minori parte, quia potius major pars, quæ remanet benedicta, trahit ad se minorem, et sic totus cereus, quamvis refectus, remanet benedictus, ideoque non potest iterum benedici, quia cum jam sacer sit factus ex prima benedictione, frustra secunda benedictio adhibetur. Verum in oppositum urget praxis multarum insignium Ecclesiarum, in quibus passim benedicitur cereus anni præteriti modo explicato. Ceterum docet Quartus in tractatu *De benedictionibus*, tit. II, sectione VI, præludio III, dubitatione II, si cereus anni præteriti solum reficiatur quoad minorem partem, non posse licite iterum benedici anno sequenti, et absque peccato veniali, quia scilicet frustraretur suo effectu secunda benedictio contra reverentiam ei debitam. Quare non est admittenda praxis adducta in hoc casu, sed potius corrigenda, ut scite idem Quartus concludit.

XVI. Reliquum est, ut præter ritus, quos de paschali cereo supra notavimus in Commentariis ad § II et X, ad calcem capitis hujus alia duo adnotemus. I. Magnam fuisse olim in ipsum cereum benedictum majorum nostrorum pietatem, quod ejus ope a fulgure, et tempestate, multisque vitæ periculis erui se posse arbitrarentur, uti legimus apud Ennodium in prima cerei paschalis benedictione : « Et si quis hinc « sumpserit adversus status ventorum, spiritus « procellarum, sit illi singulare profugium. » II. Mos olim fuit, ut e reliquo cereo ceræ quædam figuræ effingerentur, in quibus imprimebatur agni forma, quæ vulgo *Agnus Dei* appellatur. Hæc sane docent antiqui Romani Ordines, ac prisci auctores, quibus concinit in suo Rationali Durandus, lib. VI, cap. LXXIX, ubi ita inquit : « Hac die Acolythi Romanæ Ecclesiæ faciunt « agnos de cera nova benedicta, vel de cera « cerei paschalis anni præcedentis, admixto chri« smate, qui in Sabbato in Albis in Ecclesiis per « Dominum Papam populis distribuuntur. » Et mox : « Hi agni a fulgure et tempestate Fideles « et credentes defendunt propter virtutem con« secrationis et benedictionis. » Tum vero subjicit : « Sane secundum consuetudinem cereus « distribuitur in Octava Paschæ populo ad suffu« migandas domos, ad significandum, quod in « ultima resurrectione Christus Fidelibus in « præmio tribuatur ad quod expressius signifi« candum, Romana Ecclesia agnos fecit supradi« ctos. » Longe plura scitu digna, quæ hic de cereis istis agnis dici possent, jam fuse explicuimus nostro II tomo Conciliorum in Commentario ad canonem LXXXII Trullanum.

CAP. XXVIII.

SABBATO SANCTO, SI EPISCOPUS ASSISTAT, VEL ABSIT, OMNIA FIUNT A CELEBRANTE, PROUT IN MISSALI.
ORDO PROCEDENDI AD ECCLESIAM, ET BENEDICENDI IGNEM ATQUE GRANA INCENSI.
CELEBRANS UBI STARE DEBEAT, DUM DIACONUS CANIT PRÆCONIUM.
QUIBUS PARAMENTIS CELEBRANS, DIACONUS ET SUBDIACONUS INDUANTUR, FINITO PRÆCONIO.
PROPHETIÆ UBI ET A QUIBUS CANTANDÆ SINT, ET QUANDO GENUFLECTENDUM AD ORATIONES.
ORDO PROCEDENDI AD BEDEDICTIONEM FONTIS, CONFICIENDI BAPTISMATIS, ET REDEUNDI AD ALTARE.
UBI CANTARE DEBEANT LITANIÆ.
UBI ET QUANDO CELEBRANS CAPIAT PARAMENTA ALBA CUM MINISTRIS PRO MISSA.
QUO RITU MISSA CELEBRETUR AC CETERA PERFICIANTUR.

§ I.

Si Episcopus nequiverit celebrare, sed Officio, et Missæ per alium celebratæ interesse, præparantur omnia, quæ in superiori capite expressa sunt, et dicta

Nona, Canonicus, vel alius Officium facturus, paratus amictu, alba, cingulo, et stola, et pluviali violaceo, in Sacristia, vel in alio loco decenti et consueto, benedicit novum ignem, et quinque grana incensi, legendo absque cantu Orationes benedictionis, prout in missali; quo facto, capiet Diaconus stolam, manipulum, et dalmaticam albam; Subdiaconus vero manipulum et planetam ante pectus plicatam coloris violacei, et sic parati sedebunt in aliquo scamno a sinistris Altaris, expectantes adventum Episcopi, qui statim, finita prædicta benedictione novi ignis, veniet more solito cum cappa ad Ecclesiam; orabit ante Altare majus, et ascendet ad sedem suam cum suis Capellanis; et orante Episcopo, surget Celebrans cum Ministris, qui, donec Episcopus orabit, stabunt; et Episcopo sedente sedebunt.

§ II.

Cum Episcopus aliquantulum in sede sua quieverit, accedet ad eum Acolythus, vel Cæremoniarius cum incenso, et ministrante solito Canonico Presbytero assistente naviculam, imponet, et benedicet incensum more solito.

§ III.

Subdiaconus capiet Crucem, et cum Diacono, et aliis Ministris discedent versus Sacristiam ad accipiendam arundinem cum tribus candelis, et quinque grana incensi, et alia omnia fient, quæ superius declarata sunt, Celebrante interim sedente in suo scamno, et surgente apud illud, cum opus fuerit, donec inchoetur præconium *Exultet jam*, etc., quo incœpto, accedet ad Altare, et ibi stabit manibus junctis in cornu Epistolæ respiciens Diaconum cantantem.

COMMENTARIUS.

I. Si pauca excipias, jam fere omnia, quæ in hoc capite exprimuntur, quod est de Sabbato Sancto, Episcopo non celebrante, sed præsente, vel absente, et in Collegiatis, declarata in capite præcedenti fuere, ubi de Sabbato Sancto actum fuit, Episcopo celebrante. Eadem hæc distinctio jam facta olim fuit in Cæremoniali Patricii, libro II, sectione I, cap. LVII et seqq., et ante Patricium in Ordine XV Romano, auctore Amelio, ubi postquam cap. LXXVIII et aliis sequentibus de Sabbato Sancto egit, functiones sacras Papa peragente, capite deinde LXXXIII ejusdem diei ritus enarrat, Papa ipsa die minime celebrante. Sane quæ in hoc nostro præscripta sunt capite, eadem etiam fere sunt, quæ in Rubricis Romani missalis sunt constituta; quas egregie explicuere Gavantus, et inter alios novissime eruditus Meratus.

II. Unum illud est, quod difficultatem et quidem gravissimam ingerit, quod scilicet in § I de Subdiacono edicitur, ut scilicet delaturus Crudem, et processurus cum Diacono paschale Præconium cantaturo, inter alia paramenta manipulum etiam gestet : « Capiet Diaconus stolam, « manipulum et dalmaticam albam, Subdiaco« nus vero manipulum et planetam ante pectus « plicatam coloris violacei. » Prætcrquam in Missa non debere Subdiaconum uti manipulo in aliis functionibus ecclesiasticis, docent passim ritualium rerum scriptores, constatque ex variis nostris Cæremonialis locis et præsertim ex præcedenti capite XXVII, quod est de Sabbato Sancto, Episcopo celebrante, nulla enim ibi mentio manipuli capiendi per Subdiaconum gestaturum Crucem, tametsi omnes aliæ ejus vestes recenseantur : « Subdiaconus, » ait § IV, « Epistolam

« cantaturus, paratus amictu, alba, cingulo et « planeta violacea ante pectus plicata capit Cru- « cem. »

III. Quanquam autem ex recitato mox loco manipulus per Subdiaconum capiendus non sit, cum tamen Rubrica præsentis § sumendum ipsum expresse edicat, complures docti scriptores sunt ejus sententiæ, ut Subdiaconus in dicta functione Sabbati Sancti delaturus Crucem manipulum sumat, isque est usus insignium Ecclesiarum, ac præsertim Basilicæ Vaticanæ, imo et mos jam olim in ipsa pontificia Capella servatus, teste Patricio in suo Cæremoniali, lib. II, sectione I, cap. LVII, *De Sabbato Sancto, præsente Papa*, ubi inter alios Ministros processuros cum Diacono Præconium decantaturo recensetur « Subdiaconus Capellæ omnibus paramentis in- « dutus, in quibus debet in Altari ministrare, « portans Crucem. »

IV. Nihil plane clarius pro manipulo gestando a Subdiacono in ea functione; lapsusque idcirco est scriptor alioqui eruditus Cajetanus Meratus in suis Additionibus ad Gavantum, cum agens de Sabbato Sancto, reflectens ad utrumque locum nostri Cæremonialis, cap. XXVII et XXVIII, scripsit, quod « aut error irrepsit, aut utrumque fieri « potest; » præsertim cum non in una vel altera Cæremonialis editione seu recognitione per varios Summos Pontifices facta eodem modo verba superius ex utroque capite allata referantur, sed plane in omnibus, quas ego vidi, potissimum vero primam Romæ factam sub Clemente VIII, auctore Cæremonialis anno MDC, et postremam etiam Romæ MDCCXXIX a Benedicto XIII, qui Cæremoniale ipsum denuo recognovit, et in multis quoque emendavit, prout in hoc paragrapho I, ubi loco verbi « noluerit, » posuit « nequiverit. »

V. Si quis autem roget, cur in ea functione Subdiaconus manipulum gestet, difficile est rationem invenire. Ait sane Bauldryus in suo Manuali sacrarum Cæremoniarum, parte IV, cap. XI, articulo II, num. IX, debere tunc Subdiaconum « accipere manipulum, cum non sit commodior « hora illum accipiendi, » ubi scilicet inserviturus est Missæ solemni. Sed quis non videt levitatem hujus responsionis; non enim acceptio manipuli tantum requirit temporis spatium, ut non possit tunc per Subdiaconum capi, quum, uti habetur infra in § IV, « Finito Præconio, Dia- « conus revertitur ad Altare, et deposita dalma- « tica, et stola alba, capiet violaceam, et plane- « tam ante pectus plicatam, » etc. Putarem ergo equidem, ideo Subdiaconum deferentem Crucem gestare manipulum, ut Diacono se conformaret, qui paschale Præconium cantaturus, una cum aliis diaconalibus paramentis manipulum etiam defert.

§ IV.

Finito Præconio, Diaconus revertitur ad Altare, et deposita dalmatica et stola alba, capiet violaceam, et planetam ante pectus plicatam, et cum Subdiacono accedet ad Celebrantem, qui etiam in suo scamno induet planetam cum manipulo; Ministri quoque manipulos habebunt.

COMMENTARIUS.

Præconio cantato, « Diaconus revertitur ad « Altare, » relicto scilicet libro in loco, ubi Præconium cantavit, vel eo alicui Ministro tradito, ut ipsum deferat ad credentiam; non enim deferendus est liber osculandus ad Celebrantem, neque is incensandus. Revertitur itaque finito Præconio Diaconus ad Altare, et facta debita reverentia ipsi Altari, et Episcopo, si adsit, « de- « posita dalmatica et stola alba, capiet violaceam, « et planetam ante pectus plicatam, » et manipulum, ut in fine nostri § habetur, et quidem coloris violacei : « et cum Subdiacono accedet « ad Celebrantem, qui etiam in suo scamno in- « duet planetam cum manipulo; » deposito scilicet ibidem pluviali violaceo, quo erat indutus, planetam, et manipulum violaceum sumet « in « suo scamno » juxta Rubricam novi Cæremonialis § huic adjectam, in aliis enim antiquioribus, ea verba « in suo scamno, » desiderantur. Quidquid sit de hoc additamento, ex Crasso

quidem lib. II sui Cæremonialis, cap. XLVIII, finita benedictione cerei Diaconus non osculatur manum Episcopi, nec Episcopus ipse incensatur, sed sedentibus omnibus, « Diaconus post Altare « deponit dalmaticam albam, et induit planetam « violaceam, sicut Subdiaconus. » Atque hic nota, nullam fieri a Crasso mentionem manipulorum, qui tamen ab ipsis Diacono et Subdiacono haberi debent, uti in nostro § edicitur : « Mini- « stri quoque manipulos habebunt. » Quibus sumptis, procedit Celebrans cum Ministris ad Altare, ad peragendas scilicet sacras functiones, de quibus infra.

§ V.

Item locabitur in medio chori seu presbyterii pulpitum nudum, et deducetur a Cæremoniario aliquis Acolythus, vel Clericus, sive Cantor, cotta indutus ad cantandam primam Prophetiam sine titulo, quam leget etiam Celebrans submissa voce apud Altare, adstantibus Ministris, ut fit ad Introitum Missæ, et ea finita, accedet qui eam cantavit cum debitis reverentiis ad osculandam manum Episcopi; quo facto, Celebrans dicet *Oremus*, Diaconus, *Flectamus genua*, et Episcopus ac omnes genuflectunt, excepto Celebrante, et Subdiaconus, *Levate*, et omnes surgunt; tunc Celebrans prosequitur Orationem stans manibus extensis. Cantantur deinde eodem modo aliæ Prophetiæ, quarum primas quatuor cantabunt Cantores, vel Acolythi, seu Clerici; alias quatuor Beneficiati seu Mansionarii; ultimas quatuor Canonici, vel alias, prout commoditas, et numerus Clericorum, vel consuetudo Ecclesiæ suadebit.

§ VI.

Post quartam, octavam et undecimam Prophetiam, Episcopus leget ex libro Tractum, dum idem cantatur a choro, ministrantibus de libro et candela solitis Ministris, Celebrans vero apud Altare illum leget; Diaconus et Subdiaconus suo tempore ad alias Orationes dicent *Flectamus genua* et *Levate* prout in missali.

COMMENTARIUS.

I. Interim ac Celebrans suis paramentis induitur, ut supra, « locabitur in medio chori seu « Presbyterii pulpitum nudum; » id est ante Altare, non in cornu Epistolæ, sed in medio chori, si sit juxta Altare; si vero chorus multum distat, inter Altare et chorum; et super ipsum pulpitum seu legile missali posito tecto colore violaceo aperto ad legendas Prophetias, ut notat inter alios Bauldryus in suo Manuali, parte IV, cap. XI, articulo III, num. XIII, « et deducetur a « Cæremoniario aliquis Acolythus, vel Clericus, « sive Cantor cotta indutus ad cantandam pri- « mam Prophetiam sine titulo. » Accedit nempe Cæremoniarius ad eum, qui cantaturus est primam Prophetiam, eumque habentem manus junctas ante pectus ad Altare comitatur, eique ambo, sicut et Episcopo, si adsit, genuflectunt de more, indeque Lector manibus junctis, ut prius, it cum eodem Cæremoniario ad legile, ibique absolute sine titulo incipit Prophetiam manibus extensis hinc inde, et semper ad librum vel pulpitum appositis, eamque legit expedite, ex Castaldo et aliis, ac si cantaret Lectiones feriales, et in fine parum vocem inflectit.

II. Eamdem Prophetiam, quam legit ad pulpitum Cantor in tono, ut dictum est, feriali; « leget etiam Celebrans submissa voce apud « Altare, adstantibus Ministris, ut fit ad Introitum « Missæ; et ea finita, accedet qui eam cantavit

« cum debitis reverentiis, » Altari scilicet et Episcopo, « ad osculandum manum Episcopi; » licet hujusmodi osculum non admittat in suo Cæremoniali Crassus; sed tamen male, nam alias ex Patricio, lib. II sui Cæremonialis, sectione I, cap. LVII, finita Prophetia Cantor, « factis reve- « rentiis, osculatur pedem Pontificis, et redit ad « locum suum. » Porro, Prophetia terminata, ex nostro § v « Celebrans dicet *Oremus*; Diaco- « nus, *Flectamus genua;* et Episcopus ac omnes « genuflectunt, excepto Celebrante; et Subdiaco- « nus, *Levate;* et omnes surgunt; » et tunc Celebrans prosequitur Orationem, « stans manibus « extensis, » in cantu semper æquali ac feriali tono, ut ait Crassus. Cetera, quæ tam in ipso § v quam in sequenti præscripta sunt, omitto, quod nulla nostra explicatione indigeant et videri in missali possunt.

§ VII.

Finitis Lectionibus, Celebrans, deposita planeta, et accepto pluviali violaceo, præcedente Cruce, Clero et Canonicis, et ante Crucem aliquo Acolytho portante cereum benedictum accensum, medius inter Diaconum et Subdiaconum, et post ipsum sequente Episcopo, ibit ad benedicendum Fontem baptismalem, choro interim cantante Tractum *Sicut cervus*, etc., et omnia fient, et cantabuntur circa Fontis benedictionem quæ habentur in Rubricis missalis.

§ VIII.

Quibus peractis, si aderunt Catechumeni, baptizentur more solito. Interim locatur ante medium Altaris faldistorium pro Episcopo, et scabellum pro Celebrante ad sinistram partem.

COMMENTARIUS.

I. Lectionibus jam finitis, et remoto per Acolythum legili cum libro, « Celebrans deposita « planeta, » in cornu scilicet Epistolæ, adjuvantibus Ministris, et ibidem « accepto pluviali, « præcedente Cruce, » cum candelabris scilicet, ut in Rubrica missalis, « Clero et Canonicis, » qui scilicet bini procedent, « et ante Crucem « aliquo Acolytho portante cereum benedictum « accensum, medius inter Diaconum et Subdia- « conum, » elevantes aliquantulum hinc inde fimbrias pluvialis, « et post ipsum subsequente « Episcopo, » cappa induto, « ibit ad bene- « cendum Fontem baptismalem, » etc. Perspicua plane sunt, quæ et sequuntur, sed tamen mirum videri possit cur, postquam nostrum Cæremoniale edixit Celebrantem procedere medium inter Diaconum et Subdiaconum, Castaldus, Bauldryus, aliique auctores scripserint Crucem a Subdiacono in ea functione deferri, Celebrantem vero ire cum solo Diacono? Errant itaque ipsi auctores, gestabitque tunc Crucem aliquis Minister cotta indutus. Uti peragendæ sint Cæremoniæ in benedictione Fontis baptismalis, Rubricæ missalis docent, in quas videri etiam possunt Gavantus, et novissime in Additionibus ad Gavantum ipsum Cajetanus Meratus, Clericus Regularis.

II. Peracta Fontis prædicti benedictione, monet § noster VIII, ut, « si aderunt catechumeni, « baptizentur more solito, » juxta Rubricas scilicet Ritualis; interim vero ex Rubricas ejusdem §, « locatur ante medium Altaris faldistorium « pro Episcopo, et scabellum pro Celebrante ad « sinistram partem, » ut in eis scilicet genuflectant ad Litanias, id est, procumbant, ut notat Castaldus in Praxi Cæremoniarum, lib III, sectione VIII, cap. VI, num. XIV. Juxta Crassum, lib. II sui Cæremonialis, cap. XLVIII, ponendum est faldistorium « ante gradus infimos in medio « Altaris in plano Presbyterii pro Cardinali ge- « nuflexuro, » Episcopo scilicet Bononiensi; « et « scabellum pro Celebrante Prælato ad sinistram

« modicum retro faldistorium. » Addit mox etiam, « quod si non Prælatus, sed alius Sacer« dos simplex celebret, tunc ipse erit genuflexus « in terra magis retro Cardinalem. » Sed observanda est semper Regula, quam nostrum Cæremoniale præscribit.

§ IX.

Completa benedictione Fontis, et baptizatis Catechumenis, si aderunt, ut in præcedenti capite dictum est, redeunt omnes eodem ordine ad Altare, et Episcopus genuflectit super dicto faldistorio, capite detecto; Celebrans vero, deposito pluviali ante dictum scabellum a sinistris Episcopi; Diaconus et Subdiaconus in albis post Celebrantem, et pariter omnes in suis locis genuflectunt.

§ X.

Duo Capellani, sive Cantores, genuflexi ante scabellum post Episcopum et Celebrantem, habentes ante se librum, inchoabunt Litanias, choro idem simul respondente, prout in missali. Cum perventum fuerit ad Versiculum *Peccatores*, surget Celebrans, et ibit ad Sacristiam cum suis Ministris ad accipiendum paramenta alba pro Missa, nisi Sacristia multum distet; quo casu parentur in solito scamno prope Altare in cornu Epistolæ, et eodem tempore per alios Ministros removeatur ab Altari pallium violaceum, et remaneat album, et accendantur candelæ Altaris, ita ut hæc omnia fiant antequam compleantur Litaniæ; quibus finitis, surgit Episcopus, et removetur faldistorium.

COMMENTARIUS.

I. Fontis benedictione completa, et baptizatis, si qui erant baptizandi, « redeunt omnes eodem « ordine ad Altare (in antiquis Cæremonialibus « ante hoc novum editis, legitur *ad Capellam*) « et Episcopus genuflectit super dicto faldistorio, « capite detecto; » non vero « cooperto capite, » ut ait Crassus : « Celebrans vero, deposito plu« viali ante dictum scabellum a sinistris Epi« scopi, » paulo tamen post eum, ut notat ad hunc locum Bauldryus; et nudo quidem capite, non seminudo, ut aiebat etiam Crassus : « Dia« conus, et Subdiaconus, » depositis planetis ante pectus plicatis, « in albis post Celebrantem, « et pariter omnes in suis locis genuflectunt. » Est plane etiam Romæ insignium Ecclesiarum mos, ut tribus positis super secundum Altaris gradum cussinis, Celebrans, ejusque Ministri, Diaconus et Subdiaconus genuflexi in plano ad Litanias procumbant, et cussinis ipsis capita sua superponant.

II. Genuflexis seu pene prostratis Episcopo, Celebrante et Ministris, « duo Capellani, sive « Cantores, genuflexi ante scabellum post Epi« scopum et Celebrantem, habentes ante se li« brum, inchoabunt Litanias, choro idem simul « respondente, prout in missali; » ubi scite notat ex hoc nostro § Gavantus, Litanias non esse inchoandas apud Fontem Baptismalem, ut quidam aiunt, sed apud Altare; tum vero merito alios sugillat scribentes, geminandum illud, *Per sanctam Resurrectionem tuam*. Quod quidem est contra Constitutionem S. Pii V hujusmodi additiones in Rubricis missalis vetantem. In Litaniis, « cum perventum fuerit ad Versiculum *Pecca« tores*, surget Celebrans, » ait noster § x, « et « ibit ad Sacristiam cum suis Ministris ad acci« pienda paramenta alba pro Missa, » solemniter scilicet celebranda, ut inquit Rubrica missalis; « nisi Sacristia multum distet, quo casu, » mandat idem § noster, ut « parentur in solito scamno « prope Altare in cornu Epistolæ, » nempe nullo modo ante Altare, nemo enim Episcopo inferior

ibi est vestiendus, licet sit loci superior, ut notat Gavantus, quia scilicet non est illi communicanda episcopalis prærogativa, nisi mitra utatur. Ad ipsum quoque Versiculum *Peccatores*, removendum est ab Altari pallium violaceum, et remaneat album, quod subtus latebat, itemque accendendæ candelæ Altaris, ita ut hæc omnia fiant antequam compleantur Litaniæ; quibus finitis, surgit Episcopus, et removetur faldistorium, super quo procumbebat.

§ XI.

Celebrans vero accedit ad ejus sinistram, facit cum Episcopo Confessionem, cantantur *Kyrie eleison* et *Gloria in excelsis Deo*, pulsantur campanæ, et perficitur Missa secundum Rubricas missalis, prout etiam in præcedenti capite legitur, et cum Cæremoniis descriptis in capite IX hujus libri II de Missa solemni, quæ coram Episcopo celebratur.

§ XII.

In Ecclesiis Collegiatis eadem omnia servari debent, quæ in hoc capite expressa sunt, exceptis his quæ ad Episcopum pertinent, servatis in omnibus Rubricis missalis, et eadem fere omnia servantur in Sabbato Pentecostes.

COMMENTARIUS.

Litaniis finitis, et ideo, ut in fine præcedentis Commentarii notatum est, surgente Episcopo, et remoto faldistorio, quod ante ipsum positum fuerat, omnibusque præparatis pro celebranda solemni Missa, stante Episcopo ante Altare, « Celebrans » ex nostro § XI, « accedit ad ejus « sinistram, » cum debitis scilicet reverentiis Altari et Episcopo; « facit cum Episcopo Confes- « sionem; cantatur *Kyrie eleison*, et *Gloria in* « *excelsis* : pulsantur campanæ, et perficitur « Missa secundum Rubricas missalis, » quas inter alios fuse ac scite explicant Gavantus et Meratus in suis ad ipsum Gavantum Additionibus. Sed et videri ea loca possunt, quorum meminit noster idem § XI, quæ nos abunde enarravimus. Quantum ad campanarum sonum ad intonationem Hymni *Gloria in excelsis Deo*, etc., præter superius a nobis suo loco adducta, illud hic notandum est, quod ait Crassus in suo Cæremoniali, lib. II, cap. XLVIII, inducendum scilicet « prius « omnibus Ecclesiis Civitatis mandatum pœnale, « ut nulla incipiat pulsare campanas, priusquam « audiverit Ecclesiam cathedralem sonasse; nam « ipsa tanquam mater debet primo gaudere, et « deinde aliæ tanquam filiæ et ministræ minores « secum congaudere. » Extant in hac re non modo episcopalium Synodorum, sed et Sacræ Rituum Congregationis Decreta.

CAP. XXIX.

EPISCOPUS IN DIE PASCHÆ RESURRECTIONIS
SOLEMNITER MISSAM CELEBRARE DEBET, ET SACRAM EUCHARISTIAM ADMINISTRARE.
ORDO DANDÆ COMMUNIONIS IN HAC MISSA.
DIACONUS POST SUMPTIONEM SANGUINIS CANTET CONFESSIONEM IN CORNU EPISTOLÆ.
QUO RITU EPISCOPUS CHRISTI CORPUS TRADAT. — QUI HINC INDE ASSISTERE DEBEANT.
MANUS EPISCOPI ANTE SUMPTIONEM PARTICULÆ OSCULANDA. — ORDO ACCEDENDI AD COMMUNIONEM.
QUID OBSERVANDUM, SI ALIQUÆ HOSTIÆ CONSECRATÆ SUPERFUERINT.

§ I.

In die Paschæ Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi Episcopus, nisi aliquo legitimo impedimento fuerit præpeditus, Missam solemnem omnino celebrare debet, et in ea Communio generalis per ipsum Episcopum erit facienda, ordine infrascripto.

COMMENTARIUS.

I. Perspicuum plane omnibus est, Paschæ verbum repetendum esse ab Hebraico *pesach* sive *phase*, id est *transitu*, uti habetur in capite XII Exodi, versu XI, in memoriam enim revocat transitum Hebræorum ab Ægypto in Palæstinam, uti Sancti Patres adnotant vel transitum Angeli vastatoris, qui Hebræis parcens, Ægyptorum liberos natu maximos necavit, sive nostrum in cœlum reditum. At quum prope abesset illud verbum a Græco vocabulo πάχω, quod idem est ac *patior*, crediderunt quoque nonnulli a Græco sermone depromptum esse, et ad Passionem Christi, quam tunc recolit Ecclesia, traxerunt. Id quidem uti observat eruditus Thomassinus lib. II *De dierum festorum celebratione*, cap. XV, num. XIV, Hieronymus et Augustinus minus probant; verum Gregorius Nazianzenus, etsi Hebraica revera sit origo hujus verbi, censuit Græcam, utut veritati minime consonam, ferri tamen posse. Sic enim ait in celebri sua *De Pascha* Oratione : « Nam hoc nomine putarunt quidam vocari ipsam Servatoris Passionem; ad Græcamque linguam vocem accommodantes, diem hunc nominarunt Pascha. Quod quum usus recepisset, jam vehementer inolevit, assentientibus ipsis auribus, utpote sanctiori nomini. » Sane probat eam interpretationem Paschasius in Epistola ad S. Leonem Magnum, quæ inter hujus Pontificis Epistolas est LXIII, ubi ita ait : « Neque nobis, aut novum, aut erraticum, videatur, cum dies Passionis undecimo Kalendas Maii occurrat, a qua, sicut videtur, Pascha nomen accepit, licet Hebrææ linguæ interpretes tradent Pascha transitum dici, » etc.

II. Ea autem est Festi hujus prærogativa, ut teste S. Augustino in Epistola LIV primam sui originem ab ipsis Apostolis ducat, unde et festivitas festivitatum et solemnitas solemnitatum a S. Gregorio Nazianzeno appellatur. S. Leo sermone X *De Quadragesima*, et alibi, diserte ait, inter omnes dies, quos multis modis honorabiles habet Christiana devotio, nullum esse excellentiorem festivitate paschali. S. Basilius, et idem S. Leo œconomiam divini cultus et Sacramentorum Ecclesiæ dispositionem ab hoc Festo pendere inquiunt, quia Jesu Christi Resurrectio nostræ Religionis est fundamentum. Denique S. Gregorius Magnus Pontifex Maximus Homilia XXII in Evangelia, paschalem ipsam celebritatem vocat ceterarum principem et præstantis

simam, quod animum et cogitationes a terrenis rebus abducat, ut gaudiis et solemniis tandem sempiternis frui possit, quorum primordia sunt fides, spes et amor Dei : « Hanc enim recte nobi- « litatem solemnitatis dicam, quia solemnitates « ceteras antecedit. Sicut enim in sacro Eloquio « Sancta Sanctorum vel Cantica Canticorum pro « sui magnitudine dicuntur, ita hæc Festivitas « recte dici potest solemnitas solemnitatum. Ex « hac quippe solemnitate exemplum nobis Re- « surrectionis datum est, spes cœlestis patriæ « aperta, et facta superni regni jam præsumpti- « bilis gloria. »

III. Hanc festivitatem ut majori cum veneratione celebraret Ecclesia, totos septem et integros dies solemnitati illius antiquitus consecravit, uti constat ex pluribus Synodis, allatis a nobis tomo II Conciliorum in Commentario ad canonem LXVI Trullanum. Ad ampliorem quoque in hoc Festo demonstrandam Religionem, et inter populos caritatem, omnes olim, quicumque dignitate etiam augerentur, ad majorem Ecclesiam convenire debebant, ut cum Episcopo eorum pastore celebritatem peragerent. Id quod nos supra ostendimus plurium sacrorum canonum auctoritate. Discipulos S. Pacomii ex variis Monasteriis ad præcipuum Cœnobium hac die confluxisse, et quidem ad quinquaginta circiter Monachorum millia, ut cum suo Abbate simul omnes Dominicæ Resurrectionis gloriam recolerent, notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ Disciplina*, etc., cap. XXV, num. IV, ubi etiam ait, antiquæ consuetudinis vestigium hodieque reperiri in Ecclesia Lugdunensi, in qua præcipuis festis diebus ad principalem Sancti Joannis Basilicam conveniunt aliæ Urbis Ecclesiæ ad Missam solemnem.

IV. Ergo si Clerus æque ac populus convenire ad maximam ædem sacram debebat, multo magis debebat Episcopus eidem adesse, sacras functiones peracturus. Hinc quanquam studerent præstantissimi quique Episcopi Ecclesiis suis abesse nunquam, nisi ubi vel suæ vel universæ Ecclesiæ utilitas et charitas alios avocaret, erat tamen id potissimum curæ, ut celebriores festos dies suis in Ecclesiis agerent, maxime autem solemnitatem paschalem. Id docet nos S. Chrysostomus Homilia XX ad populum Antiochenum, ubi inde arripuit ansam commendandæ populo ipsi Antiocheno vigilantiæ Archiepiscopi Flaviani, qui, ut ab Ecclesia et a Civitate sua impendens exitium propulsaret, non dubitasset Paschatis diem peregre agere; quanquam veneranda canitie et precibus Flaviani delinitus Imperator illum remiserit quampropere, Paschæ diem cum ovibus suis ut rite perageret : « Elegit solemni- « tatem in aliena terra, et procul a suis propter « Civitatis salutem celebrare. Dies autem ante « Pascha ipsum nobis reddidit, ut communem « nobiscum solemnitatem ageret. »

V. Huc facit instructio Cleri Edesseni ad Photium et Eustachium Episcopos, inserta Actioni X Concilii Chalcedonensis, quam alias superius memoravimus; in ea quippe rogant illi Ibam Episcopum ad sedem suam propter imminentem paschalem festivitatem quantocius remitti, « in « qua, » inquiunt, « et propter Catechismos, et « propter eos, qui digni sunt sancto baptismate, « opus est ejus præsentia. » Innumera pene hac in re possent et Patrum et canonum monumenta afferri, quibus, maxime diebus solemnioribus, ac præsertim Paschatis, residentia in Cathedrali Ecclesia ab Episcopo exigitur, de qua fuse agit Thomassinus parte II Disciplinæ, lib. III, capite XXX et seqq.; sed satis est recensere Concilii Tridentini Decretum sessione XXIII, cap. I, ubi inter alia monentur Episcopi, ut in Paschate aliisque primariis diebus festis sua in Ecclesia Cathedrali degant, nisi vehementissima quapiam necessitate alia inde abstrahantur ad alias Diœceseos suæ Ecclesias : « Eosdem interim admonet « et hortatur in Domino, ne per illius temporis « spatium, Dominici Adventus, Quadragesimæ, « Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes, « item et Corporis Christi diebus, quibus refici « maxime, et in Domino gaudere Pastoris præ- « sentia oves debeant, ipsi ab Ecclesia sua Ca- « thedrali nullo pacto absint, nisi episcopalia « munia in sua Diœcesi alio eos vocent. »

VI. Jam non desunt qui sua quærentes, non quæ Jesu Christi, Episcopatu fruuntur, nec erubescunt etiam in solemnioribus celebritatibus a sacris functionibus abstinere, tametsi in Civitate degant sua, satis muneri suo fecisse arbitrantes si curam spiritualium in alios rejiciant. At vero ex præscripto nostri § « in die Paschæ Resurre- « ctionis Domini nostri Jesu Christi, Episcopus, « nisi aliquo legitimo impedimento fuerit præ- « peditus, Missam solemnem omnino celebrare « debet, et in ea communio generalis per ipsum « Episcopum erit facienda. » Notanda verba illa :

« omnino, » et « debet, » ac ea quæ mox sequuntur, « et in ea communio generalis per « ipsum Episcopum erit facienda. » Licet autem generalis ista communio, Cleri scilicet ac populi, jam in desuetudinem abierit, celebrant enim hac die Presbyteri, olim tamen, ut ex variarum Ecclesiarum Ritualibus atque Romanis antiquis Ordinibus liquet, in usu fuit ubique locorum.

§ II.

Nam servatis omnibus quæ superius in capite *De Missa solemni*, *Episcopo celebrante*, explicata sunt usque ad Offertorium, eo dicto, portatur ad Altare per Subdiaconum vas argenteum vel aureum cum multis particulis, prout populi frequentia requiret, coopertum, quod Diaconus collocat ante Crucem, ita ut non impediat thurificationem Altaris, et cum Celebrans dicit *Suscipe*, *sancte Pater*, etc., discooperit illud, et aliquantulum elevat, ac statim reponit super Altare, et cooperit; et iterum, cum Celebrans profert verba consecrationis, Diaconus illud detegit, et post consecrationem cooperit.

COMMENTARIUS

I. Antequam de Missa celebritatis paschalis dicamus, abs re non erit priscos ac varios quosdam ritus notare, qui in usu erant in variis Ecclesiis. Et primo quidem quoad diem statutam Festi Paschalis ex disputationibus habitis tempore Aniceti et Victoris Pontificum Romæ fuisse traditionem a sanctis Apostolis Petro et Paulo profectam, quod ibi semper in Dominica Pascha celebratum fuerit. Ex adverso a quibusdam creditum fuit Asianis traditionem suam manasse a S. Joanne Evangelista, ut scilicet Pascha celebraretur, quartadecima Lunæ primi mensis, quacumque occurreret die. Verum post diuturnas disputationes primis sæculis habitas de die qua Pascha celebrandum foret, communi tandem consensu statum est, ut Romanus usus ubique servaretur, Concilium Arelatense anni CCCXIV, can. I, universis Christifidelibus præscripsit, ut Festum Paschatis eadem die ubique terrarum celebrarent; jussitque itidem, ut Romanus Episcopus cunctis Ecclesiis quotannis scribens, diem ipsam designaret. Actum est de hac re in Concilio I Œcumenico, Nicæno I, ubi damnatis Quartodecimanis, Paschatis dies addicta est Dominicæ post quartam decimam Lunæ primi mensis, quæ vernum æquinoctium sequitur, propterea quod Jesus Christus resurrexerit ea Dominica, quæ magis Judæorum Paschati proxima est. Alexandrinis Episcopis a Concilio quoque præceptum fuit, ut quotannis litteras huc illuc mitterent, quibus dies Paschatis designaretur. Quod quidem Festum ex pervetusto ritu die Epiphaniæ annuntiari solet, uti jam superius diximus, et tomo III nostri Romani Pontificalis.

II. Hisce notatis, ut ritus Paschatis enarremus, juxta vulgatum Romanum Ordinem, in ipsa nocte Sabbati Sancti, « matutina luce rumpente « tenebras, » surgentes ad Ecclesiam ibant Majores nostri, et mutua caritate se invicem osculantes, dicebant, *Surrexit Dominus de sepulcro*, deinde vero inchoabant Officium Matutinum per ea verba, *Domine*, *labia mea aperies*. Verum in Gallicanis Ecclesiis non ante Nocturnum, sed eo omnino finito, prædictum caritatis osculum præbebatur, uti constat ex Ordinariis Turonensi, Bajocensi, Silvanectensi, in quorum ultimo ita legitur : « Post *Benedicamus Domino*, unus Cu« stodum chori accedit ad Episcopum, vel De« canum, qui osculatur eum dicens : *Resurrexit « Dominus*. Dictus autem Custos chori osculatur « alium, qui cum eo chorum custodit; et tunc « ambo deferunt aliis pacem in chorum, et oscu« lantur se invicem, dicendo, » scilicet *Resurrexit Dominus*. Ex Ordinario Bajocensi osculum porrigenti respondetur *Deo gratias;* ex Turonensi vero Ordinario, ut alia omittam, *Gavisi sunt discipuli*.

III. Meminit ejus ritus in suo Rationali Durandus, lib. VI, cap. LXXXVI, num. XVIII : « In « Paschali septimana, » inquit, « salutare nos

« ad invicem hoc modo debemus, scilicet, *Re-* « *surrexit Dominus*, et salutatus debet respon- « dere *Deo gratias* vel *Et apparuit Simoni;* et « postea debemus dare osculum ad invicem in « signum pacis et caritatis. » Tum vero addit ritum hunc minime servatum suo ævo fuisse, Romanum tamen Pontificem hac die Missam celebraturum Cardinales, Prælatos, Notarios, et Familiares suos consuevisse ea verborum formula salutare et osculari. Similem ritum vigere hodieque apud Græcos testatur Allatius lib. III *De consensu Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis*, cap. XVIII : « Omnes die Resurrectionis Domini « sacro post Matutinum et alias Horas mutuis « amplexibus, cum omnibus, depositis odiis, « reconciliati in gratiam redeunt, et cum non « omnes in eadem Ecclesia conveniant, ne tanto « bono aliquid desit, per totum Paschatis et se- « ptem subsequentes dies in plateis quoscumque « obvios sibi factos iisdem amplexibus deme- « rentur. » Fuse eumdem hunc ritum enarrat Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus Ecclesiasticis*, cap. XIV.

IV. Dato osculo, eadem nocte sancta « post « gallorum cantum, matutina irrumpente luce « tenebras, » ut ait Ordo I Romanus, cantabatur Officium Matutinum, sub lucis scilicet ortum; et quia nimis tarda erat hora pro longo Officio, Nocturnis amplius non erat locus, ideoque unus tantum recitabatur Nocturnus, sicut hodie dicitur per totam Hebdomadam ex antiquo ritu, cujus meminit S. Gregorius VII apud Gratianum can. XV *De consecratione*, distinctione V : « In « die Resurrectionis usque in Sabbatum in Al- « bis, et in die Pentecostes usque in Sabbatum « ejusdem, tres Psalmos tantum ad Nocturnos, « tresque Lectiones antiquo more canimus et « legimus. » Unus tantum Nocturnus dicitur, quia ferme dies erat, quando incipiebatur hoc Officium, eratque hora Laudum; nam referente Amalario, moris erat tunc quidem Romæ, quando aderat aurora, Lectiones seu Officium abbreviare vel omittere, et Laudes sub lucis ortum inchoare.

V. Præmisso ad ipsum Nocturnum Versu *Domine, labia mea aperies* et *Deus, in adjutorium meum intende*, cum Invitatorio, tres etiam alicubi decantari olim solebant Antiphonæ cum tribus Psalmis, omisso tam ad Nocturnum quam ad Diurnum hujus diei Officium Hymno, qui tamen etiam in quibusdam Ecclesiis canebatur, ut notat Durandus. In Ordine Romano I ac in aliis Invitatorium est *Alleluia;* verum, ut docet in Ordine Romano XI Benedictus Canonicus S. Petri, quidam dicebant *Surrexit Dominus*, etc. Additque loco trium Antiphonarum ad Psalmos cantari *Alleluia*. Notat Grancolas in alio Ordine reperiri Antiphonas, quas etiam hodieque dicimus, et quidem a Psalmis desumptas juxta veterem morem. Teste S. Augustino in Sermone II de S. Stephano, dicebantur hac die Lectiones ex libro Actuum Apostolorum. Sic enim inquit: « Actus Apostolorum liber est de canone Scriptu- « rarum. Ipse liber incipit legi a Dominico Pa- « schæ, sicut se consuetudo habet Ecclesiæ. » Et in Sermone IV ad infantes die Paschatis habito : « Hodie, » ait, « cœpit liber qui vocatur « Actuum Apostolorum. » Juxta Romanum Ordinem I, cap. VII, prima quidem Lectio erat de Actibus Apostolorum, « secunda et tertia de Ho- « meliis sancti Augustini. »

VI. Lectionum et Responsoriorum numerus is erat, qui et Psalmorum; sed Lectiones recitabant tres ex insignioribus chori, nempe Archidiaconus, Decanus et Episcopus, ut antiqua Ordinaria docent. In Bambergensi Ecclesia cum circa annum MXX Benedictus Papa VIII, Dominica Resurrectionis Matutinali interesset Officio, Aquileensis Patriarcha Lectionem primam, secundam Archiepiscopus Ravennas, tertiam Papa ipse recitavit, uti legimus in Vita S. Henrici, cap. XXIII, apud Surium ad diem XIV Julii. Constat ex antiquis Ordinariis et illud, Lectiones ipsas a cappa indutis dici consuevisse. Ex Rituali Suessionensis Ecclesiæ tertiam Lectionem « legebat Episcopus mitratus, et cum cappa « de pallio, ac duobus cereis præferentibus. »

VII. Ad Monachos quod attinet, legitur in Vita S. Roberti Casæ Dei Abbatis, quod ipse instituerit usum dicendi in Paschate et Pentecoste idem Officium, quod dicebat dum esset Canonicus, et quod antea dicerentur noctu duodecim Lectiones. Apud Lanfrancum, Udalricum, et alios, ut notat Martenius *De antiquis Monachorum ritibus*, dicuntur Psalmi de Dominica consueti. Scripsit Rupertus Abbas Tuitiensis, libro IV *De Officiis*, adversus Monachos, quod Processiones in suis Ecclesiis facerent, ut fiunt in Parochiis, ad Fontes baptismales, quodque Officii ordinem inverterent; novem seu duodecim Lectiones, de more recitandas illis esse de-

monstrans, et esse contra ordinem Ecclesiarum, velle in locis, ubi Fontes non existunt, id peragere, quod ad Baptismum tantum eorum, qui ad Fontes baptizabantur, institutum esset.

VIII. Juxta antiquum ritum in multis Ecclesiis mos fuit, ut ante Nocturnum Officium solemnis ageretur Sanctissimi Sacramenti adoratio, quam ita describit Bajocense Ordinarium apud Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXV, num. VII. Ante Matutinas facta pulsatione et conglobato choro ante Altare, cereis et thuribulis accensis, Episcopus superpelliceo et stola indutus, facta Oratione ante Altare, stans ad cornu dexterum Altaris, lavat manus, incensum benedicit, illudque ponit in thuribulo, et in medio Altaris corporale explicat Sacerdos similiter indutus. Deinde accedit ad sepulcrum ex utraque parte expansum, in quo pyxis cum Reliquiis prædictis reservatur; quam flexis genibus incensat, eamque postea defert ad Altare, et cum ea Clero et populo in modum Crucis benedicit more consueto, et supradictum corporale reponit et incensat, moxque ex ea sumptum Corpus Dominicum genibus flexis adorandum ostendit: quo in pyxide reposito, redit ad eumdem locum, unde calice cum patena et bursa sumptis, et ad Altare delatis, ultimo vero Crucem extollens et ad Altare conversus, incipiat Antiphonam *Christus resurgens*, cum suo versu et regressu. Tunc omnes cum gaudio flexis genibus adorent Crucem, cantantes eamdem Antiphonam, quæ dum cantatur, super Altare Crucem deponit. Quo facto, stans Episcopus dicat ℣. *Surrexit Dominus de sepulcro :* et Orationem *Deus qui nobis Filium tuum*. Deinde cantatur Antiphona *Regina cœli* cum suo Versu et Oratione, quæ dum cantatur, Episcopus iterum populo et Clero cum pyxide benedicit, eamque incensatam Sacerdos in loco consueto reponit, deinde lavat manus ad idem cornu dexterum Altaris, et dicit Orationem *Deus qui per resurrectionem*, etc., statim post Episcopus cappa serica, et mitra, cum baculo, chirothecis et annulo redimitus incipit Matutinas.

IX. Ab hoc ritu haud multum absimilis est Processio Sanctissimi Sacramenti, quam ita descriptam exhibet Ordinarium Ecclesiæ Laudunensis apud eumdem Martene num. VIII. In die Paschæ, inquit, ad Matutinum duæ magnæ campanæ de miraculis insimul pulsantur, Processio vadit ad sepulcrum ordinata in modum qui sequitur. Primo præcedit Clericulus aquam benedictam deferens, hunc sequuntur duo Clericuli ferentes insignia, duo alii Clericuli ferentes cereos, duo alii Clericuli cappis sericis induti, ferentes duas Cruces aureas, hos sequuntur Clericuli. Deinde Cantor et Succentor cappis sericis induti et quatuor Subdiaconi Canonici albis tunicis induti, pallium supra brachium tenentes. Hos sequuntur alii combinati, unusquisque cereum accensum deferens. Prædicti vero Diaconi ad ostium sepulcri venientes, incipiunt: *Ardens est*. Clericulus stans in sepulcro respondet: *Quem quæritis?* Diaconi : *Jesum Nazarenum*. Clericulus : *Non est hic*. Postea Cantor et Succentor incipiunt : *Surrexit Dominus vere*, *Alleluia*. Deinde Psalm. *Victimæ Paschali laudes*. Et sic cantando procedunt ante Crucifixum in medio Ecclesiæ, Sacerdos alba casula vestitus, portans calicem cum Corpore Christi, egrediens de sepulcro reperit ante ostium quatuor Subdiaconos albis tunicis indutos, pallium super baculum tollentes, et illo protectus incedit in fine Processionis, præcedentibus duobus Clericulis cum cereis et aliis duobus juxta ipsum cum thuribulis. Dum autem Processio pervenerit in medio Ecclesiæ, Cantor et Succentor incipiunt ℟. *Christus resurgens*. Duo Diaconi cantant ℣. *Dicant nunc*. Quo cantato, Processio intrat in chorum cantando *Quod enim vivit*. Sacerdos calicem super Altare deponit. Interim campanæ simul pulsantur, Episcopus stans in Cathedra, mitra et cappa præparatus, incipit [*Domine labia mea aperies*, etc.

X. Nullum finem facerem, si hujusmodi ritus vellem describere ex aliarum Ecclesiarum Ordinariis; non enim Corporis Christi cum solemni pompa hac die in Processione deferendi ritus uni fuit Laudunensi Ecclesiæ singularis, sed multis etiam aliis communis, vigetque etiam nunc in quibusdam Galliæ Ecclesiis, ut testantur Martene et Grancolas. Sed, ut iidem auctores docent, et ante ipsos Jacobus Eveillon, non una hac die peragebatur Processio, sed plures; in plerisque quippe Ecclesiis post Matutinum fiebat Officium de sepulcro, eratque popularis repræsentatio eorum quæ mulieres egerant ad sepulcrum, et colloquii cum Angelis. Cum Processione ibatur ad locum qui dicebatur sepulcrum, ubi repræsentabantur mulieres ad Christi sepulcrum præ-

cedentes ; tres seniores Clerici retro Altare Mariarum formam induebant candido velo super albam imposito, et dum chorus canebat *Victimæ Paschali*, alter chorus veniebat ad Altare, ubi erant Mariæ, et dicebat : *Dic nobis, Maria*, et ipsæ respondebant : *sepulcrum Christi viventis*; postea subdit chorus : *Scimus Christum*. Hoc autem videre est apud Joannem Abrincensem, et in Ordinariis Rotomagensi, Laudunensi, Suessionensi, Bellovacensi, Cabilonensi, Parisiensi et Narbonensi.

XI. Curiosum plane est, ut hunc ritum narrat Durandus in Rationali lib. VI, cap. LXXXVII, num. v. « Tertio Responsorio cum *Gloria Patri* « decantato, cum cereis et solemni Processione « de choro ad aliquem locum tendimus, ubi se« pulcrum imaginarium coaptatur, et ubi intro« ducuntur personæ sub formis et habitu mulie« rum, et duorum discipulorum, scilicet Joannis « et Petri, qui ad sepulcrum Christum quærentes « venere, et quædam aliæ personæ in personis « et forma Angelorum, qui Christum a mortuis « resurrexisse dixerunt, in personis, quorum « recte cantari potest illa secunda Responsorii « primi particula *Nolite timere*, etc., usque ad « finem Responsorii; tunc redeunt ad chorum, « quasi fratribus referentes quæ viderunt et « audierunt, et unus redit citius alio, sicut « Joannes cucurrit citius Petro, in personis quo« rum convenienter cantatur illud Responsorium « *Congratulamini*, sine versu. » Et mox : « Tunc « chorus audita resurrectione prorumpit in « vocem altissime cantans *Te Deum lauda*« *mus*, » etc. Verum curiositate et risu populi factum est, ut hujusmodi spectaculum ac cæremonia supprimeretur, sicut et spectaculum illud variorum simulacrorum, quæ mane Paschatis cum solemni Processione deferebantur ad repræsentandum mysterium Resurrectionis Christi. Sane vidi ego Neapoli degens eam Cæremoniam, quæ tandem viginti circiter abhinc annis sublata fuit.

XII. Mos antiquus præterea fuit, ut post Tertiam solemnis ageretur Processio, de qua ita inquit vulgatus Ordo Romanus : « Die sancto « Paschæ induti solemnissimis vestimentis omnes « Clerici convenientes ad Stationem ad sanctam « Mariam Majorem primitus cantent Tertiam. « Qua finita, respersi aqua sancta, quæ pridie « collecta est de Fonte, tam ipsi, quam et omnis « populus, procedunt cum omni decore, cum « Crucibus et thymiateriis, præcedentibus etiam « sanctis Evangeliis cantantes Antiphonas pro« cessionales, » etc. Mysterium ejusdem Processionis sic inter alios enarrat libro VII *De divinis Officiis*, Rupertus Abbas Tuitiensis, cap. XX et XXI : « Cum Crucibus et vexillis, quæ sunt insi« gnia victoriæ Christi, omnes albati et exultan« tes in laude Resurrectionis sanctæ procedimus « cum tanta populi expectatione sexus utriusque, « majorum pariter, et minorum, ut corporaliter « quoque illud Propheticum in nobis impleri vi« deatur : *Cum jucunditate exibitis, et cum* « *gaudio deducemini; nam et montes et colles* « *exilient, expectantes vos cum gaudio*. Ut autem « Processio ageretur, ex mystica Evangelii au« ctoritate tractum est, scilicet ex eo, quod « mulieribus præcipiunt, dicentes : *Ite, dicite* « *discipulis ejus, et Petro, quia præcedet vos in* « *Galilæam ;* et ipse Dominus occurrens illis « exeuntibus a monumento, cum tenuissent pe« des ejus, et adorassent eum : *Ite*, inquit, *nun*« *tiate Fratribus meis, ut eant in Galilæam*; « *ibi me videbunt*. »

XIII. Ex præscripto Romani Ordinis Statio est ad Sanctam Mariam Majorem, et imitatione Ecclesiæ Romanæ in multis aliis Ecclesiis Processio hæc matutina vadit primo ad Altare seu ad Oratorium Sanctæ Mariæ, quod ei credatur Christus ante omnes apparuisse, sicut scribit S. Ambrosius lib. III *De Virginibus*, ita inquiens : « Vidit « Maria Resurrectionem Domini, et prima vidit, « et credidit, » quanquam nonnulli contendant, non de Maria Deipara, sed de altera Maria, quæ cum Maria Magdalena ivit ad monumentum, illa Ambrosii verba esse intelligenda. Sed Græci diserte profitentur in Pentacostario hac die : « Pri« mum Resurrectio Dei Matri manifestatur. » Hoc Mysterium egregie observavit idem Rupertus lib. citato, cap. XXV, his verbis : « Quid evan« gelicæ fidei convenientius christiana sedulitas « comminisci potuit? quid pulchrius, quid ve« nerabilius, quam congratulari Matri Virgini « super Resurrectione Unigeniti jam non mori« turi, in cujus passione gladius animam ejus « pertransivit? » Tum aliis allatis eam conatur constabilire opinionem, et deinde ita concludit : « Igitur pulchre et laudabiliter traditum « est a nostris Majoribus, ut in hodierna cunctis« que per annum Dominicalibus Processionibus

« Beatæ Dei Genitricis memoriam prima Statione « visitemus, eamdem ob causam, qua in hodiernæ « Missæ Officio Statio ad Sanctam Mariam præ- « scribitur, ut eam principio lætitiæ nostræ pro- « ponamus. » Quibus similia scribit Durandus lib. IV Rationalis cap. vi, atque hæc causa cur tam frequenter in hoc Festo et toto tempore Paschali cantetur Antiphona *Regina cœli lætare*, etc.

XIV. In reditu Processionis Statio fit ante Crucifixum, cantando Responsorium *Sedit Angelus*, juxta eumdem Romanum Ordinem, et Durandum, cujus rei rationem ita explicat laudatus Rupertus cap. xxiv : « Hujus diei Statio, « qua Processio terminanda est in medio Templi « splendide ordinata, rem ipsam, de qua dictum « est, pulchre commendat; dum sacer Ecclesiæ « chorus totus festivus, sexus utriusque populo « circumstante, totis viribus in vocem exulta- « tionis, et solutis feliciter erumpit, cantando « Antiphonam *Sedit Angelus ad sepulcrum Do- « mini*. Hæc enim Antiphona rem ipsam paten- « ter exprimit, quam perdocere omnes gentes « jussi sunt Apostoli, scilicet, quod Deus homo « factus mortem nostram moriendo devicit, et « vitam nobis resurgendo reparavit. » Addit eam Stationem nobis illud festivo concentu commemorare, quod scilicet in Galilæa jussi a Creatore suo cœli enarraverunt gloriam Dei, gloriam Resurrectionis Christi, sicut legimus, quia *virtute magna reddebant Apostoli testimonium Resurrectionis Jesu Christi Domini nostri*. Apostolos autem prædicantes mundo gloriam Resurrectionis in ea Statione repræsentari in Ecclesia Andegavensi a senis Sacerdotibus, qui progressi ante Crucifixum cantant versum *Crucifixum in carne laudate*, etc., docet eruditissimus Jacobus Eveillon in libro citato *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. xv in fine.

XV. Processionem tandem sequebatur Missa, quæ, uti inquit Ordinarium Turonense Sancti Martini, « veniat Ordo Missæ revestitus in cho- « rum, et sit Cantor cum Succentoribus ante ja- « nuam chori duobus pueris albis in dalmaticis « existentibus, duo vero Vicarii Levitæ revestiti « in dalmaticis albis, stantes ante sepulcrum « Beatissimi Martini versis vultibus ad Cantorem « incipiant *Quem quæritis?* Et duo pueri stantes « ante Cantorem respondent : *Jesum Nazarenum*. « Levitæ : *Non est hic*. Pueri : *Alleluia, resurrexit « Dominus*. Tunc unus puer solus dicat ter *Ac- « cendite*, exaltando vocem. Et alter puer respon- « det totidem vicibus : *Psallite, Fratres*. Sequi- « tur solus puer una vice : *Accendite*. Alter puer « respondet : *Psallite, Fratres*. Puer : *Accendite*. « Alter puer respondet : *Psallite, Fratres*. Deinde « Puer : *Accendite*. Alter Puer : *Psallite, Fratres*. « Et his peractis simul Pueri versis vultibus ad « Cantorem dicant *Hora est, cantate Deo, eia*, se « inclinando; quo dicto, incipit Cantor Officium « Missæ. » Similia in aliis Ordinariis legere est.

XVI. Quoad Missam nihil plane differt ab ea quæ in antiquis Sacramentorum libris reperitur. Introitus *Resurrexi*, uti notat Grancolas in Breviarium Romanum cap. lxxii, Resurrectionis mysterio applicari nequit, nisi per quamdam allegoriam, sed non raro satis esse creditur, in Psalmo aliquo quidpiam deprehendere, quod ad Festum applicari quoquo modo possit. Plura in ipsum Introitum Missæ Paschatis notat in suo Rationali Durandus libro VI, cap. lxxxviii, numero iv et seqq., ubi etiam explicans Versum illum Psalmi *Domine, probasti me, et cognovisti, tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam*, ait, in aliquibus Ecclesiis taceri verbum illud *sessionem*, et solum dici *resurrectionem meam*. Oratio *Deus qui hodierna die*, etc., legitur passim in antiquis libris missalibus atque Ordinariis, sicut Epistola et Evangelium. Verum teste S. Augustino, cujus locum supra attulimus, olim in Africa pro Epistola legebatur Actus Apostolorum. In Missali Mozarabico, ubi duplex Epistola extat hac die, prima est ex libro Apocalypsis, quia scilicet Concilium IV Toletanum anni DCXXXIII, ita statuit canone xvii : « Si quis « *Apocalypsim* deinceps, aut non receperit, aut « a Pascha usque ad Pentecostem Missarum tem- « pore in Ecclesia non prædicaverit, excommu- « nicationis sententiam habebit. »

XVII. In missali Gothico Epistola desumpta est ex Epistola I ad Corinthios, cap. xv, *Notum facio vobis Evangelium*, etc., duæque in eo habentur Missæ, prima de Festo : *Missa prima in Festo sancto Paschæ*; et secunda pro novis baptizatis, quæ dicebatur quotidie per hebdomadam : *Missa matutinalis per totum Pascha pro parvulis, qui renati sunt*. Porro cum ex præscripto Ecclesiæ in canone *Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis et remissionibus*, omnes Christifideles hac die communicare teneantur, ut

præceptum illud rite perageretur, unica olim in singulis parochialibus Ecclesiis Urbis Remensis celebrabatur, ad quam omnes communicabant: ubi tamen major existebat communicantium multitudo, altera Missa addebatur, uti ex pervetusto Rituali Diœcesis Remensis docet Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xxv, num. xxviii, ubi etiam notat unicam adhuc Missam hac die celebrari a Monachis Carthusiensibus, in qua omnes Presbyteri de manu Prioris communionem capiunt ex Statutis Guigonis, cap. iv.

XVIII. Graduale et *Alleluia* hac die, ac per totam hebdomadam tam in Missa quam in Vesperis « retro Altare » cantari jubet Narbonense Ordinarium; in plerisque autem Ecclesiis, ac præsertim in Turonensi ac Toletana, *Alleluia* cum duplici versiculo dicebatur. Teste Sozomeno, lib. VII *Historiæ Ecclesiasticæ*, cap. xiv, « Romæ quotannis semel canitur *Alleluia* primo « die paschalis solemnitatis. » Sed scite admonet eruditus Martenius merito esse de hoc testimonio dubitandum; nam teste S. Augustino in Epistola lv, *Alleluia* in Quinquagesima, hoc est, a Paschate usque ad Pentecostem « ubique » cantabatur. Prosam *Victimæ paschali*, etc., recentiorem esse in hac Missa observat Grancolas, licet ejus meminerit in suo Rationali divinorum Officiorum Gulielmus Durandus libro VI, cap. lxxxvii, num. v. Teste Gavanto in Rubricas missalis, parte IV, cap. ii, prosa ipsa auctorem habet hactenus incognitum, nullusque ante Durandum ejusdem meminit, nisi obscurissime Honorius Augustodunensis in sua *Gemma animæ*.

XIX. Tandem ex nostro ℥, servatis omnibus, quæ superius in capite *De Missa solemni, Episcopo celebrante*, explicata sunt usque ad Offertorium, « eo dicto, portatur ad Altare per Sub- « diaconum vas argenteum vel aureum cum « multis particulis, prout populi frequentia re- « quiret, coopertum; » quia scilicet, ut infra dicemus, antiquus est ritus, ut in hac Missa Clerus ac populus communicaret. Ex Cæremoniali Patricii lib. II, sectione ii, cap. i, quod est de Festo Resurrectionis Domini, Papa celebrante, « dicto *Et homo factus est*, Subdiaconus portat « ad Altare calicem cristallinum cum multis « Hostiis parvis consecrandis pro communione « populi patena coopertum, desuper bursam « cum corporalibus, hostiariam cum Hostiis, et « purificatorium: quæ omnia Diaconus accipiens, « ponit super Altare in cornu Epistolæ. » Et paulo post: « Diaconus Cardinalis ponit dictum ca- « licem cristallinum cum Hostiis parvis super « corporalia in medio ante Crucem, ita ut non « impediat incensationem calicis et Hostiæ, sed « quod inter ambos calices sit competens distan- « tia. » Tum vero subjicit: « Cum dicetur per Pa- « pam *Suscipe, sancte Pater, omnipotens, æterne* « *Deus*, etc., calix Hostiarum discooperitur, et « elevatur aliquantulum per Diaconum, et eo « dicto, per eum cooperitur cum patena, » etc. Atque hic habes non modo quod edicit paragraphus noster, sed quo etiam magis magisque illustretur.

§ III.

Cum vero Episcopus Sanguinem Domini sumpserit, et mox Diaconum et Subdiaconum communicaverit, qui osculantur primo manum, deinde faciem Episcopi, qui eis dicit *Pax tecum*, et illi respondent *Et cum spiritu tuo;* ac etiam antequam se purificaverit et digitos abluerit, retrahit se ad cornu Evangelii, versa facie ad cornu Epistolæ, et Subdiaconus stabit post ipsum; Diaconus vero stans in cornu Epistolæ versus Celebrantem aliquantulum inclinatus, ac manibus junctis, cantabit Confessionem in tono et notis consuetis, stantibus Canonicis et Clero, exceptis his qui sunt communicandi, qui genuflectere debent, et tunc per Cæremoniarium vocantur. Episcopus vero Celebrans, finita Confessione, legit ex libro ante se allato, vel memoriter, voce intelligibili Absolutionem, videlicet *Misereatur vestri*, etc., et *Indulgentiam*, etc., et faciet super populum signum

Crucis, et statim loca permutat, videlicet, Celebrans cum Subdiacono accedunt cum debitis genuflexionibus ante Sanctissimum Sacramentum ad cornu Epistolæ, Diaconus vero, relicto dicto cornu Epistolæ, vadit ad cornu Evangelii, et capit cum debitis reverentiis dictum vas seu pyxidem coopertam cum Hostiis, et eamdem discooperit, et Episcopus firmat se in medio Altaris, illi renes vertens, ad cujus dexteram stat Diaconus cum particulis consecratis, ad sinistram Subdiaconus cum patena; eodemque tempore vocentur duo Capellani, seu Acolythi cottis induti cum mantili albo, quod genuflexi sustinent ante communicandos hinc inde ambabus manibus per quatuor angulos, quousque perfecta fuerit communio : qui autem communionem sumpturi sunt, convenienter debent singuli cum debitis reverentiis ante Episcopum accedere, et communione sumpta, per latus sinistrum Celebrantis discedant, et ibi in cornu Epistolæ accipiant purificationem de manu Sacristæ vel Ministri, calicem cum vino, et mappula ad tergendum appensa, ministrantis.

COMMENTARIUS.

I. Observat inter alios rerum liturgicarum scriptores Joannes Belethus in sua divinorum Officiorum Explicatione, cap. cxx, præceptum in primitiva Ecclesia fuisse, « ut singulis diebus « Corpus Domini sumeretur; postea vero cre- « scente numero Fidelium, ut singulis diebus « Dominicis. » Tum ad morem sui ævi alludens, nempe ad sæculum XII, quo ipse floruit, ita subjicit : « Modo autem nos tenemur in tribus « solemnitatibus, nimirum Paschate, Pentecoste, « et Natali. » Sed tandem refrigescente in dies Fidelium charitate, Innocentius III, in Concilio Lateranensi anni MCCXV, cap. xxi, obligationem communicandi ad annuam et paschalem communionem reduxit; licet non defuerint postea Concilia quæ trinam per annum, in Natali scilicet Domini, Paschate et Pentecoste communionem præciperent, uti videre est in Concilio Tholosano anni MCCXXVIII, cap. xxxi, et in Albiensi anni MCCLIV, cap. xxix.

II. Hisce notatis, quod nostri § Rubricam attinet, bona ex parte desumpta est ex Cæremoniali Patricii lib. II, sectione ii, cap. i, ubi ritus ipse communionis paschalis, qui in Capella pontificia servabatur, ita enarratur : « In hac « die postquam Papa dicit *Per omnia sæcula sæ- « culorum*, ante *Pater noster*, non respondetur « *Amen*, sed Papa continuat *Oremus, præce- « ptis*, etc. Pax datur omnibus etiam Diaconibus « Cardinalibus communicandis, præter illum, « qui Evangelium cantavit. » Pacis osculum a Celebrante communicantibus præbendum docent varia Ecclesiarum Ordinaria : « Non datur Pax in « choro, sed antequam communicentur, qui « communicandi sunt, det Episcopus osculum « pacis unicuique, antequam communicet. » Verba sunt antiqui Ordinarii Bajocensis.

III. Sicut in Cathedralibus Ecclesiis communicantes Pacis osculum ab Episcopo celebrante, ita Monachi in Ecclesiis suis osculum ipsum a Celebrante accipiebant communionem scilicet sumpturi, uti docet codex missalis Monasterii Athanacensis : « Dicto *Agnus Dei*, ante receptio- « nem vadat Abbas, vel qui celebrat, ad gradus, « et ibi recipiant omnes pacem ab eo. Abbas « osculando Fratres dicat unicuique *Pax tecum*, « *Frater;* alter vero respondeat *Et cum spiritu* « *tuo*. Primo accipiant pacem Diaconus et Sub- « diaconus; inde Majores primi. Quo facto, ad « Altare revertatur, et tunc omnes in circuitu « Altaris veniant, et cantent alta voce Antipho- « nam *Venite, populi*. Cum dicitur *Ipsum solum* « *adoremus*, omnes flectant genua, et dum ipsa « cantatur, habeant duo Majores thuribula thuri- « ficantes Altare. Postmodum faciant receptio- « nem, et communicent omnes, qui non celebra- « verunt. » Idem legitur in variis Ordinariis atque antiquis missalibus libris.

IV. Erat profecto antiquus ritus, ut populi ad communionem sub præscripta verborum formula invitarentur, quæ etiam cum gravi et suavi melodia decantabatur, eratque hujusmodi : *Venite*,

populi, ad sacrum et immortale mysterium et libamen agendum. Cum timore et fide accedamus, manibus mundis, pœnitentiæ munus communicemus, quoniam propter nos Agnus Dei Patri Sacrificium propositum est. Ipsum solum adoremus, ipsum glorificemus cum Angelis clamantes Alleluia. Hanc Antiphonam hactenus cantari in Ecclesia Turonensi testatur in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., Martenius, cap. xxv, num. xxvi, eamque ex veteri missali ejusdem Ecclesiæ Turonensis ante annos MDCC exarato, idem Auctor descripsit, quam etiam ante communionem dicendam præscribunt vetus Ordinarium Cabilonense, missale Pictaviense, et inter alia missale Ambrosianum.

V. Quoniam vero ritu id fieret, ita exponit laudatum Cabilonense Ordinarium : « Venit chorus in cappis post communionem Sacerdotis « vel Episcopi. Diaconus et Subdiaconus ante « Altare. Episcopus ante separatur a dextera « parte Altaris cum mitra et baculo, et incipit « Cantor Antiphonam *Venite, populi*, aliis prosequentibus. Et cum pars illa dicitur *Ipsum « solum adoremus*, flectantur genua. Finita Antiphona, accipiunt Canonici et Clerici desuper « stallum, et alii de substallum qui communicari « debent, osculum Pacis ab Episcopo. Postea « communicat eos Episcopus, mitra et baculo « depositis, et laicos, si fuerint. » Porro is fuit Occidentalis Ecclesiæ ritus, qui ex aliis multis antiquis codicibus confirmari possit. Nam quantum ad Ecclesiam Orientalem, nota et illius antiquissima consuetudo, qua communionis tempus accidisset, clamabat Pontifex alta voce *Sancta Sanctis*, ut videre est in constitutionibus Apostolorum lib. VIII, cap. xiii, S. Cyrillum Alexandrinum lib. XII in Joannem cap. xxx, S. Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi v Mystagogica, S. Joannem Chrysostomum Homilia xvii in Epistolam ad Hebræos, et Homilia xxxiv ad populum Antiochenum, in qua tamen tradit Diaconum in Synaxi subinde clamare solitum fuisse : *Agnoscite vos invicem.*

VI. Sed ut ritus præscriptos in nostro § persequamur, jam, uti superius notatum est, concinunt illi partim memorato Cæremoniali Patricii, partim vero ab illo dissentiunt; nam in primis, eodem teste auctore, in pontificia Capella Diaconus et Subdiaconus, sub utraque specie communicant; deinde vero Papa communionem generalem largiturus, non ad Altare, sed in solio suo illam præbet, stans scilicet sine mitra. Ex præscripto nostri §, ubi Episcopus Sanguinem Domini sumpsit, et mox Diaconum et Subdiaconum communicaverit, illi prius deosculantur manum, et post communionem faciem Episcopi, qui eis dicit *Pax tecum*, et illi respondent *Et cum spiritu tuo*. Tum Episcopus antequam se purificet, retrahit se ad cornu Evangelii, versa facie ad cornu Epistolæ; Subdiacono autem stante post ipsum, Diaconus in cornu Epistolæ stans, versus Episcopum aliquantulum inclinatus, ac manibus junctis, cantabit Confessionem in tono et notis consuetis, stantibus Canonicis et Clero, exceptis his, qui sunt communicandi, quippe qui genuflectere debent, et tunc per Cæremoniarium vocantur.

VII. Quidquid de eo ritu sit, ex Rubrica nostri §, præter communicandos, qui scilicet genuflectunt, dum Communionem accipiunt, stare debent Canonici et Clerus. Licet autem in Vaticana, atque in aliis Basilicis Urbis, Canonici et Clerus genuflectant, dum fit Communio in Missa solemni, notum est tamen hunc ritum fuisse aliquando correctum a Summo Pontifice Benedicto XIII, quo tamen defuncto, ritus ipse antiquus innovatus fuit, genuflectentibus Canonicis et Clero prædictæ Basilicæ, sicut et aliarum plurium Urbis, usquedum absoluta fuerit Communio, quod tamen nostro huic § contrarium est, et auctoribus, qui sacros ritus enarrant, inter quos, ut alios omittam, Bauldryus in suo Manuali parte III, cap. xii, articulo x, num. ii, citans locum nostri hujus § ita scribit : « Qui com« municandi sunt accedunt ad Altare cum debitis « genuflexionibus soli, ibique sic manent, aliis « de Clero semper stantibus. »

VIII. Sane si ex Rubricis missalis et praxi omnium Ecclesiarum stat Clerus in choro, cum Celebrans se communicat, intelligere prorsus nescio cur ad communionem Ministrorum genuflectat? Quid quod in primitiva Ecclesia, et plura post pacem ei redditam sæcula Fideles stantes communicabant? Testatur id quidem de Græcis Joannes Bona Cardinalis lib. II *Rerum Liturgicarum*, cap. xvii, num. xviii, sic inquiens : « De « situ communicantium, si de Græcis sermo sit, « nulla est dubitatio quin stantes divina dona « percipiant, sed prono capite et demissis ocu« lis. » Addit mox de Latinis non audere se id

affirmare, quod nihil habeat ex antiquis scriptoribus quod id confirmet, « nisi quod etiam hodie « in Missa solemni Romani Pontificis, Diaconus « communicetur stans omnino, ex veteri ritu. » Concludit autem, « ut in reliquis, ita etiam in « hac re similes ab initio utriusque Ecclesiæ « ritus fuisse. »

IX. Non utique genuflexos, ut hodie fit, sed stantes communicasse Fideles, probant Henricus Valesius in Notis ad librum VII Eusebii, cap. IX, Isaacus Habertus ad Pontificale Græcorum pag. 270, Joannes Thiersius in Gallica dissertatione *De Altaribus*, et inter alios Edmundus Martene, tomo I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, articulo VII, num. VII, qui etiam in Additionibus ad ipsum tomum, pag. 678, ita quidem scribit : « Nos prostrati Christum adoramus, « Canonici Lugdunenses ex antiqua Ecclesiæ « consuetudine hactenus stando id præstant. » Labente sæculo XV, ritum ipsum genuflectendi ad Eucharistiam adorandam non fuisse universalem liquet ex Concilio Remensi anni MCDLXXXIII in tit. *De Ecclesia*, num. XX, ubi ita ait : « Quoniam apud omnes fere Catholicos usus modo « obtinuit, ut procumbentes adorent divinam « Eucharistiam, Sancta Synodus hortatur, ut si « quæ Ecclesia altero modo adhuc utatur, et « stando Christi Corpus adoret, procumbat dein« ceps, dum sancta mysteria adoranda propo« nuntur. » Servandum plane hodie est, quod Ecclesia ejusque Hierarchæ mandant, Eucharistiam scilicet sumpturos esse quidem genuflexos, stantem autem in choro Clerum. Quod ultimum peculiari dissertatione numeris omnibus absoluta, quam manu exaratum vidimus, egregie probat vir clarissimus Vaticanæ Basilicæ Beneficiatus, Dominicus Pizzus, variisque rationibus ritum a Benedicto XIII in ipsa Basilica aliquando emendatum propugnat, atque adversariorium effugia cuncta refellit.

X. Finita confessione, Episcopus celebrans, ut ait noster ℥, « legit ex libro ante se allato, vel me« moriter, voce intelligibili, videlicet, *Misereatur « vestri*, etc., et *Indulgentiam*, etc., et faciet su« per populum signum Crucis, » etc., stans scilicet sine mitra et sine baculo, ut notant Patricius et Crassus, quorum alter etiam ait lib. II, capite XLIV, posse etiam Episcopum, si volet, cantare ea verba, *Misereatur vestri*, etc., et *Indulgentiam*, etc. Quibus dictis, et responso per chorum *Amen*, atque omissis verbis *et benedictio Dei*, etc., populum tantum Cruce signans nihil dicit, ut iidem auctores docent. Sane peracto hoc ritu, « statim loca permutat, » ut ait noster ℥, « videlicet Celebrans cum Subdiacono « accedunt cum debitis genuflexionibus ante « Sanctissimum Sacramentum ad cornu Epi« stolæ, Diaconus vero, relicto dicto cornu Epi« stolæ, vadit ad cornu Evangelii, et capit cum « debitis reverentiis dictum vas seu pyxidem « coopertam cum Hostiis, et eamdem discoope« rit. » Ex Cæremoniali Patricii Diaconus stans in medio Altaris accipit calicem cum Hostiis consecratis, et illum dat Subdiacono ante se genuflexo, qui illum portat ad latus sinistrum solii Papæ, ibidem stans usque ad finitam communionem.

XI. Sed hic peculiaris est ritus pontificiæ Capellæ; ex nostro autem ℥, et, uti docet laudatus Crassus loco citato, « Episcopus firmat se in « medio Altaris, illi renes vertens, ad cujus dex« teram stat Diaconus cum particulis consecra« tis, » cum calice scilicet, seu vase, aut pyxide, in qua illæ extant; « ad sinistram Subdiaconus « cum patena; » ut illam scilicet dexteræ Episcopi communionem præbentis supponat, ut ait Crassus, vel, ut est usus, mento cujusque communicandi; « eodemque tempore vocentur duo « Capellani seu Acolythi cottis induti cum man« tili albo, quod genuflexi sustinent ante com« municandos, hinc inde ambabus manibus per « quatuor angulos, quousque perfecta fuerit com« munio. » Licet autem in hoc ℥ nostro minime præcipiatur ut Episcopus dicat *Ecce Agnus Dei*, etc., *Domine, non sum dignus*, etc., et *Corpus Domini nostri*, etc., convenit tamen ut illa dicat, sicut alii Sacerdotes. Docente in suo Cæremoniali Patricio Subdiaconum ad Papam euntem cum memorato calice sacras Hostias continente, « sequuntur duo Auditores cum mappula « sericea gremio Pontificis imponenda antequam « populum communicet, quam dicti Auditores « hinc et inde apud Papam genuflexi tenent usque « ad finem communionis. »

XII. Qui autem communionem sumpturi sunt, ut idem hic noster ℥ inquit, « debent singuli « cum debitis reverentiis ante Episcopum acce« dere. » Nam alias, ut docet Crassus, « com« municandi non commode, nec decenter sunt « per semicirculum super gradibus Altaris a « cornu Evangelii ad cornu Epistolæ genuflexi

« per transversum, ut Bononiæ fieri solet. » Additque mox non esse honestum quod Episcopus celebrans ante illos vadat, sed melius ac honorabilius fieri, si e converso singuli per lineam longam, scilicet unus post alium ad ipsum Celebrantem veniant, ibique genuflexi capiant sacram Hostiam de manu ejus prius osculata. Ritum esse pontificiæ Capellæ, ut Cardinales ante communionem manum Pontificis deosculentur, docet in suo Cæremoniali Patricius loco citato. Amelius autem in Ordine xv Romano, cap. LXXXV, quod est de communione Diaconorum Cardinalium et aliorum Prælatorum, inter alia et illud notat, « quod quilibet qui communicat, consuevit offerre aliquid super Altare « postquam communicaverit, et totum illud est « Sacristæ et Capellanorum. » Erat Amelius Sacrista Pontificis, ideoque agit causam suam.

XIII. Communione sumpta, cautum est, ex nostro §, ut communicati « per latus sinistrum « Celebrantis discedant, et ibi in cornu Epistolæ « accipiant purificationem de manu Sacristæ vel « Ministri, calicem cum vino, et mappula ad ter- « gendum appensa, ministrantis. » Id ipsum jam olim docuit Patricius; postquam enim dixit singulos communicandos, antequam Communionem sumant, debere manum Papæ, non autem pedem deosculari, ita statim subjicit : « Cum « Papa communionem populi incipit, Sacrista « vel Diaconus Græcus stans in cornu Epistolæ, « in manibus suis teneat calicem cum puro vino, « quo communicati se purificent, et in sinistra « habeant mappulam albam mundam, qua ipsi « *ora sua* extergant, deinde ad loca sua redeant. » De eodem ritu loquens Crassus, ait, communicatos per latus sinistrum Celebrantis discedentes, debere stantes bibere vinum de calice, « quem aliquis paratus in cornu Epistolæ teneat « cum aliqua mappa pedi calicis alligata, ex « qua omnes ora tergant. »

XIV. Notatu hic digna sunt quæ in laudato Romano Ordine scribit Amelius, nempe in Missa pontificia, quæ hac die celebrata fuisset, omnes, et singulos, quicumque vere confessi et pœnitentes essent, atque corde contriti, potuisse a Papa sacram communionem accipere « absque licen- « tia Episcopi, plebani, vel alterius majoris; » deinde eisdem omnibus, « qui communicas- « sent de manu Papæ, » porrectam a Diacono fistulam, « ad bibendum de Sanguine Christi. » Unde satis liquet communionem saltem paschalem in Missa pontificia peractam fuisse sub utraque specie usque ad Amelii ævum, qui etiam illud docet, post perceptionem Sanguinis, quemlibet bibisse « modicum de vino in calice de manu « Sacristæ, vel Acolythi calicem tenentis. » Nec omittendum quod idem auctor notat, nempe « quod buticularii Papæ debent portare tres vel « quatuor magnas quartas vini puri et optimi pro « communione; vinum vero, quod remanet tam « in magnis Missis quam in parvis papalibus, « semper est Sacristæ. » Et ecce hic aliud Sacristarum pontificiorum emolumentum, quod Amelius Sacrista nefas censuit omittere.

XV. Scribit præterea Belethus in sua divinorum Officiorum Explicatione, cap. CXIX, statutum esse in quibusdam Ecclesiis, et ubique terrarum sic debere fieri inquit, « ut illo die pa- « nis et vinum in Ecclesia habeatur, et cum ho- « mines communicaverint, detur unicuique pa- « nis buccea, priusquam recedant, et paululum « vini, ne forte quippiam de Sacramento in « ore remanserit, quod expuendo facile emitti « queat. » Est ritus sane antiquus, de quo inter alia accusationum capita perperam ab æmulis suis accusatus fuit S. Joannes Chrysostomus, qui, ut ait in ejus Vita Palladius, « admonebat « omnes, ut post communionem aquam aut « pastillum degustarent, ne cum saliva aut pi- « tuita aliquid e symbolo Sacramenti præter vo- « luntatem expuerent; quod primus ipse facie- « bat. » Sed hanc calumniam damnavit jam Ecclesiæ praxis etiam Occidentalis; nam S. Benedictus in Regula, cap. XXXVIII, Lectori die Dominico mixtum sumere concedit « propter com- « munionem sanctam, » scilicet, ut exponit Smaragdus, « ne aliquid inde sumptum excreans « projiciat in sputo. »

§ IV.

Cum autem Communio exhibetur Canocicis vel Magistratui, convenienter debet aliquis Canonicus, vel eorum ultimus, dummodo tamen sit in Sacris constitutus,

purificationem præbere; deinde pro reliquis Beneficiatis id munus exequitur aliquis Beneficiatus; pro reliquo Clero et populo aliquis Capellanus; et ne confusio inter euntes et redeuntes fiat, bonum erit adhibere aliquos de Clero, ad id deputatos, ut omnes quiete, devote et ordine suo progredi curent, et per latus sinistrum revertantur.

COMMENTARIUS.

Quanquam hodie Canonici Presbyteri, aliique Sacerdotes minime in Paschate communicare soleant, tradit tamen Crassus in suo Cæremoniali libro II, cap. XLIX in fine, « pro communione Canonicorum solemniter et devote « fienda, » posse ab Episcopo omnes ipsos prius moneri, « etiam sub aliquo mandato ac exhor- « tatione ad exemplum populi ut omnes sint « dispositi pro communione in die illa per « manum ipsius, et in illo loco fienda. » Sed licet hodie Canonici Sacerdotes non soleant communicare in Paschate per manum Episcopi, cum tamen communio Canonicis saltem Diaconis et in aliis inferioribus Ordinibus constitutis, qui scilicet Canonicatu insigniti sint, exhibetur, vel Magistratui, ut ait hic § noster, « convenienter debet aliquis Canonicus, modo « tamen sit in Sacris constitutus, purificationem « præbere, » etc. Id quod consentanee ad hunc nostrum § docet memoratus Crassus sic inquiens : « Hic autem qui tenet calicem, debet « esse ultimus Canonicus ministrans vinum Ca- « nonicis et Magistratui, si modo ipse sit in sa- « cris Ordinibus constitutus. » Et mox : « Sed « unus Mansionarius pro Mansionariis, et unus « Capellanus pro Capellanis, et aliis de Clero et « populo, » tenebit scilicet calicem cum vino ad præbendam illis purificationem; qui etiam, ut idem subjicit, « si fessus erit, mutabitur, alio « suffecto; et ut hi communicandi euntes simul « et redeuntes non se simul conculcent, provi- « debitur etiam deputatis custodibus, ut quidem « per rectum aditum ingrediantur, sed recedant « per laterale diverticulum, excepto Legato, Ma- « gistratu et Canonicis, qui illac redibunt, qua « iverant. » Ita Crassus; sed recte admonet § noster deputandos ad tollendam confusionem inter euntes ad communicandum, et redeuntes a communione debere esse « aliquos de Clero, » quorum scilicet munus sit, « ut omnes quiete, devote « et ordine suo progredi curent, et per latus si- « nistrum revertantur. » Communionis ordo is erat, ut primum Episcopi, tum Presbyteri, postea Diaconi communicarent. His succedebant Subdiaconi, et alii inferiores Clerici, Monachi, Virgines, ac tandem laici, primum viri, deinde feminæ. Laicos consuevisse olim post acceptam ab Episcopo Eucharistiam, eidem osculum dare, ex S. Hieronymo et Paulo Diacono docet Valesius in Eusebium lib. IV, cap. XLIII.

§ V.

Si aliquis Prælatus, non tamen Episcopus consecratus, vellet communicare, debet ante communionem osculari manum Episcopi celebrantis, et sumpta communione faciem; et idem omnes Canonici parati observabunt : reliqui omnes tam de Clero quam de populo, et etiam Magistratus, osculantur manum Episcopi tantum ante communionem.

§ VI.

Ordo autem euntium ad Communionem erit idem, qui servatur in distributione candelarum, et palmarum, ac incensi, ut suo loco dicitur.

COMMENTARIUS.

I. Eadem, quæ nostrum Cæremoniale in duobus hisce paragraphis, tradidit in suo Cæremoniali Crassus lib. II, cap. XLIX, prope finem, sic inquiens : « Si autem Locumtenens aut Gubernator aderit, qui non sit Episcopus consecratus, « sed Protonotarius, aut etiam electus in Episcopum, sed non consecratus, tunc manum ante « Communionem, deinde post illam Celebrantis « faciem osculabitur, quod etiam facient omnes « Canonici, qui sunt parati, inter quos etiam « Diaconus, et Subdiaconus, et Assistens, qui « ibunt ordine quo in choro sedere solent. Reliqui vero quicumque, et quotcumque sunt, sive « Ecclesiastici, sive laici, ut Vexillifer, et Prætor, « ac alii omnes, ante sumptionem Hostiæ solam « manum osculabuntur. » His plane enarrat laudatus auctor Rubricam nostri § v, nam quod Rubricam spectat § nostri vi, ita mox idem subjicit : « Ordo autem venientium ad communio- « nem servabitur, qui supra in ordine dandi in- « censum dictum est. »

II. Porro si esset aliquis Cardinalis non Sacerdos, qui vellet communicare, sive Diaconus, sive Presbyter, vel etiam Episcopus consecratus, tunc uti post Crassum docet Bauldryus in suo Manuali parte III, cap. XI, articulo X, num. VII, capit communionem ante omnes, præcedente Mazzerio et Cæremoniario, a dignioribus de choro in habitu prout sunt, qui bini eum sequuntur, associatus, sibi ipsi ob reverentiam Sanctissimi Sacramenti caudam cappæ trahens, quem sequitur dignior de sua familia, et alii, ibit ad Altare, ubi genuflexus ante infimos gradus adorabit Sanctissimum Sacramentum super pulvino. Tum ascendet ad Celebrantem stantem versus eum, a quo etiam ipse stans, medius inter duos prædictos digniores mantile ante pectus ejus sustinentes, non præmissa Confessione, nec data Absolutione, nec dicto *Ecce Agnus Dei*, nec *Domine non sum dignus*, communionem accipiet, non osculando manum ipsius Celebrantis, sed tantum faciem post communionem, si Celebrans Prælatus sit; nam alias nec faciem osculatur; et interim omnes, qui eum secuti sunt, genuflexi manent ob reverentiam Sanctissimi Sacramenti.

III. Notat hæc quidem Bauldryus, cui tamen non adhæreo cum ait Cardinalem stando accipere communionem; debet enim, sicut et ceteri ob reverentiam Sacramenti esse genuflexus, estque hic usus pontificiæ Capellæ, in qua vel Cardinale celebrante, genuflectunt Cardinales, cum communionem sumunt. Sane Sede vacante, Cardinales conclave ingressi in generali communione per manum Cardinalis Decani communicantes non modo genuflexi communionem accipiunt, sed et ejus manum deosculantur, exceptis solum Cardinalibus Episcopis Suburbicariis, qui genuflectunt quidem, sed manum non osculantur, nam Cardinales Ordinis Presbyteralis quanquam Episcopi sint, et Archiepiscopi, et genuflexi communionem accipiunt, et osculantur.

IV. Sed non omittendum, quod de purificatione docet Crassus sumenda a Cardinali Legato post communionem. Sic enim inquit libro II, cap. XLIX : « Post sumptionem vero Sacramenti, « primus Prælatus, qui secutus eum fuit, stans « ibidem ad Celebrantis sinistram, vidente Le- « gato, accipit ab Assistente Celebrantis calicem « cum purificatorio, cum quibus celebratum « fuit, quo calice utetur solus Legatus in se pu- « rificando; nam alii omnes alio calice utentur, « et ipsum calicem purificatorio mundat; tum « phialam cum vino puro solo, facta prius de « illo in aliqua patera per Credentiarium Cele- « brantis prægustatione, capiens vinum sine aqua « in calicem prædictum, et sic ipsum calicem « offert in manibus Legati, qui illum capiens, « semet purificat. Tum cum gremiali eodem per « ipsos duos Canonicos (quod tamen ipsi tenen- « tes prius osculantur) porrecto se ipsum tergit « et gratiis ac gratulationibus invicem peractis, « Legatus ad dexteram Celebrantis conversus « revertitur, ut iverat. » Hactenus ille, qui etiam deinde subjicit, quod si Legatus non adsit, tunc cardinalis celebrans, prius Magistratu et Canonicis communicatis, sedere poterit usque ad finem communionis. Sed hæc sententia minime arridet, non enim decet ut sedens Episcopus sacram communionem ministret.

V. Tandem, si Imperator aut Rex esset ab Episcopo communicandus, communicatis Diacono et Subdiacono et dicto *Confiteor* a Diacono, Imperator vel Rex ducetur per Prælatum digniorem vel duos Canonicos ad Episcopum, a quo sumit communionem, et postea osculum Epi-

scopi, et affertur ei per Diaconum purificatio, et reducitur ad sedem. Tradit hæc quoque Bauldryus in appendice ad partem V sui Manualis, ubi recenset librum II Cæremonialis, cap. XXIX, num. VII, ubi etiam addit, quod si plures essent Reges, eodem modo ducerentur et reducerentur; et si esset consuetudo, posset fieri prægustatio vini, quo purificare se deberent; quod etiam fieret, si tantum esset unicus communionem sumpturus. Porro de communione Imperatoris aut Regis agit in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione II, cap. II, ubi ita ritum in Capella pontificia servandum docet : « Si autem Imperator « aut Rex aliquis esset a Papa communicandus, « tunc postquam Papa communicavit se, et Dia« conum, ac Subdiaconum, Diaconus dicto ante « Pontificem *Confiteor Deo*, etc., vadit ad Altare, « et unam tantum Hostiam ponit super patenam « pro Imperatore vel Rege; factisque circulis « consuetis, illam dat Subdiacono ad Pontificem « deferendam; Imperator vel Rex deducitur a « priore Episcoporum Cardinalium ad pedes « Pontificis, et recipitur ad osculum oris; po« stremo ab eodem Cardinali ducitur ad Altare, « et per manus Diaconi se purificat, et reducitur « ad sedem suam ab eodem Cardinali. Deinde « portantur aliæ Hostiæ, ut supra, pro Diaconi« bus et aliis. » Addit mox, quod hoc servatum fuit tempore Innocentii VI, cum Petrus Rex Aragonum venit ad Romanam curiam anno MCCCLXXXVI. Concludit autem demum, « quod « si plures essent Reges simul, portentur tot « Hostiæ simul, et totidem Cardinales primi de« ducunt reges. »

§ VII.

Finita communione, reportantur funalia, quæ usque tunc fuerunt accensa, et Diaconus, reposito vase seu pyxide, cum Hostiis super Altare, si quæ remanserunt, illam cooperit, et consignat alicui Presbytero parato cum stola et cotta seu pluviali, qui illam sub baldachino, si commode fieri potest, præeuntibus Clericis cum intortitiis, et aliquibus de Clero comitantibus, portat ad locum, ubi asservatur Sanctissimum Sacramentum.

§ VIII.

Celebrans tunc sumpta purificatione, lavat digitos, et sumit ablutionem; mox sumpta mitra, lavat manus, et prosequitur Missam, ut in præcedenti capite VIII hujus libri II de Missa solemni, Episcopo celebrante, explicatum fuit.

COMMENTARIUS.

I. Peracta communione, asportantur funalia, quæ usque tunc fuerunt accensa, ut ait noster § VII, « et Diaconus, » non Celebrans, ut contra litteram nostri textus inquit Bauldryus, « repo« sito vase seu pyxide cum Hostiis super Altare, « si quæ remanserunt, illam cooperit, et consi« gnat alicui Presbytero parato cum stola et cotta « seu pluviali, qui illam sud baldachino, si com« mode fieri potest, » vel eo deficiente omnino sub umbella, ob reverentiam Sacramenti, uti est usus Ecclesiarum ubique fere locorum receptus, « præeuntibus Clericis cum intortitiis, et aliqui« bus de Clero comitantibus, portat ad locum, « ubi asservatur Sanctissimum Sacramentum, » quia scilicet, tametsi Tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento in Altari majori extet, tamen cum in eo solemni ritu Missa pontificalis celebratur, alio asportandum prius est, juxta ritum jam superius explicatum a nobis in commentariis libri I. At advertendum est illud, ut qui Sanctissimum Sacramentum asportat, non gestet cappam, si ea utatur, ut alicubi fieri solet, cum communio administratur, sed sit cotta et stola indutus, cappa enim non est nisi insigne.

II. Ex Cæremoniali Patricii, communione facta, « Papa surgit, si communicando sedebit,

« et facit reverentiam sacramento, et Subdiaconus reportat Hostias, siquæ remanserint, super « Altare, ubi manent ad finem Missæ. » Sed hæc hodie non habent locum, nam nec Summus Pontifex ob reverentiam scilicet sacramenti communicat sedens, nec Hostiæ remanent in Altar', cum tot Hostiæ ponantur quot sunt communicandi. Subdiaconus tamen, finita communione, reportat pyxidem cum fragmentis ad Altare, ubi, ut est hodie usus pontificiæ Capellæ, illam et calicem simul, cum quo Pontifex celebravit, purificat, et tunc a Clerico Capellæ defertur pyxis ad credentiam, calicem ad credentiam ipsam Subdiacono reportante una cum bursa. Quod autem Hostiæ manere deberent super Altare usque ad finem Missæ, testatur etiam in suo Cæremoniali Crassus, qui mox subdit, quod « quoties a libro ad medium Altaris, ibit aut « redibit, semper genuflectet, et non erit præ« cise ante medium Altaris, quando cantabit « *Dominus vobiscum*, ne directe renes sacra« mento vertere videatur. »

III. Olim, teste Humberto Cardinali in responsione adversus Græcos, si quid ex sancta Eucharistia post communionem superfuerat, in pyxidem mundam recondebatur, et in sequenti die communicabat ex ea populus; eratque hæc vetus Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudo, ut, quemadmodum tradit Evagrius lib. IV *Historiæ*, cap. XXXVI, « quoties ex sacris partibus « immaculati Corporis Christi Dei nostri magnus « numerus superfuerit, pueri impuberes ex eis, « qui Grammaticorum scholas frequentant, evo« centur, qui eas manducent. » Eam disciplinam viguisse in Galliis constat ex canone VI Concilii Matisconensis II. « Quæcumque reliquiæ Sacri« ficiorum post peractam Missam in Sacrario « super sederint, quarta et sexta Feria innocen« tes pueri ab illo, cujus interest, ad Ecclesiam « adducantur, et indicto eis jejunio, easdem « reliquias conspersas vino percipiant. » Vide canonem IX inter Arabicos Concilii I Nicæni nostro I tomo Conciliorum, et Reginonem, lib. I *De Ecclesiasticis disciplinis*, cap. CXCV, ubi affert canonem sub nomine S. Clementis Papæ, qui de ipsis particulis, quæ communioni supersunt, alium ritum servandum statuit. Verum quidquid de eo ritu sit, et quidquid scripserint in Cæremonialibus suis Patricius et Crassus, tenenda est regula nostri §, ubi edicitur, ut peracta communione, statim particulæ, quæ remanserunt, ad locum asportentur, ubi asservatur Sanctissimum Sacramentum. Quod spectat Rubricam § VIII, perspicua est, aliaque explicatione minime indiget, cum jam fuerit alio loco a nobis dilucidata.

CAP. XXX.

ORDO CELEBRANDI MISSAM SOLEMNEM IN DIE PASCHÆ, EPISCOPO ABSENTE, IN CATHEDRALIBUS, VEL IN COLLEGIATIS.
AQUÆ BENEDICTÆ ASPERSIO DE MORE FIAT.
CELEBRANS COMMUNICET MINISTROS, ET CETEROS COMMUNICARE VOLENTES AD MISSAM.
COMMUNIO CETERIS DE PAROCHIA UBI ET A QUO TRADENDA.

§ I.

Absente Episcopo, in Ecclesiis Cathedralibus et in Collegiatis, aliquis Canonicus, seu Dignitas, vel is ad quem de consuetudine spectat hac die celebrare in absentia Episcopi, paretur in Sacristia more solito cum pluviali albo, et accedat ad Altare medius inter Diaconum et Subdiaconum paratos omnibus paramentis ipsis convenientibus; et facta Altari reverentia, ac salutatis hinc inde Canonicis, ac-

cepto de manu Diaconi aspersorio cum aqua benedicta dicens, *Vidi aquam*, prout in missali, asperget primo Altare, deinde seipsum; mox Diaconum et Subdiaconum, tum alios Canonicos, et alios de choro, et populo more solito.

COMMENTARIUS.

I. Inter functiones pontificales, quæ absente vel impedito Eoiscopo, spectant ad primam Dignitatem, ex Decreto quidem Sacræ Rituum Congregationis edito die III Decembris anni MDCLXXII, apud Meratum in Additionibus ad Gavantum recensetur una cum aliis præcipuis Festum Paschatis, nisi alia sit consuetudo Ecclesiarum, quam hic § noster confirmat, quippe qui postquam dixit, quod « absente Episcopo in Ecclesiis Cathedralibus « et in Collegiatis, aliquis Canonicus seu Di« gnitas, » statim subjicit, « vel is ad quem de « consuetudine spectat hac die celebrare in ab« sentia Episcopi. » Sane quicumque ex his sit, qui celebraturus est, parari debet « in Sa« cristia, more solito cum pluviali albo, » id est, post amictum, albam, cingulum, stolam, uti in sequenti capite edicitur, § III.

II. Cautum præterea ex nostro § est, ut paratus Celebrans « accedat ad Altare medius inter « Diaconum et Subdiaconum paratos omnibus « paramentis ipsis convenientibus, » coloris scilicet albi. Notandum autem verbum illud « medius, » neque enim procedere debet Celebrans post ipsos Ministros, ut quidam auctores male scripserunt, sed « medius inter Diaconum « et Subdiaconum, » qui etiam fimbrias pluvialis illius tantisper manibus elevabunt; est enim regula, ut Celebrans planetam gestans, incedat solus post Ministros, cum autem pluviale, tunc medius inter ipsos Ministros, ut fimbrias pluvialis elevent. Tum « facta Altari reverentia, » id est in infimo ejus gradu genuflexus, ut in § III sequentis capitis XXXI habetur, « ac salutatis « hinc inde Canonicis, » ab utraque scilicet parte chori, medius inter prædictos duos Ministros, ut in citato § III edicitur, « accepto de manu Diaconi « aspersorio cum aqua benedicta, » et quidem genuflexus, ut inter alios ait Castaldus, « dicens *Vidi « aquam*, prout in missali, asperget primo Al« tare, » ter scilicet juxta memoratum § III et juxta missalis Rubricam parte IV, tit. XIX, num. XI, nempe primo in medio, tum versus cornu Evangelii, et deinde versus cornu Epistolæ, ut ibidem notat Gavantus. Quo facto, asperget « deinde se ipsum, mox surgens, Diaconum, « et Subdiaconum, et omnes de choro et « populo more solito genuflexos. » Verbum illud « et populo » nostro huic § in novo Cæremoniali additum est, in antiquis enim desideratur; ideoque debet Celebrans non modo « Canonicos et omnes de choro » aspergere, verum de populo, quod tamen in multis Ecclesiis omissum vidi. Plura de aquæ benedictæ consecratione et aspersione diebus Dominicis facienda notat in suo Rationali Durandus, lib. IV, tit. IV; sed vide præter jam superius dicta lib. I, quæ iterum infra dicemus capite sequenti in Commentario ad § III.

§ II.

Quo facto, deposito pluviali, capiet planetam, et facta iterum reverentia Altari et Canonicis, inchoabit Missam quam prosequitur more solito, secundum Rubricas missalis.

§ III.

Præparentur cum Hostia consecranda particulæ in numero sufficienti pro communicandis Canonicis, et aliis de Clero communicare volentibus, in vase aureo, vel argenteo, saltem intus deaurato, quod collocetur cum calice super Altari, prout supra dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Perspicua plane sunt quæ in paragraphis hisce Cæremoniale præscribit, quæ passim enarrant Sacrarum Cæremoniarum scriptores. Sed notandum tamen in Rubricam § II quod dicit de reverentia facienda per Celebrantem Canonícis, intelligendum esse, si Celebrans deponeret pluviale et planetam caperet ad abacum sive ad sedem suam; nam alias si ad Altare prope cornu Epistolæ pluviali deposito, planetam indueret, satis est, ut antequam incipiat Missam, reverentiam soli Altari faciat, non vero Canonicis, isque est usus, qui in insignioribus Ecclesiis servatur. Notandum et illud quoque est sacram pyxidem, in qua præparari debent particulæ pro sacra communione, debere esse auream vel argenteam, saltem intus deauratam. Plura de pyxide ejusque benedictione jam diximus nostro tomo II Romani Pontificalis in Commentariis ad titulum XVIII. Sed lubet hic ea describere, quæ de ipsa pyxide ad usum custodiendæ Eucharistiæ statuit in Actis Ecclesiæ suæ Mediolanensis S. Carolus : « Pyxis, » inquit, « quæ ad Sanctissimam Eucharistiam recte « pieque custodiendam adhibetur, ex auro aut « ex argento puro saltem, eoque inaurato, « fieri debet : quæ pyxis si ex argento sit, si « minus ab interiori et exteriori parte auro « non illinitur, saltem ab interiori parte illi« niatur. »

II. Tum mox ita singulas ejus partes describit : « Cujus pes, ut manu facile firmiterque « capi queat, altitudine sit sex unciarum. Nodus « in medio decore recteque ornatus, nihil vel « minimum eminens habeat, quo dum pyxis ca« pitur, incommode capiatur, aut digiti quic« quam lædantur, præsertim quo tempore inter « Missæ sacrum populo Sanctissima Eucharistia « ministratur, et illa indice et pollice conjun« ctis, manu tenetur. Vas seu cuppa forma ro« tunda, aut ovata pro profunditatis ratione am« pla, in fundoque medio paululum aliquid « habeat, quod in orbem tenuiter emineat. In « summa pyxide circulus tenuis a labro mini« mum distans insit, cui in orbem prominenti « operculum innitatur. Pyxidis operculum forma « itidem rotunda sit, vel ovata, quæ respondeat « formæ pyxidis, quod in medio instar fere py« ramidis extet, ab uno et altero item latere « parvulos tenuesque uncinos habeat, quibus in « circulo apte includatur. In ejus summo Crux « parvula aut Imago Christi Crucifixi, vel resur« gentis infixa hæreat. » Vela pyxidis auro aut argento contexta esse debere ait, vel quod magis laudabile esset, aurea aut argentea, fimbriis circumquaque ex eadem materia adhibitis. Porro, ut alias Conciliorum decisiones omittam, ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XVI Novembris anni MDCXLIX, cujus inter alios Meratus meminit in Additionibus ad Gavantum, pyxis, ostensorium et corporalia, quæ immediate inserviunt Sanctissimo Sacramento, benedici debent juxta formam propriam. Sed de his jam fuse diximus nos in laudato nostro tomo II Romani Pontificalis, suis locis.

§ IV.

Postquam Celebrans Sanguinem sumpserit, et antequam se purificaverit, et digitos abluerit, dicta Confessione per Diaconum, ut in capite præcedenti, communicabit primo Diaconum et Subdiaconum, si non sint Sacerdotes, qui hac die celebrent, deinde singulos Canonicos, Beneficiatos seu Mansionarios, Clericos, et Cantores non Presbyteros, ac etiam suo loco Officiales, Magistratus, si adsint et communicare voluerint in hac Missa.

§ V.

Ceteri vero de Parochia utriusque sexus communicari poterunt in alio Altari, seu Capella ad hoc præparata, per Parochum seu Sacristam, ubi continue tam

ante Missam majorem quam post, ac etiam dum Missa decantatur, secundum concursum et frequentiam populi, adsit Curatus Ecclesiæ vel alius Sacerdos, qui communionem præbeat singulis accedentibus : qui locus, seu Capella, non debet esse in conspectu Altaris majoris, sed in navi, seu loco separato, ita ut, quoad fieri possit, non videatur ab his qui Missæ majori intersunt, ne continue genuflectere cogantur propter reverentiam Sanctissimi Sacramenti.

§ VI.

Finita communione, Celebrans se purificat, et abluét digitos, et prosequitur Missam more solito.

COMMENTARIUS.

I. Qui ritus servari debeat in ministranda communione ad Missam, sive privata illa sit, sive solemnis, præscripti plane sunt in Rubricis missalis parte II, tit. x, num. iv et ix, ubi inter alia edicitur, ut, « si in Missa solemni fiat commu« nio, omnia serventur ut supra, » id est citato num. iv, « sed prius communicet Diaconum et « Subdiaconum, et alios per ordinem; » postquam scilicet, uti noster § iv et missalis Rubricæ demandant, « Celebrans Sanguinem sumpserit, « et antequam se purificaverit, et digitos ablue« rit. » Tunc enim, « dicta confessione per Dia« conum, ut in capite præcedenti, communica« bit primo Diaconum et Subdiaconum, si non « sint Sacerdotes, qui hac die celebrent; » quia scilicet in multis Ecclesiis, ac præsertim in Basilica Vaticana, uti alibi notatum a nobis fuit, Sacerdotes ipsi, qui in solemni Missa officio Diaconi et Subdiaconi funguntur, die qua in Altari ministrant, a Sacrificio abstinentes, de manu Celebrantis communionem accipere solent, sub una scilicet specie panis.

II. Ritus dicendi *Confiteor* ante Communionem non ita recens est in Ecclesia, ut in antiquis codicibus aliquod ejus vestigium minime reperiatur; uti fuse ostendit eruditus Lebrun in sua Explicatione Cæremoniarum Missæ tomo I, parte V, articulo x, § ii. Ergo postquam Celebrans Sanguinem sumpserit, et nondum vino in calicem infuso pro purificatione ipsius Celebrantis, Subdiaconus palla tegit calicem, et eum ultra medium corporalis a parte Evangelii, non extra ipsum collocat, propter sacras species vini adhuc in ejus fundo relictas, et statim Diaconus accedit ad dexteram Celebrantis cum debitis genuflexionibus, et Subdiaconus per planum ad sinistram ipsius Celebrantis, qui etiam debitas facit genuflexiones in accessu et recessu eo tempore quo Diaconus. Tum ipse Diaconus pyxidem opertam, in qua sunt Hostiæ consecratæ, ponit in medio corporalis cum genuflexione debita; qua posita, eam discooperit et genuflectit. Quod si sit in tabernaculo, illud aperit, ac genuflectit, et eam ponit super medium corporalis, ipsaque aperta, iterum genuflectit, Celebrante interim et Subdiacono aliquantulum in cornu Evangelii, et aliis circum Altare genuflexis.

III. Aperta pyxide, et facta genuflexione, Diaconus in planum descendit ad cornu Epistolæ, ibique profunde inclinatus versus Celebrantem dicit manibus junctis *Confiteor* alta voce, vel cantando, ut infra cap. xxxviii. Celebrans vero pyxide aperta, surgit, et genuflectens retrahit se ad cornu Evangelii, ibique Subdiacono stante post ipsum, facie ad Altare conversa, expectat finem Confessionis. Qua facta, ipse stans genuflectit, et convertens se ad Diaconum dicit stans, cantando scilicet, si Diaconus Confessionem cantavit, sive alta et intelligibili voce, *Misereatur vestri*, etc., et *Indulgentiam*, etc., licet communicandus sit unicus, producens manu dextera signum Crucis super communicandos, cui Diaconus adhuc inclinatus respondet *Amen;* tum facta genuflexione accedit ad partem Epistolæ, ubi genuflexus super gradum secundum Altaris expectat communionem, Subdiacono jam ante confessionem ad partem Evangelii genuflexo. Interim Acolythi qui non tenent faces, vel alii Ministri, extendunt linteum mundum, et genuflexi, facie ad se invicem versa, sustinent illud hinc inde ambabus manibus per quatuor angulos, quousque perfecta fuerit communio Clericorum,

quia scilicet laici, ut mox infra dicemus, juxta veterem Ecclesiæ disciplinam, et complurium Conciliorum ac Pontificum Decreta communionem ad cancellos accipere debent.

IV. Celebrans deinde accepta pyxide cum genuflexione solita, atque præmissis verbis *Ecce Agnus Dei*, etc., ac ter *Domine, non sum dignus*, etc., de quibus fuse agit Lebrun, et alii qui Missæ ritus enarrant, communionem præbet primum Diacono, tum Subdiacono genuflexis ante prædictum linteum, si scilicet non sint Sacerdotes, qui hac die celebrent; deinde singulis Canonicis, Beneficiatis seu Mansionariis, et Cantoribus non Presbyteris, ac etiam « suo loco » Officialibus ac Magistratibus, si adsint, et communicare voluerint in hac Missa. Notanda plane ea verba sunt, « suo loco; » significant enim extra Altare communicasse ex noto S. Ambrosii facto addiscimus, qui nec ipsum Imperatorem passus est remanere in choro ad sumendam Communionem, licet postea locum illum Trullana Synodus can. LXIX Imperatori communionem sumpturo non denegaverit.

V. Qualis fuerit ea in re præsertim in Hispaniis disciplina, docet nos Concilium Bracarense II anni DLXIII, can. XIII : « Placuit ut intra San« ctuarium Altaris ingredi ad communicandum « non liceat laicis viris, vel mulieribus, nisi « tantum Clericis, sicut et antiquis Canonibus « statutum est. » Concilium Toletanum IV anni DCXXXIII, can. XVII, jussit quidem, « ut « Sacerdotes et Levitæ ante Altare communi« cent, in choro Clerus, extra chorum popu« lus » In Africa etiam laicos ad cancellos, qui chorum a populo separabant communicasse, clare innuit S. Augustinus sermone CCCXCII novæ editionis his verbis : « A communione se cohi« beant, qui sciunt, quia novi peccata ipsorum, « ne de cancellis projiciantur. » Romæ, uti ex antiquo vulgato Romano Ordine liquet, Presbyteris quidem genibus flexis ad Altare communicatis, Pontifex descendebat in Senatorium, ubi Magnates communicabat, atque in adversam partem, ubi Matronæ consistebant, eisdem communionem ministraturus. Fatetur autem ingenue Martenius lib I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. IV, art. X, num. IV in fine, solos hac in causa Gallos aliis minus religiosiores fuisse, quod tam viris quam mulieribus communionem ad Altare impertirent, uti patet ex S. Gregorio Turonensi lib. X *Historiæ Francorum*, cap. VIII, et lib. II *De miraculis S. Martini*, cap. XIV, ex S. Cæsareo Arelatensi Episcopo sermone CCLXXXIX in Appendice S. Augustini, ex Fortunato in Vita S. Marcelli Parisiensis Episcopi, cap. VI, et ex Concilio Turonensi II.

VI. Peracta communione Diaconi, ac Subdiaconi, et aliorum, quos § IV Rubrica recenset, ex præscripto § V, « ceteri de Parochia utriusque « sexus communicari poterunt in alio Altari seu « Capella ad hoc præparata per Parochum seu « Sacristam, » etc. Sed de hac paschali communione sumenda in propria Parochia dicemus nos alibi.

CAP. XXXI.

QUID OBSERVANDUM, SI EPISCOPUS IN DOMINICIS PER ANNUM CELEBRET, AUT MISSÆ ASSISTAT.
PARAMENTA SINT COLORIS TEMPORI CONGRUENTIS.
ASPERSIO AQUÆ BENEDICTÆ AD MISSAM IN DOMINICIS QUO RITU FACIENDA.
SI EPISCOPUS CELEBRET SOLEMNITER, HÆC ASPERSIO OMITTITUR.
DECENS EST UT SUBDIACONUS EPISTOLÆ ET DIACONUS EVANGELII IN HAC MISSA COMMUNICENT.

§ I.

In Dominicis per annum, si Episcopus voluerit celebrare, aut Missæ solemni per alium celebratæ interesse, serventur omnia circa cæremonias, quæ superius expressa fuerunt in hoc eodem libro, cap. VIII et IX.

§ II.

Paramenta tamen Altaris, Celebrantis et Ministrorum sint coloris viridis, exceptis Dominicis Adventus et a Septuagesima usque ad Pascha exclusive, quia tunc violacea; et tempore Paschali, quia tunc alba; ac infra Octavam Festorum solemnium, quia tunc vel alba vel rubra, prout solemnitates ipsæ requirunt, adhibentur.

COMMENTARIUS.

Extant in Romano missali parte I, tit. XVIII, Rubricæ de vario colore paramentorum, qui in Dominicis et in aliis Festis per annum occurrentibus, ex ritu non ita recentiori adhiberi solet : « Paramenta, » inquit, « Altaris Celebran- « tis et Ministrorum debent esse coloris conve- « nientis Officio et Missæ diei secundum usum « Romanæ Ecclesiæ, quæ quinque coloribus « uti consuevit, albo, rubeo, viridi, violaceo et « nigro. » Totidem plane enumerat Innocentius III libro I Mysteriorum Missæ, cap. LXV, quamvis nigrum confundere videatur cum violaceo, quatuor enim principales colores esse ait, quibus secundum proprietates dierum sacras vestes Ecclesia distinguit, eamque sententiam secutus est in Ordine Romano XIV Jacobus Gaetanus, et in suo Rationali Durandus lib. III, cap. XVIII. Plura de coloribus paramentorum circa praxim videri poterunt in Rubricis missalis et apud Gavantum et Meratum in citata parte I, tit. XVIII, ubi inter alia edicitur, quod Ecclesia « viridi colore utitur ab Octava Epipha- « niæ usque ad Septuagesimam, et ab Octava Pen- « tecostes usque ad Adventum exclusive in Offi- « cio de tempore, excepta Dominica Trinitatis, ut « supra ; exceptis Dominicis infra Octavas oc- « currentibus, in quibus color Octavarum ser- « vatur, » rubeus scilicet, vel albus, prout solemnitati convenit.

§ III.

Quia tamen in omnibus Dominicis per annum solet fieri aspersio aquæ benedictæ per Sacerdotem celebrantem, antequam Missa inchoetur, Canonicus, vel alius, celebraturus in Dominicis prædictis, paratus amictu, alba, cingulo, stola et pluviali, medius inter Diaconum et Subdiaconum paratos accedet ad Altare, ante quod in infimo ejus gradu genuflexus, medius inter prædictos duos Ministros, accipiet ex manibus Diaconi aspersorium cum aqua benedicta, et intonando Antiphonam *Asperges me*, seu Antiphonam *Vidi aquam*, juxta temporum diversitatem, prout in missali, ter Altare asperget, et statim surgens, dum Cantores prosequuntur Antiphonam cum suis Responsoriis, comitatus a Cæremoniario et Acolytho, cum vase aqua benedicta pleno, accedit ad Episcopum, cui aspersorium osculatum cum debita reverentia et osculo manus porrigit ; ipse vero Episcopus primo se ipsum, deinde Sacerdotem celebrantem, postea Assistentes et solii Ministros asperget, et statim eidem reddit aspersorium, qui primo manum, deinde illud osculatur, et rediens ad Altare, Diaconum et Subdiaconum paratos, deinde Canonicos, Beneficiatos et Clericos ex utraque parte chori, omnesque alios in choro permanentes et populum asperget ; et reversus ante infimum gradum Altaris, ubi eum Diaconus et Subdiaconus expectabunt, medius intes eos can-

tabit Versiculos et Orationem, prout in missali, ex libro, quem sustinebunt dicti Ministri, vel super legili ibidem posito: qua finita, statim amovetur legile, et liber; et Celebrans in solito scamno, posito in cornu Epistolæ, deposito pluviali, capit manipulum et planetam, et cum Episcopo, qui a sede descendit ante Altare, facit Confessionem, et omnia fiunt et servantur ut in supradicto capite ix hujus libri II.

COMMENTARIUS.

I. Aquæ benedictæ aspersionem diebus Dominicis per Ecclesiam ante Missarum solemnia faciendam, et quidem per Sacerdotem Celebrantem, ex antiquo ritu tradunt Micrologus, Rupertus Abbas Tuitiensis, Gulielmus Durandus, aliique passim rerum liturgicarum scriptores. Ut autem nos § hunc nostrum enarremus, « Canonicus, vel alius celebraturus in Dominicis « prædictis, paratus amictu, alba, cingulo, stola « et pluviali, » coloris scilicet Dominicæ currenti convenientis, juxta Rubricam superioris §, « me- « dius inter Diaconum et Subdiaconum, » non vero eorum postremus, et quidam male opinati sunt, « accedet ad Altare, ante quod in « infimo ejus gradu genuflexus, accipiet ex ma- « nibus Diaconi aspersorium cum aqua bene- « dicta, et intonando Antiphonam *Asperges me*, « seu Antiphonam *Vidi aquam*, juxta temporum « diversitatem, prout in missali, ter Altare as- « perget, » etc. Accipiet scilicet primum Diaconus ab Acolytho aspersorium sine osculis et tradit illud Celebranti cum osculo illius in extrema sui parte et manus Celebrantis in parte exteriori..

II. Plura de Antiphonis *Asperges me* et *Vidi aquam* in aspersione aquæ benedictæ pro temporum diversitate dicendis, docent præter memoratos auctores Durantus, lib. II *De ritibus Catholicæ Ecclesiæ*, cap. xi, Lebrun in Explicatione Missæ tomo I in tractatu præliminari, articulo i, § ii, Gavantus, Quartus, Meratus, et alii in Rubricas missalis. Dicitur itaque Antiphona *Asperges me* in omnibus Dominicis quæ occurrunt per annum, exceptis illis quæ a Paschate usque ad Pentecostem occurrunt; tunc etenim vel ex antiquo ritu Antiphona illa dicitur *Vidi aquam*, etc., desumpta ex capite xlvii Ezechielis Prophetæ, quam præ ceteris fuse exponit Rupertus Abbas Tuitiensis,

III. Intonata Antiphona, et ter asperso Altari cum aqua benedicta, si præsens sit Missæ Episcopus, « Celebrans statim surgens, dum Cantores « prosequuntur Antiphonam cum suis Responso- « riis, comitatus a Cæremoniario et Acolytho « cum vase aquæ benedictæ, accedit ad Epi- « scopum, cui aspersorium osculatum cum de- « bita reverentia, » id est capitis inclinatione, « et osculo manus porrigit; ipse vero Episco- « pus, » ut ait mox idem noster §, « primo se « ipsum, deinde Sacerdotem celebrantem, po- « stea Assistentes et solii Ministros asperget, et « statim eidem reddit, » etc. In antiquis vero ante hoc nostrum editis Cæremonialibus duntaxat illud erat præscriptum, ut scilicet Episcopus post aspersionem sui ipsius, deinde Sacerdotem ipsum celebrantem aspergeret, tum vero statim eidem redderet aspersorium. Verum ex novo facto huic nostro § additamento, debet Episcopus postquam aspersit seipsum, non modo celebrantem Sacerdotem, sed etiam et solii Ministros aspergere; tum vero statim Sacerdoti celebranti aspersorium reddere.

IV. Sumens aspersorium Celebrans de manu Episcopi, « primo manum, deinde illud oscula- « tur; et rediens ad Altare, Diaconum et Sub- « diaconum paratos, deinde Canonicos, Be- « neficiatos et Clericos, ex utraque parte « chori, omnesque alios in choro permanen- « tes et populum asperget. » Quantum ad Canonicos, aquæ benedictæ aspersionem in Dominicis diebus fieri debere sigillatim quibuscumque Dignitatibus et Canonicis, incipiendo ab iis qui in dextro cornu existunt, non unico ictu in circulum, edixit Sacra Rituum Congregatio in Perusina xx Decembris MDCI, apud Lezanam in Summa Quæstionum Regularium tomo III, verbo *Benedictio*, num. ultimo, et Barbosam in tractatu *De Canonicis et Dignitatibus*, cap. xxxiv, num. xxiii.

V. Cleri ac populi aspersione peracta, reversus Celebrans ad Altare, ante infimum gradum illius, ubi eum Diaconus et Subdiaconus expe-

clabunt, medius inter eos cantabit Versiculos et Orationem, nempe *Exaudi*, *Domine Sancte Pater omnipotens*, etc., prout in missali, et legitur passim in antiquis Sacramentorum libris, ut notat Lebrun. Leget autem Orationem Celebrans « ex libro, quem sustinebunt dicti Ministri, vel super legili ibidem posito; qua finita, « statim amovetur legile, et liber; et Celebrans « in solito scamno, posito in cornu Epistolæ « deposito pluviali, capit manipulum, » etc. Verba illa, « in solito scamno posito in cornu « Epistolæ, » desiderantur in antiquis Cæremonialibus, majorisque explicationis gratia, in novo hoc Cæremoniali, paragrapho præsenti adjuncta fuere.

VI. Omitti demum non debent Decreta Sacræ Rituum Congregationis, quæ ad hunc § spectant. Nam primo aquæ benedictæ aspersio in Dominicis diebus fieri debet per ipsum Celebrantem, etiamsi sit prima Dignitas, vel alia, non obstante contraria consuetudine, quæ potius corruptela dici debet, uti edixit Sacra ipsa Rituum Congregatio in Perusina XXIX Novembris anni MDCXXXII. Secundo ex ejusdem Decreto XVI Novembris anni MDCXLIX, aspersio die Dominico semper facienda est a Celebrante, etiam quando Superior celebrat. Tertio in ipsa aquæ benedictæ aspersione, quæ in Dominicis fit a Sacerdote alba et stola induto, vel etiam pluviali, immediate celebraturo Missam conventualem, stola aptanda est ante pectus ad modum Crucis, non vero pendens ad utrumque latus, juxta Decretum Sacræ Rituum Congregationis XXX Septembris MDCLXXIX. Atque hæc Decreta post Barbosam et alios affert etiam Meratus in Additionibus suis ad Gavantum. Ceterum ex nostro § ubi Celebrans deposito pluviali cepit manipulum et planetam, si præsens sit Episcopus, « cum Episcopo, qui a sede descendit ante « Altare, facit Confessionem, et omnia fiunt et « servantur, ut in supradicto capite IX hujus « libri II, » et uti nos ibidem notavimus.

§ IV.

Si Episcopus celebrare voluerit solemniter, non esset facienda hujusmodi aquæ benedictæ aspersio; absente vero Episcopo, et in Collegiatis, semper Dominicis diebus fit, ut supradictum est; quo casu Celebrans statim atque Altare asperserit, seipsum primo, deinde Ministros paratos, mox iisdem Ministris comitantibus, et elevantibus fimbrias anteriores pluvialis, Canonicos et alios de choro, ut supra, asperget, qui omnes, aspersione hujusmodi durante, a principio usque ad finem stare debent, detecto capite; et dum ante ipsos Celebrans cum aspersorio accedit, debent illi caput inclinare, et aspersionem aquæ benedictæ reverenter recipere.

COMMENTARIUS.

I. Ubi Episcopus in Dominicis ipsis diebus « celebrarè voluerit solemniter, » ex Rubrica nostri hujus §, « non esset facienda hujusmodi « aquæ benedictæ aspersio; absente vero Epi« scopo, et in Collegiatis Ecclesiis, semper Do« minicis diebus fit, ut supra dictum est. » Ut eo casu servandus sit ritus prædictæ aspersionis docet idem noster §. Sed primum illud notandum est, Celebrantem, ubi cum osculis superius dictis accepit de manu Diaconi aspersorium genuflexus intonando Antiphonam *Asperges me* vel *Vidi aquam*, ter Altare aspersit, id est, frontem Altaris, in medio, tum versus cornu Evangelii, et denique versus cornu Epistolæ, Ministris sacris pluvialibus fimbrias elevantibus : « Sta« tim atque Altare asperserit, seipsum primo, « deinde Ministros paratos » (si sint Canonici, alias post Canonicos, ut notat Bauldryus, explicans hunc locum nostri paragraphi) aspergere.

II. Facta Ministrorum aspersione, « mox iis« dem Ministris comitantibus, et elevantibus « fimbrias anteriores pluvialis, Canonicos et « alios de choro, ut supra, asperget; » nempe accedens ad chorum, sigillatim Canonicos asperget cum inclinatione ante, et post, ad majorem

eorum venerationem, et non unico ictu, ex Decreto Sacræ Congregationis Rituum in Perusina xx Decembris MDCI. Reliquos de choro asperget Celebrans sine mora, et plures simul quasi in circulum, et non unum post alium. Stare debent tunc Canonici, et alii de choro nudo capite; « et dum ante ipsos Celebrans cum asper« sorio accedit, debent illi caput inclinare, et « aspersionem aquæ benedictæ reverenter ac« cipere, » ut ait hic noster §. Potest autem et debet servari laudabilis consuetudo Ecclesiarum, in quibus præter Clerum populus etiam aspergi solet, licet regulariter aspergantur qui sunt prope cancellos Altaris. Porro finita aspersione Celebrans reversus ad Altare cum debitis reverentiis, asperget Acolythos, Ceroferarios ad credentiam stantes, et Ministrum de vase; deinde vero stans in plano ante Altaris gradus, junctis manibus cantat Versum *Ostende nobis*, etc., et alios cum Oratione *Exaudi*, ex libro. quem Ministri sacri stantes hinc inde tenent ante eum, vel super pulpitum, ut supra in § III, viderique possunt Bauldryus parte II sui Manualis Cæremoniarum, cap. VIII, et alii scriptores antiqui, atque recentiores, qui de eo ritu aspersionis aquæ benedictæ disserunt.

§ V.

Memores etiam sint Diaconus et Subdiaconus, qui Altari ministrant, Dominicis diebus, valde decere, si etiam ipsi, postquam Celebrans communicaverit, communionem ex ejus manibus sumpserint, prout cavetur in Concilio Tridentino cap. XIII, sessione XXIII.

COMMENTARIUS.

Actum fuit a nobis non uno in loco de Eucharistiæ communione, quæ licet primum quotidie a Fidelibus, et deinde ad certos quosdam anni dies sumeretur, præcepta est tandem in Paschate a Concilio IV Lateranensi œcumenico anni MCCXV, can. XXI. Quidquid autem de ceteris sit, ait hic § noster, ut « memores etiam sint « Diaconus et Subdiaconus, qui Altari ministrant, « Dominicis diebus valde decere, si etiam ipsi, « postquam Celebrans communicaverit, com« munionem ex ejus manibus sumpserint. » Citat mox ea in re locum Concilii Tridentini, cujus hæc sunt verba : « Sciantque maxime decere, si « saltem diebus Dominicis et solemnibus, cum « Altari ministraverint, communionem percepe« rint. » Non itaque solum Dominicis diebus, sed « et solemnibus, » ex Concilio Tridentino maxime deceret, ut de manu Celebrantis, cui assistunt, Diaconus et Subdiaconus communicent. Licet hodie passim in Ecclesiis in solemnibus Missis fungantur officio Diaconi et Subdiaconi Sacerdotes, laudandus tamen est mos Basilicæ Vaticanæ, in qua vel ipsi Sacerdotes, qui in Missa solemni Diaconum et Subdiaconum agunt, abstinentes ea die a Sacrificio, post Celebrantis communionem, de ejus manu Eucharistiam sumunt, uti jam non uno in loco notavimus in Commentariis I libri.

CAP. XXXII.

LITANIÆ IN FESTO SANCTI MARCI QUOMODO ORDINANDÆ.
DECET UT CANONICI ECCLESIÆ CATHEDRALIS PARAMENTIS MISSALIBUS INDUANTUR,
AUT SALTEM EORUM ALIQUI PLUVIALIA CAPIANT.
PARAMENTA OMNIA SINT COLORIS VIOLACEI.
EPISCOPUS PARETUR PLUVIALI VIOLACEO, ET ASSISTENTES DIACONI DALMATICIS ITEM VIOLACEIS.
CRUX ARCHIEPISCOPALIS QUOMODO PRÆFERENDA. — ITEM IMAGINES ET RELIQUIÆ.
LOCUS PRÆLATORUM, MAGISTRATUS ET NOBILIUM IN PROCESSIONE.
QUÆ MISSA DICENDA IN ECCLESIA AD QUAM FIT PROCESSIO.
BENEDICTIO IN FINE MISSÆ PER EPISCOPUM DANDA, ET INDULGENTIA PUBLICANDA.
QUÆ OBSERVANDA IN LATINIIS ROGATIONUM ET IN ALIIS PROCESSIONIBUS.

§ I.

In die S. Marci fiunt Litaniæ, quas majores vocamus. Dicta igitur die congregatur de mandato Episcopi totus Clerus sæcularis et regularis, ac etiam, ubi consuetum est, Confraternitates laicorum cum eorum insignibus ante fores Ecclesiæ, unde Processio discedere debet, seu etiam intra Ecclesiam, si sit capax; ibique expectant, donec erit tempus; tunc incipiet a Deputatis dirigi Processio ordine solito, in qua prius procedent Confraternitates laicorum, deinde Religiosi, postmodum Clerus, et Ecclesiæ Collegiatæ, et ultimo Clerus Ecclesiæ Cathedralis, cujus Canonici omnes, si commode fieri poterit, erunt parati paramentis sibi competentibus, quemadmodum solent, Episcopo celebrante, vel saltem sex, vel octo eorum erunt cum pluvialibus; paramenta tamen erunt coloris violacei, et ultimo loco procedet Episcopus paratus pluviali similiter violaceo, et mitra simplici, medius inter duos Canonicos assistentes paratos dalmaticis, et manu sinistra baculum pastoralem gestabit, dextera vero populo benedicet.

COMMENTARIUS.

I. Litaniæ nomen tametsi omnibus Processionibus commune sit, quia in iis Deo supplicatur, singulari tamen ratione tribui solet iis, quæ ex pervetusto Ecclesiæ ritu fiunt in Festo S. Marci et triduo ante Ascensionem; quarum prior *Litania major;* posterior vero *Litania minor* appellatur; et illa, uti post Belethum, Durandum et alios observat clarissimus Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus Ecclesiasticis*, cap. xx, quanquam institutione posterior, majoris appellationem præ alia sortita est, tum a dignitate auctoris, qui fuit summus Pontifex, cum is, qui Litaniam minorem instituit, Episcopus tantum fuerit; tum a dignitate loci, in quo fuit instituta, nempe in Ecclesia Romana, quæ caput est omnium Ecclesiarum. Ejus sententiæ sunt Honorius Augustodunensis lib. III, cap. cxxxviii; Joannes Belethus in Explicatione divinorum Officiorum, cap. cxxii; Gulielmus Durandus in suo Rationali, lib. VI, cap. cii, et, ut alios omittam, Jacobus de Vitriaco in sermonibus de utraque Litania.

II. Majorem Litaniam Romana consuetudine

appellatam fuisse olim *Litaniam majorem non in jejunio*, referunt vulgatus Ordo Romanus, Alcuinus, et Amalarius, cujus rei causam eam putat laudatus Eveillon, quod licet eo die a carnibus abstineatur in signum pœnitentiæ, jejunandi tamen præceptum non sit impositum propter mysterium Resurrectionis, quod eo tempore colitur. Atque id similiter de Rogationibus accipiendum esse idem auctor affirmat; neque aliud voluisse puto Concilium I Aurelianense anni DXI, ubi canone XXVII ita statuit : « Rogatione, id est, Litanias ante Ascensionem Domini ab omnibus Ecclesiis placuit celebrari, ita ut præmissum triduanum jejunium in Dominicæ Ascensionis festivitate solvatur; per quod triduum servi et ancillæ ab omni opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat. Quo triduo omnes abstineant, et quadragesimalibus cibis utantur. »

III. Sed ut primum de Litania majore agamus, ejus institutorem fuisse S. Gregorium Papam constanter asserunt Joannes Diaconus in ejus Vita libro I, cap. XLI, vulgatus Ordo Romanus, Walafridus, Belethus, Durandus, et alii pene omnes auctores, qui vel vitam memorati Pontificis narrant, vel de originibus rerum ecclesiasticarum tractant. Verum fuisse ipsam Litaniam S. Gregorio antiquiorem, non obscure Gregorius ipse indicat initio libri II suarum Epistolarum, his verbis : « Solemnitas annuæ devotionis nos, Fratres dilectissimi, admonet, ut Litaniam, quæ major ab omnibus appellatur, sollicitis ac devotis debeamus, auxiliante Deo, mentibus celebrare, per quam a nostris excessibus, ejus misericordiæ supplicantes, purgari aliquatenus mereamur, » etc. Sed hanc forte, ut notat Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, cap. XXVII, num. I, cum Litania septiformi, quam ipse sanctus Pontifex ob ingruentem pestilentiam instituit, auctores illi confundunt.

IV. Et quidem, uti auctores docent, cum aquis omni ex parte Italiam inundantibus serpentum vis ingens cum dracone portentosæ magnitudinis per Tiberim affluxisset, et eluvione fluminis atque æstus marini jactatione in terram ejecta, urbem Romam, atque adeo omnem circa regionem tetro hiatu ac fœtore computrescentiam corporum infecisset, exorta peste, quæ inguinaria dicta est, multisque jam civibus eo morbo extinctis, atque ipso in primis Papa Pelagio, tantæ cladi expiandæ S. Gregorius ejus loco Pontifex designatus supplicationes publicas in triduum per septem Ecclesias indixit, universo Clero ac populo Romano in septem classes juxta numerum Ecclesiarum dispertito, quam ipse Litaniam septiformem appellavit in sermone de ea re habito, qui subjectus est initio libri II Epistolarum ejusdem, et refertur a Joanne Diacono in ejus Vita et ab aliis scriptoribus.

V. Sed audiamus ipsum S. Pontificem, qui finem et ordinem prædictæ Litaniæ septiformis ita describit : « Proinde Fratres Reverendissimi cum contrito corde et correctis operibus crastina die primo diluculo ad septiformem Litaniam juxta distributionem inferius designatam devota cum lacrymis mente veniamus. Nullus vestrum ad terrena opera in agros exeat; nullus quodlibet negotium agere præsumat; quatenus ad sanctæ Genitricis Domini Ecclesiam convenientes, qui simul omnes peccavimus, simul omnes mala, quæ fecimus, deploremus, ut districtus Judex, dum culpas nostras nos punisse considerat, ipse a sententia propositæ damnationis parcat. » Tum ita ordinem in septiformi ipsa Litania tenendum exponit : « Litania Clericorum exeat ab Ecclesia S. Joannis Baptistæ. Litania virorum ab Ecclesia S. Martyris Marcelli. Litania Monachorum ab Ecclesia sanctorum Joannis et Pauli. Litania ancillarum Dei ab Ecclesia B. Martyrum Cosmæ et Damiani. Litania feminarum conjugatarum ab Ecclesia B. primi Martyris Stephani. Litania viduarum ab Ecclesia B. Martyris Vitalis. Litania pauperum et infantium ab Ecclesia B. Martyris Ceciliæ. »

VI. Quidquid autem de hac Processione sit, testes sunt Amalarius, Alcuinus, Walafridus, Strabo et alii auctores passim, Romana consuetudine receptum fuisse ubique, sive exemplo memoratæ Processionis, sive ex institutione laudati Pontificis, ut ea certo die, id est, VII Kalendas Maii, qui incidit in Festum S. Marci, celebraretur. Unde in Concilio Aquisgranensi II, cap. X, et lib. VII Capitularium, cap. LXXIV, statutu fuit, « ut Litania major more Romano ab omnibus in septimo Kalendas Maii celebretur. » Idipsum edicit Synodus Moguntina anni DCCXIII, can. XXXIII, quem in sequenti Commentario describemus. Quibus addi possunt Belethus, Durandus et Jacobus de Vitriaco sermone in Litania

majore de S. Gregorio loquens, « Et instituit, » inquit, « hanc processionem singulis annis fieri « in Ecclesia Dei, et ubique terrarum jejunia ob- « servari. »

VII. Sane ei celebrandæ vernum tempus assignatum creditur, quod ea tempestas peccatorum licentiæ et publicis calamitatibus ut plurimum initia et causas præbeat. Tunc enim effervescente sanguine ex novi sideris influxu, lasciviæ spiritus exardescunt, unde ingens vitiorum seges, bella oriuntur, aeris intemperie morbi excitantur, flores et frugum atque arborum germina pro teneritudine facile pruinis et alia quavis cœli injuria dispereunt, et spem annui proventus fallunt. Quibus malis avertendis hujusmodi supplicatio instituitur, uti notarunt vulgatus Alcuinus in libro *De divinis Officiis*, capite *De Litania majore*, itemque vulgatus Ordo Romanus, Honorius Augustodunensis, et inter alios, Patres Concilii Coloniensis anni MDXXXVI, parte IX, cap. VII.

VIII. Est tandem ejus opinionis eruditus Thomassinus in tractatu quem de jejunio composuit, Supplicationes solemnes in Festo S. Marci institutas, per dies tres perinde ac in Rogationibus celebratas fuisse, quia scilicet lib. V Capitularium Regum Francorum, cap. LXXXV statutum est, « ut Litania major servanda sit a cunctis « Christianis diebus tribus. » Verum recte admonet clarissimus Martene, atque egregie ostendit Rogationes etiam dici jam olim consuevisse *Litanias majores*, de illisque locutum fuisse recitatum Capitularium locum, cui similia afferri plane possent et alia veterum testimonia.

IX. Hisce notatis in limine hujus Commentarii, ut ad nostrum § deveniamus, « dicta die, » id est S. Marci, « congregatur de mandato Epi- « scopi totus Clerus sæcularis et regularis, » qui scilicet ire ad Processiones solet, « ac etiam, ubi « consuetum est, Confraternitates laicorum cum « eorum insignibus, » etc. Est quidem et hic usus complurium locorum, ut laicorum Confraternitates ad hujusmodi Processiones pergant; et licet Romæ nulla nunc Confraternitas præeat Clero, non tamen ita fuit superioribus sæculis; legitur enim in manuscriptis Diariis Paridis Crassi ad annum MDIV in ipsa Processione S. Marci, Societatem Confalonis, alias *Reccommendatorum* nuncupatam, præivisse : « Societas Confalonis « prima est cum vexillo B. Virginis. »

X. Congregandum Clerum sæcularem ac regularem, et ipsas Confraternitates laicorum « cum « eorum Insignibus ante fores Ecclesiæ, unde « Processio discedere debet, seu etiam intra « Ecclesiam, si sit capax, » expresse edicit Rubrica nostri §, statimque subjicit, quod ibi expectant, donec erit tempus; incipietque a Deputatis tunc dirigi Processio ordine solito, procedentibus scilicet prius Confraternitatibus laicorum, deinde Ordinibus Religiosis, postmodum Clero, et Ecclesiis Collegiatis, et ultimo Cathedralis Ecclesiæ Clero, cujus Canonici omnes, si commode fieri potest, erunt parati paramentis sibi competentibus, ut solent, Episcopo celebrante, vel saltem sex aut octo parati erunt cum pluvialibus violaceis. Procedet demum ultimo loco Episcopus violaceo similiter pluviali paratus, et mitra simplici, medius inter duos Diaconos assistentes paratis dalmaticis violaceis, manu sinistra baculum pastoralem gestans, dextera vero populo benedicens. Sane violacea paramenta adhibentur in hac Processione, in signum pœnitentiæ, quia instituta fuit ad avertenda iræ Dei flagella, uti superius diximus.

§ II.

Si erit Archiepiscopus, præibit Crux archiepiscopalis ante Canonicos Ecclesiæ Cathedralis, ut in capitibus superioribus dictum fuit : et si consuetum sit in hujusmodi Processione portari aliquas Sanctorum Reliquias et sacras Imagines, servabitur consuetudo; removendi tamen erunt a Processione ludicri et indecori actus.

COMMENTARIUS.

I. Vetustissimus ille est plane ritus, in Processione Crucem præferre, qua palam contestamur salutem omnem, meritaque omnia, et commoda spiritalia nos per Passionem Christi obti-

nuisse. Nicephorus ex Socrate et Sozomeno agens de Processione tempore S. Joannis Chrysostomi celebrata, ita inquit libro XIII Historiæ suæ ecclesiasticæ, cap. VII : « Processionem Cruces « argenteæ cereos incensos habentes præibant, « Eudoxia Imperatoris conjuge impensas ad eam « rem præbente, quæ hoc Brisoni Cubiculi sui « Præfecto injunxit, ut Hymnorum cantus pro- « curaret, et ad eum usum quamplurimum lu- « cernarum pararet. » Plures in hoc testimonio habemus ritus, qui in antiquis Processionibus observabantur. Sed quod Crucem spectat, celebre est testimonium Marci Diaconi in Vita S. Porphyrii Episcopi Gazensis, ubi de Processione agens rogatu Gazensium pro impetranda pluvia a memorato sanctissimo Præsule instituta, hæc habet : « Facto mane, accepto signo venerandæ « Crucis, quod nos præcedebat, egressi sumus « cum hymnis ad antiquam Ecclesiam, quæ est « a parte occidentali Civitatis. » Affert hanc Vitam S. Porphyrii a Marco Diacono scriptam Laurentius Surius ad diem XXVI mensis Februarii.

II. Jam plurima ejus rei vetera monumenta afferri possent, in quibus passim habetur, non unam, sed plures Cruces delatas olim in sacris Processionibus. Idque adeo certum est, ut in Novella CXXIII, cap. XXXII, omnino vetaret Justinianus, ne Litaniæ, id est Supplicationes Processionesve sine Sacerdotibus et honoranda Cruce fierent; aitque alibi Sacerdotes « cum venerabi- « libus Crucibus in Supplicationibus egredi. » At vero, licet ex antiquo ritu pro diversis sacrorum hominum cœtibus, qui Processioni intersunt, variæ gestentur Cruces, ex quo tamen Archiepiscopi eo privilegio donati sunt præferendæ sibi Crucis, dum vel sine Processione sacra incedunt, merito in sacra Processione Cruce sua, velut propriæ suæ dignitatis insigni utuntur, quæ quidem ex nostro hoc §, si Archiepiscopus Processioni intersit, « præibit ante Canonicos Ecclesiæ « Cathedralis, » juxta generales nostri Cæremonialis Rubricas, jam superius a nobis suis locis explicatas.

III. Præter Cruces, gestatas vel olim in Processionibus Sacras Imagines, docet nos celebre exemplum Stephani III Papæ, de quo in ejus vita sic inquit Anastasius Bibliothecarius : « In una « dierum cum multa humilitate Stephanus pro- « cedens in Litania cum sanctissima Imagine « Domini Dei, quæ achæropeta, non manu facta « nuncupatur, simulque et cum ea alia diversa « ministeria recipiens proprio humero ipsam « sanctam Imaginem cum reliquis Sacerdotibus « idem sanctissimus Papa gestans, nudis pedibus « tam ipse quam universa plebs incedentes in « Ecclesiam sanctæ Dei Genitricis, quæ ad Præ- « sepe nuncupatur, posito in omnibus capitibus « populorum cinere, cum maximo ejulatu per- « gentes misericordissimum Dominum nostrum « deprecati sunt, alligans connectensque ado- « randæ Cruci Domini Dei nostri pactum scili- « cet illud, quod nefandus Rex Longobardorum « disrupit. »

IV. Ex recitato huc usque celebri loco duos inter alios præcipuos ritus addiscimus in Processionibus pœnitentiæ demonstrandæ causa usitatos. Primus est, quod omnes ipsi etiam laici et sæculares, viri ac mulieres, nudis in illis incederent pedibus, ejusque ritus mentionem faciunt, non modo antiqui Romani Ordines, atque aliarum Ecclesiarum prisca Ordinaria, verum et ipsæ antiquæ Synodi, inter quas Moguntina DCCCXIII, can. XXXIII, ita statuit : « Placuit nobis, ut Lita- « nia major observanda sit a cunctis Christianis « diebus tribus, sicut legendo reperimus, et sicut « sancti Patres nostri instituerunt, non equi- « tando, nec pretiosis vestibus induti, sed dis- « calceati cinere et cilicio, nisi infirmitas impe- « dierit. » Hunc ritum observatum fuisse vel ab ipsis Imperatoribus, constat ex celebri exemplo Caroli Magni, quem laudat Monachus Sancti Gallensis in libro de rebus ejus bellicis, cap. XVI, quod « tempore Litaniarum de palatio discal- « ceatis pedibus usque ad Ecclesiam pastoralem, « vel ad Sanctum Hemeramnum, si quidem esset « Ragenespurg Crucem sequi solitus. » Sed commendandum hic præ cæteris exemplum est S. Elisabethæ, Hungarorum Regis filiæ, quæ, ut legimus in ejus Vita, cap. X, apud Surium, die XIV Novembris, « lustrationem Christiano more, « priusquam Dominicæ Ascensionis solemnitas « agitur, fieri solitam, et ipsa laneis amicta, nu- « daque pedibus observabat, Christi Crucem ac « Sanctorum Reliquias indifferenter cum vulgo « insecuta, » etc.

V. Alius ritus, quem ex superius recitato Anastasii loco discimus, est, quod omnes cinere capite asperso in laudatis Processionibus incedebant, quod ad avertenda iræ Dei flagella institutæ essent, ideoque ad ostendendum compunctum

et pœnitentem animum et cinere aspersi, et cilicio etiam induti, uti ex laudato quoque Canone Concilii Moguntini constat, Majores nostri procedebant. Consuevisse cinerem ipsum prius benedici docent nos pervetustus codex Ecclesiæ Turonensis annorum circiter CM et codex pontificalis Salisburgensis Ecclesiæ, in quorum primo singulæ singulis Rogationum diebus assignantur Missæ, præmissa cineris benedictione hoc modo: *Deus qui humiliatione fidelium flecteris et satisfactione placaris, aurem tuæ pietatis inclina precibus nostris, et capitibus servorum tuorum horum cinerum infusione tangendis effunde propitius gratiam tuæ bene✠dictionis, ut eos et spiritu compunctionis repleas, et quæ juste postulaverint, efficaciter tribuas, et concessa perpetua stabilitate manere decernas.* In altero vero hæc extat Rubrica : « In Litania minore, sicut in majore, feria secunda in primis agitur benedictio « cineris, sequente Antiphona *Exurge, Domine,* « *adjuva nos. Deus auribus.* Qua finita, ponendi « sunt cineres super capita singulorum virorum « ac mulierum, incipiente Clero, sicut Antiphona « testatur : *Immutemur habitu.* »

VI. Quod attinet Sanctorum Reliquias in Processionibus ipsis delatas, multa plane extant vetera monumenta, quæ de eo ritu nos docent, nam præter recitatum superius locum ex vita Sanctæ Elisabethæ Hungarorum Regis filiæ, et alios qui afferri possent, insignis est locus ille Vitæ S. Winoci Abbatis, de quo ejusdem Vitæ auctor cap. XIII, apud Surium, die VI Novembris, hæc habet : « Dies Rogationum advenerat, popu« lus cum precibus, Reliquiis et Cambuca Sancti, « longius, sed tardius solito Monasterium repe« daverat. Sed cum circa Reliquias Sancti negli« gentius, quam oportuit, ageretur, negligentia « merito damnum meretur. Nam a fronte Cam« bucæ particula auri cum Reliquiis cecidit, atque « inveniendi se vestigia nulla relinquit, tantique « perditio thesauri usque mane latuit. Mane « autem facto Capicerius Ecclesiæ damnum rei « publice primum expertus, incredibili timore « diriguit, remque Fratribus retulit, si forte « hujusmodi damno conscientia alicujus subve« nire posset. » Et paulo post : « Nam manum « casu ad capitium ducens Capicerius desiderio « inveniendi, quod quærebatur, est satisfactus, « quia in eodem capitio, quas quæsiverat, Reli« quias est nactus. » Plura notat in hunc locum clarissimus Joannes Chrysostomus Trombellus Canonicus Regularis Congregationis Rhenanæ et Sanctissimi Salvatoris Bononiæ Abbas, in celeberrimo opere *De cultu Sanctorum*, parte II, tomo I, dissertatione VIII, num. XVI et seqq.

VII. Quanquam vero ipsi pii ritus gestandi in hujusmodi Processionibus Sanctorum Reliquias et sacras Imagines a § nostro probentur, præceptum tamen ex eodem illud plane est, ut ab ipsis Processionibus removeantur « ludicri et indecori actus. » Puto equidem ad hos referendum usum illum quorumdam locorum, cujus meminit Durandus in suo Rationali, lib. VI, cap. CII, num. IX, et Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. III, portandi scilicet in Rogationibus draconis effigiem : « Consuevit quoque, » ait Durandus, « quidam draco cum cauda longa « erecta et inflata duobus primis diebus ante « Crucem et vexilla præcedere; ultima vero die « quasi retro aspiciens, cauda vacua atque de« pressa retro sequitur. »

VIII. Morem hujusmodi tum Durandus, tum alii variis ac mysticis nituntur rationibus exponere; sed, ut recte observat clarissimus Eveillon, videtur istius generis ferculum obrepsisse in Supplicationes publicas errore vulgi magis quam certa ratione, aut institutione ecclesiastica. Neque enim si tale portentum auctoritate Ecclesiæ introductum foret, ad significandum, ut fabulantur, dæmonem a Christo devictum, sublimis et elatus draco portandus esset, hianti ore et minaci, quasi victor, aut floribus et sertis redimitus, quasi sacra quædam et veneranda imago, sed terræ afflictus ad pedes Crucifixi, ad eum modum, quo sub pedibus calcantis et proterentis S. Archangeli Michaelis effingi in Templis solet; vel quo Constantinus Augustinus Imaginem suam in tabula depictam pro foribus Palatii proposuit victrici Signo Crucis in vertice capitis prominente, sub pedibus autem strato dracone Labari cuspide transfixo, et fluctibus obruto; qua descriptione symbolice adumbratur, draconem antiquum idololatriæ principem ab ipso Constantino virtute Crucis prostratum, confossum et submersum fuisse, juxta prophetiam Isaiæ, capite XXVII : *In die illa visitavit Dominus in gladio suo duro; et grandi, et forti super Leviathan serpentem vectem*, etc.

IX. Forte error natus est ex nomine Draconariorum. Nam, ut scite notat dem Eveillon, in mi

litia Romana singulæ legiones suam aquilam habuerunt pro signo militari, singulæ cohortes draconem seu draconis speciem in vexillo expressam juxta descriptionem Ammiani Marcellini lib. XVI, et Prudentii, qui in libro *de coronis*, hymno I, loquens de duobus Draconariis, qui e militibus Gentilium Christiani facti Crucem in exercitu pro Dracone ferebant, ita cecinit :

> Proque ventosis draconum, quos gerebant palliis.
> Præferunt insigne lignum, quod draconem subdidit.

Itaque sublatis tandem e militia draconibus, et in Cruces mutatis remansit appellatio Draconariorum pro quibusvis signiferis; sicut draconis nomen plerumque pro alio quovis genere usurpatur vexilli, ut apud Jonam Aurelianensem initio libri II *De cultu imaginum*, hisce verbis : « Exinde signum, » loquitur de Constantino Imperatore, « quod de cœlo sibi fuerat demonstra« tum, in militaria vexilla transformat, ac laba« rum, quem dicunt draconem, in speciem « Crucis Dominicæ exaptat, et ita armis vexil« lisque Religionis instructus adversum im« piorum arma proficiscitur. »

X. Ex Ordinibus antiquis Romanis *Draconarii* passim dicuntur, qui signa portant in Processione ante Pontificem, indeque forte putarunt nonnulli Draconariorum gestamen in Processionibus debere esse draconis imaginem, ut in militia Romana fuit; atque ita sapientes in oculis suis eam vexilliferis Ecclesiasticis portandam imposuerunt. Cui etiam opinioni fortasse favit draco ille, qui aquarum vi raptatus in agrum Romanum, universæ regioni pestem intulit, cujus causa S. Gregorius Magnus dicitur Litaniam majorem instituisse. Sed a nemine Historicorum est proditum sanctissimum Pontificem tam populariter et otiose in negotio Religionis egisse ut in summa omnium Ordinum consternatione tam horrendi prodigii simulacrum populi Romani oculis objiceret; neque, si id verum foret, posset draconis gestatio ad Rogationes, aliasve quascumque Processiones trahi, quorum institutioni et mysterio nullo modo convenit.

XI. Hæc et alia laudatus Auctor in confutationem ejus ritus gestandi in sacris Processionibus draconis effigiem, addens nullam de hujusmodi deportatione mentionem in antiquis auctoribus haberi, nullum ejus instituendæ monumentum. Sed plane in hoc fallitur; mentionem enim de eo ritu facit Durandus, cujus supra verba attulimus, et longe ante Durandum Joannes Belethus in sua divinorum Officiorum Explicatione, cap. CXXIII, ubi fuse eum ritum explicat variis allatis sacræ Scripturæ locis. Fateor equidem, eliminandum prorsus hujusmodi ritum si forte alicubi adhuc vigeat, sicut etiam removendi sunt a sacris Processionibus alii similes ludicri et indecori actus, qni hodieque multis in locis pessime vigent.

§ III.

Hoc ordine ibit Processio usque ad Ecclesiam, ad quam juxta consuetudinem Civitatis dirigitur, cujus Ecclesiæ Clerus, ubi ita consuetum est, procedet obviam, usque extra portam Ecclesiæ, Processioni, ibique stans eam recipiet.

COMMENTARIUS.

I. Plures in Processionibus quas enarramus, factas fuisse Stationes tum Romæ, tum alibi testantur Romani antiqui Ordines, ac pene omnes libri rituales, allati a Martenio in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXVII. Sed quidquid sit de antiquo ritu hujus Processionis, ex præscripto nostri §, « ibit Processio « usque ad Ecclesiam, ad quam juxta consuetu« dinem Civitatis dirigitur; » quibus verbis probatur quidem ea consuetudo, si jam alicubi vigeat, ut ad aliam Ecclesiam quam ad Cathedralem dirigatur Processio, licet Cathedralis Ecclesia meta esse soleat hujusmodi Processionum. Hinc Romæ, ubi instituta primum est Litania major, Processio ad basilicam Vaticanam dirigitur, cujus *cathedralitatem* conceptissimis verbis testatur Innocentius III litteris suis missis ad Archipresbyterum et Clericos plebis Aretinæ, quas evulgavit post Philippum Capellum Crescimbenius in Historia Tituli S. Anastasiæ, cap. VII, et

post ipsos eruditissimus Petrus Morettus, *De Presbyterio*, parte II, sectione x, § xii, pag. 187 in Nota.

II. Quocumque autem dirigatur Processio, sive ad Ecclesiam Cathedralem, sive ad aliam insignem Civitatis, ex § nostri præscripto, « illius « Ecclesiæ Clerus procedet obviam, usque extra « portam Ecclesiæ, Processioni, ibique stans « illam recipiet. » Non satis ergo debito ex lege urbanitatis officio fungeretur, imo directe legi nostri Cæremonialis obnoxius esset Clerus ille, qui staret intra fores, vel, quod gravius est, sederet, accedentesque exciperet, vel eorum ordines diversis tantum salutandi atque assurgendi modis, ac formulis adhibitis honorare vellet. Sed dices : Praxis Romana hæc est, sive consuetudo Cleri Vaticani taliter occurrentis reliquo Urbis Clero, atque taliter excipientis Processionem hac die sancti Marci in Vaticanam Basilicam intrantem, teste laudato Moretto in citato opere *De Presbyterio*, parte II, sectione vii, § xi, estque res omnibus nota, ac multis etiam modum ipsum excipiendi ac salutandi improbantibus.

III. Verum perperam a nonnullis sugillatur Vaticana hujus diei consuetudo, pessimeque ab aliis pro exemplo assumeretur; inest enim ei consuetudini ratio, causaque gravissima, aliis occasionibus, locisque nullatenus accommodanda, ut scite monet ibidem Morettus § xii et xiii, qui postea etiam, sectione scilicet x, § viii, causam illam rationemque consuetudinis Cleri Vaticani sic pandit : « Decuit aliter a Vaticanis Ministris « occurri quam per Cæremoniale postmodum « insinuatum est. Meminerimus, non præveniri « generalem Cleri supplicationem a Capitulo « S. Petri, adeoque occurri ex consuetudine « primigenia, debitoque urbanitatis officio ; sed « quod demandata sit sibi Apostolicæ Sedis, imo « ipsius Petri nomine, Presbyterii, id est nobi- « lissimæ (origine ac significatione spectatis) « præstationis dispensatio. Anne tanta persona, « quam sustinent, res tanta, tamque magnifica, « absque majestatis specie, gravique supercilio « transigenda? Decuit non una omnes honorari « mensura obsequii. Num honor idem exhiben- « dus Clericis, qui indonati recederent, et Cle- « ricis, quos Petrus honore Presbyterii mune- « raret? » Hæc ille, cujus vim ac sensum verborum clariorem in lucem ponent, quæ infra in Commentario ad § vi summatim dicemus de hic memorata præstatione Presbyterii, quæ Clero fit ad Supplicationem ipsam procedenti.

IV. Forte abusus ille est, quod alicubi in hac Processione, ac in aliis plerisque Clerus qui cum Processione Ecclesiam ingreditur, cum aspersione aquæ benedictæ excipiatur. Nihil plane de hoc ritu habet nostrum Cæremoniale, hoc unum mandans, ut Clerus Ecclesiæ, ad quam Processio dirigitur, procedat obviam usque extra portam Ecclesiæ, ibique stans illam recipiat. Atque hinc est quod Benedictus XIII, sacrorum rituum peritissimus, cum modum excipiendi Clerum processionaliter indutum in Basilica Vaticana aliquando vetuit, tametsi eo mortuo, modus ille revixerit, una cum aliis non paucis ritibus, quos ille aliquando improbaverat.

§ IV.

Per viam Processionis cantentur Litaniæ et alia quæ in libro Ritualis Romani continentur, et nihil ultra ; ipsa via prius, de mandato Episcopi, ab omnibus in ea habitantibus mundetur.

COMMENTARIUS.

I. Quum mos fuerit antiquus, ut in Processionibus cantaretur *Kyrie eleison*, ideo preces per ea verba incipientes, Litaniarum nomine sunt appellatæ, uti videre est apud S. Gregorium Turonensem, lib. X, cap. i, de Litania loquentem, quæ Romæ a S. Gregorio Papa instituta fuerat : « Kyrie eleison per plateas Urbis canta- « bat. » An etiam adderet invocationem Sanctorum, nihil dicit; testisque Grancolas est in Breviarium Romanum, cap. lxxiv, in pervetusto Rituali Romano legi, « quod in Litaniis *Kyrie* « tantum diceretur, et centies repeteretur abs- « que ulla invocatione Sanctorum. » Tum hunc laudati Ritualis locum subjicit : « Dicunt centies « *Kyrie eleison*; centies *Christe eleison*; item « centies *Christe eleison*. »

II. Inter alios docet Walafridus Strabo, capite XXVIII, Litanias invocationem potius divinæ misericordiæ quam Sanctorum invocationem continere : « Notandum Litanias dici non tan« tum recitationem nominum, qua Sancti in « adjutorium vocantur infirmitatis humanæ, sed « etiam cuncta, quæ in supplicationibus fiunt, « rogationes appellari. » Usus invocandi Sanctos in Processionibus est tamen antiquus, uti videre est apud Victorem Vitensem lib. III *De persecutione Vandalica*, ubi habetur, quod in calamitatibus publicis et Vandalorum persecutionibus, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli et reliqui omnes Sancti, uti nos facimus, invocabantur : *Deprecamur, Patriarchæ; orate, sancti Prophetæ; estote, Apostoli, suffragatores nostri, præcipue tu, Beate Petre... tu, Sancte Paule... ingemiscite, Sancti, simul pro nobis.*

III. Ex præscripto Romani Ordinis XI, auctore Benedicto, num. LVI, in Litaniis majoribus, in quibus « omnes Cruces Romanæ Civitatis cum « Clero et populo honorifice cum Processione « procedunt ad S. Marcum, » prius cantanda erat Antiphona *Domine Dominus noster, qui cum Patribus nostris;* deinde Psalmus *Beatus vir.* Cum autem ad Eclesiam venirent, Responsorium *Famule Dei Marce;* eoque finito, Collecta *Populus Sion, convertimini ad Dominum.* Tum *Flectamus genua, Levate*, et deinde Oratio; dictoque *Procedamus in pace* ac responso *In nomine Jesu Christi*, exeuntes de Ecclesia redire jubentur ad Processionem, « per viam cantando Anti« phonas et Psalmos, et in statutis locis Litanias, « sicuti mos est, usque ad S. Petrum, et accipiunt « a Curia Domini Papæ Presbyterium secundum « consuetudinem hujus diei. »

IV. Præclarissimum ac numeris omnibus absolutissimum opus de hujusmodi Romæ Presbyterio, et alibi distribui solito in variis occasionibus concinnavit clarissimus Petrus Morettus. Sed ut ritum memorati Romani XI Ordinis persequamur, conveniebant Ecclesiæ patriarchales cum suis Crucibus in Basilicam Salvatoris, quæ vocatur Constantiniana, ubi Pontifex post Altare Ecclesiæ induebat se cum Episcopis, Cardinalibus, et aliis ordinibus, sacris paramentis; et tunc Primicerius cum Cantoribus cantabat Antiphonam *Populus Sion*, qua cantata, ac dicto a Pontifice *Oremus* et ab Archidiacono *Flectamus genua*, alio respondente *Levate*, idem Pontifex dicebat Orationem, et dicta Oratione, Archidiaconus pronuntiabat : *Procedamus cum pace*, cui respondebat Schola : *In nomine Christi.*

V. Hoc facto, Subdiaconus regionarius elevabat Crucem stationalem de Altari, quam portabat in brachio, ut oscularetur ab omnibus, in Processione ante Pontificem, usque ad exitum Ecclesiæ; deinde vero eam erectam levabat. Primicerius cum Schola post Papam tenens pallium cum læva primum incipiebat Antiphonam *Domine Dominus noster;* ibatque Processio ad patriarchales Urbis Ecclesias. Verum ubi Processio perveniebat ante Coliseum, Subdiaconus regionarius incipiebat septiformem Litaniam, quæ scilicet in septem choros erat distributa, et in septem Urbis regionibus ad eam canendam sistebatur. Cum vero ante Sanctam Mariam Novam perveniebat, « in præparato lecto Dominus Pon« tifex cum Episcopis, Cardinalibus et Diaconi« bus » quiescebat, « donec Litania » finiretur. Finita autem Litania, surgens Pontifex, ac præmissis *Oremus*, *Flectamus genua* et *Levate*, dicebat Orationem; tum vero Diaconus *Procedamus cum pace*, et omnes per viam sacram in Processione pergebant. Addit et alia memoratus Ordo, ex quibus docemur pluras factas fuisse olim in hujusmodi Processionibus Stationes.

VI. Sed quidquid sit de antiquo ritu, mandat § IV noster, ut « per viam Processionis canten« tur Litaniæ, et alia, quæ in libro Ritualis con« tinentur, et nihil ultra. » Duplicandæ sunt hæ Litaniæ, sicut fit Sabbato Sancto, repetente scilicet Clero quæ a Cantoribus in illis dicuntur. Viget autem alicubi mos, ut præter illa, quæ continentur in Rituali, ex antiquo ritu in iis Processionibus ad portas Civitatis Evangelium decantetur. Paulæ, quæ patria mea, in hujusmodi Processionibus, in quibus etiam extra civitatem itur, solet Parochus pluviali indutus ad aliqua loca sistere, et ibi accepta de manu Acolythi Cruce processionali, quater dicere alta voce, *Ut fructus terræ dare et conservare digneris*, Clero ac populo respondente, *Te rogamus, audi nos;* ubi autem Portam Civitatis ingressus est, accepta tunc iterum Cruce, *Ut civitatem istam, et omnes habitantes in ea ab omni fame, peste, bello et terræmotibus defendere et liberare digneris*, Clero et populo respondente ut supra.

VII. Cautum est tandem ex nostro § IV ut « ipsa « via prius de mandato Episcopi ab omnibus in

« ea habitantibus mundetur; » neque enim decet ut sacra Processio per vias incedat immundas ac luto plenas, atque hominum stercore ac suum. Valde autem miratus quod hujusmodi abusus in quibusdam insignioribus nostræ Italiæ Urbibus grassetur, in quibus et sues ire per vias permittitur, easque conspurcare, et homines passim, et clara luce ventrem per vias exonerare minime erubescentes, si per easdem viri æque ac feminæ transeant. Sane laudat Jacobus Eveillon in libro *De Processionibus ecclesiasticis*, cap. XXI, piam complurium locorum consuetudinem, flores et herbas suave olentes in via spargendi adveniente Processione, de qua Baptista Mantuanus his versibus lib. IV *Fastorum* mentionem facit :

> Ante triumphali Christus quam Sidera pompa
> Coscendat, Litanea minor per rura, per urbes,
> Incedit, tres mane dies pulsantibus æra
> Turribus, et sparsis passim cum floribus herbis.

§ V.

Prælati, si qui aderunt de gremio Ecclesiæ, ibunt immediate ante Episcopum; alii vero Prælati, Magistratus, et alii nobiles laici post Episcopum.

COMMENTARIUS.

Clerum æque ac populum in Litania tum majori, tum minori incessisse, docent passim Romani Ordines ac libri rituales variarum Ecclesiarum. Quidquid autem de aliis sit, ait hic noster § Prælatos, si qui aderunt de gremio Ecclesiæ, debere immediate ante Episcopum ire, id est post Canonicos etiam paratos; alios vero Prælatos, qui scilicet de gremio Ecclesiæ non sunt, et Magistratum, atque alios nobiles laicos post Episcopum. Atque hic nota : I. Verba illa nostri hujus §, « alii vero Prælati, » adjuncta primum fuisse huic novo Cæremoniali, non enim in aliis Cæremonialibus extant. II. Nomine Prælatorum illos intelligi, qui ita Romæ vocantur.

§ VI.

Cum autem Episcopus et Processio pervenerit ad dictam Ecclesiam, celebretur ibi Missa solemnis Rogationum, et non S. Marci, nisi fuerit Titulus Ecclesiæ, vel ab Episcopo, vel ab aliquo Canonico coram eo cum solitis Cæremoniis, ut supra suis locis dictum fuit : et in fine Episcopus dabit benedictionem solemnem, et facit publicari Indulgentiam. Si autem hæc Missa opportunius in regressu Processionis in Cathedrali celebrari judicabitur, tunc in Ecclesia, ad quam Processio pervenerit, per Episcopum, vel per Celebrantem, cantata per Cantores Antiphona de Beata Virgine et de Sancto titulari, subjungentur propriæ Orationes.

COMMENTARIUS.

I. Mandat hic § noster, ut « cum Episcopus et « Processio pervenerit ad dictam Ecclesiam, » id est, ad Ecclesiam illam, ad quam juxta consuetudinem Civitatis dirigitur, juxta regulam superius traditam in § III, « celebretur ibi Missa « solemnis Rogationum, et non sancti Marci, » nempe, sine *Gloria* et sine *Credo*, et cum Præfatione paschali cum tribus Orationibus, ut in Litaniis minoribus ex Gavanto in Rubricas missalis, parte IV, tit. XV, num. VII, « nisi fuerit « Titulus Ecclesiæ, » nempe nisi Processio terminetur ad Ecclesiam S. Marci, quia tunc cantabitur Missa de Festo ex præscripto hujus § et ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis die XXIII Maii anni MDCIII, apud eumdem Gavantum loco citato, et apud Barbosam in Summa Apostolicarum Decisionum Collectan. CDLII. Porro cantanda est Missa, sive Rogationum, sive sancti Marci,

« ab Episcopo, sive ab aliquo Canonico coram « eo cum solitis cæremoniis, et in fine Episco« pus dabit benedictionem, et facit publicari « Indulgentiam. »

II. Quod mox in nostro § sequitur et edicitur, ut, « si hæc Missa opportunius in regressu Pro« cessionis celebrari judicabitur, tunc in Eccle« sia, ad quam Processio pervenerit, per Episco« pum, vel per Celebrantem, cantata per Cantores « Antiphona de Beata Virgine et de Sancto titu« lari, » subjungantur « propriæ orationes; » additamentum plane est in novo hoc Cæremoniali factum, nam in antiquis Cæremonialibus desideratur. Addubitari autem nequit, quin ritus iste, ut scilicet in Ecclesia, ad quam terminatur omnino Processio, cantetur Missa, laudabilis sit, quippe memorato superius Romano Ordini XI concinit, ex cujus præscripto, licet in majori Litania variæ fierent Stationes, uti supra notatum fuit, tamen « finita Litania aliisque Officiis « ascendit ad Basilicam S. Petri, ubi est Statio; « ibique Dominus Pontifex cantat Missam. » Verum Sacra Rituum Congregatio in Einsidleni XXIII Junii MDCCXXXVI aliquando indulsit, ut in gratiam populi, qui frequentissimus adesse solet hujusmodi Processionibus, ut vacare possit operibus, Missa decantaretur ante Processionem.

III. Quantum ad ritum, qui in Processione diei S. Marci Romæ hodie servatur, licet quod de eadem sancit hic noster § conforme prorsus sit institutioni solemnitatis Litaniarum majorum, cujus conclusio erat Romæ stationalis Missa per ipsummet Summum Pontificem celebrata, et ritu quidem maximo, ut antiqui Romani Ordines, præsertim XI Benedicti Canonici S. Petri, et XII Cencii Camerarii amplissime testantur : tamen nunc aliter in ipsa Urbe fit. Episcopus Suffraganeus, ac Vicesgerens nuncupatus, sive alius eidem substitutus Antistes, qui loco Pontificum Summi (neque enim iste cum Collegiis Curiæ procedit, uti olim consuetum erat in majori Litania) paratus pluviali violaceo et mitra simplici agmen procedentium claudit, planam celebrare solet Missam super Altare majus tituli sancti Marci; in Altari vero principe Basilicæ S. Petri, ubi olim Missa cantabatur, solemnem duntaxat benedictionem adstantibus impertit.

IV. Licet autem parvum sit, quod modo Romæ superest enuntiatæ stationalis Missæ vestigium, non tamen illud unicum est. Siquidem nunc accedenti Clero ad Vaticanam Basilicam die XXV Aprilis distribuitur, et quidem jussu Pontificum, a Capitulo S. Petri sub titulo *Presbyterii* certa pecuniæ summa; res autem ita, et juxta sequentem ritum completur. Canonici ipsi Vaticanæ Basilicæ Principis Apostolorum cum ceteris Collegiis suis supplicabundo ritu pergunt ab Ecclesia S. Marci ad propriam, antequam scilicet, illuc reliquus Clerus Urbis adveniat. Ubi vero prima hujus acies appropinquare nuntietur, disponuntur per sedilia prope ac intra Basilicæ fores collocata. His adhærent in sinistro accedentibus, et limini propinquiore latere duo Capituli Ministri, Sacrista nempe minoris notæ, atque unus ex Cæremoniariis, stantes, manuque tenentes crumenas pecunia refertas in *Presbyterium* eroganda, in dextro pone terga sedentium stat Clericus sub ipso adventu Ordinum Cleri sæcularis, alta voce lecturus e suggestu Bullam Alexandri Papæ IV, ab Eugenio Papa itidem IV renovatam, quia universis Urbis Ecclesiasticorum Collegiis præscribitur, ut accedant ad Basilicam Vaticanam, accipiantque *Presbyterium* a Canonicis ejusdem Basilicæ cum interventu Pontificii cujuspiam familiaris.

V. Subeunt interim agmina Cleri limen Basilicæ, et tunc a prædictis Ministris pecuniam accipiunt, non tamen singula, nec ejus portio aquæ datur accipientibus: nam indonati pertranseunt quotquot ante sæcularem Clerum incedunt, et quibusdam ex Clero sæculari unus, Collegiis nonnullis tres, quinque aliis, insignioribus duobus Collegiis S. Mariæ Transtyberim, et S. Laurentii in Damaso septem cum dimidio, duobus digniore loco præcedentibus Capitulis patriarchalibus S. Joannis in Laterano, et S. Mariæ Majoris decem oboli traduntur pro *Presbyterio*, qua etiam summa fruitur Clericus lector Bullæ. Solet hæc pecunia sumi de massa, quam vocant Sacrarii, ex oblatis ad Basilicam ipsam S. Petri, aliisque peculiaribus proventibus conflata. Mirum vero illud, quod eam participantes censum sibi dari putant, aut debitæ recognitionis speciem a Capitulo S. Petri, istud autem ex adverso non dubitat, stipendio quopiam, sive salario a se illos donari, qui pecuniam ipsam accipiunt; quod quidem postremum certius autumo, dummodo stipendium ipsum, salariumve Beati Petri nomine, manuque suggestum, consignatumque per ministerium Vaticani Cleri reputetur; laudata

etenim Alexandri Bulla salarium quidem appellat *Presbyterium* ab ipso S. Petri Capitulo præstandum ; sed tamen mox illud monet, ejusmodi scilicet præstationis actionem « interesse quo« dammodo respicere Principis Apostolorum. »

VI. Hæc sane Romæ, ac sub proposita idea peraguntur occasione Litaniæ majoris. Verum ecquis in iis non agnoscat, summe licet, nec sine causa, variatum mutilatumque usum præ antiquitate singulari, et notabili significatione percelebrem? Memorandum, quid Romæ vel a primis pacatæ Ecclesiæ sæculis ageretur post solemnes Papales Missas ad Aram maximam Basilicæ Vaticanæ celebrari solitas occasione stationalium conventum, et specialius requirente conventu die xxv Aprilis : scilicet supremo ipsi Pontifici, cunctis Cleri tum Palatini, tum Urbani ordinibus, necnon plerisque laicorum, qui Sacrificio adstiterant, nummorum portio distribuebatur, dignitati personarum Collegiorumque congrua. Distributor ut plurimum erat Archidiaconus, sive Camerarius S. R. E. vel iisdem subrogatus aliquis ex illustrioribus Apostolicæ Sedis Ministris. Actio perficiebatur frequentius in Basilicæ gremio; oblata ad prædictam Aram, maxime Sacrificii tempore, nummos suppeditabant; et qui eos accipiebant *Presbyterium* accepisse dicebantur.

VII. At quorsum isthæc? Quia scilicet sic placebat Romanis Pontificibus Maximis inculcare Christianæ societati catholicam unitatem charitatemque, ac sibi insuper ceterisque viris ecclesiasticis in memoriam revocare, quam humiles esse, et unde, quave de manu stipendium, alimoniam, fortunasque suas percipere atque expectare deberent. Tam præclaro instituto ejusque œconomiæ testimonium præbent Romanæ Ecclesiæ tabulæ, ac potissimum citati antiqui Ordines Benedicti et Cencii, consuetudines haud dubie describentes eo, quo compacti sunt, sæculo, vetustiores. Indicatam vero significationem seu mysterium declarant satis paulo diligenter expensæ ipsius instituti circumstantiæ. In ritu sane offerendi, oblataque dividendi, manifestior emicabat nota charitatis unitatisque catholicæ. Ex oblatis ad Altare, atque ad illud præsertim sub quo B. Petri Corpus quiescebat, suppeditabantur nummi, et fiebat divisio; ut Christus scilicet per Altare designatus, et B. Petrus primus ejusdem Vicarius datores Presbyter viderentur, qui (pro modulo quisque suo) unitatis catholicæ, charitatis atque humilitatis typi sunt, et militantium, ac præsertim Clericorum ductores, ac summi Sacerdotes, seu Presbyteri sunt, unde ei præstationi Presbyterii nomen est inditum.

VIII. Cur autem ad hanc agendam functionem delecta dies xxv Aprilis? Quia nimirum diu antequam dies ipsa Litaniæ majoris, nedum sancti Marci celebritate nobilitaretur, honori Principis Apostolorum consecrata erat per solemnitatem, qua nulla forsan erat aptior fovendæ expositæ Romanorum Pontificum seu Ecclesiæ intentioni. Hæc solemnitas, quæ fuerit, edisserit peculiari opusculo idem doctissimus scriptor Petrus Morettus, vulgato Romæ anno MDCCXLII, cujus hic est Titulus : *Parergon ad Lucubrationem, De ritu dandi Presbyterium, sive de festo in honorem Principis Apostolorum Romæ ad diem* xxv *Aprilis instituto*. Illud evolvat Lector, et si de iis quæ circa veterem novumque descriptæ Vaticanæ distributionis usum vix innuimus, copiosius et funditus instrui velit, integram saltem perlegat partem II allegatæ lucubrationis, *De ritu dandi Presbyterium*, ejusdem auctoris, non omissis castigationibus et additionibus in calce prædicti opusculi editis.

IX. Tandem ut hunc Commentarium absolvamus, et de iis quædam alia notemus, quæ propius nostrum § spectant, teste Gavanto in Rubricas missalis, parte IV, tit. xi, num. x, et in Rubricas Breviarii sectione vi, cap. xvi, si occurrant Litaniæ majores in Paschate, eo casu transferendæ una cum Processione sunt in Feriam tertiam ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis xxv Septembris MDCXXVII, ne scilicet populus impediatur a Communione Paschali, neve tristari videatur vel minimum in tanta solemnitate, colore violaceo adhibito, et Missa cantata de luctu. Verum pro notitia Romani antiqui ritus sciendum plane quod ait in suo Romano Ordine xv Petrus Amelius, cap. cvii : « Si Festum, » inquit, « S. Marci, vel aliud, veniat in Dominica « in Albis, vel infra Octavas Paschæ, tunc nihil « fit de Festo, sed transfertur in diem lunæ, in « Feriam scilicet secundam. » Circa tempus, quo Festum istud observari debeat, tradit et hæc pauca Scultingus : « Si venerit Festum S. Marci « in aliqua Dominica post Pascha, tunc Litania « servabitur sequenti die, secundum consuetu-

« dinem Ecclesiæ Leodiensis. » Additque mox, quod « Coloniæ servatur Festum S. Marci cum « Litania die Veneris post Pascha. » Sed non opus est recensere hoc loco alias Christiani Orbis Ecclesias, in quibus alii de eodem S. Marci Festo ritus servabantur.

§ VII.

In Processionibus vero et Litaniis minoribus, quæ Rogationes vocantur, et fiunt tribus diebus ante Ascensionem Domini, eadem servantur, sed aliquanto remissius : convenit tamen in his Episcopum paratum cum Ministris intervenire, vel saltem cum cappa.

COMMENTARIUS.

I. Processionum et Litaniarum minorum, quæ Rogationes vocantur, et fiunt tribus diebus ante Ascensionem Domini auctorem fuisse atque institutorem S. Mamertum Viennensem in Gallia Episcopum, prisci æque ac recentiores scriptores jam uno ore affirmant; nam præter Aviti Viennensis Antistitis et Sidonii Apollinaris lib. I, Epistola VII, et lib. VII, epistola XIV, testimonium idipsum una cum aliis plurimis asserit Gregorius Turonensis lib. II *Historiæ Francorum*, ubi institutionis illius causam modumque describit hisce verbis : « In his temporibus fuit in Vienna « Urbe teræmotus maximus, ubi multæ Eccle- « siæ et domus multorum concussæ fuerunt, « et subversæ, ubi bestiæ multæ aberrantes, « lupi, ursi acerbi ingressi per portam Civitatis « devorantes plurimos, per totum annum hoc « faciebant. Nam veniente solemnitate sanctæ « Paschæ, S. Mamertus, qui in ea Urbe erat Epi- « scopus, dum Missarum solemnia ipsa Vigilia « celebraret, palatium quoque regale, quod in « ea Civitate erat, divino igne succensum est. « Cumque hæc agerentur, appropinquante As- « censione Domini, indixit jejunium vir sanctus « Dei triduanum in populo cum gemitu et con- « tritione. » Et paulo post : « Tunc cessavit ista « tribulatio, et subversio. Deinceps omnes Ec- « clesiæ Dei, et Sacerdotes hoc exemplum imi- « tantes usque ad præsens ipsas Litanias ubique « celebriter colunt. »

II. Hactenus S. Gregorius Turonensis originem sacræ hujus Litaniæ sive Rogationum enarrans. Verum quod ait omnes Ecclesias Viennensis exemplum secutas fuisse, id de Gallicanis præsertim intelligendum esse, quæ ex præscripto concilii I Aurelianensis eamdem institutionem susceperunt, recte admodum inter alios animadvertit Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. XXVII, num. II. In eo autem Concilio canon XXVII ita statuit : « Rogationes, « id est, Litanias ante Ascensionem Domini ab « omnibus Ecclesiis placuit celebrari; ita ut « præmissum triduanum jejunium in Dominicæ « Ascensionis Festivitate solvatur, per quod tri- « duum servi et ancillæ ab omni opere relaxen- « tur, quo magis plebs universa conveniat, quo « triduo omnes abstineant, et quadragesima- « libus cibis utantur. » Huic decreto paruisse statim universas Galliæ Ecclesias docet nos idem S. Gregorius Turonensis, qui in libro *De Vitis Patrum*, cap. IV, laudat S. Quintianum Episcopum quinquennio post ipsum Aurelianense Concilium ad Arvernensem sedem evectum, quod « Rogationes illas, quæ ante Ascensionem Do- « minicam aguntur, devotissime celebraret. »

III. Meminit ejusdem institutionis Concilium Turonense II anni DLXVIII can. XVII, ubi a Pascha ad Pentecosten prandia permittit Monachis, « ex- « ceptis Rogationibus. » S. Cæsarius quoque Arelatensis Episcopus in appendice tomi V operum S. Augustini novæ editionis, hortatur Fideles, ut « præcipue istis tribus diebus, quos regula- « riter in toto mundo celebrat Ecclesia, nullus « se a sancto conventu subducat, nullus Eccle- « siam cœlestis Medici scholam occupatus terre- « nis actibus derelinquat. » Nomine totius mundi, quo Cæsarius usus est, intelligendus est, juxta interpretationem Amalarii et aliorum veterum scriptorum, orbis Gallicanæ Ecclesiæ, nam alias Ecclesia Romana ceterarum omnium mater, ut alias aliarum nationum omittam Ecclesias, sero eam institutionem amplexa est, et quidem non ante Pontificatum Leonis Papæ III, qui, ut testantur in ejus Vita Anastasius et Ordericus Vita-

lis lib. II *Historiæ*, « constituit ut ante tres dies « Ascensionis Dominicæ Litaniæ celebrentur; » quanquam Jacobus de Vitriaco sermone in Feria II Rogationum id Liberio Papæ tribuat.

IV. Tardius etiam in Hispania receptas fuisse hujusmodi Supplicationes colligi facile potest ex libris S. Isidori *De divinis Officiis*, in quibus nullam earum fieri mentionem observat idem Martene, atque hinc forte Belethus eas non celebrari asserit, « nisi in Ecclesia Cisalpina. » In Mediolanensi non ante Ascensionem, sed sequenti hebdomada recoluntur, haud dubium, quin propter illa Evangelii verba, quandiu cum eis est sponsus, non possunt jejunare. In Breviario Mozarabum post Dominicam infra Ascensionis Dominicæ octavam hæc legitur Rubrica : « In nomine Domini nostri Jesu Christi. Observantur « quarta Feria, quinta Feria, et sexta Feria « et Sabbato ante Pentecosten ad exorandum Dominum nostrum Jesum Christum « pro peccatis nostris ac pacem impetrandam, vel pro sanctis Lectionibus audiendis, « et ut veniat Spiritus Paraclitus, et munda nostra reperiat habitacula, Eclesiam Dei frequentemus. » Porro antiquas esse in Hispania hujusmodi Litanias, licet non ante Ascensionem, sed post Pentecosten, et Kalendis Novembris celebratas, liquido constat ex Concilio Gerundensi habito anno Christi DXVII, can. II et III.

V. Finis triduanæ Supplicationis Litaniæ minoris idem est, qui in Litania majore, ut scilicet operibus pœnitentiæ et precibus assiduis propitietur Deus peccatis fidelium, et iræ suæ flagella ab eis clementer amoveat, pacem, aeris et corporum salubritatem, frugum ubertatem concedat, omnibusque populi Christiani necessitatibus benigne prospiciat, quemadmodum docent vetus vulgatus Ordo Romanus, Amalarius, Honorius Augustodunensis, et ante hos S. Cæsarius Arelatensis, qui in sua Homilia seu Sermone de hac supplicatione ita inquit : « Ut ad « integrum Deo vacantes, et misericordiam illius « suppliciter exorantes, et a cunctis infirmitatibus « sanari, a peccatis omnibus erui, et de tam fre« quenti inundatione aquarum mereamur per Dei « misericordiam liberari. » Itaque hi dies sunt expiationum et pœnitentiæ, ideoque, uti dictum superius fuit, solebant olim in hujusmodi Litaniis capite cinere cooperto ac nudis pedibus incedere. Hinc preces, quas in iis usurpat Ecclesia ex præscripto Antiphonarii et Sacramentarii S. Gregorii, omnes pertinent ad pœnitentiam, et miseriarum ex peccato insurgentium deprecationem. Atque hæc causa est cur Rituale Romanum vetet in hisce Processionibus, atque in Litania majore, aliisve pœnitentiæ causa institutis, dici Hymnos vel Cantica lætitiæ.

VI. Eodem spectat jejunium cum usu ciborum quadragesimalium, de quo extat canon Concilii Aurelianensis, quem superius descripsimus, quod quidem primis temporibus, uti jam alias notatum fuit, per Galliarum Ecclesias religiose fuit servatum S. Mamerti exemplo; unde Sidonius lib. V, epistola XIV, de usu Ecclesiæ suæ loquens, scribit : « In his jejunatur, « oratur, psallitur, fletur. » Varia tum scriptorum, tnm etiam Conciliorum loca, quibus jejunium ipsum asseritur, affert post Jacobum Eveillon et alios eruditus Martene. Sed ut alios omittam notandum quod de eo ritu scribit Amalarius lib. I *De divinis Officiis*, cap. XXVII : « Sequitur, » inquit, « una varietas inter octavas Paschæ et Vi« gilias Pentecostes, hoc est, jejunium tridua« num in vigilia Ascensionis Domini. » Tum vero subjicit : « Miror quomodo inolevit consue« tudo præsentis jejunii in nostra Ecclesia, quæ « tamen non tenetur per omnes Orientales Eccle« sias, » etc. In variis Ordinariis ac præsertim in Ordinario nostri Lucæ Consentini Archiepiscopi, qui floruit labente sæculo XII, et initio etiam sæculi XIII, vigilia Ascensionis cum jejunio notatur. Ceterum Jacobus de Vitriaco, qui jam vivebat sæculo XIV, sermone in Feria II Rogationum de ipso jejunio hæc habet : « In his autem Litaniis jeju« nare solebant in principio in quadragesimali« bus cibis; nunc autem pauci jejunant primis « duobus diebus, nisi in caseo et ovis. Omnes « autem debent ab operibus mundanis cessare, « sicut in diebus festis, donec facta sit Proces« sio, cui debent interesse. »

VII. Olim debuisse Fideles, non modo dum Processio ageretur, verum toto hoc triduo a servili opere abstinere, jam supra audivimus ex canone XXVII Concilii I Aurelianensis, descripto a nobis in Commentario ad § I, cui quidem et scriptores complures, et aliorum Conciliorum canones, quos hic omittimus recensere, mirifice suffragantur.

§ VIII.

Ad similitudinem harum Processionum regulari poterunt et aliæ Processiones extraordinariæ, quæ fieri quandoque contingit ad placandam iram Dei.

COMMENTARIUS.

Processionum Ecclesiasticarum alias esse statas, seu ordinarias, quæ scilicet ex more certis diebus fieri solent, quales inter alias sunt Processiones die S. Marci, et triduo ante Ascensionem Domini, alias imperativas, quæ pro varietate causarum seu necessitatum ingruentium, extra ordinem indicuntur, aut suscipiuntur, docet jam laudatus toties Jacobus Eveillon in libro de *Processionibus Ecclesiasticis*, cap. 1. Porro juxta regulam in hoc § nostro traditam, ad similitudinem Processionum, quæ in Festo S. Marci et in Rogationibus fiunt, « regulari poterunt et aliæ Processiones extraordinariæ, « quæ fieri quandoque contingit ad placandam « iram Dei. » Sacris Processionibus iram Dei placari multis probari posset exemplis, sed celebre est quod de solemni Processione a S. Gregorio Magno instituta refert Baronius ad annum DXC, nempe, quod cum ventum esset ad molem Adriani, visus est summa arce Angelus districtum ensem vagina recondens in signum placatæ cœlestis iræ. Contemnendi itaque Hæretici, qui, inter alias suas impietates, Processiones Ecclesiasticas longo usu a Conciliis, et Patribus, ac divinitus etiam miraculis comprobatas sugillare non verentur, qui tamen a nostris Theologis egregie confutantur. Plura scitu digna de variis Processionibus Ecclesiasticis videri possunt in tractatu, quem de eo argumento edidit Paulus Maria Quartus, celebris scriptor Ordinis Clericorum Regularium.

§ IX.

Si vero celebrandæ erunt Processiones ex causa lætitiæ, et pro gratiarum actione, aut etiam pro translatione aliquarum insignium Reliquiarum Sanctorum, ordinari poterunt ad exemplum Processionis Sanctissimi Sacramenti, de qua in sequenti capite dicetur; lumina tamen seu funalia accensa deferri magis convenit, cum Sanctissimum Sacramentum, vel saltem Reliquiæ, in Processionibus deducuntur.

COMMENTARIUS.

Ecclesiasticarum Processionum alias esse ordinarias, alias vero extraordiarias, in præcedenti Commentario notavimus; in posteriori genere numerandas ait laudatus superius Eveillon, Processiones, quæ fiunt ad agendas Deo gratias pro singulari aliquo beneficio, pro pace, pro salubritate seu serenitate aeris, pro frugum ubertate et tempestiva maturitate, pro pluvia, pro obtinenda victoria, pro remissione peccatorum, in deportatione seu translatione Reliquiarum, pro Jubilæo seu Indulgentiis, pro averruncanda peste et morbis popularibus, et ceteras hujusmodi Processiones, quæ seu devotionis, seu necessitatis causa quoque modo extra ordinem celebrantur. Verum habenda est Processionum distinctio, quæ in hoc et superiori § traditur, ut nimirum Processiones, quæ fiunt ad placandam iram Dei, regulentur ad similitudinem Processionum statarum S. Marci et Rogationum; quæ autem ex causa lætitiæ et pro gratiarum actione aut etiam pro translatione aliquarum insignium Reliquiarum Sanctorum celebrantur, ad exemplum Processionis Sanctissimi Sacramenti in Festo Corporis Christi ordinentur; sed juxta clausulam nostri paragraphi, ubi edicitur, lumina seu funalia deferri magis convenire, cum Sanctissimum Sacramentum vel Reliquiæ in Processionibus deducuntur.

CAP. XXXIII.

PRO PROCESSIONE SANCTISSIMI SACRAMENTI IN FESTO CORPORIS CHRISTI, QUÆ PRÆMONENDA AB EPISCOPO CIRCA PRÆCEDENTIAS.
VIÆ ET ECCLESIA QUOMODO ORNANDÆ. — ORDO PROCESSIONIS.
PARAMENTA CAPITULI ECCLESIÆ CATHEDRALIS IN IPSA PROCESSIONE. — FUNALIA A QUIBUS ET QUO ORDINE PORTANDA
SANCTISSIMUM SACRAMENTUM AB EPISCOPO QUOMODO GESTANDUM.
LOCUS ET HABITUS LEGATI A LATERE, CARDINALIS, NUNTII APOSTOLICI, METROPOLITANI, ET ALIORUM PRÆLATORUM.
NOBILES VIRI ETIAM HASTAS BALDACHINI DEFERANT. — PRÆPARANDA PRO IPSA PROCESSIONE.
ACCESSUS EPISCOPI AD ECCLESIAM. — AGENDA POST COMMUNIONEM CELEBRANTIS.
ORDO INCHOANDÆ PROCESSIONIS. — BALDACHINI HASTÆ PER ECCLESIAM A BENEFICIATIS DEFERUNTUR.
PSALMI ET HYMNI AB EPISCOPO UNA CUM MINISTRIS DICENDI.
QUID SERVANDUM AD ALTARIA PER VIAS ERECTA. — PROCESSIO QUO RITU PERFICIENDA.
BENEDICTIO CUM SANCTISSIMO SACRAMENTO DANDA, ET INDULGENTIÆ EVULGANDÆ.
MISSA PRIVATA AB EPISCOPO HAC DIE DICENDA.
RITUS EXPONENDI SANCTISSIMUM SACRAMENTUM SUPER ALTARI PER TOTAM OCTAVAM, ET PROCESSIONES FACIENDI.

§ I.

Ut Processio, quæ hac die erit facienda, rite et recte, ac secundum debitas cæremonias in honorem tanti Sacramenti fiat, et ad removendas omnes contentiones et lites, quæ forsitan causa præcedentiæ oriri possent, et in ipso actu maxima cum indecentia et scandalo Processionem ipsam turbare, cura erit Episcopi pridie hujus diei, vel etiam per aliquos dies ante demandare Magistris Cæremoniarum, vel alteri, ad quem forsan secundum loci consuetudinem hujusmodi cura spectabit, ut omnia decenter et diligenter præparentur et prævideantur.

§ II.

Nempe ut viæ, per quas Processio transire debebit, mundentur et ornentur aulæis, pannis, picturis, floribus, frondibusque virentibus secundum posse et qualitatem loci. Et ipsa Ecclesia similiter perpulchre ornata sit, prout legitur in capite XII libri I *De ornatu Ecclesiæ*.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam multis retro sæculis, uti scitissime post S. Thomam Opusculo LVII et alios passim scriptores, notat Grancolas in Breviarium Romanum, capite LXXXI, Sanctissimi Sacramenti institutio in Officio celebrata fuerit, et potissimum in Missa Feriæ V in Cœna Domini, cum tamen Ecclesia die illa occupata sit in Passione Domini, in reconciliatione Pœnitentium, sanctorumque Oleorum consecratione ac in aliis sacris functionibus, quarum superius mentionem feci-

mus, ut tam augusto Mysterio ulterior ac præcipuus cultus tribueretur, Urbanus Papa IV diem illi proprium ac peculiare Festum consecrandum censuit, anno MCCLXIV, decrevitque, ut eadem solemnitate, qua primæ classis Festa ubique terrarum celebraretur, Feria V, Officiis Paschalis temporis vacua : « Etsi in die Cœnæ, quando « Sacramentum prædictum noscitur institutum, « inter Missarum solemnia de institutione ipsius « specialis mentio habeatur; totum tamen residuum ejusdem diei Officium ad Christi Passionem pertinet, circa cujus venerationem « Ecclesia illo tempore occupatur. » Verba sunt Angelici Doctoris S. Thomæ Aquinatis, in laudato Opusculo LVII, ubi ita deinde subdit : « Ut « autem integro celebritatis officio institutionem « tanti Sacramenti recoleret plebs fidelium, Ro« manus Pontifex Urbanus IV, hujus Sacramenti « devotione affectus, pie statuit, præfatæ institu« tionis memoriam prima quinta Feria post Oc« tavas Pentecostes a cunctis Fidelibus celebrari; « ut qui per totum anni circulum hoc Sacra« mento utimur ad salutem, ejus institutionem « illo tempore specialiter recolamus, quo Spi« ritus sanctus corda discipulorum edocuit ad « plene cognoscenda hujus Mysteria Sacramenti. « Nam et in eodem tempore cœpit hoc Sacra« mentum a Fidelibus frequentari. »

II. Plura de hoc Festo, ejusque instituendi variis rationibus atque Officio tradunt inter alios eruditos Jacobus Eveillon in libro *De processionibus Ecclesiasticis*, cap. xxv, et Edmundus Martene in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., cap. xxiv, ubi recte animadvertit, tria præsertim in solemnitate Festi Corporis Christi commendari, nempe Officium, Processionem et Expositionem; quantum autem ad Officium, omnes eruditos viros in eo consentire, ut verus et germanus illius parens sit laudatus Angelicus Doctor S. Thomas, omnemque vel minimum dubitandi scrupulum sublatum jam fuisse a viro doctissimo Natali Alexandro, qui peculiari dissertatione Officium ipsum vindicavit Angelico ipsi Doctori, qui illud, jubente Urbano IV Pontifice, composuit tanta pietate, tantaque divini Spiritus unctione refertum, ut illud mox omnes Ecclesiæ Occidentales sibi decantandum persolvendumque ultro susceperint.

III. Quantum ad Processionem Sanctissimi Sacramenti in ejus Festo celebrandam, sunt qui una cum Festo institutam illam fuisse affirmant, acriterque pro hac sententia pugnat inter alios Jacobus Eveillon, multos auctores citans, aliis aliter sentientibus, quia scilicet in Constitutione Urbani IV, qui festivitatem sacratissimi Corporis Christi instituit, et apud S. Thomam in suis de eodem Festo opusculis, nulla prorsus fit mentio Processionis. Quidquid sit de hac controversia, de qua nonnihil diximus nostro II tomo Conciliorum, probata est ea Processio a variis Synodis, novissime vero a Tridentina Œcumenica, sessione xxiii, cap. v, ubi ait oportuisse « victricem « veritatem de mendacio, et hæresi triumphum « agere, ut ejus adversarii in conspectu tanti « splendoris, et in tanta universæ Ecclesiæ læ« titia positi, vel debilitati, et fracti tabescant, « vel pudore affecti, et confusi aliquando resi« piscant. »

IV. Ut autem Processio, quæ hac die erit facienda, rite, et recte, ac secundum debitas Cæremonias in honorem tanti Sacramenti fiat, et ad removendas omnes contentiones, et lites, quæ forsitan causa præcedentiæ oriri possent, et in ipso actu maxima cum indecentia, et scandalo Processionem ipsam turbare, optime cautum est ex nostro § i, ut curet Episcopus « pridie hujus « diei, vel etiam per aliquos dies ante deman« dare Magistris cæremoniarum, » ad quos scilicet, ut alias dictum fuit, regulariter spectat Processiones sacras dirigere; « vel alteri, ad « quem forsan secundum loci consuetudinem « hujusmodi cura spectabit, ut omnia decenter, « et diligenter præparentur, et prævideantur. »

V. Cura autem ipsorum erit, ut, quemadmodum mandat ii noster §, « viæ, per quas Pro« cessio transire debebit, mundentur et ornen« tur, » parietes scilicet viarum « aulæis, pannis, « picturis, » sacris scilicet et non profanis penitus : « floribus frondibusque virentibus » viarum nempe strata « secundum posse et qualita« tem loci. » Arcus, quos triumphales vocant, si locis congruis apte disponantur cum versibus, emblematibus, et mysticis figuris, probatis scilicet prius ab Episcopo, admodum erit laudabile; modo nihil sordidi, profani, ludicri, indecorive appareat, uti jam ex variis Synodis cautum est, ac præsertim non uno in loco a nostro Cæremoniali, potissimum vero infra, § xii. Laudabile quoque esset, si juxta morem complurium locorum, paretur per vias, per quas transeundum est,

unum, sive ad summum duo Altaria, quæ decentissime ornentur cum multis luminibus, et solitis paramentis, ac mappa munda contegantur cum palla aut corporali desuper in ejus medio, nisi forte bursa cum corporali deferatur ab aliquo, ut inserviat, prout opus erit, et non est necesse, ut ponatur Altare portatile, quia scilicet nullum ibidem celebrandum est Sacrificium.

VI. Si autem ornandæ sunt viæ, multo magis Ecclesia in qua Processio incipit, juxta regulam supra lib. I traditam, cap. XII, parari debet festivo apparatu, et pretiosiori supellectili, nullis tamen super eo positis Statuis Reliquiisve Sanctorum, ne populus minimum quid distrahatur ab adoratione sanctissimæ Eucharistiæ, ut est usus insignium Ecclesiarum, et scite monet Meratus in Additionibus ad Gavantum, parte IV, tit. XII. Neque enim adhæreo Christiani Lupi viri alias docti sententiæ, ubi tomo XI Operum in Dissertatione *De sacris Processionibus*, capite V, acriter contendit, vel in Processionibus, quæ Sacrosanctum Sacramentum circumferunt, recte circumferri Sanctorum Reliquias.

§ III.

Item ut fiat rotulus, in quo describantur per ordinem omnes, tam Laicorum Confraternitates, Religiosi, et Clerus, quam etiam alii quicumque, qui huic Processioni interesse consueverunt, vel debent; ut secundum debitum ordinem, et absque aliqua contentione procedatur, apposita etiam aliqua pœna pecuniaria, vel etiam, si Episcopo videbitur, pœna excommunicationis, contra inobedientes, et procedere recusantes, secundum ordinem præscriptum in dicto rotulo.

COMMENTARIUS.

I. Quo rite, ac recte, et sine ulla contentione Processio ipsa Sanctissimi Sacramenti peragatur, cautum et illud ex hoc nostro § est, « ut « fiat rotulus, » id est, catalogus, « in quo de« scribantur per ordinem omnes, tam Laicorum « Confraternitates, Religiosi, et Clerus, quam « etiam alii quicumque, qui huic Processioni « interesse consueverunt, vel debent, » etc. Posse Episcopum compellere sub censuris omnes Religiosos et Monachos, ut accedant ad publicas et generales Processiones, declaravit sæpius Sacra Rituum Congregatio, in Ferrarien. XXVII Julii MDCIV et in Toletana IV Junii MDCXV, teste Barbosa, *De Officio et Potestate Episcopi*, parte III, allegatione LXXVIII. Licet vero ex Decreto Sacræ Congregationis Episcoporum, et Regularium in Vercellen. XX Maii MDCXVI, Processionibus publicis ut intersint Regulares, Episcopus sub censurarum ipso facto incurrendarum pœna intimari facere possit, inobedientes autem punire nequeat, tenenda nihilominus est § hujus nostri Regula, in qua edicitur, ut possit Episcopus non modo pœna pecuniaria, sed etiam excommunicationis procedere contra inobedientes, et recusantes ad Processionem accedere, contra illos scilicet, qui huic Processioni interesse jam consueverunt vel debent.

II. Circa Laicorum Confraternitates, ut alia variarum Synodorum Decreta omittam, in Beneventana Provinciali Synodo Joanne Baptista Foppa Archiepiscopo anno MDCLVI, edita, titulo XXX, num. X, ita legitur : « Confraternita« tes in Processionibus vocatæ omnino omnes « accedant, et ordine debito, ac devota quadam « gravitate incedant, nihil tumultuarie, nihil li« tigiose agentes. Quæ recusaverint, pœnam « arbitrio Episcopi subibunt. » Sed et Sacra Concilii Congregatio in Ripana III Februarii MDCLII apud Pignatellum tomo I, consultatione CCCVIII, jam declaravit, posse Episcopum, si ex inveterata consuetudine solitus fuit per edictum publicum monere confratres Sodalitatum, ut Processionibus publicis intersint, renuentes interesse pœnis in edicto publicato expressis punire. Teste eodem Pignatello tomo IV consultatione XXX, numero I, ex Decreto Sacræ Congregationis Episcoporum, et regularium in Viterbien. IX Decembris MDCXXVI, et in Camerin. XVI Julii MDCXXIV, est quidem Episcopus manutenendus in quasi possessione cogendi Confratres per edicta pœ-

nalia, exactionem pœnarum, aliaque juris et facti remedia ad interessendum solitis Processionibus, non obstante aggregatione, nisi haberent privilegium speciale.

§ IV.

Quod si aliqua præcedentiæ lis inter aliquos Religiosos, Confraternitates, seu Laicos pendeat, quæ non ita de facili terminari valeat, poterit Episcopus mandare, ut absque præjudicio jurium ambarum partium, vel procedant secundum ordinem in dicto rotulo descriptum, vel omnino ab hujusmodi Processione abstineant, donec lis fuerit determinata, et intimentur omnes in rotulo descripti, ut ipsa die Festivitatis Sanctissimi Corporis Christi summo mane ad Ecclesiam Cathedralem conveniant, et ibidem, vel in aliquo ejusdem Ecclesiæ atrio, seu platea congregentur, unaquæque Religio, et Confraternitas, cum suis insignibus, et Cruce, ac etiam funalibus, seu candelis in Processione deferendis. Omnes enim tam Religiosi quam Laici deberent, si fieri posset, in hac Processione, si non funalia, saltem candelas ceræ albæ accensas manibus portare.

COMMENTARIUS.

I. Controversias, quam passim Forus audit inter Ecclesiasticas personas circa præcedentiam, laudabiliter promoveri, si scilicet animo servandi debitum ordinem instituantur, Doctores plane uno ore affirmant, et novissime Scarfantonius ad Ceccoperium parte I, Lucubrationum Canonicalium lib. I, tit. I. Tenenda autem est Regula a Synodo Tridentina tradita sessione XXV, cap. XIII, ubi junctis Declarationibus Sacræ Congregationis super eodem capite, datur facultas Episcopis summarie de plano sine strepitu, et figura judicii, brevi manu componendi, et terminandi omnes et singulas controversias de præcedentia, quæ in Processionibus oriuntur inter personas Ecclesiasticas, tam sæculares quam regulares, amota omni appellatione, quoad effectum suspensivum, non vero devolutivum, uti memorati scriptores tradunt.

II. Hisce notatis convenire ex nostro § debet « summo mane ad Ecclesiam cathedralem, et « ibidem, vel in aliquo ejusdem Ecclesiæ atrio « seu platea » congregari « unaquæque Religio « et Confraternitas cum suis insignibus, et Cruce, « ac etiam funalibus seu candelis, in Proces- « sione deferendis. » De jure statutum esse, ut omnes Clerici inferiorum Ecclesiarum occasione supplicationum ad Ecclesiam Cathedralem accedere debeant, ex canone *Quando Presbyteri*, distinctione XXXVIII, et ibi Glossa, verbo *ad Litanias*, et Archidiaconus num. II, itemque ex canone *Rogationes*, de consecratione, distinctione III, ex Decisione Rotæ Romanæ, ac præsertim ex hoc nostro § docet Pignatellus tomo IV, consultatione XXIX, quibus addi possunt varia sacræ Rituum Congregationis Decreta, ut in Tuscanen. die XXIX Augusti MDCXIX, et in Sulmonen. XV Januarii, quibus edicitur Processionem Sacramenti in ejus Festo debere inchoari a Cathedrali Ecclesia, et in ea terminari. Meminit horum Decretorum Bonfadinius in Thesauro Canonicorum Decisionum resolutione VIII, num. XXVII, et Barbosa in summa apostolicarum Decisionum Collectan. DCV.I, ubi etiam refert aliud ejusdem Sacræ Rituum Congregationis Decretum in Pisana, die XXII Maii MDCXV, non licere aliis Ecclesiis facere Processiones in Eesto Corporis Christi, sed soli Episcopo.

III. Quum autem certum sit ex plurimis, quæ afferri possent Decretis, Processiones decernere, indicere, dirigere, atque ordinare, solius esse Episcopi, privative quoad alios, non obstante consuetudine immemorabili; hinc Processionis hora arbitrio illius indicenda est, eique Magistratus et alii omnes obedire debent, uti ipsa Sacra Rituum Congregatio statuit in Urbevetana, XVII Junii MDCVII. Indicta itaque hora unaquæque Religio et Confraternitas « cum suis insignibus et « Cruce, ac etiam funalibus seu candelis in Pro-

« cessione deferendis » convenire debet, « ad « Ecclesiam Cathedralem et ibidem, vel in aliquo « ejusdem Ecclesiæ atrio, seu platea » congregari, si Ecclesia scilicet non sit capax.

IV. Regulares in Processionibus publicis debere Crucem deferre cum velo seu pallio appenso, non autem discoopertam, ut defert Clerus sæcularis suam Crucem, declaravit Sacra Rituum Congregatio in Neapolitana XIV Januarii MDCXVII, apud Gavantum, Novarium, Lezanam, Barbosam, et novissime apud Meratum. Ex ejusdem autem Congregationis Decreto in Corropolitana *Nullius* IV Martii MDCVI, Cruces, vel nova insigna præter solitum deferre non licet. Quantum ad funalia seu candelas in hac Processione deferenda, ut ait tandem noster 8, « omnes tam « Religiosi quam Laici deberent, si fieri posset, « in hac Processione, si non funalia, saltem can- « delas ceræ albæ accensas manibus portare. » Quocirca satis mirari nequeo, cur Romæ Religiosi, qui alias reditibus potius abundant, in solemni Processione Corporis Christi, quæ fit in Basilica Vaticana, gestante Sacramentum summo Pontifice, nec funalia nec candelas ceræ albæ accensas manibus gestent. Id quod nec sine admiratione in sæculari Clero observavi, sine accensis cereis in ipsa Processione incedente, vel in Oppidis enim parvis sæcularis pariter et regularis Clerus funalia accensa deferunt.

§ V.

Ordo autem describendus in prædicto rotulo erit, ut præcedant Confraternitates laicorum, deinde Religiosi secundum ordinem antiquitatis, vel prout de jure, vel consuetudine præcedere solent; postmodum Curiales, et Officiales portantes intortitia accensa, inter quos ultimo loco ibunt Nobiliores, et Magistratus, deinde Clerus, hoc est, primo Minister portans Crucem Ecclesiæ Cathedralis, medius inter duos Clericos portantes duo candelabra cum candelis accensis; deinde, si aderunt, Clerici Seminarii, et post eos Curati Ecclesiarum Parochialium cum cottis; tum Ecclesiæ Collegiatæ cum eorum insignibus, si alias illa deferre solent; et ultimo loco Clerus Ecclesiæ Cathedralis, cujus Ecclesiæ saltem octo Beneficiati seu Mansionarii erunt parati cum pluvialibus albis, pro deferendis hastis baldachini in principio Processionis, ut infra dicitur, et deinde ibunt ante Canonicos, qui similiter omnes una cum Dignitatibus erunt parati paramentis albis, sibi competentibus, quemadmodum solent parari, Episcopo solemniter celebrante, incipiendo a junioribus et inferioribus, hoc ordine; videlicet, primo Subdiaconi et Diaconi cum tunicellis et dalmaticis, deinde Presbyteri cum planetis, ultimo loco Dignitates cum pluvialibus; et si erit Archiepiscopus, portabitur immediate ante prædictos octo Beneficiatos paratos, et Canonicos, per aliquem Subdiaconum paratum, medium inter duos Acolythos Ceroferarios Crux Archiepiscopalis.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi controversiæ super præcedentiis, uti superius notatum fuit auctoritate Concilii Tridentini, ab Episcopis terminandæ sint etiam inter regulares alias exemptos, summarie, omnique omissa judiciorum solemnitate, tenenda nihilominus illa regula est, quam ad tollendam penitus dissentionum materiam tradit in sua constitutione LXXXIV Gregorius XIII, ubi statuit, ut quibuscumque postpositis, iis in sacris Processionibus Præcedentia debita esset, qui in quasi possessione Præcedentiæ ac juris præcedendi reperiuntur; quod si constare non posset cuinam quasi possessio assisteret, tunc respectu regularium mendicantium Præcedentia deberetur iis,

qui essent in loco controversiæ antiquiores; respectu vero Confratrum, iis, qui prius saccis usi forent. Plura in hanc Constitutionem Gregorii XIII, cui concinit Constitutio CXXXIX Urbani Papæ VIII, in qua etiam confirmantur variæ Resolutiones Sacrarum Congregationum Concilii ac Rituum, docet Tancredus Consultatione XVI, num. IX et seqq., atque inter alios Panimolle, decisione I, adnotatione I et pluribus sequentibus, quibus latissime Præcedentiæ materiam, quæ oriri solet inter personas ecclesiasticas, pertractat.

II. Esse autem generalem regulam in hac Præcedentiæ seu Præeminentiarum materia, ut totum faciat consuetudo, et possessio, Tancredus idem docet, loco citato; num. I et V, edixitque Rota Romana decisione DCCLXXXI, numero V, parte XVIII, Recentiorum; proindeque a judicibus non ita facile est alteranda, cum novitates non nisi cum scandalo jubeantur, ob egregiam illam rationem, quam tradit S. Augustinus in celebri Epistola CXVIII ad Januarium, cap. V, nempe quod ipsa mutatio consuetudinis, quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. Vide textum in cap. *Quod dilectio* III, *de consanguinitate et affinitate*, et in cap. *Cum consuetudinis, de consuetudine*, itemque Joannem Cardinalem Bonam lib. I *Rerum Liturgicarum*, cap. VI, Cardinalem de Luca in Miscellaneis, discursu XXXIX, numero XIII, Rotam in Hispalen. Processionis, super II Dubio, XXVIII Junii MDCC, § *Sane*, et seqq., coram Ansaldo, et alios relatos a Scarfantono ad Ceccoperium, parte I Lucubrationum canonicalium, libro I, titulo I, numeris IV et X, aientes, in præcedentiæ materia pro regula generali haberi, ut totum faciat consuetudo, et possessio, etiamsi juris dispositioni adversetur.

III. Circa itaque procedendi ordinem, cautum est ex nostro §, ut « præcedant Confraternitates « laicorum, deinde Religiosi, » etc., cum ea scilicet distinctione, ut ubi adest Sodalitas seu Confraternitas Sanctissimi Sacramenti, competat ei præcedentia super alias Confraternitates in omni Processione, in qua deferri solet Sanctissimum Sacramentum juxta repetita Sacræ Rituum Congregationis Decreta, nempe in Lauden. XII Julii MDCXXVIII. in Mediolanen. XIX Junii MDCLV, in Vercellen. XX Septembris MDCLXXXVII, uti videre est apud Meratum, qui post alios auctores Decreta ipsa recenset in suis Additionibus ad Gavantum et in Indice Decretorum.

IV. Post Confraternitates Laicorum atque Religiosos, qui, uti dictum est, secundum ordinem antiquitatis, vel prout de jure, vel consuetudine præcedere solent, sequuntur mox juxta præscriptum præsentis nostri § « Curiales et Offi- « ciales portantes intortitia accensa, inter quos « ultimo loco ibunt Nobiles et Magistratus. » Quod procul dubio ita intelligendum est, si ipsi Religiosi, aut etiam Confratres intortitia non deferant, alias enim, Curiales et Officiales, Nobiliores ac Magistratus laici ante omnes alios procedere deberent, quum uti docet Meratus in Gavantum parte IV, tit. XII, manifestum sit, talem locum eis non dari, nisi quatenus decet majora lumina viciniora esse Sanctissimo Sacramento. Sed quidquid sit, standum puto consuetudini locorum, nihilque quoad præcedentias immutandum, quod scilicet longo jam usu toleratum, factumque est, ad evitandas nimirum lites, et scandala, quæ oriri possent.

V. Ergo, ut inquit noster §, post Magistratus incedit *deinde Clerus*, quem scilicet sæcularem vocant; ipsi enim omnino, et de jure debetur præcedentia supra omnes Regulares quoscumque, potissimum vero supra laicos, uti ex Rubrica hujus §, quam in terminis hujus Processionis servandam declaravit Sacra Rituum Congregatio in Insulana, die XIX Junii anni MDCIV, apud Barbosam Collectan. DCVI, ea ratione, quia Cæremoniale facit jus commune, ex Rota Romana Decisione DCCI, num. I, parte IV, Recentiorum tomo III. Sciendum tamen, quod licet Consules, Syndici, Nobilesque civitatis in Processione Sanctissimi Corporis Christi procedere debeant cum cereis funalibus ante Clerum juxta § nostri præscriptum, quod pluribus probat Pignatellus tomo VI, consultatione LXII, num. I, II et III, nihilominus Sacra Rituum Congregatio die XIII Februarii MDCLXVI, in Taurinensi Præcedentiæ censuit, ejusmodi Syndicos et Consules, manutenendos esse in sua possessione. Quod et alias censuit in Forojuliensi IV Aprilis MDCXI hisce verbis : « Magistratus in Processionibus San- « ctissimi Sacramenti debet incedere in loco, « in quo secundum antiquam consuetudinem « consuevit incedere. » Nam prælatio minoris respectu majoris, ita demum in aliquibus casibus toleratur, quatenus subsistit ratio aliqua

dignitatis vel officii, alias omnis consuetudo reprobatur tanquam irrationalis et impræscriptibilis, uti docet post alios idem Pignatellus loco citato, num. IV.

VI. Ad Clerum quod attinet, « procedit, » inquit noster ℥, « primo Minister portans Crucem « Ecclesiæ Cathedralis medius inter duos Clericos portantes duo candelabra cum candelis « accensis; » qui ritus plane est antiquus, uti jam alias notatum fuit: « deinde si aderunt, « Clerici Seminarii, et post eos Curati Ecclesiarum Parochialium cum cottis, » atque etiam stolis, ut est probata complurium locorum consuetudo, et disciplina, quam etiam Romæ servari statuit Benedictus XIV, Pontifex Maximus, Disciplinæ Ecclesiasticæ vindex, et Sacrorum Rituum peritissimus, uti constat ex Apostolicis Litteris suis datis die XXIII Augusti anni MDCCXLII. Prius etenim prædicti Curati seu Parochi in Urbe in solemnibus Processionibus solis cottis induti procedebant; indulsit autem illis, ut etiam stolas gestarent. Clericos Seminarii debere in Processionibus primos incedere ante Clerum sæcularem, et relinquere locum digniorem Curatis, decidit Sacra Rituum Congregatio I Septembris MDCVII apud Meratum in Additionibus ad Gavantum.

[Sed nota delationem stolæ in Processionibus Parochis urbis Romæ a Benedicto XIV esse permissam quatenus *collegialiter incederent*; illos vero qui a Parochorum cœtu separati cum suis respective Capitulis procederent, hoc ornatu neutiquam uti posse. De quo vide Aloysium Gardellinium in suis Commentariis ad Decretum S. R. C. in Tudertina XXII Augusti MDCCCXVIII. Usus enim stolæ quasi signi honorificentiæ pro singulari Parocho quamplurimis decretis interdicitur; contra quæ nullo unquam privilegio itum est.]

VII. Curatos sequuntur « Ecclesiæ Collegiatæ cum eorum insignibus, si alias illa deferre solent, » non enim ubique ritus ille viget, ut Ecclesiarum Collegiatarum Canonici insignia in Processione gestent. Certe Romæ vel ipsi Canonici trium Patriarchalium Basilicarum in solemnibus Processionibus solis cottis super rocchetta induti procedunt. Quidquid sit de hoc ritu Romano, in aliis Civitatibus incedat « ultimo « loco Clerus Ecclesiæ Cathedralis; cujus Ecclesiæ, » ut ait noster ℥, « saltem octo Beneficiati « seu Mansionarii erunt parati cum pluvialibus « albis; » sine manipulis scilicet, et sine stolis, « pro deferendis hastis baldachini in principio « Processionis, » id est per Ecclesiam usque ad ejus portam, uti juxta Cæremonialis præscriptum declaravit Sacra Rituum Congregatio in Melphiten. XXX Augusti MDCII, quia scilicet ut edicitur infra paragrapho XIII, deputandi sunt etiam nobiles viri seu Barones, et alii, qui ejusdem baldachini hastas per viam portent juxta regulam superius positam lib. I, cap. XIV, quod est de usu umbraculi paragrapho II, in quem nos plura notavimus.

VIII. Acceptis baldachini hastis per nobiles viros sive Barones, vel per alios juxta consuetudinem locorum, tunc ex nostri hujus ℥ præscripto, Mansionarii, qui pluvialibus albis induti in principio Processionis hastas baldachini gestarunt, « ibunt ante Canonicos, qui similiter « omnes una cum Dignitatibus erunt parati pa« ramentis albis sibi competentibus, quemadmo« dum solent parari, Episcopo solemniter cele« brante; incipiendo a junioribus et inferiori« bus, hoc ordine; videlicet, primo Subdiaconi « et Diaconi cum tunicellis et dalmaticis; deinde « Presbyteri cum planetis, ultimo loco Dignita« tes cum pluvialibus, » coloris scilicet albi, sicuti sunt cetera paramenta hujus diei; omnesque erunt sine stolis et manipulis, ac sine eorum insignibus; deferent omnes intortitia, aut saltem candelas accensas manu dextera, sinistra pectori admota, uti inter alios notat Meratus in Additionibus ad Gavantum parte IV, tit. XII. Porro si erit Archiepiscopus loci, qui in ea Processione Sacramentum gestet, tunc, ut concludit noster ℥, « portabitur immediate ante prædictos « octo Beneficiatos paratos et Canonicos per « aliquem Subdiaconum paratum, medium in« ter duos Acolythos Ceroferarios Crux archie« piscopalis. »

IX. Sed neque omittendum illud, quod etiamsi Episcopus in ipsa Processione non deferat Sanctissimum Sacramentum, vel non intersit Processioni, Canonici quoque Cathedralis Ecclesiæ induere sacras vestes debent, pluvialia scilicet, planetas, dalmaticas et tunicellas juxta ritum ac ordinem supra explicatum, idque ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Cajetana XXVII Martii MDCXXVIII, ut nimirum Dignitates, Presbyteri, Diaconi, ac Subdiaconi appareant om-

nes cum paramentis suo ordini convenientibus coram summo Sacerdote Christo Domino, a quo eorum tota gloria, splendor et decor emanat.

[Interveniente Clero Cathedralis, nulli alii ac Capitularibus licet paramenta induere, sicut pluries a S. R. C. decisum fuit. Confer, inter alia, Decreta in Regien. II Julii MDCXL, in Militen. IV Maii MDCLXXXVI et in Viterbien. XVI Februarii MDCCXXVI. Canonicis autem Cathedralis non intervenientibus, licitus est Presbyteris usus planetæ super albam, Diaconis dalmaticæ et Subdiaconis tunicellæ, ut habes ex Decretis in Urbevetana XXVI Aprilis MCCIV, et in Nucerina Paganorum XX Maii MCCXLI.]

§ VI.

Ante Episcopum immediate ibit Minister de baculo serviens, seu juxta loci consuetudinem Dignitas vel Canonicus paratus pluviali, baculum prædictum a terra elevatum ambabus manibus portans, prout in cap. XVII, § VI, lib. I *De mitra et baculo pastorali* dicitur.

§ VII.

A lateribus hinc inde ibunt octo Capellani cum cottis, qui in Missa servierunt, quatuor pro qualibet parte, portantes eadem funalia accensa, quæ pro Missa servierunt, et post eos duo Acolythi cum duobus thuribulis continue Sanctissimum Sacramentum per viam thurificantes.

COMMENTARIUS

I. Uti baculo Episcopum in sua scilicet tantum Civitate vel Diœcesi, et etiam alibi ex permissione loci Ordinarii in omnibus Processionibus docet nos Cæremoniale lib. I, cap. XVII, § V et VI, ex cujus præscripto, si ipsæ Processiones « longioris viæ fuerint, » qualis solet esse Processio in Festo Corporis Christi, « faciet » Episcopus « illum ante se immediate deferri a Ministro, » pluviali induto, « qui de eo servit, « quem portabit ambabus manibus, » extremitate scilicet cottæ coopertis, « a terra elevatum. » Tum addit, servari posse ipsam consuetudinem vel privilegium, « ut aliquis de Capitulo Dignitatem habens, baculum ante Episcopum deferat. »

II. Quod spectat præsentem nostrum § VII, « a lateribus » Ministri nempe de baculo, et ante Thuriferarios, « hinc inde ibunt octo Capellani « cottis induti, qui in Missa servierunt, quatuor « pro qualibet parte, portantes eadem funalia « accensa, quæ pro Missa servierunt, » in elevatione scilicet Corporis et Sanguinis Christi; « et post eos duo Acolythi cum duobus thuribulis continue Sanctissimum Sacramentum « per viam thurificantes. » Idem de his duobus Acolythis thuribula gestantibus, et continue incensantibus ante Sacramentum, docet in suo Cæremoniali Patricius lib. II, sectione II, capite XV, ubi inter alia addit, unum alium Acolythum cum ipsis incedere, « qui naviculam « portat cum thure, quod cum opus sit, impo« nit thuribulo. »

III. Illud vero notandum superest, quod dicitur in nostro § VII, de octo Capellanis, qui induti cottis, « a lateribus hinc inde ibunt, » portantes scilicet octo funalia accensa, non esse intelligendum, ut procedant a lateribus baldachini, ut quidam male opinati sunt; sed « hinc « inde, » id est ab una et ab altera parte immediate ante baldachinum; hunc enim esse genuinum sensum illorum verborum nostri §, « a lateribus hinc inde ibunt octo Capellani cum « cottis, » etc., ex verbis sequentibus perspicue colligitur, nam ait noster idem §, quod ibunt « post eos duo Acolythi cum duobus thuribulis « continue Sanctissimum Sacramentum per « viam thurificantes. » Id quod nullo modo fieri posset, si a lateribus baldachini procederent Capellani intortitia accensa gestantes, ut post alios advertit Meratus in suis ad Gavantum Additioni-

bus, parte IV, tit. xii, præsertim cum hodie ex Concilio Romano Benedicti XIII, anno MDCCXXV habito, tit. xv, cap. vii, præscriptum sit, ut in solemnibus Sanctissimi Sacramenti Processionibus præter consueta lumina quatuor semper accensæ laternæ « hinc inde circa Celebrantem, « qui Sacramentum gestat, in posterum defe- « rantur. » Decreta hujusmodi legere est etiam in aliis Synodis.

§ VIII.

Sequetur Episcopus sub baldachino capite detecto, portans manibus suis Sanctissimum Sacramentum in Tabernaculo sive Ostensorio inclusum, medius inter duos Diaconos assistentes paratos hinc inde pluvialis fimbrias elevantes.

COMMENTARIUS.

I. Sunt qui conantur ostendere Processionem cum Sanctissimo Sacramento celebrari jam olim in Hispania consuevisse, ex can. v Concilii III Bracarensis, quod habitum fuit anno Christi DCLXXV. In eo enim non ille obscure dilucidatur ritus, quo Levitæ, id est Diaconi albas induti in sellulis Episcopum deportabant « collo « suo Reliquias » appensas ferentem, id est, sanctum Domini corpus, quod idem olim Reliquiarum nomine appellabatur, quod ex Sacrificio ante acto superesset. Ea appellatione ad explicandum Corpus Domini usos esse veteres Patres, constat plane ex pervetusto Auctore Apostolicarum Constitutionum lib. VIII, cap. xiii et xxxi, ex S. Cyrillo Alexandrino in Epistola ad Calosyrium, quæ præfixa est libro adversus Antropomorphytas, ubi vocat λείψανα, ex liturgia Præsanctificatorum in Euchologio, quæ similiter vocat ἅγια λείψανα *sanctas Reliquias*, et ex S. Germano Constantinopolitano in sua theoria mystica, qui etiam appellat θεῖα λείψανα *divinas Reliquias*. Ceterum, ut aliquod vetus de ea re

monumentum Ecclesiæ Latinæ proferamus, Concilium quidem Matisconense II anni DLXXXVIII, canone VI, Corpus Domini vocat *Reliquias Sacrificiorum*, et simpliciter *Reliquias*.

II. Non me latet a nonnullis auctoribus exponi Canonem Bracarensem de Reliquiis Martyrum, quia scilicet Patres in eo canone inquiunt, « Agnovimus quosdam de Episcopis, quod in « solemnitatibus Martyrum, ad Ecclesiam pro« gressuri, Reliquias collo suo imponant, » etc. Verum si contextus canonis attendatur, clarum est eas denominationes, quibus deinde utitur, nempe, « divina Mysteria, quæ contrectantur; « sanctæ Dei Reliquiæ; Arca Domini, » Reliquiis Martyrum convenire nequaquam posse, sed soli Eucharistiæ Sacramento, quod Deum præsentem in se, et cœlestis cibi manna continet, cujus figura extitit Arca veteris Testamenti, quæ cum religione et reverentia portabatur a Levitis, quasi Dei sedes ex ejus propitiatorio oracula edentis, et vota suorum exaudientis; de quo solo Sacramento dici potest, quod in eo divina mysteria contrectentur a Sacerdotibus, uti scite notavit clarissimus Eveillon, *De Processionibus Ecclesiasticis*, cap. XXV.

III. Præter huc usque explicatum Bracarensem canonem, sunt plane insignia vetera illa monumenta a nobis alias exposita, quibus docemur, delatam jam olim Eucharistiam in Processione, Dominica Palmarum, cujus quidem ritus inter alios meminit Matthæus Parisius in Vitis Abbatum Monasterii S. Albani in Anglia; ait enim Simonem Abbatem fieri jussisse ad deferendum Corpus Domini, in Processione Dominicæ Palmarum, « vasculum seu scrinium eleganter elaboratum « ad portandum Corpus Domini in ramis palma« rum ad Processionem. » Antiqua est ergo Processio cum Sanctissimo Sacramento non in una tantum, sed in variis functionibus ecclesiasticis usitata, licet non in apertis et translucidis ostensoriis, ut hodie fit, sed in vasculo, seu scrinio esset inclusum, ut ex laudato Parisii loco. Fuit enim ritus antiquus, ut ipsa Sanctissimi Sacramenti ostensio seu expositio minime in propatulo fieret, nisi in Missa Hostiam elevando.

IV. Constat illud tamen sæculo XV jam morem alicubi invaluisse, ut in ostensoriis apertis Eucharistia includeretur. Id sane innuit Concilium Coloniense anni MCDLII, ubi vetat illam eo modo exponi, præterquam in Festo Sanctissimi Sacramenti, et in Octava : « Ad majorem, » ait, « honorem Sanctissimi Sacramenti statuimus, « quod deinceps ipsum Sanctissimum Sacra« mentum, nullatenus visibiliter in quibusdam « monstrantiis ponatur aut deferatur, nisi in « Sanctissimo Festo Corporis Christi cum suis « Octavis semel in anno in qualibet civitate, aut « oppido, aut parochia. » Quidquid ad expositionem Sanctissimi Sacramenti, atque etiam ad Processionem pertinet, fuse enarrant Grancolas tomo II suarum Liturgiarum, et inter alios scriptores Joannes Thiersius in peculiari opella, quod de frequenti Sanctissimi Sacramenti expositione scripsit.

V. Inter alios ipse Thiersius in eam propendet sententiam, quæ Corpus Christi in calice, seu vase alio absconditum, delatum fuisse in Processione sustinet. Verum, ut scite notat Martenius in libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina*, etc., capite XXIX, num. v, huic opinioni obviat missale antiquum Monasterii Fiscamnensis ad usum Ecclesiæ Rotomagensis scriptum, annorum circiter CD, in quo ante hujus diei Missam præmittuntur ea, quæ in Processione sunt canenda atque in prima initiali littera efformata est Imago duorum Presbyterorum Sacramentum in vase gestatorio omnino apertum, ut nunc fit, humeris gestantium. Idem eruitur ex missali Melodunensi, in quo Feria V post Festum Sanctissimæ Trinitatis habetur Missa de Sanctissimo Sacramento, cui appicta est imago Sacerdotis Eucharistiam manu gestantis sub baldachino a quatuor viris delato, qui perinde ac Sacerdos ipse, reliquique Clerici, in ea Processione nudum caput florum coronis ornatum habent.

VI. Egregium testimonium de eodem ritu habetur plane in Ordinario manuscripto Silvanectensi annorum CD cujus hæc sunt verba, ut idem testatur Martenius : « Post Primam Proces« siones Sanctorum Reguli, et Frambaldi, et « omnes Curati Civitatis cum suis Parochianis, « et Canonici Sancti Mauritii veniunt ad Eccle« siam Cathedralem. Tunc fiet Processio in cappis « sericis, in qua Sacratissimum Corpus Christi in « aperto vasculo positum defertur ab Episcopo, « vel Decano, vel antiquiori Canonico reveren« ter. » Omitto alia monumenta, quæ ad confirmandum eum ritum afferri possint, sed non addubito quin aliquibus in locis inclusa in calice Eucharistia gestaretur; uti ex Constitutionibus

chori insignis Ecclesiæ Lemovicensis anno MCDLXXVI scriptis liquet, quæ ita inquiunt : « Ad « Processionem portatur Corpus Christi in calice « pulchriori, » etc.

VII. Quanquam vero tum ex nostro hoc §, tum ex Rituali Romano ad titulum *De Processione in Festo Corporis Christi*, atque ex usu et praxi omnium Ecclesiarum, ac præsertim Romanæ Ecclesiarum omnium Matris ac Magistræ, gestandum sit Sanctissimum Sacramentum manibus Celebrantis, vel Episcopi, extat nihilominus Sacræ Romanæ Rotæ decisio coram Ansaldo in Hispalen. Processionis XXVIII Julii MDCC, qua valere dicitur ad solatium populorum diuturna, ac inveterata consuetudo deferendi augustissimum Christi Corpus in illius annua solemnitate cum aliqua honorifica machina, gestanda ob illius ingens pondus per humeros sæcularium excluso scandalo ac indecentia, non obstantibus Cæremoniali Episcoporum, ac Rituali Romano, a quibus præscribitur, ipsum Venerabile Sacramentum, præsertim in hac majori Solemnitate deferendum esse cum baldachino et propriis manibus Celebrantis.

VIII. Extat et alia decisio coram eodem Ansaldo iisdem die ac anno edita, qua permissa ab Innocentio Papa XI, ex voto Sacræ Rituum Congregationis, Capitulo Hispalensi vetusta consuetudine deferendi venerabile Sacramentum super pretiosæ structuræ machina, non licet Archiepiscopo illam impedire, prætendendo eumdem Eucharisticum panem propriis manibus gestare. Multa sunt rationum monumenta, quibus inductæ sunt sacra Rituum Congregatio, et Rota sacra Romana, ipseque Romanus Pontifex Maximus ad probandam illam Hispalensis Ecclesiæ consuetudinem, quam non puto debere in exemplum trahi; decet enim quammaxime, ut Episcopus pedes incedens, propriis manibus suis Sacramentum gestet, non obstante ritu, qui in Hispalensi et in aliis quoque Hispaniæ Ecclesiis servatur, imo et alicubi in ipsa nostra ipsa Italia, nempe in Urbeveteri, ubi in prædicta Corporis Christi solemnitate, sive ex aliqua concessione Romanorum Pontificum, sive ex antiqua consuetudine adhuc, fertur Sanctissimum Sacramentum in ea machina argentea, ubi asservatur sacrum corporale, in quo accidit miraculum omnibus notum, bajulantibus machinam Sacerdotibus indutis sacris vestibus, hastasque baldachini ferentibus aliis Presbyteris cum pluvialibus.

[Sed ex plurimis Decretis habes Sanctissimum Sacramentum deferendum esse propriis manibus Celebrantis, et quidem solius; non obstante quacumque consuetudine in contrarium, quam abusum omnino tollendum S. C. declaravit. Confer signanter Decreta in Syracusana II Augusti MDCXXXI et in Triventina XXII Maii MDCCCXLI.]

IX. Quod insuper attinet praxim nostri hujus §, dum Celebrans descendit per gradus Altaris tenens ambabus ostensorium cum Sanctissimo Sacramento, prompta debet esse umbella serica albi coloris super caput illius elevanda priusquam transeat, et medius inter duos Diaconos paratos hinc inde pluvialis fimbrias elevantes si supponat baldachino, quia scilicet baldachinum difficile, et cum magno incommodo ad Altare accedere potest, ut Celebrantem tegat, essetque plane inconveniens et ab hodierna disciplina penitus alienum, ut vel per breve temporis spatium deferatur sine aliquo tegmine Sacramentum, uti post alios advertit Meratus.

§ IX.

Post Episcopum immediate Minister de mitra serviens cum cotta et velo ad collum mitram ipsam manibus gestans.

§ X.

Si aderit Legatus de Latere, vel alius Cardinalis, aut Metropolitanus seu Nuntius Apostolicus, habens facultatem Legati de Latere, vel alius Prælatus ipso Episcopo superior, ibunt immediate post Episcopum cum cappa.

§ XI.

Alii vero Episcopi extranei, et Prælati post eos in habitu eorum ordinario, hoc est, mantelletto supra rocchettum; et si una cum Legato vel alio Cardinali adesset Metropolitanus, vel Nuntius, seu alius Prælatus Episcopo superior, tunc solus Cardinalis, vel soli Cardinales, si plures essent, erunt cum cappa, ceteri vero omnes in habitu ordinario, ut supra.

COMMENTARIUS.

Quum plane perspicua sint, quæ in hisce paragraphis statuuntur, unum est, quod pro notitia peculiaris ritus aliquarum Ecclesiarum censemus hic adnotandum. Potest namque Archiepiscopus ex immemorabili consuetudine in Processionibus solemnibus, ac etiam in solemni Processione Sanctissimi Corporis Christi, post se referre sellam gestatoriam, mediam inter se, et Præsidentem, ac Regium Magistratum, uti jam declaravit Sacra Rituum Congregatio in Granaten. x Maii MDCVIII, et VIII Junii MDCLVIII. Sciendum autem, Decretum hujusmodi esse duntaxat municipale pro Ecclesia scilicet, et Antistite Granatensi, non vero generale pro omnibus Ecclesiis Cathedralibus, et Episcopis, ut aliqui censent, inter quos Pascuccius, qui in Compendio Consultationum Canonicarum Jacobi Pignatelli parte I, tit. *De Episcopis*, rationes quasdam afferre conatur, quibus vindicare studet prædictum Decretum generalibus verbis conceptum, tanquam pro omnibus Episcopis. Sed errat quidem Pascuccius, ineptaque est illius interpretatio, ac rationes, quas adducit, infirmæ; non enim illud generale Decretum est pro omnibus Episcopis, sed particulare, imo pro solo Archiepiscopo Granatensi, ob immemorabilem consuetudinem ibi expositam, quam tolerari præstat, sicut et aliæ multæ tolerantur, ad evitanda scilicet scandala, quæ ex hujusmodi consuetudinum sublatione oriri possent.

§ XII.

Cavendum etiam erit ne in hac Processione actus scenici, vel ludicri, et indecori intermisceantur, prout in capite præcedenti dictum fuit, sed omnia cum gravitate et devotione fiant et procedant.

COMMENTARIUS.

Si in omnibus Processionibus ecclesiasticis cavendum est ne actus scenici, vel ludicri, et indecori intermisceantur, prout in capite præcedenti dictum fuit, multo magis in hac Processione, in qua non simulacrum quodpiam, sed verum Christi Corpus gestatur ad mortis ejus victoriam et triumphum repræsentandum. In quibusdam Ecclesiis peculiari quidem cum pompa hæc Processio peragitur, præsertim in Ecclesia Andegavensi, quæ ut illatam a Berengario suo quondam Archidiacono, Corpori Christi sacratissimo injuriam aliquatenus expiare possit, illiusque memoriam delere, maximam hujus diei partem in impertiendo Sacræ Eucharistiæ cultu debito ac reverentiæ impendit. Universum ordinem et pompam hujus Processionis juxta ritum memoratæ Ecclesiæ Andegavensis eleganter admodum et graphice describunt Ludovicus Cellotius lib. III Mauritiados, et Jacobus Eveillon, *De Processionibus Ecclesiasticis*, cap. XXV.

§ XIII.

Deputentur etiam nobiles viri, seu Barones, et alii, qui hastas baldachini per

viam Processionis portent, et qui illos in tempore, quando opus erit, vocet secundum regulam supra positam in cap. xv lib. I, § II, *De usu umbraculi.*

§ XIV.

Ipso die, summo mane præparetur per Sacristam vel alios Ministros baldachinum album perpulchrum super Sanctissimum Sacramentum deferendum; item super credentia ultra candelabra, et alia ordinaria pro Missa tabernaculum pulchrum ex auro vel argento, sive Ostensorium, in quo Sanctissimum Sacramentum ponendum, portamdumque erit; item duo thuribula cum naviculis et thure; item velum sericum album, amplum, auratum, seu perpulchre ornatum, ponendum super humeros Episcopi, dum Sacramentum portabit. Præparentur etiam funalia, et candelæ ex cera alba in numero sufficienti pro Canonicis et aliis deferenda in Processione. Quæ omnia per Cæremoniarium prævideantur, an sint opportune et ad usum necessarium præparata.

COMMENTARIUS.

I. Debere octo ex Beneficiatis seu Mansionariis paratis cum pluvialibus albis in hac Processione deferre hastas baldachini per Ecclesiam usque ad ejus portam, notavimus supra in Commentario ad § v. Quamvis autem ex Rubrica § XIII cautum sit, ut « deputentur etiam nobiles viri, « seu Barones, et alii qui hastas baldachini per « viam Processionis portent, » etc., servanda est tamen semper consuetudo locorum, in quibus prædictæ hastæ deferri a certis personis solent, ideoque forte in nostro § dicitur *et alii*, id est, aut alii, ad quos scilicet, vel ex privilegio, vel ex longa consuetudine spectat hastas ipsas gestare, ut exempli gratia Romæ, ubi in solemni quidem Processione Corporis Christi, in qua Summus Pontifex Sanctissimum Sacramentum gestat, baldachini hastæ deferri solent a variis personarum cœtibus per viam, quæ olim usque ad molem Hadriani extendebatur.

II. Præparandum itaque hac die summo mane per Sacristam aut alios Ministros « baldachinum « album perpulchrum, super Sanctissimum Sa« cramentum deferendum, » ut inquit noster § XIV, cum suis scilicet hastis, et collocandum loco congruo prope Altare; itemque umbella serica albi coloris cum suis laciniis, vel sericis, vel aureis, argenteisve circa eam pendentibus; non autem decet, ut ipsa umbella, multoque minus baldachinum, coloris sit rubei, uti alicubi adhibetur; concordare etenim debent cum ceteris paramentis Festo Corporis Christi assignatis, id est, albi coloris, uti videre in Rubricis missalis, et in hoc præsenti nostro §, ubi expresse edicitur, præparandum esse « baldachinum album « perpulchrum. »

III. Credentia quoque paranda est cum omnibus requisitis ad pontificalem solemnem Missam celebrandam more consueto et jam alias explicato; verum ratione Processionis ponetur super ipsa credentia « Tabernaculum pulchrum ex auro « vel argento, sive ostensorium, in quo Sanctis« simum Sacramentum ponendum portandum« que erit. » Hinc super patenam calicis poni duæ Hostiæ debent consecrandæ a Sacerdote, una scilicet pro Sacrificio, altera vero in ostensorio ipso ponenda : « Item duo thuribula cum naviculis et « thure; item velum sericum album, amplum, « aureum, seu perpulchre ornatum, ponendum « super humeros Episcopi, dum Sacramentum « portabit, » præter velum scilicet humerale Subdiaconi, ad cooperiendam patenam in Missa. Præparanda etiam « funalia et candelæ et cera « alba in numero sufficienti pro Canonicis et « aliis, deferenda in Processione. » Atque hæc omnia prævidenda esse ait noster § « per Cære« moniarium, an sint opportune et ad usum « necessarium præparata; » quia scilicet sæpissime accidit, ut ob Cæremoniarii oscitantiam, quæ necessaria sunt ad sacras functiones desint, expectante insuper Episcopo, quod indecens est.

§ XV.

Omnibus paratis, Episcopus, quantocius poterit, veniet ad Ecclesiam ordine, prout dicitur de accessu Episcopi ad Ecclesiam, et ibidem Missæ per primam Dignitatem vel digniorem Canonicum celebrandæ, paratus amictu, alba, cingulo, stola, pluviali albo et mitra assistit, in qua omnia servabuntur, quæ in capite IX hujus libri II, *de Missa solemni*, *quæ coram Episcopo celebratur*, expressa sunt; ac etiam post communionem, cum Cæremoniis, genuflexionibus et reverentiis erga Sanctissimum Sacramentum super Altare positum, quæ explicantur in cap. XXIII hujus libri II, *de Officio et Missa Feriæ quintæ in Cœna Domini*.

COMMENTARIUS.

I. Paratis jam omnibus, uti in Commentariis superioribus dictum fuit, « Episcopus, quantocius poterit, veniet ad Ecclesiam ordine, prout « dicitur de accessu Episcopi ad Ecclesiam, » associatus scilicet a Canonicis, qui eum a Cubiulo ad Ecclesiam deducunt; « et ibidem Missæ « per primam Dignitatem vel digniorem Canonicum celebrandæ, paratus amictu, alba, cin« gulo, stola, pluviali albo et mitra assistit; » postquam scilicet ipse summo mane Missam planam sine cantu dixit, « omissa pro hac die, » ut ait infra Rubrica § XXXI, « propter Processio« nem, ad celeriorem actus expeditionem, et ad « evitandum calorem, Missa solemni. » Quidquid sit, non modo ex nostro hoc præsenti § XV, sed ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis illud plane iterum atque iterum firmatum est, absente, impedito, vel nolente Episcopo celebrare, in majoribus solemnitatibus a nostro Cæremoniali expressis, atque etiam occasione Processionis Sanctissimi Corporis Christi, non posse quidem sacras functiones expleri per Vicarium generalem, vel Canonicum hebdomadarium, sed spectare ad primam Dignitatem, eaque impedita, gradatim ad alias vel ad digniores Canonicos.

II. Quanquam vero generalis regula sit variis etiam Sacræ Rituum Congregationis Decisionibus roborata, et allatis a Merato in Gavantum parte IV, tit. XII, ut qui celebrat Missam hac die Festi Corporis Christi, et per ejusdem Octavam, deferat etiam in Processione Sanctissimum Sacramentum, excipitur tamen ab hac regula Episcopus, qui licet ob superius dictam causam non celebret Missam pontificalem, nihilominus ipse deferre debet Sacramentum in Processione hodierna, non autem prima Dignitas seu dignior Canonicus, qui Missam cantavit. Id quod ex hoc nostro § liquido constat. Porro quantum ad ritus in hac Missa servandos, videri possunt Gavantus, Quartus, Bauldryus, Meratus et alii.

[Regula generalis de actibus Missæ conjunctis, velut delatio Sanctissimi Sacramenti in processione, benedictio candelarum aut cinerum, absolutio defunctorum, etc., ab eodem Sacerdote perficiendis qui Missam celebravit, exceptionem patitur pro Episcopo, prout animadvertit Auctor noster; sed hæc exceptio taliter Episcopo Ordinario loci est restringenda, ut ad Episcopum extraneum seu etiam Administratorem extendi non debeat. Confer Decretum in Liburnen. ad VIII, XXIII Septembris MDCCCXLVIII.]

§ XVI.

Elevato Sanctissimo Sacramento, vel etiam ante, si opus erit, junior Magister Cæremoniarum curabit, ut Processio secundum ordinem in prædicto rotulo descriptum dirigatur et procedat.

§ XVII.

Postquam Celebrans ipse communionem sumpserit, et Sanctissimum Sacramentum in Processione deferendum in Tabernaculo incluserit, Dignitates et Canonici ac octo Beneficiati supradicti, et si qui alii erunt, qui cum paramentis in Processione ire debeant, unusquisque Canonicorum, et Dignitatum in loco suo paramenta sacra albi coloris sibi convenientia induet; Beneficiati vero prædicti extra chorum capient pluvialia, et discedentibus duobus Diaconis assistentibus ad se parandum in loco suo, duo ultimi juniores Canonici venient ad assistendum Episcopo, donec primi parati revertantur; quibus reversis et ipsi ad se parandum ibunt.

COMMENTARIUS.

I. Quando dirigenda per juniorem Cæremoniarium Processio sit, pendet ex majori vel minori eorum frequentia, qui hujusmodi Processioni intersunt : « Elevato Sanctissimo Sacra« mento, vel etiam ante, si opus erit, » ut ait hic § noster XVI. Sumpto autem sacratissimo Christi Corpore in Missa, vel paulo ante communionem, ab alio Cæremoniario per viam breviorem defertur ostensorium cum velo, quo tegitur ad Altare, collocatque in parte Epistolæ extra corporale, facta genuflexione, et quidem utroque genu, antequam illud collocet, et deinde iterum quando recedit. Diaconus vero (uti post alios observat Meratus) qui stabat ad librum, facta ibidem genuflexione unico genu, dum Celebrans sumpto Christi Corpore, stat in meditatione Sanctissimi Sacramenti, accedit ad dexteram Celebrantis, ubi iterum genuflectit, ut supra, et surgens inservit Celebranti in cornu Epistolæ, recedente interim Subdiacono cum iisdem genuflexionibus in recessu, et accessu ad cornu Evangelii, aliisque Cæremoniis servatis, quas apud scriptores legere est.

II. Sumpto a Celebrante sacratissimo Sanguine, Diaconus calicem versus cornu Evangelii ponit, non tamen extra corporale, ipsumque palla cooperit, et continuo ostensorium detectum aperit, et collocat ante Celebrantem, qui statim cum Diacono et Subdiacono genuflectit in suo loco, unico genu, moxque surgunt, et Celebrans extracta lunula ex ostensorio manu sua dextera ponit sacram Hostiam in ipsa lunula, quam cum sacra Hostia in ostensorio reponit, clausumque in medio corporalis collocat, et velo suo cooperit; tum tam Celebrans quam ejus Ministri genuflectunt, et statim surgunt, adstantibus interim omnibus, etiam Cæremoniario et Clericis, dum sacra Hostia in ipso ostensorio locatur, uti post Turrinum, Bauldryum, et alios idem Meratus notat. Inclusa tandem in ostensorio Hostia, ex Rubrica nostri § XVII, « Digni« tates, et Canonici, ac octo Beneficiati supra« dicti, et si qui alii erunt, qui cum paramentis « in Processione ire debeant, unusquisque Cano« nicorum et Dignitatum in loco suo para« menta sacra albi coloris sibi convenientia in« duet, » etc.

§ XVIII.

Finita Missa, et data per Episcopum benedictione, Celebrans discedens ab Altari ibit in Sacristiam, ubi depositis paramentis missalibus, induet alia dignitati et ordini suo convenientia, deferenda in Processione, et reversus ibit ad locum suum inter alias Dignitates et Canonicos.

§ XIX.

Interim accedent ad Episcopum duo Acolythi cum duobus thuribulis, et ministrante naviculam Presbytero assistente, absque osculo cochlearis et manus, Episcopus stans cum mitra, sine benedictione imponet thus in prædictis duobus thuribulis. Quo facto, accedet ad Altare, ubi deposita mitra genuflexus super pulvino ante Sanctissimum Sacramentum, accepto e manibus prædicti Presbyteri assistentis uno ex duobus thuribulis, thurificabit triplici ductu Sanctissimum Sacramentum.

COMMENTARIUS.

Missa tandem finita, « et data per Episcopum « benedictione, Celebrans discedens ab Altari, » facta utroque genu reverentia Sanctissimo Sacramento, « ibit in Sacristiam, » cum Diacono scilicet et Subdiacono, « ubi depositis paramen« tis missalibus, induet alia Dignitati et ordini « suo convenientia, deferenda in Processione, « et reversus ibit ad locum suum, » etc., ut in nostro § XVIII. Interim, ex præscripto sequentis § XIX, « accedent ad Episcopum duo Acolythi « cum duobus thuribulis, et ministrante navi« culam Presbytero assistente, absque osculo « cochlearis et manus, » ob reverentiam scilicet Sanctissimi Sacramenti, « Episcopus stans cum « mitra sine benedictione imponet thus in duo« bus thuribulis. » Verba illa, « cum mitra, » apposita primum fuere huic § in novo Cæremoniali, nam alias in antiquis legitur contrarium, nempe, « stans detecto capite. » Quidquid itaque auctores scripserint adhærentes alias Cæremoniali, correcta est hodie ipsa Rubrica, ideoque ex novo ritu imponet Episcopus thus in duobus thuribulis in sede sua « stans cum mi« tra; » deinde vero, ut subdit § noster, « acce« det ad Altare, » cum duobus scilicet assistentibus Diaconis, et assistente Presbytero, « ubi « deposita mitra (in antiquis Cæremonialibus « legitur, nudo capite) genuflexus super pulvino « ante Sanctissimum Sacramentum, accepto e « manibus prædicti Presbyteri assistentis, » sine consuetis scilicet osculis, « uno ex duobus thu« ribulis thurificabit triplici ductu Sanctissimum « Sacramentum, » facta scilicet ei ante et post capitis inclinatione.

§ XX.

Tum per Magistrum cæremoniarum imponetur super humeros ejus velum perpulchrum supradictum, quod firmabitur spinulis, ne per viam decidat, et Diaconus assistens a dexteris accedet ad Altare, et cum debitis reverentiis accipiet tabernaculum sive ostensorium cum Sanctissimo Sacramento de Altari, et illud in manibus Episcopi genuflexi collocabit, cui nec manum osculabitur, nec ullam tunc faciet reverentiam, sed statim atque in ejus manibus ipsum Sacramentum reliquerit, genuflectet : tunc Cantores incipiunt Hymnum *Pange, lingua, gloriosi*, etc., et Episcopus cum Sanctissimo Sacramento surget, et Diaconi assistentes hinc inde fimbrias anteriores pluvialis elevabunt; et si contingat aliquos gradus ascendere et descendere, Cæremoniarius vel aliquis Capellanus, extremitates albæ et vestes interiores ipsius Episcopi a parte anteriori elevabit; et aliquis Princeps, si adsit, vel nobilior laicus sublevabit, et portabit per totam Processionem pluviale Episcopi a parte posteriori.

§ XXI.

Octo vero Beneficiati prædicti vel Mansionarii, ex dignioribus parati, ut supra, accipiant hastas baldachini, quas portabunt per totam Ecclesiam, et in porta Ecclesiæ illas relinquent in manibus laicorum, qui primo loco Barones et nobiliores seu Magistratus esse debent, deinde alii, ut supra dictum fuit. Ipsi vero Beneficiati præibunt ad locum suum, id est, ante Canonicos paratos.

COMMENTARIUS.

I. Incensato per Episcopum Sanctissimo Sacramento « tum per Magistrum Cæremoniarum, » ut inquit noster § xx, « imponetur « super humeros ejus velum perpulchrum su- « pradictum, quod firmabitur spinulis, ne per « viam decidat, » vel, ut est hodie usus, firmabitur lingulis ante; « et Diaconus assistens a « dexteris, accedet ad Altare, et cum debitis « reverentiis, accipiet, » ambabus scilicet manibus, « tabernaculum sive ostensorium cum « Sanctissimo Sacramento de Altari, et illud in « manibus Episcopi genuflexi collocabit. » Accipit nempe Diaconus Sacramentum imagine Crucifixi, quæ est in Hostia, ad se conversa, ipsumque Episcopo genuflexo tradit eodem modo, ut in tota Processione ipsa Crucifixi imago non Episcopum rescipiat ostensorium deferentem, sed viam, quam ante se habet Episcopus. Porro stans Diaconus ostensorium in manibus genuflexi Episcopi collocabit, « cui nec manum « osculabitur, nec ullam tunc faciet reveren- « tiam, » quia scilicet præsens est Sacramentum; « sed statim atque in ejus manibus ipsum Sa- « cramentum reliquerit, genuflectet. » Episcopus vero manibus sub velo positis illud cum debita reverentia accipit genuflexus.

[Diaconus assistens qui Sanctissimum Sacramentum accipit de Altari indutus esse debet, ad normam cap. VIII lib. I, amictu et dalmatica supra rocchettum. Exorto autem dubio utrum Diaconus Evangelii pro tali actu præferri deberet utpote alba et stola paratus, S. C. stetit pro observantia Cæremonialis in omnibus, etiam in vestibus Diaconorum assistentium, sicut videre est in una *Nullius* Altamuræ I Martii MDCLXXXI, in Pisana ad XVIII, XII Novembris MDCCCXXXI, et in Viglevanen. VI Septembris MDCCCXXXIV. Unde, quidquid sit de quodam Decreto in Portugallen. XVII Septembris MDCCLXXXV, ultra Cæremonialis præscriptiones non est progrediendum, et dalmatica absque stola in tali circumstantia pro sufficienti insigni Ordinis diaconalis haberi debet, prout confirmatum est recenti Decreto in Molinen. ad XXVI, XII Septembris MDCCCLVII.]

II. Relicto per Diaconum in manibus genuflexi Episcopi ostensorio, « tunc Cantores » ex præscripto ejusdem § xx, « incipient Hymnum « *Pange, lingua, gloriosi*, etc., et Episcopus « cum Sanctissimo Sacramento surget, » etc. Prius ergo quam surgat Episcopus, Cantores inchoant Hymnum *Pange lingua*, et deinde Episcopus surget, licet passim scriptores doceant intonari Hymnum postquam Celebrans accepto Sacramento surrexit, et ascendit super planum ultimi gradus seu suppedanei. Quidquid sit de hac sententia, ubi Episcopus cum Sacramento surrexit, « Diaconi assistentes hinc inde fimbrias « anteriores pluvialis elevabunt, et si contingat « aliquos gradus ascendere, Cæremoniarius vel « aliquis Capellanus extremitates albæ et vestes « interiores ipsius Episcopi a parte anteriori « elevabit, et aliquis Princeps, si adsit, vel no- « bilior laicus sublevabit, et portabit per totam « Processionem pluviale Episcopi a parte poste- « riori. » Quantum denique ad octo Beneficiatos paratos pluvialibus, qui per Ecclesiam gestabunt hastas baldachini, vide quæ jam superius diximus. Accipient hi, ut est usus Ecclesiarum, baldachini hastas ad cancellos, seu in aditu chori, vel in medio Presbyterii, ideoque usque ad locum, in quo Sacramentum gestans se baldachino supponat, tegetur umbella, de qua dictum fuit supra.

§ XXII.

Per viam Processionis semper Episcopus aliquos Psalmos vel Hymnos summissa voce recitabit, respondentibus Diaconis assistentibus, et sic ordine superius descripto procedant per totam viam Processionis; quæ si longior fuerit, poterit Episcopus in aliqua Ecclesia, et super illius Altare deponere Sanctissimum Sacramentum, et aliquantulum quiescere; et ibidem, antequam discedat, thurificare Sanctissimum Sacramentum, et Orationem de Sacramento cantare; quod tamen non passim in singulis Ecclesiis vel ad singula Altaria, quæ forsitan per viam constructa et ornata reperiuntur, faciendum est, sed semel tantum vel iterum arbitrio Episcopi.

§ XXIII.

Dum Processio erit in fine, id est prope eamdem Ecclesiam, a qua discessit, ante ejusdem Ecclesiæ fores, iterum nobiliores laici, vel alii nobilitate eisdem æquales hastas baldachini capient, et Episcopus sub baldachino ibit usque ad cancellos, vel Presbyterium, vel ad gradus Altaris juxta Ecclesiæ structuram et situationem,

COMMENTARIUS.

I. Intonato a Cantoribus Hymno *Pange, lingua, gloriosi*, Chorus eum prosequitur alternatim ab una et ab alia parte, omnibus tunc cum debita genuflexione Sanctissimo Sacramento progredientibus ordine superius descripto. Præter ipsum Hymnum, cantantur et alii per viam in Rituali præscripti, sed « per viam Processionis, » ut ait noster § XXII, « Episcopus aliquos Psalmos « vel Hymnos, » memoriter scilicet, « summissa « voce recitabit, respondentibus Diaconis assi« stentibus, » nunquam enim cum aliis Hymnos ipsos cantabit Sacramentum gestans, sed cum suis Ministris hinc inde recitabit. Via si longior fuerit, « poterit Episcopus in aliqua Ecclesia et « super illius Altare, » id est super corporale in eo præparatum, « deponere Sanctissimum Sacra« mentum, et aliquantulum quiescere, » stando tamen, et nudo capite, non autem sedendo; nam ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Hispalen. XXI Januarii MDCXC, apud Meratum, in Processione solemni Corporis Christi, quando Processio sistit, Sacerdos celebrans, Diaconus, et Subdiaconus non debent sedere, neque in scamno, neque in sedibus.

II. Posito in aliqua Ecclesia Sacramento super Altari, postquam Episcopus aliquantulum quievit, poterit « ibidem, antequam discedat, « thurificare Sanctissimum Sacramentum et ora« tionem de Sacramento cantare, » juxta ritum scilicet probatum, quem fuse enarrant scriptores, inter quos acriter contendit Meratus, incensandum esse Sacramentum a Celebrante in infimo Altaris gradu genuflexo, aliis contrarium propugnantibus, ut scilicet is qui incensat, in suppedaneo genuflectat. Porro monet idem noster § faciendam esse ab Episcopo incensationem « se« mel tantum vel iterum pro arbitrio suo, non « passim in singulis Ecclesiis, vel ad singula « Altaria, quæ forsitan per viam constructa vel « ornata reperiuntur; » frequentes enim stationes importunæ essent, et Processionis sæpe ordinem perverterent. Est tamen usus, ut in multis locis publico sumptu nobilissimum Altare in celebriori via Altare extruatur, ubi Sacramentum gestans, illud deponit, ac deinde thurificat, et Orationem cantat. Quod spectat tandem § XXIII, clara est ejus Rubrica, ut illam legenti patet.

[« S. R. C. declaravit vetustissimam consuetu-

« dinem (elargiendi benedictionem per vias dum « defertur Sanctissimum Sacramentum) tolerari « posse, eo tamen modo ut saltem servetur re- « gula Cæremonialis quod non toties pausatio « fiat et benedictio elargiatur quoties Altaria oc- « currunt, sed semel vel iterum, et Altaria per « viam extructa sint decenter ornata et a probo « Cæremoniarum perito prius auctoritate Epi- « scopi visitata. » XXIII Septembris MDCCCXX in « Volaterrana. » |

§ XXIV.

Postquam Episcopus pervenerit ad supremum Altaris gradum, Diaconus a dexteris cum debita reverentia, et genuflexione, ac sine osculo, accipiet de manu ipsius Episcopi stantis Sanctissimum Sacramentum, et illud super Altare collocabit.

§ XXV.

Interim Cantores in cantu pausato et devoto cantabunt Versiculum *Tantum ergo Sacramentum*, etc.

§ XXVI.

Episcopus vero deposito velo genuflectet super pulvino in infimo gradu Altaris; mox surget, et imponet incensum in altero ex duobus thuribulis, ministrante naviculam Presbytero assistente, et sine benedictione, et osculo, ut supra, et iterum genuflexus Sanctissimum Sacramentum triplici ductu, prout fecerat in principio, thurificabit.

§ XXVII.

Quo facto, duo Cantores cantabunt Versiculum *Panem de cœlo*, etc., et chorus Responsorium *Omne delectamentum*, etc., et Episcopus surgens, ex libro, quem Diaconi assistentes genuflexi hinc inde sustinebunt, cantabit Orationem *Deus, qui nobis sub Sacramento*, etc., qua finita, accedet ad Altare, et accepto tabernaculo seu ostensorio cum Sanctissimo Sacramento, illud ambabus manibus velatis elevatum tenens, vertens se ad populum, cum illo signum Crucis super populum ter faciet, nihil dicens. Quo facto, iterum deponet Sanctissimum Sacramentum super Altare, deponet velum, et genuflectet, ut supra.

COMMENTARIUS.

I. Processione finita, et sublato baldachino, « postquam Episcopus pervenerit ad supremum « Altaris gradum, Diaconus a dexteris, cum de- « bita reverentia, et genuflexione, ac sine osculo, » manus scilicet Episcopi et Sacramenti, « accipiet « de manu ipsius Episcopi stantis Sanctissimum « Sacramentum, et illud super Altare collocabit, » in medio scilicet corporalis super Altare extensi, advertens ne renes tunc vertat Episcopo, et ut Imago Christi in Hostia sacra expressa populum respiciat; interim vero, ut ait § XXV, « Cantores « in cantu pausato et devoto cantabunt Versicu- « lum *Tantum ergo Sacramentum*, » etc.

II. Adorato tantisper Sanctissimo Sacramento,

« Episcopus deposito velo, genuflectet super pul- « vino in infimo gradu Altaris, » id est, descendit a supremo Altaris gradu ad infimum ejus gradum, et remoto ab eo velo humerali per Cæremoniarium, genuflectet super pulvino in dicto infimo Altaris gradu; « mox surget et imponet « incensum in altero ex duobus thuribulis, mi- « nistrante naviculam Presbytero assistente, et « sine benedictione, » id est incensi, « et osculo « (in antiquis Cæremonialibus legitur, osculis) « ut supra, et iterum genuflexus, » in ipso scilicet gradu infimo Altaris, « Sanctissimum Sacra- « mentum triplici ductu, prout fecerat in prin- « cipio, thurificabit. » Quis intelligendus sit infimus gradus Altaris, magna profecto lis est apud scriptores sacrarum cæremoniarium, fuseque ea in re scribit Meratus in Additionibus ad Gavantum, parte IV, tit. XII.

III. Sacramento incensato, « duo Cantores « cantabunt Versiculum *Panem de cœlo*, etc., « et Chorus Responsorium, *Omne delectamen-* « *tum*, etc., et Episcopus surgens, ex libro, « quem Diaconi assistentes genuflexi hinc inde « sustinebunt, cantabit Orationem, » nempe *Deus qui nobis sub Sacramento*, etc., non præmisso scilicet Versiculo *Dominus vobiscum*, ut scriptores communiter docent, et colligitur ex nostro § XXVII, in qua nulla fit ejus Versiculi mentio. Cur autem omittatur, multi multa dicunt, sed nihil concludunt. Oratio concluditur per ea verba : *Qui vivis et regnas per omnia sæcula sæculorum;* et, responso a choro *Amen*, Episcopus genuflectens in supradicto infimo gradu Altaris, accipit super humeros velum oblongum seu humerale per Cæremoniarium, « accedet ad Altare, » ibique genuflectit unico genu, ut commodius surgere queat; « et accepto tabernaculo sive osten- « sorio cum Sanctissimo Sacramento, » per se scilicet, et sine alterius ministerio, « illud am- « babus manibus velatis elevatum tenens, vertens « se ad populum, cum illo signum Crucis super « populum ter faciet nihil dicens; » quia proprie Episcopus non est ille, qui benedicit populum, sed Christus. Musici quoque silere debent, quum datur benedictio, sed possunt tamen pulsari organa suavi sono, et gravi, ut ad elevationem Sacramenti fieri solet. Benedicente Episcopo, Diaconi assistentes hinc inde genuflexi, id est in ora suppedanei, elevabunt partes anteriores pluvialis; dataque benedictione, Episcopus « depo- « net Sanctissimum Sacramentum super Al- « tare, deponet velum et genuflectet, ut supra. » Verba illa, « deponet velum, » addita primum sunt huic § in novo Cæremoniali; amovetur autem velum per Cæremoniarium, qui illud super humeros ei imposuit.

§ XXVIII.

Tum Presbyter assistens in cornu Epistolæ, stans versus populum, facta prius debita reverentia cum genuflexione Sanctissimo Sacramento, publicabit indulgentias in forma consueta a summis Pontificibus, et ab Episcopo concessas omnibus qui Processioni interfuerunt.

§ XXIX.

Et advertatur, ut intortitia et candelæ quæ in processione delata fuerunt, non extinguantur, donec Episcopus cum Sanctissimo Sacramento benedictionem, ut supra dictum est, dederit.

§ XXX.

Omnibus expeditis, Episcopus, facta aliquantulum Oratione ante Sanctissimum Sacramentum post debitam genuflexionem, atque accepta mitra extra cancellos,

discedet cum Canonicis in Sacristiam, ubi paramenta deponet, et solito more associatus ab eis, ad domum suam redibit.

COMMENTARIUS.

Benedictione per Episcopum data, et Sacramento super Altare deposito ac genuflexo super pulvino in infimo Altaris gradu, ut supra jam dictum fuit, « tunc Presbyter assistens, » ex præscripto § XXVIII, « in cornu Epistolæ, stans versus « populum, facta prius debita reverentia, cum « genuflexione Sanctissimo Sacramento, publi- « cabit Indulgentias, in forma consueta, a sum- « mis Pontificibus et ab Episcopo concessas om- « nibus qui Processioni interfuerunt. » Advertendum autem, quod ait § XXIX, « ut intortitia « et candelæ quæ in Processione delata fuerunt, « non extinguantur, donec Episcopus cum San- « ctissimo Sacramento benedictionem dederit. » Est tamen usus complurium insignium Ecclesiarum, docetque inter alios Bauldryus in suo Manuali sacrarum cæremoniarum, parte IV, cap. XVI, articulo III, num. XXXVIII, ut ardeant faces et candelæ usque ad depositionem Sanctissimi sacramenti « in loco suo inclusive, » id est, in magno tabernaculo, quod etiam vulgo custodiam vocant. Quidquid sit, « omnibus « expeditis, » inquit tandem § noster XXX, « Epi- « scopus, facta aliquantulum oratione ante San- « ctissimum Sacramentum, post debitam genu- « flexionem, atque accepta mitra extra cancellos, « discedet cum Canonicis, » etc. Sunt qui aiunt sumendam esse ab Episcopo mitram statim ac e suppedaneo Altaris discedit, sed sumenda est in hac functione « extra cancellos, » ut docet noster §, et est usus pontificiæ Capellæ. Porro, ut ritum hujus Processionis absolvam, ex præscripto paragrapho XXXIV, peracta functione, de qua abunde jam dictum est, circa Processionem scilicet Sanctissimi Sacramenti, « de- « mum Diaconus debet in fine illud includere et « reponere in tabernaculo, ubi solet continue « asservari. »

§ XXXI.

Si vero Episcopus voluerit ex sua particulari devotione hac die celebrare, et Sanctissimum Sacramentum pro dicta Processione conficere, poterit summo mane Missam planam sine cantu legere, omissa pro hac die propter Processionem ad celeriorem actus expeditionem, et ad evitandum calorem, Missa solemni, et in fine Missæ Canonici et alii, ut supra, capient paramenta.

§ XXXII.

Episcopus vero, depositis manipulo et planeta, capiet pluviale, et cetera omnia fient, quæ superius declarata sunt.

COMMENTARIUS.

Abstinendum esse Episcopo hac die celebrare Missam solemnem « propter Processionem, ad « celeriorem actus expeditionem et ad evitandum « calorem, » monet Rubrica § XXXI, ubi etiam edicit, quod si voluerit ipse « ex sua particulari « devotione hac die celebrare, et Sanctissimum « Sacramentum pro dicta Processione conficere, « poterit summo mane Missam planam sine cantu « legere. » Puto equidem verba illa, « ex sua « particulari devotione, » referri potius ad Sanctissimi Sacramenti pro ipsa Processione confectionem quam ad celebrationem Missæ planæ; non enim decet ut Episcopus hac præsertim die Festi Corporis Christi omnino abstineat a celebratione Missæ. Dicet ergo Missam planam Episcopus, in qua etiam aliam Hostiam in Proces-

sione deferendam consecrabit, « et in fine Missæ « Canonici et alii, ut supra, capient paramenta; « Episcopus vero, » ut ait Rubrica § XXXII, « de-« positis manipulo et planeta, capiet pluviale, » cum pectorali scilicet seu formalio, « et cetera « omnia fient, quæ superius declarata sunt, » circa cæremonias scilicet servandas in Processione, in qua gestabit Sanctissimum Sacramentum.

§ XXXIII.

Et quia solitum est per totam hanc Octavam ponere super Altare tabernaculum cum Sanctissimo Sacramento discooperto, dum Vesperæ et Officia divina recitantur, ad quæ magna populi frequentia solet accedere, conveniens esset, ut ob reverentiam tanti Sacramenti, tam Episcopus, quam Canonici, et omnes præsentes, et in choro assistentes, durante Officio, starent semper capite detecto, et nunquam sederent. Quod si ob longitudinem Officii præstare non poterunt, non omittant saltem in signum reverentiæ, detecto capite, existente Sanctissimo Sacramento super Altari, divinis Officiis assistere.

COMMENTARIUS.

I. Quanquam, ut testatur sanctus Thomas Aquinas in opusculo LVII, Urbanus IV, Pontifex Maximus, Festum Corporis Christi instituerit, Indulgentiasque iis concesserit, qui in hac solemnitate divinis Officiis personaliter interessent, constat nihilominus, et solemnem circumgestationem Corporis Christi in supplicatione publica, et publicam ejusdem super Altari expositionem, dum per Octavam Vesperæ, et Officia divina recitantur, longe post ipsum Urbanum IV fuisse introductas. In Ordinario Argentino exarato anno MCCCLXIV, præscriptum est quidem, ut « ponatur Corpus Christi super Altare in prima Ve-« spera, et in Matutinis, et in Missa. » Verum de ejus infra Octavam expositione altum in eo silentium, uti jam notavit Martenius in citato toties libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis Officiis celebrandis*, cap. XXIX, num. VI.

II. At vero, quidquid sit de primæva origine ejus ritus, « quia solitum est per totam hanc « Octavam ponere super Altare Tabernaculum « cum Sanctissimo Sacramento discooperto dum « Vesperæ et Officia divina recitantur, ad quæ « magna populi frequentia solet accedere; con-« veniens esset, » ex Rubrica nostri §, « ut ob « reverentiam tanti Sacramenti, tam Episcopus, « quam Canonici et omnes præsentes, et in choro « assistentes, durante Officio, starent semper, « capite detecto, et nunquam sederent. » Fuit hæc plane vetus Ecclesiæ disciplina, ut non modo Clerici, sed laici quoque toto divinorum Officiorum tempore starent, pie, feliciterque Christo Domino obsequentes, qui in Evangelio Marci, cap. II, ait : *Cum stabitis ad orandum*, etc. Unde æqua erat Tertulliani querimonia adversus quosdam delicatulos sui ævi, quos ita in libro *De Oratione*, cap. XII, insectabatur : « Siquidem ir-« reverens est assidere sub conspectu, contraque « conspectum ejus, quem maxime reverearis, « quanto magis sub conspectu Dei vivi, angelo « adhuc Orationis adstante, factum istud irreli-« giosissimum est? » Alludit nimirum ad locum Lucæ, cap. I, qui loquens de Zacharia patre S. Joannis Baptistæ, ita ait : *Apparuit illi angelus stans a dexteris Altaris incensi*. Sed non hic omittenda altera Tertulliani ratio, qua loco citato persuadere nititur, stando orandum esse ab homine Christiano, « ne scilicet sedendo expro-« bremus Deo, quod nos Oratio fatigaverit. »

III. Morem temporis sui non sine speciosa ratione tradit lib. IV *De Officiis*, cap. III, Amalarius, dicens : « Quando cantamus Psalmos, so-« lemus stare, ut ex statu corporis demonstremus « affectum nostræ mentis, hoc est, paratos nos « esse ad opera bona. » Plura contra hanc sedendi consuetudinem, quæ in omnibus pene choris invaluit, notavimus jam in nostro opere *De codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, ca-

pite xxiii, ubi etiam exoptavimus, ut, quandoquidem tantum hodie obtinere non licet, saltem, quemadmodum Clerici Regulares ac alii complures Religiosi Ordines totis divinis Officiis stantes assistunt (uti fuit primorum Christianorum mos, qui a S. Cypriano passim, et ab aliis priscis Patribus stantes vocantur), ceteri saltem id agerent, quo tempore, divinissimæ Eucharistiæ Sacramento publicæ venerationi exposito, Canonicas in choro Horas, et divina Officia cantant.

IV. Illud autem expresse præceptum est ex Rubrica nostri §, ut si id « ob longitudinem Officii præstare non poterunt, non omittant « saltem in signum reverentiæ, detecto capite, « existente Sanctissimo Sacramento super Altari, « divinis Officiis assistere. » Egimus et de eodem ritu in laudato opere *De Codice sancti Evangelii*, etc., lib. II, cap. xxiv, sed celeberrimus est plane locus de orando nudo capite in Epistola I ad Corinthios, cap. xi, ubi ait Apostolus, quod « omnis vir orans velato capite, deturpat caput « suum, » id est, Christum, ut in ea Epistola exponit Apostolus, cujus locum ad rem nostram egregie explicat inter alios Patres S. Joannes Chrysostomus Homilia xxvi in ipsam Pauli Epistolam. Hanc fuisse primorum Christifidelium disciplinam testatur Tertullianus in suo Apologetico, cap. xxx, ubi diserte ait, consuevisse orare Christianos « nudo capite. » Si itaque mos erat antiquus, detecto ac nudo capite, generaliter orare, quanto magis servanda est hæc cæremonia, præsente Christo Domino in Eucharistiæ Sacramento venerationi publicæ exposito?

§ XXXIV.

Solitum est etiam octava die hujus Festi post Vesperas fieri Processionem ad reponendum Sanctissimum Sacramentum, quæ non tam solemnis, et longa via, ut prima, sed vel per Ecclesiam, vel parum circa extra eam fieri debet, in qua si Episcopus interesse voluerit, debet cum pluviale Sanctissimum Sacramentum portare, et tam in principio, quam in fine Processionis, illud thurificare et alia facere, quæ superius expressa sunt, et demum Diaconus debet in fine illud includere, et reponere in Tabernaculo, ubi solet continue asservari.

COMMENTARIUS.

I. Invaluit jam plane ritus, ut non modo die hujus Festi solemnis Processio cum Sanctissimo Sacramento a Cathedralibus et Matricibus Ecclesiis peragetur, sed etiam ab aliis infra Octavam ejusdem Festi tam mane, quam vesperi. Debere Processionem in solemnitate Corporis Christi inchoari a Cathedrali Ecclesia seu Matrice, et ad eamdem terminare, non vero a Parochiali, decidit non semel Sacra Rituum Congregatio, ac præsertim in Nolana i Septembris MDCCVIII, et ix Junii MDCCXVIII. Afferri plane circa hujusmodi Processiones, quæ a Regularibus præsertim infra Corporis Christi octavam extra claustrum fiunt, Decreta ipsius sacræ Congregationis possent, sed cum non sint generalia, sed peculiaria loca respiciant, puto equidem, servanda omnino, ubi sunt, ipsa Decreta, in aliis autem consuetudinem servandam Ecclesiarum.

II. Quantum vero ad hunc § nostrum, postquam edixit solitum esse octava hujus Festi post Vesperas fieri Processionem ad reponendum Sanctissimum Sacramentum, quæ non tam solemnis, et longa via, ut prima, sed vel per Ecclesiam, vel parum circa extra eam fieri debet, addit mox, quod si Episcopus interesse voluerit huic Processioni, « debet cum pluviali Sanctis- « simum Sacramentum portare, et tam in prin- « cipio, quam in fine Processionis, illud thurifi- « care, et alia facere, quæ superius expressa « sunt, et demum Diaconus debet in fine inclu- « dere, et reponere in tabernaculo, ubi solet « continue asservari. » Solet hodie Romæ in octava hujus Festi post Vesperas in Vaticana Basilica fieri Processio a Capitulo S. Petri per breviorem tamen viam, ubi licet aliquando interfuerit Summus Pontifex Benedictus XIII, non gestavit tamen Sacramentum, sed manu cereum accensum.

§ XXXV.

Absente Episcopo, et in Collegiatis Celebrans finita Missa, et depositis planeta et manipulo, capiet pluviale, et Sanctissimum Sacramentum thurificabit, illudque sub baldachino portabit, et omnia, ut supra fient, exceptis iis quæ ad Episcopum proprie pertinent.

COMMENTARIUS.

I. Absente Episcopo hac die, et celebrationem Missæ solemnis, et delationem Sanctissimi Sacramenti in Processione pertinere ad primam Dignitatem, et ea deficiente ad secundam, et sic successive ad alias, vel ad digniores Canonicos, iterum atque iterum decrevit Sacra Rituum Congregatio. Quamvis autem Episcopus solemniter hac die non celebrans Missam, gestet tamen ipse in Processione Sacramentum, non habet id tamen in aliis locum; constat enim ex Decreto ipsius Sacræ Congregationis Rituum in Campsana XXIII Martii MDCCIX, Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum in Processione, quæ fit in Festo Sanctissimi Corporis Christi, deferri ab eo quidem debere, qui Missam celebrat; idemque servandum esse in processione, quæ fit in die Dominico infra ejus octavam, non vero a primo de Capitulo, qui non celebravit.

II. Idipsum jam antea deciderat Sacra Congregatio in Januensi, sive Genuensi XXXI Julii MDCXXXII, ubi declaravit, non convenire, quod prima Dignitas celebret Missam ante Processionem Sanctissimi Sacramenti, et deinde altera minor Dignitas deferat illud Processione. Sed ut alia id genus Decreta omittam, confirmatum plane memoratum Decretum fuit ab Innocentio Papa XI, Constitutione sua XXI, quæ incipit *Alias emanarunt*, edita IV Juni MDCLXXXIX, legiturque in Bullario Romano tomo V Editionis Luxemburgensis. Sicut autem mane celebrans Missam, Sacramentum in Processione gestat, ita in Vesperis, si fiat Processio, deferre illud debet, qui Vesperas celebravit, ex Decreto ejusdem Sacræ Congregationis in Brundusina die XII Junii MDCXXVII. Atque his Decretis notatis, quantum ad § nostrum, nihil est, quod in ipsum explicandum moremur. Ait, absente Episcopo, et in Collegiatis, hac die servanda esse omnia, quæ dicta superius sunt, « exceptis iis, quæ ad Episcopum proprie pertinent. » Qui autem plura desiderat circa ritus ab iis servandos in prædicta solemnitate, qui non sunt Episcopi, legere potest Manuale sacrarum cæremoniarum Bauldryi, parte IV, cap. XVI, articulo I et seqq., et inter alios Merati Additiones in Gavantum parte IV, tit. XII.

III. Unum est tandem, quod ad hujus Commentarii calcem notemus, abusum scilicet, qui in quibusdam Ecclesiis insignis alias Religiosi Ordinis viget, in quibus Celebrans in expositione Sanctissimi Sacramenti qualibet Feria VI fieri solita, dare benedictionem solet indutus cotta et stola, non autem pluviali, ut est ritus communis in hujusmodi functionibus. Laudandi plane sunt Canonici Regulares Lateranenses, quorum Parochus Romæ in Ecclesia S. Mariæ de Pace, licet aliquando sine pluviali Eucharistiam ad infirmos deferat, tamen ubi in suo ad Ecclesiam reditu benedictionem est largiturus cum Pyxide, in qua scilicet aliæ adessent Particulæ, pluviali prius induitur; sed nec est omittenda ejusdem Ecclesiæ disciplina, quæ in ipsa Eucharistiæ delatione, ubi Fideles prompti non sint ad deferendas hastas cum laternis accensis, ut est ritus in Concilio Romano anni MDCCXXV, a sanctæ memoriæ Benedicto XIII præscriptus, homines conducere solet, qui mercede allecti, prædictas hastas gestent. Quod idcirco notandum hic censui, quia scilicet ejus ritus servatores cum mercedis solvendæ incommodo, non ita passim Parochos inveneris. Novi autem plures a labe avaritiæ prorsus immunes, liberalesque, uti alias esse debent, erga ea, quæ vel ad divinum augendum cultum, præsertim Sanctissimi Sacramenti, vel ad pauperum sublevamen pertinent.

CAP. XXXIV.

IN QUIBUS FESTIS EPISCOPI SOLEMNITER CELEBRARE SOLEANT.
EPISCOPUS, IN CRASTINUM CELEBRATURUS, VESPERAS SOLEMNES PRIDIE AGERE IPSE CONSUEVIT.
IN QUIBUS FESTIS EPISCOPI MISSÆ ET VESPERIS SOLEMNIBUS ASSISTANT.

§ I.

Quia per annum plura Festa occurrunt, ultra superius expressa, in quibus decet, vel Episcopum solemniter celebrare, vel saltem Vesperis, et Missæ solemniter per alium celebratæ interesse, de his breviter aliquid dicendum est.

§ II.

Celebrare igitur poterit Episcopus, nisi legitime fuerit impeditus, in die Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, in Festo Epiphaniæ Domini, Feria quinta in Cœna Domini, in Dominica Resurrectionis, in die Ascensionis, in Dominica Pentecostes, in Festivitatibus Annuntiationis, et Assumptionis B. Mariæ Virginis, in festo Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, in festo omnium Sanctorum, in festo Sancti Titularis Ecclesiæ et Patroni, in die Anniversario Dedicationis Cathedralis Ecclesiæ, vel etiam arbitrio suo in aliis Festivitatibus per annum, quandocumque ei placuerit, cum cæremoniis, et solemnitatibus, quæ supra in capite VIII hujus libri II de Missa solemni Episcopo celebrante explicatæ fuerunt; ac etiam cum Vesperis solemnibus in Vigilia, seu die, quæ Festum præcedit, excepto Sabbato Sancto, quo die Vesperæ non dicuntur, nisi mane in fine Missæ, et Vigilia Annuntiationis Beatæ Mariæ, si venerit in Quadragesima die feriato; quo casu Vesperæ non celebrantur in Vigilia, sed tantum in die, finita Missa, et tunc ne ista solemnitas sine Vesperis solemnibus transeat, poterit Episcopus, depositis Missæ indumentis, accipere pluviale et celebrare Vesperas, Canonicis paratis remanentibus.

§ III.

Sed si hoc Festum venerit Feria II in Quadragesima, poterunt Vesperæ solemnes in Dominica præcedenti celebrari cum cæremoniis, prout supra dictum est in capite I hujus libri II, de Vesperis solemnibus, Episcopo in crastinum celebraturo.

COMMENTARIUS.

I. Quæ in hisce duobus paragraphis continentur, supra non uno in loco Commentariorum nostrorum tum libro I, tum hoc secundo abunde jam explicata fuere. Sane si Romanos antiquos Ordines consulamus, vel ipsi Pontifices Maximi frequenter divina Officia quæ per annum occurrunt, pontificali ritu, et summa cum solemnitate celebrabant. Diligentissimi in ea servanda disciplina fuerunt quoque et olim Episcopi; sed cum sequentibus sæculis segniores facti essent, huic abusui occurrens Rubrica II nostri hujus §, edicit celebrare posse Episcopum, « nisi « legitime fuerit impeditus, in die Nativitatis « Domini nostri Jesu Christi, » atque in aliis in § ipso II enumeratis, « vel etiam arbitrio suo « in aliis Festivitatibus per annum, quandocum« que ei placuerit, cum cæremoniis et solem« nitatibus, quæ supra in capite VIII hujus li« libri II, *de Missa solemni, Episcopo celebrante*, « explicatæ fuerunt. »

II. Hortatur præterea memoratus § noster Episcopos ipsos, ut Festa ipsa descripta celebrent « etiam cum Vesperis solemnibus in Vigilia, seu « die, quæ Festum præcedit, » quia scilicet primæ Vesperæ juxta Breviarii Romani Rubricas, et pontificiæ Capellæ disciplinam, digniores atque excellentiores sunt secundis. Excipitur autem I. ab hac generali regula Sabbatum Sanctum, « quo die Vesperæ non dicuntur, nisi « mane in fine Missæ, » juxta ritum scilicet a nobis jam supra explicatum in Commentariis ad caput XXVII. Excipitur II. Vigilia Annuntiationis Beatæ Mariæ, si venerit in Quadragesima die feriato : « quo casu, » ut ait idem noster § II, « Vesperæ non celebrantur in Vigilia, sed tan« tum in die, finita Missa, et tunc ne ipsa so« lemnitas sine Vesperis solemnibus transeat, « poterit Episcopus, depositis Missæ indumen« tis, accipere pluviale, » albi scilicet coloris, « Canonicis paratis remanentibus. »

III. Concinunt hæc plane antiquo ritui pontificiæ Capellæ, uti constat ex toties memorato Cæremoniali Augustini Patricii lib. II, sectione II, cap. VIII, quod est de Festo Resurrectionis Beatæ Mariæ Virginis et Vesperis papalibus in Quadragesima, ubi inter alia ita inquit : « Consueve« runt antiqui Pontifices celebrare hoc die, et « tunc si Festum fuisset die Lunæ in Quadrage« sima, in præcedenti Dominico die fiebant « Vesperæ papales cum paramentis. » Tum vero mox : « Idem fiebat, si Festum celebrabatur « post Pascha; in aliis autem temporibus, quia « in Quadragesima Vesperæ dicuntur ante pran« dium, non fiebant Vesperæ solemnes; sed, ne « ista solemnitas remaneret sine Vesperis so« lemnibus, post Missam, in qua una tantum « Oratio dicitur, scilicet de beata Virgine, Papa, « depositis missalibus indumentis, accipiebat « pluviale album, et incipiebat *Deus in adjuto« rium*, etc., pro Vesperis, stans in sede sua « eminenti, et Cardinales atque Prælati omnes « permanebant cum suis paramentis, et incipie« bantur Antiphonæ per Papam et Cardinales « more solito. » Addit tandem, si Papa non celebrasset, sed aliquis Cardinalis aut Prælatus alius in sua præsentia, tunc finita Missa, consuevisse Papam incipere pro Vesperis, *Deus, in adjutorium*, incensare et cantare Orationes, sicut consuevit facere, quando non est celebraturus. Tum vero etiam subdit, suo ævo Vesperas ipsas, neque ante, neque post, sicut et hodie, celebrari solitas fuisse in ipsa pontificia Capella. Quod tamen aliter olim factum Romani Ordines docent.

IV. Audiamus nunc ergo, quid de Capellæ pontificiæ ritu ante Patricium scripsit in Ordine Romano XV, cap. CV, Amelius : « Nota, quod « hæc Festivitas venit in die Jovis ante Domini« cam de Rosa anno Domini MCCCLXXXIX, nec « habuit primas Vesperas, sed in die post Missam « celebratam in Sancto Petro, Sanctissimus Do« minus noster Urbanus Sextus sic indutus in « Cathedra lapidea incœpit solemniter Vesperas, « et incœpit Antiphonam primam, et Antipho« nam ad *Magnificat*, et thurificavit Altare sem« per indutus vestibus sacris, prout in Missa; et « mandavit Cardinales quatenus sic starent in« duti, prout fuerunt in Missa, » etc. Neque omittendum, quod de iisdem Vesperis notandum subjicit : « Nota, quod hæc Festivitas « venit die Lunæ post Dominicam de Pas« sione anno MCCCXCIX Pontificatus Bonifacii « Papæ anno XI, et non habuit Vesperas præce« dentes propter magnum frigus; sed die Lunæ

« immediate post Missam fuerunt cantatæ. » Addit Antiphonas incœptas fuisse a Cantoribus, et Papam adfuisse cum pluviali rubeo, sicut in Missa, quam cantavit Cardinalis Neapolitanus.

V. Cautum est denique ex nostro § III, ut « si hoc Festum venerit Feria secunda in Qua- « dragesima » (excepta scilicet majori hedomada, in qua nullum omnino fit Officium de Sanctis) possint « Vesperæ solemnes in Domi- « nica præcedenti celebrari cum cæremoniis, « ut supra dictum est, » etc., et quidem post meridiem solita hora dicendi Vesperas, quia scilicet, Dominica die ex pervetusto Ecclesiæ ritu minime jejunatur. Anticipantur autem Vesperæ in Quadragesima propter jejunium; nam ad duodecimum usque sæculum inaudita erat in Occidente comestio ante finem diei, nec dicebatur Missa, nisi post Nonam, hoc est, circa tertiam Horam Vespertinam, ne scilicet comederetur, nisi post horam Vesperarum, hoc est sero, et Vesperæ dicebantur in Missa post communionem, uti fit Sabbato Sancto, idque ex antiquis Scriptoribus et libris ritualibus constat. Sed decimo tertio sæculo non parum laxatus est mos antiquus; et ad Nonam cœpta est anticipari comestio. Alexander de Ales ex iis fuit, qui huic consuetudini locum dedere, ut notat Grancolas in Breviarium Romanum cap. XXXIX, ubi etiam observat, quod sæculo decimo quarto, ut tempus lucrifieret, hora Nona anticipata est, Paludano potissimum auctore. Quinto decimo sæculo magis etiam laxatum est comedendi tempus, dummodo recitatæ essent Vesperæ circa meridiem ante comestionem, et sexto decimo sæculo non defuere Casuistæ affirmantes comedi posse non solum ad meridiem, sed etiam una ante meridiem hora.

VI. Nostra hac tempestate res eo pervenit, conniventibus Theologis laxis, ut non pauci, qui tota fere nocte, tempore etiam Quadragesimæ, aleis ludunt, ut alia facinora omittam, post mediam noctem, sive potius circa auroram, qua ad domos suas redeunt, collationem, quam vocamus serotinam, sumunt, et deinde dormientes somnum suum usque ad meridiem; et ultra, longe post meridiem prandent. Hi autem sunt, qui se putant præcepto Ecclesiæ de servando jejunio obtemperare, nam alios multos invenies, qui ex levissimis causis, imo et nullis omnino jejunium solvunt, Medicis facultatem eis etiam comedendi carnes præbentibus pro suo arbitrio.

[In supra enumeratis diebus celebratio Missæ pro functione pontificali habenda est, et, Episcopo impedito, primæ Dignitati committenda. Benedictiones autem candelarum, cinerum et palmarum ac processio in festo Corporis Christi procul dubio inter functiones pontificales sunt quoque rencensendæ, prout ex respectivis capitibus hujusce Cæremonialis patet. Sed eas Episcopus peragit quin regulariter Missam celebret. Dignior autem Canonicus ad quem etiam hæ actiones impedito Episcopo spectant, ut habes ex plurimis decretis, signanter in Pisauren. XXI Martii MDCIX, in Isernien. XIX Decembris MDCLIV, et in una Arichipæ ad XXVII, XIII Martii MDCC, debet, præter functionem, celebrare Missam; talem enim actum exequi absque celebratione Missæ est specialissima prærogativa Episcopi Ordinarii, juxta prædicta Decreta et resolutionem in Liburnen. ad VIII, XXIII Septembris MDCCCXLVIII.]

§ IV.

In aliis autem festivitatibus, videlicet, in nocte Nativitatis Domini, Sancti Stephani, Sancti Joannis Evangelistæ, Circumcisionis Domini, feria secunda et tertia Paschæ, Dominica in Albis, Dominica Sanctissimæ Trinitatis, in festo Sancti Joannis Baptistæ, in festo Nativitatis Beatæ Mariæ Virginis, in aliquibus principalibus festivitatibus Ecclesiæ Cathedralis, et pro aliqua re gravi, ad universalem vel propriam Ecclesiam spectante, vel alias quandocumque Episcopo placuerit, poterit, paratus cum pluviali et mitra, assistere Missæ per aliquem Prælatum, Dignitatem seu Canonicum celebrandæ, in qua omnia servabuntur, quæ supra explicata fuerunt in capite IX hujus libri II, de Missa solemni, quæ coram Episcopo celebratur, et si præcedenti die Episcopus Vesperis interesse voluerit, ce-

lebrabuntur similiter, prout dicitur in capite II ejusdem libri II, de Vesperis solemnibus, Episcopo in crastinum non celebraturo. In aliis festivis seu ferialibus diebus Episcopus, cum aderit, semper deferet cappam.

NOTA.

[§ II enumerat dies in quibus Episcopus Missam regulariter celebrare debet. De Festis Corporis Christi et Purificationis B. V. Mariæ ac diebus cinerum et palmarum ac quibusdam aliis, adsunt propriis in locis peculiares regulæ. Nunc festa recensentur in quibus Episcopus solemniter adsistere debet pluviali ornatus atque mitra redimitus. Ne quis libertatem ejus in his æstimandis occasionibus redarguere sibi arroget, additur clausula : *ac alias quandocumque Episcopo placuerit*. Sed tamen mens Cæremonialis est ut hic apparatus solemnioribus quibusdam diebus servetur; proinde prosequitur : *In aliis festivis seu ferialibus diebus Episcopus semper deferet cappam* : id est non utetur pluviali et mitra, sed modestiore ornatu contentus erit. Imo, ex S. R. C. Decretis habemus usum etiam cappæ qui aliquam solemnitatem exhibet quotidianum esse non debere. Unde S. C. in Ferentina XII Januarii MDCXLVII respondit : « Episcopum quandocumque accedentem ad Ecclesiam in diebus ferialibus ad interessendum simpliciter Horis Canonicis, Vesperis et Completorio aut etiam Missæ conventuali, non uti debere cappa magna, sed rocchetto et mozetta. » Et quamvis pluries decisum fuerit Episcopo liberum esse accedere cum cappa, etiam in Dominicis et Festis minus solemnibus, S. C. addidit in Melphiten. XXII Augusti MDCCXLIV mentem suam esse « ut Episcopus discrete se gerat in assistendo cum cappa. » Assistens autem cum mozetta non in sua sede pontificali, sed in aliquo stallo residet; nulla ei exhibetur assistentia Canonicorum et benedictiones dantur non ab Episcopo, sed a Celebrante. Confer Decreta in Oxomen. XXIV Julii MDCXXXVIII; in una Civitatis Theatinæ XXIII Julii MDCLXVII et in una Sancti Severi VII Decembris MDCCCXLIV.]

CAP. XXXV.

MISSA SOLEMNIS, VEL PER EPISCOPUM, VEL PER ALIQUAM DIGNITATEM CELEBRANDA IN DIEBUS ELECTIONIS ET CONSECRATIONIS EJUSDEM.
PARAMENTA SINT COLORIS FESTO CONVENIENTIS. — SI VERO FERIATA DIES, ERUNT ALBA.
COLLECTA PRO EPISCOPO IN EADEM MISSA DICENDA.

§ I.

Singulis annis in diebus anniversariis Electionis, et Consecrationis Episcopi, Missam solemnem vel per ipsum Episcopum, vel per aliquam Dignitatem, seu Canonicum, ipso præsente, celebrari convenit; quæ, si dies Electionis, seu Consecrationis venerit in die aliquo festivo, celebrabitur de Festo cum paramentis Festo convenientibus, et cum commemoratione pro Episcopo.

§ II.

Si vero venerit in die feriato, celebrabitur prout in missali, cum paramentis albis, et una tantum Collecta pro Episcopo, videlicet, ***Deus omnium Fidelium Pastor et Rector***, etc., et si Episcopus celebret, dicat in Oratione ***Me indignum famulum tuum, quem huic Ecclesiæ***, etc., sed in reliquis omnia circa cæremonias servabuntur, quæ supra propriis in locis explicata fuerunt.

COMMENTARIUS.

I. Quemlibet Episcopum Consecrationis suæ diem anniversarium sua antiquitas in Ecclesia recoluisse, fuse ostendimus jam tomo I Romani Pontificalis, tit. xiii, in commentario ad § liii ubi etiam quædam Patrum loca ac Synodorum Canones et Decreta Romanorum Pontificum, exemplaque recentiorum nonnullorum Episcoporum de ea tenenda disciplina recensuimus. Præ ceteris tenent hodieque antiquum hunc ritum Romani Pontifices, uti constat ex Cæremoniali Augustini Patricii, lib. II, sectione ii, cap. xxxii et xxxiii, quorum alterum est, *De anniversario assumptionis Summi Pontificis;* alterum vero, *De anniversario coronationis Summi Pontificis.* Cui ritui concinens Rubrica nostri § i, ait conveniens plane esse, ut « singulis annis « in diebus anniversariis Electionis et Consecra« tionis Episcopi, Missam solemnem per ipsum « Episcopum, vel per aliquam Dignitatem seu « Canonicum, ipso præsente, celebrari. » Bis ergo celebrandum est ab Episcopo anniversarium, nempe, tum suæ Electionis, tum etiam Consecrationis juxta ritum in citato § et sequenti præscriptum, solemni scilicet celebratione Missæ per ipsum Episcopum, sive per aliquam Dignitatem, sive Canonicum, Episcopo ipso præsente, et assistente, ut alias.

II. Reliquum est, ut duo notemus, quæ in duobus hisce paragraphis statuuntur. Primum illud est, quod, ut ait Rubrica nostri i §, « si « dies Electionis seu Consecrationis venerit in « die aliquo festivo, celebrabitur de Festo cum « paramentis Festo convenientibus, et cum com« memoratione pro Episcopo. » Hinc quamvis Sacra Rituum Congregatio die xxviii Augusti MDCXXVII apud Gavantum in Rubricas missalis, parte i, tit. ix, num. xvi, decreverit, quod commemorationes pro publica causa non fiant in Festis primæ classis, excipitur tamen hæc Commemoratio Consecrationis Episcopi, et ratio est, quia hæc Oratio præcepta est ex Rubricis missalis ac nostri Cæremonialis, quibus Sacra ipsa Rituum Congregatio adhærens in Lycien. iv Aprilis MDCCV, declaravit quidem, quod quando dies anniversaria Consecrationis Episcopi incidit in Dominicam primæ classis, infra Hebdomadam Majorem, in diem Paschæ, Pentecostes, Nativitatis Domini, vel alium solemniorem, non potest dici Missa de dicta Consecratione, sed in ipsa Missa de die debet fieri Collecta pro Episcopo sub unica conclusione, ut disponit Cæremoniale Episcoporum. Rursus ex alio ejusdem Sacræ Congregationis Decreto in Bracharen. viii Junii MDCCIX, Commemoratio in Missa pro Consecratione Episcopi, quando ratione Festi currentis dicitur Missa de Festo habente plures Commemorationes, debet uniri cum Oratione Missæ, et dici sub unica conclusione juxta Rubricam Pontificalis Romani de Consecratione Electi in Episcopum, et missalis Romani in fine post benedictiones.

III. Alterum quod adnotemus, est, quod, ut inquit Rubrica nostri § ii, si dies prædicta Electionis vel Consecrationis Episcopi « venerit in « die feriato, celebrabitur prout in missali cum « paramentis albis, et una tantum Collecta pro « Episcopo, videlicet ***Deus omnium fidelium « Pastor et Rector***, etc., et si Episcopus cele« bret dicat in Oratione, ***Me indignum famulum « tuum, quem huic Ecclesiæ***, etc., in reliquis « omnia circa Cæremonias, servabuntur, quæ « supra propriis in locis explicata fuerunt. » Plura de hac Missa vide apud Gavantum in Rubricas missalis, parte IV, tit. xvii, et apud Meratum in suis ad ipsum Gavantum Additionibus.

[Ad præsentem elucidandam materiam ali-

qua S. R. C. Decreta referre operæ pretium duximus.

« Dubium I. An Missa solemnis in anniversa- « rio electionis et consecrationis Episcopi sit « præceptiva in Cathedralibus et Collegiatis Diœ- « cesis, licet Cæremoniale Episcoporum lib. II, « cap. xxxv, § 1, solum dicat : Celebrari conve- « nit?

« Dubium II. Et quatenus affirmative, an sit « præceptiva hæc Missa solemnis in ambobus an- « niversariis tam electionis seu confirmationis, « quam consecrationis, ut innuere videtur Cære- « moniale et opinatur Talu ad decretum DCCCXVII « suæ collectionis, vel solum sit præceptiva in « anniversario consecrationis, ut innuere pa- « riter videtur Pontificale Romanum part. I, « tit. XIII, in fine, simulque Decreta hujus Sacræ « Congregationis et praxis Ecclesiarum?

« Dubium III. An præter hanc Missam solem- « nem in Cathedrali et Collegiatis post Nonam « tali die vel diebus celebrandam, Sacerdotes « ejusdem Cathedralis et Collegiatarum in Missis « privatis commemorationem facere debeant de « prædicto anniversario, vel anniversariis, licet « aliter opinetur Merati in Gavantum, part. I, « tit. IV, num. IX, cum praxi, ut ait, Basilicarum « Urbis, in quibus præter Missam solemnem de « die anniversario tam creationis quam corona- « tionis Summi Pontificis, nullam Missam priva- « tam, vel commemorationem fieri asserit a Sa- « cerdotibus illarum Basilicarum?

« Dubium IV. Et quatenus affirmative ad du- « bium tertium, an etiam de eodem anniversa- « rio, vel anniversariis commemorationem fa- « cere teneantur in Missis tam cantatis quam « lectis, omnes Sacerdotes sæculares totius diœ- « cesis Kalendario diœcesano utentes, non ob- « stante contraria antiqua consuetudine?

« Dubium V. Et quatenus affirmative ad du- « bium quartum, an etiam de eodem anniversa- « rio commemorationem facere teneantur in « omnibus Missis cantatis et lectis omnes Sa- « cerdotes regulares totius diœcesis, proprio « Kalendario utentes, non obstante pariter con- « traria perpetua consuetudine et quod illo- « rum Kalendarium generatim comprehendat « plures diœceses?

« Dubium VI. Juxta Decretum Sac. Rituum « Congregationis in Aquen. die II Septem- « bris MDCCXLI ad Dubium XI de Episcopo « translato, celebranda est Missa in Ecclesia cui « fuit ultimo loco præpositus, recurrente die, « quo Papa eum tali Ecclesiæ præfecit : quæritur « ergo utrum celebrari etiam debeat, vel saltem « possit Missa vel respectiva commemoratio con- « secrationis ejusdem?

« Dubium VII. Utrum in toto orbe catholico « sit præceptiva commemoratio pro Summo « Pontifice regnante, in omnibus Missis cantatis, « et lectis in die anniversaria tam creationis « quam coronationis ejusdem, quamvis huc « usque in his partibus neque facta fuerit neque « hujusmodi præceptum cognitum fuerit, ne- « que erui necessario videatur ex Rubricis mis- « salis, neque ex capitibus XXXI et XXXII Cære- « monialis S. Romanæ Ecclesiæ?

« Eminentissimi et Reverentissimi Patres sa- « cris tuendis ritibus præpositi omnibus plene « accurateque perpensis, rescribendum cen- « suerunt : In omnibus juxta votum Magistri « Cæremoniarum, videlicet : Ad I, Affirma- « tive, accedente mandato Episcopi. Ad II, Affir- « mative, ut ad primum. Ad III, Affirmative, « ut ad primum. Ad IV, Affirmative, ut ad pri- « mum. Ad V, Affirmative, juxta Decreta in una « Portugallen., diei XVII Septembris MDCCLXXXV, « et in Namurcen. diei XXIII Maii MDCCCXXXV. « Ad VI, Per anniversarium translationis nihil « detrahi anniversario consecrationis Episcopi. « Ad VII, Affirmative. » Die XIV Aug. MDCCCLVIII, « in una Resolutionis Dubiorum. » (Votum Magistri cæremoniarum reperiet curiosus lector apud *Analecta juris Pontificii*, tom. II, part. I, fasc. XXX, col. MCCCXXVII.)

« Eminentissimus Dominus Cardinalis En- « gelbertus Sterck, Archiepiscopus Melchlin, « animo reputans generalium missalis Romani « Rubricarum dispositionem quoad Missam di- « cendam in anniversario electionis Episcopi, « in quibus titulo XI præscribitur illa in Missa « addendum esse Symbolum Nicænum, Sacro- « rum Rituum Congregationi sequentia dubia « enodanda proposuit, nimirum :

« I. An hæc Rubrica sit intelligenda duntaxat « de Missa solemni, quæ ex præscripto Cære- « monialis Episcoporum illa die celebratur in « Ecclesiis Cathedralibus, an vero in omni- « bus etiam Missis privatis in quibus tunc ad- « ditur commemoratio prædicti anniversarii « juxta morem tam in Archidiœcesi Mechli-

« niensi quam in aliis Belgii Diœcesibus re-« ceptum?

« II. An Sacerdos qui vellet Missam pro anni-« versario electionis et consecrationis Episcopi « legere ex devotione illa die, dum Rubricæ non « obstant, debeat in ea dicere *Gloria* et *Credo*, « an vero utrumque, vel alterutrum omittere; « item an dicendæ sint tres saltem Orationes ut « in Missis votivis?

« III. Quid sit agendum in Missa solemni tam « in Ecclesia metropolitana, seu cathedrali, quam « in aliis Ecclesiis Diœcesis, quando dies anni-« versaria consecrationis Episcopi incidit in Fe-« riam quintam in Cœna Domini, ut fiet in diœ-« cesi Mechliniensi anno MDCCCXLI, vel in Sab-« batum Sanctum? Item an liceat in omnibus « Missis tam cantatis quam lectis privatis addere « commemorationem pro Episcopo si dies an-« niversaria ejus consecrationis incidat in Domi-« nicam aliquam ex privilegiatis primæ classis, « quæ unicam tantum admittunt Orationem, vel « Festum primæ aut secundæ classis; et quate-« nus affirmative, an debeat illa commemoratio « uniri Orationi diei sub unica conclusione, vel « dici sub distincta conclusione?

« S. Rituum Congregatio omnibus mature « perpensis, rescribendum censuit : Ad I, de « Missa solemni tantum intelligenda esse. Ad II, « Quum hæc Missa votivis non sit accensenda, « nequit ad libitum celebrari. Ad III, Comme-« moratio anniversarii locum habet tantum in « Dominicis et Duplicibus secundæ classis sub « unica conclusione, in reliquis omittenda. At-« que ita rescripsit et servari mandavit. » Die XII Septembris MDCCCXL in Mechlinien.

« Quomodo celebranda est dies anniversaria « consecrationis Episcopi si occurrat in die du-« plici minori? Ratio est dubitandi quia duplex « minus, non est de solemnioribus memoratis « in Decreto S. R. C. IV Aprilis MDCCV, nec de « feriatis, juxta Cæremoniale Episcoporum, « lib. II, cap. XXXV. — S. R. C. rescripsit : Juxta « votum D. Magistri cæremoniarum, nempe : « in die consecrationis Episcopi occurrente « officio dup. Officium recitandum esse de dicto « dup.; in Missis privatis post alias si occur-« rant faciendam commemorationem consecra-« tionis cum collecta *Deus omnium fidelium*, etc.; « post Nonam celebrandam Missam solemnem « pro electione vel consecratione Episcopi cum « *Gloria*, *Credo* et Præfatione de communi. » Die XVII Septembris MDCCLXXXV in Portugallen.]

CAP. XXXVI.

ANNIVERSARIUM PRO EPISCOPO PROXIME DEFUNCTO CELEBRANDUM.
MISSA SOLEMNIS PRO DEFUNCTIS EA DIE CORAM EPISCOPO CANTANDA. — SERMO POST MISSAM OMITTATUR.
ABSOLUTIO IN FINE PER EPISCOPUM CUM PARAMENTIS NIGRIS FIAT.

§ I.

Episcopus vivens Prædecessoris sui proxime ante ipsum defuncti memoriam habere debet, et pro ejus anima singulis annis in die obitus anniversarium celebrare, vel saltem Missæ pro ejus anima ab aliqua Dignitate seu Canonico celebrandæ præsens assistere, et in fine absolvere.

COMMENTARIUS.

I. Die tertio, itemque septimo, nono, trigesimo, quadragesimo, atque anniversario, consuevisse olim commemorationem fieri pro Defunctis, ex variis veterum Patrum testimoniis

probat Durantus lib II *De ritibus Ecclesiæ catholicæ*, cap. LXIII, num. V et VI. Sane anniversaria, ut ad explicandum hoc caput deveniamus, dicuntur quæ emortuali die, ut Plautus loquitur, id est, ipso die, quo quis mortuus est, post annum recurrente fiunt, cap. *Cum inter vos*, *De verborum significatione*, de iisque loquuntur passim prisci Patres, inter quos Tertullianus in libro *De Corona militis*, alludens ad Ritum qui secundo Christi sæculo, quo ipse floruit, in usu erat, hæc habet : « Oblationes pro Defunctis, « pro natalitiis annua die facimus. »

II. Teste Patricio lib. II, sectione II, cap. XXX, huic profecto adhærentes ritui soliti jam olim fuere « Summi Pontifices immediate Prædecessoribus suis in die annuo obitus anniversarium peragere in Capella majori, in qua « Episcopus celebrat omnibus pontificalibus ornamentis nigris paratus. » Tenacissimus ejus usus fuit inter alios Benedictus XIII, Pontifex Maximus, qui etiam quantum ad Episcopos, videns eam disciplinam contemni, ex hoc præsenti capite XXXVI, et sequenti nostri Cæremonialis statuit jam in sua Romana Synodo anni MDCCXXV, tit. XV, cap. V, in universis cujusque Civitatis et Diœcesis Cathedralibus et Collegiatis, aliisque Conventualibus, seu receptitiis Ecclesiis, præter solemne anniversarium pro ultimi defuncti Episcopi anima in ejus die obitus celebrandum, alterum etiam per singulos annos agendum in perpetuum pro omnibus propriæ Diœcesis Episcopis intra fidelium omnium Defunctorium octavam. Tum pientissimus Pontifex ad excitandos Episcopos, eam Christi Domini, Lucæ capite VI, sententiam commmemorat, aientis : *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetitur vobis.* Sed de hoc generali omnium Episcoporum propriæ Diœcesis anniversario vide quæ infra dicemus in Commentariis ad caput XXXVII.

[« Cæremoniale Episcoporum, lib. II, capite XXXVI, injungit Episcopo ut memoriam habeat prædecessoris sui proxime defuncti : quid « faciendum si proximus prædecessor translatus « sit ad aliam Ecclesiam? — S. R. C. rescribendum censuit : Illius Episcopi qui decessit cathedram tenens, » Die XII Novembris MDCCCXXXI « in una Marsorum ad XVIII.]

§ II.

Missa autem erit Defunctorum, et in ea omnia tam circa ornamentum Altaris, et indumenta, ac paramenta missalia, quam circa genuflexiones et cæremonias servabuntur, quæ supra declarata fuerunt in cap. XI, lib. II, *De Missa Pontificali pro Defunctis;* et in capite XII, *De Missa pro Defunctis, quæ coram Episcopo celebratur.*

§ III.

Non tamen post Missam sermo habendus erit, sed finita Missa, solus Episcopus, deposita cappa, apud sedem suam parabitur pluviali nigro cum ceteris indumentis; et habens ante se pannum nigrum extensum, seu lecticam mortuorum, absolvet, prout ibi dicitur.

COMMENTARIUS.

I. Quum abunde et de iis, quæ in §§ hisce notantur, dictum a nobis jam fuerit supra in Commentariis ad cap. XI et cap. XII, referenda hic solum censemus quædam Sacræ Rituum Congregationis Decreta, quæ Defunctorum anniversarium spectant, quæque inter alios collegit Meratus, et suis ad Gavantum Additionibus inseruit. I. Itaque ex memoratæ Sacræ Congregationis Decreto in Egitanien. XXIII Maii MDCIII, Officium anniversarium, vel septennarium, vel trigenarium Defunctorum post obitum, si cadat die Dominico, vel Festivo, transfertur in diem

sequentem cum eadem solemnitate. II. Ex alio Decreto in Collen. v. Julii MDCXCVIII, infra octavas privilegiatas non potest cantari Missa Defunctorum, si in eas incidat eorum anniversarium. III. Durante expositione Sanctissimi Sacramenti occasione quadraginta Horarum, regulariter celebrari non potest Missa privata pro Defunctis, licet occurrat Officium hujusmodi Missas admittens; neque cantari Missa pro iisdem, ut adimpleatur mens Testatoris, sive, ut anniversario satis fiat; ita enim declaravit sacra ipsa Rituum Congregatio in una Canonicorum Regularium Lateranensium II Decembris MDCLXXXIV. Idque confirmatum etiam fuit a Clemente Papa XI in sua instructione pro dicta Expositione quadraginta Horarum anno MDCCV vulgata.

II. Licet autem ex variis Sacræ Rituum Congregationis Decretis, si contingat anniversaria dies in Festo celebrari, debeat transferri in alias sequentes, sciendum tamen, translato anniversario ob Festum de præcepto, recitandam esse Orationem prout in missali, non omissis scilicet illis Orationis verbis, *cujus anniversarium depositionis diem commemoramus*, ut in una memoratorum Canonicorum Regularium Lateranensium censuit Sacra Rituum Congregatio IV Maii anni MDCLXXXVI apud Meratum in Gavantum parte I, tit. v, ubi etiam notat, quod, licet in Festis de præcepto anniversarium Defunctorum cum solemni Missa celebrari nequeat, possit tamen hoc fieri in Festis duplicibus.

CAP. XXXVII.

ANNIVERSARIUM OMNIUM EPISCOPORUM QUOTANNIS IN CATHEDRALI FACIENDUM.
QUOMODO EPISCOPUS MISSÆ HUIC ASSISTAT, ET ABSOLUTIO FACIENDA SIT, VEL AB IPSO EPISCOPO, VEL A CELEBRANTE.

§ I.

Aliquo die non impedito infra octavam Defunctorum, arbitrio Episcopi, Canonicus aliquis, seu Dignitas Ecclesiæ Cathedralis celebrabit Missam pro animabus omnium Episcoporum, et Ecclesiæ Cathedralis Canonicorum defunctorum cum paramentis nigris, et cæremoniis, prout supra dictum est; cui Missæ Episcopus præsens erit cum cappa; et in fine, si voluerit, poterit, imo debebit, deposita cappa, et accepto pluviali, absolvere, prout dicitur capite præcedenti.

COMMENTARIUS.

1. Legitur in Romano Ordine XIV, cap. C., Alexandrum Papam IV, de Fratrum suorum unanimi consensu et assensu statuisse, anniversarium Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontificum et Cardinalium defunctorum Nonis Septembris annis singulis, Vesperis, et Vigiliis pro Defunctis cum novem lectionibus decantatis, solemniter celebrandum, eoque die, quo Pontifex ipse solemniter Missam pro Defunctis celebraret, ducentos ab eodem pauperes, et viginti quinque a quolibet Cardinale reficiendos. Quod de hoc anniversario Nonis Septembris celebrando statuit Alexander, servari solitum quidem fuit post laudatum Romanum Ordinem XIV, « singulis annis aliquo die post diem Commemo« rationis omnium fidelium Defunctorum, » ut testatur Patricius lib. II Cæremonialis, sectione II, cap. XXXIV, tunc enim, ut idem ait, « solebant

« Summi Pontifices... Missam publicam pro omnibus Summis Pontificibus, et omnibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus defunctis « in Capella Apostolica coram se et sacro Collegio celebrari facere more solito, ut supra « in die Commemorationis omnium fidelium « Defunctorum dictum est. »

II. Quum autem hæc disciplina, quæ alias nostro hoc ævo vigebat adhuc pro solis defunctis Cardinalibus, abolita omnino esset pro summis Pontificibus defunctis, Benedictus Papa XIII veterum rituum instaurator in sua Romana Synodo anni MDCCXXV, tit. xv, cap. iv, antiquum pium ipsum commendans usum, atque dispositioni etiam inhærens capitis hujus nostri Cæremonialis, dignum et congruum arbitratus est ut prisca resumeretur consuetudo, et solemne pro summis eisdem Pontificibus perpetuum anniversarium ab eo, quod pro Cardinalibus agitur, omnino distinctum, coram etiam Pontifice, et sacro ipso Collegio de more, prout in Papali Cæremoniali cavetur, prima die post fidelium Defunctorum Commemorationem agatur; idque similiter intra eamdem octavam celebrari statuit, ac mandavit. Tum vero capite sequenti edixit, quod de celebrandis anniversariis in Civitate ac Diœcesi, uno scilicet pro Episcopo proprio proxime defuncto, altero vero pro omnibus defunctis Episcopis propriæ scilicet Diœcesis, dictum a nobis fuit supra cap. xxxvi, in commentario ad § i.

III. At vero quum Synodus ipsa Romana ad nostrum Cæremoniale se referat, servandum plane illud est, quod in hoc § præscribitur, ut scilicet : « aliquo die non impedito, infra octavam defunctorum arbitrio Episcopi Canonicus « aliquis seu Dignitas Ecclesiæ Cathedralis » celebret « Missam pro animabus omnium Episcoporum, et Ecclesiæ Cathedralis Canonicorum Defunctorum cum paramentis nigris, et cæremoniis, » etc. Sequitur porro noster hic § disciplinam laudati superius Romani antiqui Ordinis xiv ac etiam Cæremonialis Patricii, ex quorum præscripto anniversarium unum quidem celebratur pro defunctis Summis Pontificibus, et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, licet hodie, uti dictum est, distinctum sit ex Decreto Romanæ Synodi Benedicti XIII anniversarium pro Pontificibus summis celebrandum ab anniversario Cardinalium.

IV. Hæc distinctio servata quoque fuit ab ipso Benedicto, quum ante Pontificatum Maximum, Beneventanam Ecclesiam regens, in Provinciali Concilio, quod egit anno MDCXCIII, duo quidem diversa statuit anniversaria, pro Episcopis unum, et alterum pro Canonicis. Ergo tit. xxviii, postquam cap. xvi edixit, ut pro omnibus Episcopis defunctis Beneventanæ Provinciæ postridie Commemorationis omnium Fidelium Defunctorum in Ecclesiis Cathedralibus ab Episcopis, eorumque Capitulis, ritu solemni, cum Missa et Absolutione anniversarium celebraretur, ita deinde cap. xvii statuit : « Die « proxime sequenti alterum anniversarium pro « Canonicis, et aliis de Capitulo defunctis a singulis Capitulis et Collegiis sub pœnis arbitrio « Episcopi infligendis peragatur. » Idipsum statutum est plane ex aliis compluribus Synodis, quas recensere hoc loco supervacaneum est.

V. Quidquid autem sit de hac re, unum ex præscripto nostri §, celebrandum est anniversarium arbitrio Episcopi, sed aliquo die non impedito, infra octavam Commemorationis omnium fidelium Defunctorum tam pro Episcopis quam pro Canonicis defunctis cum Missa solemni ab aliquo Canonico, seu Dignitate Ecclesiæ celebranda ; « cui Missæ Episcopus præsens « erit cum cappa; et in fine si voluerit, poterit, « imo debebit, deposita cappa, et accepto pluviali, absolvere, » etc. Verba ipsa, *imo debebit*, desiderantur in antiquis Cæremonialibus, nostroque huic § adjuncta fuere in novo Cæremoniali, quod nos a Benedicto XIII emendatum explicamus. Ex illo autem additamento addiscimus, nisi legitime impeditus fuerit Episcopus, debere ipsum Absolutionem facere.

§ II.

Quod si Episcopus hujusmodi Missæ præsens non erit, vel absolvere nequiverit, Celebrans, finita Missa, accedet ad cornu Epistolæ Altaris, ubi in plano deposita planeta, et manipulo, accipiet pluviale nigrum, et stans in dicto cornu

Epistolæ, versus ad Altare, expectabit finem Responsorii, et interim Clerici seu alii extendent pannum nigrum ante gradus Altaris, vel portabunt illuc lecticam mortuorum, nisi alias a principio Missæ fuerit accommodata.

COMMENTARIUS.

Adeo Episcopus præsens hujusmodi Missæ anniversariæ, quæ pro omnibus Episcopis et Canonicis Cathedralis Ecclesiæ defunctis celebratur, absolutionem ipse facere debet, ut ubi in antiquis Cæremonialibus legebatur, « si præ« sens non erit, vel absolvere noluerit, » verbum *noluerit* in hoc novo Cæremoniali correctum est, ejusque loco appositum *nequiverit*, ad denotandum scilicet Episcopum Missæ ipsi præsentem, debere ipsum Absolutionem facere, modo illam peragere valeat; nam alias ex nostro §, « si præsens non erit, vel absolvere ne« quiverit, Celebrans, finita Missa, » nempe usque ad ultimum Sancti Joannis Evangelii, non vero dicto *Placeat*, etc., ut ait Bauldryus in Appendice ad partem V Manualis, cap. XXXVII, num. II, « accedet ad cornu Epistolæ Altaris, « et in plano deposita planeta et manipulo, ac« cipiet pluviale nigrum, » etc., ut in hoc nostro §, et in Rubricis missalis, parte II, tit. XIII, quas fuse explicant Gavantus in easdem Rubricas, Bauldryus in suo Manuali, et novissime Meratus ad ipsum Gavantum.

[Reformato Cæremoniali Episcoporum, exclusa manet methodus Bauldryi et Bissi qui talem absolutionem fieri volebant ante Evangelium Sancti Joannis. Nam in fine cap. XII hujusmet libri nunc leguntur hæc verba a Benedicto XIII addita: « Si vero Episcopus absolvere ipse noluerit, vel « hujusmodi Missæ non intersit, Celebrans, finita « Missa et lecto Evangelio secundum Joannem, « faciet omnia, prout in cap. XXXVII hujus li« bri II. » Et in supra exscripto §, intercalata fuit vox « in plano » quæ prius deerat; ita ut nunc legens « ubi in plano deposita planeta, » intelligas hæc facienda esse Missa omnino absoluta et postquam Celebrans ab Altari descenderit. Inconsulte igitur Meratus et Auctor noster post talia additamenta priscorum rubricistarum placita secuti sunt.]

§ III.

Quando per Cantores repetitur Responsorium, post Versiculum *Requiem æternam*, etc., accedet Cæremoniarius ad Episcopum, si aderit, cum thuribulo, et ministrante naviculam Presbytero assistente, Episcopus imponet thus in thuribulum cum benedictione solita, quod Cæremoniarius portabit ad Altare, et alicui Capellano Celebrantis consignabit, tenendum juxta cornu Epistolæ Altaris, ubi etiam alius Capellanus tenet vas aquæ benedictæ cum aspersorio.

§ IV.

Si vero Episcopus præsens non erit, ipse Celebrans imponet thus in thuribulum, ministrante naviculam Diacono.

COMMENTARIUS.

Præsente Episcopo Missæ prædictæ, « quando « per Cantores repetitur Responsorium, post « Versiculum *Requiem æternam*, etc., accedet « Cæremoniarius ad Episcopum cum thuribulo, « et ministrante naviculam, » a dexteris scilicet, et sine osculis, ex capite XI, § XII, « Presbytero « assistente, Episcopus imponet thus in thuri« bulum cum benedictione solita, » ut in nostro præsenti § III. « Si vero Episcopus præsens « non erit, » ex sequenti § IV, « ipse Celebrans

« imponet thus in thuribulum, ministrante na« viculam Diacono; » qui scilicet una cum Thuriferario, facta genuflexione Altari, accedit ad dexteram Celebrantis, eique naviculam ministrans dicit *Benedicite Reverende*. Respondens tunc autem Celebrans, *Ab illo benedicaris*, etc., thus more solito benedicit, facto signo Crucis manu, ter de more imponens in ipsum thuribulum.

§ V.

Incœpto *Kyrie eleison*, surget Episcopus, detecto capite; Celebrans vero, dicto ultimo *Kyrie eleison*, stans detecto capite in dicto cornu versus ad Altare, dicet intelligibili voce *Pater noster*, quod secrete complebit; et interim accedet ad medium Altaris, et versus dictum pannum seu lecticam mortuorum, ministrante Diacono aspersorium, asperget ter super eumdem pannum seu lecticam; tum ministrante eodem Diacono thuribulum, simili modo ter thuribulum ducens, pannum seu lecticam thurificabit; deinde conversus ad Altare, ex libro super illud posito, in eodem cornu Epistolæ dicet Versiculum *Et ne nos inducas*, etc., et alios Versiculos, et Orationem, et in fine Versiculum *Requiem æternam dona eis*, *Domine*, etc., et dicto per Cantores Versiculo, *Requiescant in pace*, Celebrans redibit in Sacristiam ad se exuendum.

COMMENTARIUS.

I. Qui ritus servandus sit ab Episcopo, ubi ipse Absolutionem facit, dictum abunde superius fuit, cap. XI, § XII. Quantum autem ad hunc § nostrum, « incœpto *Kyrie eleison*, surget Epi« scopus detecto capite; Celebrans vero, dicto « ultimo *Kyrie eleison*, stans detecto capite in « dicto cornu versus ad Altare, dicit intelligibili « voce *Pater noster*, quod secrete comple« bit, » etc., ut in ipso § nostro; sed videsis laudatos Meratum et Bauldryum, qui per singulas partes ritum hunc absolvendi enarrant. Porro in exequiis Defunctorum, præsente cadavere, antequam Cantores intonent *Libera me*, *Domine*, etc., Absolvens recitat Orationem illam, quæ habetur in Rituali Romano et incipit : *Non intres in judicium cum servo tuo*, *Domine*, etc., quæque semper eodem modo dicenda est, etiamsi defuncta femina absolvatur, vel plures mortui; non enim in his casibus dicendum est *cum serva tua*, *Domine*, vel *cum servis tuis*, uti jam declaravit Sacra Rituum Congregatio in Fanen. XXXI Augusti MDCXCVII.

II. Sed neque in præsenti hoc Commentario omittendum illud, si elevetur in aliquo Altari Sanctissimum Sacramentum, dum fit Absolutio alicujus Defuncti, ex Gavanto in Rubricas missalis parte II, tit. XIII, nec Celebrantem, neque Ministros genuflectere debere, ne sacra interrumpatur actio; rectiusque fieret si in ea elevatione pulsatio campanulæ omitteretur a Ministro qui Missæ inservit; neque enim Tonnellio adhæreo, aut Quarto, quorum alter in eo casu vult Sacerdotem cum Ministris debere genuflectere, nisi aspergat, vel incenset tumulum, aut dicat ℣. et Orationem; Quartus vero docet, in ipsas missalis Rubricas parte II, tit. XIII, in simili casu genuflectendum omnino esse a Sacerdote, licet actu aspergat tumulum, vel incenset. Sed placet sententia Gavanti, quam etiam in praxi vidi in Ecclesiis servari, ubi scilicet in Absolutione defunctorum elevari contigit Sanctissimum Sacramentum in aliquo Altari. Atque hæc satis sint pro explicatione hujus §, in quem etiam notare lubet, pannum nigrum, seu lecticam mortuorum, non poni hodie ante gradus Altaris, sed in medio Ecclesiæ collocari molem ligneam lugubri, eleganti apparatu vestitam, atque ornatam cum variis imaginibus mortis, et candelabris argenteis cum multis cereis; de qua mole variis nominibus vulgo appellata jam nos supra nonnihil etiam diximus, libro II, capite XI et capite XII.

CAP. XXXVIII.

EPISCOPI ÆGROTANTIS QUÆ CURA ET STUDIA ESSE DEBEANT. — FIDEI PROFESSIONEM EMITTAT.
A QUO ET QUOMODO SACRUM VIATICUM SUSCIPIAT.
VENIAM PETAT DE NEGLIGENTIIS CORAM CAPITULO, PAROCHIS ET CURATIS, ET RURSUS FIDEI PROFESSIONEM FACIAT.
COMMENDET EIS ECCLESIAM ET PAUPERES, ET BONUM SUCCESSOREM ADPRECETUR.
ECCLESIÆ RES ET SCRIPTURAS MANIFESTET. — VIRI RELIGIOSI AD EJUS AGONEM ASSISTANT.
PRECES DICENDÆ STATIM AC VITA EXCESSERIT. — QUÆ PRÆSTANDA A FAMILIARIBUS CIRCA DEFUNCTI CORPUS.
INDUATUR VESTIBUS OMNIBUS PONTIFICALIBUS VIOLACEIS. — UBI EXPONENDUM SIT EJUS CADAVER.
RELIGIOSI MENDICANTES PER ORDINEM IN EJUS FUNERE VIGILIAS DEFUNCTORUM CANTENT,
ET PRIOR EORUM ABSOLUTIONEM FACIAT.
ORDO DEFERENDI EJUS CORPUS AD ECCLESIAM.
OCTAVA VEL ALIA DIE EXSEQUIÆ CUM QUATUOR ABSOLUTIONIBUS CELEBRENTUR.
PROCESSIONES ET PRECES HABENDÆ PRO FUTURO SUCCESSORE.
AD NUNTIUM NOVI ELECTI GRATIÆ DEO AGENDÆ, ET HYMNUS *TE DEUM* IN ECCLESIIS CANTANDUS.

§ I.

Licet Episcopus, tanquam bonus pastor et diligentissimus villicus, omni tempore paratus esse debeat ad reddendam rationem Domino suo de ovibus sibi commissis et de suæ administrationis officio, id tamen diligentiori cura et studio peragere debet, dum ægrotat, quasi extremæ vitæ suæ diei vicinior. Nam etsi semper mortis periculum mortalibus immineat, propinquiores tamen morti sumus, dum ægrotamus.

COMMENTARIUS.

Multa quæ et in hoc capite Cæremoniale nostrum præscribit de ægrotatione, morte, funere et exequiis Episcopi, desumpta sunt plane ad litteram ex Cæremoniali Augustini Patricii lib. I, sectione xv, cap. ii, quod inscriptum est *De ægrotatione, morte et exequiis Romani Pontificis*, ubi paulo post initium ita quidem Cæremoniale ipsum Papale subjicit : « Sit igitur semper « Pontifex paratus ut bonus pastor, solertissimus « vicarius, et diligentissimus villicus, rationem « reddere Domino suæ administrationis, et cupiens dissolvi, et esse cum Christo, cum Martino Turonensi clamet, et dicat : *Domine, si « adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso « laborem, fiat voluntas tua;* curetque eo majori studio, » etc., ut mox infra.

§ II.

Curet igitur Episcopus, ut quanto magis dignitate ceteris præest, eo majori studio ultimum hujus vitæ actum, quo solo coronari electi solent, cum laude perficiat. Quod si, dum ægrotat, tanquam homo morbi periculum non agnosceret, Medici, Domestici, Familiares, et præcipue ejus Confessarius, secrete et summa

cum reverentia et charitate, eum de discrimine vitæ, in quo versatur, moneant; et hortentur, ut voluntati divinæ non invitus adhæreat, et quæ ad animæ salutem pertinent, peragere curet. Nam Episcopum decet, non solum verbo, sed etiam opere et exemplo, usque ad extremum vitæ spiritum alios docere, et ad viam salutis dirigere. Medici vero et Familiares, quæ ad corporis salutem pertinent, diligentissime curent, et polliceantur Episcopo, se, quantum humana potest industria, facturos, ut, si fieri poterit, pristinam sanitatem recuperet.

COMMENTARIUS.

I. Pergit loco citato Patricius, et de Summo Pontifice ægrotante loquens, postquam dixit, quod nos in præcedenti Commentario nostro jam adnotavimus, curandum scilicet Pontifici « eo majori studio, quo ceteris omnibus præest, « ut ultimum actum, quo solo coronari electi « solent; » tum ita subdit : « Quod si forte non « agnosceret, dum ægrotat, morbi periculum, « Medici, qui illius curam gerunt, cum de ejus « salute dubitare cœperint, prudentibus verbis « eum admoneant, semotis arbitris, hortentur- « que ad ea peragenda, quæ ad animæ suæ sa- « lutem pertinent, polliceantur se omni studio « acturos quæ spectant ad corporis sanitatem; « aperiant eadem Confessori Pontificis, qui verbis « apertioribus, secrete tamen, et summa reve- « rentia et charitate, moneat Pontificem, in quo « sit discrimine; hortetur ut voluntati divinæ « non invitus adhæreat, cogitet quem locum « teneat; oportereque, ut alios Principes verbo « et exemplo ad viam salutis deducat. » Hæc Patricius, cujus non modo sensum, sed et omnia pene verba ipsa usurpavit hic noster præsens §, imo et totum hoc nostrum Cæremoniale, uti in decursu Operis ostensum est.

II. Notandum vero hic illud est nobis, quod Episcopo morbo laborante, tenetur Medicus, etiamsi morbi periculum non agnosceret, eum initio morbi monere, ut saltem pœnitentiæ Sacramentum suscipiat, juxta Decretum Concilii IV Œcumenici Laretanensis relatum in capite *Cum infirmitas*, *De pœnitentiis et remissionibus*, et in multis sequentibus Synodis confirmatum, præsertim vero in Ravennatensi II, Rubrica xv, ubi Patres ita inquiunt : « Monemus insuper omnes « Medicos, quod quando vocati fuerint ad infir- « mos, non ulterius redire audeant, nec curare « eosdem, nisi prius eis constiterit, quod ipsi « infirmi prædicti Medicum advocaverint ani- « marum et iis fuerit de animarum salute pro- « visum. » Extat ea in re celebris Constitutio S. Pii V, quæ incipit *Super gregem*, edita die VIII Martii anno MDLXVI, confirmata in multis Conciliis, et inter alia in Lateranensi Benedicti Papæ XIII, anno MDCCXXV, tit. XXXII, cap. I, ubi ultra pœnas alias excommunicatio proponitur adversus Medicos tertio visitantes infirmos post decubitum non confessos. Sed hasce pœnas parvipendere Medici complures videntur, qui falsa spe allicientes infirmos, eos sine Sacramentis mori sinunt, uti quotidiana experientia nos docet.

§ III.

His verbis et hortationibus excitatus Episcopus ægrotans, vel, quod melius esset, sua sponte, cum extremum diem suum appropinquare cognoverit, primo peccata sua Confessario diligentissime confiteatur, deinde tempore congruo sacrum petat Viaticum, et antequam communicet, indutus rocchetto et stola, præsente Sanctissimo Christi Corpore, profiteatur Catholicam Fidem, ex formula ab Apostolica Sede præscripta, quam affirmet se semper inconcusse et firmiter tenuisse et credidisse, seque in ea velle vivere et mori, cum Deo placuerit.

§ IV.

Tum majori, qua poterit, devotione et humilitate, sacrum sumat Viaticum, quod illi deferat prima Dignitas, comitante Capitulo, et toto Clero Cathedralis Ecclesiæ in habitu ecclesiastico, et cum candelis accensis; et si fieri potest, Magistratus deferat baldachinum; moneatque Episcopus Sacristam seu Curatum, ut cum tempus erit, Extremæ Unctionis Sacramentum sibi administret, et animæ commendationem faciat.

COMMENTARIUS.

I. Eadem quæ hic noster §, et iisdem pene verbis, si pauca excipias, affert in suo Cæremoniali Patricius, sic dicens : « Pontifex sua sponte, « quod melius erit, vel saltem his monitionibus « excitatus, cum ultimum diem appropinquare « cognoverit, primum peccata sua Confessori « diligentissime confiteatur, petatque ab eo ple- « nariam Indulgentiam, deinde tempore congruo « jubeat ad se vocari Prælatos domesticos et « principales familiæ suæ, et præsente sacratis- « simo Christi Corpore, primum confiteatur, et « Catholicam Fidem, quam affirmet se semper « inconcusse et firmiter tenuisse, et in ea velle « vivere et mori, cum Deo placuerit. » Pergit auctor laudatus, aliaque tradit, quæ ordine paululum inverso in nostro hoc capite descripta sunt : « Tum petat veniam ab omnibus, si quem « forte injuste offenderit, largiatur eis aliquas « gratias spirituales; roget, ut orent Deum pro « anima sua, et petat a Sacrista vel ab aliis « Prælatis, ut tunc sacratissimum Viaticum « recipiat, ut, cum tempus eis videbitur, alia « Ecclesiæ Sacramenta sibi administrent. » Hactenus in suo Cæremoniali Papali Augustinus Patricius lib. I, sectione xv, cap. II.

II. Sed ut explicemus nunc nostros paragraphos, ubi Confessarius, aliique notati in II §, hortati sunt Episcopum, ut voluntati divinæ non

invitus adhæreat, et quæ ad animæ salutem pertinent, peragere curet : « His verbis et hortationibus excitatus Episcopus ægrotans, vel, « quod melius esset, sua sponte, cum extremum « diem suum appropinquare cognoverit, primo « peccata sua Confessario diligentissime confiteatur. » Verba sunt nostri § III. Verum licet non adsit mortis periculum, ut supra jam dictum est, initio infirmitatis, tertiam post visitationem monitus a Medico infirmus confiteri peccata sua debet. Quod autem præsertim « ab « infirmis in mortis periculo positis per Presby« teros pura inquirenda est Confessio, » edicunt Pœnitentiale Theodori Cantuariensis Archiepiscopi, et inter alia quæ afferri hic possent, Concilium Moguntinum anni DCCCXLVII, can. XXVI.

III. Facta Confessione, cautum et illud est ex nostro § III, ut Episcopus « deinde tempore « congruo sacrum petat Viaticum, et, antequam « communicet, indutus rocchetto et stola, præ« sente sanctissimo Christi Corpore, profiteatur Catholicam Fidem, » etc. Præmissam vero fuisse olim sacro Viatico Fidei professionem, edocent varii manuscripti Codices Rituales allati a Martenio libro I *De antiquis Ecclesiæ Ritibus*, capite VII, art. IX. Appellatur autem Eucharistia *Viaticum*, nec immerito, tum quia illo sacro cibo in hujus sæculi peregrinatione reficimur, tum etiam quia ex hac vita ad alteram profecturis dispensatur contra invisibiles fidei hostes, uti addiscimus ex antiqua formula, quæ hodieque legitur in Rituali Romano, ubi ægrotanti periculose Eucharistia ita præbetur : *Accipe, Frater, Viaticum Corporis Domini Nostri Jesu Christi, qui te custodiat ab hoste maligno, et perducat in vitam æternam. Amen.*

IV. Cur autem Sacra Eucharistia Viaticum appelletur, exponit Paschasius in tractatu *De Corpore et Sanguine Domini*, cap. IX, dicens : « Hoc « Mysterium nonnunquam Viaticum appellatur, « quia, si quis illo fruitur in via, pervenit ad « vitam, quam jam in se habet. » Utuntur et eo vocabulo Capitularia Caroli Magni, lib. VII, capite CXXXVIII : « De his, qui recedunt de cor« pore, pœnitentia accepta, placuit sine recon« ciliatoria manus impositione eis communicare; « quod morientis sufficit consolationi secundum « definitiones Patrum, qui hujuscemodi Commu« nionem congruenter Viaticum nominaverunt. » Sed audiamus S. Thomam, qui parte III, quæstione LXXIII, art. IV, vocabulum illud ita explicat : « Hoc Sacramentum est præfigurativum « fruitionis Dei, quæ erit in patria; et secundum « hoc dicitur Viaticum, quia hic præbet nobis « viam illuc perveniendi. » Plura de ea voce videri possunt apud Dufresne in suo mediæ et infimæ Latinitatis Glossario; sed prætermissum nolo, nomine scilicet Viatici in Conciliis et Patribus sæpe intelligi Pœnitentiæ Sacramentum, præsertim vero in can. XIII Concilii I Nicæni, et in Epistola Innocentii Papæ I ad Exuperium Tolosanum Episcopum, cap. II.

V. Quod fidei professionem spectat a morituris eliciendam, ex antiquo Ecclesiæ instituto tradit Rituale ipsum Romanum, de modo juvandi infirmos, sic inquiens : « Deinde hortetur in« firmum, et excitet, ut, dum mente viget, eli« ciat actus Fidei, » etc. Consuevisse Sanctos illam sibi describi, sibique in manu post mortem poni, atque cum ea sepeliri, ex multis plane exemplis liquet. De S. Joanne Gualberto scribit ejus Vitæ auctor ad diem XII Julii, quod cum ad exitum appropinquaret, fecit hæc in breviculo scribi, et præcepit in sua manu poni post mortem, sibique consepeliri, nempe : « Ego Joannes credo, et confiteor Fidem, quam « sancti Apostoli prædicaverunt, et Sancti Pa« tres in quatuor Conciliis confirmaverunt. » Beatum Joannem Columbinum Jesuatorum Ordinis institutorem, Fidem Catholicam, quam moriens professus est, in acta publica redigi curavisse, testatur jam in ejus Vita Belcarius, cap. LXXVI.

VI. Præter exemplum sancti Petri Martyris inter vulnera atque immanes cædis cruciatus Apostolorum Symbolum pronuntiantis, egregia profecto fuit S. Amati Episcopi, quam moribundus protulit, publica Catholicæ Fidei denuntiatio. Jussit enim, ut se audiente, ac vultu, oculis, nutuque firmante, de scripto legeretur celebris illa magni Leonis Pontificis Maximi Epistola XII ad Flavianum; meritoque eam potissimum elegit, qua veri dogmatis seriem fateretur, quandoquidem tanti illam æstimavit antiquitas, ut de ejus vel apice ambigentem anathemate feriendum jam olim sanxerit Gelasius Pontifex Maximus. Missa facio alia exempla, sed minime silentio prætereundum illud Beati Bonifacii Episcopi Lausanensis factum, qui, ut in ipsius Vita legitur apud Bollandianos ad diem XIX Februa-

rii : « Cum appropinquaret termino vitæ suæ, « petiit textum Evangelii secundum Joannem, « quem cum teneret, manu sua amplexatus est « librum dicens : *Hæc didici, in his vixi, de- « nique hæc sunt, in quæ credo, et spero, ac de- « sidero mori*. Quod non multo post, ut optave- « rat, evenit. »

VII. Ex nostro § III, profiteri debet Episcopus moriens, « præsente Sanctissimo Christi Cor- « pore, Catholicam Fidem ex formula ab Apo- « stolica Sede præscripta, quam affirmet, » etc., juxta ritum scilicet, qui a summis Pontificibus morituris ex præscripto Romani Cæremonialis, quod concinnavit Patricius, cujus locum superius descripsimus. Porro facta Fidei professione, juxta formulam scilicet a Pio IV præscriptam, « tum majori, qua poterit, devotione, » inquit noster § IV, « sacrum sumat Viaticum, quod « illi deferat prima Dignitas, » etc. Spectare ad primam Dignitatem ministrare Sacramenta Episcopo decumbenti, eoque defuncto, Officia celebrare, una cum Rubrica nostri Cæremonialis conveniunt passim Doctores, quos citat Scarfantonus in Ceccoperium parte III, additione VII, ubi inter alia scite notat, id quidem procedere etiamsi in Ecclesia Cathedrali adesset Canonicus exercens curam animarum, quique solitus esset administrare Sacramenta Canonicis decumbentibus in propriis domibus; quia scilicet hoc non procederet respectu Episcopi, licet sit caput Capituli, et cum eo unicum corpus constituat. Sed neque suffragari tunc posse contrariam consuetudinem, attenta Cæremonialis clausula, quæ irritat contrarias consuetudines, idem Scarfantonus notat, probatque ex Decreto Sacræ Rituum Congregationis in Gerunden. XI Februarii MDCCII. Proposito enim inter alia hujusmodi Dubio, quaquam allegaretur contraria consuetudo, prodiit Responsum : « Servetur Cæ- « remoniale in omnibus. »

VIII. At vero licet ex nostro Cæremoniali ad primam spectet Dignitatem sacro Viatico reficere Episcopum morientem, statuit nihilominus Concilium Provinciale XIV Beneventanum anni MDCXCIII, sub Vincentio Maria Cardinali Ursino, qui fuit postea Benedictus XIII, statuit, inquam, tit. XXVI, cap. XII, ut « Episcopo morti « proximo, tres primi de Capitulo præsentes « vicinum Episcopum... invitent, qui statim « veniat, quique si vivum Episcopum deprehen- « derit, qua par est, charitate consoletur, et pro « opportunitate Sanctissimæ Eucharistiæ et Ex- « tremæ Unctionis conferat Sacramenta, eaque « omnia præstet, quæ ad animæ salutem eo tem- « pore requiruntur. » Hanc fuisse antiquam Ecclesiæ disciplinam docet nos exemplum S. Ambrosii Mediolanensis Episcopi cujus felicem exitum ita in ejus Vita Paulinus ejus Diaconus narrat : « Honoratus Sacerdos Ecclesiæ Vercellen- « sis... descendens obtulit Sancto Domini Corpus, « quo accepto, ubi deglutivit, emisit spiritum. » Celeberrimum exemplum est S. Paulini Nolani Episcopi, qui, teste Uranio, morti cum proximus esset, Symmachum, Benedictum et Hyacinthium Episcopos, « quasi profecturus ad « Dominum, jussit sibi ante lectum suum sacra « mysteria exhibere, scilicet, ut una cum san- « ctis Episcopis oblato Sacrificio animam suam « Deo commendaret. »

IX. Occurrunt passim hujusmodi exempla in Vitis Sacrorum Episcoporum, sed standum nostro § IV, ex cujus præscripto deferendum est Sacrum Viaticum ad Episcopum graviter ægrotantem per primam Capituli Cathedralis Dignitatem, sed tamen, ut ait idem noster § IV, « co- « mitante Capitulo, et toto Clero Cathedralis « Ecclesiæ in habitu ecclesiastico, et cum can- « delis accensis; et si fieri potest, Magistratus de- « ferat baldachinum. » Ipse vero Episcopus Viaticum sumpturus « indutus rocchetto et stola, » albi scilicet coloris, detecto capite, et humili ac pio cordis affectu sacram Communionem sumet, præparata jam prope lectulum loco congruo credentia linteo mundo cooperta, cum flosculis inter candelabra cum cereis, Crucifixi vel alicujus sancti Imaginem in medio habente, tapete quoque in terram strato, omnibusque, ut decet, ad excipiendum tantum hospitem, Christum scilicet Dominum, bene dispositis, ut notat Castaldus in sua Cæremoniarum Praxi lib. I, sectione X, cap. XII, ubi etiam rocchetto et stolæ, quibus, ex nostro § III, indutus esse debet Episcopus, mozzettam adjungit, sed standum est ipsi nostro §, ubi nulla fit mentio mozzettæ, sicut nec in Vita S. Caroli, ubi agitur de Viatico ab eo sumpto; ejus enim Auctor Carolus a Basilica Petri lib. VI, cap. VIII, sanctum Antistitem accepisse Sacrosanctum Viaticum « linea veste, » id est rocchetto, « ac stola collo inducta, » affirmat.

X. Post acceptum Viaticum, monere tandem Episcopus debet « Sacristam seu Curatum, ut, « cum tempus erit, Extremæ Unctionis Sacra- « mentum sibi administret, » etc. Quod dicitur hic de Sacrista, acceptum plane et istud est ex Cæremoniali Papæ, auctore Patricio, ubi de ægrotatione Papæ agens, diserte edicit, ut « Sa- « crista in tempore Extremam Unctionem, et « commendationem animæ faciat. » Puto equidem, licet proprie sit munus Curati Extremam Unctionem morienti præbere, cum tamen utriusque, et quidem disjunctive mentio in nostro § fiat, Sacristæ scilicet, seu Curati, idcirco esse in arbitrio Episcopi, ab uno vel altero Unctionem Extremam accipere. Forte § noster Sacristæ meminit quod in Cæremoniali Patricii, ex quo nostrum Cæremoniale compactum est, Sacrista Extremam Unctionem morienti Papæ ministrat.

XI. Quidquid sit, licet hodie ex Ritualium præscripto Extrema Unctio post Viaticum accipiatur, evidentissime tamen inter alios ostendit Martenius lib. I *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. VII, articulo II, num. III, consuevisse olim inungi sacro Oleo infirmos ante Viaticum. Dolendum plane non quod mutata sit hæc disciplina, sed quod summo abusu Extrema Unctio adeo differtur, ut nonnisi semimortuis conferatur. Ansam huic abusui pluribus jam ab hinc sæculis dedisse inter alia avaritiam et cupiditatem Parochorum, qui multum exigebant ab ungendis, adeo ut vix aliquando pauperes hujus Sacramenti fierent participes, docet Reinerius, insignis Ordinis Prædicatorum Theologus, qui floruit post medium XIII sæculum. Is enim in libro quem adversus Waldenses scripsit, cap. V, notat, eos, Sacramentum hoc reprobasse, quod tantum divitibus daretur, nulli autem « sine « pretio. » Tum vero mox addit : « Item quidam « prædicant, nulli Sacramentum hoc debere « dari, nisi qui possit habere saltem duas vaccas, « unde pauperes graviter scandalizantur. Item « dicunt, quod duodecim luminaria sunt neces- « saria in unctione. »

XII. Eamdem Sacerdotum cupiditatem notavit Guillelmus Majoris Episcopus Andegavensis in Statutis Synodalibus anni MCCXCIV, et leguntur tomo XI Specilegii Dacheriani, ubi hæc habet : « Accepimus, referentibus fide dignis, « quod dictum Sacramentum, sine quo, ut di- « cunt Sancti, periculosum est ex hac vita « migrare, ex quadam negligentia omittitur; « imo, ut verius loquamur, ex Sacerdotum ra- « pacitate et avaritia, qui in collatione hujus « Sacramenti novas et insolitas exactiones indu- « cunt aliunde, petendo linteamina, quibus ja- « cens inungitur ægrotans. » Nullum plane Sacramentum video, quod Parochorum rapacitas cupiditasque non conspurcaverit. Nisi hujusmodi homines coerceantur, et ab Ecclesia prorsus eliminentur, ansam hæreticis dabimus semper, et Sacramenta irridendi, et Catholicam Religionem calumniandi.

§ V.

Convocet deinde Canonicos, Parochos et Curatos omnes, dum adhuc sensus corporis integri sunt, et coram eis profiteatur iterum Catholicam Fidem ex prædicta formula; petat veniam de negligentiis, et imperfectionibus suis, et si quemquam unquam in sua administratione offenderit, roget, ut orent Deum Omnipotentem pro anima sua; commendet illis Ecclesiam, Pauperes, Viduas, Orphanos, et loca pia; memoret eis, ut donec de Successore provideatur, continuas preces ad Deum fundant, ut eis bonum Pastorem concedere dignetur, qui eos uberius, quam ipse fecit, pascere noverit.

§ VI.

Aperiat etiam eis debita et credita Ecclesiæ, si quæ sunt; et notificet scriptu-

ras, jura et actiones ejusdem Ecclesiæ; condat, si velit, et si habeat ab Apostolica Sede facultatem, testamentum, et eligat sibi sepulturam.

COMMENTARIUS.

I. Consona et hæc sunt iis, quæ de ægrotante Papa scribit Patricius lib. I, sectione xv, cap. II, ubi ita ait : « Convocet posthæc, dum sensus « integri sunt, sacrum Cardinalium Senatum; « profiteatur iterum Catholicam Fidem; petat « veniam, si in sua administratione quempiam « injuste offenderit. Roget, ut orent pro anima « sua; commendet eis Ecclesiam Dei. » Tum ubi edixit, hortari eum illos debere, ut in electione Successoris diligentes sint, et unanimes, et talem eligant, qui Christianos uberius, quam ipse paverit, pascere noverit, et si ei videbitur, nominare unum, vel plures, quos suo judicio magis idoneos arbitretur; ita subjicit : « Aperiat « etiam eis debita, et credita si qua sunt, et si« militer scripturas, pecunias et gemmas, ac « pretiosa quæque manifestet, condat testamen« tum, et eligat sepulturam. » Hæc sunt, quæ docet in suo Cæremoniali Patricius, et hæc pariter sunt, quæ paucis mutatis in nostris præsentibus hisce paragraphis notantur.

II. Ergo convocabit Episcopus Canonicos, Parochos et Curatos omnes, et quidem, si fieri possit, Diœcesis suæ, dum adhuc scilicet sensus corporis integri sunt, et postquam coram eis professus est iterum Catholicam Fidem ex prædicta formula, quæ habetur scilicet in Constitutione LXXXVIII, edita a Pio Papa IV, anno MDLXIV, petet « veniam de negligentiis et imperfectio« nibus suis, et si quemquam unquam in sua « administratione offenderit, » rogabit, « ut « orent Deum omnipotentem pro anima sua. » Est ritus, qui hodieque vel ab ipsis laicis morituris servatur, et a Principibus etiam Viris, qui in extremo constituti veniam ab aulicis et subditis suis petere solent. Quantum ad Episcopos, ut alia omittam, celebre est S. Fulgentii Ruspensis Episcopi exemplum, de quo ejus Vitæ auctor apud Surium ad diem I Januarii ait, quod postquam se sensit sine aliqua dubitatione obeundum, vocans universos suos, præsentibus Monachis, allocutus est dicens : « Ego, Fratres, « animarum vestrarum saluti prospiciens, mo« lestus apud vos forsitan, et difficilis exstiti; « et ideo obsecro vos, ut ignoscat mihi quis« quis aliquis dolet. Et si forsitan severitas no« stra modum transgressa est debitum, orate, « ne mihi hoc Dominus imputet ad peccatum. » Addit tum autem auctor, « talia beato Fulgentio « lacrymosis singultibus exprimente, » cunctos « simul super ejus genua » cecidisse, « semper « bonum, semper affabilem, pro omnium salute, « sicut decuit, invigilasse clamantes. »

III. Venia petita, commendabit deinde Episcopus moriens Canonicis scilicet, Parochis, Curatisque omnibus « Ecclesiam, pauperes, vi« duas, orphanos et loca pia. » Huc facit, quod de laudato paulo superius S. Fulgentio Episcopo ejus Vitæ auctor subdit, quodque ad exornandam Rubricam nostri § describere hic lubet : « Imperato, » inquit, « silentio, paululum re« quievit; et deinde pauperum curam gerens « requisita summa pecuniæ, de qua fidelissimus « dispensator quotidie egentibus ministrabat, « totum jussit expendi, per se ipsum recolens « Viduarum, Pupillorum, Peregrinorum, cuncto« rumque illic indigentium nomina, quibus quid « singillatim daretur, propria deliberatione « constituit, » etc. Exempla id genus sanctorum Episcoporum pene innumera afferri possent, quibus excitari quidem deberent hodierni Episcopi morientes, ut non commendarent solum perfunctorie, ut dici assolet, Canonicis, Parochis, Curatisque pauperes, viduas, orphanos, et loca pia scilicet indigentia, sed ut ipse de iis, quæ forte reliquit, illis subveniat.

IV. Ait præterea § noster v eosdem Canonicos ac alios memoratos superius monendos esse ab Episcopo morituro, « ut, donec de Successore « provideatur, continuas preces ad Deum fun« dant, ut eis bonum Pastorem concedere di« gnetur, qui eos uberius, quam ipse fecit, pa« scere noverit. » Id plane jam olim executus est S. Fulgentius, ubi morti proximus, adstantibus omnibus ita dixit : « Provideat Dominus « Deus meus Pastorem dignum se. » Est plane summa rei electio Episcoporum, ideoque solliciti esse debent Fideles ad orandum Deum, ut sibi bonum Pastorem concedat, qui scilicet non sua in Episcopatu quærat, sed quæ Jesu Christi;

qui non dominetur in Clero, neque in subditos tumeat, et instar Tyrannorum sæviat, sed humilitatem præ se ferat, et animam suam, ubi opus est, ponat pro ovibus suis. Sed de his jam fuse alias diximus præsertim tomo I nostrorum Commentariorum in I partem Romani Pontificalis ad titulum XIII.

V. Restat, ut Episcopus moriens, ex præscripto nostri § VI, « aperiat etiam eis debita et « credita Ecclesiæ, si quæ sunt; et notificet « scripturas, jura et actiones ejusdem Eccle- « siæ; » neque enim Dominus est, sed mere Administrator, ut sacri Canones et sancti Patres loquuntur. « Condat, si velit, et habeat « ab Apostolica Sede facultatem, testamen- « tum, et eligat sibi sepulturam. » Quantum ad testamenti factionem, cum Episcopi, aliique Beneficiarii, reputati semper fuerint tanquam simplices rerum ecclesiasticarum dispensatores, ut ex iis scilicet sumant, quæ ad necessitates proprias sufficiant, reliqua vero in pauperes, aliosve pios usus, juxta regulas ecclesiasticas et offerentium voluntatem impendant, idcirco jampridem Episcopis ceterisque Clericis vetitum fuit de bonis intuitu Ecclesiæ acquisitis testari. Eam fuisse Ecclesiæ disciplinam et quidem per multa sæcula, perspicue ostendit in sua veteri et nova Ecclesiæ Disciplina Thomassinus, et inter alios Vanespen, parte II Juris Ecclesiastici universi, tit. XXXII, cap. VII. Plura et de hac re dicemus Deo dante III tomo conciliorum in Commentario ad canonem XV Concilii III Lateranensis; satisque hic est illud monere, hanc disciplinam vigere hodie in Italia, ut sine indulto summi Pontificis nequeat Episcopus condere testamentum. Optandum sane, ut et de Episcopis dici omnibus posset, quod de S. Augustino Episcopo Hipponensi scripsit in ejus Vita Possidius, capite XXXI : « Testamentum nullum fe- « cit, quia unde faceret, pauper Dei non ha- buit. »

VI. Liberum vero Episcopo erit, sicut et alii cuique, sepulturam quo velit loco sibi deligere, adeo ut et uxor inconsulto marito, et filius sine assensu patris sui hanc potestatem sibi vindicent; nisi scilicet sit filius impubes, cui propter defectum judicii pater sepulturam eligit, si id ferat loci consuetudo, alioqui ea cessante, in sepulcro Majorum suorum, vel in Parochiali Ecclesia humandus est. Constant hæc ex titulo Decretalium, qui inscribitur *De sepulturis*, in eumque videri possunt canonici juris interpretes. Porro si Episcopus non elegerit sepulturam, sepeliendus erit in Ecclesia Cathedrali, quam decet etiam ab ipso ceteris præferri Ecclesiis exemplo S. Caroli qui testamento cavit, ut quocumque loco moreretur, Mediolani tamen sepeliri vellet.

§ VII.

Cum vero hora mortis appropinquat, petat, ut sibi administretur Extremæ Unctionis Sacramentum, et animæ commendatio fiat, prout in Rituali Romano. Viri pii et Religiosi continue assistant Episcopo animam agenti, cui Crucem inspiciendam osculandamque crebro offerant; redigantque ei ad memoriam Passionem Domini Nostri Jesu Christi. Nec desint Religiosi et Sacerdotes qui continue, dum adhuc expirat, Psalmos, Passionem Christi Domini, et alias devotas Orationes legant.

COMMENTARIUS.

I. Cautum et illud est ex Cæremoniali Patricii citato non semel superius loco, ut Summo « Pon- « tifice animam agente, aliquis ex Prælatis do- « mesticis ei adstet, et Crucem inspiciendam « osculandamque illi crebro offerat, redigatque « ei ad memoriam Passionem Christi : Cubicu- « larii adstent cum diligentia ministrantes ne- « cessaria; Sacrista in tempore Extremam Unctio- « nem et commendationem animæ faciat, prout « in Ordinario : Pœnitentiarii vero circumstent, « legant Psalmos Pœnitentiales, Passionem Chri- « sti, et alias devotas Orationes, dum adhuc ex- « piret. » Similia legere est in Ordinariis ac ritualibus antiquis libris, qui et illud etiam nos

docent, ritum fuisse antiquum, ut coram infirmis, qui in mortis periculo versabantur, non solum die, sed nocte etiam Canonicum Officium ab assistentibus Sacerdotibus recitaretur. Celebre ac singulare prorsus Officium, quod Romæ olim ad usum infirmorum habebatur, ex pervetusto manuscripto codice Archivi Basilicæ Vaticanæ num. VII, vulgavit doctus æque ac pius S. R. E. Cardinalis Thomasius una cum antiquo Romanæ Ecclesiæ Antiphonario. Præmittitur autem in eo codice hæc Rubrica : « Debent etiam « Sacerdotes, et Ministri Ecclesiæ cum summa « reverentia infirmis decantare per singulos dies « Vesperas et Matutinum cum Hymno. » Sequitur deinde Officium, quod libro III *De antiquis Ecclesiæ Ritibus*, cap. XI, post num. V, Martenius inseruit.

II. Fuit prælerea antiquus ritus, ut morienti Episcopo cilicium cum sacro cinere imponeretur, uti in Vita S. Càroli notat Carolus a Basilica Petri lib. VI, cap. VIII. « Cilicium, » ait, « illi cum « sacro cinere imposuimus, ex instituto veteri, « quod ille in libro Rituum Ecclesiæ suæ renovari jusserat. » Celebre est ea in re ac notum S. Martini exemplum, quippe qui, teste in ejus Vita Sulpitio, et eam quoque sententiam protulit, non debere « Christianum nisi in cinere et cilicio « mori. » Mos sane ille receptior fuit, ut ipse infirmus ad terram cinere et cilicio stratam deponeretur, uti observat laudatus Martenius loco citato, num. XIII, ubi tres illustres recenset Episcopos, Arigium Wapincensem, Herifridum, et Guillelmum Antissiodorenses. De primo quidem ita in ejus Vita legitur : « Nudato corpore ante « Altare S. Eusebii cum cinere et cilicio ja- « cens, » etc. De secundo auctor Historiæ Episcoporum Antissiodorensium cap. XLI ita inquit : « Aderat Clerus ejulans, et pro exitu animæ « Psalmos decantans, moxque præparatis cine- « ribus, et superjecto cilicio, ut virum decet « christicolam, desuper extendi jussit. » Guillelmus tandem, qui circa finem sæculi XII obiit, uti in eadem Historia legitur, « interrogatus « utrum in cinere et cilicio, sicut decet Christia- « num, vellet obire, id ipse voce, qua potuit, et « gestu annuit et poposcit. »

III. Summos etiam Pontifices consuevisse aliquando eumdem ritum servare, addiscere licet ex celebri exemplo Gelasii II Papæ, de quo Pandulfus apud Angelum de Nuce in Notis ad Chronicon Cassinense lib. IV, cap. LXIV, sic inquit : « Suis, ac multis Fratribus, undique convocatis, « facta Confessione, ac Corpore et Sanguine Re- « demptoris acceptis, et juxta normam Monasti- « cam, strato terræ corpusculo, sancta illa anima « carne soluta est. » Præter Monachos, consuevisse olim Christianos fere omnes in cinere et cilicio mori, probari posset ex multis locis a Martenio allatis, præsertim ex Anonymo Turonensi in manuscripto Speculo Ecclesiæ, ubi etiam antiquus ille Disciplinæ Ecclesiasticæ rigor temperatus est, dum permittit, ut infirmus non super nudam terram, sed super paleam deponi posset. Hac indulgentia utuntur hodieque Monachi Carthusiani, qui in tertia Statutorum compilatione, cap. II, mandant, ut « morti appropin- « quans non ponatur super benedictum cinerem, « prout vult antiquum Statutum, sed duntaxat « lectus, in quo jacet, modico cinere consper- « gatur. » Cinerem ipsum et cilicium benedici prius consuevisse, ex antiquis Ritualibus liquet. Enarrati antiqui ritus, de quo hactenus dictum est, restat adhuc aliquod vestigium alicubi, ut in Lexoviensi Diœcesi, ubi sacerdos infirmos Extremæ Unctionis Oleo illiturus, prius eos cinere conspergit, dicens : *Memento, homo, quia cinis es, et in cinerem reverteris.* Hodie omissa non modo est ubique fere locorum hæc disciplina. verum etiam multi graviter ægrotantes sine Sacramento Extremæ Unctionis ex hac vita ob negligentiam Medicorum migrant.

§ VIII.

Postquam Episcopus spiritum Creatori reddiderit, Canonici, qui aderunt, singuli super eum Versiculum *A porta inferi*, etc., cum Oratione *Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes*, etc., recitabunt. Cubicularii vero, et Familiares ipsius Episcopi defuncti corpus aqua calida cum vino et herbis odoriferis lavabunt, et

mundabunt; et si hæredibus videbitur, poterit etiam aperiri, et aromatibus condiri; quo casu intestina ejus statim sepeliantur in Ecclesia.

§ IX.

Sed licet corpus non aperiatur, omnino agendum et curandum est opportunis remediis, ut sine fœtore usque ad præstitutum tempus sepulturæ servari possit.

COMMENTARIUS.

I. Ex Cæremoniali Augustini Patricii Pœnitentiarii quidem, qui, uti superius dictum est, assistebant morienti Papæ, « postquam ille spiritum « Creatori reddiderit, legunt Officium Mortuo- « rum. Cardinales vero debent singuli absolvere « defunctum Pontificem dicentes unum Respon- « sorium cum suis Versiculis, et Orationem pro « defunctis, videlicet, *Deus, qui inter Apostoli-* « *cos,* » etc. Quod Cardinales Papæ, id et Canonici præstare et suo Episcopo debent, uti ex nostro § VIII addiscimus, qui etiam et Cæremoniali ipsi Patricii adhærens mandat, ut Cubicularii et Familiares ipsius Episcopi defuncti corpus aqua calida cum vino et herbis odoriferis lavent ac mundent; est enim hæc vetus Ecclesiæ disciplina.

II. Sed audiamus Patricium, qui, postquam dixit, quod, ubi quisque absoluit, discedit, ita subjicit : « Cubicularii autem parent aquam ca- « lidam cum herbis odoriferis, et Fratres Plum- « batores lavent ejus corpus. Tonsor radat bar- « bam; interim lavetur corpus cum optimo vino « albo aromatizato et calido; et loca spumantia « impleantur aromatibus, mirrha et aloes; nares « et aures impleantur musco, et demum bene « fricentur manus, et totum corpus balsamo, « quod Cubicularii et Sacrista subministrabunt. » Plura his docet Patricius, quæ facienda sunt circa Episcopi defuncti corpus, licet in nostro § omissa, ut rasio barbæ et obturatio locorum spumantium. Sed vide quæ fuse nos diximus in tomo III Romani Pontificalis de ipsis obsequiis olim defunctis statim post eorum obitum exhiberi solitis. Advertendum plane illud, non esse aperiendum corpus defuncti, nisi elapsis post obitum XXIV horis.

§ X.

Loto et terso corpore, Clerici familiares, seu alii Ecclesiastici viri, cum Magistro cæremoniarum, induant illud primum vestibus ordinariis usque ad rocchettum, deinde sacris vestibus, quibus vivens induebatur, dum solemniter erat celebraturus; hoc est, caligis et sandalis, amictu, alba, cingulo, cruce pectorali, manipulo, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis, planeta coloris violacei, annulo et mitra simplici, ac etiam pallio cum spinulis, si erit Archiepiscopus, vel alias utens pallio, et ponat super pectus ejus Crucem aliquam, quam manibus teneat.

§ XI.

Corpus sic indutum, donec præparetur lectus in aula majori, ut infra, ponatur super aliqua mensa, seu in terra super tapete, cum cereis ardentibus ad caput et pedes.

§ XII.

Interim ceteri Episcopi familiares inferiores et famuli totam domum denudent, et in aula majori palatii sive domus præparent lectum ex tabulis altitudinis palmorum sex, longitudinis ad minus palmorum duodecim, et latitudinis palmorum decem, vel ad minus octo, et super illud ponatur stratum ex lana seu palea plenum, et cooperiatur panna serico nigro, vel saltem laneo. Ad lecti pedes præparetur parva mensa mundo linteo cooperta, et super ea duo candelabra cum candelis accensis, liber missalis, vas aquæ benedictæ cum aspersorio, thuribulum cum navicula et incenso; ac unum superpelliceum cum stola, et pluviale nigrum ponatur.

COMMENTARIUS.

I. Mortuo Papa, ex Cæremoniali Patricii, « Pœnitentiarii induunt eum communes vestes « usque ad rocchettum, deinde sacras, ac si « esset celebraturus, incipiendo a sandaliis us- « que ad mitram simplicem, » etc. Indui Episcopum jam defunctum ornatu pontificali, ritus est plane antiquus, uti jam varia exempla nos docent. De S. Hugone Lincolniensi Episcopo ita scribit in sua Historia Matthæus Paris ad annum MCC : « Ante sane viri Dei sepulturam, dum pro « eo exequiæ Mortuorum agerentur, et ipse more « Pontificum discooperta facie jaceret, mitram « habens in capite, chirothecas in manibus, an- « nulum in digito cum ceteris pontificalibus or- « namentis, » etc. Tradit præterea Hugo Abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi, tempore Richardi Abbatis S. Vitoni, repertum fuisse Corpus Berengari « cum casula et sandaliis; » Herimannum vero Metensem Episcopum « cruce, « mitra et pallio » decoratum fuisse sepultum. Sed quid alia exempla congero, docet in Philotheo, cap. XVII, Theodoretus, Episcopos olim pontificali veste indutos, sepultos fuisse. Ceterum tametsi nulla de baculo pastorali in nostro hoc Cæremoniali fiat mentio, legimus nihilominus in Vita S. Bennonis Misnensis Episcopi apud Surium XVI Junii, num. XXXII, sepultum fuisse ipsum cum casula et baculo pastorali. Ex Cæremoniali Ambrosiano apud Archiepiscopum Mediolanensem defunctum non modo pastoralis baculus, sed et crux archiepiscopalis ponitur.

II. Quantum ad indumentorum pontificalium colorem, quibus induendum est corpus defuncti Episcopi, violacea quidem esse ex nostro § x debent; notandum tamen quod de S. Caroli cadavere scribit in ejus Vita Carolus a Basilica Petri lib. VII, cap. VII, ita inquiens : « Collocatum po- « stremo est in Palatii sacello, vestitum pontifi- « ciis indumentis albi coloris. » Quidquid autem sit de hoc ritu in Mediolanensi Ecclesia et erga sancti Caroli cadaver servato, tenenda omnino est Rubrica prædicti nostri paragraphi x, adhiberi mandans colorem violaceum. Sane Papæ cadaver induendum esse paramentis rubri coloris, ac si esset Missarum solemnia celebraturus, docet in Cæremoniali suo Augustinus Patricius; isque est hodie usus Romanæ Ecclesiæ in funere Maximorum Pontificum. Cardinalium autem cadavera paramentis violaceis induuntur.

III. Præter pectoralem crucem parvam, qua una cum pontificali ornatu induendum est Episcopi defuncti corpus, debere poni « super pectus « ejus Crucem aliquam, quam manibus teneat, » expresse edicit § noster x. Olim super pectus defuncti præsertim Episcopi consuevisse sacram Eucharistiam poni, innumeris pene ostendi posset exemplis. Sed audiamus quid ea in re scribit Auctor Anonymus in Vita S. Euthberti Episcopi Lindifarnensis apud Bollandum ad diem XX Martii : « A navigantibus, » inquit, « ad insulam « nostram delatus, toto corpore lavato, capite « sudario circumdato, Oblatis super sanctum « pectus positis, vestimenta sacerdotalia indutus, « in obviam Christi calceamentis suis præpara- « tis, in sindone cerata curatus, animam habens « cum Christo gaudentem, corpus incorruptibile « requiescens, et quasi dormiens in sepulcro la-

« pideo honorabiliter in Basilica deposuerunt. » Quod de Oblatis hic dicitur super pectus positis, de Eucharistia esse intelligendum, minime est addubitandum; sepultam enim fuisse olim Eucharistiam ipsam cum mortuis, abunde ostendimus tomo II Conciliorum in Commentario ad Canonem Trullanum LXXXIII, et nostro tomo III Romani Pontificalis in Commentario ad tit. XXVII, et alibi.

IV. Cetera, quæ in nostris paragraphis statuuntur, consona pene sunt Cæremoniali Ambrosiano in eo capite, quod inscribitur *De infirmitate, obitu, funere et exequiis Archiepiscopi;* edicit enim, totam quidem domum Archiepiscopalem esse nudandam omnibus paramentis, sed aptandum tamen Sacellum, appensis in ejus parietibus pannis nigri coloris; lectum quoque, in quo poni debet corpus defuncti, magno aliquo panno esse cooperiendum, non tamen nigro, ut ait noster § XII, sed « coloris violacei, seu rubri, « si fuerit Cardinalis. » Addit et illud quoque, Familiam totam, Magistrumque cæremoniarum, Parochos atque Sacristas Metropolitanæ Ecclesiæ indui « vestibus lugubribus » debere. Neque omittendum quod paulo ante edixerat, nempe, statim ac spiritum Præsul emiserit, pulsandas esse campanas omnes Civitatis, primum signo salutationis Angelicæ, deinde a mortuis; atque ita quidem pulsandas, « donec super terra in« humatus remanebit. » Atque hæc quidem in Cæremoniali Ambrosiano, sed tu videsis Cæremoniale Augustini Patricii lib. I, sectione XV, cap. I, ubi fere ad verbum, quæ in nostris paragraphis statuta deinde fuere, invenies. Quod autem in prædicto suo Cæremoniali tradit Patricius, accepit ex antiquis Ordinibus Romanis ac præsertim ex Ordine XV, quem exaravit Petrus Amelius, Apostolicarum olim Cæremoniarum Magister.

V. Unum adhuc restat, quod ad nostri hujus Commentarii calcem notemus, nempe cavendum, ne moriente Episcopo, multoque magis vita jam functo a Domesticis, aliisve familiaribus bona illius, Ecclesiæve, uti est antiquum vitium, scelusque enormissimum a sacris Synodis iterum iterumque damnatum, diripiantur; de quo vide quæ scripsimus nos nostro II tomo Conciliorum in Commentario ad canonem XXII Chalcedonensis Concilii, cujus titulus est: *Quod non liceat Clericis post mortem sui Episcopi res ad eum pertinentes diripere.* Celebris ea in re est Epistola Concilii XIV provincialis Beneventani ad Innocentium XII, quam in ipso Commentario descripsi.

§ XIII.

Quibus omnibus sic paratis, corpus Episcopi defuncti, ut supra indutum, portetur in dicta aula, et super dicto loco collocetur, et ad ad pedes ejus ponatur pileus pontificalis, floccis sericis viridibus ornatus, et hinc inde a lateribus ponantur scamna cum foraminibus pro funalibus, seu intortitiis ponendis circa corpus, vel saltem, illis deficientibus, collocentur quatuor candelabra alta, cum quatuor intortitiis ardentibus ad quatuor lecti angulos.

§ XIV.

Circumcirca per totam aulam disponantur sedilia pro Canonicis, Clericis, Magistratu, Civibus, et aliis, qui venient ad honorandum funus.

§ XV.

Hora competenti, cum jam, si non omnes invitati ad funus, saltem eorum aliqui advenerint, Clerus sæcularis per ordinem, vel Religiosi quatuor Ordinum

Mendicantium, si in Civitate adsint, qui invitari debent, vel alii per singula Collegia, incipient Vigilias, hoc est, Vesperas, et Matutinum cum Invitatorio, et tribus Nocturnis, ac Laudibus Defunctorum.

COMMENTARIUS.

Cum primum in aula majori episcopalis Palatii omnia fuerint parata, ut supra, mandat tum noster § XIII, ut « corpus Episcopi defuncti, ut « supra indutum, portetur in dicta aula, » privatc scilicet, « et super dicto loco collocetur, et « ad pedes ejus ponatur pileus pontificalis, » etc., ardentibus quatuor funalibus seu intortitiis circa corpus ad quatuor lecti angulos, super quatuor candelabra alta collocatis, licet in nostra figura circa defunctum plura ardere funalia conspiciantur. Dispositis, ex § XIV, per totam aulam sedilibus pro Canonicis, Clericis, Magistratu, Civibus, et aliis, qui venient ad honorandum funus, « hora competenti, » ut ait § XV, « cum « jam, si non omnes invitati ad funus, saltem « eorum aliqui advenerint, Clerus sæcularis per « ordinem, » (in antiquis Cæremonialibus, ita hic legitur, « Clerus sæcularis per ordinem, si « voluerit, ») « vel Religiosi quatuor Ordinum « Mendicantium, si in Civitate adsint, qui invi- « tari debent, vel alii per singula Collegia inci- « pient Vigilias, » etc. Privatum hoc funus est, quod in aula Palatii, præsente cadavere celebratur, ideoque invitari debent, et consequenter, si invitati non fuerint, non cogi possunt Religiosi ad præstandum hujusmodi obsequium, ad recitandum scilicet « Vigilias, hoc est, Vesperas, et « Matutinum cum Invitatorio, et tribus Noctur- « nis, ac Laudibus Defunctorum. »

§ XVI.

Primi, id est, inferiores, a quibus inchoandum est, nam ultimus locus dignioribus Religiosis reservatur, inchoabunt Vesperas : Prior enim eorum, habens ante se legile cum libro, alta voce incipiet Antiphonam *Placebo Domino*, quam ceteri ejusdem Religionis Fratres, qui prope funus ante alios hinc inde stare debent, prosequentur; et ea finita, sedentes, recitabunt alternatim Psalmos Vesperarum, cum Antiphonis duplicatis, prout fieri solet in Officio duplici; et dum inchoantur Psalmi, eisdem Fratribus, qui cantant, et candelæ distribuendæ sunt, prout et ceteris, quando Nocturnos et Laudes cantabunt, ut infra.

§ XVII.

Ad Canticum *Magnificat*, surgunt omnes, et Prior illorum Religiosorum, qui Vesperas cantaverunt, accedet ad mensam ad pedes lecti, et ibidem a Cæremoniario vel aliis Clericis induetur superpelliceo, stola et pluviali, et imponet thus in thuribulum.

§ XVIII.

Finitis Cantico *Magnificat* et Antiphona, stans ibidem ad pedes lecti ante mensam prædictam, manibus junctis, dicet *Pater noster*, et interim, accepto aspersorio de manu Cæremoniarii, vel alterius Clerici, incipiendo a parte sua dextera, asperget lectum, aspergendo ter in singulis lateralibus partibus tantum; et dum transibit ante Canonicos, illos capite aliquantulum inclinato salutabit. Et postquam reversus fuerit, in eodem loco apud mensam, reddito aspersorio, capiet de manu ejusdem Cæremoniarii, vel alterius Clerici thuribulum, et lectum similiter eodem modo thurificabit : quo facto, stans ante prædictam mensam, reddito thuribulo, et habens ante se librum apertum, ex eo leget Versiculos et Orationem infrascriptam, videlicet : ℣. *Et ne nos inducas in tentationem.* ℟. *Sed libera nos a malo.* ℣. *A porta inferi.* ℟. *Erue, Domine, animam ejus.* ℣. *Requiescant in pace.* ℟. *Amen.* ℣. *Domine, exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo. Oremus. Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes*, etc. Deinde dicit Versiculum *Requiem æternam*, etc. Demum duo ex Fratribus cantantibus subjungunt *Requiescat in pace*, et ceteri respondebunt *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Collocato corpore Episcopi defuncti super lecto, et circumcirca sedentibus Canonicis, Clericis, Magistratu, et aliis, ut supra in § XIV, Religiosi Mendicantes, si in Civitate adsint, et invitati fuerint, ex præscripto § XV, incipient Vigilias, id est Vesperas; inferiores scilicet, « nam « ultimus locus, » ut ait noster § XVI, « dignioribus « Religiosis reservatur. » Quod in ipso § XVI et duobus sequentibus fuse edicitur de ritu in Vigiliis recitandis servando, brevi exposuit in suo Cære-

moniali Patricius lib. I, sectione xv, *De morte et exequiis Reverendissimorum Cardinalium*, ubi postquam dixit, quod posito defuncti corpore super lectum in aula, cum quatuor scilicet intortitiis ad quatuor lecti angulos accensis, « Cardinales, Prælati, et alii, qui venerunt, sedebunt « circum circa, » ita mox subjicit : « Religiosi « per singula Collegia, sive per singulos Con« ventus incipient Vigilias, et primi, » id est, inferiores, ut in nostro Cæremoniali, « dicent « Invitatorium cum primo Nocturno ; et post « Responsorium tertiæ Lectionis, dignior ex eis « indutus superpelliceo, stola et pluviali, stans « apud mensam ad pedes lecti, » instructam scilicet his paramentis, libro missalis, vase aquæ benedictæ cum aspersorio et thuribulo, cum navicula et incenso, ut supra in § xii, « dicit *Pater* « *noster*, asperget, et incensabit per circulum, et « deinde sequitur *Et ne nos inducas*, cum Vers. « et Oratione consuetis. Cum incipient cantare, « distribuentur Cantantibus aliquæ candelæ. » Et mox : « Cum primum finierint, aliqui sequentur « secundum, et deinde tertium Nocturnum, et « deinde Laudes; et digniores, qui aderunt, in« cipient. » Tum vero demum : « Et si essent « plura Collegia, sive plures Conventus, poterunt « duo simul cantare unum Nocturnum. »

II. Quanquam vero in recitato hactenus Patricii loco nulla recitandarum Vesperarum mentio fiat, recitandæ tamen ipsæ primum sunt, uti expresse in nostro Cæremoniali edicitur, estque hic ritus in multis etiam antiquis Ritualibus præscriptus, imo et in ipso Cæremoniali Patricii, sed ubi agit de morte et exequiis Romani Pontificis, lib. I, sectione xv, cap. ii, ubi inter alia ait : « Cantores et Pœnitentiarii cantabunt Vesperas, « et Vigilias pro Defunctis, quousque veniant alii « Religiosi. » Porro ex multis Ritualibus et priscis Ecclesiæ Patribus illud etiam habemus, coram Defuncto, vel antequam deferretur ad Ecclesiam sepeliendus, recitari consuevisse varias preces, maxime vero Psalmos, uti constat ex S. Augustino, qui de ejus matre S. Monica, lib. IX Confessionum, cap. xii, hæc scripsit : « Ubi efflavit « extremum spiritum, puer Adeodatus exclama« vit in planctum, atque ab omnibus nobis coer« citus tacuit. » Tum vero mox ita ad rem inquit : « Cohibito ergo a fletu puero illo, Psalterium « arripuit Evodius, et cantare cœpit Psalmum, « cui respondebamus omnis domus, *Misericor« diam, et judicium cantabo tibi, Domine* » etc. Ita Augustinus.

III. Sed hisce omissis, quod supra ait Patricius, sedere Cardinales circum circa defuncti corpus, quum super lecto in aula domus positum recitantur Vigiliæ, nec hodie est in usu, nec fuit ante Xisti IV tempora, teste eodem Patricio loco citato. Notandum et illud quoque, ubi in nostro § xviii legitur, Priorem Religiosorum aspergere lectum Defuncti « ter in singulis lateralibus par« tibus tantum, » in Cæremonialibus ante hoc nostrum editis legi, « ter in qualibet parte lecti. » Tandem ubi in ipso nostro § in fine legitur : « Demum duo ex Fratribus cantantibus subjun« gunt *Requiescat in pace*, et ceteri responde« bunt, » etc., antiqua Cæremonialia sic habent : « Et duo ex Fratribus cantantibus *Requiescat in « pace*, ceteri respondebunt, » etc.

§ XIX.

Finitis Vesperis, Religiosi, qui illas cantarunt, descendunt, et vocantur alii Religiosi, qui Matutinum, hoc est, Invitatorium cum tribus Psalmis primi Nocturni et Lectionibus cantabunt; et dum cantatur Invitatorium, usque ad initium primi Psalmi omnes stare debent.

§ XX.

Finitis Psalmis primi Nocturni, duo Cantores, sive duo ex Fratribus, qui Nocturnum cantarunt, annuntiant Versiculum *A porta inferi*, et respondetur *Erue, Domine, animam ejus;* quo dicto, omnes surgunt. Tunc unus ex eisdem Religiosis

Lectionem cantaturus, accedit ad pulpitum, seu legile, et secrete dicto ab omnibus *Pater noster*, quod totum sub silentio completur, omnes sedent; ipse Lectionem incipit; et ea finita, Cantores cantant Responsorium, et alii duo ex eadem Religione cantant secundam et tertiam Lectionem.

§ XXI.

Finita ultima Lectione, dum cantatur tertium Responsorium, Prior ejus Religionis, quæ Nocturnum cantavit, accedit ad mensam, induitur superpelliceo, stola et pluviali; et cum dicitur Versiculus *Requiem æternam*, etc., imponit thus in thuribulum; et in fine, cum dicitur *Kyrie eleison*, surgunt omnes; et Prior dicat *Pater noster*, aspergat et thurificet lectum, ut supra in Vesperis, et cantet eosdem Versiculos et Orationem, ut supra dictum est.

COMMENTARIUS.

I. Vesperis jam cantatis, et quidem juxta ritum in paragraphis præcedentibus præscriptum, ex Rubrica § xix, recedentibus Religiosis, qui illas cantarunt, « vocantur alii Religiosi, qui Matutinum, hoc est, Invitatorium cum tribus Psalmis « primi Nocturni, et Lectionibus cantabunt; et « dum cantatur Invitatorium, usque ad initium « primi Psalmi, omnes stare debent, » tam ipsi scilicet Religiosi cantantes, quam Canonici, et alii præsentes : « Finitis Psalmis primi Nocturni, « sive duo ex Fratribus, qui Nocturnum cantarunt, annuntiant Versiculum *A porta inferi;* « et respondetur *Erue, Domine, animam ejus;* « quo dicto omnes surgunt. » Qui ritus peculiaris esse videtur in Officio Defunctorum, quod, ut inter alios notat Durandus lib. VII sui Rationalis, cap. xxxv, num. xxvii et seqq., « imitatur « omnino triduanam Christi sepulturam, » id est, Officium Tenebrarum Hebdomadæ sanctæ, in quo, uti habetur supra cap. xxii, paragraph. viii, « finita Antiphona tertii Psalmi, « post Versiculos Episcopus surgit, » etc. Nam alias in ceteris Matutinis, uti edicit nostrum Cæremoniale capite v, paragraph., « finitis tri« bus Psalmis primi Nocturni, cum cantatur « Versiculus, omnes surgunt, » etc., vel uti habetur cap. vi, paragraph. xi, « Versiculo ince« pto, omnes surgunt, » etc.

II. Ex peculiari itaque ritu Officii Tenebrarum, et Defunctorum Officii, quod illud imitatur, finitis omnino Versiculis cujusque Nocturni, « omnes « surgunt, » tuncque unus ex eisdem Religiosis, Lectionem cantaturus, accedit ad pulpitum, seu legile, « et secrete dicto ab omnibus *Pater no« ster*, quod totum sub silentio completur, omnes « sedent, » etc. Verbum *ab omnibus* majoris explicationis causa adjectum est § nostro xx in novo Cæremoniali, non enim ut in aliis Officiis, *Pater noster*, a Celebrante intonatur, sed secrete totum ab omnibus dicitur, atque completur in hoc Defunctorum Officio, sicut etiam et in ipso Officio Tenebrarum Majoris Hebdomadæ, uti videre est supra cap. xxii, § viii. Finita quidem tertia Lectione cujusque Nocturni, aliisque peractis, ut in nostro § xxi, Prior Religiosorum indutus superpelliceo, stola et pluviali, ubi aspersurus et thurificaturus est lectum Defuncti, dicet alta voce *Pater noster*, quod prosequens secrete, aspergendo et thurificando, ut supra, voce itidem alta dicet *Et ne nos inducas*, etc., ut supra in fine § xviii, ubi de Vesperis dictum est; sed et de his vide Rituale Romanum.

§ XXII.

Quo facto, alii Religiosi vocentur, et cantent similiter secundum Nocturnum; et eo finito, alii, qui cantent tertium eodem modo et forma, prout de primo di-

ctum est. Demum ultimi et digniores Religiosi cantent Laudes eadem forma, prout decantatæ fuerunt Vesperæ; et ad *Benedictus* et Orationes, etc., omnes surgant, ut supra.

§ XXIII.

Quod si non adessent tot Religiones, quæ possent distincte Vesperas, et Nocturnos, et Laudes prædictas decantare, posset una cantare duos Nocturnos, vel plures : sed omnino in fine Vesperarum, cujuslibet Nocturni, et Laudum, aspergendus et thurificandus est lectus, et dicendi Versiculi et Orationes, ut supra. Et e contra, si essent plures Conventus et Religiones, poterunt duo simul cantare unum Nocturnum, et alii alia, prout melius videbitur.

COMMENTARIUS.

Cantato primo Nocturno, et terminato ut supra ad Vesperas, vocantur alii Religiosi, et cantant similiter secundum Nocturnum, eoque finito, cantabitur ab aliis tertium, « eodem modo, et « forma, prout de primo dictum est. » Absolutis tribus Nocturnis, ultimi et digniores Religiosi cantabunt Laudes eadem forma prout Vesperæ decantatæ fuerunt, et ad *Benedictus*, et Orationes, etc., omnes surgent, ut supra. Hæc plane statuit Rubrica § XXII, nihilque in eo difficile, sicuti nec in § XXIII, ubi tamen illa verba in fine : « et alii alia, prout melius videbitur, » addita sunt in hoc Cæremoniali, non enim in Cæremonialibus antiquis extant.

§ XXIV.

Dum cantantur Laudes, paretur feretrum, et illis finitis, ponatur corpus Episcopi defuncti super feretrum, et præcedentibus omnibus Religiosis, et Clero, ordine suo, ad Ecclesiam deducetur; feretrum autem portabitur per Sacerdotes cottis indutos. Canonici feretrum immediate præcedant, Magistratus vero cum ceteris omnibus invitatis, et de Civitate, sequantur.

COMMENTARIUS.

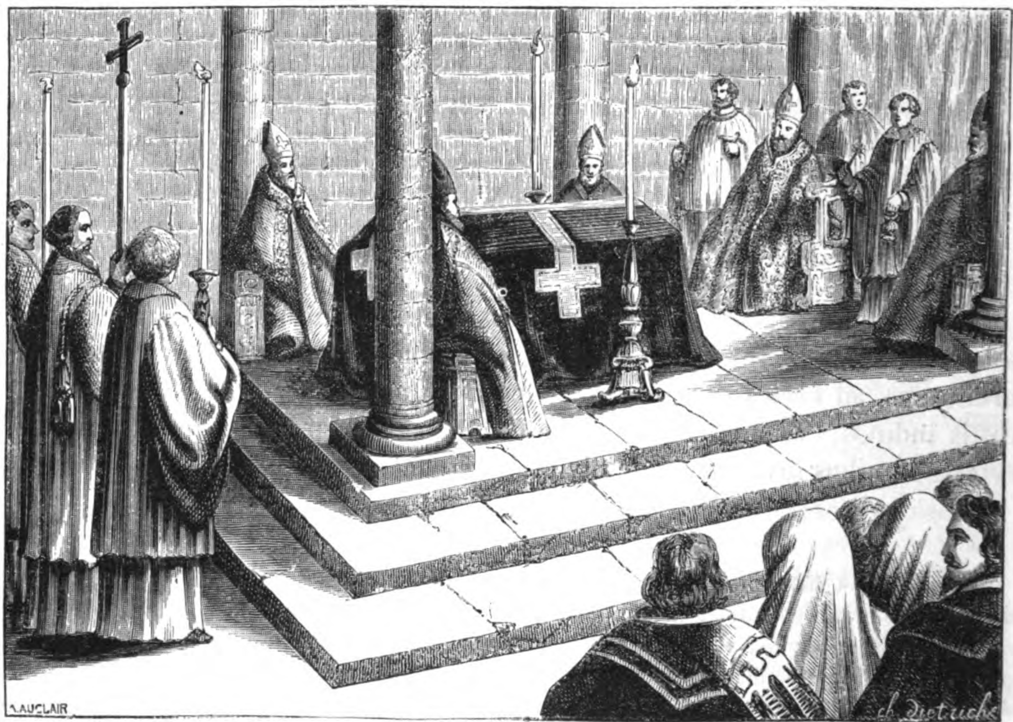
I. Vesperis, et Matutino, ac Laudibus Officii defunctorum in aula episcopalis Palatii præsente cadavere Episcopi finitis, et quidem juxta ritus præscriptos in paragraphis præcedentibus, deducendum est ipsum cadaver ad Ecclesiam; ideoque parata prius esse jam debent, quæ necessaria sunt pro funere ducendo; parata Ecclesia, si fieri possit, pannis nigris, cum Episcopi defuncti insignibus, uti mos est; invitati Clerus sæcularis ac regularis, Confraternitates, Magistratus, Nobiles, et alii de Civitate, prout visum fuerit Capitulo, sed servata tamen probata illius Ecclesiæ consuetudine, ubi funus hujusmodi peragitur.

II. At vero illud hic repetendum, quod notavimus supra ex Provinciali Synodo XIV Beneventana, tit. XXVIII, cap. XII, ubi statuitur, ut Episcopo morti proximo, tres primi de Capitulo præsentes vicinum Episcopum invitent, qui statim veniat, et si vivum deprehenderit, Sacramenta ei administret, « mortuum vero una cum « sæculari et regulari Clero ad sepulcrum prose« quatur. » Est is antiquissimus ritus, nam quod S. Possidius Calamensis Episcopus curavit funus S. Episcopi et Doctoris Augustini, testatur in ipsius Vita idem Possidius, cap. XXI. Multa id genus exempla afferri possent, præsertim cum constet ex S. Hieronymo in Epitaphio S. Paulæ Matronæ, plures ejus funeri interfuisse Episcopos : « Translata est Episcoporum manibus, et

« cervicibus feretro subjicientibus, cum alii « Pontifices lampades cereosque perferrent. » Sed de ipso ritu, ut scilicet Episcopi defuncti a provincialibus Episcopis sepelirentur, vide infra in § XXVI.

§ XXV.

Prædictum feretrum collocetur in medio Ecclesiæ, et ibidem Prior seu dignior Canonicorum, vel prima Dignitas, si adsit, indutus pluviali, faciet Officium, hoc est, dicet ad pedes feretri *Pater noster*, imponet thus, asperget, et thurificabit, ut supra; et demum cantabit Versiculos, et Orationem supradictam. Quo facto, cantetur Missa pro ejus anima (curæ namque sit Cæremoniariis, ut cadaveris delatio in Ecclesiam semper de mane fiat) et in fine solitæ Absolutiones habeantur, ut in Pontificali : hisque expletis, defuncti corpus de more, summa, qua decet, reverentia sepeliatur.

COMMENTARIUS.

I. Inter alia, quæ religiosissimus æque ac doctissimus Benedictus Papa XIII in novo hoc Cæremoniali emendavit, unum magni plane momenti est, quod ubi ex antiquis Cæremonialibus deducto ad Ecclesiam feretro, ibique in medio collocato, post aspersionem, et thurificationem, paucosque Versiculos, et Orationem supradictam, ita is præsens concludebatur § : « Quo facto « omnes discedant, et corpus sepeliatur; et si « commode fieri potest, antequam sepeliatur, « cantetur Missa pro ejus anima. » Ille hanc Rubricam corrigens, sic præscripsit : « Quo fa- « cto, cantetur Missa pro ejus anima, curæ « namque sit Cæremoniariis, ut cadaveris dela-

« tio in Ecclesiam semper de mane fiat, et in « fine solitæ Absolutiones habeantur, ut in Pon- « tificali; hisque expletis, defuncti corpus de « more, summa, qua decet, reverentia sepe- « liatur. »

II. Hunc fuisse Ecclesiæ ritum, ut præsente cadavere, Missa pro ejus anima celebraretur, non modo antiqui rituales libri docent allati a Martenio lib. III *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. XIV, sed et pervetusti Patres atque scriptores. Id sane testatur S. Augustinus lib. IX *Confessionum*, cap. XII, ubi mortem ac funus matris suæ Monicæ describit : « Ecce corpus elatum « est, imus, et redimus sine lacrymis; nam ne- « que in eis precibus, quas tibi fudimus, cum « tibi offerretur pro ea Sacrificium pretii nostri, « juxta sepulcrum posito cadavere, priusquam « deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis « precibus ego flevi. » Ne quis autem putet ritum hunc non sepeliendi defunctos, nisi oblato prius pro eis Sacrificio, peculiarem fuisse Italiæ, nam obiit S. Monica ad Ostia Tiberina, constat ex S. Possidio in Vita S. Augustini, servatum etiam ipsum ritum fuisse in Africa; postquam enim Augustini mortem Possidius descripsit, ita statim subjicit : « Nobis coram pro ejus commen- « danda corporis depositione, Sacrificium Deo « oblatum est, et sepultus est. »

III. Sed supervacaneum est alia afferre exempla, cum nullum pene aliud tam prolixum in Ritualibus ac priscis Ordinariis variarum Ecclesiarum occurrat, quam Officium sepulturæ, non modo ob sacrificium Missæ, sed etiam ob multitudinem Psalmorum, Precum, Orationum, quæ ad longum tempus usque ad ipsam defuncti sepulturam pie ac rite a Majoribus nostris dicebantur. Forte avaritia Curatorum sepulturæ Officium decurtatum est, ne scilicet cerei, qui in magna copia ex prisco ritu in exequiis Mortuorum adhibentur, et ad ipsos Curatos pertinent, consumerentur. Res notas cuique assero, plenæque sunt Ecclesiasticæ Historiæ variis quorumdam Parochorum extorsionibus, quibus etiam conati sunt zelosiores Episcopi et sacræ Synodi occurrere, uti fuse ostendit Lupus tomo IV Operum editionis Venetæ in secunda proœmiali Dissertatione : *De simoniæ crimine, et variis ad ipsum spectantibus*, cap. XII, ubi post varios adductos Canones adversus importunam exactionem pro exequiis, sic inquit : « Omnes de hac « re Canones adducere si velim, deficiet me « dies; quosdam tamen volui adductos, ut pa- « rentum nostrorum castitas fiat cunctis mani- « festa. »

IV. Possem hic varia exempla congerere, quibus pateliat quanta sit sacrorum hominum avaritia ac turpis cupiditas captandi lucrum a funeribus Defunctorum. Verum innumeris pene omissis, unum affero, quod accidit Romæ. De Villelmo Eustoutevilla S. R. E. Cardinali, et Episcopo Ostiensi, ac Veliternensi Romæ vita functo XI Kal. Februarii anno MCDLXXXIII, legitur apud Ughellum tomo I *Italiæ sacræ* in Episcopis Ostiensibus, num. LXXI, quod elato funere ad Ecclesiam S. Augustini, quam olim ipse fundaverat, ibique cum adhuc demortui in feretro cadaver pretiosis indutum ornamentis jaceret, coorta inter Fratres Augustinianos et Canonicos S. Mariæ Majoris lite, cuinam scilicet Ecclesiæ ornamenta illa cedere viderentur, cumque utrique pro sua calentibus animis decertarent, a discortantibus verbis ad violentiam factorum deventum est, quippe prædabundi ubique pretiosa quæque haud reluctanti cadaveri violenter diripuerunt, populo demirante, ab iis potissimum Villelmum Cardinalem inverecundo procursu fuisse denudatum, quos ingentibus beneficiis sibi in vita obstrinxisse constabat. Teste laudato Ughello, Archipresbyteratus munere ad Sanctam Mariam Majorem Villelmus honorifice functus fuit, quam pretiosa supellectili donavit; sed plane non omittendum, quod tandem ipse Ughellus, post narratum enormissimum facinus, ita demum scribit : « Hæc « est avaritiæ familiaris impietas, ut cupi- « dissimis quibusque omnem expectoret pie- « tatem. »

V. Longum esset hoc loco referre varios casus, quos de sacrorum hominum avaritia, præsertim vero Parochorum occasione funerum apud scriptores tum laicos tum ecclesiasticos legimus, ut omittamus complura Episcoporum Concilia, et Summorum Pontificum Constitutiones, quibus conati sunt tantæ rapacitati Virorum Ecclesiæ addictorum, et scandalis, quæ inde oriuntur, occurrere. Verum tametsi extent Leges, solet hodieque avaritia aliquorum excogitare varios modos, quibus sub fuco laudabilis consuetudinis Defunctorum hæredes gravissima Parochialium Jurium exactione molestent. Dolent

de hujusmodi abusu pii cordatique Viri, sed frustra, optandumque esset, ut sacri homines congrua sustentatione contenti, ea duntaxat funerum occasione acciperent, quæ sponte a Fidelibus offeruntur, non vero ut alicubi fieri solet exactionibus importunissimis, de quibus merito queritur in peculiari opella Italice scripta Philippus Solombrinius Neapoli causarum Patronus eruditissimus.

VI. His jam ad rem adnotatis, cum olim Cardinalium exequiæ sine solemni Missa celebrarentur, Vesperi scilicet cum Officio Defunctorum, Benedictus XIII, quoad vixit, celebrari illas mane jussit cum Sacrificio Missæ et Absolutione, ut fuit ritus antiquus, qui tamen post illius obitum intermissus, a regnante Benedicto XIV, Pontifice Maximo, restitutus est, et peculiari Constitutione firmatus.

§ XXVI.

Si vero id tempus et hora non ferant, octavo die, vel quando (non ultra tamen diem trigesimum) hæredibus et executoribus Defuncti placuerit, in Ecclesia celebrentur exequiæ, cum quatuor Absolutionibus et omnibus cæremoniis, quæ supra expressæ sunt in hoc eodem cap. xi de Missa Pontificali pro Defunctis.

COMMENTARIUS.

I. Emendatus fuit et hic præsens § in novo Cæremoniali a Benedicto XIII, antiquum enim Cæremoniale, ubi in § superiori edixerat, ut delato feretro ad Ecclesiam, ibique in medio collocato, cantatis paucis Versiculis et Oratione, « omnes « discedant, et corpus sepeliatur; et si commode « fieri potest, antequam sepeliatur, cantetur Missa « pro ejus anima; » hunc in modum deinde præscripsit : « Octavo die, vel quando hæredi« bus et executoribus defuncti placuerit, pote« runt in Ecclesia celebrari exequiæ cum quatuor « Absolutionibus, » etc. Ergo Benedictus XIII, veteri adhærens Ecclesiæ disciplinæ, statuit primum in præcedenti §, ut delato mane ad Ecclesiam cadavere Episcopi, « cantetur Missa; » tum vero in hoc § xxvi mandavit, « ut si id tem« pus, et hora non ferant, » (ut scilicet celebrari possit Missa, quia nempe funus ipsum incidit in dies impeditos, quales præsertim sunt dies Feriæ V, in Cœna Domini, in Parasceve, et Sabbati Sancti, aliique similes) « octavo die, « vel quando, non ultra tamen diem trigesimum, « hæredibus et executoribus defuncti placuerit, « in Ecclesia celebrentur exequiæ, » etc.

II. Quanquam vero ex § xxv superius jam explicato ad digniorem Canonicum, seu primam Dignitatem spectet pro defuncto Episcopo Officium facere, et Missam solemniter celebrare, fuit tamen vetus Ecclesiæ disciplina præsertim in Ecclesiis Hispaniæ servata, ut Episcopi defuncti ab Episcopis provincialibus rite sepelirentur, oblato prius Sacrificio, præsente cadavere; uti constat ex Canone iv Concilii Valentini, quod celebratum fuit anno DXXIV. Postquam enim Concilium ipsum inter alia edixit, ut Episcopus ad Coepiscopum infirmum se conferat, et « re« cedentem a sæculo, post oblatum in ejus com« mendatione Sacrificium Deo, mox sepulturæ « tradat diligentissime, » ita deinde subjicit : « Si quis autem, ut fieri solet, Antistes obitu re« pentino discesserit, et conlimitanei Sacerdotes « de longinquo minime adesse potuerint, uno « die tantum cum nocte exanimatum corpu« sculum Sacerdotis maneat, non sine Fratrum « ac Religiosorum frequentia, vel psallentium « excubatione servatum, a Presbyteris cum « omni diligentia in loculo conditum seor« sum, non statim humetur, sed honorifice « commendetur, donec sine mora invitato un« decumque Pontifice, ab ipso, ut condecet, « solemniter tumuletur, et ut injuriæ tollatur « occasio, et mos antiquus in sepeliendis Sacer« dotibus servetur. »

III. Idem fuit ritus Gallicanæ Ecclesiæ, uti ex Canone v Concilii II Aurelianensis habiti anno DXXXIII addiscimus; sed lubet duo adnotare in recitatum Canonem Concilii Valentini: I. Morem esse antiquum, ut Episcopi non modo comprovinciales Episcopos graviter decumbentes visitarent, eisque assisterent, verum etiam

mortuos rite sepelirent. II. Antequam Episcopus defunctus humaretur, debuisse in ejus commendatione Sacrificium Deo offerri per ipsum comprovincialem Episcopum. Hanc autem fuisse pervetustam Ecclesiæ disciplinam, ut præsente cadavere Sacrificium Missæ pro ejus anima celebraretur, jam fuse a nobis ostensum fuit tomo III Romani Pontificalis, docentque codices antiqui Missarum ac veteres libri rituales allati a Martenio lib. III *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. XXV.

IV. Neque vero omittendum hic illud, celeberrimum inter alios fuisse vel olim diem trigesimum pro suffragandis defunctis, uti docet nos Theodorus Cantuariensis Archiepiscopus in suis Capitulis selectis tomo IX Specilegii descriptis, ubi Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, qualis sua ætate vigebat, ita enarrat : « Prima, et tertia, « et nona, et trigesima die, pro eis Missa agatur. » Notatu hic plane potissimum est, quod de trigesimo die pro defuncto Episcopo celebrando statuit Synodus Celichytensis habita anno DCCCXVI in Anglia, can. X, ubi postquam edixit, ut pro ipso Episcopo defuncto singuli ejusdem Provinciæ Episcopi, et Abbates, DC Psalmos, seu IV Psalteria, suis in Ecclesiis celebrare faciant, et inter alia pietatis opera atque suffragia, Clerici, et Monachi, quos *Servorum Dei* nomine appellat, diem unum jejunent, ita deinde subjicit : « Hoc expleto, trigesima item die obi« tus sui tam bene reficiantur, sicut in cu« juslibet Apostolorum Natali die refici so« leant, » etc. Ubi nota, trigesimum obitus diem non lugubrem, sed festivum fuisse, quasi hoc præstituto tempore defunctus Præsul descriptus jam inter Sanctos censeretur, uti ad ipsum canonem notat Auctor Delectus Actorum Ecclesiæ universalis, qui etiam et alia plura scitu digna ibidem observat.

§ XXVII.

Sepulto Episcopo, donec de novo Successore provisum fuerit, preces ad Deum continue offerendæ sunt pro opportuna novi Episcopi electione impetranda, et conveniret, ut singulis diebus, vel saltem semel in hebdomada, Religiosi processionaliter ad Ecclesiam Cathedralem accederent, Litanias cantantes, et ibidem pias et devotas Orationes recitarent, cum Canonicis et Clero ejusdem Ecclesiæ Cathedralis, ut Deus illis quamprimum concedere dignetur novum et bonum Pastorem, qui Ecclesiam regere, et animarum curam digne et fructuose habere valeat et possit.

§ XXVIII.

Qua electione obtenta, quamprimum de ea nuntium certum habuerint, singuli Religiosi ad Ecclesiam Cathedralem accedentes, Deo gratias agent, et Hymnum *Te Deum*, etc., devote cantare poterunt in Ecclesia.

COMMENTARIUS.

I. Electio Episcopi res est magni momenti, ideoque omni ævo sollicita fuit Ecclesia, ut doctrina æque ac virtute præstantes Episcopi populis præficerentur, ac ii præsertim, qui vocati essent a Deo tanquam Aaron, non autem qui per se accedunt, honoremque Episcopatus ultro sibi ambientes, ad illum palam se ingerere, prosilire, irrumpere non erubescunt, perperam, ac temere idoneos se putantes ad onus sustinendum Angelicis humeris formidandum, quod vel aliquando parvarum rerum in Foro causulas egerint, vel in exigua aliqua Diœcesi Vicarii munus obierint. Aliæ enim sunt dotes, quas in eligendo Episcopo requirit Apostolus, sive potius Christus ore Apostoli loquens in Epistola I ad Timotheum, cap. III, ubi ita inquit : « Oportet

« Episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, « prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, « doctorem, non violentum, non percussorem, « sed modestum, non litigiosum, non cupidum, « sed suæ domus bene præpositum. » Legendus plane in hunc locum S. Joannes Chrysostomus, et quod idem scripsit in aureis libris *De Sacerdotio*, quos non ita pridem una cum notis publici juris fecimus.

II. Hinc merito cautum est ex nostro § xxvi, ut sepulto Episcopo, donec de novo Successore provisum fuerit, preces ad Deum continue offerantur, pro opportuna novi Episcopi electione impetranda. Convenire etiam mox inquit, « ut singulis diebus, vel saltem semel in « hebdomada, Religiosi processionaliter ad Ec« clesiam Cathedralem accederent, Litanias can« tantes, et ibidem pias et devotas orationes « recitarent cum Canonicis et Clero ejusdem « Ecclesiæ Cathedralis, ut Deus illis quampri« mum concedere dignetur novum et bonum « Pastorem, qui Ecclesiam regere et animarum « curam digne et fructuose habere valeat, et pos« sit. » Verba illa, « vel saltem semel in hebdo« mada, » huic § adjuncta primum fuere in novo Cæremoniali. An autem teneantur Religiosi semel saltem in hebdomada processionaliter pro supradicta causa accedere ad Ecclesiam Cathedralem, non ita clare ex nostro ipso § eruitur, dum ait : « Et conveniret, ut singulis diebus, « vel saltem semel in hebdomada, » etc. Ceterum quidquid sit de hoc modo loquendi, puto equidem, teneri ad Processionem prædictam accedere omnino Regulares, si ea alicubi adesset consuetudo, præsertim cum agatur de re gravi, qualis est electio boni Pastoris.

III. Ritum autem fuisse antiquum, ut publicæ preces, et supplicationes, ac solemne triduanum jejunium indicerentur pro novi Præsulis electione, variæ antiquæ Synodi atque Sanctorum Acta abunde nos docent. Quantum ad jejunium celebris quidem est canon III Concilii Barchinonensis, quod habitum fuit DXCIX, sed audiamus Acta S. Bassiani Laudensis Episcopi collecta a Bollando, et descripta ad diem XIX Januarii, ubi ita inquiunt : « Per idem tempus « Laudensis populus Pastore proprio destitutus « rogationes publicas triduo indixerat, quatenus « Præsulem futurum Ecclesiæ suæ idoneum « præsidere divina pietas innotesceret. » Porro Electione obtenta, de eaque certo nuntio habito, agendæ sunt gratiæ Deo juxta præscriptum Rubricæ nostri § XXVIII atque laudabilem Ecclesiarum consuetudinem.

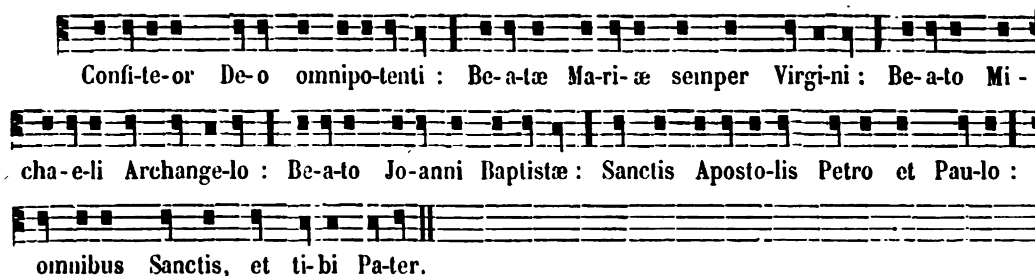
[Juxta decretum in Florentina, XIX Decembris MDCCCXXIX, preces continuandæ sunt usque ad diem electionis, qui est dies Consistorii secreti.]

CAP. XXXIX.

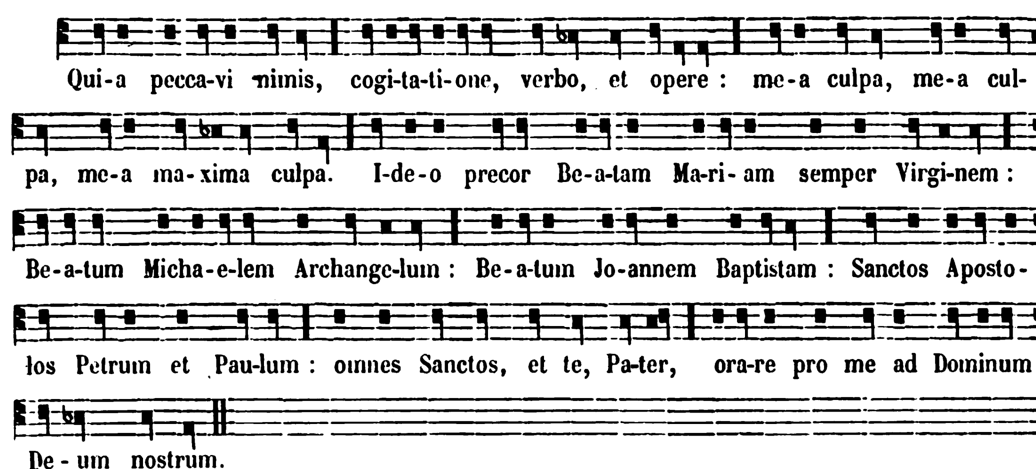
QUA VOCIS MODULATIONE CONFESSIO PER DIACONUM POST SERMONEM RECITANDA SIT. FORMA INDULGENTIÆ PUBLICANDÆ PER SERMOCINANTEM, AC BENEDICTIONIS AB EPISCOPO POST IPSUM SERMONEM IMPERTIENDÆ.

§ 1.

Statim finito Sermone, Diaconus, qui cantavit Evangelium, stans ante infimum gradum solii, conversus ad Episcopum stantem cum mitra, capite inclinato, cantabit Confessionem in tono, prout habetur in Rituali Romano; et dum dicet *Tibi Pater*, et *Te Pater*, si fuerit Canonicus, profunde se inclinabit; si non fuerit Canonicus, genuflectet.

Quod dum dicit genuflectit, vel se inclinat, coram Pontifice ut supra. Tum surgit, et continuat.

§ II.

Finita Confessione per Diaconum, Episcopus sedet; et Sermocinator, qui in pulpito, dum cantatur Confessio, genuflectet, surgens, publicabit Indulgentiam in forma sequenti, videlicet : *Reverendissimus in Christo Pater et Dominus N., Dei et Apostolicæ Sedis gratia, hujus sanctæ Ecclesiæ Episcopus, dat, et concedit omnibus hic præsentibus quadraginta dies de vera Indulgentia in forma Ecclesiæ consueta. Rogate Deum pro felici statu Sanctissimi Domini Nostri N., divina providentia Papæ N. Dominationis suæ Reverendissimæ et sanctæ Matris Ecclesiæ.*

§ III.

Publicata Indulgentia, Episcopus, deposita mitra, surget, et leget ex libro, per Ministrum de eo servientem, supra caput sustentato, in tono Orationis, versus ad populum, ut infra, videlicet : *Precibus et meritis Beatæ Mariæ semper Virginis, Beati Michaelis Archangeli, Beati Joannis Baptistæ, Sanctorum Apostolorum Petri, et Pauli, et omnium Sanctorum, misereatur vestri omnipotens Deus,*

et dimissis peccatis vestris, perducat vos ad vitam æternam. ℟. *Amen.* — *Indulgentiam, absolutionem, et remissionem peccatorum vestrorum, tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus.* ℟. *Amen.* Deinde, reassumpta mitra, benedicens populo, more consueto, dicet : *Et benedictio Dei omnipotentis Pa✠tris, et Fi✠lii, et Spiritus ✠ sancti descendat super vos, et maneat semper.* ℟. *Amen.*

§ IV.

Si autem erit Archiepiscopus, statim, publicata Indulgentia, Capellanus portabit ante illum Crucem, quam genuflexus tenebit, et Archiepiscopus surgens, deposita mitra, prius Cruci caput profunde inclinabit, et deinde adhuc stans, prosequetur *Precibus*, etc., et sic, detecto capite, solemniter benedicet.

COMMENTARIUS.

I. Agitur in præsenti de tono Confessionis recitandæ post Sermonem, et de forma Indulgentiæ publicandæ per Sermonicantem, ac de ritu dandæ benedictionis solemnis per Episcopum, vel per Archiepiscopum post Sermonem. Hæc nos jam sparsim non uno in loco Commentariorum in I et II librum Cæremonialis hujus Episcoporum explicuimus, sed fuse tamen lib. I, cap. xxv. Admonendum autem in præsenti, quod alias ibidem adnotatum fuit, abstinendum scilicet esse Episcopo ab hujusmodi benedictione, si adesset tunc aliquis S. R. E Cardinalis, vel alii eo superiores, juxta notata libro I, cap. iv, § iv. Porro licet Episcopus mitra indutus solemnem benedictionem populo elargiatur, Archiepiscopus tamen ab ea abstinebit ob reverentiam Crucis, quam ante ipsum solemniter benedicentem Capellanus aliquis genuflexus tenere solet ex ritu non adeo recenti, de quo nos etiam alias diximus.

II. Quanquam autem proprium sit Episcopi jus solemnem benedictionem fundere super plebem, can. *Denique*, distinctione xxi, licet nihilominus et Abbatibus benedictionem super plebem fundere post Sacra in Ecclesiis scilicet pleno jure ad eos spectantibus, et non aliter quam ex speciali privilegio Sedis Apostolicæ, uti docet Alexander Papa IV, cujus Decretum legere est in capite *Abbates*, *De privilegiis* in vi. Ratio est, quia episcopalis benedictio est jurisdictionis species, ideoque extra territorium exerceri nequit. Hinc Apostolicæ Sedis legato ad Constantinopolitanam Ecclesiam pro curanda Ecclesiarum unione, quod occurrenti populo publice benediceret, admodum displicuisse ac fuisse solemniter prohibitum, scribit in Florentini Concilii Historia Sylvester Sguropulus, et causam adjungit : « Quod id a Legato « Romano in aliena Provincia ac jurisdictione « audacter tentaretur. » Nempe juxta Eusebianæ factionis prisca ac devia principia schismatici Græci jurisdictionem Romani Pontificis Maximi intra Occidentis Patriarchatum circumscribere volunt. Plura qui desiderat scire de benedictionis episcopalis antiquitate, forma, ac fructu, legat eruditissimum Lupum tomo VI operum editionis Venetæ in S. Gregorii VI, Pontificis, Concilium VII Romanum, pag. 239, et pluribus sequentibus. Atque hic finem operi faciens Deum Optimum Maximum obtestor, ut ipse mihi benedictionem suam impertiat, ac necessaria vitæ subsidia tribuat. Ipse enim solus est, ut ait Apostolus, *Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum*.

FINIS LIBRI SECUNDI.

CÆREMONIALIS EPISCOPORUM

LIBER III.

LEGES ET INSTITUTA CÆREMONIALIA PRO PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS, GUBERNATORIBUS PRÆLATIS ET APOSTOLICIS VICE-LEGATIS.

CAP. I.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT PRÆSES AUT GUBERNATOR SEU VICE-LEGATUS IN PRIMO ACCESSU AD SUAM PROVINCIAM VEL CIVITATEM;
ET QUID, DUM IN EA PERMANEBIT, ERGA ILLARUM ANTISTITES.

§ I.

Statim ac Præses, vel Gubernator Prælatus venerit in Provinciam vel Civitatem temporali suæ jurisdictioni demandatam, digniorem de sua familia mittet ad Archiepiscopum sive Episcopum inibi residentem, adventum suum patefaciendo, simulque significando se curaturum quamprimum, ut eum solemniori, qua poterit forma, publice visitatum adeat.

§ II.

Officio perhumaniter accepto, non immorabitur Antistes hanc Præsidis seu Gubernatoris publicam visitationem prævenire, invisens illum privatim amiceque sub noctu brevioribus indutus vestibus nigri coloris; ac inter eundum, ut quælibet Nuntii forma devitetur, sciscitari duntaxat curabit, an domi existat :

quo comperto ascendet ad illum, qui eodem prorsus habitu erit indutus. In discessu respuet omnino Familiarium atque luminum comitatum, ut privatæ visitationis assumptam methodum non excedat.

§ III.

Præses autem vel Gubernator pari sub forma Archiepiscopum seu Episcopum continuo revisitabit, quamvis paucos post dies de hoc eodem visitationis actu sit ei publice et solemniter satisfacturus.

§ IV.

Imminente itaque publicæ visitationis die, Præses aut Gubernator illam Archiepiscopo sive Episcopo, mane pro vespere, et vesperi pro subsequenti mane renuntiabit; et dum ad episcopale palatium se transferet, in limine portæ Familiares, in summitate vero scalarum Antistitem ipsum, qui aliquos etiam gradus descendet, obviam habebit. Sicque comiter exceptus ad dexteram ipsius Antistitis in audientiæ aulam introducetur. Hinc postquam ambo in æqualibus sedibus e regione locatis, assidentes mutuis sese officiorum colloquiis ad libitum recreaverint, discedentem Præsidem aut Gubernatorem, Archiepiscopus vel Episcopus usque ad finem scalarum comitabitur : Familiares vero ipsius ad currum usque, non recessuri, donec Præses seu Gubernator prorsus abierit.

§ V.

Præmisso item Nuntio, ut dictum est supra, diutius haud differet Archiepiscopus sive Episcopus publicam restituere visitationem Præsidi seu Gubernatori, qui occurrendo tam per se, quam per Familiares, sedendo, et comitando adamussim ea omnia servabit, quæ idem Archiepiscopus aut Episcopus in ejus visitatione secum peregerat.

§ VI.

Quod si, residente jam Præside in Provincia, vel Gubernatore in Civitate, ad eam primo accesserit novus illius Ecclesiæ Antistes, tunc istius erit ante de adventu suo certiorem reddere Præsidem ipsum, vel Gubernatorem, qui hujusmodi recepto officio, visitabit quantocius eum non jam private, sed enuntiata sub forma publica : et ita ab Archiepiscopo sive Episcopo subinde revisetur.

§ VII.

Advenientibus Natalitiis Domini Feriis, Præses aut Gubernator perget primus ad Archiepiscopum sive Episcopum, ut illas ei faustas felicesque adprecetur : nec prætereundum quidquam tunc erit ex iis, quæ de prima publica visitatione

dicta sunt. Idemque præstabit Archiepiscopus seu Episcopus, quando Præsidem aut Gubernatorem hoc omine vicissim erit prosecuturus.

§ VIII.

Quanquam superius statutum sit, quod Archiepiscopus aut Episcopus domi ponere debeat a dextris Præsidem seu Gubernatorem, secus tamen extra domum servabit : quia semper et in quocumque tertio loco, cum ipse, tum ceteri Provinciæ Antistites dexteram supra Præsidem vel Gubernatorem retinebunt.

§ IX.

Quæ hactenus pro Præsidibus et Gubernatoribus præscripta fuere, a Vice-Legatis etiam tam erga Archiepiscopum quam Episcopos non Cardinales in locis eorum ditioni subjectis erunt omnino adimplenda.

CAP. II.

QUO HABITU INDUTI ARCHIEPISCOPI SEU EPISCOPI, ET PRÆSIDES SIVE GUBERNATORES MUTUO PUBLICAS VISITATIONES EXSEQUENTUR.

§ I.

Quotiescumque Archiepiscopus vel Episcopus ad Præsidem seu Gubernatorem diverterit, ut eum visitet in forma publica, sive ut in executione pro prima tantum vice Litterarum Apostolicarum, Oratorium privatum in Palatio præfatorum Præsulum de novo erigendum approbet : supra talarem vestem capiet mozzettam cum rocchetto discooperto. Et domi eodem utetur habitu, dum accedentem ad se pro enuntiatis publicis visitationibus Præsidem seu Gubernatorem aut Vice-Legatum suscipiet.

§ II.

Archiepiscopus autem utens Cruce, nullatenus illam ante se deferri permittet in consimilibus actibus.

§ III.

Talari etiam veste, rocchetto et mantelletto amictus erit Præses sive Gubernator vel Vice-Legatus publice invisens Archiepiscopum seu Episcopum; et quando eum

pro publica visitatione, aliave de causa in publica forma advenientem excipere debet.

CAP. III.

DE ACCESSU PRÆSIDIS AUT GUBERNATORIS UNA CUM ARCHIEPISCOPO SEU EPISCOPO CAPPA INDUTO, AD METROPOLITANAM VEL CATHEDRALEM ECCLESIAM PRO PUBLICIS SOLEMNIBUS FUNCTIONIBUS EXPLENDIS.

§ I.

Annuis solemnioribus festis diebus recurrentibus, qui « in capite primo libri « secundi » Cæremonialis Episcoporum enumerantur, videlicet : Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi, Epiphaniæ, Ascensionis, Pentecostes, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis beatæ Mariæ Virginis, Omnium Sanctorum, Dedicationis Ecclesiæ Metropolitanæ vel Cathedralis, Sancti Titularis illarum Ecclesiarum, et Patroni Civitatis : vel Festivitatibus aliis extraordinariis juxta peculiares locorum mores et circumstantias, pari cum solemnitate celebrandis; Præsidis vel Gubernatoris erit sub hora ab Archiepiscopo seu Episcopo designata, et per certum nuntium ei patefacta, una cum Magistratu se conferre intra januam Episcopii. Eo quidem tempore, et nulla prorsus interposita mora Antistitem gradus scalæ descendentem adinveniet, quem post debita urbanitatis verba vicissim expleta, ipso Magistratu præeunte, usque ad portam sive Metropolitanæ sive Cathedralis Ecclesiæ comitabitur Præses seu Gubernator, semper ad ejus sinistrum latus incedendo.

§ II.

Cum ambo in limine præfati ostii steterint, accipiet Archiepiscopus sive Episcopus aspersorium, et postquam se lustrali aqua munierit, de illa primum porriget per contactum Aspersorii ipsi Præsidi vel Gubernatori : sicut ante ingressum cujuscumque alterius Ecclesiæ aut privati Oratorii pariter cum eo semper faciet : ac deinde Capitulum, Magistratum et circumstantem Populum asperget.

CAP. IV.

DE ADORATIONE AUGUSTISSIMI SACRAMENTI, ATQUE INDE PROGRESSU AD ALTARE MAJUS; UBI DE LOCO ET SELLA PRÆSIDIS SEU GUBERNATORIS AUT VICE-LEGATI; AC DE RECESSU A METROPOLITANA VEL CATHEDRALI, SACRIS ACTIONIBUS ABSOLUTIS.

§ I.

Archiepiscopus sive Episcopus, aspersione completa, eo, quo venerat ordine, Eucharisticum Sacramentum in ejus Altari adoratum simul cum Præside vel Gubernatore progredietur. Intra Capellam, ubi illud asservari solet, genuflectent ambo : Antistes super ligneo scabello (quod genuflexorium vocitatur) ante Altare accommodato, panno viridi seu violaceo pro qualitate temporum cooperto, appositis pulvinaribus superius et inferius. Præses autem vel Gubernator in alio genuflexorio ex latere Evangelii præparato, violacei semper coloris panno ac pulvinaribus instructo : non in æquali linea, sed per transversum locato; ac tali forma, ut illud Archiepiscopi sive Episcopi respiciat. Ad Præsidis autem vel Gubernatoris dexteram erit Magistratus directo ordine super pulvinaribus tantum genuflexus.

§ II.

Post debitam Sacramenti venerationem, præstituto jam ordine procedetur ad Altare majus. Parum distans ab eo Archiepiscopus sive Episcopus mutuis consalutationibus sese dividet a Præside vel Gubernatore, qui, dum ille iterum oraturus ad suum faldistorium, ut in eo procumbat, accesserit, petet et ipse residentiam suam hacce sub forma comparatam.

§ III.

Prope, et inter solium pontificale, ac immobile consuetum scamnum pro Magistratu constituetur suppedaneum, unicus nempe ligneus gradus, in cujus planitie decens sedes cameralis collocabitur. A tergo autem ipsius sellæ attolletur postergale non præaltum, palmorum septem, aut octo, nec latum magis quam sex, quod panno coloris violacei, nulla auri argentive textura, sive ornatu distincto contegetur. Ante præfatam sedem congruum insuper apponetur genuflexorium, tapete et pulvinaribus enuntiati violacei coloris non absimiliter stratum, super quo Præses aut Gubernator queat submittere genua. Haud tamen

stabilis unquam, fixaque detinebitur inibi hujusmodi residentia, sed, sicut opportune apponenda, quoties Præses vel Gubernator sacris erit interfuturus actionibus, ita singulis vicibus illico removenda, Functionibus ipsis expeditis.

§ IV.

Quando pro Concionibus commodius audiendis, Archiepiscopo vel Episcopo discedendum erit a sua pontificali cathedra fixa, ut propiorem locum e conspectu suggesti comparatum adeat, tunc si pro ipso Archiepiscopo seu Episcopo solium cum umbella fuerit ibidem erectum; pariter et pro eodem Præside seu Gubernatore supradescriptum postergale cum gradu et sella præstabitur. Si autem baldachinum nequaquam fuerit Antistiti exhibitum, tali casu parabitur absque postergali duntaxat sella, alteri Antistitis prorsus uniformis ac similis.

§ V.

Quoniam vero juxta diversas locorum consuetudines contingere potest, ut seorsum ab Archiepiscopo aut Episcopo, vel ipso etiam adstante, Præses seu Gubernator, Divinis cum Magistratu interfuturus, ad aliquam Ecclesiam a Cathedrali seu Metropolitana alienam divertere debeat : in hac etiam erit tunc præfata residentia pro Præside vel Gubernatore comparanda, modo sit in illa pariter erectus et comparatus thronus pontificalis pro Archiepiscopo sive Episcopo; adeo ut, non erecto pontificali solio, neque residentia unquam sit attollenda.

§ VI.

Ea tamen uti poterit Præses vel Gubernator, quoties alicujus thesis disceptationi aut litterariis lusibus consimilibusque publicis actibus tanquam præcipuus et principalis Patronus præerit, licet eo tempore nec appositus nec apponendus unquam sit thronus pro Archiepiscopo seu Episcopo.

§ VII.

Post exactas sacras functiones, quibus una cum Archiepiscopo sive Episcopo cappa induto astiterit Præses vel Gubernator, repetendo augustissimi Sacramenti Altare profundendis in gratiarum actionem novis precibus ante illud, quidquid de primo accessu statutum fuit, ad unguem servabitur. Nullatenus tamen in discessu sinet Archiepiscopus, seu Episcopus se a Præside vel Gubernatore rursus perduci usque ad januam proprii Palatii, sed ab illo commeatum accipiet in limine ipsius Ecclesiæ.

CAP. V.

DE THURE AC PACE PRÆSIDI SEU GUBERNATORI AUT VICE-LEGATO DEFERENDIS, AC INSUPER DE LOCO EORUM PRO ACCIPIENDIS CANDELA, CINERIBUS ET PALMA, NECNON DE ADORATIONE CRUCIS FERIA SEXTA IN PARASCEVE.

§ I.

Circa thus et pacem omnimode servabitur dispositio Cæremonialis Episcoporum, et Præses vel Gubernator sive Vice-Legatus nunquam erit thurificandus a Presbytero, Archiepiscopo sive Episcopo Assistente, qui Antistitem ipsum in Vesperis Officium facientem, aut iis vel solemnibus ab alio celebratis Missis apud solium adstantem thurificavit. Sed duplici ductu ipsum Præsidem seu Gubernatorem aut Vice-Legatum post tres Canonicos in eodem solio assistentiam Archiepiscopo vel Episcopo exhibentes, atque una cum eo individuum corpus efformantes, solum debebit incensare Minister ille, cui subinde ceteros Canonicos de choro, licet sacris indutos paramentis, inerit onus thurificandi. Et iste modus et ordo quoad locum et personam servabitur in delatione Pacis. Eam etenim Præses vel Gubernator aut Vice-Legatus recipiet ab eo, qui distributurus mox erit illam enuntiatis Canonicis in choro existentibus.

§ II.

Candelam in die Purificationis et palmam in distributione earum Præsidi seu Gubernatori aut Vice-Legato dabit ipsemet Archiepiscopus sive Episcopus statim ac, propria recepta, alteram reddiderit digniori Canonico parato, a quo ipse suam prius receperat. Præses autem aut Gubernator seu Vice-Legatus, cum ascenderit ad Archiepiscopum vel Episcopum, ut ab illo candelam seu palmam accipiat, non genuflectet, sed stans ipsam capiet cum debitis osculis tum illius, tum manus Archiepiscopi sive Episcopi eam porrigentis (1).

§ III.

Stans pariter recipiet cineres ab Archiepiscopo vel Episcopo, postquam hic eos imposuerit Canonico in illa die Missam cantaturo.

(1) Videsis quæ de ritibus hisce ac aliis id genus in hoc Cæremoniali notatis, in Commentariis ad II nostri Cæremonialis librum scripsimus.

§ IV.

Feria sexta in Parasceve, non celebrante Episcopo, Præses vel Gubernator aut Vice-Legatus ad Canonici Officium facientis sinistram incedendo ad adorandam Crucem procedet. Episcopo vero celebrante, ibit immediate post eum ante omnes Dignitates et Canonicos.

CAP. VI.

DE GENERALI COMMUNIONE FERIA QUINTA IN CŒNA DOMINI.
QUOAD HABITUM, LOCUM ET RITUM PRÆSIDIS SEU GUBERNATORIS VEL VICE-LEGATI.

§ I.

Quando Præses aut Gubernator vel Vice-Legatus sit in Sacro Presbyteratus seu Diaconatus ordine constitutus, quia multum decet, et convenit, ut cum aliis eo die communicet, adventante Communionis tempore, cottam superinduet rocchetto, cum stolam sumere, et a collo vel ab humero sinistro pendentem etiam habere debeat. Communionem primus omnium accipiet, et manum Archiepiscopi sive Episcopi ante illam osculabitur.

§ II.

Si autem neutro fuerit charactere insignitus, cunctorum primus pariter ad communicandum procedet, rocchetto et mantelletto tantummodo indutus.

CAP. VII.

DE MUTUIS REVERENTIIS INTER ECCLESIARUM ANTISTITES ET PRÆSIDEM SIVE GUBERNATOREM AUT VICE-LEGATUM; DEQUE SALUTATIONE CONCIONATORIS ERGA ALTERUTRUM.

§ I.

Pontificalis salutatio regulariter inter sacras actiones in eo consistit, ut manu aperta singulis benedicat : nihilominus, ut a communi ceterorum fidelium cœtu

velut filiorum spiritualium Antistiti subjectorum distinguatur Præses sive Gubernator vel Vice-Legatus : sicut erga Canonicos servari jubet Cæremoniale Episcoporum libro primo, capite decimo octavo, oportebit, ut Archiepiscopus seu Episcopus capitis inclinatione Præsidem vel Gubernatorem aut Vice-Legatum salutet, quoties ad sedem suam ascendere, seu ab illa descendere incipiet; eique Præses sive Gubernator vel Vice-Legatus cominus bireto deposito assurgens mutuam rependet salutationem, caput similiter inclinando.

§ II.

Verum enim vero in hujusmodi consalutationibus exequendis regula a laudato Episcoporum Cæremoniali eodem in capite designata omnino erit attendenda, videlicet : ut dignitate gradus minime attenta, sed præ oculis actionis modo et commodo duntaxat posito, reverentia semper fiat « primo ei, a quo disceditur, et « ultimo ei, ad quem itur, nullo habito respectu quis eorum sit major. » Sicque quælibet præeminentiarum et præcedentiarum discrepantia, quæ forsan Canonicos inter et enuntiatos Præsules fuisset unquam certa, prorsus dirimetur.

§ III.

Quos quidem reverentiales mutuos actus omittere necesse erit in Matutinis Tenebrarum, per integram Feriam sextam in Parasceve ac Sabbato Sancto usque ad solemnem Missam exclusive, sicut etiam in singulis Mortuorum Officiis, quæ obvenire fortasse poterunt. Consentaneum quippe hoc erit legi et praxi usque adhuc servatæ abstinendi in præfatis conventibus etiam a benedictionibus tum solemnibus, tum privatis, et Cleri inferioris, et Populi circumstantis, utpote quæ sunt actus potestatis et solemnitatis, luctuosis hisce actionibus repugnantes.

§ IV.

Concionator vero salutationem hujusmodi nunquam prætermittet, sive eadem Feria sexta in Parasceve sermonem de Passione, sive de laudibus alicujus Defuncti post mortualem Missam sit facturus, prout in præcitati Cæremonialis Episcoporum libro secundo, capite XI et XXV, super utroque casu decernitur. Et ideo post illam primo loco debitam Episcopo vel Archiepiscopo, speciatim versus Præsidem seu Gubernatorem aut Vice-Legatum reventiam aliam semper faciet.

CAP. VIII.

PRÆSIDI VEL GUBERNATORI IN INCESSU VARIATUR LOCUS, QUANDO EPISCOPUS VEL ARCHIEPISCOPUS FUERIT SACRIS PARAMENTIS INDUTUS.

§ UNICUS.

Quod in superiori capite tertio stabilitum fixumque fuit circa locum Præsidis seu Gubernatoris accedentis cum Episcopo sive Archiepiscopo ad Ecclesiam, et ab Altari Augustissimi Sacramenti divertentis ad principem Aram, ut scilicet ad sinistram ipsius Antistitis incederet, est solummodo intelligendum, quando Archiepiscopus vel Episcopus fuerit sola cappa pontificali indutus. Nam de cetero, si sacris indumentis exornatus processerit, sive ut Deo Sacrificium offerat, sive publicis solemnibusque supplicationibus cum pluviali intersit, ibit Præses aut Gubernator in habitu suo ordinario, hoc est, mantelletto supra rocchetto, non amplius ad sinistram, sed immediate post Archiepiscopum seu Episcopum.

CAP. IX.

DE ARCHIEPISCOPI SIVE EPISCOPI DESCENSU IN ECCLESIAM PER SCALAM INTERIOREM ET PRIVATAM PORTAM.

§ UNICUS.

Si ob aeris intemperiem aut peragendarum Functionum qualitatem, seu ob aliam quamcumque causam, aptiorem commodioremque adjudicaret Antistes descensum in Metropolitanam seu Cathedralem, tam obeundi gratia omnes illas sacras actiones a Cæremoniali circumscriptas, quam alias ab eo minime definitas, per scalam interiorem Palatii in ipsammet Ecclesiam porrigentem, Præsidis aut Gubernatoris tunc erit, præstituta sub hora una cum Magistratu ad eam accedere, et in illa Antistitem jam cappa indutum, descendentem officiosis verbis excipere, ac subinde comitari, prout supra fusius explicatum est. Quæ quidem obviatio a solo etiam Magistratu erit explenda, Præside aut Gubernatore absente.

CAP. X.

QUO ACCEDERE DEBEAT MAGISTRATUS UT ARCHIEPISCOPO SEU EPISCOPO INSERVIAT, ABSENTE PRÆSIDE VEL GUBERNATORE; AC GENERATIM DE LOCO ILLIUS IN INCESSU, ADSIT VEL ABSIT PRÆSES AUT GUBERNATOR.

§ I.

Magistratus sæcularis, quotiescumque legitimo impedimento detentus abfuerit Præses vel Gubernator, non ad ostium Episcopii tantum, sed superius ascendere debebit in aulam seu cubiculum ab Archiepiscopo vel Episcopo ad hoc destinatum : atque ibi præstolari, ut eum, postquam fuerit opertus cappa, progredientem ad Ecclesiam comitetur et deducat; procedetque autem immediate ante illum, sit quidem præsens aut absens Gubernator aut Præses.

§ II.

Quod si fuerit Archiepiscopus utens Cruce, tunc Magistratus ibit immediate ante ipsam Crucem. Nullus enim inter eam et Archiepiscopum incedere debet, cum sit peculiare ipsius insigne.

CAP. XI.

QUID SI ARCHIEPISCOPUS VEL EPISCOPUS CARDINALITIA PRÆSTET DIGNITATE?

§ I.

Si Archiepiscopus sive Episcopus non pontificali duntaxat refulgeat potestate, sed præter hanc Cardinalatus supereminеat dignitate, quoties Eminentia Sua erit descensura in Ecclesiam, tempestive Præses aut Gubernator aderit in ejus aula seu cubiculo præsignato, ut in illius obsequiis comitatuque sit, cum progredietur : et tunc præeunte omninò Magistratu, permittet Cardinalis ipsum Præsidem aut Gubernatorem ad sui sinistram incedere.

§ II.

In limine Ecclesiæ, postquam Cardinalis Episcopus seu Archiepiscopus lustrali se aqua signaverit, aspersorium tangendum porriget Præsidi vel Gubernatori, qui deinde apud Augustissimi Sacramenti Aram genuflectet super unico tantum pulvinari, quod ei præstabitur in terra post Eminentiam Suam in consueto genuflexorio procumbentem.

§ III.

Postergali prorsus amoto, residentia pro ipso Præside vel Gubernatore apud Altare majus relinqui poterit quoad cetera ornatus genera, prout in capite quarto describitur.

§ IV.

Si audiendi causa Conciones exegerit commoditas, ut pro Cardinali alius aptetur locus sermocinaturo propinquior: Eminentiæ Suæ præstanda quidem erit prænobilis Sedes supra ligneum gradum tapete contectum, non omisso ut desuper dependeat baldachinum. At Præsidi sive Gubernatori nil aliud quam inferior sella super nudo pavimento, et aliquantulum post illam Cardinalis locata, exhibebitur.

§ V.

Consueta Concionatoris reverentia unice ad ipsum Cardinalem dirigetur. Quod generatim et universe ab aliis etiam sermonem quacumque de causa habentibus, præsente Cardinali, erit inconcusse adimplendum.

§ VI.

Sacris actionibus expeditis, nisi aliter Archiepiscopo seu Episcopo Cardinali visum fuerit, et Præses vel Gubernator, et Laicus Magistratus Eminentiam Suam iterum comitabuntur ad cameram usque sive cubiculum, unde procedentem susceperant.

DECRETUM

Cum Sanctissimus Dominus Noster Benedictus Papa XIV, ex Cardinalibus, qui Congregationibus Sacrorum Rituum et Cæremoniali præpositi sunt, quatuor selegisset, Eminentissimos nempe Rufum Sacri Collegii Decanum, Lercarium, Accorambonum, et de Gentilibus, ut ab eisdem uniforme statueretur Cæremoniale a Provinciarum Præsidibus, Gubernatoribus Prælatis, et Vice-Legatis in suis respective Provinciis vel Civitatibus, Sanctitate Sua prius approbante, posthac perpetuo et inconcusse observandum. Ipsi Eminentissimi Patres pluribus idcirco præhabitis sessionibus, hæc, quæ sequuntur, mihi peculiaris hujus Congregationis Secretario, Sanctitati Suæ referenda demandarunt.

Factaque per me de infrascriptis omnibus Sanctitati Suæ relatione, Sanctissimus non tantum ea approbavit, verum etiam pro omnimoda illorum observantia publicari mandavit. Hac die XVIII Aprilis MDCCXLI.

CONSTITUTIO PONTIFICIA

SUPER APPROBATIONE ET USU PRÆSENTIS CÆREMONIALIS PRO ARCHIEPISCOPIS SIVE EPISCOPIS, AC PRÆSIDIBUS, GUBERNATORIBUS ET VICE-LEGATIS.

BENEDICTUS PAPA XIV

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Quod Apostolus universis Christifidelibus consulebat, ut inter cetera officia sibi pariter exhibenda honore etiam sese invicem prævenirent, et honorem tanquam debitum, cui deferendus esset honor, redderent; id maxime ab Antistitibus et Præsulibus vicissim inter sese in mutua tam civilium quam sacrorum Officiorum exhibitione præstandum esse intelligentes Romani Pontifices Prædecessores nostri, per Cæremoniale Episcoporum juxta uniuscujusque ordinis, gradus et dignitatis conditionem, leges et statuta, quibus integerrime servatis, et unicuique ratio haberetur, et nemini inferretur præjudicium, sapientissime præscripserunt. Quoniam autem quosdam abusus in honoribus sibi invicem deferendis inter Venerabiles Fratres Archiepiscopos et Episcopos ex una, et inter dilectos filios Provinciarum Status nostri Ecclesiastici Præsides, Gubernatores Prælatos et Apostolicos Vice-Legatos ex altera parte, quocumque pacto ac tempore etiam immemorabili irrepsisse jamdudum, etiam dum in minoribus essemus, noveramus, ut eosdem penitus adimeremus, ne ullus unquam in posterum querelis ac dissidiis inter utrosque forsan oborientibus pateat aditus, nonnullis ex Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus, qui Congregationibus Sacrorum Rituum et Cæremoniarum præpositi sunt, negotium dedimus, ut leges et instituta cæremonialia pro corrigendis et auferendis iisdem abusibus opportuna et salutaria conderent. Hujusmodi vero leges et instituta cæremonialia ab iisdem Cardinalibus præscripta, et a nobis inspecta cum probassemus, quo firmius subsistant et serventur exactius, tenore præsentium, apostolica auctoritate approbamus, et confirmamus, atque ab omnibus, et singulis, ad quos spectat, et in futurum spectabit, perpetuo observanda esse statuimus, præcipimus, et mandamus. Decernentes easdem præsentes Litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sor-

tiri et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocumque spectabit, in omnibus et per omnia plenissime suffragari. Sicque in præmissis per quoscumque Judices ordinarios et delegatos etiam causarum Palatii apostolici Auditores judicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibuscumque in contrarium præmissorum quomodolibet facientibus. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides tam in judicio quam extra illud adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die xv Maii MDCCXLI. Pontificatus nostri anno primo.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX RERUM

QUÆ IN PRIMO ET SECUNDO TOMO EJUS OPERIS CONTINENTUR

A

B

C

D

E

F

G

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

FINIS INDICIS RERUM.

PARISIIS. — EX TYPIS SIMONIS RAÇON ET SOC., IN VIA DICTA ERFURTH, N. 1.

